


6
34 M D
21





16. B.

COMMENTARIA IN

PSALMOS DAVIDICOS AVCTORIS INCOGNITI.

Nunc verò cogniti

R. P. MICHAELIS AYGVANI BONON.

Ordinis Carmelitarum, S. Theologiæ Mag. & Doctoris Parisiensis.

TOMVS TERTIVS.

CVM ADDITIONIBVS NOVITER DESVMPTIS ex Commentarijs manuscriptis eiusdem Auctoris.

Adiectis Indicibus Psalmorum & versiculorum, ac sententiarum principalium.

CVM LICENTIA, ET PRIVILEGIIS.



VENETIIS, Apud Ioannem Guerilium. M D CIII.





COMMENTARIA IN PSALMOS DAVIDICOS

R. P. MICHAELIS DE AYGVANIS BONONIENSIS, ORD. CARMELITARVM, Sacræ Theologiæ Doctoris:

ALIAS AVCTORIS INCOGNITI.

PSALMVS CIX.

1968 D*ixit dominus domino meo, sede a dextris meis.*



STE Psalmus hunc habet titulũ, *Psalmus Dauid*, Patet titulus ex suprapositis titulis multotiés. De materia uero literali istius psalmi diuersorum est multiplex opinio. Quidã dicunt, ꝙ est quędam gratiarum actio pro uictoria diuinitus cõcessa ipsi Abrahæ de quatuor regibus, de quib habetur Gen. 14 ꝙ Rex Sanaar, & rex Ponti, & rex Elamitarum, & rex gentium simul congregati venerunt cõtra regem Sodomorum, & contra regem Gomorrhæ, & contra regem Adamę, & contra regem Seboim, & contra regem Balę, siue Segor, & percusserũt omnem regionem Amalechitarum, & Amorrhæorum. Et facto bello rex Sodomæ, & Gomorrhæorum terga uerterunt, & illi tulerunt omnem substantiam Sodomorum, & Gomorrhę, & inter cætera A ceperunt Loth, qui inhabitabat in Sodomis filium fratris Abraham, & omnem substantiam eius abstulerunt. Quod cũ audisset Abraham, qui tunc habitabat in conualle Mambre, s. iuxta regiones illas numerauit de sua familia vernaculos trecẽtos decem & octo, & persecutus est eos vsque Dan, & irruit super eos nocte, & percussit eos redemitque omnẽ prędam, quam illi abstulerant, & Loth nepotem suum cum omni substantia illius, mulieresque & omnem populum. Et tunc Melchisedech rex Salem, qui erat Sacerdos B Dei altissimi, venit obuiam ipsi Abrahę reuertenti cum uictoria, & obtulit ipsi Abrahę, panem & vinum, &c. De hac ergo uictoria per ipsum Abraham habita, dicunt istum psalmum factum pro gratiarum actione ab ipso Dauid. Et sic sic exponũt ps. *Dixit dominus domino meo*, i. dixit Deus ipsi Abrahæ, quẽ Dauid dñm suum vocat, quia descendit ex eo. *Sede a dextris meis*, i. sis securus de protectione mea contra istos reges, ad quos debellandos procedis, quia, scilicet, ponã eos sub scabello pedum tuorum, quia, scilicet, dabo tibi uictoriam contra illos.

quòd natus est de patre, s'm q fuit semper præueniens ipsum suæ carnis patrē. Sed q̃o hoc *dixit, dominus domino*, i. pater filio? Non.n. hoc dixit vocali sono vocis, sed potius re, ipsum verbum æternaliter generando. Vbi nota, q dicere Dei multipliciter accipitur, vide ver. 14. Q̃o aūt dicere Dei ad intra sit idem q filium generare, est sciendū, q in nobis est duplex dicere, s. ad intra, & ad extra. Dicere enim ad extra, præceditur à dicere ad intra, quia antequam verbum extrinsecū, & vocale dicatur, prius dr̃ verbum intrinsecum sine uoce, à quo procedit extrinsecum verbum. Vnde verbum extrinsecum nō pōt dici sine intrinseco, sed bene ecōtrario, quia nostrum intelligere pōt esse sine extrinsecā loquela. Dicimus. n. verbum intrinsecum, qñ intelligimus, sed verbū extrinsecum per uocem exterius proferimus. Propter quod ait Philosophus, quod uoces sunt earum, quæ sunt in aīa passionum notæ. Consimiliter etiā Deus dicit intrinsecè, dum verbum intrinsecum suum produxit intelligendo, quod uerbum dr̃ filius Dei. Et quia Deus æternaliter intelligit, & perfectissime seipsum, ideo æternaliter dicendo produxit sibi verbū æquale per oīa, Et isto modo dr̃ psal. 2. Dn̄s dixit ad me, filius meus es tu, &c. i. dn̄s pater generando dominū verbum siue filium, produxit ipsum sibi æqualem per omnia quæ æqualitas per hoc notatur, q dr̃ *sede à dextris meis*. Hoc enim nomen *dominus*, competit tam patri q̃ filio, vers. 28. Si autem ly, *dominus*, secundò loco positus, stet pro Christo, secundum humanitatem, tunc est sensus, *Dixit dominus*, &c. idest, Deus, pater disposuit æternaliter q Christus hō exaltaretur ad dexteram suam. Vnde hic ait Gl. *Sede à dextris meis*, hoc humanitatis indicium est, q dicit pater filio: *sede*, i. post laborem quiesce, & regna secūdum quòd homo, sede non solum in alto ut excellens domineris, sed & in occulto, ut latens, & occultus credaris, quia non est merces fidei, nisi lateat quod credimus. Dum ergo dicit pater Christo, *sede*, duo notat, scilicet, eum post laborem passionis quiescere, & conregnare, & in occulto esse. *Sede* dico *à dextris meis*, id

Quæstio.

Dicere Dei quid sit.

Dicere nostrum duplex.

Philos. 1. periherm.

A est, in potioribus bonis meis conregna, ut æqualis mihi. Per dexteras enim accipitur æqualitas. Hic notandum, q Christum reperio dupliciter sedentem, scilicet primò in throno crucis sedet ignominiosè, secundò in throno patris sedet gloriosè. Primò sedet in throno crucis ignominiosè. Quid enim per Christi thronum, nisi Christi crux designatur? Vnde Balduin. de laude crucis ait. Quē inquit, decet magis Christi thronum dicere, quā Christi crucem tormentis paratam? In isto throno sedisse dr̃ Christus, quamuis ibi affixus fuerit extēsus,

B quia sedens habet partem sui corporis erectam, scilicet superiorem, inferiorē verò curuatam. Sic & in Christo quāuis sensualitas & inferior pars rationis pœna curuabatur, quia humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem crucis, superior tamen pars rationis cōtinuè in Deum erecta ferebatur. In hoc ergo throno sedet Christus, ut iustitiā faceret de hostibus, qui iniustè captiuos tenebant homines, quamuis isti iusti tenerētur. Et ideo dr̃. Parauit in iudicio thro

C num suum, &c. & sedes super terram, qui iudicas iustitiam. Secundò sedet in throno patris gloriosè, vide vers. 841.

Christi sedes in cruce & in gloria.

Phil. 2.

Psal. 9.

Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. 1969

HIc ostendit quomodo omnia Christo homini fuerit subiugata. Hoc autē sic probatur, quia omnes homines aut sunt de numero prædestinatorum, aut reproborum. Sed tam isti quàm illi sunt sub pedibus Christi, quia boni per

D humilitatem, & deuotionem, mali autē per iudiciariam potestatem. Et hoc est quòd dicit Christus. Data est mihi oīs potestas in cœlo, & in terra. Per cœlum intellige bonos, sed malos per terram. Et hoc alibi præuidens Psal. de Christo dicit, Oīa subiecisti sub pedibus eius, &c. vide ibi uersic. 88 Ista potestas Christi, qua sibi oīa, scilicet, & boni, & mali subiugantur, figuraliter ponitur Apoc. 10. ubi ait, Vidi Angelum descendentem de cœlo, &c. & infra. Et posuit pedem dextrum super mare, sinistrum autē su-

Christo oīa subijciuntur.

Matth. vlt.

Psal. 8.

per terram,&c.Per terram intellige malos, p mare aũt bonos in sacramento pœnitentię existentes,vide in prędictis.Vel per inimicos Christi intellige ipsos Iudæos de facto positos sub scabello pedũ Christi,qa de facto Iudæi,qui per fidem Christo crediderũt, ei per fidẽ sunt subiecti,& deuotionẽ. Qui aũt obstinati credere nolunt,ẽt sunt Christo subiecti,q a membris eius quia in terris Christianorum habitãtes,Christianis sunt subiecti, aliæ aũt nationes ipsos non permittunt in terris suis habitare. Dicat ergo pater Christo. *Sede à dextris meis:donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Vnde hic ait Gl. ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum,i. ponam illos tibi plenè subiectos, aut ex voluntate ut cõuersos,aut ex necessitate,vt malos. Et si dicatur, qñ oẽs inimici Christi, Christo erunt plene subiecti, nunquid postea Christ⁹ sedebit ad dexterã patris? Quia dicit:*sede*, &c. *donec*, &c.R ndeo,ꝙ ly *donec*, hic non accipitur pro aliquo determinato tpe,sed pro æterno. Vnde *donec*, idest,æternaliter, sicut accipitur Matth, 1. ꝙ Ioseph non cognouit Mariã, donec peperit filium suum,vide ver.915. Vnde istum textum exponit Gregor.& ait,per Psal. dicitur, *Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: donec ponam*, &c. non quòd à dextris domini nequaquam dominus sedeat postquam inimicos illius feriens eius potestati substernit, sed ꝙ in æterna cunctis beatitudine præsidet, & priusquam rebellium suorũ corda cõculcet, quia nimirum constat quòd subiectis hostibus suis, sine fine etiam posterius regnat. Sic enim per euangelium de Mariæ sponso dicitur, Ioseph non cognouit eam, donec peperit filium suum primogenitum.Non quòd hanc post natiuitatem domini cognouerit,sed ꝙ nunquam illam contigit, etiam cum conditoris sui matrem esse nesciuit, etiã quia eam nequaquam contingere valuit, post quam redemptionis nostrę ex eius utero celebrari mysterium agnouit. De illo profectò tempore necesse erat,ut Euangelista testimonium ferret: de quo propter Ioseph ignorantiam dubitari potuisset.

Iudæi oẽs Christo subijciuntur.

Greg. 8. mo c. 41

Mar. 1.

E

Virgam virtutis tuæ emittet dñs ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.

HIc ostendit fidei veritas,quæ p totum orbem fuit prædicata,quæ de Sion monte fuit emissa p o:bẽ. V... sciẽdum,ꝙ postq̃ Christus assumptus fuit in cœlum ẽm humanitatẽ à dextris collocat⁹. Spiritussanctus Apostolis fuit missus, qui oĩa mysteria fidei eos docuit, & oĩa linguarũ gña,q eos ad prędicandũ fidem,fortes fecit,& constantes,qui eis datus fuit in monte Sion, in loco vbi Christus cũ eis cęnauerat.Quo Spiritusancto accepto ibidẽ, statim inde exierunt ad fidem Christi pdicandum.Sic.n.in assumptione sua eis prædixerat Christus. Accipietis uirtutẽ Spiritussancti in uos, & eritis testes in Hierusalẽ, & in oĩ Iudea, & Samaria,& vsq; ad vltimum terræ.Per hanc aũt fidei pdicationem Christus per fidẽ incepit regnare in cordibus fideliũ, & p consequens prædicatio euangelij de mõte Sion fuit emissa, & ibi regnũ Christi incepit. Sic.n. prædictum fuerat Esa. 2. De Sion exibit lex,& verbũ dñi de Hierusalẽ. Et hoc est,quod præuidens Psal. Christo prædicit. *Virgã virtutis tuæ emittet dominus ex Sion*, idest,potestatem cum scientia docendi oium linguarum Deus emittet ex Sion, qa ibi Spiritussanctus fuit datus,qui Apostolos docuit,& fortificauit.Vel p virgam intellige ipsam potentiã Christi regiam, quæ de Sion exiuit, quia inde missi sũt d scipuli Christum verum regem mundo pdicare. Vnde hic ait Glos. Laudem subiectionis inimicorum propheta Christo canit ad ipsum in sua persona loquens, & o:d nẽ incipiendi regni Christi ostendens ꝙ à Iudęis incepit,& trãsiuit ad gentes. Propheta ergo loquens in sua persona ait, *Virgam uirtutis tuæ*, &c. quasi dicat, Dominus ponet inimicos tuos, scabellum pedum tuorum,quod ita fiet, quòd, scilicet, incipiet à Iudæis. Et hoc est, *Dominus emittet virgam virtutis tuæ*, idest, regiæ potentiæ tuæ ex Sion, scilicet, inde exibit fidei, & regiæ tuæ dignitatis prædicatio. Et quia prædicata fide Christi per totum orbem Christus fideles, & sibi su-

Act. 2.

F

G

H

bi subiectos habuit, & ideo sequitur, Dominare in medio inimicorum tuorum, q. d. Hæc erit vtilitas talis emissionis, quia, s. tu, Christe, *Dominare*, i. dominaberis *in medio inimicorũ tuorum*: quia inimici tui, s. infideles recepta fide, tibi subijcientur.

Virga virtutis dicitur fidei prædicatio.

Hic pôt notari, ꝙ multiplex est virga, vide de ver. 1214. Item ꝙ Beata Maria dr̃ virga, versi. 1531. Vel aliter diuidendo, nota ꝙ multiplex est Christi virga. s. virga crucis Christi, & pęnalitatis: virga iustitiæ Christi, & æquitatis, virga pietatis Christi, & humanitatis. Primò est virga, scilicet, crux dñica. Crux. n. dñica fuit Christo lancea, & armatura, qua hostes nr̃os superauit 2. Reg. 23. Præuaricatores, & spinæ euellẽtur, si quis tangere voluerit, armabitur ferro, & ligno lãceato. Ista virga crucis dñicæ dæmones superati fuerũt, & Christo subiugati. Et benè dr̃ virga ferrea, quia ferramẽtis vndiq; plena, quia in ipsa multis clauis ferreis corpus Dñi confixũ fuit. Vnde crux Christo fuit quasi sceptrum sui regni. Vnde Bern. ait. Improperabant insani Christo d. Si rex Israel est, descendat de cruce, &c. imò totum oppositum oportebat dicere, si rex Israel est, titulum regni nõ deserat, virgã imperij scilicet, crucem non dimittat, cuius imperium nimirum super humerum eius. Per istam virgam mali corrigũtur, quia per eius meditationem reducuntur ad pœnitentiam Prou. 23. Tu percutis eũ virga, & animam eius liberasti. Istã virgã ex Sion emisit dñs, quia ad literam, palacium regiũ, in quo Christus per Pilatum ad crucem fuit iudicatus, erat in monte Sion: iuxta templum, & inde exiuit Iesus condẽnatus, baiulãs sibi crucẽ. Secundò est virga iustitiæ, & æquitatis. Per virgam enim intelligitur rectitudo iustitię. Vnde & regibus Sceptrum datur, vt ostendatur eos hr̃e potestatem iustè recteq; iudicandi Sed fortè d. Regib⁹ virga datur aurea, q̃ Christus non habuit. Respondeo ꝙ auream virgã noluit hr̃e, quia apud ipsum aurum non erat preciosum Sap. 7. Omne aurũ in comparatione eius, arena est exigua, sed magis virgam ferream per quam inflexibilis à iustitia regeret mũdũ, quia vt hr̃ Dan. 2. Ferrum omnia domat. Et sic magis ferrum iustitiæ congruit q̃ aurũ,

Virga multiplex.

Virga dicitur crux.

Mar. 15

Ioan. 19

Virga dicitur iustitia.

A quinimò aurũ repugnat magis, & est venenum iustitiæ, quia qui diligit aurũ nõ iustificabitur. Et ideo de Christo dr̃ ꝙ rectus est genes in virga ferrea. Ista virga iustitiæ ex Sion emisit dñs, quia in templo quod erat in monte Sion, cœpit primò Iesus actũ iustitiæ in malos exercere, qñ ementes, & vendentes eiecit de templo, vt hr̃ Io. 2. Tertiò est virga Christi humanitatis. Humanitas enim Christi virga dr̃, quasi vi regens, quia potestate diuina omnia gubernat, & regit. Virga autem dicitur ſm Cassiodorum, eo ꝙ
B vi sua regat, & non sinat cadere innitentes. Sic hęc virga humanitatis Christi nõ nit sibi innitentes submergi, vel caderet, sed potenter sustinet illos Esa. 50. Quia ambulat in tenebris, & nõ est, &c. Et Psal. 22. Virga tua, & baculus tuus ipsa me cõsolata sunt. Et ista virga dicitur ferrea, quia, sicut dicitur in libro de naturis rerum, via adamantis maior esse perhibetur, cum in annulo ferreo ponitur, vnde sicut dicit Philosophus in libro de lapidibus, adamas ferrum attrahit, & magnetem surripit. Sic & in proposito: nam adamas
C (ſm Isid. 16. Etym.) Græca Etymologia, dr̃ quasi vis indomita, quia, nec ferro, nec igni cedit, sed tñ hircino sanguine emollescit. Sic nec ira Dei nec igne veteris legis sacrificijs cõsumebatur perpetuò, quia præceptũ veteris legis erat, Ignis in altari meo semper ardebit. Nec ferro, idest, humano corpore cõsumpto, emollita est ad misericordiam, idest, ad remissionem culpæ originalis, donec sanguine innocentis filij placaretur. Ezec. 3. Adamantem, & silicem dedi faciem tuã. Facies Christi, sua erat diuinitas. Iste au-
D tem adamas, vt virtutẽ suam nobis magis ostenderet, positus est in virga ferrea, idest, in natura assumpta à patribus veteris legis, tanquam in sede conuenientissima. Luc. 1. Dabit ei dominus Deus sedem Dauid patris eius &c. Vnde propter hoc ipse ferrum illud rapuit à magnete. Nam magnes erat diabolus, qui totum ferrum illud, idest, naturam humanam ad se rapuerat, sed adamas iste sua virtute ferrum magneti surripuit, quando naturam nostram sic ab omni peccato mundauit, vt de purissimis sanguinibus virginis

Eccle 3.

Apo. 12.

Virga dicitur humanitas Christi.

Adamas significat diuinitatem.

Leu. 16.

ginis

gnis Mariæ sibi corpus assumeret. Iob 28. Ferrū de terra tollitur, idest, de Beata Maria, quādo terra dedit fructum suum.
Psal. 62 Et de ista virga dicitur, Virga directio-
Psal. 44 nis, virga regni tui.

1971 *Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum: ex vtero ante luciferum genui te.*

Principium propriè dicitur Deus pater. Hic exprimit Christi diuinitas, qua patri est æqualis. Vbi primò sciendū, ꝙ noīe principij propriè Deus pater intelligitur, Cuius rō est, qm̄ principium dr̄ illud, ex quo aliud procedit. Sic parentes dnr̄ principium filiorum, quia ab ipsis procedunt, sicut ignis dr̄ principium caloris, sic splendoris, & huiusmodi. Cū ergo à Deo procedant omnia visibilia, & inuisibilia, ipse Deus dicitur principium omnium. Apoc. 3. Est principium creaturæ Dei. Deus aūt dicitur principium quādoque ad extra, quandoque ad intra. Si dicatur principium ad extra, sic nomen principij cōuenit toti trinitati, sic quod omnes tres personæ diuinæ insimul sunt vnum solum principium omnium creaturarum, quia opera trinitatis ad extra sunt indiuisa, vt habetur lib. 3. d. 5. Si autem in diuinis accipiatur principium ad intra, sic distinguitur, quia aut est principium non de principio aliquo egrediēs, aut est principium de aliquo principio. Si secundo modo, sic principium est filius, qui producit spiritumsanctum, quia ab ipso filio simul cū patre procedit spiritussanctus & sic pater, & filius dnr̄ vnū principiū Spiritussancti, vt hr̄ de summa Trin. & fide catho. lib. 6. Si aūt accipiatur in diuinis principiū ad intra non de aliquo principio, sic solum competit patri, qui à nullo procedit, & à quo procedit filius per gnationem, & Spiritussanctus p spirationem. Ex prædictis apparent tria. Primum ꝙ Spiritussanctus ad intra nullo modo dr̄ principium; sed solum ad extra respectu creaturarum. Secūdum, ꝙ filius ad intra dr̄ principium, sed de principio: quia de patre. Tertium, ꝙ pater dicitur propriè principium, quia principiū non de principio, & quia est principium respectu omnium, quorū filius, & Spiritussanctus est principiū ad intùs, vel ad extra, & non econtrario, nā Spiritussanctus solū est principiū respectu creaturarum, sic & omniū pater, & filius, & filius est principium respectu Spiritussancti, & respectu creaturarum, sic & pater. Sed pater est principium respectu filij, quod nō cōpetit filio, nec Spirituisancto. Omnia ista satis habentur lib. 1. sent. dist. 29. Ex quibus omnibus concluditur, ꝙ nomen principij proprius competit patri, q̄ alicui creaturæ, vel alteri personæ diuinæ. Vnde de patre sub nomine principij dr̄. In principio erat verbū, &c. Vnde Orig. prædictum verbum exponens ait, Quia principium filij pater est, & principium Spiritussancti, ac et omniū entium, ideo per illud in principio erat verbum per verbum filium intellige, per principium patrem, tanquam si foret dictum, in patre erat filius. Et conformiter hic nomine principij patrem intellige, cum filio dicitur, *Tecum principium*, &c. Et attēde, ꝙ nō ait, tu es cum principio, sed *tecum principium*: ne filius minor patre iudicetur. Vnde ista possunt esse verba Dei patris dicentis filio, Quasi dicat pater, Ego dn̄s emitram virgam virtutis tuę, quia tecum est mihi principium, quia ꝙ ego facio, tu facis, quia tu es filius meus per naturam, vnde ego, & tu vnum principium sumus omnium. Sed hoc hic plenè videri non pōt, sed videbitur in patria, vbi clarè diuina essentia conspicietur cum omnibus personis & proprietatibus earum. Et hoc est, ꝙ subdit. *In die virtutis tuæ in splendoribus sanctorū*, i. hoc videbitur clarè in æternitate, vbi virtus diuina conspicitur à sanctis, qui fulgēt, vt sol in regno patris eorū, qm̄ in resurrectione omnes sancti erunt splendidi vt angeli. Si ergo est sensus, hoc ꝙ filius sit æqualis patri, & vnum principiū cum patre, hic non vr̄ clarè, sed videbitur, qn̄ erimus in splendoribus sanctorum, idest, inter sanctos splendentes, quibus clarè diuina virtus manifestatur, Sequitur, *Ex vtero ante luciferum genui te*. Vbi primò notandum, ꝙ per vterum Dei, significatur essentia diuina, in qua velut in vtero ab æterno omnia, quæ ex tpe erant fienda, concipiebantur, & in qua ab æterno electi præ-

Ioan. 1. *Vterus.*

desti-

destinabatur. Vterus enim in nobis signi-
Greg. 12 mora. c. 28. ficat mentem nostram, teste Greg. d. Sciē-
dum verò, est, ꝙ in sacro eloquio vteri
nomine mens solum intelligitur. Hinc
Vterum dicitur mens. enim per Salomonem dicitur, Lucerna
Dñi spiraculum hominis, quę inuestigat
oīa secreta ventris. Lux.n. gratiæ, quæ de
Prou. 20 super venit, spiraculum præstat homini
ad uitam, quæ videlicet, lux omnia secre-
ta vētris inuestigare dr̄, quia occulta mē-
tis penetrat, vt ea, quę de seipsa latebāt
animā, ante eius flenda oculos reducāt.
Hinc Hieremias ait. Ventrem meum do-
leo. Qui vt ventrem suum quid dixisset
Hier. 12 ostenderet, adiunxit. Sensus cordis mei
Vterus Dei est essentia Dei. turbati sunt. Vteri itaque nomine rectè
mens accipitur, quia sicut proles in vte-
ro concipitur, sic cogitatio in mente ge-
neratur. Et sicut in ventre cibi, ita conti-
nentur in mente cogitationes. Si ergo in
nobis per vterum signatur mens nostra,
sic & in Deo vterus Dei est mēs Dei, id-
est diuina essentia. Dicit ergo filio pater.
Ex vtero genui te, i. secundum Glo. ex oc-
culta, & secreta substantia mea genui te
ineffabiliter. Et hoc *ante luciferum*, i. an-
te oīa tēpora. Lucifer enim, quæ est emi-
cans stella, quæ diem nunciat sæculo, hic
accipitur pro omnibus stellis, & syderi-
bus, per quæ sydera, oīa tpa intelligunt,
quia in signis, & in temporibus posita
sunt. Et est s̄m Glos. *Ante luciferum genui
te*, i. ante omnem creaturam, & ante oīa
tempora, & per consequens ab æterno,
cum ante omnē creaturam nihil fuerit,
nisi æternū. Vel possunt oīa verba istius
uersus esse ipsius Psalmistæ loquentis ad
filiū. Quasi dicat, Bene dixi ꝙ Dñs emit-
tet virgā virtutis tuæ, quia ipse est princi-
pium tecum, i. in principio tecum, & co-
æternum tibi, nō tñ secundum ꝙ homo,
sed in die virtutis tuæ, idest, in claritate
diuinitatis tuæ, quæ est tua, quia tu con-
substantialis es patri. Etiam est pater te-
cum principium. Et hoc in splendoribus
sanctorū, idest in Spiritusancto, quia est
splendor sanctorum, & sanctos splendifi-
cat. Sed quantum ad humanitatē ego ex
vtero genui te. Quasi dicat Dauid. Cum
Maria sit de me: ex vtero virginis eius ge-
nui te. Et hoc ante luciferum, idest, in no-
cte ante diē corporaliter natus est Chri-

A stus. Hic notandum magis moraliter, ꝙ
principium reperitur multiplex, s. prin-
cipium efficiens, deficiens, inficiens, refi-
ciens, & perficiens, vide super Ioan. 6.

Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: tu es sacerdos in æternum: secundum ordinem Melchisedech. 1972

HÆc est tertia principalis pars, in
qua agit de Christi sacerdotali di-
gnitate, & regali. Et primò agit de sacer-
dotali, secundò de regali, ibi, *Iudicabit*.
B Prima pars in duas, quia primò agit de
ipsius sacerdotali dignitate, secundò de
ipsius potestate, ibi. *Dominus à dextris
tuis*, Quantum ad primum sciendum, ꝙ
iurare Dei nihil aliud est, q̄ aliquid stabi- Iurare Dei.
liter ordinare. Stabiliter aūt Deu. ordi-
nauit Christū sacerdotē & regē futurū,
ꝙ fecit, qn̄ dixit Abrahæ. Per memetip- Gen. 22
sum iuraui dixit Dominus, sequitur, in
semine tuo benedicentur omnes gentes
terræ, idest, de semine tuo nascetur ille,
qui omnes gentes habet benedicere. Be-
nedicere autem alijs, est officiū sacerdo-
C tis. Et sic iurauit Dominus ipsi Abrahæ,
quòd de semine suo nasceretur sacerdos,
qui oēs gentes benediceret. Et sic est sen-
sus s̄m Glo. vt Ps. loquatur filio, dicens.
Dominus iurauit tibi. i. firmiter promisit
tibi, s. s̄m quòd tu es homo. Iuratio enim Dñs q̄n pœnitet.
Dei firmamentum est promissionis. *Et
non pœnitebit eum*, i. non mutabit sacerdo-
tium tuum, sicut contigit de sacerdotio
Aaron, quod mutauit in sacerdotium no-
uæ legis, quia illud erat figura, sed hoc
est figuratum. Ideo significans æternita-
tem sacerdotij Christi, ait. *Iurauit Do-*
D *minus, & non pœnitebit eum*. Loquitur
enim de Deo more hominum, in quem
tamen nulla cadit pœnitentia. Scit enim
quid agat, nec mutat consilium, sed ver-
bo pœnitentiæ Dei mutatio nōn volun-
tatis Dei, sed rerū ab extra intelligitur,
quando, scilicet, res aliter mutantur, q̄
sperabatur euenturum. Quomodo enim
tu cum aliquid pœnitet te fecisse, doles
factum quod fecisti, sic quando aliquid
Deus, præter quàm homines sperant,
mutat in aliud, pœnitere se dicit, vsque
adeò vt de pœna nostra pœniteat eum si

nos

nos de vita nostra mala pœnituerit. Ergo *non pænitebit eum*, quia sacerdotium non mutabit. Vnde q̃a dñs iurauit, de quo non pœnitebit eũ, subdit ꝙ hoc iurauit, *Tu es sacerdos in æternum*, idest, sacerdos æternus. Istum tex m adducit Apostolus ad Heb. 7. pc nẽs ipsum Melchisedech figuram fuisse Christi sacerdotis. dicens, Contestatur enim, scilicet, Dauid dicẽs, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Vbi notandum ꝙ ẽm Gloss. quæ habetur ad Hebr. 7. tradunt Hebræi ipsum Melchisedech fuisse Sem filium Noe. Et quando Abraham natus est, ipsum trecentos & nonaginta annos habuisse, hic Abrahæ nepoti suo obuiauit, qñ reuertebatur de cæde quatuor regum, de quibus dictum est in principio istius Psal. & panem & vinum Abrahę obtulit in refectione eius, & suorum, Salem verò dicunt fuisse Hierusalem, nõ ꝙ Hierusalem tunc esset, sed ibi erat quoddam oppidum, vbi post Hierusalem fuit ædificata. Ex quibus, & multis alijs deducit Apostolus, ꝙ Melchisedech erat Christi figura. Primò ex nomine, quia vocatur Melchisedech rex Salẽ, primò quia Melchisedech interpretatur rex iustitiæ, & hic est Christus, qui suos iustos facit, & regit. Deinde dr̃ rex Salem, idest, rex pacis, quod uerè Christo competit, qui pacificauit, quæ in cęlo, & quæ in terra sũt. Quis ergo hominum propriè dicitur rex iustitiæ & rex pacis, nisi solus Christus? Certè nullus. Etiam dicit Apostolus ipsum Melchisedech fuisse sine patre, & sine matre. Non quidem est intelligẽdum, quòd ille non habuerit patrem, & matrem, sicut ideo sine illis dicitur fuisse, quia scriptura de patre, vel matre eius nullam facit mentionem. Sic & Christus fuit sine patre quo ad humanitatem, & sine matre quo ad diuinitatem, quia in cœlis natus sine matre, & in terris sine patre. Ille ẽt non animalia bruta in sacrificium obtulit, sed panem, & vinum, quæ figurabant sacrificium Christi, quod sub speciebus panis, & vini consecratur. Quibus omnibus consideratis cõcludit Apostolus: Christum uerè sacerdotem esse secundum ordinem Melchisedech, secundum quòd Psalm. dicit, *Tu es sacerdos in* *æternum secundum ordinem Melchisedech*.

Melchisedech figura fuit Christi multipliciter.

Gen. 14.

Hebr. 7.

E Vnde & Apostolus ibidem probat Christum esse sacerdotem in æternum, dicens ꝙ secundum legem plures facti sunt sacerdotes, idcirco ꝙ morte prohibentur permanere. Iesus autem eo quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium &c. Et aduerte, quòd non solum Iesus est sacerdos æternus in se, sed etiam in suis sacerdotibus, quoniam character sacerdotalis est indelebilis, & idcirco in resurrectione omnes, qui modo sunt sacerdotes, sic & tunc erunt sacerdotes. ꝙ
F non erat in sacerdotio legis antiquæ. Nõ autem omnes, qui modo sunt religiosi, tunc erunt, & secundum Theologos, neque episcopi, quia episcopatus nõ est ordo sed dignitas. Notãdum, ꝙ sacerdotes sacerdotiũ Christi uolentes imitari, multas conditiones debent habere, & in multis beatis assimilari angelis.

Sacerdos angelis debet assimilari.

Dominus à dextris tuis confregit in die iræ sua reges. 1973

G Hic ostendit Christi potestatem regalem Et primò ostendit Christi potestatis officium, secundò eius potestatis causam & meritum, ibi. *De torrente.* potestas aũt Christi maximè ad duo se extendit, scilicet, ad malos puniendum, secundò ad bonos præmiãdum, ibi, *Iudicabit.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ per reges, in quibus totum regnũ cõsistit, intelliguntur oẽs ẽt subditi. *Dominus ergo confregit reges.* quia tam superiores, quam inferiores Iudæorum sibi resistẽtium redegit ad nihilũ. Quod maximè paruit de Herode, de Pilato, de principibus sacer-
H dotum, qui principalius insurrexerunt contra Christum. De quibus dr̃. Psalm. 2. Astiterunt reges terræ & principes cõuenerunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Istos confregit dominus in die iræ suæ, scilicet, qñ uindictam de ipsorum peccatis voluit facere per manus Romanorum. Nam Herodes, & Pilatus fuerunt in exilium relegati per Imperatorem Romanum. Pilatus occidit seipsum, Herodes verò postea cũ esset in gloria sua, statim ab angelo percussus, & vermibus plenus expirauit. Prin-

Reges terræ cõfregit Christus ipsum persequẽtes.

Principes verò sacerdotum cum reliquo populo cõsequenter per Romanos principes Titum & Vespasianum fuerũt trucidati, partim venundati, & de propria terra expulsi, per mundum, vsque hodie peregrè cõstituti. Dicat ergo Ps. Christo, *Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ reges.* Quo aũt ira cadat in Deo, multoties dictum est superius. Sed notandũ est, quo dñs, s. Deus pater dr̃ esse à dextris Christi, cum magis videatur esse à sinistris. Dictum est.n. supra, ꝙ Christus est à dextris patris quia dixit dñs domino meo, i. pater filio, sede à dextris meis. Quicunque aũt sedet ad dexteram alicuius, oportet quod ille ad cuius dexteram sedet, sit ad sinistram illius, qui ad eius sedet dexteram. R̃ndeo ꝙ argumentum ꝓcedit de dextera corporali, hic aũt non accipitur dextera corporalis cũ talis nõ cadat in Deo, qui corporalia mẽbra non habet, sed accipitur dextera spiritualis, scilicet pro potestate, gloria, & honore, quia una essentia diuina, vna potestas, vnus honor, & gloria est patris, & filij, per naturam, quæ Christo homini per gratiam sunt communicata. Et sic filius est ad dexteram patris, quia eiusdem potentiæ & essentiæ est cum patre, & pater ad dexteram filij eadẽ rõne. Tñ ꝓprius filius dr̃ ad dexteram patris, q̃ pater ad dexteram filij; quia filius hẽt esse à patre per potentiam, & virtutem, quia nascendo accepit æternaliter à patre quicquid habet. Hic est notandum quod peccator aliqñ confringitur a Deo, aliqñ comminuitur. Confringitur.n. aduersitatibus huius vitæ, sed comminuitur supplicijs æternæ pœnæ. Quod notãs saluator ait, Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur, super quem verò ceciderit, cõteret eum: Quod exponens Aug. in de questionibus euangeliorum, exponit cõfractionem ad pœnam vitæ præsentis, sed comminutionem ad pęnam vitæ futuræ, dicens. Qui ceciderit super lapidẽ istũ, confringetur, de his loquitur Christus, qui modo cadunt super eum, qui. s. peccando illum modo contemnunt, uel afficiunt iniurijs, qui non penitus intereunt, sed tñ confringuntur ut non recti ambulent super quos tñ cadet, dum venient in iudicio desuper cum pęna ꝑditionis. Ideo dixit, Conteret eos, ut sint ipsi tanquam puluis ante faciem uenti. De quibus dicitur in Psalm. Reges eos in virga ferrea, & tanquam uas figuli confringes eos. Aliter tamen exponit Chrysost.

[Left margin: Act. 2.; Confringi peccator et conteri tur. Mat. 21; right margin: Psal. 2.]

Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, cõquassabit capita in terra multorum. 1474

HIc ostendit Christi potestatem in bonorum saluatione. Vbi notandum, quòd inter cæteras causas, quare Deus hominem creauit, hæc fuit vna, ut, scilicet, ex hominibus restauraretur angelorum ruina. Statim enim creatis angelis, lucifer cum alijs multis superbiẽs, Deo voluit æquari, Michael autem cum cæteris voluntati illorum resistens, Deo adhæsit humiliter. Et hoc fuit prælium inter angelos primitus factũ, unde & tũc Michael cum suis Deo adhærẽtibus fuit confirmatus in gratia, diabolus verò cũ suis ruit ad infernum. Et sic quo ad numerum tanta ruina mãsit in angelis beatis, quot numero fuerunt angeli, qui ceciderunt. Volens ergo Deus istam ruinã implere, & beatorum angelorum numerum reintegrare hominem condidit, ut ex hominibus dicta ruina impleretur, non quod restauratio dictæ ruinæ fuerit totalis causa creationis hominis, sed inter cætera fuit vna. Et hoc notans magister lib. 2. dist. 9. dicit. Notãdum est quod decimus ordo angelorum legitur de hominibus restaurandus. Sed cum non sint nisi nouem ordines angelorum nec plures fuissent, etiam si illi qui ceciderunt, perstitissent, mouentur lectores, quomodo scriptura dicat decimum ordinem angelorum compleri ex hominibus. Gregorius namque dicit homines assumendos in ordines angelorum quorum alij sumuntur in ordine superiorum, qui, scilicet, minus perfecti sunt. Ex quo apparet, nõ esse de hominibus formandum decimum ordinem angelorum, tanquã nouem sint ordines angelorum, & decimus hominum, sed homines pro qualitate meritorum statuẽdos in ordinibus angelorum. Quod ergo legitur, quod decimus

[Right margin: Ruina angelorũ ex hominibus implebitur.; Ephes. 1.]

decimus ordo de hoībus est cōplendus, ex tali sensu dictum accipi pōt, quia de hoībus restaurabitur ruina angelorū de quibus tot ruerunt, vt posset fieri decimus ordo. Propter quod dicit apostolus restaurari oīa in Christo, quæ in cœlis & q̄ in terris sunt, q̄a per Christum redēptum est humanum genus, de quo fit reparatio angelicæ ruinæ, &c. Istā ergo angelorum ruinam ex hoībus implendam per Christum præuidēs Psal. ait. *Indicabit in nationibus*, i. discernet in nationib⁹ tot hoīes, bonos & electos, q̄a de qualibet natione aliquos elegit, quod de ipsis electis implebit ruinas angelorum. Unde Apostolus ait q̄ instaurauit oīa p Christum quæ in cęlo, & q̄ in terra sunt. Ubi ad propositum ait glos. instaurauit, i. ad primum statum reduxit oīa per peccatū destructa, & quæ in cœlis, i. angelos, & q̄ in terris sunt, i. hoīes. Non quidem q̄ p angelis reparādis mortuus sit Christus, sed q̄a ex ipsa redemptione hoīum ruinæ angelicæ damnum reparatur. Et vtique nouerunt angeli docti à Deo quanti numeri supplemento de gn̄e humano, integritas illius ciuitatis sit restauranda, Instaurantur ergo quæ in cęlis sunt, cū illud, quod inde cecidit in angelis, redditur ex hoībus, ex quibus angelorū ruina impletur. Sed qualiter de nationibus iudicabit, i. discernet electos ad implendum ruinam angelorū, subdit. *Conquassabit capita in terra multorū*, p multos. n. intellige malos, quorum capita cōquassauit Christus, q̄n de peccatoribus fecit iustos. Ubi aduertendum q̄ caput oīum est superbia, quæ ideo malorum dicitur caput, quia ipsa est radix oīs peccati & origo. Istud aūt caput superbiæ, in plurali dr̄ capita, quia plura aliorum vitiorū in se capita portat. Unde supbia figuratur per illam bestiam, de qua hr̄ Apoc. 13. Vidi bestiam ascendentem de mari habentem capita septem. Hæc bestia est superbia quæ hoīes extra cognitionem ppriam trahens, in bestias uertit. Quæ ascendit de mari, scilicet, huius mundi, quia ex rebus mundanis, scilicet, ex diuitijs, potentijs, honoribus, & huiusmodi oritur. Habet capita septem, quia ex ea septem principalia vitia oriuntur ut

Eph. 1.

Caput omniū malorū supbia.

E ostendit. Greg. *Conquassabit ergo Christus in terra*, s. gentes capita malorum, quia conquassando, & dissipando multorum vitia, ipsos iustificabit & ex ipsis ruinas angelorum implebit. Unde hic ait Glos. *Conquassabit capita in terra multorum*: quia vt impleret ruinas angelicas, hic in vita ista de multis supbis humiles fecit. *Greg. mo. c. 31*

De torrente in via bibit propterea exaltauit caput. 1975

F Hic ostenditur Christi potestatis meritum scilicet, quid fuit in Christo vt tantam dignitatem mereretur, & potestatem, & ostendit quòd hoc meritum fuit humilitas eius passionis, vbi notandum, quòd per torrentem significatur aduersitas & miseria, vel mortalitas uitæ præsentis. Nam secundum Grammaticos torreo, res, torrui, idem est quod vrere, assare, siccare, cremare. Et à torreo dr̄ hic torrens, tis, idest, fluuius, uel aqua ueniens cum impetu ex imbribus repentinis, & magnum habens incremētum, sed aduenientе æstate, calore solis, G torrescit & exsiccatur. Et est sic dictus, quia pluuia crescit, sed in æstate torrescit, & siccatur. Quid autem per aquas nisi mundi aduersitates designantur. ps. 68. Saluum me fac, Deus, quoniam intrauerunt aquæ, &c. Vel ipsa mors. 2. Reg. 14. Oēs morimur, & quasi aqua, &c. Et sic torrens aquarum ducēs impetum, significat aduersitatis impetum ducens ad mortem. Quæ aduersitates non diu durant, sed cito torrentur, quia saltē terminantur in morte. De isto ergo torrente Christus bibit, dum hic esset in uia H quando calicem amarum suæ passionis potauit. Quæ potatio uel mortis toleratio fuit meritum eius exaltationis ut ostēdit Apostolus ad Phil. 2. unde Glossa hic ait. *De torrente in via bibit*: quia Christus de fluxu mortalitatis nostræ, & de transitoria & turbulenta passione bibit nascendo & moriēdo. Et hoc in uia idest, in præsenti uita, qua itur ad patriā. Et propterea quia sic bibit humiliatus, & factus obediens patri usque ad mortē: Deus pater propter hoc exaltauit caput eius, scilicet dando illi nomen, quod est super

Torrens significat aduersitates & mortem.

Gregor. 33. mor. c. 6.

super omne nomen ut in nomine Iesu & cōsimiliter hūc versum de Christo exponit Grego. dicens, quid per torrentē nisi mortalitas huius uitæ exprimitur, de quo per Prophetam dicitur: *De torrēte in uia bibit. propterea exaltauit caput*, quia uidē licet redemptor noster mortalis uitæ pœnam in quodā terræ situ attigit. Et idcirco eidē morti cui sponte succubuit non adhæsit. Vnde die tertia hoc quod moriēdo posuerat, resurgendo caput eleuauit, quia scilicet pater ipsum Christum caput oium exaltauit. Et aduerte ꝙ recte Christus per caput designatur, quia ipse omnium fidelium caput existit. Coll. 1. ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principium primogenitus ex mortuis; ut sic ipse in omnibus primatum tenens, &c.

Caput dicitur Christ.

PSAL. CX.

1976 *Confitebor tibi domine, in toto corde meo in consilio iustorum, & congregatione.*



Hic Psal. talē titulum habet *Alleluia*. Expositus est in principio Psal. 104. vide ibi. Et quamuis hic titulus omnibus psalm. congruat; ibi tamē præcipue ponitur ubi de magna exaltatione agit, sicut ait Glo. in hoc ps. populus. n. Dei ab omni malo liberatus laudat Deum & ad eius laudē cōsideratis operibus Dei alios inuitat quæ laus uitæ præsentis figurā gerit laudis, quæ erit in patria. Diuidit autem iste psal. in duas partes, quia psal. primo laudem Dei proponit, secundo rationes diuinæ laudis ostendit, ibi, *Magna opera domini*. Quantum ad primum sciendum, quod duplex est confessio, scilicet laudis, & criminis. Ista gaudet, illa luget. Illa medico vulnus ostendit; ista medico de sanitate gratias agit. Et hæc toto corde est faciēda non labiis solū, ne simus de illorum numero de quibus dicitur. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum lōge est a me, vide versic. 91. Sed quia nō est speciosa laus in ore peccatoris, ideo vt Deo digne confiteri valeamus, ipsum laudando, primo cor nostrum debet

Esa. 29.

A emundari. Docet autem scriptura, ꝙ cor nostrum multipliciter emūdatur scilicet per adhæsionem credendorum, per cōtritionem peccatorum, &c. Sed quia laus diuina quāto est communior, & in simul a pluribus facta, gloriosior est. Propter quod & clerici ad Deū laudandum insimul conueniunt in ecclesiam. Ideo subdit, *In consilio iustorum, & congregatione*. Vel per cōcilium iustorum intellige causam laudis Dei, quam iusti assumunt, non quidē pro terrenis, sed pro spiritualibus gratias agentes. Vel per concilium & congregationem iustorum accipe angelorum beatorum multitudinem, in quorum concilio,

Cor mūdatur multipliciter.

B & ordinibus homines positi, & assumpti i patria, Deum cum illis laudabunt, sicut Psal. 137. dicitur. Confitebor tibi dñe in toto corde meo, sequitur in conspectu angelorum psallam tibi, &c. vel per consilium iustorum accipe exempla sanctorum quibus instruimur ad Dei laudem. Non enim quis alteri consulit uerbis, sed multo fortius factis, & exemplis, quia sicut efficacius quis docetur exemplis quam ver bis, sic etiam efficacius est consi

Consiliū iustorū dicuntur exempla sanctorū

C lium factis datum, & exemplis quam verbis nudis.

Magna opera domini, exquisita in omnes uoluntates eius. 1977

Hic adducit rationes laudis diuinæ. Et primo adducit rōnes generales. Secūdo rōnes speciales ibi, *Confessio*. Quantum ad primum rōnes generales adducit duas. Prima sumitur ex parte potētiæ. Secunda ex parte iustitie ibi, *Confessio*. Quātum ad primum dicit Deum laudabilē ex parte suæ potētiæ, q̄ talis est, ꝙ potentia sua est uoluntas sua, & uoluntas est

D potētia. Et ideo sicut leue est Deo, magna opera facere velle, sic & illa facere. Et hoc est quod ait, *Magna opera domini*, quæ tñ a volūtate eius procedūt. Vnde subdit. *Exquisita in omnes uoluntates eius*, Quasi d. Ideo magna opera facit dominus, quia illa vult facere, q. d. Nō est alia causa magnorum operum Dei, nisi uoluntas eius, & alia causa non est inquirenda. Si ergo considerans operum Dei magnitudinem quod totum mundum ex nihilo creauit, quod cœlos incorruptibiles fecit, & in

Volūtas Dei est causa omnium

suo

suo motu infatigabiles, ꝙ in homine naturam spiritualem & corporalem sic coniunxit, vt nullatenus ab inuicē separari velit, & huiusmodi, si velis q̄rere quare Deus sic fecit ista opera magnalia, certe nulla alia cadit respōsio, nisi quia sic uoluit, quia *magna opera domini exquisita in omnes uoluntates eius.* Si aūt vlterius q̄ras quare sic uoluit, fatue quæris, q̄a quæris diuinæ volūtatis causam, q̄ tn̄ non habet causam sed aliorum omniū causa existit. Et hoc est quod ait magister lib. 1. d. 45. volūtatis Dei causa quærenda nō est, q̄a causam nō habet, cū ipsa oīum causa exi F stat. Vnde Aug. 83 q. ait. 28. ait. Qui q̄rit quare voluit Deus mūdum facere, causam q̄rit voluntatis Dei. Omnis aūt causa efficiēs, maior est eo quod efficitur. Nihil autem maius est volūtate Dei. Nō ergo eius cā quęrenda est. Tm̄ piè quærentib. satisfaciēdo, possumus dicere, ꝙ Deꝰ iō mundū voluit facere, ut bonitatē suā omnibus creaturis cōicaret generaliter, ī speciali aūt creaturæ rationali, ita ꝙ nō propter suum bonum, sed propter nostrum fecit nos & mundum. Vnde Magister lib. 2. dist. 1. Credimus ergo omnium G creaturarū visibiliū & inuisibiliū causā nō esse, nisi bonitatē ac uolūtatē creatoris cuius tāta est bonitas, vt beatitudinis suæ, qua æternaliter est beatus, alios uelit esse participes. Et quia non ualet eius beatitudinis aliquis particeps existere, nisi per intelligentiā, ideo fecit rationalē creaturā, quæ ipsum intelligeret, & intelligēdo amaret, amando possideret, & possidēdo frueretur eo. Si aūt q̄ras, quare ita uoluit, fatue quęris, quia *magna opera domini, exquisita.* &c. Vel aliter, *Magna opera domini, exquisita,* &c. q̄a dū vo- H lūtati eius resistere q̄s conatur, inde eius voluntatē cogitur perficere, ut deducit Greg. d. Sæpe. n. nonnulli hominū sapientia inflati, eū desideriis suis diuina iudicia cōtraire cōspiciūt &c. vide vers. 440. Et cōcludit in fine c. 13. d. Iustus nāq; & misericors Deus facta mortaliū disponēs alia concedit propicius, alia permittit iratus, sicq; illa, quæ permittit, sic tolerat vt etiam hæc in suæ uoluntatis vsum conuertat. Vnde miro modo fit, vt, q̄d sine uoluntate Dei fit ei contrarium non sit

Voluntatis Dei causam quærere fatuitas est.

Volūtati Dei nullus resistere potest.

Greg. li. 6. mor. c. 51.

Volūtas Dei semper adimpletur.

B quia dum in bonū vsum male facta vertuntur, eius uoluntati militant, etiā quę eius uolūtati repugnāt. Hinc. n. per Psal. dicitur. *Magna opera domini, exquisita in omnes uoluntates eius.* Sic quippe eius opera magna sunt, ut per omne, quod ab hominibus agitur, eius uoluntas exquiratur. Nam sæpe inde uoluntas Dei perficitur, vnde repelli videbatur, &c.

Confessio, & magnificentia opus eius. & iustitia eius manet in sæculum sæculi. 1978

HIc ostendit Psal. Deum esse laudandum generaliter ratione iustitiæ. Vbi notandum, ꝙ iustitia legalis est omnis uirtus (vt ait Philosoph.) eo ꝙ sine iustitia nullum opus moraliter pōt esse bonum. Hinc est, ꝙ habens iustitiā legalē, omnes habet uirtutes, quia talis seruat omnē legē. Vnde & ipsa legalis iustitia, non solū laudāda & magnifica uirtus est sed ipsa in abstracto dr̄ laudatio & magnificētia. Quod notās psal. dicit ꝙ opus Dei est confessio, & magnificentia, sicut de vno, qui excellenter fit sapiens, dicimus, ꝙ ipse est ipsa sapiētia, & de uno excellēter bono, ꝙ ipse est ipsa bonitas. Sic & opera Dei, q̄ in iustitia legali fundātur ostendunt quod Deus non solū est laudādus, sed etiā ipse est ipsa laus, & quod nō solum est magnificus, sed quod est ipsa magnificentia. Ratio, quia omnia in iustitia sunt fundata. Et hoc est, ꝙ subdit. *Iustitia eius manet in sæculum sæculi.* i. incommutabilis durat in æternū psal. 118. Iustitia tua iustitia in æternum. Ex hoc maxime verificabitur de iustitia ultimæ sententiæ per ipsum dandæ pro bonis dicens. Venite benedicti &c. & contra malos, dicens. Discedite a me maledicti in ignem æternum &c. Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem &c. Opera ergo Dei dicuntur confessio, quia omnia Deum confitentur, vt puta naturalia obseruando naturam eis a Deo inditam, Cœlum Deum confitetur, dum regulariter motum suum seruat. Ignis dū lucet, & calefacit. Aer dum spiratur, & spirat. Aqua dum irrigat, & terram fæcundat. Terra dum germinat, & fructus producit. Homo bonus, dum Dei præcepta

Phil. 5. ethicor.

Cōfessio & magnificentia dicūtur opera Dei.

Mat. 25

Confitentur omnia Deū esse.

cepta seruat. Malus, dum per Deum punitus, ipsum iudicem iustum ostendit. Et breuiter omnia superiora, & inferiora, cœlestia, & terrestria Deum confitẽtur. psal.148. Confessio eius super cœlum, & terram. De hoc vide vers.250. Ad uidendum autem qualiter Dei iustitia est uirtus perpetua manens in seculum seculi, est notandum, quòd cũ omnis uirtus consistat in medio, vt dicitur 2 & 3.ethicorum:& iustitia sit omnis virtus ut dicitur 4.ethicorum, sequitur, ꝙ præ omnibus alijs uirtutibus iustitia cõsistat in medio. Medium autem est conseruatiuum rei. Et hoc est, quod ipsa iustitia de se profitetur, Prou.8.d In uijs iustitiæ ambulabo in medio semitarum iudicij. Ad quod magis intelligendum, notandum, ꝙ secũdum Aulum Gelliũ, lib.noctium atticarum c.4. Antiqui imaginem iustitię sic descripserunt,s.in specie virginis incorruptę, clarum habens lumen oculorum, quę non humilis, nec atrocis aspectus, sed cuiusdam reuerendę dignitatis videbatur, capite coronata, in cathedra sedens, sceptrum tenens in manu. Ex qua figura clarè patere potest iustitię perpetuitas, quę nunquam violari potest. Vbi notandum, ꝙ in scriptura multiplex mediũ reperitur, in quo consistit iustitia &c. Et ideo de iustitia dicitur Sapientiæ 1. Iustitia.n.perpetua est, & immortalis. Si igitur iustitia de ratione sui est perpetua, quanto magis in Deo? Propter quod nũc ait Psalmista, *Iustitia eius manet in sæculum sæculi.*

Iustitia quomodo consistit. multiplici-ter in medio.

Nota imaginẽ iustitiæ.

Memoriam fecit mirabilium suorum misericors, & miserator dominus escam dedit timentibus se.

1979 Hic ponitur ratio laudis diuitiæ ex sacramento eucharistiæ. Circa ꝙ duo ponũtur, primò eius ostenditur cõditio, secundò eius institutio ibi. *Redemptionem.* Prima in duas, quia primò ostẽditur eucharistiæ conditio respectu vitę præsentis, secundò respectu uitæ futuræ ibi. *Memor erit* Quantũ ad primũ sciendum, ꝙ inter cætera mirabilia, quę Deus fecit filijs Israel in deserto, fuit ꝙ quadraginta annis ipsos pane celesti pauit. Vnde in signũ admirationis man-

A na dicitur, idest, quid est hoc, q̃a quãdo Iudęi primo illud manna viderũt, admirantes adinuicẽ dixerunt, Man, idest quod est hoc. Quod quidẽ manna expressa figura fuit sacramenti eucharistiæ, ut dictum est vers.1305.1306 Cũ ergo figura, & figuratũ sint relatiua, & vnum relatiuorum ducat in cognitionem, & memoriã alterius, sicut videndo imaginẽ Petri, duceris in memoriam Petri, & econtrario, videndo Petrũ, duceris in memoriã figuræ eius, Sic & in proposito, sancti patres vidẽdo manã per illud recordabant

Exod.16 Eucharistia per manna significatur.

B sacramenti eucharistiæ futuri. Et nos videndo sacramentũ eucharistiæ, recordamur figuræ eius, s.manæ, in quo multa mirabilia Dei uirtus operabatur. Inter autẽ alia mirabiliã ipsius manna erant notabilia. Primum ꝙ ille cib. bonis erat sapidus, & miræ delectationis, ac boni nutrimẽti propter ꝙ dicitur Sap.16. Panẽ de cęlo præstitisti eis sine labore, oẽ delectamentum in se habentẽ. Secundũ uerò mirabile erat: ꝙ malis uidebatur cibus insipidus & abominabilis. Vñ & mali dicebant, Nauseat aĩa nostra super

C cibo isto leuissimo. Sic & conformiter sacramentũ eucharistię bonis quidẽ est utilis, & summę delectationis, quia nutrit nos:nõ quidem uita temporalis, sed spiritualis, & ęterna. Propter quod Christus dicit, Ioan.6. Ego sum panis uiuus, qui de cœlo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, s. dignè, uiuet in æternum. Malis autem, & peccatoribus insipidus est, & damnosus: quia ipso damnãtur æternaliter. Vnde ait Apostolus.1.

Nu. 21. Eucharistia bonis est ad salutẽ malis ad iudicium.

D Cor. 11. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium sibi mãducat, & bibit &c. Nec mireris, sic sacramentum istud malis sit ad damnationem, quoniã sicut mala possunt proficere bonis, ut aduersa patienter tolerata; (sic enim Decius malus multum profecit Laurentio patienti) sic & econtrario bona malis possunt nocere. Vnde gl. super illo verbo. Quicunque manducauerit, vel biberit calicem domini indignè, reus &c. dicit, Ecce ex his habes, ꝙ sancta obsunt malis, bonis autem sunt ad salutem, sed malis ad iudicium,

iudicium, Vtique sanctũ est, quod accipi E mus, nec ideo reus est, qui malè accipit, quia malum est, quod accipit, sed quia ille malus male accipit, quod bonũ est. Cauendum est ergo male accipere bonum: qa bonũ male aceptũ obest malis, sicut econtrario mala patienter portata prosunt

2. Co. 12. bonis, ut Paulo angelus sathanæ. Propter ergo istas similitudines, quas eucharistia habet cũ manna ponitur ipsũ manna summa figura eucharistiæ fuisse. Cum igitur figuratũ visum ducat ad memoriã figurã ipsius preteritam, sequitur quod eucharistia ad memoriam nobis inducit mirabilia Dei ostensa in manna. Et hoc est, quod ait psal. *Memoriã fecit mirabilium suorum misericors, & miserator dominus*, idest mirabiliũ ostensorum in manna. Et in quo fecit istã memoriã? Certè in hoc, quod *escam dedit timentibus se*, scilicet escam, & cibum corporis & sanguinis sui. Vnde hic ait glossa, *Memoriã fecit mirabilium suorũ*, &c. Quasi dicat: Ideo confiteri debemus domino, & ipsum laudare: quia ipse dominus misericors natura, & miserator exhibitione, fecit memoriã suorũ mirabilium, quia nobis dedit, quod in ueteri lege erat significatũ, quia, *escã dedit timẽtibus se*, escã quidẽ non corporalem, quã

Euchariftia in se tria continet. etiam malis dat. Escam dicit Christũ in sacramento eucharistię contentũ. Ad inteligendum aũt qualiter in esca ista Christus continetur, est notandum quod vt ait glo. 1. Corin. 11. in isto sacramento sunt tria commendada. Vnum, quod est tantum sacramẽtum. Alterum quod est sacramentum, & res. Tertium, quod est res, & non sacramentum. Sacramentum, & non res, est species visibilis panis & vini. Sacramentum & res, caro Christi propria & sanguis. Res & non sacramentum, est mystica caro Christi. Porro species illa visibilis sacramentum est duplicis rei, scilicet, contentę, & significatæ. Sacramentum enim est sacræ rei signũ, & species illa vtramq; rem signat, & utriusque gerit similitudinem. Nam sicut panis præ cæteris cibis corpus reficit, & sustentat, & uinum hominẽ lætificat & inebriat, sic caro Christi interiorem hominem magis cæteris gratijs spi-

Psalm. ritualiter reficit, & saginat, quem & sanguis Christi spiritualiter lætificat, & inebriat, vt sobrium reddat. Vnde psal. Calix tuus inebrians quàm præclarus est. Habet etiã similitudinẽ cum re significata tantũ: quæ est unitas fidelium qa sicut ex multis granis conficitur vnus panis, & ex pluribus acinis, vinũ in unũ confluit, sic ex multis fideliũ personis vnitas ecclesiæ constat. Cuius etiam sacramentũ est corpus Christi propriũ, quod de virgine sumpsit. Quia sicut corpus Christi ex multis membris puris, & ab omni macula peccati immunibus constat. Ita & vnitas ecclesiastica ex multis personis mundis & immaculatis cõstitit &c. Et per F prædicta patere potest, quare sub speciebus panis, & vini, Christus hoc sacramẽtũ instituit. Hic acinus, idest, botrus, scilicet granellũ, quod est in vua, ponitur quãdoq; pro vua, quãdoque pro racemo, sicut & botrus.

Memor erit in sæculum testamenti sui, Virtutem operum suorum annunciabit populo suo. 1980

HIc ostendit conditionem huius sacramẽti respectu vitæ futuræ. Hoc G enim sacramentum dignè sumentibus cõfert æternam gloriam: Vnde est quasi quędam via, per quam iusti ad gloriam pergunt, & propter hoc uiaticum dicitur. Et circa hoc Psal. ostendit, in quibus hoc sacramentum excedit alia. Et primò ratione existentię, secundo ratione efficaciæ: ibi, *Vt det illis*, tertiò ratione permanentiæ, ibi, *Fidelia*. Quantũ ad primum sciendum, quòd in isto sacramento ratione corporis & sanguinis Christi in ipso realiter existentiũ, plura miranda opera Dei continentur quã in aliquo alio, & per consequens diuinam uirtutem, quæ miranda operatur, nobis efficatius ostendit. Et hoc est, quod hic ps. de hoc sacramento dicit, *Memor erit in sæculum testamenti sui*, idest, istius sacramenti, quod testamentum Dei vocatur. Vnde istud sacramentũ Christus dando discipulis suis in cœna, ait, Hic est sanguis meus noui testamenti &c. idest, in isto sacramento inchoatur nouum testamentum: quia sicut antiquum cõsecratũ fuit sanguine hircorũ, & agno- Mat. 26

rum

rum, sic nouum testamentũ Christi corpore, & sanguine. Memor ergo fuit Christus istius testamenti in sæculum, i. in vita præsenti, quia in ipso nobis annũciat virtutem operum, i. virtutem qua mirabilia opera De⁹ operatur. Vide ergo in isto sacramento tibi annunciatam virtutem operum Dei in multis, & multorũ rõne. Primo rõne consecrationis. Nõne magna virtus operum Dei hic ostenditur, ꝙ in altari ponitur uerus panis corporalis, & vinum, & tñ virtute diuina ad verbum sacerdotis panis fit verum corpus Christi, & vinum uerus Christi sanguis? Quid enim uanius uerbo, quod statim prolatũ desinit esse? Quid solidius corpore Christi, quod diuinitati personaliter manet unitum? Et tñ ad uerbum sacerdotis hic fit ex pane, Christi corpus. Vnde Ambr. In altari ante uerba sacramentalia est uerus panis, ubi uero accesserint uerba consecrationis, ex pane fit Christi caro &c. Sic ẽt determinat ecclesia, extra de sum. trinit. c. d. Corpus & sanguis Christi in sacramento altaris sub speciebus panis, & uini ueraciter contineri, transubstantiato pane in corpus Christi, & uino in sanguinem uirtute diuina. Hic ergo annunciatur uirtus operũ Dei, quia sicut Deus solo uerbo mundum produxit ex nihilo, quia dixit & facta sunt, sic solo uerbo sacerdotis uirtute diuina ex pane fit Christi corpus, & ex uino Christi sanguis. Vñ Chrysost. ait: Attende in sacramento eucharistiæ uirtutem operum Dei. Non. n. homo est, qui proposita, s. panẽ, & uinum Christi corpus facit, & sanguinẽ, sed ille, qui pro nobis crucifixus est Christus, sacerdotis ore uerba proferuntur, & Dei uirtute consecrãtur. Nec hoc tibi uideaẽ impossibile. Si. n. tãta uirtus est in sermone Dei, ut ipso inciperent, quæ non erant, quanto magis operatoris est, ut ipsa illa, quæ erant, in aliud conuertantur? Vide exempla scripturæ. Quamuis. n. naturæ uirtute homo generari non possit nisi cõ mixtione uiri, & mulieris, tñ quia Deus uoluit, uerbo angeli solũ Maria consentiens Christũ concepit. Aliud exemplum ponit Chrys. In serm. de passione, dicens. Sicut illa uox Dei, quę dixit primis parẽtibus, Crescite, & multiplicamini, semel quidam dicta est, sed oĩ tpe sentit effectũ ad gñationem operante natura. Ita uox Christi cõsecrationis huius sacri, semel quidẽ dicta est, sed in oẽs mensas ecclesię præstat sacrificio firmitatem. Ex quibus patet, ꝙ in isto sacro, siue testamento uirtus operũ Dei nobis annunciatur, qui sicut solo uerbo totum mũdum produxit, sic solo uerbo ex pane, & uino istud conficit sacrm. Propter quod dr Hebr. 1. Portans omnia uerbo uirtutis suæ, &c. Secũdo rõne, mensurationis. Nonne magna Dei uirtus nobis annunciatur in isto sacramento, dũ consideras, ꝙ tã grande corpus Christi, sub tam parua mensura hostiæ totum realiter continetur. Docet. n. experientia sensus nostros, ꝙ aliorũ corpora naturaliter tñ locum occupãt, quãtum illa sunt magna, hic aũt non sic. Ad declarandum possibilitatem istius, sciendum primo, ꝙ in omni re naturali quantitas, & substantia differunt, quia manẽte eadem rei substantia, quantitas augeri põt, & minui. Substantia aũt de se locũ non occupat, nisi rõne quantitatis, cum de se substantia nõ habeat partem extra partem, sed solum rõne quantitatis, quæ partem habet extra partem. Videmus tñ ꝙ substantiam quãdo est alicubi, mediãte quantitate, ꝙ tunc substantia induit modum quãtitatis, sicut patet de anima, quæ tñ locum occupat, quantum est corpus hominis siue quantitas eius, quia est tota in toto, & tota in qualibet parte corporis. Cõsidera ergo ꝙ si quantitas, quæ est accidens, qñqꝫ trahat substãtiã ad naturam eius, ut accipiat locum, quid miraris, si quãdoque substantia trahat quãtitatem ad naturam eius, ut sit alicubi, & locum non occupet? Et ideo cum isto sacramento fit uirtute consecrationis principaliter substantia, ex consequenti aũt quantitas, quantitas induit naturam substantiæ, & sic magnum corpus in parua hostia poterit contineri. Et ideo, quia substantia de se non habet partem extra partem, quamuis totum corpus Christi sit in hostia, non tñ assignandus est locus capitis, & locus pedum, quia in omni particula est totum Christi corpus. Si ergo admiraris uirtutẽ operũ Dei, ut puta quia clauso uirginis utero exiuit, qa clauso se-

Marginal notes: *Eucharistia cõtinet virtutẽ operum Dei in multis.* — *Eucharistia, multa mirabilia continet* — *Ambr. in lib. de sacrament.* — *Extra de sum. trin. c. firmiter.* — *Chrysost. in serm. de passione.*

so sepulchro resurgens exiuit, quia ad di scipulos ianuis clausis intrauit, cõsidera istud sacramentum ꝙ hic tibi annunciatur virtus operũ Dei, qa hic corpus Christi nõ occupat locũ. Tertio rõne fractionis. Hostia.n.consecrata in qua Christus realiter cõtinetur, frãgitur, & in multas diuiditur partes, corpus tñ Christi non frangitur, sed integrum sub qualibet diuisionis particula pseuerat. Vñ ait Mag. 4.senteñtiarum, ꝙ corpus Christi incorruptibile est, ideo sane dici põt, ꝙ fractio illa hostiæ, & partitio non est in substantia corporis Christi, sed in ipsa accidentali forma panis, vt vera sit fractio, & partitio non substantiæ, sed sacramenti. Sed qũo hoc est possibile? Sciendum, ꝙ sicut anima nr̃a est tota in toto corpore, & in qualibet parte corporis, sic & Christi corpus in hostia. Et ideo sicut diuiso corpore non diuiditur anima, sic diuiso sacramẽto, nõ diuiditur Christi corpus. Sicut datur exemplũ de speculo, ad cuius diuisionem non diuiditur imago, sed multiplicatur. Et in hoc nobis annunciaẗ virtus operũ Dei, Si.n.miraris qũo vnica & simplex Dei voluntas in se immutabilis & indiuisibilis manens diuersos hẽt effectus, considera quod in isto sacramento virtute diuina fractis accidentibus sacramenti nõ frãgitur corpus Christi. Quartò rõne motionis. Nam cum Idem Christi corpus sit realiter in omni hostia consecrata, sequitur ꝙ simul diuersis moueẗ motibus, s. sursum & deorsum, & ꝙ hic mouetur, & ibi nõ mouetur. Nec hoc est impossibile diuinæ virtuti. Nã si de facto poneret Deus vnum corpus in pluribus locis simul, sicut dr̃ de B.Ambros. ꝙ, cum celebraret in Mediolano, fuit raptus Turonis ad exequias B.Martini, tunc non esset impossibile, ꝙ in vno loco cantaret, & alibi dormiret, in vno loco ascẽderet, & in alio descenderet, in vno loco quiesceret, & in alio moueretur: Sed corpus Christi insimul est in pluribus locis, quia in pluribus hostijs. Quomodo autem est possibile Christi corpus insimul in pluribus locis existere: Accipe experiẽtiam. Nonne vna vox simul existit in pluribus auribus localiter? Præterea, sicut plura corpora insimul possunt esse, vt patuit in Christi resurrectione, & natiuitate, sic cõformiter vnum corpus simul in pluribus põt esse locis. Etiã Paulus in paradisum fuit raptus, & tamen eius corpus remansit in terra. Et in hoc nobis virtus diuinorum operum annunciatur. Si.n.miraris, cũ Deus sit vnicus, & simplex affectione, & voluntate, quomodo vni irascitur, & alteri placatur, vnum diligit, & alterum odit. Vide exemplum in isto sacramento, quia idem Christi corpus diuersis modis insimul mouetur, & quiescit. Quinto ratione visionis, quia videndo cõsecratam hostiam, video corpus Christi, cuius tñ nullam video partem, quia non caput, non pedes, nõ manus, & huius modi. Pro cuius euidentia sciendum, quod aliquid dicitur multipliciter videri. Primo modo vt visionis per se obiectum, & isto modo solum color videtur. Secundo vt per se obiecti visionis subiectum, & sic viso colore, dicitur videri corpus, quod est illius coloris subiectum. Tertio modo vt suppositũ subiecti talis obiecti, & sic Iudæi videndo corpus Christi videbant verbum. Quarto modo tanquam subiecto visionis obiecti coniunctum, vt videndo aliquem indutum, dico me illum videre, cum nõ videam ipsum nec aliquid eius, sed solum pãnos, quibus induitur. Et isto modo videndo sacramentum, videmus corpus Christi, quia.s. videmus accidentia, quibus Christus corpus sacramentaliter est indutum, Et in hoc virtus operũ Dei annunciatur nobis, qui patribus in assumpta specie apparere poterat, quem tamen in seipso videre non poterant. Si ergo in isto sacramento tam multipliciter virtus operum Dei nobis ostenditur, quid miraris, si de ipso dicat psal. quod Christus *memor erit in sæculum testamenti sui*, scilicet huius sacramenti, in quo virtutem operum suorum annunciabit populo suo, quia hic dat tibi multa exẽpla virtutis operum suorum. Vel in isto sacramento nobis annunciatur virtus operum Dei, quia nobis annũciatur Christus, qui est virtus Dei, per quam facta sunt omnia. Sic enim ipsum Dei esse virtutem dicebat apostolus 2.Pet.1. dicens, Notam vobis facimus domini nostri Iesu Christi virtutem.

4 sent.d. 12.

Exemplum de B. Amb.

2.Corin. 12.

Videri multipliciter

Vt

1981 *Vt det illis hæreditatem gentium, opera manuum eius veritas & iudicium.* A

HIc ostendit huius sacramenti præ alijs efficaciam. Vbi aduertendum, q ad hoc directè, & principaliter est ordinatũ a Christo hoc sacramentũ, vt virtute illius cęlestem consequamur hæreditatẽ, dicente Christo. Qui manducat carnem meã, & bibit meũ sanguinẽ, hẽt uitã æternam. Si ergo queras, quę est huius sacramenti virtus, & ad quid institutũ est, respondet psal. d. *vt det illis hæreditatem gentium.* s. digne sumentib. Et attẽde, q gloriã cęlestem vocat hæreditatẽ gentiũ, quia gẽtib. Abrahæ fuit promissa, sibi dicente dño, In semine tuo benedicentur oẽs gentes. Quamuis n. gentes essent idololatræ, tñ ad prædicationem Christi, & apostolorũ in magna parte ad fidem cõuersę sunt, vnde & multo plures de gentib. saluanẽ q de Iudęis. Et ideo salus æterna hæreditas gentiũ nuncupaẽ. Sic ergo causa finalis institutionis huius sacramenti est, *vt det illis hæreditatem gentium.* Ad q intelligendum, est notandũ, q istud sacramentũ dignè sumentib. magnam pręhet efficaciã, qm iõ institutum est, vt à maculis peccatorũ mũdaremur, vt à pęnis infernalib. saluaremur, ut Dei gratia informaremur, vt passionis Christi recordaremur, ut ad Dei amorẽ accẽderemur, & ut ad cęlestẽ hæreditatem p ipsum assumeremur. vide de istis in psal. 68. Sequitur, *Opera manuum eius veritas, & iudicium.* Per manum n. signatur uirtus, qua operamur. Dr ergo hoc sacramẽtũ opus manus Christi, q a virtute Christi primo fuit institutum. & ab ipso apostolis collata potestas ipsum conficiendi. De isto ergo sacramento, q est opus manus Christ ait, *Opera manuum eius veritas;* quia hic non est corpus Christi solũ in signo, ut quidã dicunt heretici, sedẽt in veritate, quia illudmet corpus, q pro nobis sumpsit de virgine, hic realiter cõtinetur. Vnde Ambr. & habeẽ de consec. d. 2 dicit. Oia quęcunq; voluit, fecit dñs in cęlo, & in terra, & quia sic uoluit, sic factũ est. Ita licet figura panis, & uini videaẽ, nihil tñ aliud q caro Christi, & sanguis post consecrationẽ credenda sunt. Vnde ipsa veritas ad discipulos inquit, Hæc est caro mea pro mundi vita. Et, ut, mirabilius loquar, non alia planè caro, q quæ nata est de Maria, quæ passa fuit in cruce, & resurrexit de sepulchro, hæc in quã ipsa est, &c. Et hanc veram Christi carnem, hic contineri notaus ps. hic ait, q *opera manuum eius veritas.* Sequitur. *Et iudicium.* Quod ideo dicit, quia istud sacramentum est ad iudicium uitæ bonis, & ad iudicium mortis æternę malis, vt deducit Apostolus. 1. Cor. 11.

Ioan. 6.

Euchari stia multiplex vtilitas.

Gen. 22.

Encharistia uera Christi caro.

B *Fidelia omnia mandata eius confirmata in sæculum sæculi, facta in veritate, & æquitate.* 1982

HIc ostendit hoc sacramentum alia excedere scramenta, & hoc rõne permanentiæ, quia durabit usque ad cõsummationem sęculi, dicente Christo. Ego autem vobiscũ sum omnib. diebus vsq; ad cõsummationẽ sęculi. Et de hoc dicit. *Fidelia omnia mandata eius, confirmata,* &c. Ipse. n. pręceptũ dedit de cõsecratione huius sacramenti, d. Matt. 26. C Hoc facite in meam cõmemorationẽ. Et de eius receptione, dicit. Accipite, & mãducate hoc est corpus meũ, &c. In hoc ergo ista mandata Christi. i. s. de consecratione, & cõmunicatione dicunẽ fidelia, quia sicut promisit nobiscum se manere vsq; ad consummationẽ sęculi, sic fideliter obseruat. Et aduerte, q ista mandata de sacramento eucharistię dicuntur cõfirmata in sęculũ sęculi. Res enim fidei confirmantur miraculis, sicut dicitur Matth. vlt. q apostoli fidem prædicauerunt ubique. domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. D Nullum autem aliud sacramentum tot in se mirabilia continet, & miracula, sicut illud. Excellit etiam alia sacramenta ratione potestatis consecrantis. Nam potestas consecrandi fundatur in charactere sacerdotali, qui est indelebilis. Et sic etiam in patria remanebit character ille consecrandi corpus Christi, licet ibi non remaneat usus cõsecrationis, quia viatico non indigemus, nisi dum sumus in uia. Non autem sic est de omnibus alijs sacramentis, quia nõ omnia in agẽ-

Matth. vlt. Eucharistię mãdata.

Euchari stia dicitur confirmata.

B 2 te

te requirunt characterem. Sequitur *Facta in veritate, & aequitate*. Dicũtur.n. ista mandata facta in veritate, quia realiter veritatem continent, quã significãt. Non aũt sic de alijs sacramẽtis, vt patet de baptismo, qui significat ablutionem animę per gratiam, quod realiter quandoq; nõ continet, vt puta in fictè accedente. Hoc aũt sacramẽtum rite à sacerdote celebratum bono, vel malo, alteri datum bono, vel peccatori semper in se realiter continet, quod figurat, s. verũ Christi corpus, & sanguinem. Et hic potest notari, ꝙ in isto sacramento aliqua continentur v. rtute verborum, aliqua vero ratione naturalis concomitantiæ. Et sic dicuntur facta in veritate, quia ibi realiter Christus cõtinetur, qui est veritas. Ioan. 14. Dicuntur ẽt facta in æquitate, quia istud sacramentum ęquat se, & conformat recipienti, ac ẽt consecranti quo ad effectum, quia bonis bonum est, & malis malum, bonis proficit ad vitam, malis est ad iudicium. Vel aliter ẽm glo. Huius sacramenti mandata dicuntur fidelia, quia seruant seruantes se. non sunt mendacia. Sunt confirmata in sæculum sæculi, quia non in cassum missa sunt, vt ve: ba humana. Sunt facta in veritate, & ęquitate, idest, data à Christo veritate, qui nõ mentitur, & qui ęquitas est, quia nihil nisi æquum mandat.

Euchari stia sem per conti net quod figurat.

1983 *Redemptionem misit dominus populo suo, mandauit in æternum testamentum suũ.*

HIc ostenditur huius sacramenti institutio. Et diuiditur in partes tres quia ponitur primò consecrantis dignitas. Secundo communicãtis puritas, ibi, *Sanctum, & terribile*. Tertio digne sumentis vtilitas, ibi, *Intellectus bonus*. Quantũ ad primum sciendum, quod non solum Christus fuit huius sacramenti institutor, sed etiam ipse est principalis consecrator, quia licet sacerdotis ore verba proferantur: Christus tamen est ille sacerdos inuisibilis, qui proposita, scilicet panem, & vinum in suum corpus conuertit, & sanguinem, vt dicit textus de consecra. dist. 2. Sed istud sacramentum Christus instituit tempore suæ passionis, quia in cœna vltima, ipsa autẽ Christi passio

Euchari stia insti tutio.

De cons. d. 2. quia corpus, et cap. omnis panis.

E humani generis fuit redemptio. Ergo tẽpore nostræ redemptionis Christus hoc sacramentum instituit. Si ergo quæras, quando Christus hoc sacramentum instituit. Respondet ps. quando redemptionẽ misit populo suo. Populum suum vocat populum Iudæorum, qui singulari cultu Dei populus erat. Ad quem specialiter Christus fuit missus, ipso dicente, Non sum missus nisi ad oues, quæ perierũt domus Israel. Sed quia hoc aduentu istius redemptionis Iudæi se fecerũt indignos, ideo hæc redemptio ad gentium populũ F est translata, ut non solum ad vnam gentem Christi redẽptio spectet, sed ad omnes indifferenter. sicut dr̃ psal. 129. Quia apud dominũ est misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Sequitur, *Mandauit in æternum testamentum suum*. Hoc dicit ad differentiam sacramentorum legis antiquæ, quæ non erant semper duratura, sed quia solum erãt figura, aduenẽte figurato, debebant cessare. Hic n. per testamentũ intellige eucharistię sacramẽtum, quod instituendo Christus vocauit testamẽtum: dicens. Hic est sanguis meus G noui testamenti. Quod merito dr̃ testamentum, quia per istud sacramẽtum nobis Christus hæreditatem legauit æternam. Mandauit ergo in æternum testamẽtum suũ, quia huic sacramento aliud non succedit, sed vsq; ad finem sæculi durabit, sed ei succedet clara visio Christi, cuius diuinitate beatificamur interius, & humanitate exterius. Vel per testm̃ intelligere potes nouum testamentum, scilicet, legem euangelicam, quæ terminauit legem antiquam, siue vetus testamentum. Mandauit ergo Christus in æternũ H testamentum suum nouum, s. duraturũ, quia nulla alia lex huic succedet.

Matth. 15.

Euchari stia dici tur testa mẽtum.

Matth. 26.

Sanctum & terribile nomen eius, initium sapientiæ timor domini. 1984

OStenditur hic quanta in recipiente debet esse puritas. Vbi aduertendum, quod istud sacramentum sicut digne sumentibus vitam præstat æternam, sic & indignis ad iudicium æternũ proueniit. Propter primum dicit Christus. Ego sũ panis viuus, q de cœlo descendit, si qs mandu-

Ioan. 8.

manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et sic dignè sumentibus ampliorē gratiā confert. Vnde & per excellentiam
4.Sent. d.8. Eucharistia dr, vt ait Magister bona gratia, quia hic non solū augmentū gratiæ recipitur, sed hic sumit ille qui est fons, & origo oīs gratiæ. Tales ergo sāctificat, & sic bonis est sanctum nomen eius Leu.
1.Cor.11 20. Ego Dñs, qui sanctifico vos. Malis aūt est terribilis, quib. ad iudiciū cedit, q a, q mādu cat, & bibit indignè, iudiciū sibi manducat, & bibit vide ver. 1970. Et hoc est quod ait. *Et terribile nomen eius*, s. malis est timēdus. Sed dices, Quod est istud nomen, quod sic bonis est sanctum, & terribile malis? Hoc est nomen iudicis: quia Christus, qui in hoc sacro continetur realiter, iudex est omniū viuorū, & mortuorum, idest, omniū bonorum, & malorum. Sed bonis erit sanctus sentētiā dans pro ipsis, malis erit terribilis sententiā dans contra illos. Quid ergo agendum est hōc sacramentū sumere volēti? Certe hoc q omnia peccata deponat, & munditiā seruet. Et hoc est, quod subditur. *Initium sa-*
Prou.15 *pientia timor Domini*, quia per timorem Domini declinat oīs homo à malo. Hoc est ergo principium sapientiæ, quod debet habere communicans, s. timere Deū; per quem timorē iustus efficietur, & mūdus. Sed nota, quòd dicit timor Domini, quia alius est timor Dei, alius timor mūdi, vide versic. 17. Timor Dei multa bona facit, vers. 359. 358. 897. 1782. Item nota, q solus Deus terribilis est, versic. 1680.

1985 *Intellectus bonus omnibus facientibus eum, laudatio eius manet in sæculum sæculi.*

Scientia augetpeccatum et meritū.
HIc ostenditur istud sacramentū digne sumentibus quantæ sit vtilitatis. Vbi aduertendum, q scientia exterris partibus aggrauat peccatum, sicut & ignorantia inuoluntaria minuit. Propter
Luc. 12. quod dicitur. Seruus, qui scit volūtatem Domini sui, & non facit, vapulabit plagis multis, qui autem non cognouit voluntatem Domini sui, & non facit, vapulabit plagis paucis. Et hoc est, quod hic ait. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* i. intelligere, quæ de isto sacramento sunt dicta, illud intelligere est bonū, vtile, sed quibus? *Omnibus facientib. eum*, quia intelligere bonū, & non facere, peccatū est illi. Vel intellectus diuini timoris, de quo statim dictum est. Initium sapientiæ timor Dñi, hoc, s. intelligere, & operibus adimplere, s. vt sic timeatur Dominus, vt per timorem eius ab omni declinetur peccato, talis intellectus est bonus, sicut intelligere, & non facere damnosum est, & peccatum. Sed quæ vtilitas est intelligentibus quid sit faciendum, & facientibus? subditur, *Laudatio eius manet in sæculum sæculi*, s. quia talis habebit præmium æternaliter, dignū laude, quia si virtus est laudabilis, multo amplius virtutis præmium, quod est ipse Deus, Præmium ergo æternum, quod intelligenti, & facienti dabitur in futuro, ostendet æternaliter illum fore laude dignū, & honore, sicut supplicium damnatis datum, ostendet illos omnes vituperio dignos. De quolibet ergo bonum intelligente, & faciente dr. *Laudatio eius manet in sæculum sæculi*, quia illius laus erit perpetua, quod dicit ad differentiam laudis vitæ præsentis. Quāuis. n. quis hic virtuosus iuste laudari possit, nō tñ tute, quia finis eius est incertus. Et iō dr Eccles. 11. Ante mortē ne laudes hominē quēquā: Vñ Amb. in serm. Lauda nauigantis felicitatē, sed cū peruenerit ad portū. Lauda ducis exercitus virtutē, sed cū peruenerit ad triūphū. Quis aūt viuens possit tutè, ac sine trepidatione laudari, q & de pterito meminit se habere, quod doleat, & de futuro videt sibi imminere, quod timeat? Sed in futuro laudatio bonorum erit in sęculum sęculi, i. sine fine, quia in gloria & grā cōfirmati amplius à virtute deficere non poterunt, & per consequēs nec à condignitate laudis cadere. Vnde nota, q laudatio in vita præsenti laudato multipliciter nocet. Primo quia eius virtutē debilitat. Qm vt ait Greg. p Salomonē dr. Quo probat in conflatorio argentū, & in fornace aurum, sic probatur
Prou. 27 homo ore laudātis. Laus quippe sua iustos cruciat, iniquos exhilarat. Sed iustos dum cruciat, purgat, iniquos dum lętificat, reprobos monstrat. Isti. n. sua laude pascuntur, quia auctoris sui laudē nō requirunt. Illi autē, qui auctoris sui gloriā quæ-

Laus præsentis vitæ nō est tuta, sed futura.

Laus nocet laudato multipliciter

Adulatio multis nocet.



quærunt, sua laude cruciantur, ne non sit intus, qđ foris dr̃, ne si est ēt, quod dr̃, ante oculos Dei ipsis fauoribus euacuet. Et sequitur ad propositum. Ne humana laus robur mētis emolliat, eamq; in sua delectatione prosternat, & quæ adiumētum debet esse augendi operis, iam retributio fiat laboris. Dicit Philosophus, qđ cum vētus fuerit meridionalis, illud, qđ nascitur de ouibus, erit fœmina. Ventus meridionalis placidus est, q̄a temperatus, & significat linguam blandam, quæ suo flatu, i. loquela, fetus, q futurus erat masculus, i. opus, qđ quis eliceret fortiter, & virtuosè, efficitur fœmineum, i. debile vel simpliciter nullius virtutis, quia propositum boni operis, quod inchoat, existeret in bono fine, nisi ipsum lingua adulatoris pei emisset, quæ partum efficit inutilem, & monstruosum. Vnde dicit Philosophus, ꝙ q̄nq; generatur vitulus, habens caput hoīs, qđ q̄nque accidit ex parentibus occasionatis in corpore, i. patientib. defectum naturalem. Sic & opus extrinsece bonum q̄nq; rōnabiliter inchoatur, quia bona intentione, sed postmodū irrationabiliter consummatur pp defectum in parentibus, s. in intellectu, & voluntate, in quibus est defectus notabilis, q̄n praua intentione corrumpitur opus, quod deberet ordinari ad laudem diuinam, ordinatur ab ipsis ad ostentationem vanam, & mutant gloriā suam, qua scilicet, deberent in dn̄o gloriari, in similitudinem vituli comedentis fœnū. Ideo dr̃, Ne laudes hoīem in specie sua. Secundo ipsum excæcat. Vnde Aug. Blanditor ōis virtutis inimicus ei, cum quo sermonem conserit, quasi clauum in oculo figit. Nulla.n. vr̃ maior cæcitas, quàm vt seipsum homo qualis sit, & opera ppria nō cognoscat. Sed hoc facit suauitas laudis humanæ. Vnde, vr̃ esse de sermone adulatorio, sicut de melle venenato, de quo dicit Auic. ꝙ est quoddam mel naturaliter venenatum, quod si homo comedat, aufert rationem subito, & affert sudorem frigidum, & odor eius facit sitire. Sic & blāda locutio adulantis, aufert vsum rationis, qua deberet homo seipsum cognoscere, & causat sudorem frigidum, quia quæ prius latebant in corde

Nota bene vsque ad finē.

Phil. 18. *de anim.*

Ibidem.

Eccl. 11.

Auic. 2. *Can.*

E frigescente, extra prodeunt per iactantiā sermonis. Odor ēt eius sitim causat, quia qui flatum habent pestiferum, sibi intrinsecus attrahunt inæstimabilem sitim inanis gloriæ. Vnde Seneca in Prouerb. dicit. Hēc suum venenū blāda oratio. Et Ouidius. Impia sub dulci melle venena latent. Tertio finaliter necat, vnde super ps. 9. ait Hier. Ab adulatoribus, non à iustis laudatur peccator. Et q̄n peccator peccatorē laudat, alius alium occidit, & necat. Et pp hoc consulitur. Eccl. 11. Ante mortem ne laudes hoīem. Ex q-
F bus oībus patet, quam periculosa sit aus vitæ præsentis, & caduca, sed vitæ futuræ erit gloriosa, de qua nunc ait, *Laudatio eius manet in sæculum sæculi.*

Ouid. in Epist.

PSAL. CXI.

B*Eatus vir qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis.* 1986.

PSALMI huius titulus est, iste. *Alleluia reuersionis Aggæi, & Zachariæ.* Ad
G cuius intelligentiā sciendum, ꝙ hic ponuntur isti duo prophetę, s. Aggęus, & Zacharias, qui fuerunt completa captiuitate Babyloniç, quç 70. annis durauit, & tunc prophetauerunt. Ponuntur ergo in titulo isto, non ꝙ ipsi hunc ps. fecerunt; sed quia inter alios prophetas pphetauerunt reędificandum tēplum Hierusalem, qđ per Babylonios destructum fuerat, imo ēt ipsi ad ipsum reædificandum personaliter laborauerunt. Iste aūt psalmus agit de ædificatione templi, non
H quidem materialis, sed spiritualis signisicari per illud tēplum materiale, de quo templo spirituali ait apostolus. 1. Cor. 3. Templum sanctum Dei, quod estis vos, vnde quia reędificatio illius templi materialis, quam illi prophetæ prædixerūt, & quam proprijs etiam manib. fecerunt, significat spiritualis templi ædificationem. De quo templo spirituali hic psal. agit. Ideo ipsi specialiter in hoc ponuntur titulo. Istud autem templum spirituale hic per peccatum destruitur, sed cōpletis septuaginta captiuitatis annis, reædifi-

Templū duplex, materiale & spirituale.

reædificabitur immortale. Quid n. per septuaginta annos, nisi totum tempus præsentis vitæ intelligitur, quod septenario dierum numero voluitur? quo tpe hic captiuantur à peccatis, & diabolo, sed illo completo, reædificabitur de fidelibus tēplū spirituale, & incorruptibile, scilicet, beata immortalitate æternaliter permāsurum. Quid aūt sit alleluia, vide in titulo ps. 104 Est ergo tituli sensus iste, Alleluia, i. laus Dei. Sed ex quo sit ista laus, subditur, *reuersionis Aggai & Zacharia*, quia, scilicet, illi reuertentes de captiuitate laudauerunt Deum pro reędificatione templi materialis, quo significatur tēplum spirituale in patria ex fidelibus reædificādum immortale, de quo agit iste psal. ostendens post liberationem peccatorum, quanta sint bona fidelium, & quæ sit retributio reproborum. Quibus uisis, accedo ad ps. diuisionem. Ad cuius euidētiam sciendum, ꝙ quamuis æterna beatitudo reddatur pro omni opere meritorio, tñ per quandam appropriationē & excellentiam pro operibus miæ dari vr. Sic & quamuis pro omni mortali peccato detur æternum supplicium, tñ maximè pro operibus impietatis, & immisericordiæ dari vr. Sic. n. Christus in iudicio pro præmio dando bonis, solum allegabit opera misericordiæ, & pro supplicio malorum, solum opera immisericordiæ, vt hr Matth. 25. Et fm hoc psalm. iste hēt duas partes, qa primo agit de misericordibus, & eorum præmio, secundo de immisericordibus, & eorum supplicio, ibi, *Peccator videbit*. Prima in duas, quia primo agit de beatitudine misericordiū in via, secundo de ipsorum beatitudine in patria, ibi. *In memoria*. Prima diuiditur in duas partes, quia primo ponit beatitudinis misericordiam præmium, secundò ponit meritum, ibi. *Iucundus homo, qui miseretur*. Ad euidentiam primę partis est sciendum ꝙ beatitudo vitæ, licet principaliter consistat in bonis interioribus animę, tñ ēt accidentaliter consistit in bonis exterioribus, prout sunt ipsis virtuosis quædam adiuuamenta virtutis, & maximè misericordibus, qui tenent vitam actiuā, vnde sicut diuitiæ impedimenta sunt reprobis, ita bonis proficiunt ad execu-

A tionem actus exterioris misericordiæ. Et fm hoc duo facit, quia primo agit de bonis interioribus in quibus beatitudo vitæ cōsistit, secūdo de bonis exterioribus, ibi, *Potens in terra erit*. Quantum ergo ad primum sciendum, quod beatitudo vitæ præsentis interior, in duobus præcipue cōsistit, s. in declinatione à peccato, & in operatione boni, iuxta illud ps. 33. Quis est homo, qui vult vitā & diligit dies videre bonos? Sequitur, diuerte à malo, & fac bonum. Timor aūt dñi facit declinare à malo. Per timorem domini declinat *Prou. 15*
B omnis homo à malo, sed per amorē Dei bonum operamur, dicente Christo, Si qs diligit me, sermonem meum seruabit. Sic igitur timor Dei, & amor, hominem in vita præsenti beatum faciunt. Et hoc declarans hic psalmus dicit, *Beatus vir qui timet dominum*, quantum ad primum, timore, scilicet, filiali, *in mandatis eius volet nimis*, quo ad fm, nam amor in voluntate consistit. Quanto enim quis alium plus diligit, tanto amplius eius mandata satagit custodire. Et aduerte, ꝙ non aīt mandata eius faciet, sed *in mandatis eius* *Ioan. 19*
C *volet nimis*, qm apud Deum voluntas pro facto reputatur tam in bonis quā in malis. Et sic in malis voluntas punitur non opus, ut notatur d. 50. Sic & apud Deum in bonis, non opus, sed uoluntas præmiatur. Non enim opus extrinsecū de se meritorium est, uel demeritorium, sed ratione uolūtatis interioris, quoniam peccatum est in uoluntate, non in censu, sic & meritum, ut ostendit Greg. 10. lib. moral. Sunt nōnulli, quos census per timorem non alleuat, sed interior uoluntas exaltat. Et sunt nōnulli, qui, dum se opi-
D bus exterioribus abundare conspiciunt, ueras diuitias non requirunt, atq; æternam patriam non amant, quia hoc sibi sufficere, ꝙ rebus temporalibus abūdāt, putant. Non est ergo census in crimine, sed effectus, cuncta enim, quæ Deus condidit, bona sunt, sed qui bonis male utitur profecto agit, ut quasi per edacitatis ingluuiē, eo, de quo pane uiuere debuit, moriatur. Pauper ad requiem Lazarus ueneràt, superbum uero diuitem tormēta cruciabant, sed tamen diues Abraham fuerat, qui in sinu Lazarum tenebat.

Volūtas sine opere meretur. & peccat.
Dist. 50. cap. contra animum, & c. vt imperator. cap. quā tū dixit. Greg. lib. 10. mor. c. 28.
Gen. 28.

dictionem cęlestē acquirat, determinat quorum generatio benedicetur dicens: generatio rectorum, nō curuorū. Qui autem recti dicantur, & qui curui: vide ver. 480. Aliter tñ glo. hic distinguit inter rectos & curuos dicens, Recti sunt, qui nō resistunt patri emendanti: qui credunt Deo promittenti: qui non credunt perijsse opera sua cum eis temporaliter nō tribuitur. Sunt verò curui qui de bonis quę agunt, hic à Deo sperant mercedem: vel qui hominibus placere volunt. Quod nō faciunt recti: qui nec gloriam hominum: nec terrenas concupiscunt diuitias. Generatio ergo rectorū bñdicetur: qa solū operib. iustorū merces redditur ęterna.

Qui dicātur recti, et qui curui.

1988 *Gloria, & diuitiæ in domo eius, & iustitia eius manet in sæculum sæculi.*

Misericors & miserator differunt.

HIc ponitur secundum requisitū ad opera misericordię, quod est facultatis sensus abundantis. Quamuis.n pauper possit esse misericors, non tamen potest esse miserator: quia misericors dicitᷣ ab habitu: sed miserator ab actu. Potest autem pauper habitum misericordię habere intrinsecè, sed actum miserendi sine diuitijs habere nō potest. Et hinc est, ꝙ viris misericordibus ut actum miserēdi possint habere, multas Deus tribuit diuitias: sicut Abrahę, cuius tota intentio actib. misericordię dedita erat, cui tamē Deus contulit diuitiarum copiam. Si.n. vt ait Saluator Matt. 5. Beati misericordes: qm̄ ipsi misericordiam consequētur: cōsequens est, ꝙ misericordib. quia sua libēter impendūt indigētibus, Deus illorum ēt temporalia multiplicat bona. Et hoc est, quod ait ps. *Gloria, & diuitiæ in domo eius*, s. in familia misericordis. Sed ne credas, ꝙ in istis temporalibus solum sit misericordib. retributio ideo addit. *Iustitia eius manet in sæculum sæculi*. Nomine enim iustitię ipsa eleemosyna intelligitur: qua iustè subuenitur egeno. Iustitia ergo misericordis manet in sęculum sęculi, quia, s. eius misericordię correspondet etiam ęternum pręmium. Per ista.n. vult psal. ostendere, quod Deus non dānat diuitias, sed diuitum cupiditatem, vt dictum est versicu. 1986. Veruntamen

Diuitiæ non damnantur, sed cupiditas diuitiarū, diuitias aliq habentes, alii qui habentē ab eis.

A notandum, quòd diuites sunt duplices: quia aliqui possident diuitias, & aliqui possidentur, s. à diuitijs. Primi Deo sunt accepti, sed secundi reꝓbati: vnde Greg. 15. mor. c. 21. ait super illo verbo. Iob 21. Non sunt in manu eorum bona. Bona in manu sua habet: qui despiciendo temporalia, illa sub dominio mētis premit. Nā quisquis ea nimiè diligit, se magis illi q̄ sibi ipsa supponit. Multi enim iustorum in hoc mundo diuites fuerunt, rebus, &

B honoribus fulti: habere multa videbantur, quorum mentē, quia eorum, quę aderant, delectatio nimia non possidebat, bona illorum in ipsorum manu erāt, qa potestate animi subiecta, tenebantur. At contra iniqui ita se totis desiderijs in exteriorum rerum appetitionibus fundūt, ut non magis ipsi habita teneant, sed ab ijs, quæ habent, captiua mente teneantur, &c. Vel aliter, ut hic ps. loquatur de diuitijs, non quidē exterioribus, sed interioribus: quæ violenter amitti non possunt, ut sunt virtutes. Vnde narrat Vale-

C rius lib. 7. cap. 2. ꝙ quidam Philosophus nomine Bias, cùm patriam eius inuasissent hostes & capta ciuitate permisissent omnes incolumes cum illis diuitijs, quas asportare poterant, fugere, alij ergo preciosarum rerum onustis pondere fugientibus, & ipse Bias de suis diuitijs nihil asportaret: super hoc interrogatus ipse Bias respōdit. Ego omnes diuitias meas porto mecū. Pectore illas enim gestabat non humeris, nec oculis visenda, sed æstimanda animo: quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec deorum mani-

Valeri⁹. Bias diuitias gestabat in pectore.

D bus labefieri queunt, & vt manentibus præsto sunt, ita fugientes non deserunt. De istis ergo diuitijs, i. virtutibus: de misericordibus ait ps. *Gloria, & diuitiæ in domo eius*, i. virtutes tales in domo conscientiæ habent, pro quibus eis gloria debetur æterna. Et de istis diuitijs ait Apostolus. Mihi autem minimo datum est euangelizare in gentibus inæstimabiles diuitias gratię Christi. Et quia istę diuitię sunt immortales, & perpetuę: ideo subdit, *Iustitia eius manet in sæculum sæculi*. Nomine enim iustitię, omnis virtus significatur, quia iustitia legalis, dicitur omnis uirtus, vt ait Philosoph⁹ 5. Ethic.

Exor-

1989 *Exortum est in tenebris lumen rectis: misericors & miserator, & iustus.*

HIc ponitur tertium requisitum ad opera misericordiæ, quod est honestas famæ rutilantis. Vbi notandum, quod mundus iste tenebris peccatorum inuolutus, tenebrarum nomine significatur: vnde de Christo vero lumine in isto mundo sanctitate vitæ & exemplis rutilante dicitur, Lux in tenebris lucet, & tenebræ eã non cõprehenderunt. Et luminis nomine intelliguntur iusti, qui alios tenebrosos illuminare dicuntur. Quibus dicebat Apostolus, Estis in medio nationis prauæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbũ vitæ continentes. Lucent ergo in mũdo misericordes, qa nulla virtus magis hominẽ firmat, q̃ pietas, & misericordia. Nec mirũ, quia Deus, qui est verum lumen in mẽtibus istorum oritur. Et hoc est, quod ait, *Rectis*, i. misericordibus exortum est lumen, s. Christus, in mentibus ipsorũ rutilans. Et hoc *in tenebris*, i. in hac uita tenebrosa. Et quod sit illud lumen ortũ, declarat, cũ subdit, quod est misericors, & miserator Dñs, s. Christus, qui dr̃ misericors habitu, sed miserator, actu. Vel aliter. Hic agit ps. de operib. misericordiæ spiritualibus, inter quæ pcipuũ est, docere ignorantes. Circa quod notandum, quod misericordiæ opera sunt duplicia, s. corporalia, & spiritualia. Corporalia isto versu continentur, visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo. Sed spiritualia sunt ista, docere ignorantẽ, consulere dubitanti, consolari tristem, corrigere peccantẽ, remittere offendenti, supportare onerosos, & graues, & orare pro omnibus. Quæ omnia isto versu continẽtur. Doce, consule, castiga, solare, remitte, fer, ora. Ad opera autem misericordiæ corporalis requiruntur duo in duobus præmissis versiculis posita, s. potestas, & facultas. Ad opera aũt misericordiæ spiritualis specialiter requiritur scientiæ lumen, quo alios obscuros possit illuminare. Et hoc maximè spectat ad prælatos, & Doctores, quos Deus illuminat, vt & ipsi alios illuminare possint. De quibus nunc dicitur, quod *rectis exortum est lumen*, s. gratiæ, & doctrinæ, & hoc *in tenebris*, i. ad

Io. 1.

Phil. 2.

Mia opera corporalia, & spiritualia.

Versus.

E illuminandum tenebrosos, & ignorãtes. Si autẽ quæras à quo tale lumẽ oritur in cordibus doctorum, & prelatorũ, respondet, quod illud lumen eis dat Christus, qui est miserator, & misericors Domin⁹. Vel aliter. Iste versus de natiuitate Christi exponitur, quæ causa, & exordiũ est omnis nostræ beatitudinis. Vnde hic ait glo. Hoc de aduentu Domini ait: per quẽ homines ex peccatoribus iustificati, in æternum beatificantur. Quasi dicat, Hæc omnia inde sunt: quia *Exortum est lumen in tenebris*, idest, Christus sol iustitiæ exortus est, ut pellat tenebras, & rectos faciat.
F Et quod est illud lumen exortum? Certè est *Dominus misericors, & miserator*, s. misericors natura, dum expectat: miserator exhibitione, dum iustificat: & iustus remunerando, dum beatificat.

Christi natiuitas.

Iocundus homo, qui miseretur, & commodat: disponit sermones suos in iudicio; quia in æternum non commouebitur. 1990

HIc consequẽter ponit beatitudinis meritum, quod meritum põt consistere in actibus misericordiæ liberaliter exhibitis. Vbi notandum, quod cum
G omnia nostra bona opera debeant fieri cum lętitia, vt dictum est versic. 192. maximè hoc conuenit in operibus misericordiæ: ut misericors subueniat indigentibus liberaliter, & læto animo, non proteruis verbis, vel superbè, vt ostendit. Greg. 21. mor. c. 13 dicẽs, Nam sunt nonnulli, qui mox vt ab egenis fratribus fuerint necessaria postulati, post dona largituri, in eos prius contumeliosa verba iaculãtur. Quare etsi rebus ministerium pietatis perficiunt, verbis tamen gratiam humili-
H tatis perdunt. Ita vt plerumq; videatur, quod illatæ iam iniuriæ satisfactionem soluant: cum post contumelias dona largiantur. Nec magni est operis, quod postulata tribuũt, quia ipsa dationis suæ munere vix eundem excelsum sermonem tegũt. Quibus bene per ecclesiasticum librum dicitur. Omni dato non des tristitiam verbi mali, & rursum. Ecce verbum super datum bonum, & vtraque cum homine iustificato: videlicet vt datum exhiberi debeat per pietatem, & bonum verbum tribui per humilitatem. At contra alij egenos

Eleemosyna dẽt fieri humiliter & iucunde.

Eccles. 8

egenos fratres nō student rebus fulcire, cum possint, sed blandis tm̄ sermonibus fouere, quos vehementer Iacobus reprehendit, dicens, Si frater, aut soror nudi sint, & indigent victu quotidiano, dicat aūt vnus ex vobis, Ite in pace, & calefacimini, non dederitis aūt illis, quæ sunt necessaria corpori, quid vobis proderit? Quos Ioannes quoq; Apostolus admonet dicēs, Filioli mei, non diligamus verbo, nec lingua: sed opere, & veritate Dilectio namq; nostra semper exhibenda est, & veneratione sermonis, & ministerio largitatis. Multum verò ad edomandam dantis superbiā valet, si cū terrena tribuit, verba solicitè cœlestis magistri penset, qui ait, Facite vobis amicos de mam mona iniquitatis: vt, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula: Si n. eorum amicitijs æterna tabernacula acquirimus: dantes proculdubio pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, q̄ dona largimur. Hinc p Paulum dr̄. Vestra abundātia illorū inopiam suppleat: vt & illorum abundantia vestræ inopię sit supplementum, vt videlicet solicitè perpendamus, q̄ eos, quos nunc inopes cernimus, abūdantes q̄nq; videbimus. Et q abundantes aspicimur, si largiri negligimus, q̄nque inopes erimus. Qui itaq; nūc tpale subsidium pauperi tribuit, ab eo postmodū perpetua recepturus (vt ita dicam) quasi frugē terrā excolit, quæ qđ acceperit, vberius reddit. Restat ergo, vt nunq̄ elatio surgat ex munere: q̄n. s. diues ex eo qđ pauperi tribuit, id agit vt in perpetuum pauper nō sit. Hæc oīa Greg. Ex quibus verbis duo apparent. Primū, q̄ opera misericordiæ debent fieri humiliter, & iocundè. Secundum, q̄ dare pauperibus est quoddā mutuare p maiori lucro recipiendo. Et hæc duo hic notat psal. dicens, *Iocundus homo, qui miseretur*, quo ad primum, & *commodat*, quo ad fm, iocundus inquam. hō, qui miseretur; quia non cum verbis iniuriosis, sed hilariter, & humiliter alteri misericordiam facere debes. Aliter enim miseratio non procedit a te ex habitu misericordię, q̄ñ omnis actus procedens ex habitu fit delectabiliter, vt dr̄ 2. Ethi. Et ideo sequitur, *Disponit sermones*

Iacob. 2.
1. Io. 3.
Luc. 16.
2. Cor. 8.

A *suos in iudicio*: q. s. f m iudicium rectæ rōnis verba, q̄ pauperi loquitur, disponere dēt; vt non superbè respondeat, sed affabiliter, & propterē. Quod si sic faciat, s. p disponat sermones suos ī iudicio. s. rectę rōnis, talis nō cōmouebitur, in æternū, s. p superbiā, vel iram contra pauperes iniuriosa verba proferendo. Vel hoc exponitur de operibus misericordiæ spūalis, vnde hic ait glo. *Iocundus homo*, i. ille hō est suauis Deo, gratusque: *qui miseretur*. s. aīo alijs iniurias condonando, quo sibi meretur veniam. *Et commodat*, s. alijs dādō sub spe futuræ mercedis, qui dat vel sumptū pecuniæ, uel laborib. industriā.
B Hæc sunt duo officia misericordiæ spiritualis. s. ignoscere; & seipsum ad aliorum seruitium commodare, vt docendo, consulendo, corrigendo, &c. Et de tali sequitur, *Disponit sermones suos in iudicio*, q. n. s. hæc opera eius sunt sermones, quibus in iudicio vltimo defendetur: q. a. s. tunc ei dr̄ misericordia: q. a ipse alijs misericordiam fecit. Et dr̄ hoc à simili alicuius præmeditantis causam suam, vt eā firmis allegationibus in iudicio muniat. Sic iste
C opera sua disponit: sic & ordinat, ut ipsis causa sua in iudicio defendatur. Iste aūt, qui sic disponit opera sua, vt in iudicio ipsis defendatur, erit cum bonis ad dexteram, & assumetur ad gloriam æternaliter duraturam. Et ideo de tali subditur, *quòd in æternum commouebitur*, i. à gloria domini nunquam separabitur.

Sermones q̄nq; dr̄r opera.

In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit. 1591.

D HIc consequenter agitur de beatitudine patriæ, quæ respondet operibus misericordiæ. Et de ista gloria danda misericordibus tria ostendit. Primò q̄ ibi erit vera securitas, secundò æterna stabilitas, ibi. *Paratum*, tertiò alta sublimitas, ibi, *Dispersit dedit*. Quantum ad primum, sciendum quòd in iudicio à Christo iudice dabitur duplex sentētia, scilicet, una pro bonis: alia cōtra malos. Primam audire bonis erit delectabile, quando eis dicet, Venite benedicti, &c. alia malis erit immensæ tristitiæ: qua illis dicet, Ite maledicti, &c. Et ista voca-

tur.

tur auditio mala: qua maledictione plena. Ne ergo iusti illam audiendo, aliqualiter terreantur, dabitur primò inia pro iustis, qua in requie ponentur æterna, & & consequenter contra malos: qua æternaliter cruciabuntur. Et hoc est, qđ hic ait Psal. dicens, *In memoria æterna erit iustus*.s. in gloria collocatus. anteq̃ snia detur contra damnatos. Et ideo iā securus ab auditione mala non timebit. Et aduerte. ꝗ q̃uis Deus æqualiter videat bonos, & malos: tñ boni in memoria Dei æterna ẽsse dũr, & non mali. Cuius rõnẽ assignat Greg. 17. lib. mor. c. 1. dicens, In memoria, vel recordatione conditoris nõ reducitur quisq; vsq; ad finem vitæ vitijs subiugatur. Sciendum. n. est, ꝗ recordari, vel memorari nequaq̃ ꝓpriè Deus dr̃. Qui. n. obliuisci non põt, quo pacto recordari põt? Sed quia eos, quorum recordamur, amplectimur. ab alijs aũt quorũ obliuiscimur, elongamur: humano vsu recordari Deus dr̃, cũ bona tribuit: & obliuisci, cum in culpa derelinquit. Sed q a cuncta pensat, & fine intermissionis alte ratione considerat: & recordatur bonorũ, quorum tñ nunq̃ obliuiscitur, & nullatenus recordatur malorum: quos tñ ꝑ iudicium semper intuetur. Quasi. n. reddit ad beatorum memoriā, quam tñ nũquam deseruit, & quasi nequaquam malos respicit, quorum tamen facta considerat. Sed super hoc damnationis iudicium in vltimis seruat. Hinc enim scriptum est. Oculi dñi contemplantur bonos, & malos. Hinc per ps. dr̃. Oculi dñi super facientes ma a, vt perdat de terra memoriā eorum. Considerat ergo, quos puniat, sed eosdem ipsos ante non vidit, quos nescit. Nam quibusdam in fine dictur us est. Nescio vos vnde sitis. Discedite à me oẽs operarij iniquitatis. Miro igitur modo & prauo. um vitam intuetur, & obliuiscitur, quia quos per districtionem fniæ iudicat, quantnm est ad memoriam misericordiæ ignorat. Et sic per cõsequens iustorum memoratur, quos in æternum beatificat. Ecce ergo quanta differentia bonorum, & malorum, quia mali sui memoriā solũm in præsenti vita fabricare contendunt, & non in æterna, boni autem econtrario. Quod est, n-

Memoriā bonorũ Deus adhĕt, non malorũ.

Prou. 15

Psal. 33.

Matth. 25.

Memoria bonorũ durat non malorum.

E dens Greg. introducens præsentem textum lib. 11. mor. cap. 17. sic ait super illo verbo Iob 13. Memoria vestra comparabitur cineri. Omnes, qui cogitatione terrena huic sæculo conformantur, per omne, quod agunt, huic mundo relinquere sui memoriam conantur. Alij bellorum tituli: alij altis ædificiorum mœnibus: alij disertis doctrinarum secularių libris instanter elaborãt: sibimet memoriam, vel nomen memoriæ ædificãt. Sed, cũm ipsa ad finem celerius vita percurrat, quid in ea fixum stabit, quando & ipsa

F celeriter mobilis transit? Aura enim cinerem rapit, sicut scriptum est Ps. 1. Non sic impij, non sic, sed tanquam puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. Rectè ergo stultorum memoria cineri comparatur: quia illic ponitur, vbi ab aura rapiatur. Quantumlibet enim quisque pro perficiẽda gloria sui nominis elaboret: memoriam suam quasi cinerem posuit, quia hanc citius ventus mortalitatis rapit. Quod contra de iusto scriptum est. *In memoria æterna erit iustus* &c. Eo enim ꝙ facta sua solius Dei oculis im-

G primit, nomen suæ memoriæ in æternitatem figit.

Paratum cor eius sperare in domino, confirmatum est cor eius: non commouebitur, donec despiciat inimicos suos. 1992

HIc ostenditur, quòd in gloria erit æterna stabilitas. Quanto enim res de se mobilis rei stabiliori adhæret, & vnitur: tanto illa stabilius permanet. Cũ ergo solum Deus sit ipsa stabilitas, & fortitudo per essentiam: omnis autem crea-

H tura mutabilis, ut deducit Magister li. 1. distin. 8. Et inter omnes creaturas homo sit magis mutabilis, qui nunquam in eodem statu permanet: sequitur, quòd de se nulla stabilitate fulcitur, nisi inquantum ipsi Deo firmiter adhæret. Quod hic fit per spem: sed in futuro per consummatam charitatem. Et hoc notat Psalm. dicens de iusto, quòd *paratum est cor eius sperare in domino*, scilicet, quamdiu est hic in via, quia spes non manet in patria, sicut nec fides. Sed in patria confirmatum est cor eius, scilicet, per chari-

charitatem consummatam, quæ insolubiliter Deo coniungit cor beatorum vt cõfirmatum est, vt cadere non possit. Quãdiu. n. est in vita pñti: mutabile est cor hois, donec despiciat inimicos suos. In patria. n. iustus stabilis effectus, despiciet tentationes dæmonũ, persecutiones malorũ hominũ, quia in nullo amplius ipsum lædere possunt. Et aduerte, ꝙ hic ly *donec*, non stat pro certo tẽpore: sed pro æterno, vt dictum est vers. 1969. Tunc ergo beati despicient inimicos suos, quod ideo erit, quia beati in patria vidębunt dæmones, & damnatos deorsum positos. Nam spicio, cis, quod est videre, vel considerare, cõponitur cũ de. & fit despicio, cis, quod est deorsum videre, vel contẽnere. Vnde quilibet sanctorũ tunc dicet illud ps. 53. Qm ex omni tribulatione eripuisti me: & super inimicos meos despexit oculus meus. Nota tamẽ quòd multiplex est commotio, & bona, & mala. Aliqua beati commouentur, & aliqua non.

1993 *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi, cornu eius exaltabitur in gloria.*

Hic consequenter ostendit, ꝙ in gloria erit alta sublimitas. Secundum enim proportionẽ meritorũ dat altitudo pmiorum. Cũ ergo opera misericordiæ tam corporalis quã spiritualis sint alti meriti debitè exhibitæ sequit ꝙ pro ipsis altũ datur præmiũ. Hic ergo primo ponit altitudinẽ operũ misericordiæ dicẽs, *Dispersit, dedit pauperibus.* Si enim in pauperibus Christus recipit: ipso dicẽte Matt. 25. Quod vni ex his minimis fecistis, & mihi fecistis, quã altũ est meritum vni pauperi opera misericordiæ Dei tribuere? sed multo altius multis pauperib. subuenire. Ideo notans operũ mię meritum ait, *Dispersit, dedit pauperibus,* Frumẽtum. n. insimul in horreum congregatum non multiplicaret, sed dispersum in terra, & seminatum. Sic & diuitiæ custoditę perduntur, sed pauperibus dispersæ multiplicantur, vt ostendit Gregor. Et nota, ꝙ dispergere est multiplex. Quoddam discordiæ, vt, cum quis vnitos in charitate dispergit per discordiã, sicut mali domini, & prælati vt fortius dominari possint, in subditis generant lites, & discordias, vt ipsorum fortitudinẽ diminuant, scientes, ꝙ omnis virtus vnita, fortior est seipsa dispersa. Et de talibus superiorib. loquitur Dominus Hiere. 23. Væ pastoribus, qui dispergunt, & lacerant gregem meum. Istius generis fuerũt sacerdotum principes: qui vt Christi gregem dispergerẽt, ipsorum caput percusserũt. Zach. dicente, Percutiã pastorem, & dispergentur oues gregis. Secundò est quoddam dispergere pœnæ. Sicut bonus pastor, & prælatus malos ad malum congregatos, puniẽdo dispergit: vt in malo minus possint, sic enim Deus per mundum dispersit Iudæos, ipsos puniendo, sicut psal. prę dixerat psal. 58. Disperge illos in virtute tua: & depone eos, protector meus. Et Hier. 9. Dispergam eos in gentibus, quas non nouerunt. Tertiò est quoddã dispergere gratiæ, & meritorum, sicut boni diuites cõgregatas diuitias dispergunt inter pauperes, vt fecit Laurentius. Et de isto dispergere hic de homine misericorde dicitur, *Dispersit, dedit pauperibus.* Et quia istud dispergere vitã meretur æternam: qm vt dr Tob. 4. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, siue disperge, si exiguum, et libẽter illud partiri stude: quoniam eleemosyna ab omni peccato, & morte liberat, & infra c. 12. Eleemosyna vitam æternã facit inuenire. Ideo subditur. *Iustitia eius manet in sæculum sæculi*, idest, in æternum manet prẽmium, qd diuina iustitia operib. misericordiæ reddit. Et ad istud propositũ istum textũ inducit Apostolus 2. Cor. 9. dicens, Hilarẽ enim datorẽ diligit Deus. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in nobis, &c. sicut scriptũ est, *Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in sæculum sæculi.* Vbi glo. conditiones, quas eleemosynas faciens debet habere, notat dicens, *Dispersit*, quia non vni tantum cõferens, sed pluribus diuidens, dedit, scilicet, gratis: non vendidit, non ex prius accepto seruitio contulit, *pauperibus*, non diuitibus, qui sibi reddere possent. Et ideo, *Iustitia eius*, idest, merces iustitiæ eius: *manet in sæculum sæculi*, idest, in ęternum sine fine. Iustus est enim, qui bona mũdi, siue æterni præmij communia reputat.

Greg. 18 mor. c. 9.

Dispersio multiplex.

Eleemosynamerces est æterna.

Nota cõditiones, quas qs dẽt hre in faciendo eleemosynã.

putat. Et subdit gl. dicēs. Et nota, ꝙ Apostolus hoc exemplo ad largiendum sanctis, oēs inuitat. Si enim illius, qui pauperibus largitur, merces magna est: quanto magis eius, qui ministrat sanctis? Pauperes enim possunt dici, qui etiã sunt mali. Consequēter ergo post altitudinem meriti misericordiæ ponit altitudinem præmij dicēs, *Cornu eius exaltabitur in gloria*. Vbi aduerte, ꝙ per cornu virtutes significantur: quia velut cornua defendunt animalia: & sic virtutes iustos defendunt homines. Et nota, ꝙ maximè triplex virtus per cornu significatur, s. humilitatis, castitatis, & pietatis. Exaltatur ergo cornu iusti in gloria: quando ratione virtutis hic habitæ, ei in supremo regno æterna confertur gloria. Sicut & cornua superbiæ peccatorum confringuntur in pœna æterna. ps. 74. Omnia cornua peccatorū confringã: & exaltabuntur cornua iusti.

1994 *Peccator videbit, & irascetur dentibus suis fremet, & tabescet: desiderium peccatorum peribit.*

HIc consequenter agit de immisericordibus, & ipsorum supplicio. Et nota, ꝙ sicut in præsenti ps. actum est de beatitudine misericordium in præsenti, & in futuro: sic & iste versus potest intelligi de pęna, & supplicio immisericordiū in præsenti, & in futuro. Si de ipsa pœna in præsenti intelligitur, tunc notandum, ꝙ vt dictum est, Deus in præsenti misericordibus (vt opera misericordiæ adimplere possint.) concedit cōmune potētiã, diuitias, & honores. Quæ videns homo crudelis, & immisericors stimulo accensus inuidiæ, intra seipsum turbatur, & tabescit: nō solùm in corde, sed in verbis exterioribus & actibus. Sic enim multi vidēces magnos episcopos, & prælatos misericordes ex officio (quia pauperum patres) hīc altam potentiam, diuitiarum abundantiam, honorem magnum, & gloriam: inuidiæ facibus accensi, irascuntur interius: ipsis detrahunt exterius: ipsis dentibus minantur: qui si possent, ad nihilū redigerent illos. Quid enim excitauit sacerdotū principes contra Christū: nisi inuidia ex Christi clara potestate, &

E gloria? & similiter cōtra eius Apostolos. Et de quolibet tali dicitur: *Peccator videbit, & irascetur*, &c. s. hic in præsenti. Potest etiam intelligi de futuro: quia damnati, s. inuidia agitati: non solùm dolebunt de suis supplicijs: sed etiam cruciabuntur de beatorum gloria: sicut & pęna damnatorum à beatis visa auget, & declarat ipsorum gloriam. Sed qualiter damnati videbunt beatos, saltem post diem iudicij? Dicitur, ꝙ quamuis damnati intuitiuè non videant sanctos, sicut sancti vident damnatos: tamen ipsos vident abstractiuè, quia in iudicio simul boni, &

F mali erunt ante iudicem: & se mutuò videbunt. Et primo quia sancti assumpti erunt ad gloriam ante sententiam damnatorum: videbunt tunc, scilicet, in iudicio. Et huius visionis memoria perpetuò remanebit in eis. Propter quorum memoriam ipsi exue abuntur, & blasphemabunt Deum cum cæteris beatis: vt habetur Apocal. 16. desiderantes Deum cum omnibus sanctis secum damnatos esse: sed desiderium peccatorum peribit. Vel aliter damnati tunc videntes beatorum *Dânati pœnitent*

G gloriam, & cruciatus proprios: irascentur contra seipsos: & displicebit eis sic *sed inuti liter.* peccasse: sed eorum pœnitentia tunc erit infructuosa: quia erunt extra statum vitæ. Et istam intentionem hic ponit gl. dicens, *Peccator videbit, & irascetur*, contra seipsum: quoniam vt habetur Sapient 5. Videntes, turbabuntur timore horribili, gementes præ angustia spiritus, dicentes intra se, pœnitentiam agentes: Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij.

H Nos insensati æstimabamus vitam illorum insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, &c. Quid ergo nobis profuit superbia? quid diuitiarum iactantia? *Dentibus suis fremet, & tabescet*: propter malū inuidiæ, quod apud se retinet, nulli tamen nociturus. *Et sic tabescet*, quia non poterit reuiuiscere per pœnitentiam. Et sic desiderium peccatorum peribit, quia ipsorum pęnitentia non erit eis vtilis, vel fructuosa, sed maioris anxietatis causatiua.

Psal-

PSAL. CXII.

1995 Laudate pueri, Dominum: Laudate nomen Domini.



Iste Psalmus habet hunc titulum, *Alleluia*. Quid sit Alleluia vide in titulo Ps. 104. quia idem est, quod Laudate Dñm. Vnde istū titulum exponit iste psalmus in principio dicens, *Laudate pueri, Dominum*. Tota.n. Psalmistæ intentio in hoc psalmo est, inducere nos ad laudandum Deū, ex consideratione eius profundissimæ prouidentiæ, quæ aliqñ & in præsenti vita oppressos, & abiectos iniuste, ineffabili modo suæ prouidētiæ exaltat. Sic.n. exaltauit Moysen fugitiuum: vt ipsum faceret ducem totius populi Israel. Sic exaltauit Ioseph venditum & incarceratū, vt ipsum faceret post Pharaonem Ægypti Dñm. Sic exaltauit Dauid profugū vt ipsum totius populi sui faceret regem Et sic de multis alijs. Quibus consideratis ad laudem Dei prouocari debemus. Quibus visis venio ad diuisionē ps. qui diuiditur in partes duas: quia ps. docet laudare Deum, secundo ipse facit, qđ docet: ibi *Excelsus*. Circa primum tria ostēdit circa laudem Dei, quia primo ostendit à quibus Deus debet laudari, secūdo qñ debet laudari, quia semper: ibi. *Sit nomen*. tertio vbi debet laudari, quia vbique: ibi, *A solis ortu*. Quantū ad primum sciendum, ꝙ propriè peccator Deū laudare non potest: qui moribus, & vita sibi contradicit, sed solum iustus Deū debitè laudat, vide vers. 480. Quod satis hic ps. innuit dicēs, *Laudate pueri Dominum*. Et in figurā huius, dr̄ Apoc. 14. quia sancti cantabant canticum nouum ante sedem Dei, & nemo poterat dicere canticum, nisi illi, qui cū mulieribus non sunt coinquinati: virgines, &c. Cui concordās ps. pueros ad Dei laudē inuitat dicens, *Laudate pueri Dominum*. Ad cuius euidētiam sciendum, ꝙ puer qñque dr̄ ab ętate, qñque ab iniquitate, qñque ab humilitate, qñque à sanctitate. Primo puer dr̄ ab ętate, & sic pueritia dr̄ à septimo anno vsq; ad decimum quartū. Et isto modo

Exod. 4.
Gen. 41.
1 Reg. 2.
Laudat Deū iustus & puer.
Puer accipitur multipliciter.

A do de Christo dr̄: ꝙ cum esset Iesus annorum duodecim, remansit puer Iesus in Hierusalē: & non cognouerunt parentes eius, &c. Et talis ætas multas habet cōditiones laudabiles, & alias non laudabiles. Secundo dr̄ puer ab iniquitate & sic quilibet peccator puer dr̄. Isa. 65. Puer centum annorū morietur, & peccator cētū annorū maledicetur. Quod exponens Greg. 17. mor. c. 3. ait, Esaias ait: puer centum annorū morieť, &c. Ac si apertè nos deterreat dicens, Vita quidē pueri in lōgum trahitur, ut a factis puerilibus corrigatur. Sed si a peccati perpetratione nec temporis longinquitate cōpescitur, hæc ipsa longinquitas vitę, quam per misericordiā accipit, ei ad cumulū maledictionis crescit, &c. Isto modo puerū accipiebat Apost. primæ Cor. 14. dicens. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia pueri estote. Puer.n. dr̄ peccator, & maximè prælatus, vel prædicator, quia puer loquiť, quæ nō intelligit, & malus prælatus, vel prædicator loquitur, quæ non facit. Tertio dr̄ puer ab humilitate, & subiectione. Isto modo Achimelech dixit ipsi Dauid, qñ panes ab ipso postulabat: de seruis suis, & subditis, Si mundi sunt pueri, & maximè à mulieribus, manducent. Sic & cū inter Apostolos esset quæstio: quis eorū esset maior, accepit Iesus puerū: & statuit eum in medio eorum: & dixit eis, Qui non humiliauerit se sicut paruulus iste: non intrabit in regnum cęlorū. Sic & Christus Apostolos suos humiles, & sibi subditos, post resurrectionē vocabat pueros dicens, Pueri, nunquid pulmentū habetis? Quarto dr̄ puer a puritate, & sanctitate. Isto modo dr̄ Daniel 1. ꝙ rex Nabuchodonosor præcepit vt introduceret pueros de filijs Israel, & de semine regio: in quibus nulla esset macula, decoros forma, & eruditos in omni sapiētia. Nec mirum si sancti & puri dicātur pueri: cum ipsi in multis conditionibus assimilentur pueris. Ad propositum ergo cum psalm. ait, *Laudate pueri Dominum*: accipit pueros tertio, & quarto modo. Laudamus autem Dominum dupliciter, scilicet, ore ipsi confitendo, & opere, quando ex operibus nostris ad Dei laudem alios inducimus. Vnde glos. Laudate

Luc. 2.
B
1. Reg. 21
C
Mat. 19.
D
Io. 21.
Pueri dicuntur sancti, et boni.
Laudare nomen Dñi quid est.

date pueri Dominum. i. ità operamini, vt alij videntes opera vestra bona, glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Sequitur, *Laudate nomen Domini*. Vbi ait gl. Nomen Domini laudat: qui virtutes eius prædicat. Et hoc solum faciunt pueri, idest, humiles, & pueri, qui intrât per angustam portâ. Et ideo nemo nisi puer intrat in regnum cęlorum. Tales dignè laudant, quibus non obuiat superbia, qa ex ore infantium, & lactentium Dei perficitur laus. Indigne autem cantant ista, qui se magnos putant, qui cognoscentes Deum non sicut Deũ glorificant, aut gratias agunt. Et quia solum dignè laudât, qui pueri sunt, quasi puri, ideo in horis in fine à pueris cantatur. Benedicamus Dño. De laude puerorum, vide versic. 84.

1996 *Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nũc, & vsque in sæculum.*

Laudare Deũ semper debemus. *Ps. 33.*

HIc consequenter ostẽdit, qñ Deus sit laudandus, quia semper. Quãm diu.n. quis ab alio beneficium recipit, ipse tamdiu ad gratiarũ actionẽ obligatur. Cum igitur Dei beneficia in nobis sint non solum quotidiana, sed &t continua: nos semper ad ipsius laudem obligamur. Propter quod dr̃, Benedicam Dñm in oĩ tẽpore, semp laus eius in ore meo. Quõ aũt Deus à nobis semper sit laudandus, & benedicendus: vide vers. 502. Hic autẽ per hoc qđ ait. *Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc, & vsque in sæculum*, intelligit extensionem oĩs durationis. Aduerte autem, quòd dr̃ ex hoc nunc. Nunc enim idem est ꝙ instans temporis, De tẽpore autem non habemus, nisi nũc: quia præteritum tempus transiuit & non est: futurum aũt nõdum adest. 4. Physicorũ. Deliberatio autem, vel cõsilium non est de præteritis, sed solum est præsens de futuris. Ideo p hoc vult Ps. intelligere, ꝙ quamuis Deus fuerit benedicendus, & laudandus: tamen quia de præterito nõ possumus deliberare, ideo in pñti semper nunc debemus ipsum laudare, & deliberare nunc: hoc in futurum nos semper esse facturos. Vel per nunc intelligit totum tempus vitæ præsentis, quia sicut instans nihil est respectu totius tempo- ris, sic & totum præsens tempus nihil est respectu æternitatis. Vnde totum tẽpus præsens, nunc esse dicebat Apostolus 2. Cor. 6. dicens, Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis, &c. Est ergo sensus. *Ex hoc nunc, & vsque in sæculũ*, i. ex tempore præsenti vsque in æternũ.

A solis ortu vsque ad occasum, laudabile nomen Domini. 1997

HIc ostendit, vbi Deus sit laudãdus: quia vbique: quia s̃m omnem extẽsionem distantiæ localis. Per hoc iam intelligebat ps. ꝙ nomen Christi per totũ orbem prædicaretur per apostolos: quia alibi de ipsis prædixerat. In omnem terram exiuit sonus eorum, &c. Vel per hoc vult ostendere psal. quòd in omni statu, & in omni ætate Christum laudare debemus, s. in principio vitæ nostræ: quod per oriens significatur: in fine, & in morte, quod per occidens. &c. Vide versic. 1883. Vel per hoc vult ostendere, ꝙ Christus in omnibus, quæ hic fecit, est laudandus à nobis. Nam Christus solis noĩe designatur, quia est lux vera, q̃ illuminat omnẽ hominẽ venientẽ in hunc mundũ. Vnde de ipso dr̃ Apoc. 1. ꝙ facies eius sicut sol lucet in virtute sua. Per solis ergo ortum intellige Christi natiuitatem. Malach. 4. Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ. Per occasum verò istius solis intellige Christi mortẽ, & passionẽ, quã ipse per suã resurrectionem superauit, Ps. 67. Qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi. Est ergo laudabile nomen Domini, idest, Iesu Christi, & hoc: *A solis ortu vsque ad occasum*, idest, in omnibus operibus suis, quæ operatus est à natiuitate sua vsque ad mortem. Vel per occasum significantur tria, s. mors, peccatum, & cœlũ. Ex quibus omnibus Christi nomen est laudabile. vide versic. 1051. Vel per oriens significantur boni, quos Deus glorificat, per occidens verò mali, quos Christus iustè damnat. Et in omnibus istis laudabile est nomen Domini, quia ab oriente laudatur eius misericordia, sed ab occidente eius iustitia, vide vers. 1241. Vel oriens significat gratiam, & occidens culpam, versi. 1743.

Psal. 18.

Sol dicitũ Christus qui habuit ortũ & occasum.

Excelsus

1998 *Excelsus super omnes gentes dominus: & super cœlos gloria eius.*

HIc Psal.facit, quod facere docuit,s. laudat Deum. Laudat aũt Deũ multiplici rõne,s.primò rõne suæ excellẽtię, secundò rõne suæ prouidentiæ, ibi, *Quis sicut*, tertiò rõne suæ misericordiæ, ibi. *Suscitãs*. Primò ergo ipsum laudat rõne suæ excellentiæ, dicens, ꝙ excelsus est super omnes gẽtes dñs. Quantum ad primum, sciẽdum, ꝙ excelsus dr̃ idem quod altus. Nam dicitur celsus à cœlo: cœlum autem altum, & eleuatum Et ideo celsus à cœlo dictus, idem est ꝙ altus. Et componitur celsus cum ex, & dicitur excelsus. a. um. idem quòd valde altus. & cœlestis. Volẽs ergo ostendere Psalm. Deum esse laudandum ratione suæ excellentiæ dicit. *Excelsus super omnes gẽtes dominus* Quasi dicat, Quanto quis est altior, vel dignior: tanto amplius honorandus & laudandus. Sed Deus excellit omnem creaturam cęlestẽ, & terrestrem: igitur. minorem probat: primò quòd excellat omnem creaturam terrestrem dicẽs: *Excelsus super omnes gentes dominus*. Vbi notandum, ꝙ gens dicitur à generatione, & propriè hominum. Et sic per gentes intelligũtur homines omnes, qui generant, & generãtur. Psal. 9. Sciant gentes quoniam homines sunt. Homo autem excellit omnem creaturam terrestrem, quia omnis creatura terrestris sub hominis imperio fuit à Deo ordinata, Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius &c. Deus autem excelsior est homine, quia *excelsus super omnes gentes dominus* Et sic arguat. Quicquid in dignitate, & potestate excellit hominem, excellit omnem creaturam terrestrem, patet, quia homo est excelsior omni creatura terrestri, sed Deus excelsior est homine, quia *excelsus super omnes gentes dominus*. Consequenter probat, ꝙ sit excelsior omni creatura spirituali, & cœlesti, d. *Et super cœlos gloria eius*. Vbi sciendum, ꝙ cœlorũ nomine in scriptura intelligũtur ipsi angelici spiritus cœlestes, teste Christo dicente. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra, vt deducit Gregor. lib. 27. Moral. cap. 25 Certum est autem, ꝙ angeli celsiores sunt omni natura spirituali, sed

Laus diuina.

Excelsus idẽ quod altus & cœlestis.

Excelsus est Deus super omnẽ creaturam.

Gen. 2.

Cœli dicũtur angeli.

A Deus excelsior est oĩbus angelis. Quod hic ponit dicens. *Et super cœlos gloria eius*, idest, super omnes angelos. Vnde ad Hebræ. 1. dicitur de Christo, ꝙ tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, &c. Et istũ intellectum hic ponit Gloss. dicens, *Excelsus super omnes gentes dominus*. Quasi dicat, Ideo laudate, quia dñs excelsus est, &c. Per gentem enim, omnia terrena, per cœlos verò omnia cęlestia notat, vt per hæc duo omnes creaturas indicet Deo subiectas. Vel aliter, vt per gentes intelligãtur
B gentiles, & idololatræ, qui per mundum erant dispersi, per cœlos verò intellige apostolos, & alios sanctos prædicatores. Mediante aũt prædicatione apostolorũ, gẽtes ad Christi fidem sunt cõuersę, & in ipsis regnat Christus. Et ex hoc ad Dei laudẽ nos inuitat psal. dicens. *Excelsus super omnes gẽtes dominus*. Quasi dicat, Ideo omnes ad Dei laudem inuito, quia Christus super omnes gentes est regnaturus, & excelsus. Ratio, quia super cęlos, idest, super apostolos gloria eius. Super aposto-
C los enim fuit gloria Dei, quando ipsorum prædicatione, & miraculis per totum mundum fuit ostensa.

Cœli dicũtur Apostoli.

Quis sicut dominus Deus noster: qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo, & in terra? 1999

HIc ostendit Deum laudandum ratione suæ prouidentiæ, quia; scilicet, quamuis sit excelsus super omnem creaturã, & habitet in altis per suæ gloriæ refulgẽtiam: omnia tamen gubernat in cœlo, & in terra, per suam prouiden-
D tiã: quia, scilicet, in cœlo, & in terra humilia respicit, & approbat, & superba deponit, & damnat. Quamuis enim Deus sit ratione suæ immensitatis vbique, non tamen vbique habitat, sed solum in sanctis, in quibus est per gratiam, qui alti à terra, & à terrenis desiderijs sunt eleuati. vide vers. 11. 101. 136. 293 Et quamuis solùm in sanctis habitet, tñ hic inferius, ac etiã in cœlestibus sua prouidentia gubernat, & disponit. vt puta, humilia respicit in cœlo, quia bonos angelos humiliter sibi subiectos respexit, in gratia, &

gloria ipsos confirmando, superbus verò angelos, & apostatas deiecit. Cõsimiliter humilia respicit in terra, quia humilib⁹ hominibus dat gratiam, sed superbis resistit. Sic.n. respexit humilẽ matrem suã, ipsa dicente, Quia respexit humilitatem ancillæ suæ &c. Respicere enim Dei creaturam suam, est sibi misericorditer dare gratiam, & illam gratam hr̃e, vide vers. 150.360.363.493.873.1385.1439. Dicat ergo Psal. *Quis sicut dominus Deus noster, qui in altis habitat*. Et verè in altis habitat Deus, cuius altitudo nostram mẽtem tantum excedit, vt ad ipsam comprehendendam nullo modo sufficiat fragilitas nostra. Vnde hanc Dei altitudinem admirans Apostolus exclamat, Rom. 11. dicens, O altitudo sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt indicia eius &c. Et attende, quòd Deus multipliciter dicitur altus, scilicet, cognitione, prælatione, miseratione, operatione, expectatione, & habitatione.

Luc. 1.

Altus multipliciter dr̃ Deus.

2000 *Suscitans à terra inopem: & de stercore erigens pauperem.*

OStendit hic Deum laudandum rõne suæ misericordiæ. Eius.n. misericordia maximè in tribus apparet in nobis: sm̃ quæ præsens pars diuiditur. Primò homines resuscitat à vitijs: secundò humiles honorificat in solijs, ibi, *Vt collocet eum*, tertiò steriles multiplicat in gratijs, ibi, *Qui habitare*. Quantum ad primum, notandum ꝙ per terram significantur peccata terrena, vt sunt auaritia, gula, & similia, in quibus peccatores mortui iacent, vide vers. 208.931.1026.1056. Sed per stercus peccatũ luxuriæ. Propter quod dr̃ Iohel 1. Computrueuerunt iumẽta in stercore suo. Quod exponens Gregor. 24. moral. ait, Qui carnali affectu succumbunt, iam non homines, sed iumenta nominantur, sicut de quibusdam in peccato suo morientibus per prophetam dicitur, Computruerunt iumenta in stercore suo. Iumenta quippe in stercore suo computrescere, est carnales homines in peccato luxuriæ vitam finire, &c. Ista.n. duo peccata sunt, quæ cum superbia magis homines alliciendo inficiunt. A qui-

Gregor. 24. mor. c. 8.

Iohel 1.

E bus tamen Deus multoties hominẽ resuscitando reuocat. Sic enim Matthæum sedentem in teloneo suscitauit à terra: quẽ ipsum vocãdo ad apostolatũ, omnia pro Christo contempsit. Et aduerte ꝙ terræ, idest, auaritiæ deditum inopem vocat, quia talis voluntas nunquam satiatur. Et de talibus ait Psalm. *Suscitans à terra inopem*. Quandoque verò de peccato luxuriæ suscitat hominem, & erigit ad continentiam, sicut in Magdalena patuit, & in muliere in adulterio deprehensa, cui imposuit Dominus. Neque ego te condẽ-

Ioan. 8.

F nabo, vade in pace, & amplius noli peccare. Et de talibus dicit, ꝙ Deus sua misericordia est de stercore erigens pauperem. Et nota, quòd deditum luxuriæ non inopem, sed pauperẽ vocat, quoniam inops dicitur, qui nihil habet, pauper autem, qui parum habet. Auarus ergo dicitur inops, quia quanto plura habet, plura sibi deficere existimat. Sed luxuriosus dicitur habere parum, quia semper peccatũ illud est cum pœnitudine, quæ pœnitudo dicitur esse parum, quia videlicet ad peccati detestationem, sed non sufficit

G de se ad veniam.

Vt collocet eum cum principibus: cum principibus populi sui. 2001

HIc secundò ostenditur, ꝙ Deus sua misericordia humiles exaltat, & subleuat. Vbi nota, ꝙ tam in præsenti vita quàm in futura Deus exaltat humiles. In præsenti enim vita sm̃ gradum humilitatis datur gradus exaltationis spiritualis, vt puta, quia Christus præ omnibus fuit humilior, supra oẽs fuit exaltatus, vt

Humiles De⁹ exaltat.

H ostẽdit Apostolus ad Philip. 2. Sic & post Christum virgo Maria, quia fuit maioris humilitatis, supra cæteros exaltat. Luc. 1. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ &c. Sic & Ioannes Baptista consequẽter. Et hoc est, quod ait, ꝙ suscitat de puluere egenum, &c. idest, humilem exaltat, ad hoc *vt collocet eum cum principibus*. &c. Vel magis sequendo literam præcedentem, Deus peccatores, quos quandoq; de peccatis suscitat, eos consequenter aliorum principes fecit, vt puta suscitauit Petrum, qui negauerat Christum: Paulum,

Paulum, qui persecutus eũ fuerat. Nonne istos principes Christianorum collocauit? De quibus Psal. 44. Constitues eos principes super oẽm terram. Suscitauit de puluere auaritiæ Matthæum: nõne cõstituit eum principem, quem fecit euangelistam, & Apostolum? Quos de peccatis suscitat, facit principes. Vel aliter, ut intelligatur de exaltatione gloriæ. Vbi sciendum, ꝙ angeli beati dicuntur principes, quia ipsorum ministerio Deus mũdum gubernat, & regit, & ẽt quia inter se principatũ habent, sic ꝙ vnus alteri principatur. Vnde & Michael angelorũ princeps dr, Dan. 11. Cõsurget Michael princeps magnus &c. Angeli. n. diuiduntur ꝑ tres hierarchias, s. superiorẽ, mediam, & inferiorem. Hierarchia aũt idem est, qđ sacer principatus. Cum istis ergo principibus, s. beatis angelis, Deus collocat in gloria, quos suscitat de puluere, vel de stercore erigit, q a beati assumunt ad ordines angelorũ, ſm qualitatem suorum meritorũ, ut patet vers. 1572. Suscitat ergo Deus peccatores, vt collocet eos cum principibus, i. in ordinibus sanctorũ angelorum ipsos reponat, & collocet, & sic cum ipsis angelis beatis solium gloriæ teneant. Soliũ. n. meritò dr̃ collocatio gloriæ, siue in gloria, q a solium dr̃ quasi sedes solida. Iste textus propheticè atus primò fuit ab illa muliere Anna, matre Samuelis dicentis, Dñs suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperẽ, vt sedeat cũ principibus & solium gloriæ teneat. Et nota, ꝙ angeli beati meritò dicuntur principes, quia boni principis cõditiones habent.

Angeli sancti dicuntur principes.

Angelorũ ordinib. collocantur hoĩes.

1. Reg. 2.

1002 *Qui habitare facit sterilem in domo, matrẽ filiorum lætantem.*

HIc ostendit, quòd Deus sua misericordia steriles multiplicat in gratijs. Ex his autẽ sensibus apparet, ꝙ Ps. nos ad spiritualia ducere conatur. Docet. n. experientia, & sacra testatur, ꝙ mulier naturaliter sterilis, virtute Dei concipit, & parit, & tales partus sunt mirabiliores, & causa maioris lætitiæ, sicut patuit de Sara, vxore Abrahæ sterili, quæ

Multæ steriles mirabiliter fecundatæ fuerunt.

A dum nonagenaria esset, angelo nunciante, concepit filiũ, & genuit Isaac, ex quo totus populus Israel successit. Genes. 17. Sic & gratia diuina vxor Manuę sterilis, angelo nunciante, virtutem conciρiẽdi accepit, & genuit Sansonem, virum fortissimũ. Iud. 13. Sic & Anna vxor Helchanæ sterilis, gratia Dei concepit, & peperit Samuelẽ virum sanctissimũ. 1. Reg. 1. Et breuiter sic Anna vxor Ioachim sterilis, virtute diuina, angelo nunciante, cõcepit, & peperit Mariam, sanctarum sanctissimam. Sic & Elisabeth vxor Zachariæ,
B sterilis, virtute diuina concepit, & peperit Ioannem Baptistam, quo inter natos mulierum nemo surrexit maior. Ex quibus apparet, ꝙ conceptu steriliũ nati virtute diuina cæteris fuerunt mirabiliores, & causa intensioris lætitiæ. Hoc ergo exemplum nobis proponit Psal. d. *Qui habitare facit sterilem in domo, matrẽ filiorum lætantem.* Per hoc aũt Psal. vult ostendere, ꝙ Deus sua misericordia gentilem populum olim sterilem, & idololatrã, ex quo nullus electus generabatur, Deus fecundaret per aduentum Christi,
C ut ex eo filii nascerentur fideles, & non solum filij carnaliter geniti, sed spirituales, quia opera meritoria facerent Deo accepta. Nam opera nostra dñr filij nostri, ut patet vers. 1748. vt puta, considera Dionysium, aliqñ sterilem, & gentilem, gratia Dei fecundatum, quo filios in ecclesia Deo generauit. Sic Aug. sic Ambr. sic Hier. Sic ergo ecclesiam gentiliũ olim sterilẽ Deus fecundauit, generatione filiorum fideliũ, & bonorum operum, ac meritorũ, & ad magnam Dei laudem cedit. Propter quod Ps. ait. Laudate pueri,
D dñm, Ratio, quia ipse est, *qui habitare facit sterilem in domo*, &c. Et hoc est ꝙ de ecclesia gentium præuidens Esa. cap. 54. sibi dicebat, Lætare sterilis, quæ non paris, erumpe, & clama, quæ non parturis, quia multi desertæ magis quã eius, quæ habet virum. Virum enim habebat synagoga Iudæorum, scilicet, legem, cui copulata per obseruãtiam poterat & filios Deo generare, & opera facere meritoria, Sed ecclesia gentium sterilis erat sine uiro, idest, sine lege, ipsam erudiente. Et tamen per aduentum Christi factum

Luc. 1.

Gentes steriles fecundatæ fuerunt.

est, vt illa, quæ prius erat sterilis, & sine viro, Christo sponso sociato multo plures Deo pariat filios numero, & merito, quàm Iudæorum synagoga fecerit. Et hæc in domo ecclesiæ habitat, synagoga expulsa & per mundum effecta vagabunda. Et hoc est, quod intelligit Psal. dicẽs, quòd Christus *habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lætantem.*

PSAL. CXIII.

2003 IN *exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro.*



Ste Psal. titulum habet vt præcedẽs, s. *Alleluia.* Quia iste Psalm. nos ad laudem Dei inuitat, vt præcedens, sed ex alijs causis, scilicet, ex quibusdam beneficijs populo Israel in exitu de Aegypto collatis, & ostensis miraculis. Vbi aduertendũ, ꝙ illa beneficia illi populo collata, & ostensa, miracula erãt quædam figuræ prædicentes aduentum Christi, & beneficia, quæ suæ contulit ecclesiæ catholicæ, vt in expositione Ps. patebit. Vnde Psal. hic nõ narrat omnia beneficia illi populo collata, sed solum illa, quæ Christi mysteria figurabant. Narrat ergo Psal. solùm præterita, vt ex præteritis prædicat futura, per quæ ad laudem nos inducat. Quo viso, veniamus ad diuisionem Psalm. diuiditur ergo Psal. iste in partes duas, quia primò Dei beneficia illis data narrãtur, secũdò ex illis laus à nobis Deo debita concluditur, ibi, *Non nobis domine,* Prima in duas: quia primò Dei beneficia narrantur: secundò, quare sint facta interrogatur, ibi, *Quid est tibi mare,* Quantum ad primum, sciendum, ꝙ beneficia hic narrata non ponuntur eodem ordine, quo fuerunt exhibita, quia aliqua facta prius, ponuntur hic posterius, & econtrario, sicut fit etiam in ordine Psalmorum. Prima pars diuiditur in duas, quia ponitur primò tempus, in quo dicta beneficia facta narrantur; secundò ipsa beneficia explicantur, ibi, *Facta est Iudæa.* Quantum ad primum, sciendum, ꝙ per domum Iacob, & per Israel idem significatur, scilicet, populus Israel. Nam Iacob fuit binominis. Primò enim vocatus est Iacob, Gen. 25. postea ab angelo cũ quo luctauit, vocatus fuit Israel, vt patet Gen. 32. Ab isto enim descenderũt duodecim patriarchæ, ex quibus duodecim trib. populi Dei sunt generatæ. Isti ergo ꝑꝑ patrẽ binomiũ aliquãn scriptura dñr domus Israel, aliqñ domus Iacob. Ex quo apparet, ꝙ plus in se hẽt domus Iacob, vel populus Israel q̃ populus Iudæorum, quia populus Israel comprehẽdit totum populum duodecim tribuum, populus verò Iudæorum propriè solùm vnam tribum comprehendit, scilicet, natos ex Iuda. Quandoque tñ licèt impropriè, accipitur populus Iudæorum pro toto populo duodecim tribuum. Itẽ notãdum, ꝙ omnis lingua, tribus exceptis, scilicet, Hebraica, Græca, & Latina, dicitur lingua barbara. Et sic omnis natio, excepta Latina, Græca, & Hebraica, barbara vocatur. Cum ergo lingua Aegyptiaca alia esset ab istis tribus, ille Ægyptiorum populus dr populus barbarus. Secundum enim grammaticos à barba dr barbarus, a, um, quod est idem, ꝙ crudelis, incultus, austerus, squalidus. Vnde olim oẽs gentes dictæ sunt barbaræ, exceptis Græcis Hebraicis, & Latinis. Volens ergo Psal. ostendere, qñ ista miracula, de quibus vult loqui, fuerunt acta, dixit, *In exitu Israel de Aegypto,* quod alijs verbis replicat, d. *In exitu domꝰ Iacob de populo barbaro.* Et sic ly *Israel* & *domus Iacob,* sunt casus genitiui. Sed per ista quæ in tali exitu facta literaliter narrat, alia spiritualia vult intelligere. Ideo consimiliter per exitum Israel de Aegypto alium spiritualẽ exitum intelligit. Primo ergo per Aegyptum intelligit mundum. Aegyptus namque tenebra interpretatur. Sic & mundus totus est tenebrosus, diuersis peccatis, inuolutus. Ad quem illuminandũ Christus uenit, ipso dicente, Ego lux veni in mundũ, & dilexerũt homines magis tenebras quam lucem, &c. In ista ergo Aegypto quandoque populus Israel habitabat, quia multoties prædestinati diuersis peccatis in mundo nicute sunt inuoluti. In Aegypto habitabat Matthæus, qñ lucris mundi intentus sedebat in theloneo, Magdalena, quando voluptatis carnis erat subdita. Samaritana, quando cũ Samaritanis

Populus Israel et Iudæi quõ differũt.

Barbarꝰ dicitur oĩs nõ Latinꝰ, Græcus, vel Hebraicus.

Exit de Aegypto peccator per pœnitentiam.

maritanis erat posita. Sed qñ Christus sua gratia, tales de statu culpæ vocat ad gratiam, tūc facit eos Isreal.i.videre Deū per fidem, & Iacob, qui supplantator interpretatur, quia facit eos supplantare mundum, & cuncta calcare vitia. Exit ergo anima de Ægypto, qñ, deposito amore mundi, conuertitur ad Deum. Exit de populo barbaro, scilicet, crudeli, & austero, qñ vitijs depositis, de potestate liberatur dæmonum. Et nota hic q̄ triplex est exitus electorum. Primus est orientium ad laborem, qñ.s.exeunt de corpore matris in hanc vallem miseriæ. Eccl.40. Occupatio magna creata est hominibus à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ. Secundus est exitus pœnitentium, quo, scilicet, ad purgandum peccata, lachrymarum deducunt abundantiam. Psal.118. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, &c. Tertius est exitus morientium, quando.s. de mundo exeuntes ad patriam pergunt, ps.145. Exibit spiritus eius, & reuertetur in terrā suam. Hic agitur de secundo exitu cum dicitur: *In exitu Israel de Aegypto*, &c.

Exitus multiplex.

2004 ***Facta est Iudaa sanctificatio eius, Israel potestas eius.***

Hinc incipit narrare mirabilia, & beneficia facta. Et inter cætera triа narrat magnalia facta beneficia. Primum fuit sāctificationis, s̄m fuit deductionis, ibi, *Mare vidit*. Tertiū fuit exultationis, ibi, *Montes*. Quantum ad primum, sciendū primò, q̄ hic accipitur exitus de Aegypto pro toto tpe sequente, vsquequo populus Israel intrauit terram promissionis, quod patet, quia hic ponitur miraculum factum in Iordane, quod fuit, qñ filij Israel intrauerunt terram promissionis. Postquam ergo exiuit populus de Aegypto, tunc facta est Iudæa sanctificatio eius. Quod dupliciter exponitur, primò vt accipiatur Iudæa non solum pro tribu Iuda, sed pro toto populo Israel, quia quādiu fuit populus Israel in Aegypto, non poterat inter Aegyptios colere publicè Deum: quia Aegyptij idololatræ erant. Et quia, conuersari cum malis, magna est occasio ad malū, ps.17. Cū sancto A sanctus eris, & cū peruerso peruerteris. Ideo multoties populus Israel cū illis idololatrauit, in cuius signum statim ēt post transitum maris ad idololatriam reuersi adorauerunt vitulum conflatilem, vt hr̄ Exo.32. Sed postea per Moysen ipsorum peccatum fuit punitū, & reliquus populus sanctificatus est in occisione idololatrarum. Vnde illis dixit Moyses, post quā occiderant in vna die quasi viginti tria milia, Consecrastis hodie manus vestras dño, vnusquisq; in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio. Sic ergo facta B est Iudæa sanctificatio eius, quia isti occidēdo idololatras, Deo fuerunt cōsecrati, zelātes cultum veri Dei. Vel aliter exponitur, vt Iudęa accipiatur ppriè pro tribu Iuda. Nā vt dictū est, vers.1841. postquā peruenisset Moyses cū populo ad mare rubrū, & virtute diuina mare fuisset diuisum, nullus eorum ad præceptū dñi audebat intrare mare, & quodāmodo Deo videbantur repugnare, & de diuina potestate diffidere. Sed tribus Iuda præ alijs de Deo cōfidens, audacter mare intrauit. s. Aminadab, qui erat princeps in tribu C Iuda cū suis. Et sic Iudæa.i.tribus Iuda, facta est sanctificatio dñi, qa primi fuerūt in hoc Deo obedientes, & aliorū rebellionē sedari faciētes. Et ista vr̄ proprior expositio. In cuius probationem in Hebręo, nō d. *Facta est Iudaa sanctificatio eius*, sed dr̄, *factus est Iuda*, quia in isto facto tribus Iuda, ex obedientia fuit Deo magis accepta, ēt quia in isto facto declarauit Dei sanctitatē, cuius custodia tribus Iuda audacter mare intrauit. Sequitur, *Israel po-* D *testas eius*, i.tūc in illo trāsitu potestas Dei apparuit in Israel.i. in toto populo, quia tunc Deus pugnauit cū eis submergendo oēs persecutores eius, vt hr̄ Exo.14. Vnde tūc Aegyptij videntes potestatem dñi ad defensionem populi Israel contra ipsos Aegyptios, dixerunt. Fugiamus Israelitem dns.n. pugnat pro eis contra nos. Per hoc aūt vult ostendere Psal. beneficiū quod suis præstat, qui de Aegypto peccati exeunt, quia, scilicet, illos sanctificat, fortificat. Sanctificat, quia *facta est Iudaa sanctificatio eius*. Fortifiaat, quia factus est *Israel potestas eius*. Primò ergo sanctificat, quia *facta est Iudaa sancti-* ficatio

Sanctificati fuerunt occisores idololatrarum.

Tribus Iuda primò mare intrauit, & sic sanctificata fuit.

Confessio sanctificat. ficatio eius. Quid enim Iudæa sanctificat nisi sacramentum pœnitentiæ, & cõfessionis? Nam Iuda cõfessio interpretatur. Iudæa ergo exeuntes de Aegypto sanctificat, quia criminis debita cõfessio, & culpam delet, & infundit gratiã. Psal. 95. Cõfessio, & pulchritudo in conspectu eius, sanctitas, & magnificẽtia in sanctificatione eius. Vbi ait Gl. Confitendo, fit homo de fœdo pulcher. Si igitur amas pulchritudinẽ, cõfitere, vt sis pulcher, idest, iustus. Ideo dixit, confessio prius, & post subiunxit, & pulchritudo, &c. Scdò illos fortificat, pp quod subdit. *Israel potestas eius.* Quid enim tñ fortificat pœnitentem cõtra vitia, quantum considerare Christũ iudicem iustum, à quo nihil celari pot, quia omnia nuda, & aperta sunt oculis eius? Et ista speculatio Christi per Israel significatur. Nam Israel interpretatur videns Deum. Israel ergo potestas eius, qa. Christũ mente videre, fortificat pœnitentẽ. ps. 17. Diligam te, domine, fortitudo mea, dominus firmamentum meum.

Christi cõsideratio fortificat.

Hebr. 4.

2004 *Mare vidit, & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum.*

Exod 14 Iosue 3. Ponitur hic beneficium deductionis: qñ scilicet, Deus parans viam populo suo mare diuisit, & qñ Iosue Iordanẽ in siccum redegit. Primo ponit. d. *Mare vidit, & fugit.* Loquitur enim modo humano, cum tñ mare nec oculos habeat, quibus videre possit, nec aures, quibus audire, nec pedes, quibus fugere possit. Sed est quædã locutio metaphorica, sicut cum dicimus, ptatum ridet, & tempus est pulchrum, nõ quia tempus, sed quia aer est pulcher. *Vidit ergo mare, & fugit,* ac si haberet intellectum, Deo obediens, se in duodecim partes diuisit, sm q etant duo decim tribus, vt quælibet tribus viam suam per quam transiret, haberet. Fugit ergo mare, quia partes eius à loco, vbi erant recesserunt, vt siccam viam præstarent Israel, vt dictum est vers. 1483. *Iordanis conuersus est retrorsum,* hoc fuit tpe Iosue, vide vers. 1831. Sed quomodo dr, q Iordanis conuersus fuit retrorsum, cum ibi, scilicet, Iosue 3. solũ dicatur, q aquæ inferiores decurrerunt ad mare: quæ vero

Iordanis qualiter cõuersus fuit retrorsũ.

E rò superiores erant, steterunt, & ad instar montis crescebant in altum? Respondeo, q qñ aquæ descendentes vsq; ad locũ trãsitus populi, in tm inalzatæ fuerunt, q altiores erant origine fluminis, tunc retro cedebant versus Iordanis exordium. Per hoc aũt vult Psal. ostendere q Deus prædicationibus, & miraculis crudelitatem mundi contra ecclesiam suam sæuientem pacificauit, & gentes cõuertit ad Deum. Quod notans dicit, *Mare vidit, & fugit.* Quid enim per mare nisi mundi crudelitas, & tyrannorum rabies contra sanctos

F significatur? Et tñ istud mare vidẽs Christi, & Apostolorum miracula fugit, quia à sua persecutione cessauit, vt deducit Gregor. 9. mor. dicens, Quid enim maris nomine, nisi in bonus sæuiens mundi huius amaritudo significatur, &c. vide vers. 1909 Et hoc est, quod de mari huius mũdi prius crudeli, sed post quietato dicitur, *Sicut spiritus procella, & exaltati sunt fluctus eius. Ascendunt vsq; ad cœlos,* &c. Et sequitur, *Et statuit procellam eius in aurã: & siluerunt fluctus eius.* Et hoc est, quod dicitur Matth. 8. q cum tempestas magna

Mare mundi, i. persecutiones Christus sedauit.

Psalm. 106.

G esset in mari, Iesus imperauit ventis, & mari, & facta est trãquillitas magna. Sed qualiter hoc factum sit subdit, *Iordanis conuersus est retrorsum.* Iordanis enim nomine, baptismus intelligitur, quia in ipso Iordane baptismus à Christo fuit institutus. Et sic per Iordanem quilibet baptizatus intelligitur. Gentes aũt ante baptismum decurrebant ad mundum, sicut aquæ Iordanis ad mare, sed baptizatæ cõuertuntur retrorsum, quia primo à Deo recedebãt per peccata, & sic dorsum Deo vertebãt, sed faciem ad mare mundi. Sed

Baptizatus conuertitur retrorsũ.

H baptizatæ cõuersæ sunt retrorsum, quia redeunt ad Deum, à quo habuerunt originem, vnde nũc dorsum vertunt ad mare, faciem autem ad Deum, vide ver. 669. Sic enim de Magdalena dicitur, quòd ipsa conuersa retrorsum, vidit Iesum. *Ioan. 20*

Montes exultauerunt vt arietes: & colles sicut agni ouium. 2005

Mõtes sa inclinauerũt: dãtes iter populo Dei.

Hic agitur de beneficio exultationis. Vbi sciendum, quòd dum Dei populus per desertum pergeret, & peruenisset

uenisset ad torrentem Arnon: qui torrẽs est terminus Moabitarum, diuidens Moabitas, & montes, & cum populus Israel illum torrentẽ vellet transire, montes, qui erant ab alia ripa torrẽtis, se miraculosè inclinauerunt vsq; ad aliã partẽ torrentis, in qua erat populus, & hoc vt liberũ transitum præberẽt filijs Israel. Quod videns populus Israel, inde magnã lætitiã & exultationẽ assumpsit. Et hoc est quod dr̃ Num. 21. Si quidem Arnon terminus est Moabitarum, diuidens Moabitas, & montes. Vnde dr̃ in lib. bellorum dñi. Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrẽtibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt, vt requiescerent in Arnon, & recumberẽt in finibus Moabitarũ, quia, s. illi montes se inclinauerunt ex trãsuerso torrentis, & erant ita alti, ꝙ summitas montium trãsibat torrẽtes, & requiescebat supra ripam, quæ ex parte Moabitarum. Et sic ad modum cuiusdam montis stabant ex aduerso torrentis, præbentes iter populo. Et hoc est, quod notans hic Psalm. ait, *Montes exultauerunt vt arietes.* Non quod illi montes propriè exultarẽt, sed quia causa exultationis fuerũt populo, sicut exultant arietes, & agni qñ læta pascua reperiunt. Per hoc vult Psal. ostendere lętitiam in ecclesia causatã ex prędicatione fidei Christi. Vbi sciẽdum, ꝙ per montes significantur prædicatores Apostoli, teste Gregor. super illo verbo Iob 9. Qui transtulit montes, dicẽs, In scriptura sacra, sæpe montium nomine prædicãtium altitudo significatur. De quibus per Psal. dr̃, Suscipiant mõtes pacem populo. Electi quippe prędicatores ętemę patrię nõ immerito montes vocantur, quia per vitæ suæ celsitudinem ima terrarũ deserunt, & cœlo propinqui fiunt. Sed mõtes istos veritas transtulit, cũm prædicatores sanctos à Iudææ obduratione subtraxit, vnde rectè per Psal. dr̃, Transferẽtur mõtes in cor maris. In corde enim maris mõtes translati sunt, qñ ad gentes venerũt. Isti enim primitiui prædicatores, i. Apostoli non solũm montes sunt dicti, sed & arietes, quia ductores dominici gregis fuerũt, vide vers. 412. Per colles verò minus montibus altos, intellige alios minores doctores, vel prædicatores, in quibus

Montes dicuntur prædicatores.

Psal. 71.

Psal. 45

A doctrina descendit à montibus. i. à superioribus prædicatoribus. Hier. 50. A mõte in colle trãsierunt. Per agnos aũt ouiũ intellige fideles reliquos ab illis in fide genitos; de quibus dñs dixit Petro, Pasce agnos meos. Ex omnibus ergo præmissis vult Psalm. ostendere, ꝙ omnis gradus ecclesiæ, scilicet, Apostoli, qui sunt montes per sanctitatẽ, arietes, quia ductores gregis, & colles, scilicet, cæteri minores doctores, & agni ouium, i. reliqui fideles simplices, omnes exultauerunt ex prædicatione verbi Dei, Christi fide suscepta. De B ipsis enim Apostolis, & prædicatoribus dr̃, Disseminabunt aũt verbum Dei per vniuersam regionem, discipuli quoque replebantur gaudio, & Spiritusancto. De reliquis autem dicitur ibi, Audientes autem gentes gauisæ sunt, & glorificabant verbum domini. Ista ergo præuidens Psal. dicit. *Montes exultauerunt*, &c.

Ioan. 21

Act. 13

Quid est tibi, mare, quod fugisti: & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum? 2006

HIc de prædictis causam interrogat: vt cognita virtute nos magis ad C Dei laudem inducat. Et primò de hoc ponit quæstionem, secundò subinfert respõsionem, ibi, *A facie domini.* Et primò interrogat de fuga maris & cõuersione Iordanis: secundò de exultatione montium, & omnium fidelium: ibi, *Montes exultastis.* Quantum ad primum, sciendum ꝙ in magnam mẽtis admirationem inducitur, cõsiderare uolens qualiter mare mũdi, quod erat tantæ potestatis, tantæque contra ecclesiam, & nomen Christi crudelitatis, ad prędicationem Apostolorũ, D qui erant pauperes, & despecti, nulla fulti potestate terrena, tam cito à sua rabie fugit, & se ad fidem conuertit. Hoc ergo miratur multi, d. *Quid est tibi mare, quod fugisti?* Quasi dicat, O princeps mundi, quis à vestra rabie, & persecutione uos impediuit, ut à persecutione Apostolorum, & ecclesiæ desisteritis? imò quod plus est, quia tu Iordanis conuersus es retrorsum, quia non solum cessistis persecutioni: sed humiliter baptizati conuersi estis ad fidem, & mundo renunciastis, fidei iugo colla vestra submittentes.

Potestas mundi se subdedit Christo.

2007 *Montes exultastis sicut arietes: & colles sicut agni ouium?*

HIc interrogat de secundo. Videntes enim multi Apostolos verbis laceratos, verberibus flagellatos, incarceratos, ac et martyrizatos pp prædicatione nominis Christi, quæ omnia naturaliter inducunt tristitiam, & ipsos in omnibus exultare mirabantur, similiter & de alijs prædicatoribus, & fidelibus, qui ardenti desiderio pro Christi fide mortem amplexabantur. Vnde de Apostolis dr. q ibant gaudentes à conspectu Cōcilij, qm digni F habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. In hoc admirantes, quærūt ab eis causam tantæ lætitiæ, dicētis, *Montes*, scilicet, *quare exultastis*. &c. Quasi dicat, quod scribitur Esa. 29. Quando addēt mites in domino lætitiam, & pauperes homines in sancto Isi ael exultabunt.

Exultabant fideles in pœnis.

Act. 5.

2008 *A facie domini mota est terra à facie Dei Iacob.*

HIc respondet prædictis quæstionibus. Et duabus prędictis quæstionibus vna datur respōsio, scilicet, q illa nō fuerunt facta virtute humana, uel naturali: sed uirtute diuina, & supernaturali, quæ ad libitum mouit terram, & petras, inde aquas educens. Et primò hoc probat exemplo commotionis: secūdò exemplo aquæ de petra eductæ, ibi, *Qui conuertit petram*. Quantum ad primam questionē, qua quæsiuit *quid est tibi mare, quòd fugisti* Ipsemet sibi respondet, dicens, q hoc nō fuit virtute naturali, sed diuina, quia ille fecit mare fugere, mundum à sua crudelitate cessare, & sic de alijs quęsitis, qui H terram mouit in deserto. Quod fuit, qn aperta fuit terra, & deglutiuit Chore, Dathan, & Abiron, cum omnibus suis, vt dictum est superius, ver. 1851. quod singulare Dei miraculum fuit. Iste est ille, qui êt commouit terram à persecutione fidelium, quia, scilicet, *A facie domini mota est terra*. Vbi notandum, q per faciem Dei Christus intelligitur, quia per ipsum sicut per faciem, ipsum Deū cognoscimus, vide vers. 15. 374. 689. 844. Per terram verò significantur hoies terreni, & peccatores, ver. 208. 803. 1029. 1056. Quid est ergo, *A facie domini mota est terra*: nisi à pręsentia Christi vel prędicationis fidei ei⁹, terra, i. peccatores & idololatræ ecclesię persecutores moti sunt, i. à statu crudelitatis cessauerunt, & moti sunt a cultura idolorum ad Christi fidem. Terra. n. ut bene sit fructifera, sæpe mouetur aratro, ligonibus, & hmōi. Sic & Christus sua virtute illos mouit, conuertendos eos ad fidem. Et similiter dum quærebatur, *quare montes exultastis sicut arietes*, &c. Hoc etiā modo responde, quod homo in persecutionib⁹ exultet, & flagellis, & martyrio, hoc non fuit uirtute naturali ipsorum Apostolorum, doctorum, & martyrum, sed hoc in eis fuit à facie dñi, s. ab ipso Christo, qui terram illorum, idest, sensualitatem commouit, ut ex toto nō affectionem naturalem sequeretur, sed rationalem, ut mundi gaudia spernerent, & gloriam, & tristitiam, pœnam, & mortem libenter acceptarent pro Christo, verè hęc fuit magna cōmotio terrę, idest, affectionis terrenæ, atque mirabilis; quam fecit facies dñi. Ne aūt dubites de qua facie G domini loquatur, declarauit seipsum, dicens, *A facie Dei Iacob*, scilicet, Christi, q vocatur Deus Iacob, quia & illum Iacob credidit esse venturum, ac ipsum de se nasciturum esse prædixit. Gen. 49. Nō auferet sceptrū de Iuda, &c. Vel ex alio Christus dr Deus Iacob, qm Iacob interpretatur supplantator, & Christus est ille, qui docet suos supplantare mundum cū suis prosperitatibus, carnem cum suis delectationibus, dæmonem cum suis tentationibus, quia docet nos non in requie hic stare, sed semper contra mundum pugnare, contra carnem, & diabolum.

Christ⁹ mūdum cōuertit.

Christ⁹ dr Deus Iacob.

Qui conuertit petram in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum. 2009

HIc adducit aliud exemplū, scilicet, de mollificatione petræ, quam conuertit in stagna aquarum. Vbi nota, q bis Deus eduxit populo suo in deserto aquam de petra, scilicet, Exo. 17. & Nume. 20. De prima eductione, vide versic. 1295. De secunda verò 1296. Istemet ergo Deus, qui conuertit petram in stagna aqua-

Petram Christus conuertit in aquā dupliciter.

aquarum,&c. Est ille, qui fecit mare mundi fugere, & retrorsum infideles conuerti, & suos in aduersitatib. facit exultare. Quod dupliciter exponitur. Primò quòd Deus petram conuertit in stagna aquarum, primò qñ cor peccatoris lapideum conuertit ad statum pœnitentiæ, vt per contritionem veram aquam lachrymarum abundanter emittat, vide ver. 1296. Vel aliter Christus conuertit petram in stagna aquarum, qñ de seipso seu petra aquam gratiarum nobis abundanter eduxit, De hoc vide versi. 1295. Si ergo quæras, quare mare fugit, & Iordanis est conuersus: respódetur, ꝙ hoc fecit Christus, qui cõuertit petrã in stagna aquarũ, &c.

2010 *Non nobis, Domine, non nobis; sed nomini tuo da gloriam.*

HIc ex præmissis Christi beneficijs laus diuina concluditur. Et diuiditur in tres partes, quia primò laus Deus debita concluditur, secundò idololatria excluditur, ibi, *Simulacra.* Tertiò à quibus Deus sit laudandus ostenditur, ibi, *Non mortui.* Quantum ad primum, cõcluditur hic laus diuina ex tribus, s. primò ratione suæ mirabilis operationis: secundò ratione suæ multæ miserationis, ibi, *Super misericordia.* Tertiò rõne suæ omnipotentis volitionis, ibi, *Deus autem noster.* Quantum ad primum, sciendum, ꝙ differentia multa est inter illa, quæ producuntur naturaliter, & illa, quæ supernaturaliter, vel miraculosè, qm in ijs, q̃ naturaliter producuntur, non solum cõcurrit potentia principij actiui, sed et dispositio principij materialis. Sonus enim nunquam lapidem immutaret, quia licèt sonus de se sit aptus ad immutandũ rem aliam, lapis tamen ad hoc non habet de se dispositionẽ. Similiter ꝙ sol de ligno produceret aurum, sicut facit de terra, esset impossibile, non propter impotentiam solis, sed propter indispositionem materiæ. Sed in ijs, quæ fiunt supernaturaliter, & miraculosè, nulla dispositio requiritur in materia: sed tota ratio est potentia facientis, vt ꝙ mare diuidatur, ꝙ aqua fluuialis retrocedat, de se ad hoc nullam habent dispositionem, sed si hoc

Agere naturaliter requirit dispositionem patiētis, non supernaturaliter.

A fiat, totum erit ratione potẽtiæ agentis. Similiter in rebus spiritualibus, ꝙ infideles contra Christum furibundi, sint cõuersi ad Christum, ꝙ appetant aduersa portare propter Christum, & prospera fugiant de se, ad hoc nullam dispositionem habebant, sed magis ad oppositum, quòd ergo talia in ipsis sint facta, totum agenti principali, scilicet, ipsi Deo est attribuendum, & nullatenus nobis, quia hoc non fuit propter merita nostra, sed sola gratia Dei. Ergo tota gloria talium Deo debetur, & nullatenus nobis. Et hoc

B est quod considerans hic Psal. ait, *Non nobis, Domine, non nobis: sed nomini tuo da gloriam.* Bis ait, *Non nobis,* vt nullum excludat, Iudæum, vel gentilem, vt sit sensus, *Non nobis,* s. Iudæis, *Non nobis,* s. gentilibus, i. non meritis nostris, sed solum nomini tuo da gloriam, scilicet, ista faciendo. Quod ideo dicit, quia pro bonis nobis gratis & sine meritis nostris à Deo datis Deus gloriosus apparet, quia idem est Deum gratis bona nobis dare, & se gloriosum ostendere. Curialius ergo à Deo bona petimus, dicendo, *Non nobis Domine,* &c. quàm dicendo, da nobis bona. Sed

C forte dices, Ex hoc sequitur, ꝙ actus nostri meritorij nullo modo sint à nobis, sed solum à Deo operante, cum tñ Magister dicat lib. 2. d. 25. quod omnia merita sunt à Dei gratia, & à libero arbitrio nostro. Respondeo, ꝙ omnem dispositionẽ, quam habet voluntas ad merendum, non habet à se, sed ab agente, non tamen sequitur, ꝙ volũtas ad actum meritorium non concurrat, sed solum sequitur hoc, ꝙ ille actus sit meritorius, non habet à voluntate, sed à Deo, s. à Dei gratia producente, & acceptante, sicut instrumen-

D tum concurrit effectiuè cum pictore ad pingendum, nunquid ergo aliquo modo attribues picturam instrumento?

Merita nostra attribuuntur non nobis sed Deo.

2. Sentē.

Super misericordia tua, & veritate tua: nequando dicant gentes, vbi est Deus eorũ 2011

OStendit hic cõsequenter, quòd laus tota debetur Deo ratione suæ miserationis per exemplum, quia sicut illa beneficia prædicta, quæ Deus fecit populo suo, quod aperuit ei mare, ꝙ Iordanis con-

Deus ex sua misericor-

dia bonu nobis tri buit non meritis nostris. conuersus est retrorsum, quòd montes, & colles exultauerunt, nō fuerit eis collata ratione bonitatis ipsorū, sed propter gloriā Dei. Sic & beneficia spiritualia significata per illa nobis gentibus collata, non sunt propter nostram bonitatē, sed solum ꝑpter gloriā nominis Dei. Quod patet ex hoc. Nam Deus promiserat multoties ipsis sanctis patrib. Abrahę, Isaac, & Iacob, ꝙ semini eorū daret terrā promissionis in hæreditatem. Ista per Deum implenda non meruerunt Iudæi, quinimò oppositum, quia multoties in deserto Deum ad iracundiam concitauerunt idololatrando, murmurando, Deo detrahendo. Vnde non ꝑp eorum merita, sed solum propter gloriā nominis sui, Deus eis promissa adimpleuit, quia si nō adimplesset promissa, gentes non respicientes ad eorum peccata, sed solum ad Dei factam promissionem, nomini Dei detraherent, dicentes, *Vbi est Deus Iudaeorum*, i. vbi est virtus eius? quia aut non potest facere, quæ promisit, & sic est impotēs, aut potest, & non vult, & sic est mutabilis, & non verax in promissis. Consimili ratione alibi petebant filij Israel à Deo adiuuari, dicentes, Adiuua nos, Deus salutaris noster, & ꝑp gloriam nominis tui, &c. ne fortè dicant in gentibus, vbi est Deus eorum? Consimiliter & nūc in spiritualibus beneficijs ecclesia recognoscit se à Deo illa habere propter gloriā nominis ipsius Dei, non propter merita propria, dicens, *Super misericordia tua, & veritate tua*, i. secundum Gl. de misericordia tua est, qua vocas impios, & peccatorib. parcis, & de veritate tua est, qua non venientes iudicas, & bonis præmia promissa restituis. Hoc ideo in misericordia sua Deꝰ vocat impios, & peccatoribus parcit in veritate sua, idest, iustitia sua, Deus impios & non venientes iudicat, & punit, & iustis promissa præmia concedit. Omnia ergo ista dant gloriam nomini tuo, non nobis sunt ascribenda, quia, si secus fieret, fortè dicerent in gentibus, idest, aliqui gētiles, *vbi est Deus eorum?* Hoc enim infideles, & mali Christiani insultare solent iustis, quando vident eos aduersitatibus expositos, dicentes, Modò apparet, quod prodest tibi benefacere, qualem cu-

Ps. 78.

E ram Deus habet de bonis. Ad quid ergo volo ieiunijs vacare, carnem meam affligere, & similia? Vbi est ergo Deus vester, pro quo facitis talia? Sic enim insultabāt mali ipsi Iob afflicto, sic & Tobiæ excęcato, vnde Tob. 2. Cum semel Tobias fatigatus à sepultura interfectorum iactasset se iuxta parietem, & obdormisset, & ex nido hirundinum stercorā calida super eius oculos cecidissent, ex quibus cæcus factus fuisset, multi insultabant ei. Vnde ibi dicitur, Nā sicut beato Iob insultabant reges, ita istum parentes, & cognati eius irridebant, dicentes, Manifestè vana facta est spes tua, & eleemosynæ

F tuæ modo apparuerunt. Quasi dicat, Vbi modò est Deus tuus? Certè talia non dicit, nisi qui est idololatra, & visibilē Deū sibi facit. Sed noster Deus modò per fidē videtur, videbitur autem per omnes in iudicio, quando congregabuntur ante eum omnes gentes, &c.

Deus autem noster in cœlo, omnia, quæcumque voluit fecit.

G HIc ostendit laudem Deo debitam ratione suæ omnipotentis voluntatis. Et primò soluit propositam quæstionem qua insultantes dixerunt, *Vbi est Deus eorum*, dicens, *Deus autem noster in cœlo*. Quamuis enim sit vbique per essentiam, potentiam, & præsentiam, tamen specialiter in cœlo dicitur esse, quia res ibi esse dicitur, vbi videtur. Deus autem solum à sanctis videtur in cœlo per gloriam. Quasi dicat. Aliæ nationes habent Deos suos prope se, scilicet, idola sua, q̄ sibi fabricāt, & illos deos in cista sua claudunt, qn volunt, & educūt, noster autem

Deꝰ quō drͤ esse in cœlo sit vbique.

H Deus manibus non tractatur, sed mente, manens in cœlo. Sed hic oritur dubiū, quia cum cœlū multum distet à nobis, si Deus noster habitat in cœlo, sequitur ꝙ plus distet à nobis q̄ dij gentium familiares, quos apud se retinent. Cuius oppositū dr Deut. 4. vbi dicitur, Non est aliqua natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster cūctis obsecrationibus nostris, facilè soluitur. Primò quia Deus noster, licet solum videatur in cœlo Empyreo à beatis

Quæst.

per

per lumen gloriæ, tamen essentialiter est intimior cuilibet rei, quàm res ipsa sibi. Secundò proximior est nobis Deus noster per auxilium, quia adiuuat suos. Alij autē dij nec seipsos, nec suos possunt adiuuare. Quo autē Deus nòster dicatur esse in cœlo, vide vers. 11. 293. 101. 517. 1183. Item qualiter dicatur Deus noster, vide vers. 755. Consequēter autem ad propositum, ostendit diuinæ voluntatis omnipotentiam, quia omnia, quæcunque voluit, fecit. Cum.n. voluntas Dei sit idem, quod potentia Dei sequitur, quod omnia, quæcunq; vult, facere potest. Et hoc est, quod Deo dicitur Sapien. 12. Tu autem es dominator virtutis, subest enim tibi, cum volueris, posse. Sed hic insurgit dubium, quia multa legimus Deum voluisse, quæ impleta non sunt. Nam voluit saluare Iudæos, sed ipsi resistentes saluati non sunt, quibus ait Christus, Hierusalem, Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos sub alis, & noluisti, &c. Itē ait Apostolus, Vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionē sui nominis peruenire quod indubiè non impletur. Præterea autem voluntas Dei vult mala culpæ fieri, aut non, si sic, non esset iustus, si nō, cum mala culpæ fiant, sequitur quòd eius voluntas nō semper impletur, & per consequens, quod non omnia, quæ voluit, fecit. Ad oppositum autem dicit, *Omnia quæcunque voluit, fecit.* Respondeo primo sciendum, quod voluntas Dei multipliciter accipitur, scilicet, propriè, & impropriè. Vnde Magister lib. 1. d. 45. Sciendum est, quod scriptura de voluntate Dei multipliciter loquitur, & tamen non est voluntas Dei diuersa, quamuis locutio sit diuersa. Voluntas enim Dei verè, & propriè dicitur, quæ in ipso est, & ipsius essentia est. Et hæc est vna, nec multiplicitatē capit, nec mutabilitatē quæ inexpleta esse non potest, de qua propheta ait, *Omnia quæcunque voluit, fecit.* Aliquando tñ secundum quandā dicendi figuram, voluntas Dei appellatur, quæ secundum proprietatem non est verè voluntas eius, vt præceptum, prohibitio, consilium, permissio, & operatio. Et ideo quandoque scriptura pluraliter volūtates Dei pronunciat. Vnde Propheta, Magna opera Dñi

Quæst. Volūtas Dei an semper impleat.

Mat 23

1. Ti. 2.

Resp. Volūtas Dei accipitur multipliciter.

A exquisita in omnes voluntates eius, cum tamen non sit nisi vna Dei voluntas. Pluraliter tñ dicitur voluntates, quia pluribus, ac varijs modis accipitur. Præceptū enim prohibitio, atq; consiliū dicuntur ideo volūtates Dei, quia sunt signa diuinæ voluntatis, quemadmodum signa iræ, quæ foris ostenduntur, quibus iratus dr Deus, iræ Dei dicuntur. Et est quædam figura loquendi, sm quā non est falsum, quod dicitur, sed uerum sub nubilo obumbrans. Hæc ergo tria, præceptum, prohibitio, & consilium dicuntur signa diuinæ voluntatis, non tñ intelligendum est B Deum uelle fieri omne, quod præcepit, uel non fieri omne, quod prohibet. Præcepit enim Abrahæ immolare filium, nō tñ uoluit, sed ut Abrahę fides ostenderetur. Præcepit in euangelio sanato, ne cui diceret, ille autē prædicauit ubique, intelligens Deum non prohibuisse, quiā uellet opus suum prædicari, sed ut daret formam homini humanam laudem declinandi. Ista ergo signa diuinæ uoluntatis, quæ Dei uoluntates dicuntur, non semper implentur, sed uoluntas Dei propriè, quæ est efficax & beneplacitum Dei C inexpleta esse nō potest. Et sm istum sensum seu istam uoluntatem, dicit Ps. *Omnia quæcunque voluit, fecit.* Ad argumēta ergo. Ad primum de Christo, d. Hierusalē quoties uolui, &c. Ad hoc rñdens August. in Enchiridion dicit, Non enim est intelligendum, quod Dñs uoluerit congregare filios Hierusalem, & non sit factum, quia ipsa noluerit, sed potius illa quidē filios suos ab illo colligi noluit, qua tñ nolēte, filios eius collegit ipse oēs, quos uoluit, quia in cœlo, & in terra non quæ D dam uoluit, & fecit, & quædā uoluit, & non fecit, sed oīa, quæcunque uoluit, fecit, ut sit sensus, Quoties uolui cōgregare filios tuos, & noluisti, idest, quotquot congregaui uoluntate mea efficaci, te, nolente, feci. Ad secundum, scilicet, dictum Apostoli, vult omnes homines saluos fieri, eodem modo respondendum est. Non enim intelligendum est, quod sit aliquis homo, quem Deus non velit saluum fieri, sed quòd nullus fiat saluus, nisi quem velit saluari. Ideo rogandus est, vt velit, quia necesse est fieri, si velit. Vel aliter,

Ps. 110.

Gen. 22

Matt 8.

aliter, scilicet, quòd hic ly omne, accipitur pro generibus singulorum, non pro singulis generum. Vel aliter ad duo prædicta ꝙ intelliguntur dictæ auctoritates de voluntate signi, non beneplaciti. Ad tertium dicendũ ꝙ Deus voluntate signi vult mala nõ fieri, volũtate verò efficaci, nec vult mala fieri, nec vult, sed non vult.

2013 *Simulacra gentium argentum, & aurum, opera manuum hominum.*

Idolorũ vanitas. Hic idololatria excluditur. Et duo facit, quia primò excludit idololatriam, secundò latriæ ostendit efficaciã, ibi, *Domus Israel.* Ostendens autem vanitatem idololatriæ, ostendit vanitatẽ idolorum ex quatuor, primò ratione causæ materialis, secundò ratione causæ efficiẽtis, ibi, *Opera manuum hominũ*, tertiò ratione causæ formalis, ibi, *Os habent*: quartò ratione causæ finalis, ibi, *Similis illis.* Quantum ergo ad primũ, ostendit idola esse vana, ratione causæ materialis, quia facta sunt ex argento, & auro, lapide, vel ligno. Sed omnia ista sunt vana, & corruptibilia, quia omnis res includens intrinsecè materiam, est corruptibilis. Et vide ꝙ quamuis idola fiant quandoque ex viliori materia, vt puta ex lapidibus, vel lignis, tamen Ps. posuit nobiliorem materiam, s. argẽtum, & aurum, vt qui in istis erubescit, facilius erubescat in cæteris. Qualiter autẽ simulacra inceperint, vel idololatria, vide versic. 1861. Et aduerte, ꝙ istam duplicem materiam idolorum, s. argentum, & aurum, specialiter voluit ponere, quia per ista maximè idololatria signatur. Certum est enim primò, ꝙ argẽtum significat cupiditatis auaritiam. Vnde auaritia in scriptura sępius per aurũ, & argentum significatur. Vnde Baruch 3. dicitur de auaris, quòd aurum, & argẽtum thesaurizant, in quo confidunt homines, & non est finis possessionis eorũ. Et quia auaritia est idolorum seruitus, secundum Apostolum ad Col. 3. hinc est ꝙ aurum, & argentum maximè idolis dedicantur, propter quod nunc Psal. ait, *Simulacra gentium, argentum, & aurum.* Est & alia ratio de auro, quoniam aurũ propriè significat auaritiam, quia sicut inter omnia metalla aurum sua grauitate

Phil. 1. Physic.

Argẽtũ competit idolis.

Aurũ & argentũ sigñant auaritiam & idololatriam.

E inclinatur ad terram, sic & auaritia solũ petit terrena. Vnde de cupidis auaris dicitur Iob 3. ꝙ possident aurum, & replẽt domos suas argento. Et verè aurum auaritiam significat, vt deducit Petrus Rauenn. super illo verbo Matth. 9. Vidit hominem sedentẽ in, &c. dicens, Vidit Iesus Matthæum sedenrẽ, quia ille stare nõ poterat cupiditatis põdere pressus. Aurum enim natura graue est, sed grauior auaritia nimis. Hinc est, ꝙ aurum plus habentem deprimit quàm ferentem, & vehemẽtius aggrauat corda quàm corpora. Nascitur enim aurũ in terra profunda, scrutatur ipsa montium fundamenta, & certis venarum discurrit anfractibus, ideo semper suam repetit naturã. Vnde & cœlestes animos ad inferna deponit. Auri fulgor ardentius humano feruet in pectore, quàm caminus totis ignescat incendijs. Et citius aurum homines dissoluit in terra, quàm à calo e flammarũ ipsum soluatur. Et ideo dicitur Eccles. 31. Qui diligit aurum nõ iustificabitur. Ecce ergo quod aurum significat auaritiã, sed (vt dictum est) auaritia est idolorum

G seruitus, ergo & ipsum aurum significat idololatriam. Sequitur, *Opera manuum hominum.* Vbi ostenditur idolorum vanitas ratione causæ efficientis. Nũllum. n. operatum est nobilius, uel perfectius in natura, quàm sit operans illud, vel causans, nõ quidem in causis vniuocis, quia illæ sunt eiusdem rationis cum operato, vt homo producens hominem, & canis canem. Nec in causis æquiuocis, quæ non sunt eiusdem rationis cum causato quia illæ semper sunt maioris perfectionis causato, vt habetur 2. Physic. Homo

H autem facit idolum vel simulacrum. Cũ ergo non sint eiusdem rationis, homo, & simulacrum, sequitur quod homo in perfectione simulacrum excedit. Cum ergo homo quilibet de se sit quędam vanitas. Psalm. 38. Vniuersa vanitas omnis homo viuens, multo fortius sequitur, ꝙ ipsa idola vana sunt. Et istam rationem facit Psal. dicens, quod idola, vel simulacra sunt. *Opera manuum hominum.* Vnde ratione causæ efficientis simulacrorum vanitatem ostendit Sapiens dicens, Inter infelices, & inter mortuos spes illorum

Col. 3.

Homo perfectior est idolo & pot adorare idola, & nõ econtrario.

Sap. 13.

rum

tum est qui appellauerunt Deus opera manuum hominum, aurum, & argenti, artis inuentionem similitudinem anima lium, facit illi habitationē in pariete po nens idolum, & confirmans ferro, ne for tè cadat, sciens quòd non pōt se adiuuare, imago enim est, & opus est illi adiutoriū. Non erubescit homo loqui cum illo, qui sine anima est, & pro sanitate infirmū de precatur, & pro vita mortuū rogat, & pro itinere petit ab eo qui ambulare non po test, &c. Et propter hoc dicitur Mich. 5. Non adorabis vltra opera manuū tuarū.

2014 *Os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt.*

Causa formalis multipl.

HIc ostēdit idolorum vanitatem ratione causæ formalis. Vbi sciendū, quòd causa formalis rei dicitur illa, qua res est talis substantialiter, vel quæ intrinse cè dat esse rei, sicut anima rationalis dici tur causa formalis hominis, quia est quędam forma substantialis, quæ quādiu est in homine, homo habet esse hominis, ipsa aūt separata, homo desinit esse homo. Omnis autem causa formalis substantia lis, est perfectior omni causa formali accidentali, quoad esse naturæ. Et inter for males causas substantiales, oīs causa formalis viua est perfectior non viua, sicut est perfectior forma hominis, qua est homo, quàm forma lapidis, qua est lapis. Et per consequens omne formatum forma substātiali animata, perfectius est quàm formatum forma inanimata. Vnde canis essentia naturali, perfectior est omni lapide. Inter formas verò substātiales viuas, est triplex differentia, sm quòd est triplex vita, s. vegetatiua, sensitiua, & intellectiua, & vltima continet duas primas, & non econuerso, &c. Volens ergo proba re idolorum vanitatem; ostendit quòd ipsa carent forma substantiali viua, quia non habent vitam, quia sunt aurum, & argentum, quæ sunt insensibilia. Et hoc ostendit per carētiam sensuum corporalium. Et primò hoc ostendit de loquela, & visu, d. *Os habent, & non loquentur*, os, idest, similitudinē oris. Et quòd inter omnes actus sensibiles, solū loquela cōpetit homini, alij autem actus, vt videre, audire, odora

Omne viuum pfectius est non viuo.

A re, ambulare, & huiusmodi, etiam brutis animalibus competunt. Volens ergo pro bare, quòd homo melior, & perfectior est illis, arguit per loquelam, quæ propriè cō petit homini, dicens de illis, *Os habent, & non loquentur*. Quasi dicat, sm Glo. Homo illis melior est, qui loquitur, hoc n. proprium est homini loqui, cætera verò, quæ sequuntur, communia sunt homini cum bestijs. Et tamen de alijs prosequitur, vt scias non solum hominem simulacris præponendum, sed etiā cæteras bestias, quæ vident, audiunt, &c. simulacris

Hō perfectior est idolo.

B esse perfectiores. Sequitur, *Oculos habēt, & non videbunt*. Homo enim solum oculos habet duplices, quibus videt, scilicet interiores mentis, & exteriores corporis. Simulacrum autem quando habet figuram hominis, habet quidem speciem oculorum corporalium, sed non sunt oculi. Similiter inquantum habet effigiem hominis, videtur habere oculos corporales, quos tamen nō habet. Et nota, quòd inter omnes sensus corporales, visus est maioris perfectionis, quia plures nobis differentias rerum ostendit, 2. de anima.

C Et quando est oculus bene dispositus, verius & certius iudicat de obiecto suo, quam aliquis aliorum sensuum. Cuius ratio est, quia oculi per solam lineam rectam mouentur à visibili, alij autem sensus per lineam indirectam, vt patet de odoratu, auditu, &c. Et ideo per indispositionem eorum, sunt principiū male iudicandi. Vnde dicit Philip. in lib. de problematibus, quòd inebriatis omnia videntur moueri in circuitu à fortitudine vini. Differt autem nihil ad faciendum apparentiam prædictam, quòd visus

Oculus bene dispositus verius iudicat quā alij sensus.

D moueatur, vel quod res visa. Sic spiritualiter ijs, qui inebriati sunt vino amoris, vel odij, respectu alicuius, non rectè de illo possunt iudicare, sed semper in circuitu cogitant ad defendendum per fas, vel nefas, quem diligunt, consimiliter ad nocendum ei, quem oderunt, ad modum ebriorum habentes iudicium oculorum interiorum in continuo circuitu. Et sic de nullo habent certum iudicium. De quibus dicitur Psal. 13. Non est timor Dei ante oculos eorū. Et ps. 16. Statuerūt oculos suos declinare in terrā.

Oculus qualiter accipitur in vidēdo.

Alia

Iudicium qualiter decipitur in iudicando. Alia autem causa redditur, quare malè iudicant, quæ est ex parte medij. Nam quando medium est diuersum, & primum rarius, & secundum densius, non videt rectè sibi obiecta. Sicut patet de baculo recto, qui in aqua vr fractus, vel curuus. Et hoc ideo, quia oculus videt primò mediante aere, post mediante aqua, quæ est densior. Causa autem assignatur à prospectiuis, quia radij visuales refranguntur ad medium densius. Sic est de eo, qui à passionibus carnis vincitur. Nam secundum Phil. 7. Ethic. Incontinens syllogizando de agibilibus vtitur duabus propositionibus, quarum vna, scilicet prima pertinet ad rationem, puta quod nihil nociuum est gustandum, secunda verò pertinet ad concupiscentiam, vt puta, omne dulce est gustandum. Et omissa prima, sub ista secunda accipiunt minorem, puta quod hoc est dulce. Et sic concludunt, ergo hoc dulce est gustandum. Prima ergo vniuersalis est medium subtilius, secunda uerò medium grossius. Et ideo non rectè uident, nec iudicant. Ad propositum apparet, quòd habens oculos debitè dispositos cum requisitis circunstantijs, rectè uidet, & iudicat, & sic rectè potest adiuuare alium. Habens autem malè dispositos, potest (quamuis indebitè) iuuare alium, nullo autem modo videns, nullo modo potest iuuare alium. Quæ ergo fatuitas, inuocare simulacrum, quod non uidet pro subsidio? quia nec directè, nec indirectè inuocantem inuocare potest. Et hoc notans Psal. dicit. *Oculos habent, & non videbunt.*

2015 *Aures habent, & non audient, nares habent, & non odorabunt.*

Hic agit de sensu auditus, & odoratus. Vbi sciendum quòd ista, quæ hic notat Psal. omnibus sunt manifesta, scilicet quòd simulacra argentea, aurea, lignea, uel alterius materiæ non habent sensus aliquos, quia sunt res inanimatę. *Idola coluntur à diuersis, diuersis respectibus.* Et tamen Spiritus sanctus in multis scripturæ locis ista multoties replicat. Et ideo multi admirantur cur facta tam manifesta toties per Spiritum sanctum replicata nobis reducuntur ad memoriam. Ad hoc respondet. Glo. Manifestissima

E sunt hæc. Qui enim etiam puer interrogatus non hoc certum responderet, quod simulacra os habēt, sed nō loquuntur, oculos habent, & non uident, aures habent, & non audiūt, &c. quę diuinus sermo cōtexit? Ad quid ergo Spiritus sanctus ista inculcat in multis scripturæ locis, quæ sunt omnibus nota? Et respondent, quia effigie, membri similis hoies stultos inducit, ut putent in simulacro esse occultum numen, & non esse sine uiuo habitatore. Vnde & demonia ad possidenda simulacra inuitant, quorum præsidentium uaria fallacia mortiferi seminātur, & multipli-
F cātur errores. Hoc autem alibi damnat. Propheta, dicens, Oēs dij gētium, dæmonia. Prudentiores uerò dicunt se nec idola, nec in eis dæmonia colere, sed quę per idola significantur, ut per hoc aerem, per illud terram, & cætera hmōi. Hos & alij transcunt, dicentes, se nō colere ipsa corpora, sed quæ illis regendis præsident numina, ut Iouem, Mercurium, & hmōi. Quę omnia damnat Apostolus dicens, quod commutauerunt ueritatem Dei in mendacium, & seruierunt creaturæ potius quam
G creatori. Vel magis mystice per ipsa simulacra intelligē idololatrias simulacrorum cultores. De quibus dici potest, *Aures habent & non audient.* Tales enim habent aures obstinatas, quibus mādata Dei nolunt audire, de quibus Psal. 57. dicitur, Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, &c. Similiter tales nares habent, & non odorabunt. Nam omnis uirtus magnum de se odorem reddit animæ purgatæ, & iustæ, similiter omne uitium magnum fœtorem. Sed mali istum odorem
H uirtutum non recipiunt, sed magis æstimant esse odorem. Et hoc est, quod dicebat Apostolus, 2. Cor. 2. Christi bonus odor sumus ijs, qui salui fiunt, & ijs, qui pereunt, & alijs quidem odor uitæ in uitam. Quod ibidem Gloss. exponens, ait, Miro modo fit ut bono odore boni uiuant, & mali moriantur. Verbi gratia, Apostolus bene agens, & bene uiuens iustitiam Dei prædicabat, & opere demonstrabat, ac bonam famam ubique disseminabat, imitans doctorē ueritatis Christum. Sed hoc quidā diligebant, quidam uerò inuidebant.

Auris obstinationis malorum. *Odorem virtutum & fœtorē vitiorū mali nō ρcipiūt.*

videbant. Illi, qui inuidebant famæ Pauli, vel Christi, bono odore peribant, qui verò eam diligebant, viuebant. Mali ergo nares habent, sed non odorant, qui odorem non recipiunt ad uitam, sed ad mortem. Similiter fœtorem vitiorum infectiuum non respuunt vt viuant, sed ad mortem ipsum recipiunt.

2016 *Manus habent, & non palpabunt: pedes habent & non ambulabunt, non clamabunt in gutture suo.*

Consequenter hic agit de tactu, & gressu. Ista enim tam manifesta Ps. tam prolixè dicit, & distinctè, vt per omnes sensus vitæ inferat, omne genus bestiarum maioris esse perfectionis, quàm sit aliquod simulacrum. Nam simia manus habet, & palpat, sed simulacra habent quidem effigiem manuum, sed nequaquam palpare possunt. Formica pedes habet, & ambulat, sed simulacra effigiem quidem pedum habent, sed nequaquam ambulare possunt. Canes, leones, & cæteræ feræ, etsi loqui non possunt, clamare tamen, & mugire possunt, simulacra autem in gutture suo clamare non possunt. Ex quibus sequitur, quòd non solù homo, sed etiam omnis auis, & omnis bestia perfectior est simulacro. Quod ideo inducit, vt, si pudet te adorare formicas, vel pulices, multo fortius cõfundaris adorare simulacra, quæ sunt imperfectiora. Vel ista de peccatoribus intelligi possunt, quoniam peccatores habent manus, & non palpant, quia quandoque habẽt bona opera de genere, sed illis nõ palpãt. Palpare enim est actus vitalis. Et mali per opera bona de genere, q̃ agunt, nullum actum vitæ consequuntur. Pedes habent, sed non ambulant, quia multoties affectiones bonas habent, quę per pedes significantur, sed illis non proficiũt, quia non perseuerant. Guttur habent, sed clamare non possunt, quia voces, quæ in gutture formantur, quandoque habent, dum aliquando orant Deum, sed ipsorum orationes ad Deum non clamãt. In auribus enim Dei quandoque tacens clamat, & quandoque clamans tacet. Et ista dilatare ad libitum potes.

Animal quodli-bet perfe-ctius est simula-crũ.

Peccator non pal-pat, non ambulat non cla-mat.

Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. 2017

Hic ostendit idolorum vanitatẽ ex parte causæ finalis, quia. s. eorum finis, est vanus, & sine vtilitate, quia. s. ipsum factores, & cultores faciunt esse sine vita spirituali, sicut illa sunt et sine vita naturali. Et nota, ꝙ de simulacris vel idolis, septem dixit, in quæ deficiunt, s. quia non loquuntur, non vident, nõ audiunt, non odorant, non palpant, nõ ambulãt, & nõ clamant. In quibus oĩbus prędicit, vel optat factores, & cultores similes illis fieri. Et sic duob. modis potest legi, s. prędictiuè, & optatiuè. Primo modo prædictiuè, ꝙ omnia prædicta malis euenient in iudicio. Primò, *Os habent, & non loquentur*, quia hic ora habent aperta ad iniurias, ad detractiones & mendacia, sed in iudicio manifestante veritate, tacebunt, & nõ poterunt loqui, quia in iudicio (vt habetur 1. Reg. 2.) Dñs pedes sanctorum suorum seruabit, sed impij in tenebris conticescent. Vnde cuilibet damnato tũc dicetur illud Esa. 47. Denuda turpitudinẽ tuã, reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobrium tuum. Vltionem capiam, & non resistet mihi homo, tace, & intra tenebras. Secũdò, *Oculos habent, & non videbunt*. Hic enim habent oculos apertos ad temporalia & malitias, quia prudentes sunt, ut faciant malum, bene autem facere nesciunt. Sed in iudicio oculi eorum excæcabuntur, ne videant diuinitatem, quam omnes videre desiderant, dicente Propheta, Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. Tertiò, *Aures habent, & non audiunt*: quia aures habebunt ad audiendam vocem maledictionis, sed non audient vocem benedictionis sibi dicentem, Venite benedicti patris mei, &c. Vnde de damnatis dicitur, Excęca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè oculis suis videat, & auribus audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanẽ eum. Quartò, *Nares habent, & non odorabunt*. Per odorare autem discretio intelligitur, quia ibi à tormentis pressi in ipsis cessabit discretio. Vnde Ecclesiast. 30. Quid proderit libatio idoli? nec enim man-

Peccatores, et dãnati simi-les erũt idolis et simula-cris.

Hier. 4.

Mat. 25. Esa. 6.

manducabit, nec odorabit, sic qui effugatur à Domino, & portans mercedem iniquitatis. Quintò *manus habent, sed non palpabunt*, quia Corpus Christi non amplexabuntur, nec eius erunt participes. Iob 13. Palpabunt quasi in tenebris sed non in luce. Sextò *pedes habent, & non ambulabunt*. s. post Christum ad gloriam, sed vt dicitur Iob. 6. Ambulabunt in vacuū, & peribūt. Septimò *non clamabunt in gutture suo*, quia eorū vota non intrabūnt in aures Domini vt audiantur, quia vt habetur 36. Simulatores. & callidi prouocant iram Dei, nec clamabunt cum vincti F fuerint. Ex quibus omnibus apparet, φ oēs peccatores in iudicio similes erūt simulacris, quæ coluerunt. Quod prædicēs Ps. ait, *Similes illis fiant qui faciunt ea*, &c. Et quia idola vana sunt, vt probatum est supra, ideo decolentibus, & facientibus

Ps. 143. ea dicitur, Homo vanitati similis factus est. Et nota φ non solū similes illis fient, qui confidunt in eis, sed et, qui faciūt ea, quia non licet illa facere, quibus vti non licet. Et per consequens non licet facere taxillos. non scribere sortilegia, non facere inter aliquos pacta vsurariū, neq; scri- G bere cartas falsas in fraudem vsurarum, & consimilia. Secundò potest legi iste versus optatiuè. Et tunc est sensus, *Similes illis fiant*, idest, similes illis se esse intelligant, ad hoc scilicet, vt fiant dissimiles.

2018 *Domus Israel sperauit in Domino: adiutor eorum, & protector eorum est.*

HIc ostenditur latriæ efficacia. Et hoc in duobus, s. primò in euasione mali, secundò in adeptione boni, ibi, *Dominus memor fuit nostri*. Quantum ad H primū, ostendit, φ colentes verè Deū, ab ipso proteguntur. Et primò hoc ostendit de Iudæis, secundò de gentibus cōuersis, ibi, *Qui timet Dominum* Prima pars diuiditur in duas, quia primò hoc ostēdit de Iudæis oībus generaliter, secundò de Leuitis specialiter, ibi, *Domus Aaron*. Quātum ad primū sciēdum φ domus Israel, vel domus Iacob, dicuntur oēs, qui descēderunt de ipso Iacob, s. oēs duodecim tribus. Et sic domus Iacob non solū comprehēdit Iudæos, sed et oēs duodecim trib'.

E de quibus ait, *Domus Israel sperauit*, &c. Pro cuius euidentia sciendum, φ spes est virt' theologica φ sic describit Magister, dicens, φ spes est certa expectatio futuræ beatitudinis, veniēs ex Dei gratia, & meritis præcedentibus. Sine meritis.n. aliqd sperare, non est spes, sed præsumptio. Vnde sicut fides est de ijs quę non videntur: sic & spes est de ijs, quę non videntur, nec habētur. Nullus enim credit quod videt, nec sperat quod habet. Et ideo ponimus, qd in beatis non remanet fides, nec spes. Non fides quia vident clarè ipsum Deū, qui est obiectum fidei, non spes, quia æternam beatitudinē de facto possident. Similiter ponimus φ nec in Christo fuit fides, neq; spes. Quid est ergo sperare in Dño? Confidentiā habere in Deo cū operibus bonis, vnde ait P. Spera in Dño. & fac bonitatem. Quandiu aūt domus Israel sperauit in Dño, adiutor, & protector eorū fuit, vt patuit, qñ pro eis pugnauit contra Pharaonem. & exercitū eius, contra Amalech, & exercitum eius, &c. Nota ergo φ nullus in seipso sperare debet sed solum in Dño, si solidè persistere cupit in aduersis mūdi huius. Spes enim est nostra anchora, dum sumus in huius mari mundi. vnde Chrysost. in de reparatione lapsi ait, Spes est anchora nostræ salutis, & vitæ nostræ firmamentum. Accedamus ergo ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus. Ad anchoram autem spectat stabilire, & firmare nauem, ne à fluctibus rapiatur. Quod similiter facit spes, ne à tentationibus, & aduersitatibus mundi quis superetur. Dicit Ambro. Homil. 5. in hexameron, quòd cehinus animal marinum exiguum, & nile, cum procellam tempestuosam præsenserit, calculum validum arripit, eumq; tanquam anchorā tenet, ne excutiatur fluctibus. Itaque non suis stabilitur viribus, in seipso sperans, sed alieno pondere sulcitur. Sic & nos imminente tempestate tentationis vel alterius aduersitatis, accipiamus calculū illum, de quo Apoc. 2. Dabo illi calculum candidum & in calculo nomen nouū scriptum. Et huic calculo adhæreamus fortiter, in ipso sperantes, & nō in virib. nostris, ne inundatione fluctuū superemur.

Spes quid est. 3. Sent. d. 26.

Ps. 36. Exo. 14.

Exo 17. Spes dr anchora

Psal.

Psalm.124. Qui confidit in domino, sicut mons Sion, non commouebitur in æternum. Et quãtum ad hoc nota ꝙ spes multa bona facit. vide ver.153.443.559.694. Item nota ꝙ sperare in dño quis dicitur dupliciter vers.458. Itẽ nota ꝙ Deus nos adiuuat multipliciter, versic.673.957.1137. Item nota, ꝙ aliud est adiuuare, & aliud protegere.ver.407. Item quõ Deus nos protegit, vers.438.1140.1570.

Spes multa bona facit.

2019 *Domus Aaron sperauit in domino, adiutor eorum, & protector eorum est.*

Quæstio. Hic consequenter ostendit hoc idem de Leuitis, qui per Aaron significãtur, qui erat summus sacerdos, & de tribu Leui. Sed fortè dices, Cum domus Aaron contineretur in domo Israel, sicut pars in toto; quia erat vna tribus de duodecim, quæ omnes simul dicuntur domus Israel: & per consequens cum dixit ꝙ domus Israel sperauit in dño, &c. et per hoc inclusit domum Aaron: quare ergo hoc idem replicat? dicens, *Domus Aaron*, &c. Ad hoc respondetur. Psal. enim hic specialiter vult ostendere vtilitatem cultus latriæ, qui maximè sacerdotib. pertinet, vt ipsum suis exemplis, & verbis seculares doceant. Idcirco de ordine sacerdotali hic facit mentionem specialem. Etiam quia Deus singulari modo fuit adiutor, & protector ipsius Aaron in ipso sperantis: vt patuit in seditione Chore, Dathã, & Abiron: qui contra sacerdotium ipsius Aaron insurrexerant, ut patet Num 16. vide vers. 1852. Vel ꝑ hoc vult ostendere qualiter Deus singulariter adiuuat Christi corpus mysticum, & ab omni spirituali protegit periculo. Et hoc significat per domum Aaron, qui significat Christi figuram, vide vers.1277.

2020 *Qui timẽt dominum, sperauerũt in domino; adiutor eorum, & protector eorum est.*

Hic ostendit illud idem de gentibus ad fidem conuersis. Nam secundum rei veritatem etiam antiquo tpe multi de gentilitate conuertebantur ad Iudaismum: quos Deus pariter adiuuabat vt filios Israel. Vnde dixit Rab. Sal. ꝙ ad litte-

Timẽtes Dom adiuuantur.

A ram Psal. hunc versum ponit ꝑ eos, qui de gentilitate conuertebantur ad Iudaismum: qui à Deo protegebantur vt filij Israel. Multi enim ex talibus conuersi cum filijs Israel exierũt de Aegypto: qui æqualiter cum filijs Israel à Deo adiuti, & protecti fuerunt in mari rubro & in deserto manna cibati. Quos tangit, dicens, *Qui timent dominum*, &c. Tales.n. Deum verè timere dicuntur, qui relinquentes idolorũ cultum, ad fidem Dei veri se cõuertunt, & iustificãtur, quĩa, vt dicitur Eccl.1. Qui sine timore est, non poterit iustificari.

Iuuãtur & protegũtur à Deo.

B Hoc manifestè patuit in Achior, qui cum esset gentilis, conuersus ad Iudaismum, ipsi Holoferni prædicauit uirtutem Dei cœli: dicens, Nunc, dñe, vide, & perquire si aliqua iniquitas est in Iudæis in conspectu Dei ipsorum, & tunc ascende ad illos, quia tradet eos Deus in manibus tuis. Si verò non est offensio populi huius cõram Deo suo, non poteris resistere illis, qm̃ Deus eorum defendet illos, & eris in opprobriũ uniuersæ terræ. Ad cuius uerba iratus Holofernes, ait, Quis est iste, qui dicit filios Israel posse resistere Nabuchodonosor regi? Vt ergo sciat, A-

Iudit 5.

C chior, qm̃ fallit nos, cũ capti per nos fuerint Iudæi: tunc cũ eis gladio nostro trãsuerberabitur. Et tunc captum Achior misit ad partem Iudæorum: vt, cùm capti fuissent Iudæi, ipse cum illis interficeretur. Et quia sperauit in dño, adiuuit illũ dominus: qm̃ ipse Holofernes manu fœminæ fuit interfectus, & exercitus eius fugatus, & dispersus, ipse aũt Achior à Deo liberatus, & protectus. Sic & in nouo testamento, ipse Cornelius centurio, qui erat timens Deum, ut hr̃ Act.10. Sed

D nota, ꝙ timoris multæ sunt species. vers. 261. 999. Et ꝙ timor multa bona facit. 356.358.1747. Item quòd timere mundum non debet sperans in Deo. ver.904.

Dominus memor fuit nostri, & benedixit nobis. 2021

Hic consequenter ponitur utilitas latriæ in boni assecutione. Et primò hoc ostendit de bonis temporalibus, secũdò de bonis spiritualibus: ibi, *Adijciat dominus*. Et ĩ prima parte primò vtilitatẽ

dictam proponit: secūdo ipsam exponit: ibi, *Benedixit domui Israel*. Quantum ad primum, notādū, φ sicut obliuio in Deo cadere non pōt, ita propriè nec recordatio. Sed loquitur scriptura more humano: quo dicimus illi, qui quandoq; bona faciebat, & modo nō facit: Tu oblitus es mei, & qn̄ bona tribuit, dicimus, Nūc tu recordaris mei. Sic Deum dicimus nostri recordari, qn̄ bona nobis cōcedit; vel cōcessa multiplicat. Et hoc est, quod ait, *Dominus memor fuit nostri*. Qualiter aūt memoria, vel recordatio cadat in Deo, vide versic.270.1234.1324 1363. Vnde φ memorari Deum de nobis, sit idem quod nobis benefacere, ostendit subdens, *Et benedixit nobis*, scilicet, temporalia largiēdo & multiplicando. Benedictio enim Dei valet ad multa, vide vers.1964.

Memorat nostri De⁹ quā do bona tribuit nobis.

2022 *Benedixit domui Israel, benedixit domui Aaron.*

HIc suum declarat propositū. Et primò in populo Iudæorum: secundò in populo gentilium: ibi, *Benedixit omnibus*. Quantum ad primum, ait, *Benedixit domui Israel*. Quod maximè fuit tpe Iosue: qn̄ dedit eis possessionem terræ promissionis, tunc.n. habuerunt plenum dominium, & rerum temporalium copiam. Et illam benedictionē habuerunt, quandiu dn̄o seruierunt: sed qn̄ Dei cultum deseruerunt, benedictionem mutauerūt in maledictionem: sicut eis prædixerat Moyses Deut. 28. dicens, Si audieris vocē domini Dei tui, vt facias mandata eius: venient super te benedictiones istæ, Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro. Benedictus fructus ventris tui, & terræ tuæ: fructusque iumentorum tuorum. Benedicta horrea tua: & benedictæ reliquiæ tuæ. Benedictus eris tu ingrediens, & egrediens: abundare te faciet dn̄s omnibus bonis, benedicetq; te operibus manuum tuarum. Si aūt non custodieris mādata dn̄i Dei tui, venient super te oēs maledictiones istæ. Maledictus eris in ciuitate: maledictus in agro, &c. Quę oīa hodie realiter in populo Israel adimpleta videmus. Sed fortè dices, φ hodie totum oppositum videmus: (vt multoties dictū est

Benedictio temporaliū datur bonis.

Maledictio temporaliū datur malis.

E superius.) qn̄ iusti egent, mali abundāt: iusti premuntur aduersis, mali prosperitatibus florent, &c. Dicendum, φ omnia promissa, & acta in antiquo testamento erant quædam figuræ illorum, quæ in nouo testamēto erant promittenda, & agenda. Nam ibi promittebantur terrena, qui bus cœlestia figurabantur: ibi agebantur sacrificia animalium, quib. verum sacrificiū eucharistiæ figurabatur. Et ideo sicut terminata est lex antiqua, & noua regnat, debitum est, vt figuris cessantibus,
F figurāta prædicarētur. Vt ergo Deus sua benedictione cęlestia plenius, ac dignius conferat: hic suis vt communiter nō temporalia, non prospera, sed spiritualia bona, & pro ipsorum custodia aduersitates concedit, & sic benedictionem temporalem in cœlestem mutauit. Illi aūt populo Israelitico aduerso, benedictionem temporalium in maledictionē mutauit æternam. Quod bene præuiderat Iacob pater ipsorū: cùm dixit, nō pro se, sed pro suis malis successoribus: Timeo ne inducat su per me maledictionem pro benedictione. Benedixit autē temporaliter domui Aa-
G ron: qn̄ sacerdotium ei cōfirmauit, & impugnatores partim igne consumpsit: reliquos absorbuit terra, vt habetur Nume. 16. Nobis autem sacerdotium illud Aaron in sacerdotium æternum Christi cōmutauit: vt dictum fuit psal. 109.

Benedictio ī maledictionem est Iudæis cōuersa. Gen. 27.

Benedixit omnibus, qui timent dominum, pusillis cum maioribus. 2023

HIc agit de benedictione gentiū conuersarum: quæ multo amplior est
H q̄ benedictio in antiqua lege populo Israel data. Hæc.n. benedictio fuit verbi incarnatio, per quam oībus volentibus benedicitur indifferenter, cuiuscunque status, sexus, vel conditionis existant. Vnde ad Ephe. 1. Benedictus Deus, & pater dn̄i nostri Iesu Christi: qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali in cœlestibus. Quid aūt sit ista benedictio ostēdit Magister ibidem Glo. dicens. Hic ponit Apostolus benedictiones siue beneficia, quæ toti humano generi per Christū sūt facta. Distinguit aūt duas benedictiones, siue prædestinationes, & earū effect⁹: qua

Benedictio duplex est, prædestinatio.

rum

rum vna est de præsenti ad iustitiam: alia de futuro ad coronam. Nec dñr duæ prędestinationes in se, cùm vna sit Dei prędestinatio, quæ est essentia sua, sed quia de duobus est ipsa Dei prædestinatio, s. de iustitia in præsenti, & de gloria in futuro. Deus enim ante mundi constitutionem, cùm nullus quicquam mereretur, pręordinauit, quòd in tempore gratiæ aliquos à perditis separaret, & iustos, & immaculatos faceret. Pręordinauit etiam, ꝙ illos iustificatos ad æternã beatitudinem perduceret. Harum benedictionum alteram hic implet, quæ iustos facit: alteram in futuro impleuit, quæ erit omnium perfectio. Et hoc est quod ait, quòd benedixit nobis in omni spirituali benedictione in cœlestibus. Quod bene præuiderat psalm. dicens, *Benedixit omnibus qui timēt dominum*, scilicet, timore filiali: *pusillis cū maioribus*. Et ista benedictio refertur ad primam prædestinationem, quæ suos hic iustificat. Per pusillos intellige humiles: per magnos autem, nõ quidem male corporis, vel potestate terrena altos, sed virtutibus claros.

2024 *Adijciat dominus super vos, super vos, & super filios vestros.*

HIc ostendit vtilitatem latriæ in bonis spiritualibus, & ęternis. Et tria facit, quia primo ostendit æternorum bonorum retributionē, secundò retributionis datorē: ibi, *Benedicti uos*: tertiò ex hoc differētiam inter antiquam & nouam legem assignat: ibi, *Cœlum cœli*. Quantum ad primum sciendum ꝙ antiqua lex promittebat pro munere illi populo carnali bona carnalia, & temporalia, sub quibus tñ figurabantur bona spiritualia & æterna. Sic enim promissum est illi populo Is-
Gen. 45. rael, Ego dabo vobis omnia bona terræ, vt comedatis medullam terræ. Quid aũt est bonum vltra omnia bona mundi, nisi bonum æternum, quod est supra omnia bona terrena? Et ideo hoc bonum, ꝙ excedit omnia bona, prædicit psalm. fidelibus dandum dicens, *Adijciat dominus super vos*, &c. scilicet, adijciat aliud bonum, quod est alterius generis. Sed quibus istud bonum æternum sit adijciendum adiungit dicens, *Super vos, & super filios vestros*. Vbi sciendum, ꝙ in ecclesia sunt duo genera fidelium, s. patrũ & filiorum. Patres sunt doctores, & magistri, q alios in fide Christo generant doctrina, & exemplo: sed filij vocantur per illos in fide generati. Et vtrisque debetur hoc præmium, sed tñ principalius patribus, sicut maioris est meriti erudire q̃ erudiri, docere quã doceri. Et patres præmittit filijs, dicens ipsis patribus, *Super vos*. Et cõsequenter, *Et super filios vestros*, scilicet adijciat bona, &c. Vnde hic ait Gloss. Hic distinguit inter patres & filios, scilicet inter magistros, & discipulos. Vel aliter exponitur, vt ista adiectio sit numeralis & personalis, vt sit sensus, O vos patres, o magistri, adijciat dominus super vos, idest, numero vestro. Et sic factum est, quia numerus magistrorum multiplicatus est. Adijciat ét super filios vestros, quod ita factũ est, quia creuit numerus sequentium. Accessit enim fides gētium, & creuit numerus, non solùm sapientium antistitum, sed ét obedientium subditorum. Et nota, quod ad hoc vt quis in ecclesia verus dicatur filius, maximè tria debet habere. Primò obedientiæ promptitudinem, ut mandata patris perficiat. Vnde ad Ephe. 6. Filij, obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustum est: honora patrē tuũ, & matrem tuam, quod est primum mandatũ in promissione: vt bene sit tibi. Non enim debet filius præcepta discutere patris, sed semper credere, quòd pater filio solùm salutaria mandat. Vnde, si filius patris mandata discutiat, videtur, an ille sit pater, discutere. Vnde Pe. Ra. super illo verbo Luc. 11. Quis ex vobis patrem petit panem, ait, Charitas dolum nescit. Si pater est, non potest non amare, si amat, non nisi quod bonum est dare vel præcipere restat. Negat patrem, qui de patris suspectus est largitate. Patris præcepta discutere non licet, patris monita retractare non conuenit. Et si paterni mandati species tristior videatur, res tamen ipsa salutifera, & utilis est. Sic & Abraham vbi patrem Deum credidit, mandatorum formas non attendit asperas, & acerbas, circuncisionem recipit, & quæ pater cœlestis iubet, non discutit, sed cir-

Patres sunt doctores, filij sunt discipuli.

Filius patri obedire debet.

concisionem verecundam iudicat glorio sam. Filicidium considerat perfcelestum, sed quia Deus imperat, totum pietati cõmittit. Hinc Isaac patris gladium cùm videret, vnde dolere poterat, est gauisus. Hinc Iephthe filia patris vota sua morte tota gratulatione persoluit. Panis autẽ, quem pater Christus Iudæis dedit, versus est in lapidem: non dantis vitio, sed infidelitate capientis. Secundò, debet habere fidei rectitudinem, vt credenda non discutiat, sed illis adhæreat fideliter. Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis qui credunt &c. Vbi August. Credentes filij Dei fiunt, & fratres Christi nascuntur: Nam si non nascuntur fratres Christi, quo filij Dei esse possunt? Tertiò debet habere affectionis tranquillitatem, vt paci, & vnitati sit intentus. Matth. 5. Beati pacifici, qm̃ filij Dei vocabuntur. Vbi August. Pacifici dicuntur, qui omnes animi sui motus componentes, & subijcientes rõni, carnalesque concupiscentias habentes edomitas, fiunt regnum Dei: in quo ordinata ita sunt oĩa, vt illud, qđ est in homine præcipuum, & excellens, hoc imperet cæteris nõ reluctantibus, quæ sunt bestijs nobisq; communia. Atque ipsum, quod excellit in homine, idest, mens, & ratio, subijciatur potiori, quod est ipsa veritas vnigenitus Dei filius. Neq; enim imperare inferioribus potest quis, nisi se superiori subijciat. Et hæc est pax, quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis: quę ipsos filios Dei facit. Quia igitur per tria prędicta quis efficitur filius Dei, ideo consequens est vt per illa hæres fit Dei. Roma. 8. Si filij, & hæredes, hæredes quidem Dei: cohæredes autem Christi. Hæreditas autem Dei excellit omnia tẽporalia bona. Et ideo istam hæreditatem talis filij dandam præuidit psalm. doctoribus ecclesiæ: dicens, *Adijciat dominus super vos, & super filios vestros.*

Filium Dei facit fides.

Filium Dei facit pax mentis.

1026 *Benedicti vos à domino, qui fecit cœlum, & terram.*

CONsequenter hic ostendit huius additionis, vel hæreditatis datorem. Quasi dicat, Ille qui dedit terrena in antiqua lege, Deus fuit q illa dare potuit, quia dñs omnium terrenorum, quia fecit terram. Consimiliter dare potest cœlestia, quia dñs cœlestiũ, quia fecit cœlũ. Sic ergo vos benedicti estis à dño in terrenis, & in cœlestibus: quia ipse fecit cœlum, & terrã. Vel per ista verba vult ostendere, q Deus põt beatificare, & corpus, & animam: corpus in pręsenti per bona tẽporalia, eo modo quo hæc beatitudo in temporalibus põt consistere: & animam, in futuro, veram conferendo gloriã. Qđ probat, quia Deus fecit cœlum, & terrã, i. animam, & corpus: ergo vtrumq; quietare potest. Quid enim per terrã nisi corpus de terra creatum intelligitur? vide vers. 1444. 1552. Per ipsum uerò cœlum animas de cœlo à Deo creatas, i. cęlestes: quia cœlestia capere possunt, in quibus Deus vt in sede habitat. psalm. 10. Dominus in templo sancto e us: dñs in cœlo sedes eius. Nec immeritò anima maximè iusta cœlum dr̃, vt ostendit Bern. super illud Psalm. Psallite Deo, qui ascendit super cœlum cęli ad orientem: dicens; Est enim cęlum quælibet sancta anima: nec immeritò sibi cęli nomen vsurpat, unde originem ducit. Si. n. pp corpus, qđ est de terra homo terra dr̃: cur nõ pp animam, quæ de cęlo est, cœlum esse glorietur: pręsertim cùm testetur cęlesti uita naturæ dignitatem & patrię? Vnum Deum adorat, & colit, quõ angeli: Christum super omnia amat, quomodo angeli: casta est, quomodo angeli, idque in carne fragili, q nõ angeli, sapit quæ in cœlis sunt, non quæ super terram. Quid euidentius cœlestis originis insigne quàm hominem in regione dissimilitudinis, similitudinem retinere uitæ cęlestis, & in terra atque corpore pœne bestiali, cœlestem ducere vitam? Cęlestes sunt istę potentię, non terrenę. Et q uerè cœlum, ac de cœlo sit anima, quæ hæc potest cognoscere. Est itaq; cœlum anima sancta, habens solem intellectum, lunam fidem, stellas uirtutes. Stellas ideo uirtutes dixerim, quia quomodo stellæ in nocte lucent, sed latent in die: sic uera virtus, quę in prosperis nõ apparet, micat in aduersis. Illud sanè cautelæ est, hoc necessitatis. Ideo sidus uirtus est, & homo uirtutum est cęlum uita, & opinio pe conspicuum, fide purum, spe firmum, latum

Psal 67.

latum charitate, speciosum contemplatione, pluens verbi diuini pluuiam salutarem, tonans increpationibus, coruscans miraculis. Ad maiorem autem huius cœli euidentiam, sciendum, quod animæ sanctæ vel ipsi sancti multipliciter cœlis assimilantur: quoniam sicut cœli cæteris corporibus sunt altiores, puriores, clariores, & aptiores, sic & animæ sanctæ. vide deductionem vers. 518.

2026 *Cœlum celi domino, terram autem dedit filijs hominum.*

HIc ex prædictis ponit differentiam inter antiquam legem, & nouam. Vbi notandum, quod dñs noster Iesus Christus primitus cœlum suis fidelibus in lege noua promisit: dicens Matth 3. Pœnitentiam agite: appropinquabit.n. regnum cœlorum. Et tales in lege noua p Christũ geniti non sunt filij hoĩum, sed ex Deo nati: non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, &c. sed ex Deo nati sunt. Filijs aũt hoĩum, i. sub antiqua lege seruientibus, terra promittebatur, i. temporalia bona, quibus bona promittebātur. Quã tum ergo distat cœlum à terra, tm̃ lex noua ab antiqua. Et hoc insinuans ait, *Cœlum cœli domino*. i. promittere cœlum cœli, i. bona cœlestia dare: domino fuit reseruatum. Terram autẽ dare, fuit cõcessum filijs hominum: vt puta, ipsi Moysi, & Iosue, qui diuisit eis terram in funiculo distributionis. Dicitur.n. cœlum cœli summum cœlorum, s. cœlum empyreum in quo animæ beatificantur. Vel aliter: per cœlum intellige gloriam cœlestem; per terram verò ipsum infernum qui in medio terræ situatur. vide vers. 108. Vnde infernus terra dr̃. Iob 10. Terra tenebrosa, & operta mortis caligine: vbi nullus ordo &c. Item nota, quod inter homines aliqui dicuntur domini, & non serui, & aliqui serui, & non domini. Nam seruus dr̃ omnis peccator Ioan. 8. Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati. Domini autem dicuntur, qui soli Deo se subijciunt: cui seruire, regnare est. Tales enim sunt domini suorum actuum: quibus dr̃ Genes. 4. Subtus te erit appetitus tuus, & tu domi naberis illius. Peccatores aũt, & serui dicuntur & filij hominum, quia imitantur homines & non Deum Nam hoĩs nomine culpa intelligitur, vt ostendit Grego. lib. 4. mor. c. 17. Quid est ergo, *Cœlum cœli domino*: nisi gloria æterna iusto datur: terra autem filijs hominum, idest, infernus peccatoribus deputatur?

Cœlum dat Christus dominus.

Terram promissionis dedit Iosue. Psal. 77.

Terra dicitur infernus cœlum gloria æterna.

Domin⁹ dr̃ quilibet iust⁹. filius hominis dicitur peccator.

A B C D

Non mortui laudabunt te, domine, neque omnes, qui descendunt in infernum. 2027

HIc ostẽdit, à quibus dignè Deus laudatur. Et primò negatiuè, secundò affirmatiuè: ibi, *Sed nos*. Quantum ad primum, sciẽdum, quod mors est multiplex: scilicet, bona, & mala, & indifferens. Mors indifferens est mors naturalis, quę dr̃ indifferens ad bonum, & ad malum: quia de se nec est meritoria, nec demeritoria: de qua psalm. 88. Quis est homo, qui viuit, & non videbit mortem? Secũdò est mors bona: qua scilicet qui moritur mundo, & vitijs: de qua Roman. 6. Qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Sed hic nota, quòd aliquis mortuus est mundo, & sibi mortuus est mundus: sicut renuncians mundo iustus, quem aduersitas mũdi persequitur. Aliquis est mortuus mundo, sed sibi viuit mundus: Sicut iustus renuncians mundo: cui tamen prospera mundi succedunt, sicut fuit Abraham, & magni reges, & principes iusti. Aliquis nec est mortuus mundo, nec sibi moritur mundus: sicut sunt peccatores mundum amantes, quibus prospera mundi succedunt. Aliquis non est mortuus mũdo: cui tñ moritur mundus: sicut miser, & pauper, qui mente diligit mundum & ea, quę sunt in mundo: cui tamen non arrident prospera mundi, sed ipsum persequuntur aduersa. Tertiò est mors mala. Et hæc est triplex: scilicet, naturæ, culpæ, & gehennæ, vide versicul. 520. Ad propositum ergo, hic loquitur de morte culpæ, & gehennæ. Mortem culpæ tangit: dicens, *Non mortui laudabunt te domine*: scilicet dignè quia non est speciosa laus in ore peccatoris. De talibus enim qui in peccato laudãt Deum conqueritur Christus, dicens, Hic populus labijs me honorat: cor autem eorũ longè est à me. Consequenter subinfert mortẽ gehennæ: dicẽ

Mors multiplex.

Moritur quis mũdo, sed nõ econtrario.

Moritur quis mũdo & ecõtrario.

Viuit quis mũdo, & econtrario.

Viuit quis mũdo, & non econtrario.

Eccl. 15.

Matt. 15

Blaſphemant damnati Deum. *Neque omnes qui deſcendunt in infernũ.* Exiſtentes enim in inferno, Deum non laudant, ſed præ doloribus linguas ſuas mordentes ipſum blaſphemant. De quibus dicitur Apocal.16. quòd manducauerũt linguas ſuas præ dolore, & blaſphemauerunt Deum cœli, nec egerunt pœnitentiam. Tales ergo mortui, & in infernum deſcendentes, non laudant dominum. Et aduerte, quòd nõ dicit generaliter, quòd nullus deſcendens in infernũ laudet Deũ: ſed particulariter dicit, *neque omnes*, qđ æquipollet huic, quidam non. Quod ideo dicit, quia tempore ſuo ante Chriſti paſſionem, omnes quantumcunque iuſti morientes ad infernum deſcendebant, & tamen certum eſt, quòd illi Deum laudabant: quia erant in ſtatu gratiæ expectantes apertionem cæleſtis ianuæ per Chriſti paſſionem fiendam. Ideo non de omnibus deſcendentibus in infernum ait, ſed de quibuſdam dicens, *neque omnes*, &c. Et iſtum intellectum hic ponit glo. quare hoc non dixit vniuerſaliter, ſed ſolùm particulariter.

2028 *Sed nos, qui viuimus, benedicimus domino, ex hoc nunc, & vſque in ſæculum.*

Vita multiplex, bona et mala, & indifferẽs. HIc oſtẽdit affirmatiuè, à quibus benedicitur, ſcilicet, à viuentibus. Et poteſt de vita diſtinguere, ſicut ſtatim diſtinctum eſt de morte: ſcilicet, quòd eſt quædam vita bona, quædam mala, quædam indifferens. Vita indifferens eſt vita naturalis, de qua Gen.1. Inſpirauit in faciem eius, ſpiraculum vitæ: & factus eſt homo in animam viuentem. Secundò eſt vita mala, ſ. criminalis, & vitioſa. De qua cuilibet peccatori dicitur, Nomen habes quòd viuas, & mortuus es. Alia eſt vita bona. Et hæc eſt duplex, ſ. gratiæ, & gloriæ. De quibus omnibus vide diffusè in poſtillis ſuper Ioan. c.9. Ad propoſitum autem hic loquitur de illis, qui viuunt vita gratiæ, ac vita gloriæ: quia à talibus digne laudatur Deus: vide verſ.1995.480. 502.1636.1721.1838. Et nota, quòd idẽ eſt laudare Deum, qđ benedicere Deum. Benedicere autem Deum eſt bene viuere. vide ver.378. Item nota, quòd Deum benedicimus multipliciter. verſ.502.

PSAL. CXIV.

Dilexi, quoniam exaudiet dominus vocem orationis meæ. 2029



PSalmus iſte talem habet titulũ, *Alleluia*. Idem eſt quòd laudare Deũ, vide in titulo pſal.104. Iſtum autẽ Pſalmũ fecit Dauid ad laudãdum Deum, qui ipſum liberauerat à pſecutione Saulis: maximè qñ (vt habetur 1. Reg.23.) Dauid fugiens à facie Saulis ſe cum ſuis abſconderat in deſerto Maon. Ziphæi aũt, qui iuxta illud deſertum habitabãt, qui erant de genere Dauid, prodiderũt eum Sauli, promittentes ipſum Dauid tradere in manus Saulis, ſi illuc aſcenderet. Venit ergo Saul cum exercitu magno: & eis cũdedit locum, in quo erat Dauid, in modum coronæ, vt nullo modo euadere poſſet. Et tunc Dauid deſperauit poſſe euadere manus Saulis. Et ſtatim venit nuncius ad Saulem, dicens, Feſtina, & veni: quoniam infuderunt ſe Philiſtæi ſuper terram. Tunc Saul coactus, inde receſſit, & dimiſit Dauid perſequi. Et tunc Dauid inde receſſit, & habitauit in locis tutiſſimis Engaddi. Ad propoſitum ergo vidẽs ſe ſic Dauid liberatum de manibus Saulis, à quib. deſperabat poſſe euadere pro gratiarum actione ipſi Deo, & pro laude Dei fecit iſtum Pſalmum, & alios ad laudem Dei inuitans. Et hoc ſonat pſal. titulus, qui eſt, alleluia, i. laudate Deũ. Quantum ergo ad ſenſum literalem, dic vt Nicolaus. Quãtum verò ad ſenſum propheticum, ſciendum, quòd omnes naſcimur filij iræ: & poſt natiuitatem multoties peccãtes, per deſerta huius mundi errando vagamur: ſed pietate Chriſti, mediantibus ſuis ſacramentis, reducimur ad ipſum tã quam ad paſtorem proprium, & ad eius ouile, Quod alibi præuidens pſ. ait Chriſto, pſ.118. Erraui ſicut ouis, quæ perijt: quære ſeruum tuum, domine. Quod & Chriſtus fecit ſua præſentia, ſuis monitis, & exemplis per ſe, & per prædicatores ſuos. Quod conſiderans Pſalmiſta in hoc Pſalm. de hoc gratias Deo agit. Et tota intentio pſalm. eſt, ex hoc nos ad Dei laudem inducere. Quibus viſis, ad diui-

diuisionem psal. accedo. Diuiditur ergo psal. iste in partes tres, quia primò psal. in persona peccatoris conuersi ponit suam liberationem: secundò petit suam beatificationem: ibi, *O domine.* Tertio consurgit ad gratiarum actionem: ibi, *Conuerte re.* Prima pars diuiditur in partes quatuor: quia psal. primò ponit suam orationem: secundò Dei miserationẽ: ibi, *Quia inclinauit:* tertiò status in quo prius erat declarationem: ibi, *Circundederunt:* quartò suam præteritam tribulationem: ibi, *Tribulationem.* Quantum ad primũ, sciendum, quod differentia est inter bonos, & malos, in hoc quod mali plus diligunt temporalia quàm spiritualia, & ideo plus accenduntur ad dilectionem benefactoris temporalis quàm spiritualis, boni autẽ econtrario. Vnde iste iam cõuersus ad Deum in personam iustorum clamat, dicens, *Dilexi.* s. Deum. Et causam subdit, *Quoniam exaudiuit vocem orationis meæ.* Vera. n. oratio non petit temporalia principaliter, sed solùm spiritualia, dicente Christo, Quærite primùm regnũ Dei, &c. Et ideo in hoc quod dicit orationem suam exauditam: ostendit se Deum diligere propter spiritualia bona, non propter temporalia. Et hoc hic notans Glo. dicit, Non parum differt dilectio istius à dilectione infidelium. Diligitur enim Deus & ab infidelibus vel peccatoribus: quia bona temporalia eis tribuit. Vnde alibi scriptum est, Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei. Diligitur aũt perfectè, cum animus aduersis non mouetur: sed spe futurorum bonorũ magis in caritate accẽditur: quemadmodum iste de se exponit: dicens, *Dilexi,* scilicet Deum: nõ quia me regem, vel diuitẽ fecit, vel quia prospera dedit, sed quia vocẽ orationis meę exaudiet, i. exaudiuit: spiritualia, s. cõferendo, quę statim exponit inferius. Sed hic cadit dubium, s. an propter beneficium temporale siue spirituale quis plus Deum teneatur diligere quàm sine beneficio. Et videtur quod non: quia nullus tenetur plus Deum diligere quàm possit, quia nullus ad impossibile potest obligari. Sed quilibet & sine beneficio tenetur Deum diligere quantũ potest: quia ex toto corde, ex tota anima, & ex omnibus viribus, vt hř Matth. 22. & Mar. 12. Quod exponens August. primo de doctrina Christiana, ait, Deum ex toto corde diligere præciperis, vt oẽs cogitationes tuas, ex tota anima tua, ut omnem uitam tuã, & ex tota mente tua, vt omnem intellectum tuum in illum conferas, à quo habes ea, quæ confers. Nullam ergo vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat, & quasi locum dare, ut alia te uelit frui, sed quicquid ad diligendum uenerit in animam, illuc rapiatur quò totus dilectionis impetus currit. Tunc est enim optimus homo, cùm tota uita eius pergit in incommutabile bonũ. Ex quibus apparet quòd quilibet Deum tenetur diligere quantum potest. Præterea, bonitas diuina est ratio immensa, mouens nos ad dilectionem Dei: ergo nõ plus moueri debemus ad Dei dilectionẽ ratione beneficiorum, quæ ratio est finita, sicut & beneficia collata sunt bonitatis finitæ. Aliter enim finitum additum finito faceret ipsum minus, quod est contra Philosophum 3. Physicorum. Ad oppositum, videtur hic Psal. qui dicit Deum se diligere propter beneficiũ exauditionis, dicẽs, *Dilexi, quoniam exaudiuit dominus,* &c. Respondeo, quod ista quæstio est similis illi, qua quæritur, vtrum Christus nostrã salutem magis meruerit per actũ suæ passionis, quàm per actum suæ incarnationis fecerat. Et respondent doctores, quod Christus per plura merita, uel act⁹ meritorios nostram salutem potuit mereri, sed non per maius meritum quàm fecerit in principio per actum suæ incarnationis, quia quilibet actus suus erat infiniti meriti. Sic in proposito, dico, quod tenemur ad dilectionem Dei toto corde, tota anima, &c. & hoc ratione eius infinitæ bonitatis, nec ad hoc magis obligari possumus, sed bene pluribus rationibus: non tamen magis. Ratione ergo beneficij à Deo recepti teneris Deum diligere, idest, noua ratione obligaris ad dilectionem Dei quàm ante, sed non magis, quia ante etiam infinitè obligabaris. Et hæc est intentio Greg. in hom. dicentis: Cùm enim augentur dona, rationes crescunt donorum. Et magis ex donis obligaris, & sic hoc extensiuè, scilicet, pluribus rationibus.

Matt. 6.

Quæstio Deus an sit diligẽdus plus propter beneficiũ Diligere Deũ ex toto corde, ex tota anima, &c.

2030 *Quia inclinauit aurem suam mihi, & in diebus meis inuocabo.*

Hic consequenter ostendit Dei miserationem. Vbi notandum, quod cùm Deus non sit corpus, & per consequens nec mēbra corporalia habeat, ideo oportet hic per aurem Dei aliud intelligere quam sit auris instrm corporale auditus. Notādum ergo, quod auris in nobis dicitur instrumētum corporis, quo aliorum percipimus voces. Sic spiritualiter auris Dei dr illud per quod nostra percipit vota, & oratione exaudir. Orationes autem nostræ exaudiuntur per Dei filium. Et hinc est, quod ecclesia suas orationes per Dei filium terminat dicens, Per dominum nostrum Iesum Christum. vide ver. 1439. Et ideo ipse Dei filius auris Dei dicitur. Sola. n. Dei sapientia, cordis nostri vota intelligere & audire pōt, quia solus Deus corda scrutatur. Cùm ergo filius Dei sit sapientia Dei, & sapientia Dei sit auris Dei: consequens est vt filius Dei sit auris Dei. Et istam aurem sibi per incarnationem inclinari postulabat psalm. dicens, Inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea, i. inclina, & mitte filiū tuum ad susceptionem nostræ humanitatis. Et istā aurem nobis iam inclinatam nunc ostendit Psal. dicens, *Quia inclinauit aurem suā mibi.* Quasi dicat. Ideo Deum dilexi ideo me Deus exaudiuit, quia filium suum inclinauit in terris. Et hæc est intētio Glossæ dicentis hic, Inclinauit aurem suā mihi, dum humano generi filium suum dedit: inclinauit Deus aurem suam in incarnatione filij, & in passione. Et quia beneficium gratis datum, animat recipiētem ad alia postulanda, ideo psalm. considerato tanto beneficio gratis nobis dato, ad alia postulanda confidens assurgit, dicēs, *Et in diebus meis inuocabo.* Et nota quod dicit, *In diebus meis*, quia dies nostri sunt dies, quos fecimus nobis, s. diēs pœnæ tribulationis, & miseriæ, in quibus max mē compellimur ad inuocādum dominum. Vnde Glossa, *In diebus meis*, i. meæ miseriæ, quos mihi feci peccādo, qui sunt pleni laboris, & doloris. Et nota, quod inclinatio in scriptura multa significat: quia est inclinatio humiliationis, qua n. se inclinat, ex magno paruus efficitur. Isto modo inclinauit se Bersabe, se humiliādo regi Dauid 3. Reg. 1. Inclinauit se Bersabe, & adorauit regē. Isto modo inclinauit se Christus, qn exinaniuit semetipsum, formam serui accipiēs, &c. ps. 17. Inclinauit cœlos, & descendit. Secūdò est inclinatio eruditionis, sicut Magister docere volēs discipulum se inclinat ad illū. Et isto modo videns Iesus Pharisæos, & Scribas ad peccata aliorum sine misericordia puniēda paratos: vt eos doceret misericorditer alios iudicare, se inclinauit. Io 8. Iesus autē inclinans se, scribebat in terra. Scribebat. n. quasdam figuras, in quibus illorū quilibet peccata sua legebat. Tertiò est inclinatio exauditionis: sicut aliū exaudire volēs, se ad supplicātē inclinat. Et isto modo se Christus inclinauit, qn preces eorū exaudiuit. Et istam inclinationē postulabat Dan. dicens, Deus meus, inclina aurem tuā, & audi: aperi oculos tuos, & vide desolationem nostrā. Quartò est inclinatio satisfactionis, sicut diues non obligatus se inclinat ad satisfaciendum pro alio obligato. Et sic se inclinauit Iesus pro nobis in morte satisfaciendo. Io. 19. Inclinato capite, tradidit spiritum. Quas oēs Christi inclinationes notans psal. sub noīe auris quæ Dei filiū significat, ait, *Et inclinauit aurem suam mihi.*

Margin notes: *Auris Dei esse filius Dei.* — *Psal. 16.* — *Inclinatio multiplex.* — *Inclinauit se Christus pro nobis multipliciter.* — *Phil. 2.* — *Luc. 21.* — *Dan. 9.*

Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. 2031

Vt maiorem Dei ostēdat gratiā, hic declarat statum, in quo priùs erat. Vbi nota, quod dolores mortis dicuntur illi, ex quibus mors sequitur, & causatur, sic & dolores mortes spiritualis sunt illi, ex quib. mors spiritualis inducitur: Mors autem spiritualis est duplex, scilicet, culpæ, & gehennæ. Ezec. 18. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Inducunt etiam mortem pœnæ æternæ. Sic. n. de illo peccatore epulone dicitur, Mortuus est diues, & sepultus est in inferno. Quid sunt ergo dolores mortis, nisi peccata, quibus mors spiritualis animæ, & infernalis pœnæ causatur? Et sic dicere, *Circumdederunt me dolores mortis*, nihil aliud est, nisi circundederunt me peccata. Et quia quilibet continuè in præsenti vita stat

Margin note: *Dolores mortis sunt peccata.*

stat in periculo mortis, quia mors vbiq; & semper expectat, ideo omnis, qui est peccato circundatus, semper manet in periculo pœnæ infernalis. Et hoc notans, ait, *Et pericula inferni inuenerunt me*. Et aduerte, ꝙ licet malum culpæ qñque inueniat hominẽ, vt puta cũ quis peccat, & non à proposito, qñque verò inueniatur ab homine, vt puta cum quis ex deliberatione, & à proposito peccata cõmittit, sic cõsimiliter quandoq; homo tenet peccatum, qñque tenetur à peccato: vide versi. 1189. Tamen pœnã infernalem nunquam aliquis inuenit, quia illã nullus appetit, nec appetere potest, quia affectio commodi inseparabilis est à voluntate, sed inuenitur ab ea. Et ideo non ait psal. Pericula inferni ego inueni, sed ait, *Pericula inferni inuenerunt me*.

Pœnam non inuenim⁹ sed inuenit nos.

2032 *Tribulationem & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui.*

Inuenit qñq; qs dolorem, qñq; inuenitur à dolore.

HIc exponit suam tribulationem. Sed fortè dices, Videtur ꝙ iste textus contrarietur præcedẽti, quo dicitur, *Pericula inferni inuenerunt me*, modo aũt dr̃, ꝙ ipse illa inuenit. Ideo notãdum ꝙ inuenire qñque est terminus inquisitionis, vt qñ quis aliquid inquirendo illud inuenit. Et sic dicebat saluator, Quærite, & inuenietis. Quandoque vero est terminus cognitionis, vt qñ ad cognitionẽ alicuius quod ante ignorauerat, deuenit. Et sic dr̃ Sap. 9. Difficile æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, inuenimus cũ labore, &c. Modo ad propositũ, si inuenire sit terminus inquisitionis, tunc pericula inferni nos inueniũt, & non econtrario. Si autẽ sit terminus cognitionis, nos illa inuenimus, & non ecõtrario. Primo modo loquebatur in pcedenti versiculo, secundo mõ loquitur in isto. Vnde hic Gl. *Tribulationem & dolorem inueni*, hæc sunt mala, quæ prius dixerat, pericula inferni, quæ prius ipsum inuenerant, sed postmodũ ipse illa inuenit, i. cognouit. Et ideo ne in illis incideret, nomen Dñi inuocauit. Vel aliter, qñ quis cõsiderat statum peccati in quo iacuit Dei offensam & pœnam futurã, mul toties dolet & turbatur de tali statu, & ad statum pœnitentiæ se præparat, & Deum

Luc. 11.

A vt sibi parcat, inuocat corde. Et sic iste ait, cognoscendo periculũ inferni in quo eram, peccata me circundantia, verti me ad statum pœnitentiæ, per tribulationẽ habendo contritionẽ, per dolorẽ meipsum puniendo. Et sic tribulationẽ & dolorem inueni, quia studiose illa quæsiui, per quæ nomen Dñi inuocaui, & hoc postulando veniã. Et attende ꝙ talis ex cõmissis offensis pœnitere volens, duplicem tribulationẽ & dolorem inuenire debet. Primo ꝙ non fecit bonũ quod debuit. Secundo quia fecit malũ quod non debuit.

Dolor in pœnitentia duplex dẽt esse.

B Quod notans Greg. ait, Omnis peccator in pœnitentia duplicem gemitum habere debet. Quia nimirũ & bonũ quod oportuit non fecit, & malum quod non oportuit fecit. Hinc est enim, ꝙ per Moysen de eo, qui iuramentũ protulit vt vel male quid, vel bene faceret, atq; ipsum obliuione transcendit, dr̃, Offerat agnam dẽ gregibus suis, siue capram, orabitq; pro eo sacerdos pro peccato eius. Sin aũt non poterit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarũ, vnũ pro peccato, & alterum in holocaustum. Iura

Leuit. 5.

C mentum namq; proferre est, voce nos diuinæ seruituti obligare. Et cũ bona opera facere promittimus, bene nos facere spondemus, cum vero abstinentiam, eructatumque carnis nost ę vouemus, malè ad præsens nos nobis facere iuramus. sed quia nullus in hac vita ità perfectus est, vt quantumlibet Deo deuotus sit, inter ipsa quantumcunque pia vota non peccet, pro peccato agnus offerri de gregibus siue capra præcipitur. Quid enim per agnam, nisi actiuæ vitæ innocentia? Quid per capram, quæ in summis sæpe

D extremisque pendens rupibus pascitur, nisi cõtemplatiua vita significatur? Qui ergo conspicit se promissa atq; proposita nõ implesse, ad sacrificiũ Dei sese studiosius debet, vel innocentia boni operis, vel subl mi pastu cõtemplationis accingere. Et bene agna de gregibus, capra vero de gregibus offerri nõ iubetur, quia actiua vita multorum est, contemplatiua vero paucorum. Et cum hæc agimus, quæ multos agere & egisse conspicimus, quasi agnã de gregibus damus. Sed cũ offerentis virtus ad agnã, capramque

non

non sufficit, in remedio pœnitētię adiungitur, vt duo columbarū pulli vel turtures, quæ pro cantu gemitum habēt, offerantur. Quid ergo per duos columbarū pullos vel turtures, nisi duplex pœnitentiæ nostræ gemitus vel dolor designatur? vt cum ad offerenda bona opera nō consurgimus, nosmetipsos dupliciter defleamus, quia & recta non fecimus, & praua operati sumus. Vnde & vnus turtur pro peccato, & alter in holocaustum offerri iubetur. Holocaustū namque totum incensum dicitur. Vnum ergo turturē pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus, de altero vero holocaustum proferimus, cū pro culpa eo q̄ bona neglexìmus, nosmetipsos funditus succēdētes igne doloris ardemus. Hæc Greg. Ista ergo duo notans ps. ait in persona pœnitentis. *Tribulationem, & dolorem inueni*, vt tribulatio referatur ad malum commissum, & dolor ad bonum omissum.

2033 **O Dn̄e, libera animam meam, misericors Dn̄s, & iustus, & Deus noster miseretur.**

Vita præsens miserijs est plena.

COnsequenter hic psal. petit beatificari à Deo. Et primò petit præmiū secundò allegat meritum ibi. *Custodiens.* Quantum ad primum, sciendum, q̄ præsens vita tota miserijs est plena, ita vt ipsa prosperitas mundi multis aduersitatibus sit respersa, ipsa lætitia multis tribulationibus, ipsa corporis sanitas multis laboribus indigeat. Vnde præsens vita tota est molestijs plena. Quod ostēdit Gualfred. super illo verbo Eccl. 40. Graue iugum super filios Adam, &c. dicit, Quem non humiliet cōceptus impurus, &c. Ex quibus sequitur, q̄ nullus beatificari potest, nisi primo ab ista vita liberetur. Et hoc est quod postulabat Apost. d. Infelix homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Conformiter, & nunc ps. à præsenti miseria liberari à Deo postulat, d. *O Domine, libera animam meam*, s. vt ad tuam gloriam possim peruenire. Sic liberari Iob à Deo postulabat, d. Libera me, Dn̄e, & pone me iuxta te. Sed quis potest istam liberationē facere, nisi Deus? ideo subdit, *Misericors Dominus, & iustus* Sic & Apostolus cum dixisset, Quis me liberabit de corpore mortis huius? statim

Rom. 7. *Iob 10.*

E subiunxit, Gratia Dei per Christum. Sic & psal. dicit, *Misericors Dominus.* Quasi dicat, Liberari nullus dubitet, quia misericors est Dn̄s & iustus, misericors, quia primo per gratiam suam me vocauit à vitijs, iustus, quia hic me castigat, & punit pro vitijs, ne flageller in perpetuum. Et oībus istis modis misericordiā suam nobis ostendit, s. vocando nos ad gratiā, hic puniendo mala commissa. Et totum ad istum finem misericors Dn̄s facit, vt nos coronet in gloria. Et hoc est quod subdit, *Et Deus noster miseretur.* Miseretur namque, quia per flagella recipit ad beatitu- F dinem, nec tam amarū est quod hic flagellat, quam dulce quod in beatitudine donat. Flagellat Deus nos hic, vt per pęnas ad gloriā trahat, vt ostendit Greg. d. Diu quippe Deus tolerat, quem in perpetuū damnat, & furorem suū non inferre dissimulat, quia effundendum sine fine in posterum seruat. Electorum autem est hic conteri, vt in æternū ad præmia debeant æternæ beatitudinis erudiri. Nostrum est hic flagella percipere, quibus seruatur de æternitate gaudere. Hinc enim scriptū G est, flagellat Deus omnem filium, quē recipit, &c. Et sic patet, q̄ Dominus nobis miseretur, dum pro peccatis hic punit & flagellat, dum de miseria huius vitæ nos tollit, dum ad gloriam nos eleuat. Et in omnibus istis dicit psal. *Et Deus noster miseretur.*

Misericors est Deus multiplici-ter. *Pœna & aduersa nos ad gloriam trahūt.* *Greg. 26 mor. c. 18* *Hebr. 12*

Custodiens paruulos Dominus, humiliatus sum, & liberauit me. 2034

Humilitas gloriā meretur.

HIc allegat meritum, quo Deus liberat animam & beatificat. Vbi sciendum, H quod inter oēs virtutes humilitas maxime exaltat hominē in gloria, sicut econtrario superbia maximè ad inferna deponit. Lucæ 18. Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Ista virtute virgo Maria meruit exaltari. Lucæ 1. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, &c. Ista virtute Christus super omnem creaturam fuit exaltatus. Philip. 2. Humiliauit semetipsum, &c. propter quod Deus exaltauit eum, & dedit illi nomen, &c. vide versicu. 227. 479. 1762. Propter quod dicitur Iob 22. Qui humi-

humiliatus fuerit, erit in gloria. Vnde humilitatem nostræ liberationis à peccati miseria & glorificationis ostendit ps. d. *Humiliatus sum, & liberauit me*. Sed ne credas tantā virtutē à te habere, sed Dei donum esse, ideo præmittit, *Custodiēs paruulos Dñs*. q. d. Dñs est ille qui paruulos facit, i. humiles, & ipsos custodit. Vel aliter, vt hic humiliari non accipiatur pro virtute, sed pro pœna, vt dictum est versi. 616. Et tunc est sensus, *Dominus custodit paruulos*, i. humiles. Et per quem modum custodit? certè per aduersitates & pœnas. Et hoc est ꝙ subdit, *Humiliatus sum & liberauit me*. Et istum sensum hic ponit gl. d. *Custodiens paruulos Dominus*, i. Dñs vt pastor custodit humiles, quos grandes quærit in gloria. Et experto credite, quia ego humiliatus sum, & ipse liberauit me. Quasi dicat Dolor iste quo hic me custodit, non est mortalis, sed salutaris, quem secando medicus fecit. Et hic nota, quòd Dominus custodit multa personarum genera, vt dictum est 1665. Ibi dictum est de primo membro, hic prosequere.

Custodit Domin' multa personarū genera.

2035 *Conuertere anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.*

Aduersa hic patimur sed in Deo requiescimus & consolamur.

HIc consurgit ad gratiarum actionē. Hic enim psal. loquitur animæ suæ vt hic ly *anima* sit casus vocatiui, & non accusatiui Et primò gratias agit, secundò beneficia recolit, ibi, *Quia eripuit*, tertiò patriam æternam sperando quærit, ibi. *Placebo*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ in vita præsenti requies esse non potest, quia multis laboribus plena, vt dictum est versi. 2033. Et quanto quis plus in mundo conuersatur, tanto pluribus subijcitur laboribus. Quanto autē quis plus mente mundum deserit, tanto amplius quiescit interius. Et hoc est, quod dicebat saluator, In me pacē habebitis, in mundo aūt, pressuram. Quia quamuis mundus pressuris premitur exterius, anima tñ per contemplationem à mundo separata, quiescit interius. Quod bene considerās scriptura dicit, ꝙ Deus dedit carmina in nocte, i. requiem in pressura, & tribulatione. Vnde Greg. prædicta verba exponens, ait, Carmen in nocte est lætitia in tribulatione, quia etsi pressuris tē-

Io. 16.

Iob 35.

Greg. 26 mor. c. 1.

A poralib. affligimur, sæpè iam tñ de æternitate erigimur vel gaudemus. Carmina in nocte Paulus prædicabat, d. Spe gaudētes, in tribulatione patientes. Carmen in nocte Dauid assumpserat, qui dicebat. Tu es mihi refugium à pressura, quæ circundedit me, exultatio mea, erue me à circundantibus me. Ecce de nocte pressurā nominat, & tñ liberatorē suum inter angustias exultationem vocat. Foris quidem nox erat in circundatione pressuræ, sed intus carmina resonabant de consolatione lętitię. Quia enim ad ęterna gau-

Rom. 12

Psal. 31

B dia redire non possumus nisi per temporalia detrimēta, tota scripturæ sacræ intentio est, vt spe manentis lætitiæ nos inter hæc aduersa transitoria corroboret. Vnde Ezechiel propheta librū se accepisse testatur, in quo scriptę erant lamētationes, carmē, & væ. Quid. n. libro hoc, nisi diuina eloquia figurant? Quæ quia nobis lachrymas luctusq; præcipiunt, lamentationes in eo scriptæ referunt. Carmen quoq; & væ cōtinent, quia sic de spe gaudiū prędicant, vt in præsenti tñ pressuras, atq; angustias indicēt. Carmen, &

Ezech. 2

C væ continent, quia si illic dulcia appetimus, primū necesse est vt hic amara toleremus. Carmen, & væ Dñs discipulis prędicabat, d. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacē habeatis, in mundo autem pressuram habebitis. Acsi apertè diceret, Sit vobis de me interius, quod cōsolando reficit, quia erit de mundo exterius, ꝙ sæuiendo grauiter premati. Ex quibus apparet, quòd à laboribus mundi requiescere non valemus, nisi nos ad requiescendum in Christo, per contemplationem vertamus, Et hoc est quod psal. suæ

Io. 16.

D animæ consulit, d. O *anima mea conuertere in requiem tuam*, quę requies Christus est, ipso dicente, Venite ad me omnes qui laboratis, &c. sequitur, & inuenietis requiem animabus vestris. Et quomodo in hanc requiem debeat conuerti, nisi per gratiarum actionem, cogitando, & confitendo gratias à Deo receptas? Et hoc est, quod subdit. *Quia Dominus benefecit tibi*. Quasi dicat. Hoc confitere corde & ore, scilicet, quòd Dominus benefecit tibi, vocando te à vitijs iustificando per gratiam, & eleuando per spem.

Mat. 11.

Quia

2036 *Quia eripuit animam meã de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu.*

Hic beneficia recepta recolit. Vbi nota, quod potissima sunt tria Dei beneficia, quorum vnum confert in præsenti, & duo in futuro. Primum, quod cõfert in præsenti, est quando nos iustificat, & de peccato ducit ad gratiam. Et istud notans ps. dicit, *Quia eripuit animam meam de morte*, s. peccati. Et quamuis omne peccatum mortale mortem inferat animæ, hoc tñ maximè facit peccatum infidelitatis. Eripit ergo Deus animam de morte, qñ infideles vocat ad fidem. Et hoc est, quod hic gl. Aug. dicit Mors est infidelitas, Vnde Dñs in euangelio dicit, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos, Et alibi. Non mortui laudabunt te, Dñe. Iam ergo iste ab infidelitate habet animã ereptã à morte, eo ipso quod ex infideli factus est fidelis. Quia sicut Dñs ait, Qui eredit in me transit de morte ad vitam. Potest ẽt intelligi de erepto à quocunq; peccato mortali, & ad vitam gratiæ reducto, vt talis dicat agendo gratias Deo, *Quia eripuit animam meã de morte.* Quod ideo dicit, quia solus Deus animam iustificare potest ad vitã gratiæ. Alia autem duo beneficia non sunt (in vita præsenti, sed in uita futura. Quorũ primũ est oĩs miseriæ cessatio. Quamuis. n. in præsenti semper sit miseria & tribulatio, in beatitudine tñ erit fine omni miseria consolatio. Quod notatur Apoc. 7. vbi de sanctis dr, Non esurient, neque sitient amplius. Et hoc quo ad miserias naturales, cuiusmodi sunt fames, & sitis. Neq; cadet super illos sol, neq; ęstus. Et hoc quo ad miserias accidentales, cuiusmodi sunt ardores febrium, & æstus concupiscẽtiarum. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum. Et hoc quo ad miserias spirituales, sicut est plangere peccata pterita, timere futura, quia quamuis in patria beati recordentur de malis, & peccatis suis, tñ ex hoc ibi non recipient dolorem, quia solũ in eis considerabunt Dei misericordiã, quæ eos de tantis malis liberauit. Sicut qui cum fuit in periculo mortis, & se liberatum considerans, non dolet, sed gaudet de sanitate recepta. Sic

Mors est infidelitas.
Luc. 9.
Ps. 113.
Ioan. 5.

E sancti considerabunt tam intensè miam Dei in ipsorum iustificatione, quod non ad lachrymas ex ipsorũ peccatis inducẽtur. sed ad gaudium. & gratiarum actionẽ. Et istud beneficiũ notans ps. ait. *Eripuit oculos meos à lacrymis.* Et hic accipitur præterità pro futuro propter certitudinẽ prophetiæ, Vnde de beatis dr, Auferet Deus omnem lachrymã ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra. Secundũ beneficiũ de futuro est in bono cõfirmatio, quia beati ita in bono erunt cõfirmati, vt amplius per aliquod *Esa. 25.*
F peccatũ non possint cadere, quia si cadere possent, semper de casu suo haberent timere, & dubitare, quæ sine pœnã in eis esse non possent, quę fœlicitati patriæ repugnant. Et hoc notãs ps. hic ait, *Eripuit*, i. eripiet pedes meos à lapsu, per pedes intelligẽs intellectum & voluntatẽ, quib. totus homo interior cũ confertur & agitatur. Vnde in persona cuiuslibet beati, ps. loquitur d Reddam laudationes tibi, *Ps. 55.* quoniam eripuisti animã meam de morte, pedes meos de lapsu, vt placeam coram Deo in lumine viuentium.

G

Placebo Domino in regione viuorum. 2037

Hic vltimo spe beatũ se futurũ prædicit. Vbi notandum, quod multiplex est regio, scilicet, duplex in ista uita, & duplex in alia. In ista vita est regio peccatorum, & regio deuotorũ. In alia vita est regio damnatorum, & regio beatorum. Primo hic est regio peccatorum. Mundus enim iste est quædam regio lata, & spaciosa, quã mente inhabitantes, dissimiles & longinqui fiunt à patre cœlesti. In cuius figura dicitur de filio prodigo, quod filius
H prodigus congregatis omnibus, abijt in regionem lõginquam, ibique dissipauit omnia sua, &c. Quæ enim est regio longinqua, nisi mundus iste cum suis concupiscentijs, & voluptatibus? quæ regio in ipsa mente manentes elongat à Deo, non quidem loco, sed similitudine. Vnde verba prædicta exponens Gualfred. ait, Prodigus filius abijt in regionem longinquam: non est locatis istius regionis elongatio, siquidem cum non sit locus, vbi non sit Deus, sed per noxiam dissimilitudinem in longinquam deuenimus regio-

Regio qua duplex.
Luc. 15.

gio-

gionem. Dum enim nullus sit vnquam, vel tenuissimus motus à ratione quantumcunq; extraneus, qui diuinam possit attingere mentē, quāto magis & grauiora peccata elongāt regionem nostrā à Deo, &c. Vnde iste mundus est regio deserti, à qua ventus vehemens irruit, & domū conscientiæ funditus destruit, de qua dr̄ Iob 1. Ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt. Regio deserti est mundus iste, qui cum à Deo deseritur, à nullo inhabitatore colitur. Domus est cōscientia nostra, quæ in quatuor angulis, idest in quatuor virtutibus sustentatur, s. iustitia, prudentia, fortitudine, & tēperantia. Sed ventus à mūdo irruens, s. tentationis, valide concutit quatuor angulos domus dum amore mundi iustitia deseritur, & conuertitur in fraudē, prudentia deseritur, & conuertitur in astutiam, vel malitiam, fortitudo deseritur, & conuertitur in molliciem carnis, & voluptatem, temperantia deseritur, & conuertitur in ventris ingluuiem. Quibus angulis sic concussis, liberi moriuntur, q. ō. bona meritoria mortificant. Secunda est regio deuotorum, s. Deo seruiētium. De qua dr̄ Iohel 1. ꝙ flamma succendit omnia ligna regionis. Ligna istius regionis sunt sancti, de quibus dr̄ ps. 1. Et erit tanquam lignum, quod plātatū est, &c. quæ ligna succendūtur à flamma diuini amoris. Tertia regio est damnatorum, de qua Hier. 31. Circuibit vniuersam regionem mortis. Dicitur. n. infernus regio mortis, quia ibi mors perpetuo regnat. Quarta est regio beatorū, in qua oēs beati gaudent & regnant cū Christo, ad quā ascendit Christus, vt regnū ad dexterā patris

Luc. 19. sibi reciperet. De quo dicitur, Homo quidam nobilis abijt in regionem longinquam accipere sibi regnum. Et ista dicitur regio viuentium, quia ibi est perpetua uita. Et de ista nunc ait psal. *Placebo Domino in regione viuorum.* Quod ideo dicit, quia in præsenti vita nullus Deo plene placere potest, quia nec sine peccato permanere, sed ibi omni peccato extincto, perficietur charitas, quæ nos Deo placere facit. Hic. n. multa Deo placent,

A vt dictū est versi. 1124. sed non plenè, sed in patria summe quilibet Deo placebit. Sap. 4. Deo placens dilectus factus est.

PSAL. CXV.

Credidi; propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis. 2038



Hic Psal. 115. secundū multos doctores, nullum habet titulum, nec in Hebræo nec in Latino, sed secundum magistrum in

B glo. habet titulum, qui talis est, *Alleluia*. Qui titulus multoties superius expositus est, & maxime in titulo ps. 104. Idem. n. est quod Laudate Deum. Qui merito huic psal. præponitur, quem fecit Dauid liberatus à persecutione Absalonis filij sui, confitens peccata sua, & Deo gratias agendo de sua liberatione. Et ideo, quantum ad sensum historialē, est sciendum, ꝙ in illa persecutione tria maximè legūtur de Dauid, s. primò quia peccauit decipiendo, s. ipsum Miphiboseth, quem iniustè hæreditate sua priua-

C uit, secundò humilis fuit patienter tolerando, tertiò deuotus fuit gratias agendo. Et secundum ista psalmus iste diuiditur in tres partes, quia primò ponitur primum, secundò secundum, ibi, *Quid retribuam?* tertiò tertiū, ibi, *Vota mea*, &c. dic ut Nicolaus. Quantum vero ad sensum propheticum, notandum quòd iste psalmus est vox sanctorum martyrum pro Christo, & eius fide passorum. Ipsum enim martyrium aliqua præcedunt per modum dispositionis, aliqua concomitantur per modum expositionis, &

D aliqua consequuntur per modum vtilitatis & præmiationis. Et secundum hoc psalm. iste diuiditur in tres partes, quia primo ponitur martyrum dispositio, secundò martyrum expositio, ibi, *Quid retribuam?* Tertiò martyrij vtilitas, & perfectio: ibi, *Dirupisti*. Quantum ad primum, sciendum est quòd tres virtutes maximè ad martyrium pro Christo disponunt hominem, sine quibus quis *Martyr* passus, etiam martyr, non diceretur. Et *sine fide* secundum hoc prima pars diuiditur in *null⁹ potres*, primū est fidelis credulitas, secundū *test esse*.

est

est virtutis humilitas, ibi, *Ego autem*, tertium est, confessionis syncerítas, ibi, *Ego dixi*, Quantum ad primū sciēdum, ꝙ sine fide, & credulitate, quantumcunque quis ab infidelibus patiatur, martyr non est censendus. Vnde etiamsi quis extra ecclesiā existens pro Christi nomine patiatur, vt puta hæreticus, martyr non censetur, ut habet textus, d. 90. ne que. Et hoc est quod ait Grego. super illo verbo Iob 28. Est locus auro, in quo conflatur. Nam sępe pro Iesu Domini, ac redēptoris nostri nomine multa patiūtur hæretici, seseque eisdē passionibus eius fieri martyres sperant. Quibus nunc voce sancti viri dr̄, Auro locus est, in quo cōflatur. Nam quicunq; extra vnitatē ecclesiæ patitur, pœnā quippe pati potest, sed martyr fieri non potest, quia locus est auro, in quo conflatur. Quid itaq; ad hoc hæretici dicitis? cōstari per afflictionem carnis, vel ēt per martyriū vultis, sed locum in quo conflari debeatis nescitis. Audite, quod sancti prædicatoris voce dr̄, Est auro locus, in quo conflatur. Hunc ergo conflationis locū quærite, hanc fornacem qua aurum aptè purgari valeat inuenite Vna est ecclesia, in qua quisquis conflari voluerit, ab omni poterit peccatorū sorde purgari. Si quid pro Deo amaritudinis, siquid tribulationis extra hanc positi sustinetis, incendi poteritis, non tn̄ purgari. Dicat Hieremias, dicat quō conflationis vestræ ignis oī virtute sit vacuus. Frustra conflauit conflator, malitiæ. n. eorū non sunt cōsumptæ. Ecce ignis exterius conflans, & duræ passionis admouet pœnā, & tn̄ erroris non excoquit culpā. Tormenta crudelium dat pœnarū, & bonorū non facit incrementa meritorū. Huius ēt conflationis ignis, qui extra Catholicam toleratur ecclesiā, quam nullius omnino virtutis sit, Paulus insinuat Apostolus d. Si tradidero corpus meū ita vt ardeam, charitatem aūt non habeam, nihil mihi prodest. Alij quidem praua de Deo sentiunt, alij recta de auctore retinēt, sed vnitatem cum fratribus non tenent. Illi errore fidei, isti vero schismatis perpetratione diuisi sunt, &c. Ex quib. apparet, ꝙ ad verū martyriū primò fidei rectitudo, vt recta de Deo cū ecclesia credat, & cū

Martyr extra ecclesiam nullus potest esse.
Greg. 18 mor. c. 14
Iere. 6.
1. Corin. 13.

E hoc requiritur etiam vnitas cum proximo, ut recta quæ credit proximū doceat. Et ista duæ notat ps. in persona martyrum, d. *Credidi*, propter primum, *propter quod locutus sum*, quoad sm̄. Et hæc est intētio Gl. hic d. *Credidi*, s. vere, & perfectè, quod credit ecclesia. *propter quod locutus sum*. quia credenti necesse est loqui. Non enim pfecte credit qui quod credit non loquitur Piger est ille seruus, & inuidus, sed fidelis seruus, quod accipit, impēdit, & lucratur alios. Hic verus & congruus ordo, prius credere, & postea loqui, ne nondū credens audeat loqui, sed fidē sequatur F confessio. Et notandū, quod non ait, Credidi, & locutus sum, sed *Credidi, propter quod locutus sum*, qui non tn̄ credidit cętera quę fides exigit, sed simul cū illis credidit ꝙ præmium loquendo sperare, & ꝙ pęnā tacendo timere deberet. Vnde loquendo quidā amor ex præmio innuitur, & necessitas ex pœna inducit, propter quod ait, *Credidi, propter quod locutus sum*. Sed attende, ꝙ multi credunt, & tn̄ tacent ex diuersis causis, qn̄que timore tēporalium rerū, ne illas perdant. Et talis est similis seruo qui abscondit pe G cuniam Dn̄i sui, qn̄que timore voluptatis carnalis, ne illa priuetur. Et est similis seruo, qui reposuit pecuniam Dn̄i sui in sudario, qn̄que timore infamiæ & enormitatis, q. a. s. scit se indignū, vnde ps. 49. Peccatori autē dixit Deus, Quare enarras, &c. qn̄que timore ignorantiæ, quia non intelligit quæ credit, vnde Es. Principes vestri oēs cæci sunt, canes muti, non valentes latrare. quandoque ratione humilitatis & simplicitatis bonæ, vt Hiero. 1. Et dixi, a, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, &c. quandoque ratione indispositionis H auditoris in capacitate, vnde Dominus Ioan. 16. Adhuc habeo multa vobis loqui, sed non potestis portare modo. Item notandum, ꝙ illa, quæ sunt fidei, diuersimodè credi possunt, vide versicu. 776. Sequitur secundum requisitum ad martyrium, scilicet virtus humilitatis. Vnde sequitur, *Ego autem humiliatus sum nimis*, quia nisi quis paruulus sit per humilitatem, animam non potest dare pro Christo. Vel aliter, ut hic humilitas ster pro pęna, sicut ps. 43. dixit, Humiliasti

Credens loqui debet quæ credit.
Mat. 25
Esa. 56.
Humiliari idē est quod pati.

sti nos in loco afflictionis. Et sic est sensus, vt verus martyr dicat, *Ego autem humiliatus sum nimis*, idest passus sum multas tribulationes propter verbum Dei quod fideliter impendebam.

2039 *Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax*.

POnitur hic tertium requisitũ, quod est confessionis synceritas. Vbi notandum, ꝙ mẽdaciũ non solũ stat in verbis, cũ quis, s. vnũ dicit, & aliud habet in corde, sed & in factis, imo quanto facta sunt maiora quam verba, & sic mendacia rerũ sunt maiora q̃ verborum Realiter enim omnis res dr̃ mendax quæ vnum prætendit exterius, & aliud existit interius. Sic aurum sophisticum, est aurum mendax. Sic hypocrita quilibet est mẽdax, sic quilibet peccator dr̃ mendax, quia imaginẽ Dei prætẽdit, & quia peccator imago dæmonis existit. Cum ergo omnis homo, ratione saltem corporis, tendat ad ima, & terrena, & exteriori figura prætendat se tendere ad superiora, quia inter cætera animalia corpus erectum habet, quo prætendit solum diuina se quærere, hinc est, ꝙ omnis homo dr̃ mendax. Et hanc veritatis confessionem ostendit ps. d. *Ego dixi in excessu meo*, &c. Vbi notandum, ꝙ excessus mentis idem dicitur, ꝙ extasis, qñ quis, scilicet ponitur extra statũ suæ mentis. Quod duobus contingit modis, aut scilicet cum mens ingenti pauore mortis, vel alicuius grauis periculi concutitur, & concussa, quasi extra seipsam ponitur. Et sic dicitur psal. 30. Ego dixi in excessu mentis meæ, Proiectus sum à facie oculorum tuorum. Fit secundò ex contemplatione supernorum, quando scilicet mens rapitur ad superna contemplanda, vel ex aliqua inspiratione sibi superna reuelante. Sic in excessu mentis fuit Paulus, quando vsque ad tertiũ cœlum fuit raptus, vt nesciret, an anima sua vnita esset corpori, vel extra corpus.

Excessus quid sit, qui dupliciter fit.

Hic ergo accipitur excessus, non pro pauore, quo mens alienatur, sed pro mente rapta, quando scilicet aliqua inspiratione reuelationis sursum assumitur, ut cũ homo sic seipsum cognoscit, ut sciat nihil boni proprium habere à seipso. Et

A sic confitetur psal. in excessu, ꝙ omnis hõ mendax, quia. s. aliquid esse seipsum ostẽdit, cum tñ à seipso sit nihil. Et hoc est qđ ait Apostolus ad Gal. 6. Qui se existimat aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit, & per cõsequens mendax est. Sed ex isto textu Greg. facit vnum sophisma contra psalmistam lib. 22. mor. dicens, psal. ait, *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax*. Cui responderi potest, idest contra quẽ sic argui potest, Si omnis homo mendax, ergo & tu, falsa ergo erit sententia, quam ipse mendax protulit, dicens, Om-

Greg. 22. mora. c. 15.

Sophisma quòd ōis homo non sit mẽdax.

B nis homo mendax. Si vero ipse sit non mendax, vera iam sententia non erit, quia dũ tu verax es, non omnis homo cognoscitur mendax. Et respondet. Sed notandũ, ꝙ præmittitur, *Ego dixi in excessu mentis meæ*. Per excessum ergo mentis etiam seipsum transijt, cum de hominibus qualitate diffiniuit. Ac si apertè dicat, De falsitate omnium hominum inde veram sententiam protuli, vnde ego ipse super hominẽ fui. Intantum ergo & ipse mendax, inquantum hõ, intantum autẽ omnino non mendax, inquantũ per excessum mẽ-

C tis super hominem, &c. Et nota, ꝙ aliud est mentiri, aliud falsum dicere, versi. 44.

Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi. 2040

HÆc est secunda pars, in qua ponitur martyrum expositio, scilicet quando mente se disponunt ad martyriũ pro Christo. Vult ergo hic ps. ostendere ꝙ multipliciter quilibet se martyrio exponere debet pro Christo. Et primo ratione, secundo affectione, ibi, *Calicem salutaris*, tertio operatione, ibi, *Vota mea*,

D quarto obligatione, ibi, *O Domine* Quantum ergo ad primum, vult psal. per rationem ostendere nos promptos debere esse ad patiendum pro Christo, quia aliter peccatum ingratitudinis non possumus euadere Recõpensatio enim beneficij recepti debet esse iuxta proportionẽ beneficij & beneficiati. Nos autem propter peccata nostra eramus subditi diaboli, æternæ pœnæ deputati, & infectione culpæ maculati, sed Christus hoc totum quod perierat redemit, & bonum

pro

pro malo nobis retribuit. Quæ ergo recompensatio potest esse sufficiens, nisi vt nos totos sibi debitores cognoscamus? Quicquid.n.minus te ipso dares, non debitè recompensares. Et hoc est, quod ait, *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi*? q.d.n si meipsum. Et aduerte ꝙ non ait, Quid retribuã Dño pro omnib. quæ tribuit mihi, nec, Quid retribuã pro oĩbus, quæ retribuit, sed ait, *Quid retribuam pro omnibus, quæ retribuit mihi*? Vbi nota, ꝙ differentia est inter tribuere, & retribuere. Nã tributio est vbi ex parte recipientis nullũ præcessit meritum, ad hoc nec demeritum. Et sic De⁹ tribuit nobis esse per creationẽ, electionem per æternã prædestinationẽ. Sed retributio præsupponit aliquid in recipiẽte bonum, vel malũ, pro quo aliquid redditur, vt puta præmiũ vel pœna. Dicens ergo, *Quid retribuam Domino pro omnib. quæ retribuit mihi*? solum notat, quæ Dñs bona pro operibus nostris nobis reddit. Considera quid iu nobis præcesserit, certè nõ nisi peccata, & mala, quibus homines mala reddũt, quinimo sæpe mala pro bonis. Deus aũt non sic, sed pro malis bona nobis retribuit, quia pro nobis factus homo humiliatus vsq; ad mortẽ crucis, mortuus est. Si ergo bona pro malis tibi retribuit quãto amplius tu ei bona pro bonis retribuere debes, vt te pro ipso exponas martyrio, sicut ipse pro te se exposuit? quinimo sibi teipsum retribuẽs, nõ tuũ sed suum ei reddis, non ei ꝓficis, sed tibi. Et nota ꝙ multæ sunt species retributionis, siue redditionis, vide versic. 67. 535. Istum versi. pertractans Bern. non tñ seruans distinctionẽ prædictã inter retribuere, & tribuere dicit. *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi*? ꝓ me fecit de nihilo, ꝓ gratis, quĩ me in tãta dignitate condidit, ꝙ debitũ magnum dilectionis ostendit. Ceterum quantũ putamus adiectũ beneficij, & cũ hoĩes, & iumenta saluauit? Nos dico, qui peccando cõparati iumentis insipientibus, mutauimus gloriã nostram in similitudinẽ vituli comedentis fœnum, quod si totum me debeo pro me facto, quid addam pro me refecto, & sic refecto? Nec enim tam facile refectus quam factus. Dixit enim, & facta sunt omnia. At vero, qui me semel dicendo fecit, in reficiendo profectò, & fecit multa, & gessit mira, & pertulit dura, nec tantum dura, sed & indigna. In primo opere me mihi dedit, in secundo, se. Et vbi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo, & redditus, me pro me debeo, & bis debeo. Quid ergo Deo retribuam pro se? Nam etsi me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum? *Quid ergo retribuam Dño pro omnibus, quæ retribuit mihi.*

Tribuere & retribuere quõ differunt.

Retribuere Deo pro bñficijs suis non sufficimus.

Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. 2041

HIc se Deo exhibet per affectionem, & voluntatẽ. Cum.n. quæreret superius, d. *Quid retribuam Domino*, &c. nõ inuenit, ꝙ aliquid retribuere possit ex ijs, quæ gratis recepit à Dño. Et nota, ꝙ calix est triplex, quem Deo debemus reddere, s. calix consecrationis Christi sanguinis, calix passionis Christi hominis, calix penitentiæ contriti hoĩs. Primũ calicẽ accipimus, cũ dignè Christi corpus, & sanguinẽ sumimus, & Christo per fidẽ copulamur. Secũdũ calicẽ accipimus qñ mortẽ, quam pro nobis Christus tulit, ꝓ gloria nominis eius patiẽdo, ei reddim⁹. Sed tertium calicem accipimus, qñ nosmetipsos ꝑ eius nomine affligimus. Sed quantũ ad literã spectat, maxime de calice passionis Christi intelligitur, vt eius passionẽ, & mortem in corde semper accipiamus, & pro ipso mori, si articu'us requirat parati voto simus. Et attende, ꝙ ait, *Calicem salutaris*, salutare enim dicitur Christus, Luc. 2. quia viderunt oculi mei salutare tuũ. Et sic calix salutaris est calix Christi. Vnde Aug. istum locum exponens ait, Quærit iste, quid retribuat Domino & non inuenit nisi ex ijs, quæ Domin⁹ retribuit sibi. Vnde ait. *Calicem salutaris accipiã & nomen Domini inuocabo*. O homo, peccato tuo mendax, sed dono Dei verax, & ideo iam non homo, quis dedit tibi calicem salutaris, quem accipiens, & inuocãs nomen Domini, retribues ei pro omnibus, quæ retribuit tibi? Quis nisi ille, qui ait, Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Quis dedit tibi imitari passiones eius, nisi qui pro te passus est prior? &c. Ille calix est via

Calix multipl.

Calix passionis Christi.

Calix passionis est via ad gloriam.

via sine qua nemo venit ad patriã, vt ostē dit Grego. super illo verbo Iob 24. Oculi eius in vijs eius, dicens, Vias gloriæ sequentium oculis mõstrabat veritas, d. Si quis mihi ministrat, me sequatur. Ad has vias rumentia discipulorum corda reuocabat, cùm locum iam gloriæ quærerent, sed eiusdem gloriæ iter ignorarēt, dicēs. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Confessionis quippe illius celsitudinem a dextris, sinistrisq; quæsierant, sed quanta ad hæc itineris esset angustia, non videbant. Vnde & eorum ...tandus calix passionis mox obijcitur, vt videlicet si ad sublimitatis gaudia intenderēt, prius vias humilitatis & passionis Christi inuenirent. Et sic voto dicerent, Calicem salutaris accipiam, &c. Et attende, q̃ sine isto calice martyrij & imitatio nis Christi, nullus pōt saluari, non quidē est hoc ntelligendū q̃ sine martyrio morte corporis consummato, sed voto, si expediēs fuerit. Verus enim martyr dr, qui voluntate paratus est pati pro Christo, ēt si passio non sequatur in opere, quoniam aliud est, martyrium deesse voluntati, & aliud, voluntatem deesse martyrio, vt ostenditur de pęn. dist. 1, nūquid Cain. In isto ergo versiculo agitur de voluntate martyrij, & in sequenti agitur de opere martyrij consummati.

Greg. li. 17. mor. c. 4.

Ioan. 12

Matth. 20.

Martyr quis est, dicit & voto, & facto.

2042 *Vota mea domino reddam coram omni populo eius, preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius.*

HIc consequenter agitur de martyrio operis, recepto pro confessione nominis Christi. Vbi notandū, q̃ confessiō nominis Christi non sufficit in corde, vbi persecutionis articulus instat, nisi ēt sit publica, & in voce. Et hoc notans hic Psalm. ait, *Vota mea reddam domino coram omni populo eius*, non solum in corde. Vel votum, quod habebat quis martyrij in corde, qn articulus exigit, publicè moriens tolerando debet implere. Vnde hic ait Glo. *Vota mea domino reddam*, i. calicē quem prius habebam in desiderio reddam ipso actu, & hoc publicè coram omni populo eius, vt exemplum capiant vniuersi. Et cur hoc ita faciat, subdit causā, *Quia preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius*. Et uerè preciosa, quia emit eam sanguine suo, quem primò fudit pro salute seruorum, ne pro domini nomine serui suum fundere sanguinē dubitarēt, quod tn̄ ad eorum vtilitatem, non dñi, proficeret. Et verè preciosa in conspectu dñi mors sanctorū eius, quia ipsi de morte transeunt ad vitam, de labore ad requiē, de mœrore ad lætitiā, de spe ad rei possessionē, de fide ad clarā Dei visionē. Et hinc est q̃ martyres plus honorantur post mortē q̃ ante. Vnde Gualfred. super Apocal. ait. Felix martyrum victoria, per quam mors corporis vincitur, nec modo vt non sit noxia, sed magis *sit preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius*, quia sicut dum viuunt, qui rectè sapiunt, ad diē noctis semper oculos cordis intēdunt, sic memoria sanctorum in die mortis eorū celebrior festinatur. Celebratur eorum memoria, cum pręsentia tollitur, nec modò ipsos quos mortis causa, non pœna martyres fecit, illustrat, sed & oēs qui pseuerant vsq; in finem operum Dei, custodia victoriosa coronat. Beati siquidem mortui, qui non solùm pro domino, sed etiam, qui in domino moriuntur.

Confessio nominis Christi debet esse publica.

O domine, quia ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. 2043

OStendit hic se debitorem Christo, vt se ipsum pro ipso morti exponat. Si enim seruus ab aliquo emptus, p dño suo se exponere debet, quanto magis nos pro Christo debemus exponere, qui nos emit sanguine proprio, nō auro vel argento? Et hanc rationem facit Apostolus, dicens, Non estis vestri, idest, vestræ potestatis, sed Dei qui vos redemit à diabolo. Empti enim estis precio magno, idest sanguine Christi. Portate ergo Deum in corpore uestro, idest omnem pœnam, & molestiam corporis etiam vsque ad mortem pro ipso sustinere debetis. Et hanc eandem rationem facit Ps. d. Non mirum, si reddam vota mea domino coram omni populo, ratio: quia, domine, *ego sum seruus tuus*, &c. idest, à te tuo sanguine emptus. Vnde August. Confiteatur ergo conditionem suam mancipij tanto precio cōparatum, & dicat, *O domine, ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius*

1. Cor. 6

 ancilla

ancilla tua. Veriſſimo autem domino veriſſimum famulatum debemus, vt ei non neceſſitate, ſed voluntate ſeruiamus. Et bis dicit, *ego ſeruus tuus*: quia duplici rõne ſerui ſumus Christi, & quia ab eo creati, & quia ab eo redẽpti. Sed quia nullus animam ſuam põt dare pro Christo, vt ſit verus Christi martyr, niſi in vnitate maneat eccleſiæ, vt dictum eſt verſ. 2038. ideo ſubdit, *Et filius ancillæ tuæ*, id eſt, eccleſiæ, quæ ancilla dr̃, dum ſeruit, ſed ſpõſa, dum iungitur ſponſo. Aliter enim nõ eſſet martyr, niſi filius eſſet ancillæ. Qui enim ſunt extra eccleſiam, etſi ſe dicunt ſeruos Christi & martyres, vt hæretici, non tamen verè ſunt ſerui, neque martyres. Dicat ergo Deo ſeruus iſte: Multi ſe martyres dicunt, multi ſeruos tuos, quia nomen tuum habent in varijs erroribus exiſtentes, ſed quia præter eccleſiam tuã ſunt, non ſunt filij ancillæ tuæ: *ego autem ſeruus tuus & filius ancillæ tuæ.* Et nota, ꝙ eccleſia meritò dr̃ ancilla Dei. Nam vera ancilla dicit nomen perſonæ ſeruientis. quia ancilla dr̃ ab an, quod eſt circum, & cillo cillas, quod eſt mouere, inde ancilla, quia circumquaque ſeruiendo mouetur ad nutum dominantis. Et quãtum ad hoc, notandum ꝙ ancilla in ſuo ſeruitio ſex cõditiones debet habere, quas habet eccleſia Deo ſeruiendo, pp quas ancilla domini dicitur. Debet enim ancilla eſſe in conuerſando humilis, in operãdo agilis, in patiendo ſtabilis, in ſeruiendo agilis, in lucrando fertilis, in ſeruando habilis. Iſta omnia ad eccleſiam faciliter applicari poſſunt, propter quæ ancilla dñi dicitur 1. Mac. 2. Quę erat libera, facta eſt ancilla, ꝙ exponitur de gentilitate, quæ primò erat libera, ſ. peccatis, nullo legis iugo ſubdita, quæ modò facta eſt ancilla, id eſt eccleſia Deo obediens, & ſubiecta.

Ancilla dicitur eccleſia.

Ancilla ſex cõditiones debet habere.

2044 *Dirupiſti domine vincula mea: tibi ſacrificabo hoſtiam laudis, & nomen domini inuocabo.*

HIc oſtenditur martyrij vtilitas, & perfectio. Et duo facit, quia primo oſtenditur martyrij vtilitas, & perfectio: ſecundò ex hoc redditur gratiarum actio ibi, *Vota mea.* Quantum ad primum ſciẽdum, ꝙ martyrium tantam habet efficaciam, ꝙ omnia peccatorum vincula diſſipat, ſicut & baptiſmus. vnde & vicem baptiſmi gerit, quia martyr in ſanguine ſuo baptizatur, De conſecrat. diſt. 4. vicem baptiſmi. & cap. catechumenum. Et hoc eſt, quod dicit martyr quilibet Deo, *Dirupiſti vincula mea*, ſcilicet, virtute martyrij vincula peccatorum, quinimo etiã martyriũ omnia vincula diſrumpit. Vbi notandum ꝙ multa ſunt uinculorum genera, ſcilicet vincula culpæ, pœnæ, & gratiæ, de quibus vide verſic. 1894. duo prima uincula ſoluit martyriũ, ſed tertium confirmat. Vnde hic notabile verbum dicit Magiſter in gloſſ. ꝙ iſte uerſus tantæ virtutis creditur, vt peccata homini dimittantur, ſi in fine vitæ trina confeſſione dicatur. Nec mirum ſi de tanta efficacia Deo quilibet gratus exiſtat. Ideoque ſubdit, *Tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.* Quid eſt hoſtia laudis, niſi ſeipſum recognoſcendo, beneficium Deo immolare? Idem enim eſt hoſtia laudis, quod ſacrificium laudis. Et ideo ſicut ſacrificium erat multiplex in antiqua lege, ſic & in noua multiplex eſt hoſtia, uide uerſ. 817. Et maximè hoſtia laudis eſt hoſtia uiua, qua quis ſeipſum viuũ Deo immolat, vide verſ. 411. Iſtum uerſiculum aliter deducit Greg. oſtendens quòd tunc Deus uincula noſtra diſrumpit, quãdo nos ad patientiam inducit, peccata noſtra nobis faciendo cognita. Vnde ſic ait, Sæpe namque peccator iniquitatis ſuæ vinculis ita conſtringitur, ut pondus quidem peccatorũ toleret: ſed tamen quia toleret, ignoret. Sæpe, etiam ſi cogitet quanto reatu premitur, erumpere conatur, & hinc in ſe mente libera, conuerſione integra perſequatur, & non poteſt. Flere ergo dolorẽ ſuum non valet, qui & iniquitatis ſuæ dolorem conſiderat, & tamen præ terrenæ occupationis põdere, hanc ei gemere nequaquam vacat. Flere dolorem ſuum nõ ualet, qui prauę quidem conſuetudini cõtraire nititur, ſed tamen adhuc ſuccreſcẽtibus deſiderijs carnis grauatur. Huius doloris præſentia propheta mentẽ cruciauerat, cùm dicebat, Dolor meus contra me eſt ſemper, quoniam iniquitatem meam ego pronuncio, & cogitabo pro peccato

Martyrium habet vicẽ baptiſmi.

Vinculũ multiplex ſoluit martyrum.

Greg. lib. 9. mor. c. 44.

Peccatorum cognitio ipſorũ vincula diſrumpit.

Pſal. 37.

peccato meo. Sed solutis iniquitatis vinculis, dimissum se nouerat, qui exultabat, dicens, *Dirupisti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis*, tunc ergo ad plãgendum dolorem dominus nos admittit, cùm & mala quæ fecimus nobis demonstrat, atque ad hæc eadem flenda quæ cognoscimus adiuuat. Culpas oculis obijcit, & pia manu gratiæ vincula nostri cordis disrumpit, vt ad vacationem pœnitentiæ mens nostra se erigat; & carnis cura soluta, compedibus in auctorem suum libera gressum amoris tendat, &c.

2041 ***Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius: in atrijs domus domini, in medio tui, Hierusalem.***

Vota nostra plenè reddẽtur. Deo ĩ patria.

HIc ponitur gratiarũ actio, quæ plena erit in patria. Quæ enim sunt vota, quæ promisimus dño in baptismo? Certè diligere Deum, & mandata eius custodire, renunciare mundo, & põpis eius, diabolum fugere cum vitijs eius. Ista aũt vota licet ex parte hic Deo soluantur, nõ tñ perfectè, quia mens nostra põdere carnis fatigata in Dei amorem tendere perfectè non valet, ut ostendit Magister lib. 3. dist. 37. sed in vita beata anima à pondere carnis libera, tota ac totaliter in Deũ amorem rapietur. Et hoc est quod ait, *Vota mea*, s. quæ in baptismo Deo vouit *Domino reddam*, scilicet in patria. Quod notat per hoc quod subditur, *In conspectu omnis populi eius*. Populus enim Dei hic dispersus manet, & mixtus cum malis: sic vt nullus quantumcunque iustus coram omni populo Dei Deo vota sua reddere possit, quia nec in omni loco vbi est populus Dei aliquis potest esse. Sed in patria quilibet beatus erit in conspectu omnis populi Dei, quia omnes beati tam angeli quàm homines se adinuicem apertè videbunt, & nudè, sic q iustitia cuiuslibet cæteris omnibus erit manifesta. Vnde non hic, sed in patria in conspectu omnis populi Dei, Deo reddemus vota nostra. Et ad hoc magis declarandum, subdit, *In atrijs domus domini*. In sacra n. scriptura ipsa gloria æterna, atriũ dicitur, qm atriũ idem est q ampla domus, & spaciosa. Et quæ domus põt esse spaciosior ipsa gloria,

3. Sẽten.

In cõspectu omnis populi erimus ĩ patria.

Atrium significat æternam gloriam.

Baruch 3.

A de qua dicitur, O Israel, quàm magna est domus Dei, ingens locus possessionis eius, & non habet finẽ excelsus & immensus? Vnde ista atria gloriæ desiderabat Psal. dicẽs, Quàm dilecta tabernacula tua, dñe, concupiscit, & deficit anima mea in atria domini. Vnde glo. concupiscit, & defecit anima mea à se vel à statu suo tendens in atria domini æterna. Defecit anima mea in atrijs tendens, quasi sicut vua pressa deficit in vinũ, sic iste in requiẽ cœlestem tendere appetens, desiderio languet, & amore, quia nõdum habet

B atria, quæ desiderat. In istis atrijs gloriæ est æternitas sine fine. Psal. 83. Melior est dies vna in atrijs tuis super milia. Vbi glo. Immutabilis dies in atrijs domini sine ortu, sine occasu cui non cedit hesternus, quẽ non vrget crastinus. Hæc æternitas fuit figurata in atrio Salomonis, de quo 3. Reg. 7. dr, q fecit Salomon atrium maius rotundum; Figura enim sphærica principio caret, & fine. Ibi est obumbratio ab omni iniquitatis ardore. Exo. 40. Circundabis atrium tentorijs, quia ibi sub vmbra alarum Dei sancti proteguntur,

C pp quod dr, Nubes impleuit atrium interius. Ibi est clarus splendor gloriæ. Ezech. 10. Atrium repletum est splendore gloriæ dñi. Vel vis ex tribus prædictis aliter dicere, q in atrio gloriæ sunt tria, in quibus plenè beatitudo perfecta consistit, scilicet firma tentio, rõne æternitatis, grata vnio, rõne charitatis, quæ per nubẽ designatur, & clara visio, rõne splẽdoris. Ad propositum, cum dicit, q *vota sua reddet in atrijs domus domini*, per hoc significat, quòd in cœlesti gloria vota nostra perfectè soluentur. Ad quod magis

D confirmandum, subdit, *In medio tui, Hierusalem:* quid enim per Hierusalem intelligit, nisi cœlestem patriam, in qua clarè Christus videtur, qui est pax nostra? nam Hierusalem visio pacis interpretatur. Vnde hic ait gl. *In medio tui Hierusalem*: vbi scilicet pax est, & sancti Dei visione lętantur. Et ad hanc perueniunt filij ancillæ, scilicet ecclesiæ catholicæ. Qui autem filij huius ancillæ non sunt, bellum potius quàm pacem amauerunt, & ideo ad visionem pacis peruenire non possunt.

Psal. 83.

In atrio gloriæ sũt tria.

PSAL. CXVI.

2046 *Laudate dominum, omnes gentes: lauda te eum omnes populi.*



Iste Psalmus hunc habet titulum. *Alleluia*, quod idē est q Laudate Deum, vt patet in principio Psalmi. 104 Qui titulus meritò huic Psal. competit, quia iste Psal. omnes ad laudem Dei inuitat, tam Iudęos, quàm gentiles, qui enim in fine præcedentis Psalmi dixerat Psalmista, *Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius, &c. in medio tui Hierusalem.* Et ideo ne quis ęstimaret laudem domini, & omnem populum eius solum Iudæos significare, quem Psalmum ita clausit, vt diceret *in medio tui, Hierusalem*, cuius nomine carnales Israelitę gloriantur. Ideo vt ostendat, q superna Hierusalem non solum Iudæos, sed etiam gentiles cōtinét ciues, ideo statim post illum Psalmū præsens adiungitur, in quo omnes indifferenter, idest, vniuersalem ecclesiam ad Dei laudem inducit, quæ quidem consistit ex Iudæis, & gentibus. Vnde tota huius Psal. intētio est ad Dei laudem, & honorem ex Christi incarnatione inducere. Diuiditur aūt Psalm. iste in duas partes; quia primò oēs ad laudē Dei inducit: secūdò rōnem laudis adducit, ibi. *Quoniam confirmata.* Quantum ad primum, sciendum, q per populū in antiqua lege propriè solum Israelitæ intelligebantur, quia illi soli verum Deum colebant. Sine cultu aūt Dei vera iustitia haberi non potest, quia omnis non colens Deum, est idololatra & sceleratus. Iustitia aūt cum scelerato homine consortium habere non H potest, vt dicitur extra, de verbor. signif. cap. forus. Nulla autem congregatio sine iustitia populum potest facere, cum populus sit cœtus multitudinis, iuris consensione, & communionis vtilitate sociatus: vt declaratum fuit vers. 816. Cæteræ autē nationes ab Israelitis gentes appellabantur. Sic ergò in isto versiculo oēs ad laudē Dei prouocat. Et primò gētiles, quia vbi maior est morbus, citius est succurrēdum. Vnde ait, *Laudate dominum omnes gentes*, i. oēs idololatræ & gentiles. Conse

Extra de verb. sign. cap. forus.

Æ quēter prouocat Israelitas, d. *Laudate eū omnes populi.* Et nota, q mali laudāt dūm in prosperitate, sed nō in aduersis, versic. 250. Item q laudare dūm est laudare opera Dei, non nostra ver. 250. Item quod solum iusti Deum dignè laudant, & nō peccatores. versic. 880. Et q Deus laudatur multipliciter. ver. 1127. 1152. Dicat ergo primò, *Laudate dominū, omnes gentes.* Vbi nota, q istum textum adducit Apost. Roman. 15. ostendere volens q gentes per Christum ad fidem vocatæ Deum laudare tenentur, dicens, Gentes aūt super misericordia laudate Deum, sicut scriptum F est. Propterea cōfitebor tibi in gentibus, dñe, & nomini tuo Psallmā dicam. Et iterum d Lætamini gentes cum plebe eius, & iterum. *Laudate, omnes gentes dominum. & magnificate eū omnes populi.* Ex quibus vult Apostolus ostendere, q gentiles tenentur laudare Deum ex hoc, quia primò erāt alieni à cognitione & cultu ueri Dei, sed per Christū vocati sunt, & ex Gētibus & Iudęis facta est vna ecclesia: cognoscēs, & colens verum Deum. Nam vt ibidē ait glo. ex Christi incarnatione Iudæis facta G est veritas, sed gentibus misericordia. Iudæis namque facta est ueritas, quia cōpleta promissa patribus Iudæorum. Promisit. n. Abrahæ, d. in semine tuo benedicentur oēs gentes: Et ipsi Dauid, De fructu tuo ponam super sedem tuam. Ex quibus patet, q nō repulit Deus Iudæos, quibus propriè veritas facta est. Gentibus uerò misericordia est præstita: quibus nulla promissio erat. Impleta est ergo ueritas in Israelitis, qui crediderunt. Venit unus paries ex circuncisione applicans se ad lapidem angularem, sed ille lapis angulū non faceret, nisi in se alium parietem susciperet. Ille. n. prim⁹ paries propriè pertinet ad veritatē: secundus uerò, scilicet ex gētibus, ad misericordiam, de quo subdit Apostolus, Gentes aūt super misericordiā honorare Deum, quasi dicat, Non modò assumpsit Christ⁹ Iudæos propter ueritatē: sed etiam gentes assumpsit propter misericordiam: ideo dico gentes honorare debere Deum, de misericordia, quia gentes suscepit eis non promisit, nec ad eas missus est. Vereq; ergo laudare debent dominum Iudæi, quia eis ueritatem

Laudare Deū debent gentes.

Psal. 17

Esa. 11.

Veritas per Christum exhibita est Iudæis, sed gentibus misericordia.

Gen. 22.

Psa. 131

Rom. 15

ratem exhibuit, gentes, quia eas misericorditer suscepit. Et hoc confirmant auctoritate huius Psalm. Vnde subdit Apostolus, sicut scriptum est, *Laudate omnes gentes dominum*, idest, omnes gentiles, *& magnificate eum omnes populi*, idest, omnes duodecim tribus Israel. Sed nota, quod in scriptura multiplex reperitur populus, qui etsi non omnis laudat Deum, in quo libet tamen Deus laudatur. Est enim populus deuotorum viatorum, populus defunctorum purgãdorum, & populus beatorum comprehensorum. Et iste triplex populus Deum propriè laudat, & in ipso laudatur Deus, quia Dei misericordia. Est etiam populus peccatorum viatorũ, populus hominum damnatorũ, populus dæmonum superborũ. Et iste triplex populus non laudat Deum, sed magis blasphemat, tamen in ipso laudatur Deus, quia Dei iustitia in ipsis relucet.

Populus multiplex qui laudat Deum

Populus multiplex in quo laudatur Deus.

2047 *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas domini manet in æternum.*

REdditur hic ratio prædictæ laudis, & primò laudis gentium, cum dicit. *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius.* Secundò Iudæorum, cũ dicit, *Et veritas domini manet in æternum*. Primò ergo in persona gentium loquitur, dicens, ideo nos gentiles conuersi Deũ laudemus: ratio, quia confirmata est super nos misericordia eius, quia, vt dictũ est, gentibus nulla facta fuit promissio de Christo. Et ideo quod per Christum fuerint vocatæ, ex mera misericordia fuit. Quo autem ad Iudæos, subdit, *Et veritas domini manet in æternum*, quia scilicet Iudæis facta fuit promissio, & in eo quod fuit completa, apparuit in eis veritas Dei. Confirmata est ergo misericordia super gentes, & veritas super Israelitas. Et hic nota, quod Dei misericordia super nos multipliciter dicitur confirmata. Est enim cõfirmatio quædam pastoralis eminentiæ, quædam salutaris pœnitentiæ, & quędam spiritualis sanctimoniæ, quibus omnibus nos confirmat Deus &c. Sed est quædam confirmatio diuinalis iracundiæ, quæ cõfirmatur super damnatos.

Cõfirmatio multiplex.

A

PSAL. CXVII.

COnfitemini domino, quoniã bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. 2048

PSalmus iste hẽt titulũ istũ, *Alleluia*. Cuius expositio patet in titulo Psalm. 104. Qui titulus meritò isti Psalm. competit, quia hic Psal. oẽs ad Dei laudem inuitat. De materia verò Psalmi notãdum, quod Dauid fecit istũ Psalmum, & s̃m quod aliqui dñt, pp duo voluit hic excitare alios ad Deum laudandum ex duobus. Primò pro beneficio suæ liberationis, qua fuit liberatus à persecutione Saulis, & à perturbatione gentium, quę circa regnũ Israel erant, quas Dauid tempore suo sibi subiugauit, & tributarias fecit, vt patet 2. Reg. Et hoc facit à principio huius Psalmi vsque ad illum locũ. *Aperite mihi portas.* Secundò vult omnes inducere ad laudem Dei pro ædificatione tẽpli, quod prædixit Dauid ædificandum tpe Salomonis filii sui. Cuius etiã impensas ipse Dauid præparauit. Et hoc facit ab illo loco. *Aperite mihi portas*, vsque ad finem Psalm. Et quod ibi agat de ædificatione templi, probatur per illud quod ibi dicitur, *Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Quod exponit Magist. in historiis scholasticis super tertium librum Regum, dicens, quod cum templum ædificabatur, ibi fuit quidã lapis notabilis, qui sæpius oblatus fuit magistris ædificantibus templũ à latomis, & tñ semper reprobatus est ab eis, quia semper videbatur modò nimis longus, vel nimis breuis sed finaliter in consummatione muri, in cõiunctione duorum parietũ aptissimus fuit inuentus, quod pro magno mirabili fuit reputatum. Et hoc in spiritu præuidens Dauid, de illo lapide dicit, *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli*, &c. Sed hoc stare nõ põt, quamuis. n. fuerit possibile, vel fortè verũ, quod de illo lapide dicitur, tamẽ Psal. in hoc Psalm. ad literam non agit de ædificatione illius templi, sed de ædificatione ecclesiæ, factæ per Christũ, ostendens

B

C

D

Lapis reprobatus factus est in caput anguli.

 quod

ꝙ in Christo angulari lapide duo parietes sunt coniuncti ad ędificationem ecclesię, scilicet, populus Iudaicus, & gentilis. Matt. 21 Et hinc est, ꝙ literam illam allegat Christus de se dictam, dicēs, Nūquam legistis in scripturis, *Lapidem quem reprobauerūt ædificantes, hic factus est in caput anguli?* à dño factū est istud, &c. Quod idē hr̄ Luc. 20. Similiter & hoc de Christo dictū adducit Petrus Apostolus dicēs, Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, & non est in aliquo alio salus. Ex quibus patet, ꝙ psal. iste ad literā de Christo loquitur. Itē *Ra. Sal. magnus doctor Hebræus super illo verbo Mich. 5. Et tu, Bethleem terra Ephrata, &c. dicit. Ex te mihi exibit dux, &c. exponit, idest, Messias: sicut ipse Dauid Act. 4. dicit Psal. 117. *Lapidem, quē reprobauerūt ædificātes, hic factus est in caput anguli.* Ex cuius verbis tria apparent: primum ꝙ Dauid fecit istum Psalmum: 2m, ꝙ iste Psal. de Christo loquitur ad literam: tertiū, ꝙ Christus primò erat reprobandus, sed postmodum glorificandus. Istis ergo præmissis accedo ad Psalmi diuisionem. Qui diuiditur in partes duas: quia primò Dauid generaliter oēs inducit ad Dei laudem: secundò ad hoc multiplicem inducit rōnem. ibi, *De tribulatione.* Prima pars diuiditur in duas: quia ad Dei laudē primò oēs inducit generaliter: secundò gradatim, & specialiter ibi, *Dicat nūc Israel.* Quantum ad primum, inducens omnes generaliter, ait, *Confitemini domino, quoniam bonus*, &c. Consimilis versus hic in principio Psalm. 105. & 106. vide ibi, scilicet, ver. 1834. & 1884. Tamen hic notat August. ꝙ iste Psalm. agit de confessione

* Huius Rabbi Salo. verba sūt hæc,

Et tu Bethleē Ephrata, ex qua egressus est Dauid, sicut scriptū est. 1. Reg. cap. 17. Filius sum serui tui Isai Bethleemitis, & Bethleē vocatur Ephrata: sicut dicitur Gen. c. 45. In uia Ephrata ipsa est Bethleē, paruum ad essendum in milibus Iuda propter maculam, & crimē Tacha Ruth Moabitidis, quæ fuit in te: Ex te mihi egredietur Messias: filius Dauid pro quo dicit Psalmista, Psal. 117. (Lapidē, quē reprobauerunt ædificantes, fuit in caput anguli.) Et egressus eius ante diem sæculi: sicut dicitur Psal. 71 Ante solem Hynon, idest, filiarum nomē eius. Et sic testificatur Ionathan. Huc usque sunt verba Rabbi Salomonis, nec plus, nec minus.

E laudis, nō de confessione criminis, dicēs, Confessio aūt duplex est, vel laudis Dei, vel peccatorum nostrorum. Et illa quidē confessio qua peccata Deo confitentur, omnibus quidem nota est, ita vt hanc solam dici confessionē in scripturis sanctis minus erudita æstimet multitudo. Nā vbi hoc verbum lectoris ore sonuerit, continuò strepitus pius pectora tundentium cōsequitur. Sed aduertant, quod scriptū est, Benedicite domino super omnia opera eius: date nomini eius magnificētiam, & confitemini laudem ipsius, & sic dicite F in confessione, quōniam omnia opera domini bona nimis. Hic certè nullus vel tardissimus ambigit, confessionem in Dei laudibus poni; nisi fortè tanta esset alicuius mētis peruersitas, vt dicere audeat ipsum dominum Iesum peccata sua patri fuisse confessum, dicens, Confiteor tibi, dñe cœli, & terræ: sed faciliter conuincitur, quia ait, Confiteor tibi, domine, &c. quia abscondisti hęc à sapientibus, &c. Quis non intelligat in laudem patris dicere hoc? Quis non intelligat istam confessionem non ad dolorem cordis, sed ad gaudium G pertinere, cum et euāgelista præmiserit, dicens, In ipsa hora exultauit in Spiritu sancto, & dixit, Confiteor tibi, pater, &c. Ex quibus patet nōn tm̄ in peccatis, sed et in Dei laudibus confessionem nominari. Quod in hoc Psal. clarè cognoscimus, cui præmittitur alleluia, quod est, Lauda te Deum: sic incipitur, *Confitemini domino, quoniam bonus*, &c. Vbi nota, quòd solus Deus dicitur bonus, & quomodo, vide ver. 351. Quomodo autem misericordia cadat in Deo, uide uers. 55. & 484 Et quanta sit misericordia Dei erga nos, H vers. 782. 833. 838. 1363. 1500. 1739.

Cōfessio duplex, s. laudis et criminis

Eccl. 39.

Matt. 11

Luc. 10.

Dicat nunc Israel, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. 2049

Hic ad laudem Dei inuitat in speciali. Et primò inuitat beatos comprehensores, secundò homines uiatores, ibi, *Dicat nunc domus Aaron*, per Israel nāque, quod interpretatur uidens Deū, omnes beati facietenus Deum uidentes intelliguntur, quos ad laudem Dei inuitat, non ex necessitate, sed ex quadam

lætitia,

lætitia, & mutua charitate. Sic enim Psa. 102. & ipsos beatos angelos ad Dei laudē conuocabat, dicens, Benedicite dominū, omnes angeli eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius. Et quid in laudē Dei debeamus proferre, ostēdit dicēs, *Dicat, quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.* Nihil enim maius in Dei laudem dici potest. Breue verbū est, sed perfectum. Vnde hic ait August. Non potuit laus Dei breuius explicari, q̄ vt diceretur, *Quoniam bonus est.* Quid sit grandius ista breuitate non dico, cùm hoc sit proprium Dei, q̄ bonus est. Vnde à quodam compellabatur ipse filius Dei, cùm audiret, Magister bone, ab eo. s. qui carnem eius intuens, & diuinitatis plenitudinem non intelligens, solum hominem arbitrabatur, responderit, Quid me interrogas de bono? Nemo bonus, nisi vnus Deus. Quid est aliud dicere, quàm si me bonum vis appellare, intelligere & Deum? Deus enim solus multipliciter dr̄ bonus, vide ver. 351. *Quoniam in sæculum misericordia eius:* quia in æternum misericordiæ dona cōcedit, s. præmians vltra condignū bonos, & malos puniens citra condignum.

Matth. 19.

2050 *Dicat nunc domus Aaron, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.*

COnsequenter hic inuitat viatores. Et primò clericos, & sacerdotes, secundò laicos, & seculares, ibi, *Dicant nunc qui timent.* Quantum ad primum, sciendum, q̄ per Aaron intelliguntur sacerdotes, & clerici, eo q̄ ipse Aaron non solum de tribu Leui fuit, sed etiam pontifex, ac etiam summus sacerdos, & omnium sacerdotum figura, vt dictum fuit versic. 1580. Et ideò non immeritò per domum Aaron intellige omnium sacerdotum, & clericorum ordinem, qui maximè Deum laudare tenentur, quia sicut cæteros dignitate præcedunt, ita & sanctitate præcedere debent. Ad clericos enim maximè spectat misericordiā Dei prædicando commendare, & misericorditer suos tractare subditos. quia scilicet ipsi debent misericorditer informare, ipsis misericorditer indulgere, ipsos misericorditer corrigere.

Domus Aaron.

Misericordia maximè spectat ad clericos.

A *Dicant nunc, qui timent dominum, quoniam in sæculum misericordia eius.* 2051

HIc consequenter, inuitat sæculares & laicos. Vbi notandum quod timor magis spectat ad debiles, & infirmos quàm ad fortes. Et ideò cū sæculares sint in fide clericis debiliores, ipsi per timentes dominum significantur. Vel aliter: Vbi plus est de præsumptione, & superbia, ibi minus est de timore domini: & vbi minus de superbia, ibi plus de timore. Cum igitur superbia magis in clerico dominetur, vt dictum fuit versic. 188. sequitur quod minus habent de timore diuino, quàm sæculares. Et ideo per timentes Deum, hic status laicorum intelligitur. Vel per timentes dominum intellige omnes humiles. Et nota quòd tanto amplius Deus est timendus à nobis, quanto clarius, ipse nos & omnia nostra uidet, nos autem ipsum non valemus videre, vt ostēdit Gregor. super illo verbo Iob 23. Ipse verò scit viam, dicens, Ac si apertè dicat, Videre non valeo videntem me, & eum qui me subtiliter intuetur, intueri non possum, vt videlicet ostendat quòd tanto cautius formidandus est quanto conspicabilis non est. Qui enim nos aspicit vt à nobis aspici nequeat, eo magis timendus est, quo cuncta videns minimè videtur. Cum enim contra nos latere quempiam insidijs credimus, eo illum amplius metuimus, quo minimè videmus, cumque eius insidias nequaquam deprehendimus vbi sunt, & ibi [illegible] metuimus etiam vbi non sunt. Creator autem noster, qui vbique totus & concernens cuncta, tanto magis metuendus est, quanto inuisibilis permanens de nostris actibus, quando, & quid decernat ignoratur.

Timētes dominū dicuntur sæculares.

Timere debemus Deū, q̄ nos videt, et nō videmus eum.

Greg. li. 16. mor. c. 15.

De tribulatione inuocaui dominum: et exaudiuit me in latitudine dominus. 2052

HIc assignat rationes laudis diuinæ. Et diuiditur in partes duas, quia ad hoc adducit primò rationes proprias & speciales, secundò communes & generales, ibi, *Aperite mihi portas.* Quantum ad primum, sciendum q̄ ad laudem Dei

rationes speciales assignat Dauid, ostendens liberationem suam de manu Saulis persequētis eum ex quo vult innuere, quod modo simili ocsiqui Deum deuotè orāt de in aduersitatibus inuocant, ab ipso Deo adiuuantur. Et circa hoc duo facit, quia primò ostendit suā liberationem, secundò surgit ad gratiarum actionem, ibi, *Fac latitiis*. Narrando aūt suam liberationem, tria facit, quia primò ostendit se à Deo liberatum, secundò hominem vel mundum non timendum, ibi, *Dominus mihi adiutor*, tertiò in solo Deo esse confidendum, ibi, *Bonum est confidere*. Quātum ergo ad primum, sciendum quod Dauid in persecutione Saulis existēs, multotiēs pro sua liberatione inuocauit dīm, similiter: & in persecutione Absalon filij sui. Et quāuis Deus non statim exaudiat iustos orātes ad votū, finaliter tamē eos exaudit ad ipsorum vtilitatem, ut dictum est supra versic. 14. 15. 16. Ac finaliter dilatat petitionem, quia plus cōcedit, & melius quàm petatur. Et hoc est, quod dr psal. 4. Cum inuocarem exaudiuit me Deus iustitiæ meæ &c. Consimiliter & nunc ait, *De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine dominus*, quia scilicet Dauid semel petebat ab iniusta persecutione liberari, Deus aūt dilatauit petitionem suam, quia non solùm ipsum liberauit à persecutione, sed ipsum in regē constituit & cōseruauit. Et hoc est, quod ait, *Et exultauit me in latitudine dominus*. Per hoc.n. vult Psal. ostendere quod & dum persecutiones, & aduersa patimur, ad Dei laudem cōsurgere debemus, quia etsi pro illa homo exterius angustatur, interius tn̄ dilatatur. Quod ostēdens Greg. super illo verbo Iob 38. Nunquid considerasti latitudinē terræ? inquit: Latitudo namq; bonorū interior est, quæ nequaquam apprehēditur, nisi cautè consideretur. Nāq; plerunq; quos exterius inopia humiliat, vel pœnæ cruciatus angustat; interior fortitudo vsq; ad speranda cœlestia dilatat. Angustati nāq; exterius fuerāt Appostoli, qui flagella sustinebāt, sed in magna stabant interius fortitudine liberi, quia apud se hæc eadem flagella in gaudiū uertebant. Scriptū namq; est, Ibant Apostoli gaudētes à conspectu Concilij, qm̄ digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliā pati. Hanc latitudinem inter angustias Paulus inuenerat, qui dicebat, Scire aūt volo, vos fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt euangelij ita vt vincula mea manifesta fierent in omni prætorio. Hāc latitudinem Dauid inter angustias obtinebat, d. In tribulatione dilatasti me. Tunc iustorum conscientia dilatatur, cū mundi huius aduersitatibus premitur exterius. Nā cum à præsentis vitæ securitate repellitur, intus ad se impingitur, ut ad sperāda superna tendatur, Dumq; euagari exterius non permittitur, quasi in sinū suum reuocata dilatatur. Nos aūt, quæ boni viri aduersa tolerant, cernimus, sed intus quantū gaudēt, nō videmus, mētis eorum latitudinē modò in verbis, modò in operibus cōsiderādo cognoscimus, sed tn̄ quanta in eis amplitudo sit eiusdē latitudinis ignoramus, vt merito ipsorū quilibet dicat, *De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine dominus*. Vel aliter, De tribulatione in latitudinem dñs nos exaudit, quia parua & angusta sunt illa aduersa quæ hic toleramus, quæ tn̄ in latitudinē terminantur, quia per illa meremur præmia cœlestia, quæ non terminantur. Et hanc expositionem ponit August. d. *De tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine dominus*, quia angustia nrā, & tribulatio finitur, latitudo autem quo transimus, nō habet terminum.

Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.

Consequenter hic deducit, præter Deum nihil timendum. Et primò ostendit, quod timere non debemus homines, secundò quod nec dæmones, ibi, *Dominus mihi adiutor*. Quantum ad primū, ostendit, quod ille, qui adiuuatur à Deo, nullum hominem debet timere, quia homines non habent potestatem auferendi à nobis, nisi illa, quæ etiam sine persecutoribus nos oporteret relinquere. Et hoc est consilium Christi, dicentis, Nolite timere eos, qui occidunt corpus, &c. Quæ verba ad propositum pertractans Ioannes Chrysost. super Matthæum, ait, Nolite timere eos, qui occidunt corpus, quo-

Greg. 29. mor. cap. 8.

Act. 5.

Phil. 1.

Psal. 4.

Mat. 10 Homines timere non debemus.

quoniam etsi corpus ab impijs occisum non fuerit propter Deum, à seipso post modicum morietur propter naturã. Ergo occisi ẽm corpus ab impijs, nihil perditis, nisi mortis dilationẽ, vt corpus, qđ post modicum fuerat moriturum, antè moriatur: magis autem nec ipsam mortis dilationẽ. Si enim verum est ꝙ nec folium quidem cadet de arbore sine præcepto patris, quia numerati dies ad vitam nobis sunt dati, credere debemus, ꝙ nec moriemur ante diem, nec transire possumus diem. Nunc ponamus, ꝙ ante diem moriamur propter Deum. Si ergo & necessitate post modicum morituri sumus, nulla Dei causa proposita, quare non ante modicum in causa Dei cum gloria morimur, vt fiat voluntarium quod est necessariũ, vt offeramus pro munere quod reddetur à te pro debito. Ideo ait Christus. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, substãtia.n.hominis non est corpus, sed anima. Hanc enim solũ Deus ad imaginem suã fecit, & hanc diligit, propter hanc fecit & mundum, & hanc zelat, & persequitur inimicus, & propter hanc ipse filius Dei venit in mundum, corpus autem vestimentum est animæ. Sicut ergo vestimentum super homines positum si quis furibundus scindat, dolorẽ quidem iniuriæ sentit homo, damnum autem nõ patitur in natura: sic corpus super animam positum si occidatur ab impijs, aĩa quidẽ occisionis illius sentit dolorẽ, dãnum aũt suæ naturæ nõ patit. Aut (quod sentio verius) non solũ ad vestimentum aĩæ caro creata est, sed magis ad tentationẽ eius, quasi domesticã & naturalis inimica copulata, vt dum expugnatur à carne, nec vincitur, coronetur à Deo. Si ergo caro inimica aĩæ tentatio est, quis sapiens non intelligit, quia occisio corporis optanda est magis quã timenda? Ideo enim tibi corporalis natura creata est corruptibilis, ideo deponẽdi corpus tẽpus est numeratum: vt, dum homo moritur, corpori illi non parcas: sed commercio perituro cõpares tibi vitã mansuram. Ecce si mutuò aliud acceperis, vt puta equũ, aut bouẽ: nonne assidue opus tuum operaris in eũ? Dicis enim apud te, Hodie vel cras tollendus est à me, q a non est meus.

A Et in corpore corruptibili natus, quare ad vtilitatẽ aĩæ tuæ non vteris tẽporali corpore tuo, sciens, ꝙ post modicum tollendum est à te, quia non est tuum? Quæ est ista insipientia nostra, odire quod nostrum est, amare quod nostrum non est, studere quod saluare nõ possumus, & negligere, quod in æternũ habebimus? Hæc Chrysost. Si ergo vltimum quod homines malũ nobis facere possunt, est mors corporis, & in hoc timendi non sunt: sequitur ꝙ in Dño sperantes nullũ hominem timere debem'. Et hoc est, quod ait

B Psal. *Dñs mihi adiutor*, &c. Et nota ꝙ De' multarũ personarũ est adiutor, qm adiuuat contritos pœnitentes, vide versũ 957. Adiuuat iniuste patiẽtes, vide vers. 1921. Adiuuat cum hoste præliantes, vide vers. 983. Adiuuat egenos mendicantes, vide vers. 96. Adiuuat in Domino cõfidentes. Adiuuat deuotè exorantes, vide ver. 672. *Deus multis modis iuuat.*

Dominus mihi adiutor: & ego despiciam inimicos meos. 2054

C HIc ostendit, ꝙ in Dño sperantes nõ debemus timere demones, vbi aduertẽdũ, ꝙ nomine inimici diabolus intelligitur, quia semper insidiatur nobis, & pugnat cõtra nos. 1. Pet. 5. Aduersarius vester diabolus tanquã leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, vide versic. 234. Et ideo inimicus noster meritò dr, uide vers. 389. Et de isto inimico, & omnibus angelis eius hic loquitur Psalmista, dicens, *Dominus mihi adiutor*, &c. quasi dicat, Quid dæmones timebo, Dño me protegente? Non.n. plus tentare pñt, quã sibi permiserit Deus. Quis.n. tantorum *Inimic' noster dr diabol'.*

D insidias euadere posset, nisi illum Deus adiuuaret? Certè nullus, sed Deus nõ deserit quos misericorditer creauit, vt ostẽdit Greg. super illo verbo Iob 10. Et consilium impiorum adiuues, dicens, Quos namq; inimicos vel impios hoc loco vocat, nisi malignos spiritus, qui cum redire ad vitam ipsi nequeant crudeliter socios ad mortẽ quærunt? Hoc indesinenter consiliũ contra bonos maligni spũs ineunt, vt ij, quos seruire Deo inocuẽ in trãquillitate cõspiciunt, vexati aduersitatibus ad voraginem culpæ rapiantur, *Greg. 9. mora. c. 34. Diabolus vincere non põt nisi volentẽ. Tẽtatio diaboli non superat vires nostras.*

Sed

Sed eorum consilij acumen destruitur, quia prius conditor cum viribus flagella moderatur, ne virtutem pœna trāsceat & per astutiam fortium humana infirmitas cadat. Vnde & bene per Paulum.d. Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet cū tentatione prouentū, vt possitis sustinere. Nisi ét misericors Deus cum virib. tentamenta modificet, nullus p̄fectò est, qui malignorum spirituum insidias non corruens, portet, quia si mensurā tentationibus iudex non præbet, eo ipso protinus stantem deijcit, quo vltra vires onera imponit. Sic igitur nos adiuuat De⁹, quia tentationibus inimicorū mensurā imponit, vt nullus nisi volens superetur. Vnde meritò clamat Psalmista, d. *Dñs mihi adiutor & ego despiciam inimicos meos.*

1. Cor. 10

Hoīes et dæmones dicūtur inimici nostri.

Vel aliter, hoc potest intelligi non solum de dæmonibus, sed ét de hominib. quos inimicos toleramus. Vnde hunc locū exponens Aug. ait, Sed nunquid solos homines inimicos habet ecclesia? Quid est homo carni, & sanguini deditus nisi caro, & sanguis? Sed Apostolus ait, Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & rectores mundi tenebrarum harum, idest, rectores iniquorum mundum istum diligentium, & propterea tenebrarū, quia & nos aliquā tenebræ fuimus, nunc autē lux in Dño, aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus, idest, diaboli & angelos eius. Audi ergo quod sequitur, *Dominus mihi adiutor*, &c. Ex quolibet genere inimici exurgant, siue ex numero malorū hominum, siue ex numero malorum angelorū, in Dei adiutorio despicientur, quia si consistant aduersum me castra, non timebit cor meū si exurgat aduersum me prælium, in hoc sperabo. Vel adhuc generalius hoc potest intelligi de omni genere inimicorum, s. mundi, carnis, & diaboli, contra quos Deus nos adiuuat, ne inuiti vincamur. vide versi. 983.

Ephe. 6.

Ephe. 5.

Ephe. 2.

Ps. 26.

2055 *Bonum est confidere in Domino, quàm confidere in homine.*

HIc ostendit solum in Deo spem esse ponendam, non in hominibus, nō in dæmonibus. Et primò ostendit primū,

B secundò secundum, ibi, *Bonum est sperare.* Quantū ad primum, confidentiā in Deo ostendit esse ponendam, non in hominibus. Et hic nota q̄ multa sunt, in quibus confidunt homines, & decepti reperiuntur, si non principalius confidunt in Dño. Nam aliqui cōfidunt in terrenorū abundantia, aliqui in personali sanctimonia, aliqui in temporali vana gloria, aliqui in mundiali eminentia, aliqui in sæculari sapiētia, aliqui verò in diuina misericordia. Et solum vltimi bene & tutè confidunt. Quibus omnibus consideratis, ait

Cōfidūt hoīes in multis.

Confidēdū est in solo Deo.

F Psal. *Bonum est confidere in Domino*, &c. Et est sensus, Bonum est confidere in Dño, cum fuerimus ab inimicis prædictis persecuti, qui solus adiuuare potest, *quàm confidere in homine*, quia illud est bonum, sed istud malum, quia, vt dicitur, Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum.

Bonum est sperare in Domino, quàm sperare in principibus. 2056

G HIc ostendit, q̄ non est ponēda spes in angelis, vel dæmonibus. Non quidē in angelis bonis, quia illi etiā adiuuāt nos, hoc tn̄ non faciunt à se, sed solum vt ministri Dei, ergo in Deo sperandū est, non in illis. Non ét in dæmonibus, quia quicquid agunt, ad hoc intendūt vt nos decipiant. Vbi notādum, q̄ principes in scriptura dicuntur angeli tam boni quā mali, q̄m inter angelos tam bonos, quam malos est prælatio, sic q̄ superiores aliorum principes dicuntur. Vel etiam quia principantur hominibus, scilicet, bonis boni angeli, & mali mali. Quòd enim

Principes dicūtur angeli tā boni quam mali.

H boni angeli dicantur principes, ostenditur Dan. 10. Vbi angelus Domini Danieli de angelo beato custode regni Persarum, ait Princeps regni Persarum restitit mihi viginti, & duo diebus. Et ecce Michaël vnus de principibus primis venit in adiutorium meum, de hoc vide versic. 1751. Mali etiam angeli dicuntur principes. Vnde de diabolo ait Christus Nunc iudicium est mundi: nūc princeps huius mundi eijcietur foras, &c. In istis ergo principibus, scilicet, angelis bonis, vel malis, non est sperandum, quia creaturæ

Ioan. 12

Sperādū nō est in angelis et bonis.

ruræ sunt. Secundum autem, quod ait Greg. spem in creatura ponere, & est de Deo desperare. Et ideo ait nunc Ps. *Bonum est sperare in Domino*, &c. Vnde istũ passum exponens Aug. ait, Nullus enim rectè dicere potest, Angelus bonus sic à me cogitetur, vt in eo spem ponere debeam, uemo enim bonus, nisi solus Deus. Et cum videtur adiuuare homo, vel angelus, cũ hoc vera dilectione faciunt, ille per eos facit, qui eos pro modo eorum bonos fecit. *Bonum est ergo sperare in Domino, quàm sperare in principibus*. Nam & angeli dicti sunt principes, sicut in Daniele legimus, Michael princeps noster.

Gregor. 42. mor. c. 2.

Mat. 10

2057 *Omnes gentes circuierunt me, & in nomine Domini, quia vltus sum in eos.*

HIc ostendit Dauid in persona iustorum se grauiter fuisse persecutum, ostendit autem grauitatẽ persecutionis, vt ex hoc ostendat ampliorẽ gratiam liberationis. Vbi notandum, quod à malis, & persecutionibus Deus suos liberat dupliciter, primò præseruãdo ne cadant, secũdò lapsos adiuuãdo, vt surgant. Sic & in grauibus persecutionibus Dauid dupliciter se dicit à Deo liberatum. Et primo modo primo, secundo modo secũdò, ibi, *Impulsus*. Circa primam partẽ tria ostendit, primò persecutionis iustorum grauitatem, secundò persecutionis Christi crudelitatem, ibi, *Circumdantes*, tertiò persecutionis nostræ vtilitatem, ibi, *Circumdederunt me sicut*. Quantum ad primũ, sciendum, quod hic Ps. loquitur in persona ecclesiæ, quæ à principio grauibus persecutionibus à gentibus fuit circundata. Cõtra enim ecclesiam statim insurrexerũt principes mundi, ipsam exterminare volentes, sed Dñs ipsam adiuuans de persecutoribus fecit vltionem, vnde Greg. super illo verbo Iob 6. Graditur supra fluctus maris, ait, Quid enim maris nomine, nisi in bonos sæuiens mundi huius amaritudo signatur? De quo per Ps. dicitur, Congregans sicut in vtre aquas maris. Aquas enim maris Dñs quasi in vtre cõgregat, cũ miro moderamine cuncta disponens, in suis clausas cordibus carnaliũ minas frænat. Super fluctus ergo maris Dominus graditur, quia, cum se procellæ per-

A gentibus in principio ecclesia passa fuit.

Greg. li. 6. mor. c. 5.

Ps. 32.

A secutionis erigũt, miraculorũ eius obstupefactione franguntur. Qui enim tumores humanæ insaniæ mitigat, quasi erectas in cumulo vndas calcat. Et sequitur ad propositum. Nam cum mox eum suum gentilitas destrui nouæ conuersationis prædicatione conspiceret, cum mũdi huius diuites elationi suæ contraire viderent facta pauperum, cum sapientes sæculi aduersari sibi imperitorũ verba pensarent, in persecutionis protinus tẽpestate tumuerunt. Sed qui verborum aduersitate commoti ad persecutionis procel-

B las insiliũt, signorum (vt diximus) admiratione temperantur. Tot ergo in huius maris fluctibus Dñs gressus posuit, quot superbis persecutoribus miracula ostendit. Vnde bene rursum per Psal. dicitur, Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dñs, quia contra electorum vitã ad persecutionis vndas mundus se mirabiliter extulit, sed has supernorum cõditor subleuata virtute prædicantium mirabilius strauit. Ministros etenim suos plus ostendit posse per miracula, quam potestates terrenas timere per vim. Ex qui-

C bus verbis duo patent. Primum quomodo ecclesia à principio gentium persecutionibus vndique fuit circundata. Et quantũ ad hoc, ecclesia dicit, *Omnes gentes circuierunt me*. Secundum quomodo gentilitas visis miraculis, & auditis prædicationibus ad Christi fidem fuit conuersa. Et quantum ad hoc dicit, *Et in nomine Domini, quia vltus sum in eos*. Quæ enim maior vltio de persecutore potest fieri, quàm ipsum facere defensorem, de

D inimico amicũ, de infideli fidelem? Vnde hic ait glo. *In nomine Domini vltus sum in eos*, quia persecutores modo pro nomine Domini ad fidem conuersi pœnitendo pœnas tolerant, quas alijs inferebãt, & August. hic ait, Quod ait, *Omnes gentes circuierunt me*, &c. significat ecclesiæ labores, atque victoriam. Et nota hic, quod vltio Domini est multiplex, secundum quod diuersimodè vlciscitur de peccatoribus. Vlciscitur enim primò, peccatum commissum puniendo æternaliter. Hier. 51. Nolite tacere super iniquitatem eius, quoniam tempus vltionis est Domino. Secundò, peccatum continuatũ puniendo

Psal. 92.

Vlta est ecclesia de gentibus, illas cõuertendo.

tio æternaliter. Exo. 32. Ego autem in die vltionis visitabo peccatum eorũ. Tertiò, peccatum committendum impediendo paternaliter. 2. Mach. 6. Etenim non sine re multo tempore peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Quartò, inimicum ad suum amorem conuertendo. Et hoc est summum genus vltionis, & nobilissimum, sicut hic. *Et in nomine, Domini, quia vltus sum in eos.*

2058 *Circundantes circundederunt me, & in nomine Domini, quia vltus sum in eos.*

Ostendit hic persecutionis Christi crudelitatẽ. Vnde notãdum, ꝙ hic Psalmista mutat personam, quia in præcedenti versu loquebatur in persona corporis Christi, s. ecclesiæ, hic autem loquitur in psona capitis, s. Christi. Hic enim adducit Christi passionem & persecutionem Christi, vt ostendat, ꝙ ecclesia exemplo Christi passionis fortificata fuit in suis passionibus vt eas ferret patienter. Ipse enim multoties à Iudæis fuit circũdatus, qui sibi insidiabantur. Vnde dicit Ioan. 10. Circundederunt ergo eum Iudæi, & dixerunt si tu es Christus, dic nobis palã. Vnde de ipsis conqueritur Christus Psal. 21. d. Circundederunt me vituli multi, tauri pingues &c. Et infra, Circundederunt me canes multi, &c. Et vide ꝙ hic non ponit gentes, sicut statim fecit in persecutione ecclesiæ, dicens, *Omnes gentes circundederunt me*, &c. quia non gentes, sed Iudæi causa principaliter Christi passionis fuerunt. Et aduerte, ꝙ de ipsis Christus fuit vltus, aliquos ad fidem conuertendo, alios temporaliter per Titum, & Vespasianum puniendo, aliquos obstinatos æternaliter damnando. Et ideo sequitur, Christo dicente, *Et in nomine Domini, quia vltus sum in eos.* Vnde istum sensum hic habet August. dicens, Si quæratur, vnde tanta mala superare potuit ecclesia, certè exemplo passionis Christi, cuius exemplum hic ponit, dicẽs primò quid fuerit passa, quia *Omnes gentes*, &c. Et nunc sequitur, quid in suo capite Christo fuerit passa, vnde sequitur, *Circundantes circundederunt me.* Et bene hic non est

Circundat⁹ fuit Christus à Iudæis.

Vlt⁹ fuit Christus de Iudeis diuersimodè.

E repetitum *Omnes gentes*, quia à Iudæis solum factum est. Hæc est ergo circundatio pœnalitatis & miseriæ. Vnde notandum ꝙ multiplici miseria in hac vita circundamur & pœna, vt ab hac circundatione nullus hominum gradus, nulla ætas, nullus sexus excipiatur. Deus enim peccata impunita dimittere nescit. Et ideo in persona omnium clamat scriptura, dicens, Circundederunt me mala quorum non est numerus. Et rationem subdit, d. Comprehenderunt me iniquitates meæ, &c.

Circundatĩ quilibet hõ in hac vita miseria. Ps. 30.

F *Circundederunt me sicut apes, & exarserũt me sicut ignis in spinis, & in nomine Domine, quia vltus sum in eos.* 2059

Ponitur hic persecutionis vtilitas. Vbi notandum, ꝙ circundatio passionis quam Iudæi fecerunt Christo, dicitè fuit sicut apes, & sicut ignis in spinis. Apes enim producunt mel in fauis, sed alijs, non sibi. Sic Iudæi Christum occidentes, mel nobis protulerunt, non sibi, quia Christum nobis gentibus fecerunt dulcissimum, & misericordem, non autem sibi, quinimò ipsum fecerunt sibi G vltorem, mediantibus Tito, & Vespasiano. Et hoc est quod ait Christus, *Circundederunt me sicut apes.* Vbi Augustinus ait, Nam ipsum Dominum Iesum Christum caput ecclesiæ rectè accipimus circundatum à persecutoribus, sicut circundant apes fauum. Quid enim ab ignorantibus gestũ sit, mystica subtilitate Spiritussanctus loquitur. Mel quippe apes operantur in fauis. Nescientes autem persecutores Domini, fecerunt eum nobis ipsa passione dulciorem, vt gustemus, & videamus quàm suauis & dulcis est Dominus, qui mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationẽ nostram. Et quantum ad hoc dicit, Circundederunt me sicut apes. Item ex alio vtilitas huius ostenditur, quia per charitatem Christi passionis peccata nostra sunt nobis dimissa, quæ charitas per ignẽ denotatur, Christo dicente, Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat? Hic enim ignis charitatis Christi, spinas peccatorum comburit. Quid enim spinæ pungentes, nisi peccata suis aculeis

Vtilitas passionis Christi.

H

aculeis conscientiā pungentia designāt? Prouerb.15. Iter impiorum quasi sepes spinarum. Ignis ergo ardens spinas, est charitas passionis Christi, vitia nostra consumens. Et quantum ad hoc ait, *Et exarserunt me sicut ignis in spinis*, idest, sicut ignis spinas cōsumit. Et hoc est quòd ait Glo. *Et exarserunt me sicut ignis in spinis*, quia ea peccata, quæ in fideli populo erāt, igne persecutionis cremauerūt; cui volentes officere, profuerunt. Et vide aliam vtilitatem, quia etiam passio Christi multos persecutorum suis fidelibus sociauit, faciens eos de infidelibus fideles, & de inimicis amicos, obstinatos autem æternaliter puniens. Et hoc notās dicit, *Et in nomine Domini*, &c. Quod exponitur vt in uersi.2057. Vnde hic ait August. *Et in nomine Domine*, &c. siue quia malitia quæ in persecutoribus erat extincta, Christiano populo sunt sociati, siue qa cæteri eorum, qui contempserunt hoc tempore uocantis misericordiam, veritatem iudicantis in fine sensuri sunt.

2060 *Impulsus euersus sum, ut caderem, & Dominus suscepit me.*

Hic ostendit se iam lapsum à Deo liberatum. Dominus enim nō solum iuuat hominem in tentatione ne cadat, sed & post casum ipsum suscipit, & facit surgere. Impulsus fuit Petrus ab ancilla vt caderet, scilicet ut cōfiteretur se Christi discipulum, & periret cum Christo. Ipse autem fortius cecidit, quia ne corpus caderet, in animā prælegit cadere, Christum negando. Similiter & omnes discipuli timore mortis corporum impulsi, in anima ceciderunt. Sed nunquid lapsos Deus deseruit? Certè non, imò suscepit eos ad gratiam resuscitando & eos fecit fortiores quam essent ante casum. Quod ostendit Grego. d. Scimus.n. Apostolorū primum, s. Petrum, ante acceptam Spiritussancti gratiā quoties dū morti timuit, vitam negauit, &c. uersi.2008. Et istū intellectū habuit supra, ps.36 de quolibet De electo. Cum ceciderit, non collidetur, quia Dńs supponit manum suam, uide uersi.590. Et hic potes notare, quòd quāuis intentio dæmonis impellētis homines ad casum sit ut à casu non resurgant, tñ magnā est differentia inter electos, & reprobos, quia electi etsi qñque cadunt, finaliter tñ à Deo suscepti resurgunt. Sic.n. irreparabiliter cecidit Lucifer, Luc.10. Videbam Sathā quasi fulgur de cęlo cadētem. Et de oībus reprobis di. Ps.35. Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, expulsi sunt nec potuerunt stare. Quod ideo dicit, quia etsi in reprobis qñque bona uita præcesserit, finaliter tñ stare nō possunt, sed impulsi æternaliter cadunt. Quod notans sapiens, ostendit, & dicit, Si ceciderit lignum ad austrum, uel ad aquilonem, in quocunq; loco ceciderit, ibi erit. Per austrum enim intelligit statum gratiæ & fœlicitatis, sed per aquilonē, statum culpæ & damnationis æternæ. Vnde dicta uerba exponēs Bern. ad propositum dicit, Austri calor, & claritas in scriptura sacra bonam solet habere significationē. Ab aquilone uerò pādetur omne malum. Porro hominem uidit aliquis. Cadit arbor in morte, & quocunque ceciderit, ibi erit, quia in statu, in quo te Deus inuenerit, in eo te iudicabit. Videat ergo quò casura sit arbor antequā cadat, quia postquam ceciderit, iā non adijciat ultra ut resurgat, sed nec ut scipsum per pœnitentiā uertat. Qua parte autem casura sit arbor, si scire uolueris, ramos eius attende. Inde.n. unde maior est copia & ponderosior, inde casurā non dubites. Rami nostri desideria nostra sunt, quibus ad austrum uertimur, si spiritualia fuerunt, si uero carnalia, ad aquilonem, &c. Vnde de cadentibus ad aquilonem in morte, dicitur Hier.8. Qui cadit non resurget, & qui auersus est, nō reuertetur. Et attende quòd in isto casu sunt mala. Primò ibi est pœna ignis combustiua. psal.139. Cadent super eos carbones, in ignem deijcies eos, in miserijs non subsistent. Ibi est pœna obstinationis irreligua. Psalmus.140. Cadent in retiaculo eius peccatores. Ibi est pęna omnis bonæ operationis exclusiua. Iob 31. Humerus meus a iunctura sua cadat, & brachium meum cum ossibus suis conteratur. Per brachium enim, & humerum uirtus operandi designatur, quæ in isto casu cessat omnino. Ibi est pœna timoris, & status mentis percussiua. Psal.54. For-

Greg.17 mora.c.16.

Eccl.11

Austri & Aquilonis nomine qd significetur.

Eccl.11

Casus pęna æternalis multa mala cōtinet.

Ps.139.

Brachiū & humerus quid denotēt.

Iob 31.

Formido mortis cecidit super me, timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ. Et idō de quolibet ibi cadente, dr̄ Esa. 22. Frangetur, cadet, & peribit, s. æternaliter. E contra autē de quolibet electo dr̄ Prouerb. 24. Septies in die cadet iustus, & resurget. Hoc ideo, quia Dn̄s suscipit eum. Hoc ergo notans Psalmista in personam cuiuslibet iusti, ait, *Impulsus, euersus sum vt caderem*, i. impulsus, s. à dæmone & tentatione, ad hoc vt caderem, & euersus sum, quia, s. cecidi à statu gratiæ, *Sed Dominus suscepit me*.

2061 *Fortitudo mea, & laus mea Dominus & factus est mihi in salutem.*

A HIc ostendit se à Deo fortificatum. Nam, vt dictum est statim, multoties peccator post casum susceptus à Deo fortior resurgit q̄ esset ante casum vt exēplo militis ostendit Greg. dicens, Pensandum est, q̄ Deus oīpotens occulto consilio quosdā ab ipsis exordijs suis innocentes custodiens, vsq; ad virtutum summa prouehit, vt simul in eis proficiat, & annorum numerositas & celsitudo meritorū. Alios verò exordijs suis deserens, scaturientib. vitijs ire per abrupta permittit. Plerumque tn̄ etiam eos conspicit, & ad sequendum se sancti amoris igne succendit, atque molitas in eorum cordib. prurigines vitiorū vertit in seruorē virtutum, & eo magis ignescunt ad desiderium requirendæ pietatis Dei, quo magis erubescunt memoriā iniquitatis suæ. Sicut sæpe contingit, vt in pugnæ certamine miles ante ducis sui oculos constitutus, hostili virtuti turpiter cedat & eneruiter præbens terga, feriatur, qui tn̄ hoc ipsum, q̄ turpiter cessit erubescens, ante ducis sui oculos maiores ex ipsa verecundia vires sumit, tantoq; post fortiora exercet, quanto & præsentem gloriam virtutis permgat, & præteritam ignominiam debilitatis tegat. Sic ergo nonnunquam quædā in Dei seruitio ex anteacta debilitate, acrius in Dei seruitio roborātur, eoque ad custodienda mandata & futurorum tribuit desiderium, & impellit memoria præteritorum, vt hinc ad ventura amor prouocet, illic de præteritis verecundia instiget &c. Tales enim ex anteactis culpis infirmitatem suā cognoscūt, & si quid possunt boni, totam suam fortitudinem Deo attribuunt, dicentes Deo illud psal. 30. Quoniam fortitudo mea & refugium meum es tu, & propter nomen tuum deduces me, &c. Sic & nunc in persona iustorum, qui per pœnitentiā à peccatis surrexerūt, à Deo suscepti, ait, *Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem.* Nec mirum. Illi enim soli in certamine cadunt, quorū fortitudo cadit, quorum laus deficit. Qui ergo Deum ponit fortitudinem suam, & laudem, sicut Deus deficere non potest, sic nec ipse cadere. Vnde hic ait August. Qui ergo cadunt, cum impelluntur? Certè nulli, nisi illi qui sua sibi fortitudo, & sibi sua laus volunt esse. Nullus quippe in certamine cadit, nisi cuius fortitudo, & laus cadit, qua ꝓpter cuius fortitudo, & laus est Dn̄s, tam non cadit, q̄ non cadit Dn̄s. Et nota, q̄ fortitudo nostra dr̄ Deus. ver. 439 *Et factus est mihi in salutem.* Non tn̄ ex hoc habetur, quòd Deus aliquo modo sit factus, sicut cum dicimus, Verbum caro factum est, non sequitur ex hoc, quòd verbum aliquo modo sit factum, vel mutatum, sed solum quòd actione Dei factum est, vt aliquid sit vnitum verbo, q̄ ante non erat vnitum. Sicut homo, qui est tibi à dextris, potest tibi fieri à sinistris, sine sui mutatione, sic & Dominus suis fit in salutem sine sui mutatione, de hoc vide versicu. 438. 755. 655. Vnde hic Augustinus ait, Factus ideo nobis dicitur Dominus in salutem, non quia ipse aliquid factus est, quod ante non erat, sed quia ipsi cum in eum crederent, q̄ non erant, facti sunt. Etiam ipse non sibi, sed illis, quod auersis à se non erat, salus cœpit esse conuersis.

Greg. 18 mor. c. 15

Factus quō dicitur De⁹ salus. Ioan. 1.

Vox exultationis, & salutis in tabernaculis iustorum. 2062

HIc Psalmista pro se, cæterisque iustis consurgit ad gratiarum actionem ex prædictis. Circa autem gratiarū actionem Dauid multa ostendit, quia ostenditur primò modus, secundò laus, ibi, *Dextera Domini*, tertiò tempus, ibi:

Non

Non moriar, quartò fructus ibi, *Castigās*, A tabernaculum intelligitur ecclesia militans, vide versi. 691. 758. In isto ergo tabernaculo iusti exultant, & Deo gratias agunt, quia insimul charitate cōgregati, sua opera, & orationes Deo reddūt. d. Ps. 110. Confitebor tibi, Dñe in toto corde meo, in consilio iustorū & cōgregatione. Quāto. n. orationes, & opera bona à pluribus bonis simul congregatis sunt facta, tanto sunt amplius Deo accepta. Sic. n. d. Ps. 67. In ecclesijs benedicite Dño. Et hoc modò notans Psal. d. quòd *Vox lætitiæ, & exultationis in tabernaculis iustorum.* i. in B congregatione iustorum.

Taber-naculū multa in scri-ptura si-gnificat. Quantum ad primū sciendum, q in scriptura tabernaculum quãque sumitur pro conscientia, quãque ipsum corpus nostrū, quãque verò ipsa iustorum congregatio, siue ecclesia. Primo namque tabernaculum dr̃ mens nostra, siue cōscientia, quia in ipsa sancti viri, vt in tabernaculo absconduntur & habitant, ibi pax eorum; & requies, foris autem nisi bella, Iob 5. Scies, quòd pacem habebit tabernaculū tuum, ibi habitat tecū Dñs Iob 29. Erat secreto Deus in tabernaculo meo. Quod exponens Greg. dicit, Quid hoc loco tabernaculum, nisi habitationem mentis accipimus? quia per omne, quod cogitando agimus, in consilio cordis nostri habitamus. Quisquis autem mandata Dei tacitus cogitat, secretò Deus illi in tabernaculo est. Habitationem enim cordis sui ante oculos Dei viderat, qui dicebat Et meditatio cordis mei in cōspectu tuo semper, &c. Ad propositum ergo, sancti etsi exterius patiuntur in corpore, interius tñ exultant in mente, imò quanto exterius corpus persecutionibus, & aduersis atteritur, tanto amplius in mente C gaudent, & Deo gratias agunt. Quid cogitas q Laurentium tam lætanter tormēta perferre fecerat, nisi lætitia interior cordis? In isto ergo tabernaculo conscientiæ sancti viri Deo gratias agunt, lætantur, & gaudēt, dum corpus atteritur exterius. Et hoc est, q dicit Apostolus, Gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi, nā virtus in infirmitate perficitur. Et hoc est, quod nunc de iustis aduersitatibus pressis, ait Psalmista, *Vox exultationis, & salutis in tabernaculis*, i. in conscientijs *iustorum*. Oppositum autem accidit peccatoribus, quia exterius gloriantur, & exultant, sed vermę conscientiæ corroduntur interius. Et hanc expositionem ponit Augu. hic dicēs. Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum, vocē mœroris putabant esse qui in eorū corpora sæuiebant, non enim sentiebant interiora gaudia sanctorū de spe futuræ gloriæ. Vnde Apostolus dicit Quasi tristes, semper autem gaudentes. Et iterum, Non solum autem, sed etiam gloriamur in tribulatione. Secundò per

Greg. 19 moral. c. 101.

Ps. 18.

2. Cor. 12.

Exultāt sācti interius, dum patiuntur exteri⁹.

2. Cor. 6

Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me, dextera Domini fecit virtutem. 1063

Ponitur hic ipsa laus siue gratiarum actio. Vbi notandum, q per dexterā Dei in scripturis intelligitur ipse Christus, qui sedet à dextris Dei, vide vers. 23. 235. 713. 1965. Hæc autem dextera primò facit virtutem, dū peccata dimittit, quod virtutē infinitam exigit, vt dictum est versi. 1835. Dimissis autē peccatis, nos exaltat, quia per gratiā nos filios Dei, & hæredes efficit. Et consequenter facit virtutē, dum nos fortificat in aduersis. Vel hæc dextera facit virtutē, nos iustificando, exaltat nos glorificādo, facit virtutē, in gloria confirmando. Vnde hunc passum exponens Aug. dicit, *Dextera Domini fecit virtutem*, quam virtutem inquit? *Dextera Domini exaltauit me.* Magna virtus, exaltare humilem, deificare mortalem, D præbere de infirmitate perfectionē, de subiectione gloriam, de passione victoriam, dare auxilium de tribulatione, vt afflictis vera Dei salus patesceret, affligentibus autem vana salus hominis remaneret, magna hæc. Sed quid miraris? si aliquid repeat, non homo vicit, non homo sibi salus fuit, sed Deus homini, quia dextera Domini fecit virtutē. Vel aliter, vbi notandum, quòd exempla virtutum ab alijs nobis data, nos ad virtutes inducunt, sicut Abraham exemplo suo quo Deo obediuit volens immolare filium, nos ad obedientiam Dei trahit, Isaac ad patientiam, Iacob ad toleran-

Matth. vlt.

Christus virtutes operat.

lerantiam, Ioseph ad castitatē, &c. vt deducit
Greg. 27 mor. c. 6. & 7. Greg. Et infra, vide vers. 1394. Christus autem virtutes oēs in cæteris sanctis dispersas, in se ipso oēs solus simul habuit & perfectius; quia si præcepto Dei Abrahā voluit immolare filium, & Christus obediens patri, immolauit seipsum. Si Isaac seruauit patientiā quid patientius Christo? qui sicut ouis ad occisionē ductus est, & non aperuit os suum, &c.
Christus oēs virtutes habuit, & exēplum nobis dedit. Quibus consideratis, de Christo sub nomine dexteræ Dei dicit Psalmista. *Dextera Domini fecit virtutem*, quia, s. actū omnis virtutis in seipso habuit, quod de nullo alio dici potest, vt ostēdit Gregorius, dicens, Nullus hominū virtutes, & operationes Spiritussancti oēs simul habuit, nisi mediator Dei, & hominum, cuius est
Greg. 26 moral. c. 24. idem spiritus, qui de patre ante sæcula procedit. Alius namq; sanctorū prophetiā, alius virtutes, alius scientiā habuit, alius genera linguarū, alius interpretationē sermonum iuxta distributionē Spiritussancti accepit. Ad habenda vero cuncta eiusdē Spiritussancti munera aliorū nullus pertingit. At verò conditor noster infirma nostra suscipiens, per diuinitatis suæ potentiā simul se habere omnes Spiritussancti virtutes edocuit. Quia ergo hæc dextera Domini, s. Christus, oēs virtutes Spiritussancti, quas alij diuisim habuerunt, ipse insimul quasi vnitas habuit, ideo de ipso non in plurali, sed in singulari dicitur, *Dextera Domini fecit virtutem*. Et quia per exempla suarū virtutum nos fecit virtuosos, ideo subditur, *Dextera Domini exaltauit me*. Quæ enim maior potest esse hominis exaltatio, quā ipsum de vitioso facere virtuosum, de filio diaboli filium Dei, & huiusmodi? Et ideo quòd ista exaltatio hominis fuerit per virtutem nobis datā per ipsum, subditur. *Dextera Domini fecit virtutem*, i. hominem fecit virtuosum. Ita q hoc quod primò dicitur, *Dextera Domini fecit virtutē*, ad Christi virtutes referatur. Quod autem dicitur secundò, *Dextera Domini fecit virtutem*, ad nostras virtutes, per ipsum
Nota. in nobis genitas, deputetur. Et notandum quòd ecclesia iustorum à Christo exaltata multipliciter, vide versicu. 249. & 389.

E ***Non moriar, sed viuam, & narrabo opera Domini.*** 2064

Ponitur hic tempus gratiarum actionis, quia scilicet, semper. Vbi notandum, quòd hoc & de morte corporis, & de morte animæ accipi potest. Si de morte corporis, sciendum q iusti non quærunt laudare Deum, vt temporaliter viuant, sed magis econtrario quærunt viuere, vt benefaciēdo, Deum laudare possint. Et hoc est, quod ait hic. *Non moriar, sed viuam*, idest, placet mihi hic tēporaliter
F viuere, vt merendo, & præcepta Dei Ps. 33. adimplendo, possim narrare alijs opera Domini, quia quamdiu viuam, benedicā Dominum, semper laus eius in ore meo. Sed quæ sunt illa opera Domini quæ narrare debemus ostendit Psalm. 77. dicens, Narrantes laudes Dei, & virtutes eius, & mirabilia, quæ fecit, in quo ostenditur tria opera Christi maximè alijs narranda, vt conuertantur ad Christum, vide versū. 1281. Vel de morte corporali ecclesia ista verba dicit, *Non moriar*, &c. Persecutores enim ecclesiæ primitiuæ, cre-
Ecclesia persecutionibus non moritur, sed crescit.
G diderunt suis persecutionibus ecclesiam penitus annullare, martyres persequendo, & trucidando, sed quanto plures occidebantur, ecclesia merito, & numero magis multiplicabatur, vt patet versicu. 335. 220. 221. Sed persecutores stragem funerum vbique facientes, ecclesiā Christi moriarbitrabantur, & ecce nunc viuit, & crescit, & narrat opera Domini. Vbique Christus gloria beatorum martyrum est, vicit vapulando ferientes, patiendo furentes, diligendo sæuientes. Vel hoc potest intelligi de morte animæ,
H quæ fit per peccatum, quia peccato mortuus, Domini opera dignè narrare non potest, quoniam non est speciosa laus in ore peccatoris, Vnde Psal. 49. Peccatori autem dixit Deus. Quare tu enarras iustitias meas, &c. vide versicu. 821. Et hoc Eccl. 15. est, quod dicitur Psal. 113. Non mortui laudabunt te, Dñe, &c. vide versic. 2027. Consimiliter & iste nunc ait, *Non moriar, sed viuam*, quasi dicat. Ego narrabo opera Dei, quòd vt dignè facere valeam, mortem peccati cauebo, quia non moriar, sed viuam.

Casti-

2065 *Castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me.*

Castigat nos Deus p aduersa & corrigit. Castigat Deus cum ne tusti. OStendit hic fructũ aduersitatis. Aduersa.n. permittit Deus suis eueni re electis, non vt eos perdat, sed vt corrigat, nõ vt moriantur, sed vt spiritualiter viuant. Et hoc est, quod ait Apostolus ad Hebr.12. Quem diligit dñs, castigat, i.castum facit corrigendo. Vnde Apoc.3. Ego quos amo, hos corrigo, & castigo. Et ideo vt eius castigatione non grauemur, sed ipsam patienter pro nostra emẽdatione tolleremus, ẽt proprium suũ filium sine peccato flagellis subiecit. Si ergo exceptus es à passione flagellorũ, exceptus es à numero filiorum, qui flagellat Deus omnẽ filium, quẽ recipit. Vnicus.n. filius de patris substantia natus, equalis patri, in forma Dei verbũ, quo facta sunt omnia, non habebat, vbi flagellaretur. Ad hoc aũt carne indutus est, vt sine flagello non esset. Qui ergo flagellat vn cum sine peccato, relinquet adoptatum, qui est cũ peccato? Vnicus sine peccato, non tñ sine flagello, exemplũ nobis proposuit in passionibus suis. Non ergo turbari debemus, cum aliquis nostrum grauia, & indigna patitur, si obliti non sumus quę pertulit iustus iustorum, sanctus sanctorum. Et attende in hoc iustitiam, & misericordiam Dei. Iustitia est in hoc, ꝙ flagellat, misericordia in eo ꝙ flagellis recipit, & corrigit. Et attende, ꝙ non ait, Omnis, qui flagellatur, est filius Dei, sed omnis filius flagellatur. Non ergo intendit dñs flagellis suos occidere, sed seruare, non repellere, sed recipere, nõ corrumpere, sed castigare, & corrigere. Quod bene hic nouerat psl̃. *Castigans castigauit me dñs, & morti non.* &c.

August. Vnde hic Aug. dicit, *Castigans castigauit,* &c. Cur tanta indigna pertulit corpus Christi, scilicet, ecclesia: psalmista in persona populi in adoptionem filiorum recepti indicat, d. *Castigans castigauit me dominus,* &c. Non ergo quicquam viribus suis licuisse arbitretur fremitus impiorum, non haberet istam potestatem, nisi sibi data desuper esset. Sæpe enim filios paterfamilias p nequissimos seruos emẽdat, &c. Per hoc ergo vult nobis psalmista ostendere, ꝙ Deus per aduersa nos castigat & corrigit, vide vers. 19. 236. 327. 73. 85. 113. 448. 578 Quibus considẽratis, dicat psl̃. *Castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me.* Morti.n non traditur, cuius vita purgatur. Hanc castigationem bene Tobias nouerat, dicens. Benedico te, Deus Israel, quia tu castigasti me, & saluasti me. Castigatum n. se dicit in eo ꝙ cæcitatẽ incurrit, & ibidem Tobias dicit, Confitemini domino, filij Israel, ipse castigauit nos propter iniquitates nr̃as, & ipse saluauit nos propter misericordiam suam. Nulli enim dubiũ, ꝙ talis castigatio facta per aduersa, oculos mentis aperit, quos clauserat culpa. Cognitio autem proprij defectus, est magnum principium salutis peccatoris. Et ideo de castigatione per flagella, & aduersitatis facta, dicitur Hier.31. Castigasti me, & eruditus sum.

Nocere non possunt mali bonis, nisi quã tũ Deus pmittit.

Tob 11. *Tob. 13.*

Aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas, confitebor domino, hæc porta domini, iusti intrabunt in eam. 2066

PSalmista hic pro laude Dei adducit rõnes generales. Hic enim prædicit redemptionem generis humani factam per Christum, quæ in multis consistit. Et primo prædicat beneficia redemptionis, secundo exoluit debitum gratiarũ actionis, ibi, *Constituite diem.* Quantum ad primum, multa beneficia nostræ redemptionis enumerat per Christum incarnatum nobis collata, quorũ primũ est nouę legis institutio, secundũ, ecclesiæ ex gentibus & Iudæis constructio, ibi, *Lapidem quem.* tertium est, Christi passi resurrectio, ibi, *Hæc dies.* quartum est totius hominis beatificatio, ibi, *O domine.* Quantum ad primum ergo primo ponitur Christi aduentus & incarnatio. Secũdo ex hoc concluditur desiderij sanctorum patrum adimpletio, ibi, *Confitebor.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ ante Christi incarnationẽ paradisi nullus parebat ingressus, quia quicunq; quantũcumq; iusti ad inferos descẽdebant in morte, sed Christus per suam incarnationem factus est porta cœli insimul, & via per quam iusti in cœlum ambulant. Et hoc est, quod ipse ait, Ioan.10. Ego sum ostium, per me si quis

Porta cœli dicitur Christ'.

cuis intr oierit, salnab tur. Ista aũt porta fuit quasi occulta, quousq; ipse sacramẽta ecclesiæ incepit instituere, quæ ab ipso Christo et portæ cælestes dicuntur, quia iustificant hominem, quod nõ faciebant sacramẽta legis veteris. Propter quod dr Rom.3. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro, iustitia aũt Dei est per fidem Iesu Christi. Et hinc est, ꝙ ipse Christus, qui est ostium vitę, dum sacramenta nouæ legis instituit, quæ hominem iustificant, portas iustitiæ aperuit. Hoc prædicens psal. per modum cuiusdam postulationis, ait sãctis angelis, ***Aperite mihi portas iustitia***, i. aperietis, & hoc annunciando Christi incarnationem, qui incarnatus portas iustitiæ aperiet dum sacramenta nouę legis instituet. Et sequitur, ***Ingressus in eas, confitebor domino***, quia recipientes nouæ legis sacramenta, primo confitẽtur ipsum Deum per seipsos, si sunt adulti, vel per alios, vt paruuli. Et quia solum per Christum talia sacramenta sunt instituta, vt baptismus, pœnitentia, & hmõi. Ideo subdit, ***Hæc porta domini***, i. per dominũ instituta, ***iusti intrabunt in eam***. Quod ideo dicit, quia omnes, qui recipiunt deuotè nouæ legis sacramẽta, iustificantur. Et aduerte, ꝙ ista sacramẽta per Christũ instituta, primo vocat portas in plurali, quia plura sunt sacramenta, secundo ipsa vocat portam in singulari, rõne instituentis Christi, qui ex duabus naturis in vna persona consistit. Vel quia aliquando ipsa sacramenta instituta dicuntur portæ, quia per illa intramus ad vitam, & sic dicuntur in plurali portæ, quandoq; vero ipse Christus instituens, porta dr, & sic in singulari. Portę ergo cęlestes, i. sacramenta nouæ legis, per Christum portam nobis omnibus sunt apertæ, quibus quilibet ad vitam æternam potest intrare, si iustitiã velit imitari, alıter sibi portas clausas inueniet. Vnde bene d. ***Hæc porta domini, iusti intrabunt in eam***, quoniam vt dicitur Apoc.21. Non intrabit in illam aliquid coinquinatum faciens abominationem, & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitę, & agni. Hic aũt nota ꝙ scriptura duplices portas nominat, s. portas mortis, quę sunt uitia, & portas vitę, quę sunt virtutes. ps.9. Qui exaltas me de portis mortis, vt annũciem oẽs laudationes tuas in portis filiæ Sion. De istis portis, & illarum vijs, vide ver.104. Vel per portas iustitiæ, quib. intramus ad vitam, intelli ge duodecim virtutes, quas nobis ꝑ exẽpla vitæ aperuit Christus, de quibus dicitur Apoc.21. quod ciuitas cęlestis Hierusalem habebat portas duodecim, tres ab oriente, tres ab occidente, tres ab austro, & tres ab aquilone, &c.

Portæ cęlestes sunt sacramẽta.

Gala.2.

Porta duplex mortis & vitæ.

Portæ cęlestes sũt virtutes, portæ mortis sunt vitia.

E

Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem. 2067

F

HIc ex incarnatione Christi concluditur desiderij sanctorum patrum exauditio. Quãto.n. desiderio sancti patres scientes verbũ incarnandum, ipsum expectabant, ostẽdit ipse Simeon, q Christo recepto, statim pacem mentis habuit, quã ante hre nõ poterat. Ideo dixit Luc. 2. Nunc dimittis, dñe seruum tuum ſm verbum tuũ in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuũ. Vnde & Christus suis dicebat Apostolis, Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis, &c. Multi.n. reges, & prophetæ voluerũt videre, q̃ vos videtis, &c. Vnde de sanctorum patrum Christi aduẽtum desiderantium expectatione, ait Gregor. super illo verbo Iob 18. Vbi est ergo nunc præstolatio mea? Quia electi ante aduentum dñi, & in labore uitæ præsentis se esse cernebant, & tñ post præsentem vitam necdũ cęlestia bona percipere multis cogitationibus verebantur. Expectabãt.n. gratiam redemptoris sui, nec tñ ad eam poterant in carne viuẽdo peruenire. Vnde & quilibet ipsorũ dicebat, Vbi est nunc præstolatio mea? Quæ.n. potuit esse præstolatio iustorum, nisi iustus, & iustificans Deus, qui ad pœnas humani generis sponte descẽderet, & captiuos mortis iustitię suę virtute liberaret? Huius.n. presentiam minimè cessabant intenta cogitatione præstolari, quam quandoque esse venturam nouerant, sed venire citius quærebant. Vnde non suppliciter ait, Vbi est prestolatio mea? sed, Vbi est nunc præstolatio mea? Dum.n. addit nũc, ostendit quia quod quandoque venturũ orat, venire citius desiderabat. Ex quibus apparet, ꝙ quando Christus uenit in carnem,

Christi aduentũ sancti patres desiderabãt.

G

Luc. 10.

Greg. li. 13. mor. c. 21.

H

Salus nostra Christus est.

nem, desiderium sanctorum impleuit, ipsos exaudiẽdo. Et hoc est, quod in persona illorum omnium psal. Deum laudans d. *Confitebor tibi, quoniam exaudisti me*, s. confessione laudis, qm̃ exaudisti me. Si autem quæras, quare exaudire orationem iustorum quandoque tm̃ differt Deus, de hoc vide versic. 56. 516. 650. 1495. Sequitur, *Et factus est mihi in salutem*. Et hoc quia Christus incarnatus, saluator noster est factus. Vis aũt videre, qũo non meritis nostris, sed sola Christi gratia saluati sumus, quia ipse sua gratia nobis factus est in salutem, audi Greg. dicentem super illo verbo Iob 28. Nescit homo preciũ eius. Quid aũt nos dedimus ut hãc sapientiã, quæ Christus est, accipere mereremur? Gratia namque redempti sumus, ipsa nãque sola opera male viuendo dedimus, quibus si iusta retributio seruaretur, non Christus, sed supplicia redderentur. Sed aliud homo per iustitiam meruit, aliud per gratiam accepit. Testatur Paulus dicens, cum (inquit) adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis impijs mortuus est. Vnde quisquis à brutis animalibus rationis intellectu discretus est, qm̃ quod non suis meritis sic saluatus, intelligit, nihil se dedisse boni operis, ut ad fidem veniret, agnoscit. Hinc scriptum est, Gratia salui facti estis per fidem Christi, sed non ex nobis, Dei enim donũ est, non ex operibus, ut ne quis glorietur. Sed sunt nonnulli, qui saluos se suis viribus exultant, suisque præcedentibus meritis se redemptos esse gloriantur. Quorum profectò assertio inuenitur sibi ipsis contraria, qa & dum se innocentes asserunt, & redemptos, hoc in se iusti nomen, per nomen redemptionis euacuant. Omnis nãque, qui redimitur, ex aliqua proculdubio captiuitate liberatur. Vnde ergo quilibet iste redemptus est, si prius non fuit sub culpa captiuus? Liquet itaque qui a multũ desipit, quisquis hoc sapit. Hominis quippe meritum, superna gratia vt veniat, non inuenit, sed postquam venerit, facit, atq; ad indignam mentem veniens Deus, dignam sibi exhibet veniendo, & facit in ea meritum, quod remuneret, qui hoc solum inuenerat, quod puniret. Libet inter hęc mentis oculum ad illum latronem reducere, qui de fauce leonis ascendit crucem, de cruce paradisum. Intuemur qualis & ad patibulum venerit, & à patibulo qualis abscesserit. Venit n. fraterno sanguine cruentus, sed superna gratia est in cruce mutatus, &c. vsq, ibi. Sed ij, qui saluari hominem proprijs viribus astruũt, eandem confessionem hoĩs ab ipsius virtute hominis esse suspicantur. Quod si ita esset, in Dei laudem, psa. non diceret, *Confessio, & magnificentia opus eius*. Nec quod alibi ait, *Cõfitebor tibi, quoniã exaudisti me, & factus es mihi in salutem*.

Greg. 18 mor. cap. 24.

Rom. 11.

Rom. 5.

Ephes. 2.

Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. 2067

HIc ponitur secũdum, scilicet, ex Iudæis, & gentilibus ecclesiæ constructio. Et primo ponitur ecclesiæ constructio, secundo constructionis admiratio, ibi, *A domino*. Quantum ad primum, sciẽdum q̃ ad literã istum passum dixit Dauid de Christo, qui est uerus lapis angularis. Vnde istum versum de se dictũ Christus allegat, dicens, Nunquam legistis in scripturis, *Lapidẽ, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. à domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris*? Vocatur n. Christus à deo lapis angularis, quia lapis angularis duos parietes in vnum coniungit. Sic & Christus duos distinctos populos, s. Iudaicum, & gentilem in vnam fidem, & ecclesiam coniunxit. Qui populi ante Christum in cultu multum erãt diuisi, quia unus colebat Deum, alius diabolum, vnus fidelis, alius idololatra, vnus prope Deum, s. per fidẽ, alius longe à Deo, per infidelitatem. Vnde Apostolus sic istum textum ad istud propositum adducit ad Ephes. 2. d. Nunc autẽ in Christo Iesu vos, qui aliquando eratis longè, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim pax nostra, qui fecit vtraque vnum, qui veniens euangelizauit pacem, & vobis, qui longe fuistis, & pacem ijs, qui erant prope, quoniam per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem. Ergo iam nõ estis hospites, & aduenæ, sed estis ciues sanctorum superædificati super fundamentum Apostolorum, & prophetarũ ipso sum-

Lapis angularis dr Christus.

Ecclesia cõstat ex Iudæis et gẽtilibus

mo angulari lapide Christo Iesu, &c. Et hæc omnia præuidens ps. de Christo, ait. *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes,* &c. Et loquitur de futuro per modũ præteriti, pp certitudinem prophetiæ. Hic enim ſm Origenem lapidem Christum vocat, ædificatores aũt, doctores Iudæorum, qui Christum lapidem reprobauerunt, dicentes, Non est hic à Deo, ſed illis nolentibus, lapis iste caput anguli firmauit, quia de vtroque populo, quotquot voluit, in vna fide firmauit. Et sic factus est caput anguli, quia ipse est inter legem & gentes, lateris vtriusque cõiunctio. Et ad istum intellectũ B. Grego. inducit istũ textum, & exponit, dicens super illo verbo Iob 38. Quis dimisit lapidem angularem? dicens, Iam diuina gratia omnibus liquet quem scriptura sacra angularem lapidẽ vocat, illũ profectò qui dum in se hinc Iudaicum, illinc gẽtilem populũ suscepit in vna ecclesiæ fabrica quasi duos parietes iungit: illum, de quo scriptũ est, Fecit vtraque unum, quia angularem lapidem non solum in inferioribus, sed in supernis seipsum exhibuit, quia & in terra plebi Israeliticæ nationes gentium, & vtrasq; simul angelis spiritibus sociauit in cœlo. Eo quippe nato, clamauerũt angeli, In terra pax hominibus bonæ voluntatis. In ortu namque regis nequaquam pro magno offerrent hominibus gaudia pacis, si ante discordiã non haberent. De hoc lapide per prophetam, dr̃, *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Huius lapidis typum Iechonias tenuit, quẽ Matthæus, dũ quaterdenas generationes describeret, secundò numerauit. Quem.n. in fine secundæ, ipsum rursum in principio tertiæ generationis inseruit. Ipse namque in Babyloniam cum Israelitica plebe migratus est, qui cũ ab alijs ad alia ducitur, pro vtriusque parietis latere non immeritò secundus numeratur. Cuius numeratio nis flexu, angularẽ lapidem signat. Vbi enim ordo à rectitudine flectitur, vt eas in diuersum, tãquã angulum facit. Rectè ergo numerari bis potuit, quia per vtrũq; parietem quasi duo latera in se ostendit. Vnde & eius bene imaginem tenuit, qui in Iudæa ortus, gentilitatem colligens, quasi

Gregor. 28. mor. c. 9.

Ephes. 2.

Luc 2.

Matt. 1.

E à Hierosolymis Babyloniam venit, atq; hanc in semetipso fidei fabricã prius discordiæ studio scissam, arte charitatis intexuit. Et in sententia eandem expositionẽ ponit Aug. Chrys. & cæteri doctores. Et sic nota, ꝙ Christus dicitur factus in caput anguli, quia ipse est caput totius ecclesiæ, quæ ex duobus populis cõsistit, de quo ait Apostolus. Ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est primogenitus ex mortuis, vt sit ipse in omnibus primatum tenens, &c. *Colos. 1.*

F *A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.* 2069

HIc ponitur constructionis ecclesiæ admiratio. Hoc exponitur dupliciter, s. de Christi incarnatione, & de ecclesiæ ædificatione. Quantum ad primum, sciendum ꝙ fundamentum cõstructionis ecclesiæ fuit Christi incarnatio, qui scilicet verbum caro factum est. Nõ quidẽ ꝙ filius Dei sit factus homo operatione humana, quia non ex virili semine, sed mystico spiramine, quia solũ Dei operatione. Hoc ergo quòd iste lapis angularis sit, G Deus & homo, non ab homine, sed à Deo factum est. *Et est mirabile in oculis nostris.* Quis. n. non miretur Deum factũ hoiem, æternum temporalem, immortalem mortalem, inuisibilem visibilem, dñm angelorum hominum seruum, & similia? Etiam matrem virginem matrem, fœminam parere suum creatorem? Hoc est ergo factũ mirabile, de quo dr̃, ꝙ pastores loquebãtur ad inuicem, Transeamus vsque Bethlehem, & videamus hoc uerbum, quod factum est, quod dñs fecit, & ostẽdit nobis, *Luc. 2.* & venerunt festinanter, & inuenerũt Ma H riam, & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Sequitur, Et omnes, qui audierunt, mirati sunt. Secundo potest exponi de fabrica ecclesiæ, quam dñs fecit. Non ne mirabile fuit, gentiles cultus Dei contemptores ad fidem ducere, disparis cultus Iudæos, & gentiles in Dei cultum unire, lapidem reprobatum caput anguli facere? Et hoc est quod ait, *A domino factum est istud,* s. quòd iste lapis reprobatus, caput esset anguli, in una fide Iudæos, & gentiles copulans, quod tamen Deus fecit uirtute Christi passionis.

Mirabilia in gẽtibus conuersis.

Et

Et tamen istorum coniunctio licet sit facta virtute Christi passionis, non tñ hoc factum est ab illis à quibus passus est, sed à dño, qui per Christi passioné hoc faciebat, vt gratiam suam ita gentibus vt Iudæis daret. Hoc est, quod mirabantur Iudæi videntes gratiam Dei gentibus datã, qm, vt hr Actuum 10. Fideles qui ex Iudæis in Christum crediderant, admirati sunt, qñ viderunt Spiritum sanctum in signo visibili Cornelio, & alijs gentilibus dari. Vnde Actuum 10. dr, Et obstupuerũt ex circuncisione fideles, qui venerant cũ Petro, quòd & in nationes Spiritussancti gratia diffusa est. Et hoc est, quod præuidens psal. ait, *A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris*. Vnde merito dominus dicit, Ioan. 7. Vnum opus feci, & omnes miramini. Et nota, quòd ista ecclesiæ cõstructio facta per Christum, multiplici rõne redditur mirabilis. Si enim effectus insolitus inducit admirationem, quanto magis ecclesiæ ædificatio erit admirabilis, in qua existentes de terra creati, nihil terrenum amant, sed animas habent in cœlestibus? &c.

2070 *Hæc est dies, quam fecit dominus, exultemus, & lætemur in ea.*

Dies resurrectionis domini est magna lætitiæ, & exultationis.

HIc ponitur tertium, s. Christi passi resurrectio. Quamuis.n. Christi natiuitas, conuersatio, & prædicatio ad nostram salutem facerent, tñ salus nostra in morte, & in resurrectione eius est cõsummata. Quid enim nasci nobis profuit nisi rediméi profuisset? Et ideo sicut summum beneficium summam exultationem inducere debet, sic, & nobis dies Christi resurrectionis inducit. Hanc ergo diem præuidens ps. ait, *Hæc est dies quam fecit dominus, exultemus*, &c. ideo hanc diem resurrectionis Christi dñs fecisse singulariter dr. quia etsi oẽs dies fecerit, hanc tñ singulariter fecit, non quia istam diem plus alijs fecerit, sed quia in ista die plus quã in alijs nobis fecit, in qua dñs mortuus resurrexit, & diabolus de mundo fuit eiectus, & homo spiritualiter reuixit. Hæc est dies in qua dominus salutẽ nobis dedit; de qua Apostolus d. Ecce nũc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Hæc

A dies est annus iubilæus sub lege figualiter obseruatus, in quo serui manu mittebantur, debita laxabantur, possessiones dñis restituebantur. Et nos hac die à seruitute peccati redempti sumus, & nobis restituta est hæreditas æterna. Et ideo exultemus, & lætemur in ea. Et hinc est quod in festo resurrectionis dñi, sancta mater ecclesia multoties cantat, & repetit, dicens, *Hæc dies*, &c. Vel aliter: Psalmista hic per diem intelligit totum tempus noui testamenti, scilicet ab incarnatione Christi vsque ad finem, qui meritò dies

Tempus noui testamenti dr dies vnus.

B dr, rõne veritatis reuelatæ, quæ in veteri testamento latebat sub figuratum obscuritate. Sic enim Paulus tempus legis noctem appellat, & tempus gratiæ diem, dicens Rom. 13. Nox præcessit, dies aũt appropinquauit. Hæc ergo est dies quam fecit dñs, qui licet omnia tempora generaliter fecerit, dicitur tamẽ facere aliquod tempus specialiter, propter aliquod bonum quod in illo tempore contingit, sm̃ vsitatum modum loquendi, vt dicimus dãt nobis aliquod bonum in aliqua die, *Tu dedisti mihi bonam diem*. In tempo-

C re autem gratiæ Deus multa bona nobis fecit, quia filium dedit mundo, legem euangelicam publicauit, miracula multa ostendit, nos redemit & iustificauit. Quæ omnia sunt causa lætitiæ. Et ideo subditur, *Exultemus, & lætemur in ea*. Lætemur intus mẽte, sed opere foris. Qualiter aũt exultatio & lætitia differant, vide versic. 92. Itẽ nota q̃ oĩs creatura exultauit ad psentiã Christi. versic. 1652. Itẽ quõ & nos exultare debemus in Christo. versic. 1631.

D

O domine, saluum me fac, o domine bene prosperare: benedictus, qui venit in nomine domini. 2071

POnitur hic quartum, q̃ habemus ex Christi incarnatione, quòd est totius hominis beatificatio. Ante enim Christi resurrectionem, sancti patres quantumcunque iusti detinebantur in limbo, sed Christo resurgente, illo secum ex limbo eduxit, & in ascensione secum ad cœlos attraxit, & tunc multos cum eo resuscitatos, in corpore, & anima beatificauit, reliquos autem post iudicium resuscitatos,

secum in gloria collocabit. Quæ omnia prævidens psalm. ait Christo, O *domine, saluum me fac*, & loquitur in persona omnium electorum. Et hoc non solum dicit optatiuè, sed à Spirituſancto illuminat⁹, dicit hoc prædictiuè, O *domine, saluum me fac*, i. saluum me facies, educendo de limbo ad gloriam. psal. 27. Saluum fac populum tuum, dñe, &c. *ò domine, bene prosperare*, vbi insinuat duplicem prosperitatem, s. bonam, & malam, spiritualium, & terrenorum. Ille ergo bene prosperatur, qui in spiritualibus crescit, ille male (saltem vt in pluribus) qui in temporalibus. Iste ergo d. *ò domine, bene prosperare*. i. in spiritualibus gratis fac me crescere, sciebat. n. ꝙ præmia æterna proportionaliter dantur ſm proportionem meritorum. Et ideo postquam salutem postulauerat, d. *ò domine, saluũ me fac*, vt potioribus fruatur præmijs, prosperitatem petit meritorum, dicens, *ò domine bene prosperare*. Vel ꝑ hoc petit, vt ecclesia vniuersaliter crescat merito, & numero fidelium. Hãc prosperitatem per verbum incarnatum in ecclesia faciẽdam prædixerat Deus pater Es. 55. d. Verbum, quod egredietur de ore meo, non euertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in ꝑs, ad quæ misi illud, quia in lætitia egrediemini, & in pace deduceмini. Et psal. 1. Omnia quęcunq; faciet, prosperabuntur. Nota ergo, ꝙ prosperitas est triplex, s. malorum. Prouerb. 1. Prosperitas stultorum, perdet illos. Et Hier. 12. Quare via impiorum prosperatur, &c. Et ps. 36. Noli æmulari in eo, qui prosperatur in via sua, & in homine faciente iniustitias. Secũdo est prosperitas bonorum ps. 1. Omnia quæcunque faciet, prosperabũtur. Tertio est prosperitas beatorum, psa. 44. Intende prospere, procede, & regna. Hier. 46. Prosperabitur, & non erit, qui extorreat. Sequitur. *Benedictus qui venit in nomine domini*. Et nota hic, ꝙ loquitur de duplici aduẽtu Christi, scilicet, in mũdum, & ad iudicium. De aduentu in mundum hoc dicit ad differentiã Antichristi. Ille. n. venit in nomine domini qui domini gloriam quęrit, ille autem venit in suo nomine proprio, qui gloriam quærit propriam. Antichristus. n. in suo aduẽtu gloriam propriam quæret, quia extolletur supra omne, quod colitur, aut dr̃ Deus. Ideo nõ erit benedictus, sed maledictus, Christus non propriam sed patris quærebat gloriam, ideo benedictus. Vnde hic ait Aug. *Benedictus qui venit in nomine domini*, maledictus ergo ille, qui venit in nomine suo, sicut dñs in euangelio ait, Ego veni in nomine patris mei, & non recepistis me, si alius uenit in nomine suo, illum recipietis. Si aũt intelligatur de aduentu ad iudicium, tunc Christus erit benedictus, ab illis siquidem, qui viui repe rientur in fine, quia omnes conuerentur ad Christum. Et hoc notabat Christus, Iudæis d. Non me videbitis à modo, donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini. Quasi dicat, ſm Hier. Nisi pęnitẽtiam egeritis, & cõfessi fueritis meipsum esse filium, omnipotentis patris, de quo prophetæ cecinerunt, meam faciem non videbitis. Habent ergo Iudæi datum sibi tempus pœnitentiæ vsque ad aduentum Christi ad iudicium, &c.

Salutat nos Christus.

Prosperitas multiplex.

Christus venit in nomine domini.

Ioan. 15

Matth. 23.

E F G H

Benedicximus vobis de domo domini. Deus dominus, & illuxit nobis. 2072

HIc ostenditur ad quid nobis profuerit aduentus Christi, quia scilicet nos Deo gratificauit, & nos de credendis illuminauit. Quãtum ad primũ ait. *Benedicximus vobis de domo domini*. Vbi aduertẽdũ, ꝙ prelati in ecclesia locũ Dei tenẽt, & sic subditos ex parte Dei benedicũt, ï ministerialiter absoluũt à peccatis, & gratiam impetrãt. Sic n. (vt hr̃ 3. Reg. 8.) Salomon cõsecrato tẽplo, benedixit omni ecclesiæ, quia Rex vices Dei gerebat. Sed quia nullus ab ecclesia pręcisus vices Dei gerit, nec alijs benedicere potest, ideo hic dicitur, *Benedicximus vobis, & hoc de domo domini*, i. de ecclesia, quæ domus Dei dr̃. Ioan. 2. Domus mea domus orationis vocabitur. Et ad quid proficiat ista benedictio, quæ fit de domo domini, vide versic. 2964. Sequitur quo ad secundum, *Deus dominus, & illuxit nobis*. idest Christus, qui est Deus, & est dñs noster, qui nos redemit, illuminauit nos, iuxta illud Luc. 1. Visitauit nos oriens ex alto, illuminare eos, qui in tenebris, & vmbra mortis sedent.

Ioan. 2.

sedent. Propter quod de Christo dr Ioan. A
1. q erat lux vera, quæ illuminat omnem
hoiem venientem, &c. Et vide quam propriè Christus dr lux, quæ illuxit nobis, quoniam omnes lucis hēt proprietates.

2073 *Constituite diem solennem in condensis, usque ad cornu altaris.*

CONcluditur hic ex prædictis gratiarum actio. Et diuiditur in partes tres, quia ostendit primò, q gratiarum actio Deo dēt fieri generaliter ab omnibus. Secundò q dēt fieri specialiter cum B laudibus, ibi, *Deus meus es tu*. Tertiò q debet fieri pro adimpletis orationibus, ibi, *Confitebor tibi*. Quartò cõcludit principium psalmi ex prædictis omnibus, ibi, *Confitemini*. Quantum ad primum, notādum q psalmista præuidit festiuitates solennes agendas in ecclesia de ipso Christo, v. diem natiuitatis, passionis, resurrectionis, & ascensionis eius in cœlum. In quibus diebus fideles copiosè congregantur in ecclesia ad Deo gratias agendum. Et hoc est, quod psalmista, præuidens qđ futurum erat, ait, *Constituite*, i. constituetis diem solennē, idest dies solēnes, ut puta Diem natiuitatis, resurrectionis, &c. C *Et hoc in condensis*. Vbi nota q condensa res vocatur, vbi est multum de substātia. Et sic condensum distinguitur contra rarum. Vocatur.n. arbor condensa, quę abūdat in ramis. Isto.n modo dicitur. 2. Reg. 18. q cum Absalon fugeret in prælio sedens in mulo, ingressus mulus subter cōdensam quercum, quæ scilicet multos ramos habebat, & adhæsit caput eius quercui, & illo suspenso inter cęlum, & terrā, mulus, in quo sedebat, transiuit. Consimiliter festum condensum dicitur, qñ ibi D multa pressura cõcurrit hominum. Vult ergo ps. dicere, *Constituite diem solennem in condensis*, i. ad gratias agēdum Deo pro beneficijs in isto ps. expressis, ecclesia ordinabit dies solennes in condensis, i. in quibus condensus, & multus populus cōfluet ad ecclesiam. Et hoc vsque ad cornu altaris. Quasi dicat, Erit populus ita condensus, q ecclesia implebitur vsque ad altare. Et sic de facto est constitutum, vt patet in festiuitatibus Christi. Vel per

Condensus dicitur dies vbi multus cōcurrit populus.

cornu altaris accipe ipsum sacramētum eucharistiæ. Christus enim verè dr cornu altaris, vide ver. 1993. Et tunc est sensus, q in illis diebus solennibus Christi fideles ibunt in condensis, idest, in multitudine copiosa vsq; ad cornu altaris, i. vsque ad sacramentū corporis Christi recipiendum, quia in illis festiuitatibus maximè fideles cōmunicant. Istum autem versum magis mysticè exponit Greg. dicens, Deo quasi quoddam gaudium ex pœnitentia nostra facimus, cum per sancta desideria pro eius nos amore castigam⁹. Hic ps. ait, *Constituite diem solennem in condensis*, &c. Solennem namque diem dño in condensis cõstituit quisquis assiduè in eius desiderio se affligit. Qui nimirum dies solennitatis vsq; ad cornu altaris prærēdi præcipitur, quia tam diu necesse est vt quisque se affciat, quousque ad superni sacrificij plenitudinē, i. ad gaudia ęterna pertingat. Sic ergo agere dño *diem festum in condēsis vsque ad cornu altaris*, nihil aliud est, quàm quòd homo, quā diu est in præsenti vita, pro amore cœlestis patriæ continuè se affligere debet, quousque perueniat ad altare cœlestis patriæ. Ipsa enim gloria cœlestis altare dicitur.

Christus cornu altaris dicitur.

Greg. li. 9. mor. c. 11.

Gloria cœlestis altare uocatur.

Deus meus es tu, & confitebor tibi. Deus meus es tu, & exaltabo te. 2074

HIc ostendit, q gratiarū actio debet fieri specialiter cum laudibus. Confiteri.n. dño, nihil aliud est, q̃ Deum laudare, vide vers. 2048. Similiter exaltare Deū, nihil aliud est, q̃ ipsum laudando altū, & summū esse bonū ostendere. Qualiter aūt Deus exaltatur à nobis, vide vers. 69.421. Vel exaltare Christum est passionem eius, propter quam fuit exaltatus, memoriter retinēdo, de ipsa sibi gratias agere. vide vers. 1664. Et nota, quòd quāuis Deus sit omnium Deus, & dominus, tamē illorum singulariter dicitur Deus, qui ipsum colunt, qui per votum ipsum sibi Deum elegerunt.

Phil. 2.

Confitebor tibi, quoniam exaudisti me: & factus es mihi in salutem. 2075

HIc ostendit, q gratiarum actio debet fieri pro exauditis orationibus. Iste versiculus in forma est versic. 1667.

Et ideo in nullo mutatur sententia. Ideo expone vt ibi.

2076 *Confitemini domino, quoniam bonus: quoniã in sæculum misericordia eius.*

EX prædictis omnibus concluditur gratiarum actio, sic quòd finis psal. concordat principio, & quia non variat sententia istius versiculi à primo, ideo ibi vide, scilicet versic. 2048. Iste versiculus etiam in forma est principij psalm. 105. 106. Ideo vide ibi.

2077 **PSAL. CXVIII.**

B*eati immaculati in via: qui ambulant in lege domini.*



Itulus istius psalm. est *Alleluia*. Expositus fuit superius in titulo psalm. 104. Circa istum psalmum primò quantum ad causam efficientem, sciendum, quòd non reperitur in singulari quis hunc fecerit ps. Sed nulli dubium esse debet, quòd aliquis sanctus Propheta hunc fecerit, maximè cõsiderata istius ps. excellentia quę cęteros ps. excellit non solũ in longitudine, sed multo fortius in sententiæ profunditate. Vnde de isto ps. ait Aug. in hoc loco, Postquam cæteros psal. exposueram, istum ps. non tam propter eius notissimã lõgitudinem, quàm propter altitudinem paucis cognoscibilem differebam, quanto. n. in sententia videtur apertior, tanto mihi profundior uideri solet, ita ut quàm sit profundus, demonstrare nõ possim. Alio-
H rum quippe psal. obscuritas, etsi in profunditate sensus latet, ipsa tñ apparet obscuritas. Huius autem obscuritas non apparet, quoniam talem præbet superficiem, vt lectorem, atque auditorem nõ credatur expositorem necessarium habere. Et Magister in Gl. ordinaria hic dicit, ps. iste institutor est fidelium, paradisus omnium pomorum, apotheca Spiritussancti, qui quãto in superficie verborum vĩ apertior, tãto mysteriorum altitudine est profundior. Hic ps. totus est morali doctrina insignis. Ois autẽ doctrina moralis, suauis

E est, in qua hic psal. eminet cæteris. Alij. n. psal. tãquam minores stellæ aliquatenus lucẽt, iste vero ps. quasi sol plenus luminis meridiano calore feruens, totus morali dulcedine splendet. Ad intelligentiam ergo istius psal. tam profundam sciendum quòd tota intentio psal. est nos ad vltimum finem creaturæ rõnalis dirigere, qui vltimus finis est beatitudo, ad quam peruenire possumus per virtutes; & nõ aliter. Sic quòd ille qui est virtuosus, vocatur beatus in spe, quia per virtutes peruenit ad verã rei beatitudinem. Consimiliter. n. loqui-
F tur Phil. 1. ethicorum, de beatitudine politica, quæ consistit in vsu virtutum, dicit pueros beatificamus in spe, non quia adhuc operentur virtuosè, sed quia videntur bonę indolis ad habendũ virtutes politicas, spe procedente. Sic & fideles homines hic virtuosos dicũt in spe beatos, non quia de facto sint beati, sed quia per virtutes, quas habent ad habendum realem beatitudinem sunt apti, & dispositi. Item notandum est, quòd iste ps. mirabiliter præ omnibus alijs est alphabeticus, quia sm literas alphabeti Hebræorum proce-
G dit, incipiendo a prima litera alphabeti, & ordinatè sm alias literas procedendo. Et ideo sm quòd sunt literæ alphabeti Iudæorum viginti, & duę, sic iste psal. hẽt viginti, & duas partes. Sic quòd prima pars incipit à prima litera Hebræorum, quæ est aleph, secunda à secunda, quæ est beth, tertia à tertia, quæ est gimel, & sic de alijs. Sic tñ quod quælibet pars continet octo uersus per eandem literam incipientes, qua primus versus incipit. Et primus octonarius in Hebræo incipit p aleph, & habet octo versus per eandem literam in-
H cipientes, scilicet, *Beati immaculati:* vsq; ad secundum octonarium, ibi, *In quo corrigit* Secundus octonarius, scilicet, *In quo corrigit*, incipit per secũdam literam, quæ est beth, & sic omnes versus illius octonarij, & sic de singulis. Et ideo istum psalmum diuidam secundum literas alphabeti Hebræorum. Et sic habet viginti duas partes, quarũ quælibet octo versus continet, secunda pars est ibi, *In quo corrigit*, tertia ibi, *Retribue*, quarta ibi, *Adhæsit*, quinta ibi, *Legem*, & sic de singulis octonarijs. Et si dicas, Quomodo dicis

quòd

quòd oẽs versus primi octonarij icipiũt A à prima litera, cum nullus incipiat ab a: sed à diuersis alijs literis incipiant? Dico

Respon.

ꝙ in Hebræo, sic oẽs versus primi octonarij incipiunt per aleph. Sed qui transtulit psalterium de Hebraico in Græcum, & de Græco in Latinũ, easdẽ literas in capite versuum seruare non potuit. Sicut verbi gratia, Christus in cruce Hebraicè loquens, dixit, Heli heli lamasabachthani.

Mar. 15

Translator aũt reducens in Latinum, dixit, Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti? Certum est enim, ꝙ eadem est sententia, sed eædem non sunt principiantes literæ. Sic est in proposito. Sic ergo diuiditur iste Psal. secundum numerũ literarum alphabeti. Et hoc est, qđ hic ait Glossa. Quot.n. sunt literæ, tot in isto Psal. sunt partitiones, vt in singulis octonarijs sint partitionũ distinctiones. Octonarius vero ipse in singulis distinctionibus innuit, ꝙ vnaquęq; pars perfecta est. Et sufficit, vt si quis eã seruet in vita septem dierum, vt perueniat ad octauã resurrectionis. Consimilis modus alphabeticus habetur in illo hymno natiuitatis Dñi. A solis ortus cardine, in quo versus incipiunt secundũ literas alphabeti, vsq; ad g, vt patet intuenti. Quibus visis, accedo ad primũ octonarium. Primus.n. iste octonarius est quasi quidam prologus totius Psa. Ideo isti octonario præmittitur prima litera Hebræorum, s. aleph. Quæ

Aleph. nid.

litera interpretatur doctrina, qa iste primus octonarius est quasi doctrina & prologus totius Psal. vt dictum est. Agit autẽ iste primus octonarius de via actiua, & contemplatiua, quæ sunt via ad uerã beatitudinẽ obtinendã. Diuiditur autem in partes duas, quia primò ostendit beatitudinis meritum, secundo ostendit eius desiderium: ibi, *Vtinam dirigantur*. Prima in duas, quia primò ostendit beatitudinis meritum, secundò eius meriti impedimentum: ibi, *Non enim qui operantur*. Quantum ad primã partem, primò agit de vita actiua, secundò de uita cõtẽplatiua: ibi, *Beati qui scrutantur*. Circa primam partem, sciendũ, ꝙ vita actiua stat in exercitio virtutum moralium, uita autẽ contemplatiua magis in studio, vel doctrina. Certum est aũt, ꝙ vita bona præcedere debet studium, & doctrinã. Sic.n. de Christo scribitur Act. 1. ꝙ cœpit Iesus facere, & docere. Non.n. põt mens eleuari liberè ad contemplationis studiũ, nisi prius passiones appetitus sensitiui per exercitiũ moralium virtutũ fuerint moderatæ, secundũ ꝙ docet Grego. dicens,

Greg. li. 6 mora. c. 26.

Prius ergo mens ab appetitu glorię tẽporalis, atq; ab oĩ carnalis concupiscentiæ delectatione tergenda. Vnde & cum lex

Exo. 18.

accipitur, populus à monte prohibetur, vt videlicet, qui infirmis adhuc mentib. terrena desiderant, considerare sublimia

B non præsumant. Vbi & rectè dĩ, Si bestia

Num. 5.

tetigeris montem, lapidabitur. Bestia.n. montẽ tangit, cum mens irrationabilib. desiderijs subdita, ad contemplationis alta se erigit. Sed lapidibus percutitur, qa summa non sustinens, ipsis superni ponderis ictibus necatur. Qui ergo contemplationis arcem tenere desiderant, prius se in campo operis per exercitium probent, vt sollicite sciant, si nulla iam mala proximis irrogant, si irrogata à pximis æquanimiter portãt, si obiectis bonis tẽporalibus, nequaquã mens lætitia soluitur,

C si subtractis ẽt nimio mœrore sauciatur. Ac deinde perpendant, cũ ad seipsos introrsus redeunt in eo ꝙ spiritualia rimantur, nequaquã secum rerũ temporaliũ vmbras trahant, aut fortasse tractas, manu discretionis abigant, vt incircunscriptum lumen videre cupientes, cunctas circunscriptionis suæ imagines deprimant, vt in eo qđ super se est cõtingere appetunt, vincant quod sunt. Et ideo Psal. primò præmittit vitam actiuam: d. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege* Dñi. Et vide ꝙ iste Ps. incipit à beati-

D tudine: non ꝙ ad beatitudinem nos velit exhortari, qa non est opus, cum oẽs hãc naturaliter desiderẽt, & nullus possit eã nolle, sed ut uiã doceat ipsam adipiscendi. Vnde ait August. Ab exordio suo Ps. iste magnus exhortatur nos ad beatitudinem, quam nemo est, qui non expetat. Quis enim unquam potest, vel potuit, uel poterit inueniri, qui nolit esse beatus? Quid igitur exhortatione opus est ad eam rem, quam sua sponte animus appetit humanus? Nam profectò qui exhortatur, id agit, ut excitet uoluntas

tas eius cum quo agit, ad id, propter qđ exhortationis adhibetur colloquiū. Vequid igitur nobiscum agitur, vt velimus quod nolle non possumus? Et rñdet, N. si quia oēs quidem beatitudinem concupiscunt, sed qñ ad id perueniatur, plurimi nesciunt. Ideoq; hoc docet iste qui dicit, *Beati immaculati, qui ambulant*, &c. Tanquam si diceret. Scio quid velis: beatitudinem quæris. Si ergo vis esse beatus, esto immaculatus. Illud quidē oēs, hoc pauci volunt: sine quo non peruenitur ad illud quod oēs volunt. Et vide ꝙ vitam immaculatam præponit studio legis: dicens, *Beati immaculati in via*, & consequēter, *Qui ambulant in lege Domini*. Vnde Ambr. hic litera prima dicit. Non.n. prius dixit, qui scrutantur testimonia eius: sed prius, *Beati immaculati in via*. Ante.n. vita q̃ doctrina quærenda est. Vita.n. bona & sine doctrina gratiam habet. Doctrina verò sine vita, integritatē nō habet: quia in prauitate cæcatur oculus mentis. Hūc ét ordinem & in primo Psal. tenuit: vt in via ambulandū esse diceret prius, & tūc in lege meditandum. Sed & hic ait. *Beati immaculati*. Et si quæras, qui sunt illi, qui sunt immaculati? rñdet, *Qui ambulant in via*, s. in lege Dñi, i. qui faciunt quæ præcepta sunt in lege Dñi, & cauent, quæ ibi sunt prohibita. Sed mirandum est de multis, qui volunt ad beatitudinem peruenire, & nolunt ire per viam beatitudinis: sed magis per oppositam. Vnde hoc hic admiratur August. dicens. Beatū quippe esse tam magnum bonū est, vt hoc velint & mali. Nec mirum est, ꝙ boni propterea sunt boni, sed illud est mirum, quòd etiam mali propterea sunt mali, vt sint beati. Nam quisquis libidinibus deditus luxuria, stuprisque corrumpitur, in hoc malo beatitudinem quærit: & se miserū putat cùm ad suæ concupiscentiæ voluptatem, lætitiamque non peruenit: beatum verò non dubitat iactare, dum ad illa mala peruenit. Et quisquis auaritię facibus inardescit, ad hoc congregat quocunque modo diuitias, vt beatus sit. Inimicorum sanguinem fundere quicunq; desiderat: dominationem quisquis affectat: crudelitatem suam quisquis alienis cladibus pascitur: in omnibus sceleribus

Beati volunt esse ét mali.

Beatitudinē q̃runt mali in peccatis.

E beatitudinem quærit. Hos igitur errantes, & vera miseria falsam beatitudinem requirētes, reuocat ad viā, si audiat vox ista diuina. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*. q. d. Quò itis? Petitis, & nescitis. Via, qua pergitis, non ducit ad illa, quò peruenire desideratis. Nam vtique beati esse cupitis: sed misera sunt, & ad maiorem miseriā ducunt itinera ista, quibus curritis. Tam magnum bonum quærere, per tam mala nolite. Si ad illud peruenire vultis, huc venite: hac ite via. Perue. sam relinquite malignitatem: quia non potestis relinquere beatitudinis voluntatem, si frustra tendendo fatigamini: quò perueniendo inquinamini. Non autem beati inquinati in errore, qui ambulant in peruersitate sæculi: sed *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*. Hæc August.

F

Beati, qui scrutantur testimonia eius: in toto corde exquirunt eum. 2078

HIc consequenter agit de vita contemplatiua. Vbi notandum, ꝙ testimonia Dei dicuntur eloquia sacræ scripturæ per prophetas nobis tradita, & miraculis tanquam diuinis confirmata testimonijs. Et vide quàm ordinatè post vitam immaculatam inducit sacræ scripturæ studium: sciens ꝙ in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit i corpore subdito peccatis. Vnde hic ait Gl. Nota ꝙ priùs dixit, *Beati immaculati in via*: pòst, *Beati, qui scrutantur testimonia eius*: quā pulcher ordo plenus doctrina, & gratia. Ante.n. est vita q̃ doctrina. Ideoq; de Christo dr, Cœpit facere Iesu., & docere. Et apostolus describens pōtificē eligendū, priùs dicit de vita, Oportet episcopū irreprehensibilem esse, sobriū, pudicum: quæ pertinent ad bonam vitam. Deinde adiungit de doctrina, s. doctorem, ut. s. prius consuescat bona agere, quæ præsumat docere. Item etiam legalis sacerdos priùs induebat superhumerale, & deinde rationale. Bona enim vita etiam sola, gratiam habet: doctrina autem sine vita non est integra. Et sumuntur hæc verba à beato Ambrosio super istū psalmū, litera prima. Præmissa ergo vita immaculata, sequit Ps. de doctrina, dicens,

G

Vita præcedere dēt doctrinā

Act. 1.

H

1. Tim. 3.

dicēs. *Beati qui scrutantur testimonia eius.* Sacræ.n. scripturæ testimonia Christi vocantur, quia de ipso testimonium perhibent, de quib. dixit Christus hunc verbo concordans, Io. 5. Scrutamini scripturas, & illæ sunt, quæ testimoniū perhibent de me. Quod verbū exponens Alcuinus ait, Oīs scriptura testimonium perhibet de Christo: siue per figuras, siue per pphetas, siue per angelorum mysteria. Et attende, ꝙ notāter dicit. *Beati qui scrutantur.* Scrutari.n. secundū Grammaticos est diligenter inuestigare, scripturā subtiliter inspicere, & nō solùm superficialiter Per hoc ergo, ꝙ Psal. ait, *Beati qui scrutantur testimonia eius,* nos mittit non ad lectionē simplicē scripturarum & superficialē, sed ad scrutationē exquisitā, qa ea, quæ de Christo dicebantur in scripturis, desuper obumbrabantur, nec in superficie aperiebantur, & hinc est, ꝙ Iudæi Christū non receperūt, quia scripturas non scrutabantur, sed solū superficialiter illas legebant. Sequitur, *In toto corde exquirunt eum.* Hic ostendit quo fine scripturæ, vel testimonia Dei debent scrutari, s. ad hoc solum vt in illis Deus toto corde exquiratur, i. plenè & deuotè quæratur. Quod ideo dicit, quia multi exquirunt scripturas, vt in illis Deum intelligant, sed non in toto corde, qui, s. cor habent in illis diuisum, quia volunt esse docti, non iusti: volunt dicere, sed non facere. Quia igit scriptura docet facere, & dicere, intelligere, & operari: illi in toto corde Deum in scripturis exquirunt, qui ipsum benefaciendo, & bene docēdo Deū quærunt: illi autem solùm in parte cordis, qui doctrinā quærunt, non vitam: hominib. apparere, non realiter existere. Notandum ergo, ꝙ in toto corde in scripturis debemus exquirere Deū: vt. s. nihil aliud quæramus propter se, nisi Deum, & reliqua propter Deum. Ille.n. in toto corde non exquirit Deū, qui aliqd aliud diligit cū Deo, & non pp Deum, De hoc vide versi. 1208. Possumus ēt hic notare, ꝙ qui toto corde Deum exquirit, meritò dr̄ beatus. Nā beatus secundum Isid. & Remig. dr̄ quasi bene auctus. Qui enim est beatus, peruenit ad suum debitum augmentum, &c. Vide in abstractionibus, cap. 9.

Perscrutari qd est.

Toto corde quarē[illegible] Deus.

Beatus.

A *Non enim qui operantur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt.* 2079

POstquam ostendit psal. beatitudinis meritum, quod in duobus consistit, s. in vita actiua, in primo versu: & in vita contemplatiua, in secundo; hic consequēter, ondit beatitudinis impedimentum: quod similiter in duobus consistit, s. primò in mali operatione: scīdò in cordis diuisione: ibi, *Tu mandasti,* Quantum ad primū sciendum, ꝙ principalis pars beatitudinis est fruitio, qua Deus per se, & B pp se diligitur super oīa. Omnis aūt, qui peccat, aliquid aliud plus diligit q̄ Deū: ergo beatus esse non potest, qa nec ēt talis à Deo diligitur. Propter quod dr̄ ps. 5. Odisti oēs, qui operantur iniquitatē. Et attende ꝙ ait, *Non enim, qui operantur iniquitatem, &c.* Viæ namq; Dn̄i sunt sacræ scripturæ per pphetas, vel ab ipso Dn̄o nobis descriptæ, quæ omnē iniquitatē, & malitiā detestantur. Et ideo qui operātur iniquitatē, & malitiā diligit, non in eis ambulat, sed magis contra illas incedit. Vt verbi gratia: Scriptura docet te C non esse superbū, dicens. Superbiā in tuo sensu, vel aīo nunquā dominari permittas: sed magis te docet sequi humilitatē. Matth. 11. Discite à me, quia mitis sum. Ideo qui operātur iniquitatē superbiæ, in vitijs eius non ambulauerunt. Similiter docet declinare auaritiā: dicēte Christo, Cauete ab oī auaritia. Docet seruare castitatē, dicens, Sint lumbi vestri pcincti, &c. & sic de alijs peccatis. Qui autem cōmittit, quæ illa fugere docet, non am- D bulat in vijs Dn̄i, sed magis contra illas. Bene ergo dicit, *Non enim, qui operantur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt.* Sed hic Aug. magnam facit difficultatē: quia cùm omnis homo peccatum habeat, sequeretur, ꝙ nullus in vijs Domini ambularet, quod tamen non est concedendum. Vnde hic ait August. *Non enim, qui operantur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt.* Elaborandum est, opitulāte Deo (in cuius manus sunt & nos, & sermones nostri) ne rectè dictum non rectè intellectum, lectorem, auditoremve perturbet. Cauendum est enim, ne omnes sancti, quorum illa vox est, Si dixerimus quoniam

Peccātes in vijs Dn̄i non ambulant.

Tob. 4.

Luc. 12.

Quæst.

1. Ioā. 1.

nisi peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & veritas in nobis nō est Aut
1. Io. 3. non putentur ambulare in vijs Domini, qm̄ peccatum iniquitas est, & qui operatur peccatum, iniquitatem operatur: & *qui operantur iniquitatem, in vijs eius non ambulauerunt.* Aut quia dubium non est eos ambulare in vijs Dn̄i credatur eos non habere peccatum, quod proculdubio falsum est.
Respon. Et finaliter soluēs quæstionem, ostendit, q sancti non sunt sine peccato: & tn̄ in vijs Dn̄i ambulant, & tn̄ verum hic dicit psal. quia etsi sancti sint in peccato, non tn̄ illud operātur. Vnde sic infra per magnū processum respōdet August. dicens, Exurge in adiutorium meū, Dn̄e Iesu: & per Apostolum tuum in hac quæstione mihi opitulare. Ipsum ergo Apostolum de ista quæstione audiamus. Dic ergo nobis, Paule beatissime, an ambulaueris in vijs Dn̄i cum adhuc in car-
1. Cor. 5 ne viueres. Et respondet, Quamdiu enim sumus in corpore, peregrinamur à Dño: per fidē enim ambulamus, non per speciem. Quæ autem certior via Dn̄i, q̄ sit fides, ex qua iustus viuit? In alia etiā via Dn̄i tendebam ad superna qn̄ dicebam, quæ retro sunt oblitus, in ea, quæ ante sunt, extentus: secundū intentionem sequor ad palmā supernæ vocationis Dei
Tim. 4. in Christo Iesu. Postremò in qua alia uia cucurreram, qn̄ dicebam, Bonum certamen certaui, cursum consummaui? Satis sunt ista responsa quibus Apostolū Paulū in vijs Dn̄i ambulasse didicimus. Sed ab illo etiam aliud inquiramus. Dic obsecro Apostole, quando in carne viuens in vijs Domini ambulabas: habebas peccatum, an sine peccato eras? Et ipse respondet, Nonne legitis vbi confiteor, dicens, Non.n. quod volo facio bonum, sed
Rom. 7. quod nolo malum hoc ago? Et hoc audiuimus. Iam itaque illud interrogemus; Quomodo in vijs Domini ambulabas, si malum, quod nolebas, hoc agebas: cùm ps. sanctus intonet, dicens, *Non enim, qui operantur iniquitatem, in vijs eius ambulauerunt.* Audi ipsum continuò respondentem per sententiam sequentem. Si quod nolo, inquit, hoc facio, iam non ego operor illud, sed quod inhabitat in me pec-
Rom. 7. catum. Ecce ergo qm̄o qui ambulant in

B vijs Domini, nō operantur peccatum, tn̄ non sunt sine peccato: quia iam non ipsi operantur illud, sed quod inhabitat in eis peccatum. Hæc August. In sententia vult dicere, q illi peccatū operantur, qui à proposito & ex certa malitia peccant, & q hoc tale est mortale, & qui sic peccant, non ambulant in vijs Domini. Illi autem, qui peccant ex carnis fragilitate, vel ex fomite concupiscentiæ, non à proposito in voluntate, non operantur talia peccata, sed ex fomite procedunt, & talia sunt venialia, quæ non tollunt chari-
F tatem. Et talia peccata sancti habentes, etiam in vijs Domini ambulant.

Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis. 2080

Hic ostendit secundum impedimentum beatitudinis, quod est cordis diuisio. Vbi notandum, q hoc, quod dicitur *nimis*, secundum glossam quandoque accipitur pro plus quàm oportet. Et sic dicitur 1. Reg. 25. Cor Nabal erat iucundum, erat enim ebrius nimis, quia scilicet potauerat plusquam oportebat. Quandoque vero accipitur Nimis pro
G valde, sic enim de Dauid dicitur, q celebre factum est nomen eius nimis, idest, valde. Hic autem accipitur pro valde. Et est sensus, *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis,* idest, valde, vt scilicet, toto corde custodiantur. Qui enim diuidit cor suum in custodiendo præcepta Domini, non est aptus ad beatitudinem, quia illa nō seruat nimis, idest, toto corde. Ille custodit nimis mandata Dei, qui in illis habet totam diligentiam & solicitudinem, qua carent negligentes, vel rebus transitorijs intenti. Vnde hoc ver- *Nimis custodire debemus mā data Dei.*
H bum exponens Ambro. super, Beati, &c. litera prima, ait, *Tu mandasti, mandata tua, &c.* Non solum, inquit, mandasti custodire mandata tua, sed etiam custodiri nimis. Quando hoc mandauit? In paradiso quippe mandauit Adæ, vt custodiret mandata sua, sed fortè non mandauerat nimis custodire, & ideo lapsus est Adam, & flexus in voce mulieris suæ, ideo deceptus est à serpente, putans quòd si in parte aliqua recederet à mandato, non penitus erraret. Sed quia semel à semita mādatorum recessit, totam deseruit viā.

Inue-

Inuenit eum serpens extra viã, & expolians oibus, ipsum nudũ reliquit. Et ideo Dñs, quia lapsus fuerat qui in paradiso positus fueras, postea te per legẽ, per prophetas, per euangelium, per Apostolos monuit vt nimiũ custodias mandata Dñi Dei tui. Omne (inquit) verbũ ociosum, quod locutus fueris, reddes pro eo rationẽ. Noli ergo dissimulare ab aliquo mãdato, nam iota vnum aut apex non præteribit. Noli recedere de via: si in via ambulans vix tutus es à latrone, quid ergo facies si te extra viã vagantẽ inuenerit? Sic ergo mandauit mandata sua nimis custodiri, quia vult illa ex omni parte, & omni diligentia obseruari. Et eandẽ sententiã sub alijs tñ verbis hic ponit Aug. dicens. Nimis quippe dr̃ quicquid plus fuerit, q̃ oportet. Nam parum & nimium duo sunt inter se contraria, qñ parũ est, quod minus est q̃ oportet, nimium aũt, ꝙ plus est quam oportet. Horum in medio modus est, ꝙ dr̃ satis est. Cum itaque velle sit in vita, & moribus, vt amplius q̃ oportet, nihil omnino faciamus, qũo dicit Psal. *Tu mandasti*, &c. Sed aliqũ Latina lingua hoc verbo sic abutitur, ut nimis pro eo quod est ualde & positum inueniamus in literis sacris, & ponamus in sermonibus nostris Nã quod hic dicitur, *Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis*: non nisi valde intelligimus, si rectè intelligamus. Et, Nimis te diligo, alicui cari ssimo dicimus, non vtiq; plusquam oportet, sed valde nos diligere intelligi volumus. Vnde & nonnulli codices non habent, *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*: sed *valde*. Valde itaq; hoc præcepit Deus, & valde oportet custodire Dei mãdata. Item aduerte ꝙ hic glossa d. differentiam facit inter testimonia, & mandata. Quia superius posuit testimonia, dicẽs, Beati, qui scrutãtur testimonia eius, hic autem ponit mandata, dicens, *Tu mandasti mandata tua*, &c. Et differẽtia est hæc, quia testimonia accipit in prohibendo, mandata vero in iubendo. Et sic testimonia erunt præcepta negatiua, sed mandata, affirmatiua. Mandata autẽ sunt custodienda pp mandantis auctoritatem, pp mercedis immensitatem: pp adimpletionis facilitatẽ: pp passionis sublimitatẽ.

Mat. 12. Matt. 5.

A *Vtinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendas iustificationes tuas.* 2081

HÆc est secũda pars principalis primi octonarij, in qua ostendit beatitudinis desideriũ. Et quatuor facit, vt ad finẽ beatitudinis peruenire valeat. Primò diuinum postulat adiutorium, secundò Deo suum disponit ingeniũ: ibi, *Tunc non cõfundar*: tertiò recognoscit acceptũ beneficiũ: ibi, *Confitibor tibi*: quartò Deo firmũ promittit obsequium: ibi, *Iustificationes*. quantũ ad primũ, sciendũ, ꝙ liberum arbitriũ sine adiutorio diuinæ gratiæ, non sufficit ad merendũ æternũ præmium, ut ostendit Magist. lib. 2. d. 25. qa aliter quis sine gratia Deo esset gratus. Si ergo non sufficit per se ad merendũ, ergo nec ad mandata Dei adimplenda, qa oĩs, qui mandata Dei seruat, vitã meretur æternã, dicente Christo, Matth. 19. Si vis ad vitã ingredi, serua mãdata. V. dens ergo ꝓpheta, ꝙ Dei mandata sine Dei adiutorio implere non põt, quæ tñ Deus mãdauit custodiri nimis, se ad Deũ erigit, vt ab ipso adiuuetur ad hoc, & dirigatur, d. C *Vtinã dirigantur viæ meæ*, &c. Vbi aduerte, ꝙ viæ nostræ dñr actiones præsentis vitæ, quib. ad terminũ tendimus. Per has vias tendunt boni ad vitam, sed mali ad mortẽ. Vnde Greg. dicit, Viator quippe dr̃, qui præsentẽ vitam, viã sibi esse, & nõ patriam attendit, qui in dilectione prætereuntis sæculi cor figere despicit, qui non remanere in transeuntibus, sed ad æterna peruenire concupiscit, &c. Istas ergo vias, idest actiones vitæ præsentis Psal. à Deo dirigi petit. Dirigere enim est in directum regere. Et sic Deus uias D nostras dirigit, qñ opera nost. a sic regit, vt in directum tendant, s. ad ipsum vltimum finem terminentur, & diuino placeant conspectui. Sic alibi Psal orabat, d. Psalm. 5. Dirige in conspectu tuo viam meam, quæ via tunc dirigitur, qñ Dei mandata custodiũtur Et hoc est ergo, ꝙ ait, *Vtinam dirigantur viæ meæ*, &c. vbi August. Quasi orando Psal. dicat, Tu quidem præcepisti mandata tua custodiri nimis, sed vtinam ꝙ præcepisti fiat mihi. Vbi audis *Vtinam*, vocem optantis agnosce, & agnita voce optantis, depone super-

Liberũ arbitriũ nõ est sufficiẽs ad merẽdũ æternum præmiũ sine gratia.

B

Greg. 18 mora. c. 17.

superbiam præsumentis. Quis enim se dicat optare, quod sic habet in arbitrij potestate, ut nullo indigeat adiutorio illud possit efficere? Ergo si optat homo, quod præcipit Deus, vt det ipse, quod præcipit, rogandus est Deus. A quo enim hoc optandum est, nisi ab illo patre luminũ, à quo omne donum optimum, & omne datum perfectum (sacra scriptura teste) descendit? Et Ambr. hic ait, Dirigantur gressus tui, & ne infirmus sis ad ipsos dirigendum, precare vt Dñs dirigat vias tuas, quia si rogaueris, obtinebis. Sic.n. optat iste, dicens, *Vtinam dirigantur via mea*, & sic obtinuit. Vnde & alibi dicit,

Ps.39. Expectans expectaui Dñm, & exaudiuit me, & statuit supra petrã pedes meos, & direxit gressus meos. Roga ergo & tu, vt Dñs dirigat vestigia mentis tuæ, quò possis Dñi custodire iustificationes. Vel per iustificationes Dei intellige illa, per quæ homo iustificatur apud Deum, s. aduersitas, & prosperitas. Iustificat aduersitas per patientiã tolerata, iustificat prosperitas humiliter in Deũ relata. Vnde Aug. super illo verbo Ps. 104. vt iustificationes eius exquirant: dicit, Audite, serui Dei. Si tentationes sunt duræ in isto sæculo: Ioseph in carcere, Iesum in cruce cogitate. Ioseph humiliatus, & exaltatus est: Iesus humiliatus, & exaltatus in cruce, propter quod regnat in cælis. Si autem temporalium rerum prosperitas adiacet, nõ propter ipsam Deo, sed ipsa utimini propter Deum. Quæcunq; enim bona dat, Deus, referenda sunt ad gratuitum cultum eius, ipse autem cultus eius non est referendus ad alia bona, quia scilicet nõ debemus colere Deum propter ista, sed istis vti propter Dei cultum.

2082 *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.*

Hic postquam suam disposuit voluntatem ad obseruationem mandatorum Dei, hic consequenter suum disponit ingenium, ut. s. perspiciat, & intelligat oĩa Dei mandata. Vbi nota, ꝙ ex hoc loco Pelagius occasionẽ sumpsit erroris: dicens, ꝙ ad compleñda mandata Dei indigemus diuino adiutorio: ad hoc. s. vt nobis per Dei adiutorium cognita fiant:

Mandata Dei sine gratia perficere non valem⁹.

E illis autem cognitis, per solam voluntatẽ nostram sine alio adiutorio gratiæ possumus illa adimplere. Quod probauit per hoc, quod hic Psalmista dicit, quia prospiciens in oĩbus mandatis Dei non confunditur, quia. s. postea in potestate sua est illa adimplere. Quapropter hic vř à Deo solum petere gratiã, vt illa cognoscat. Et ubi est, ꝙ statim superius postulauit, dicẽs Deo, *Vtinã dirigantur via meæ?* Ad quid? Certè non solum ad cognoscendum, sed multo fortius ad perficiẽdum. Vnde hoc hic notans August. dicit, pro-

F pter eos autem, qui ponũt, hoc solo nos ad faciendũ iustitiam diuinitus adiuuari, ꝙ Dei præcepta nobis in notitiã proferũtur, ut ea cognita, iam sine ulla Dei gratia solius uoluntatis nostræ uiribus impleantur. Hic non optauit dirigi uias suas ad custodiendas iustificationes Dei, nisi iam ipso præcipiente acceptis mandatis eius. Ad hoc enim pertinet, quod præm sit. *Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis:* tanquam diceret, Iàm legẽ acceptam noui: tu enim præcepisti mandata tua custodiri nimis, & mandata tua iusta, & sancta, & bona sunt: sed peccatũ

G meum per bonum mihi operatur mortem, nisi adiuuetur gratia. Vult ergo dicere, quòd lex data, qua cognoscimus Dei mandata, bona quidem est: sed per istud bonum legis quo peccata cognoscimus, si illa non facimus, peccatum generatur in nobis. Indigemus ergo adiutorio gratiæ, ne per legem peccatum dominetur in nobis, lex ergo nõ iuuat, sed gratia. Lex autem occasio est peccati, ipsam sic obseruantibus, quia ut dicitur Romanorum capit. 4. Vbi non est Rom. 7.

H lex, ibi non est præuaricatio. Non ergo indigemus gratiæ adiutorio solum ad cognoscendum mandata, sed etiam ad perficiendum. Et hoc notans dicit, *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.* Notandum est ergo, quòd secundum grammaticos specio, cis, idem est quod uidere uel considerare, & componitur cũ per, & fit perspicio, cis, quod est perfectè considerare. Ille mandata Dei imperfectè considerat, qui illa cognoscere vult, sed non facere, ille autem perfectè illa cõsiderat, qui ideo illa vult

cogno-

cognoscere, vt perficiat. Vnde hanc differentiã inter considerare mandata Dei, & *Iacob. 1.* perspicere, notans Apostolus, dicit. Si qs auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suę in speculo. Considerauit.n. se, & abijt, & statim oblitus est qualis fuerit. Qui aũt perspexerit in lege perfectæ libertatis, nõ auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. Vides ergo quod hic Iacobus per ly Perspicere, intelligit considerationem legis cum operatione. Et sic ad istum intellectum hic Psalm. ista accipit ly perspicere, d. *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.* Et aduerte ꝙ dixit *in omnibus mandatis.* Quid enim proficit ad vitam, oĩa mandata perspicere, si vnũ transgrediaris? Certè nihil. Vnde hic ait Ambro. Ait Psal. *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.* Ergo ne confundamur, custodiamus mandata Dei, & custodiamus omnia. Nam, si quis vnum mandatum custodiat, & aliud prævarieetur, nil ei prodest. Custodiuit se qs à sanguine, non custodiuit se ab adulterio, vtiq; in vno conuictus punitur ẽt legibus secularibus, nec prodest ei alterius criminis abstinẽtia, si in altero fuerit deprehensus. Et Glo. hic ait, Addit autẽ *in omnibus mandatis,* hoc ideo dicit, vt peccãdo circa vnum, fit omnium reus, vnius namq; mandati reus, punitur æternaliter, vnde Iacobus ait, *Iacob. 2.* Si quis aũt totam legem seruauerit, offendat aũt in vno, factus est omniũ reus. Quod euitat, qui perspicit in mandatis, qui aũt in eis nõ perspicit, in quo erret nescit. *Quæst:* Et si dicas, Nũquid aliquid proficit seruare multa mandata, ẽt si transgrediatur vnum? Iudicabunturnè pariter, ille, qui oĩa mandata transgressus est, & ille, qui oĩa seruauit *Respon.* præter vnum? R̃ndeo, ꝙ nihil proficit oĩa seruare, si vnum transgrediatur, quo ad meritũ vitæ æternæ, vel quo ad vitationẽ æternæ damnationis, sed bene proficit quoad minus iudiciũ tolerandum. Et sic quo ad priuationem regni, & intentionẽ damnationis, iudicabũtur æqualiter, sed non quo ad gradum pœnæ. Vt ergo non confundamur damnatione æterna, oportet seruare omnia præcepta. Quod dedu-

A cit Greg. super illo verbo Iob, Iustitia vestiui me sicut vestimento, dicens, Vestimento namq; cum vestimur, ex oĩ parte circundamur. *Greg. 19 mora. c. 16.* Ille ergo iustitia sicut vestimento vestitur, qui se vndiq; bono opere protegit, & nullam partẽ actionis suę nudam peccato relinquit. *Iob 29.* Nã qui in alijs actionib. iustus est, in alijs iniustus, quasi hoc latus cooperuit, & illud nudauit, nec iam bona sunt opera, quæ subortis alijs prauis operibus inquinantur. Hinc enim per Salomonẽ dr̃, Qui in vno offenderit, multa bona perdit. *Eccl 9.* Hic Iacobus di*Iacob 2.*B cit, Qui totã legem seruauerit, offenderit aũt in vno, factus est omniũ reus. Quã videlicet sententiã ipse diligenter explicat, cum subdit. Qui.n. dixit. Non mœchaberis, dixit, non occides, ꝙ si non mœchatus fuerit, occidat autẽ, factus est tñ transgressor legis. Cordis ergo oculis circunquaque porrectis, vndiq; nobis adhibenda est custodia. Vnde quoq; rectè per Salomonẽ dr̃. Omni custodia serua cor tuũ, *Prou. 4.* quia ex ipso vita procedit. Dicturus.n. Custodia, p̃misit Omni, vt videlicet vnusquisque hinc inde diligenter inspiciat, &
C quandiu in hac vita est, contra spirituales inimicos in acie se positum sciat, ne mercedes, quas per has actiones colligit, per alias amittat, ne hinc hosti fores obstruat, & aliunde aditũ pandat. Si qua.n. ciuitas contra insidiantes inimicos magno valletur aggere, fortibus cingatĩ muris, oĩ muniatur custodia, dũ verò in ea foramen tantummò immunitũ per negligentiã relinquatur, inde proculdubio hostis ingreditur, qui vndiq; exclusus vide-
D batur. Pharisæus namq; ille, qui in tẽplo oraturus ascẽderat, ciuitatẽ mentis quã ea munitione vallauerit, audiamus. Ieiuno (inquit) bis in sabbatho, decimas do oĩum, quæ possideo. Qui p̃misit, Gratias tibi ago, *Luc. 18.* magna certè munimina adhibuit. Sed videamus, vbi immunitũ foramẽ hosti reliquit, q̃a nõ sũ (inquit) quasi publicanus iste. Ecce, ciuitatẽ cordis sui insidiantib. hostibus p elationẽ aperuit, quã frustra per ieiuniũ, & eleemosynas claudit. Incassum munita sunt cætera, cum locus vnus de quo hosti pateret aditus munitus non est. Gratias rectè agit, sed peruersè super publicanũ se extulit.

Ciui-

Ciuitatem cordis sui extollendo se prodidit, quã abstinendo, & largiendo serua uit. Victa est per abstinentiam gula, destructa ventris ingluuies, superata est largitate tenacia, repulsa auaritia. Quibus hoc laboribus actum credimus? Sed o quot labores vno vitio ceciderunt? quanta bona vnius culpæ gladio sunt perempta? Vnde & magnopere oportet & bona semper agere, & ab ipsis nos semper bonis operibus cautè in cogitatione custodire, ne, si mentē eleuent, bona non sint, quæ non auctori militant, sed elationi. De qua re non inordinatè agimus, si de libris Machabæorum ad ædificationem ecclesiæ editis, proferamus. Eleazar namque in prælio elephantem feriens strauit, sed sub ipso, quē extinxit, occubuit. Quos ergo iste significat, quem sua victoria oppressit, n. si eos, qui vitia superant, sed in ipsis quæ subigunt, superbiendo succumbunt? Quasi enim sub hoste, quē prosternit, moritur, qui de culpa, quam superat, eleuatur. Pensandum namque magnopere est, quia bona prodesse nequeunt, si mala, quæ subrepunt, non cauentur. Perit omne, qđ agitur, si non sollicitè in humilitate custodiat. Ex quibus cibus clarè deducitur, ꝙ simul oĩa mandata debent custodiri, ne confundamur, quia vnius soli transgressio confusionem parit damnationis æternę. Quod bene notans hic Ps. ait. *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.*

Mach.9

2083 *Confitebor tibi in directione cordis, in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ.*

HIc recognoscit acceptum beneficium, scilicet quia habet intellectus illuminationem ad mandata percipienda, & gratiæ adiutorium ad ipsa custodienda. Et hoc est, *Confitebor tibi in directione cordis.* Hic enim loquitur de confessione laudis, non de confessione criminis. Vnde hic ait August. Non est confessio criminis ista, sed laudis, sicut & ait ille in quo peccatum nullum erat, Confiteor tibi, pater & Domine, pater cœli, & terræ. Et attende ꝙ de duobus supradictis hic gratias agit. Primò quia per gratiam habuit cor directum ad Deum, & adiutum ad custodiam mandatorum, ꝙ

Matt.11

E superius optabat, dicens *Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.* Et hoc hic notans ait. *Confitebor tibi in directione cordis*, i. in hoc quòd cor meum directum est. Secundò gratias agit, quia illuminatus fuit intellectus ad cognitionem mandatorum, qđ statim præmiserat, dicens, *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.* Perspicere. n. principaliter ad intellectum pertinet. Et hoc hic notat d. *Confitebor tibi in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ.* Et attende, ꝙ vnum istorum sine alio perfectum esse non pōt, quia nō potes cor habere directum ad custodiam mandatorū Dei, nisi illa cognoscas. Cognitio aũt illorum sine obseruancia non proficit, sed magis auget peccatum. Vnde hic ait August. *Confitebor tibi in directione cordis.* Quasi dicat, Vtiq; si dirigatur cor meũ, cōfitebor tibi, quia tu fecisti, & tua laus est ista, non mea. Tunc. n. confitebor tibi, ꝙ didicerim iudicia iustitiæ tuæ, si videlicet cor directum habebo, s. directis vijs meis ad custodiendas iustificationes tuas. Nam quid mihi proderit, ꝙ ea didicerim, si corde peruerso vias hominum adibo prauas? Non enim lætabor in eis, sed accusabor ab eis. Et attende ꝙ iudicia iustitiæ appellat diuina mādata, quæ dicuntur iudicia, quia per illa iudicantur transgressores. Dicuntur etiam iustitiæ, quia per illa iustificantur obseruatores. Et nota ꝙ hic rectè Ps. Deo gratias agit in directione cordis, quia cor nostrũ de se multis culpis inclinatur, siue incuruatur, & maculatur, vt patet versic. 1288. Et solum per ipsum Deum dirigitur, & mundatur, vt patet supra, versic. 1976.

F *Boni cognitionẽ proficit sine operatione.*

G *Iudicia iustitiæ sunt mãdata Dei.*

H

Iustificationes tuas custodiam, non me derelinquas vsquequaque. 2084

HIc Ps. ex prædictis obligatus, Deo firmũ promittit obsequium. Qui à Deo illuminatus cognoscit mandata Dei, & per gratiam à Deo est adiutus ad faciendum bona, quæ cognoscit, meritò omni excusatione postposita, se totum Deo offerre debet: d. *Iustificationes tuas custodiam.* Vel aliter, non contentus Psal. de iustificationibus veteris legis, de quibus omnia prædicta proposuit: dicens, *Vti-*

Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendum &c. Nunc ad iustificationes nouæ legis accedit, illas cupiens intelligere, & obseruare. Vnde ista est intentio Ambr. hic litera prima, dicens, *Iustificationes tuas custodiam*. Hoc loco mystica se plenius cognoscere velle testatur, vt ingrediatur penetralia mysteriorum cœlestium, & aperiantur sibi thesauri sapientiæ, & scientiæ in Christo absconditi, scilicet, passionis tempus, lateris compunctio declaratur, sanguinis effusio, sepulturæ vnguentum, resurrectionis mysterium. Hæ sunt iustificationes, quas ecclesia Christi sponsa se custodire promittit. Quæ et iustificationes sunt sacramenta nouæ legis, vt sacrum baptismi in quo omnis iustitia impletur. Vnde venienti Christo ad baptismũ, cùm Ioannes prohiberet eum, dicens, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Christus respondit Sine modò, sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Sed, quia quanto quis perfectior est, tanto maiora patitur tentamenta: vnde nullus potest esse perfectus, neque tutus sine diuino fauore, ideo quilibet ad summa prouectus, rogare debet, ne ipsum penitus Deus derelinquat. Vnde subdit, *Non me derelinquas vsquequaque*, idest nimis, vel valde. Vbi notandum, ꝙ Deus quandoque derelinquit sanctos suos, & hoc ad tẽpus, vel vt ipsi per seipsos stare non posse cognoscentes, humilientur, vel vt ipsi in certamine dignius coronentur. Primo modo dereliquit Dauid. Vnde hic ait August. *Non me derelinquas vsquequaque*, potest hoc intelligi, vt eius ista sit vox, qui cũ dixit, In abundantia mea nõ mouebor in æternum: velut sua virtute confidens, vt ostenderet ei Deus, ꝙ non merito eius, sed in voluntate sua præstiterat decori eius virtutem, auertit ab eo faciem suã, & factus est conturbatus. Inueniens ergo se, nec iam præsumens de se, clamat, *Non me derelinquas vsquequaque*. Si enim me dereliquisti, vt sine adiutorio tuo infirmus apparerem, noli me derelinquere vsq; valde, ne peream. Alios aũt derelinquit vt probati coronentur, alios aũt vt reprobati damnentur. Vnde hic ait Ambros. *Non me derelinquas vsquequaque*, hoc est multum. Supra fortè quasi adhuc imperfe-

Iustificationes sũt sacramẽta nouæ legis.

Matth. 3.

Dereliquit Deꝰ aliquos multipliciter.

Psal. 29.

A ctus & in magnis perturbationibus positus, ne derelinqueretur timebat, hic aũt iam fortior non timet derelinqui vt tentetur, sed rogat ne penitus derelinquatur. Plerunque.n. derelinquit Deus quos vult probari, penitus autem derelinquit quos deserit. Dereliquit penitus Iudam: non dereliquit aũt sanctum Iob, in cuius patrimonium, in cuiusq; corpus potestatem diabolo dedit. Nam si dedisset in animam, penitus dereliquisset eum. Nũquid nõ ideo derelictus est Iob, vt relictus probaretur, probatus coronaretur? Dereli-
B quit igitur Iudam, cui ait, Quod facis, fac citius, dereliquit enim eum penitus, quem sceleris sui permisit effectũ. Alios aũt Apostolos cùm vidisset esse turbatos, quia dixerat, Quò ego vado vos non potestis venire: addidit, Non turbetur cor vestrum, quia iterum venio, & accipiam vos ad meipsum, vt vbi ego sum, & vos sitis &c. Et subdit, Nemo autem debet infitiari, ꝙ nunquam derelinquatur, neque dolere quia aliquando derelinquatur. Si quidẽ ipse Dei filius dicit se derelictum, sicut habes, Deus meus, respice in me,
C quare me dereliquisti? Et ille quidem nũquam derelictus est à patre, cum quo pater semper est, sed ẽm corpus quo traditus fuit passioni, vox illa derelictionis processit, qm̃ derelinqui nobis videmur, qñ sumus in periculo constituti &c. Sic ergo derelinquit Deus quandoq; sanctos suos, sed ad modicum, non vsquequaque. Vnde Vlricus exponens ista uerba, ait, *Non me derelinquas* &c. Ac si diceret, Scio ꝙ derelinquere soleas vtiliter sanctos tuos, ut eos probes, aliter enim ab aduersario tentari non possunt, nisi à te paulisper
D fuerint derelicti. Et ideo non rogo ut nunquam me derelinquas, quia non expedit mihi, ut nõ vel meam infirmitatem sentiens, dicam, Bonum mihi quòd humiliasti me, vel exercitium non habeam præliãdi. Sed magis peto ne me vsquequaq; deseras, idest ne deseras vsque ad nimietatem. Nulla enim virtus humana, si diutius in tentatione tuo deseratur auxilio, sua poterit constantia perdurare. Vnde oportet ut tu qui humanarum uirtutum es conscius, sis etiam luctaminum moderator.

Ioan. 13.

Ioan. 14.

Derelictus fuit Christus à patre.

Psal. 21.

2085 Beth. **IN quo corrigit adolescentior uiam suam? in custodiendo sermones tuos.**

HIc incipit secunda litera, siue secundus octonarius, cui præmittitur secunda litera alphabeti Hebraici, s. Beth. *Beth. quid.* Vbi notãdum, q̃ sm Ambros. in isto Psalmo, litera secunda Beth: quæ interpretatur confusio, declaratur. Dignè ergo huic octonario præponitur, in quo de correctione peccatorum agitur. *Confusio duplex.* Confusio aũt duplex est, s. damnationis & contritionis. Qui enim iam seipsum corrigit, non confundetur damnatione, sed qui conteritur & seipsum corrigit in seipso confunditur. de diuina offensione. Præmittitur ergo huic octonario secunda litera Beth, quæ interpretatur confusio, ad denotãdum q̃ per correctionem peccati æterna cõfusio vitatur, & interius mens erubescens de Dei offensa dolens cõfunditur. Vnde Ambros. Sed qui viam suam corrigit, non cõfundetur, verum quia is qui viam suã corrigit, ante in errore fuit, qũo enim corrigitur, nisi quod ante defluxit à vero? Vtique in lapsum situs, & adolescentiæ luxu ac lasciuæ ætatis captus illecebris, vbi ad iuuentutis prouectus confinia sobria mẽte respuit, tanquam consulus animo, qũo erubescẽda deponat, & plena probitatis assumat, diu secum voluit, & diuersis fluctuans cogitationibus liberat quemadmodum viam suam corrigat, offensionem que adolescentioris ætatis, seria iuuentutis fronte prætexat. Iste ergo octonarius qui intitulatur à Beth, quod est confusio, docet æternam confusionẽ vitare. Ad qđ octo requiruntur, sm quæ Psalmus diuiditur. Qui enim æternam confusionem vult vitare, ista octo per ordinem debet facere. Primò, errata mala debet corrigere, in principio: secũdò in solo Deo spem debet ponere, ibi, *In toto corde*, tertiò gloriam extra non debet quærere, ibi, *In corde meo*, quartò agenda quæ nescit debet discere, ibi, *Benedictus*, quintò bona cognita alijs debet pãdere, ibi, *In labijs*, sextò delectabiliter bona debet facere, ibi, *In via*, septimò ocium debet fugere, ibi, *In mandatis*, octauò monita memoriæ debet tradere, ibi, *In iustificationibus*. Primũ ergo, quod requiritur ad euadendum cõ-

E fusionem æternam, est, errata mala corrigere. Et circa istam correctionem in isto primo versiculo Psalm. primò proponit quæstionem, d. *In quo corrigit adolescẽtior viam suam?* Et consequenter rñdet, d. *In custodiẽdo sermones tuos*. Sermones. n. principaliter docent emẽdare peccata. Vnde Ezechię 18. Conuertimini, & agite pœnitentiam ab oĩbus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Qui ergo sermones Dei seruat, errata corrigit, & emẽdat. Et aduerte, q̃ hic loquitur de custodia sermonum Dei, qua custodiũ- *Custodia sermonũ Dei, est operatio mandatorum.*
F tur, nõ memoria solùm, sed operibus bonis. Vnde hic August. Hoc loco custodia sermonum Dei, intelligenda est operatio præceptorum. Frustra enim custodiuntur memoria, si non custodiatur & vita. Nam quidam verba Dei tenẽdo agunt, ne obliuiscantur, nec agunt viuendo, vt corrigãtur. Vnde non ait iste. In quo exercet iunior memoriam suam? sed *In quo corrigit viam suam?* Atq; ad hoc rñdet, *In custodiẽdo sermones tuos*. Neque. n vllo modo dicẽda est via correcta, quandiu est vita peruersa. Sed fortè dices. Quare ad corrigen- *Quæstio.*
G da errata hic solum ætatẽ adolescẽtię notat? Nunquid non fructuosè senes se corrigere possunt? Rñdeo, q̃ quamuis vsque ad vltimum articulum vitæ quisque fructuosè corrigere possit, illam tñ ætatem specialiter hic ponere voluit, in qua correctio vtilioris est fructus, actusq; facilioris, firmiorisq; status. Quod enim quis à iuuentute capit, istud post difficulter mutat, cum scriptũ sit, Quod noua testa capit, inueterata sapit. Et hanc rõnem adducit Ambros. d. Quia Iudæi iugum dñi in iuuentute suscipere recusarent, ideo captiui ducti sunt. Flens ergo mortem per-
H petuam Iudæorum Hier. dicit. Bonũ est *Thren. 3* viro, cùm portauerit iugum ab adolescentia sua. Non enim solum tollere iugũ verbi diuini, sed et in adolescentia debemus tollere. Si. n. serò tollamus, incipimus sapientiam superiorum magis hre, q̃ tenere gratiã. Præueniamus ergo iuuentutis annos correctione cõgrua, vt magis dicamus singuli, Deus, qui pascis me à iuuẽtute mea, quã recordationẽ habẽtes, lapsũ defleamus, dicentes, Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.

Hoc

Hoc debilitatis est remediū: illud, robur A salutis. Medicina vulneri quæritur gratia sanitatis. Ideoq; ait, Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Ei aūt, qui post decursæ iuuentutis annos iugum tulerit, non est statim perfectum bonū, stimulāt.n. cum peccata sua, exagitat conscientiam cōsuetudo peccādi, & visus erroris instabilem facit. Luctandū est diu hmōi viro, vt abolere faciat inueterata, atque diuturna &c. Ad hoc ergo denotandum, ꝙ tempus magis aptum correctioni est, tempus iuuentutis, ideo hoc principalius expressit, d. *In quo corrigit adolescētior viā suam?* Et pp hoc dr̄, Eccl. 6. Fili à iuuentute tua excipe doctrinam, & vsque ad canos inuenies sapiētiam. Vel per adolescentiorem filium intelligit gentilem populum, qui viam suam per aduentum Christi correxit. Qui ideo dr̄ adolescentior, quia prius fuit cultus Dei q̄ idolorum. Vult ergo per ista verba, *In quo corrigit adolescentior viam suam?* &c. prædicare correctionem, & cōuersionem gentilis populi, & damnationē antiquioris, s. Iudæorum. Et hoc idem figuratiuè ēt dixit Christus Luc. 15. in parabola filij prodigi. Et hoc ponit hic Aug. d. Est & alius hic intellectus, vt ille hic agnoscatur filius euangelicus iunior, qui profectus à patre in regionem longinquam, effudit substantiam, viuens cum meretricibus prodigè. Et postquam porcos pauit, famem, egestatemq; perpessus, reuersus est ad semetipsum, & dixit, Surgam, & ibo ad patrem meum. In quo enim correxit viam suam? in custodiendo verba Dei, quæ tanquam panem paternum esuriens cōcupiuit. Neque.n. corrigeret viam suam frater ille senior, qui patri suo dixit, Ecce, tot annis seruio tibi, & nunquā mandatum tuum præteriui. Iunior ergo ille correxit viam suā, quia ita se deprauasse, peruersamque habuisse cōfessus est, vt patri diceret, Iam non sum dignus vocari filius tuus. Vel aliter, ideo dixit. *In quo corrigit adolescentior viam suam?* &c. vt per hoc differentiā daret inter hominē nouum & ueterē, quia nouus corrigit, nō vetus. Et istum hic præponderat Aug. alijs duobus supradictis, dicens, Tertius quoque mihi intellectus occurrit, quem superioribus antepono,

Psal. 24.

B *Iunior filius est populus gētilis.*

C

D *Iunior filius dicitur homo nouus.*

A vt senior agnoscatur vetus hō, & nouus, iunior. Senior, qui portat imaginem terreni hominis, iunior, qui cœlestis. Quia nō primum quod spirituale est, sed quod animale, postea quod spirituale. Sit ergo, licet quilibet, quātum ad ætatem pertinet corporis, annosa vetustate decrepitus, iunior erit ad Deum percepta gratiæ nouitate cōuersus. Et in hoc corrigit uiā suam, in custodiendo sermones eius. Hoc est uerbum Dei, quod prædicamus, & ipsa est fides, quæ per dilectionē operatur. Sed iste iunior populus, gratiæ filius, homo nouus, cantator cantici noui, hæres testamenti noui, iste iunior est non Cain, sed Abel nō Hismael, sed Isaac, nō Esau, sed Israel, non Manasses, sed Ephraim, nō Heli, sed Samuel, nō Saul, sed Dauid, qui scilicet iusti iuniores à Deo electi mandata Dei custodierunt, alijs reprobatis.

1. Corinth 15.

Galat. 5.

In toto corde meo exquisiui te: ne repellas me à mandatis tuis. 2086

Ponitur hic sm̄. scilicet, ꝙ in solo Deo homo spem debet ponere. Vbi notandum, ꝙ quæro, ris, componitur cum ex, & fit exquiro, ris. quod est diligenter aliquid quærere, & inuestigare. Ille ergo Deum in toto corde suo exquirit, qui cor suum alteri rei nō inclinat, sed ad ipsum Deum diligenter quærendum eleuat. Sed quia hoc nullus per se facere potest, nisi adiutus gratia Dei, ideo illius adiutoriū inuocat Psal. d. *Ne repellas me à mandatis tuis.* Retinet apud se illum Deus, cui adiutricem gratiam cōfert: illum autem repellit, cui ipsius peccatis exigentibus gratiā non inspirat. Vnde hic ait glo. A mandatis Dei repellitur qui à Deo non adiuuatur. Mādatis quippe eius rectis, ac arduis humana non comparatur infirmitas: nisi ipsam præueniens Dei adiuuet charitas. Sed dicet. Nunquid crudelitatis est, aliquem à se repellere, ne mandata sancta, & iusta perficere possit? Istam materiam hic diffusè tractat Ambrosius, ostendens, quòd negligentes mandatorum Dei operatores à se Deum repellere, non crudelitatis, sed summæ est pietatis, dicens, Bonus Deus non repellit sequentem se, nisi ipse mereatur repelli. Sicut ipse do-

Exquirere.

Repellit Deꝰ quos nō iuuat.

Repellere males pietatis est, non crudelitatis.

Matth. 25.

minus ait, Omni habenti dabitur, nō habenti aūt et quod vr hēre auferetur ab eo. Cui addit, nisi illi qui ex toto corde exquirit eum, vt quod deest naturæ humanæ, id Dei operatione acquiratur & gratia. Qui aūt nō hēt in corde suo vt exquirat Deum, & facit quidem opus Dei, sed negligenter facit, meritò repellitur, quia polluit magis & impedit opus, quod negligenter putauerit exequendam. Consideremus igitur vtrum bonitas sit repellere ab opere negligentem, an verò retinere. Et huius rei veritatem ex alijs sumamus artibus. Curat medicus ægrotum, & nullum leuamē sentit ex medicina illius æger. Igitur melius est remoueri hmōi medicum qui tempus perdit, cum profectum nullum sentiat vulneratus, ut curādi officium ad eum medicum transferatur, qui maturius possit ægroto sua diligentia subuenire. Nonne clementior est qui repellit minus proficientem, q̄ qui retinet ad discrimen ægroti? Constitue aliquem præpositum ædificantibus, vel ēt texētibus, qui debeat summam operis explicare: vtrum is tibi probabilior vr, si in id diligēter insistat, ac si quem fortè incuriosum aduerterit, de ijs, qui operantur in domo aliqua construenda, repellat eū, melius credens non ædificare, q̄ hiantibus ruinis, ædificata dissoluit atq; aliquē in eius substituat locū, qui eum diligēter ædificet? Similiter ēt textrini præpositum repulsorem negligentium, ut substituat, ne longa textrinum corrumpat incuria, non magis probabis q̄ illum, qui desidem in sua negligentia patiatur perseuerare? Consequenter ista applicat ad propositum, & maximè ad prælatos d. Videamus tandem, si non pertineāt hæc ad eos, qui mandata ædificant, & legem intexunt, & animam vniuscuiusq; receperunt sanandam. Nonne si quis eorum ędificet domū Dei cum iustitia, texat indumentū cū diligentia, sanet animam cum gratia bonum opus facit? Si verò incuriosus, ac remissus aliquis fabri, textoris, medici spiritualis locum occupet, vt sacerdos summus, ut presbyter, ut minister altaris sacri nōne cōmodius est nō subire vnumquemq; id muneris, qđ implere nō queat, q̄ subeuntem neque ipsum strenuè suscepto fungi munere, & eripere locū alteri, qui possit eum tueri? Sic.n. remissior repellitur, ne plus offensionis contrahat. Hæc ille. Ad propositū ergo Psal. ne tāquā minus idoneus repellatur à Deo, primò toto corde Deum exquirit, nihil aliud præter Deum quærens. Vnde ait, *Ne repellas me à mandatis tuis.* Ratio, *quia in toto corde meo exquisiui te:* & sic nullam partem cordis mei alteri rei applicaui. Sed fortè dices: Quis est amplius repellēdus, uel Iudæus nō exquirens toto corde suo Deū, vel gentilis? Ad istam quęstionē hic rādet Ambros. inducēs illud Apoc. 3. Vtinā frigidus esses, aut calidus, sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Hic apertè negligentiā grauiori dānat iudicio, quam imprudentiam. Frigidus est enim, qui fidem nescit, calidus, qui Spiritussancti feruore succensus est, tepidus, qui negligens est. Qui ergo calorē fidei non hēt, tolerabilius illi fuerat fidem non accepisse, q̄ neglexisse. Est.n. tepidus peior frigido, vt Iudæus qui sibi vr fidem hre q̄ qui non hēt. Quanto tolerabiliorem causam gentilis hēt, qui vtpote dicere potest, Non cognoui legem, non audiui prophetas: ideo nō credidi, quàm ille, qui legem, & omnia ex quibus ueniū um Iesum credere habuit, & non credidit? Neuter quidem excusatur, nec ille, qui legit, nec ille, qui legere noluit: sed plus deliquit qui negauit quæ legerat, quàm qui opera non fecit quæ facienda non cognouit &c. Ex quibus etiam sequitur, quòd Christianus negligens peior est infideli. Nota etiā quòd multipliciter nos Deus repellit. versic. 705. & 718.

Negligentia. Nota.

In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. 2086

HIc ponit tertium, scilicet, quòd gloriam extrà non debet quærere, sed solum in conscientia, dicente Apostolo, Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. Quid enim est, in corde eloquia Dei abscondere, nisi eloquia Dei non ad ostentationem exteriorem facere, sed solum per illa intus Deo velle placere? Qui enim de bonis, quæ facit exterius gloriam quærit, Deo peccat, & mercede priuatur æterna, ut in fatuis

1. Cor. Matt. 25

fatuis virginibus patet. Semen enim nisi A prius absconsum fuerit in terra, fructum non producit. Sic & eloquia Dei, nisi intus abscōsa fuerint in corde, fructificare non possunt. Per hoc enim vult ostēdere, ꝙ eloquia Dei indignis nō sunt manifestanda. Et hoc est quod Christus dicebat Matth. 7. Nolite sanctum dare canibus, nec margaritas spargere ante porcos, quia. s. mysteria fidei, sacramētorum & aliorum secretorum indignis non sunt aperienda, quia illa magis venerantur oe cultata, q̃ eis publicata. Si enim secretū tuum tibi absconditum cōseruare debes, quanto magis diuina secreta? ne scilicet prodantur, maximè nocere cupientibus. Vnde istum versum hic exponens Ambrosius ait, Peccat Deo, qui commissa sibi secreta mysteria putauerit indignis esse vulganda. Periculum itaq; est, non solum falsa dicere, sed etiā vera, si quis ea insinuet quibus non oportet. Quod quidem vitiū quadripartitum est, vel adulationis, vel auaritiæ, vel iactātiæ, vel loquacitatis in cautę, quia dū adulari vult aliquis ei, cui loquitur, ostendit mysterium, vt placeat ei, cui vulgat. Nōnulli & studio lucri mercedem proditionis sequuntur, vt regenda silentio vendant loquendo. Alij vt plura nosse videantur, & scientiam suam iactitent, aperiunt quod celare deberent. Pleriq; aūt dum sine præiudicio loquuntur, verbum emittunt, quod reuocare nō possunt. Ideo Salomō ait, Tempus loquēdi, & tempus tacendi. Et ideo bene facit, qui abscōdit, verba Dei in corde suo. Sic abscondebat Psalmista: dicens, *In corde meo abscondi eloquia tua.* Sic & Maria, quę conseruabat omnia verba Domini Iesu in corde suo. Etenim si bonum est viro, D sermones suos abscondere, quāto magis sermones Dei nostri cordis gremio debemus operire? Cōformiter & & sancti prædicatores quando suis prædicationibus vident auditores non proficere & vilipendi verbū Dei, in corde suo abscōdunt verbum sine eloquiū Dei tacentes, vt ostendit Gregor. dicens, Sancti etenim viri, cū auditoribus prodesse nequeunt, despici tacentes noluntene de sapientiæ suæ ostētatione glorientur. Cumq; quid prudenter dicunt, non quærunt suam gloriam, sed auditorum vtilitatem. Cum vero conspiciunt ꝙ auditorum vtilitatem prædicando lucrari non possunt tacendo abscōdunt in corde suo eloquia Dei. Ad imitādum quippe vitam domini, quasi ad propositum quoddam nobis signum &c. Ipse enim, quia vidit Herodem nō profectum quærere, sed signa, vel scientiam velle mirari requisitus ab eo tacuit. Et quia constanter tacuit ab eo irrisus exijt. Scriptū namq; est, Herodes autem, viso Iesu, gauisus est: erat enim ex multo tempore cupiens videre eum, eo ꝙ audierat multa B de illo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Vnde & subditur, interrogabat autem eum in multis sermonibus, & ipse nihil respondebat. Tacens vero dns quàm sit despectus ostenditur, cum illic protinus subinfertur, Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit. Quod videlicet factum oportet nos audientes discere, vt quoties auditores nostri volunt quasi illudēdo cognoscere, non autem sua peruersa mutare omnino tacendo abscōdamus eloquium domini, ne si ostentationis studio verbum Dei loquamur, & illorum culpa, quæ erat, esse C non desinat, & nostra quæ non erat fiat. Vnde & Psalmista ait, *In corde meo absconditi eloquia tua, vt non peccem tibi.*

Matt. 7.

Loquendo peccat quis quadrupliciter.

Eccl. 3.

Prædicator tacere debet quādo nō proficit auditoribus.

Greg. 22 mor. cap. 16.

Luc. 23.

Benedictus es domine: doce me iustificationes tuas. 2087

POnitur hic quartū, quia scilicet agēda quę nescit, debet discere, & à sciētibus velle doceri. Et si dicas, Quomodo iste petit hic doceri iustificationes Dei, cum iam supra ad plenum in his se ostenderit doctum? dicens: Confitebor tibi in directione cordis in eo ꝙ didici iudicia iustitiæ tuæ. Respondet, ꝙ est duplex addiscere, vnum quo prius ignorata cognoscuntur per intellectum, & hoc est addiscere speculatiuum. Aliud quo cognita prius exercentur per effectū. Multi enim bona cognoscunt, quæ negligūt operari. Et istud s̄m dr̄ scire practicum, vel addiscere. Superius igitur locutus est primo modo didicisse: nunc autem secundo modo postulat edoceri. Sic ergo iste iustificationem Dei postulat, quæ per gratiam

Quæst.

Resp.

Scire duplex speculatiuũ & practicum.

datur vt prius cognita opere perficere possit, dicens. *Benedictus es domine*: scilicet in tuis quos per gratiam tuam benedicis. *Doce me* &c. Sic. n. istum locum exponit hic August. dicens, *Benedictus es domine: doce me iustificationes tuas*. Doce dixit, eo modo quo eas discunt qui faciunt nõ q̃o ij qui vt habeãt quod loquantur, tãtummodò meminerunt. Iam. n. vtiq; dixerat, In corde meo abscondi eloquia tua vt nõ peccem tibi. Quid ergo adhuc quærit discere, quæ abscondita iam custodit in corde? quod vtique non fecisset nisi ea didicisset. Ad quid ergo addit & dicit, *Doce me iustificationes tuas*? nisi quod ea vult faciendo discere, non loquendo vel memoria retinendo. Quoniam ergo in alio Ps. legitur, Benedictionem dabit qui legẽ dedit, ideo benedictus es dñe, doce me (inquit) iustificationes tuas. Quia enim in corde meo abscõdi eloquia tua ne peccem tibi, legem dedisti, da tuam benedictionem gratiæ, vt faciẽdo discam, quod intimando iussisti. Et nota ꝙ prædicta duplici scientia solus Deus hominem docere potest, quia & ipse solus animã potest illuminare, quò ad scientiam speculatiuam, vide versic. 1155. & ipse solus ad operandum cognita gratiam potest inspirare, quo ad scientiam practicam, vt dicit Magister lib. 4. distinct. 20. *Psal. 83.*

2088 *In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.*

Prædicator docere debet, sed primò facere.

POnitur hic quintum, scilicet ꝙ bona cognita alijs dẽt pandere. Hæc. n. est lex prædicatoribus data, ut bona quæ nõ uerunt prius agant, & quod agunt, alios doceant. Sic enim suis prædicatoribus Christus præcepit; Ite, docete omnes gentes &c. Vnde Gregorius, dicit. Lex quippe est ipsis prædicatoribus posita, vt viuẽdo impleant quod loquendo suadere festinant. Nam loquendi auctoritas perditur, q̃n vox opere nõ adiuuatur. Iste ergo qui omnia Dei mandata seruabat, meritò officium prædicationis assumpsit. Iste enim ait superius, *In mandatis tuis exercebor*. Nunc aũt ait, *In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui*. Et vide quàm benè in persona prædicatoris loquitur or- *Matth. vlt. Gregor. 19. mor. c. 16.*

Prædicator verba formare põt, sed nõ intus docere.

dinatè. Non enim dicit, *Labijs meis* docui, sed *pronunciaui*: quia prædicator verba exterius pronunciare, sed audientis mentẽ docere non põt, vt docet Gregorius, dicens, Quilibet prædicator verba auribus dare põt: corda verò aperire non potest. Et nisi per internam gratiam, solus omnipotens Deus prædicãtium uerbis ad corda audientium aditum præstet, incassum prædicatio aure audientis percipitur, q̃a peruenire ad intima surdo corde prohibetur &c. Hoc ergo hic notans Psal. non ait, Docui, sed *pronunciaui*. Sed hic non parua insurgit difficultas, qui cum tot & talia sint iudicia Dei ꝙ humana mente perscrutari non possint. Propter quod & Apostolus Paulus clamare cogitur dicẽs, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius &c. Et Psalm. dicat, Iudicia Dei abyssus multa. Q̃o ergo iste dicit se pronunciasse oĩa iudicia Dei, cum nullus possit illa perscrutari? Enunciauit ergo quæ non intelligebat, aut si oĩa iudicia Dei intelligebat, q̃o illa dicentur incomprehensibilia, quæ ab intellectu humano intelligi possunt? Hanc quæstionẽ hic faciunt August. & Ambros. Vnde hanc sic proponit August. dicẽs, Quid est hoc charissimi, quid est hoc? Quis omnia iudicia Dei enunciare possit, cum inuestigarẽ nõ possit? An verò cum Apostolo exclamare dubitamus, O altitudo diuitiarum sapiẽtiæ & scientiæ Dei q̃ inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius: Q̃o ergo iste dicit, *& in labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui*. Q̃o ergo se dixerit omnia iudicia oris Dei labijs suis pronũciasse, cũm dicta sint inscrutabilia, & de quorum profunditate alibi scriptũ est, Iudicia tua abyssus multa; quantum Deus donat tractare suscipimus. Quid ergo hic intelligamus attendite. Nunquid iudicia Dei nescit ecclesia. Scit planè. Nã scit qualiter dicturus sit iudex omnium: Venite benedicti patris mei, percipite regnũ. Et qualiter dicturus sit, Ite maledicti, in ignem æternum. Scit inquam, nec fornicatores, nec idolis seruientes nec alios, quos Apostolus connumerat, regnũ Dei possessuros. Hæc autem & huiusmodi iudicia Dei euidenter expressa nouit ecclesia. *Greg. 19. mor. cap. 16. Quæstio. Rom. 11. Psal. 35. Omnia iudicia oris Dei q̃o quis possit pronũciare. Psal. 35. Respo. August. Matt. 25. Galat. 5.*

ecclesia. Sed ista nō sunt omnia, cum sint quędā inscrutabilia, & sicut abyssus profunda, & occulta, sed inscrutabilia fortasse dicta sunt homini, quia viribus suis ea non pōt perscrutari. Sed cur non possit, dono Spiritussancti, cuicunque hoc dñs conferre dignatur? Sic.n. & illud dictum est, Deus habitat lucem inaccessibilē. Et tñ audimus, Accedite ad eum, & illuminamini. Quę vtique ita soluitur quęstio, vt inaccessibilis sit viribus nostris, accedatur aūt ad eum muneribus suis. Quamquam etsi nemini omnino sanctorum, quandiu corpus quod corrūpitur, aggrauat animam, omnia iudicia Dei scire cōceditur, re enim vera multum est ab hoīe sciri iudicia Dei, vt exempli gratia, scire quare quis tardus est in animo, vel claudus in corpore, hēt tñ vnde dicat psalmista, & ecclesia, *In labijs meis pronunciaui omnia iudicia oris tui*, idest, nihil iudiciorum tuorum tacui, quæ mihi per eloqiū tuū innotescere voluisti, sed omnia prorsus in labijs meis enunciaui. Hoc enim mihi vr̄ significare voluisse, ꝙ non ait, Omnia iudicia tua, sed *omnia iudicia oris tui*, idest, quæ mihi dixisti, vt per os eius eloquium eius intelligamus, quod fecit ad nos in reuelationibus sanctorum pluribus, & testamentis duobus, quæ omnia iudicia vsquequaque in labijs suis pronunciare nō cessat ecclesia. Hæc Augustinus. Ambrosius aūt in ista vltima responsione Augustini concordat, dicens, Consideremus quia nō dixit psalmista, Iudicia oris eius, abyssus multa, sed dixit, iudicia tua abyssus multa. Nec Apostolus dixit, Inscrutabilia iudicia oris eius, sed inscrutabilia iudicia eius. Possumus enim iudicia Dei inscrutabilia æstimare, quæ occulta nobis nō patefecit. Iudicia autem oris eius illa, quę nobis annunciauit, & per os prophetarum locutus est. Os enim domini propheta intelligitur.

1. Tim. 6

Psal. 33.

Deus habitat lucē inaccessibilē per naturā, nō per gratiam.

2089 *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs.*

Hic ponit sextū, quia scilicet bona delectabiliter debet facere. Cum enim nec Deo, nec hominibus inuita placeant seruitia, sequitur ꝙ qui mandata

A Dei cupit adimplere, vt Deo placeat, illa libere, & voluntariè perficere debet. Sed omne voluntarium est delectabile, sicut per oppositum omne inuoluntarium est tristabile, vt dicit Philosophus 3. Ethicorum. Et ideo psalmista ad demonstrandū ꝙ voluntariè in præceptis Dei delectabatur, ait, *In via testimoniorum tuorum delectatus sum*. Sed quid est delectari in via testimoniorum Dei, nisi delectari in Christo, qui est vera via, in qua sūt vera signa & testimonia Dei, ostendentia ipsius ad nos dilectionem? Delectabatur ergo in

B via testimoniorum Dei, quia cum ingenti amore expectabat Christi incarnationem, quam fideliter affuturam esse credebat. Et ad istum intellectum hūc passum hic exponit Augu. dicens, Viam testimoniorum Dei, nihil citius, nihil certius, nihil breuius, nihilque grandius intelligimus esse quam Christum, in quo sunt oēs thesauri sapientiæ & scientiæ abscōditi. Inde iste ait se iocundatū in hac via, quasi in omnibus diuitijs. Testimonia quippe Dei sunt, quibus quantum nos diligit, probare nobis dignatur. Commen-

C dat aūt Deus charitatem suam in nobis, quia cū adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Cum ergo ipse dicat, Ego sum via, & humilitas eius carnalis natiuitatis atq; passionis euidētia sint testimonia diuinæ erga nos dilectionis, proculdubio via testimoniorum Dei Christus est, per hæc quippe testimonia quæ in illo videmus impleta, & futura erga nos quæ sempiterna promissa sunt, expectamus & speramus implenda.

D Qui enim filio suo proprio nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, qūo & non cum illo oīa nobis donabit? Ambros. aūt accipit viam testimoniorum pro intelligentia sacræ scripturæ & perfectione mandatorū, in quib. delectari debemus, sicut in omnibus diuitijs, q̄a Dei sapientiā debemus preponere omnibus regnis, & sedibus, & diuitias ducere nihil esse in comparatione illius, vt dr̄ Sap. 7. Vnde in isto passu sic ait Ambro. *In via testimoniorū tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitijs.* Alij in auro, alij in argento alij in vestibus, alij in possessionibus, vineis, oliuetis, segetibus, alij i operibus

Via testimoniorū Dei Christus est.

Colos. 2.

Rom. 5.

Ioan. 14.

Rom. 8.

Via testimoniorū Dei est cognitio scripturæ sacræ.

picturæ, vel sculpturæ marmorum, in diuersis denique singuli suas delectationes hñt: sed spiritualis homo in via testimoniorũ cœlestium delectatur, tãquam omne possidens patrimonium, in omnibus diues, sicut Apostolus d. Gratias ago Deo meo semper pro vobis gratia Dei nostri, quæ data est vobis in Christo Iesu, quia in oĩbus diuites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia. Delectabatur ergo Psal. in diuitijs cognitionis sapientiæ, & scientiæ, in omni actu bonorũ operum. Vel aliter, vt via testimoniorũ Dei sit quælibet actio Christi, qua nobis viuẽdi dedit exemplum, quę Christi exempla vocantur viæ testimoniorum Dei, quia nobis Christi vitæ sanctitatem testantur. In istis vijs delectantur qui illas intelligere, & intellectas imitari conãtur, illas aũt spernũt, qui illas nec intelligere nec imitari cupiunt. De quibus dicit Gregor. super illo verbo Iob 34. Et oẽs vias eius intelligere noluerunt: sic, Non. n. ait, infirmitate non intelligũt: sed intelligere noluerunt, quia sæpe, quæ facere despicit, scire cõtemnũt. Quia scriptũ est, Seruus nesciens voluntatem dñi, & non faciens digna, plagis vapulabit paucis, & seruus sciens volũtatẽ dñi sui, & nõ faciens iuxta eã, plagis vapulabit multis. Impunitatẽ peccãdi existimant remediũ nesciẽdi, qui nimirũ sola superbiæ caligine tenebrescunt. Atq; ideo non discernunt, quia aliud est nesciuisse, aliud scire noluisse. Nescire. n. ignorantia est: scire aũt noluisse, superbia. Et tãto magis excusationẽm non possunt hẽre quia nesciunt, quanto magis eis ẽt nolentibus appositum, ꝙ cognoscãt. Et infra ad propositũ. Via quippe incarnatæ sapientiæ est oĩs actio, quã temporaliter gessit. Viæ eius sunt viuendi ordines, quos ad se venientibus reliquit. Tot itaque ad se uenientibus nobis vias prębuit, quot benè viuendi exempla mõstrauit. Humilitatis eius uias propheta aspexerat, cũ dicebat, In mandatis tuis exercebor, & cõsiderabo uias tuas. Hinc rursum de uno quoq; iusto dr̃, qui currit uaper dominica humilitatis exẽpla gradiatur. A domino gressus hominis dirigẽtur, & uiam eius uolet. Quia ergo superbi humilitatis dominicæ exempla contẽ-

1. Cor. 1

Via testimoniorũ Dei sunt exempla viuendi quæ nobis Christ. dedit.

Greg. 29 mor. cap. 12.

Luc. 12.

Scientia quomodo aggrauat peccatum et quo non.

Ignorantia affectiua aggrauat peccatũ.

E nunt, rectè dicitur, Vias eius intelligere noluerunt. Iusti autem illas delectabiliter imitantur, in quorum persona ait Psal. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitijs.*

In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas. 2090

HIc ponitur septimum: quia, s. ociũ debet fugere, & in bonis operibus exercitari. Scientia. n. & cognitio boni ordinatur ad opus. Quid enim prodest bonũ cognoscere, & nõ operari, malum cognoscere, & ipsum nõ fugere? Sic & nunc F Psal. considerare uias dñi dicit se uelle ad hunc finem, ut mandata Dei operetur. Et hoc est quod ait, *In mandatis tuis exercebor*; quod, s. ut melius facere possim, *considerabo*, i. ad considerandum intellectum, applicabo *vias tuas*, s. præcepta tua, per quæ ut per uias ad te posim peruenire. Ad quod clarius intelligendũ, est sciendũ ꝙ mandata Dei sunt multiplicia, & inter se dria, ut ostendit Bern. super illo uerbo Luc. 17. Cum feceritis oĩa quæ præcepta sunt nobis, dicite, Serui inutiles sumus. G Sunt mãdata quędã, quę constat non posse fieri sine gloria, posse tñ non fieri sine culpa. Ideoq; digna esse præmijs si fiant, nec tamen supplicijs digna, si non fiunt. Nam non tangere mulierem, meriti non est mediocris, & nullus tñ delicti propriã amplexari coniugem. Et istiusmodi sunt quæcunq; in illo capitulo euãgelico congruerẽ possunt, qui põt capere capiat. Et rursum quædam sunt per contrariũ, quæ quidem neglecta culpam contrahunt, impleta uerò, gloriam non merentur, damnant contemptorem, & actorem non glo H rificant. Talia enim sunt quæcunque naturali lege & publica imponuntur hominibus, sine quibus nec saluari queunt. Hinc est illud apud gentiles, Non facies furtum, non pasces in cruce coruos. Et in euangelio, Si diligitis eos qui uos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne ethnici hoc faciunt? Et uniuersaliter, Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt uobis, dicite, Serui inutiles sumus, &c. Ac si dicat, Si solis contenti præceptis, & traditionibus impositæ legis, & non sponte etiã uos perfectionis consilijs, & suasio-

Scientia ordinat ad opus.

Obseruantia mandatorum confert gloriam omissione nõ dat pœnam, & econtrario de aliquibus.

Matt. 5.

Luc. 17.

suasionibus incipitis, liberi quidē estis à debito, sed nō pro merito gloriosi, euasistis pœnam, sed non acquisistis coronā. Ea propter in talibus hæc regula generalis teneatur, vt in difficilib. quidē agendis, obeditio gratior quā grauior præuaricatio iudicetur, & in facilioribus minusque onerosis cōtemptus perniciosior quā actus gloriosior iudicetur. Istas ergo differentias mandatorum dicit ps. se velle considerare, s. vt coronā mereatur in primis exerceri, & vt pœnā euadat occupari in secundis. Vnde dicit. *In mandatis tuis*, tam primis quam secundis exercebor. *Et considerabo vias tuas*, quia, s. per exercitationem in primis gloriā donas, & à pœna liberas per exercitationem in secundis. Vel aliter secundum Aug. Vbi sciendū quod alius textus secundū Aug. habet sic. *In mandatis tuis garriam, & considerabo vias tuas*. vbi, Garrire accipitur pro disputare. Et tunc sic exponit Augu. In Græco habetur adolochiso, quod Latini quidā interpretantur Garriā, & quidam, exercebor interpretati sunt. Quæ duo inter se videntur esse diuersa, sed si exercitatio intelligatur ingenij cum quadam delectatione disputationis, vtrumque coniungitur, & quasi ex vtroq; vnū aliud temperatur vt sit aliena ab huiusmōi exercitatione garrulitatis, solent. n. garruli vocari loquaces. Si autem se in mandatis Dei exercet ecclesia aduersus oēs inimicos fidei Christianæ atque Catholicæ, copiosis doctorum disputationib. est garrula, quæ tunc fructuosæ sunt disputantibus, si non ibi cōsiderentur, nisi viæ Dñi. Vniuersæ aūt viæ Dñi sunt (sicut scriptū est) misericordia, & veritas, quorum duorū plenitudo inuenitur in Christo. Et sic vult Aug. ꝙ ista talis exercitatio, vel garrulitas, sit copiosa doctorum disputatio quam in intellectu suo primo differentes, consequenter scriptis tradiderunt contra infideles, solicitè considerantes vias Domini, idest, misericordiā & veritatem Christi declarantes.

Exercitatio est in intellectus & disputationis.

Garrulitas bona est disputatio intellectus.

2091 *In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.*

Memoria sacrā scriptu-

Ponitur hic octauum, quia, s. monita memoriæ debet tradere. Vnde in toto isto versiculo nihil aliud intendit, nisi

A vt sermones Dei meditando ipsos memoriæ commendemus, & operando perficiamus. Nam meditatio spectat ad operationem, sed non obliuisci ad memoriæ cōmendationē, vnde hic ait Amb. admonet hic locus memores, scripturarū nos esse debere, & iustitias eius nō solū sermone, sed operis imitatione meditari. Nō enim qui disputant de lege, & nō faciunt, quæ legis sunt, sed factores legis iustificantur. Et ꝙ contra obliuionē ponit meditationem, quia vt ait gl. obliuioni, quæ ex infirmitate originalis peccati euenit, opposita est meditatio.

ræ tradere debemus.

B Nouerat ergo iste vitiū humanitatis, & contra illud auxiliū reperit meditationis. Sed notandū quod quāuis suprà sit dictū, quod iustificationes Dei sunt eius mandata quibus iustificamur, tñ hic ex mō loquendi ps. differentiā vr̄ ponere inter iustificationes, & mādata, sicut aliud est exerceri, & aliud meditari. Exercitiū. n. spectat ad operationē, sed meditatio ad cogitationem. Mandatis autē tribuit exercitium, vnde statim supra dixit, In mandatis tuis exercebor. Iustificationibus autē attribuit meditationē, hic d.

C *In iustificationibus tuis meditabor*. Quæ ergo differētia est inter mādata, & iustificationes? Rñdeo quod licet omne mandatum Dei generaliter possit dici iustificatio, quia obseruantē iustificat, & iustificatio talis sit mandatū, quia nos obligat, tñ proprie loquendo, differunt abinuicem. Vbi notandum ꝙ mandatorum quædam sunt moralia, & apertè tradita vt puta. Non occides, non mœchaberis, honora patrem tuum & matrem. Et talia non requirunt meditationem, quia de se sunt clara, sed requirunt

Iustificationes & mandata, quō differūt.

Nota.

D operis exercitationem. Quædam vero sunt mandata magis figuratiua, vt puta, mandauit Deus, quòd Aaron & filij eius deberent habere fœminalia, quando introibant in tabernaculum ad ministrandum ante altare, hoc enim erat mysticum, quia per hoc præcipiebatur, quòd qñ debebant in templo ministrare, quod ipsi etiam ab vxoribus debebant abstinere, & seruare castitatem. Consimiliter mandat Deut. 15. Si venditus fuerit tibi frater tuus Hebræus aut Hebræa, sex annis seruiet tibi, & in septimo dimittes

Exo. 28.

eum

ad meditatio in iustificationibus. enim liberum. Per hoc enim figurabatur quòd fideles in mundo isto qui per sex ætates distinguitur, seruire oportet necessitatibus carnis, sed in septimo anno, s. in septima ætate, quæ erit resurrectionis, à tali seruitute plenè liberi erunt. Et talia mandata ænigmatica propriè dicuntur iustificationes, & in istis requiritur meditatio. Et istam sententiā hic apertè ponit gl. dicēs. Iustificationes sunt, sicut ꝙ Hebræus venditus in lege, nō plusquā sex annis seruit, & in septimo liber emittitur, quia fidelis in mundo qui sex ætatibus distinguitur tantū seruit, sed in resurrectione liber erit. Et his & hmôi quę in ænigmate dicta sunt, conuenit meditatio, mādatis verò moralibus conuenit operatio. Congrue ergo distinxit verba, dicens, *In mandatis tuis exercebor, & in iustificationibus tuis meditabor*. Et nota quia dicit *Non obliuiscar sermones tuos*, ꝙ multiplex est obliuio tam bona q̄ mala. Prima est obliuio quam facit charitas, s. fraternæ iniuriæ. Sicut n. beneficia nunquā debemus obliuisci, sic nec iniurias recordari. Si n. volumus Deum obliuisci iniuriarum quas peccādo ei intulimus, ei dicen... illud Psalmistę. 78. Ne mem. neris iniquitatum nostrarū antiquarum, &c. & nos iniuriarū nobis illatarum obliuisci debemus. aliter enim quō dicere possemus Deo, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus, &c. Qm̄ & fratres Ioseph ipsi supplicabāt. Gen. 50. dicentes, Obsecro vt obliuiscaris sceleris fratrum tuorum. Propter quòd præcipitur Ecclesiast. 10. Omnis iniuriæ proximi ne memineris. Secunda est obliuio, quam facit voluntaria paupertas, scilicet terrenæ opulentiæ. Psal. 44. Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuum. Tertia est obliuio quam facit prauitas, scilicet exercendæ iustitiæ, vt faciunt ebrij Prouerb. 31. Noli dare regibus vinū, ne fortè bibant, & obliuiscantur iudiciorum iustorum. Quarta est obliuio quam facit iniquitas, scilicet diuinæ legis obseruantiæ, sic enim de Hierusalem dicitur Oseæ 4. Oblita es legis Dei tui. Et contra istam nunc ait Psalmista. *Non obliuiscar*, &c.

Obliuio multipl.

E *Retribue seruo tuo, viuifica me: & custodiam sermones tuos.* 2092

HIc incipit tertius octonarius, in quo præmittitur tertia Hebræorum litera, scilicet Gimel, quæ interpretatur retributio. Hic enim Psalmista considerat humanā multiplicem indigentiā, vt est, infirmitas carnis, ignorantia mentis, pronitas ad malum, exilium à patria, hostium multiplicitas. Et ꝑpter ista hic Psalmista gratiā Dei quęrit, sine qua aīa non viuit, vt per gratiā viuificata, custodire possit oīa mandata. Gratiā ergo viuificantem postulat, d. *Retribue* (s. gratiā) *seruo tuo, viuifica me*, &c. Et ideo in isto octonario contra diuersos defectus humanæ naturæ, sibi à Deo diuersa auxilia retribui petit, secundū quæ iste octonarius diuidit in octo partes. Quia primò contra culpā, fidei petit gratiā, secundò contra ignorantiā, arcanorū petit notitiam, ibi, *Reuela*, tertiò cōtra exilium, supernā petit patriam, ibi, *Incola*, quartò contra vanitates mentis, petit iustitiam, ibi, *Concupiuit*, quintò contra infirmitatem carnis, spiritus petit constantiā, ibi, *Increpasti*, sextò, contra opprobria, diuinam petit clementiā, ibi, *Aufer à me*, septimò contra hostes, in bono petit perseuerantiā, ibi, *Etenim sederunt*: octauò cōtra labores, habere petit patientiam, ibi, *Nam & testimonia*. Quantum ergo ad primum sciendum ꝙ sicut corporaliter mortuus operari non potest, sic nec spiritualiter mortuus opera spiritualia (vt puta Dei mandata) custodire non potest saltē quo ad intentionem legislatoris. Et ideo vt illa possit obseruare, primò postulat à Deo viuificari, quæ spiritualis vita datur per gratiam fidei, quia, vt dicitur ad Hebr. 10. Iustus ex fide viuit. Hanc gratiam fidei postulans, dicit, *Retribue seruo tuo, viuifica me*, &c. Vnde hic ait August. *Retribue*, &c. Quid est aliud quam dicere, Scio mortuos mandata tua custodire non posse, mortuos, scilicet, infideles, de quibus dicitur, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Quapropter, si mortuos intelligimus infideles, viuos autem fideles, quoniam iustus ex fide viuit, nec possunt custodiri mandata Dei nisi

Gimel.

Fides est vita aīæ

Matt. 7.

nisi fide, quæ per dilectionem operatur. Hanc sibi postulat, qui dicit. *Retribue ser uo tuo, & custodiam, &c.* Sed fortè dices: Si iste cui petit seruus Dei est, ergo fidelis est, si fidelis, ergo gratiam fidei habet quia si illam habet, ad quid sibi illam dari postulat? Respondeo quòd hic Psalmista loquitur in persona ecclesiæ, quæ pro infidelibus orat, vt conuertantur ad fidem. Vel aliter secūdum Augustinum iste qui iam orat, & dicit *Retribue, &c.* si penitus esset mortuus non oraret, sed ab illo accepit initium bonæ cōcupiscentiæ à quo vitam postulat obedientiæ. Habebant.n. aliquam fidem illi qui dicebant, Dñe auge nobis fidem. Ille verò & incredulitatē suam cōfitebatur nec fidem diffitebatur, qui cum esset interrogatus, verum crederet, ait, Credo Dñe, adiuua incredulitatem meā. Iam itaque viuere incipiens postulat vitā, qui credens, postulat obedientiam, non pro ea seruata præmium, sed vt seruetur, auxilium postulat. Vita quippe crescente viuescit per omnē diem, qui renouatur de die in diem. Vult dicere quòd fides (sicut & cæteræ virtutes) habet gradus distinctos, quibus incipit crescit, roboratur, & perficitur. Iste ergo sic orans erat incipiens in fide, & proficere desiderabat. Sed fortè dices, Cum ante fidē nobis non debeantur, nisi mala pro malis nostris, propter quod & superius orauerat Psalmista, Non secundum peccata nostra reddas nobis, neque secundū iniquitates nostras retribuas nobis: quō ergo hic orat dicens, *Retribue, &c.* Ad hoc hic respondet August. dicens, retribuit Deus per indebitā gratiam bona pro malis. Et hanc retributionē rogat, qui dicit, *Retribue, &c.* Quatuor.n. sunt retributionis differentiæ, aut enim mala pro malis retribuuntur, sicut Deus ignem æternum retributurus est impijs. Aut bona pro bonis, sicut regnum æternum retributurus est iustis. Aut bona pro malis, sicut Christus per gratiam iustificat impium. Aut mala pro bonis, sicut Iudæus per malitiam persecutus est Christum. Harum quatuor retributionū duæ priores pertinent ad iustitiam, vt retribuantur mala pro malis, & bona pro bonis, tertia pertinet ad misericordiam, vt retribuantur bona pro malis, quartam Deus nescit: nulli.n. malum pro bono retribuit. Hæc aūt, quam tertio loco posui primitus necessaria est. Nisi enim Deus retribueret bona pro malis, nullo modo essent qui retribuerent bona pro bonis. Audi illum Saulum, postea Paulū. Non ex operibus (inquit) iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suā miam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & iterum, Qui prius fui blasphemus & persecutor, sed miam consecutus sum. Mortuus ergo erat prius per suam iniustitiā, antequam viueret per Dei gratiam. Retribuit ergo illi Deus bonū pro malo, s. vitā pro morte. Et talis est retributio, quā iste hic postulat, d. *Retribue seruo tuo, viuifica me, &c.* Sed fortè dices, nonne pſumptionis est, sic à Deo petere, quia nobis non debet nisi pœnā? Ad hoc hic rñdet Ambrosius d. Hoc enim sic à Deo petere, non est à uirtute alienum, nec arrogantis. Prærogatiua namq; fidei est atque iustitiæ de Dñi fauore mercedē vsurpare. Deniq; reprehenditur Petrus, quia super fluctus ambulans, humano magis dubitauit affectu, quā Apostolica auctoritate pſumpsit. In euangelio quippe docemur habere fidem, & non hæsitare de his quę supra hominem sunt gerendis. Deniq; non insolentis est arrogantiæ, sed innocentis conscientię, ab ipso cui seruieris, petere mercedem, qm desperare, segnitiei est materia, sperare aūt, incentiuum est laboris. Pete igit confidenter, si merita suffragantur, ut alia petendo, studiosius elabores, quò ea petitione sis dignior. Quis.n. athleta, si desperet coronā, descendet in stadium, aut sicā postulet victor offendat? Probatio.n. spē facit, spes confidentiā. Et infra. Si quis ergo Dei seruus est, & benè seruit Dño, & nihil facit quasi seruus peccati, is, confidēter Deo, d. *Retribue seruo tuo*, Gloriosa seruitus qua pro nobis seruiuit & Christus, sed ita si nihil possit aduersarius sibi de tuo seruitio rēdicare.

Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. 2093

Hic postulat secundum, scilicet, contra ignorantiam diuinæ legis notitiam, hoc ideo, quia Dei mandata non pos-

Margin notes: Quæstio. — Respon. — Luc. 17. — Marc. 9. — 2. Cor. 4. — Fides habet gradus quibus incipit & crescit. — Quæst. — Respon. Aug. — Retributionis multæ sunt differentiæ. — Ad Tit. 3. — Quæst. — Respon. Ambr. — Petere à Deo debemus bona cōfidenter.

possunt custodiri, nisi per intelligentiam videantur. Vbi aduertendum, ꝙ velo, velas, idem est quod tegere, cooperire, obũbrare. Vnde illa quæ figuratiuè dicuntur & non apertè, dicuntur velata, idest, obũbrata & obscurè dicta. Sic enim legimus, Luc. 9. ꝙ Christus dixit discipulis suis, Futurũ est vt filius hominis tradatur in manus peccatorum. Et sequitur, At illi ignorabant verbum istud, erat enim velatum ante illos. Sic ergo velatum dr̃ illud quod obscurè, ęnigmaticè, vel figuratiuè est dictum. Cum tota series antiqui testamenti sit figuratiua, ideo dicitur velata: Illa autem velamina per Christum sunt remota, qm̃ per ipsum veritas est manifestata. Velare autem componitur cum re, & fit reuelo, as, idem ꝙ velum remouere, obscura declarare. Et sic per Christũ velum antiquæ legis est remotum. Vnde ait Apostolus, Vsq; enim in hodiernum diẽ ipsum velamen in lectione veteris testamenti manet, quod in Christo euacuatur. Nam vsque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum, cum autem conuersus fuerit ad Dñm, auferetur velamen. Istud ergo velamen legis antiquæ remoueri ab eo postulat Ps. d. *Reuela oculos meos.* Oculi enim dicuntur velati, qn̄ opposita vidẽt obscurè, sed reuelantur, qn̄ obscura declarantur. Homo ergo in figuratis per legem velo ignorantiæ tegitur, sed Deus velamen tollit, vt videas, & consideres mirabilia vmbraticè proposita. Et hoc multis exemplis, ait hic Ambrosius, dicens, Habes quo auferas velamen, quod manet super oculos cordis tui. Conuertere ad Dñm Iesum Christum, & velamen cadet. Et primò ponit exemplum de Paulo, dicens, Conuersus Paulus ad benedictionẽ Ananiæ, velut squammæ ceciderunt ab oculis eius, & vidit, quia per triduum antè non viderat, simul oculis corporis, animæque sanatus, quia medicamentum ei medicus demonstrauerat ille de cœlo, de quo scriptum est, misit etiam verbũ suũ, & sanauit eos, & ex omnibus infirmitatibus eorum liberauit eos. Mitte ergo, pater, medicum istum, veniat verbum tuũ, & reuelet oculos meos. Aliud exemplum ponit de Apostolis, dicens, Et Apostolorum oculi clausi erant, nisi Iesus aperuisset eos. Denique duobus ex illis euntib. in castellum, cui nomen erat Emaus, cum interpretaretur eis scripturas, & benediceret eos, aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum. Ergo nisi Iesus aperuisset nobis oculos, ipsum nemo cognouisset. Nisi ab oculis nostris velamen tulisset, nulli gratia Euangelij refulsisset. Aliud exemplum de Apostolis ponit, dicens. Et Petrus quidem, Iacobus, & Ioannes, clausos habebant oculos. Deniq; in monte grauati erant somno, sed excitati fulgore maiestatis diuinæ, oculos suos aperuerunt. Et subdit, Quis igitur tantus vt aperiat oculos & legis videat sacramenta, nisi Christus ei demonstraret? Nõ Moses tantus. Denique, iubẽte Dño, Moses proiecit virgam in terram, & facta est serpens, & fugit ab eo. Apprehendit caudam serpentis, & facta est virga. Et adhuc non cognoscebat mysterium, quod declarabat, descensurum in terram Dñm Iesum. Qui cum se exinanisset, & in cruce poni, & proijci pateretur in tumulum, in gloriam Dei, diuinæque sedis regale consortium, de serpente remearet. Apprehẽdamus ergo, & nos caudã illius serpentis crucifixi, vt potestatem eius regiam possimus agnoscere. Sic igitur Psalmista vt ab oculis suis velamen tolleretur, conuersus ad Dñm precabatur, dicens, *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Quis enim de terrenis ad cœlestia, de vmbra ad claritatem humano gradu sine diuino ductu possit ascendere? Certè nullus. Et cõsequenter multa alia adducit exempla. Sic ergo Psal. dicens, *Reuela oculos meos,* &c. rogat ut in figuris antiquæ legis mirabilia nouæ legis figurata cognoscat per Christum, de quo ait Symeon, Lucæ 2. Viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationem gentium, &c. Nemo enim secreta, & occulta scripturarum scire potest, nisi Christus reuelet oculos suos, ipso dicente, Nemo nouit filium nisi pater, nec patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Ad ipsum accedamus supplices, dicentes, *Reuela oculos meos,* &c.

Reuelare quid est. — *2. Cor. 3* — *Reuelat oculos nostros Christus ad intelligendum scripturam.* — *Act. 9.* — *Psal. 106.* — *Luc. 24.* — *Mat. 26* — *Exod. 4.* — *Matt. 11*

E F G H

Incola

ncola ego ſum in terra,non abſcondas à me mandata tua.

HIc petit tertium, ſ.contra exilium patriam. Iſte textus variatur,quia aliqui codices habent. *Inquilinus ego ſum n terra.* Aliqui habent, *Incola ego ſum in erra.* Aliqui habent, *Aduena ego ſum in erra.* Quæ quanuis aliqualiter differãt, tñ ad propoſitum eandem ſententiã ignificant. Nam ſecundũ Auguſt. hic,In quilini dicuntur non habentes propriã lomum,ſed habitantes in aliena, incolæ utem, vel aduenæ dicuntur; non ciues, ed aduentitij. Vocantur itaq; incolæ in erra, ſiue inquilini, vel aduenæ, qui in erra domum non habent,nec ciues ſunt erræ, ſed magis cœleſtes. Et ſi quæras, ſuo aliquis hominũ incola in terra poſ. it dici, cũ de terra corpus originem du- it. Sed hic propriè incola, vel inquilinus dr̃ in terra, qui mente hic non poſſidet terrena, etſi corpore habitat in terris,ſpiritu tñ habitat in cœlis. Quod hic leclarans Ambr. d. *Incola ego ſum in terra.*Non cuiuſcunque vox iſta eſt,ſed eius qui terrenis renunciat voluptatibus, & ſe mundanæ cupiditatis exuerit affectu. Ille eſt in hac terra aduena, qui pót icere,noſtra cõuerſatio in cœlis eſt,qui uam in Dño habet portionẽ, qui poteſt olere quod diutius viuat in terris, qui itæ huius longitudine laſſatur. Cui pro xitas habitationis huius faſtidio eſt, q iſſolui non timet, & ſi diſſoluatur, pſuaat ſe cum Chriſto futurũ. Hic verè pere rinus in terra eſt,qui ſanctorum eſt ciuis t domeſticus Dei, & theſaurũ ſibi conlit in cœlũ. Non utiq; is exiens de Ægy to, iu hanc intelligibilẽ Ægyptum reneaſſe deſiderat,nec depoſitæ ſenectutis mortis pauefcit confinia, nec horrea truit meſſibus recondendis, iam alienis icturus ætatibus, ſed ſola diues virtutũ œcunditate ea cõgregat, quæ ſibi mors non poſſit auferre. Et eandem ſententiã, ic ponit Aug. dicens,Ideo nos incolas, el inquilinos in terra eſſe dicamus, q a ſupernã patriã,vnde pignus accepimus, quo peruenẽtes,nunquã inde migrenus,inuenimus. Nam & ille qui in alio ſ.dicit,Aduena ego ſum apud te, & peregrinus,ſicut oẽs patres mei,non ait,ſicut oẽs homines, ſed dicendo, ſicut oẽs patres mei,iuſtos proculdubio vult intelligi, qui eum t̃pe præceſſerunt, & in hac peregrinatione gemitu pio ad ſupernam patriã ſuſpirant, de quibus ſcriptũ eſt, ad Hebræos,Secundũ fidem mortui ſunt hi oẽs,tũ non accepiſſent promiſſiones, ſed longè eas videntes & ſalutantes,& cõfitentes, q a hoſpites & peregrini ſunt ſuper terrã.Qui.n.talia dicunt,oſtendunt, quia patriã quærunt. Et ſiquidẽ eius memores eſſent,à qua diſceſſerant, habuiſſent tẽpus reuertendi.Nunc aũt meliorẽ appetunt,i.cęleſtẽ.Ideo de his Deus non confunditur vocari Deus eorũ.Præparauit.n.eis ciuitatẽ.Et illud quod legimus. Quandiu ſumus in corpore, peregrinamur à Dño, poteſt intelligi hoc non eſſe omnium, ſed fidelium, non.n.omniũ eſt fides. Et videamus quid his verbis Apoſtolus iungat. Cum.n.dixiſſet, Quandiu ſumus in corpore,peregrinamur a Dño, ait,Per fidem.n.ambulamus,non per ſpeciem, vt intelligeremus eorũ eſſe iſtã peregrinationẽ,qui ambulant per fidẽ.Infideles aũt, quos Deus non præſciuit, nec prædeſtinauit fieri conformes imaginis filij ſui,non poſſunt veraciter ſe dicere in terra peregrinos,qñ ibi ſunt, vbi ſecundum carnẽ nati ſunt.Non.n.habent alibi ciuitatem. Ac per hoc non ſunt in terra alienigenæ, ſed terrigenæ, ſunt tñ & hic accolæ & peregrini, ſed non huic terræ, ſed populo Dei, à quo ſunt alienigenæ. Vnde credentibus, & ſanctã ciuitatem, quæ non eſt de hoc mundo, habere incipientibus,Apoſtolus dicit,Iam non eſtis hoſpites,& aduenæ,ſed eſtis ciues ſanctorum,& domeſtici Dei. Ipſi ergo ſunt ciues terreni, qui ſunt in Dei populo peregrini, qui verò ciues ſunt in Dei populo,ipſi ſunt in terra peregrini. Dicat itaque quilibet fidelis,ſiue cęleſtis,& ſpiritualis homo, *Incola ego ſum in terra.* Sed poteſt, q hic aliud reſtat dubiũ, quõ talis peregrinus in terra Deo. d. *Non abſcondas à me mandata tua*,cum Dei mandata ẽt infidelibus ſint publicata, quæ vbiq; Deus voluit prædicari. Et vtinam q̃ multis ſunt clara,ſic & chara ſint. Nam quid eſt mundo clarius q̃, Diliges Dominum Deum tuum

Margin: A; B; C; D; *Heb.11.*; 2. Cor. 5; 2. The. 3; *Ephe.2.*; *Diligere Deũ non poteſt, q Deũ non cognouit, nec proximum.*

tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum? In quibus mandatis tota lex pendet, & prophetæ. Et quis est, quę lateant ista mandata? Nempe oibus fidelib⁹, & plurimis infidelib. nota. Cur ergo iste fidelis postulat, d. *Non abscondas a me mandata tua?* Ad hoc rndet hic Augustinus, quia quamuis omnes sciāt hoc mandatū, Diliges Dñm Deum tuum, tñ quia difficile est Deum nosse, consequēs est utique, ut diligas Dñm Deum tuum difficile intelligatur, interrogaẽ, ne aliud pro alio diligatur. Sic quia difficile est, ut hō cognoscat seipsum, quapropter ut sciamus diligere Deū, sciendus est Deus. Et ut sciat homo diligere proximū sicut seipsum, prius debet diligendo Deum, diligere seipsum, quod facere non poterit, si nescit Deū, & si nescit seipsum. Rectè itaq; dr̃ Deo, *Incola ego sum in terra, non abscondas à me mandata tua.* Hæc namq; meritò illius abscondūtur, qui non sunt incolæ in terra, quia illi etsi hæc mandata audiunt non sapiunt, quia terrena sapiunt. Petunt ergo iusti ne abscondantur ab eis mandata Dei, per quæ ab hoc incolatu liberentur diligendo Deum, cū quo in æternum erunt, & diligendo proximum ut ibi sit, ubi ipsi erunt. Vult ergo dicere Augustinus, quod dicendo, *Non abscondas à me mandata tua*, petit ut De⁹ manifestet sibi seipsum, ut cognoscat ipsum Deum, seipsum, & proximum.

2095 *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.*

Concupiscentia duplex, bona, & mala.

HIc petit quartum, s. contra uanitates mentis iustitiam, quia concupiscentiam habet iustificationum Dei. Vbi notandum, ꝙ duplex est concupiscentia, s. bona & mala, mala, ut cum dr̃, caro concupiscit aduersus spiritum, bona, ut cū dicitur, spiritus cōcupiscit aduersus carnem. Quandocunq; autem ponitur concupiscentia in scriptura, non dicendo quid concupiscatur, tunc mala notatur cōcupiscentia. Si autem declaretur quid concupiscatur, tunc si illud est malū, concupiscentia est mala, si bonum, bona Vnde hic ait August. Hoc sanè interest inter bonam concupiscentiam & malam, quia non tacetur quod concupiscitur, quan-

E do bona commemoratur concupiscentia. Cum autem non additur quid concupiscitur, sed sola ponitur, non nisi mala intelligitur, sicut cum dicitur, Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnū. Si non adderetur sapientiæ, nullo modo diceret, concupiscentia deducit ad regnum, &c. Sed dices, quid est dicere, *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes*, cum idem sit concupiscere & desiderare? Ad hoc respondet Ambro. hic dicens, Non dixit, *concupiui* iudicia, sed *concupiui desiderare*. Sicut enim uita uiuere,

Sap. 9. *Quæst.* *Concupiscētia & desideriū quō differunt.*

F plus est quàm uiuere (uiuere namq; cōmune est etiam huius uitæ, uita autem uiuere beatorum est) sic concupiscere ut desideremus iudicia Dei, plus est quā desiderare iudicia, Concupiscimus enim desiderare, quasi non sit in potestate nostra desiderium, sed gratiæ Dei. Cum enim Dominus oblectari nos uiderit cupidine iudiciorum suorum, sobrium auget affectum, cum autem peccamus, non concupiscimus desiderare iudicia Dei. Neque enim ægrotus uri desiderat, uel incidi, ut recipere possit sanitatem. Refu-

G git qui grauius ægrotat, ne uratur, ne incidatur, ne ligetur, ne abstineat à cibo, qui autem salutarem habet ualetudinē, medico securius occurrit. Vnde & Dominus non ociosè ait, Desiderio desideraui hoc pascha manducare uobiscum, non solum desiderans, sed etiam gemino desiderio concupiscens remissionē tribuere peccatorum. Concupiscamus ergo & nos desiderare, iudicia Dei. Bona conscientia, cum examinatur, probatur, & concupiscamus desiderare in omni tēpore, ut nullum momentum prætereat

Luc. 22.

H uacuum bonæ cupiditatis. Augustinus autem hic aliter respondet, quòd aliud est concupiscere desiderare, & aliud desiderare. Vnde ait, Nam & ægrotus, qui fastidio laborat, & vult euadere hoc malum, concupiscit utique desiderare cibū, hoc est, carere fastidio Et infra dat aliud exemplum, dicēs, Diligenda est dilectio, qua diligitur, quod diligi oportet, sicut odio habenda est dilectio, qua diligitur, quod diligi non oportet. Odio quippe habemus cōcupiscentiam nostram qua caro concupiscit aduersus spiritum. Et quid

Dilectio diligitur & oditur *Gala. 5.*

quid est ista concupiscentia, nisi mala dilectio? Et diligimus concupiscentiā nostram, qua spiritus concupiscit aduersus carnem, Et quid est ista concupiscentia, nisi bona dilectio? Cum aūt dicitur diligenda est, quid dr̄, quam concupiscentia est? Quocirca, qm̄ rectè concupiscuntur iustificationes Dei, rectè concupiscitur cōcupiscentia iustificationum Dei. Hoc enim & alio modo dici potest. Nam, si rectè diliguntur iustificationes Dei, rectè diligitur dilectio iustificationū Dei. An aliud est concupiscere, aliud desiderare? Non ꝙ non sit concupiscentiæ desideriū, quia non omnis concupiscentia desiderium est. Concupiscuntur enim, & quæ habentur, & quæ non habentur. Nam cōcupiscendo fruitur homo rebus, quas habet, desiderando aūt absentia cōcupiscit. Desiderium ergo quid est, nisi rerum absentium concupiscentia? Sed Dei iustificationes quō absentes esse possunt, nisi qn̄ nesciuntur? An & qn̄ sciuntur, & non fiunt, absentes habendæ sunt? Nam quid sunt iustificationes, nisi opera iusta, & nō verba? Ac p hoc possunt infirmitate aīæ non desiderari, & per rationē mentis vti. Videtur quippe q̄ sint vtiles, atque salubres, & ideo potest earum desideriū concupisci. Sæpe enim quid agendum sit, videmus, nec agimus, quia non delectat, vt agamus, & cupimus, vt delectet. Præualet intellectus, & tardè sequitur infirmus animus humanus. Ideo ergo desiderare concupiscebat, quia bona esse cernebat, cupiens eorum habere delectationem, quorum potuit videre rationem. Ad hoc potest dari familiare exemplum. Nam quis peccato aliquo implicatus, voluntariè concupiscit, vt Deus det sibi desiderium, vt illud peccatum relinquat.

2096 *Increpasti superbos, maledicti, qui declinant à mandatis tuis.*

Petit hic quintum, s. mentis constantiam, sciens ꝙ nemo mittens manū suam ad aratrum & respiciens retrò, aptus est regno Dei, & ꝙ omnes, qui à mandatis Dei declinant, sunt maledicti. Vbi notandum, ꝙ superbos primos, s. parentes, qui in scientia Deo æquari voluerūt, dupliciter Deus increpauit, s. verbis, & *Lc. 9.*

A flagellis. Verbis cum ipsi Adæ post peccatum dixit, Adam, vbi es? flagellis autē, cum sententiam mortis contra ipsum, & posteritatē suam protulit, & ipsum multiplici miseria & laboribus subiugauit. Quem enim Dominus ad salutem vult reducere exterius, increpat pœnis, & aduersitatibus, vt ipsius mentem sanet interius, vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 5. Increpationem Domini ne reprobes, dicens, Deus enim increpando superbos, aliquando carnem percutit exterius, & mentis duritiam suo pauore ta *Increpatio duplex, s. verbis et pœnis.* *Greg. li. 6. mor. c. 17.*

B befacit. Vnde vulnerando ad salutem reuocat, cum electos affligit exterius, vt interius viuant. Vnde benè per Moysem loquitur, dicens, Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego sanabo. Occidit enim ut viuificet, percutit vt sanet, quia idcirco foris verbera admouet vt interius vulnera delictorum curet, &c. Isto ergo modo increpauit superbos primos parentes, dum propter transgressionem diuinorum mandatorum, ipsos, & ex ipsis descendentes multis subiecit miserijs, vt mens, quæ superbiendo seipsam *Deut. 32*

C non cognoscebat, duris miserijs sauciata, seipsam cognosceat. Et attende quòd dicit, *qui declinant à mandatis tuis*, quia aliud est mandata Dei per infirmitatem vel ignorantiam non implere, aliud per superbiam voluntariè ab illis declinare, quia primi aliqualem excusationem habent, vt non tam grauiter offendant, sed nullam secundi. Et in isto secundo modo primi parentes transgressi sunt diuina mandata. Quod Psal. notans dicit, *Declinare à mādatis qd est.*

D *qui declinant.* Vnde hic August. ait Declinauerunt enim primi parentes à mandatis Dei, quia delectauit eos, quòd audierunt promissum, Eritis sicut dij. Ac sic eos à mandato Dei quod sibi mandasse eum sciebāt, & quod facillimè nulla infirmitate reuocante, vel impediente implere poterant, per hāc ergo superbiam declinauerunt. Et ecce quàm dura increpatio, quia tota ista dura, & infelix ærūna mortalium, quodammodo hæreditaria est increpatio superborum. Quando enim dixit Deus, Adam, vbi es, non vbi esset, ignorabat, sed superbum increpabat. Et vbi tunc esset, & ad quam miseriam *Gen. 3.*

feriam peruenisset, non scire cupiebat, sed interrogando increpās admonebat. Ex hoc enim apparet, quantum malum sit superbiæ crimen, quod oīa bona dissipat, omnium existit causa malorū. Vnde hic Ambr. ait, *Increpasti superbos*, &c. Cū Dn̄s Iesus per obedientiam genus humanum redemerit, iustitiam reformauerit, serpens autem per inobedientiā peccatū introduxerit, quid vitij habeat superbia hinc æstimare possumus, cui⁹ auctor diabolus est. Itaque volens Christus à tanto crimine vindicare genus humanum, introduxit Pharisæum, & publicanū orantes in tēplo, & docuit etiamsi bona cætera habeat q̄ magis superb. offendat quā humilis, qui nulla dote uirtutum subnixus est. Studet. n. supplantare diabolus bonis operibus intentos. Quantū laborauit Pharisæus ille, ne raperet aliena, ne iniustus esset, ne adulteraret? Quantū laborauit, ne peccaret, sicut peccauit publicanus? Quantum laborauit, vt bis in sabbatho ieiunaret? Quantū laborauit, ut decimas daret omnium, quæ acquireret? Quis nostrū hæc facit? Quanti habēt possessiones, & soli incumbūt fructibus, & soli sibi messes recōdunt? Aduertit hoc diabolus, & psodit eum vlcere graui, vt non teneret caput mente carnis inflatus, & in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi reprehēsibilior iudicaretur. Agebat enim gratias Deo, q̄ nō esset raptor, adulter, iniustus. Quam nox é ei luctatus est serpens & grauibus eum spiris ligauit. Superiorem fecit vt de altiori gradu deijceret eum, inferiorem se præbuit, vt superiorem casu grauiore prosterneret. Mala ruina est arrogantiæ, superiores obruit mala hæc lucta serpentis, quæ in plurimos torquet anfractus. Inflare volebat & Paulum. Quem Paulū? illū vtique Apostolum, non ab hominibus neq; per hominem, sed per Iesum Christum. Et pene deceperat, ita ut stimulum carnis suæ, qui se humiliabat rogaret auferri. Sed bonus Dominus, qui Paulum in infirmitatibus vellet facere fortiorem, adhibuit ei & angelum sathanæ, ut suis diabolus artibus vinceretur. Non mentiebatur Pharisæus, imò etiam vera dicebat. Sed omnis, qui se exaltat, etiamsi

Superbia quātum malum sit.

Pharisæus superbus multa perdidit bona.

Paulus rogabat ut stimulus carnis auferretur ab eo indu- ctᵘ à diabolo.

E vera dicat, offendit. Denique Pharisæus probabilior ingressus est in templum q̄ publicanus, & condemnatus exiuit. O quantum crimen est superbiæ, vt ei etiā adulteria præferantur. Deniq; Dn̄s qui alijs donat, superbis resistit, & tanquam congreditur ijs, qui se exaltant, sibique hoc certamen vendicat. Et qui alijs compatitur, arrogantes increpat, quia nihil grauius, quàm vt fratres nostros pauperes superbo oculo despiciamus, conformes nobis intolerabili repellamus fastidio, nostra indignos gratia iudicantes,
F quia sunt inopes, cum paupertas proximior sit Deo, q̄ thesaurus acceptio. Sequitur, *Maledicti, qui declinant à mandatis tuis.* Non dicit, qui declinaueiunt, sed *qui declinant*, vt locum reseruet veniæ. Quoniam à mandatis Dei declinauit Petrus, sed quia pœnituit, non inter maledictos, sed inter benedictos locatur. Sic *Psal.6.* & Paulus, & cæteri Apostoli, Sic & alibi dicit Christus, Discedite à me oēs, qui operamini iniquitatem. Et non dixit, qui operati estis iniquitatem.

G *Aufer à me opprobrium, & contemptum, quia testimonia tua exquisiui.* 2097

PEtit hic sextum, scilicet, contra opprobria diuinam clementiam. Ista litera dupliciter exponitur. Vbi sciendū, quòd opprobrium est duplex, similiter & contemptus. Vnus apud mundū, alius apud Deum. Et illud quod est opprobrium apud mundū, est gloriosum apud Deum, & econtrario, vt puta diuitem esse, potestatem multam habere, & huiusmodi, gloriosum est mundo, sed apud Deum opprobrium. Et econtra, mendi-
H care, aduersa pati pro fide, opprobrium est mundo, sed apud Deum, gloriosum. Hic ergo loquitur de opprobrio & contemptu, qui est apud Deum, non de illo, qui est apud mundum. Non enim timet iustus à mundo despici, sed à Deo. Vnde de Apostolis dicitur, Actuum 5. quòd ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et istam expositionem hic ponit Ambr. dicens, *Aufer à me opprobrium*, &c. Si contemptus loco opprobrij ducitur, quomodo scriptum est,

Opprobriū duplex, s. apud mundū, & apud Deū.

Contemptus duplex.

1. Cor. 1.

est, Contemptibilia mundi elegit Deus? Sed considera, quia mundi contemptibilia dixit, non Dei. quod enim in hoc mundo est contemptibile, hoc preciosum est apud Deũ. Deniq; humilitas in hoc mundo contemnitur, sed Dei iudicio approbatur. Audi quem opprobrio, & pro nihilo habeat Deus: Quicunque sanctus est, qui sine macula viuit, veritaté custodit, nõ offendit proximum, ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. Omnia, quæ malitiæ sunt, apud Deum pro nihilo æstimantur, & contemnuntur. Caué ergo Christo opprobrio sis, non contemptus à Christo. Maledicat homo mihi, opprobria inferat, contemnat me, istis coronã mihi fabricat. Sed q̃ graue est, si Christus dignum opprobrio, dignum cõtemptu ducat. Opprobrio sunt Christo, & ab ipso contemnuntur, qui peccatorum suorum penitentiam non egerunt. Nos ergo agamus pœnitẽtiam, ne simus opprobriũ Christo. Et hoc orat Psal dicens, *Aufer à me opprobrium, & contemptum*, i. ne sim tibi opprobrio: da mihi veram penitentiã peccatorum. Aliter exponitur: Vbi sciendum, q martyr idem est, quod testis. Nã martyr Græcè, Latinè dr̃ testis, quia martyres testes sunt fidei. Et sic testimonia Dei idem sunt q martyria. Persecutores aũt fidei, õpprobrio habent martyres & ipsos contemnunt. Rogat ergo ecclesia, vt istud opprobriũ auferatur, vt scilicet, qui opprobriu habent martyria, conuertantur ad fidem, & ipsa martyria venerẽtur. Et hanc expositionem hic ponit August. dicens, Testimonia Græcè martyria nuncupatur. Quo verbo iam vtimur pro Latino. Vnde illos, qui pro testimonio Christi diuersis passionibus humiliati sunt, & vsque ad mortem pro veritate cõcertant: nõ testes (quod vtiq; Latinè possemus) sed Græcè martyres appellamus. Sic ergo accipiamus hæc verba, *Aufer à me opprobrium*, &c. tanquam dictum sit, *Aufer à me opprobrium et contemptum, quoniam martyria tua exquisiui*, Christi.n. corpus cũ ista dicit, nunquid ab impijs, & superbis aufert opprobrium & contemptũ? nullam deputat pœnam, cum potius inde perueniat ad coronã. Cur ergo quasi graue aliquid, & intolerabile à se postu-

Psal. 14.

Martyr idem est q̃ testis.

Opprobriũ, & cõtẽptus oblata sunt ab ecclesia.

A lat auferri, nisi quia orat p inimicis suis, quibus esse perspexit noxium, obijcere sanctum nomen Christi tanquam opprobriũ Christianis, & eius à Iudæis irrisam crucem, totamq; humilitatis Christianæ medicinam (qua sola tumor ille sanatur, quo inflati cecidimus, & iacẽtes amplius intumuimus, eadem superbia manente, & crescente) contemnere? Dicat itaq; corpus Christi, quod iam nouit diligere inimicos suos, dicat Deo suo, *Aufer à me opprobrium & cõtemptum, quia martyria tua exquisiui*, i. opprobriũ, quod ideo audio, B quia martyria tua exquisiui, aufer à me: inimici enim mei, quos à me præcipis diligi, qui magis magisque moriuntur, & pereunt, cum martyria tua venerẽtur in me. Et ita factum esse hoc videmus. Ecce martyriũ Christi & apud homines in hoc mundo non solum non est opprobrium, sed magnum est ornamentum. Ecce non solum in conspectu dñi, verum & in conspectu hominum, preciosa mors sanctorum eius. Ecce non solum non contemnũtur, verumetiam magis honoribus præferuntur martyres eius. Sed quando eccle- C sia hoc precabatur, martyria Christi opprobriũ erãt illis, à quibus psequebatur.

Ps. 115

Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur: seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis. 2098

HIc postulat septimum, s. contra hostes in bono perseuerantiam. Quis enim posset in persecutionibus firmus existere, nisi à Deo esset fortificatus? D Vnde vehementiam persecutionis, & stabilitatem perseuerantiæ insimul complectitur, dicens, *Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur*: vbi notat persecutionis grauitatem. *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis*: vbi notat perseuerantiæ stabilitatem. Hic autem versus multipliciter exponitur à sanctis. Et primò de Christo capite, vt sint verba Christi, dicentis, *Etenim sederunt principes*, &c. Et ad istum sensum istum versum exponit Ambros. dicens, Est vox ista domini nostri Iesu Christi. Cum enim conuenisset presbyterium plebis, & principes sacerdotum &

Christus ante principes fuit ductus.

dat confirmatio imploratur: ibi, *Dormitauit*: quinto gratia qua confirmetur perpetratur ibi, *Viam iniquitatis*: sexto Christus, vt omnis boni fundamentum situatur: ibi, *Viam veritatis*: septimò omnia vana mundi abnegãtur, ibi, *Adhæsit*: octauò omne bonum Christi gratiæ imputatur: ibi, *Viam mandatorum*. Primò ergo Psal. periculum quare timet explicat dicens, *Adhæsit pauimento anima mea*. Vbi nota; quod periculum quo iustus in vita ista timet cadere, est maximè carnis vel mundi impugnatio, quia concupiscentia carnis contra spiritum nos impingit ad lapsum, & similiter amor rerũ temporaliũ. Vnde secundum ista, iste versus exponitur, dupliciter: secundum quod per pauimentum duo intelliguntur, s. corpus nostrum, & ipse mũdus. Primò ergo per pauimentum corpus nostrum, quia pauimentum domus dr terra. Cum ergo corpus nostrum sit de terra, rectè pauimentum dr: cui adhæret anima, quandiu manet in hac mortali vita; & inde cõtrahit periculum casus. Vnde istum passum exponens hic August. dicit, Corpus ipsum, quia de terra est, non absurdè pauimentum intelligitur, quod ad hoc, quia corruptibile est, aggrauat animam. Vnde rectè in illo ingemiscitur, & dicitur Deo, *Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum*, Neq; enim semper cum corporibus nostris, sed cum dño erimus. Sed tunc, quia non erũt corruptibilia corpora, non aggrauabunt animas. Et, si diligenter consideramus, tunc non corporibus nos, sed potius ipsa nobis adhærebunt: nos aũt Deo. Vnde adhæsio ista, de qua dictum est, *Adhæsit pauimento anima mea*, non est coniunctionis carnis, & animæ: licet carnale magis animæ affectum quo caro concupiscit aduersus spiritum sanctificare videtur. Et ideo quid, *Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me*, &c. non illud orat, vt de corpore mortis huius, corporis morte interueniẽte, soluatur, quod dies vltimus huius vitæ facturus est: sed orat, vt concupiscentia carnis, qua concupiscit aduersus spiritum magis magisq; minuatur, & concupiscentia spiritus qua concupiscit aduersus carnem, magis ac magis augeatur, donec ista consummatur in nobis, & illa consumme-

Pauimẽtum dicitur corp⁹ nostrum.

Sap. 9.

1. Corin. 15.

Galat. 5.

Viuificamur secũdum verbũ Dei, non per meritum nostrum.

E tur per spiritum, qui datus est nobis, Vnde & bene ait, *Viuifica me secundum verbum tuum*, & non dixit, secundum meritum tuũ. Quid enim est aliud dicere, viuifica me secundum verbum, nisi secundum promissum, i. viuifica me per Christũ promissum, qui esset verbum tuum secundum illud, quod hr ad Hebr. 1. quia est portãs omnia verbo virtutis suæ purgationẽ peccatorum faciẽs. Vel aliter, vt per pauimentum, quod est terra, ipse mundus intelligatur, vel omnia temporalia. Et tunc adhæret pauimẽto anima, qñ per amorem in istis rebus

F temporalibus delectatur. Et tũc vocatur mortua, quia vt hic dicit August. adherere terrenis, mors animę est. Contra quod malum orat: d. *Viuifica me*. Et hanc expositionem ponit Ambr. dicens, per pauimentũ intelligimus terram, per terram, materialia. Peccatori. n. dictum est, Terra es, & in terram ibis: eo quod diuinis mandatis inhærendum non putauerit, sed in rebus materialibus & temporalibus deflexerit: cui impressa fuit vitę huius secularis delectatio. Deniq; eiectus à paradiso, homo est exilio subiectus. Ex illo ergo eminenti lo-

G co deiectus in terram deplorat Adam: d. *Adhæsit pauimento anima mea*. Sicut & alibi ait; Humiliata est in puluere anima mea, & adhæsit in terra venter meus; Hæc ergo vox est agẽtis pœnitentiam, qui meminit se adhærentem Deo, nec potuisse discernere. Quod non sentiebat & Paulus, vtrum in corpore, vel extra corpus esset. Itaq; infirmitatem pigritiamq; corporis minimè sentiebat, cũ dñi adhærebat presentia. Loquatur ergo Adam: d. *Adhæsit pauimento anima mea*: quia ante beatissimus auram carpebat æthæream: nunc cu-

H ras vitæ huius, luxuriæ studio, pecuniæ cupiditate curuatus, vt vulpium foueis se inserat, latibulisq; terrestribus. Merito adhærebat puluere qui se leuare non poterat; nisi eum supra crucem suam leuasset Christus. Meritò adhærebat pauimento, qui se abscondebat à Christo. Non adhæret pauimẽto, cui dixit Iesus, Sequere me. Non adhæret pauimento, qui audit, & sequitur legem dicentem, Qui adhæret meretrici, unum corpus est cum ea, & qui adhæret Deo, unus spiritus est cũ eo. Terra ista, quam gerimus, meretricijs quibus-

Pauimẽtum dicitur omnia temporalia.

Adhæret mũdo peccator.

Psal. 43.

Mundus & caro nos decipit vt meretrix.

1. Cor. 6.

quibusdam illecebris nos capit, & quasi vultus quosdam uoluptatum, corporaliũ que delectationum fucis illinit, ut lateat in his ueritas, & forensi quadam specie decipiat appropinquantes Sed cum interiorem oculum mentis ad tempus abduxerint, postea tñ depulso uelut quodam puluere uoluptatum huiusmodi de corpore, quàm sit inanis gloria sęculi huius, aut corporis, facilè deprehenditur. Bonũ est igitur adhærere Deo, nec inflexã ceruicem habere ad iugum mundi: dicente
Psal. 72. scriptura, Mihi autem adhærere Deo, bonum est, & ponere in Deo spem meam.

2101 *Vias meas enunciaui, & exaudisti me, doce me iustificationes tuas.*

HIc facit ẽm, si peccatum suum confitetur, ne impugnetur ab ipso. Vbi sciendum, ꝙ adhærenti pauimento suæ carnis, vel mundi, si ab hoc pauimento se vult excludere, & Deo adhærere, duo habet facere, primũ commissa peccata per confessionem delere, secundum, omissa bona per exercitationem bonorum operum perficere. Quę duo hic ponit Psalm. primum d. *Vias meas enunciaui:* secundũ, d. *Doce me iustificationes tuas.* Primò ergo confessionem peccatorum commissorum

Via hominum sunt peccata. præmittit, d. *Vias meas enunciaui.* Quid enim sunt uiæ hominum, nisi propriam uoluntatem facere, secundum carnem uiuere, uoluptatibus mundi inhærere? Has ergo uias confitetur, dicẽs, *Vias meas enunciaui.* Vnde hoc exponens hic August. dicit, Nam multi codices habent, *Vias tuas enunciaui:* sed plures, & maxime Græci habent, *Vias meas enunciaui:* hoc ergo videtur mihi dicere, *Vias meas,* scilicet malas, *enunciaui.* Hoc est, peccata mea confessus sum. *Et exaudisti me:* hoc est dimisisti ea. Primò ergo peccata confitetur, secundò iustificationes Dei facere optat. Vnde

Via hoĩs qua sit, & qua Dei. hic Ambros. ait, *Vias meas enunciaui,* &c. Pulchro ordine ad iustificationes Dei Psal. peruenien dum esse putat, ut primũ sua peccata fateatur. Sic etenim alibi docemur, Dic tu iniquitates tuas, ut iustificeris: Itaque scire debemus quid sit, vias ambulare hominũ, & quid, vias Dei. Qui facit voluntates carnis, & uiuit ẽm con-

A cupiscentiam huius mundi, uias suas ambulat, quibus delectatur & gaudet, qui aũt uenit uoluntatem facere patris sui, qui in cœlis est, cuius cibus est ut mandata Dei compleat, qui non quærit quod sibi uoluptatis sit, sed quod placeat Deo, ille uias dñi pergit, illam uiam quę ait, Ego sum uia, ueritas, & uita. Vides ergo *Ioan. 14.*
ꝙ ille uiuit ẽm uerbum Dei, qui uiam ambulat Christi. Ipse ẽt dñs in Deuteronomio docet quõ ambules uias eius, di- *Deut. 10*
cens, Et nunc Israel, quid dñs Deus petit à te, nisi ut timeas dñm Deum tuum, &
B ambules in uijs eius, & diligas eum, & seruias ei ex toto corde tuo, & custodias mãdata & iustitias eius? Liquet ergo alias uias esse carnis, & alias Dei. Et si quis cupit ambulare uias Dei: ei prius uias carnis, & corporis, & sęcularis sapiẽtiæ esse deserendas. Et has relinquens Ps. pronunciat & apud dñm non tacet: confitetur er- *Confessio eius vtil-*
rores non negat lapsus. Cuius simile alibi dr, Annunciabo aduersum me iniqui- *tas. Psal. 31.*
tatem meam dño. Si enim accusauerit se iustus, uocẽ parat accusatoris exaudit, qui solet coaceruare peccata, & unius
C iusque exaggerare flagitia. Obstruit ergo os eius ipse qui de se fuerit ante cõfessus, & præstitit ueniam confitentis uerecundia, excusat reum pudor suus, accusat auctorem. Qui enim delicta sua non tacuit, uidetur in se doluisse quod fecit, in diabolo prodidisse quod suasit, ideo ait, scriptura, Iustus in principio sermonis accusator est sui. Qui se accusat, etsi peccator *Prou. 18*
fit, iustus esse incipit, quia nec sibi parcit, & Dei iustitias confitetur, quem putat nihil latere posse. Vtinam Adam se prius accusare quàm celare uoluisset. Sed non sa-
D tis est, ut cõfiteamur errare, uerumetiam si corrigi uolumus à dño, postulemus, ut doceat nos iustificationes suas, ne postea errare possimus. Vnde sequitur, *Doce me iustificationes tuas.* Et hoc est secundum, quia post peccatoris confessionem bona opera debet facere. unde dicit Deo, *Doce me iustificationes tuas.* Quasi dicat, Confessus sum uias meas, deserui eas, doce me tuas, sic doce ut agam, non tantum modo ut sciam quid agere debeam. Vt enim dictum fuit uers. 2097. scire est duplex, scilicet, speculatiuum, & pract. cum,

possunt custodiri, nisi per intelligentiam videantur. Vbi aduertendum, quod velo, velas, idem est quod tegere, cooperire, obumbrare. Vnde illa quæ figuratiuè dicuntur & non apertè, dicuntur velata, idest, obumbrata & obscurè dicta. Sic enim legimus. Luc. 9. quod Christus dixit discipulis suis, Futurum est vt filius hominis tradatur in manus peccatorum. Et sequitur, At illi ignorabant verbum istud, erat enim velatum ante illos. Sic ergo velatum dicitur illud quod obscurè, ænigmaticè, vel figuratiuè est dictum. Cum tota series antiqui testamenti sit figuratiua, ideo dicitur velata: Illa autem velamina per Christum sunt remota, quoniam per ipsum veritas est manifestata. Velare autem componitur cum re, & fit reuelo, as, idem quod velum remouere, obscura declarare. Et sic per Christum velum antiquæ legis est remotum. Vnde ait Apostolus, Vsque enim in hodiernum diem ipsum velamen in lectione veteris testamenti manet, quod in Christo euacuatur. Nam vsque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum, cum autem conuersus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Istud ergo velamen legis antiquæ remoueri ab eo postulat Psal. dicens: *Reuela oculos meos.* Oculi enim dicuntur velati, quando posita vident obscurè, sed reuelantur, quando obscura declarantur. Homo ergo in figuratis per legem velo ignorantiæ tegitur, sed Deus velamen tollit, vt videas & consideres mirabilia vmbraticè proposita. Et hoc multis exemplis, ait hic Ambrosius, dicens, Habes quomodo auferas velamen, quod manet super oculos cordis tui. Conuertere ad Dominum Iesum Christum, & velamen cadet. Et primò ponit exemplum de Paulo, dicens, Conuersus Paulus ad benedictionem Ananiæ, velut squammæ ceciderunt ab oculis eius, & vidit, quia per triduum antè non viderat, simul oculis corporis, animæque sanatus, quia medicamentum ei medicus demonstrauerat ille de cœlo, de quo scriptum est, misit etiam verbum suum, & sanauit eos, & ex omnibus infirmitatibus eorum liberauit eos. Mitte ergo, pater, medicum istum, veniat verbum tuum, & reuelet oculos meos. Aliud exemplum ponit de Apostolis, dicens, Et Apostolorum oculi clausi erant, nisi Iesus aperuisset eos. Denique duobus ex illis euntib. in castellum, cui nomen erat Emaus, cum interpretaretur eis scripturas, & benediceret eos, aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum. Ergo nisi Iesus aperuisset nobis oculos, ipsum nemo cognouisset. Nisi ab oculis nostris velamen tulisset, nulli gratia Euangelij refulsisset. Aliud exemplum de Apostolis ponit, dicens Et Petrus quidem, Iacobus, & Ioannes, clausos habebant oculos. Deniq; in monte grauati erant somno, sed excitati fulgore maiestatis diuinæ, oculos suos aperuerunt. Et subdit, Quis igitur tantus vt aperiat oculos & legis videat sacramenta, nisi Christus ei demonstraret? Non Moses tantus. Denique, iubente Domino, Moses proiecit virgam in terram, & facta est serpens, & fugit ab eo. Apprehendit caudam serpentis, & facta est virga. Et adhuc non cognoscebat mysterium, quod declarabat, descensurum in terram Dominum Iesum, Qui cum se exinanisset, & in cruce poni, & proijci pateretur in tumulum, in gloriam Dei, diuinæque sedis regale consortium, de serpente remearet. Apprehendamus ergo, & nos caudam illius serpentis crucifixi, vt potestatem eius regiam possimus agnoscere. Sic igitur Psalmista vt ab oculis suis velamen tolleretur, conuersus ad Dominum precabatur, dicens, *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Quis enim de terrenis ad cœlestia, de vmbra ad claritatem humano gradu sine diuino ductu possit ascendere? Certè nullus. Et consequenter multa alia adducit exempla. Sic ergo Psal. dicens, *Reuela oculos meos*, &c. rogat ut in figuris antiquæ legis mirabilia nouæ legis figurata cognoscat per Christum, de quo ait Symeon, Lucæ 2. Viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationem gentium, &c. Nemo enim secreta, & occulta scripturarum scire potest, nisi Christus reuelet oculos suos, ipso dicente, Nemo nouit filium nisi pater, nec patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Ad ipsum accedamus supplices, dicentes, *Reuela oculos meos*, &c.

Margin notes: *Reuelare quid est.* — *2. Cor. 3* — *Reuelat oculos nostros Christus ad intelligendum scripturam.* — *Act. 9.* — *Ps. 106.* — E — *Luc. 24.* — F — *Mat. 26* — *Exod. 3.* — G — H — *Matt. 11*

Intela

Incola ego sum in terra, non abscondas à me mandata tua.

HIc petit tertium, s. contra exilium patriam. Iste textus variatur, quia aliqui codices habent. *Inquilinus ego sum in terra.* Aliqui habent, *Incola ego sum in terra*. Aliqui habent, *Aduena ego sum in terra*. Quæ quamuis aliqualiter differãt, tñ ad propositum eandem sententiã significant. Nam secundũ August. hic, Inquilini dicuntur non habentes propriã domum, sed habitantes in aliena, incolæ autem, vel aduenæ dicuntur, non ciues, sed aduentitij. Vocantur itaq; incolæ in terra, siue inquilini, vel aduenæ, qui in terra domum non habent, nec ciues sunt terræ, sed magis cœlestes. Et si quæras, qũo aliquis hominũ incola in terra possit dici, cũ de terra corpus originem ducat. Sed hic propriè incola, vel inquilinus dr in terra, qui mente hic non possidet terrena, etsi corpore habitat in terris, spiritu tñ habitat in cœlis. Quod hic declarans Ambr. d. *Incola ego sum in terra*. Non cuiuscunque vox ista est, sed eius qui terrenis renunciat voluptatibus, & oĩ se mundanæ cupiditatis exuerit affectu. Ille est in hac terra aduena, qui põt dicere, nostra cõuersatio in cœlis est, qui suam in Dño habet portionẽ, qui potest dolere quod diutius viuat in terris, qui vitæ huius longitudine lassatur. Cui prolixitas habitationis huius fastidio est, q dissolui non timet, & si dissoluatur, putmat se cum Christo futurũ. Hic verè peregrinus in terra est, qui sanctorum est ciuis & domesticus Dei, & thesaurũ sibi condit in cœlũ. Non utiq; is exiens de Ægypto, in hanc intelligibilẽ Ægyptum remeasse desiderat, nec depositæ senectutis & mortis pauescit confinia, nec horrea struit messibus recondendis, iam alienis victurus ætatibus, sed sola diues virtutũ fœcunditate ea cõgregat, quæ sibi mors non possit auferre. Et eandem sententiã hic ponit Aug. dicens, Ideo nos incolas, vel inquilinos in terra esse dicamus, qa supernã patriã, vnde pignus accepimus, & quo peruenientes, nunquã inde migremus, inuenimus. Nam & ille qui in alio Ps. dicit, Aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut oẽs patres mei, non ait, sicut oẽs homines, sed dicendo, sicut oẽs patres mei, iustos proculdubio vult intelligi, qui eum tpe præcesserunt, & in hac peregrinatione gemitu pio ad supernam patriã suspirant, de quibus scriptũ est, ad Hebræos, Secundũ fidem mortui sunt hi oẽs, cũ non accepissent promissiones, sed longè eas videntes & salutantes, & cõfitentes, qa hospites & peregrini sunt su per terrã. Qui.n. talia dicunt, ostendunt, quia patriã quærunt. Et siquidẽ eius meminissent, à qua discesserant, habuissent tẽpus reuertendi. Nunc aũt meliorẽ appetunt, i. cęlestẽ. Ideo de his Deus non confunditur vocari Deus eorũ. Præparauit.n. eis ciuitatẽ. Et illud quod legimus. Quandiu sumus in corpore, peregrinamur à Dño, potest intelligi hoc non esse omnium, sed fidelium, non.n. omniũ est fides. Et videamus quid his verbis Apostolus iungat. Cum.n. dixisset, Quandiu sumus in corpore, peregrinamur à Dño, ait, Per fidem.n. ambulamus, non per speciem, vt intelligeremus eorũ esse istã peregrinationẽ, qui ambulant per fidẽ. Infideles aũt, quos Deus non præsciuit, nec prædestinauit fieri conformes imaginis filij sui, non possunt veraciter se dicere in terra peregrinos, qñ ibi sunt, vbi secundum carnẽ nati sunt. Non.n. habent alibi ciuitatem. Ac per hoc non sunt in terra alienigenæ, sed terrigenæ, sunt tñ & hic accolæ & peregrini, sed non huic terræ, sed populo Dei, à quo sunt alienigenæ. Vnde credentibus, & sanctã ciuitatem, quæ non est de hoc mundo, habere incipientibus, Apostolus dicit, Iam non estis hospites, & aduenæ, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei. Ipsi ergo sunt ciues terreni, qui sunt in Dei populo peregrini, qui verò ciues sunt in Dei populo, ipsi sunt in terra peregrini. Dicat itaque quilibet fidelis, siue cęlestis, & spiritualis homo, *Incola ego sum in terra*. Sed hic aliud restat dubiũ, qũo talis peregrinus in terra Deo. d. ***Non abscondas à me mandata tua***, cum Dei mandata & in fide libus sint publicata, quæ vbiq; Deus voluit prædicari. Et vtinam q̃ multis sunt clara, sic & chara sint. Nam quid est mundo clarius q̃, Diliges Dominum Deum tuum

Marginalia: I. — i in. sunt terris. — al 3. — Psal. 38. — Heb. 11. — 2. Cor. 5. — 2. Tho. 5 — Ephe. 2. — ***Diligere Deũ non potest, q cognouit, nec proximum.***

tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum ſicut teipſum? In quibus mandatis tota lex pendet,& prophetæ. Et quis eſt, quẽ lateant iſta mandata? Nempe oibus fidelib9,& plurimis infidelib. nota. Cur ergo iſte fidelis poſtulat,d. *Non abſcondas à me mandata tua?* Ad hoc rndet hic Auguſtinus, quia quamuis omnes ſciãt hoc mandatũ, Diliges Dñm Deum tuum, tñ quia difficile eſt Deum noſſe, conſequẽs eſt utique, ut diligas Dñm Deum tuum difficile intelligatur, interrogaſ, ne aliud pro alio diligatur. Sic quia difficile eſt, ut hõ cognoſcat ſeipſum, quapropter ut ſciamus diligere Deũ, ſciendus eſt Deus. Et ut ſciat homo diligere proximũ ſicut ſeipſum, prius debet diligendo Deum, diligere ſeipſum, quod facere non poterit, ſi neſcit Deũ, & ſi neſcit ſeipſum. Rectè itaq; dr Deo, *Incola ego ſum in terra, non abſcondas à me mandata tua.* Hæc namq; meritò illius abſcondũtur, qui non ſunt incolæ in terra, quia illi etſi hæc mandata audiunt non ſapiunt, quia terrena ſapiunt. Petunt ergo iuſti ne abſcondantur ab eis mandata Dei, per quæ ab hoc incolatu liberentur diligendo Deum, cũ quo in æternum erunt, & diligendo proximum ut ibi ſit, ubi ipſi erunt. Vult ergo dicere Auguſtinus, quod dicendo, *Non abſcondas à me mandata tua*, petit ut De9 manifeſtet ſibi ſeipſum, ut cognoſcat ipſum Deum, ſeipſum, & proximum.

2095 *Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes tuas in omni tempore.*

Hic petit quartum, ſ. contra uanitates mentis iuſtitiam, quia concupiſcentiam habet iuſtificationum Dei. Vbi notandum, ꝙ duplex eſt concupiſcentia, ſ. bona & mala, mala, ut cum dr, caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, bona, ut cũ dicitur, ſpiritus cõcupiſcit aduerſus carnem. Quandocunq; autem ponitur concupiſcentia in ſcriptura, non dicendo quid concupiſcatur, tunc mala notatur cõcupiſcentia. Si autem declaretur quid concupiſcatur, tunc ſi illud eſt malũ, concupiſcentia eſt mala, ſi bonum, bona Vnde hic ait Auguſt. Hoc ſanè intereſt inter bonam concupiſcentiam & malam, quia non tacetur quod concupiſcitur, quando bona commemoratur concupiſcentia. Cum autem non additur quid concupiſcitur, ſed ſola ponitur, non niſi mala intelligitur, ſicut cum dicitur, Concupiſcentia ſapientiæ deducit ad regnũ. Si non adderetur ſapientiæ, nullo modo diceret, concupiſcentia deducit ad regnum, &c. Sed dices, quid eſt dicere, *Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes*, cum idem ſit concupiſcere & deſiderare? Ad hoc reſpondet Ambro. hic dicens, Non dixit, *concupiui* iudicia, ſed *concupiui deſiderare*. Sicut enim uita uiuere, plus eſt quàm uiuere (uiuere namq; cõmune eſt etiam huius uitæ, uita autem uiuere beatorum eſt) ſic concupiſcere ut deſideremus iudicia Dei, plus eſt quã deſiderare iudicia, Concupiſcimus enim deſiderare, quaſi non ſit in poteſtate noſtra deſiderium, ſed gratiæ Dei. Cum enim Dominus oblectari nos uiderit cupidine iudiciorum ſuorum, ſobrium auget affectum, cum autem peccamus, non concupiſcimus deſiderare iudicia Dei. Neque enim ægrotus uti deſiderat, uel incidi, ut recipere poſſit ſanitatem. Refugit qui grauius ægrotat, ne uratur, ne incidatur, ne ligetur, ne abſtineat à cibo, qui autem ſalutarem habet ualetudinẽ, medico ſecurius occurrit. Vnde & Dominus non ocioſè ait, Deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare uobiſcum, non ſolum deſiderans, ſed etiam gemina to deſiderio concupiſcens remiſſionẽ tribuere peccatorum. Concupiſcamus ergo & nos deſiderare iudicia Dei. Bona conſcientia, cum examinatur, probatur, & concupiſcamus deſiderare in omni tẽpore, ut nullum momentum prætereat uacuum bonæ cupiditatis. Auguſtinus autem hic aliter reſpondet, quòd aliud eſt concupiſcere deſiderare, & aliud deſiderare. Vnde ait, Nam & ægrotus, qui faſtidio laborat, & vult euadere hoc malum, concupiſcit utique deſiderare cibũ, hoc eſt, carere faſtidio Et infra dat aliud exemplum, dicẽs, Diligenda eſt dilectio, qua diligitur, quod diligi oportet, ſicut odio habenda eſt dilectio, qua diligitur, quod diligi non oportet. Odio quippe habemus cõcupiſcentiam noſtram, qua caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. Et quid

Margin notes: *Concupiſcentia duplex, bona, & mala.* — *Sap. 9.* — *Quaſt.* — *Concupiſcẽtia & deſideriũ quo differunt.* — *Luc. 22.* — *Dilectio diligitur & oditur* — *Gala. 5.*

quid est ista concupiscentia, nisi mala dilectio? Et diligimus concupiscentiā nostram, qua spiritus concupiscit aduersus carnem, Et quid est ista concupiscentia, nisi bona dilectio? Cum aūt dicitur diligenda est, quid dr̄, quam concupiscentia est? Quocirca, q̄m rectè concupiscuntur iustificationes Dei, rectè concupiscitur cōcupiscentia iustificationum Dei. Hoc enim & alio modo dici potest. Nam, si rectè diliguntur iustificationes Dei, rectè diligitur dilectio iustificationū Dei: An aliud est concupiscere, aliud desiderare? Non ꝙ non sit concupiscentiæ desideriū, quia non omnis concupiscentia desiderium est. Concupiscuntur enim, & quæ habentur, & quæ non habentur. Nam cōcupiscendo fruitur homo rebus, quas habet, desiderando aūt absentia cōcupiscit. Desiderium ergo quid est, nisi rerum absentium concupiscentia? Sed Dei iustificationes quō absentes esse possunt, nisi q̄n nesciuntur? An & q̄n sciuntur, & non fiunt, absentes habendæ sunt? Nam quid sunt iustificationes, nisi opera iusta, & nō verba? Ac p hoc possunt infirmitate aiæ non desiderari, & per rationē mentis vti. Videtur quippe q̄ sint vtiles, atque salubres, & ideo potest earum desideriū concupisci. Sæpe enim quid agendum sit, videmus, nec agimus, quia non delectat, vt agamus, & cupimus, vt delectet. Præualet intellectus, & tardè sequitur infirmus animus humanus. Ideo ergo desiderare concupiscebar, quia bona esse cernebat, cupiens eorum habere delectationem, quorum potuit videre rationem. Ad hoc potest dari familiare exemplum. Nam quis peccato aliquo implicatus, voluntariè concupiscit, vt Deus det sibi desiderium, vt illud peccatum relinquat.

Increpasti superbos, maledicti, qui declinant à mandatis tuis.

Erit hic quintum, s. mentis constantiam, sciens ꝙ nemo mittens manū suam ad aratrum & respiciens retrò, aptus est regno Dei, & ꝙ omnes, qui à mandatis Dei declinant, sunt maledicti. Vbi notandum, ꝙ superbos primos, s. parentes, qui in scientia Deo æquari voluerūt, dupliciter Deus increpauit, s. verbis, &

A flagellis. Verbis cum ipsi Adæ post peccatum dixit, Adam, vbi es? flagellis autē, cum sententiam mortis contra ipsum, & posteritatē suam protulit, & ipsum multiplici miseria & laboribus subiugauit. Quem enim Dominus ad salutem vult reducere exterius, increpat penis, & aduersitatibus, vt ipsius mentem sanet interius, vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 5. Increpationem Domini ne reprobes, dicens, Deus enim increpando superbos, aliquando carnem percutit exterius, & mentis duritiam suo pauore tabefacit. Vnde vulnerando ad salutem reuocat, cum electos affligit exterius, vt interius viuant. Vnde benè per Mosem loquitur, dicens, Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego sanabo. Occidit enim ut viuificet, percutit vt sanet, quia idcirco foris verbera admouet vt interius vulnera delictorum curet, &c. Isto ergo modo increpauit superbos primos parentes, dum propter transgressionem diuinorum mandatorum, ipsos, & ex ipsis descendentes multis subiecit miserijs, vt mens, quæ superbiendo seipsam non cognoscebat, duris miserijs sauciata, seipsam cognoscat. Et attende quòd dicit, *qui declinant à mandatis tuis*, quia aliud est mandata Dei per infirmitatem vel ignorantiam non implere, aliud per superbiam voluntariè ab illis declinare, quia primi aliqualem excusationem habent, vt non tam grauiter offendant, sed nullam secundi. Et in isto secundo modo primi parentes transgressi sunt diuina mandata. Quod Psal. notans dicit, D *qui declinant*. Vnde hic August. ait Declinauerunt enim primi parentes à mandatis Dei, quia delectauit eos, quòd audierunt promissum, Eritis sicut dij. Ac sic eos à mandato Dei quod sibi mandasse eum sciebāt, & quod facillimè nulla infirmitate reuocante, vel impediente implere poterant, per hāc ergo superbiam declinauerunt. Et ecce quàm dura increpatio, quia tota ista dura, & infelix ærūna mortalium, quodammodo hæreditaria est increpatio superborum. Quando enim dixit Deus, Adam, vbi es, non vbi esset, ignorabat, sed superbum increpabat. Et vbi tunc esset, & ad quam miseriam

Increpatio duplex, s. verbis et pœnis.

Greg. li. 6. mor. c. 17.

B

Deut. 32

C

Declinare à mādatis qd est.

Gen. 3.

seriam peruenisset, non scire cupiebat, sed interrogando increpās admonebat. Ex hoc enim apparet, quantum malum sit superbiæ crimen, quod oīa bona dissipat, omnium existit causa malorū. Vnde hic Ambr. ait, *Increpasti superbos*, &c. Cū Dñs Iesus per obedientiam genus humanum redemerit, iustitiam reformauerit, serpens autem per inobedientiā peccatū introduxerit, quid vitij habeat superbia hinc æstimare possumus, cui⁹ auctor diabolus est. Itaque volens Christus à tanto crimine vindicare genus humanum, introduxit Pharisæum, & publicanū orantes in tēplo, & docuit etiamsi bona cætera habeat ꝙ magis superb. offendat quā humilis, qui nulla dote uirtutum subnixus est. Studet. n. supplantare diabolus bonis operibus intentos. Quantū laborauit Pharisæus ille, ne raperet aliena, ne iniustus esset, ne adulteraret? Quantū laborauit, ne peccaret, sicut peccauit publicanus? Quantum laborauit, vt bis in sabbatho ieiunaret? Quantū laborauit, ut decimas daret omnium, quæ acquireret? Quis nostrū hæc facit? Quanti habēt possessiones, & soli incumbūt fructibus, & soli sibi messes recōdunt? Aduertit hoc diabolus, & psodit eum vlcere graui, vt non teneret caput mente carnis inflatus, & in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi reprehēsibilior iudicaretur. Agebat enim gratias Deo, ꝙ nō esset raptor, adulter, iniustus. Quam nox è ei luctatus est serpens & grauibus eum spiris ligauit. Superiorem fecit vt de altiori gradu deijceret eum, inferiorem se præbuit, vt superiorem casu grauiore prosterneret. Mala ruina est arrogantiæ, superiores obruit mala hæc lucta serpentis, quæ in plurimos torquet anfractus. Inflare volebat & Paulum. Quem Paulū? illū vtique Apostolum, non ab hominibus neq; per hominem, sed per Iesum Christum. Et pene deceperat, ita ut stimulum carnis suæ, qui se humiliabat rogaret auferri. Sed bonus Dominus, qui Paulum in infirmitatibus vellet facere fortiorem, adhibuit ei & angelum sathanæ, ut suis diabolus artibus vinceretur. Non mentiebatur Pharisæus, imò etiam vera dicebat. Sed omnis, qui se exaltat, etiamsi

Superbia quātum malum sit.

Pharisæus superbus multa perdidit bona.

Paulus rogabat ut stimulus carnis auferretur ab eo indutꝰ à diabolo.

E vera dicat, offendit. Denique Pharisæus probabilior ingressus est in templum q̄ publicanus, & condemnatus exiuit. O quantum crimen est superbiæ, vt ei etiā adulteria præferantur. Denique Dñs qui alijs donat, superbis resistit, & tanquam congreditur ijs, qui se exaltant, sibique hoc certamen vendicat. Et qui alijs compatitur, arrogantes increpat, quia nihil grauius, quàm vt fratres nostros pauperes superbo oculo despiciamus, conformes nobis intolerabili repellamus fastidio, nostra indignos gratia iudicantes,
F quia sunt inopes, cum paupertas proximior sit Deo, q̄ thesaurus acceptio. Sequitur, *Maledicti, qui declinant à mandatis tuis.* Non dicit, qui declinauerunt, sed *qui declinant*, vt locum reseruet veniæ. Quoniam à mandatis Dei declinauit Petrus, sed quia pœnituit, non inter maledictos, sed inter benedictos locatur. Sic *Psal. 6.* & Paulus, & cæteri Apostoli. Sic & alibi dicit Christus, Discedite à me oēs, qui operamini iniquitatem. Et non dixit, qui operati estis iniquitatem.

G *Aufer à me opprobrium, & contemptum, quia testimonia tua exquisiui.* 2097

PEtit hic sextum, scilicet, contra opprobria diuinam clementiam. Ista litera dupliciter exponitur. Vbi sciendū, quòd opprobrium est duplex, similiter & contemptus. Vnus apud mundū, alius apud Deum. Et illud quod est opprobrium apud mundū, est gloriosum apud Deum, & econtrario, vt puta diuitem esse, potestatem multam habere, & huiusmodi, gloriosum est mundo, sed apud Deum opprobrium. Et econtra, mendicare, aduersa pati pro fide, opprobrium
H est mundo, sed apud Deum, gloriosum. Hic ergo loquitur de opprobrio & contemptu, qui est apud Deum, non de illo, qui est apud mundum. Non enim timet iustus à mundo despici, sed à Deo. Vnde de Apostolis dicitur, Actuum 5. quòd ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et istam expositionem hic ponit Ambr. dicens, *Aufer à me opprobrium*, &c. Si contemptus loco opprobrij ducitur, quomodo scriptum est,

Opprobriū duplex, apud mundū, & apud Deū.

Contemptus duplex.

1. Cor. 1. est, Contemptibilia mundi elegit Deus. Sed considera, quia mundi contemptibilia dixit, non Dei. quod enim in hoc mundo est contemptibile, hoc preciosum est apud Deū. Denique humilitas in hoc mundo contemnitur, sed Dei iudicio approbatur. Audi quem opprobrio, & pro nihilo habeat Deus. Quicunque sanctus est, qui sine macula viuit, veritatē custodit, nō offendit proximum, ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. Omnia, quæ malitiæ sunt, apud Deum pro nihilo æstimantur, & contemnuntur. Caue ergo Christo opprobrio sis, non contemptus à Christo. Maledicat homo mihi, opprobria inferat, contemnat me, istis coronā mihi fabricat. Sed q̄ graue est, si Christus dignum opprobrio, dignum cōtemptu ducat. Opprobrio sunt Christo, & ab ipso contemnuntur, qui peccatorum suorum penitentiam non egerunt. Nos ergo agamus pœnitētiam, ne simus opprobriū Christo. Et hoc orat Psal dicens, *Aufer à me opprobrium, & contemptum*, i. ne sim tibi opprobrio: da mihi veram penitentiā peccatorum. Alter exponitur: Vbi sciendum, q̄ martyr idem est, quod testis. Nā martyr Græcè, Latinè dr̄ testis, quia martyres testes sunt fidei. Et sic testimonia Dei idem sunt q̄ martyria. Persecutores aūt fidei, opprobrio habent martyres & ipsos contemnunt. Rogat ergo ecclesia, vt istud opprobriū auferatur, vt scilicet, qui opprobrio habent martyria, conuertantur ad fidem, & ipsa martyria venerētur. Et hanc expositionem hic ponit August. dicens, Testimonia Græcè martyria nuncupatur. Quo verbo iam vtimur pro Latino. Vnde illos, qui pro testimonio Christi diuersis passionibus humiliati sunt, & vsque ad mortem pro veritate cōcertant: nō testes (quod vtique Latinè possemus) sed Græcè martyres appellamus. Sic ergo accipiamus hæc verba, *Aufer à me opprobrium*, &c. tanquam dictum sit, *Aufer à me opprobrium et contemptum, quoniam martyria tua exquisiui*. Cū istis ita corpus cū ista dicit, nunquid ab impijs, & superbis aufert opprobrium & contemptū? nullam deputat pœnam, cum potius inde perueniat ad corona. Cur ergo quasi graue aliquid, & intolerabile à se postu-

Psal. 14.

Martyr idem est q̄ testis.

Opprobriū, & cōtēptus oblata sunt ab ecclesia.

A lat auferri, nisi quia orat p̄ inimicis suis, quibus esse perspexit noxium, obijcere sanctum nomen Christi tanquam opprobriū Christianis, & eius à Iudæis irrisam crucem, totamque humilitatis Christianæ medicinam (qua sola tumor ille sanatur, quo inflati cecidimus, & iacētes amplius intumuimus, eadem superbia manente, & crescente) contemnere? Dicat itaque corpus Christi, quod iam nouit diligere inimicos suos, dicat Deo suo, *Aufer à me opprobrium & cōtemptum, quia martyria tua exquisiui*, i. opprobriū, quod ideo audio,

B quia martyria tua exquisiui, aufer à me, q; inimici enim mei, quos à me præcipis diligi, qui magis magisque moriuntur, & pereunt, cum martyria tua venerētur in me. Et ita factum esse hoc videmus. Ecce martyriū Christi & apud homines in hoc mundo non solum non est opprobrium, sed magnum est ornamentum. Ecce non solum in conspectu dñi, verum et in conspectu hominum, preciosa mors sanctorum eius. Ecce non solum non contemnitur, verumetiam magis honoribus præferuntur martyres eius. Sed quando ecclesia hoc precabatur, martyria Christi opprobriū erāt illis, à quibus p̄sequebatur.

Ps. 115

C

Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur: seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis. 2098

HIc postulat septimum, s. contra hostes in bono perseuerantiam. Quis enim posset in persecutionibus firmus existere, nisi à Deo esset fortificatus?

D Vnde vehementiam persecutionis, & stabilitatem perseuerantiæ insimul complectitur, dicens, *Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur*: vbi notat persecutionis grauitatem. *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis*: vbi notat perseuerantiæ stabilitatem. Hic autem versus multipliciter exponitur à sanctis. Et primò de Christo capite, vt sint verba Christi, dicentis, *Etenim sederunt principes*, &c. Et ad istum sensum istum versum exponit Ambros. dicens, Est vox ista domini nostri Iesu Christi. Cum enim conuenisset presbyterium plebis, & principes sacerdotum &

Christus ante principes fuit ductus.

scribæ, & ad concilium Iudęorum ductus B esset Iesus dicentium, Quid adhuc desideramus testes? audiuimus enim de ore ipsius. Et cum staret ante presidem, & duceretur ad crucē, quid pulchrius diceret, quam, *Sederunt principes, & aduersum me loquebantur*? Hoc est, me stante, sederunt principes. Et quia tribunalium sedibus sublimes erant, dum non videbant, sedebant ergo clari fastigio principatus, nec principem principum cogitabāt. Et ideo imitatores mei, discipuli mei, nolite iniuriam erubescere, si steteritis ante principes pro nomine meo: cum ego steterim pro vestra salute. Secundo hic versus exponitur de Christi corpore, vt ista sit vox martyrū, d. *Etenim sederunt principes*, &c. Et hoc hic deducit August. dicens, Refer hoc ad corpus Christi, idest, ecclesiam, & inuenies reges terræ excogitasse, atque inuenisse quomodo Christianos quæsissent. Consimiliter & Ambr. ad istum sensum hic exponit: dicens, Vox ista martyris est, qui perductus ad iudicium persecutorium, cum cogeretur idolis immolare, & constanter resisteret, iudices autem sedentes in tribunalibus stipati officijs, indignantes, q̄ suis non obsecondaretur imperijs: conferentes, quo dignum supplicium conferent, stabat intrepidus: dicēs, *Etenim sederunt principes*, & aduersum me detrahebant. Sed quid tunc martyr agebat? Audi quod sequitur, *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis*. Hic adducuntur arma iusti, quibus omnes aduersorū impetus repellantur. Alibi autē ait, Circumuenerunt me, & expugnauerunt me gratis: pro eo, Vt me diligerēt, detrahebant mihi: ego aūt orabam. Hic autem ait, q̄ studium ei erat, non exercendi ad bellum artes iuuentutis, non decipiendi aduersarios: astutia nulla cordis, vt illum vinceret, quem videbat: sed aduersus eos præliabatur, quos nō videbat, maiorq; in eo pietas quām virtus corporis militabat. Itaque in Dei exercebatur iustificationibus, vt contrario ictu diabolum vulneraret. Ille enim ab intentione iustitiæ, studio deuotionis occupationibus bellicis conabatur abducere: hic magis se diuini operis, & cultus meditationibus occupabat. Tertiò exponitur de pu-

Mat. 24.

Martyre ante principes ducti fuerunt.

Diabol⁹ iustos impugnat.

gna spirituali, qua diabolus sanctos impugnat. Vnde & hic Ambros. ait: Sunt & alij principes, qui aduersus nos decertant, de quibus dr̄, Q m̄ non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates mundi huius, rectores tenebrarū harum: aduersus spiritualia nequitiæ in celestibus. Isti sedent, & explorant, qui iustus sic in hoc seculo, qui Christianus intente Deo seruiat, studiosus boni operis & facti, decertans de eo, dicentes, Insidiemur illi impediamus eum prohibeamus eum efficere, quę desiderat, conteramus eius mentem: F frangamus eius animum aduersitatibus frequentibus, & repentinis. Et si Deo probatus est propter iustitiam, rogemus dari nobis tentationes eius, &c. Sed contra hos remedium est exerceri in iustificationibus Dei, et statim est dictum.

Ephes. 6.

Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tua. 2099.

Petit hic octauum, scilicet contra labores patientiam. Dum enim persecutores sæuiebant in martyres, & isti G patienter tolerantes orabant pro ipsis, sequentes consilium Christi dicentis, Orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Isti enim meditabantur testimonia Christi, idest martyria ipsi illata, & Christi consilium: quo iustificari possent, orando pro inimicis conseruabāt. Et hoc est quod ait, *Nam & testimonia tua meditatio mea est*. Vnde August. hunc locum exponens ait, Recole testimonia esse martyria. In iustificationibus autem domini recole nullam esse difficiliorem, H & mirabiliorem, quàm vt suos quisque diligat inimicos. Sic ergo exercebatur corpus Christi, ecclesia, vt martyria eius meditaretur, & diligeret eos, à quibus persequebatur; & propter ipsa martyria patiebatur persecutiones. Non enim pro se, sed potius pro persecutoribus orabat: dicens, Aufer à me opprobrium, & contemptum, propter quod & dicit, *Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meum iustificationes tua*. Vide consilium contra consilium. Nam consilium sedentium principum, fuit inuen-

Testimonia Christi sunt martyria.

Matt. 5.

inuentos martyres perdere, consilium patientium martyrum, fuit inimicos perditos inuenire. Reddebant illi mala pro bonis: isti, bona pro malis. Quid ergo mirum, si illi occidendo defecerunt, & isti moriendo vicerunt? Quid (inquam) mirum, si martyres, sæuientibus gentibus, temporalem mortem patientissimè pertulerunt, & gentes, martyribus orantibus, ad æternam vitam peruenire potuerunt, dum corpus Christi sic exercetur, vt & martyria mitescerent, & malis martyrum persecutoribus bona precetur? Aliter autem istum textum deducit Ambros. vt scilicet per hoc ostendatur, quòd consilium iusti, est præcepta Dei meditari, & operibus Deum ostendere iustum. Vnde hic dicit Ambrosius, *Etenim testimonia tua*. Aduerte quid doceat, quòd hæc debeant esse consilia iusti, vt meditetur mandata Dei, & exerceatur in Dei laudibus, & oraculis, vt iustificet Deum semper. Qui facit, quæ Deus mandat, qui Deo credit placere, iustificat Deum. Quod ex euangelio possumus colligere, quia Pharisæi spreuerunt consilium Dei non baptizati baptismo Ioannis. In alio verò loco habes, Non iustificauerunt Deum qui baptizari noluerunt. Ideo dominus ad Ioannem dicentem, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Respondit, Sine modo: sic decet nos implere omnem iustitiam. Qui ergo facit mandata Dei, iustificat Deum, quia facit eius iustitiam. Et bonum est, vt consilium Dei sequantur hominum consilia, quia Dei consilium est certum semper, nostra autem, plerumque incerta consilia: quod rerum probat euentus. Et ideo scribitur Psalm. 32. Dominus dissipat consilia gentium: consilium autem domini in æternum manet.

Deus iustificatur à nobis, dum facimus quæ ipse mandat.

Matt. 3.

Consiliũ Dei certum manet, nrm autem incertum.

2100 A*Dhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum.*

HIc incipit quartus octonarius, cui præmittitur pro titulo quarta litera alphabeti Hebraici, scilicet Daleth. Vbi aduertendum, quòd quamuis quis in hac vita disponatur ad Deum, vt Dei mãdata custodiat, & ab omni offensa Dei caueat: tamen, quamdiu est in præsenti

Daleth

A vita, semper manet in dubio, quia anima coniuncta cum carne, semper impugnatur à carne. Et nisi gratia Dei adiuuetur, meritò casum à gratia debet timere. Et de isto timore hic agit Psalmista in isto octonario petens, vt per Dei gratiam sic roboretur, vt pondus carnis portet sine culpa. Istud autem carnis pondus dupliciter auferri potest, scilicet per separationem animæ à corpore, & hoc hic non postulat, alio modo, per augmentationem virtutis: sicut, si quis magnum põdus ferret, sub quo sic premeretur quòd meritò de B casu dubitaret, pondus enim sibi potest dupliciter mitigari, scilicet vel ipsum põdus in se diminuendo, vel virtutem portantis augendo. Sic enim potest augeri virtus portantis, quòd leuiter illud onus in se non diminutum portaret. Et simile est de pondere carnis ipsi animæ, quoniam, vt dr Sap. 9. Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. Quæ ponderis grauitas alleuiatur, fortificando ipsam animã licet pondus in se nõ diminuatur. Et hoc fit per augmentum gratiæ, qua ipsa anima fortificatur. Et hoc est quod dicebat C Apostolus ad Rom. 7. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? idest, à grauitate ponderis eius. Et respõdet, Gratia Dei per Iesum Christũ. Sic ergo in toto isto octonario quartò timẽs huius oneris grauitatem ne succumbat, petit gratiam Dei ipsum fortificantem. Et ideo huic octonario præmittitur quarta litera, s. daleth, quæ timor interpretatur. Vel sm alios interpretatur natiuitas, quod etiam timori competit. Natiuitas hic intelligitur non spiritualis: sed temporalis, quæ scilicet est eorum, quæ D in hoc sæculo grauantur, quæ sunt corporalia, & caduca, ex qua natiuitate timor generatur. Et hoc hic Psalm. deplorat. In isto ergo octonario contra periculum, & timorem cadendi ex onere carnis diuinæ gratiæ auxilium petit. Et diuiditur iste octonarius in octo partes, sm quòd circa istã materiam Psalm. octo facit, quia ab ipso primò periculum, quare timet, explicatur, in principio, secundò peccatum, ne impugnet confitetur: ibi, *Vias meas*: tertiò agendorum cognitio postulatur: ibi, *Viam iustificationum*: quartò ne ca-

Corpus aggrauat animam.

dat confirmatio imploratur: ibi, *Dormitauit:* quinto gratia qua confirmetur ероpcatur ibi, *Viam iniquitatis:* sexto Christus, vt omnis boni fundamentum situatur: ibi, *Viam veritatis?* septimò omnia vana mundi abnegẽtur, ibi, *Adhæsit:* octauò omne bonum Christi gratiæ imputatur: ibi, *Viam mandatorum*. Primò ergo Psam. periculum quare timet explicat dicens, *Adhæsit pauimento anima mea*. Vbi nota, ꝙ periculum quo iustus in vita ista timet cadere, est maximè carnis vel mundi impugnatio, quia concupiscentia carnis contra spiritum nos impingit ad lapsum, & similiter amor rerũ temporaliũ. Vnde ẽm istã, iste versus exponitur, dupliciter: ẽm ꝙ per pauimentum duo intelliguntur, s. corpus nostrum, & ipse mũdus.

Pauimentum dicitur corp⁹ nostrum.

Primò ergo per pauimentum corpus nostrum, quia pauimentum domus dr terra. Cum ergo corpus nostrum sit de terra, recte pauimentum dr: cui adhæret anima, quandiu manet in hac mortali vita, & inde cõtrahit periculum casus. Vnde istum passum exponens hic August. dicit, Corpus ipsum, quia de terra est, non absurdè pauimentum intelligitur, quod ad hoc, quia corruptibile est, aggrauat animam.

Sap. 9. *1. Corint. 15.*

Vnde rectè in illo ingemiscitur, & dicitur Deo, *Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum verbum tuum*, Neqꝫ enim semper cum corporibus nostris, sed cum dño erimus. Sed tunc, quia non erũt corruptibilia corpora, non aggrauabunt animas. Et, si diligenter consideramus, tunc non corporibus nos, sed potius ipsa nobis adhærebunt: nos aũt Deo. Vnde adhæsio ista, de qua dictum est, *Adhæsit pauimento, anima mea*, non est coniunctionis

Galat. 5.

carnis, & animæ: licet carnalẽ magis animæ affectum quo caro concupiscit aduersus spiritum sanctificare videtur. Et ideo quid. *Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me*, &c. non illud orat, vt de corpore mortis huius, corporis morte interueniẽte, soluatur, ꝙ dies vltimus huius vitæ facturus est: sed orat, vt concupiscentia carnis, qua concupiscit aduersus spiritum magis magisqꝫ minuatur, & concupiscentia spiritus qua concupiscit aduersus carnem, magis ac magis augeatur, donec ista consummatur in nobis, & illa consumme-

Viuificamur secũdum verbũ Dei, non per meritum nostrum.

E tur per spiritum, qui datus est nobis, Vnde & bene ait, *Viuifica me secundum verbum tuum*, & non dixit, ẽm meritum tuũ. Quid enim est aliud dicere, viuifica me ẽm verbum, nisi secundum promissum, i. viuifica me per Christũ promissum, qui esset verbum tuum ẽm illud, quod hr̃ ad Hebr. 1. quia est portãs omnia verbo virtutis suæ purgationẽ peccatorum faciẽs. Vel aliter, vt per pauimentum, quod est terra, ipse mundus intelligatur, vel omnia temporalia. Et tunc adhæret pauimẽto anima, qñ per amorem in istis rebus

Pauimẽtum dicitur omnia temporalia.

F temporalibus delectatur. Et tũc vocatur mortua, quia vt hic dicit August. adhærere terrenis, mors animę est. Contra ꝙ malum orat: d. *Viuifica me*. Et hanc expositionem ponit Ambr. dicens, per pauimentũ intelligimus terram, per terram, materialia. Peccatori. n. dictum est, Terra es, & in terram ibis: eo ꝙ diuinis mandatis inhærendum non putauerit, sed in rebus materialibus & temporalibus deflexerit: cui impressa fuit vitę huius sæcularis delectatio. Deniqꝫ eiectus à paradiso, homo est exilio subiectus. Ex illo ergo eminenti lo-

Adhæret mũdo peccator.

G co deiectus in terram deplorat Adam: d. *Adhæsit pauimento anima mea*. Sicut & alibi ait, Humiliata est in puluere anima mea, & adhæsit in terra venter meus. Hæc ergo vox est agẽtis pœnitentiam, qui meminit se adhærentem Deo, nec potuisse discernere. Quod non sentiebat & Paulus, vtrum in corpore, vel extra corpus esset. Itaqꝫ infirmitatem pigritiamqꝫ corporis minimè sentiebat, cui dñi adhærebat præsentia. Loquatur ergo Adam: d. *Adhæsit pauimento anima mea*: quia ante beatissimus auram carpebat æthæream: nunc cu-

Psal. 43. *Mundus & caro nos decipit vt meretrix.*

H ras vitæ huius, luxuriæ studio, pecuniæ cupiditate curuatus, vt vulpium foueis se inferat, latibulisqꝫ terrestribus. Merito adhærebat pulueri qui se leuare non poterat; nisi eum supra crucem suam leuasset Christus. Meritò adhærebat pauimento, qui se abscondebat à Christo. Non adhæret pauimẽto, cui dixit Iesus, Sequere me Non adhæret pauimento, qui audit, & sequitur legem dicentem, Qui adhæret meretrici, unum corpus est cum ea, & qui adhæret Deo, unus spiritus est cũ eo. Terra ista, quam gerimus, meretrici iс quibus-

1. Cor. 6.

quibusdam illecebris nos capit, & quasi vultus quosdam uoluptatum, corporaliũ que delectationum fucis illinit, ut lateat in his ueritas, & forensi quadam specie decipiat appropinquantes. Sed cum interiorem oculum mentis ad tempus abduxerint, postea cũ depulso uelut quodam puluere uoluptatum huiusmodi de corpore, quàm sit inanis gloria sęculi huius, aut corporis, facilè deprehenditur. Bonũ est igitur adhęrere Deo, nec inflexã ceruicem habere ad iugum mundi: dicente scriptura, Mihi autem adhęrere Deo, bonum est, & ponere in Deo spem meam.

Psal. 72.

101 *Vias meas enunciaui, & exaudisti me, doce me iustificationes tuas.*

HIc facit ſm, ſ. peccatum suum confitetur, ne impugnetur ab ipso. Vbi sciendum, ꝙ adhęrenti pauimento suę carnis, vel mundi, si ab hoc pauimento se vult excludere, & Deo adhęrere, duo libet facere, primũ commissa peccata per confessionem delere, secundum, omissa bona per exercitationem bonorum operum perficere. Quę duo hic ponit Psalm. primum d. *Vias meas enunciaui:* secundũ, d. *Doce me iustificationes tuas.* Primò ergo confessionem peccatorum commissorum præmittit, d. *Vias meas enunciaui.* Quid enim sunt uię hominum, nisi propriam voluntatem facere, secundum carnem uiuere, uoluptatibus mundi inhærere? Has ergo uias confitetur, dicẽs, *Vias meas enũciaui.* Vnde hoc exponens hic August. dicit, Nam multi codices habent, *Vias tuas enunciaui*: sed plures, & maximè Græci habent, *Vias meas enunciaui:* hoc ergo videtur mihi dicere, *Vias meas*, scilicet malas, *enunciaui*. Hoc est, peccata mea confessus sum. *Et exaudisti me*: hoc est dimisisti ea. Primò ergo peccata confitetur, secundò iustificationes Dei facere optat. Vnde hic Ambros. ait, *Vias meas enunciaui*, &c. Pulchro ordine ad iustificationes Dei peruenien dum esse putat, ut primũ sua peccata fateatur. Sic etenim alibi docemur, Dic tu iniquitates tuas, ut iustificeris: Itaque scire debemus quid sit, vias ambulare hominũ, & quid, vias Dei. Qui facit voluntates carnis, & uiuit ſm con-

Via hominum sunt peccata.

Via hoĩs qua sit, & qua Dei.

A cupiscentiam huius mundi, uias suas ambulat, quibus delectatur & gaudet, qui aũt uenit uoluntatem facere patris sui, qui in cœlis est, cuius cibus est ut mandata Dei compleat, qui non quærit quod sibi uoluptatis sit, sed quod placeat Deo, ille uias dñi pergit, illam uiam quę ait, Ego sum uia, ueritas, & uita. Vides ergo ꝙ ille uiuit ſm uerbum Dei, qui uiam ambulat Christi. Ipse et dñs in Deutero nomio docet quõ ambules uias eius, dicens, Et nunc Israel, quid dñs Deus petit à te, nisi ut timeas dñm Deum tuum, &
B ambules in uijs eius, & diligas eum, & seruias ei ex toto corde tuo, & custodias mãdata & iustitias eius? Liquet ergo alias uias esse carnis, & alias Dei. Et si quis cupit ambulare uias Dei: ei prius uias carnis, & corporis, & sęcularis sap. etiã esse deserendas. Et has relinquens Ps. pronunciat & apud dñm non tacet: confitetur errores non negat lapsus. Cuius simile alias, bi dr, Annunciabo aduersum me iniquitatem meam dño. Si enim accusauerit se iustus, uocẽ parati accusatoris exaudit, qui solet coaceruare peccata, & uniuscu
C iusque exaggerare flagitia. Obstruit ergo os eius ipse qui de se fuerit ante cõfessus, & præstitit ueniam confitentis uerecundia, excusat reum pudor suus, accusat auctorem. Qui enim delicta sua non tacuit, uidetur in se doluisse quod fecit, in diabolo prodidisse quod suasit. ideo ait, scriptura, Iustus in principio sermonis accusator est sui. Qui se accusat, etsi peccator sit, iustus esse incipit, quia nec sibi parcit, & Dei iustitias confitetur, quem putat nihil latere posse. Vtinam Adam se prius accusare quàm celare uoluisset. Sed non sa-
D tis est, ut cõfiteamur errare, uerumetiam si corrigi uolumus à dño, postulemus, ut doceat nos iustificationes suas, ne postea errare possimus. Vnde sequitur, *Doce me iustificationes tuas.* Et hoc est secundum, quia post peccatoris confessionem bona opera debet facere. unde dicit Deo, *Doce me iustificationes tuas.* Quasi dicat, Confessus sum uias meas, deleiti eas, doce me tuas, sic doce ut agam, non tantum modo ut sciam quid agere debeam. Vt enim dictum fuit uers. 2097. scire est duplex, scilicet speculatiuum, & pract. cum,

Ioan. 14.

Deut. 10

Confessio nis utilit.

Psal. 31.

Prou. 18

Scire quã que idem est quod facere, et nescire idẽ quod non facere.

Hic ergo petit doceri practicè, non tantũ speculatiuè. Vnde hic August. *Doce me*, vt agam, non solum vt sciam, quid agere debeam. Sic enim dictum est de domino, quòd peccatum non nouit, idest, non fecit, & iustitiam ille verè dicendus est nosse, qui facit.

2102 *Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis.*

Aliud est scire bona quæ debet facere: aliud scire ordinẽ quo facere debemus.

POstulat hic tertium, scilicet cognitionem mandatorum. Et attende, ꝙ differt hoc, quod hic dicit, *Viam iustificationum tuarum instrue me*, ab eo quod statim dixerat, *Doce me iustificationes tuas.* Nam aliud est scire quod quis dẽt agere, & aliud est scire ordinem, quo illud agere debet. Ordo enim in qualibet re necessarius est, & bona agere præposterè vitiosum est, vt posito ꝙ noueris, ꝙ oportet de peccatis conteri, & confiteri, & satisfacere, sic ꝙ contritio præcedere debet, vt sequatur confessio, & post confessionem satisfactio. Si autem velis agere præposterè, vt primò confiteri, & postea pœnitere: etiam bonum fecisti, sed non benè Sic & in proposito, aliud est scire iustificationes Dei, quas agere debes, & aliud scire ordinem, quo illas debes facere. In præcedenti ergo versiculo quæsiuit primum, dicẽs, *Doce me iustificationes tuas.* Hic vero petit secũdum: dicens, *Viam iustificationum tuarum instrue me.* Et ad istum intellectum hic loquitur Ambro. d. *Viam iustificationum tuarum instrue me*, &c. vide ordinẽ. Prius enim est, ut discamus domini iustificationes, deinde, ut gradus quosdam iustificationum, & ordinem nouerimus, s. quid prius, quid sequens esse debeat. Nã scire, quid facias, & ordinem nescire faciendi, non est perfectæ cognitionis, offendunt. n. plerumq; præpostera. Vt denique iustus est, qui se in exordio sermonis accusat: iniustus autem quod prius negauerat, postea confitetur. Ille uerecundiæ inuenit gratiam: hic notam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia conturbat negotiationem, formamque meritorum. Ille aũt, qui didicerat primò mysteria Dei, deinde ordinem mysteriorum, exercetur in mirabilibus Dei. Aliter aũt

E istum versum cum præcedẽte distinguit August. hic dicens, Supra dixit Psal. *Seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.* non ergo illas, in quibus exercebatur à dño discere cupit, sed ab istis ad alias proficiendo, velut crescendo desiderat peruenire, cum dixit, *Doce me iustificationes tuas.* Nunc quoque adiungit, dicens, *Viam iustificationum tuarum instrue me & exercebor in mirabilibus tuis*: ipsas iustificationes ampliores, quas proficiendo cupit apprehendere, mirabilia Dei vocat. Sunt enim quædã iustificationes Dei

F ita mirabiles, vt humana infirmitas ab eis, qui experti non sunt, non ad eas posse peruenire credatur. Iste aũt, vt ad eas peruenire possit, in eis exerceri cupit, ut per exercitiũ ad illas paulatim assuescat. Sicut iustificatio Dei est, mundum totaliter deserere, carnem totaliter spiritui subdere, inimicos plenè diligere. Ad istas enim mirabiles iustificationes homo nõ subitò, sed paulatim se in illis exercendo assuescit, & proficit. Sicut ille, qui cũ aliquo luctari debet, primò exercet mẽbra sua diutius, vt assuescat, & roboretur. Vel

G per mirabilia Dei intellige secreta mysteria, quæ latent in figuris sanctorum scripturarum, quæ quasi tot sacramenta continent, quot verba.

Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis. 2103

Dormiens corpus animae vigilante & econtrario.

HIc quæritur quartũ, scilicet, in bono confirmatio. Vbi notandum, ꝙ homo componitur ex duabus substãtijs contrarijs, scilicet corpore, & anima, quæ sibi inuicem repugnant, dum spiritus cõ

H cupiscit aduersus carnem, & econtrario. Et sic in dormitione, & vigilia sibi opponuntur, quia qñ aĩa vigilat ad Deum, tũc dormit mundo, & econtrario. Tunc autẽ anima vigilat Deo, qñ vere est memor Dei, & mandatorum eius. Tunc aũt dormit Deo, quando obliuiscitur eius. Similiter anima tunc dormit mundo, quando obliuiscitur mundi: tunc autem uigilat mundo, quando mundum diligit, & ea, quæ sunt mundi. Ad propositum ergo: ille, qui vult discere iustificationes Dei, & cognoscere cœlestia, intendere debet, ne

ipsius

ipsius anima in mundo delectata vigilet A mundo, sed magis vt in Deo delectata vigilet ad Deum. Multoties autem quis cōtemplatione diuinorum, vel exercitio fatigatus, atq; fastidio, dormitat ipsis diuinis. Et hoc in seipso Psal. sentiens, dicit, *Dormitauit anima mea præ tædio*. Et attende, ꝙ non dicit, dormiuit, quia dormiens anima Deo, totaliter vigilat mundo, sed dicit, *dormitauit*. Dormitare enim est quidam leuis sopor somnum præcedens. Tūc ergo anima dr̄ dormitare, qn̄ fatigatione, vel tædio inducitur ad mundum diligendum: sed tunc dormit, qn̄ diligit. Vnde hic ait Ambros. Perfectus non dormitat, cuius animus diuinis intendit mysterijs. Denique alibi Psalm. dicit, Si dedero somnū oculis meis, & palpebris meis dormitationem: sed vigilat semper: &, si caro dormit, cor vigilat. Nō ergo dormiebat, qui templum condere cogitabat, ex ædificatione verborum cœlestium, non lapidum. Verbum enim Dei repulsiuum est tædiorum, quo somnus animæ, sopor mētis expellitur. Ex tristitia enim, & solicitudine sæcularium somnus irrepit. Qui aūt adhæret Deo, curarum fugiens voluptatem, voluptatē capit cognitionis æternæ, nullam sibi mutationem rerum sicut sæcularium pertimescens. Qui facilioribus igitur laborum vtuntur compendijs dormitari dicuntur, qui autem grauioribus, dormire. Et ideo Ps. ne de dormitatione ad dormitionem descēdat, in bono confirmari à Deo postulat: dicens, *Confirma me in verbis tuis*. Vbi August. sic dicit, *Confirma me in verbis tuis*, ne ab eis quoque ad quæ iam me peruenisse sentio, de eisdem dormitando. Confirma itaque me in eis verbis tuis, quæ iā teneo, quæ iā facio, ut ex illis ad alia possim proficiendo protēdere. Et nota, quòd confirmat Deus iustos multipliciter. vide versic. 1078.

B — *Psa. 131* — *Confirmat Deus iustos multipliciter.* — C — D

2104 *Viam iniquitatis amoue à me, & de lege tua miserere mei.*

POstulat hic quintum, s. gratiam, qua in bono confirmetur. Vbi nota, ꝙ duplex est lex, scilicet, lex factorum, ut lex vetus, quæ præcipiebat fienda, & cauenda: sed illa nō iustificabat. Et est lex fidei, quæ iustificat credentes. Et ista euangelica, quæ misericordiam reo præbet: dicēs, Vade, & amplius noli peccare. Hanc ergo gratiam fidei, quæ commissa delet peccata, & adiuuat ut futura vitentur, hic Psal. inuocat, dicens: *Viam iniquitatis amoue à me*: quo ad primum, & quo ad secūdum, *de lege tua miserere mei*. Dicit ergo primò, *Viam iniquitatis amoue à me*, idest, peccata amoue à me. Quid enim impedit ambulare in via iudiciorum Dei, nisi peccata? Non enim insimul pōt quis viam iniquitatis ambulare, & veritatis. Ideo vt in via ambulet veritatis, uiam abnegat iniquitatis: d. *Viam iniquitatis amoue à me*. Et aduerte, ꝙ non dixit, Amoue me à uia iniquitatis: sed *viam iniquitatis amoue à me*: quasi via iniquitatis in nobis sit, & nō inesse videatur. Quamdiu. n. exercemus aliquid improbum, via iniquitatis interius manet, & non recedit à nobis, vt hic ait Ambr. Ideo studiosè agamus, vt eam à nobis separemus. Sed quia hæreditarium iniquitatis glutinum mētibus inhæsit humanis, opus est liberantis auxilio. Precare ergo tu, & dicito. Infœlix homo, quis amouebit à me viam iniquitatis? Gratia Dei per Christum dn̄m nostrum. Et pulchrè dixit, *viam iniquitatis*, non iniquitatem, eo ꝙ non quasi naturalis sit iniquitas in nobis, sed quia malorū post peccata currentium sit attrita vestigijs. Sequitur, *Et de lege tua miserere mei*. Sed de qua lege misericordiam sibi postulat? Certè non de lege factorum, quæ subintrauit, ut abundaret delictum, sed de lege fidei. In lege enim factorum est Dei iubentis iustitia, in lege aūt fidei est Dei subueniētis misericordia. Et notat hic Ambr. ꝙ sola illa vocatur misericordia, quæ de lege procedit, ut puta, qn̄ miseretur, cui miserendum est, & nō miseretur cui nō est miserendum. Qn̄ dimittitur quod dimittendum est, & ꝙ dimittendum non est, non dimittitur. Vnde hic ait Ambr. Lege miseretur, qui cum iustitia, sapientiaq; miseretur, ut scilicet dimittat, quæ scit iure posse dimitti: ne cum alterius miseretur, seipsum faciat legis obnoxiū. Agag postquam miserationi donatus est, fecit peccare Saul. Peccauit enim in ipsa misericordia, & non peccauit post misericordiam.

Lex dupl. — *Ioan. 8.* — *Rom. 7* — *Misererelege quid sit.* — *1. Reg. 19.*

cordiam. Consideremus etiã, ne & ipsum deteriorē faciamus, cui miseremur iniustè. Plerumque enim non coercere delinquentes maioris auctoritatis est, quàm si vlciscaris. Traduntur enim in passiones ignominiæ, cũ quis aliquod inhonestum commiserint, nullum culpæ pretium fuerunt. Deniq; eos qui cognitorem Deum suorum scelerum non putabant, & quasi sine lege & sine iudice viuebant, tradidit eos Deus in reprobum sensum, quia elegerunt viam iniquitatis. Ex quibus vult habere Ambrosius non omnibus est miserendum, sed de lege, idest, secundum dictamen legis, & rectæ rationis.

Rom. 2.

2105 *Viam veritatis elegi, & iudicia tua non sum oblitus.*

Hic ponitur sextum, quia Christus vt omnium bonorum fundamentũ ficuatur Christus enim spiritualis hominis est fundamentum, præter quod aliud nemo ponere potest, dicente Apostolo 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo ponere potest præter id quod positũ est Christus Iesus. Ipse aũt Christus via veritatis dr, qui immo via & veritas. Quid est ergo viam veritatis eligere, nisi fundamentum omnium suarum cogitationum, voluntatum & operum Christum sibi statuere? In hac via veritatis sine offendiculo currere potes, non autem in via mundi quæ laqueis est plena. Et sic dicere, *Viam veritatis elegi* nil aliud est dicere, quàm elegi mihi Christũ, qui est via, veritas, & vita. O quàm pauci hoc possunt dicere, quia plures viam vanitatis, viã voluptatis uel superbiæ sibi eligunt, quàm viam veritatis. Vnde hic Ambrosius ait, *Viam veritatis elegi* hoc auarus dicere non potest, qui secularia & materialia concupiscit. Nõ potest hoc dicere qui negociatur. Non est. n. via veritatis, habendi studium, cupiditas possidendi. Quomodo est via veritatis, cũ ille diues in sæculo nequeat secum suas transferre diuitias, & incipiat medico illo Lazaro egentior esse post mortem? Nõ est via veritatis, honor sæculi, solicitudo mundi. Deniq; qui viam veritatis elegit, paulo post dicit, Auerte oculos meos, ne videat vanitatem. Vanitas temporalium

Via iniquitatis quid est.

E est veritas æternorum. Si volumus ergo ambulare viam veritatis, peregrinemur sæculo magis quàm Deo. & ambulemus per fidem. Qui enim per fidem ambulat, Deo præsens est, qui ambulat per spēciē, adest sæculo, & peregrinatur à dño: sed hoc citò cõfunditur. Quid aũt sic per viã veritatis ambulare nos faciat, maximè est memoria iudiciorũ Dei, quæ semper in Dei timore faciũt hoiem esse, siue prospera ipsum sequantur, vel aduersa, tũ quandoque occulto iudicio prospera hic dantur bonis, quandoq; malis, similiter

Iudiciorum Dei consideratio nos dirigit ad Deum.

F & aduersa quãque malis, quandoq; bonis. Et aduersa quandoque feriunt bonos. & prospera eleuant malos. E contra aũt quãque prospera bonos sequuntur, & aduersa feriunt malos; Quis enim ista cogitando, à timore Dei recedat, siue in prosperitate sit, siue aduersis feriatur? Qui aũt timori diuino subditur, viam ambulat veritatis. Et hoc notans Psal. d. *Viam veritatis elegi.* Et motiuum adiungit, d. Et (pro quia) *iudicia tua non sunt oblitus.* Et aduerte mirabilia iudiciorum Dei, quæ per viã veritatis nos ambulare faciunt. Nam, vt

Iudicia Dei sunt occultiora quãdo bonis benè est & malis malè quam quãdo bonis malè & malis benè.

G dicit Greg. 5. lib. mor. c. 1. Cum valdè occulta sint diuina iudicia, cur in hac vita nonnunquam bonis malè fit, & malis benè? tũc tñ occultiora sunt, cum hic bonis benè est, & malis malè. Nam cum bonis malè est, & malis bene, hic fortasse facile deprehenditur, quia & boni si quã deliquerunt, hic recipiunt mala, vt ab æterna damnatione plenius liberetur, & mali bona, quæ pro hac vita faciunt, inueniunt, vt ad solã in posterum tormenta pertrahantur. Vnde & iacenti in inferno diuiti dicitur, Memẽto fili, quia recepisti bona

Luc. 16

H in vita tua, & Lazarus similiter mala: nũc verò hic consolatur, tu vero cruciaris. At cum bonis bene est, & malis male, incertum valdè sit vtrum boni idcirco bona accipiant, vt prouocati ad aliquid melius crescant; an iusto, latentiq; iudicio hic suorum operum remunerationẽ percipiant, vt à præmijs vitæ sequentis inanescant. Et vtrum malos idcirco aduersa feriant, ut ab æternis supplicijs corrigentia defendant, an hic eorum pœna incipiat, vt quandoque complenda eos ad ultima gehennæ tormenta perducat.

Adhæ

2106 *Adhæsi testimoniis tuis domine, noli me confundere.*

Adhære-re Deo p. fidem. Ponitur hic septimũ, ubi omnia vana abnegãtur. Quid.n.est adhærere testimoniis Dei, nisi fideliter Deo credere, & credendo mãdata Dei custodire, & omnibus spretis tẽporalibus & corpus suũ pro Deo morti tradere? Nã (vt dictũ est supra ver.2097.) testimonia Dei sũt martyria. Adhæret ergo testimoniis Dei, qui martyriũ acceperat ꝑ Christi nomine. Et talis nõ confunditur finaliter, sed exaltatur ad regnũ. Vnde notandum, ꝙ sicut arbor adherrẽs terræ à qua trahit humorẽ, viuit, roboratur, & crescit, si aũt adhęrere terræ desinat, & separetur a terra, statim vigor eius deficit, & moritur. sic spiritualiter est de nobis, quoniã quilibet homo Deo per fidem adhærere debet, ipsi credere, ipsi obedire. & hæc adhærentia vitã spũalem tribuit, a qua si quis recedat statim mortificatur, & confunditur. Et hoc est quod Deu.4. dicitur. Vos qui adhæretis domino Deo nostro, uiuitis uniuersi.

Adhæserũt fortius mulieres Christo quã eius discipuli. Et aduerte mirabile, quod in hac adhęsione fortiores sunt uiris mulieres, & peritis simpliciores, quod maxime tempore Christi passionis patuit. Quod pulchre deducit Gregorius exponẽs illud Iob 19. Pelli meæ consumptis carnib. adhęsit os meũ, d. In osse fortitudo in carnibus vero infirmitas corporis designatur. Quia *Greg.14. cap.13.* igitur Christus, & ecclesia vna persona est, quid per os, nisi ipse dominus designatur? Quid per carnem, nisi discipuli, qui passionis tẽpore infirma ãpuerunt? Per pellem vero, quæ exterior carne manet in corpore, quid nisi illæ sanctę feminæ designãtur, quæ ad præparanda subsidia corporis, exterioribus, dño ministerijs seruiebãt? Nã cum eius discipuli, quã uis nec dũ firmę ueritatis fidẽ populis ꝑdicarẽt, ossi suo adherebãt carnes. Et eũ sanctæ mulieres ea, quæ necessaria erant exterioꝛa præpararẽt, quasi pelles extrinsecus manebant in corpore. Sed, cum ad *Ioan.21.* crucis horam ventum est, eius discipulos grauis ex persecutione Iudæorũ timor inuasit fugerunt singuli, mulieres adhæserunt. Quasi ergo cõsumpta carne, os dñi pelli adhæsit, q̃a fortitudo eius passionis

A tẽpore fugiẽtibus discipulis iuxta se mulieres inuenit. Stetit equidem aliquãdiu Petrus, sed tñ post territus negauit. Stetit & Ioan, cum ipso, cui etiam tpe dictum est, Ecce mater tua, sed perseuerare minime potuit, quia de ipso scriptũ est, ꝙ adolescẽs quidã sequebatur eum amictus sindone super nudo, & tenuerunt eũ at ille relicta sindone, nudus profugit ab eis. Quia etsi post, ut uel bã sui redemptoris audiret, ad horã crucis rediit, prius tñ territus fugit. Mulieres autem non solum nõ timu ẽe nec fugisse, sed et usq; ad *Mat.14*

B sepulchrũ stetisse memorãtur. Dicit ergo Pelli meæ, consumptis carnibus, adhæsit os meum. Hoc est illi, qui meæ fortitudini propinquius adhærere debuerũt, passionis meæ tpe consumpti sunt. Et eas quas ad exteriora ministeria posui, in passione mea sine formidine adhærere mihi fideliter inueni. p̃s ergo in persona fidelis ecclesiæ fideliter adhærentis Deo, dixit, *adhæsi testimonijs tuis domine noli me confundere.* Q.d. Cæteris oĩbus spretis, tibi fideliter adhæsi, & per amorem tibi fideliter credidi, & per amorem tibi fideliter adhæsi. Vnde Amb. ista uerba pertra-

C ctans, dicit, *Adhæsi testimoniis tuis domine*, & Adhæsi testimonijs dñi, qui eius mãdata nõ respuit, iudicia nõ obliuiscit, nec suis indulget uoluptatibus. Qui adhæret dñi testimoniis, renunciat mundo, posteriora obliuiscitur, ad priora contẽdit, ut perueniat ad brauium, ꝙ est insigne uictoriæ. Nõ ergo confunditur, quẽ mundi huius illecebrosa nõ ceperint. Non cõfunditur, etiamsi erubescenda commiserit, qui veniam delictorum, poscit a Christo. Ideoq; rñdetur ei Dimissa sunt tibi peccata tua, uade in pace. Sed ita non cõ- *Adhærẽs Deo non confunditur.*

D funditur, si fuerit in eo op̃ata peccatorũ remissio, ut nõ solũ peccata, sed et affectũ peccãdi auferat, iustitia remittat iniquitates, fortitudo timores, temperantia impuritates, vt non solum tẽporalis, sed et perpetua fiat peccatorum remissio. Intret ergo in animam tuam Christus, habitet in tuis Iesus mẽtibus, ut in tabernaculo virtutis peccato locus esse non possit. Istum etiã passum ad idem Glo. exponit, d. *Adhæsi testimoniis*, &c. Adhæret testimoniis Dei, qui mundo renunciat, qui curam huius vitæ & tædia spernit, qui lu xuriæ

xuriæ studio, ac pecuniæ cupiditate non curuatur. Et talis Deo libere d. *Noli me confundere*. q. d. Sed fac, vt, quò curro, per tendam, quo tendo, perueniã. Et assecuratus dicit, Non confundar domine, quoniam inuocaui te.

2107 *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.*

HIc ponitur octauum, quia, somne bonum à Christi gratia recognoscit, sciens quod per se viam diuinorum mandatorum currere non potest, nisi gratia Dei cor suum dilatasset. Vbi sciendũ, q cor nostrum dilatatur per lætitiam & aperitur, et per tristitiã, sm naturales cõstringitur Cor. n. secundum Auic. canon. nutritur cum suis virtutib. naturalib. ex sua dilatatione, quia qñ dilatatur, attrahit ad se sanguinem, & qñ constringitur, ipsum expellit. Sanguis autem est cordis nutrimentum. Et ideo ex dilatatione nutritur, & viuit, sed ex constrictione deficit. Illa igitur, quæ inducũt in nobis cordis lætitiam, ipsum habent dilatare. Sed quæ maior lætitia potest esse iustis, q̃ videre seipsos, sic gratia Dei roboratos, vt pro Christo sint parati oĩa mundi delectabilia sperne e, & mundi aspera, etiam, & mortem ardẽter appetere, patienterque sustinere. Et ideo aduersis cor dilatatur interius, quia exterius vagari non permittitur, sed per prospera exterius fusus constringitur interius. Quod ostendens Greg. ait. Latitudo namque honorũ interiorum nequaquam cõprehenditur, nisi cautè consideretur. Nam quos exterius inopia humiliat, pœnæ cruciatus angustat, intus interior fortitudo vsque ad speranda cœlestia dilatat. Angustati fuerũt Apostoli exterius, qui flagella sustinebant, sed in magna stabant intus latitudine liberi, quia apud se hæc eadem flagella in gaudiũ vertebant. Scriptũ nãque est: Ibant Apostoli gaudentes à conspectu cõcilij, quoniã digni habiti sunt, pro nomine Iesu contumeliam pati. Hãc latitudinem inter angustias Paulus inuenerat, cum dicebat, Scire autem volo vos fratres, quia, quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt euangelij, ita vt vincula mea manifesta fierent in omni

E pretorio. Hanc latitudinem Dauid inter angustias obtinebat, dicens, In tribulatione dilatasti me. Tunc itaq; conscientia sanctorum dilatatur, cum mundi huius aduersitatibus exterius premuntur. *Psal. 4.*
Nam cum à præsentis vitæ securitate repellitur, intus ad se impingit, vt ad sperã da superna tendat. Cumq; euagari exterius non permittitur, quasi in sinũ suũ reuocata dilatatur, &c Hãc ergo dilatatione facit Dei gratia, vt nulla aduersa timẽtes, Dei seruemus mandata. Et hoc est, quod ait ps. *Cum dilatasti cor meũ, tũc ego*

F *cucurri viã mandatorũ tuorũ.* Aug. cõsimiliter, hic istũ passum exponens d. Cordis dilatatio, iustitiæ est delectatio. Hoc munus est Dei, vt in pceptis eius nõ timore pœnæ angustemur, sed dilectione & delectatione dilatemur. Hanc latitudinẽ nobis Deus promittit. d. Habitabo in eis, & deambulabo O quã latũ est, vbi deambulat Deus. In hac latitudine diffunditur charitas in cordib. nostris per Spũm sanctũ, qui datus est nobis. Ex isto ergo versu ps. d. *Viam mandatorũ, &c.* vult totum bonũ, qd hẽt gratiæ diuinæ attribuere. *Rom. 5.*

G Quod declarãs hic Amb. d. *Viam mandatorũ, &c.* Neq;. n. poterat viam currere, si cor eius coarctaretur angustijs. Denique currẽtib. viã Dñi, ait Apost. Dilatamini & vos, & nolite iugũ ducere cum infidelibus. Et de seipso ait, Os meum patet ad vos, o Corinthij, cor nostrũ dilatatũ est. *2. Cor. 6*
Et vide distantiã, vt via mandatorum sit angustior, & cor latius, vt patris, & filij, & Spiritussancti sustineat mansionẽ, ne veniat verbũ Dei, & pulset, & vidẽs cordis eius angustias, dedignetur habitare.

H In hoc ergo campo interioris hominis, non in angustijs mentis nobis currẽdum est vt comprehendamus. Scriptum enim est, Sic currite vt comprehendatis. Quid est ergo viam mandatorum Dei currere, nisi mandata Dei læranter, & velociter sine tarditate cõplere? Quod facit charitas, cum per ipsam cor nostrũ dilatatur.

Legem pone mihi Domine, viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. 2108

HIc incipit quintus octonarius, cui pro titulo premittitur quinta litera alphabeti Hebraici, quæ est he. Hæc

enim

enim litera huic octonario cōgruè præmittitur, quia duas habet interpretationes, quibus materia huius octonarij declaratur. Hæc enim litera interpretatur esse, interpretatur, & viuo. In isto autem octonario tractatur de lege noua data p Christum, quæ nobis dat verum esse, & verami gratiæ vitā. Cum enim solus Deus sit esse per essentiam (ut habetur li. 1. sent. d. 8.) cætera non habent esse. nisi inquantum, participant esse diuinū. Vnde quanto quis elongatur à Deo per peccati dissimilitudinem, tāto minus esse Dei participat, & habet minus de vero esse, imo tendit ad nihil, vt ondit Aug. super illo verbo Io. 1. Sine ipso factum est nihil. Sic & per oppositum quanto quis magis accedit ad Deum per assimilationem & cōformitatem, quam in nobis Dei gratia facit, tanto amplius diuinum participat esse, & verius existit. Et consimiliter cum Deus solus sit vita per essentiā, nihil proprie viuit nisi participatione diuinæ vitæ. Sic ꝙ quanto quis magis Deo appropinquat mō prædicto, verius viuit. Cum igit lex euāgelica nos maximè cōformes Deo faciat per gratiā, hinc est ꝙ per ipsum participamus verum esse & verū viuere. Et ideo quia iste octonarius agit de lege euangelica quæ nobis dat verum esse & verum viuere, sibi merito pmittitur quinta litera, quæ est he, quæ esse interpretatur, & viuo. Sic igitur in isto octonario ps. petit legem euāgelicam per Christum mūdo dari, ut per ipsam verum esse acquiramus & verum viuere. Et circa hoc octo facit, secundum quæ iste octonarius habet octo partes, ps. ergo primo agit de legis euangelicæ institutione, in principio, secūdo de eius obseruatione ibi, *Da mihi*, tertio de ipsius volitione, ibi, *Deduc me*, quarto de ipsius perfectione, ibi, *Inclina*, quinto de ipsius directione, ibi, *Auerte oculos*, sexto de ipsius veneratione, ibi, *Statue*, septimo de ipsius dilectatione, vel iocūdatione, ibi, *Amputa*, octauo de ipsius iustificatione, ibi, *Ecce concupiui*. Primo ergo agit de legis euangelicæ institutione petens à Christo illam dari & institui, dicens, *Legē pone mihi Domine*. Sed quærit August. Apostolus, d. 1. Tim.
Quæst. 1. Iusto lex non est polita, iniustis autem

A & non subditis, impijs & peccatoribus, sceleratis, & contaminatis, &c. Nunquid ergo talis erat iste, qui hic dicit, *Legem pone mihi Domine*, qualibus B. Paulus dicit positā esse legem? Rñdet, Absit. Si. n. talis esset, non superius dixisset, *Viam mandatorum tuorum cucurri, &c.* Quid est ergo ꝙ orat, vt sibi lex à Dño ponatur, si lex non ponit iusto, quo mō posita est populo contumaci in tabulis lapideis, non in tabulis cordis, sicut veius testm? Lex aūt noui testamenti in tabulis cordis nostri per Spiritumsanctum scribitur, sicut per *Lex quæ posita peccatori & non iustis.* *Exo. 31*
B Hieremiā Prophetam dictum est, Ecce, dies veniunt, dicit Dñs, & consummabo domui Iuda, & domui Israel testm nouū, non secūdum testm quod disposui patribus eorum, cum educerent eos de terra Ægypti, sed dabo leges meas in mentib. eorum & in cordibus eorum scribā eas. Ecce ergo qūo vult iste legem sibi poni à Deo, non sicut iniustis ad vetus testm pertinentibus, sed sicut sanctis & fidelibus, quibus lex Spiritusancto tanquam digito Dei in mente datur, & in cordib. scribitur, non quā memoria teneant & vita *Hier. 31* *1. Tim. 1*
C negligant, sed quā sciant intelligendo, & faciant diligendo in latitudine amoris, nō in angustijs timoris. Nam qui timore pœnæ, non amore iustitiæ opus legis facit, profectò inuitus facit. Qui autem inuitus facit, si posset fieri, mallet vtiq; nō iuberi. Ac per hoc legis quā vellet non esse non est amicus, sed potius inimicus, nec mundatur opere, qui immundus est voluntate. Ad maiorem autem huius legis quā ps. sibi poni postulat notitiā, est *Faciens bonū timore pœna nō amore iustitiæ, peccat.*
D sciendum ꝙ ps. sciens legem testamenti veteris esse timoris, in cuius signū in eius datione (vt habetur Exod. 19.) cœperunt audiri tonitrua, micare fulgura, clangereque clangor buccinæ. Vnde & populus perterritus dixit Moysi, Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur. Erat itaq; lex timoris, quia timore pœnarū seruabatur communiter, non amore iustitiæ. Et ideo obseruatores nō iustificabat. Vnde & psal. præuidit legis nouæ latorem, qui legem daret euangelicam, quæ amoris esset & non timoris, & sic obseruantes iustificare posset. Et hunc legislato- *Lex euāgelica dē iustificans.*

rem

rem incarnandum, vt nouam legem cōdit amoris, q̃ suis ponat fidelib. humiliter postulat vt veniat, & legē nouam instituat, d. *Legem pone mihi domine, viam iustificationum tuarum:* quæ. s. est lex iustificationis siue iustificans, qa per gratiā iustificat. Vnde magister dans differentiā inter legem antiquā, & euangelicam, dicit lib. 3. d. 40. Litera occidens dicitur lex antiqua, non quia mala sit lex, sed quia prohibens peccata, auget concupiscentiā, & addit præuaricationē, nisi liberet gratia, quæ gratia non sic abundat in lege vt in euāgelio. Lex ergo bona est, & tñ occidit sine gratia. Distat autem lex antiqua à lege euangelica, quia diuersa sunt promissa. Ibi enim terrena, hic cœlestia. Diuersa ēt sacramenta, quia illa figurabant, hæc aũt conferunt gratiam. Et ideo illa occidens dicitur, hæc aũt iustificans. Illa. n. etsi gratiam quandoq; cōferebat, hoc erat non rōne operis operati, sed solum rōne operis operantis. Hæc aũt vtroque modo iustificat, & ideo lex iustificationū Dei nuncupatur. Sequitur, *Et exquiram eam semper.* Vbi aduerte q̃ per ly semper, intelligitur totũ tempus vitæ p̄sentis, non futuræ. Hic. n. exquiritur lex Dei, vt in ea proficiatur, ibi aũt erit perfecta. Exquirere. n. est aliquid toto corde inuestigare & quærere. Quis autē inuestigat quod habet? quis quærit quod possidet? Lex autem diuina hic exquiritur, ibi autem perfectè possidetur. Nunc ergo quæritur lex vt teneatur, tunc autē tenetur vt non amittatur.

Lex antiqua dicitur litera occidens.

Exquirit lex i præsenti sed tenet in futuro.

2109 *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.*

Hic agit de secundo, s. de legis obseruatione. Orat. n. hic psal. sciens q̃ litera occidit, spiritus aũt viuificat, ut p spiritum sanctum illud faciat q̃ per literam faciendum sciebat, ne per scientiam mandati nō obseruati, etiam præuaricationis crimē accedat. Et aduerte q̃ prius postulat intellectũ sibi dari, vt legē Dei possit custodire quia quicunq; perfectè legem intelligit, ipsam perfecte custodit. Voluntas. n. nō pōt ferri, nisi in cognitũ

Oĩs malus est ignorans.

Error intellectus facit malitiā voluntatis.

E & per intellectũ sibi ostensum. Et quandocunque volũtas vult vel facit, q̃ nō dēt velle vel facere, vel nō facit q̃ facere debet, oportet q̃ per intellectũ decipiatur, vel q̃ ipse intellectus sit deceptus. Propter quod dicit Philos. 3. ethic. quod oĩs malus est ignorans. Et hoc hic vr̃ Aug. innuere, d. *Da mihi intellectum,* &c. Cum enim legē quisq; scrutatus fuerit, & ad eius alta peruenerit, in quibus tota lex pendet & prophetæ, debet Deum diligere ex toto corde, & proximum sicut seipsum. In his. n. duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Et hoc iste

F se facturum promittit habito intellectu, cum d. *Scrutabor legem tuam & custodiam illam in toto corde meo.* Et hoc idem Amb. hic notat, d. Si intellexeris legem, seruabis eam in toto corde tuo. Quis aũt potest custodire legem domini, nisi intellectũ acceperit? Qui aũt intelligit & scrutatur, scrutando in semitam mandatorũ deducitur. Et notat hic Ambr. quō lex est via iustitiarum, ut in præcedenti habetur versiculo & est via mandatorum, vt habetur in isto vers. Et istas uias opor-

G tet scrutari, si ad Christum cupimus peruenire. Vnde sic d. Hic quoq; aduertendum est, quod lex est iustitia, mandatũ, & iudicium. Est. n. lex via iustitiarum sicut dictum est, *Legem pone mihi domine, viam iustificationum tuarum.* Est ēt & via mandatorum, vnde scriptũ est, Viā mandatorum tuorum cucurri. Interrogemus ergo has vias, & ambulemus in eis, quia cum ambulauerimus vias istas, veniemus in omnium finem viarũ, s. Christum, qui ait. Ego sum uia, &c. Christus ergo est

H finis viarum. Ipse est n. finis legis ad iustitiam omni credēti. Hinc audeo dicere, quia finis iustitiarũ Christus est, qui est iustitia; finis testimoniorum Christus, de quo scriptum est, estote mihi testes, & ego testis, dixit dñs, & puer meus quē elegi. Adueitamus ergo quantum ambulandum nobis sit, vt veniamus ad Christum. Ambulandum in lege, quia finis legis Christus est. Sine lege ergo non peruenitur ad Christum. Oportet igitur vt ambulemus secundum legem spiritualem, vt veniamus ad legis finem dominũ Iesum. Oportet vt sequamur testimonia,

Lex est uia iustitiæ et uia mandatorum.

Ioan. 14. Ambulate qualiter debemus vt perueniamus ad Christũ

nia vt perueniamus ad magnũ legis testi- A monium, Dñm Iesum. Oportet vt in præceptis Dñi ambulemus, vt perueniamus ad magnum legis præceptum, de quo legitur, Dictum est antiquis, Non occides, ego autẽ dico vobis hoc est super omne præceptũ dico itaq; nõn vsurpatoriè dixerim sed verè, quia sicut sunt sancta sanctorum, sic est præceptum præceptorum. Sed ut ista seruare possimus intellectum petamus à Domino. Intelligamus quę sit circuncisio. Circũcidit Iesus petrinis gladijs, & abstulit opprobriũ Ægypti à filijs Israel. Petra Christus est. Circuncidat te B verbum Dei & gladius oris eius, & sic Ægypti carebis opprobrio. Nõ ergo corporis sed cordis intelligenda est circuncisio. Si intellexeris legem, seruabis eã in corde tuo. Iudæus in corde legem nõ seruat, sed in labijs legẽ recitat, & legẽ ignorat. Deniq; populus hic labijs me honorat, cor autem eorum lõgè est à me. Quomodo potest legem tenere, qui longe est à lectis auctore? Sed quia hæc facere nullus valet viribus proprijs, nisi adiuuetur ab eo qui iubet vt faciamus quod iubet, ideo ab ipso adiuuari petit psal. in sequẽ C ti versiculo, dicens.

Circuncisio spiritualis.

Matt. 5.

2110 *Deduc me in semitam mandatorum tuorũ, quia ipsam volui.*

HIc agit de tertio, s. de legis volitione. Cum.n. nihil sit meritorium, nisi sit voluntarium directè vel interpretatiuè, sic nihil est demeritorum nisi voluntarium, quia sicut sola voluntate peccatur sic sine voluntate nullus meretur, vt habetur à Magist. lib. 2. d. 25. Ideo ad hoc quod mandatorum obseruatio ac nouæ D legis custodia sit meritoria, requiritur necessario quod sit voluntaria. Et hoc notans hic psal. dicit, *quia ipsam volui.* Sed quærendum est quia legem euangelicã, quam prius in primo versiculo dixit esse viã iustificationum Dei, quõ hic illam dicit esse semitam cum semita multũ distet à via, quia via dicitur iter latum, sed semita est iter strictum & arctum? Ad hoc dicendum, quod lex diuina potest considerari vel rõne obseruationis, & sic dicitur semita, quia arcta est via quæ ducit ad vitam, vel ratione præmiationis, & sic dr̃ uia lata, quia ad magna præmia perducit. Superius ergo qñ ipsam dicit viam ps. oculum mentis habuit ad præmium Nunc autẽ dicens illam semitam, mentẽ dirigit ad obseruationis meritum. Et satis habetur ex dictis Grego. Et dicentis, Arcta quippe est uia quę ducit ad uitam: eos ergo lex astringit, quia per mundi lata desideria euagando non incedunt. Arcta.n. bene viuendi censura est, nõ ampla via, sed semita, in qua quisq; astringitur, quia sub præceptorum custodia solicitè coangustatur. Annon quasi quædam angustia est itineris in hoc quidem mundo viuere, sed de huius mundi concupiscentia nihil habere, aliena nõ appetere, propria non tenere, laudes mũdi despicere, & pro Deo opprobria amare, gloriam fugere, despectum sequi, adulantes despicere, despicientes honorare, mala nocentis ex corde dimittere, & erga eos dilectionis gratiã immobilem in corde retinere. Quæ videlicet oĩa semitę sunt, sed ẽt vię magnæ quia quanto in pręsenti vita pro ipsa viuendi custodia angustæ sunt, tanto amplius in æterna retributione dilatantur, &c. Quis per tales secretas semitas legis incedere posset, nisi deductorẽ haberet qui præcedentium viã sibi dilataret? Et ideo Christum deductorẽ petit ps. d. *Deduc me in semitam, &c.* q. d. secundum Augu. Parum est mihi voluntas nisi in eo quod volui, tu ipse me deducas. Vnde ad istum intellectum hunc versum ẽt hic exponit Ambro. d. *Deduc me in semitam, &c.* Quis hoc dixit, nisi qui sequtur Christum? Non potest hoc dicere alius, nisi qui exequitur illud, quod scriptum est, Post Dñm tuũ ambulabis, & ipsi adhærebis, quia ipse te deducet. Quõ autẽ deducat te Christus, audi. Nisi quis tulerit crucem suam, & post me secutus fuerit, non est me dignus. Præcedit ergo Christus ut nos sequamur, præcedit verbum principium Christus est. Ideo Sapientia dicit Dñs creauit me principium viarum suarũ. Aduertimus quod & principium Christus est, & finis viarum suarum. Non vereor ne quis dicat, Creatum ergo Christum asseris? Respondebo, ita creatum Christum dico, quemadmodũ ipsum

Quest. Lex euãgelica dr̃ via & semita.

Matt. 7.

Gregor. 27. mor. c. 24.

Deducit nos Christus:

Deut. 13.

Luc. 15.

ipsum factum lego. Hoc est factū de muliere, factum sub lege, hoc est ſm susceptionem carnis creatum, ſm quod natus est de virgine, creatus est vt redimeret creaturas. Homo factus est vt homines à morte perpetua liberaret. Creatus est, vt vias mihi demonstraret æternas, quibus homo ad Dei regnum possit redire. Ergo quia Christus principium est viarū Dei, hoc principium sequamur. Prius ipse viā ingressus est noui testamēti vt viā nobis deuotionis ostenderet, & ostendēdo nos deduceret. Qm̄ si nos ieiunam⁹ ante nos ille ieiunauit. Si pro nomine Dei sustinemus iniurias prius ille sustinuit pro nostra redemptione. Ceruices suas posuit in flagella, maxillas in palmas. Ascendit crucem vt doceret mortem non esse timēdam. Denique quasi præcedens ait Petro,
Io. 21. Tu me sequere, & ideo Petrus cursum cōsummauit, quia secutus est Christum. Et aduerte, ꝙ Christus directe deducit nos, & est ductor noster, ideo ipsum indefesse sequi debemus, exemplo formicæ errantis, vide supra, versic. 1467.

2111 *Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.*

Consequenter hic agit de quarto, s. de legis pfectione. Tanta est. n. perfectio nouæ legis, ꝙ omnem amorē pecuniarum excludit, & omnē auaritiam. Et hoc est quod dixit Christus Luc. 14. Nisi quis renunciauerit oībus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Vnde &
Luc. 12. in lege noua præcipit Christus dicēs, Cauete ab omni auaritia. Iste ergo merito legem euangelicā custodire volens, auaritiā detestatur, d. *Inclina cor meum, &c.* Et vide q̄ subtiliter oīa bona attribuit gratiæ Dei vt ēt nec bonum possit velle, nisi Dei gratia ipsum faciat velle, vnde vt velit rogat Deum, vt ipsum faciat velle. Quod hic deducit Aug. dicens, Denique & quia ipsum velle Deus operatur in nobi (præparatur. n. voluntas à Domino) ideo orat psal. d. *Inclina cor meum in testimonia tua, &c.* Quid. n. est inclinatum cor ad aliquid habere, nisi hoc velle, Et voluit ergo, & orat vt velit. Voluit cum dicit, *Deduc me in semitam mandatorū, &c.*

E Orat autem vt velit, dicens, *Inclina cor meum in testimonia tua.* Hoc itaq; orat, vt ipsa voluntate proficiat. Orat ergo vt vtiliter testimonia Dei velit. Sed quid hic sunt Dei testimonia, nisi Christi exempla, quibus nobis attestatur & suadet vt legem euangelicā obseruemus. Vnde hic ait Aug. Quid aūt sunt testimonia Dei, nisi quibus ipse Christus sibi attestatur? Testimonijs. n. Dei aliquid probatur, ac per hoc iustificationes Dei & mandata, testimonijs Dei (id est, exemplis Christi) probantur Et quicquid vult nobis Christus persuadere, suis testimonijs, i. exemplis persuadet, quia quidquid faciēdum docuit ipse primo exemplis suis nobis ondit. Quid est ergo Christo orando dicere, *Inclina cor meum in testimonia tua*, nisi fac me velle vtiliter sequi exēpla tua. Et quia auaritia testimonijs Christi repugnat & contradicit, ideo sequitur, *Et non in auaritiam.* Et merito hoc dicit Quis enim pōt colere Deū? & sequi auaritiā? Certe nullus, cum auaritia sit idolorum seruitus. Vnde hic ait Aug. Oīs autem à nobis circūciditur auaritia, vt gratis colatur Deus. Ad quod sanctū Iob in agone positum tentationis, ipsum prouocat inimicus, cū de illo Deo d. Nunquid Iob gratis colit Deū. Putabat. n. diabolus qđ vir iustus in colendo Deum, cor inclinatum haberet in auaritiā, & causa emolumenti uel vtilitatis rerū tēporalium quibus eum ditauerat Deus, uelut mercenarius ei pro tali mercede deseruiret. Sed q̄ gratis Deū coleret, tentatus apparuit. Si ergo cor non habemus inclinatū in auaritiam, Deum non colimus, nisi propter Deum, si aūt in auaritiā, Deum colimus propter lucrum. Et nota ꝙ inter oīa alia uitia, auaritia impedit obseruationē legis euangelicæ, & cultum diuinū. Et ideo euangelicam legem volens obseruare, à corde suo auaritiam expellere debet. Si enim (ut ait saluator noster) nemo potest duobus Dominis, s. contrarijs, seruire, & auaritia facit hominem diaboli seruum, qui contrarius est Deo, consequens est quòd auarus Deo seruire non potest, immo magis diabolum, uel idola colit. Vnde ait Apostolus, quod auaritia est idolorum seruitus. Quod uerbum exponens

Testimonia Dei sunt exempla Christi.

F

Auarus Deū non colit.

G

Iob 1.

H

Auaritia peccatū est cū idololatria.

Matt. 6.

Coloss. 3

ponens Glossa ait, Idest, tam fugiẽda est auaritia, sicut idololatria. Cui simile est, & par vitium, quia rebus pro Deo seruit. Vnde Apostolus sub vno verbo duo pessima & impijssima vitia prohibet, auaritiam, s. & idololatriã, quæ auaritia non est dispar malitia, quia radix est omniũ malorum. Et penè vno explentur opere, quia sicut idololatria Deo nititur auferre gloriam, ne solus nomen habeat diuinitatis, ita auaritia in Dei rebus se extendit, vt sola usurpet res quas Deus pro oĩbus fecit. Vtraque ergo Deo est inimica, quia negant Deo quæ Dei sũt. Propter quod dicit Apostolus, q̃ auaritia est idolorum seruitus. Et nota q̃ istud auaritiæ vitium in oĩbus generaliter impedit obseruantiam euangelicæ legis, & cultũ diuinum, quasi in oĩbus regnans, & imperans gradibus hominum. Hæc enim hodie regnat & dominatur in clericis, & laicis in prælatis & subditis, in regib. & popularibus. Vnde Hiere. 6. dicitur, A maiore vsq; ad minorem omnes auaritiæ student, à propheta vsq; ad sacerdotẽ, cuncti faciunt dolum. Vnde Gualfred. declarans qualiter auaritia est idolorum seruitus, & diuinum impedit cultum, exponens prædicta verba Apostoli dicentis. Auaritia est idolorum seruitus, sic ait, Verè quidem auarus idololatra est, & auaritia est idololatria, omnium quidem malorum finis, & causa, &c.

2112 *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem, in via tua viuifica me.*

Dirigit nos lex euangelica.

HIc agit de quinto, s. de legis euangelicæ directione. Lex. n. euangelica oẽs actus nostros dirigit, ne vanis intentionib. Deum offendamus. Dirigit enim pedes, ne affectiones aiæ ad vanitatẽ dilabãtur, dicens, Matth. 18. Si pes tuus scandalizat te, &c. Dirigit manus, vt in nostris operibus vanam gloriã non quæramus, dicẽs, Matth. 6. Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, &c. Dirigit linguam, ne in vanũ nomẽ Dei assumamus, dicẽs Matt. 6. Sit sermo vester, est, est, non, non. Dirigit oculos ne vanitates inquiramus, d. Matth. 18. Si oculus tuus scandalizat te, &c. Et sic de omnibus alijs mẽbris vel sensibus nostris. Et quia inter oẽs sensus

A visus est nobilior, 1. de Anima, quia p'ures rerum differentias nobis ostendit, ideo sub illo sensu oẽs alios ps. à Deo petit dirigendos, d. *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem.* Sed hic quærit August. quid orat iste, d. *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem.* Nunquid qui in diu sumus in hoc mundo, possumus non videre vanitatem? Omnia. n. quæ in isto mundo sunt vanitati sunt subdita. Omnis enim creatura, ait Apostolus, vanitati subiecta est. Et oĩa q̃ sunt sub sole vana sunt. *August. Quæst.* *Rom. 8.*

Et specialius de homine dr̃, Vniuersa vanitas, omnis homo viuens. Fortasse ergo B quærit iste ut uita eius non sit sub sole, sub quo oĩa sunt vana, Et rñdet Aug. p per ista verba. *Auerte oculos meos, &c.* Ps. orat ut intentio interior sic in oĩbus operibus dirigatur ad Dñm, vt oĩa opera faciat propter Dñm, & in nullo quærat aliquam vanam gloriam sibi. Vnde sic ait Augu. Sic ergo intelligendum est quod dicitur, *Auerte oculos meos, &c.* Magni n. interest, cũ aliquid boni facimus, cuius rei contemplatione illud faciamus. Officium quippe nostrum, non officio, sed C fide pensandum est, ut, scilicet non tantum, si bonum est quod faciamus, sed præcipue si bonum est, propter quod illud faciamus cogitemus. Hos oculos quibus cõtemplamur quare faciamus quod facimus, auerti postulat ne videant vanitatem, idest, ne hanc attendat propter quam faciat, cum bonum aliquod facit. In qua vanitate præcipuum locum obtinet amor laudis humanæ, propter quã multa magna fecerũt, qui magni in hoc D sæculo nominati fuerunt, quærentes non apud Deum, sed apud homines gloriam. Et propter hanc velut prudenter, fortiter, temperanter iusteque viuentes, ad quam peruenientes, receperunt mercedem suam, vani vanam. Ab hac vanitate uolens Dominus auertere oculos suorũ, dixit, Attendite ne iustitiam uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis, Alioquin non habebitis mercedẽ apud patrem uestrum qui in cœlis est. Deinde cum ipsius iustitiæ quasque partes exequeretur, præcipiens de eleemosyna, de oratione, de ieiunio, vbique illud admonet, ne aliquid eorum propter

Ps. 38. *Vanitas in omni opere est fugienda.* *Ioan. 5.* *Matt. 6.*

gloriam

gloriam hominũ fiat. Non quia ipsa laus humana culpanda sit, sed propter ipsam laudem bene operari, hoc est uanitatem in suis operibus intueri. Qñ quidẽ & ipsa laus homini iusto quantacunq; prævenerit, non ibi eiusdem est finis boni, sed ẽt ipsa referenda est ad laudem Dei, propter quẽ bona faciunt uel ẽ boni: qm non à seipsis, sed ab illo fiunt boni. Porro si bonum non est propter laudes hominũ bona facere, quanto magis propter augẽdam pecuniam, uel retinend.? Et si quid hmõi est commodi temporalis quod nobis accedit extrinsecus, quia oĩa uanitas, propter ipsam deniq; temporalẽ salutẽ non debemus facere bona, sed potius propter illam quam speramus æternam. Iste ẽt uersus de oculis corporalibus intelligi potest, quia per uanam oculorum uisionem concupiscentia intrat mentem. Et sic oculi sunt quasi quædam fenestræ per quas intrat mors ad animam. Et istũ sensum hic tangit Ambr. d. Qui in uia est Dei, uanitatem non aspicit, uia perfecta Christus est. Qui ergo in Christo est quo potest uanitatem aspicere, cum Christus in carne sua omnes mundi huius crucifixerit uanitates? Auertamus igitur oculos nostros à uanitatibus: ne quod oculus uiderit anima concupiscat. Luctatores aspicis, uanitas est, quia cernis eos de uilibus frondibus luctantes habere coronam: Equos currẽtes aspicis, uanitas est, quia uanè currunt: quia ascendentem saluare non possunt. Ante nos est Christus, ante nos brauium est, ad quod peruenit qui non in incertum cucurrerit. Ad hunc dirige oculos tuos, auerte à spectaculis, auerte à sæculari pompa. Sicubi sæculares agnoueris plausus, auerte ab his oculos tuos, deprime, & serua eos ut erigas melioribus, erige oculos ad celũ, uel noćte stellarum monilia, orbem lunæ decorum, uel die solẽ aspice. Specta mare, terrã circunspice, ut opere facta diuino oĩs creatura te pascat. Quæ formarũ gratia in ipsis bestijs, quantus decor in hominibus, quanta in auibus pulchritudo. Hæc intuere, & non uidebis iniquitatem, nec contradictionem in ciuitate. Hæc uide, & non introibit mors per fenestras oculorum tuorũ. Si uideris mulierẽ ad concu-

Oculi auertendi sũt à uanis. Oculorũ habẽda est custodia.

Nota.

E piscendum eam, intrauit mors per fenestras, intrat mors si loquaris. Si uideris possessionem minoris uel uiduæ, & cõcupieris diripere eam, intrat mors per fenestras. Si uideris aliena monilia, argentũ & aurum, & concupieris ut extorqueas intrauit mors per fenestras. Claude ergo has fenestras, quib. uides alienæ mulieris pulchritudinem, ne mors possit intrare. Oculi tui ne uideant aliena, nec lingua peruersa loquatur, &c. hæc moralia sunt. Et subdit, Est ẽt & uanitas sensuũ, quam oculi aĩæ tuæ uidere non debeant, F quia illi ea uident q̃ Christus dãnat, &c. Et quia non sufficit abstinere à malo, nisi ẽt quis faciat bonum, ideo subdit psal. *In via tua viuifica me.* Quid est uia uiuificans, nisi Christus, qui ait, Ego sum uia, ueritas, & uita? Qui enim oculos suæ mẽtis à uanitate auerterit, conuerterit autẽ in viam Christum, uiuificatur. Et hoc est quod petit psal. dicens, *In via tua*, (quæ scilicet est Christus) *viuifica me*. Ipse est enim qui dicit, Qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris, sed habebit lumẽ vitæ.

Matt. 5.

Ioan. 8.

G *Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.* IIII

HIc agit de sexto, scilicet, de legis euangelicæ veneratione In magna etenim reuerentia verba legis euangelicæ debent haberi à fidelibus, & venerari, vt ostendit August. & habetur 1. q. 1. interrogo, &c. Istam autem reuerentiã causat timor, non quidem seruilis, quo pœna timetur, & sic generat despectum, & odium illius, quod timetur. sed timor filialis, quo timetur offensa, & iste generat deuotionem, & amorem illius, qui timetur. H Optans igitur talem reuerentiam habere legi diuinæ, in persona omnium fidelium ait, *Statue seruo tuo eloquium tuũ in timore tuo*. Vbi August. hic ait, Quid est hoc aliud: quàm dicere, Da mihi, vt faciam, quod eloqueris? Neque. n. statutum est eloquium Dei illis, qui illud in se mouent cõtra faciendo. Illis autem statutum est, in quibus immobile est. Statuit itaque Deus eloquium suum in timore suo eis quibus dat spiritum timoris sui, Timoris inquam, non illius, de quo dicit Apostolus, Non enim accepistis spiritum serui-

Timor duplex.

Rom. 8.

seruitutis iterum in timore. Hunc enim A consummata caritas foras, eiicit timorē sed illius timoris quē dicit propheta spi
Esa.11. ritū timoris Dei, timoris itaq; casti permanentis in seculum seculi, timoris quo timet offendi, qui amatur. Aliter enim timet adultera uirū suum, & aliter casta. Adultera, ne veniat, casta, ne discedat. Aduerte autē ꝙ ēt timor filialis, quo timetur offensa, nisi sapiētia. & discretio-
Timor filialis discretionē requirit, & scientiam. ne condiat, vertit in malū. Vt puta quis timore tactus cupiēs seruire Deo affligit carnem suam ultra debitum, nō parcens naturæ. Iste timor non est discretione & B scientia, & ideo peccatū inducit. Timor aūt Dei, qui est cum scientia, & discretione, semper uertit ad bonum. Vnde hic
Ps. 110. ait Ambr. *Statue seruo tuo* &c. Initium sapientiæ timorem domini dicit ꝓpheta. Quid est aūt initium sapientiæ n ſi sæculo renunciare? quia sapere secularia, stultitia est. Denique sapientiam huius mun
1.Cor.1 di stultitiam apud, Deum Apostolus dicit, sed & ipse timor domini nisi secundū scientiā fit, nihil prodest imo obest pluri mū. Siquidem Iudæi habent zelum Dei. Sed quia non habent secundum scientiā C in ipso zelo, & timore maiorē cōtrahūt diuinitatis offensam, ꝙ circuncidunt infantulos suos, ꝙ sabbatha custodiunt timorem Dei habent, sed quia nesciunt legem spiritualem esse circuncidunt cor-
Rom.10 pus, non cor suū. Ignem sabbatho adolere formidant, cū lex sanctificationis die libidinum ignē prohibeat accendi. Et q̄d de Iudæis dicā? Sunt ēt in nobis, q habēt timorem Dei, sed non sc̄dm scientiam, statuentes duriora præcepta, q̄ non pos- D sit humana conditio sustinere. Timor in eo est, quia uidentur sibi consulere disciplinę, opus uirtutis exigere. Sed inscitia in eo est, quia nō cōpatiūtur naturæ, nō æstimant possibilitatem. Non sit ergo irrationabilis timor. Etenim uera sapiētia a timore Dei incipit. Nec est sapientia spūalis sine timore Dei, ita timor sine sapientia esse non debet. Basis enim quædā uerbi Dei est timor sanctus. Vt hum enim Dei in timore sancto melius statuitur, fortius radicatur, hoc est in pectore timentis Deum, ne labat verbum de corde viri, ne ueniant uolucres, & auferant illud de incuriosi & dissimulātis affectu. Et ideo tanq̄ sup basim bonā timoris, verbū Dei fundari postulat, dicēs, *Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Plena disciplinę oratio, per quam docemur quemadmodū debeamus orare. Vel per ista uerba Ps. petit spiritusancto firmari, quo immobiliter i timore Dei psiueret. Nā eloquiū Dei dicitur spiritusanctus. vide supra, ver. 1088. Itē nota ꝙ eloquia Dei multipliciter sunt utilia, ver. 147.

Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum, quia iudicia tua iocunda. 2113

HIc agit de septimo, s. de diuinæ legis iucunditate. Vbi sciendum ꝙ inter alias dr̄ias nouæ legis & antiquæ,
Lex antiqua promittebat prospera, sed noua aduersa. hæc est una, quia in lege antiqua obseruantib. eam conferebat Deus tpalia bona, & promittebat, ut patet Deutero. 28. Si audieris uocem dn̄i tui vt facias mandata eius, venient super te omnes benedictiones istæ. Benedictus eris tu in ciuitate, benedictus i agro, benedictus fructus uentris tui & iumentorum tuorū, benedicta horrea tua &c. In lege autem euangelica econtra, suis obseruatoribus in præsenti promittit & confert aduersa, vt puta flagella, persecutiones & crucem. Matth. 16. Qui vult venire post me, tollat crucem suam, & sequatur me &c. Et ista sunt mirabilia nouæ legis iudicia. Quæ & sancti si quo ad sensualitatē perhorrescant, secundum tamen interiorē hominem iocūdantur in eis. unde Actuū quinto. Ibant Apostoli gaudentes a conspectu Concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et hoc est quod de tal bus nunc ait Ps. *Iudicia tua iocunda.* Verum quia talia pati iocunde in s. pientibus mundi imputatur ad opprobrium sanctis, orat Psal. quod tale opprobrium auferatur ab eo, ut illi scilicet, qui ista ad opprobriū imputant, conuertantur, & pati pro Christo reputent gloriosum, dicens, *Aufer à me opprobrium* &c. id est, tolle oppro-
Peccata occulta sunt i nobis, quæ brium, quod alij de me reputant, de cordibus eorū. Vel aliter, homo enim mul totiens aliqua habet peccata, de quibus conscientiam in particulari non habet,

sed

sed quia scit se fragilem esse, in vniuersa- *amen suspicamur.* li suspicatur se peccatorē esse. Et de talibus sibi peccatis occultis, Deo asit manifestis, q̄ sunt opprobria. Petit à Deo liberari, d. *Aufer à me opprobriū* &c. Et ad istū sensum hunc locum exponit Ambros. d. *Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum.* Hoc obscurè dictum vr. sed hoc explanauit Apostolus, ꝙ obscu è dictū viderur, vbi ait, Nihil mihi conscius sum,

1.Cor.4 sed in hoc iustificarus non sum. Sciebat enim se hominē esse, & se cauebat ut poterat, ne post suscepta baptismi sacramēta peccaret: ideo delicti sibi conscius nō erat. Sed quia homo erat, peccatorem se fatebatur: sciens vnum esse Iesum lumē suum, qui peccatū non fecit, nec inuētus

1.Pet.4. est dolus in ore eius, ipsum solū iustificati, qui alienus est à lapsu. Similiter ergo & propheta, etsi peccatum declinare cupiebat: t̄n quasi Deum repulsorem peccati cupiebat esse sui, volebat auferri opprobriū, ꝙ suspicatus est. Et ideo deprecabatur Deum, vt illud auferret, qui solus nouerat, ꝙ nesciebat etiā ipse qui fe-

Ps.68. cit. Denique alibi ipse dicit propheta,

Opprobriū duplex, s. peccati, & pro Christo. Deus tu scis opprobriū meum. Quanquā & aliud opprobriū Christi sit, ꝙ non est verum opprobrium, sed gloria Dei. Et istud à se amputari non quærit. Crux. n. Christi Iudæis scandalum, Græcis stultitia. Illis ergo opprobriū, mihi virtus est,

1.Cor.1 per q̄ aduersarium repello, sæculū vin-

Hebr.1. co. Mihi sapientia, per q̄ insipientię laqueos euado. Hoc opprobrium thesauris

Opprobrium Christi vtile est, & gloriosum. Aegypti Moyses prætulit: maius æstimās Aegypti thesauris opprobriū Christi. Si opprobrium tuum gloria est ò domine Iesu, quanta erit gloria tua? Tuæ igitur gloriæ participatione quid erimus, cuius sumus opprobrio gloriosi? Dorsum meum posui in flagella, maxillas verò meas in palmas, os meum non auertiā confusione sputorum. Ecce opprobrium tuum dn̄e, in quo est salus vniuersorum, in quo mundi redemptio, per ꝙ opprobrium cępimus non erubescere, qui erubescebamus, non confundi, qui confun-

Ps.33. debamur. Denique scriptum est, Accedite, ad Deum, & illuminamini, & facies vestræ nō cōfundētur. Hoc opprobrium auferri à nobis nolumus, opprobrium

E crucis dn̄i Iesu, quo nostra auferuntur opprobria. Sicut. n. maledictus factus est, vt nostra maledicta deleret, homo factus est, vt leuaret hominis infirmitates, ita opprobrium factus est, vt leuaret oīum opprobria. Hæc Ambr. Vel aliter. Vbi *Iudicat, & suspicatur qs alios sicut ipse est.* sciēdum, ꝙ quasi naturaliter q̄libet fm seipsum iudicat proximum suum, vt bonus oēs suspicatur bonos, castus oēs castos, proditor oēs proditores, & huiusmodi. Vnde Eccl. 31. dr̄, Intellige rē proximi tui ex teipso. Et sic qui colit Deum pro aliquo temporali, nescit opprobrium suum, & sic suspicatur alios facere. Si. n.

F & uidet alios bona operari, suspicaē t̄n non bona intentione, & hoc ex seipso. Et hoc est opprobrium suum, ꝙ de alijs suspicatur, quod psalmi. amputari ab ipso orat, ne. s. alios temere iudicare de occultis præsumat. Et hunc sensum hic innuit Aug. d. Quid est ꝙ ait, *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum,* cum propria facta quis sciat, sed suspicetur aliena? Et respōdet, Quamdiu enim homo non auertit oculos suos, ne videant vanitatē, quod in seipso agitur, hoc de

G alijs suspicatur, ut propter quod ipse colit Deum, vel propter quod bona opera facit, propter hoc credat & alterum facere. Possunt. n. homines uidere quod agimus, cuius autem rei contemplatione agimus, occultum est. Et ideo datur suspicionibus locus, vt audeat homo iudicare de occultis hominum, & falsa plerumque. Et si vera t̄n ei incognita temere suspicari. Propterea dominus cum de *Suspicari vel iudicare de occultis aliorum non debemus.* ipso fine loqueretur, propter quē bona facere deberemus, ut oculos nostros à contemplatione uanitatis auerteremus,

H monuit ne propter laudes hominūm bona faceremus, d. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Monuit ne propter pe- Mat. 7. cuniam, d. Nolite uobis thesaurizare in terra. Monuit ne propter ipsum necessarium uictum atque uestitum, dicens, Ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis, nec corpori vestro quid induamini. Et cum hæc omnia monuisset, Mat. 7. quia possumus suspicari eos quos iustè uiuere uidemus, & quo fine faciat non videmus, propter aliquid huiusmodi benefa-

benefacere cõtinuo subiũxit. Nolite iudicare, & nõ iudicabimini, Vnde, & hic Ps. cũ dixisset. *Amputa opprobriũ meũ, qđ suspicatus sum*, addidit, *qa iudicia tua iocunda* idest, vera hominũ aũt iudicia de occultis aliorũ nõ iocũda, quia temeraria. Et ideo suũ dixit opprobriũ, quia de alijs suspicatus est. Hoc itaq; opprobriũ amputari petebat, quod in se senserat, & in aliis fuerat suspicatus. Hæc oĩa Aug.

2114 *Ecce, concupiui mandata tua, in æquitate tua uiuifica me.*

Hic agit de octauo, scilicet de ipsius legis iustificatione. Ipsa enim lex euangelica, quia iustificat obseruantes, quia gratiam confert, ideo spiritualẽ tribuit vitam. Et hoc est, quod petit Psalm. dicẽs, *In æquitate tua* (scilicet, in lege tua quæ est æquitas) *viuifica me*. Vel p æquitatem, & iustitiam Christum intellige in quo credentes vificamur spiritualiter, & obseruatores mandatorum eius. Vbi aduertendum, quod duo sunt pręcipue diuina mandata, in quibus tota lex pẽdet, & prophetæ, scilicet dilectio Dei, & proximi. Et qui ista toto corde obseruat, in iustitia viuit, idest, in Christo viuificatur. Et hoc notãs hic Psalm. ait. *Ecce, concupiui mandata &c.* Vnde istũ passum exponens August. hic ait, Duo sunt mandata dilectionis Dei, & proximi, in quibus tota lex pendet, & prophetæ. Vnde iste cõtra suæ suspicionis opprobrium, quod desiderat amputari, dicit, *Ecce, concupiui mandata tua: in æquitate tua uiuifica me.* Ecce (inquit) concupiui ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente diligere te, & proximũ sicut me Non in mea, sed in tua iustitia viuifica me, hoc est, istam, quã cõcupiui charitatem, imple in me. Adiuua vt faciam, quod præcipis, dona ipse, quod mandas. In tua iustitia viuifica me, qa in me, vñ morerer habui, vnde aũt viuã nõ inuenio, nisi in te iustitia tua Christus est, q factus est nobis iustitia à Deo, sanctificatio, & redẽptio. vt queadmodũ scriptũ est,) Qui gloriat, in domino glorietur. In illo inuenio duo mãdata quę cõcupiui, vt *in tua iustitia* (idest in Christo) *viuifices me*. Vel aliter, vbi sciendũ, q aliqui viuẽdo sunt mortui, & aliq viuunt moriendo, qui enim viuũt mũdo Deo sunt mortui, qui aũt mundo moriũtur, Deo viuunt. Moritur aũt mundo, & Deo viuit, qui Dei mãdata custodit, qui Deum diligit, & proximum. Et istam uitã ex obseruatione mãdatorum Dei hic postulat Psal. dicens, *Ecce, concupiui mandata* &c. Et ad istum intellectum hũc uersum hic exponit Ambr. dicens *Ecce, concupiui mandata tua* &c. Diligi se gaudet Iesus, qui ideo venit in hunc mundum quia Iesus mundum dilexit. Amari exigit, qui oẽs amat, quia charitas est Concupiuit mãdata Dei, ut bonus seruus, ut cultor fœdulus. Concupiuit, non ut amator copulam meretricis, non ut auarus, pecuniam, non ut luxuriosus lasciuiam. De illis enim lex dicit, Non cõcupisces. Dominum autem Deum præcipit diligẽdum, & tenaci quodã atq; interno amãdum cupiditatis affectu. Et quia amicus est, qui diligit, seruus, qui timet, quasi amicus, qui oĩa fecerit, quę pręcipit ei dominus, secure postulat, dicens, *In æquitate tua uiuifica me*. Audacter hoc dicit, eo qđ illa vera sit uia, qua uiuit secundum Dei iustitiam, qua uiuebãt Apostoli, immo qua uiuunt. Sunt enim qui uiuentes mortui sunt, & qui mortui, uiuunt. Denique alij descenderunt in infernum uiuẽtes, alij autem sunt corpore mortui, sed meritis suis uiuunt &c.

Marginal notes: A; *Viuificamur in Christo, mortificamur in nobis.*; 1. Cor. 1.; 2. Co. 10; *Viuens mundo, moritur Deo, & econtrario.*; B; *Exo 20.*; *Mors dupl. s. corporis, & animæ.*; C

2115 Et *ueniat super me misericordia tua domine & salutare tuum, secundum eloquium tuum.*

D Hic incipit sextus octonarius. Cui pmittit sexta litera Hebręorum, s. Vau. Quæ litera merito huic octonario præmittit. Interpretat. n. ipse, vel ille, & Christũ significat, q singulariter demonstrat ipse, vel ille. Christum enim Ioãnes Baptista demõstrauit hoc pronomine, ipse, dicẽs, ipse est. qui post me uẽturus est qui ante me factus est &c. Ipse est, qui baptizat in spũ sancto. Iste aũt octanarius de Christi agit aduentu & ipsum postulat hic Psalmista in carne uentu um, ut filium Dei, quẽ in maiestate sua u dere non poterat, uideat incarnatum. Hunc

Marginal notes: *Vau.*; *Io. 1. & 3.*

ergo postulat, dicens, *Et ueniat super me misericordia tua, domine*. Incarnatio autẽ Christi plurima bona nobis contulit, ꝓpter quę auide Psalm. ipsam postulat. Bona autem ex Christi incarnatione nobis collata maxime sunt octo, quæ hic ostendit Psalm. secundum quę iste octonarius octo partes continet. Ostendit namque hic Psal. primo quod per Christum perditus mundus reparatur, in principio, secundo quod impugnãs hostis superatur, ibi, *Et respondeo*, tertio quod verba factis conformantur, ibi, *Et ne auferas*, quarto quod in bono uoluntas radicatur, ibi, *Et custodiam*, quinto quod in nobis Dei charitas dilatatur ibi, *Et ambulabã*, sexto qđ illata opprobria non timentur, ibi. *Et loquebar*, septimo quod meditatio cordis perlustratur, ibi, *Et meditabar*, octauo quod nostra operatio in Deum eleuatur ibi. *Et leuaui*: Quantum ergo ad primum primo petit Christi incarnationem, quia per ipsum perditus mundus reparatur, dicẽs. *Et ueniat super me misericordia tua domine*. Quid enim nomine misericordię nisi Christus per quem misericordia facta est mũdo, intelligitur? Quid nomine Salutaris, nisi saluator intelligitur Christus; Et ideo Psal. dicens, *Et ueniat super me misericordia tua* &c. nõ nisi Christi petit aduentum, quẽ alibi expressius postulabat, dicens, Deus, tu conuersus uiuificabis nos, ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.

Christus dicitur misericordia Dei, & salutare

Psal. 84. Vnde istũ passum sic exponit hic Amb. dicẽs. Nam cũ propheta postulet. *Et ueniat super me misericordia tua domine, ueniat salutare tuum*, non est dubium ꝙ cum uidere deposcat, ut ueniat in quo est fructus misericordiæ, & salutis. Quod superius Ps. 84. euidentius poposcit, dicens, Benedixisti domine terrã tuam &c. idest, benedic. In quo euidentius domini Iesu ꝓphetauit aduentũ. Nam terram, quam benedici postulat, satis est notum, illam uidelicet esse terram, ꝗ peccatum cõtraxit in Adam, cui dicitur, Terra es, & in terram ibis. Maledixerat autẽ Deus, non elemento naturæ carnis, sed carnem preuaricantium. Benedicitur ergo caro in Christo, ut a maledicto priore soluatur. Benedicitur caro, quã benedictus filius Dei assumpta hominis cõditione suscepit. Et ideo subdit, Ostẽde nobis, domino, misericordiam tuam, & salutare tuũ da nobis. Hic aũt ait *Et ueniat super me misericordia tua* &c. Totus enim iste locus dominũ Iesum sonat, qui uiuificat mortuos, Lazarum ante passionem, sed plurimos tẽpore passionis propriæ, Ipse enim est misericordia, utpote remissio peccatorum. Ideo dicit, ostende, quem uidere possit in corpore. Nam dominum in maiestate sua uidere non poterat, quia Deũ nemo uidit unquam. Audius propheta desiderat uidere, quem sperat tenere, quem, si uiderit, desiderat propriis manibus comprehẽdere Ideoque ait, Et salutare tuum da nobis. Hic autẽ, *Veniat salutare tuum, secundum eloquium tuum*. Salutare Dei virtus est, salutare Dei Christus est. Et ideo prope timentes hoc salutare. Lõge ante Christus erat a nobis, longe a nationibus, descendit ad terram, factus est proprie, cœpimus non timere. Nam qui Christum timet, non timori est subditus, sed deuotioni pietatis. Hic timor uirtutis, non infirmitatis est. Quomodo autem factus sit ꝓpe, audi, ut inhabitet gloria in terra nostra. Venit enim de cœlo in uirginem, de vtero uirginis, in præsepe, de Iordane in crucẽ, de cruce in tumulum, de tumulo in sepulcrum, de sepulcro in cœlum. Vnde bene exauditus est propheta, qui orãs dixit. *Et ueniat super me misericordia tua domine* &c. Et aduerte quod iste octonarius incipit per dictionem copulatiuam, dicens, *Et ueniat* &c. quia notat quod illam misericordiam & illud salutare cupiuit euenire, quod supra, æquitatẽ, siue iustitiam dixerat, dicens, *In æquitate tua uiuifica me*. Per ista ergo verba. *Et ueniat super me misericordia tua domine* &c. nihil aliud Ps. petit, nisi ut filius Dei in carnẽ ueniat per cuius gratiam adiuti, Dei mandata seruare possimus. Vnde hunc passum hic exponens Augu. d. *Et ueniat super me misericordia tua* &c. quid hic postulat Psalmista, nisi vt mãdata, ꝗ concupiuit, ꝑ eius misericordiam faciat qui mandat? Exponit enim quodãmodo quid dixerit, *In æquitate tua uiuifica*, cũ subiungit, *Et ueniat super me misericordia tua domine, & salutare tuum* &c. hoc est scđm promissionem tuam,

Ioan. 1.

Salutare Dei Christus est.

Gen. 1.

Terra significat peccatorem.

Psal. 84

tuam Vnde vult nos filios promissionis intelligi, ne arbitremur nostrū esse, ꝙ sumus, sed totū gratiæ Dei attribuamus. Quod ergo ait, *In æquitate tua vivifica me*, in Christo vtiq; viuificari cupit. Et ipsa est misericordia, q̃ super se postulat venire, ipse Christus est, & salutare Dei. Quo verbo exposuit q̃ misericordiā diceret, vbi ait, *Et veniat super me misericordia tua domine.* Si ergo quęrimus, quę sit ista misericordia, audiamus ꝙ sequitur, *Salutare tuum secundum eloquium tuum.* Ab eo quippe hoc promissum est, qui uocat ea quæ nō sunt, tanq̃ sint. Nondum enim erāt, quib. promitteretur, ne quisquam de suis meritis glorietur, & quib. promissum est, etiam ipsi promissi sunt, ut totum corpus Christi dicat, Gratia Dei sum id, ꝙ sum. Ex quib. omnib. patet, ꝙ in isto primo uersiculo Psalmista postulat Christi incarnationem, vt per ipsum perditus mundus repararetur, quia saluatus fuit mundus per misericordiā & salutare, quod Christus est.

Rom. 9.

1. Cor. 15.

2116 *Et respondebo exprobrantibus mihi verbū, quia speraui in sermonibus tuis.*

Respōde re diabolo tentāti nos docuit Christ.

OStendit hic sm. s. ꝙ per Christi incarnationem impugnans hostis superatur. Christus. n. incarnatus, à diabolo que tentatus, nos docuit, quibus responsis hostem diabolum impugnantem cæteraq; eius membra respondendo superare possimus, quia tentatus de gula, hosti verbum respondit dicens, Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, &c. Tentatus de superbia, respondit sibi verbum, Non tentabis dn̄m Deum tuum. Tentatus de auaritia, respondit sibi verbum, Dominum Deum tuū adorabis, & illi soli seruies. Istis Christi responsionibus electa ecclesia confidenter exprobrantibus, vel tentantib. malignis spiritib. siue hæreticis, & malis hominibus confidentiā assumpsit respondendi, dicens, E (scilicet qn̄) misericordia, & salutare tuū venerit ego per ipsum edocta, *respondebo exprobrantibus mihi verbū.* Et rationem assignat, d. *Quia speraui in sermonibus tuis*: id est, responsionibus tuis. Et nota ꝙ ista litera duobus modis po-

Mat. 4.

A test legi, primo modo vt sit sensus, *Exprobrantibus mihi respondebo verbum*, vt puta martyribus exprobratur, quia nudi, quia flagellati, quia crucifixi. Talib. aūt exprobrātib. ipsi respondent verbum, i. respondent per Christum. q. d. Verbū caro factum est, i. Christus nudus fuit, irrisus fuit, crucifixus fuit, ppꝙ & Deus exaltauit illū, &c. Quid exprobrabor, q magistri sequor uestigia, doctoris discipulnā? Alius sensus pōt esse, *Exprobrātib. mihi verbū*, ego respondebo, ut sit sensus, Exprobrant mihi hæretici mysteria

Ioan. 1.

Exprobrāt nobis verbū hæretici & infideles.

B uerbi incarnati, dicētes, Dicis uerbū incarnatum crucifixū, & passum, nunquid ergo & Deus est incarnatus, crucifixus, passus, & mortuus? Talib. ergo sic exprobrantib. mihi uerbū, ego respōdebo. Et quid respondebo? Qm̄ propter nostram salutem descendit de cœlis, & incarnatus est, & homo factus, passus, crucifixus & mortuus, inquantum homo, non ut Deus. Et sic respondebo, *quia speraui in sermonibus tuis*, quibus scilicet sic me docuisti respondere, dicens, Filius hominis uenit saluare quod perierat, & dare ani-

Luc. vlt.

Mat. 18.

C mam suā in redemptionem pro multis. Vnde istum duplicem intellectum hic notat August. dicens, *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum.* Vtrum, uerbum exprobrantibus, an, uerbum respondebo exprobrantibus, ambiguum est, sed quodlibet eorum Christum sonat. Ipsum enim uerbum nobis exprobrant illi qu bus Christus crucifixus scandalum est, uel stultitia, ignorātes quòd uerbum caro factum est, & habitauit in nobis.

1. Cor. 2.

D Sed & si ipsum uerbum exprobrēt, ꝙ eos latet, quia diuinitas ab eis non cognoscitur, à quibus eius infirmitas in cruce cōtemnitur, nos tn̄ uerbum respōdeamus nec exprobratione terreamur, uel cōfundamur. Verbum. n. si cognoscerēt, nunq̃ dn̄m gloriæ crucifixissent. Ille aūt uidet uerbum exprobrātibus, super quem uenit misericordia Dei, hoc est ipsum salutare eius. Nos ergo opprobria eorum ne timeamus, sed respondeamus eis uerbum, hoc est uerbum Dei, quod prædicamus, ut quod corde credimus, uerbo prędicemus. Parum est ergo in corde habere Christum, & ore nolle confiteri, dum

Ioan. 1.

1. Cor. 2.

Cōfiteri debemus Christū publicè, quē credimus corde.

 time-

timentius opprobrium: sed exprobrātib. respondendū est verbum. Vt aūt martyres hoc possent, promissum est eis, & dictū, Non. n. vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Et io iste cū dixisset, *Et respondebo exprobrantibus mihi uerbum*, continuò sequitur, *Quia speraui in sermonibus tuis.*

Mat. 10

2117 **Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque, quia in iudicijs tuis supersperaui.**

HIc ostendit tertium, scilicet, q̄ per Christi incarnationem verba factis conformantur. Veritas.n. est adæquatio ad intellectū. Intellectus aūt per verba exprimitur, tunc ergo est veritas in ore, qn̄ bonum, q̄ intellectus dictat, lingua loquitur, & q̄ lingua loquitur, exterius operib. adimpletur. Quando autem quis verum loquitur, sed q̄ loquitur nō operatur: tunc verbum veritatis de ore suo cadit. Et tales, lex euangelica reprehendit Matth. 23. Dicunt.n & non faciūt, &c. quia & ipse legislator Christus, primò facere cœpit, & postea docere. Et istud est verbum veritatis q̄ de ore suo Psalmista orat non auferri, sed magis p Christum cōfirmari, d. *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis*, &c. Hoc autem ideo orat Psalmista, quia prüdebat multos in lege noua pondere passionis vel timore pressos, Christum, cuius fidē corde credebant, verbis negaturos, sed postea spiritu sancto resumpto Christū publicè confessuros: sicut fecit Petrus, & q̄ plures alij Ideo hoc prædicens Psalmista in persona talium orat, *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque*, i. valde q. d. Et si ad horam permittis verbum veritatis de ore meo cadere, oro vt ad veram fidei cōfessionem me reducas. Et hoc est q̄ hic ait August. Qn̄ plurimi pondere graui persecutionis surgēte, nō valuerunt sustinere exprobrationem, & Christum deficiēdo negauerūt: ideo iste in eorum persona orat d. *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque.* Multi.n. defecerunt ad horam negando, sed pœnitendo postea reuixerunt, vel ēt martyrij quam perdiderant palmā, reparata confessione sumpserunt. Non ergo *vsquequaque*; hoc est, nō omni modo verbū cecidit veritatis. Ex ore.n. Petri verbū veritatis ablatū est, qui etsi ad horā negauit, timore turbatus: tn̄ flendo est reparatus, & confitendo est postea coronatus. Vel ergo loquitur in persona illorū qui negantib. plurimis remanserunt fortes, qui vsq; ad mortē pro veritate certauerūt. Vel in persona eorum qui ad tempus negauerunt, sed postea confitendo sunt reparati, ex quorū ore verbū veritatis est ablatū, sed non *usquequaq;*. Quod aūt d. *Ne auferas*, intelligendū est, ne auferri sinas. Sequitur, *Quia in iudicijs tuis supersperaui.* Quid sibi vult, *in verbis tuis supersperaui*, vel *in iudicijs tuis supersperaui*, *Respondebo* (inquit) *exprobrantib. mihi verbum, quia speraui in sermonibus suis.* i. qm̄ mihi hoc ipse promisisti. *Et ne auferas de ore meo verbū veritatis, quia in iudicijs tuis supersperaui*, i. qm̄ iudicia tua quibus me corripis, & flagellas, nō solū non auferūt spē, verumetiā augent, qm̄ quē Deus diligit, corripit, flagellat aūt omnem filiū quem recipit. Vel aliter (iuxta primū sensum) hic orat ps. vt in doctore verbis opera concordent, ne verum sermonē opera mala confundant. Et ad hūc sensum exponit hunc versum hic Ambr. dicens, *Et ne auferas de ore*, &c. Non auferatur ex ore tuo verbum, ne forte verbis facta non congruant, & desorment iniquitatis opera magisterium disciplinæ. Tollitur ex ore verbum, cum dicitur peccatori, Quare tu enarras iustitias meas? Et ipsa obmutescit facundia, si ægra sit conscientia. Orat ergo ps. ne auferatur ex ore suo verbum, & si auferatur, non usquequaque. i. non penitus auferatur. Quis tantus est, qui in potestate sua gratiam disputationis esse, cōmemoret, præsertim si uita redarguat quod docere præsumat, & iudicio Dei damnanda committat? Is enim qui in iudicijs Dei sperat, seruare potest verbum veritatis, quia dum veretur pœnam, custodit gratiam. Et ad hūc sensum loquitur Greg. istum versum inducendo super illo uerbo Iob 12. Commutat labiū veracium, dicens, Cum sacerdos non agit bona quæ loquitur, ei etiam sermo sub-

Veritas facris quid est.

Negantiū Christum aliqui sunt reparati.

Heb. 12.

Verbis opera cō cordare debēt in doctore.

Predicator loquēdi audaciā pdit, qui nō facit, q̄ dicit.

Greg. 11. mor. c. 8

subtrahitur, ne loqui audeat, quod non operatur, sicut per prophetam dicitur, Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Vnde & precatur, d. *Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis vsquequaque.* Perpendi namque, quod omnipotens Deus veritatis verbum facientibus tribuit, & non facientibus tollit. Qui ergo hoc de ore suo non auferri petit, quid aliud quam gratiam bonæ operationis quæsiuit? Ac si aperte diceret, A bono opere errare me non sinas, ne dum amitto ordinem bene uiuendi, rectitudinem perdam loquendi. Et plerunque doctor, qui docere audet quod negligit agere, cum desierit bona loqui, quæ operari contempsit, docere incipit subditos praua, quæ agit, ut iusto omnipotentis Dei iudicio in bono nec iam linguam habeat, qui habere bonam vitam recusat, quatenus cum mens eius terrenarum rerum amori intendit, de æternis rebus non semper loquatur &c.

Psal. 46

Et custodiam legem tuam semper, in sæculum, & in sæculum sæculi.

118

HIc ostendit quartum, s. quod uoluntas nostra per Christi incarnationem in bono radicatur. Vbi notandum, quod plenitudo legis est ipsa charitas, & dilectio, vt dicit Apost. Et ideo nomine legis intelligitur mandatum charitatis, quo, s. Deus diligitur, & proximus. Quia igitur cæteris virtutib. theologicis desinentib. in patria, sola virtus charitatis manebit in beatis, immo ipsa tunc in beatis erit perfecta, quia sine impedimento corporis corruptibilis, toto corde, tota mente ferentur in Deum, & ut in seipsos in proximum. Ideo de ista lege charitatis, hic dicit Psalmista, *Et custodiam legem tuam semper in sæculum* (.i. in præsenti uita) *& in sæculum sæculi*, i. in æternum in uita futura. Sic. n. istum versum hic exponit Augu. dicens, *Et custodiam legem tuam*, &c. i. si non abstuleris ex ore meo verbum ueritatis, custodiam legem tuam semper, & in sæculum sæculi. Ex hoc. n. ostendit, quid dixerit *semper*. Semper. n. aliquando intelligitur quandiu hic uiuitur, sed hoc non est in sæculum, & in sæculum sæculi.

Lex Dei est charitas.

Rom. 13

Sæculum sæculi significat æternitatem.

Semper significat totum tempus uitæ præsentis.

A Melius itaque interpretatum est, quam ut quidam codices habent, *in æternum, & in sæculum sæculi*, quia non potuit dicere in æternum æterni. Lex itaque ista intelligenda est, de qua d. Apost. Plenitudo legis, charitas. Hæc. n. a sanctis, quorum ex ore non auferetur uerbum ueritatis, hoc est ab ipsa Christi ecclesia, custodietur non solum in hoc sæculo. i. donec finiatur hoc sæculum, sed et in alterum, quod appellatur sæculum sæculi. Nec. n. præcepta legis sicut hic, ibi etiam accepturi sumus ut custodiamus, sed ipsam (ut dixi) legis plenitu- Ro. 13.

B dinem sine ullo peccandi timore seruabimus, quia & Deum plenius, cum ipsum uiderimus, amabimus, quia Deus erit omnia in omnibus. Nec falsæ cuiquam de proximo suspicionis erit locus, ubi nullus nulli erit occultus. Istum intellectum et hic confirmat Amb. d. *Et custodiam legem tuam semper in sæculum, & in sæculum sæculi.* Duo dixit, cum unum satis esse posset, si unum significare uoluisset, sed quia non solum in præsenti uitæ huius tempore, sed et in futuro post huius uitæ curriculum custodienda lex promittitur, ideo arbitror,

C quia & secundum eos qui exemplari, & umbræ deseruiunt cælestium, & secundum eos qui in cælestibus siti, secundum ueram legem cultus Deo pollicetur sibi esse uiuendum, ut & hic, & ibi legem custodiat. Hic, in exemplari, in speculo, in ænigmate, ibi, in ipsa facie ueritatis. Vel aliter, quoniam hoc, quod hic dicitur, *semper & in sæculum sæculi*, in Græco, vnde translatum est, non solum significat semper, sed et est idem quod per omnia, ut sit sensus. *Custodiam legem tuam semper*, &c. idest, per omnia, idest, per omnem

Semper in Græco significat per omnia.

D ætatem tam corporis quam animæ. Et istum intellectum hic ponit Ambros. d. Possumus etiam & illud intelligere, quia illud quod hic dicitur, in Græco non solum significat hoc, quod dicitur Semper: sed etiam hoc, quod est, Per omnia. Quia per omnia legem custodit, qui, cum sit eruditus in lege, sub lege natus, & supra legem gradum suæ deuotionis promouens, liberatur a lege. Christus enim nos redemit a maledicto legis, non sine lege Dei, sed in lege factus est Christi. Aut certe sic per omnia legem custodiemus si per legitimam pueritiæ, atque adole-

Aetatem habet non solum corpus, sed etiam anima.

ſcentiæ diſciplinam inuẽturis conuerſationẽ, ſenectutiſq; maturitatẽ, ſingulis p̃ ſcriptũ ætatibus nequaq̃ vitæ noſtræ vſus excedat, ſimiliter ẽt & animæ noſtræ quædam v dent eſſe ætates, p quas perit, & trãſit, vt poſſit dicere, Curſum con
Sap. 4. ſummaui. Deniq; animæ noſtræ ætas eſt illa, de qua dicit, Et ętas ſenectutis vita immaculata. Per omnia ergo legẽ cuſtodit, q in illis corporis ætatibus & in illis aiæ noſtræ ꝓceſſibus, nõ declinat a lege.

2119 *Et ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquiſiui.*

Latitudo dicitur charitas. HIc oſtendit quintum, ſ. q per Chriſtum Dei charitas in nobis dilatatur, Chriſtus enim per ſuam incarnationem, maximam nobis charitatem oſtendit, ut ſe pro nobis tradere vellet. Cuius exemplo in nobis excitatur charitas, ac dilatat. Vnde de dilectione, quaſi de ſingulari mandato ait, Hoc eſt præceptum
Ioan. 15 meum. Sancta igitur mater eccleſia ſernãs charitatis præcepta, in quibus totã lex pendet, & prophetæ, d. *Et ambulabã in latitudine*, &c. Et uide quod hic Pſalmiſta mutat modum loquendi. Nã in toto iſto octonario vſque ad iſtum locũ locutus eſt optatiue per modũ orantis, dicens. *Et ueniat ſuper me miſericordia tua*, &c. Nũc aũt incipit loqui narratiue, quã ſi oſtẽdens in omnibus prędictis ſe à Deo fore exauditum. Et ideo hic narrat pdictæ exauditionis effectum. Quaſi dicat, Poſtquam fui a Deo exauditus, quia uenit ſuper me miſericordia ſua, & ſalutare ſuum, tunc ego eius amore inflammatus, *ambulabam in latitudine*, i. in charitate, per quam cor dilatatur, ſicut pirã, & inuidiam, charitati oppoſita, conſtringit, Sic enim iſtum paſſum exponit Aug. dicens, Petebat homo Dei ſuperius adiutorium gratiæ, cum dicebat, *Et ueniat ſuper me miſericordia tua domine*, & alia ſimilia, Nunc aũt dicit. *Et ambulabam in latitudine*, vbi narrãtis verba ſunt, nõ petẽtis, velut impetratis q̃ petierat, confitetur in Dei laudibus qualẽ illũ fecerat miſericordia domini, q̃ ſupra ſe uenire popoſcerat. Quid eſt igitur, *Et ambulabam*
Rom. 5. *in latitudine*, niſi ambulabã in charitate?

E quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris p ſpiritum ſanctũ, q̃ datus eſt nobis. In hac latitudine ambulabat Paulus qui dicebat, Os noſtrũ patet ad vos ô Corinthij, cor 2. Cor. 6
noſtrum dilatatũ eſt. Vel aliter hoc deducitur. Vbi notãdum, q quis Deus ſit ſpiritus ſimpliciſſimus, omni corporali carens dimẽſione, tñ figuratiue in ſcriptura dr habere corporũ dimẽſiones, ut latitudinẽ, longitudinem, ſublimitatem, & ꝓfundum, dicente Apoſtolo Paulo. Vt Ephes. 3
poſſitis cõprehendere cũ omnibus ſanctis, q̃ ſit Dei latitudo, lõgitudo, ſublimi
F tas, & profundum. Quod declarãs Greg. Greg. 10 mor. c. 11
d. Habet quippe Deus latitudinem, quia dilectionem ſuam vſque ad collectionẽ perſequentium tendit. Habet longitudinem, quia ad vitę patriam nos longanimiter tolerãdo perducit. Habet ſublimitatẽ, qui ipſorũ quoq; intelligentiã, qui recepti in ſuperna fuerint cognitione tranſcendit. Habet profunditatem, quia damnatis inferius diſtrictionis ſuę iudicium incõprehenſibiliter exerit. Quæ, ſ. quatuor nobis ĩ hac uita poſitis ſingulis exercet, quia & latitudinẽ amãdo, & lon
G gitudinẽ tolerando, ſublimitatẽ, non ſolum noſtrã intelligentiam, ſed ẽt vota ſuperãdo, & profunditatẽ ſuã exhibet, occultos, & illicitos cogitationũ motus diſtricte iudicãdo. Sed eius excelſitudo, & ꝓfunditas q̃ ſit inueſtigabilis, nullus agnoſcit, niſi q vel contẽplatione ad ſumma ꝓuehi, vel occultis motibus tẽtationum reſiſtẽs experit importunitate turbari. Ad propoſitũ ergo, quid eſt dicere, *Et ambulabam in latitudine*, niſi Cõtinuẽ cogitabã dilectionem Dei, qua nos, ſ. ſic dilexit, vt filium ſuũ unigenitum daret?
H Qui. n. in hac latitudine ambulat, Deum offendere nõ poteſt. Vel aliter, ut latitudo ſpiritualis ſit altitudo corporalis, ſic, ſ. qd qui ambulat per viam innocentiæ, quæ eſt arcta, ambulat ſpiritualiter per viam latam, quia quod eſt ſtrictũ corpori, latum eſt menti. Et ſic per oppoſitum, q amplum, & latum eſt corpori, ſtrictũ eſt menti Vt patet de auaro, qui quanto amplius diuitiis dilatatur exterius, tãto amplius cor eius interius coanguſtatur. Quid eſt ergo ambulare ĩ latitudine, niſi ſanctè et innocenter uiuere. Et iſtum intellectum hic

Latitudinẽ, longitudinẽ altitudinem, & profunditatem Deus habet.

Latitudo Dei eſt eius dilectio.

Latitudo dicitur uita ſancta et innocẽs.

hic Ambrosius sentire videtur, dicens, *Et* A *ambulabam in latitudine*, &c. Qui secundum mandata angustam, & arctam gradi
Ps.104. Ps.117. tur uiam, ambulat in latitudine. Vnde legimus, In tribulatione dilatasti mihi. Et alibi, In tribulatione inuocaui domino, & exaudiuit me in latitudine dominus. Sapiens enim in cordis sui ambulat innocentia, qui mentem suam non intra corporalia, & terrena concludit, sed dirigit ad cœlestia, vt conuersatio eius sit in cœlis.
2.Co.4. Audi multas angustias patientē Paulum. Pressuram (inquit) patimur, sed non angustamur. Et quomodo angustari poterat, cuius os semper patebat, ne credētes B coarctarentur. Ipse exponit, quid sit ambulare in latitudine. Dicitur enim, Etsi corpus angustatum est, cor meum dilatatum est. Sed qui improbus in seipso coarctatur, malitiæ suæ laqueis strangulatur. *Arcta via est uita peccatoris.* Constitue mihi auarum, villarum quotidie terminos proferentem & excludentē vicinos, vtrum is tibi dilatari, an coangustari uidetur, quem terra ipsa non capit? Quantacunque spacia domus suæ porrexerit, clauditur angustiis opinionis suæ finibus, cui, quod habet, non satis est. Non C est talis, qui dicere possit, *Et ambulabam in latitudine.* Sequitur, *Quia mandata tua exquisiui.* Hic huius ambulationis causa reddit, qui enim debite exquirit diuina mandata, profecto habet quod cupit. Vnde hic August. dicit, Si scire uolueris quo modo hæc mandata quærenda sint, illud audi, quod dicit Magister bonus, Petite, & accipietis, quærite, & inuenietis, pulsate, & aperietur vobis. Et paulo post inquit, Si ergo uos, cum sitis mali, nostri bona data dare filiis uestris, quanto magis pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se? Vbi euidenter ostendit, quod dixerat, Querite, petite, & pulsate, non nisi ad postulandi, hoc est orandi instantiam pertinere. Hic est ille spiritus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris, vt Deum, proximum que diligendo, Dei mandata faciamus. Hic est ille spiritus, qui nos facit petere, quem desideramus accipere. Ipse nos facit quærere, quem cupimus inuenire. Ipse nos facit pulsare, ad quem nitimur peruenire.

Qui petit accipit, qui quærit, inuenit. *Matth. 7. Luc. 11.*

Rom. 8.

Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, & non confundebar.

OStendit hic sextum, scilicet q per Christum incarnatū illata opprobria nō timent. Si enim oīs Christi actio nostra est informatio, & ipse ante reges, & pīsides opprobriosē ductus, increpatus fletit, sequitur quod ipsum boni sequentes, opprobria, & irrisiones, nec ēt verbera timent, vt ipsorum quilibet dicat, *Et loquebar* &c. Iste textus dupliciter exponit. De malis regibus, & tyrannis, ante quorum conspectum ducti martyres, vt Christum negantes sacrificarēt idolis, in quorum tamen præsentia sancti martyres cōstanter Christi fidem loquebantur, & sine timore. Sic enim exponit istum locū August. dicens, *Et loquebar* &c. tanquam ille, qui petierat, & acceperat, ut responderet exprobrantibus sibi uerbum, & non auferretur de ore eius verbum veritatis. Itaque pro illa vsque ad mortem certans, nec in conspectu regum confundebatur eam loqui. Testimonia quippe de quibus dicit, quod loquebatur, Græce martyria dicuntur, quo verbo iam scriptura vtitur pro Latino. Vnde dictū est, scilicet vocabulum martyrum, quibus ante prædixerat Christus, q ante reges, & præsides ipsum fuerant confessuri. Vel hęc verba specialiter possunt esse cuiuslibet martyris, qui constanter Christi fide ante reges, & præsides ductus confitebat. Cuius exemplum habemus in Petro, q licet ante spiritus sancti missionē times. Christū negauerit, post tamē omni pulso timore Christum confitebatur, vt reducit Gregor. vide supra versic. 1008. Secundo exponitur D iste versus de bonis regibus, scilicet de prælatis ecclesię, & pastoribus, ante quorum conspectum loquuntur sine cōfusione de testimoniis Dei, qui rectā fidem sapiunt, & confitentur, & quod verbis prædicant, operibus implēt. Et ad istū intellectū hunc passum hic exponit Ambrosius, dicens, possumus hic & illos reges intelligere, quibus dicitur a Petro, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Sunt enim reges, qui offerunt in Hierusalem sapientiæ suæ munera, quibus data est gratia uerbum

Martyrum constantia.

Mat. 10

Gregor. 17. mor. c. 16. Reges prelati dicuntur.

1. Pet. 2.

verbum loqui,& quadam potestate regali flectere populos, & aīas mulcere sanctorum,nō erubescentes in eo,quia nihil alienum ab honestate loquerentur, quos nemo redarguet,& repellet, quasi nō sint digni.Quos idoneos ministros Christus fecit noui testamenti, etiam in nullo erubescentes,eo quod non metuerent ne cōfunderentur, disceptantium certa assertione superati.Rex igitur est,qui nō erubescat ne reprehēdatur in actu,redarguatur in sermonibus, eo quod vita debeat esse fundatus,& verbo.Itaq;quamuis perfectus esset ppheta, vt nō erubesceret in conspectu regum,tamen meditabatur in præceptis Dei omni vitæ suę tempore, & opera sua eleuans,nihil agens, quod terrenis cupiditatibus adhæreret.

2121 *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi.*

Hic ostēdit septimum.scilicet, quod per Christum meditatio cordis pilustratur. Cum enim Christus sit lux uera,quæ illuminat omnē hominem, quia nullus sine ipso illuminaī interius, hinc est,quod ipse est,qui intellectū nostrū illustrando eleuat ad meditationem mandatorum Dei,atque dilectionē. Et vide rectum ordinem uerborū.Nam cognitio rei eius dilectionem præcedit, saltem ordine naturæ.Nihil enim potest voluntas diligere,nisi prius illud per intellectum fuerit cognitum.Potest autem cognoscere aliquid, & ipsum non diligere. Ideo hunc ordinē seruat hic Psal. meditationē præponēs dilectioni. Meditatio enim ad itellectū ptinet. Et sicut meditationis est illius rei memoria,sic & finis dilectionis est operatio.Et hoc hic notans Amb. dicit,Pulcherrimus ordo iste, ut primo meditemur,& eorum præceptorum,quę diligimus,sit in nobis assueta meditatio. Meditatio enim mandatorum cælestiū operis boni vsus inolescit.Nam,sicut meditationi verborum finis memoria est,vt quæ meditamur,verba teneamus, vel finis,operatio est,actusque directus ad implēda præcepta diuina,quæ nisi quis diligat,implere nō potest. Et nota, quod isto uersiculo,& sequenti Psalm.ostēdit,qui-

B bus modis circa diuina mandata nos habere debemus,& ipsa diligere. Quod ptractans Bernard.dicit,Tribus modis ostendit Psalm.mandata Dei a nobis esse diligēda,scilicet,meditatione, manuum eleuatione(idest,operatione)nec non exercitatione.In meditatione enim dulcescunt mandata Dei, considerantibus quam salubria sunt,quam honesta, sed alijs dulcia sunt,& suauia in meditatione,sed in operatione grauia videntur,& amara,quia ipsi pigri sunt ad operandū. Quam prigitiam à se remouet Psal.cum dicit, *Et leuaui manus meas*,&c. Sunt itē nonnulli qui meditatione, & actione uidentur amare Dei mādata, & in his delectari, sed in exercitatione pusillanimes inueniūtur,minusq;constantes Quod à F se remouet Psal.dū dicit, *Et exercebor in iustificationibus tuis.* Amor itaque mandatorū Dei cōsummatur. Alioquin ingratus reputabiť cū discussio venerit,&actionis,& exercitationis. Et ideo actioni, & exercitationi meditationis præponit amorem,d. *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi.* Et attende,quod signū,quo qs Dei mandata diligat, duplex maxime reperit. Primū signum est doloris magnitudo ex illorū omissione,scdm est,uoluntatis prōptitudo in ipsorū obseruatione. Primum igiť declarat quantitatem amo G ris,quanto eius aliquid intentius diligatur,tāto enim abstinentia molestius portatur.Dicit enim Isidorus 12.etym.quod aliqui sunt equi,qui sic dominos suos cognoscūt,& diligunt,quod alios dominos portare recusant. Imo,si alius eos uelit ascendere,statim obliti omnis māsuetudinis,ipsos non solū nō sustinent, sed ipsos ad terrā proijcere conantur totis viH ribus.Tales equos habuerunt aliqui magni imperatores,vt Alexāder magnus & Caius Cæsar,vt dicit Solinus.Sic & conformiter,sancti & electi homines,q sunt quasi equi Christi,qnos ipse Christus in nundinis huius mūdi sanguine pprio emit,vt ipsum in suo corde portarent. 1. Cor.6.Empti enim estis pcio magno glorificate & portate Deum in corde vestro. Isti dominum suum Iesum Christum nō solum uerbo recognoscunt, sed etiā opere eius adimplentes mandata.Et si cōtingat

Mādatorū De dilectio consistit ī tribus.

Dilectionis præceptorum Dei duplex est signum.

Isidorū equorū amor erga dominos suos.

gat eos mutare dñm suum, sicut accidit per peccatum, statim obliti oīs mansuetudinis, continuò ipsum alienū dñm nituntur excutere. Multi aūt aliū dñm dorso suo non recipiunt, nolentes portare diabolū, quia à se emptos recognoscūt, ut Christum portent dñm suum. Et in hoc ostēdunt se Christi mandata diligere. Ioan. 14. Si diligitis me, mandata mea seruate. Secundum signum est voluntaria præceptorū dilectio. Dicit. n. Ambro. super istum Psal ille verò diligit, qui sine tristitia, sine timore, sed potius volūtario studio quàm coactè obseruat præcepta. Dicitur. n. in libro De vita philosophorum, ꝙ Aristotel. interrogatus, qd sibi ex philosophia acquisiuisset, Respondit, Ex philosophia didici nō coactè facere, ꝙ aliqui faciunt pp legis timorem. Aristippus ēt philosophus interrogatus, quid Philosophus plusꝙ̄ cæteri homines haberet: Respondit, Si leges perditæ essent, omnes similiter uiueremus, vt viuimus, legib. manentib. Hoc enim facere philosophia docet. Et eodem modo est de veris philosophis, s. de veris Christianis amatorib. ueræ sapientiæ, quæ Christus est. Hoc. n. habent ex vera philosophia. ꝙ omnia quæ lex diuina præcipit, non timore pœnæ vel coacti, sed amore voluntatis perficiunt. Et si nulla lex esset etiam scripta hoc idem facerēt, Propter ꝙ dicit Apostolus, ꝙ iusto nō est lex imposita. Et ideo voluntariè illam implere arguit philosophiam, s. verū Christi amorem. Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonē meum seruabit. Et hoc est, quod Psalm. in persona cuiuslibet iusti, d. *Et meditabor in mandatis tuis qua dilexi.* 1 Cor. 2.

2121 *Et leuaui manus meas ad mandata tua qua dilexi, & exercebor in iustificationibus tuis.*

Leuare manus est pro calestib. operari, non pro terrenis. OStendit hic octauum, scilicet, quòd per Christum nostra operatio in Deū eleuatur. Docuit Christus nos non propter temporalia bona opera facere, sed contemplatione cœlestium, dicens Matth. 5. Attendite ne faciatis iustitiam vestram coram hominibus, &c. Cum aliquid propter terrena operamur, manus

A deponimus ad terram, cū solum propter Deum, tunc manus leuamus ad cœlum. Hac ergo lege doctus Psalmista dicit, *Et leuaui manus*, &c. Leuat ergo manus suas ad mandata Dei, qui illa custodit operibus, non pp aliquod tēporale premium, vel vanam laudem, sed solum pp ipsum Deum, & amorem cœlestiū. Sicut econtra ille deponit manus ad mandata Dei, qui illa propter aliquod terrenum obseruat præmium. Vnde hic ait August. dilexit iste mandata Dei & cogitando, & operādo. Nam ꝙ ad cogitationē pertinet, ait,
B Et meditabar in mandatis tuis, ꝙ autem ad operationem. *Et leuaui manus meas ad mandata tua* Vtriq; autem sententiæ addidit, *qua dilexi.* Finis enim præcepti charitas est de corde puro. Quando isto fine, i. huius rei contemplatione fit mandatum Dei, tunc fit verè opus bonum, & tunc leuātur manus quia supernum est, quo leuantur. Propterea de ipsa charitate loquens Apostolus, ait, supereminentem viam vobis demonstro. Nam, si de opere mandatorum Dei merces terrenæ fœlicitatis expetitur, deponuntur manus potius quàm leuantur, quia terrena emolumenta, quæ non sursum, sed deorsum sunt, illo opere requiruntur, Ad vtrūq; aūt pertinet ꝙ sequitur, *Et exercebor in iustificationibus tuis.* Exercet quippe in iustificationibus Dei lętus, qui mādata eius, quæ diligit, & cogitandi, & operandi delectatione custodit. Vel aliter: Ad mandata Dei manus leuare, est Deum orando, manus ad Deum in modum crucis explicare corde. Vnde gl. super illud Psal. 62. Sic benedicā te in uita mea, & in nomine tuo leuabo manus
D meas, dicit sic, Leuabo manus meas ad opera bona, vt Christus suas manus leuauit in cruce pro nobis, vt manus nostræ tam corporis quàm bonæ actionis extendantur ad Deum. In nomine domini nēpe manus suas leuat, qui bonis operibus insistendo, tensis manibus in modum crucis Deum orat. Vnde Apostolus ait, Leuantes manus puras in oratione sine ira, & disceptatione. In huius rei figura præcessit, quod Moyses in Exodo legitur fecisse. Qui, dum in oratione manus ad Deum leuabat, populus Dei uincebat

1. Cor. 13.
C
1. Tim. 2.
Exod. 17

cebat Amalech, dum verò manus deponebat, superabatur Israel. Quia dum aliquis bona operatur pro cœlestibus, vincit Amalech, idest, domum, turbam, sanguinem perditionis nostræ lingentem, dum autem deponit manus, idest, pro terrenis operatur, vincitur ab Amalech. Et nota quod multa ad Deum leuare debemus. Vide versi. 993.

Leuare multa debemus ad Deũ.

2122 *Memor esto uerbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.*

Hic incipit septimus octonarius, cui præmittitur septima litera alphabeti Hebraici, q̃ est Zain. Quæ litera meritò huic octonario pmittitur, quæ dupliciter interpretatur, primo Zain, i. duc te, secundo interpretatur, huc. Et sic hæc litera Zain tm ualet, sicut duc te huc. In isto aũt octonario vult cuilibet nostrum ostendere Psalmista, quibus virtutibus seipsum possit ducere huc, s. de præsentibus ad futura, de tpalibus ad æterna, de terrenis ad cœlestia, de labore ad requiẽ. Qm in hoc octonario septimo agit de spe promissionum, quę facit omnia pacificè tolerari, per quam mens bona eleuatur de tpalibus & visibilibus ad cęlestia & inuisibilia, in quibus est vera mentis requies, & tranquillitas. Et ideo meritò iste octonarius septimo loco ponitur q̃a per septimum numerum requies denotatur. Septimo. n. die requieuit Deus ab operibus suis. Præmittitur igitur litera Zain, i. duc te huc, a labore ad requiem. Quod fit per spem in verbo diuino habitam, de qua hic agit octonarius: Quod patet si consideres, ꝙ spes in verbo Dei habita octo facit in nobis, sm quę iste octonarius octo habet partes. Nam spes primo de tpalibus ad ęterna ducit animam, in principio, secundo humilitate reprimit superbiam, ibi, *Hæc me*, tertio legis plenam inducit obseruantiam, ibi, *Superbi*, quarto iudiciorũ Dei acuit memoriã, ibi, *Memor fui*, quintò compassionẽ efficit & clementiã, ibi, *Defectio*, sextò consolationẽ spiritus efficit & lætitiam, ib, *Cantabiles*, septimò datorum Dei firmat custodiam, ibi, *Memor*, octauò sollicitudinem præstat & diligentiam, ibi, *Hæc*

Zain

Spes in Deo eleuat animam a temporalibus.

E *facta est mihi.* Quantum ergo ad primũ, notandum ꝙ nullus insimul spẽ in Deo habere potest & in creatura, & q in creatura sperat, desperat de Deo, sicut nemo duobus dñis seruire potest. Et hoc est, ꝙ dicit Greg. ꝙ in creatura sperare, est desperare de Deo. Ex quo consequenter sequitur ꝙ spes in Christum (q Deus est) ponere est mentem a tpalibus ad æterna subleuare. Quod considerans Psal. solum in verbo Dei spem posuit, d. *Memor esto verbi tui seruo tuo,* &c. Sed hic primo dubitatur quõ psal. dicit Deo, *Memor esto,* F &c. cum in Deo nulla cadat, nec cadere possit obliuio, nec mutabilis dici possit. Qui tamen in scriptura quandoque oratur, vt memoretur, vt Memento domine Dauid, &c. & hic, qñque vero rogatur vt non memoretur, sicut ibi, Ne memineris iniquitatum nostrarum. psal. 78. Ad hoc hic respondet Aug. dicens, Non ut hominibus ista contingunt, ita intelliguntur in Deo. Nam sicut de Deo pœnitere dicimus, qñ præter hominum spem res mutat, consilio non mutato, quia consilium domini manet in æternum, ita dr oblui G sci, quando tardare videtur ad adiutorium vel promissum, vel non retribuere digna peccantibus, tanquam eius memoriæ sit elapsum quod speratur siue timetur, & non fit. Sic ergo psalm. quia sibi uidebatur domini adiutorium tardare quod ardenter sperabat, Deum exorans ait, *Memor esto uerbi tui,* &c. Deus enim per antiquos prophetas promiserat verbum suum ad nos per carnis susceptionẽ mittere. Ideo ut hoc cito fiat orabat psal. d. *Memor esto verbi tui seruo tuo,* &c Vbi Augu. Cum enim dicitur, *Memor esto,* oran H tis desiderium quo promissum postulat, ostenditur, non Deus admonet, quasi de eius mente exciderit. Quasi dicat Deo, Imple promissum seruo tuo, *in quo mihi spem dedisti,* hoc est, in quo uerbo, quoniã promisisti, me sperare fecisti. Vel aliter, vt per uerbum non intelligatur Dei filius, sed verba facræ scripturæ, quæ uerba Dei dicuntur, quia a Deo reuelata. Et omnia unum uerbum dicuntur, quia ab uno Deo, & ad unum finem intẽdunt vt scilicet malum fugiendo, bona faciamus. Et ad illum sensum exponit hic Ambros.

Greg. 21 mor. c. 2.

Quæstio.

Respon. Augusti. Memoratur Deus & obliuiscitur, & quõ.

Verbi diuini utilitas.

Ambros. istum uerbum dicens, *Memor esto uerbi tui*, &c. Verbũ Dei deiectos nos atque depressos ad cælestem patriam ꝓuocauit, ut desideremus æternitatem, despiciamus præsentia temporalium, futura, & inuisibilia requiramus. Vocat nos ad se Dei uerbum, sicut habes scriptum, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego uos reficiam. Ideoque sequamur uocantem dominum Iesum, vt a secularibus ad perpetua transeamus nosque ipsos regere nouerimus. Et infra. Ex istis enim attractus Psalm. sperare non desinit & propheticæ fidei auctoritate conuenit dominum, ut meminerit ꝓmissorum suorum, quorum immemor esse non solear. Sãctis enim quæcunque spoponderit, implere consueuit, nostrarum immemor iniquitatum, suarum non immemor sponsionum. Ideoque admonet Psal. dicens, Et meminerit dominus verbi sui, quo ad sperandum nos prouocat, vt terrenis renunciemus, & inhæreamus cælestibus. Dicit ergo, *Memor esto*, &c. q. d. Certaui brauiũ peto uerbi tui, quod promisisti mihi, memor esto sponsionem tuarum, quas promisisti seruo tuo. Non vsurpatorie speraui, quia tu ipse me spe rare fecisti. Seruus sum, expecto alimentum a dño, miles sum, exigo ab Imperatore stipendium, uocatus sum postulo ab inuitante promissum, &c. Et nota quod hic Psal. confidenter petit ęternam retributionẽ propter tria, q̃ in isto versiculo continentur. Primo propter remissionẽ, quod notatur cum dicitur, *Memor esto uerbi tui*, Secundo propter obedientiam, & humilitatem, quod notatur cum dicitur, *Seruo tuo*. Tertio ꝓpter firmitatẽ qđ notatur, dum. d. *In quo spem mihi dedisti*.

2123 *Hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum uiuificauit me.*

Hic ostendit secũdum, s. quod spes in Christum dat humilitatẽ, & reprimit superbiam. Vera ènim spes non stat cum superbia, cum qua nullum stat uerum meritum. Ipsa autem spes non est sine merito vero, quoniam sperare sine meritis, non est spes, sed præsumptio, ut ait Magist. lib. 3. Et sic consequens est, quod spes humilitatem exigit, & reprimit superbiã. Ideo dicitur, Spera in Deo, Et cõsequẽter addit quomodo sperandũ sit, dicens, Et fac bonitatem. Et hoc notans hic Psalm. ait, *Hæc* (scilicet spes) *consolata est me in humilitate mea*. Notandum tamen quod multiplex est humilitas, scilicet uirtutis, & pœnalitatis exterioris, & pœnalitatis interioris. Et de oĩ ista humilitate põt iste versus intelligi. Primo ergo est humilitas virtutis, qua qs recognoscens seipsum & defectus suos, se spõte Deo subijcit, & humiliat & peccata sua confitetur contritus. Et in ista humilitate spes habita in Christũ, scilicet spes veniæ, sic humilem consolař, sine qua peccata remitti nõ possunt. Et de ista uera humilitate uirtutis, hic Aug. *Hæc me cõsolata est in humilitate mea*, hęc (scilicet spes) quę data est uere humilibus, dicente scriptura Deus superbis resistit, humilibus aũt dat gratiam. Vnde ore proprio etiã ipse dominus ait, Omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat exaltabit. Secundo est humilitas pœnalitatis exterioris, ut puta quando quis persequitur, flagellatur & affligitur, de qua Psal. 43. Humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis. Et sic humiles spes in Christũ cõsolatur, dum patientes sperãt talem humilitatẽ eis ad præmiũ ęternũ ꝓficere, dicentes cũ Paulo, Non sunt condignę passiones huius temporis ad futurã gloriã, &c. Et de ista humilitate hũc passum exponit hic Ambros. dicens, *Hæc me consolata est* &c. id est, hęc spes quę uerbo tuo obuenit mihi, consolata est me, ut tolerem acerba præsentium, dum facit vt sim fidelis futurus. Quomodo cõsolatur, accipe. Quis nos (inquit Apostolus) separabit a charitate Christi, tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas an gladius, sicut scriptum est. Quoniam propter te mortificamur tota, die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Et qua ratione illa patiẽter tolerari possint addidit, Sed in his oĩbus superamus ꝑ eũ, qui dilexit nos. Ergo, si qs vult aduersa superare, si est persecutio, si est periculũ, si mors, si ægritudo grauis, si incursus latronũ, si facultatũ ꝓscriptio, si quicq̃d eorum, quæ putantur aduersa in isto sæculo

Marginalia: Mat. 11. — Spes humilitatẽ dat, sine causat. — Psal. 6. — Humilitas multiplex. — Luc. 4. — Spes dat patientiam in aduersis. — Rom. 7. — Rom. 8. — Psal. 13.

Section marks: A, B, C, D

culo facile superatur, si sit spes, quę cōsolelatur. Nam & si illa acciderint, tā grauia esse non possunt dicenti Existimo enim, quod non condignæ sunt passiones huius temporis ad futuram gloriā, quę reuelabitur i nobis. Quisquis enim meliora sperat nunquā leuioribus frangiƭ. In tēpore igitur humilitatis nostræ spes est consolatoria, q̄ non confundit. Consimiliter de hac humilitate aduersitatis hūc locum hic exponit Aug. dicens, Bene etiam hoc intelligi potest de humilitate, qua qs humiliatur aliqua tribulatione, vel deiectione, q̄ meruit eius superbia, de qua dicit Sapiens, In dolore sustine, & in infirmitate patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum, & argentum, homines vero acceptabiles in camino humilitatis. Quod ait, Acceptabiles, ibi spem dedit, quæ consolaretur in humilitate. Et dominus hanc humilitatem cum discipulis prędicauit esse uēturam a persecutoribus, non eos sine spe reliquit, sed hanc qua consolarentur dedit, dicēs. In patiētia uestra possidebitis animas uestras. De ipso quoque corpore, ꝙ ab inimicis posset occidi, & quasi penitus interire, Capillus (inquit) capitis vestri non peribit. Et hæc spes data est corpori Christi, quod est ecclesia qua cōsolaretur in humilitate sua. Propter quā spē dicit Apostolus, Si autem, ꝙ nō videmus, speramus ꝑ patientiā expectamus. Sed æternorum est ista spes præmiorum hæc Aug. Tertio est humilitas tentationis interioris, qua scilicet continue impugnamur a mundo, a carne, & a diabolo. Et in ista nos consolatur spes diuini adiutorii, de qua humilitate hic ait Ambr. Tēpus aūt tētationis, tēpus humilitatis aīæ nostræ arbitror esse. Humiliatur enim aīa nostra, dū traditur tētatori, duris examinari laboribus, ut luctetƭ, & certet, congressum contrariæ experiēs potestatis. Sed in hac humilitate tentationis nos consolatur spes verbi diuini. Quod hic ostendit Aug. dicens, Est & alia spes, quæ in humilitate tētationis plurimum nos consolatur, q̄ sanctis data est in uerbo Dei scilicet adiutorium gratiæ pollicentis, ne quis deficiat de qua re ait Apostolus. Fidelis Deus, qui nō patietƭ vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet cū tentatione et prouētum, ut possitis sustinere. Hanc etiam spē dedit saluator ore suo, quādo ait, Hac nocte postulauit Sathanas uexare vos, sicut triticum. Et ego rogaui pro te Petre, ut non deficiat fides tua: Hanc et spem dedit orantibus, quādo docuit, vt dicamus, Et ne nos īducas in tentationem. Quodammodo enim ꝓmisit se daturū suis periclitātibus, quod dici voluit ab orantibus. Et nimirum de hac spe, quæ est auxilium gratiæ, magis iste versus est intelligendus dicere, *Hæc me cōsolata est in humilitate mea*, hæc Augus. Sequitur, *Quia eloquium tuum uiuificauit me*. Eloquium.n. Dei nos uiuificat quia verbū, Dei uita est interioris hominis, dicente Christo, Nō in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo, quod ꝓcedit de ore Dei. Quod hic exponens Ambr. ait. Viuificatur anima eloquio Dei, hoc est enim animæ nostræ uitalis substātia, qua alitur, pascitur, & gubernaƭ. Nec quicquam est aliud, quod uiuere faciat rationalem animam, quam eloquiū Dei. Sicut enim augetur eloquium Dei ī anima nostra, dum suscipitur, dum intelligitur, dum comprehenditur, ita ēt & uita eius augeƭ. Et quemadmodum econtrario eloquium Dei deficit in aīa nostra, ita & incurrit eius uitæ defectus. Itaq; ut connexio ista animæ, & corporis nostri, spirituali uita animatur, atque alitur, & teneƭ, ita uerbo Dei & speciali gratia aīa nostra uiuificatur. Vnde omni genere studere debemus ut reliqua omnia post habentes congregemus nobis eloquia Dei & congeramus in principale nostrum, in sensus, in sollicitudines, considerationes actusq; nostros, ut eloquijs scripturarum facta nostra conueniāt, nec a ferre preceptorum diuinorū actus noster discordare uideaƭ, quo possimus, & nos d. *Quia eloquium tuum uiuificabit me*, hæc Ambr. Et hoc est ꝙ dicit saluator. Qui uerbum meum audit, & credit, habet uitā ęternā.

Rom. 8. | Eccl. 2. | Luc. 21. | Spes consolatur ī tentationibus. | 1. Cor. 10. | Luc. 22. | Matt. 6. | Eloquiū Dei, & uerbū est animæ uita. | Matt. 4. | Nota bene uotū. | Ioan. 6.

Superbi inique agebant usquequaque à lege autem tua non declinaui. 2124

HIc ostendit tertium, scilicet quod spes plenam inducit legis obseruātiam, Quoniam, ut statim dictum est quis-

quisquis meliora sperat, nũquam leuioribus fatigatur. Cum igitur multo maiora spes nobis conferat præmia, q̃ sint labores quib. lex adimpletur, sequitur propositum, illi aũt quib. spes deficit, laborem præceptorum recusant. Et hoc est quod hic ait Psal. *Superbi iniquè agebant usquequaque*, superbi, i. spem non habẽtes &c. ista litera duob. modis exponitur. Primò de superbis persecutorib ecclesiæ, qui in martyres sæuiebant. Qui quantò plus iniquè agebãt tãtò fortius martyres spe retributionis æternæ consolati, ad obseruationem diuinæ legis animabantur. Vnde ad istum sensum hunc passum exponit August. dicens hic, Superbos intelligi voluit persecutores humilium, hoc est ipsos psecutores piorũ. Et ideo subiecit, *A lege autem tua non declinaui*. Illos iniquè dicit egisse, quia non solũ impij erãt, verũ etiam pios impios esse cogitabant. In hac humilitate, & tribulatione spes consolata est martyres, q̃ data est in verbo. Det ergo verbum pollicentis adiutorium, ne deficiat martyrum fides, & præsentia spiritus sui, vires impatientius laborantib. vt euadẽtes de muscipula venãtiũ dicerẽt, Nisi quia dñs erat in nobis, fortasse uiuos deglutisset nos. Vel aliter exponitur de quibuscunq; superbis. Et primò ostẽdit q̃ graue sit peccatum sup̃biæ, & cõsequenter spei vtilitatem, quæ legẽ Dei conseruat. Quantum ad primũ, dicit, *Superbi iniquè agebant vsquequaq;*. Quod declarãs hic Ambros. dicit. Maximum peccatum in homine superbia est, qm̃ quidẽ inde manauit nostri origo delicti. Hoc telo nos primum diabolus vulnerauit, & percutit. Nam nisi homo serpẽtis suasione deceptus, sicut Deus esse voluisset, & verum, falsumq; cognoscere, ꝙ penitus discernere humana fragilitas nõ poterat, ideoque, ꝙ sequeretur, acceperat, ne temeraria vsurpatione de illa paradisi fœlicitate decideret. Nisi, inquã homo suis non contentus finibus interdicta temetasset, nunquam feralis culpæ ad nos transisset hæreditas. Et quid de homine dicã? Ipse diabolus per superbiam, naturæ suæ amisit gratiam. Denique cũ dixit, Ponam thronum meum super altitudinem nubium, & ero similis altissimo, cum consortijs cecidit angelorum. Cuius criminis digna mercede damnatus, hominẽ sibi participẽ requisiuit, in quem consortium suæ transfunderet offensæ. Quid igitur hoc peccato pôt esse deterius, ꝙ à Dei incepit iniuria? Ideoq; & scriptura dicit, Superbis Deus resistit, tanq̃ suæ contumeliæ propulsator, veluti quoddam suscepit aduersus superbiã speciale certamen, tanq̃ dicat, Meus iste aduersarius est qui me lacessit, mihi debetur ista congressio. Vnde Psalmista cõmendare volens humilitatẽ suã nulla superborum iniquitate attentatus, ait, *Superbi iniquè agebant nimis*. Vnde non solũ iniquitatem superborum, sed ẽt nimiam iniquitatem pariter declarauit, quę euenit superbis quorum ne aliquo tentaretur contagio, alibi dicit, Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebã. Quid autem remedij contra superbiam spes conferat, adiungit, d. *A lege autẽ tua non declinaui*. Vbi Ambros. sequitur d. Itaq; qm̃ quanta uis mali esset in superbia, expresserat, ideo quemadmodũ vinceretur, docere nobis debuit. Meritoque Psaltes, quasi bonus doctor ostendit remediũ, quo exaggeratur venenum. Audi ergo quomodo virus excludas superbiæ, *A lege autem* (inquit) *tua non declinaui*. Sola igitur lex Dei pôt hebetare supbiæ virus, quæ informauit virum deuotioni deditum, quali se regere debeat cautione. Multi enim non solum alieni à fide, sed etiam qui videntur non mediocria scripturarum præcepta gustasse, tentari solent prosperis superborum processibus. Videntes eos, qui præuaricantur legem impietatis arbitros, arrogantes, contemptores fidelium, extollentes se aduersus eos, qui humiliantur & cœlestia meditantur præcepta, in hoc sęculo abũdare diuitijs, præconio, honoribus, potestatibus, eisque quò grauiora commiserint, eo affluentiores successus cõmodorum sæcularium secundare. E contra autem iustos uiros plerunque laborare inopia, amissione filiorum, sterilitatibus coniugum, quibus uisis exagitati, atque turbati, sensum mentis inclinant, ut putent Dei in hoc errare iudicium, non tenentes caput ueritatis. Quo euidentissimè

Marginalia: *Superbi sunt persecutores martyrum.* — Ps. 123. — *Supbia quã grauis sit peccatum* — Esa. 14. — Iacob 4. — Ps. 100. — *Lex Dei deponit supbiã.*

mè comprehenditur, non in hoc sæculo, sed in futuro repositã nostrorũ remunerationẽ esse meritorũ. Sed paucorum est istud aduertere, hęc Ambr. Hoc ergo aduertere nos suo exẽplo docet Psalmista, d. *A lege autem tua non declinaui.* Quasi dicat, Etsi superbi prosperos hic habeant successꝰ, iusti aũt & humiles aduersos, tñ qa spe doctus ꝙ non hic dantur malorũ supplicia, præmiaq; bonorũ, sed in futuro danda reseruantur. Ideo à lege Dei nõ declinaui, in futuro præmiari cupiens, non in præsenti. Et hoc est quod subdit.

2125 *Memor fui iuditiorum tuorum à sæculo domine, & consolatus sum.*

Iuditia Dei iustes cõsolantur, peccatores autẽ terrent.

HIc ostẽdit quartum, scilicet, ꝙ spes iudiciorũ Dei renouat memoriã. Spe.n. speramus, non in præsenti, sed in futuro ueram, & finalem esse omniũ retributionem. Quod dũ intentè cogitamus, recordamur iudiciorum Dei mirabiliũ, quia.s. hic boni premuntur aduersitatib. & mali prosperitatib. exaltantur, quod ideo faciunt Dei iudicia, vt mali, si quid boni fecerũt hic præmium accipiant, sed in futuro supplicium. Et boni, si quid hic puniendum commiserint, hic puniãtur, vt in futuro plenius præmientur. Et hęc iudiciorũ recordatio, magnam consolationem iustis ministrat. Et hoc est, ꝙ ait Psalmista d. *Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo, domine, & consolatus sum.* Quis enim iustorum non consoletur hęc iudicia cernens? Quod hic declarãs Ambros. ait, Nisi enim unusquisq; legis instructus & informatus exẽplis credat semper vera Dei esse iudicia, citò declinat à lege. Qui aũt præterita repetit, ex semetipso colligit seriẽ veritatis, cognoscit ꝙ peccator nequaquã pęnã suę impietatis euadat, neq; iustus ęquitatis suę pręmijs defraudetur. Retexe e.n. animo, ꝙ ab initio Adam ꝑ mandati cęlestis pręuaricationem de paradisi eiectus est incolatu. Et Cain parricidalis sceleris precium, diuinæ sententiæ auctoritate damnatos exulauerit. Quòd Enoch ꝑ deuotionẽ raptus ad cęlũ terrenæ malitiæ virus euaserit. Quòd Noe ꝑ iustitiã diluuij victor, generis factus sup. estes humani sit. Quod Abrahã ꝑ fidem, seminarium posteritatis suæ toto orbe diffuderit. Quod Israel ꝑ laborũ tolerantiã populũ credentiũ proprij nominis signaculo consecrauerit. Quod Dauid ꝑ mansuetudinẽ regali honore donatus, seniorib. fratrib. antelatus sit. Quod Helias ꝑ zelũ Dei curru eleuatus in aerem cęlestis sedis hospitium noui generis acquisierit incolatũ. Hæc qui nouit retexere, hẽt unde gratiã suæ consolationis acquirat. Et aduertit ꝙ iudicia Dei vera, iustificata in semetipsa desiderabilia super aurum, & lapidem preciosum multũ, & dulciora super mel, & fauũ. Etenim seruus tuus custodit ea.

Ps. 18.

Iudicia Dei peccatorib. terribilia, iustis sunt dulcia.

Custodienti igitur dulcia sunt diuina iudicia, negligenti aũt illa, esse amara dubiũ non est, quia non aduertit in opprobrijs turpitudine peccatorũ, propositum sibi diuinæ euentum esse sententiæ. Qui aũt sibi bene conscius est, non turbatur utiq; d. Hæredes sumus Dei, cohæredes aũt Christi, si tamen compatimur, vt glorificemur. Sed quis nostrum huiusmodi, vt mandatorum diuinorum serie consoletur? Et addit probãs hæc per exemplũ dicens, Terribilia etiam sunt peccatoribus humana iudicia, quanto magis diuina formidinis sunt? Denique ut ex istis illa, quæ diuina, & terrena sunt, colligamus exemplo, uidemus in hoc sæculo innocentes lætos ad iudicium festinare, odisse moras, celeriter affectare iudicium, reos autem effugere, & pauere, differre, vitare, moestificari. Deniq; cum diuini iudicij adierint constitutum, trepidant, tabescunt, labefactantur. Beatus itaque ille, qui illud celeste iudiciũ seruus expectat. Scit enim sibi regnũ cęlorum, angelorum consortium, coronã quoq; bonorũ repositam esse meritorũ. Ex quibus omnib. patet, ꝙ memoria iudiciorũ Dei iustos consolatur. Vnde & Greg. d. ꝙ iusti diem iudicij lætantes expectant, v de. bi. Quod nunc exprimens Psal. d. *Memor fui iudiciorum tuorum a sæculo, domine, & consolatus sum.*

Rom. 8.

Greg. 31 mor. c. 18

Defectio tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. 2126

OStendit hic quintum. s. ꝙ spes in verbo habita in nobis causat, respectu proximorum, compassionem, & cle-

Peccata proximorũ plus displicere debẽt nobis q̃ propria pœna.

clementiam. Cuius ratio est, q̃a spes vera includit amorẽ illius in quo speratur. Amor aũt assimilat amantem amato. Ex quo sequitur q̃ sperans in Dei uerbo similis illi existit Dei verbum fuit summæ compassionis erga nos peccatores, & clementiæ, intantũq̃ plus doluit nostra peccata q̃ suas pęnas quia pro nostris peccatis delẽdis in corpore suo pœnas, ac etiã mortẽ recepit. Et hoc est, q̃ hic ps. in persona martyrũ ac aliorum iustorũ, qui p̃sequebantur a malis, plus dolens p̃ipsorum peccatis quã pro propriis pęnis ait *Defectio tenuit me pro peccatoribus*, &c. defectio, idest, tædium, vel dolor. Isto modo hic exponit hunc versum Ambr. d. *Defectio tenuit me pro peccatoribus*, &c. Non est hoc commune cum multis, nam pluribus moẽũ est contristari, si quã ab aliquo patiãtur iniuriam, si lęsi, si decolorati sunt. Nostra. n. causa est, non infirmiores, fraudi nobis aliquos dolemus fuisse. At vero qui fortior est, non p̃priam contumeliã dolet, sed aliena peccata, & in sua iniuria lapsum alterius ingemiscit, & causa se fuisse deplorat lædendi erroris. Exemplum accipe apostolicũ. Paulus enim peccata flebat aliena, sicut ipse ait. Nam ex multa tribulatione, & angustiã cordis scripsi vobis p̃ multas lachrymas. Et cũ ipse contristaret, eos ipsos, quos arguebat contristari nolebat. Deniq; addidit. nõ contristemini, sed vt sciatis, quã charitatẽ habeo in vobis abũdãtius. Cõtristari. n. volebat vsque ad pęnitentiã lapsos, non vsque ad mestitiam profundiorem tantũ vt eorum qui arguebãtur mestitiã gaudium fieret arguẽti. Vnde ait, Si. n. ego contristor vos, & quis est, qui me lætificet, nisi qui cõtristatur ex me? Arguit itaq;, vt alleuiet diuturnitatem mestitiæ quo pęnitẽtia fieret in salutẽ. Dãnat ut absoluat, excludit ut recipiat, non ignoscit, ut liberet. Ideo talis. Paulus q̃a bene peritus in lege, cognouerat p̃ceptũ d. *Defectio tenuit me p̃ peccatoribus derelinquẽtibus legẽ tuã*. Dolebat ps. non q̃a cõtemnebatur, non quia appetebatur ipse, sed quia lex Dei derelinquebatur. Et eorum qui hoc faciebãt damnũ dolebat q̃ perirẽt Deo. Sicut. n. bonus pater filii phrenetici constituti, cum ab eo maledicitur,

2. Cor. 2

Dolere dẽmus plus peccata aliena quã pœnas nostras.

A verberatur, afficitur iniuriis, non suam, sed ægroti deflet ærumnã, & contumeliã dolet, non q̃ sibi sit irrogata, sed quia per furorem, quid facit æger, ignorat. Ita uir bonus, cũ videt peccatorẽ non uereri, non honorare etiam canos senioris, quo pręsente, aliud faciat indignũ, non agnoscere quadam peccati insania quam indecora, & inhonesta comittat, quasi morituũ dolet, quasi desperatum a medicis ingemiscit. Et, vt bonus medicus primo monet, deinde etiamsi grauia patiatur, tamen tanquã ille agrũ, & si cædatur, sustinet, & si maledicatur, nõ derelinquit,

B & quicquid potest medicinæ adhibere, non denegat, nec tanquam contumacem deserit, sed tanquam bene de se meritum omni studio sanare contendit, exercens non solum artis peritiam, sed etiam mentis benignitatẽ. Ita ergo & iustus, cũ contemnit a peccatoribus, non auertit, & cũ læditur, furoris illud putat esse, non improbitatis, magisq; vulneri eius medicinam afferre desiderat, & compatit, & dolet, nõ p̃pter se, sed p̃p illũ, qui desperato laborat incõmodo, & dicit. Hũc vnum ex fra-

C tribus sic laborare, sic affici uideo, ut faciat mihi iniuriã. Qui si cognosceret, me honoraret, et vtiq; nõ lederet. Ergo si iustus sum afficior propter dilectionẽ, propter charitatem, propter ecclesiæ damnũ, propter corporis Christi detrimentum. Hoc est ergo, quod dolet psalm. Et ideo dolet, quia cum vnum membrum patitur, cætera membra compatiuntur. Et hoc est q̃d ait, *Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.*

D *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ.* 112 V

Ostendit hic sextum, scilicet quod spes consolationem spiritus efficit, & lætitiam. Si enim spes lucri temporalis lætificat temporales homines, multo fortius spes spiritualis (quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis ex Dei gratia prouenięns, & meritis) spirituales homines lætificat. Et ideo gratias læti agunt Deo, qui ipsos iustificauit, & in spe constituit. Et hoc est, q̃d hic ait ps. *Cãtabiles mihi erãt iustificationes tuæ*, &c.

Vbi notandum est q Dei iustificationes in hoc loco peregrinationis sedule Deo cantare debemus propter multa. Primo propter gratiarū actionem. Ideo enim cātus fuit inuentus, primo ut uoce sonora alicuius laus exprimeretur. Sic & ecclesia cantando Deum laudat, Laudare asit Deum est ei gratias de acceptis reddere beneficiis. Et ideo ne Deo simus ingrati, hic continue iustificationes eius, quibus nos iustificat, & beneficia cātādo corde resonare debemus. Et ad istum intellectum hunc passum exponit Bernardus d. *Cantabiles mihi erant iustificationes,* &c. Quoties tētatio superatur, aut vitiū subiugatur, aut imminēs periculū declinatur, aut laqueus insidiantis deprehēditur, aut uitiosa, aut inueterata quæcūq; animæ passio semel, perfecteque sanatur aut multum cupita & petita uirtus tandem aliquando Dei munere obtinetur, toties iuxta psal. personet gratiarum actio, & vox laudis, & ad singula quęq; beneficia benedicatur Deus in donis suis. Alioqui ingratus reputabitur cū discussio aduenerit, qui non poterit Deo dicere. *Cantabiles mihi erāt iustificationes tuæ* &c. Secūdo propter memoriæ cōmendationem. Quod. n. alta uoce cantatur, magis memoriæ commēdatur. Et ad istum sensum hūc uersum hic exponit Amb. dicēs, Quæ, n. bene memoriæ tenemus, cātare consueuimus, & q̄ melius cātamus melius, nostris adhærent sensib. Dicit ergo, *Cantabiles mihi erant,* &c. Quia nō p functorie trāsire debemus, quādo legimus, vt tunc tamē, cum legerimus, in memoriā eorū redire uideamur, sed etiā cū abest codex manibus, non tanq̄ animalia q̄ probant immūda in lege, sed tanq̄ animalia munda, quę etiam canendo pascuntur, quæ ruminare consueuerūt, ex semetipsis alimenta sibi recondita proferentes. Ita & nos de nostræ memoriæ thesauro de interioribus nostris ruminādum nobis pabulum spirituale promamus, hymni nobis, cantica nobis, psalmi nobis iustificationis domini sint, psallamus spiritu, psallamus & mente, Ne si obliti fuerimus in temporis necessitatis, dicat vnicuiq;. Abiecisti sermones meos retrorsum. Et ideo ut expelleret, & eliminaret ab obliuia a domo sancta sua, cantores sibi fecit verus Salomō, qui toto spiritu cōquirendæ cognitioni diuinitatis intenderent. Ex quibus apparet, q̄ hoc qd dr. *Cantabiles mihi erant* &c. Idem est, q Memoriter retinebā iustificationes tuas. Tertio ppter spiritus sancti inuocationē. Prophetæ. n. qn̄ spiritum propheticū in seipsis excitare uolebant, psallēdi peritū iubebant psallere, quo suaui inuitata dulcedine, spiritualis infunderet gratia, Sic. n. de Helisæo dr 4. Reg. 3. q cum in seipso spiritum propheticū excitare vellet, ait, Adducite mihi psaltem. Cumque caneret psaltes, facta est super eum manus domini, & prophetauit. O quam ergo dulcis cantilena, quæ non corpus effæminat, sed mentem animumque confirmat. Sic ergo isto modo quid est dicere, *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*, nisi Iustificationes corde cantando quærebam? Quarto propter spiritus mali expulsionem. Spiritus. n. mal igni melodiam cantus maxime spirituales odiunt propter cōcordiam vocum, & i psa audita fugiunt. Sic. n. habemus 1. Reg. 16. quādocunq; spiritus malus arripiebat Saul, tollebat Dauid citharā & percutiebat manu sua, & Saul leuius habebat, & recedebat ab eo spiritus malus. Si igit spiritus malus per cātum fugatur, quanto magis absens impedit ne accedat? Dicat ergo psal. *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*, s. ad prohibendum spiritū malignū, qui mihi insidiari conatur, quādiu sum In præsenti uita. Quod notat d. *In loco peregrinationis meæ*. Et notāter dicit *in loco peregrinationis meæ*, ad denotandū, qd qui vult cātum suū prædictas habere virtutes, mundum istum pro peregrinatione habere debet, non p patria ciuitate, q a scilicet mēte in cælis debet cōuersari non in mundo. Vnde istū passum sic Ambr. hic exponit, dicens, Sed, quia non satis est, ut quis cantabiles habeat iustificationes Dei, nisi terrenarum exuatur seruitio solicitudinū, ideo subdit dicēs, *In loco peregrinationis meæ*. Vnde & Apostolus non vult nos in domo Dei fidei uocatione aduenas esse, atque peregrinos, sed ciues sanctorum, & domesticos Dei. Qui enim domesticus Dei est, exul est in mundo,

Cantare Deo est ei gratias agere.

Cātare me meriam fortificat.

1 Cor. 14.

Cātare excitat spiritum propheticum.

Cantus daemones fugat.

Sancti peregrini sunt in mundo, & ciues cæli.

in mundo. Qui conuersatur in cęlest. b. peregrinus est in terris. Qui ergo cantat iustificationes Dei, hic in loco peregrinationis debet esse. Qui.n. cătat vacuus est, & diuersarũ cogitationũ curas abijcit, sequestrat auaritiam, non solum corporis voce, sed ēt mentis viuaciter se mulcet. Non enim tanq̃ mestus inopiæ solicitudine, sed tanquam liber ab omnib. affectibus corporalium passionum esse dēt. Sic enim & alibi cantabat psalm. dicens, Gaudebunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam redemisti.

1. Pet. 2.

Psal. 70.

118 *Memor fui nocte nominis tui domine: & custodiui legem tuam.*

Hic ostendit septimum, s. q̃ spes mãdatorum Dei firmat custodiã. Cum enim spes sit certa expectatio futurę beatitudinis, quæ haberi non potest sine finali perseuerantia in diuinis mandatis, consequens est, q̃ spes illam perseuerantiam finalem concernat, ut habens verã spem, quandiu est in nocte præsentis exilij, diuina mandata meditet, & seruet. Et hoc est q̃ hic ait ps. *Memor fui nocte nominis tui dñe*, &c. Dicit ergo nox p̃sens uita vel p̃sẽtis vitæ miseria, Dicit ergo, *Memor fui nocte nominis tui*: q̃ a in miseria, & aduersitate positi, nomen dñi magis inuocare cogimur, q̃ prosperitate florentes. Et ideo aio. *Memor fui nocte nominis tui*. Vnde hic ait Ambros. Non est magnum, si tunc nominis Dei sis memor, & dño gratias agas, qñ in prosperis, & secundis res, sed si tunc adhæres Christo, qñ persecutore te exagitat, qñ aliqua procella perturbat. Amisisti filium in illo dolore, in illa nocte, in illa destitutione memento dñi Dei tui, ne quasi non exauditus ingratus sis, & in tua preuaricaris ærumna. Pulsus es in exilium, memento dñi Dei tui, ne patriæ interdictæ tibi charitatẽ Deo præferas. Alicuius diuitis oppressus es potentia, amisisti proprias facultates, indiges sumptu, mementọ domini Dei tui, ne nox te egestatis abducat à deuotionis affectu. Hoc est, in mandatum legis, vt in nocte magis quæras, quando magis exaudiaris à domino, & possis dicere, In tribulatione inuocaui

Spes.

Aduersitas dominum inuocare facit.

Nox aduersitatẽ significat.

Ps. 117.

A dñm, & exaudiuit me in latitudine. Sic ergo in nocte memor est nominis Dei, qui in aduersitate Deo gratias agit, Deũ laudat. Et qui in hac mortalitate positus, totam virtutẽ, & gratiã suam Deo, non sibi attribuit. Et ad hũc intellectum hunc locum exponit Aug. d. *Memor fui nocte nominis tui, domine*. Nox est præsens vita, vbi est mortalitatis ęrumna, nox est in superbis inique agentibus, nox est in tædio à peccatorib. relinquentib. legem, nox est in loco peregrinationis huius, donec veniat dñs, & illuminet abscondi- 1. Cor. 4

B ta tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis. In hac ergo nocte memor dẽt esse homo nominis Dei, vt, qui gloriatur, in domino glorietur. Sic enim quisq; non in sua, sed in Dei iustitia à Deo sibi donata, custodit legem Dei. Sicut iste ait, *Memor fui nocte nominis tui, domine, & custodiui legem tuam*. Quam non custodisset, si in sua virtute confidens, nominis Dei memor non fuisset. Adiutorium enim nostrum in nomine domini. Vel aliter, vt nox accipiatur magis ad literam, scilicet pro tempore noctis, vt di- 2. Cor. 10. Ps. 123.

C stinguitur contra diem, quia, sicut illo potissimum tempore vigent tentationes carnis, & dæmonis, sic & deuotionis feruor maior insurgat. Et ad hunc intellectum hic exponit Ambros. hũc uersũm, dicens, *Memor fui nocte nominis tui*. Hoc nomen inuocetur noctibus, & diebus, ut nullum tempus precandi vacuum sinat sancta deuotio præterire. Si studentes igitur doctrinis sęcularibus perparum somno indulgent, quanto magis, qui Deum cupiunt cognoscere, non debent somno corporis impediri, nisi quantum

D naturæ opus est? Dauid per singulas noctes lectum suum lachrymis lauabat, sut, gebat etiam noctis medio, ut domino confiteretur. Ecquid totam noctem sopori existimas deputandam? Tunc magis tibi orandus est dominus, & tunc præsidia postulanda, tunc culpa cauenda, qñ videtur habere secretum, quando maxime in circuitu meo, & parietes me operiunt. Considerãdum quia Deus omnia intuetur abscondita. Ne dixeris ergo, Circumfusus sum tenebris, quis me viddraft, & quem vereor septus parietibus, & inclusus?

Nocte est orãdum.

Psal. 6.

Eccl. 23.

Psal. 21.

inclusus? Quia vultus dñi super facientes mala, Deinde si arbitrũ nõ vides temetipsum non vides? cõscientiæ tuę testimoniũ non vereris? Nescis illã caliginẽ noctis non opertoriũ sed incẽtiuũ esse peccati? Cũ somno, & cibo feruent corpora, tunc ẽt mentis vigor sopore laxatur, & somno resoluitur. Tũc irrepit impuri libido concubitus, tunc perturbatur cor, squalore immunditiæ: non veref castitatis puritas, nõ consideraſ pudicitiæ gloria, non, recẽsetur, quia nox erat, qñ Iudas dñum prodidit, qñ Petrus negauit. Illo igitur potissimum tempore iustificationes Dei animo recondendæ sunt, relegenda mandata hortatoria, illa castitatis præcepta non absint, ut illis occupata mens, flagrantiam libidinis, carnis restinguat ardorem. &c. Ex quibus patet, ꝙ ille legem Dei custodit, qui sic est nocte memor nominis domini, cuius voluntas est in lege domini, & in lege eius meditatur die ac nocte. Et hoc est ꝙ nunc ait psal. *Memor fui nocte nominis tui*, &c.

2129 *Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui.*

HIc ostendit octauum, s. ꝙ spes solicitudinẽ præstat, & diligẽtiam. Illã rem solicite quærimus q̃ inuenire speramus. Circa asit illius inquisitionem non occupamur multum, q̃ reperire dubitamus, sed circa illã nihil, de qua desperamus. Quia ergo sperabat notitiam legis habere, ideo circa illã exquirendo solicitus erat, d. *Hæc facta est mihi* &c. Iste versus multipliciter exponiſ, ſm ꝙ hoc pronomẽ *Hæc* diuersa supradicta põt referre vel demõstrare, Primo ergo ly *Hæc* põt demonstrare aduersitatẽ iustorũ, & persecutionem, de qua dictum est suprà, Hæc me cõsolata est in humilitate mea. Et iterũ, Memor fui nocte &c. Certũ est enim ꝙ ideo martyres persequebantur, quia legẽ Dei & iustificationes exquirebant, Et tunc est uox cuiuslibet martyris dicentis. *Hæc* (scilicet persecutio, & aduersitas) *facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui*, s. te uerũ Deum confitẽdo, & idolorũ culturã abnegãdo. Vel põt ly *Hæc* referre aduersitatẽ & miseriã vitæ præsentis, in q̃ cecidimus pp primorũ parentum superbiã. Quę quidem miseria sicut malis, & impatientib. est occasio peccati, sic bonis, & Deum colẽtibus proficit ad salutem, quia est materia merendi. Et tunc est sensus, *Hæc* (scilicet miseria pñtis vitæ) *facta est mihi*: i. ad vtilitatẽ mihi venit, quia &c. Et istũ intellectum hic ponit Aug. d. *Hæc facta est mihi.* Tota nãq; sententia superior sic se hẽt, *Memor fui nocte nominis tui, domine, & custodiui legem tuam.* Et sequitur. *Hæc facta est mihi* &c. Hæc. s. nox. facta est mihi. Acsi diceret. Hæc nox pro me facta est, s. vt prodesset mihi. Si. n. humilitas illa mortalitatis nõ ab re intelligitur nox, vbi inuicẽ latent corda mortalium, & talib. tenebris innumerabiles & graues tentationes oriantur, ita ut in eadẽ nocte pertransiẽant etiam bestiæ syluæ, ut et de illo leone rugiente, & quærente quẽ deuoret, dominus ait. Hac nocte Sathanas postulauit ut cribraret vos sicut triticũ, profectò hæc ipsa humilitas in loco peregrinationis huius, quæ nox rectè intelligitur, prodest eis, qui salubriter exercentur in ea, vt discant non superbire propter quod malum, idest illam noctẽ, pulsus est homo, sed gratis iustificatus. Atque ut in ista humilitate proficiat, varijs tentationibus huius noctis oppositus, iam intelligens dicat, Bonum mihi, ꝙ humiliasti me, vt discã iustificationes tuas. Nã quid aliud est, Bonum mihi ꝙ humiliasti me, nisi, hæc humilitas, quæ nox uocatur, facta est mihi, idest, factum est, ut prodesset mihi? Sed quare hoc? scilicet *quia iustificationes tuas*, non meas, *exquisiui*. Vel aliter ly *Hæc* potest referri ad illud quod supra dictũ est, *Memor fui nocte nominis tui*, vt demonstret memoriam nominis Dei. Et tunc est sensus *Hæc* (scilicet memoria nominis tui) *facta est mihi: quia iustificationes tuas exquisiui*, idest, quia sæpius meditatus sum iustificationes tuas, ideo memoriam habeo nominis tui. Frequens enim meditatio rei ipsam in nostra memoria firmat. Et istum sensum hic ponit Amb. d. *Hæc facta est mihi*, &c. i. hæc memoria facta est mihi, ut scilicet essem ĩ nocte memor nominis tui, ne ebrietate sopitus,

Aduersa proficiũt patienti bus

Pſ. 103.
Luc. 22.

ne

ne epulis resolutus in somnum, ne curis secularib. occupatus, obliuio mihi tuæ venerationis irreperet. Sed quotidiana meditatione mēbra castigans, & intētionē mentis exercens, assiduitate fiat nobis cursus iste solennis, vt dnm Iesum et in noctib. toto veneremur affectu. Vel aliter, ut p ly *Hæc* demonstretur gloria Dei æternæ: de qua dr. Vnā petij a dño, hanc requirā, ut inhabitē &c. Et tunc est sensus, Hæc, s. gloria æterna *facta est mihi*: i. hanc merui, *quia iustificationes tuas exquisiui*. Et istum intellectum hic ponit Aug. dicens, Possumus autem & aliter hoc intelligere, *Hæc facta est mihi*, ut hoc pronomen *Hæc* non aliter accipiatur quam se habet in alio loco ubi legitur, Vnam petij a domino, hanc requiram.

Psal. 26.

2130 **PORtio mea domine, dixi custodire legem tuam.**

HIc incipit octauus octonarius: cui pro titulo præmittitur octaua litera alphabeti Hebraici, quę est Heth, quę congruè huic octonario præmittitur q a interpretatur pauor. In isto. n. octonario Psal. optat uidere faciem dñi, cuius mandata est obseruaturus: ideo pro labore expetit mercedē pro merito præmiū querit, s. beatitudinē æternam. Ad illam maximè inducit timor dñi, non quidem seruilis, vel mundanus, sed filialis, & castus, quo non pęna, sed offensa timet. Vnde Ambr. hic ait, Litera octaua est heth, q interpretatione Latina di pauor. Sanctorum pauor esse consueuit. Deniq; pauor cecidit super Abraham, cū sacrificationē offerret plenā mysterijs spiritualibus. Ipse quoque Dauid ait, Ego dixi in pauore meo, Oīs homo mendax. Pauorē reuerentiā religionis significat magis q̃ infirmatē timoris. Licet et ipse timor sit Deum sanctus fit. Initium. n. sapientiæ, timor dñi. Ergo qui timent Deū, sapientes sunt, qui autem sapientes sunt, beati sunt. Beatus. n. quē tu erudieris, dñe, & de lege tua docueris eum. Hi quoq; qui timent Deū beati sunt: sicut exēpli extat autoritas, quia beati oēs, qui timent dominum. Ex quib. colligitur, q timentes Deum sapientes sunt, & beati sunt. San-

Heth.

Gen. 15.

Ps. 115.

Eccles. 1.

Timor dñi beatificat.

A ctus igitur timor dñi, quia verè sanctorū est pauor. Sic igitur hic de pauore sancto: ū, qui nos facit beatos, q ui nos facit sollicitos ad inquirēdum illud bonū, q speramus, q quia in octaua resurrectionis præstab. e, ideo octauus iste octonarius ponitur. Sic igitur in octonario agit de timore dñi, quo mediante, beatificamur. Et ideo fm diuersos timoris effectus iste ps. diuiditur. Hic. n. ostenditur, q timor dñi sanctus primo legem Dei facit obseruare, in principio. Secundo misericordiā Dei facit implorare, ibi. *Depre*

B *catus sum*. Tertiò de peccatis facit pęnitere, ibi. *Cogitaui*. Quartò mortem pro Christo facit nō timere, ibi *Paratus sum*. Quinto spiritui carnem facit subiugare, ibi, *Funes*. Sexto pro beneficijs Deum facit laudare, ibi, *Media nocte*. Septimo singulorum merita facit communicare, ibi, *Particeps*. Octauo intellectum ad Deum uidendum facit eleuare, ibi, *Misericordia tua*. Quantum ergo ad primū, timor domini legem, obseruare facit. Cum. n timor domini differt in hoc à timore seruili, quia timor seruilis nō ti-

C met offensam illius, quē timet, sed solū pęnā, quā transgressio infert, timor aūt filialis nō principaliter timet pęnā, sed ne illū, quē timet, offendat. Hinc est, q cū omnis transgressor diuinæ legis Deū offendat, quòd timor domini facit legē domini plenè obseruare, & illa bona facere, quæ Deus mandat. Vnde Eccl. 15. Qui timet Deum, faciet bona. Et isto timore tactus ps. ait, *Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam*. Primo eligit sibi

D dominum, consequenter deliberat electi domini implere mandatum. Quantū ergo ad primū, dicit, *Portio mea domine*. Et secundum aliam literam, dicitur *portio mea Deus*, qđ nō est intelligēdum q Deus sit pars alicuius integrans aliquod totū, quia tūc esset aliquid maius Deo, cum omne totū sit maius sua parte. Sed ideo Deus pars vel portio sanctorum dicitur, quiā sancti Deum pro fine sibi eligunt. Vbi aduertendū, q quamuis naturaliter omnes homines velint esse beati, & beatitudinem quærant, tamen in rebus diuersis diuersi beatitudinem esse æstimant. Et sic diuersi diuersas res

Timor filialis quo modo differt à seruili.

Beatitudinē diuersi in diuersis rebus q̃runt.

Deus est portio, et pars iustorum. pro beatitudine, & parte sua q̃runt, vt puta superbi, honores, auari, diuitias, voluptuosi, delicias, & hmôi. Et sic diuidit mundus, vt vnus pro sua beatitudine accipiat vnã partẽ, & alius aliã, vt dicat superbus. Portio mea sunt honores & potentiæ. Auarus aũt, Portio mea sunt diuitię, & sic de aliis. Sed timentes Deũ, & iusti non aliqđ tpale, vel transitoriũ pro beatitudine sibi eligunt, sed solũ ipsum dñm, sibi d. *Portio mea domine, vel pars mea dñs.* Vnde hic ait Augu. *Portio mea, dñe, vel pars mea dñs.* Hoc vtrum Deo dicatur, q a particeps Dei fit, q̃ quis ei adhæret, sicut scriptum est, Mihi autẽ adhærere Deo bonũ est. Non.n. existendo sunt hoẽs partes Dei, sed fiunt participando illius vnius q̃ est verus Deus. An quia partes sibi eligunt hoĩes in hoc mũdo, siue sortiuntur, alius hoc, alius aliud, vnde quisq; viuat, quodãmodo portio iustorũ Deus est, vnde sem p viuant? Vide q̃ sequitur audiamus. *Dixi custodire legem tuam.* Quid est. *Portio mea dñe, dixi custodire legem tuam,* nisi quia ita erit portio cuiusq; dñs eum legem ipsius custodierit? Sed qũo custodiet, nisi ad hoc adiuuet spũs viuificãs ne littera occidat? O q̃ altum verbum est istud, *Portio mea dñe,* & maxime pertinens ad clericos. Nã clerus idẽ est q̃ sors, quia illi mundũ relinquentes portionẽ suã Deũ elegerunt. O quã pauci realiter hoc verbũ possunt dicere, *Portio mea dñe.* Audi hic Amb. d. *Portio mea dñe.* O quã rarus in terris q. dicere possit, *Portio mea dñs.* Quam alienus a vitijs, q̃ segregatus ab omni labe peccati, qui nihil hẽat cõe cum sæculo, nihil mundi huius sibi vendicet, non sit corporaliũ possessor cupiditatũ. Quem non inflammet libido non stimulet auaritia, non lasciuia effeminet, nõ luxuria decoloret, nõ sternat ambitio, nõ maceret inuidia, non aliqua negociorũ secularium cura sollicitet, verus minister altaris Dei, Deo, non sibi natus. Leui.n. (vt habet interpretatio) significat. Ipse mihi assumptus, & ipse meus. Idem ergo Leui, & mihi & Deo est. Qũo mihi idem sacerdos, & Deo? Est mihi aduocatus, & Deo deprecator, pro me offerens sacrificium & idem offerens Deo. Deniq; cum

Psal. 72

Clerici quales esse debent.

E Moysi dictum est, vt populo Israel p singulas trib. diuideret terram, & tribueret singulis tribubus portionem, tribum Leuiticam excepit Deus, d. Filijs Leui non erit sors, nec portio in medio fratrum suorum, quia dñs Deus pars eorum est. Et alibi, Ego dñs portio eorũ. Negatur his terrena diuisio, vt ipsi sibi, dum non vendicant sæcularem portionem, fiãt cęlestis possessio, vel hoc solũ nouerint possidere, hoc est fidei & deuotionis obsequiũ, multo ditiores q̃ qui possessionum suarum spacia ampla diffundunt. Quamrumlibet.n. suos fines extendant, & terra

F deficit & mare includit insanas cupiditates, & impendunt tributa maiora q̃ fructus sint. At vero iste nihil sibi possidens nulli nisi Deo militat, supra terram eius est portio, non cum terra deficit, nõ mari clauditur. Cui portio Deus est, possessor est totius naturæ. Pro agris igitur ipse sibi satis est, habens bonũ fructũ qui nunquã possit perire. Pro domibus satis est sibi, vt sit habitatio dñi, & Dei tẽplũ, quo nihil põt esse preciosius. Quid.n. pciosius Deo? Aut quid deest ei viro, qui

G põt dicere, Absit mihi gloriari, nisi i cruce dñi nostri Iesu Christi, per quẽ mihi mũdus crucifixus est, & ego mundo? Tibi ergo Christus portio, tibi Christus possessio est, illius nomẽ tibi munificum illius nomen est fructuosum. Portio tua non ariditate siccatur, non imbre diluitur, non frigore vritur, non tempestate cassatur. Serua ergo possessionẽ quã elegisti. Et infra, Habes ergo, ò homo, multa tibi proposita, vt eligas tibi portionẽ. Proposuit tibi dñs in portione possessio-

H nes, aurũ, argentum, honores, nobilitatem. Proposuit ẽt portionem seipsũ. Habes ergo plurimas portiones, elige quã putas meliorem. Non te numerus perturbet, sed excitet gratia, non te labor auertat, sed fructus inuitet &c. Sed proh, dolendum q̃ multi tantum excæcati portionẽ suam non ipsum Deũ sed libidinẽ ponunt. De quibus dr psal. 49. Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Nos autẽ non sic, sed orãdo dicamus illud ps. 141. Clamaui ad te, domine, dixi; Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.

Habens Deũ possidet omnia.

De-

2131 *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.*

HIc ostendit secũdum. s. ꝙ timor dñi mĩam eius facit postulare. Cũ. n. offensam Dei, & peccata ꝑ se nullus siue gratia, & mĩa eius vitare possit, & timor dñi singulariter fugiat Dei offensam. sequitur ꝙ hominem misericordiã Dei, & gratiã facit postulare, Et hoc est, qđ ait psal. *Deprecatus sum, &c. miserere mei.* Et aduerte quod ait, *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo*, supple videre faciẽ tuã. Et sic declarat quã portionẽ sibi elegit, s. faciẽ Dei uidere. Quid. n. ꝑ faciẽ Dei, nisi Christus intelligit, ut supra ver sic. 150. 1374. 459. Et per consequẽs istis verbis præcabatur Christũ in carnẽ mitti, ut à nobis videri posset. Vnde gl. *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo*, i. videre Christum, quẽ desiderabat aspicere. Vel per faciem Dei intellige apertam Dei notitiam, qua a beatis vr̃ facie ad faciem, sicut dicitur Matt. 18. ꝙ angeli semper vident faciẽ patris. Sed, cum ista Dei facies in præsenti vita mortali videri nõ possit, dicente domino, Exod, 33. Non ui debit me homo, & uiuet, qũo ergo ps. ipsum videre postulat, d. *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo*, s. videre. Sic etenim Moyses hanc cupiẽs videre, Deo dicit, Si inueni gratiã in cõspectu tuo, ostende mihi faciem tuam. Istam materiã tractat hic Amb. d. Moyses rogauit dominũ ut se ei demõstraret dominus, & ut faciẽ ad faciẽ ipsũ videret. Nouerat utique sanctus vates domini, ꝙ inuisibilem Dei faciem ad faciem uidere non posset, sed mensuram supergreditur sancta deuotio ne. Et putauit Deo hoc esse possibile, ut corporis oculis faceret id, quod est in corporeum comprehendi. Non est reprę hensibilis hic error, sed ẽt grata cupiditas. Vel ẽt, quia nouerat in ipso homine aliam post mortem futuram gloriam, & charitatem. Sicut enim stella in charitatate est, ita & resurrectio mortuorum, & qđ seminatur in corruptione, surget in incorruptionem, & quod seminatur cor porale, surget spirituale. Qui igitur scire poterat hoc, merito præsumebat, ut

Facies Dei est eius clarauisio

Videri quomodo potest Deus.

1. Cor. 15.

A vultum Dei videre cuperet, quem esset, obita corporis morte, visurus. Talẽ certe se iam formare cæperat, talẽ iã dñis probabat, ut non distaret ab angelis cælestis minister, & executor oraculi. Et ideo cũ sciret, ꝙ angeli pusillorum semper vidẽt faciem patris, qui in cęlis est, putauit, ꝙ eum iam videre deberet, tanquam oblitus corporis, & deposita carne. Sicut ille qui adhuc in corpore positus, raptus in paradiso, utrũ in corpore, uel extra corpus raptus esset ad tertium cœlum, nesci re se dixit. Sancti enim etiam, cum gerũt B corpus non sunt tamen in carne, sed in spiritu, quoniam, qui conuersantur in carne, Deo placere non possunt. Sanctorum. n. conuersatio non in carne est, sed in cœlo, sicut Paulus ostendit. Et quid di camus de probabili desiderio vultus domini? Homines sunt. Et, si quem nobilẽ, siquem fortem, siquem sapientem esse au diunt, tanquam supra hominem arbitrã tes cupiunt videre. Procedit imperator, cuius regiæ potestati commissa est pars orbis terrarum, concurrunt omnes, & in tanta multitudine illum solum aspicere C gestiunt, & de fulgore purpuræ plus esse in vultu imperatoris æstimant. Miraris ergo, si Dei vultus desiderabilis est, cum hominem sui conformem humanus eius aius miretur aspectũ, vt merito ps. dicat. *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo.* Sed, quia homo ex suis naturalibus ad istã faciẽ Dei vidẽdam consurgere nõ põt sine auxilio Dei spirituali, ideò ad postulandum pro hoc Dei gratiã se ps. cõ uertit Deo dicens, *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Vbi notandum est, ꝙ nul lus peccato pollutus Deũ videre potest, D quem solum corde mundi cõspicere pos sunt, Christo dicente, Beati mundo corde, quoniã ipsi Deum uidebunt. Cum igi tur nõ meritis nostris, sed sola Dei misericordia a peccatis mundemur cõsequẽs est, ut omnis, q Deũ habet videre, prius misericordiam Dei poscat, qua oculus mentis purificetur. Et ideo Dei misericordiam petit, dicẽs, *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Quasi dicat, Vt faciem tuam, quam videre deprecor, cernere possim, secundum misericordiam tuam dele iniquitatem meam. Sed ad-

1. Cor. 12.

Videre Deũ desiderare debemus

Matth. 5.

uerte.ꝙ duplex est mĩa, ſ.quædã iuſta, & quædã iniuſta. Miſericordia aũt Dei, qua per lignum crucis noſtra delet peccata, iuſta eſt, & iſtã petit. Et hoc deducit hic Ambr. d. Donare peccata & mĩa eſt, & iuſtitia eſt. Deniq; iuſtitiæ aſſeribit diuina ſcriptura veniam peccatorũ, ſm illud, Benedictum lignum, ꝙ fit per iuſtitiam, maledictum aũt lignum, ꝙ fit per manus hominum. Primum ad crucẽ dñi retulit, ſecundum vero ad errorem gentilium, qui ligna venerantur. Iuſtitia aũt, quę eſt crucis? niſi ꝙ aſcendẽs illud patibulum dñs noſter Ieſus Chriſtus peccatorum noſtrorum chirographum crucifixit ibi, & ſuo cruore totius orbis terrarum peccata deleuit. In quo ergo iuſtus eſt Deus, niſi in eo quod ſciuit, ꝙ de limo terræ hominem ſignauit? (quę terra vtiq; corruptelę obnoxia eſt à uitio lubricæ paſſionis) ppea ergo dñs, qui ſecundum animam te ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam fecit, hoc eſt rõnabilem iuſtum, pudicum. In eo.n. ad imaginem Dei es, ſi ſis iuſtus, ſi ſis caſtus, vt immaculata in te figura perfulgeat. Seiens ergo Deus corporis fragilitatem, corruptelæ patere hominem, quaſi iuſtus, fragili naturæ delicta conceſſit. Et ſic fuit iſta mĩa iuſta. Et ſubdit Ambr. de mĩa iniuſta, d. Eſt ẽt iniuſta mĩa. Denique in libris Regum dr̃, quia Saul poſtea cõtraxit offenſam, quia miſeratus eſt Agag hoſtium regem, quem prohibebat ſentẽtia diuina ſeruari, vt ſi quis latronem, ſi liis deprecantibus motus, & lacrymis cõiugis eius inflexus, abſoluendum putet, cui adhuc latrocinandi aſpiret affectus. Nonne innocentem tradet exitio, qui liberat multorum exitia cogitantem? Certe, ſi gladium reprimit, uincula diſſoluit, laxat exilio. Cur latrocinandi quã põt elementiore uia non eripit facultatem, qui uoluntatem extorquere non potuit? Non poteſt ergo hęc dici iuſta mĩa in ipſa eccleſia, vbi maxime miſereri decet, & tueri quam maxime debet formã iuſtitiæ, ne quis a conſortio criminis abſtentus, breuis lacrymula, atque ad tempus parata, uel ẽt vberioribus fletibus cõionem, quam plurimis debet poſtulare temporibus, facilitate ſacerdotis extorqueat. Nonne cum vni indulget indigno, plurimos facit ad prolapſus contagium prouocari? Facilitas huius veniæ incentiuum tribuit delinquendi. Conſequenter adducit exemplum, qui miſericordia motus tribuit infirmo nociua, ꝙ petit, vel qui non ſecat membrum ſecandum, motus prece infirmantis, qm̃ talis miſericordia crudelitas eſt. Ad propoſitum ergo pſ. petens a Deo, *Miſerere mei ſecundum eloquium tuum.* Miſericordiam quam petit, diſcernit ab iniuſta miſericordia, d. *ſecundum uerbum tuum.* Verbũ enim Dei iuſtitia eſt. Petit ergo miſericordiam iuſtam ſecundum verbum Dei; quia uerbi Dei ſententia eſt, vt conuerſis venia donetur, ſi legitimè eſt facta conuerſio. Vnde ſequitur.

Miſericordia quædam iuſta q̃dã iniuſta.

Sap. 14.

1. Re. 14

Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos in teſtimonia tua. 113 x

HIc oſtendit tertium, ſ. ꝙ timor Dei de peccatis facit pœnitere. Si.n. timor dñi expellit peccatum, & ſine pœnitentia peccatum ſaltẽ ab adulto non expellitur, conſequens eſt, vt Dei timor hominem ad pęnitentiam ducat, vt conuertatur ad dñm. Et hoc eſt, ꝙ pſ. timore tactus diuino ait, *Cogitaui uias meas, & conuerti,* &c. Et aduerte, ꝙ iſte textus in pluribus codicibus diuerſificatur. Nã ſecundum Auguſt. & Ambr. ſic ponitur. *Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos.* Et alii habent. *Et aduertiſti pedes meos.* Si dicat, *Et conuerti pedes meos,* tunc eſt ſenſus, Cogitaui vias meas & cõuerti pedes meos, ſ. a vijs meis, quę diſplicẽt mihi, vt, ſ. irent in teſtimonia tua, & ibi viã haberẽt. Si aũt dicatur, *Et auertiſti pedes meos.* Quod ſic dicit ſecundũ Aug. vt hoc potius Dei gratię tribuatur, ſecundum illud, ꝙ Apoſt. ait, Deus eſt, qui operatur in nobis. Cui etiam dicitur, Auerte oculos meos, ne uideant uanitatem. Si oculos, ne uideant uanitatem, cur & non pedes, vt non ſectentur errorẽ? Sed ſiue dicat, *& conuerti pedes meos,* ſiue, *& conuertiſti pedes,* ſiue, *& auertiſti pedes meos,* ab illo totũ fit, ut ſciamus cuius faciem precatus eſt in corde ſuo. Dicat ergo, *Cogitaui uias meas,* &c. Iſte uerſus dupliciter

Eccl. 1.

Phil. 2.

ter exponitur, primo, s. vt loquatur de viis suis præteritis, secundo vt loquatur de viis suis futuris. Primo exponitur de viis præteritis hic sensus, *Cogitaui uias meas præteritas*, i. actiones meas & affectiones & ueni illas plenas peccatis. Ideo pœnitendo de illis, *converti pedes meos*, i. affectiones, in testimonia tua. i. in uias mandatorum tuorum. Et istum sensum hic ponit Ambr. dicens, Diuisus est sensus, aut quia dicit, *vias meas*, scilicet superiores cogitaui plenas peccatis & ideo vt remissionem peccatorum possem promereri morum conuersiones, studioque uirtutum, aueiti vel cõuerti pedes meos in testimonia tua, ut nõ tam meis gressibus, quibus ante sum lapsus, sed testimoniorum tuorum itineribus ambularem; quæ tuorum semitæ mandatorum me errare nõ sinerent, nec vestigium in tortuosa & deuia deflectere. Frequenter ignorantes iter, si strata viarum sequantur, perueniunt quo desiderant, & carent erroris confractu. Si autẽ vsurpent scire, quę nesciunt, & putent aliqua sequenda compendia, a publici tractus itinere recedẽtes, erroris labyrinthos incurrunt, vt eos de itinere deflexisse pœniteat. Et ideo post multa laborum dispendia, ad iter, quod reliquerint, redire contendunt. Sic & peccator cogitans vias suas præteritas, in quibus Deum offendit, ad iter rectũ reuertens, dicit. *Cogitaui uias meas & cõuerti pedes meos in testimonia tua.* Secundo hic versus exponitur de viis, & actionibus de futuro. Quia homo antequam faciat aliquid, debet cogitando deliberare, an hoc sit faciendũ, & quo ordine. Et habita sana deliberatione, ad illã partem prosequendam se debet conuertere, quam secundum mandata Dei uiderit faciendam. Et istum sensum hic ponit Ambr. dicens. *Cogitaui uias meas*, &c. scilicet futuras, vt actus meos cogitationibus ante præuenirem, ne inconsulta operatione progressus aliquid in ipsis cogitationibus offensionis inciderem. Vt, si aliquid agere velim, ante cogitem, vtrũ agendũ sit illud, quod desidero, aut quo agendum sit modo. Similiter si alloquendum est utrum loqui debeam, deinde vtrum publice, vel secrete. Omnia igitur cum cogitatione facito, ut non te pœni-

Cogitare præterita mala debemus & pœnitere.

Agenda præcogitare debemus.

Cogitanda sunt agenda antequã fiant.

A teat operis tuis. At vero si viam ingressus cum venis ad compitũ aliquod (ita enim appellatur plurimarum congressus viarum) si nescis, quod iter ingredi debeas, stas, & cogitans ipse tecum, vtrũ primam viam, vel secundam, vel tertiã viam eligas, quam sequaris, nec putas prius arripiendum iter, q̃ animo diffinieris. Quanto igitur magis animo debes, ac mente consistere, qui ad regnum cæleste cõscendis iter, & cogitare tecũ, quia non omnis via illo ducit, non omnis uia illo dirigit, ad Hierusalem illã quæ in cælo est. Sunt

B enim viæ, quę malos exitus habẽt. Est autem angustior via illa, quæ ducit ad regnum. Volens igitur illam ingredi viam quæ ad Deum ducit, non circunspicies, non ipse tecum tractabis, nõ cõsiderabis ne de facili capiaris affectu, siue latitudine prouocatus ingrediaris iter, quod te ad inferna deducat, vt puta. Hic cogitauit, ut uideret mulierem, ut uideret ad concupiscẽdum, sed mala hæc cogitatio. Relinquat vias suas. Alius quidẽ non cogitauit, sed subito aspexit, & captus est, vidit & concupiuit, & ideo lapsus est. Q̃d

C si fragilem suum considerasset aspectum, & eum tenuisset, ne, cum uideret mulierem, mente caperetur, utique non prospexisset ad mulierem, ne concupisceret eã. Videns, ergo mulierem, non direxit pedem suum in testimonia domini, q, si ante lapsum suum cogitasset, forsitan dixisset *Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.* Cogitet ergo primum quemadmodũ videat, quemadmodum loquatur. Bene sic cogitauit, qui di

D cebat. Pone, domine, custodiam ori meo, ne forte, dum mẽs inflammatur ardore, lingua sermone labatur, aut multiloquio incauto etiam quod mens non cogitauit incurrat loquendi facilitatem. Cogitet quemadmodum pedem suũ dirigat, manum afferat, ne impetu indignationis impulsus cum repellere debeat iniuriam, ipse alteri iactum cædis illidat. Cogitandum est igitur, quid geramus. Vbi enim pręcedit cogitatio, maturitas operationis adhibetur. Et hoc est, quod ait psalm. *Cogitaui uias meas*, scilicet omnia, q̃ agere debeo *& conuerti pedes meos in testimonia tua.*

Matt. 7.

Ps. 140.

Paratus

mè comprehenditur, non in hoc sæculo, sed in futuro repositā nostrorū remunerationē esse meritorū. Sed paucorum est istud aduertere, hęc Ambr. Hoc ergo aduertere nos suo exēplo docet Psalmista, d. *A lege autem tua non declinaui.* Quasi dicat, Etsi superbi prosperos hic habeant success⁹, iusti aūt & humiles aduersos, tñ q a spe doctus ꝙ non hic dantur malorū supplicia, præmiaq; bonorū, sed in futuro danda reseruantur. Ideo à lege Dei nō declinaui, in futuro præmiari cupiens, non in præsenti. Et hoc est quod subdit.

2125 *Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo domine, & consolatus sum.*

Iuditia Dei iustis cōsolantur, peccatores autē terrent.

HIc ostēdit quartum, scilicet, ꝙ spes iudiciorū Dei renouat memoriā. Spe.n. speramus, non in præsenti, sed in futuro ueram, & finalem esse omniū retributionem. Quādū intentē cogitamus, recordamur iudiciorum Dei mirabiliū, quia.s. hic boni premuntur aduersitatib. & mali prosperitatib. exaltantur, quod ideo faciunt Dei iudicia, vt mali, si quid boni fecerūt hic præmium accipiant, sed in futuro supplicium. Et boni, si quid hic puniendum commiserint, hic puniātur, vt in futuro plenius præmientur. Et hęc iudiciorū recordatio magnam consolationem iustis ministrat. Et hoc est, ꝙ ait Psalmista d. *Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo, domine, & consolatus sum.* Quis enim iustorum non consoletur hęc iudicia cernens? Quod hic declarās Ambros. ait, Nisi enim unusquisq; legis instructus & informatus exēplis credat semper vera Dei esse iudicia, citò declinat à lege. Qui aūt præterita repetit, ex semetipso colligit seriē veritatis, cognoscit ꝙ peccatori nequaquā pœnā suę impietatis euadat, neq; iustus equitatis suę præmijs defraudetur. Rectè.n. animo, ꝙ ab initio Adam pp mandati cęlestis preuaricationem de paradisi eiectus est incolatu. Et Cain parricidialis sceleris precium diuina sententia auctoritate damnatos exul uexit. Quòd Enoch pp deuotionē raptus ad cęlū terrenæ malitiæ virtus euaserit. Quòd Noe pp iustitiā diluuij victor generis factus humani sit. Quod Abrahā pp fidem, seminarium posteritatis suæ toto orbe diffuderit. Quod Israel pp laborū tolerantiā populū credentiū proprij nominis signaculo consecrauerit. Quod Dauid pp mansuetudinē regali honore donatus, seniorib. fratrib. antelatus sit. Quod Helias pp zelū Dei curru eleuatus in aerem cęlestis sedis hospitium noui generis acquisierit incolatū. Hæc qui nouit retexere, hēt unde gratiā suæ consolationis acquirat. Et aduertit ꝙ iudicia Dei vera, iustificata in semetipsa desiderabilia super aurum, & lapidem preciosum multū. & dulciora super mel, & fauū. Etenim seruus tuus custodit ea. Custodienti igitur dulcia sunt diuina iudicia, negligenti aūt illa, esse amara dubium non est, quia non aduertit in opprobrij turpitudine peccatorū, propositum sibi diuinæ euentum esse sententiæ. Qui aūt sibi bene conscius est, non turbatur utiq; d. Hæredes sumus Dei, cohæredes aūt Christi, si tamen compatimur, vt glorificemur. Sed quis nostrum huiusmodi, vt mandatorum diuinorum serie consoletur? Et addit probās hæc per exemplū dicens, Terribilia etiam sunt peccatoribus humana iudicia, quanto magis diuina formidinis sunt? Denique ut ex istis illa, quæ diuina, & terrena sunt, colligamus exemplo, uidemus in hoc sæculo innocentes lætos ad iudicium festinare, odisse moras, celeriter affectare iudicium, reos autem effugere, & pauere, differre, vitare, mœsti ficari. Deniq; cum diuini iudicij adierint consistorium, trepidant, tabescunt, labefactantur. Beatus itaque ille, qui illud celeste iudiciū ęquus expectat. Scit enim sibi regnū cęlorum, angelorum consortium, coronā quoq; bonorū repositam esse meritorū. Ex quibus omnib. patet, ꝙ memoria iudiciorū Dei iustos consolatur. Vnde & Greg. d. ꝙ iusti diem iudicij lætantes expectant, v de. b. Quod nunc exprimens Psal. d. *Memor fui iudiciorum tuorum a sæculo, domine, & consolatus sum.*

Iudicia Dei sunt iusta.

Ps. 18.

Iudicia Dei peccatorib. terribilia, iustis sunt dulcia.

Rom. 8.

Greg. 31 mor. c. 18

Defectio tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. 2126

OStendit hic quintum, s. ꝙ spes in verbo habita in nobis causat, respectu proximorum, compassionem, & cle-

Peccata proximorũ plus displicere debẽt nobis q̃ propria pœna.

clementiam. Cuius ratio est, q a spes vera includit amorẽ illius in quo speratur. Amor aũt assimilat amantem amato. Ex quo sequitur q sperans in Dei uerbo similis illi existit Dei verbum fuit summæ compassionis erga nos peccatores, & clementiæ, intantũ q plus doluit nostra peccata q̃ suas pęnas quia pro nostris peccatis delẽdis in corpore suo pœnas, ac etiã mortẽ recepit. Et hoc est, q hic ps. in persona martyrũ ac aliorum iustorũ, qui psequebantur a malis, plus dolens pro ipsorum peccatis quã pro propriis pęnis ait *Defectio tenuit me pro peccatoribus*, &c. defectio, idest, tædium, vel dolor. Isto modo hic exponit hunc versum Ambr. d. *Defectio tenuit me pro peccatoribus*, &c. Non est hoc commune cum multis, nam plurimorũ est contristari, si quã ab aliquo patiãtur iniuriam, si lęsi, si decolorati sunt. Nostra. n. causa est, nos infirmiores, si audi nobis aliquos dolemus fuisse. At vero qui fortior est, non pprium contumeliã dolet, sed aliena peccata, & in sua iniuria lapsum alterius ingemiscit, & causa se fuisse deplorat lædendi erroris. Exemplum accipe apostolicũ. Paulus enim peccata flebat aliena, sicut ipse ait. Nam ex multa tribulatione, & angustia cordis scripsi vobis p multas lachrymas. Et cũ ipse contristaret, eos ipsos, quos arguebat contristari volebat. Deniq; addidit. nõ contristemini, sed vt sciatis, quã charitatẽ habeo in vobis abũdãtius. Cõtristari. n. volebat vsque ad pęnitentiã lapsos, non vsque ad męstitiam profundiorem tantũ vt eorum qui arguebãtur męstitia gaudium ficret arguẽti. Vnde ait, Si. n. ego contristor vos, & quis est, qui me lætificet, nisi qui cõtristatur ex me? Arguit itaq; vt alleuiet diuturnitatem męstitiæ quo pęnitẽtia fieret in salutẽ. Dãnat ut absoluat, excludit ut recipiat, non ignoscit, ut liberet illi deo talis. Paulus q a bene peritus in lege, cognouerat pceptũ d. *Defectio tenuit me p peccatoribus derelinquentibus legẽ tuã*. Dolebat ps. non q a cõtemnebatur, non quia appetebatur ipse, sed quia lex Dei derelinquebatur. Et eorum qui hoc faciebãt damnũ dolebat q pertinẽt Deo. Sicut. n. bonus pater filii i phrenesi constituti, cum ab eo maledicitur,

2.Cor.2

Dolere dẽmus plus peccata aliena quã pœnas nostras.

verberatur, afficitur iniurijs, non suam, sed ægroti deflet ærumnã, & contumeliã dolet, non q sibi sit irrogata, sed quia per furorem, quid facit æger, ignorat. Ita uir bonus, cũ videt peccatorẽ non reuereri, non honorare etiam canos senioris, quo pręsente, aliud faciat indignũ, non agnoscere quadam peccati insania quam indecora, & inhonesta comittat, quasi moriturum dolet, quasi desperatum a medicis ingemiscit. Et, vt bonus medicus primo monet, deinde etiamsi grauia patiatur, tamen tanquã ille ægrũ, & si cædatur, sustinet, & si maledicatur, nõ derelinquit, & quicquid potest medicinæ adhibere, non denegat, nec tanquam contumacem deserit, sed tanquam bene de se meritum omni studio sanare contendit, exercens non solum artis peritiam, sed etiam mentis benignitatẽ. Ita ergo & iustus, cũ contemnit a peccatoribus, non auertit, & cũ lædit, furoris illud putat esse, non improbitatis, magisq; vulneri eius medicinam afferre desiderat, & compatit, & dolet, nõ ppter se, sed pp illũ, qui desperato laborat incõmodo, & dicit. Hũc vnum ex fratribus sic laborare, sic affici uideo, ut faciat mihi iniuriã. Qui si cognosceret, me honoraret vtiq; nõ lederet. Ergo si iustus sum afficior propter dilectionẽ, propter charitatem, propter ecclesiæ damnũ, propter corporis Christi detrimentum. Hoc est ergo, quod dolet psalm. Et ideo dolet, quia cum vnum membrum patitur, cætera membra compatiuntur. Et hoc est qđ ait, *Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.*

Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ. 112

OStendit hic sextum, scilicet quod spes consolationem spiritus efficit, & lætitiam. Si enim spes lucri temporalis lætificat temporales homines, multo fortius spes spiritualis (quæ est certa expectatio futuræ beatitudinis ex Dei gratia prouenientens, & meritis) spirituales homines lætificat. Et ideo gratias lęti agunt Deo, qui ipsos iustificauit, & in spe constituit. Et hoc est, qđ hic ait ps. *Cãtabiles mihi erãt iustificationes tuæ*, &c.

Vbi notandum est q Dei iustificationes in hoc loco peregrinationis sedule Deo cantare debemus propter multa. Primo propter gratiarũ actionem. Ideo enim cãtus fuit inuentus, primo ut uoce sonora alicuius laus exprimeretur. Sic & ecclesia cantando Deum laudat, Laudare asit Deum est ei gratias de acceptis reddere beneficiis. Et ideo ne Deo simus ingrati, hic continue iustificationes eius, q bus nos iustificat, & beneficia cãtãdo corde resonare debemus. Et ad istum intellectum hunc passum exponit Bernardus d. *Cantabiles mihi erant iustificationes*, &c Quoties tẽtatio superatur, aut vitiũ subiugatur, aut imminẽs periculũ declinatur, aut laqueus insidiantis deprehẽditur, aut uitiosa, aut inueterata quæcũq; animæ passio semel, perfecteque sanatur aut multum cupita & petita uirtus tandem aliquando Dei munere obtinetur, toties iuxta psal. personet gratiarum actio, & vox laudis, & ad singula queq; beneficia benedicatur Deus in donis suis. Alioqui ingratus reputabitur cũ discussio aduenerit, qui non poterit Deo dicere. *Cantabiles mihi erãt iustificationes tuæ*, &c. Secũdo propter memoriæ cõmendationem. Quod. n. alta uoce cantatur, magis memoriæ commẽdatur. Et ad istum sensum hũc uersum hic exponit Amb. dicẽs, Quæ, n. bene memoriæ tenemus, cãtare consueuimus, & q̃ melius cãtantur melius, nostris adhærent sensib. Dicit ergo, *Cantabiles mihi erant*, &c. Quia nõ p functorie trãsire debemus, quãdo legimus, vt tunc tantũ, cum legerimus, in memoriã eorũ redire uideamur, sed etiã cũ abest codex manibus, non tanq̃ animalia q̃ probant immũda in lege, sed tanq̃ animalia munda, quę etiam canendo pascuntur, quæ ruminare consueuerũt, ex semetipsis alimenta sibi recondita proferentes. Ita & nos de nostræ memoriæ thesauro de interioribus nostris ruminãdum nobis pabulum spirituale promamus, hymni nobis, cantica nobis, psalmi nobis iustificarionis dominisine, psallamus spiritu, psallamus & mente, Ne si obliti fuerimus in temporis necessitatis, dicat vnicuiq;. Abieeisti sermones meos retrorsum. Et ideo ut expelleret, & elimi naret obliuia a domo sancta sua, cantores sibi fecit verus Salomõ, qui toto spiritu cõquirendæ cognitionis diuinitatis intenderent. Ex quibus apparet, q̃ hoc q̃d. dr̃ *Cantabiles mihi erant* &c. Idem est, q Memoriter retinebã iustificationes tuas. Tertio ppter spiritus sancti inuocationẽ. Prophetæ. n. q̃n spiritum propheticũ in seipsis excitare uolebant, psallẽdi peritũ iubebant psallere, quo suaui inuitata dulcedine, spiritualis infunderet gratia, Sic. n. de Helisco dr̃ 4. Reg. 3. q cum in seipso spiritum' propheticũ excitare vellet, ait, Adducite mihi psaltem. Cumque caneret psaltes, facta est super eum manus domini, & prophetauit. O quam ergo dulcis cantilena, quæ non corpus effœminat, sed mentem animumque confirmat. Sic ergo isto modo quid est dicere, *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*, nisi Iustificationes eorũ cantando quærebam? Quarto propter spiritus mali expulsionem. Spiritus. n. maligni melodiam cantus maxime spiritualis odiunt propter cõcordiam vocum, & ipsa audita fugiunt. Sic. n. habemus 1. Reg. 16. quãdocunq; spiritus malus arripiebat Saul, tollebat Dauid citharã & percutiebat manu sua, & Saul leuius habebat, & recedebat ab eo spiritus malus. Si igit spiritus malus per cãtum fugatur, quanto magis absens impedit ne accedat? Dicat ergo psal. *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*, s. ad prohibendum spiritũ malignũ, qui mihi insidiari conatur, quãdiu sum In præsenti uita. Quod notat d. *In loco peregrinationis meæ*. Et notãter dicit *in loco peregrinationis meæ*, ad denotandũ, q̃d. qui vult cãtum suũ prædictas habere virtutes, mundum istum pro peregrinatione habere debet, non p patria ciuitate, q a scilicet mẽte in cælis debet cõuersari non in mundo. Vnde istũ passum sic Ambr. hic exponit, dicẽns, Sed, quia non satis est, ut quis cantabiles habeat iustificationes Dei, nisi terrenarum exuatur seruitio solicitudinũ, ideo subdit dicẽs, *In loco peregrinationis meæ* Vnde & Apostolus non vult nos in domo Dei fidei uocatione aduenas esse, atque peregrinos, sed ciues sanctorum, & domesticos Dei. Qui enim domesticus Dei est, exul est in mundo,

Cantare Deo est ei gratias agere.

Cãtare memoriam fortificat.

1 Cor. 14.

Cãtare excitat spiritum propheticum.

Cantus dæmones fugat.

Sancti peregrini sunt in mundo, & ciues celi.

E F G H

in mundo. Qui conuersatur, in cælest.b. A peregrinus est in terris. Qui ergo cantat iustificationes Dei, hic in loco peregrinationis debet esse. Qui n. cætas vacuus est, & diuersarũ cogitationũ curas abijcit, se questrat auaritiam, non solum corporis voce, sed & mentis viuacitet se mulcet. Non enim tanq̃ mestus inopiæ solicitudine, sed tanquam liber ab omnib. affectibus corporalium passionum esse dẽt. Sic enim & alibi cantabat psalm. dicens, Gaudebunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam redemisti.

2. Pet. 2.

Psal. 70.

2118 *Memor fui nocte nominis tui domine: & custodiui legem tuam.*

HIc ostendit septimum, s. q̃ spes mãdatorum Dei firmat custodiã. Cum enim spes sit certa expectatio futurę beatitudinis, quæ haberi non potest sine finali perseuerantia in diuinis mandatis, consequens est, q̃ spes illam perseuerantiam finalem concernat, ut habens verã spem, quandiu est in nocte præsentis exilij, diuina mandata meditet, & seruet. Et hoc est q̃ hic ait ps. *Memor fui nocte nominis tui dñe*, &c. Dicit ergo nox p̃sens uita. vel p̃sẽtis vitæ miseria, Dicit ergo, *Memor fui nocte nominis tui*: q. a in miseria, & aduersitate positi, nomen dñi magis inuocare coguntur, q̃ prosperitate florentes. Et ideo ait, *Memor fui nocte nominis tui*. Vnde hic ait Ambros. Non est magnum, si tunc nominis Dei sis memor, & dño gratias agas, qñ in prosperis, & secundis es, sed si tunc adhæres Christo, qñ persecutore te exagitat, qñ aliqua procella perturbat. Amisisti filium in illo dolore, in illa nocte, in illa destructione memento dñi Dei tui, ne quasi non exauditus ingratus sis, & in tua præuaricéris ærumna. Pulsus es in exilium, memento dñi Dei tui, ne patriæ interdictæ tibi charitatẽ Deo præferas. Alicuius diuitiis oppressus es potentia, amisisti proprias facultates, indiges sumptu, memẽto domini Dei tui, ne nox te egestatis abducat à deuotionis affectu. Hoc est, n. mandatum legis, vt in nocte magis quæras, quando magis exaudiaris à domino, & possis dicere, In tribulatione inuocaui

Spes.

Aduersitas dominum inuocare facit.

Nox aduersitatẽ significat.

Ps. 117.

dñm, & exaudiuit me in latitudine. Sic ergo in nocte memor est nominis Dei, qui in aduersitate Deo gratias agit, Deũ laudat. Et qui in hac mortalitate positus, totam virtutẽ, & gratiã suam Deo, non sibi attribuit. Et ad hũc intellectum hunc locum exponit Aug. d. *Memor fui nocte nominis tui, domine*. Nox est præsens vita, vbi est mortalitatis ærumna, nox est in superbis inique agentibus, nox est in tædio à peccatorib. relinquentib. legem, nox est in loco peregrinationis huius, donec veniat dñs, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis. In hac ergo nocte memor dẽt esse homo nominis Dei, vt, qui gloriatur, in domino glorietur. Sic enim quisq; non in sua, sed in Dei iustitia à Deo sibi donata, custodit legem Dei. Sicut iste ait, *Memor fui nocte nominis tui, domine, & custodiui legem tuam*. Quam non custodisset, si in sua virtute confidens, nominis Dei memor non fuisset. Adiutorium enim nostrum in nomine domini. Vel aliter, vt nox accipiatur magis ad literam, scilicet pro tempore noctis, vt distinguitur contra diem, quia, sicut illo potissimum tempore vigent tentationes carnis, & dæmonis, sic & deuotionis feruor maior insurgat. Et ad hunc intellectum hic exponit Ambros. hũc uersum, dicens, *Memor fui nocte nominis tui*. Hoc nomen inuocetur noctibus, & diebus, ut nullum tempus precandi vacuum sinat sancta deuotio præterire. Si studentes igitur doctrinis sęcularibus perparum somno indulgent, quanto magis, qui Deum cupiunt cognoscere, non debent somno corporis impediri, nisi quantum naturæ opus est? Dauid per singulas noctes lectum suum lachrymis lauabat, surgebat etiam noctis medio, ut domino confiteretur. Ecce totam noctem sopori existimas deputandam? Tunc magis tibi orandus est dominus, & tunc præsidia postulanda, tunc culpa cauenda, qñ videtur habere secretum, quando maxime in circuitu meo, & parietes me operiunt. Considerãdum quia Deus omnia intuetur abscondita. Ne dixeris ergo, Circumfusus sum tenebris, quis me videt, & quem vereor septus parietibus, & inclusus?

B

C

D

1. Cor. 4

2. Cor. 10.

Ps. 123.

Nocte est orãdum.

Psal. 6.

Eccl. 23.

Psal. 31.

inclusus? Quia vultus dñi super facientes mala, Deinde si arbitriũ nõ vides temetipsum non vides? cõscientiæ tuę testimoniũ non vereris? Nescis illã caliginẽ noctis non opertoriũ sed incẽtiuũ esse peccati? Cũ somno, & cibo feruent corpora, tunc ẽt mentis vigor sopore laxatur, & somno resoluitur. Tũc irrepit impuri libido concubitus, tunc perturbatur cor, squalore immunditiæ: non veref castitatis puritas, nõ considerat pudicitiæ gloria, non, recẽletur, quia nox erat, qñ Iudas dñum prodidit, qñ Petrus negauit. Illo igitur potissimum tempore iust ficationes Dei animo recondendæ sunt, relegenda mandata hortatoria, illa castitatis præcepta non absint, ut illis occupata mens, flagrantiam libidinis carnis restinguat ardorem. &c. Ex quibus patet, ꝙ ille legem Dei custodit, qui sic est nocte memor nominis domini, cuius volũtas est in lege domini, & in lege eius meditatur die ac nocte. Et hoc est ꝙ nunc ait psal. *Memor fui nocte nominis tui*, &c.

5129 *Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui.*

HIc ostendit octauum, s. ꝙ spes solicitudinẽ præstat, & diligẽtiam. Illã rem solicite quærimus q̃ inuenire speramus. Circa aũt illius inquisitionem non occupamur multum, q̃ reperire dubitamus, sed circa illã nihil, de qua desperamus. Quia ergo sperabat notitiam legis habere, ideo circa illã exquirendo solicitus erat, d. *Hæc facta est mihi* &c. Iste versus multipliciter exponit, sm ꝙ hoc pronomẽ *Hæc* diuersa supradicta põt referre vel demõstrare, Primo ergo ly *Hæc* põt demonstrare aduersitatẽ iustorũ, & persecutionem, de qua dictum est suprà, Hæc me cõsolata est in humilitate mea. Et iterũ, Memor fui nocte &c. Certũ est enim ꝙ ideo martyres persequebantur, quia legẽ Dei & iustificationes exquirebant, Et tunc est uox cuiuslibet martyris dicentis. *Hæc* (scilicet persecutio, & aduersitas) *facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui*, s. te uerũ Deum confitẽdo, & idolorũ culturã abnegãdo. Vel põt ly *Hæc* referre aduersitatẽ & miseriã vitæ præsentis, in q̃ cecidimus pp primorũ parentum superbiã. Quę quidem miseria sicut malis, & impatientib. est occasio peccati, sic bonis, & Deum colẽtibus proficit ad salutem, quia est materia merendi. Et tunc est sensus, *Hæc* (scilicet miseria pñtis vitæ) *facta est mihi*: i. ad vtilitatẽ mihi venit, quia &c. Et istũ intellectum hic ponit Aug. d. *Hæc facta est mihi.* Tota nãq; sententia superior sic se hẽt, *Memor fui nocte nominis tui, domine, & custodiui legem tuam.* Et sequitur. *Hæc facta est mihi* &c. Hæc. s. nox, facta est mihi. Ac si diceret. Hæc nox pro me facta est, s. vt prodesset mihi. Si. n. humilitas illa mortalitatis nõ ab re intelligitur nox, vbi inuicẽ latent corda mortalium, & talib. tenebris innumerabiles & graues tentationes oriantur, ita ut in eadẽ nocte pertranseant etiam bestiæ syluæ, ut et de illo leone rugiente, & quærente quẽ deuoret, dominus ait. Hac nocte Sathanas postulauit ut cribraret vos sicut triticũ, profectò hæc ipsa humilitas in loco peregrinationis huius, quæ nox rectè intelligitur, prodest eis, qui salubriter exercentur in ea, vt discant non superbire propter quod malum, idest istam noctẽ, pulsus est homo, sed gratis iustificatus. Atque ut in ista humilitate proficiat, varijs tentationibus huius noctis oppositus, iam intelligens dicat, Bonum mihi, ꝙ humiliasti me, vt discã iustificationes tuas. Nã quid aliud est, Bonum mihi ꝙ humiliasti me, nisi, hæc humilitas, quæ nox uocatur, facta est mihi, idest, factum est, ut prodesset mihi? Sed quare hoc? scilicet *quia iustificationes tuas*, non meas, *exquisiui*. Vel aliter ly *Hæc* potest referri ad illud quod supra dictũ est, *Memor fui nocte nominis tui*, vt demonstret memoriam nominis Dei. Et tunc est sensus *Hæc* (scilicet memoria nominis tui) *facta est mihi: quia iustificationes tuas exquisiui*, idest, quia sæpius meditatus sum iustificationes tuas, ideo memoriam habeo nominis tui. Frequens enim meditatio rei ipsam in nostra memoria firmat. Et istum sensum hic ponit Amb. d. *Hæc facta est mihi*, &c. i. hæc memoria facta est mihi, ut scilicet essem in nocte memor nominis tui, ne ebrietate sopitus, ne

Aduersa proficiũt patienti bus

Ps. 103.
Luc. 22.

ne epulis resolutus in somnum, ne curis secularib. occupatus, obliuio mihi rue venerationis irreperet. Sed quotidiana meditatione mēbra castigans, & intētionē mentis exercens, assiduitate fiat nobis cursus iste solennis, vt dnm Iesum et in noctib. toto veneremur affectu. Vel aliter, ut p ly *Hec* demonstretur gloria Dei *Psal. 26.* æterna: de qua dr. Vnā petij a dño, hanc requirā, ut inhabitē &c. Et tunc est sensus, *Hec*, s. gloria æterna *facta est mihi*: i. hanc merui, *quia iustificationes tuas exquisiui*. Et istum intellectum hic ponit Aug. dicens, Possumus autem & aliter hoc intelligere, *Hec facta est mihi*, ut hoc pronomen *Hec* non aliter accipiatur quam se habet in alio loco ubi legitur, Vnam petij a domino, hanc requiram.

2130 **P**Ortio mea domine, dixi custodire legem tuam.

HIc incipit octauus octonarius: cui pro titulo præmittitur octaua litera alphabeti Hebraici, quę est Heth, quę congruè huic octonario præmittitur, q a interpretatur pauor. In isto. n. octonario Psal. optat uidere faciem dñi, cuius mandata est obseruatus, ideo pro labore expetit mercedē, pro merito præmiū quęrit, s. beatitudinē æternam. Ad illam maximè inducit timor dñi, non quidem seruilis, vel mundanus, sed filialis, & castus, quo non pena, sed offensa timet. Vnde Ambr. hic ait, Litera octaua est heth, q interpretatione Latina dr pauor. Sanctorum pauor esse consueuit. Deniq; pauor cecidit super Abraham, dū sacrificationē offerret plenā mysterijs spiritualibus. Ipse quoque Dauid ait, Ego dixi in pauore meo; Ois homo mendax. Pauorē reuerentiā religionis significat magis q̃ infirmitatē timoris. Licet & ipse timor sm Deum sanctus sit. Initium. n. sapientiæ, timor dñi. Ergo qui timent Deū, sapientes sunt, qui autem sapientes sunt, beati sunt. Beatus. n. quē tu erudieris, dñe, & de lege tua docueris eum. Hi quoq; qui timent Deū beati sunt; sicut exēpli exstat autoritas, quia beati oēs, qui timent dominum. Ex quib. colligitur, q timentes Deum sapientes sunt, & beati sunt. Sanctus igitur timor dñi, quia verè sanctorū est pauor. Sic igitur hic de pauore sanctorū, qui nos facit beatos, qui nos facit sollicitos ad inquirēdum illud bonū, q speramus, q quia in octaua resurrectionis præstab. t, ideo octauus iste octonarius ponitur. Sic igitur in octonario agit de timore dñi, quo mediante, beatificamur. Et ideo sm diuersos timoris effectus iste ps. diuiditur. Hic. n. ostenditur, q timor dñi sanctus primo legem Dei facit obseruare, in principio. Secundo misericordiā Dei facit implorare, ibi. *Deprecatus sum.* Tertiò de peccatis facit penitere, ibi. *Cogitaui.* Quartò mortem pro Christo facit nō timere, ibi *Paratus sum.* Quinto spiritui carnem facit subiugare, ibi, *Funes.* Sexto pro beneficijs Deum facit laudare, ibi, *Media nocte.* Septimo singulorum merita facit communicare, ibi, *Particeps.* Octauo intellectum ad Deum uidendum facit eleuare, ibi, *Misericordia tua.* Quantum ergo ad primū, timor domini legem, obseruare facit. Cum. n timor domini differet in hoc à timore seruili, quia timor seruilis nō timet offensam illius, quē timet, sed solū penā, quā transgressio infert, timor aūt filialis nō principaliter timet penā, sed ne illū, quē timet, offendat. Hinc est, q, cū omnis transgressor diuinæ legis Deū offendat, quòd timor domini facit legē domini plenè obseruare, & illa bona facere, quæ Deus mandat. Vnde Eccl. 15. Qui timet Deum, faciet bona. Et isto timore tactus ps. ait, *Portio mea domine, dixi, custodire legem tuam.* Primo eligit sibi dominum, consequenter deliberat electi domini implere mandatum. Quantū ergo ad primū, dicit, *Portio mea domine.* Et secundum aliam literam, dicitur *portio mea Deus*, qđ nō est intelligēdum q Deus sit pars alicuius integrans aliquod totū, quia tūc esset aliquid maius Deo, cum omne totū sit maius sua parte. Sed ideo Deus pars vel portio sanctorum dicitur, quia sancti Deum pro fine sibi eligunt. Vbi aduertendū, q quamuis naturaliter omnes homines velint esse beati, & beatitudinem quærant, tamen in rebus diuersis diuersi beatitudinem esse æstimant. Et sic diuersi diuersas res

Marginalia: *Heth.* *Gen. 15.* *Ps. 115.* *Ecclesi. 1.* *Timor dñi beatificat.* *Timor filialis quomodo differt à seruili.* *Beatitudinē diuersi in diuersis rebus ęrunt.* A B C D

Deus est portio, et pars iustorum. pro beatitudine,& parte sua quærunt, vt puta superbi, honores, auari, diuitias, voluptuosi, delicias,& huiusmodi. Et sic diuidit mundus, vt vnus pro sua beatitudine accipiat vnā partē,& alius aliā, vt dicat superbus. Portio mea sunt honores & potentiæ. Auarus ait, Portio mea sunt diuitiæ,& sic de aliis. Sed timentes Deū,& iusti non aliqd tpale, vel transitoriū pro beatitudine sibi eligunt, sed solū ipsum dnm, sibi d. *Portio mea domine, vel pars mea dñs.* Vnde hic ait Augu. *Portio mea, dñe, vel pars mea dñs.* Hoc vtrum Deo di-
Psal. 72 catur, qa particeps Dei fit, q squis ei adhæret, sicut scriptum est, Mihi autē adhærere Deo bonū est. Non.n. existendo sunt hoïes partes Dei, sed fiunt participando illius vnius q est verus Deus. An qu:a partes sibi eligunt hoïes in hoc mūdo, siue sortiuntur, alius hoc, alius aliud, vnde quisq; viuat, quodāmodo portio iustorū Deus est, vnde semp viuant? Vn-
Clerici quales esse debent. de q sequitur audiamus. *Dixi custodire legem tuam.* Quid est. *Portio mea dñe, dixi custodire legem tuam*, nisi quia ita erit portio cuiusq; dñs cum legem ipsius custodierit? Sed qūo custodiet, nisi ad hoc adiuuet spūs viuificās ne litera occidat? O q̄ altum verbum est istud, *Portio mea dñe*,& maxime pertinens ad clericos. Nā clerus idē est q sors, quia illi mundū relinquentes portionē suā Deū elegerunt. O quā pauci realiter hoc verbū possunt dicere. *Portio mea dñe.* Audi hic Amb. d. *Portio mea dñe.* O quā rarus in terris q dicere possit, *Portio mea dñs.* Quam alienus a vitijs, q̄ segregatus ab omni labe peccati, qui nihil hēat cōe cum sæculo, nihil mundi huius sibi vendicet, non sit corporaliū possessor cupiditatū. Quem non inflammet libido non stimulet auaritia, non lasciuia effeminet, nō luxuria decoloret, nō sternat ambitio, nō maceret inuidia, non aliqua negociorū sæcularium cura sollicitet, verus minister altaris Dei, Deo, non sibi natus. Leui.n. (vt habet interpretatio) significat. Ipse mihi assumptus,& ipse meus. Idem ergo Leui,& mihi & Deo est. Qūo mihi idem sacerdos,& Deo? Est mihi aduocatus,& Deo deprecator, pro me offerens sacrificium & idem offerens Deo. Deniq; cum

E Moysi dictum est, vt populo Israel p singulas trib. diuideret terram,& tribueret singulis tribubus portionem, tribum Leuiticam excepit Deus, d. Filijs Leui non erit sors, nec portio in medio fratrum suorum, quia dñs Deus pars eorum est. Et alibi, Ego dñs portio eorū. Negatur his terrena diuisio, vt ipsi sibi, dum non vendicant sæcularem portionem, fiāt cœlestis possessio. vel hoc solū nouerint possidere, hoc est fidei & deuotionis obsequiū, multo ditiores q̄ qui possessionum suarum spacia ampla diffundunt. Quan-
F tumlibet.n. suos fines extendant,& terra deficit & mare includit insanas cupiditates,& impendunt tributa maiora q̄ fructus sint. At vero iste nihil sibi possidens nulli nisi Deo militat, supra terram eius est portio, non cum terra deficit, nō mari clauditur. Cui portio Deus est. possessor est totius naturæ. Pro agris igitur ipse sibi satis est, habens bonū fructū qui nunquā possit perire. Pro domibus satis est sibi, vt sit habitatio dñi,& Dei tēplū, quo nihil pōt esse preciosius. Quid.n. p-
G ciosius Deo? Aut quid deest ei viro, qui pōt dicere, Absit mihi gloriari, nisi i cruce dñi nostri Iesu Christi, per quē mihi mūdus crucifixus est,& ego mundo? Tibi ergo Christus portio, tibi Christus possessio est, illius nomē tibi munificum illius nomen est fructuosum. Portio tua non ariditate siccatur, non imbre diluitur, non frigore vritur, non tempestate cassatur. Serua ergo possessionē quā elegisti. Et infra, Habes ergo, ò homo, multa tibi proposita, vt eligas tibi portionē. Proposuit tibi dñs in portione possessio-
H nes, aurū, argentum, honores, nobilitatem. Proposuit et portionem seipsū. Habes ergo plurimas portiones, elige quā putas meliorem. Non te numerus perturbet, sed excitet gratia, non te labor auertat, sed fructus inuitet &c. Sed proh, dolendum q multi tantum excæcati portionē suam non ipsum Deū sed libidinē ponunt, De quibus dr psal. 49. Si videbas furem, currebas cum eo,& cum adulteris portionem tuam ponebas, Nos autē non sic, sed orādo dicamus illud ps. 141. Clamaui ad te, domine, dixi; Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.

Habens Deū possidet omnia.

De-

2131 *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.*

HIc ostendit secũdum.s.ꝙ timor dñi
mĩam eius facit postulare. Cũ.n.
offensam Dei,& peccata ꝑ se nullus sine
gracia,& mĩa eius vitare possit,& timor
dñi singulariter fugiat Dei offensam, se-
quitur ꝙ hominem misericordiã Dei, &
graciã facit postulare, Et hoc est, qđ ait
psal. *Deprecatus sum,&c. miserere mei.* Et
aduerte quod ait, *Deprecatus sum faciem
tuam in toto corde meo*, supple videre fa-
ciẽ tuã. Et sic declarat quã portionẽ sibi
elegit,s.faciẽ Dei uidere. Quid.n. ꝑ faciẽ
Dei, nisi Christus intelligit, ut supra ver
sic.150.1374.459. Et per consequẽs istis
verbis præcabatur Christũ in carnẽ mit- *Facies Dei est eius clarauisse*
ti, ut à nobis videri posset. Vnde gl. *Depre
catus sum faciem tuam in toto corde meo*, i.
videre Christum, quẽ desiderabat aspice
re. Vel per faciem Dei intellige apertam
Dei notitiam, qua a beatis vr̃ facie ad fa
ciem, sicut dicitur Matt.18. ꝙ angeli sem
per vident faciẽ patris. Sed, cum ista Dei
facies in præsenti vita mortali videri nõ
possit, dicente domino, Exod,33. Non ui
debit me homo,& uiuet, quõ ergo ps.ip-
sum videre postulat, d. *Deprecatus sum fa
ciem tuam in toto corde meo*, s.videre. Sic
etenim Moyses hanc cupiẽs videre, Deo
dicit, Si inueni gratiã in cõspectu tuo, o-
stende mihi faciem tuam. Istam materiã
tractat hic Amb. d. Moyses rogauit domi
nũ ut se ei demõstraret dominus, & ut fa
cie ad faciẽ ipsũ videret. Nouerat utique *Videri quomodo potest Deus.*
sanctus vates domini, ꝙ inuisibilem Dei
faciem ad faciem uidere non posset, sed
mensuram supergreditur sancta deuotio
ne. Et putauit Deo hoc esse possibile, ut
corporis oculis faceret id, quod est in
corporeum comprehendi. Non est repre
hensibilis hic error, sed ẽt grata cupidi-
tas. Vel ẽt, quia nouerat in ipso homine *1.Cor. 15.*
aliam post mortem futuram gloriam, &
charitatem. Sicut enim stella in charita-
tate est, ita & resurrectio mortuorum, &
qđ seminatur in corruptione, surget in
incorruptionem, & quod seminatur cor
porale, surget spirituale. Qui igitur sci-
re poterat hoc, merito præsumebat, ut

A vultum Dei videre cuperet, quem esset,
obita corporis morte, visurus. Talẽ certe
se iam formare cœperat, talẽ iã dñs pro-
babat, ut non distaret ab angelis cælestis
minister, & executor oraculi. Et ideo cũ
sciret, ꝙ angeli pusillorum semper vidẽt
faciem patris, qui in cęlis est, putauit, ꝙ
eum iam videre deberet, tanquam obli-
tus corporis, & deposita carne. Sicut ille
qui adhuc in corpore positus, raptus in *1.Cor.*
paradiso, utrũ in corpore, uel extra cor- *12.*
pus raptus esset ad tertium cœlum, nesci
re se dixit. Sancti enim etiam, cum gerũt
B corpus non sunt tamen in carne, sed in
spiritu, quoniam, qui conuersantur in *Videre Deũ desiderare debemus*
carne, Deo placere non possunt. Sancto-
rum.n. conuersatio non in carne est, sed
in cœlo, sicut Paulus ostendit. Et quid di
camus de probabili desiderio vultus do-
mini? Homines sunt. Et, si quem nobilẽ,
si quem fortem, si quem sapientem esse au
diunt, tanquam supra hominem arbitrã
tes cupiunt videre. Procedit imperator,
cuius regiæ potestati commissa est pars
orbis terrarum, concurrunt omnes, & in
tanta multitudine illum solum aspicere
C gestiunt, & de fulgore purpuræ plus esse
in vultu imperatoris æstimant. Miraris
ergo, si Dei vultus desiderabilis est, cum
hominem sui conformem humanus eius
aĩus miretur aspectũ, vt merito ps. dicat.
*Deprecatus sum faciem tuam in toto corde
meo.* Sed, quia homo ex suis naturalibus
ad istã faciẽ Dei vidẽdam consurgere nõ
põt sine auxilio Dei spirituali, ideo ad
postulandum pro hoc Dei gratiã se ps.cõ
uertit Deo dicens, *Miserere mei secundum
eloquium tuum.* Vbi notandum est, ꝙ nul
lus peccato pollutus Deũ videre potest,
D quem solum corde mundi cõspicere pos
sunt, Christo dicente, Beati mundo cor- *Matth.*
de, quoniã ipsi Deum uidebunt. Cum igi *5.*
tur nõ meritis nostris, sed sola Dei mise
ricordia a peccatis mundemur cõsequẽs
est, ut omnis, q Deũ habet videre, prius
misericordiam Dei poscat, qua oculus
mentis purificetur. Et ideo Dei miseri-
cordiam petit, dicẽs, *Miserere mei secun-
dum eloquium tuum.* Quasi dicat, Vt fa-
ciem tuam, quam videre deprecor, cer-
nere possim, secundum misericordiam
tuam dele iniquitatem meam. Sed ad-

uerte, quod duplex est misericordia, scilicet quaedam iusta, & quaedam iniusta. Misericordia autem Dei, qua per lignum crucis nostra delet peccata, iusta est, & istam petit. Et hoc deducit hic Ambr. d. Donare peccata & misericordia est, & iustitia est. Denique iustitiae abscribit diuina scriptura veniam peccatorum, secundum illud, Benedictum lignum, quod fit per iustitiam, maledictum autem lignum, quod fit per manus hominum. Primum ad crucem domini retulit, secundum vero ad errorem gentilium, qui ligna venerantur. Iustitia autem, quae est crucis? nisi quod ascendens illud patibulum dominus noster Iesus Christus peccatorum nostrorum chirographum crucifixit ibi, & suo cruore totius orbis terrarum peccata deleuit. In quo ergo iustus est Deus, nisi in eo quod sciuit, quod de limo terrae hominem signauit? (quae terra vtique corruptelae obnoxia est à uitio lubricae passionis) propterea ergo dominus, qui secundum animam te ad imaginem, & similitudinem suam fecit, hoc est rationabilem iustum, pudicum. In eo. n. ad imaginem Dei es, si sis iustus, si sis castus, vt immaculata in te figura perfulgeat. Sciens ergo Deus corporis fragilitatem, corruptelae patere hominem, quasi iustus, fragili naturae delicta concessit. Et sic fuit ista misericordia iusta. Et subdit Ambr. de misericordia iniusta, d. Est et iniusta misericordia. Denique in libris Regum dr, quia Saul postea contraxit offensam, quia miseratus est Agag hostium regem, quem prohibebat sententia diuina seruari, vt si quis latronem, filiis deprecantibus motus, & lacrymis coniugis eius inflexus, absoluendum putet, cui adhuc latrocinandi aspiret affectus. Nonne innocentem tradet exitio, qui liberat multorum exitia cogitantem? Certe, si gladium reprimit, uincula dissoluit, laxat exilio. Cur latrocinandi quam pot clementiore uia non eripit facultatem, qui voluntatem extorquere non potuit? Non potest ergo haec dici iusta misericordia in ipsa ecclesia, vbi maxime misereri decet, & tueri quam maxime debet formam iustitiae, ne quis a consortio criminis abstentus, breuis lacrymula, atque ad tempus parata, uel et vberioribus fletibus communionem, quam plurimis debet, postulare temporibus, facilitate sacerdotis ex-

Misericordia quaedam iusta, quaedam iniusta.

Sap. 14.

2. Re. 14

E torqueat. Nonne cum vni indulget indigno, plurimos facit ad prolapsus contagium prouocari? Facilitas huius veniae incentiuum tribuit delinquendi. Consequenter adducit exemplum, qui misericordia motus tribuit infirmo nociua, quae petit, vel qui non secat membrum secandum, motus prece infirmantis, quia talis misericordia crudelitas est. Ad propositum ergo ps. petens a Deo, *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Misericordiam quam petit, discernit ab iniusta misericordia, d. *secundum uerbum tuum*. Verbum

F enim Dei iustitia est. Petit ergo misericordiam iustam secundum verbum Dei, quia uerbi Dei sententia est, vt conuersis venia donetur, si legitimè est facta conuersio. Vnde sequitur.

Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua. 113 x

HIc ostendit tertium, scilicet quod timor Dei de peccatis facit poenitere. Si. n. timor domini expellit peccatum, & sine poenitentia peccatum saltem ab adulto non

G expellitur, consequens est, vt Dei timor hominem ad penitentiam ducat, vt conuertatur ad dominum. Et hoc est, quod ps. timore tactus diuino ait, *Cogitaui uias meas, & conuerti*, &c. Et aduerte, quod iste textus in pluribus codicibus diuersificatur. Nam secundum August. & Ambr. sic ponitur. *Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos.* Et alii habent. *Et aduertisti pedes meos*. Si dicat, *Et conuerti pedes meos*, tunc est sensus, Cogitaui vias meas & conuerti pedes meos, s. a vijs meis, quae displicent mihi, vt, s. irent in testimonia tua, & ibi viam

H haberet. Si autem dicatur, *Et auertisti pedes meos.* Quod sic dicit secundum Aug. vt hoc potius Dei gratiae tribuatur, secundum illud, quod Apost. ait, Deus est, qui operatur in nobis. Cui etiam dicitur, Auerte oculos meos, ne uideant vanitatem. Si oculos, ne uideant vanitatem, cur & non pedes, vt non sectentur errorem? Sed siue dicat, *& conuerti pedes meos*, siue, *& conuertisti pedes*, siue, *& auertisti pedes meos*, ab illo totum fit, ut sciamus cuius faciem precatus est in corde suo. Dicat ergo, *Cogitaui uias meas*, &c. Iste uersus dupliciter

Eccl. 1.

Phil. 2.

ter exponitur, primo, s. vt loquaꝰ de viis suis preteritis, secundo vt loquaꝰ de viis suis futuris. Primo exponitur de viis preteritis vt sic sensus, *Cogitaui uias meas preteritas*, i. actiones meas & affectiones & ueni illas plenas peccatis. Ideo premittendo de illis, *converti pedes meos*, i. affectiones, in testimonia tua. i. in uias mādatorum tuorum. Et istum sensum hic ponit Ambr. dicens, Diuisus est sensus, aut quia dicit, *vias meas*, scilicet superiores cogitaui plenas peccatis & ideo vt remissioné peccatorum possem promereri morum conuersiones, studioque uirtutũ, auerti vel cōuerti pedes meos in testimonia tua, ut nō iam meis gressibus, quibus ante sum lapsus, sed testimoniorum tuorum itineribus ambularem, quæ tuorum semitæ mandatorum me errare nō sinerent, nec vestigium intortuosa & deuia deflecterē. Frequenter ignorantes iter, si strata viarum sequantur, perueniunt quo desiderant, & carent erroris confractu. Si autē vsurpent scire, quę nesciunt, & putent aliqua sequenda compendia, a publici tractus itinere recedētes, erroris labyrinthos incurrunt, vt eos de itinere deflexisse pæniteat. Et ideo post multa laborum dispendia, ad iter, quod reliquerint, redire contendunt. Sic & peccator cogitans vias suas pręteritas, in quibus Deum offendit, ad iter rectũ reuertens, dicit. *Cogitaui uias meas & cōuerti pedes meos in testimonia tua.* Secundo hic versus exponiꝰ de viis, & actionibus de futuro. Quia homo antequam faciat aliquid, debet cogitando deliberare, an hoc sit faciendũ, & quo ordine. Et habita sanā deliberatione, ad illā partem ꝓsequendam se debet conuertere, quam secūdũ mandata Dei uiderit faciendam. Et istum sensum hic ponit Ambr. dicens. *Cogitaui uias meas*, &c. scilicet futuras, vt actus meos cogitationibus ante pręuenirem, ne incōsulta operatione progressus aliquid in ipsis cogitationibus offensionis inciderem. Vt, si aliquid agere velim, ante cogitem, vtrũ agendũ sit illud, quod desidero, aut quo agendum sit modo. Similiter si alloquendum est utrum loqui debeam, deinde vtrum publice, vel secrete. Omnia igitur cum cogitatione facito, ut non te pæniteat operis tuis. At vero si viam ingressus cum venis ad compitũ aliquod (ita enim appellatur plurimarum congressus viarum) si nescis, quod iter ingredi debeas, stas, & cogitans ipse tecum, vtrũ primam viam vel secundam, vel tertiā viam eligas, quam sequaris, nec putas prius arripiendum iter, q̄ animo diffinieris Quanto igitur magis animo debes, ac mente consistere, qui ad regnum cæleste cōscendis iter, & cogitare tecũ, quia non omnis via illo ducit, non omnis uia illo dirigit, ad Hierusalem illā quæ in cælo est. Sunt enim viæ, quę malos exitus habēt. Est autem angustior via illa, quæ ducit ad regnum. Volens igitur illam ingredi viam quæ ad Deum ducit, non circunspicies, non ipse tecum tractabis, nō cōsiderabis ne de facili capiaris affectu, siue latitudine prouocatus ingrediaris iter, quod te ad inferna deducat, vt puta. Hic cogitauit, ut uideret mulierem, ut uideret ad concupiscēdum, sed mala hæc cogitatio. Relinquat vias suas. Alius quidē non cogitauit, sed subito aspexit, & captus est, vidit & concupiuit, & ideo lapsus est. Qđ si fragilem suum considerasset aspectum, & eum tenuisset, ne, cum uideret mulierem, mente caperetur, utique non ꝓspexisset ad mulierem, ne concupisceret eā. Videns, ergo mulierem, non direxit pedem suum in testimonia domini, q, si ante lapsum suum cogitasset, forsitan dixisset *Cogitaui uias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.* Cogitet ergo primum quemadmodũ videat, quemadmodum loquatur. Bene sic cogitauit, qui dicebat. Pone, domine, custodiam ori meo, ne forte, dum mēs inflammatur ardore, lingua sermone labatur, aut multiloquo incauto etiam quod mens non cogitauit incurrat loquendi facilitatem. Cogitet quemadmodum pedem suũ dirigat, manum afferat, ne impetu indignationis impulsus cum repellere debeat iniuriam, ipse alteri ictum cædis illidat. Cogitandum est igitur, quid geramus. Vbi enim pręcedit cogitatio, maturitas operationis adhibetur. Et hoc est, quod ait psalm. *Cogitaui uias meas*, scilicet omnia, q̄ agere debeo *& conuerti pedes meos in testimonia tua.*

Cogitare præterita mala debemus & pæniteri.

Agenda præcogitare debemus.

Cogitanda sunt agenda antequā fiant.

Matt. 7.

Ps. 140.

Paratus

2133 *Paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.* E

Agenda præcogitans non turbatur

HIc ostendit quartū, s. q timor dñi facit mortem pro Christo non timere. Si.n. timor dñi fugit offensam Dei, sequitur q paratum facit hominem ad oia, quæ Deus mandat. Mandat aūt mortem corporis pro saluanda vita aīę, non timere. Matth. 10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, &c. Et hoc est, q psal. timore dñi fretus, pro mandatis Dei adimplendis, ēt mortem non timet, d. *Paratus sum, & non sum turbatus*, &c. Ex hoc. n. F perpendere poteris, quantum valeat solita præmeditatio futurorum. Si quis. n. mente cogitare velit, ad quem finem ducat via lata mundi, quia ad æternum supplicium, ad quem finem ducat arcta via mandatorum Dei, quia ad regnum cœleste, nunquam ingrederetur viam latam, sed arctam intraret. Et ideo postquā ps. præcogitauit vias suas, statim viam, quæ ad vitam, ducit, elegit, d. *Paratus sum, & non sum turbatus*, &c. q. d. Et si in via mandatorum tuorum aduersa premant, maledicta obijciantur, mors immineat, tñ G oīa ista contemno, quia transitoria sunt & ad viam mandatorum paratū me offero, quia illa breuis est, & ad uitam ducit ęternam. Ad istum intellectū Amb. hunc versum exponit hic d. Vbi cogitatione quis præuenit, q acturus est, semper paratus ad agendū est, semper fixus, & validus, vt non queat subita aliqua accidentium offensione turbari. Nulla eum ambitiosa extollunt, nulla eum tēpestas iniustæ inuasionis exagitat, non petulātis oculus meretricis illaquear. Si psecutio, vel mors ingruit, inuenit iam se paratū, H vt ibi possit esse perturbatio salutis incertæ, vbi sperata sacri corona certaminis prouida futuri meditatione prouidit. Si a maledictis obtrectatorib. frequēter obroditur, cogitet quia non est discipulus super magistrū, neq; seruus supra dñm. Si supra filium Dei opprobria exprobrantium nefanda ceciderunt, quēadmodum seruus exortem eorū sperare se poterit? ideoq; mentem suam pręparare debet, vt, cum ista acciderint, turbare se nequeat. Præparet animum, & meditatione componat, vt possit dicere, Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames? &c. Quare aūt nō separetur, adiecit Apostolus: Sed in omnib. his (inquit) superamus pp eū, qui dilexit nos. Inter omnia autem aduersa tentamenta, ad quę sufferenda paratos, & non turbatos præcogitare oportet, nos reddere duo maxime sanctus Salomon oratione propria declarauit, quę rogat, vt possit excludere d. Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi, sed tantū victui meo tribue necessaria, &c. Potes ergo & tu ista tentamenta contemnere, quę formidauit Salomon, qui sapientiā postulauit, & meruit. Diues erat, timuit extolli, pauper fieri formidauit, ne paupertatis necessitate, abstinentiæ gratiam non teneret. Quam multi qui videbātur sancti esse, ceciderunt ab altitudine cordis sui. Quam multi aliqua necessitate deiecti non potuerunt contenti esse iniuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati. Rarus Iob inuenitur in terris, q & diuitias amisit, & filios, & vulnerib. corporis exaratur cum vermes toto corpore fluerent, a Christi charitate nō potuit separari. Paremus igitur affectum nostrū ne imparatum vis repentina perturbet. Veniens igitur in certamen aliquod magnum & graue dic prius, *paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiam mandata tua*. Esto paratus nō solum aduersus ea, quæ vides, sed ēt aduersus ea, quę nondum vides. Foris pugnæ, intus timores, in teipso tibi bellum est. Bonū est, vt in tranquillitate sit animus tuus, & in quadā serenitate. Sed gubernator ille melior est, qui in tempestate nauē gubernat. Rege ergo teipsum qn turbatur animus, mens fluctuat. Laudamus virtutē gubernatoris, qui nullas procellas senserit, & cursum direxit nulla tēpestate tactatus. Sed & illum laudamus, qui aduersus ventos renititur, insurgit aduersus fluctus; non timet cū eleuatur vndis nauigium, vel cū ad profundi ima deponitur. Ita & ille laudādus est gubernator sui, qui ea, quæ aduersa sunt, vincit patientia, virtute superat, sed is non extollitur, aduersis non frangitur. Aduertis igitur cum qtis est tibi prælium. Et ideo meditare, statue animo,

Rom. 8.

Aduersa præcogitando timere non demus.

Prou. 30

1. Cor. 7.

animo, vt procedens ad prælia dicas, *Paratus sum, & non sum turbatus, ut custodiã mandata tua.* Sic & supra dixit Psal. 107. Paratum cor meum Deus, & paratũ cor meum, &c.

2134 *Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus.*

OStendit hic quintum, scilicet quod timor Dei carnem spiritui facit subiugare Sicut. n. timor dñi aïam subijcit Deo, q̃a hoc rõ dictat, sic & cõsequenter carnẽ subiicit spiritui, q̃a implicat aĩam subiici Deo per verã humilitatem, & carnẽ sibi nõ subiicere, q̃a in quo caro non subiicitur spiritui, in illo est peccatũ. In peccato aũt existẽs à Dei subiectione est alienus, quia diabolo subiectus. Et hoc notãs Psal. dicit, *Funes peccatorum circumplexi sunt me*, &c. Vbi notandum quod secundum Gregor. funes in scriptura mysticè multa significant. Vnde ait sic, Scriptura enim fune aliquando dimensionum fortes, aliquando fidem aliquando peccatum consueuit designare. Nam propter hæreditarias dimensionum fortes dicitur Psa. 15. Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi. Funes quippe in præclaris cadunt, dum per humilitatẽ vitæ fortes nos patriæ meliores excipiunt. Rursum fune fides exprimitur, Salomone attestãte, qui ait. Funiculus triplex difficile rumpitur, q̃a, scilicet, fides, quę de cognitione trinitatis est ab ore prædicantium texitur, fortis in electis permanens, in solo temporum corde dissipat. Rursum q̃a fune peccata significãtur, per Prophetam dr̃, Væ, qui trahitis iniquitatẽ in funiculis vanitatis. Iniquitas namq; in funiculis vanitatis trahitur dum per augmentum culpa protelatur. Vnde per Psal. dicitur, *Funes peccatorum circumplexi sunt me.* Quia enim funis torquetur, vt crescat, non immerito peccata in fune significãtur, quia peccatum, quod sæpe peruerso ore dum defenditur, multiplicatur. Sic ergo hic Psalm. funes accipit, non propriè pro ipsis peccatis, sed pro occasionibus, & tentationibus peccatorũ, dicens, *Funes peccatorum*, &c. Vt puta, q̃n caro, mũdus, vel diabolus suis minis, vel terroribus, suis concupiscentiis, vel delectationibus illaqueare cupiũt iustos, vt discedant a lege diuina. Sed iustus illis pulsãtibus, in lege Dei cor suũ confirmat, Ideo subdit, *Et legem tuã non sum oblitus.* Isto modo istum versum hic exponit August. dicens, *Funes peccatorum circumplexi sunt me*, &c. Funes peccatorum impedimenta sunt inimicorũ, siue spiritualiũ, sicut diaboli, & Angelorum eius, siue carnalium, in quibus diabolus operatur. Non enim hoc nomen, quod dictũ est peccatorum ab eo, quod sunt peccata, declinatũ est, sed ab eo, quod sunt peccatores, Cum itaq; peccatores minantur mala, quibus terreãt iustos, ne pro lege Dei patiãtur, quodammodo funes implicant, velut validas & robustas testes suas. Sed & si iustorum implicant corpus, animam non implicant. Propter quod Psalm. ait, *Et legem tuam non sum oblitus.* Ambrosius aũt hoc exponit de vinculis peccatorum, quibus per diabolum implicamur, sed per Christũ liberamur, dicens, Isti sunt funes delictorum nostrorum quibus inuoluimur, & alligamur. Et ideo saluator qui hẽt potestatẽ peccata dimittere dicit illis, qui sunt in vinculis istis, Exite, Vtinam & mihi dicat, Exi de vinculis peccatorũ tuorũ, solue funes errõris tui, quibus circundatus, & alligatus es. Etenim si ne quissimus sum omniũ, & detestabilis, vsu peccatorũ, illo tñ iubente, liber ero, qui sub vno momẽto latronẽ damnatũ reum supplicio eripuit, & constituit in regno suo. Sunt ergo peccata uincula, quibus cõstringimur, etiamsi uideamur liberi. Vinculis. n. peccatorũ suorum unusquisq; cõstringitur. Ligat nos vinculis carnis illecebra, uinculum nostrũ auaritia est, vinculũ nostrũ ebrietas est, uinculum nostrũ concupiscẽtia est, uinculum nostrum superbia est. Sunt & diaboli uincula. Denique scriptũ est, Hanc aũt filiam Abrahæ quam alligauit Sathanas decem & octo annis. Ligat etiã diabolus nos criminum nexu, vinculo fornicationis, uinculo adulterij, vinculo perfidiæ, qua Christus negatur, uinculo inuidiæ, qua frequẽter frater appetit, vinculo crudelitatis, qua socius & frater occiditur. Hæc sunt uincula quibus ligatus, vnusquisq; inclinatur, vt

Gre. 33. mor. ca. 12.
Funes significant multa.
Eccl. 4.
Esa. 5.
Funes peccatorum sunt inductiua ad peccatum.
Esa. 5.
Funes sunt peccata.
Vincula sunt peccata.
Luc. 13.

tur, vt animam suam leuare non possit, nec ad cęlum ob. uitus mentis erigere, nisi dicat eis dñs, Dim ssa es ab inã. mutate tua, & munere eam suę benedictionis erexerit. Hęc sunt sceleratorum vincula, quę diuũ peccatorẽ ligant, hoc est diabolus, & minist i eius, vel certe Nengroth, hoc est amaritudo, vel Esau, hoc est terrenus vel calidus. Isti.n. venatores erant, q feras laqueis captare consueuerãt, & muta animantia uinculis alligare, inutiles venatores, qui capiunt bestias quę pompam spectaculo populari prędeant mini sterium crudelitati. Deniq; nullum inueVenator nullus iustus inuenitur in scriptura. nimas in serie diuinę scripturę de uenatoribus multũ, &c. Est ergo secundum Ambrosiũ sñia, vt ista sint uerba illius q multis vinculis peccatorum ligatur in recordatus legis diuinę, qua, s. dicit, Quacun
Ezec. 18 que hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor, cõfusus de pietate dñi, ad Deum recurrat, ut ipsum a funibus peccatorum absoluat. Et ideo primo se peccatorem confitetur dicens, *Funes peccatorum circũplexi sunt me*. Et consequenter spem absolutionis allegat, dicens, *Et legem tuam non sum oblitus*, qua scilicet contritos absoluit.

2135 *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustificationis tuæ.*

Hic ostendit sextum. s. quod timor domini pro acceptis beneficiis Deum facit laudare. Timor domini iustitiam timentibus Deum præstat, sic qꝫ quis sine timore est iustificari non poterit, vt dicit Ecclesiast. 1. Iustitia aũt requirit ut unicuiq; tribuatur quod suum est. Cum ergo omnia bona nostra sint Dei, & nos Christi quos fecit & refecit, cõsequens est, qꝫ timor dñi nos docet, & omnia nostra a Deo recognoscere, & ipsum laudare. Quod suo exemplo Psal nos facere docet, d. *Media nocte surgebam*. Vbi notãdũ qꝫ nox dupliciter accipitur, ut superius dictum est, versi. 2128. s. & pro tempore nocturno, ut nox distinguitur contra diem) & pro statu aduersitatis & tribulationis. Et de utraque nocte intelligi tur iste versus, ad quem pñt deduci omnia superius dicta in illo versiculo, Memor fui nocte nominis tui dñe, quamuis hic plura addatur, primo ergo intelligitur de hora noctis sm literam. Tũc.n. q maiora vigent dęmonis tentamenta, car- Nocte est orandum. nis seuor, & sollicitudo, maxime surgendum est ad orandũ, ad gratias agendũ, & ad confitendum dño. Et ad istum intellectum hũc versum hic exponit Ambros. d. *Media nocte surgebã*, &c. Nõ satis est dies ad precandũ, surgẽdũ est et nocte, & media nocte. Ipse dñs pnoctauit in oratione vt te nocte pprio ad orãdũ puocaret exemplo. Et vtiq; peccatis tuis ille indulgentiam postulabat a patre, operabatur proprie prãte. Non tibi dicitur Propheta, ut tantũmodo surgas, sed vt & nocte surgas & maxime nocte media. Nocte.n. surgendum ante pręmisit, dicẽs, Memor fui nocte nominis tui dñe. Potest unusquisque memor esse, & pôt quisq; surgere, & cũ surrexit, ea que proprio arbitrio sederint postulare. Addidit ergo hic Psal. d. *Media nocte surgebam*, docens surgẽdum esse media nocte ad orandum. Hoc est ut illo maxime t pe deprecari dñm, & propria debeamus peccata deflere, nec solũ preteritis ueniam postulare, sed et præsentia declinare peccata, & cauere futura. Multa. n. illo t pe tentamenta proferpunt. Tunc feruet carnalis illecebra, tũc tentator illudit, coquitur cibus, potusq; digerit. Stomachus eger, mens somnolẽta, animus occupatus est. Itaq; quiescẽti aut calor soporis auget, aut vigilanti nõdum plenior refusus uiget est, q erro rũ cauere possit incursus. Tunc igitur tẽtator assistit, tunc retialiacit, qbus turbare mentẽ possit improuidam, tunc spiritualesnequitię tenebras ostendunt, tũc omne nefas suadere contendunt, qñ nullus culpę arbiter, nullus crimini cõscius nullus pôt esse testis erroris. Inserit cor di vanas disceptationes, ut dicat sibi. Quis me uidet. Et tenebrę & parietes Eccl. 23 circundãt me. Quẽ vereor? Surge igitur ad precandũ media nocte. Hæc hora est qua tẽtator & nocere consueuit, & irruere. Hęc hora est, qua solet aduersus tentationes graues cęleste venire remediũ. Surgendum ergo est tibi, ne qua fraude vincaris. Prouidẽdum est, tibi eo tempore, quo potes vincere, nequaquã tempus vincen-

vincendi amittas. Surge ergo ad confitendum, domino, vt gratias agas. Cõfitere, domino & æterna iudicia eius, ut quicqd boni accidat, eius iustitiæ deputemus quia iustus est, vt opus suum tueatur, & conseruet. Si aduersa premunt, utiq; iustitiæ suæ ascribamus, q̃a illa, & ampliora meruimus. Hæc Ambr. Sic enim confiteri iudicia iustitiæ domini, docet scriptura, ut nostrum quilibet dicat illud Iob 33. Vere peccaui, & ut dignus eram, non recepi. Secundo iste textus exponitur de nocte aduersitatis, & tribulationis, quæ quãto grauior est eo ipso nobis surgendum amplius ad Deũ deprecandũ. Grauitas enim aduersitatis per mediam noctem figuratur. Et sic exponit Aug. istum passum dicens. *Media nocte surgebam*, &c. Quia & hoc ipsum qđ funes peccatorum circumplectũtur iustum, iudiciũ sunt iustitię Dei. Hoc enim ait de persecutionibus, quas patiebatur ecclesia, cum funes peccatorũ circũplecterentur eam. Proinde mediam noctẽ grauiora tribulationis intelligenda æstimo, in qua dixit, *surgebam*, quia nõ sic eũ affligebat, vt deijceret, sed & surgebat, vt in ipsa tribulatione ad fortius confitendum proficeret, & orãdum. Vel p mediã noctem iudiciũ vltimum intellige. Quod ideo media nox dicitur, quia illius horã ignoramus. Surgit ergo media nocte, qui extremum iudicium meditatur. Confitetur Deum super iudicia iustitiæ, qui credit tunc iuste damnatos puniri æternaliter, & electos æternaliter præmiari. Sic enim Tobias confitebatur domino iudicia iustitiæ suę. d. Iustus es domine, & omnia iudicia tua iusta sunt, & omnes uiæ tuę misericordia & veritas, & iudicium.

Nocte aduersitatis est orandum.

Tob. 3.

2136 *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.*

Participatio meritorum per gratiam.

HIc ponit septimum, scilicet, quod timor domini singulorum merita cõmunicat. Timor enim domini cum iustificet timentẽ, non est sine gratia, & charitate. Gratia autẽ, & charitas nõ quærit quæ sua sunt, sed propria communia facit. Quod maxime uerum est de meritis, & spiritualibus bonis. Et hoc ostendit psalm. d. *Particeps ego sum*, &c. Notandum ergo, quod iste versus dupliciter exponitur. Primo ut sint uerba cuiuslibet iusti in statu gratię existentis, qui particeps ē omnia spiritualia bona aliorum iustorum secundum gradum suę iustitiæ, & charitatis, quia in maiori gratia existens, magis aliorum merita participat. Vnde talis quilibet dicere Deo potest, *Particeps ego sum omnium timentium te*, &c. Qualiter autem merita, & bona iustorum ab omnibus iustis participantur, vide sup. uersic. 400. Aliter exponitur ut sint uerba Christi, qui per carnis assumptionem, omnium iustorũ particeps est, effectus, uel nos cum ipso quasi in oĩbus participamus mysteriis. Primũ sensum hic ponit Aug. d. Ad ipsum. n. caput nostrum, s. Christum, ppřie arbitror pertinere, q̃ dř, *Particeps ego sum omnium*, &c. Sicut. n. in epist. ad Hebr. legit, q. n. sanctificat & q sanctificat, ex uno, oẽs, propter q̃ causam non confundit eos fratres uocare, Et paulo post, ppea ergo (inqt) pueri, cõicauerunt carni & sanguini, & ipse propemodum eorum participauit. Quod quid est aliud quam Eorum particeps factus est? Neque enim efficeremur participes diuinitatis eius, nisi ipse mortalitatis nostræ particeps fieret. Nam in euangelio, q̃ nos diuinitatis eius participes facti sumus, ita dicitur, Dedit eis potestatem filios Dei fieri his q credunt in nomine eius, q non ex sanguinib. neque ex voluntate carnis &c. sed ex Deo nati sunt. Vt autẽ hoc fieret, q̃a & ipse particeps factus est mortalitatis nostræ, ita ibi sequit, Et verbũ caro factũ est, & habitauit in nobis. Per hãc. n. eius participationẽ, nobis gratia subministrat, ut caste timeamus Deum, & custodiamus mandata eius. Secundũ aũt sensum, scilicet qđ nos cum Christo & ipse nobiscũ in omnibus mysteriis participat, hic ponit Ambr. dicẽs. *Particeps ego sum omniũ* &c. Habet & Christus participes atq; cõsortes sui Qđ ostẽdit psal. dicens, Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ p̃ræ consortibus tuis. Habet participes carnis, quia carnem suscepit, Habet participes prophetiæ, quia & ipse propheta. Prophetam (inquit Moyses) suscitabit uobis Deus de fratribus vestris, & omnis qui nõ audierit prophetam

Particeps est Christus omnium iustorum.

Hebr. 2.

Ioan. 1.

Participes sunt Christi in omnibus.

Ps. 44.

pheram illum, exterminabitur de plebe. Ideoq; populus Iudæorũ, quia non audiuit hũc prophetã exterminatus est, vt populus Dei esse desineret, qui ante populus Dei dicebat. Habet Christus & participes veritatis, quia & ipse veritas est, & nos veritatẽ tenere voluit. Habet & participes iustitiæ, qa ipse iustitia est, & nobis de suo dedit. Habet consortes resurrectionis, quia & ipse resurrectio est. Habet consortes immaculatæ vitæ, quia ipse immaculatus est. Et quicunq; in nouitate vitæ ambulauerit, quicũq; tramitẽ iustitiæ tenuerit, particeps Christi est. Habet & tribulationis suę participes. Ideoque Apostolus particeps tribulationis

Coloss. 1. esse cupiebat, qui dicit, Nunc gaudeo in passionib. pro vobis, & adimpleto ea quę desunt tribulationum Christi in carne mea pro corpore eius, q est ecclesia. Ideo Apostolus ostendẽs q̃ gratiã dederit nobis Iesus ait, Participes. n. Christi facti

Hebr. 3. sumus. Sed ille particeps Christi est, qui lugentẽ mœsto cõsolatur affectu, qui in carcere cõstitutũ, proprio nõ defraudat officio, qui ad lectũ ęgrotãtis assidet, nõ vt capiendę hereditatis tendat aucupiũ, sed vt morbi vim sollicito ministerio mitiget. Beatus ergo qui hoc dicere potest, *Particeps ego sum omnium timentium te*. & alteri nõ dicat, Non es de corpore meo, hoc est, non dicat pauperi diues, nõ ignobili nobilis, non ęgro sanus, non debili fortis, nõ imperito sapiens dicat, non es mihi necessarius, sed magis compatiatur infirmis, vt sciat q vnum corpus sumus oẽs, & membris mẽbra connexa, vt alterum sine altero esse non possit, & cũ alterum dolet, compatiatur alterum. Ille est qui rectè dicere potest, *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua*. Hec ille.

1137 *Misericordia tua, domine, plena est terra, iustificationes tuas doce me.*

Ostendit hic octauum, q̃ p timor dñi ad Deum uidendum eleuat. Cũ. n. timor dñi humilitati societur, & oĩs qui se humiliauerit, exaltabitur: consequens est, ut intellectus timentis Deũ per misericordiã eleuetur ad Deũ cognoscendũ, & ipsius iustificationes. Et hoc est, & petit Ps. d. *Misericordia tua, domine, plena est terra*, &c. Iste uersus primò exponitur vt quasi sit declaratiuus vtilitatis, q̃ homines sũt cõsecuti ex hoc q Christus particeps nostri factus est. Sic. n. ipsũ hic exponit August. d. Et pp hoc q Christus particeps factus est fratrũ suorum, Deus hominũ, immortalis mortaliũ: ideo granũ cecidit in terrã, ut mortificatũ multũ faceret fructũ. Vnde de ipso fructu adiunxit Ps. d. *Misericordia domini plena est terra*. Et vnde hoc, nisi cum iustificatur impius? In cuius gratiæ scientia vt proficiat, adiũgit, *Iustificationes tuas doce me.* Alter hũc versiculũ exponit Ambr. ostẽdens q misericordia Dei qnq; plena dĩ terra, & nõ cœlum. Vnde hic d. *Misericordia domini plena est terra.* Quomodo plena est terra misericordia dñi, nisi p passionẽ dñi nostri Iesu Christi? q̃ futuram præuidens, quasi promissam Propheta concelebrat: Prophetis. n. ea, quæ futura sunt, præuidentib. moris est, ut iã quasi decursa memorẽtur, quæ posterioris ętatis sunt. Plena est ergo terra misericordia dñi, q omnib. data est remissio peccatorũ. Super oẽs sol oriri iubet. Et hic quidã sol super oẽs quotidie oritur. Mysticus aũt sol ille iustitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, & omnibus resurrexit. Ideo aũt passus est, vt tolleret peccatum mundi. Si quis aũt non credit in Christum generali beneficio se fraudat, vt si quis clausis fenestris, radios solis excludat, non ideo sol non est ortus omnibus, quia calore eius ipse se fraudat, sed quod solis est, prærogatiuam suã seruat, quod impedientis est, cõis à se gratia lucis excludit. Et hoc diuinę misericordiæ deputatur, q a pluit super iustos, & iniustos. Aut certè sic interpretandũ est, q misericordia dñi plena sit terra. Quia dñi est terra, & plenitudo eius, ipse super maria fundauit eã, & super flumina præparauit illã. Etenim per ecclesiam in omnes gẽtes diffusa est dñi misericordia, atq; fides. Sed fortasse dicet aliquis. Quare non dictum est, Misericordia dñi plenum est cœlum, quia sunt et spirituales nequitiæ in cęlestibus? Sed non illæ ad communionem indulgẽtię Dei remissionemq; pertinet peccatorũ, quibus

Marginal notes: Misericordia est fructus incarnationis. — Misericordia est fructus passionis Christi. — Futura per modũ preteriti dicũt Propheta. — Misericordia dñi plena est terra. — Mat. 5. — Psa 3. — Quæstio.

quibus ignis seruatur æternus. Illa aūt cœlestiū spirituū agmina sic auxilio dñi fulciuntur, vt nō tāta eius indigeat mīa quanta quę sunt inferiora, atq; terrenā. Non.n. illa carnis inuolucro vestiuntur, in qua frequēs est illecebra. Sequitur, *Iustificationes tuas doce me.* Ideo.n. iustificationes Dei ab ipso dño petit doceri, quia difficile est in terra hmōi magistrū reperire, qui ea doceat; quæ ipse nō nōuerit. Ad illū ergo doctorem intimo propheta conscendit affectu, qui solus magister est verus. Docet ergo Deus, & mētes illuminat singulorum, & claritatē cognitionis infundit, si tu aperias ostiū cordis tui, & cœlestis gratiæ recipias claritatē, qñ dubitas, diligenter inquiras. Qui.n. quærit inuenit, & ei aperitur qui pulsat. Multa.n. obscuritas est in scripturis propheticis. Sed si manu quadā mentis tuæ scripturarū ianuā pulses, & ea quę sūt occulta diligēter examines, paulatim incipis sermonē colligere dictorū, & aperiet tibi non ab alio, sed a Dei verbo, de quo in Apoc. scribitur, q̄ agnus librum signatū aperuerit, quē nullus ante poterat aperire, quia solus dñs Iesus in Euangelio suorum prophetarum ænigmata & legis mysteria reuelauit, solus sciētiæ clauem detulit & dedit aperire nobis. Et ideo ad ipsum conuersus dicit psal. *Tu me* (inqt) *doce iustificationes tuas*, quia tu es uera iustitia. Tu doce me q̄ sapienter dicta sunt, q̄a tu ipse es vera sapiētia. Tu aperi cor meū, qui aperuisti librū. Tu aperi illud ostiū, q̄ in cœlo est, q̄a tu ipse es ianua. Per te si quis intrauerit, regnū illud possidebit æternū. Per te si quis intrauerit, non decipietur, quia falli non pōt, quicunq; veritatis domiciliū fuerit ingressus. Aliter aūt oñdit Ricardus de Sācto Victore, q̄ño mīa domini plena est terra, atq; cœlū, d. *Misericordia domini ioles cœlum, & terram*, &c. vide versic. 484.

Christus solus est uerus magister, & doctor.

Matt. 7.

Docetur q̄ studet.

Apoc. 5.

Gratia, inuocatio prędicatoria.

2138 ***Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine secundum uerbum tuum.***

HIc incipit octonarius nonus, cui p titulo præmittitur nona litera alphabeti Hebraici, quę est teth, quæ huic octonario merito præmittitur, siue ppo

Theth.

A nitur, nam teth interpretatur exclusio. Hic aūt agitur de patientia sanctorum, quę pœnarū excludit tristitiā, & facit bonum, & iocundū, martyres pati p Chro. Martyres amore sui regis omnia aspera per virtutē patientiæ dulcia reputabant oīa crudelia, iocunde perferebant, foras seruilē mittentes timorem. Vt miles, qui imperatorem diligit, bella pro imperatore suscepta nō metuit. Vt seruus amās dñm, quis per deuia & prærupta mittatur; tñ omnia pericula amore dñi contēnit, atsi quis dñm petat, seipsum offerre

Patiētia magna est uirtus.

B nō trepidat. Vt quis trans mare positos filios uidere desiderat, non metuit naufragia liberorum amore. Ingreditur maris fluctus, subit incerta nauigiis, & metū discriminis filiorū desideria leuant. Quā pulchre hoc de martyribus dr̄, qui vere militant Christo, qui persectiones, vngulas gladios, incendia non timentes infestis regibus vltro se obtulerunt. Timorem etenim quem poterant hēre pœnarum, excluserūt amore martyrii. Hęc ergo est sanctorum patientia, quæ oēm seruilem excludit timorē, de qua iste o-

C ctonarius agit. Et ideo pro titulo ly præmittitur teth, i. exclusio. Agitur ergo in isto octonario de martyrum patientiæ, & s̄m varios effectus patientiæ, quos fecit in martyribus, iste octonarius diuiditur. Virtus.n. patientiæ in martyrib. hæc faciebat. In pœnis primo animam lætificat, in principio. Secundo dubia clarificat: ibi *Bonitatem & disciplinam*. Tertio crimina exterminat: ibi, *Priusquam humiliarer*. Quarto aspera dulcificat, ibi, *Bo-*

D *nus es tu*. Quinto pcordia fortificat, ibi, *Multiplicata*. Sexto malitiam non approbat: ibi, *Coagulatum*. Septimo merita multiplicat: ibi, *Bonum mihi quod humiliasti me*. Octauo pmia magnificat; ibi, *Bonum mihi lex oris tui*. Quantum ergo ad primum, uirtus patientiæ in aduersis excludit tristitiam, & lætificat animā patientis. Secundum.n. philosophum, omne inuoluntarium est triste, & quāto magis inuoluntarium, tanto amplius triste est. Et per consequens ex opposito oē uoluntariū, delectabile, & quanto amplius voluntarium, tanto magis iocundum. Cum ergo martyres uirtute patientię ar-

Inuoluntariū triste, & voluntariū latum.

denti

denti desiderio martyrium sitirent pro Christo, sequitur, quod pœna in illis nō tristitiā, sed iocūditatē inducebat. Propter quod de Apostolis dr, quod ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, qm digni habiti sunt, &c. Et hoc notans ps. hic dicit, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine.* Vñ bonitatē hic accipit pro mentis lætitia & iocunditate. Vnde & alius textus Ambr. hēt, *Iocunditatem fecisti cū seruo tuo domine.* Quasi dicat martyr uirtute roboratus patientiæ. Alia tpalia bona uidētur, & iocunda secularib. hominibus, mihi aūt iocunda sunt, aduersa pro fide Christi sustinere. Et ad hunc sensum hic passum istum exponit Ambr. d. *Bonitatem* (.i. iocunditatem) *fecisti cum seruo tuo domine.* Multa in hoc sæculo uidentur esse iocunda, vel bona, ac suauia. Luxuries vr esse iocūda, sed exhausto, fit amara, patrimonio. Dulcis libido, cū feruet, sed eadem horrida, & fœtida, cū producitur. Suaues epulæ, sed fœtide cum digeruntur. Bona in hoc sæculo multa videntur, dum viuimus, quia vsui nobis sunt, vt pecunia, honor, aurū, argentū, possessiones, eadē nihil pñt prodesse defunctis, hic oīa relinquuntur. Quin ē maiori cū dolore quis moritur, cū se his fraudari copijs ingemiscit. Non est ergo iocunditas, uel bonitas uera, nisi illa, quæ fm uerbum Dei est, ut bonorū meritorū, atq; uirtutum subsidijs, hō gaudeat se esse munitū. Dicat ergo ps. *Bonitatem fecisti cū seruo tuo domine secundum uerbum tuum.* Hoc est, etsi mihi ad tps amara uisa est castigatio fm carnem, fm mœstitiam corporis, tñ fm uerbū tuū castigatio illa fructus attulit bonitatis. Illam mihi castigationē intelligo profuisse, illa castigatione me à vitijs esse reuocatū, illa nō diu aliquid in me licuisse flagitijs, per illā castigationē dñi nihil in me licuisse aduersario, nihil morti. Qm castigās castigauit me dñs, & morti nō tradidit me. Castigatur. n. q recipit, qui. n. non recipitur, nō flagellantur. In labore. n. hoīum non sunt, & cum hoīb. non flagellabuntur. Sic ergo dicat martyr, dicat quilibet iustus aduersa patiēs, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine.* Vel aliter exponitur, ut tunc Deū nobiscum bonitatē dicamus facere, qñ sic

Act. 5.

Delectabilia, & dulcia sunt peccata, sed sunt amara.

Castigatio Dei utilis est nobis.

Psal. 117.

Psal. 72.

E nobiscū agit, vt bonum nobis placeat, displiceat malum, vt bonū agamus amore nō timore. Et ad istū intellectū hic ponit Aug. d. Propter hoc dictum arbitror, *Bonitatem fecisti cū seruo tuo domine*, nisi hoc fecisti, ut me delectaret bonū. Quādo. n. placet, & delectat bonū, magnū Dei donū, est qñ aūt bonū opus, quod lex imperat, fit timore pœnæ, non delectatione iustitiæ, cū Deus timetur, non amatur, seruiliter fit, nō liberaliter. *Bonitatem* itaq; *fecisti cum seruo tuo*, faciendo filium, qui seruus fuit. Et hoc *secundum uerbū tuum*, F hoc est secūdum promissum tuum, vt secundum fidem firma sit omni semini.

Bonū facere timore est serui, sed filij, amore.

Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me, quia mandatis tuis credidi. 2139

HIc ostendit secundum, quod patiētia dubia clarificat. Homo. n. impatiens auscultare nō potest, & ideo nec intelligere. E contrario autē, qui patienter audit, quę dicūtur, intelligit. Et ideo Psal. ut informetur, se patientem ad audiendum exhibet, G d. *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me.* Aduertendum aūt, quod hic Psal. tria petit edoceri a Deo, scilicet bonitatē, disciplinam, & scientiā. Primo petit bonitatem, d. *Bonitatem doce me.* Sed cū prius dixerit, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine*, quō hic petit, dicēs, *Bonitatem doce me.* Hoc enim petere, non est nisi postulare, ut bonitas data scilicet boni complacentia & delectatio augeaē. Vnde hic Aug. Nam utique iam dixerat; *Bonitatem fecisti cum seruo tuo*, quid ergo nunc dicit, *Bonitatem doce me*, H nisi vt ei gratia Dei magis ac magis abūdet, vel innotescat dulcedine bonitas? Habebāt enim fidē, q dixerunt. Domine auge nobis fidē. Et quandiu viuit in hoc mundo, proficientium est ista citatio. Secundo petit doceri disciplinam, dicēs. *Et disciplinam.* Docere enim disciplinam nihil aliud est quam per molestias, & aduersa aliud erudire. Disciplina enim idē est, quod flagellatio, vel aduersorum immissio. Ille ergo docetur disciplinā, qui per aduersa addiscit patientiam. Et istū intellectum hic ponit Aug. dicens, Postquam

Virtutes crescunt in nobis.

Luc. 17.

quam Deus docuerit bonitate, si inspira uerit ut bona delectent, & mala displiceant, instanter orandum est, quo tñ sibi augeatur hoc bonum ut non solū ꝑ illo contēnat delectationes exteras, sed et ꝑ illo quaslibet ꝓferat passiones, & ita bonitati salubriter additur disciplina. Nō .n. quātulæcunq; bonitati, vel charitati optanda est disciplina, sed tā magnæ ut sub eius pressura nō possit extingui, sed sicut ingēs flāma sub impetu venti quanto magis reprimitur, tāto ardētius excitatur. Et ideo parum fuit dicere *bonitatem doce me*, nisi adderet, *& disciplinam*, s. ut tanta sit bonitas, ut & disciplinā possit patientissime sustinere. Tertio petit sciam, quia, charitati addita scia ædificat, q̄ sine charitate, vel bonitate inflat. Vñ hic ait Aug. Tertio loco postulat sciam, quā si magnitudine sua præcedit scia magnitudinē bonitatis, non ædificat, sed inflat. Cū ergo in hoīe tāta fuerit charitatis bonitas, ut in tribulationibus nō possit extingui, quas adhibet disciplina, tūc utilis est scia, qua innotescit sib. hō, q̄d ipse meruerat. & q̄ a Deo donata sunt ei per q̄ posse se sciat, q̄ se posse nesciebat, & ꝑ seipsum oīno non poterat. Dicat ergo, Doce me bonitatē, augēdo charitatē doce me disciplinā, tēperādo tribulationē doce me sciam, illuminando intelligētiā. Sequit. *Quia mādatis tuis credidi*, Sed cur nō dixit, quia mandatis tuis obediui, sed credidi, cū mādatis potius sit obediēdum, q̄ credendū, quia mādatis credere, & nō facere, nullius est meriti. Hāc q̄onem hic mouet Aug. & soluit, d. Nō immerito quæri pōt cur nō dixit, mādatis obediui sed credidi. cū alia sunt mādata & alia ꝓmissa. Mandata faciēda suscipimus, ut accipere ꝓmissa mereamur. Promissis ergo credimus, mandatis obtēperamus. Et rñdet. Quid est ergo. *Mādatis tuis credidi*, nisi credidi, q̄ tu illa mandaueris, nō aliqs hō, q̄uis p homines hominibus ministrata sint. Quia itaq; credidi tua esse mādata, ipsa fides mea qua id credidi, impetret a te gratiā, qua faciā id q̄ mandasti. Quasi dicat, Te illa credidi mandasse q̄ Deus es, & homini donas vnde facias cū facere, q̄d mandas. Aliter exponitur iste versus, ut per ipsum ostēdat Psal. quali-

Nō quilibet bonus optat disciplinam.

Scientia se q debet charitatem.

Quæst.

A ter in disciplina, & cōpassione est procedendum. Vnde Bern. d. *Bonitatem & disciplinam, & scientiam doce me.* Cōpassionis affectus multis quidē prodest quia aius liberalis quem pro se uiderit anxium, erubescit. Sed nonnulli dura ceruice, & attrita sunt fronte adeo, ut quanto magis eis prælatus compatitur, tanto magis eius compassione, & patiētia abutūtur. Igitur si compatimur fratri, ita ipsi iusti tiæ cōpatiendum est, q̄ uidemus ita impudenter abiici. Et hoc est zelus iustitiæ quo aduersus delinquentes accendimur.

Correctio debet habere cōpassionē zelū & discretionem.

B Sed, cū utrunq; affuerit, scilicet cōpassionis affectus, & zelus iustitiæ, necesse est ut adsit spiritus discretionis, ne forte, cū oportuerit hunc exhiberi, illa præcedat & indiscretio ipsa confundat uniuersa. Hoc mihi uidetur postulasse propheta cū dicit. *Bonitatem & disciplinam & sciētiam doce me.* Sed vnde hoc nobis. Neq; .n. talia ꝓfert virtutū germina terra cordis nostri, sed magis spinas, & tribulos germinat nobis. Bonitas ergo respicit compassionem disciplina zelum iustitię sed scientia discretionis virtutem.

C *Priusquam humiliarer ergo deliqui propterea eloquium tuum custodiui.* 2 140

Ostendit hic tertium, scilicet, quod vera patiētia crimina extermināt patientia aūt verani humilitatē includit vera aūt humilitas peccata sua recognoscēdo confitetur, cōfessio aūt peccata exterminat, & ꝑ consequēs, ipsa patientia peccata delet. Sic & in proposito Psal. uera fretus patientia se peccasse confitetur dicēs, *Priusquam humiliarer ego deliqui.*

D Pro huius versus declaratione notandū quod, ut dictum est versic. 2 1 2 3. duplex est humilitas, scilicet quædam virtus, & quædā pœna. Hic autem versus intelligitur de humilitate miseriæ, & afflictionis qua humanum genus in Adā fuit humiliatum in pœnam peccati primorum parentum. Cum enim omnis pœna, si iusta est, sit pœna peccati, sequitur quod peccatū pœnam præcessit. & pœna fuit subsecuta. Vnde in persona generis humani se prius peccasse Psalm. confitetur, & consequenter humiliatum fuisse, dicēs,

Humilitas duplex.

Peccatū præcedit pœnam.

Priusquam humiliarer, i. punirer, *ego deli-* E
qui. Vnde ad istum intellectum hunc pas-
sum exponit Aug. d. *Priusquam humilia-*
rer ego deliqui. Hoc ad illam melius refer-
Pœna in tur humiliationẽ, quæ facta est in Adã,
duritiebo in quo oĩs creatura tanq̃ in radice vitia
dientiã. ta, quĩ veritati subiecta esse noluit, subie-
cta facta est vanitati. Quod tamen vasis
mĩę profuit experiri, vt deiecta super-
bia, diligatur obedientia, & pereat non
radicata mĩa. Et ideo expertus miseriã,
vt illam euadat, dicit, *Propter eloquium*
tuum custodiui. Quia, si Adã custodisset,
non fuisset humiliatus. Potest ẽt hoc in- F
telligi nõ solum de humiliatione totius
humani generis facta in Adam, sed ẽt de
miseria cuiuslibet particularis, vt sunt
tentationes & pœnę, quas sustinemus, vt
dictum fuit versi. 2 1 3. quę processerunt
ex culpa, & sunt etiã occasio virtutis. vt
clarius hic deducit. Amb. d *Priusquã hu-*
miliarer, &c. Ita accipiamus humiliari
dictum, eo q̃ per peccatum videatur hu-
miliatus. Propter peccatum. n. tentatio-
nes sæpe nascũtur. Deniq; Adam & Eua
post peccatum deiecti sunt. Ergo humi-
liationis nostræ cã peccatum est. Potest G
.n. de aduersis plerunq; intelligi humili-
tas, ut est illud, Bonum mihi q̃ humilia-
sti me, vt discam iustificationes tuas. Et
illud. Nisi q̃ lex tua meditatio mea est,
Aduer- fortè periissent in humilitate mea. Hic
sa q̃nq; ergo oñdit humilitatem ortam esse de
sunt cau culpa. Et quia culpa precessit, ideo se hu-
sa uirtu miliatum oñdit, hoc est attritum tenta-
tis. tionib. & aduersis, & traditum anxieta-
tibus. Sed q̃uis humilitas ista sit quædã
deiectio perturbationis, non uirtutis, ge-
nerat tñ sæpe uirtutem, & fit non pęna,
sed remedium delinquentis. Nam si pec- H
catis tuis tribuas quod humiliatus es,
quicquid acciderit ĩ te retorques. ex reo
incipis esse iustus qui teipsum condem-
nãs, iustus. n. accusator est sui in exordio
Prou. 18 sermonis. Nec potes indignum te iudi-
care humilitate, qui propria errata co-
gnoscis, in quibus erubescendo non vti-
que extolleris, sed humiliaris. Vides er-
go quia ideo humiliatus es, quia deliq̃-
sti, & non seruasti eloquia dñi. Vnde ser-
ua diligentius, ne pecces, ne iterum quia
deiectus es, etiã absorbearis, & fiat tibi
deiectio tua incrementum iniquitatis,
q̃ debet esse ereptionis occasio. Etenim
tentationibus homo sicut aurum in con-
flatorio probatur. Vide ergo propheta
quid dicat, *Priusquam humiliarer ego de-*
liqui. Iure ergo tentationibus traditus
est, qm̃ deliquerat. Delinquebat autem,
quia Dei eloquium nõ tenebat. Verum
inde ordinem emendationis inuenit un-
de culpa processerat. Cœpit esse subditus
eloquio diuino, & culpa desinit.

Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iu- 2 1 4 3
stificationes tuas.

Hic ostendit quartum, s. q̃ uera pa-
tientia aspera & dura reddit dul-
cissima. Ad hoc. n. Christus passus est vt
nobis exemplum patientię daret in pas-
sionibus, vt ipsa patientia passionis aspe-
ras res gratas redderet. Nihil. n. tam du- *N. b. ut*
rum quod si passio dñi ad memoriam re-
ducatur, non æquo animo toleretur. Prę-
uidens ergo ps. q̃ exemplo suæ patientię
nostras passiones mitigauit, dicit Deo,
Bonus es tu (qui. s. pro me voluisti pati) *&*
ĩ bonitate tua doce me iustificationes tuas.
Dicat ergo Deo, *Bonus es tu*. Via. n. natu-
rali multoties effectus cognoscitur p cau-
sam, vt dr̃ 1. physic. Sic & diuina scientia *Matt. 4.*
causa multoties per effectum cognosci-
tur: Christo dicente, Arbor bona fructus
bonos facit, &c. Sequitur. Ex fructib. eo-
rum cognoscetis eos: Vis ergo cognosce-
re bonitatem Dei, quia per cãm cogno- *Rom. 1.*
sci non põt, quia causam nõ habet, opor-
tet q̃ cognoscatur per fructus suos & ef-
fectus, quia inuisibilia Dei per ea q̃ facta
sunt a creatura mundi intellecta conspi-
ciuntur. Cõsidera ergo quam boni sunt
fructus Dei, & intelliges quam bonus sit
Deus. Sic. n. bonitatẽ Dei cognoscẽdam
hic ostendit Amb. d. Laudantur plerun- *Bonus*
que hoĩes in quib. frequenter aliena lau- *p̃batur*
dantur, vt. s. esse boni admoueantur, qui *Deus p*
forsitan non sunt, & bonitatis prædica- *effectus*
tione mitescant, & ut errorem suum im- *suos*.
mitis deponat affectus, quãto magis laus
sua Deo deferenda est? qui nisi bonus es-
set, stare supra terrã quis posset? Propriũ
est autem Dei, ut bonus sit. Denique in
euangelio habet. Arbor bona fructus bo- *Ma.*
nos

nos facit. Qui aūt sunt fructus Dei? Certe fructus Dei angeli sunt. Fructus eius homines sunt hoc est rationabiles sancti si domini præcepta custodierint, fructus eius sunt hi qui nascuntur in terris, fructus eius sunt uirtutes hominū. Merito ergo arbor bona dr, q̄a fructus bonos facit. Prius igiẽ radix laudetur, vt fructus eius possit probari. Sed & alibi ait dn̄s Iesus. Et pater vester, q bonus est, dabit bona petentibus se. Sed quamuis bonus Deus sit, cuius etiam amara plus ꝓsunt, & non ad hoc inferuntur vt noceant, sed ut corrigant. Rogatur a Psal. ut in bonitate sua doceat nos iustificationes suas. Considera medicum vtilia apponentem medicamenta vulneribus, ea tamen, quæ mordeant vulceris virus, aut certe ferro putrefacta resecantem. Cum in eo ipso sit bonus medicus, quia vtiliter operatur egroto, & faciat quod prodesse nouerit, tamen quia æger aut non vult, aut non pōt dolorem sustinere propter infirmitatē affectus sui rogat, ut medicus quadā bonitate & suauitate tō asperitatē adhibeat medicamētorum, non ferro incidat vulnerum fibras, aut si aliter non pōt, ut cū moderatione faciat, ut mitiget vim doloris. Et ideo in euāgelij bonitate melius docenẽ iustificationes Dei, quā in legis seueritate. Opus aūt iustitiæ iustificatio est. In eo enim iustificationes Dei facimus, quia agimus pænitētiam peccatorū. Quapropter Propheta in bonitate vult doceri, ut fiat peccatorū remissio si ne atrocitate dānationis, cum remissionis gratia. Quid igitur est dicere, *In bonitate tua doce me iustificationes tuas*, nisi doce me sic facere pænitentiā, vel in aduersis habere patientiam, vt illa tibi sint accepta, vt scilicet non mecū agas rigore iustitię, sed ĩ bonitate misericordię tuæ.

2142 *Multiplicata est super me iniquitas superborum, ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.*

HIc ostendit quintum, scilicet quod vera patientia ꝑcordia fortificat. Quanto enim crudelitas tyrannorum amplius sęuiebat in martyres tāto Christi virtute patiētiæ fortiores efficiebantur.

A tur. Vnde & Daciano dixit beatus vincētius. Videbis me Dei virtute plus posse, dum torqueor, quā tu ipse qui torques. Cuius ratio est, quia cū acriora ꝓ Christo paterẽtur, ipsi magis mēbantur. In maiori aūt merito charitas magis dilatatur. Charitas aūt dilatata fortificat patiētes. Et hoc notans hic Psal. dicit, *Multiplicata est super me iniquitas superborum.* Et quanto amplius multiplicatur, amplius fortificatur. Vnde subdit, *Ego aūt in toto corde meo scrutabor mandata tua.* Vbi notandū, ꝙ uitia semper uirtutibus *Iustus insultatur a malis.*

B sunt opposita, & per consequens vitiosi homines uirtuosos odiunt, persequūtur & lacerāt, etsi aliquid aduersitatis iustis accidat, uitiosi hoc eorum uitiis ascribere conantur, & eis detrahunt, ut eos, a virtutibus secum ad uitia trahant. Sic enim fecerunt tres amici Iob, qui malum ꝙ ei acciderat suis iniquitatibus ascribebāt, sed ille ex hoc fortior in diuinis mādatis effectus dicit Dominus dedit dominus abstulit, sic dn̄o placuit, ita factū est, sit nomen domini benedictū. Sic & S. To *Iob. 1.*

C bię cui aduersitas cęcitatis accidit insultabant parentes, ut eum a bono proposito reuocarent. Quoniā, ut scribiẽ Tob. 2. Nam sicut beato Iob insultabāt reges ita Tobiæ parentes. & cognati irridebāt uitam eius, dicētes, Vbi est spes tua, pro qua eleemosynas, & sepulturas faciebas. Sed in istis Tobias magis fortificabatur. Vnde & respondit, Nolite ita loqui. quoniā filii sanctorū sumus, & expectamus beatam uitā, &c. Sic & tunc psal. loquēs, in persona cuiuslibet iusti, sic derisi, sic

D persecuti a multis dicit, *Multiplicata est super me iniquitas superborum* &cæt. Et ad istum intellectum hūc uersum hic exponit Amb. dicēs, *Multiplicata est* &c. Quāto magis quis Deo seruire desiderat, tanto magis in se excitat aduersarios, & tanquam athleta fortis coronam iustitiæ reportare desiderās irritat in se plurimos, & lacessit, q inuident nostro profectui. Qđ et in posterioribus euidenter ostendit Psal. dicens. Cum ijs qui oderunt pacē, eram pacificus, nihil tn̄ tranquillitas eius proficiebat, eos, vt qui pacē oderāt, sua tranquillitate componeret. Cum loquebar illis (inquit) impugnabant me *Boni ambis tētantur, & patiūtur aduersa.*

gratis hoc est cum causam impugnandi non haberent, tñ impugnandi studiū nō deponebant. Ista ergo multiplicantur siue nequitiæ spirituales, siue homines, & multiplicatur eorum iniquitas sup iustū. Verbi gratia. Si filiū iustus amittat, ꝙ sæculi usu sæpe cōtingit si amittat patrimonium vel diuersis afficiatur incommodis rerum; vel corporis infirmitatibus tūc dicunt superbi, Vbi est iustitia eius, vbi misericordia. Ecce quia humilia tus est, ecce quia innocētia ei nihil prodest, a virtute ipsum trahere cupientes. Sic enim illius sancti Iob amici quidem specie, obtrectatione aūt iniqui, probitatis atq; iusticiæ eius inuidi, exprobrātes grauiā opprobria ingerebant, & q uenerant ad consolandū insultare cœperunt. Sed iustus his non mouetur. Ideoq; nec Iob frāgebatur. Deniq; in amissionibus filiorum, vel patrimonii dicebat, Dn̄s dedit, dn̄s abstulit, sit nomen domini benedictū. Ergo & nos in aduersis positi dicamus. *Bonitatem fecisti cum seruo tuo.* Nunquid Deo est difficile meliora donare. Potest etiamsi nihil donet, hoc tamen ipso iusto esse profectum. Sed forte futuri improbi rapti sunt, ne immutaret malitia cor eorū. Similiter & de patrimonio quasi nō videamus plurimos ꝑpter opes patrimonii in periculum salutis esse deductos, plurimis ex diuitiarū abūdātia causam ortā esse peccādi. Qui enim non habet ꝙ donet, ascribi ei culpa non potest q a non donauerit. Qui aūt habet, ꝙ donet, & nō dat, obnoxius incipit esse peccato. Istis ergo meditationibus & si sūpbi super nos multiplicentur, & ꝑcurrant aduersa, consolemur patientia, pro istis meliora sperantes, vel pro meliori factū sic esse credentes. Et Deo dicamus, *Multiplicata est super me* &c Et nota secundū quod dicit hic Aug. hic Psal. vocat superbos quibus humiliatio pœnalitatis non proficit vt humilientur.

2143 *Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego vero legem tuam meditatus sum.*

HIc ostendit sextum, scilicet ꝙ vera patientia malitiam aliorū nō approbat. Cum enim peccatum principalius sit in actu interioris uoluntatis quā in exteriori consequens est, ut qui alterius militiam apꝓbat, eadē & ipse reꝓbus efficiatur. Et hinc est, ꝙ sancti martyres ne maliciam tyrannorū apꝓbarēt patienter omnia tormenta tolerabant. Nā quāto plus ꝑsecutores in malo indurabātur, tāto plus martyres legē Dei meditabantur. Et hoc est, quod ait Psal. *Coagulatum est sicut lac* &c. Et nota ꝙđ coagulatio lactis, idem est, ꝙ constrictio vel lactis cōsolidatio, q̄ q̄nq; sonat in bono, q̄nq; in malo. In bono, sicut dicitur Psal. 67. Mons coagulatus &c. Ibi enim significat scripturā planā & leuem datam simplicibus, vide ibi, ver. 1063. Quandoque uero coagulatio in malo accipitur, vt hic significat enim mentis obstinationem. Lac enim in sua natura purum est dulce & tractabile sed per coagulum acescit, & induratur. Sic est de corde superborum. Vnde hic ait Ambr. Subtile cor sanctorum est, sed coagulatū cor supborū. Vt enim lac natura sui purū, speciosum ac syncerū est, sed corruptione coacescit, sic mētis & cordis humani natura pura, syncere, & ꝑspicua est priusquam viciorū admixtionē coacescat. Coagulato enim lacti si quædam concretio, nec suauitatem habens eadem, nec gratiam. Sic & homines qui ante suauitate gratiæ & suauitate verborū lactis speciem ꝓferebāt nulla inuidia corruptā hi si cœperint inuidere coagulatur in vitiū cor eorum, & fit de suauitate amicitię amaritudo maleuolētiæ, & insuauis quidam horror inuidię. Ergo coagulatū est cor ꝑ superbiā & ꝑ inuidiā quæ leuitatē naturæ fluente beneuolētia malitiæ concretionis uitiant. Iniquorum ergo cor agulatur. Iustus aūt humiliatur, legis præcepta meditando q habet humilitatis magisteriū. Sic ergo per cor coagulatū sicut lac, intellige cor a teneritudine humilitatis ad duritiā obstinationis mutatum cui opponi debet meditatio legis diuinę ut hic ait Aug. *Coagulatū est sicut lac cor eorū.* Quorū eorū, nisi supborū. Obdura tū aūt ꝑ hoc cor eorū vult intelligi. Sed vide qualiter se opponat duritiæ cordis eorū. *Ego uero* (iq̄t) *legē tuā meditatus sū.* Superbis.n. Deus resistit ut obdurentur humi-

Margin notes: Ps. 119. — Iob 1. — Lac significat puritatē bonorū. — Coagulatio. — Lac coagulatū significat obstinationē superborum. — Iob 4. — Section letters: E, F, G, H

humilibus autem dat gratiam, ut diligāt obedientiam, & recipiant excellentiam. Meditatione quippe legis huius voluntaria seruatur humilitas, vt pœnalis humilitas euadatur. Et nota quod lac in scriptura multa significat. Primo gratiæ nouitatem. Iob 10. Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Quod exponēs Greg. dicit. Mens etenim nostra cum per S. Spiritus gratiam ab vsu vetustæ conuersationis abstrahitur, sicut lac mulgetur, quia in quadam coagulationis noua teneritudine, & subtilitate formatur, sicut caseus coagulatur, quia in constipatione pinguescentis cogitationis astringitur, vt nequaquam iam per desideria diffluat, sed in uno amore se colligens ad solidam reformationē surgat. Secundo significat mentis castitatē. Tren. 4. Nazaræi eius nitidiores lacte, candidiores niue. Tertio significat doctrinæ facilitatem. Cor. 3. 1. Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potū dedi, non escam. Et 1. Pet. 2. Sicut modo geniti infantes rōnabiles sine dolo, lac concupiscite.

Lac multa signifi cat. *Greg. 9. mor.*

Bonū mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.

2144 Ostendit hic septimum, sc. q vera patientia merita multiplicat. Status n. meritorius & gratiæ facit aīas nostras a diabolos liberas. Sed quid hoc facit, nisi uera patientia quę possessionē aīarum de manu diaboli eripiens nobis ipsis ipsam concedit, Christo dicente, In patientia uestra possidebitis aīas vestras. Et iō consequens est, q patiētia merita auget. Et hoc est q dicit Christus. Beati qui persecutionem patiuntur pp iustitiam &c. Et hoc est quod ps. considerans ex humilitate pœnarum, & miseriarum uirtute patientię se in meritis profecisse, Deo dicit, *Bonum mihi quia humiliasti me*. Aduersitas. n. & humiliatio multum proficit si per patientiam toleretur. Sic & prospera frequentius nocent. Quoniam per humiliationem aduersitatum & miseriarū peccata uitantur, aperiuntur oculi mentis & inseruntur uirtutes, ut merito sic humiliatus clamet, d. *Bonum mihi quia humiliasti me*. Quod ostendens Gregor. ait, Electus quisque vt ęterna supplicia euadat, & ut ad perennem gloriā pauper ascendat, dēt assiduis flagellis hic humiliari, quatenus in iudicio ualeat purgatus inueniri. Ipso nāque infirmitatis nostrę pondere deorsum quotidie ducimur nisi mira manu artificis per subuenientia flagella releuemur. Vnde bene dr, B. vir, qui corrigitur a domino. Plerunque enim culpas non solum imminentes minimè vitamus, verumetiā nec commissas agnoscimus. Et peccatoris mens tantum altius tenebrescit, quātum nec damnum suę cęcitatis intelligit, Vnde fit plerunq; diuini muneris largitate, vt culpam pœna sequatur, & flagella oculos delinquentis aperiant, quos inter vitia securitas cęcabat. Torpens quippe animus percussione tangitur, ut excitetur, quatenus q statum suę rectitudinis securus perdidit, afflictus consideret, quo iacet. Hic nāq; ipsa asperitas humiliationis origo fit luminis. Vnde per Paulum dicitur, Omne quod arguitur, a lumine manifestatur, argumentum ergo salutis est uis doloris. Hinc est quod Salomon ait, Curatio cessare facit peccata maxima. Hinc Paulus ait, Omnis autem disciplina in præsenti quidem non videtur esse gaudii, sed mœroris, postea autem fructum pacatissimū exercitationis per eam reddit iustitiæ. Et subdit Gregor. Quamuis ergo conuenire simul nequeant dolor, & beatitudo, rectè tamen nunc dicitur, Beatus homo, qui corrigitur a domino, quia per hoc quod peccator dolore humiliationis pręmitur, quandoque ad beatitudinem, quæ sine interuentu est doloris, eruditur. Quid ergo si tanta humilitate humiliationis considerata Deo dicat psalmista, *Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas*. Quasi dicat, Humiliatio pœnarum mihi prouenit ad utilitatem, quia per illam addisco iustitiam tuam & seruo. Vnde Ambros. hic istum exponens uersum dicit, Bonum mihi quod humiliasti me. Hoc aperiens Apostolus dicit, Placeo mihi in infirmitatibus meis, in iniuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis. Cum enim complacet in infirmitatibus, & non frangitur animo, nec cedit

Humiliatio & aduersitas prosciunt. *Luc. 21.* *Matt. 5.* *Greg. 6. moral. c. 15. & 16* *Ephes. 5.* *Eccl. 10.* *Heb. 12.* *Greg. 6. mora. 17* *Iustificationes Dei discere qd est.*

L 3 in-

iniuriæ dicere iustificationes Dei & me ruit & impleuit. Dicit ergo hic *humiliasti me*, hoc est diuersis tẽtationibus & incómodis exercuisti. Quasi dicat, Profuit mihi ꝙ afflictus sum ut discerẽ iustitias tuas. Ergo qui humiliatur, non deiiciat aium, nec frangat, sed magis humiliãdo proficiat, ut superbũ humilitate sui mitiget, insolentes morum securitate cõfundat, cõtumeliosos patientia sua frangat, auaros nonnunquã æquanimiter dispendii a iurgii intentione deducat. Sic enim dicitur, Iustificata est sapiẽtia a filiis hominum, dũ scilicet Christus se offert supplicio, dat iniuriis, nõ subducit opprobrijs, nec a cõfusione sputorũ auertit faciem sui. Et ideo oẽs patientia sua instruxit & liuore sanauit. Quid est igitur *Bonum mihi quia humiliasti me*, nisi utile est mihi ꝙ pœnam mihi illatam uertisti in eruditionem. Sic enim dicitur Threnorum tertio. Bonum est uiro cum portauerit iugum ab adolescentia sua.

2.Cor. 12.

145 *Bonum mihi lex oris tui, super milia auri & argenti.*

Ostendit hic octauũ, s. ꝙ vera patientia præmia communicat, dicente Christo, Lucæ 21. In patientia uestra possidebitis aĩas vestras, quia nõ coronatur nisi q legitime certauerit. Sed nullus in bello spirituali sine patientia legitime certat. Si ergo certando coronamur, & solũ patiẽtia certamus, cõsequens est vt ꝑ patientiam perueniamus ad palmam. Propter quod dicit Apostolus, Per patiẽtiam curramus ad propositum nobis certamen &c. Hæc autem corona omnia tẽporalia bona superat. Et hoc considerãs Psal. dicit, *Bonum mihi lex oris tui super milia* &c. Per legem. n. oris Dei patientiam intellige, quia hanc docuit habere, dicens, In patientia vestra &c. Hanc nobis exhibet cõtinue, ad Rom. 2. Patiẽtia Dei ad penitentiam te expectat, & hanc opere & exemplo in sua passione ostẽdit qui cũ male tractaretur, non aperuit os suum. De hac ergo lege patientiæ ait, *Bonum mihi lex oris tui* &c. Vel ꝑ legẽ oris Dei accipe legẽ euangelicam, quia illam Christus verus Deus non per ora aliorũ

Heb. 12.

E ut legẽ antiquã, sed ore suo proprio docuit & ꝑdicauit, ut dr̃ Matthæ. 5. quia cũ Christus sedisset in monte, accesserũt ad eũ discipuli eius, & aperiens os suũ docebat eos dicens &c. Ista aũt lex tota est humiliationis in præsenti, q̃ in patiẽtia fundatur. Hæc enim docet fugere diuitias, & sequi paupertatem, dicens, Beati pauperes &c. Hæc docet receptis iniuriis, malum non reddere, sed ferre patiẽter, d. Beati mites. Hæc docet peccata plãgere, & delectationes declinare vitæ præsentis, d. Beati qui lugent. Hæc docet persecutiones patienter portare, d. Beati q F persecutionem patiuntur &c. Ex quibus patet quod tota lex oris Dei est humiliari & in humilitate habere patientiam. Quis ergo potest dicere, *Bonum mihi lex oris tui*. &c. Certe non nisi ille qui plus hic amat humiliari & corrigi, quam tẽporalibus ditari diuitiis, & attolli ꝓsperitatib. mũdi, qui magis sibi utilem legẽ Christi cognoscit, quam diuitias mũdi. Et certe tales sunt pauci, quinimmo pro paruo lucro tẽporali lex Christi abnegatur. Vnde Ambr. istum passum exponẽs ait, *Bonum mihi lex oris tui*, &c. Non qui G cũque hoc dicere potest, imo rarus hoc d. Idest qui legẽ Dei auro & argento ꝓferat. Qui pőt propter legẽ Dei omnia relinquere. Sed nec Christus hũc reperit, nisi de his quos ipse docere dignatus est. Petrus hoc dicit, & probauit affectu, q a pluris legẽ oris Dei quã aurum habuit. Ideo ait, Aurum & argentũ non est mihi, Non auarus hoc dicit, qui defosso auro incumbit. Nõ pecuniosus qui quotidiana emolumẽta solicito rimatur affectu, qui opes quotidie aggregat, q hæreditatis tendit H aucupia, qui circa ægrotantis lectulũ indefessas exercet excubias. Sed hoc propriũ erat Apostolorũ, q Christo dicebãt, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Hanc legem omnibus diuitijs meliorem. Sapiens nouit, de ipsa (Sap. 7.) dicẽs prẽposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius, nec comparaui illi lapidem preciosum. Quoniam omne aurum in comparatione illius, arena exigua est, & tanquam lutũ æstimabitur argẽtum in conspectu illius. Quid est ergo dicere Deo, *Bonum*

Lex oris Dei est lex euangelica.

Tota lex Dei est humiliari, & patientiam habere in humilitate.

Auarus dicere nõ potest Bonum mihi lex oris tui.

Actu. 3.

Mat. 19

Bonum mihi lex oris tui, nisi amplius in me charitas legem Dei diligit quam diligat cupiditas milia auri,& argenti?

2146 *Manus tua fecerunt me, & plasmauerunt me, da mihi intellectum vt discam mandata tua.*

HIc incipit decimus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decima litera alphabeti Hebræorum, quæ est Iod. Quę litera merito huic octonario pmittitur. Nam Iod interpretatur Confessio, vel Desolatio, quæ inuicem pulchrè conueniũt, quia desolatio confessionẽ inducit. Vt enim hic dicit Amb.& experiẽtia docet, desolati citius confitentur. Magis.n.secundis rebus animus extolli solet, cum aũt vrgetur aduersis, tunc diuinum implorat auxiliũ. Nam & in his, quę humana sunt, hunc vsum · ſſe cognoscimus, vt cui succedunt prospera, animus elatior fit, cui aũt mundi huius infesta sunt, & potentia alicuius aduersa, tunc confugit, tunc opem quærit, vt vel rogando superioris mitiget potestatem, vel se uiribus armet adiunctis, ne quasi inferior potentioris viribus superetur. Ad propositum ergo, iste propheta in spiritu uidẽs desolationem futurã populi Israel p captiuitatem regis Babyloniæ, in persona dicti populi dño cõfitetur, ut ab ipso imploret auxiliũ in isto octonario. Qui in octo partes diuiditur, ſm ꝙ in persona populi octo Deo cõfitetur. Primo confitetur Dei bonitatẽ in hominis creatione in principio, secundo Dei dignitatẽ per hois uenarationem, ibi, *Qui timent*, tertio Dei æquitatẽ in delictorum correctione: ibi, *Cognoui domine*, quarto Dei charitatem in bonorũ consolatione: ibi, *Fiat misericordia*, quinto Dei pietatem in peccatorũ remissione: ibi, *Veniat*, sexto Dei veritatẽ in obst natorũ dãnatione: ibi, *Confundantur*, septimo Dei largitatẽ in gentiũ conuersione: ibi, *Conuertantur*, octauo Dei bonitatẽ in iustorum conseruatione: ibi, *Fiat cor*. Cõfitendo.n. Deo confessione laudis, i. gratias agendo oĩa prædicta a Deo postulat. Quantũ ergo ad primũ, cõfitetur Dei bonitatem ex hois creatione, d. *Manus tua fecerunt me.*

Iod.

Prospera superbiã inducunt ad uersa humilitatem.

Quæst. Manus domini quo fecerunt hominem.

A Sed occurrit dubium, cũ in prima creatione hoĩs non dicatur, ꝙ Deus hominẽ manibus fecerit, cur eius creationẽ psal. cõmemorans, manus Dei opponit, d. *Manus tua fecerunt me*, &c. Hanc qõnem hic mouet Aug.& soluit, d. Qñ Deus hominem fecit ex puluere, & animauit flatu; non ibi commemoratum est, ꝙ manibus fecerit. Cur ergo quibusdã uisum est, uerbo Deũ fec. ſſe cętera, hominem uero, velut aliquod præcipuum, fecisse manibus suis? Rñdet, Manus Dei sunt potestas Dei. Si aũt pluralis numerus mouet, quia
B nõ est dictum manus tua, sed manus tuę, accipiant manus Dei virtutẽ, & sapientiã Dei, ꝙ vtrumq; vnus dictus est Chrs.... Aut accipiant manus Dei filium, & spiritumsanctum, quia & spiritussanctus cooperator est, patris, & filij. Sed quare dixit, *Fecerunt & plasmauerunt*. Ad hoc dixerũt aliqui, ꝙ ista duo verba. s. *fecerunt, & plasmauerunt* sic sunt distinguenda, ut animã Deum fecisse, sed corpus plasmasse dicerent. Sed ad hoc dicit Aug. quod Deus corpus fecit, & plasmauit, similiter & spiritum. Sed nota, ꝙ qñ vtrũque hoc
C verbum de hoĩe in vno loco ponitur, tũc non incongruè distribuunt singulis singula, ut aĩa facta, corpus aũt plasmatum intelligatur. Sed opposito modo distribuit illa verba Greg. ponens animã plasmatam, sed corpus factum, licet vtrũque de vtroq; dici posit. Vnde exponens verba Iob 10. d. Manus tuæ plasmauerunt me, & fecerunt me totum in circuitu, sic dicit, Qui.n. plasmatum se & factum totum in circuitu a Deo asserit, rem. brati
D genti, nec in spiritu suo, nec in carne aliquid dereliquit. Nam plasmatum se pro peremnternam imaginem retulit, factum vero totum in circuitu, in eo quod ex carnis constat indumento memorauit. Ex istis autem uerbis magna hominis demõstratur dignitas. Vnde ibidem subdit Greg. d. Notandum autem est hoc, quod se plasmatum manibus asserit, quia misericordiæ iudicis dignitatem suæ conditionis opponit. Quauis enim per coæternum patri uerbum cuncta creata sint, in ipsa tamen creationis relatione ostendit quãtum cunctis animantibus, quantum rebus vel cœlestibus, sed tamen insensi-

Manus Dei sunt potestas, & sapiẽtia.

Greg. 9. mor. ca. 35.

Hoĩs dignitas ex modo creationis apparet.

 bilibus,

bilibus. homo præferatur. Cuncta quippe dixit, & facta sunt. Cũ uero facere hominẽ decreuit, hoc q̃d reuerẽter pẽsandum est, præmisit dicens, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Neque enim de eo sicut de rebus cæteris scriptum est, Fiat, & factũ est, neque vt aquę volatilia, sic terra hominem protulit, sed priusquam fieret, faciamus dicitur, ut uidelicet quia rationalis creatura cõdebatur, quasi cũ consilio facta uideretur, quasi per studiũ de terra plasmatur, & inspiratione conditoris in uirtute spiritus uitalis erigitur, vt s. non per iussionis uocem, sed per dignitatẽ operationis existeret, quę ad conditoris imaginẽ per manus conditoris fiebat. Hãc aũt hominis dignitatẽ ex sua creatione clarius hic exponens Ambr. d. *Manus tuæ fecerũt me* &c. Magnæ cõmendationis usus exordio est, ut opus Dei se esse diceret, quo facilius circa operis sui gratiã fauor inclinaretur autoris. Grandis ẽt prærogatiua est in rebus humanis, ut aliquis operibus, & beneficiis faueat suis, ne meritum spectet alienũ, sed in suæ gratiæ munus intẽdat, ne uideatur abrogare, quod ipse donauit. Itaq; etsi de luto nostri corporis substãtia est, carnẽ induamur, corpus ossibus intexatur, & neruis, tñ ꝑ simus preciosissimũ opus Dei, nemo dubitauerit. Nã etsi fabricã ipsam humani corporis quis considerare uoluerit, nil poterit in terra preciosius iudicare. Est enim homo statu celsus vultu decorus, cęsarie gratus, non cæterorũ more curuatus animãtiũ, sed ipso naturę iure sublimis qui cælũ libero spectet obtutu nulla captiuę seruitute ceruicis depressus in terrã, sed tanquã propriæ conscius libertatis & locuples sui testis auctoris. Veruntamẽ in cęteris animantibus mẽbrorũ forma laudatur, in q̃bus præter gratiã corporis nihil est aliud q̃d requiratur. Hõ in eo est pulchrior, quod non vĩ, non in corpore, q̃d vĩ, in se habens æternitatis gratiã, & p̃sentium uenustatẽ. Quæ enim uidentur temporalia sunt, quę non uidentur, æterna. In hoc terrestri hospitio indutus habitatione cœlesti, cui simul competit & in terris uideri, & Deo iungi. Magnum sane munus, si seipsum cognoscat, & qua

Gen. 1.

Corporis hominis dignitas

E dam forma iustitiæ mundo magis quam sibi nasci, Vnde Salomon ait, Grãdis homo, & preciosus uir misericors. Virũ aũt fidelẽ opus est inuenire. Et uere magnus est, qui diuini operis est interpres, imitator Dei. Homo enim est q̃ potuit dicere. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Terram excolit, mari tanquã possessione vtitur, cæli ornamẽta gratus miratur. Assertor euanuerat rerũ natura, nisi qui ea uteretur, diuina prouidentia esset adiectus. Deniq, postquã fecit Deus cœlum, & terrã, maria, postq̃ omnia reptilia, uolatilia, animantia, postea hominẽ fecit, quem animantibus uiuẽtibus anteferret. De quo nõ immerito cælestis sñia resultauit. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostrã. Cætera dixit, & facta sunt, mãdauit, & creata sunt. Vt homo fiat, specialis quidam Dei accedit ornatus, & tanquam laborantis Dei in huius manere creaturæ significatur operatio. Deus quidẽ expers laboris est, sed tñ scripturæ verba, quid aliud nisi studiosam Dei operationem ostendunt. Ergo, si Deus maiore quodam te studio creauit, cur ipse tui studiũ derelinquis. Si Deus in te laborauit, qui laborare nõ nouit, cur ipse fugitãs sis laboris? *Manus tuæ* (inquit) *fecerunt me, & plasmauerunt me.* Clamat ad dominum propheta, *Opera manuum tuarũ ne dispicias*, Te autorẽ conuenio, te teneo conditorẽ, præsidia aliena nõ q̃ro in adiuuamentũ. Accinge re, qui accinctus es, vt creares. Dic ipse Psalmista q̃d senseris, cur dixerit, *Manus tuæ fecerunt me.* Et inferius dixisti, *Opera manuũ tuarũ, ne dispicias.* Hoc est dicere Bestias nõ fecerũt manus tuæ, sed dixisti, Producãt aquę reptilia animarũ uiuẽtium. Et ꝑduxit terra, re iubẽte secũm genus quadrupedia & reptilia, & bestias terræ. Me aũt fecisti, me tuis manibus figurasti. hoc est, non figurasti bestias manib. tuis, nõ reptilia, nõ uolatilia, me autẽ fecerunt manus tuę, & plasmauerunt me, Nosce ergo teipsum hõ, cognosce te aĩa, quia nõ de luto, nõ de terra es, quia sufflauit in te Deus, & fecit aĩam uiuentem. Opus es magnificum Dei generatione inspiratum. Secularia te & mundana non teneant, Ad illum tota intẽtione festina

Prou. 20

1. Cor. 11.

Gen. 1.

Iob 10.

F G H

festina ex cuius inspiratione cõsistis &c. A Postq̃ ergo ps. confessus est Dei bonitatẽ in hominis creatione, cõsequenter petit interioris hominis illum nationem, d.

Quaestio. Intellectus daĩ vt homo cognoscat seipsum. *Da mihi intellectum, vt discam mandata tua* Sed fortè dices, ps. iam confessus fuerat se manibus Dei factum hominem, cæteras creaturas non rationales per imaginem Dei excellentem, quæ sine intellectu non existit, & sic factus fuerat habens intellectum, quõ ergo nunc petit sibi dari, q iam acceperat? Ad hoc rñdeo, quod aliud est intellectus hoĩs essentialis ipsi homini, s. potentia intellectiua, & aliud B actus eius, qui est intelligere, qui ẽt actus intellectus vocatur, sicut & actus voluntatis dr̃ voluntas. Et iste actus augetur, ſm q intellectus ad intelligendum a Deo magis eleuatur. Et istum intellectum sibi dari petit, vt. s. actu intelligendi in ipso magis eleuatur. Vnd. Amb. hic ait, *Da mihi intellectum*, ait ps. Intellectũ petit, vt ipse seipsum nouerit, & ita uræ suæ possit scire rationem. At illi, qui de rerum natura disputant, cœli scrutantur plagas, si seipsos scire non possunt, putãt vim intellectiuã sine Dei dono posse concedi. Nos aũt humiliter debemus assumere, ne extoliamur, si fortè vnam aliquam de scripturis parabolam cogitauerimus, aut quia interdum ſm literam, planè legimus, si forte secundum literam aliquid intellexerimus, doctrinæ nobis assumamus scientiam. Vnde & propheta hic ps. qui iam acceperat spiritumsanctũ, sciẽs quia nisi a Deo acceperit gratiam intelligere se eius mandata non posse, ideo ut ipsa intelligat humiliter postulat, d. *Da mihi intellectum ut discam mandata tua*.

Facere debemus bona quę intelligimus. Et aduerte q perfectè intelligere mandata D Dei, non est cuiuscunque sed solum sapientis, sapiens aũt solum ille est, qui bonũ, q intelligit, facit. Vnde hic ait Amb. Ait in euangelio dñs, Oĩs, qui audierit verba mea hæc, & fecerit ea, assimilabi-

Matt. 7. tur viro sapiẽti. Non ergo, qui audit tantummodo similis erit sapienti, sed qui facit quæ audit. Ergo nec factum sine auditu, nec auditio sine facto potest esse sapientis, sed qui audit & facit. Audiamus igitur ut intelligamus, intelligamus vt faciamus, ut intellexisse nos, q audiuimus, comprobemus. Aug aũt hũc locum sic exponit, d. *Da mihi intellectum ut discam* &c. Etsi hominibus intellectus est p naturam, quo discernitur homo a pecore, tñ peccando deformatus est, & quotidie renouatur, pp q Apost. ait, Renouamini spiritu mentis vestrę. Dari ergo in- *Eph. 4.* tellectũ sibi petit, ut magis seruẽtur oculi mentis, q fit per fidẽ, qua corda mundantur, quia licet nemo possit credere in Deũ, nisi aliquid intelligat, cũ fides sit ex auditu, tñ fides sanat ut amphora intelligat. Alia. n. sunt, quę nisi intelligamus, nõ credimus, alia quæ nisi credimus, non intelligimus. Ideo subdit Psal. *Vt discam*. Quasi dicat, Ad hoc da mihi intellectum ut discam mandata tua. Si nõ possum diuinitatẽ videre, saltẽ mãdata discã. Vide q̃ alte intelligẽda sint mãdata ad q̃ petit iste intellectũ, d. *Vt discam mandata tua*, q iã custodiuit ea, cuius non omnimodo iste expers est, dũ a Deo petit. Ipse. n. solus dat intellectũ, & si aliq̃n min istrat angelus vt Danieli angelus q dixit. Veni intellectũ tibi dare. Deus tñ p seipsum qui lux est, illuminat pias mẽtes, etsi q̃nq; v- C tiſ angeli ministerio. Ita enim dr̃ angelus intellectũ dare hominibus, ut quidã dicitur dare lumẽ domui, cũ fenestrã facit, cum tamen domum sua luce non penetret, & illustret, sed solus Deus, qui est lux uera, quæ illuminat omnem hominem. *Ioan. 1.*

Intellectum & cognitionem dat solus Deus q solus docet.

Qui timent te, videbunt me & latabuntur, quia in uerba tua supersperaui. 2147

HIc confitetur secundum, s. Dei dignitatem per hominis venerationem. Qui enim ueneratur iustum, Deum veneratur, cuius imago est iustus, sicut qui iustum spernit, Deũ spernit. In hoc ergo q timentes Deum iustum ueneratur, Dei demonstratur dignitas, quæ ueneratur in iustis. Et hoc notans Psal. ait, *Qui timent te, videbunt me, & latabuntur* &c. Magna uirtus est in visu ẽt corporali, quãto magis in oculis spiritualibus quibus iustus uidetur a iustis. Vnde hic ait Ambrosius, *Qui timent te videbũt* &c. Fortasse aliquibus uidetur esse contrarium, quod iustus dicit, *Qui timẽt te*, &c. *Luc. 8.*

Multis

Multis.n.iustus grauis est,cum vi. Denique in euangelio plerique dominum videre non poterant,sicut Geraseni rogabāt eum,vt abiret de regionibus eorum. Alij ei transitum denegabāt,qn volebat transire per eos. Vnde puto, ꝙ sicut illic Iudaicæ forma impietatis exprimitur, ita hic ecclesiæ gratia reuelatur, prophetauit.n.psalmista totum orbem implēdum esse timore diuino. Et ideo quasi timentes Deum sanctorum dicit congregatione lætari. Qui.n.videt iustum,& gaudet, et ipse vult esse iustus. Pulchrum est.n.ꝙ in alijs delectatur, ꝙ vult ipse in se seruare si possit. Est.n.insitum bonis. vt castū pudicus,prudentem sapiens, affectu pio diligat,misericors liberalem, & virtutes suas in alijs amet. Plerisque.n.iusti aspectus admonitio, correctionis est, perfectioribus vero letitia est. Quam pulchrū igitur,si videris & profis. Nam sicut est tanta vis in naturalibus,vt animal visum prosit ictericis. Ipsi.n.oculorum radij virtutem quandam videntur infundere his qui fideliter iustum videre desiderāt. Sed quemadmodum iustus lætificat eor innocentum,cum videtur, ita improbi iustorum cognitione torquentur, quia vel tacitis iustorum moribus arguuntur. Torquet castitas incontinentem, auaritiam liberalitas,impietatē fides. De hoc quoque parile in animantibus sumamus exemplum. Nam sicut prodesse dr̄ mutum animal cum videtur, ita obesse percipimus lupum,si aliquem videndum preuenerit. Vocem.n.feruntur amittere quos prius lupus viderit. Basiliscus quoque si quodcunque viderit prior animal fertur occidere. Ipse quoque serpens mori dicitur,si fuerit hominis præuentus aspectu. Ergo si tanta virtus est in oculis serpentis vel hominis, vt si alter alterum prior viderit, possit occidere, non erit virtus in oculis iusti, qui repletus est virtutis gratia? cum præsertim totum operetur fides,ut & illa, quæ fimbriam domini tetigit sanaretur, & ille,cui intendit dominus Iesus,statim ex eius oculis gratiā sanitatis hauriret. Sed qui videt iustum debet scire,quid videat. Non illum videlicet in corpore, non in vestimento non in patrimonio,nō in vultu,sed intus videt.

Videt libenter iustus iustum bonus bonum.

Visus virtus est magna.

Matt. 5.

E Non(inquam)illum videt,nisi eius viderit virtutem, nisi eius sermonem intenderit, nisi sensus eius potuerit comprehendere, sapientiam de tactu eius assumere. Tūe igitur lætabitur,cum ista prospexerit,eum ista cognouerit. Et subdit Amb. Ita & nos sicubi iustum audimus, festinemus videre,sicut illa mulier, quæ cum audiuit discumbere in domo Pharisæi dn̄m Iesum,statim ingressa est, & pedes eius perfudit vnguento. Sic & nos, vbi iustus sederit,sicubi accumbat,festinemus videre eum,preciosum est uidere F virum iustum. Dicat ergo Christus,dicat vir iustus, *Qui timent te,videbunt me, & lætabuntur.* Et aduerte ꝙ de presenti dicit. *Qui timent te*, de futuro autem dicit, *Videbunt me, & lætabuntur*. Quod ideo sic dixit secundum Augustinum,quia in præsenti timor est, quandiu tentatio est vita hominis super terram. Iocūditas autem quam voluit hic intelligi,tunc erit, qn̄ fulgebūt iusti in regno patris eorum sicut sol. Hinc etenim in alio ps dr̄, Quā magna multitudo dulcedinis tuæ,quam abscondisti timentibus te. Nunc ergo quā G diu timent,nōdum vident, sed videbunt & lætabuntur. Vnde & ibi subiungitur, Perfecisti autem sperantibus in te. Sequitur, *Quia in uerbo tuo supersperaui*. Hoc est dicere,secundum Ambr. Intus me viderunt,intus me tetigerunt, intus me aspexerunt,vbi spem assumpsi de uerbis tuis vbi verba tua percepi. Et dicit, *Superspe-raui*. Quia enim potens est Deus facere supra quam intelligimus.& petimus,parum videtur ea tantum sperare, quæ intelligimus, & petimus,sed etiam supra, idest,ampliora sperare debemus.

Iob 7.

Mat. 13

psal. 30.

H

Cognoui, domine, quia æquitas iudicia tua, & in ueritate tua humiliasti me. 2148

HIc confitetur tertium, scilicet Dei æquitatem in delictorum correctione. Deus enim,cum sit summa iustitia,peccata impunita dimittere non potest. Cum ergo aliquis electorum deficit, hic ipsum corrigendo, & castigando punit. Quod notans psalm. in persona omnium electorum dicit, *Cognoui domine quia æquitas*, &c. Quomodo enim iniusta

Omnia iudicia Dei sunt iusta,cis pœna a Deo est iusta.

iusta possunt esse diuina iudicia quorum omnium causa est diuina uoluntas, quæ nec fallere, nec falli potest. Si quando ergo aduersis humiliamur, & percutimur etsi causam ignoremus, tamen cognoscamus, quia iudicia Dei super nos sunt iusta. Et tūc humiliamur in ueritate, quia uirtutē tenebimus humilitatis. Vnde hic Ambros. dicit, *Cognoui, domine, quia æquitas iudicitia tua*. Qui potest intelligere quomodo omnia iudicia Dei fiāt, dicant cum Psalm. *Cognoui, domine* &c. quia oīa iudicio Dei fiunt, ut ægrū corpus qs habeat, ut salubre, ut diues ut pauper sit ut moriatur iuuenis, uel senex. Si quis intēdat diuinis scripturis, hec omnia intelligit Dei iudicio fieri, nihil enim præter Dei scientiā fit. Exēplum quærimus, non est absconditū. Siquidem Iob nunquam amisisset proprias facultates, nisi a Deo fuisset traditus aduersariæ potestati. Dedit enim dominus potestatem diabolo in facultates eius, ut tētaret qualē, amisso patrimonio, haberet affectū. Dedit in filios, dedit in corpus eius, ut ostenderet si dolore defunctorū filiorum, aut cruciatu corporis a cōstantia mentis anima deficeret. Dominus quidem nouerat fortē, sed in illo docere nos uoluit, ut eius imitatores esse possemus. Denique & Abrahā sic tentauit, qñ filium senis sibi petiit

Gen. 22. immolari. Sciebat utique Deus mentem Abrahe, sed sciens tentat dñs. Vnde in euangelio dicitur, Hoc autem dicebat, ten

Ioan. 6. tans eum, ipse enim sciebat, quid esset facturus. Quod ergo iustus est, quod iusta sint Dei iudicia credit. Iusta enim iudicia Dei sunt, quia per labores & tribulationes ad cæleste premium peruenitur. Sicut enim certantibus athletis corona hominum iudicio iusto, ita legitime certantibus Christianis, diuino iudicio decernitur palma. Vita ergo nostra examinatur igne, sicut splendor argenti ut uirtus cer caminibus approbetur. Transiuimus

psal. 65. (inquit) per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Si autem intellectu deficientes, intelligere nō possumus, iudiciorum Dei equitatem, saltem in illis humiliari debemus, ut illa semper es-

Greg. 29 se iusta credamus. Exempla in multis po

mor. c. 9 nit Gregor. ostendens iudicia Dei nobis

A occulta, sed tamen fide iusta esse credenda. Vnde ait, Quis diuina discernat iudicia. Multos enim uidemus quotidie quia iustitia resplendet, & tñ ante finē suum nequitiæ obscuritate tenebrātur. Et multos cernimus peccatorū tenebris obuolutos, & inde iuxta uitæ suæ terminū repēte reddi luci iustitiæ. Multos nouimus semel inuentā uiā iustitiæ illibatę usque ad obitū tenuisse, & plerosq; cōspeximus vsque ad exitū, cepta semel crimina sine cessatione cumulasse &c. vide ibi. Ista ergo debemus credere iusta, ut per credulitatē fidei perueniamus ad cognitionem

B ueritatis. In omnibus ergo tam secūdis, quam aduersis consitere, lauda, & crede iusta esse diuina iudicia. Vnde hic ait Ambros. Hic Psalm. sta dicens, *Cognoui domine, quia æquitas iudicia tua*, laudandus est, quia cum ista cognosceret, humiliabatur, vt humilitate sua vel prosperorum excluderet tentamenta, vel aduersorum subiret constantiam æquanimitate tolerantiæ. Non ergo magnopere laudabilis esset propheta, si laudaret iudicia Dei vsus affluentia secundorum. Quid

C enim magnum facimus, si quando in secundis sumus, Deum laudamus, si qu an do nullis uexamur iniuriis, illud est magnificum, si subiectus iniuriis, & contumelijs, iudicium Dei laudas, si uexatus ęgritudine iudicia Dei prędices, si te inopia non reuocet, quo minus laudes iudicia Dei, ergo semper laudanda sunt iudicia Dei sicut scriptum est. Exultauerunt filię Iudę propter iudicia tua dñe. Quę sunt filię Iudę, nisi animæ religiosę, & de

D uotę, quę Iesum Christum dominum confitentur?

Iudicia Dei oīa sunt laudanda.

In aduersis maxime iudicia Dei laudare dēmus.

psal. 96.

Fiat misericordia tua ut consoletur me, secundum eloquium tuum seruo tuo. 2149

HIc confitetur quartum, scilicet Dei charitatem in bonorum consolatione. Cum enim affligimur, cum premimur aduersis, tunc amplius misericordia Dei nos consolatur spe premiorum. Vnde 2. Corin. 1. Benedictus Deus pater totius consolationis qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Et unde perfectionem. Psalmistę in ista postulatio-

latione. Nam ipse in laboribus & aduersis positus & humiliatus, non quærit ut illa tollatur, sicut fecit Apostolus humiliatus stimulo carnis, quē tribus vicibus amoueri rogauit. Iste aūt non quærit vt ab aduersis liberet, sed solū quærit Dei misericordiā, q in illis sic consoletur, ut in certamine possit cōstanter pseuerare, sciens quod cum augentur certamina, etiam amplior corona debetur. Vnde istū textum hic Ambros. exponit dicens, Magna est misericordia Dei, quæ nō solum remissionem tribuit peccatorum, sed etiam certantibus adhibet cōsolationem, ne suscepti certaminis passionis in belli certamine derelinquant. Non ergo Psal. hic misericordiam quærit, quasi is, qui uictus cedit, aut vt veniç peccatorum misericordiam implorat, sed misericordiā petit, vt Dei miseratione succinctus, maiora uiribus tanto munere fultus expediat, egregiam, & singularem expectat uirtutem. Alius enim humiliatus erūnis posceret, vt circa eum tentamenta desinerent, & sedare aduersa dominus dignaretur, ne tribulationem in eum procella seuiret. Iste autem Psalmista tanquam athleta fortis, qui exerceri, & urgeri animam suam tribulationibus noscit, nō tristia demouere, nō impugnātia declinare desiderat, non illud omne desinere, quod impugnātiam laboris, & fatigationis afferret, exposcit, sed magis tēpore laboris sui aduersus tentationū procellas dari sibi uerbum consolationis exposcit, ut possit forti mente, quç ingruunt tolerare ne aliqua mœstitia perturbatione lassetur. Quid aūt est ista consolatio, quæ pugnātibus datur, nisi quia tunc fide peccata purgantur, spe præmia præstolātur, charitate animus fortificatur. Sed tamen nota, quod non omnis passio diuinam cōsolationem meretur, sed quę pro Christo est passio hæc Christi consolationem meretur. Pulchre autem, secundum Ambrosium, addidit, *Secundum eloquium tuū seruo tuo*. idest, secundum promissionē tuā. Ipse enim pro nomine suo præliantibus auxilium pollicetur, dicens, Cum tradent uos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini, dabitur enim uobis in illa hora, quid loquamini. Nō enim uos

Misericordia Dei magna.

Patiētia in aduersis debet postulari

Matth. 10.

E estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in uobis. Ergo ne impares simus certamini, diuinum semper oremus auxilium, ut nobis tribuat consolationem. Si enim habemus, qui nos exhortetur, non facile cedimus.

Veniant mihi miserationes tuæ, & uiuam, quia lex tua meditatio mea est. 2150

HIc confiteē quintū, scilicet Dei pietatē in peccatorū remissione. Solum enim diuinis miserationibus nostra peccata delentur. Quod attendens Psalmista, dicit Deo, Psal. 50. Scdm multitudinē miserationū tuarum dele iniquitatē meam. Miseratio enim differt a misericordia, quia misericordia dicit habitum interiorē animi miserētis, sed miseratio dicit actum exteriorē a misericordia elicitum. Et sic multoties, homo habet misericordiam sine miseratione. Sed miseratio proprie, quia procedit ab habitu, nō est sine misericordia. Petit ergo Psalmista miserationes, scilicet ut per actum misericordiæ sibi peccata remittantur, quo spirituali uita possit uiuere. Qui enim est in peccato, mortuus est, Ezechiel 18. Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur. Potest autem hoc dupliciter intelligi, Primo de peccatis præexistentibus, ut remittantur, quibus remissis, spiritualiter uiuat, Vel de peccatis possibilibus, & futuris, quę Psalmista timebat, ne Deū offendens moreretē. Et tūc petit miserationes Dei, q bus a peccatis pseruetur, vt in uita gratia pseueret. Et tūc est sensus. *Veniant mihi miserationes tuæ*, me scilicet a peccatis præseruantes, & tunc uiuā, scilicet pseueranter. Et quare hoc qrat, subdit, *Quia lex tua meditatio mea ē*, quasi dicat, Volūtas mea est legē tuam obseruare, quod non possum sine miserationibus tuis, me a peccatis præseruātibus, Meditatio enim regis est custodire mandata. Vel aliter, vt hic p ly *uiuere* absolute positum intelligatur solum uita gloriæ, q non meritis nostris, sed sola gratia acquiritur, vt sit sensus, *Tunc uiuam*, scilicet uera uita gloriæ, si ueniant mihi miserationes tuæ q bus illa acquirit, & nō meritis nostris. Vnde quando in scriptura ponitur uita abso-

Misericordiam & miseratio differunt.

F

G

H

Vita ab solutè po sita significat vitā beatam. absolutè, significatur vita æterna, ppriè quæ sola vera dr vita, vt hic ondit Aug. d. *Veniant mihi miserationes tuæ, & uiuā.* Tunc.n.verè viuam, qn nihil potero timere, ne moriar. Ipsa.n.& sine vllo additaméto dr vita, nec intelligitur nisi æterna, & beata, tanq̃ sola dicenda sit uita. In cuius cóparatione ista, q̃ ducimus, mors sit potius appellanda q̃ vita, quale illud est in euangelio. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Nunquid æternam addidit, vel beatam? Itē de resurrectione carnis cū loqueretur, Qui bona fecerit (inquit) ibunt in resurrectionē vitæ, neque hic ait, æternæ, siue beatæ. Sic & hic. *Veniam* (inquit) *miserationes tuæ, & uiuam*, neq; hic ait, In æternū viuā, quasi illud non sit viuere, quā sine vllo fine, sine vlla miseria viuere. Et ad istum ēt intellectū hic ait Ambr. Quod aūt psal. hic poscit, vt viuat, frequenter ondimus huius corporis vitam veræ vitæ gratiā non habere, sed illā vitam veram fore, cuius bona vnusqui q; sanctorum credit se uidere in terra viuentium. Quod credimus nos visuros, non psens vtique, sed futurū est. Sed vnde hēat ps. spem huius vitæ beatę, subdit, *Quia lex tua meditatio mea est.* Vbi ondit, q frequens studium legis diuinæ deuotè habitum, vitam beatā facit hēre. Vnde hic ait Amb. *Veniant mihi miserationes, &c.* Cui lex Dei meditatio est, huic prestò sunt mīę domini, vt viuat in æternum. Qūo.n. quis beatus potest esse sine miseratione diuina, Beatus aūt, qui in lege dni die, ac nocte meditatur. Sed qui meditatur in lege, eruditur in lege, & quem lex erudierit, dñs erudit, qui locutus est legem. Ideo scriptū est, Beatus homo quem tu erudieris, dñe, & de lege tua docueris eum. Discamus ergo & nos in lege meditari. Non auocemur sæcularibus illecebris, non occupemur impedimentis, sed semper ad legem Dei meditandam simus intenti. Scriptum est.n. Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudiciū. Lex Dei est in corde ipsius &c. Sed aduerte, q non sufficit meditari, nisi adsit & secundum legem viuere, & operari. Quod hic aperiens Augu. d. Ait ps. *Quia lex tua meditatio mea est*, Hęc enim meditatio, nisi esset in fide,

Mat. 19

Ioan. 5.

Legis meditatio vitā meretur æternam.

psal. 1.

psal. 93.

psal. 36.

Meditatio legis requirit viuere secundū legem.

A quæ per dilectionem operatur, nūquam propter eam posset quis ad illam vitam beatam peruenire. Hoc ideo dicendū putaui, ne quisquā, cum totam legē memoriæ mandauerit, eamq; crēberrima recordatione cantauerit, non tacens, quod præcipit, nec tamen viuens vt præcepit, arbitretur se fecisse, quod legit. *Quia lex tua meditatio mea est.* Et hinc se adepturum existimet quod verbis superiorib. propter hoc meritum postulauit. d. *Veniant miserationes tuæ, & uiuam*, &c. Hęc *Mat. 24*
B enim meditatio amantis est cogitatio, & tantum amantis, vt charitas non frigescat huius meditationis suæ, quantalibet abundantia constipetur iniquitatis alienæ. Sic enim meditationem pro coniuncta operatione accipiebat supra ps. *Mat. 24*
d. Et meditabar in mandatis tuis, quę dilexi, & leuaui manus meas, &c.

Confundantur superbi, quia iniuste iniquitatem fecerunt in me, ego autem exercebor in mandatis tuis. 2151

C Hic confitetur sextum, s. Dei veritatem in obstinatorum damnatione. Ista litera duob. modis legitur, s. prædictiuè, & optatiuè. Si prædictiuè, tunc prędicit æternam confusionē obstinatis futurā, vt sit sensus, *Confundantur*, idest confundentur. Sic.n. de damnandis ps. 6. dr. Erubescant & conturbētur in sæculum sæculi, confundantur, & pereant, Et Iob 8. Qui oderunt te, induentur confusione. Quod exponens Greg. d. Malos in extremo iudicio cōfusio induit, quia cum transacta mala redundare sibi ante oculos conspexerint suus vndiq; eos reatus deprimens uertit. Ad pœnam tunc
D quippe factorum suorum memoriam tolerant, qui non quasi a sensu rationis extranei gaudentes peccant, ibi uident q̃tum debebant fugere, q amauerunt: Ibi conspiciunt quam lugubre fuerit, q nunc in culpa gratulantur. Tunc animū reatus obnubilat, & recordationis suæ iaculis ipsa se conscientia impugnat. Quis igitur digne penset, quanta tūc erit iniquorum confusio, qn & foris æternus iudex cernitur, & intus, ante oculos culpa versatur? Qui ad hoc idcirco per-

Cōfusio damnatorum.

Greg. 8. mora. c. 41.

perueniunt, quia solum hæc transitoria dilexerunt. Vnde ps.108. Operiantur sicut diploide confusione sua. Alio modo exponitur optatiuè, & tunc orat vt mali confundantur & erubescant de peccatis suis, & sic conuertantur. Et istum intellectum hic ponit Amb. d. *Confundantur superbi*, &c. Superius ait psalmista, Si reddidi retribuentibus mihi mala. Nûquid ergo hic maledicit illis, qui se iniquitatem gesserunt? Non vtique. Videbant, n. charitatē et inimicis deferendam, cum venisset euangelii prædicator. Vnde arbitror, quia quasi medicus velit ipsos sanare, vt iniquitatis suæ contemplatione conuēti, de propriis flagitiis erubescāt. In quo nō solum propheticam incipiūt probare patientiam, verum ēt emendare insolentiam suam. Pudor. n. plerumq; correctio vera est. Et dum incipit nos pudere commissi, ne diutius pudeat, discere, quę erubescenda sunt, admonemur. Non ergo maledicit propheta, sed quasi bonus medicus vult illos cognoscere, q d fecerint, vt cum in suam conscientiam recipiunt quāta suorum sit colluuies delictorum, incipiant erubescere, erubescentes aūt possint prioribus renunciare peccatis. Considera nunc aliquos fornicantes, viduis, ac pupillis aliena rapiētes, & in his non solum non erubescere, sed ēt gloriari solere, tanq̄ vel pulchritudinis vel potentiæ suę titulos deferentes (de quibus benè dicit Apostolus, quod eorum gloria in confusione erit ipsorū) eo detestabiliores ipsis criminibus suis, ꝙ cum tanta committant, non confundantur. Verūetiam si quis veniat postea, in ecclesia, credat in dominum Iesum, audiat euangelium, compungatur corde, tunc demū incipiet quā atrocia, & grauia deliquerit, agnoscere, & quę agnouerit erubescere. Sed quid sit hoc quod ait, *Iniuste iniquitatem fecerunt in me*, cum omnis, qui facit iniquitatem, iniustè faciat, sufficiebat dicere, *iniquitatem fecerunt*, absque eo quod adderet *iniustè*. Respōdeo, ꝙ iniquitas accipitur qn̄q; pro culpa. ps.50. Secundum multitudinē miserationum tuarum dele iniquitatē meā qn̄q; pro pœna, sic de Christo dr̄, Dominus posuit in eo iniquitates omniū nostrum. Hic aūt accipitur iniquitas ꝓ pœna. Et loquitur ps. de persequentib. iniustè sanctos, & iustos, qui. s. iniustè pœnas illis inferebant. Facit iniquitatem iustè, qui iustè aliquem punit. Facit iniquitatem iniustè, qui iniustè alium punit. *Ego autem exercebor in mandatis tuis*, i. operabor s̄m mandata tua, quia iusti iniustè ab alijs læsi, non redduntur malum pro malo, sed bonū pro malo, secundū Christi præceptum dicentis, Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos.

Cōfusio conuersionis ad bonum. *Psal. 7.* *Iniquitas duplex, s. culpa, & pœna.* B *Esa. 53.* *Matt. 5.*

F *Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua.* 1151

HIc confitetur septimum, s. Dei benignitatem in conuersione gentiū. Ista litera dupliciter legitur. Secundum. n. Ambrosium, ista sunt verba psalmistæ, *Conuertantur mihi*, &c. Et est sensus, de commissis erubescant, vel certè luant supplicia delictorum, & cōuertantur ad Dei seruulum, propheticamque doctrinam, vt dediscant pudenda committere, & tanti eruditione doctoris exuant mores suos, delictorumq; labe detersa, virtutum induant disciplinam. Aliter legitur s̄m Augustinum, ut psalmista hic mutet modum loquendi. Hactenus. n. locutus est in persona corporis Christi. q̄ est ecclesia, vel omnes iusti, nunc autem loquitur in persona capitis, idest, ipsius Christi, vt ipse Christus de gentibus dicat. *Conuertantur mihi*, &c. idest. conuertentur, & cognoscent testimonia tua, Deus, & timebunt te. Vnde sic ait Augu. *Conuertantur mihi*, &c. Sed quis est iste, qui hoc dicit? Non enim quisquam hominum hoc dicere audebit, aut si dicat, audiendus non est. Nimitum ille est, qui etiam superius interposuit, proprietatē vocis suę dicens, Particeps ego sum omnium timentium te, quia factus est particeps mortalitatis nostrę, vt & nos participes diuinitatis illius fieremus. Nos vnius participes ad vitam, ad mortē vero particeps ille multorum. Ipse est. n. ad quem conuertuntur timentes Deum, & qui nouerunt Dei testimonia. Notādum autem, quod conuersio peccatorum ad Deū secūdum varietatem peccatorum a qui-

G H *Conuersio peccatorum triplex.*

quibus conuertuntur, in scriptura sacra multis reb. & conuersionibus figuratur. Conuertuntur enim aliqui, de gulositate ad sobrietatis abstinentiam, de cupiditate ad liberalitatis abundantiam, de detractione ad suæ mentis conscientiā, de iniquitate ad charitatis amicitiā, de voluptate ad asperitatis pęnitentiā, de vanitate ad humilitatis innocentiā. Primò conuertuntur aliqui de gulositate ad sobrietatis abstinentiā. Et hæc cōuersio figuratur per conuersionē maris in aridæ siccitatē Ps. 65. Qui cōuertit mare in aridam, in flumine pertrāsibunt pede. &c. Qu[illegible]d per mare aquā habens amarā, nisi uitium gulæ denotatur, per ꝙ multiplex amaritudo, & quasi oīs infirmitas consurgit corporalis: Vnde de vitio gulæ, ꝓ nunquā satiet sub nomine maris dicitur,

Eccl. 1. Omnia flumina intrant in mare, & mare nō redundat. Per aridam verò, quæ sitit, & desiderat aquā, ipsam virtutem abstinentiæ, & sobrietatis accipe, quæ corpus aridum, & famelicum, & sitibundum tenet. Sic enim filij Israel famelcentes dicebant, Anima nostra arida est. Sic ergo

Nu. 11. mare conuertitur in aridam, cum quis uitio gulæ deditus ad abstinentiam conuertitur & sobrietatem &c. De talibus ergo uitiosis, à Deo tamen electis, prædictiuè dicit Christus, *Conuertantur mihi*, &c. idest conuertentur.

2153 *Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, vt non confundar.*

HIc cōfitetur octauū, s. Dei bonitatē in iustorū conseruatione, quos nisi dñi conseruaret gratia, statim caderēt

Oratio Christi pro ecclesia. à iustitia. Vnde Christus hic orat pro corpore suo, ꝙ est ecclesia, vt cor ecclesię immaculatū conseruetur à Deo. Vnde hic ait Augustinus, *Fiat cor meum*, &c. Hic redit Christus ad uocē corporis sui sancti, s. populi sui, & immaculatū fieri cor suum precatur, idest cor membrorū suorum in iustificationib. Dei, non in viribus eorum. Fit ergo cor immaculatum membrorum & corporis Christi, Gratia Dei per ipsum corporis caput, hoc est per ipsum Iesum Christum dñm nostrum, per regenerationis lauacrū, vbi abolita sunt

A oīa præterita peccata per spiritus adiutorium, per ꝙ concupiscimus aduersus carnem, ne vincamur in pugna nostra, *Galat. 5* p dñicę orationis effectum. Vnde hic Psalmista præuidit orationem Christi, q̄ facturus erat Christus pro suis membris vt à patre conseruarentur, q. s. fecit in nocte suæ passionis, q̄n orans ad patrem dixit, Pater sancte, serua eos in nomine tuo, *Io. 17.* quos dedisti mihi. Et infra, Non pro eis rogo tantum, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbū eorū in me. Virtute.n. huius orationis Christi vsq; in finē sancti

B immaculati seruantur à Deo. Istā ergo orationem præuidens Psal. in persona Christi pro suis orās, d. *Fiat cor meū immaculatū*, &c. Vel s̄m Ambr. hic loquitur vir iustus pęnitens, per pęnitentiam cor suum mundum seruari. Vnde hic ait Ambros. *Fiat cor meum immaculatū, &c.* Hic propheta humilitatem sequitur, & docet quid nos debeamus imitari, eo ꝙ propheta tantus immaculatum cor sibi fieri deposcit. Grāde.n. est cor à domino creatum, ꝙ recipiat verbum de cœlestibus uirtutibus, ac potestatibus. Grande *1. Cor. 6.*

C cor quod recipiat ipsum dominum dicētem, Inhabitabo in illis, & deambulabo in ipsis. Vt igitur recipiat creatorem sui cordis, cor mundum sibi fieri, nō per angelum, sed per ipsum dominum deprecatur, qui cœlum creauit, & terram, dicens, Cor mundum crea in me, Deus. Hic aūt. d. *Fiat cor meum immaculatum.* Et benè *immaculatum*, quia cor hominis *Cor mūdandum est.* veluti indecentium cogitationum colluuione maculatur. Si cogitatio ipsa cor

D polluit, quantum etiam facta ipsa contaminant? Noli cor tuum extraordinarijs cogitationibus contaminare, ne illud inquinamento graui polluas, quod putas habere te mundum. Manus lauas, quasi possis crimina euellere, cum mentem tuā vel nudis cogitationibus inquinatam lauare non possis. Et Pilatus manus suas lauit, sed cor suum lauare non potuit. Mansit scelere pollutus, quamuis manus suas aquæ infusione lauisset. Si ergo intus coinquinaris, munda prius, quod intus est. Si quod intus est mundaueris, & exteriora mundasti, vt, si aqua turbida influat, frustra locum putas esse mundan-

mundandū, si fons profluat cœnolentus, receptacula tersisse nihil proderit, cū in fonte sit uitiū. Ipse tibi antè purgandus est, vt fluat omne q̄ purum est. Cor tuum cogitationum tuarum est scaturigo. De illo fonte vel turbida aqua impuritatis euomitur, vel syncera pietatis vnda prorūpit. Didicisti cor esse mundandū. disce quemadmodū mūdes. Mundat hunc fontem iustificatio legitima. hoc est, confessio peccatorū. Deniq; publicanus ille, qui peccata propria cōfitebatur, iustificatus magis de templo q̄ Pharisæus exiuit, quia ieiunia sua, & munera Pharisæus, atq; innocentiam præferebat. Sed quis gloriabitur se mundū cor habere? Sed q̄ gloriatur, in dño glorietur, qui sanctis cor mundū creare dignatus est & conseruare immaculatū in iustificationib. suis. Quæ autē sunt iustificationes, qu b. cor immaculatum seruatur? Audi dicētem, Dic tu iniquitates tuas, vt iustificeris. Ergo qui iniquitates dicit, iustificat. Qui autem iustificatur, non confundetur, q̄a pudorem peccatorum matura cōfessione præuenit. Et nota, quòd cor mundat multipliciter. uide vers. *1976*.

Cor confessione iustificatur.

1. Cor. 10.

Esa. 43.

2154 **D**Efecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum supersperaui.

HIc incipit undecimus octonarius. Cui pro titulo præmittitur vndecima litera Hebraici alphabeti, quæ est caph. Quæ litera huic octonario meritò præmittitē. Interpretatur. n. Curuati sunt. Incuruatur aūt qui humiliatur. Qui. n. inclinatur in terrā, curuari vr̄. Curuatur aūt qui agit pœnitentiam, eo q̄ ceruicē suā curuet, dū humiliatur ad dnm, & interiorem magis ceruicē. s. ceruicem mentis, & cordis curuandā intellige. Qui. n. cor suū non flectit, frustra ceruicē corporis curuat. Docet. n. Hieremias sub hac litera cordis humilitatē signari. d. Ois populus eius gemēs & quærens panē, vide, dñe, & cōsidera, q̄m facta sum uilis. Hec ergo litera caph, quæ humilitatē significat, meritò huic octonario præmittitur, quia in isto octonario agit Ps. de humilitatis virtute, qua Dei misericordia promeretur, vt qui Dei misericordiā que-

Caph.

Thr. 1.

E rit, humilitate curuet, qua peruenire possit ad Deū. Iste ergo octonarius in octo partes diuiditur, quia ad humilitatē nos inducit per octo effectus humilitatis, quos hic ostēdit, ostēdit. n. suo exēplo, q̄ humilitas primò per charitatē mentē in Deum eleuat, in principio, secundò per puritatem mentem à mundo segregat, ibi, *Defecerunt oculi*, tertiò per castitatē motus carnis regulat, ibi, *Quia factus*, quintò per sanctitatē mortē carnis postulat, ibi, *Quod sunt*, quartò per veritatē vana & falsa fugitat, ibi, *Narrauerunt*, sextò per bonitatē gratiā Dei impetrat, ibi, *Omnia mandata*, septimò per firmitatē aduersa dura tolerat, ibi, *Paulo minus* Octauò per operositatē agit q̄ Deus imperat, ib. *Secūdum misericordiam tuā*. Quantū ad primū, ostendit primò q̄ virtus humilitatis mentē in Deum eleuat,

F Christo. d. Ois qui se humiliat exaltabitur. s. in Deū. Hoc ostendens suo exēplo Psal. d. Deo. *Defecit in salutare tuum anima mea* quia quanto aīa per humilitatē plus eleuatur in Deū, tanto amplius in uirtute propria deficiens, in uirtute Dei crescit. Vbi notandum est q̄ hoc verbū, Deficere, quamuis absolute sumptū cōter sonet in malum, sū sumptum cum articulo, quandoq; sonat in bonum, quandoque in malum, secundum conditionē articuli sibi appositi. Quod hic ostendit Aug. d. Non omnis defectus, vel culpæ putādus est esse vel pœnæ. Est & defectus laudabilis. Nam cū sint inter se duo ista contraria. s. proficere & deficere, vsitatus profectus in bono accipitur, & defectus in malo, q̄n non additur vel subintelligitur in quid proficiatur uel deficiatur. Cum verò additur, potest & malum esse proficere, bonumque deficere. Apertè namque ait Apostolus, Profanas verborum nouitates deuita, multum enim proficiunt ad impietatē. Ita & defectus à bono in malum, malus est, & à malo in bonū. bonus est. Bonum quippe defectū dictū est, Desiderat & deficit aīa mea in atria domini. Sic & hic non ait, Defecit a salutari tuo, sed *Defecit in salutare tuū anima mea*. Bonus est ergo iste defectus, Indicat. n. desideriū boni, nondum quidem adepti, sed auidissimè concupiti.

G

H

Luc. 18.

Deficere bonum malum.

1. Tim. 6.

Ps. 85.

Qua-

Qualiter ergo aīa cupiens habere Deū, quem nondum habet, in Deum deficiat, ostendit hic Ambr.d. *Defecit in salutare tuum* &c.Nō usitatus sermo nos capiat, ut tanquam corporeæ fatigatione defectionis huiusmodi iudicemus.Neque enim hoc solūdixit.*Defecit anima mea*,sed *Defecit in salutare tuum anima mea*.Itaq; ut de usu capiamus exemplū,si uerbi gratia dicimus,Defecit ille in illam,ostenditur hoc uerbo ꝙ totum mulieris desiderium cupiditate transierit. Et quicquid est quod uehemēter expectemus,ut eius maturiorem habeamus effectum, id nos uē longa quadam intentione lassare.Amor, impatiens die noctuq; meretricias fores pulsans si diutius potiendi desideria differantur,ipsa deficit expectatio dum sperat.In quo utiq;non finis amoris est, sed incrementum.Et quicquid est desiderabile,si nō contingat desiderāti,deficit in illud,& quasi ipsam deponit animā qui desiderat.Si tamē spes propior assurgat, dat uires spes proxima. Si autē absentia sit dilecti,eo ipso quod absentem desiderat,quem concupiuit, animæ suæ patitē defectionem,Itaq; quanto longius est illud,quod desideratur,tāto magis deficit qui desiderat.Illud cogitat,illi adhæret, illud personat,quo receperit diligēdum, in id quadā animæ defectione trāsfunditur.Sed quo magis lassatur effectus, eo amplius amor crescit,& quo diutius abest,quod desideratur eo amplius expectātis desideria maiori quadam ui amoris languescunt. Hinc ergo colligere possumus,quid sit,*Defecit in salutare tuum anima mea*.Etenim spiritui adhærēs aīa,deficit ab eo,ꝙ est anima, & fit unus spiritus.Qm̄ qui adhæret Deo, unus spiritus est cū eo,Itaq; sanctus Psalmista timens dn̄m, nescit aliud desiderare,nisi salutare Dei,ꝙ est Christus Iesus.Iesum cōcupiscit,illū desiderat, in illū totis uiribus tēdit,illū gremio mētis fouet,illi se aperit,& effundit. Et hoc solum ueretur, ne illum possit amittere. Itaque quanto maiori desiderio accensa fuerit anima cupiens adhærere saluatori suo, tanto magis deficit.Ergo ista defectio imminutio quidē est fragilitatis, sed assumptionem uirtutis operatur. Et subdit Am-

Anima qualiter deficit in Deum.

Amor deficere animam facit.

1.Cor.6.

A brosius infra.Et nos igitur illud concupiscamus æternū salutare Dei, nō concupiscamus pecuniā,quā auari concupiscūt, non cōcupiscamus alienæ uxoris decorē nō ambitionis exagitemur desiderio, nō sæculari intendamus gloriæ,non fallacis circunscriptionis studiis occupemur, nō proximum circunuenire iniquitate cupiamus,non postremo partes uulpium simus,in terrenæ uoluptatis inferiora demersi,tāquam exules æternorū,& de illa supernæ spei præsumptione deiecti. Attollatur igitur anima nostra deficiēs suis

B uiribus ut adhæreat salutari Dei, qđ est Christus dominus Iesus.Ipse est salus,ueritas,uirtus,atque sapientia. Qui igitur deficit sibi ut uirtuti adhæreat,amittit ꝙ suum est,& quod est æternum acquirit, Hæc Ambr.Sequitur, *Et in uerbum tuum supersperaui*, hoc est,in promissum tuum, scilicet in Christum,quæ spes facit, ut ꝑ patientiam expectetur, quod a credentibus non uidetur.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum,dicentes,Quando consolaberis me? 2155

C

OStendit hic secundum.s.quod humilitas mētem a mundo segregat.Cū humilitas nos Dei seruos faciat,& nemo Deo seruire possit & mundo,sequitur,ꝙ ipsa nostram mentē a mundo separat, & solū Dei expectat consolationem. Quod hic ōndit Psal.d.*Defecerunt oculi mei*, &c. (scilicet a mundo se semel dirigentes) *in eloquium tuum*.Hic uersus primo exponitur de oculis exterioribus, ex eo ꝙ dicit in plurali *oculi* Oculus autē interior vnicus est.Certum est enim quod quādo ho

D mo uere humiliatur,tūc oculos a uanitatibus reuocat,& ipsos ad terram gerit inclinatos,sicut Psal.superius se optabat facere dicēs,Auerte oculos meos,ne uideāt uanitatem,quia per oculos mors ad animam intrat,vide versic 2112. ubi de ista materia satis. Aliter autem exponitur de oculis interioribus, qui eodem modo deficiunt considerantes diuina promissa,sicut & anima in Dei salutare.Vnde Augu.hic ait,*Defecerunt oculi mei* &c. Ecce rursus in oculis, sed utique interioribus laudabilis defectio, laudabilis

Oculi quo. deficiunt.

est felix ille defectus, non veniens ex in firmitate animi, sed ex fortitudine desiderii in promissis Dei. Hoc mair. *In eloquium tuum.* Qho aût tales oculi d. cunt, *Quando consolaberis me?* nisi cû tali intentione & expectatione oratur & gemitur. Lingua enim loqui non oculi solent, sed oculorum quodammodo vox est desiderii orationis. Quod ergo ait, *Quando consolaberis me?* Iste enim modus loquêdi est desiderantium, cum in spatio temporis etiam quod subuenienti breue est, longû est amanti. Nouit autem dominus quid quando faciat, qui in mensura, numero & pondere cuncta disponit. Sed proprie quid est oculus mentis deficere? hoc declarat hic Ambr. exemplo oculorum corporalium, d. Sed quid est oculos deficere. De corporalibus oculis dicamus, vt intelligamus de spiritualibus. Nonne quâdo aliquem desideramus, & speramus affore & dirigimus oculos vnde speramus eum venturum. Itaque intenti diu, quotidiana expectatione deficimus. Sic Anna circumspiciens vias, sollicitis aduentum filij expectabat excubijs. Sic Dauid Propheta, currentes de prelio positis in turre exploratoribus interrogabat de salute filij. Sic tenerae vxor aetatis de speculâ litorali inde, essa expectatione mariti praestolatur aduentû, vt quamcûq; nauem viderit, illic putet coniuge nauigare, metuat que ne videndi gratia dilecti alius ante veniat, ne ipsa possit prima dicere, Video te marite. Sic Anna dicebat ad filium. Video te fili, amodo libêter moriar, mortis videlicet dolorê, exoptati aspectus suauitate non sentiens. Ergo vt illa quae aduenienti viro se optat offerre, alligatis omnibus domesticis occupationibus, semitas viatis aut pedum vestigia legit. Sic propheta curis exutus secularibus, interiorû oculorum in uerbum Dei peruigil custos vsq; ad defectionem sui intêdebat obtutus, corpus suum redigens seruituti & animam suam ad humilitatis patientiam, araneae modo tabescentis erudiens Desiderabat enim sicut ceruus fontes aquarum, & sitiebat in dominum suum, cupiens eius videre praesentiam, & apparere ante faciê Dei, nimio desiderio & uehementi cupiditate deficiens. Aliter exponitur, vt hic loquatur de oculis tâ mentis, q.m corporis, qui côsensu vnus oculus fiunt, quando caro subdita spiritui, idê desiderat, idem quaerit, & ad idê tendit. Sunt ergo plures realiter, sed vnum consensu. Ideo pluraliter dicit, *Defecerût oculi mei* &c. Postea in singulari subdit, d. *Quando consolaberis me?* Et hoc vult hic Ambr. dicens. Si oculi isti significati sunt quibus cernimus & uidemus dicere debuerunt. Quando consolaberis nos, hoc est, nô singulariter, sed pluraliter. Sed qa oculus mentis & oculus carnis vnus oculus sunt, & tûc homo consolatione fulcitur, cum caro & mens diuersa nô cupiût sed vnum desiderant, vnû requirût. Ideo tendunt ad eum, qui ait, Ego & pater vnum sumus. Isti quoque oculi unum esse se confitentur, quia uno eodemq; desiderio officioque funguntur. Et aduerte q. in hoc quod Psal. d. *Defecerunt oculi mei,* &c. ostendit Psal. quam aliud negotium sit studium sacrae scripturę caeteris praeferendum, quod hic deducit Ambr. dicens, Deficiebant ergo oculi prophetae in verbum Dei. Nos autem, otiosos nos putamus, si verbum tantummodo studere videamur. Et pluris aestimamus eos q operantur, quam eos qui studium cognoscendae veritatis exercent. Dicunt enim plerique, Ecce homo & opera eius, quasi qui verbo studeat, non operetur, cum maius opus sit istud, quâ caetera sint. Si enim opus iustitia est, si opus têperantia, si opus fortitudo, vtique & opus est sapiêtia. Istę enim quatuor principales virtutes habêtur. Nam & operatur Christus sm quod iustitia est, vtque operatur secundum q verbû est. Denq; omnia per ipsum facta sunt, vt sciat operatorê omnium esse, & opus nostrum esse Christum Iesum. Etenim secundum quod verbum est, verbum inquirentibus gratia Dei opus est. Vnde cum Martha ministraret circa ministerium, Maria autem verbum domini audiret, ea quae audiebat, ei quae ministrabat meruit anteferri. Dicenti enim Marthae, Domine, non est tibi curae, quod soror mea relinquit me solam ministrare? dic ergo illi vt me adiuuet. Respondens dixit dominus, Martha, Martha solicita es, Maria optimam partem elegit,

Oculi vt loquuntur

Sap. 11.

Ioan. 10

Studiû scripturę excellit alia opera.

Ioan. 1.

Luc. 10.

git, quæ non aufertur ab ea. Itaque verbum cognoscere maius opus est quã ministrare, quod diuinæ autoritate sententia diffinitur.

2156 *Quia factus sum sicut uter in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus.*

HIc ostendit tertium, s. q̃ humilitas, per castitatẽ motus carnis regulat. Cum. n. vera humilitas in obedientia virtuosa fundetur, rebellionẽ inferioris ad suum superius excludit. Et per consequens sic carnẽ subijcit menti, ut motus suos contra mentem non erigat, sed calore uoluptatis perdito, sub spiritu frigida quiescat. Et hoc est quod ait ps. *Quia factus sum sicut uter in pruina* &c. Ardentibus. n. spũalibus desideriis, carnalia desideria sine dubio frigescunt. Caro. n. & spũs contrariantur, sic q̃ dum spũs fortificatur, caro efficitur infirmior, & carnis fortitudo mortificat spiritum. Dũ ergo spiritus in uerbum Dei deficit desiderio (qui defectus est incrementum spiritualis amoris) caro frigescit, & congelatur, quia eius desideria mortificantur. Et ad hunc intellectum hunc passum exponit Augu. per vtrem intelligens carnẽ. sic d. *Quia factus sum sicut uter* &c. Nimirũ. n. per vtrem carnem mortis huius, p pruinam vero celeste beneficium vult intelligi. Quo carnis concupiscentiæ, velut frigore cohibente, torpescũt. Et sit hinc vt iustificationes Dei de memoria nõ labantur, dum non cogitatur aliunde. Qm tũc sit quod ait Apost. Curam carnis ne feceritis in concupiscentijs. Ideo cũ dix. isset, *Factus sum sicut uter in pruina*, subiecit, *Iustificationes tuas non sum oblitus*. Hoc est ideo nõ sum oblitus, quia talis factus sum. Feruor. n. cupiditatis obtorpuit, ut ferueret memoria charitatis. Vel p vtrẽ intelligitur iustus carne mortificatus, qm uter ex pellib. animalium mortuorũ existit. Per pruinam vero frigidam intellige carnis castitatem, qua omnis libido carnalis frigescit. Et quia sicut inter oia uitia libido contrariatur intellectui, sic per oppositum castitas intellectum illuminat, & notitiam diuinorum confert. Propter q̃ d. psal. *Factus sum sicut uter in*

Vter. significat carnem.

Spiritu crescẽte, deficit caro.

Rom. 13.

Vter dicitur glibet iustus.

A *pruina*. s. per castitatis ... & ... *iustificationes tuas non sum oblitus*. Vnde ... versum exponens Amb. d. *Factus sum sicut uter* &c. Recte... namq; de exuuijs fit mortui ... Igitur & nos si peccato mo... uamus Deo, repleti spiritu ... erimus exuuiæ spirituales ... mirare corporea, & integro ... infusum nobis diuinorum mysterio ... gratiam reseruantes. Non effluat igitur vter tuus, ut rimosus sit, non terreno inueterascat situ ne vinum nouum ueteres

B vtres rũpat, scindantur vtres, fundatur gratia. Non iterum sole iniquitatis, & nimia ui caloris arescat, sed feruentium ui scerum cupiditates diuersę niuali quodam frigore temperentur, frigescat estus libidinis, & quodam continentiæ gelu, ieiunioruimq; restrictus, matutina oratione perfletur, qñ sicut ros, ita super terram nostram Dei verba descendunt, sicut imber super gramen & sicut nix super fęnum. Et subdit Amb. Nec absu dẽ intelligendum est, q̃ ita se dicat psal. factum sicut vtrem in pruina uel in gelido, co q̃

C in asperitate positus glaciali, mortificauerit corpus suum, ne sentiret hyemis illius asperitatem, q̃ saluator dicit grauẽ esse futuram fugientibus. Sicut. n. glaciem non sentit uter, quia pellis est mortuæ animalis. ita mortuus peccato, propheta frigus peccati sentire nõ poterat, vel certè quod non frangatur necessitatibus, nec resistat caro menti, sed molliori ductu animæ se inflectat imperiis, & in hoc mundi gelicidio non arescat, uel quia

D corpus afflictionis sumus, mortem domini nostri Iesu Christi semper in nostro corpore circumferre debemus. Hic est vter, qui castigat corpus suum. Hic est vter, qui inebriatur, non uino, sed spiritu. In hoc ergo gloriatur psalm. quia factus est sicut uter in pruina, operationẽ peccati non sentiens.

Quot sunt dies serui tui? quando facies de persequentibus me iudicium? 2157

HIc ostendit quartum, scilicet, quod humilitas sanctitate mortem carnis postulat. Humilitas enim spiritum

semper ad Deum ascendere desiderio facit, vt ipsum habeat, ipsum possideat, ipso fruatur. Sed, quia ipsum non pót iustus quis habere, nisi primo corpus mortale deponatur per mortē, ideo ipsa humilitas iustum mortē corporis facit optare, more Apostoli d. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Tunc.n.cessabit a iustis oīs infestatio, tunc iudiciū fiet vnicuiq; ſm opera sua. Et hoc est, q hic desiderat ps. Deo d. *Quot sunt dies serui tui*, &c.q.d. Qñ finientur isti dies vitæ præsentis, quibus finitis facies de persequentibus me iudicium? Hic versus multipliciter exponitur. Primò vt ista sint verba martyrum, qui vindictam sui sanguinis postulant, q maximè erit in fine mundi. Interim aūt ecclesia manet sub pressuris. Vnde hunc versū hic exponit Aug.d. *Quot sunt dies*, &c. In Apocalypsi est ista vox martyrū, & eis imperatur patientia, donec numerus fratrum suorum impleatur. De dieb. ergo suis interrogat corpus Chri, qui futuri sunt in hoc sæculo. Et ne quisquam putaret ante hic ecclesiam non futuram, q finis sęculi venerit, & aliquid tpis futurum in hoc sæculo, quo ecclesia iā nō sit in terris, ppea cū quæsiuisset de dieb. suis, adiunxit ēt de iudicio, profectò demonstrans vsque ad iudicium, in quo de persecutoribus eius est futura vindicta, ipsam quoq; in terris futuram. Vel per ista verba vult ps. ostendere breuitatē vitæ præsentis, ne eius amore detēti, vitijs implicemur. Vnde vitam præsentē dies vocat, non annos. Vnde hic ait Ambro. *Quot sunt dies*, &c. Hoc sic accipi pót, q.d. Quanti sunt dies humani, quantūtps, quantum spatium? Cur inuidetur tam breui vitę, ne tranquillo cursu huius sæculi perfruamur? Cur in tam breui spacio uitæ tam multi persequētium nobis laquei tenduntur? Adsit iam iudicium, in quo pœna perfidorum, in quo persecutorib. digna impietatis suæ precia reddantur. Vel sic. Quousq; insultare poterunt, qui nos diuersis modis quærunt affligere? Nō seruus erit terminus Etenim quasi propheta celeritatem transcurrendæ istius vitæ, nō annorum, sed dierum æstimatione subiecit, d. *Quot sunt dies serui tui?* Alia ēt causa vitam præsentē, quo ad iustos, diem vocat, vt non solum vitæ breuitatē, sed ēt splendidum vitę huius curriculum sub virtutum lumine declararet. Vel aliter, vt per hoc ēt intelligatur, q in huius uitæ spacio breui, ēt dñs de persequentibus nos iudicium facit, dum potestatem nobis tribuit, qua psecutores nostros supare valemus. Et hunc intellectum ponit Amb. d. Non absurdū est etiā illud intelligere, vt quia breues dies, & pauci sunt istius vitæ, nō diutius gratiam suā dñs circa prophetam suum differat, sed ipse de persequentibus facit iudiciū. Nam hic quoq; iudiciū est de psecutoribus. Siquidē qui non credit in Christum, iam iudicatus est. Iudiciū aūt q dedit dñs seruulis suis, hoc est, Habebitis potestatem calcandi supra serpentes, & super omnem uirtutem inimici. Etenim est iudicium, quo torquetur inimicus, sicut ipse confessus est, dicens, Quid venisti ante tempus torquere nos. Hoc ergo deposcit uirtutum stabilitate fundatus propheta, ut subijciatur sibi, non homo, sed ille, qui sibi locum in homine vendicauit. Vnde & Apostolus ipsum magis in hominis peccato optauit esse damnatum, de quo ait, Conterat Deus Sathan sub pedibus vestris opto. Ex hoc ergo persecutore iudicium sibi fieri gestit, ut fidei propheticæ vestigijs aduersarius conteratur, & comminuat eū sub pedibus suis propheta, sicut pulucrem in hac militia sui corporis constitutus, quamuis breues dies vitæ sunt, triumphum tamen de aduersario adipiscatur. Subiectus est igitur aduersarius ſm domini sentētiam. Etenim dominus Iesus veniens in hunc mūdum per virginis partum, subiecit animæ nostrę oēs contrarias potestates, vt fide tua, verbo tuo, cogitatione tua, conuersatione tua, & operibus tuis conteratur. Si ergo non conteris aduersarium, culpa tua est, qui data nō vteris potestate. In nobis est ergo, vt aut subijciatur aduersarius, aut resultat. Si.n. actus noster Deo displiceat incipit aduersarius superbire, si aūt bonis inhæreamus operibus, vt exerceamus studia castitatis, iustitiæ, continētiæ, calcamus serpentē. Calcamus.n. illū pedib. castitatis, ne possit exurgere, calcamus uesti-

Phil. 1.
Apoc. 6. *Ecclesia durabit usque ad finem seculorū.*
Vita huius breuitas.
Dies significat virtutē.
Luc. 10.
Matt. 8. *Diabolum uincere possumus.*
Rom. 15

vestigijs continentiæ, verecundiæ, iustitiæque gressibus. Vt sic meritò iusto homini dicatur illud Psal. 90. Super aspidē & basiliscū ambulabis, & cōculcabis, &c.

Quæstio. Sed fortè dices, Quomodo Psalmista fuit ausus à Deo quærere; quot essent dies sui cū de simili interrogatione Apostoli à Christo fuerint reprehēsi? ad hoc hic respondet Aug. dicens. Si autem aliquem moueat, cur hoc quærat, quòd cū discipuli quærerent? Magister respondit Non est vestrum, scire tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate

Act. 1. Cur non credamus isto loco esse prophetarum, hoc ipsum illos fuisse quæsituros, & ecclesiæ uocem, quæ hic tanto tēpore antè prædicta est illorum interrogatione completam?

158 *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.*

HIc ostendit, quintum, s. quod vera humilitas ueritatem sequēs, vana fugit, & declinat. Si. n. humilitas gratia fulcitur, quia Deus superbis resistit, humilibus aūt dat gratiam, gratia autem cum ueritate coniūgitur, Ioan. 1. Gratia, & veritas per Iesū Christū facta est, consequens est, vt humilitas fabulas fugiens, ueritati iungatur. Ille ergo, in quo est humilitas, veritatē diligit, q̄ Dei lex continet, & fabulas fugit, quæ ueritate carent. Et ideo taliū narratores Psalmis. detestatur, d. *Narrauerant mihi iniqui fabulationes*, &c. Et nota, q̄ secundū grammaticos, fabula dr̄ à for, faris. Et est fabula narratio, quæ nec vera est, nec uerisimilis.

Fabula duplex et quid sit. Et est distinctio, q̄a aliqua fabula dr̄ fabula uera, & aliqua fabula falsa. Fabula vera dr̄ illa quæ nihil in se habet ueritatis. Sicut dicimus, q̄ modus amoris est in amando nō habere modū. Fabula aūt

Fabulationes dicūtur scientia saculares. falsa dr̄ quæ aliquid veritatis in se habet & aliq̄d falsitatis admixtū, Per fabulationes ergo intelligit falsa hæreticorū dogmata, q̄ legi Dei contradicunt, & fidem p illa dissipare conantur. Vñ Ambr. hic. d. Hæretici. n. non solū opera verū et fidē superflua narratione impedire conati sunt, fabulas. n. dicit, superfluas loquacitates. Superflua enim loquit̄ hęreticus:

A qui non loquitur veritatem, non loquit̄ secundum legem, Augustinus aūt has fabulationes non solū dicit hæreticorū esse dogmata, sed etiam sæculares scientias, quæ consistunt in suauitate locutionis exterioris ueritate carentes. Vñ sic dicit, Fabulationes non immerito accipiunt esse execrationes, sed in sermone cum quadam delectatione. Has aūt habent in diuersis sectis professores. & literæ sæculares: habet etiam has fabulationes, hæreticorū uana, atq; execranda loquacitas. Hos oēs iniquos voluit intelligi, à qu. b.

B has fabulationes sibi dicit narratas. Sed non sunt (inquit) sicut lex tua, q̄a me in ea veritas non verba delectat. Tales aū. fabulationes summè sacræ scripturæ doctores, & fidei prędicatores fugere debēt, ne fabulas poetarū, vel hæreticorū dogmata proponant, sed omnia uerba sua in lege diuina fundare debēt, vt ostēdit Greg. d. Qui ad veræ predicationis uerba se præparat, necesse est vt causarū origines à sacris paginis sumat, vt omne, q̄ loquitur, ad diuinæ auctoritatis fundamentū reuocet, atq; in eo ædificium suę

Predicator fabulas non debet dicere.

Greg. 18. mor. c. 14

C locutionis firmet. Sępè. n. hæretici, dum sua student peruersa astruere, ea proferunt, quæ profectò in sacrorū librorū paginis nō tenētur. Vñ & discipulū prędicator egregius admonet. d. O Timothee, depositū custodi, deuita profanas nouitates, q̄a dum laudari hæretici tanquam de excellenti ingenio cupiunt, quasi noua quedā proferunt, quę in antiquorū patrū libris veteribus non tenentur. S. cōsit, vt, dū uideri sapientes desiderāt, mise-

1. Tim. 6

D ris suis auditoribus stultitiæ semina aspergant. Sed hodie contrariū multi faciunt, q̄a auditores in fabulationibus delectari concupiscunt. Quod præuidit Apostolus. d. Erit. n. tempus cū sanā doctrinā nō sustinebūt, &c. A ueritate quidē auditū auertent, ad fabulas autē conuertentur.

2. Tim. 4

Omnia mandata tua ueritas, iniqui persecuti sunt me: adiuua me. 159

HIc ostendit sextum, scilicet, quòd humilitas gratiam Dei impetrat, et enim dicitur Iacob 4. Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam.

Inter oẽs autem gratias nobis cõcessas a Deo est fides, ad quam a Deo sumus electi de gẽtibus mũdi. Nullus.n. habet gratiã fidei, nisi præordinati ęternaliter a Deo. Propter ꝙ dr̃ Act.13 Et credideiũt quotquot ꝑordinati erunt. Sed quibus dat istã gratiã nisi humilibus, quib. fidei secreta reuelat? Matth.11. Abscõdisti hęc a sapiẽtib.& prudẽtib.& reuelasti ea paruulis. Et ꝑ hanc gratiam quilibet fidelis relinquẽs mundi fabulationes, & diuersas sectas errorum, confitetur, & credit legis ueritatem. Propter quod multi vsq; ad mortẽ persecuti fuerũt. Et hoc est ꝙ d.ps.h c, *Omnia mandata tua ueritas,* Quasi dicat ſm Aug. Iniqui narrauerũt mihi fabulationes, ego aũt proposui eis legem tuam, quę plus me delectat, quia omnia mandata tua ueritas, non sicut in illorũ sermonibus abundat uanitas. Ac ꝑ hoc iniuste persecuti sunt me. Et qa nõ in me persequunt nisi ueritatem, ergo tu adiuua me, ut certem pro ueritate usque ad mortẽ. Et nota quod ait, *Omnia mandata tua ueritas,* quia tota lex Dei, & fides in ueritate continetur, quod de nulla alia secta vel lege dici põt. Hic.n. est ueritas omnis, scilicet loquelæ, doctrinę, ac vitę. Veritas loquelę, qa spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, q nec falli, nec fallere põt. ps.118. Principiũ verborũ tuorũ veritas. Hic est veritas doctrinæ, quia lex Dei nullũ falsum nec fictum admittit, ut faciũt fabulę poetarũ. Hic est veritas vitę, qa nihil uanũ, vel inhonestũ, nihil bonis moribus dissonũ lex diuina cõtinet, sed in ipsa oĩa iusta, sancta, & honesta. Propter qđ Christus ait, Qui audit verba hęc, & facit ea, assimilabitur uiro sapiẽti, &c. Et tñ quia iniqui vana diligũt, & lubricũ, ideo istã legẽ odiũt, & fideles persequuntur, quod ad ipsorũ peccatũ faciũt & ad vtilitatẽ fideliũ. Vnde Ambr. hic ait, *Omnia mãdata tua,* &c. Hic ps. quasi bonus bellator bella dñi non refugit, nec conflictus, sed fidelis, & prouidus aspirare sibi diuinitus orat auxilia, & pię deuotionis fidelia sibi adiumẽta deposcit. Ideoq; nõ petit ut ꝑsecutiones quiescant, sed in persecutionibus postulat se iuuari. Sciebat.n. qđ oẽs, qui pie in Christo volunt viuere, persecutio-

Humilibus dat fides.

1. Pet. 1.

Matt. 7.

Persecutio & aduersitas signa sũt electorũ.

F

G

H

nem patiuntur. Maluit ergo persecutiones pati, ut pie in Christo uiuere posset. Nec expressit vocabula persequentiũ quia multi persecutores nõ solũ quos uidemus, sed etiam quos non uidemus. Persequũtur nequitię spirituales, persequitur hęreticus, iudęus, gentilis. Omnes ergo sunt sub persecutoribus, qui pie in Christo uiuere volunt. Et fortasse cũ persecutiones nõ patimur, tãquam condẽnati habemur, quasi nequaquam pie uiuere velimus in Christo. Nã utiq; cum sit diffinita sententia, ꝙ omnes qui pie viuere volunt in Christo, persecutionẽ patiũtur, is, qui ꝑsecutionẽ nõ patitur, abdicatur, ꝙ non sit pię intentionis in Christo. Deuotione enim fidei ꝓlia persequũtur. Si desint certamina, vereor ne desse uideat, qui certare desideret, *Omnia* (inqt) *mandata tua ueritas.* Quę mãdata, nisi illa, si me persecuti sunt, & uos persequentur. Hęc mandata, Psal. licet anterior incarnationis sacro, iam tñ audiebat in spiritu, & quasi Christi discipulus non subtrahebat se passionibus, sed se certaminibus offerebat. Sciebat hoc sibi ad gloriã fructuosum, hoc ad custodiã salutis tutũ, ut frequẽtibus exercitiis iustis pietas cõfirmaret. Cito enim fides in exercitata lãguescit, & crebris ociosa tentatur incommodis. Remissas excubias calidus insidiator irrumpit, assuetũ aũt bello uirũ externa fraus instruit, & gloriose ꝑuehit palma victoriæ. Pax ergo fideli corruptelę materia est. Qñ aũt amisimus exercitiũ, tẽtant otia, quos bella non frangunt. Periculo sunt igitur pacis otia. In pace pręlij persecutiones esse cęperunt. Nullus erat tempore persecutionis adulator, qui callida mentem adulatione tẽtaret. Non vacabat animo corporis delectatione dissolui, & huiusmodi quę secũdis rebus exercitari solẽt, admittere passiones. Ideo Apostoli, cum cęderentur, includerentur, exultabant, quod illis iniurijs meritum ęternę glorię lucrabantur, quod digni fuerunt pro Christi nomine iniurias sustinere. Non illis erat curare de patrimonio studium, de potestatibus & honoribus, nõ de prelatione, quę etiam iustos agitare consueuit, sed ille se præferri putabat, qui esset pluribus uerberibus

2. Tit. 3.

Pax & otiũ sunt periculosa.

Persecutio vtilis est.

bus flagellatus. Merito ergo ps. occasiones expetit triumphandi, & certandi copiam pro deuotionis eruditione nō metuit, qui nouerit persecutiones iniquorū proficere ad incremēta virtutis. Attēdere tamē, q non de omni persecutione præ dicta intelligi debent, sed de persecutione, quā quis propter Christum sustinet. Quod notans Ambr. ait, Non dixit Psal. Quia persecutiones patior, adiuua me, sed *Iniuste* (inquit) *persecuti sunt me adiuua me.* Pōt enim quis & psecutiones pati, sed nō iniuste, quia psecutio est iusta, si oderimus obscænos, si infesti fuerimus iniustis, si iniquos velimus opprimere ne pluribus noceant, si auarum fraudis suæ compendiis exuamus, si execremur insolentiam superborum. Qui autem pro fide, pro iustitia, pro castitate persecutionem patiatur, bene is dicit, *Iniuste persecuti sunt me, adiuua me.*

Persecutio iusta nō meretur sed iniusta.

2160 *Paulo minus consummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.*

HIc ostēdit, septimum, scilicet quod humilitas aduersa patienter facit tolerare. Humilitas enim recalcitrare nescit, irasci non nouit, oīa suffert. Et quanto magis premitur, tāto plus diuinis mādatis īhæret. Vnde & Ps. persecutus vsq; ad mortem, Dei mandata fortius obseruabat. Et hoc est quod hic dicit, *Paulo minus consummauerunt me,* &c. Iste uersus dupliciter exponit. Primo ut ista sit vox martyrū pro Christo in terra persecutorum, qui paulo minus consummati dicūtur, quia vsq; ad mortem persecuti, sicut desinerent homines esse per mortem, nō tamen ex toto cōsumpti, quia anima ipsorum integra virtutibus mãsit. Ideo ait *Paulo minus,* quia non in totū, sed in parte consumpti sunt. Et sic uidetur Aug. intelligere. d. *Paulo minus consummauerunt me in terra* &c. Hoc dicit ecclesia, multa strage martyrum facta, dum confitentur & prædicant ueritatem. Non tamen ex toto defecit, quia anima integra mansit. Ideo subditur, *Ego autem non dereliqui mandata tua.* Aliter exponitur de illis qui pie in Christo uiuere uolūt, qui tot

Martyrum persecutio.

Bellum graue patimur.

A tentamina in terra sui corporis sustinēt vt difficulter resistere possint, tn̄ adiuti a Deo perseuerant, & vincunt. Et hæc est intentio Ambr. d. *Paulo minus consummauerunt me,* &c. Nō frustra diuinū q̄siuit auxilium, qui sciebat sibi aduersus fortes esse certamē, pluraque sibi prælia præparata dimicaturo, nunc aduersus neqtias spirituales quæ sunt in cælestibus, nunc aduersus calorem sanguinis, & innumeras corporis huius illecebras, quorū nexu uario & diuturna colluctatione lassatus pudendo corruisset certamine, nisi B dei se radice tenuisset. Dicamus cauere quē gerimus. Hic nobis hostis domesticus, hic inimicus grauis nostri ipsius corporis inflamatur libidine, ardet decore mulieris occursantis, accenditur specie aliena, desperatione frangitur, illecebris exuritur, timore turbatur, metu frangitur, luxuria mollitur, lasciuia dissoluit, labore afficitur, solicitudine fatigatur, passione conteritur. Miraris si inter tot aduersarias passionum uices, se ēt iustus tenere vix possit, cum impares simus ēt singularum certamini passionū. Quē. n. C sola libido non vindicet? quem non subiuget auaritia? quem formido non quatiat? quem luxuria non eruet? quem lasciuia non emolliat? quem non supplantet ebrietas? Quasi cōscius ergo carnalis infirmitatis & explorator persecutionis hostilis dicit, *Paulo minus consummauerunt in terra.* In hac terra in qua Adam prius corruit, & pudēda prolapsione deiectus ingressum futuræ posteritatis inflexit. In hac terra in qua Caim munera D fraterna dolens suis esse prælata, ruinæ est stratus inuidiæ. Deniq; uox fraterni sanguinis clamauit de terra. In hac terra Noe sanctus, quē totius orbis diluuia in tantis procellis & fluctib. peruigilem probaueīt, ubi tn̄ otioso curas laxauit corpore, somnū ebrietatis offendit, cōtumeliam paternæ pietatis incurrit docēs periculosa ocia esse secura uirtuti. In hac terra Loth reuerendi parentis imitator, quē non luxuriæ decolorauit impuritas uenialibis quidē ignorantiæ, pudēdē tn̄ cōmixtionis non euasit incestum. In hac terra Dauid cōsūmmatū propemodū esse se dixit, siquidē penè motos pedes suos

Bellum carnis corpora defectus.

Terra corporis nostri periculis ō plena.

& g: essus suos paulo minus sensit effusos, quia diuitias sæculares, & successus corporalium prosperorum loco beatitudinis æstimauit peccatoribus abundare. Propter quod & flagellatus est, sed flagella iusta remedia salutis sunt. Magna igitur uirtus, quæ sub tantis persecutionibus constituta & penè oppressa, tamen suum non est oblita præsidium, nec mandata Dei dereliquit. Ideoq; ait, *Paulo minus consummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.*

2161 *Secundum misericordiā tuam uiuifica me, & custodiam testimonia oris tui.*

Ostendit hic octauum, s. ꝙ humilitas implere facit, ꝙ Deus imperat, & custodire facit Dei precepta. Cum .n. omnis præceptorum Dei violatio pcedat ex superbia, consequens est. ut humilitas omnem excludat superbiam, & nullam diuini mādati violationē admittat. Vnde humilis per misericordiam Dei iustificatus, se oīa præcepta custoditurum promittit, d. *Secundum misericordiam tuā uiuifica me*, &c. Nec mirandum est, si ps. hoc verbo *uiuifica me* ī hoc ps. multoties sit vsus, loquitur .n. de uita gratię qua tñ hīc orans non carebat, sed eiusdē uitæ spiritualis, qua uiuebat, orat augmentū, & perseuerantiam, vt in custodia præceptorum Dei possit perseuerare finaliter. Vbi notandum, ꝙ omnia creata ex se nullam stabilitatem habent, nisi inquātum seruantur in esse a Deo, vnde cōtinua indigent conseruatione, vt in esse perdurent, si ad momentum desineret conseruatio Dei, & ipsa in nihil verterentur. Ex quo patet, ꝙ sicut vitam continuè in nobis conseruat, sic & continuè nobis vitā tribuit, & per consequens, continue nos viuificat. Dicit ergo, *Secundum misericordiam tuam uiuifica me*, i. in me conserua, & auge gratiæ uitam. Iste autē textus exponitur dupliciter. Primo de martyrib. qui vt tormenta patienter possint tolerare, augmentum gratiæ petūt. Vnde & dicit, *Et custodiam testimonia* &c. Testimonia .n. idem sunt, quod martyria, ut patet versi. 2099. Et istam expositionem hic ponit Aug. d. *Secūdum misericordiam*

Vita continuè indiget conseruatione Dei.

Martyrum constantia.

A *tuam uiuifica me*, &c. Testimonia Græce sunt martyria. Quod tacendum nō fuit pp dulcissimum martyrum nomen, qui proculdubio quando tanta persequentium crudelitas sæuiebat, ut ecclesia Dei paulo minus consumaretur in terra, nullo modo Dei martyria custodirent, nisi fieret eis quod hic oratum est *Secundum misericordiam tuam uiuifica me* Viuificati sunt enim, ne amando uitam, negarēt vitam, & ne negando vitam, amitterent vitam. Ac sic qui in uita veritatem deserere voluerunt, moriendo pro ueritate vixerunt. B Vel aliter, ut hic ps. non postulet uitam gratiæ, quā uiuebat, sed vitam gloriæ, quam non habebat. in qua sola Dei præcepta custodiūtur perfectissime, quæ in hac mortali uita, propter pōdus carnis ad perfectum custodiri non possunt. Et hunc intellectū hic ponit Amb. d. *Secundum misericordiam tuam uiuifica me*, Non illud precatus est psal. quod habebat, s. vt uiueret in hac vita, sed ut viueret in æternum, intelligens uitæ beatitudinem in hoc fluctuāti, & infido corpore nos habere nō posse, cuius imbecil-C litas propositum aiæ derelinquit. Opus est ergo Dei mīia, ut continua. & perpetua fit in hoc corpore uiuificacio, vt continue iustus Deo viuat, peccatoq; moriatur. Si .n. culpa moriatur in nobis, erit vita Deo uiuens, & in custodia præceptorum cœlestium perseuerans, quæ utique ille custodit, qui viuificatur a Deo. Denique uiuificari se ante postulat a dño, & post custodiam testimoniorum cœlestiū, pollicetur. Non .n. cōis hæc uita custodit D cæleste mandatum, sed illa, quæ vi uere, fulcitur æterna, per operationem gratiæ spiritualis. Vel aliter. Vera .n. custodia mandatorum Dei non solum stat in opere exteriori, sed principalius in opere interiori voluntatis. Vnde uera castitas non stat in non adulterari, sed etiam requirit non concupiscere. Istam autem perfectam obseruationem mandatorum docuit Christus, qui nos in lege noua docuit non solum opere non esse mæchādum, sed neque concupiscendum. Hic ergo ps. postulat misericordiam diuinæ incarnationis, qua perfecte doceatur mandata Dei seruare, Et istū intellectum hic ponit

Præcepta Dei hic custodiri non possunt.

ponit Ambr.d. *Secundum misericordiam* A *tuam* &c.Possumus etiam hoc sic intelligere.Quia iã Propheta quæ legis erant nouerat,optat au&lic aduẽtũ Dei misericordiã,ut accipiat pcepta quibus lex adimpleatur,ve non solũ adulterium sciret esse vitandam,sed & cõcupiscẽtiam esse uitandum.Hoc aũt nos docuit ospatris Iesus.d.in Euãngelio.Eum qui uiderit mulierem ad concupiscendum in corde suo adulteriũ perpetrasse. Quãntũ ergo in euangelio profecerunt studia castitatis,quæ non solum turpioris facti,sed etiam studij degeneris allegatur opprobriũ.Hoc ergo notans ps.dicit, *Secũdum misericordiam tuam,*&c.

Matt.5.

2162 IN *æternum, domine, verbum tuum permanet in cælo.*

HIc incipit duodecimus octonarius cui pro titulo præmittitur duodecima litera alphabeti Hebræorũ,quę est lamed.Quæ interpretaĩ cor seruitutis. Cor.n.nostrũ,cor seruitutis debet esse, ut totaliter seruire sit propriũ, nõ sæcularibus & tẽporalib.rebus implicari,quia uanæ sunt,&uanũ faciunt diligentẽ.Ab oibus igiĩ tẽporalibus circũcidamus cor nostrũ,ut Dei mãdata plene possit custodire.Nil vile q̃ramus,uile aũt est oẽ terrenũ.Nihil ergo terrenũ,nihil sæculare, nil corporeũ nil leue atq; mutabile in nostro corde ponamus,sed Dei uerbũ in nostro corde seruemus.Ait.n.Christus.Nolite thesaurizare uobis in terra,ubi ærugo,& tinea demolit̃,sed thesaurizate uobis in cælo.Vbi est.n.thesaurus tuus,ibi est cor tuum.Thesaurus tuus sit fides pietas,mia;thesaurus tuus sic Chiistus,thesaurus noster preciosus intellectus est.Si terrenus intellectus fuerit,si fragilis,hæretica ipsũ tinea,& impietatis ærugo cõsumit.Leuemus ergo & erigamus cor nostrum,nec impossibile iudicemus,ut hic humana corporis infirmitas ad cognitionẽ cælestiũ mysteriorũ proueħat,cum iã ad nos dñs Iesus,in quo absćoditi erant sciẽtiæ,sapientiæq;thesauri,diuina miseratione descẽderit,vt clausa reseraret, aperiret latentia,reuelaret occulta. Ad propositũ ergo, merito huic octonario

Lamed

Cor nostrũ solũ cælestibus debet occupari.

Matt.6.

pmittitur litera lamed,q̃ interpretaĩ cor seruitutis,q̃a in isto octonario docemur quomodo cor nostrũ disponatur, ut debite seruiat Deo. Ad hoc enim ut q̃s debite corde Deo seruiat octo debet facere,s̃m quæ iste octonarius diuiditur. Primo cor in cælum debet tẽdere,in principio;secundo ecclesiã a Christo fundatã debet credere,ibi, *In generatione,*tertio seruitio Dei se totũ debet subiicere,ibi, *Ordinatione tua,*quarto legem Dei studẽdo sæpe debet legere,ibi, *Nisi quod lex* B *tua,*quinto memoriæ quæ studet debet tradere,ibi,*In æternum,*sexto corde misericordiã Dei debet petere,ibi,*Tuus sum ego,*septimo ut fortis aduersis nõ debet cedere ibi,*Me expectauerunt* octauo Christũ finẽ oium debet credere, ibi, *Omnis consummationis.*Ostẽdit ergo primo, qđ quilibet nostrum Deo uolẽs corde seruire nõ debet cor suũ in istis tẽporalibus ponere,sed solũ in cælestibus.Cũ enim uerbũ Dei sit thesaurus iustorũ, & verbum Dei pmaneat semp apud patrẽ in cælis, ibi in cælos corde debemus ascendere,. Christo.d.Vbi est thesaurus tuus,ibi est C & cor tuũ.Istius ergo rationis ponit minorẽ.d.*In æternũ,domine, verbum tuũ permanet in cælo.*Iste versus exponiĩ de cælo materiali,& de cælo spirituali.Primo exponitur de cælo materiali,scilicet de cælo,in quo posita sunt luminaria magna sol,luna,cęteraq;sidera.Vbi sciendũ,q̃d ibi dr verbũ alicuius esse,vbi verbum obseruatur,ubi obedientia verbo exhibetur,sicut & ille verbum alicuius repellere dicitur,q illi obedire contradicit. In cęlo ergo materiali semper verbũ Dei p manet,quia ibi plena obedientia ei exhibetur,plena seruitus,quia corpora cęle- D stia plene uerbũ Dei obseruant,quia ordinẽ a verbo Dei datum obseruant integraliter.Et per istius cęli exemplũ psal. nos inducere vult ad uerbi diuini seruitutẽ,& obedientiam.Istam expositionẽ plane ponit Ambro. hic.d.*In æternum, domine, verbum tuum permanet,* &c.Vides iuste debere manere,quod in cœlo permanet,ac perseuerat. Serua ergo verbũ Dei in corde tuo. Si uerbum Dei in cœlo permanet,imitemur cœlum,ubi permanet uerbum Dei, vbi permanet ordo

Matt.6.

Cælũ obedit Deo.

do solennis cælestiũ statutorum,& bene ficiorum domini. Crebræ vices solennibus muneribus pseuerãt. Supernis nẽpe vel pluniis,vel calore, vel fotu aeris huius infundit terris,atq; alitur larga fęcũditas e cælo, Annus labitur per dies, ac mẽses & tẽpora autumni, atque hyemis veris quoque,& æstatis,de cælo uitæ tuę imaginẽ cerne ut imitatores simus etiã ipsius celestis elementi. Non semper cælũ sole feruet ardẽti,frequenter nubibus regitur,pluuiis vehemẽtibus inhorrescit iactis niuibus tegit terrã. Nõ ergo sit in te diuturna lascitua,succedant mœsta,vtilior sæpe tristitia est,quæ comitem solet habere grauitatem. Nunquid vlla in ipso est sole præuaricatio. Nonne quotidianos cursus suos seruat. Nũquid continuos nouit luna defectus, & cõtiñũ muneris deserit mysterium. Iisdem nempe vicibus annus reddit,eodẽ statu reparãtur tempora,ijsdem obsequiis reformantur Sol diem illuminat,temporum statuta custodiens, fulget splendoribus luna nocturnis,& lux eius in tenebris micat. Stellarum nitentium rutilat globus. Lex vna diuersis constituitur semel,vices cursuum custodire,nec fines transire præscriptos. Manet ipsa immutabilis mutatio,q̃ vertere ordinẽ suum nescit. Vna omniũ obedientia discretis muneribus indiscretã prædictæ constitutionis tenere cõcordiã. In cęlo ergo Dei permanet verbum, quia secundũ verbi dispositionẽ regitur & gubernatur. Ex hoc ergo vult ps.concludere, q̃ si in cælo,quod est inanimatũ sic permanet Dei verbum, vt obedientiã plenam cælum exhibeat uerbo, quanto magis in nobis debet permanere, ut ei obediamus per omnia. Secundo exponitur de cælo spiritnali,quod est angelica, & natura humana,scilicet sanctorum angelorum,& hominum, in quibus verbũ Dei semper permanet, quia eius verbo semper obediunt. Vnde de beatis angelis dicitur. Fiat uoluntas tua, sicut in cælo (idest, in sanctis angelis) & in terra (idest,in hominibus.) Vnde & hic ait Augu. *In æternum domine, verbum tuum permanet in cælo*, i.in sanctis angelis custodientibus sine desertine æternam militiam. Intelligitur etiam non solum de

Calũ ordinẽ sibi datũ seruat.

Calum sunt angeli beati

Matt. 6.

E angelis,sed etiam de hominibus cælestibus,qui verbũ Dei custodiunt, & obseruant. Vnde hic ait Ambr. *In æternũ domi sunt homo* &c. Sunt cæli & in terris,qui enarrant gloriã Dei. Qui sunt isti cęli, audi dicentẽ Apostolũ. Sicut portauimus imaginẽ terreni, portemus,& imaginem huius cęlestis. Isti igit cæli sunt, in quibus fides, grauitas,continẽtia,doctrina,uita cælestis est. Nã,queadmodum terra dictus est primus homo,qui lapsus ex illa pręuaricatione cælestis gratiæ,& in hac uita terrena deiectus &c. Ita ecõtrario cęlũ dr̃,q
F vitã angelorũ custodia integritatis exercitat,corpus suum continenti sobrietate moderatur,mentem quoque suam mitι tranquillitate componit,pecuniã pauperibus misericordi liberalitate dispensat. Est ergo & in terris cælũ, in quo esse possint virtutes cælestes, in quo Dei verbum permanet semper. Exemplo ergo iustorum in quibus verbum Dei permanet semper, vult Ps.omnes ad idẽ inducere, vt Dei verbum in se retinentes,illud semper obseruent,illi obedientes.

Calum mines in sti.

1.Cor.15

G *In generatione, & generationẽ ueritas tua, fundasti terram, & permanet.* 116

HIc ostendit secũdum,scilicet qđ debemus credere ecclesiã a Christo fuisse fundatã, q.s. plures generationes (scilicet Iudæos,& gentiles) in vnam ecclesiã cõgregauit. Propter qđ & lapis angularis est dictus, quia ecclesia stabiliter fundata pmanet in æternũ. Et hoc est,q̃ aic ps. *In generatione, & generationem ueritas tua*,&c. Nomine.n.terræ, quæ stabilitatem habet & generat fructus, qđ in-
H telligitur, nisi ecclesia semper duratura, in qua fructus meritorũ operatur? Vnde Greg. super illo verbo Iob 26. Appẽdit terram super nihilum, ait. Quid.n.terræ nomine nisi sancta ecclesia designatur, quæ, dum verba prædicationis suscipit, fructum boni operis reddit. De qua terra per Moysen dicitur, Audiat terra verba ex ore meo. Fundauit ergo Christus terram,& permanet, quia ecclesiam formauit semper duraturam. Et hoc notãs psal.dicit, *In generatione, & generationem veritas tua* &c. Quod exponens August, ait.

Terra significat ecclesiã.

Greg. 17. mor. c. 11

Deut. 32.

ait, *In generatione, & generationē* &c. Oēs generationes ista repetitione significat, a quibus nunquam defuit veritas Dei in sanctis eius, ex quib. constat ecclesia, nūc pluribus, modo paucioribus, ut se tēporū varietas habuit, vel habebit. Vel ista replicatione duas generationes intellexit, vnam. s. ad legem, & prophetas, alteram uero ad euangelium pertinentem. Cur aūt ab istis generationibus nunquā ueritas desit, causam ostendit, d. *Fundasti terram, & permanet*, eos, s. qui in ecclesia hic in terra sunt, terram nuncupās, quorum fundamentum est Christus. Neque .n. p. imæ generationis ad legem pertinētis fundamentum non erat Christus, testimonium habens a lege & prophetis. In duobus ergo populis, s. legis, & euangelij permanet veritas tua, i. Christus. Pri° .n. Christus fuit in fidelibus veteris testamenti, postea in fidelibus noui. Et hoc ideo, quia fundasti terram, i. ecclesiam, s. sanctos in fide, quę permanet in æternū. Vel per terrā accipe cuiuslibet iusti animam, quam Deus virtutibus fundat. Nō .n. hic accipit terram materialem, sed spiritualē. Vnde dicit hic Amb. Non est cu ræ sanctis, axem cœli, & elementorū spacia philosophico more, numeroq; descri bere. Quid. n. hoc prodest saluti? Quia sācti spūalibus semper intendunt & vitæ ęternę profutura uel cognoscere gestiunt vel docere. Deniq; hunc locum pulchre nobis aperuit Ecclesiastes, spiritualē hāc terram esse, non materialem, d. Generatio uadit, & generatio venit, terra autem stat in æternum. Hoc est, quæ abundātia homini in omni labore suo, quo laborat sub sole? Et dicit, Generatio vadit, & generatio venit. Vadit generatio, Quia diuites egerunt, & esurierunt. Qui. n. añabūdabant gratia, s. Iudæi, pp infidelitatem suam egere cœperunt. Generatio uenit, quia qui ante pauperes erant populi, s. nationum, iam per fidem Christi satiantur, & abundant, sicut scriptum est, Edēt pauperes, & saturabuntur. Audierunt. n. Apostolum dicentem, Abundetis in omni bono. Non in pecunijs, vtique non in auro, & argento, sed in omni verbo & cogitatione, hę diuitiæ sunt salubres. Nam diuitiæ sæculares, salutem afferre nō pos

Generatio duplex, scilicet legis & euangelii

1. Cor. 3.

Rom. 3.

Terra dicitur anima spiritualis.

Eccle. 1.

Psa. 21.

2. Co. 9.

Psa. 33.

A sunt. Qui aūt habuerit abundantiam spiritualem, huius terra stat in sæculum sæculi bene fundata radice uirtutum. Talis inquā terra, s. aīa, bonos generat fructus. De hac ergo terra, s. de anima iusti dicat, *Fundasti terram, & permanet*. Qualiter aūt ista terra, s. aīa spiritualis funde tur vt stabilis possit permanere, ostendit Greg. super illo uerbo Iob 38. Vbi eras, qñ ponebam fundamēta terræ d. Hic. n. noīe terræ, aīa iusti significatur, de qua scriptum est, Terra. n. super se sępè bibēs imbrē, & generans optimam herbā, illis, a quibus colitur, accipit benedictionem.

B Sed huius terræ fundamentum fides est, huius terræ fundamentum iacitur qñ in occultis cordis prima soliditatis cā, diuinus timor inspiratur. Iste nōdum credit æterna, quæ audit. Huic cum fides datur ad ędificium subsequentis operis, iā credit, nec tñ metuit, diuini iudicij timorē despicit, peccatis se carnis, & spiritus audacter inserit. Huic cum repēte timor futurorum infunditur, vt bonæ uitę surgat ędificium, iam fundamenta construūtur. Posito itaq; prospere formidinis fundamento,

C cum uirtutum fabrica in altū demonstratur, necesse est, vt vnusquisq; ꝓficiens uires suas cautè metiatur, ut, cum diuina constructione magnus esse iam cęperit, seipsum respiciat sine cessatione ꝙ fuit, quatenus attendens humiliter ꝙ p meritum inuentus est, nequaquam sibi arroget, ꝙ per gratiam factus est. Vt merito de tali anima per Deum sic stabiliter fundata a Deo, dicamus, Tu autem, domine, in principio terram fundasti.

Anima qualiter in bono fundatur.

Gre. 28. cap. 9 & 10. Hebr. 6.

Ps. 101.

D *Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.* 2164

HIc ponit tertium, s. quod homo Dei seruitio se totum debet mancipare. Si enim creaturæ irrationales diuino seruitio se totaliter subijciunt, Deo plene obedientes, quid facere dēt homo ratione utens? Et hanc rationem hic inducit ps. d. *Ordinatione tua perseuerat*, &c. Iste uersus multipliciter exponitur, secundum quod dies in scriptura diuersa significat. Primo ergo dies in scriptura significat Christum incarnatum. Et hoc propter

Dies dicitur Christus.

propter scię claritatē, cui oīa nuda sunt, E & aperta. Vnde fidelibus, qui sūt filij Christi per adoptionē, d. Apost. 1. Thes. 5. Vos filij lucis estis, & filij Dei, non sumus filij noctis. Qui in hoc die ambulat, i. exēplar eius imitando, nō peccat. Io. 11. Qui ambulat in die, nō offendit. Iste est dies, qui duodecim hēt horas, q. duodecim Chrs habuit Apost. Io. 11. Nonne duodecim horæ sunt diei? De isto ergo die, ait psalm. *Ordinatione tua perseuerat dies.* Hic enim dies ex duab. naturis constitit humana, & diuina, quia verbum assumpsit verā animam & verū corpus humanū. Perseuerat F igitur iste dies, quia verbum semel admisit, nunq̄ dimisit, sed nec dimittet, sed illa unio durabit in æternū. Et hoc est, dr Heb. 13. Christus heri, & hodie; Chrs & in secula. Quod idem alijs verbis d. ps. *Ordinatione tua perseuerat dies.* Secundo dies significat quemlibet iustū, & uirtuosum, qui virtutū lumine splendet, & continuē crescit, donec ad perfectum perueniat. Vnde de iustis dr, Iustorum semita quasi lux splendens, procedit, & crescit vsq; ad perfectum diem. Iste aūt dies pseuerare non pōt ex se, sed solo adiutorio G Dei. Ideo de ipso dr. *Ordinatione tua perseuerat dies.* Tertio dies significat ecclesiam, quia lumine veritatis, & fidei splendet. Vnde Apost. videns synagogam terminatam, & ecclesiam inchoatā p Christum d. Nox præcessit, dies autem appropinquauit &c. Quō aūt hæc dies ecclesię perseuerasset tot persecutionib. pressa, nisi omnipotenti sua ordinatione, ipse perseuerantiam tribuisset? Vnde de ipsa dicit, *Ordinatione tua perseuerat dies.* Quarto dies significat æternam gloriam in qua vt in die omnia erunt uero sole H perlustrata. Vnde de ipsa dr, Melior est dies vna in atrijs tuis super millia. Vnde hic ait Gl. *Ordinatione tua perseuerat dies.* Dies singulariter ille unus, & æternus dies intelligitur, qui noctem non habet. Ille verus dies est, cuius verus sol Chrs nunquā occidit. Nostet. n. dies nocte clauditur. Vnde q de die gloriæ iste locus debeat intelligi subditur, *Quoniam omnia seruiunt tibi*, quod solum ibi uerificatur. Vnde Amb. hic ait, Videtur enim significare diem illum gloriæ, qui nox non erit, amplius, non indigebit lucernæ, vel solis luminis, qui dominus illuminabit eos; Vnde subdit, *Quoniam omnia seruiunt tibi*, hoc est, Dei faciunt uoluntatē. Nunc .n. non omnes seruiunt. Cum aūt tradiderit regnum Deo, & patri, tunc erūt subiecta omnia ei, qui sibi uniuersa subiecit, acquirens omnium fidem per vnigeniti passionem. Subiectio ergo mentiū facit sedulam seruitutem Ergo cum oēs crediderint in dominum Iesum, tunc uniuersa Deo seruiēt, vt sit Deus omnia in omnibus. Nunc autem non omnes sunt serui Dei, quia plerīq; serui sunt peccati. Qui .n. peccatū facit, seruus est peccati. Dominus autem non vult cum alijs consortium habere dominatus. Permanet ergo dies immutabilis. Potuit dicere *permanebit*, sed prophetis futura pro præsentibus præsto esse uidebantur in spiritu.

Dies dicitur quilibet iust⁹.

Prou. 4.

Dies dicitur ecclesia.

Rom. 13

Dies dr gloria æterna.

psal. 83.

1. Co. 15

Socium in dominio Deus nō vult habere.

Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perijssem in humilitate mea. 2164

HIc ostendit quartum, q legem Dei studendo sæpe debet legere. Scripturæ. n. sacræ studium inter omnia aduersa, dum sanctorum patrum certamina, & eorum victorias narrat, mentē nostram ad patientiam prouocat. Vnde Greg. ait, Scriptura sacra mentis nostræ oculis quasi quoddam speculum opponitur, vt interna facies nostra in ipsa videatur. Ibi. n. fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus. Ibi sentimus, quantum proficimus, ibi a profectu quantum longe distamus. Narrat fortia gesta virorū, & ad imitationem corda prouocat infirmorum. Dumq; illorum victricia facta commemorat, contra vitiorum prælia, debilia corda nostra confirmat. Fitq; verbis illis, vt eo minus mens inter certamina trepidet, quo ante se positos tot virorū triumphos videt. Nonnunquam vero nō solum nobis eorū virtutes asserit, sed et casus innotescit, vt & in victoria fortium quid imitando arripere, & rursum uidemus in lapsibus quid debeamus timere, &c. Ex quibus patet, q studium scripturæ inter aduersa mētē nostram roborat, ne deficeret sicut hoc expertus hic ps. dicit,

Scriptura utilitas.

Greg. 2. mor. c. 11

Humilitas duplex.

Nisi

Nisi quod lex tua meditatio mea est, &c. Per humilitatem.n.hic accipit afflictionem,& aduersitatem. Et ad istum intellectum hunc uersum hic exponit Amb.d. Humilitas non semper uirtutis est, sed ẽt est afflictionis. Et hæc est non semper voluntaria,sed ẽt necessitate suscipitur, qñ afflictione aliqua tẽtamur. Alioquin nemo perit in humilitate,quæ magis seruare consueuit. Ergo qñ in afflictionis tempore sumus, & quatimur aduersis, meditatio nobis in lege sit, ne imparatos procella tentationis affligat. Athleta nisi officio palæstræ prius fuerit assuefactus,non audet subire certamen. Vngamus igitur oleo lectionis nostræ mentis lacertos,sit nobis tota die, & nocte exercitij usus in quadam cœlestiũ scripturarũ palæstra,artusque animorũ nostrorũ a lubris spiritualium ferculorum esca cõfirmet,ut cum aduersarius assistere cœperit,& puluere nos suæ tentationis asperserit,stemus intrepidi. Melius percutimus verberati, si percutiẽti maxillã,alteram pbeamus,si uindictam non requiramus sed ei,qui dixit, Mihi uindictã,& ego retribuã,causam uindictæ reseruemus. Cædimus aereas potestates,si nosipsos castigare nouerimus. Exerceamus certamẽ vt simus certamini semp parati. Et, cũ frequẽtior aduersarii ictus ingruerit,nunc inopia,nũc rapina,nunc orbitate, nunc corporis ægritudine,nũc mœrore aĩ,nũc terrore mortis,& acerbitate pœnarũ,dicat unusquisq; nostrũ qui potuerint sustinere, *Nisi quia lex tua meditatio mea est,tunc forte perijssem in humilitate mea.* Et cõsequenter ponit exẽpla scripturæ, quibus lectis fortificamur. Et primo de beato Iob.d. Quãta simul coaceruata sũt ut in illa afflictione Iob sanctus periret. Sed quia patriarcharũ moribus informatus,oraculorũque cœlestium & naturalis legis erat institutione formatus, ideo tẽtationibus mentis perire non potuit. Deniq; cũ admisisset tã amplas subito facultates,charissimos filios,quasi is,cui meditatio quotidiana esset in lege diuina, ait, Nudus egressus sum,de vtero matris meę,&c. Sit nomen domini benedictum Perfusus ẽt totius corporis vlceribus,cũ tentaretur vxoris alloquiis,qui cum me

Scriptura in aduersis roborat.

Deut. 32. Roma.12.

Iob patientia.

Iob.1.

Iob.2.

A minisset Adam sic esse deiectũ, dum propriæ credidit vxori respondit, Sicut una ex insipiẽtibus mulieribus locuta es. Tẽtatus etiã diuersis amicorũ alloquiis cũ fide stabilis,immobilisq; patientia, præmia meruisset a domino nonne dicebat, *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forte perijssem in humilitate mea?* Quam grate hoc dicit hodie qui martyrio plura flagella sustinuit,eculeo, & vngulis, plũbo,laminis ardẽtibus, gladio ap,pbatus,potuit enim perire nisi meditatus in lege,grauiora pręsentibus futura supplicia credidisset. Consequẽter idẽ probat

B exẽplo Ioseph, d. Quãta sanctus Ioseph ptulit,quã acerba,q̃ dura, primum fratrũ odia, degeneris seruitutis ęrumnas parẽtibus defraudatus,ablegatus exilio & Aegyptij ignobilis uile mancipium. Quæ potuit nobilis prosapiæ puero grauior esse tentatio, quã ut tanto familiæ splendore deiectus,seruiret apud Aegyptios? Est cõsolabilis seruitus seruire iustis. Aequitate dñi leuatur iniuria serui tutis. Nec hoc satis quidẽ fuit ad tẽtationis acerbitatem. Redijt aduersarius ad

C suas artes. Concitauit in eũ libidinis stimulus uxorem dñi sui,quę adulterinos a seruulo cõcubitus flagitaret, ut si acquiesceret,crimen impleret,si recusaret,incideret in offensam,& calumniã, nõ euaderet. Deniq; rursus in carcerẽ, & innocẽs inter noxios ęstimatur. Sed quia cõtumeliæ est frãgere nõ potuerunt,tẽtatio mutata est lõge asperior specie prosperorũ. Plurimos.n. supplantauerũt secundæ res quos nõ fregerũt acerba supplicia. Educitur de carcere,omnibus Aegyptijs ppo- nitur,ut omnibus Aegyptiis diuideret

D alimẽta. Obijciunt ei & fratres,qui eum ad seruitutis iniuriã uẽdiderũt, inuidia moti,ut iniurię recordatus, excluderet germanitatis affectũ. Sed uir iustus oblitus est cõtumeliã,cumulauit grãm & fratres piafraude q̃siuit. Quid igit in oĩbus istis aliud melius.d. poterat Ioseph dño, *Nisi qa lex tua meditatio mea est,tunc forte perijssem in humilitate mea.* Et consequẽter aliud inducit exemplũ.d. Fert p phetę cuidã & pleriq; ferũt, q Esa. in carcere posito cũ mole imminẽtis pęnæ vrgeret exitu, dixisse diabolum, Dic quia non

Ioseph patiẽtia

Seruitus mitigat æquitate dñi.

Mendacium pro pœna euadẽda non licet dicere.

non a Deo hiceatus est cuæ dixisti, & omnium in se mentes afficitusq; mutabo: vel qui indignantur iniuriæ absolutioné eo ferant. Sed ille gratius iudicauit pro veritate supplicium, quàm pro adulatione beneficium. Quod vtiq; nõ fecisset, nisi meditatione legis fuisset exercitatus. Sic nobis ergo quotidiana lectio pro exercitio vt, quæ legimus, meditemur imitari. In hac desudemus virtutum palæstra, vt, cũ increbuerint tentamenta, non tanquam inexercitatos, non tanq; inexpertes cibo rum spūalium, & attenuatos ieiunio lectionis tentationũ tps inueniat. Quia si frequẽti meditatione memoria tenax pceptorum cœlestium parata ad tps exempla deprompserit, nulla tentationũ turbine nos poterit congressio. Aug. aũt hic sic intelligit, quia per meditationem legis acquiritur gratia, quæ animam fortificat. Vnde sic dicit, *Nisi quia lex tua*, &c. Ista est lex fidei, quæ per dilectioné operatur. Per hanc impetratur gratia, quæ fortes facit in tribulatione temporali, ne pereant in humilitate mortali.

166 *In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me.*

Hic ostendit quintum, s. q, quæ studet, memoriæ dẽt tradere. Sicut. n. cibus in stomacho receptus, & statim reiectus, nihil homini proficit, sed magis lædit stomachũ, sic & lex Dei audita, vel lecta, si memoriæ tradita non fuerit. Qd considerans hic dicit ps. *In æternum non obliuiscar*, &c. Istum versum inducit Aug. quasi per recognitionem beneficii habiti ex meditatione legis. Quasi dicat, Quia per meditationé legis non perij in humilitate mea, sed magis fui iustificatus, ideo huius nunq; obliuiscar. Vnde sic ait Aug. *In æternum non obliuiscar*, &c. Ecce vnde factum est vt nõ periret in humilitate sua. Nam Deo non viuificante, quid est homo, qui se occidere potuit, viuificare non potest. Notandum est ergo, q lex antiqua totã figura erat nouę legis. Et quicquid virtutis habebat, hoc totum erat rõne legis euangelicę, quam figurabat. Vnde lex antiqua dicebatur iustificare, & viuificare obseruantes, non

Lex uetus quo iustificat.

E quidẽ veritate, sed figuratione. Vnde san cti patres cognoscentes nouã legem in antiqua figurari, antiq; operibus obseruabant, sed illa opera semper mente ad legem nouã referebant, cuius virtute iustificabantur veritate, sed ab antiqua lege, spé, vel figuratione. Sic igitur ps. mandata legis hic vocat iustificationes, in qbus se viuificatum dicit, & hoc rõne legis Euangelicæ in ipsa contentę. Et ne tanti beneficij sit ingratus, illa firmiter sue impressit memoriæ, d. In æternũ non obliuiscar, &c. Et ad istum intellectum

F hunc passum exponit hic Amb. d. Mandata legis iustificationes dicũtur, sed quia in lege nemo iustificatur, intellige quia iustificatio legis spés est, & imago, nõ veritas. Secundũ veritatem ergo, & perfectionem nemo iustificatur in lege, sm autem spém, iustificatur. Sanctus ergo iste propheta ps. qui adhuc in legis iustificatione viuebat, viuebat aũt fulgoré Euangelii, quasi memor veteris disciplinę legi, tanquam pędagogo utili, gratiã reseruabat. Considera aliquem excellenté in diuitijs & honoribus constitutum, pædagogo suo honorificentiam reseruantem,

Memoria bonorũ est habenda.

G cuius officijs informatũ se esse cognosceret, ut maturioré regere posset ætatem. Monet et ipsa lex vt ijs, quæ nobis aliqñ profuerint, nequaq; debeamus esse ingrati. Nam, sicut habemus in veteri testamẽto, pascha celebratum est in Aegypto, cũ adhuc Patres sub Pharaonis essent serui tute, & postea rursum in terra promissionis fuit celebratum. Primum ad commonitioné, posterius aũt ad recordationé. Si quis. n. interroget Hebræũ, quare pascha in Aegypto celebratum est, rñdet, quia adhuc sub seruitute Pharaonis te-

H nebamur. Ille agnus patrum populum liberauit, ille agnus vocauit ad libertaté, ille agnus maris profundũ solidauit, ut Aegyptũ trãsire possemus. Quoties ergo pascha celebramus, meminisse débemus pristinę seruitutis, & nouę libertatis, qd fuerimus, & quid acceperimus. Nõ. n. plene quis intelligere potest q accepit nisi meminerit, quid ante fuerit. Non ergo obliuiscamur, quia dñs Iesus agnus Dei, munda hostia, soluit nos grauibus nexibus delictorum, quibus Pharao ille teterrimus

terrimus non unius A... y..., sed sæculi huius princeps, ... vinculo ... grauis nos tenebat ... Non obliuiscamur in æternū, vt, cum venerimus in illa veræ terrã repromissionis, vbi est regio viuorū, & meminerimus quãta nobis hic Pharao ditus intulerit, q̄ ppessi in hoc sumus sæculo, a qbus tandē erepti in malis, agamus gratias eripiēti nos domino Iesu, q pertubatorē omnium fecit esse captiuū. Est ergo sensus versiculi iste, *In æternū nō obliuiscar*, &c. idest, per totã vitã, vel *in æternum*, i. si in æternū viuerē, vel *in æternū*, i. in gloria æterna. Quia etiã beati recordantur de malis, q̄ hic sunt ppessi, & quo modo per gratiã Christi liberati fuerunt quod ad ipsorum maiorem gloriã cedit.

2167 *Tuus sum ego, saluum me fac, quoniam iustificationes tuas exquisiui.*

HIc ostendit sextum, scilicet, qđ Dei misericordiam corde, vt præcepta implere possit, debet postulare, sine qua nec Dei iustificationes intelligere valemus, nec commendare memoriæ. Et, qa orationem facit exaudiri humilitas ideo primo se totaliter Deo subijciens, dicit, *Tuus sum ego*, Quamuis potestatiue oia sint Dei, tamē imitatiue non omnia eius sunt. Superbus nō Dei, sed suus vult esse ideo perdit, quod est sed humilis Dei vult esse, & ideo conseruatur, in esse. Vnde August. hic ait, Non leuiter transeundū est, quod ait. *Tuus sum ego*, Quid enim nō est Dei? An forte, quia in cælis dicitur esse Deus, ideo putandū aliquid in terra non esse eius, cum alibi Psal. dicat, Domini est terra, & plenitudo eius, &c. Quid est ergo qđ iste ita quodam modo familiari se Deo commēdandum putauit, vt diceret, *Tuus sum ego, saluum me fac*, nisi intelligi volens qđ malo suo suus esse voluerit, q est inobedientiæ primum & maximum malum. Et tanquam dicens, Meus esse volui, & perditū me feci? *Tuus sum* (inquit) *saluum me fac, quia iustificationes tuas exquisiui*, non voluntates meas, quibus iã meus, sed iustificationes tuas, vt essem iã tuus. O quam pauci vere Deo possunt dicere, *Tuus sum ego*. Quod hic ostendit Ambros. dicens, Facilis uox, & communis hæc videtur, *Tuus sum ego*, sed paucorū est. Satis rarus est, qui Deo dicere possit, *Tuus sum ego*, Ille enim hoc dicit, qui adhæret Deo totis sensib. qui aliud cogitare non nouit. Ille hac voce utitur, q potest dicere, Domine, ostende nobis patrē & sufficit nobis. Nūquid hac voce vtitur auidus pecuniæ, honoris, potestatis. Multis non est satis Deum scire. Et quid pluribus, tanti populi, tantæ nationes, tanti diuites paupertatē putant domino seruire, & quis supra oēs est illis exiguus, & angustus est. Illis non est satis Dei filius, in quo sunt oia. Ille deniq; diues in euangelio, cui dictū est, Si uis perfectus esse, uade, & vēde oia &c. Deum sibi sufficere nō iudicauit, Denique & cōtristatus est, quasi plus esset, quod relinquere iubebatur, & quod minus esset, eligere. Ille ergo solum dicere, potest, *Tuus sum ego*, qui dicere potest, Ecce nos relinquimus omnia, & secuti sumus te. Apostolorū itaq; vox ista est non tñ omnium Apostolorū. Nam & Iudas Apostolus fuit, & in conniuio inter Apostolos Christi recumbebat, Dicebat, & ipse, *Tuus sum*, sed voce, non corde. Venit, & intrauit in eum Sathanas, & cœpit dicere, Non est tuus, Iesu, sed est meus. Denique ea, quæ mea sunt cogitat quæ mea sunt, in pectore suo voluit. Tecū epulatur, mecū pascitur. A te panē accipit a me pecuniam. Tecum bibit, & mihi tuum sanguinē vēdit. Tuus est Apostolus & meus est mercenarius. Non potest dicere sæcularis. *Tuus sum*, Plures enim domini nos habet. Venit libido, & dicit meus es, quia ea, quę sunt corporis, concupiscis, In illius adolescentulæ amore te mihi vēdidisti. In illius cōcubitu meretricis, preciū p te enumeraui. Venit auaritia, & dicit, Argentū, & aurū, quod habes seruitutis tuæ preciū est, possessio, quã tenes, iuris tui emptio, uēditio libertatis tuæ est, Venit gula, & d. Meus es. Vnius diei cōuiuiū preciū vitę tuæ est. Ille sumptus epularū tui est summa cōtractus. Et q peius est, caro, emptus es, vilior cibo es tuo, p̄cisior est unius diei mensa tua, quam totius tpis vita, inter calices te redemi, inter epulas acquisiui. Venit ambitio, & dicit tibi, Plane meus es. Nescis qđ imperare te aliis feci, ut mihi ipse seruires? Nescis qđ potestatem ideo tibi cōtuli, ut te meæ

Marginal notes: *Tuus sum ego quis dicere pōt. psal. 23.* — *Superbia maximū malum.* — *Ioan. 14.* — *Mat. 19* — B — C — D

mex subiicere potestati. An ignoras domino nostro dictum esse, Hæc oīa tibi dabo si cadens adoraueris me. Ante ergo subiicitur, qui alios vult habere subiectos. Veniunt omnia uitia, & singula ei, dicunt, Meus es. Quē tanti reperunt, uile mancipiū est. Quomodo ergo tu, qui huiusmodi es, Potes Christo dicere *Tuus sum*? Respondet tibi ille, Nolo habere seruū pluribus dominis seruientē. Nam quomodo Meus es, si verbis mihi. i.d. *Tuus sum ego*, & operibus neges? Nō est meus, quē libido succendit, quia mea castitas est. Non est meus, quem cura spoliandi minores exagitat, quia mea est largitio. Non est meus quē aura mobilis inquietat, quia mea est tranquillitas, Non est meus vini crapula temulentus gloriæ sæcularis ebrius. Pax sum ego litigare nō noui. Nō est Christi, nisi qui alienus est a crimine. Qui enim plures dominos habet, nō potest Christo d. *Tuus sum ego*. Et ideo Psal. ut demōstraret, qua ratione quis dicere pōt Christo, *tuus sum ego*, adiunxit, *Iustificationes tuas exquisiui*. q.d. Ille vere tuus est, qui nihil aliud extra te quærit solū quærit iustificationes tuas. i. mandata tua perficere.

Matt. 4.

2168 *Me expectauerunt peccatores ut perderent me, testimonia tua intellexi.*

HIc ostēdit septimū, scilicet, ꝙ ut fortis athleta aduersis nō debet cedere. Ars hominis probatur ex eius operatione, fortitudo in pugna, seruitus in obediētia. Arbor, q̄ oī uento cedit, ostendit se non bene radicatam, homo, qui omni aduersitate flectitur, in Dei seruitio non est bene fundatus. Et ideo nunc ait Psal. *Me expectauerūt peccatores ut perderēt me* tamen firmus in Dei seruitio permansi. Vnde subdit. *Testimonia tua intellexi*. Ista uox quāuis cōuenire possit omnibus iustis diuersis tēpibus oppressis, qui testimoniis Dei inhærentes, aduersitatibus, & tentationibus non cedunt, tamen proprie cōuenit martyribus, qđ proprie ostēdit, quod hic dicit, *Testimonia tua intellexi*. Testimonia enim idem sunt quod martyria, vt d. ctū est versic. 2099. Vnde hic ait Ambros. *Me expectauerunt peccatores*, &c. Vox ista martyribus cōuenit, vt quilibet

Martyrum constantia.

E in martyrio positus sanctus, iam de iudicio persecutoris egressus. d. *Me expectauerūt peccatores*, &c Hoc est, psecutores peccatores adhibuerūt omnia genera pœnarū, omnes artes persuasionū, sed me de proposito fidei abducere nō potuerunt. Vicit fides huius vitę illecebrā, corporisq; cruciatum. Expectauerunt peccatores, vt de me triumphū referrent, sed gratias Christo, qui mihi dedit de peccatoribus triūphare. Redite victi, qui sperabatis uos esse victores, redite deiecti, qui ueneratis supbi. Dicat & martyr, *Me expectauerunt peccatores, ut perderent me*, sed me expectauit Christus, ut me coronaret. Potest etiā iste versus intelligi de quolibet iusto, quacunque tentatione peccati pulsato, qui

Intelligere significat & operatione.

F tentationibus resistit, Dei mandata intelligit, non nudo conspectu, sed operibus impleto. Vnde Ambr. *Me expectauerunt*, &c. q.d. Multi peccatores peccata persuadere & ex pectore meo fidem extorquere conati sunt. Alius adulterium, alius hominis necem, alius oppressionem uiduæ vel pupilli, alius aliud, & putabant me suis retibus capiendū. Expectauerūt me, vt perderent contagione peccati, sed ego nō illecebris peccatorum mentē a studio diuinæ cognitionis auerti, nec intentionem meam a mādatorum tuorū serie de

G clinaui, sed intellexi testimonia tua. Si enim nō intellexissem, peccatores illi vtique me pdidissent. Quæ intellexi utique sensu, & operibus secutus sum. Neque enim nudus intellectus est, sed quē etiam facta testātur. Denique beatus, qui intelligit super egenū & pauperem ille utiq; intelligit super pauperē, qui largit pauperi. Nam quid prodest misereri inopis, nisi alimoniam eidem largiaris. Intelle-

Psa. 40

H ctus enim bonorum sine operatione, nō ad meritum, sed imputatur ad culpam.

Omnis consummationis uidi finem, latum mandatum tuum nimis. 2169

OStēdit hic octauum, scilicet, quod Christum omnium iustorum finē esse debet credere. Vbi notandum est, quod consummatio quandoque accipitur pro pœna vel martyrio, quo quis per mortem terminatur & finitur. Sic. n. de

Consummatio multiplex.

de Christo d. Apostolus, Heb. 2. Decebat eum, per quem omnia qui multos filios adduxerat in gloriam, per passionem consummari. Sic & Christus in cruce dixit, *Ioan. 19.* Consummatum est, & inclinato capite, tradidit spiritum. Et directè passio martyris dicitur cōsummatio, quia finē habet. Finis autē huius consummationis dicitur illud, propter quod ista consummatio toleratur. Et quia sancti martyria pro Christo tolerabāt, ideo Christus huius consummationis dicitur finis. Ps. ergo spiritu prophetico eleuatus vidit sanctos martyres pro nomine Christi cōsummādos, & Christum ipsorum finem, & præmium. Quod exprimēs dicit, *omnis consummationis*, &c. Vnde hic ait Aug. Intrauerat ps. in sāctuarium Dei, & viderat nouissima. Vnde ait, *omnis consummationis vidi finē.* Consūmatio mihi videtur hoc loco intelligēda, vsque ad mortem pro veritate certare, & pro vero ac summo bono omnia mala tolerare. Cuius cōsummationis finis est excellere in regno Christi, quod non habet finem, & habere ibi fine morte, fine dolore, & cū magno honore vitam. Vel aliter, *Omnis cōsummationis vidi finem*, idest omnis passio vitæ præsentis citò terminatur, & transit. Vel aliter, vbi sciendum, q̄ consummatio dicitur perfectio rei, quando, s. res peruenit ad complementū, siue in bono, siue in malo. Dicitur enim consummatio in bono, sicut cum dicitur liber est consummatus, idest, perfectus, & ille habet cōsummatā castitatem, idest perfectā. Et sic dicitur etiā consummatio in malo, vt consummata malitia dicitur, idest perfecta, cui nihil desit ad studium, & artem nocendi. Et vtriusque consummationis tā in bono quàm in malo finis est Christus. Consummationis bonę finis est Christus, quia eius præmiator, consummationis malæ finis est Christus, quia eius deletor & terminator. Et istum sensum ponit hic Ambros. d. Consummauerat malitiam suam mundus, dicente Ioanne, Totus mundus in maligno positus est. Est ergo consummatio malitiæ, consummatio peccatorum. Sed consummationis finis fuit Christus, quia venit agnus Dei qui tollit peccata mundi, qui est Christus Iesus, finis, & remissio peccatorum. Hunc finem consummationis propheta vidit in spiritu, qui consum-

Finis omnis cō summationis Christus.

A matum sæculi aboleret errorem. Vidit sanguine eius diuersa omnium peccata mundari. Bene ergo dixit, *Omnis consummationis vidi finem.* Hoc est, Vidi consummati adulterij remissionem, vidi consummatæ luxuriæ, atq; lasciuiæ: consummatę crudelitatis, atq; sæuitiæ: omnis postremò flagitij, per crucem suam delicta donantem. Est etiam & consummatio virtutis. Est enim consummata sapientia, consummata iustitia, sed habet finem. Finis enim omnium virtutum est Christus, qui finis est legis ad iustitiā omni credēti. Vides quia Christus finis est fidei. Bene ergo dicit,
B *Omnis consummationis vidi finem.* Vel aliter, secundum Glossam, *omnis consummationis vidi finem*, i. intellexi in quo debeat cōsistere finis omnis bonę actionis, vt nemo in se, sed in domino glorieē. Sequitur. *Latum mandatum tuum nimis.* Vbi notandum, quod mandatū Dei dicitur charitas, ad quam omnia mādata terminantur. Et hoc mandatum via est, qua pergimus ad vitam. Matth. 19. Si vis ingredi ad vitam, serua mādata. Cum igitur, teste Christo, via vitæ sit arcta, & non lata. & mandatum Dei sit via vitæ, ergo arctum est mandatū Dei, & nō latum. Quomodo igi-
C tur dicit ps. *Latum mandatū tuum nimis?* Respondeo, quod mandatū aliquod potest dici latū comprehēsione, vel executione. Similiter & arctū comprehēsione, vel executione. Charitatis aūt mandatum est latum comprehensione, quia omnia alia mandata cōprehendit, quia in his duobus mandatis tota lex pendet. Sed est arctum executione, quia s. arcta comprehēdit, vt puta diligere inimicos, persecutoribus benefacere. Immo generaliter quanto aliquod mandatū est magis latū comprehensione, tanto est magis arctum executione. Et quamuis illa, quæ mandat charitas, de
D se sint arcta, & difficilia: tamē, quia amanti nihil est difficile, ipsa charitas diligenti ardua leuia facit, & lata. Vnde hic ait Ambros. *Latum mandatum tuum nimis*, i. valde. Legimus, q̄ arcta sit via per quam ingrediantur, qui vitā æternā adipiscuntur. Rata. n. uirtus, difficilis passio est tolerantibus: plures sunt, qui sæculi huius spaciosa sectantur. Quomodo ergo dicit ps. *Latum mandatum Dei?* Hic idem propheta alibi dicit. In tribulatione dilatasti mihi.

Latum mandatū Dei quomodo dicatur.

Charitas lata dicitur et arcta. Matt. 7.

Psal. 4. Hæc latitudo præceptorum cœlestium cor prophetæ dilatabat. O homo quam latus es, si ad plenitudinem præceptorum cœlestium sinum tuæ mentis expandas, quam latum mādatum est charitas. Diligite (inquit) inimicos vestros. Omnes itaq; affectu charitatis inclusit, qui non exclusit inimicos. Vnde & Apostolus ait, Si fieri potest, pacem cum omnibus habentes. Non potest hoc Iudæis dici, vt cum omnibus hominibus pacem habeant. Illi vix suos diligunt. Christiano etiam inimicos non licet non amare. Christianum cùm dico, perfectum intelligo. In Christo enim plenitudo diuinitatis est, cuius nomen vsurpas, qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli, perfectionemq; cur refugis? Audi latum mandatum: Benedicite eos, qui persequuntur vos, & nolite male dicere. Iste, qui latū salutis dicit esse mandatum, probauit cum aliàs d. Illi detrahebant, ego autem orabam.

Matt. 5. Rom. 12. Christianus quis dicitur. Rom. 12. Ps. 108.

2170. *Quomodo dilexi legem tuam, domine: tota die meditatio mea est.*

Hic incipit decimustertius octonarius, cui pro titulo præponitur, siue præmittitur decimatertia litera alphabeti Hebraici, scilicet mem. Quę congruè huic octonario pręmittitur. Nam interpretatur dupliciter, interpretatur f. viscera. Quid autem per viscera significatur in scriptura, nisi charitas, quæ in visceribus præcordiorum habitat, iuxta modum loquendi Apostoli, dicentis, Testis mihi est Deus, quomodo vos cupiam in visceribus charitatis. Et Luc. 1. Per viscera misericordię Dei nostri, in quibus visitauit nos oriēs ex alto. Vnde & Hiere. sub ista litera, ignē charitatis de cœlo sibi missum ostendit, d. Ex alto suo misit ignē in ossibus meis. Quis autem sit ignis iste, nisi charitas, & dilectio, de quo Christus ait Luc. 12. Ignem veni mittere in terram: & quid volo nisi vt ardeat? Rectè ergo ista litera, quę significat ignem charitatis, huic octonario pręmittitur, quia in toto isto octonario Ps. igne charitatis accensus, ardenter tendit in Deum. Vnde de virtute charitatis hic octo ostendit, secundum quæ iste octonarius diuiditur. Ostendit enim, quod charitas primò in Deū corde semper facit ten-

Mem. Phil. 1. Thren. 1.

E dere, in principio; secundò, quod inimicos mente facit stringere, ibi, *Super inimicos*; tertiò quod incarnatum verbum facit credere, ibi, *Super omnes*; quartò legē nouam in antiqua esse facit noscere, ibi, *Super senes*; quintò quod culpam omnem facit fugere, ibi, *Ab omni*; sextò quod Dei vota ostēdit facere, ibi, *A iudiciis*; septimò quod in dulcorē ardua facit vertere, ibi, *Quam dulcia*; octauò quod iniquitatem omnem odiosam habet facere, ibi, *A mandatis*. Primò ergo ostendit quòd charitas in Deum semper nos facit tendere: Cum charitas sit amor Dei, & amor semper tendat in amatum, consequens est, quod charitas F mentem rursum ad Deum eleuat. Et hoc notans Psal. hic d. *Quomodo dilexi legem tuam*, &c. Nouit Psalm. primum legis esse mandatum, vt Deum toto corde & tota anima diligamus. Nos quoque quos erudire studet, vult esse perfectos. *Quomodo dilexi legem tuam, domine*: Per hoc enim Psalm. exclusum ostendit timorem. Vnde hic ait Ambr. Qui diligit, ex voluntate facit, quæ sibi sunt imperata, qui autem timet, ex necessitate. Itaq; dominus operationes seruulorum suorum spontaneas probat potius, quàm coactas, ideo ex G seruis liberos facit, vt magis voluntatum nostrarū munera quàm necessitatem obsequij proferamus. Non potest hoc dicere Marcionita, *Quomodo dilexi legem tuam*, qui legem non suscipit. Non potest dicere Iudæus, qui legem spiritualem ignorat, & literam legis nudam, non sensum legis, intellectúq; meditatur. Solus ergo hoc dicat Christianus, qui multum iam legis cognitione profecerit. Qui non pœnam legis prouido corde formidet, sed diuina mysteria impigro miretur affectu. Verè ergo diligit, qui sine tristitia, sine timore, voluntario potius studio quàm coa-H cto seruat præcepta. Et aduerte q hic accipit legem Dei pro lege æterna, quæ est idē, quod ipse Deus. Et sic dicere, *Quomodo dilexi legem tuam, domine*, idem est q, Quomodo dilexi te domine. Quamuis enim modus diligendi Deum sit ipsum diligere sine modo, quia tantum debes, quantū potes, tamen forma dilectionis Dei nobis ab ipso traditur, cum dicitur Deut. 6. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex omnibus

Coacta seruitia Deus nō acceptat, sed libera.

Diligendus est Deus multipliciter.

bus viribus tuis. Quod ad propositum exponens Buld. ait, Diligendus est Deus in beneficijs suis toto corde, in promissis, tota anima: in iudicijs suis ex omnibus viribus: in præceptis suis ex omni mente. Sunt autem beneficia Dei, alia conditionis, alia reparationis, alia quotidianæ consolationis. Ecce quomodo magnificauit Deus facere nobiscum. Multitudine beneficiorum nos obruit, & amorem molitur beneficijs extorquere. Pro his autem beneficijs tantis, & tam magnis, toto corde diligendus est Deus. Et meritò dandum est ei, si quid ipse postulare dignetur. Sed dignatur cum ad hominem dicit, Da mihi cor tuum. Et corde vult amari, qui cor sibi dari petit. Anima tota diligendus est Deus in promissis suis, qui magna nobis dedit, & maiora promittit. Promittit enim nobis à labore requiem, à timore securitatem, à mœrore consolationem, à morte resurrectionem, & in resurrectione plenum gaudium, & indeficiens. Pro his meritò debet amari à nobis sine modo amoris. Nam promissiones Dei omne desiderium superant. Cum ergo in cæteris rebus impatientia soleat inculpari, in expectatione tantæ promissionis vehemens impatientia laudabilis est dilectionis. Cum enim qui plus amat, & plus desiderat, illum dilationis præmia plus cruciant, hæc autem affectio significatur nomine animæ, cum dicitur, Diliges ex tota anima tua. Nec immeritò, anima enim spiritus est, & spiritusancto afflata semper desiderat, & suspirat, donec in illo respiret, ad quem aspirat. Ex omnibus viribus in suis iudicijs est diligendus Deus. Boni enim cum à Deo flagellantur, in flagellis Deum amant, in flagellis Deum glorificant, in tribulationibus gaudentes, Dei flagella pro magnis acceptant beneficijs. De quibus dicitur, Et exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua, domine. Tota mente diligendus est in præceptis suis. Mens enim est quæ in homine principatur, summum & principem locum tenens. Sed sicut omnibus quæ sub ea sunt, se noscit esse prælata, ita meminisse se debet necessitate obediendi Deo fore astrictam. Obedientiam sanè quam ab inferiori exigit, suo superiori æquissimo iure impendit.

Prou. 23 *Psal. 29* *Obedientia debetur superiori, qui eam ab inferiori exigit.*

A Væ autem homini qui Deo non obedierit. Pœna enim inobedientiæ erit illi præualens ipsa mors. Mors autem sicut terribilis est, ita & odibilis, per inobedientiam enim mors in hunc mundum intrauit. Cur ergo obedientia præceptorum non est diligenda, à qua vita nostra procedit? Sic autem Psal. se dilexisse testatur d. *Quomodo dilexi legem tuam domine*: quomodo, id est toto corde, tota anima, &c. Vnde sequitur, *Tota die meditatio mea est.* Tota enim die in lege domini est meditandum, non perfunctoriè ipsam discurrere. Quod hic ostendit Ambr. d. Si agrũ emere velis, si mercari domum prudentiores B adhibes, & quid iuris sit diligenter consideras, & ne in aliquo fortè fallaris ipse tibi non credis. At nunc tu ipse emendus es tibi, si de tuo precio tractatur. Considera quid sis, quod nomen habes, quid acquiras tibi, non agrum, non pecuniam, non gemmarum monilia, sed Christum Iesum, cui nulla possunt precia, nulla ornamenta conferri. Adhibe ergo tibi consiliarios, Moysen, Esaiam, Hieremiam, Petrum, Paulum, Ioannem: ipsum magnum consiliarium Iesum Dei filium. Cum istis tractandum, cum illis tota die C conferendum est tibi, tota die meditandum, sicut meditabatur psalmista, & hæc erat illi sola meditatio: non sæcularibus animus traducebatur illecebris, non pecuniaria coaceruandi patrimonij cupiditate flagrabat, non proferendi limitis, extendendi funiculi anxio curarum æstu, studio meditationis intentum reflectebat affectum. Quicquid poterat temporis dies habere, hoc totum sola sibi meditatio in lege domini vendicabat. Et si dicas, Quare Psalmista dicit, *tota die*, cum in principio psalmorum dicatur, *Beatus vir, & in lege eius meditabitur die ac nocte?* Ad hoc D respondet ipse Ambrosius dicens, Per diẽ hoc hic significare videtur quod ei qui in lege meditatur domini, semper dies est, & lumen, sine defectu, quod nullæ tenebræ noctis interpellent. Alioquin in processu negligentiorem operis seipsum declararet, qui diligentior in ipsius operis principio extiterat. In die ergo meditatur legis & euangelij ipse dictator. Et fortasse illi qui nouum testamentum non recipiunt, in nocte legerunt, & ideo nesciunt,

Meditãdum est continuè nobis. *Psal. 1.*

runt, neque intellexerunt. Vnde & Saluator, ne nos etiam legeremus in tenebris admonet, dicens: Ambulandum in die, quia nō offendit qui in die ambulat: qui autem ambulat in tenebris, scrupulum offensionis incurrit.

2171 *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in æternum mihi est.*

HIc ponit secundum, quod est inimicorum dilectio, quam facit charitas, quæ omnes astringit generaliter. Iste versus duplicem habet sensum. Primus est vt propheta mandato Dei edoctus, & prudens effectus, amorem suum etiam ad inimicos protelauerit. Hæc enim dictio *super*, quandoque significat inclinationem animi ad rem supra quam est. Sicut dicitur psal. 40. Beatus vir qui intelligit super egenum & pauperem. Quandoque verò significat ascensum & excessum rei supra quam est, sicut psal. 35. Super inimicos meos despexit oculus meus. Quantum ergo ad primum intellectum, *Super inimicos* &c. idest mandato tuo sic me fecisti prudentem, quod super inimicos meos animus meus inclinatur ad ipsos diligendos. Præuidebat enim psalmista mandatum Christi præcipientis Matt. 5. Diligite inimicos vestros, &c. Sed tu dices, psalmista qui erat in tanto statu perfectionis, quos inimicos habebat, qui cum omnibus pacificus erat? Statim respondetur, quod aliud est inimicos habere, & aliud inimicum alterius esse. Christus nullius erat inimicus, quàm plures tamen inimicos habebat. Iste ergo inimicos suos dicit, non dicit se alterius inimicum. Inimicos autem suos dicit inimicos Christi, cuius membrum ipse erat. Vnde hic ait Ambros. Sed quos inimicos habebat propheta, qui aut sui populi viros legitima debet charitate complecti aut alienigenas euangelica prædicatione inuitare ad Dei gratiam. Feræ naturæ suæ conformem diligunt, quomodo dilectionem conformis sui propheta respueret? Esse ergo iustam causam aliquā oportet, qua hi quos significat, iure videantur inimici. Et quæ sit potissimus inuestigare si meminerimus, quod alibi psal. dixit: Et super inimicos tuos tabescebam, iusto

Inimici Dei sunt inimici nostri.

E odio oderam illos. Istos ergo euangelica auctoritate suos dicit inimicos qui inimici sunt Dei. Nam, si is qui non reliquerit parentes propter nomen Dei, non est Deo dignus, quanto magis qui diligit Dei inimicos, Deo acceptus esse non poterit? Secundus sensus potest esse: vt, scilicet super inimicos suos mandato factus fuerit prudens, idest melius & prudētius mandatum Dei intellexerit & legem, quàm fecerint inimici eius. Et tunc inimicos dicit Iudęos qui mandata legis intelligebāt carnaliter, temporaliter præmium expectantes in illis. Ps. autem prudentius Dei Phil. 3.

F mandata intellexit, vt in ipsis præmium expectaret æternum, quod in ęternum sibi proficiet. Et hoc est quod ait: *Quia in ęternum mihi est.* Et ad istum intellectum exponit Aug. hunc locum, d. Iudęi quidē zelum habent Dei, sed non secundū scientiam. Ignorātes enim Dei iustitiam & suā quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Iste verò qui super inimicos suos sapit in mandato Dei, inueniri vult cum Apostolo, non habens iustitiam suam quæ ex lege est, sed iustitiam per fidem Christi, quæ ex Deo est. Iudæi quippe huius inimici in omni Dei mandato tem-

G poralia præmia quæsierunt. Et ideo in illis non fuerunt, in æternum sicut hic: quia erit præmium custodiendi mandati huius, scilicet legis spiritualiter intellectæ ipse mandator, & præmium dilectionis ipse dilectus, quando erit Deus omnia in omnibus. Quid est ergo *super inimicos*, &c. nisi prudentius, & melius intellexi mandatum tuum quo pręcipis te diligi ac proximum, quā fecerit inimicus meus, scilicet Iudæus, qui Christo & eius euangelio inimicatur.

H *Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est.*

HIc ostendit tertium, scilicet quòd charitas incarnatum verbum facit credere. Quis enim hominum talia charitatis signa potuisset ostendere, vt Christus ostendit? Quis tantæ in pueritia cognoscere, vt ipse cognouit, qui puer inter doctores sedebat, audiens illos & interrogans? Vnde & Psal. hoc præuidens, ait, *Super omnes docentes me intellexi*, &c. 2172

Iste

Iste versus dupliciter exponitur, scilicet vt sint verba capitis Christi, & etiam vt sint verba Psalmistæ vel membrorum corporis, scilicet ecclesiæ. Primò in persona capitis Christi intelligitur, vt ipse Christus vel propheta in persona Christi dicat, *Super omnes docentes*, &c. idest super omnes homines qui me vel corpus meum (quod est ecclesia) docere putabant intellexi, idest clariorem omnium habui scientiam. Et istum intellectum hic habet August. dicens: Quis est iste qui super omnes se docentes intellexit? Quis est (inquam) qui super omnes prophetas, qui non solū loquendo eos qui secum vixerunt, verum etiam scribendo, posteros tam excellenti auctoritate docuerunt, audet se extollendo præponere? Salomoni quippe tanta donata est sapientia, vt etiam omnibus qui fuerunt ante illum videatur esse prælatus. Sed non est credendum de ipso hoc dictum fuisse, maximè quia dici non potest ex persona Salomonis, quod hic d. *Ab omni via mala prohibui pedes meos*. Porro si quod est acceptabilius, Christum pronuncians iste propheta, nunc à capite, nunc ab eius corpore, quod est ecclesia, verba prophetica dirigens, & tanquam vnum loquentem faciens propter magnum illud sacramentum, vbi dictum est. Erunt duo in carne vna. Agnosco planè eum qui super omnes docentes se intellexit, quādo cum esset duodecim annorum remansit puer Iesus in Hierusalem, & quærentibus suis post triduum inuentus est in templo sedens inter doctores, audiens illos & interrogans, vbi stupebant omnes qui eum audiebant, super prudentia & responsis eius. Nec immeritò, qui per istam prophetiam tanto ante dixerat, *Super omnes docētes me intellexi*: Omnes homines vult intelligi, non Deum patrem de quo dicit ipse filius. Sicut docuit me pater, hæc loquor. Quod difficillimè ex persona verbi intelligitur, nisi quis capere valeat idem esse filio à patre doctum esse, quod est à patre genitum esse. Cui non est aliud esse quā doctū esse. profectò à quo est illi esse, ab eo est illi doctū esse. Ex persona verò hominis vbi formā serui accepit, facilius intelligitur à patre didicisse quæ dixit. In qua forma constitutum maximè

3. Reg. 3
Christus super oēs docentes se intellexit & quomō.
1. Cor. 6
Luc. 2.
Ioan. 18.
Phil. 2.

A puerum potuerunt homines maioris ætatis docendum putare. Sed ille quem pater docuit, super omnes intellexit. Sequitur. *Quia testimonia tua meditatio mea est*. Vbi sequitur August. Ideo Christus super omnes se docētes intellexit, quia testimonia Dei meditabatur. Quæ melius quam illa de seipso nouerat qui dicebat, Vos misistis ad Ioannem, & testimoniū perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio, quia habeo testimoniū maius Ioanne. Secundo iste versus intelligitur de corpore Christi, vt sit sensus, q̧ fidelis Christianus super omnes se docentes intelligit, idest supra Scribas & Pharisæos, (qui aliorum doctores dicebantur) melius legem intelligit, quia illi literam accipiunt, iste literam spiritualiter intelligit. Vnde hic docentes appellat Scribas & Pharisæos, & generaliter omnes qui quod non intelligunt, alios arbitrantur docere. Et sic hūc locum exponit Ambr. dicēns: *Super omnes docentes*, &c. Doctrinam profitentur Scribæ Iudæorum, quia ipsi legem & prophetas prius habuerunt, sed illi profitentur docere, sed non docēt. Ei autem populo qui ex gentibus credidit, competit. d. *super omnes docentes me intellexi*; scilicet quod illi non intellexerunt. Intellexi à Christo, quod illi non intellexerūt in lege. Qui vult venire post me, tollat crucem suam, & sequatur me. Intellexi, Diligite inimicos vestros, &c.

Ioan. 5.
B
Mat. 16.
C
Matt. 5.

Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui. 2173

HIc ostendit quartum, scilicet quod charitas facit cognoscere legem nouam in antiqua figurari. Charitas enim obseruationē mandatorum inducit, Christo dicente Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Obseruatio autem mandatorum tribuit intellectum, scilicet quomodo lex nouā in veteri tanquam figuratum contineatur in figura. Et hoc est quod ait Ps. *Super senes intellexi*, &c. Hic versus duobus modis exponitur, vt primus modus sit sensus prædictus, vbi senes accipit legem antiquam, quam scilicet senes & antiqui, patres habuerunt. Et sic *super senes intellexi*, scilicet super antiquam legem cognoui fundari mandata tua (scilicet legis nouę) quę exquisiui.

D

Vel aliter, vbi sciendũ quòd hic non accipitur senectus ętate, sed magis fatuitate & intellectus debilitate. Et sic per senes intellige populum Iudæorum, de quibus in persona gentilium conuersorum, qui vt iuuenes post legem receperunt, loquitur Ps. dicens: *Super senes intellexi*, quia gentes conuersæ melius legem intelligunt quã antiquus populus Iudæorum. Et istũ intellectum ostendit Ambr. hic d. Mihi non videtur seipsum propheta laudare, & senioribus præferre, cum nouerit scriptũ, Non te prætereat narratio seniorum, ipsi enim didicerant à patribus. Nam & alibi ait sapiens, Vbi sunt senes, non multum loquaris. Sed nouit quibus se præferat senioribus, scilicet inueteratis in peccato & veterno impietatis atque senio perfidiæ delirantibus. Isti sunt seniores plebis (vt dictum est) qui dominum Iesum Pilato præsidi tradiderunt. Conuenerunt enim sacerdotes & seniores & scribæ aduersus Iesum. Ego senili derogauit ætati, sed voce populi minoris indocilem Dei vetustum illum populum Iudęorum prophetauit. Qui quod in iuuentute sua non acquisiuit, in senectute inuenire non potuit. Namque à principio frequentibus dominũ exasperauit offensis. Cuius igitur gratiam cùm esset iuuenis non potuerat emereri, huius aduentum senex non meruit noscere, quia Dei mandata non exquisiuit in iuuentute, intellectus enim maturitate, non vitæ longæuitate præfertur. Exquitamus ergo & nos mandata Dei, vt super senes intelligamus. Fugiamus viam lubricam peccatorum, vt possimus præcepta cœlestia custodire. Super seniorem Esau intellexit Iacob iunior frater. Quia cum senior Esau sibi benedictionis priuilegium prærogatiua ætatis exposcit, reliquit epulas mitiores dum quærit agrestes. Profectò illo in venationem directo, iunior frater vestimenta eius accepit, & tradidit, populo nationum materno vsus consilio. Illam igitur sapientiæ stolam quam ante habuerat populus Iudęorum, induit me Rebecca. Stola eius bona, lex & prophetæ. Hæc stola ille populus antiquior est nudatus, & nos induti sumus. Induit nos mater illa Hierusalem quæ in cœlo est. Accedamus ergo ad patrem, offeramus illi epulas mitiores patientiæ ci-

Senes dicuntur peccatores.

Eccl. 8.

Eccl. 32.

Mat. 24

E bos, misericordiæ lenitatem, suauitatem intellectus. Accipio benedictionem, præripio fratris senioris gratiam spiritualem. Vel aliter, vt iste versus competat capiti, scilicet Christo, sicut precedẽs, vt dictum fuit. Et tunc est repetitio eiusdem sententiæ cum versiculo præcedente. Et istum intellectum hic ponit Aug. dicens: *Super senes intellexi*, &c. Illi qui ante dicti sunt docentes, non absurde intelliguntur etiã ipsi esse seniores. Quod ideo mihi eodem modo repetitum videtur, vt nobis hæc legentibus, illa ætas eius quã nobis innotuit ex euangelio, qua ætate puerili inter *Luc. 2.*

F ætates maiores, hoc est iunior inter seniores sedebat, & super omnes docentes se intelligebat. Solent enim iunior & senior ad se inuicem dici, minor & maior, & si neuter eorum simili appropinquauit ætati, quanquam & si expressum nomen seniorum in euangelio velimus inquirere, supra quos intellexit, inuenimus quando ei dixerunt Scribæ & Pharisæi. Quare *Mat. 15* discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim lauant manus cum panem manducant. Et ecce obiecta est ei transgressio traditionis seniorum. Sed qui supra senes intellexit, quid eis responderit audiamus: Quare & vos transgredimini

G ni mandatum Dei propter traditionem vestram? Et paulò post. Non quod intrat *Mat. 15.* in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex corde, hoc coinquinat hominem. Hoc seniores illi non intelligebant, qui de lauandis manibus sua velut magna mandata tradiderant. Audito ergo tali magistro, capite nostro potest vnusquisq; nostrum dicere, *Super senes intellexit, quia mandata tua exquisiui*, scilicet non hominum.

H *Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt custodiam verba tua.* 2174

HIc ponit quintum, scilicet quod charitas omnem culpam facit fugere. Cum enim contraria simul in eodem esse non possint, vnum aliud expellit. Et ideo quia charitas culpæ opponitur, ipsa culpam fugat & docet fugere, propter quod Psal. inflammatus ait, *Ab omni via mala prohibui pedes*, &c. Intantum enim per peccatum natura nostra corrupta fuit,

fuit, quod ad malum pronior est, q̃ ad bonum. Vnde & cuncta cogitatio hominis ad malum prona est omni tpe. Nisi ergo hęc pronitas prohibeatur, nisi refrenetur, semper tendit ad lapsum. Et hoc notans Psal. d. *Ab omni via mala prohibui pedes meos*, Prohibere.n. aliquid est ipsum ab eo qd intendit abducere vel retinere, vtputa, prohibetur quis à cupiditate ad quã inclinatur per frenum liberalitatis à voluptate q̃ affectat per frænum castitatis, & sic de alijs. Ex quo sequitur, φ ista verba Christo capiti conuenire non possunt, quia pedes suæ mentis nunquam inclinati fuerunt ad malum. Et ideo illos non prohibuit. Et hoc hic notans August ait: *Ab omni via mala*, &c. Hoc non capiti vr conuenire, sed corpori. Neque.n. caput nostrum ipse saluator corporis in aliquam malignam viam carnali cupiditate ferebatur, vt ei necesse esset pedes suos inde prohibere, quasi illuc euntes motibus suis, quod nos facimus qñ ea quæ ille non habuit, ne vias malignas teneant, desideria nostra praua cohibemus. Sic enim verba Dei possumus custodire, si post malas concupiscentias non eamus, vt ad mala concupita perueniant, sed eas potius aduersus carnem spiritu concupiscēte frenemus, ne nos raptos atque subuersos, per malignas vias pertrahant. Et hoc est quod dicitur Psal. 33. Prohibe linguam tuam à malo, quia nisi prohibeatur, faciliter labitur. Sic ergo istis verbis Psal. nos hortatur desideria mala reprimere, ne ducant ad peccatum. Vnde hic ait Amb. Itaque cum fragilitas humana pronis affectibus feratur ad vitia, docet quemadmodum viæ istius lubricum viatorem implicare non possit, sapientia dicente, Prohibe pedem tuum à semitis eius, hoc est, ab istius sæculi vanitate, quia sæculum in maligno positum est. Quicquid enim dubium est, quicquid ancipitis effectus, malignum est, quicquid admiscetur malitię, quicquid veritati cōtrariatur.

Prona est natura ad malum, Gen. 8.

Christus non prohibuit pedes suos à malo.

Eccl. 18.

Gala. 3.

Dubiū omne est malignum.

Prou. 1.

Prohibe ergo ab istius mundi lubrico pedes animi tui & mētis incessum. Prohibe, inquam, resiste cupiditatibus, obsiste motibus qui videntur irruere sicut bestię atque iumenta, vt teneros fructus & noua virgulta depascant. *Prohibui* (inquit) *pedes meos*: non vtique pedes corporis

Pedes duplices.

A prohibuit, qui mentis suę plerumq; obsequuntur arbitrio. Nec enim prohibendi sunt cum perducunt ad Dei templū cū vi dux opem ferre festinant. Alius igitur est pes, qui iure prohibetur. Quis ille sit, propheta nos docet, dicens, Non mihi veniat pes superbiæ. Est etiā pes iniquitatis qui cito labitur, stare non potest, sicut perfidorum est, de quibus scriptum est, Ibi ceciderunt qui operātur iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare. Prohibe ergo pedes tuos ne cadas. Sunt.n. non solùm criminum, sed etiā infirmitatis pedes. Et videndum ne cadas, qui videris tibi forsitan bene stare. Sed tibi dicit Paulus, Et B tu qui stas, videas ne cadas. Eruet dominus pedes tuos ab omni lapsu, si cognouerit φ tu prohibeas pedes tuos à lapsu. Ideo hoc meruit propheta, vt Deus pedes eius ab omni lapsu erueret, qñ pedes suos ipse prohibebat, ne præcipiti aut incauto peccatorum laberentur vestigio. Vnde & potuit verba custodire diuina, quę custodire non poterit qui non poterit prius stare. Prohibitos pedes suos à via mala benè dixit, qui Christum nouit esse viam, & imitatur. Hoc Salomon dicere non poterat, qui fecerat contrarium. Vnde dicit, C Non prohibui cor meum quin frueretur omni voluptate sua, & oblectaret se in his quæ præparaueram.

Ps. 35.

1. Cor. 10

Eccl. 2.

A iudicijs tuis nō declinaui, quia tu legem posuisti mihi. 2175

OStendit hic sextum, scilicet quòd charitas Dei vota ostendit facere. Vbi notandum quòd lex euangelica in multis distat ab antiqua. Primò quia illa timoris, ista amoris. Illa temporalia promittebat, ista æterna promittit. Illa per angelos fuit ipsi Moysi data, ista per ipD sum verbum Dei incarnatum immediatè prædicata, quando scilicet aperiens os suum, docebat eos. De ista ergo lege charitatis dicit Psal. Christo, præuidens futura, *Tu legem posuisti*. Quasi dicat, Tu legem nouam, non per angelos, non per prophetas nobis dedisti, sed tu personaliter legem posuisti mihi. Quę quidem lex, quia est amoris, ideo cauet ne offendatur lator legis. Et ideo per hanc legem impositā mihi, non declinaui à iudicijs tuis,

Nota differentiā inter legē antiquā & legē nouam.

Matt. 5.

idest à mandatis tuis, quæ iudicia dicuntur, quia iudicat quid faciendum & quid vitandum. Vel aliter. Iudicia enim Dei vocantur eius dispositiones, quibus mundum regit, quibus in præsenti vita vnum prosperis attollit, alterum deprimit aduersis, vnum iustificat, alium obstinatum condemnat, & similia. Ille autem ab istis iudicijs declinat, qui ipsa non approbat iusta, ille verò declinat, qui in ipso esse credit iniusta, vt ille q se dicit iniustè à Deo flagellari, paupertate premi. Et generaliter omnis percussus vel in aduersis murmurans, quia omnis talis Deum dicit iniustum, & Deum accusat, vt dicit Greg. Est ergo sensus Psalmistæ, Quia tu legem posuisti mihi, scilicet humilitatis, dicens, Discite à me, quia mitis sum, &c. ideo iudicia tua non reprobaui, sed flagellatus dixi: Cognoui domine, quia æquitas iudicia tua, in veritate, &c. Vel aliter, vt iste versus sit quasi replicatio præcedentis sub alijs verbis, vt idem sit dicere, Ab omni via mala prohibui pedes meos, &c. & quod hic dicitur, *A iudicijs tuis non declinaui.* Quia qui à iudicijs Dei non declinat, ab omni via mala pedes suos prohibet. Vnde hic ait August. Quid enim est aliud, *A iudicijs tuis non declinaui*, nisi quod alio loco dicit, à iudicijs tuis timui, perseuerantes eis credidi? Et statim subdit causam, dicens, *Quia tu legem posuisti mihi.* Quasi dicat, sm Augu. Tu interior intimis meis: tu intus in corde legem posuisti mihi spiritu tuo tanquam digito tuo, vt eam non tanquam seruus sine amore metuerem: sed casto timore diligerem, & dilectione casta timerē. Sic causa quare non declinauit à iudicijs domini fuit, quia legem in corde suo dedit Christus. Vnde hic ait Ambr. Meritò ergo dicit, *A iudicijs tuis non declinaui*, qui dicere potest, *Tu legem posuisti mihi.* Nō per Moysen, non per Iosue, non per Prophetas: sed tu ipse per te Iesu legem posuisti mihi, hoc est euangelium. Ideo non declinaui à via, quia te aspexi, & cognoui itinera tua, & te sum secutus, & cognosco viam tuam. Sic ergo hoc solum potest dicere, *A iudicijs tuis non declinaui*, qui itinera sequitur Christi. Non potest hoc dicere superbus, qui viā humilitatis Christi non imitatur, non auarus, qui viam Christi paupertatis abhorret, non gulosus, qui viam abstinentiæ Christi non amat, &c.

Iudicia Dei declinare quid est.

Gregor. 23. mor. cap. 6.

Matt. 11.

Christus per seipsum legem dedit.

Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: super mel ori meo. 2176.

Hic ostendit septimum, scilicet quòd charitas ardua facit leuia & dulcia. Amanti enim omnia grauia leuia videntur, & dulcia esse quæ sunt amara. Vnde Greg. dicit, Cum menti nostræ amor Dei immittitur, omne pondus præsentis vitæ leuigatur. Et ideo, amanti dulcia sunt eloquia Dei, quamuis in se ipsis aspera sint & grauia. Nōne graue est illud eloquium Christi. Diligite inimicos vestros, &c. Nonne graue est audire, Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, nō potest meus esse discipulus? Nonne graue est illud Christi eloquium, Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me? Tamen amāti omnia ista suauia sunt atq; dulcia, quia amor difficultatem nescit. Et hoc est quod ait Psal. *Quam dulcia faucibus meis, &c. ori*, s. cordis, non carnis. Vnde hic ait August. *Quā dulcia, &c.* quasi dicat, Legem tu posuisti mihi, vt te casto timore diligerem. Et ideo dulcia sunt faucibus meis eloquia tua. Hęc est illa amoris suauitas, quam dominus dat, vt terra nostra daret fructum suum, vt bonum verè benè, idest non mali carnalis formidine, sed boni spiritualis delectatione faciamus. Est autem similis aperta sapientiæ doctrina fauo, siue melli, quæ de altioribus sacramentis tanquam de cellulis cereis ore differentis velut mandentis exprimitur, verum ori cordis non carnis, est dulcis. Vel aliter: Dulcia dicūtur eloquia Dei: quia dulces fructus nobis proferunt, & spiritualia bona ministrant. Vnde hic Ambrosius ait: *Quam dulcia, &c.* Et benè dulcia sunt eloquia Dei, quibus prædicatur remissio peccatorum, vitæ perennitas, resurrectio etiam defunctorum, quæ perpetuæ mortis & acerbæ temperant amaritudinem. Per hæc cępimus mortem non timere, qui cępimus dicere, Vbi est mors victoria tua? Et benè faucibus dulcia, eo ꝙ intimis viscerib. diffusa sit gratia spiritualis. Et ideo, quia dulcia verba tua nobis esse cęperūt, ad ecclesiam dicis,

Amor oia dulcia, et leuia facit.

Greg. 9. mor. ca. 32.

Matt. 5.

Scriptura fauo mellis cōparatur.

1. Corin. 15.

dicis, Fauum distillant labia tua sponsa. Fauus mellis sermones boni. Et verè fauus bonus, quẽ manducat ecclesia, multorum prophetarum velut apum spirituali vbertate congesta melle redolẽtem. Mysticus enim sermo cęlestiũ scripturarum sicut panis est, qui confirmat cor hominis, velut fortior cibus verbi. Suasorius autem ethnicus sermo dulcis & mollior, eo quòd ethnica prædicatione mentis interna mulcentur. Amara namque pœnitentia peccatorum, corda miti sermone dulcescunt. Stillant mel labia prædicantis, quando collisa duris casibus vel ruinis lapsæ animæ membra refouentur. Os iusti distillat sapientiam, de ore iusti suauitatis, & misericordiæ mella procedunt. In ore iusti nullus dolus, nulla fallacia, nulla amaritudo peccati. Audit ecclesia verba iusti, audit plebs Dei præcepta sapientis, delectatur eloquij suauitate moralis, disputatione iocunditatis mulcetur. Et aduerte, quòd non dicit, Quàm dulcia sicut mel, sed *super mel:* quia dulcedo eloquiorum Dei, excedit dulcedinẽ mellis. Vnde hic Ambros. dicit: Super mel dicit, quia mel apum ad oram delectat, sed citò sapor eius euanescit, & plerunque viscera vitiosa læduntur: verborum autem moralium etsi pungunt mella, non lędunt. Cognosce tamen cui illa credũtur. Scriptum est enim, In aurẽ insipientis nihil dicas, ne quando derideat prudentes sermones tuos. Euomet enim & reijciet sermones tuos stultus, qui eorum non potest suauitatem sentire. Et nota ꝙ congruè cibo corporali mellis, spiritualem scripturę cibum Psal. comparat d. *Quam dulcia faucibus meis* &c. Quod super isto versi. deducit Hugo de S. Victore, d. Cibus corporis in se tria habet, s. saporem, nutrimentum, & massam, sapor delectat, nutrimentum sustentat, massa onerat. Gula percipit saporem, stomachus nutrimentum, & massam: alterum ad nutritionem, vt id ad corpus traijciat: alterum ad grauamen, vt illud eijciat. Sapor quodãmodo spiritualis est, & ideo solummodo delectat non grauat. Inde est quod fames in faucibus nunquam satiari potest, quia ibi nec appetitus massam habet, nec delectatio finem. Noli ergo cum manducas fauces interrogare si satis est, quia si

Cant. 4.

Moralis scia mel dicitur.

Prou. 23

Cibus corporalis tria habet.

A indicium illarum sequeris, priusquam eas delectatione repleas, stomachum tuum onere suffocabis. Ventrẽ potius de mensura edendi consule, postquã illum docere incipias, fauces ab auiditate compesce. Hoc tñ de cibo corporali dictũ intellige. Nam de refectione spiritualis cibi, fauces priusquã venter sunt consulendæ. Fauces dico spirituales, & ventrem spiritualem. Fauces spirituales dicuntur palatũ cordis. Sapor verbi Dei est gustus internę dulcedinis: Anima aũt ipsa est substantia spiritualis. Nutrimentum verbi Dei est exercitiũ veritatis, massa verò pondus laboris.

B Quia ergo sapor ille internæ dulcedinis sine fastidio sumit, fauces cordis delectationem percipiunt, sed satiari nõ possunt. Quia ergo exercitiũ virtutis quo anima pascitur, nõ sumitur sine pondere laboris quo caro grauatur, quasi quidam sensualitatis nostræ stomachus dum cibum boni operis exercendo percipit, ne virtutem qua reficitur vltra modum appetat, labor quo premitur castigat. Ait ergo, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo:* non stomacho. Et attende ꝙ rectè sacra scriptura vel Dei verbum cibo corporali cõparatur, cum dr̃, *Quam dulcia* &c. Nam eloquia Dei verè sunt noster cibus spiritualis & potus, vt deducit

C Greg. d. Stulti populi Iudæorũ messis fuerat seges sacri eloquij. Quædam namque grana spicarum sunt verba prophetarum, quę Iudæus habuit, sed nõ comedit, quia Iudaicus populus legem quidem verbotenus tenuit, sed per fastidiũ ab eius intellectu ieiunauit. Huius verò stulti populi messem famelicus comedit, quia nimirũ gẽtilis populus verba legis intelligẽdo edit, ad quæ plebs Iudaica, sine intellectu laborauit. Hos famelicos fidei dñs præuidit cum dixit, Beati qui esuriũt & sitiunt

D iustitiam, qm̃ ipsi saturabuntur. Huius etiã stulti populi diuitias sitientes bibunt, quia fluentis sacri eloquij, quæ Iudaicus populus in superbiæ ostentatione possedit, cõuersę gentilium mentes irrigantur. Vndę eis per prophetam dicitur, Omnes sitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentũ, properate. Quia enim argenti vocabulo eloquia diuina significantur. Psal. testatur qui ait, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum.

Cibus spiritualis scripturæ.

Scriptura sacra cibus est & potus.

Greg. 6. mor. c. 2.

Matt. 5.

Esa. 55.

Qui

Qui ergo argentũ non habent, ad aquas vocantur, quia nimirum gentilitas, quæ scripturæ sacræ præcepta non ceceperat sacri eloquij inundatione satiatur, quam tanto nunc auidius potat, quanto hanc diutius sicca sitiebat. Eadem ergo diuina eloquia & messis & diuitiæ vocatur; Messis, quia ieiunam mentem reficiunt; diuitiæ, quia magna nos morum maturitate componunt. Eadem etiam comedi dicuntur, & bibi, qui nimirum dum quædam in eis obscura sunt, quæ nõ nisi interpretata intelligimus, hæc quasi vel mandendo glutimus, dum quædam verò ad intelligendum facilia ita sumimus vt inuenimus, ea quasi non mansa bibimus, quia non infracta sorbemus.

2177 *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.*

Hic ostendit octauum, scilicet, quòd charitas omnem iniquitatem nobis facit odiosam. Cum enim charitas sit ipsa dilectio, qua nos diligimus Deum, & qui diligit Deum, à Deo diligitur, consequens est, ꝙ ipsa charitas oẽm iniquitatem nobis facit odiosam, quia nullus iniquitatẽ diligens diligitur à Deo, sed oditur Psal. 5. Odisti oẽs qui operantur iniquitatem. Et hoc notans Psal. dicit: *A mandatis tuis intellexi* &c. Vbi aduerte, quòd est quoddam intelligere merè speculatiuum, quod opus non includit, & istud intelligere, peccatũ indueit. Iacob 4. Scienti bonum facere, & nõ facienti: peccatum est illi. Aliud est intelligere practicũ quod opus includit, & istud meritum habet. Psal. 40. Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem. Et istud intelligere practicũ mandatorum Dei oẽm iniquitatem excludit. Et de isto intelligere practico nũc dicit Psal. *A mandatis tuis*, &c. Vnde hic Ambr. ait: Huic versiculo concordat, quod alibi dr̃, Concupiscens sapientiã, serua mandata. Sed nemo potest seruare, nisi qui intelligit. Deniq; quotidie redduntur oĩa verba legis à quibusdam seniotibus Iudæorum, & nemo eorum potest custodire Neque .n. arborem dixerim custodire fœcunditatem naturæ, quæ luxuriat in folijs, & euanescit in fructu. Neque terram illam dixerim custodire fructus suos, quæ filicem inuisam pascit, quæ agricolis edere frumenta non solet. Nec pastor custodire videtur pecus, qui legere pabula prof..tura non nouerit, lupos cauere, canibus vallare ouilia sua, nesciat potum cum opus sit ministrare. Nam producere tantummodo sine vlla cura mutum pecus, tantũdem est, quantum scripturas legere populum Iudæorum, vbi sunt spiritualis pabuli sacramenta, vbi litera occidit, vbi intelligibiles incurrant lupi, vbi sit requies refectionis, vbi resurrectionis spes. Qui sunt canes, qui pro gregis possunt latrare custodia, populus & ipsum gregem magis mutus ignorat. Itaq; si dicat, Seruo mãdata. Respondetur ei, Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum, si videbas furem &c. Non est hoc custodire mandata, sed præuaricari, statuis facere contraria, non est intelligere, sed ignorare. Quomodo possunt esse verba Dei dulcia in faucibus tuis, in quibus est amaritudo nequitiæ? Quomodo mel & lac sub lingua tua, cum dolum lingua tua concipiat vt aliud pectore concipias, & aliud forensi sermone prætendas, vt decipias incautum? Cum tibi Petrus Apostolus dicat vt deponas omnẽ malitiam, & fucum simulationis abijcias, dicẽs, Sicut modò geniti infantes rationabiles sine dolo, lac concupiscite. Ostendens nobis quid sit lac & mel habere sub lingua, vt non maledicere maledicentibus, sed benedictionẽ referre nouerimus. Nesciamus odisse nisi viam iniquitatis, vt facere quod execramus reluctanti caueamus affectu. Est ergo in nobis vt aliquid benè oderimus, & benè aliquid diligamus. Sicut .n. benè amare possumus seruos Dei, & bene diligere possumus inimicos nostros secundum verbum domini, ita bene odisse possumus, inimicos Dei, odisse iniquitatem, odisse perfidiam, odisse mundi istius vanitates. Odio igitur debent esse quæ sæculi sunt, ne securi affectibus nos voluptatis capiat illecebra. Facilè capit oculos petulantis forma meretricis, nisi eos premant odia iusta, & impuritatem indignatus auertat affectus. Inflat plerũque homines nobilitatis iactantia & rerum affluentia sæcularium, nisi pudeat in te aliena magis quàm propria laudari. Chri-

Intelligere duplex practicũ & speculatiuum.

Custodia mãdatorũ qualis esse debet.

Prædicatur facere debet qꝫ dicit.

Psa. 46.

1. Pet. 2.

Odia mala debemus habere.

Christus cũ diues esset pauper factus est, in paupere non in diuite te redemit, &c. Vel aliter, vbi notandum, quòd non ait, Mãdata tua intellexi, sed *A mandatis tuis intellexi*, ostendere volens quòd mandatorum Dei obseruatio, via est ad sapientiam. Et sic istum passum exponit Augustinus dicẽs, *A mandatis tuis intellexi*, &c. Sed quid est quod ait, *A mandatis tuis intellexi?* Aliud est *mandata tua intellexi*, & aliud *A mandatis*. Hoc est enim quod vult significare, scilicet quòd faciendo mandata Dei, peruenit ad earum rerum intelligentiam quę concupierat scire, propter quod scriptum est, Concupiscens sapientiam, serua mandata, & dominus prębebit tibi illam, Ne quisquam præposterus antequam habeat humilitatem obedientię, velit ad altitudinem sapientię peruenire, quam capere non potest, nisi ordine veniens. Audiat ergo, altiora te ne quæsieris, sed quę præcepit tibi dominus, illa cogita semper. Sic homo ad occultorum sapientiam peruenit per obediẽtiam mandatorum. Cum autem dixisset, quæ tibi præcepit Deus illa cogita, ideo addidit, semper, quia & custodienda est obedientia vt percipiatur sapientia, & percepta sapientia, non est deserenda obedientia. Spiritualium itaque membrorum Christi vox hæc est, *A mandatis tuis intellexi*. Hoc enim rectè dicit Christi corpus in eis, quibus mandata seruantibus, propter ipsam custodiam mandatorum præbetur vberior doctrina sapientiæ. Propterea (inquit) omnem viam iniquitatis odio habui. Necesse est enim vt oderit omnem iniquitatem amor iustitiæ, qui tanto maior est, quanto eum magis inflammat dulcedo sapientiæ, quæ præbetur ei qui obtemperat Deo, & à mandatis eius intelligit.

Eccl. 1. Scientia acquiritur per humilitatẽ, & obedientiam prę ceptorũ.

1178 *LVcerna pedibus meis verbum tuum et lumen semitis meis.*

HIc incipit decimusquartus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimaquarta litera alphabeti Hebræorum, quæ est Nun, quæ directè huic octonario præmittitur meritò. Quoniam hæc litera interpretatur, Vnicus vel Pascua eorum, quæ directè competunt isti Christo qui est patris vnicus, quem Deus pater æternaliter genuit, qui demum incarnatus, factus est non solum pastor bonus animam pro ouibus suis ponens, sed etiam factus est pascua eorum, scilicet fidelium suorum, quibus seipsum dat in cibum, & sanguinem suum in potum per sacramentum altaris. Præmittitur ergo hæc litera Nun huic octonario, quia hic agitur de ipso Christo vnico patris, qui & pastor noster est, atque pascua animarum. Vnde iste octonarius diuiditur secundum illa quæ hic de isto vnico patris agit. Psal. De isto ego patris vnico ostendit nobis octo, quæ in nobis efficit, ostendit enim primò quòd gressus mentis sua claritate dirigit, in principio; secundò quòd mores nostros sua firmitate erigit, ibi, *Iuraui*; tertiò quòd mentes nostras sua mititate subijcit, ibi, *Humiliatus*; quartò quòd votis nostris sua pietate annuit, ibi, *Voluntaria*; quintò quod vitam nostram in laboribus consistit, ibi, *Anima mea*; sextò quod fideles suos in omni aduersitate protegit, ibi, *Posuerunt*; septimò quòd electos probatos sibi cohæredes efficit, ibi, *Hæreditate*; octauo quod probatos æternis bonis reficit, ibi, *Inclinaui*. Quantum ergo ad primum, ostendit quòd patris vnicus gressus mentis sua claritate dirigit, dicens, *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Vbi notandum quod Dei verbum capitur dupliciter, scilicet pro ipso verbo Dei filio à patre genito æternaliter, quod erat in principio apud Deum. Et pro verbo sacræ scripturæ à prophetis & prædicatoribus prolato. Et istud quandoque ponitur pluraliter, vt cum dicitur, Cęlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Quandoque in singulari, vt Actuum 6. dixerunt Apostoli, Non est æquum nos relinquere verbum Dei (scilicet verbum prædicationis) & ministrare mensis. Primò autem modo sumptum verbum pluraliter nunquam dicitur, quia vnicum solum est verbum. Et secundũ istas duas verbi acceptiones, iste versus dupliciter exponitur, scilicet primò de verbo Dei, quod est Dei filius, quod quidem verbum dicitur lucerna & lumẽ, sed diuersimodè, quoniam aliquibus dicitur lucerna, aliquibus lumen. Lucerna enim & lumen differũt, quia lucerna dicitur minus lumẽ, scilicet

Nun.

Verbum Dei duplex.

cet lumen inclusum in testa, vnde lucerna quasi lumen arcens. Lumen magis absolutum & non arctatum dicitur. Est ergo verbum Dei lumen quibus magis & clarius lucet, illis verò lucerna quibus lucet. Et ad istum sensum hunc locum exponit hic Ambros. dicens, *Lucerna pedibus meis* &c. Verè pascitur oculus noster interior lucernæ spiritualis lumine, quæ nobis in hoc mundo prælucet, ne sicut in tenebris ambulantes, incertis turbemur vestigijs, & viam veram inuenire nequeamus. Intelligibilis igitur pedum gressus, intelligibilis & lucerna, quia verbum Dei lucerna est, Nonne hoc erat in principio apud Deum? Quomodo ergo verbum æternum lucerna est? Nonne hoc erat verum lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? Quomodo igitur dicitur lucerna? Sed videamus ne forte idem verbum Dei alijs magna sit lux, alijs autem lucerna. Mihi lucerna est, angelis autem lux est. Petro lux erat, quando astitit ei angelus in carcere, & lumen circumfulsit eum. Paulo lux erat, quando eundem ad persequendum populum Christianum euntem circumfulsit eum lux de cœlo, & audiuit vocem de cœlo dicentem sibi, Saule, Saule quid me persequeris? Vera lucerna nobis est Christus quando in isto ore corporis nostri censetur, & lucet in limo, fulget in vase fictili. Thesaurus ille quem habemus in vasis fictilibus, lumen lucernæ est. Mitte oleum, ne deficiat tibi lumen lucernæ. Et oleum non oliuæ terrestris, sed illud oleum cœlestis misericordiæ & gratiæ, quo vngebantur prophetæ. Oleum tuum humilitas est, quo ceruicis nostræ dura mollescunt. Oleum tuum, misericordia est, quo collisa scopulis peccatorum corpora fouentur. Hoc oleum curat ægrotos. Misericordia enim à peccato liberat. Hoc oleũ lucet in tenebris. Sic luceant opera vestra bona coram hominibus &c. Et aduerte, quòd licet verbum Dei propriè lumen & lucerna dicatur, tamen etiam sancti participatione eius & lucerna dicuntur & lumen. Vnde idem Ambros. ait, Lucernæ ergo & nos sumus toto operti corpore vix aliquid exiguum habentes, vnde lucere possimus. Sed istis lucernis dedit vt essent & lux, ad Apostolos dicens, Vos

Verbum Dei dicitur lucerna.
Ioan. 1.
Act. 12.
Act. 9.
2. Cor. 4.
Oleum multiplex spirituale.
Matt. 5.
Lucerna & lumẽ sancti dicuntur.
Matt. 5.

E estis lux mundi. Ergo, si gloria sanctorum nunc sicut lucernæ, nunc sicut lux mundi fulgebat in hoc sæculo, quid dicimus de verbo Dei, quod lucerna est pedibus meis, & lumen semitis meis? Vel aliter, vt verbum Dei dicatur lucerna in lege, sed lumen in euangelio. Vnde Ambr. Et fortasse secũdum legem lucerna est verbum Dei, secundum autem euangelium lux magna est, Iudæis lucerna est, & lucerna sub modio, populo autem rationum lux est. Denique populo qui sedebat in regione vmbræ mortis, lux orta est. Et nota quòd Christus dicitur lucerna pedibus nostris, dum nos illuminat ad impletionem

F præceptorum, sed lumen est quando nos illuminat ad obseruandum semitas consiliorum, quia enim semita strictior est via, maiori lumine indiget ad ambulandum quàm via, & ideo ait Psal. de via præceptorum, *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. De semita autem mandatorum sequitur. *Et lumen semitis meis*. Aliter exponitur textus iste nõ de verbo Dei æterno & vnico patris, sed verbo Dei, idest, de scriptura sacra, quæ in omnibus agendis vel fugiendis nos illuminat. Et sic istum passum exponit hic Aug. dicens, *Lucerna pedibus*, &c. Quod est lucerna, hoc

G est repetitum lumẽ, & quod *pedibus meis*, hoc idem quod semitis meis. Quid est ergo verbum tuum? Nunquid hoc est illud verbum quod erat in principio apud Deum, per quod facta sunt omnia? Respondet, Non est ita. Nam illud verbum lumen est, lucerna non est. Lucerna quippe creatura est, non creator quæ participatione incommutabilis lucis accenditur. Hoc erat Ioannes, de quo Christus ait, Ille erat lucerna ardens & lucens. Sed lumen est & lucerna. Et tamen in comparatione verbi de quo dictum est, Deus erat verbum, non erat ille lumen, sed mis-

H sum est, vt testimonium perhiberet de lumine. Erat enim verbum lumen verum, non quod illuminatur, vt homo, sed quod illuminat omnem hominem. Nisi autem & homo lucerna esset & lumen, non diceret Apostolis, Vos estis lux mundi. Nulla quippe creatura quamuis intellectualis & rationalis, à seipsa illuminatur, sed participatione sempiternæ veritatis accenditur, propter quam participationẽ inquantum

Esa. 9.
Ioan. 1.
Ioan. 5.
Matt. 5.

tũ homo est ipse mediator, ipse illumina- A tur, & lucerna in Apocalypsi nũcupatur.
Ioan. 1. 1. Ti. 2. Cum ergo verbũ ęquale gignenti, lumen dicatur, & homo ab illo verbo illuminatus qui dr̃ & lucerna, sicut Ioan. sicut Apostoli, nec vllus eorum hoc sit verbum, & illud verbum à quo illuminati sunt, lucerna non sit, quid est ergo hoc verbũ ꝙ ita lumen dr̃ & lucerna? Ait. n. *Lucerna pedibus meis*, &c. nisi verbum intelligamus ꝙ factum est ad prophetas, ꝙ prędicatũ est
Rom. 10 per Apostolos nõ verbum Christum, sed verbum Christi, de quo scriptũ est: Fides ex auditu, auditus autẽ per verbum Dei. Nam verbum propheticum lucernæ comparans Apostolus Petrus, Habemus (inquit) certiorem propheticum sermonem
2. Petr. 1 cui bene facitis, intendentes velut lucernæ lucenti in obscuro loco. Quod ergo hic ait, *Lucerna pedibus meis Verbum tuũ, & lumen semitis meis*, verbum est quod in scripturis sanctis omnibus continetur.

2179 *Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.*

Ostendit hic s̃m, s. quòd mores nostros sua firmitate erigit. Vbi sciendum ꝙ sicut voluntas per votum stabilitur, & magis firmatur ad illud, quod vouet implendum, quod ante votum implere non obligabatur, sic & per iuramentũ. Vnde istud hic iurare psal. non est nisi mente firmare se ad custodiendum diuina præcepta. Et sic voluntas per verbum firmatur in bono proposito, iuramento mediante. Vnde hic ait Aug. *Iuraui et statui* &c. Hoc enim appellatur iuramẽtum, quod statuitur per sacramentum, quia ita debet esse mens fixa in custodiendis iudicijs iustitiæ Dei, vt sit omnino pro iuratione, ꝙ statuit. Fide aũt custodiuntur iudicia iustitiæ Dei, cum sub Deo recto D iudice, nec rectè factum, infructuosum, nec peccatum creditur impunitum. Quid est ergo iurare, & statuere custodire &c. hoc. s. firmo proposito, & firma fide credere, ꝙ nullum bonum irremuneratum à Deo manet, nec aliquod peccatum impunitum. Vel aliter. Iudicia iustitię Dei sunt flagella quę immittit filijs ad correctionẽ & altiorem coronam percipiendam. Et sic iurare, & statuere illa custodire, est firmo

Iudicia iustitia Dei sũt, quia omne bonũ pmiat, peccatũ punit.

Iudicia iustitia Dei sũt aduersa à Deo immissa vel permissa.

& stabili proposito se disponere ad patienter tolerandam, ac libenter omnem aduersitatem, sicut si ad hoc votum fecisset vel iuramentum, quia Deus aduersa suis ad ipsorum vtilitatem immittit. Et ad istum intellectum hũc locum exponit Amb. d. *Iuraui & statui* &c. Qui statuit, non mouetur, non timet vt cadat, quia amplius est statuere quàm stare. Stabat igitur ps. mentis statione fundatus, nec timet ne in his mundi huius tenebris possit errare, si enim metueret, non iuraret. Nemo enim bene iurat, nisi qui potest scire ꝙ iurat. Iurare igitur iudicium scientiæ, testimoniũ
B consciẽtię est. Sed qui firmus est, non mouetur aduersis. Et his magis intelligit Dei iustitiam esse prædicandam, quia corripit dñs quem diligit. Nunquid non frequentius corripitur filius quàm seruus? Iniusta ergo est pietas patris, magis quàm dñi seueritas. Asperitate exercet pater filium, magis quàm dñs seruum. Sed dura patris non æstimantur imperia, quia vult meliorem esse filium q̃ seruum, eruditio plena iustitię est. Orbatus est sanctus Iob liberis suis, in quos dominus potestatem diabolo dedit. Nunquid iniquus Deus? Absit, imò iustus, quia probat iustum suum
C per huiusmodi exercitia, quibus eius probata est patientia, magis dignum, qui probatetur, efficit. Quo enim clarius meritũ coronati, hoc vberior iustitia coronantis. Nudatus est facultatibus, cũ diues esset, & hęc, Deo permittente, subijt dispendia. Non erant pecuniæ iam damna, sed vitæ, cum deesset alimonia omnibus deprædatis. Quis accuset iustitiam domini? Quod si non omnem Iob amisisset pecuniam, non tantam inuenisset gratiam. Athletam suum nudum vngere voluit Deus oleo pœnitentiæ, vt in certando faceret fortiorem, & præmio digniorem & cæt.
D Nemo ergo putet dura esse quæ iusta sunt; Non videbantur dura ei qui poterat dicere, Nudus natus sum, nudus exibo: dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen domini benedictum; Benedicit dominum iustus, cum laborat, peccator, cum luxuriatur. Non ergo ex infirmitate nostra vis est æstimanda iustitiæ, quia durum putamus esse quicquid per imbecillitatem animi ferre non possumus. Tolle persecutiones, & martyres desunt. Iob 1.

sunt. Sed quis hodie neget beatiores esse illos, qui passi sunt, quàm illos, quos nulla vexarunt supplicia persecutorum? Iustus ergo optat probari, tentari non timet. Qui enim statuit custodire iudicia domini, non timet tentationes. Sed vbi statuit, nisi in corde? Illic enim radicati, & fundati esse debemus, non fluctuantes omni vento doctrinæ.

2180 *Humiliatus sum vsquequaque domine, viuificat me secundum verbum tuum.*

HIc ostendit tertium, scilicet quod exemplo suæ humilitatis non humiliat. Duplex est humilitas, scilicet virtutis, qua quis seipsum Deo subiicit, & humilitas pœnalitatis, qua quis ab alio affligitur, & humiliatur. Et vtramque humilitatem suo exemplo nos docuit Christus. Primã Matthei 11. Discite à me &c. secundum quando (ad Phil. 2.) humiliauit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortem crucis. Et de ista humilitate pœnalitatis hic loquitur Ps. in persona corporis Christi, dicẽs: *Humiliatus sum vsquequaque.* Quanto enim quis plus Deo se humiliat, eius obseruando præcepta, tanto plures persecutiones patitur, tanto pluribus tribulationibus pressus humiliatur. Et ideo postquam iste seipsum ad Dei seruitium totaliter dedit, amplius tribulationibus fuit humiliatus. Vnde statim postquam dixit, *Iuraui & statui custodire*, &c. statim adiunxit, *Humiliatus sum vsquequaque domine.* Vnde hic ait Aug. Quia pro fide Christi multa mala, & grauissima pertulit corpus Christi, ideo inquit, *Humiliatus sum vsquequaque domine.* Non enim ait, Humiliaui me, vt humilitatem quæ est in præceptis intelligi sit necesse, sed ait, *Humiliatus sum vsquequaque*, maximam scilicet passus persecutionem, pro eo quod iurauit, & statuit custodire iudicia iustitiæ Dei. Et ne in tanta humilitate fides ipsa deficeret, addidit, *Viuifica me secundum verbum tuum*, idest, secundum promissum tuum. Sic & superius vt ipsum Deus viuificaret orauit in tribulatione persecutionis, vbi ait, Paulo minus consummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua, secundum misericordiam tuam viuifica me & custodiam testimonia tua,

Aduersis iusti magis humiliãtur.

E idest, martiria tua, vbi intelligitur quòd si ipse non viuificet donando patientiam, quòd testimonia (idest martyria) custodiri non possunt. Vel aliter, vt de humilitate virtutis accipiatur, vt a caput nostrum summè fuit humiliatum, & nos ad humilitatem direxit. Et sic istum passum exponit Ambr. dicens: *Humiliatus sum vsquequaque* (ait Psal. Non solum humiliatum, sed nimis humiliatum Psal. se gaudet. Beatus qui gloriatur humilitate magis quàm potestate. Potestas decipit, humilitas non destituit. bona humilitas, quę etiam in Christo laudem virtutis inuenit.

F Hanc in illo plus veneror quàm creationem, quia creati ad laborem sumus, sed redempti ad quietem. Potest & hoc ex sua persona per os Psal. Christus dixisse, *Humiliatus sum nimis*, qui in euangelio dixit, Discite à me quia mitis sum &c. Discamus ergo ab eo, quia docere nos voluit quod proficeret ad salutem. Et nobis dicit, Discite à me. Nõ est mediocre quod dicit, Discite, & addit, à me discite. Non facilè potest quisquam humilitatem docere inflatus, quamuis sit humana præditus sapientia, mens tamen inflatur, quam superbia carnis extollet. Et qui paupertate contentus est, non est contentus in-

G iuria, & qui potest ferre verberum pœnas, exagitatur verborum contumelijs, & qui potest administrationem contemnere, dolet sibi aliquem honorificentia esse prælatum. Grande est in omnibus humilitatis tenere mensuram. Superbia primum hominem deiecit, dum plus volumus, & quod minus est, solemus amittere. Bona humilitas, quæ nihil appetendo, totum quod contemnit, adipiscitur. Ipse dominus Iesus se humiliauit, vt nos leuaret, & se humiliauit vsque ad crucem, propter quòd exaltauit (inquit) illum

H Deus, vt in nomine eius omne genu flectatur. Quanta fecit dominus audeo dicere, & non flexi ei genu, sed flexi postquam se humiliauit. Sic enim, hoc est per humilitatem, per crucem sibi ecclesiam congregauit. Et consequenter ostendit quantum humilitas est status subiectionis præualet prælationi, dicens: Quid fuisset Ioseph. si humilis non fuisset? Sciuit sibi obfuisse quòd prælatus erat fratribus, etiam pius amor misericordiam prælatio-

Humilitas est virtus maxima.

Mat. 11.

Phil. 2.

Prelationi prępolet humilitas.

lationis inuenerat. Prælatio armauit fratres. humilitas conciliauit extraneos. Prælatio concitauit germanos, humilitas regem subditum fecit, vt verè quasi ex persona Ioseph dictum putemus quod supra Psal. dixit: *Humiliatus sum, & saluum me fecit.* Dauid, Golia superato, occurrerunt iuuenculæ psallentes, Saul in milibus, Dauid in decem milibus. Commotum est fel regis, & quærebat eum occidere. Et humiliauit se Dauid ante Ionathan filium regis, & conuertit eius affectum, vt quem successorē patri regni poterat habere suspectum, eundem aduersus studia paterna seruaret, dicens patri: Quia peccas in sanguinem innocentis? & vocem extorquet inuito, quòd non meretur occidi Dauid. Rectè ergo ait: *Humiliatus sum & saluum me fecit.* Bona igitur humilitas, q̃ regem Dauid, populū q; seruauit. Bonā humilitas præsertim si adiungatur ei deuotio voluntaria. Ideoque viuificari se secundum verbum domini petit, vt s̃m verbū viuat, & omnia cum ratione faciat, non secundum carnis voluntatem. Et tu ergo, si vitam secundum verbum Dei cupis habere, imitator esto Dei, quomodo imitator? Nūquid cęlum potes facere, vt verbum, aut terram aut mare? Non vtique, sed vt omnia per verbum facias, nihil facias sine verbo. Omnia cum ratione, nihil sine ratione, quia nō es irrationalis, ô homo, sed rationalis.

1. Reg. 18.

1. Reg. 19.

2181 *Voluntaria oris mei beneplacita fac domine, & iudicia tua doce me.*

OStendit hic quartum, scilicet quòd verbum sua pietate votis nostris annuit, dum vota nostra sibi facit beneplacita. Quod ostendit Psal. hoc à Deo petens, d. *Voluntaria oris mei*, &c. Vbi notandum quòd sacrificium laudis Deo dupliciter offertur, scilicet in tempore tribulationis & miseriæ, & in tempore prosperitatis & abundantiæ. Illud autem magis voluntarium videtur quod tempore tribulationis offertur; quia tunc naturæ fragilitas magis ex aduersis ad tribulationem incitatur, quàm ad laudem. Et per consequens quādo in aduersitate Deus laudatur, hoc magis à voluntate videtur procedere, & sic magis videtur voluntarium

Laus in aduersitate magis dicitur voluntaria.

A esse sacrificium. Sed quia aduersitas quandoquè turbat rationem, saltem in parte sensitiua, non ita discernere potest homo quæ facit, sicut in quiete, ideo rogat Psal. vt Deus laudem quam sibi offert humiliatus, ipsam sibi bene placitam, dignetur habere. Vnde hic ait August. *Voluntaria oris mei*, &c. Hoc est, placeant tibi, noli reprobare, sed approba. Benè autem intelliguntur oris voluntaria sacrificia laudis, confessione charitatis, nō timore necessitatis oblata. Vnde dictum est, Voluntariè sacrificabo tibi. Vel aliter, per ista verba vult ostendere Psal. quòd Deus nullum

B opus acceptat ad meritum nisi sit voluntariè factum, nō necessitate naturæ. Non enim coacta seruitia Deo placent. Vnde hoc inducens Ambros. hic ait: *Voluntaria oris mei* &c. Qui viuificatur spiritu Dei, voluntarius est Dei minister. Plurimum enim refert vtrum ex voluntate quid facias, an ex necessitate quod placeat Deo. Denique voluntarius minister habet præmium, coactus, dispensat obsequium. Rectè ergo ait Psal. *Voluntaria oris mei* &c. oris sui offerens Deo voluntarium sacrificium, eo quod vt apes illa prophetica bonos flores colligere ore

C consueuerit, fauos ore fingere, mella ore componere, & ex herbis suauibus ore flores legere, quæ cum sit robore infirma, sapientiæ prædicatione substantiæ suæ producit ætatem. Quid sit istud voluntarium oris sacrificium recognosce. Immola Deo sacrificium laudis. Expectat dominus voluntarios ministros. Deniq; in libro Esaiæ dicit dominus, Quem mittam? Vtique seruulo suo poterat imperare, quem dignum, vt mitteret, nouerat: sed maluit illum spontaneæ obligationis non fraudare mercede, qui vt ipse se offerret postulatus est. Et quamuis eius

D sciret affectum, expectauit tamen vocem vt gratiam cumularet. Vndè se offerens Esaias, Ecce ego: mitte me. Et sic postea est missus ad populum. Ideo de eo dictum est, Quia Esaias audit, & dicit. Etenim quasi voluntarium organum vberiore spiritus sui gratia Christus impleuit. Nec otiosè hoc puto pôsitum, quia voluntaria oris sui cupit placere Deo. Multi prophetæ, sed non in omnibus oris voluntaria placent. Excusabat se Hieremias, dicens:

Ps. 53. *Voluntaria seruitutes à Deo placent.*

Ps. 49. *Esa. 6.* *Hiere. 1*

cens: Ecce nescio loqui, quia puer ego sum. Et dixit ei dominus, Noli dicere, Quia puer ego sum, quia ad oẽs ad quos misero te, ibis,& secundum oĩa quæ man dauero tibi loqueris. Verendi propheta ætatem corporis prætendebat, ne in exequendis cœlestibus impar esse adolescẽtia deprehenderetur. Sed Deus, qui morum magis quàm annorum considerandam iu dicaret ætatem,& iuuenili corpore maturitatem robustæ patientiæ in suo seruulo præuideret, ait: Noli dicere, Quia puer ego sum. Hoc est, Prohibet eum iuuenilis ætatis contemplatione vires suas perpendere, cui fides caniciem sapientiæ ministraret. Et iterum in posterioribus cum dixisset idem propheta, Seduxisti me, do-
Hie.20. mine, & seductus sum, & dixi, Non nominabo nomen eius, & non loquar in nomine eius vltra, addidit: Et factus est in corde meo vt ignis ardens flammas in ossibus meis, & dissolutus sum vndique, & ferre non possum. Aduertamus igitur, quod ijs etiam, qui excusandum aut officium suum certa causa aliqua denegandum putauerint, dominus autem noster aut rationem persuadeat, aut cupiditatem propheticæ reuelationis inspiret, vt ad subeundum officium voluntate concurrente, nõ necessitate contendant, quò merces ad eos integræ deuotionis possit plenior peruenire. Prophetauit etiam
Ioã. 11. Caiphas, quia expedit vnum hominem mori pro populo. Sed voluntarium oris ministerium non erat, quia loquebatur inuitus. Denique quod diceret nesciebat. Et infra ait Ambros. Quæ ergo sunt voluntaria oris sui quæ Psal. Deo placere cu piebat? Certè illa. Elegi abiectus esse in
Psal.83 domo Dei mei &c. Audiã quid loquatur
Psal. 84 in me dominus Deus. Aperiam in para-
Psal.77 bolis os meum, loquar propositiones ab
Ps.131. initio. Et paraui lucernam Christo meo. Sequitur. *Et iudicia tua doce me.* Sed quid est ꝙ iã superius iudicia Dei dixerat? Vnde & dicebat. *Iudicia tua non sum oblitus.* Et iterum, *à iudicijs enim tuis timui.* Cur igitur toties verba inculcat, iterum dicens, *Et iudicia tua doce me?* Ad hoc di citur, ꝙ differentia hæc est inter bonos,& malos, quia malus semper attendit ad bo num, quod habet, & non ad illud, ꝙ sibi deficit: bonus autem non ad illud in quo

Iusti cogitãt bonum ꝙ eis deest, non quod fecerunt.

E profecit, sed ad illud quod sibi deficit, quia semper vult vlterius proficere. Sic & in proposito Psal. sciens, quòd dum hic viuificamur, semper in cognitione diuinorum iudiciorũ amplius possumus proficere, similiter & in operatione, respiciẽs ad illud, quod sibi deficit, in illo à Deo doceri postulat, dicens, *Et iudicia tua doce me.* Vnde hic ait August. Nonne ipse in versibus superioribus dixerat. *A iudicijs tuis non declinaui?* Quomodo istud dicebat si non nouerat? Porrò si nouerat, quo hic dicit, *Et iudicia tua doce me?* An sicut illud est, *Bonitatem fecisti cum seruo*
F *tuo*, & postea dicit, *Bonitatem doce me?* Quod ita exposuimus vt intelligamus ver ba proficientis, & amplius quàm acceperat postulantis. Si autem quæras, quæ sunt iudicia Dei, quæ iste postulabat à Deo doceri, respondet hic Ambros. dicens, Quia iudicia Dei sunt abyssus multa, & inscrutabilia, vt dicit Apostolus. Ideo non poterat illa, nisi Christo docente, cognoscere, quia vnus Magister omnium est, Christus. Hæc autem Christi iudicia sunt, vt
Rom.11. ijs, qui insidiati nobis fuerint, nouerimus non vicem iniuriæ rependendam, sed pro iniuria magis referendam gratiam. Deni
G que Christus maledicentibus non maledixit, I. Pet.2. percutientes non repercussit, sed magis pro persequentibus se piæ intercessionis apud patrem auxiliũ deferebat, d. Pater dimitte illis, non enim sciũt quid faciunt. Hæc igitur quisquis fecerit legis Luc. 23. iudicia, remuneratio donatur à Christo.

Iudicia Dei quæ sunt.

Malis autem contrario.

Anima mea in manibus meis semper: & legem tuam non sum oblitus. 2182

OStendit hic quintum, scilicet quòd vitæ nostra in laboribus, & operibus est constituta, quia scilicet anima
H nostra (idest vita) efficitur bona, vel mala secundum diuersitatem operum, quæ procedunt ab illa. Vnde dicit, *Anima mea in manibus*, &c. Vel animam suam in manibus suis habent iusti, quia bonitatem conscientiæ, quam interius habẽt, pro vtilitate proximorum operibus exterioribus ostendunt. Sic enim dicitur Iob 13. Animam meam porto in manibus meis. Quod exponens Gregor. ait: Animam portare in manibus, est intentionem

Anima in manibus consistit.

Animã nostram manib. nostris est.

Greg. 11. mor. ca. 19.

tionem cordis in operatione ostendere. Habent namq; iusti hoc proprium vt oẽ, quod dicunt, atq; omne, quod agunt, non solum profectum suum, sed etiam ædificationem proximorum quærant. Et aliquando in semetipsis aliqua dijudicant, vt pigros auditores ad considerandos semetipsos reuocent. Aliquando bona opera ostendunt, vt spectatores eorum erubescant non imitari, quod vident. Nam scriptum est, Vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Qui igitur intentionem suam per opera insinuat, animam suam in manib. portat. Notãdum, φ iste textus variatur, secundum August. & Ambr. Nam aliqui textus habent, *Animam meam in manibus meis*. Et alij habẽt *Anima mea in manibus tuis*. Et istum secundum textum, s. *in manibus tuis*, plus acceptant August. & & Ambros. quàm primum. Vnde hic ait Aug. Nonnulli codices habent, *in manibus meis*, sed plures habẽt, *in manib. tuis*. Et hoc quidem planum est. Iustorum .n. animæ in manu Dei sunt, in cuius manibus sumus nos, & sermones nostri. *Et legem tuam non sum oblitus*, tanquam ad non obliuiscendum Dei legem manibus Dei iuuetur eius memoria, vbi eius est anima. *Anima mea verò in manibus meis* (dicit Aug.) quo intelligitur, ignoro. Iusti quippe ista verba sunt, nõ iniusti, redeuntis ad patrem, non recedentis à patre, An forte ita dictum intelligitur, *Anima mea in manibus meis* tanquã eam per Deum viuificandam manibus suis offertet Deo? Vnde alibi dicitur, Ad te leuaui animam meam. Ambros. autem vtrumq; textum exponit, sed diffusius illum, *Anima mea in manibus tuis*, breuius autẽ istum, *Anima mea in manibus meis*. Vnde quantum ad istum textum sic ait, *Anima mea in manibus meis semper*, hoc est, in actibus, & operibus meis. Quamuis in periculo positus dicit iustus ad dominum, Propter te quotidie morior, propter te quotidie periclitor. Periclitor ab insidiatore, periclitor à detractore, periclitor ab ijs, quos arguo, quos reuinco, periclitor pro veritate, atque iustitia. Propterea in manibus meis anima mea. Ego tamen nec periculis territus, tuæ legis oblitus sum. Quantum ad alium textum, qui habet, *Anima*

Matt. 5. *Anima nostram manib. Dei est.* *Psal. 24*

A *mea in manibus tuis semper*, subdit Ambros. Sed tamen, quia plerique textus habẽt, *Anima mea in manibus tuis semper*, hoc latius explanandum arbitror. Sciat propheta vbi animę suæ præsidium locet, vnde opem speret, in manibus Dei constituere vult animam suã, quia cor regis in manu Dei est. Quicunque proprium corpus subegerit, nec eius passionibus turbari animam suam congrua viuacitate permiseritis, is benè regia quadam potestate se cohibens, rex dicitur, φ regere se nouit quòd arbiter sui iure sit, non captiuus trahatur in culpam, nec præceps feratur in

B vitium. Huius anima non perit in æternum, nec rapit eam quisquam de manu patris omnipotentis aut filij. Manus .n. Dei, quæ solidauit cœlum, quos tenuent, non amittit. Quæ sunt igitur istæ manus, consideremus. In canticis habes, Læua eius sub capite meo, dextera illius amplexabitur me. Hæc sposa loquitur de Christo, anima de verbo Dei, atque sapientia. Magna est sapientiæ manus, magna dextera totam cõplectitur animam. Anima enim tota munita est, quæ desponsata est verbo Dei, plenitudo .n. sapientiæ timere Deum. Quæ ergo Deum timet anima,

C plenè se munit ipsa præsidio. Mittit sapientia læuam suam sub collo eius, dexteram autem in complexu eius. Vtrumque quidem brachium eius ad vtilia extenditur, habent tamen propria sua singulæ manus sapientiæ. In dextera longitudo vitæ est, in sinistra autem, diuitiæ, & gloria. Bonis itaque vtraque manus dotata est dotibus. In eo tamen habent varietatem sui muneris, quia præsentia, & futura tempora comprehendunt, vt læua præsentium remuneratrix sit dextera futurorũ. Possumus etiam hæc de prophetia sancti patriarchæ Iacob cognoscere. Nam cum

D dexteram suam posuisset super Ephraim, sinistram autem super Manassem, & con uertere eos Ioseph voluisset, ætatibus consideratis, noluit pater, sed dixit, Scio fili, & hic erit in populis & exaltabitur, sed frater iunior maior illo erit. In quo maior? In eo vtique, quia benedictione prælatus est. Vel quia semen eius multitudo gentium, quæ in hoc sæculo laborem elegerint credentes in dominum Iesum, vt consolationem habeant futurorum

Manus Dei quæ sunt. Cat. 2. *Ephraï significat bonos, Manasses malos.*

rum. Manaſſes autem ſemen eſt populus oblìuionis, qui proprium oblitus auctorem, exaltatus ad tempus in ſæculo, eſt daturus reliquo pęnas graues, quia dominum ſuum & Deum negauit. Hæc dixerim vt probatem ea eſſe potiora, quæ futura ſunt &c.

2183 *Poſuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erraui.*

POnit hic ſextum, ſcilicet ꝙ verbum fideles ſuos in omni aduerſitate protegit, ne aduerſis fracti, mandata Dei deſeraut. Vnde hoc de ſe pſal. profitetur, d. *Poſuerunt peccatores*, &c. Hoc idem alijs verbis ſuperius expreſſerat, d. *Paulo minus conſummauerunt me in terra, ego autem non dereliqui mandata tua.* Dicat ergo, *Poſuerunt peccatores*, &c. q.d. Vnde hoc ꝙ tot aduerſitatib. & tentationibus preſſus, mandata tua non deſerui, in illis vel ab illis errando? Vnde hoc, niſi quia aïa eius in manibus Dei, vel in ſuis manibus viuificanda Deo offertur? vt ait Auguſt. Iſta autem verba maximè ad beatos martyres ſpectant, quibus peccatores, & tyranni mundi diuerſos laqueos parauerunt diuerſarum pęnarum, vt eos peccato caperent, quo fidem Chriſti negarent. Sed ipſi conſtanter fidem tenentes non errauerũt. Vnde Amb. hic d. *Poſuerunt peccatores laqueum mihi*, &c. digna vox hæc eſt relinquentis hoc ſæculum, eo qđ retia perſequentium, & inſidiatorum laqueos euaſerit. Vox digna martyribus, quibus multa ſupplicia proponebantur, multa etiam offerebantur præmia, vt à martyrij ſtudio vel timore pęnarum & ſæuæ mortis horrore, vel pręmiorum reuocarentur illecebra. Grauis laqueus proſcriptionis qui ſępè frangit ſanctos inopiæ deformitate, quos mortis formido non fregerit. Laqueus alius intendit, laqueus carceris, diuturniq; ſupplicij. Grandis laqueus cum diuitiæ promittuntur, cum honores, cum amicitiæ tyrannorum. Qui ergo euaſerit, & ad martyrium poterit peruenire, & recte d. *Poſuerunt peccatores laqueum mihi*, ſed à mandatorum tuorum ſemitis non erraui. Cui deſpicienti præſentia, futura quęrẽti regnum cęleſte diuinitatis ſuę promiſſione reſeruatum eſt. Qui ſunt peccatores, qui poſuerũt laqueos iſtos? aperuit tibi Apoſtolus d. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tẽtationem & in laqueum diaboli. Aduertis laqueũ diaboli eſſe diuitias, quem tetendit ẽt ſaluatori. Sed ille, qui nihil habuit, quòd poſſet princeps huius mundi ſuum dicere, laqueorum eius vincula diſſoluit. At ne mediocrem hunc laqueũ putes, hic laqueus Iudã Apoſtolũ ſtrangulauit, qui miſer cum eſſet illaqueatus vt proderet dominũ, vbi aduertit quãtum ſcelerum eſſet admiſſum, laqueo ſe ſuſpendit. Dedit .n. tibi ſcriptura, vt non ſolum caueas laqueos, ſed etiam per pęnitentiam eius vincula diſſoluas, cum fueris crimine illaqueatus. Quid tibi, ò homo, cũ delicijs, ac voluptatibus? Non capit, laqueus, niſi eſca te ceperit. Dum prædam petis, laqueo ipſe te necas. Eſca laquei, auaritia eſt, eſca diaboli luxuria eſt, quib. nos vult ineſcare, nõ paſcere. Quid tibi poſtremo cũ terra, qui cum Chriſto reſurrexiſti? Quę ſurſum ſunt quęrito, vbi Chriſtus eſt, quę ſurſum ſunt, ſapito, non quæ ſuper terram. Mortui ſumus terris, vita noſtra abſcondita eſt cũ Chriſto Deo noſtro. Non iam nos viui ſumus, ſed viuit Chriſtus in nobis. Si iſtos laqueos times, ad dominum clama, & liberabit te, vt dicas, Quoniã ipſe liberauit me de laqueo venantiũ, & à verbo aſpero. Si laqueum tui cordis euadas, liber eris, vt dicas, Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.

Marty-rum cõſtantia.
Laqueꝰ multiplex martyrum.
Auaritia laqueus eſt.
1. Tim. 6.
Mat. 26
Coloſſ. 3
Galat. 2.
Pſal. 90
Pſ. 122.

2184 *Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua in ęternum: quia exultatio cordis mei ſunt.*

OStendit hic ſeptimum, ſ. ꝙ verbum nos ſuos cohæredes efficit. Si .n. ſecundum Apoſtolum ſocij ſumus Chriſti paſſionum, erimus & conſolationũ. Qui ergo teſtimonia Chriſti (ideſt martyria) cupit hæreditare, ibi hæreditabit, & præmia. Et ideo pſ. ſe hæredem teſtimoniorum Chriſti lætanter facit d. *Hæreditate acquiſiui*, &c. Attende quòd iſte textus diuerſificatur, quia aliqui dicunt, *Hæreditaui teſtimonia tua*, & aliqui, *Hæreditate acquiſiui*. Sed iſte ſecundus pręferẽdus eſt primo, ſm Aug. vbi ſic ait, *Hæreditate acquiſiui*, &c. Nonnulli vno verbo volentes diſcere ꝙ vno verbo Græco poſitum eſt, hæredi-

hæreditaui, interpretati sunt. Quod & si id Latinum esset, posset magis significare eũ qui dedit hæreditatẽ, quàm eum qui acceperat, vt sic esset. *hæreditaui*, quomodo ditaui. Melius ergo duobus verbis insinuatur integer sensus, vt dicatur, *Hæreditate acquisiui*. Si autem quæratur quid acquisiuit hæreditate. *Testimonia* inquit *tua*. Quid per hoc vult intelligi, nisi vt testis Dei fieret, eiusq; testimonia confiteretur, idest vt martyr Dei fieret, eiusq; martyria diceret. Multi quippe voluerunt, sed non potuerunt, nulli tamen potuerunt nisi qui voluerunt, quia non potuissent, si Dei testimonia negare voluissent. Sed etiam ipsorum præparata est voluntas à domino, ideo hæreditate se hoc acquisiuisse iste testatur, quia à patre sibi collatũ est, cuius hæres est. Et hoc in æternum, quia non est in eis gloria temporalis hominum quærentium vana, sed æterna gloria est breui tempore patientium, & sine fine regnantium. Sequitur, *Quoniam exultatio cordis mei sunt*. Martyrib. enim etsi afflictio est corporis, exultatio tamen est cordis. Vel aliter, vt per testimonia Dei intelligantur diuina mandata, quia super illis Deus testis est: & testes cœlum, terrã ac homines requirit. Illa ergo acquiruntur hęreditate, i. morum Christi, qui est hęres morum Christi, Dei seruat mandata. Vnde hic Ambr. ait: Dicit ps. *Hæreditate acquisiui*, &c. idest, hæres sum mandatorum tuorum, successionem tuam fidei pietatisq; iure quæsiui. Non potest hoc dicere, nisi qui Dei mandata custodit, cœlo & terra testibus acquisita. Dixit enim dominus, Audi cęlum, & auribus percipe terra. Terram testatur dominus & elementa ad redarguendum illos qui noluerunt pręcepta diuina seruare, vt refugia omnis excusationis obsepiat. Testatur & homines, dicens: Estote mihi testes, & ego testis, dicit dominus. Mandata ergo domini plena sunt testimonijs. Et ipsa sunt quorum satis idoneus testis est, qui non mentitur Deus, apud quem & conscientia tua testis est cogitationibus accusantibus & etiam defendentibus. Satis fidelis etiam in infido pectore, quem arbitrum omnium quæcunque commissa sunt, latere non possunt. Nam si in iudicio terrestri etiam is qui ad mentiendum venerit subornatus, tamen si testimonio alterius fuerit conuictus, solet prodere veritatẽ, quanto magis in iudicio cœlesti apud dominum Iesum necesse habet quæ vera sunt confiteri, quem nouit scire quæ vera sunt & quod factum est? Sed qualem hæreditatem consequitur, qui hic Dei testimonia quærit obseruare? Acquirit enim hæreditatem, non temporalem, sed ęternam, non terrestrem, sed cęlestem. Quod hic deducit Ambr. d. Et bene ait: *Hæreditate acquisiui*, &c. Quoniam sicut ante hęredes fuimus peccatoris Adę, ita nunc Christi sumus hæredes. Illa fuit criminum, hęc virtutũ hęreditas est. Illa nos obligauit, hæc soluit. Illa à fœnore delictorum obligauit inimico, hæc redemptionis dominicæ titulo passionis Christo acquisiuit. malæ viæ successio totum hominem deuorabat, præclara Christi hæreditas totum hominem liberat. Non ad vnum quidem, non ad paucos, sed ad omnes testamentum suum scripsit Iesus. Omnes scripti hæredes sumus, testamentum commune est, & ius omnium, hæreditas vniuersorum & soliditas singulorum. Nouum tamen testamentum singuli adeunt, & omnes possident. Nec minuitur hæreditas, quicquid ab hæredibus vẽdicatur. Manet emolumentum integrum, & eo magis singulis crescit, quo pluribus fuerit acquisitum. Alia conditio est hæreditatis humanæ, si diuisa fuerint emolumenta, diminuuntur, & hæredis est damnum. Indiuisum regnum Christi est, indiuisa hæreditas. Quomodo fieri poterit, vt hęreditatis sit fructus indiuisus, quod est regnum cęlorum? Aurum, argentum, prędium ab homine pluribus derelictum, distribuitur, ac secatur, solida ad singulos dona Christi perueniunt, omnes habent, & nemo fraudatur. Sed audiamus commoda hæreditaria. Remissio peccatorum, hæreditas Christi est. Certè solida per singulos, & in commune est lucratiua. Quibuscunq; enim collata fuerit, & nulli decidit, & accedit omnibus. Corpori ecclesiæ acquiritur quicquid vnicuique relaxatur. Nam si angeli super vno peccatore pœnitentiam agente lætantur, quia lucrum suum putant hominis redemptionem, quanto magis lucrum est generis humani, quod lucrum est naturæ, hæreditas Christi est

Marginalia: *Martyr esse vult, licet non pot.* — *Testimonia Dei dicuntur pcepta.* — *Esa. 1.* — *Testis est Deus et cõscia nostra.* — *Hæreditas duplex, s. Adæ & Christi.* — A, B, C, D

O 2 resur-

resurrectio? Hanc quisq; damnum suum dixerit, quæ in vno communis gratiæ nomine inuenit. Christus.n.resurgens, omnibus factus est resurrectio mortuorum. Quomodo igitur potest singulorum esse dispendium, quæ est totius corporis, & humani generis reformatio? Et infra: Dicat ergo fidelis, *Hæreditate acquisiui testimonia tua* &c. quia exultatio cordis mei sunt. Quis non exultet qui cęlum & terram hęreditate acquisiui? exultabant Apostoli spe istius hæreditatis cum verberarentur, cum in carcerem truderentur. Huius hæreditatis desiderio, consequenter ait Psal.

218 *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem.*

HIc ponitur octauum, s. quod verbũ suos in æternum reficit. Duo.n.maximè faciunt cauere Dei offensam, & ex consequenti præcepta eius facere, s. timor pœnæ, & amor glorię, quæ duo quisque considerans, non peccauit. Sed tamen aduerte, quod bonum faciens præcisè vt pęnã euadat, talis Deum non diligit, & vellet peccare, si peccatũ esset impunitum. Faciens aũt bonum & timore pœnæ & amore gloriæ si præferat timorẽ amori, etiam peccat; si autem amorem timori præferat, meretur, vide supra vers. 108. Iste ergo ostendens se propter amorem æterni præmij, quod præmium Deus est, quæ retributio Deus est, & sic propter amorẽ Dei & iustitię se ad mãdata Dei exequẽda cor suũ inclinasse, d. *Inclinaui cor meum*, etc. Et aduerte, quod talis inclinatio cordis ad diuina obseruanda mandata, duo exigit. Primo diuinam gratiã, qua ipsum cor disponitur, secundo ipsam arbitrij libertatem, qua quis non coactè, sed liberè se diuinæ gratiæ conformat. Primum supra tetigit psal. cum dixit, *Inclina cor meum in testimonia tua* &c. Secundum autem hic tangit, d. *Inclinaui cor meum*, &c. Vnde ista verba hic August. exponens, ait, *Inclinaui cor meum* &c. Qui dicit, *Inclinaui cor meum*, ipse iam dixerat, *Inclina cor meum in testimonia tua*, vt intelligamus simul hoc esse & diuini muneris & propriæ voluntatis. Si autem quæras, Retributio nobis à Deo data, duo includit, s.

Timore solo bonũ faciens peccat.

Gratia Dei et libertas requiritur ad actũ meritorium.

Quæstio.

E commodum proprium, & amorem iustitiæ, siue Dei. Nunquid faciẽdo Dei mandata, non quidem timore pęnæ, sed amore retributionis, sic quòd si non esset retributio, illa non facerem, nunquid mereor? Respondeo, quod si quis amore solum retributionis, & non iustitiæ bonum operatur, iam bonũ agit, sed non benè, ideo non meretur. Si agit bonum amore retributionis, quæ retributio ipse Deus est, sic quòd pręferat bonum iusti bono commodi, sic meritorium est. Et ista est intentio Psalmistæ dicentis, *Inclinaui cor meũ* &c. *propter retributionem*, i. propter te & amo-

F rem tuum, qui es vera retributio bonorum, & non solum retributor. Sic.n.dixit Deus ad Abraham Genes. 15. Ego sum Deus protector tuus, ego sum merces tua magna nimis, quamuis & bonum cõmodi in tali retributione consequenter inducat ad mandatorum obseruationem. Vnde hic Amb. ait, *Inclinaui cor meũ* &c. Qui retributionem bonorum operũ sperat à Christo, & ad eum festinat, inclinat cor suum vt faciat Christi iustitias. Quæ est iustitia Christi? Audi ipsum dicentem, Sine nos implere omnem iustitiam, scilicet humilitatem, qua peccatum

G minuitur, culpa laxatur. Et benè inclinauit & humiliauit se Christus, vt non sit arduum atque difficile tibi, cum mentem tuam ad humilia & plana conuertis. Aut certè, quoniam sapientia carnis legis Dei non est subiecta, videtur inclinare cor suum, qui legi eum facit esse subiectum, extollente corporis sensu, & contuitu religionis inflecti, atque ille dum extollens se frustra & inflatus mente carnis suæ, cum se humiliat, inclinat. Humiliauit enim & ipse Christus, vt nouum conderet testamentum. Cum lego euangelium, audio filium Dei carnem assum-

H psisse de Maria. Videor mihi cum Christo ipse descendere. Lego enim eum, quòd, cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit, vt formam serui acciperet, & habitu esset vt homo. Inclinauit se vsque ad mortem. Lego ipsum dicentem, Qui se humiliat, exaltabitur. Lego ipsum dicentem, Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite quia humilis sum corde. Non dixit, Discite

Iustitia Christi est humilitas. *Matt. 3.*

Humiliauit se Christus *Phil. 2.*

Luc. 14. *Inclinare cor n[ostrum] d[ocuit] Chr[i]stus.* *Matt. 1[1].*

scite à me, quia potens sum. Nō dixit, Discite à me, quia gloriosus sum. Sed dixit, Discite à me, quia mitis sum, quod imitari potest is. Nolite ergo vos extollere. Docuit me dñs humiliari & inclinare cor meum ad faciendas iustitias, non ad iniquitatem, sed ad charitatem propter retributionem. Retributio regni cœlorum & paradisi est incolatus. Sed aduerte quod dicit, *Ad faciēdas iustificationes tuas in æternum.* Nunquid enim in æternum facturi sumus iustificationes Dei? Ad hoc respondet Aug. dicens: Opera quidem illa, quæ operamur circa proximorum necessitates, æterna esse non possunt sicut nec necessitates, sed si non diligendo ista faciamus nulla est iustificatio. Si aūt diligendo æterna est ipsa dilectio, eiq; æterna parata est retributio, pp quam retributionem dicit se inclinasse cor suum ad faciendas iustificationes Dei vt in æternum diligens, in æternū mereatur habere quod diligit.

Quæstio

2186 *INiquos odio habui, & legem tuam dilexi.*

HIc incipit decimusquintus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimaquinta litera Hebraici alphabeti, quę est Samech. Quæ meritò huic octonario præmittitur, quoniam hæc litera interpretatur. Audi vel Firmamentum. Vbi aduerte, quod duplex est auditus, scilicet corporis exterior, & mentis interior. Auditus exterior sine interiori nihil ad salutem proficit, sed interior auditus requiritur. Et quod aure corporis auditur, ad hoc audiri debet, vt aure cordis percipiatur. Vnde quando dominus aliqua mystica demonstrare volebat, permittebat, Qui habet aures audiendi, audiat. Nam secundum quòd ait Beda in hom. quoties hæc admonitio, scilicet, Qui habet aures audiendi, audiat in euangel. vel in Apoc. Ioan. præmittitur, mysticum esse quod sequitur, quærendumque à nobis esse intentius ostenditur. Sic ergo hic præmittitur litera samech, quæ significat Audi vel Firmamentum, ad denotandum quod verba in isto octonario contenta, debent audiri non solùm sono exteriori qui ab aure exteriori faciliter transit, sed sono & aure interiori, in quo sono vel auditu maius

Samech

A est firmamentum. Quid enim valet auditus exterior, si quod dicitur, aure cordis non præcipiatur? Nam & quandoque etiam inuiti audire solemus, & oppositum illius quod auditur agere. Sed hoc tale audire non solum competit officio naturæ, sed etiam illud quod maius est, vt audias non tam aure corporis quàm aure mentis. Ideo huic octonario hęc litera samech præmittitur, quæ significat Audi & Firmamētum, vt noueris quod mysteria hic tradita & aure corporis audire, & mente firmiter capere debes. Vnde iste octonarius diuiditur in partes octo, secundum
B octo quæ agit, quæ nobis ad salutem audienda sunt & mente percipienda. Debes ergo in isto octonario audire primò legē Dei mēte esse diligendam, scdò spem in solo Deo esse ponendam, ibi, *Adiutor*, tertiò malorum societatē esse relinquendam, ibi, *Declinate*: quartò incarnationē Christi esse meditandam, ibi, *Suscipe*, quintò iustitiā operibus esse faciendam, ibi, *Adiuua*, sextò malitiam hominū esse puniendam, ibi, *Spreuisti*, septimò præuaricationē legis esse detestandam, ibi, *Præuaricantes*, octauò iustitiam Dei esse formidandam, ibi, *Confige timore tuo.* Quan-
C tum ad primum, primò ostendit legē Dei mente fore diligendam, quæ quidem diligitur, cum iniquitas & peccatum habetur odio: Et hoc in se ostendit Psal. d. *Iniquos odio habui*, &c. Vbi notandum, quòd in homine iniquo sunt duo, scilicet malitia & natura. Malitia, quia diuinæ legi contraria est, odio debet haberi, natura autem, quia à Deo facta est, diligi debet. Nam de Deo dicitur, Diligis omnia, & nihil odisti eorum, quæ fecisti. Ideo non ait, iniquos odio habui, & iustos dilexi, quia, sicut in iustis diligitur virtus, & natura, sic per oppositum videtur, quòd in
D iniustis odio debet haberi & iniquitas, & natura. Et hoc deducit hic Aug. d. Nō ait, *Iniquos odio habui*, & iustos *dilexi*. Sed cū dixisset, *Iniquos odio habui*, exposuit quare, addendo, *Et legem tuam dilexi*, vt demonstraret non se in hominibus iniquis odisse naturam, qua homines sunt, sed iniquitatem, qua legi, quam diligit, inimicantur. Sed quomodo Psalmista dicit: *Iniquos odio habui*: cum ipse Dauid inimicos persecutus non fuerit, vt poterat,

Odio vitia debēt haberi, nō natura.

Sap. 11.

Quæstio.

quinimo iniquos defendebat, & pro ipsis, ne occiderentur, populum deprecabatur? Istud dubium mouet hic Ambrof. d. Ait Psalmista, *iniquos odio habui*. Sed quomodo iniquos homines oderat Dauid, qui parricidam filium commēdauit præliatoribus, ne eum aliquis occideret? Qui Saul regis etiam mortem vindicauit in eum, qui nunciauit occisum? Ergo nō iniquos homines, sed iniquos oderat mores. Vnde & dixit, *iniquos odio habui*: non addidit viros. Deinde cum dicat Iesus in Euangelio, Diligite inimicos vestros. Dicat & Apostolus, Benedicite eis, qui persequuntur vos, & nolite maledicere. Quomodo excusaretur iste vir euangelica viuens disciplina, si iniquos odisset homines, nisi intelligas, quòd iniquitatem odio habuit, non eos? Sed fortè dices. In hoc odio, ac dilectione videtur euangelium sibi ipsi contrarium esse, quòd præcipit etiam inimicos diligere, & ex alia parte etiā parentes, & filium, & vxorem odire. Hoc dubium hic mouet Ambro. & soluit dicens, Dominus Iesus inimicorum nostrorum dilectionem nobis imperat, d. Diligite inimicos uestros, benefacite ijs, qui oderunt uos, &c. Ex alia parte dicit, Si quis uenit ad me, & non odit patrem, & matrem, vxorem, filios, fratres, sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Quia si quis ociosis aurib. percipiens dicat, Tu domine, legem dedisti, d. Dilige dominum Deum tuū, dilige proximum tuum. Et ut impleres hanc legem uenisti, & dixisti per legem: Patrem tuum honora, & matrem tuam. Et nunc in euangelio iubes ut parentes oderim. Quomodo sibi cōueniunt ista præcepta? Si mitis, & humilis corde uenisti, non possum saluo iure pietatis odisse patrem, cui debeo, quod creatus sum, nec matrem longo decem mensium fastidio pij fœtus onera portantem, cui in absolutione plus periculi, in delatione plus tædij est. Quid dulcissimi merentur filij, ut paternum excludant amorem, cum sit impium moti nolle pro liberis? Quid uxor charissima, uitæ quædam coheres, & consortium communis naturæ? Quid fratres iisdem concreti uisceribus, atque formati eodem naturæ auspicio in hunc usum lucis emissi? Oderim ergo pignora charitatis? Ita

Mat. 5. *Rom. 12.* *Amari debet natura hominis, odiri uitia.* *Matt. 5.* *Luc. 14.* *Deu. 6.* *Luc. 10.* *Exod. 20.* *Amor parētū, filiorū, uxoris, & fratrum.*

E Euangelij lenitate rigorem præduræ legis inflectis: ut, quorum lex condemnat iniurias, eorum tu euangelij tui gratia non condemnes? Et subdit Ambro. soluendo, d. Video huic quæstioni me respondere non posse, sed tu, domine Iesu, responde. Et respondet Iesus, Ego non condemno impietatem, qui odi iniquitatem? Ego parentes præcipio non amandos, qui inimicos suadeo diligendos? Sed nunquid legisti, quia tempus amandi & tempus odiendi, tempus belli, & tempus pacis? De quo hoc d. Eccl. Nonne de eo quod ratione temporis fiat, ut aliquos piè & amare, &

F odire possimus? & quos dilexeris odisse, & quos oderis amare conueniat? Non ego parentum infundi pectoribus odium filiorum: nulla coniugum suasi fastidia mentib. maritorum. Naturam interroga, quid exegerit, quæ auctoris arbitrium genitali singularum necessitudinū testatur affectu amare parentibus filios. Lex maritis est amare coniuges. Lex diuina est, quæ coniugij charitatem in naturam uertit, ut fiat una caro, unus spiritus. Diligere fratribus fratres naturæ prærogatiua est, quę eodem domicilio diu fotos assuefecit ad gratiam charitatis. Non ergo necessi-

G tudinem intestina bella mandaui, sed illecebram suspectam habui. At non iure suspectam, cùm serpens ille callidus, & astutus ad construendas nequitiæ suæ artes, qđ incorruptæ, ac rudis naturæ dote fundatum primogeniti Adæ labefaceret affectū, fœmineis magis illecebris quàm suis communijt uenenis. Itaq; fœmina uirū, quē serpens tētare ausus non est, cibo oris & ui amoris inflexit, molli quadam & concilia tricula uxoriæ sedulitatis affectione traduxit, & adhuc Eua liberos non habebat. Quorū gratia, ut dulcis ad amorem, ita esset facilis ad lapsum. Plurimos

H etiam à martyrij consummatione sæpe reuocauit. Denique sæpe cognouimus, quem formidolosa carnificum pōpa non terruit, ac diuisi lateris ulcus inflexit, nec ardentis laminæ à triūphalis fortitudinis deducere rigore potuerunt, eū inter iam sacra præmia constitutum, uxor temere iam, sobolis oblatio miserabilis, vnius lacrymę miseratione decepit. Sāpson captus est p uxorē, nunquid tu fortior? Salomon captus est in uxore, nunquid tu sapiētior? Ille

3. Eccl. *Gen. 3.* *Mulieres & uxores multos deceperunt, & etiam à corona martyrij deceperunt.* *Iud. 16.*

Ille ergo cuius sapientia totis celebratur sæculis, factus est insipiens, quia nimium amauit vxorem. Quid de fratribus dicam? Expertum est, & nulla odia detestabiliora esse quàm odia fraterna. Sic ergo tempus est amandi, & tempus odio habedi, hoc est tempus martyrij, quãdo ea, quæ data sunt omni charitate necessitudinum sunt præferenda, tempus belli, quo etiam bellum pro Christi nomine perfidis pignoribus inferimus: tempus pacis, quia in pace locus eius. Denique in euangelio ipse euidenter exposuit qua ratione nostros debeamus odisse, dicens, Qui diligit patrem, aut matrem plusquàm me, non est me dignus. Non indignos esse, qui parentes diligunt, sed eos indignos ait, qui plus parẽtes suos quàm Christum diligunt. Si ideo deferimus honorem parentibus, quia nostræ generationis auctores sunt, quanto magis Christum amare debemus, qui ipsorum est auctor parentum? Isti dederunt, quod non potestatis est, sed ministerij sui: Christus donat salutem, quæ parentum beneficia conseruat. Pulchrè ergo dixit, *Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi*. Quia, si legem amamus, odisse debemus aduersarios legis, qui operibus suis præcepta legis impugnant. Hæc omnia Ambros.

Mat. 10.

2187 *Adiutor, & susceptor meus es tu: & in verbum tuum supersperaui.*

HIc ostendit secundum, s. in solo Deo spem esse ponendam. Cùm enim solus Deus sit potens qui deficere non potest, solus verax, qui decipere non potest, solus bonus, qui suos repellere non nouit, consequens est, vt non in hominibus, qui deficiunt, qui decipiunt, qui etiam quãdoque nõ annuũt, sed in solo Deo sit sperandum. Vnde Psal. 117. Bonum est sperare in domino, quàm sperare in principibus. Et hoc est quod hic d. Psal. *Adiutor & susceptor*, &c. Et aduerte, quod aliter dicitur Deus adiutor noster, & aliter susceptor. Adiutor enim dicitur, quia nos ad bona facienda iuuat, susceptor, quia ne ad mala cadamus, nos sustinet. Et ideo in vtroque, scilicet, & in bonis agendis, & in malis cauendis, in ipsum sperare debemus. Quod declarans hic August. d. Adiutor noster est Deus ad bona facienda, susceptor autem ad mala euadenda. Quod autem adiungit, *Et in verbum tuum supersperaui*, tãquam filius promissionis loquitur. Vel aliter adiuuat, & aliter nos suscipit Christus, quia per legem nos adiuuat, suis nos dirigendo præceptis, sed per euangelium nos suscipit, dum in corpore suo peccata nostra portauit. Et hunc intellectum hic habet Ambros. dicens, Adiutor noster est Deus per legem, sed susceptor per euangelium. Quos enim lege adiuuit, incarnatione suscepit. Et scriptum est, Hic peccata nostra portauit in corpore suo super lignum crucis, & ideo *in verbum tuum supersperaui*. Quod ille Deo dicit, qui semper addit ad sperandum, & cum sperauerit aliquid, iterum sperat, & spe proficit, extendens se semper ad superiora, & ea, quæ prætereunt obliuiscens. Pulchrè autem ait, *Et in verbum tuum supersperaui*. Hoc est non in prophetas speraui, nõ in legem, sed in verbum tuum, idest, in filium tuum, in aduentum filij tui, vt venias, & suscipias peccatores, delicta condones, ouem errantem, & lassam tuis cruce in humeris bonus pastor imponas. Qualiter autem Deus adiutor noster dicitur, vide versic. 267. 301. 499. 631. 673. 957. 983. 1135. 1625. 2020.

Adiutor & susceptor noster qualiter dicitur Deus.

1. Pet. 2.

Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei. 2188

HIc ostendit tertium, s. malorum societatem esset relinquendam. Scriptum est enim, Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. Quia sicut boni suos consocios ad virtutes suis exemplis prouocant, sic mali ad vitia. Et ideo quicunque sperat in Christum, se à malorum consortio separare debet. Et hoc in se suo exemplo nobis ostendens Psal. d. *Declinate à me maligni*, &c. Vbi aduerte quod per malignos hic intelligit litigatores, qui pro rebus temporalibus tempus quod diuinis rebus impendere debent in litigando expendunt, & consimiliter suos prælatos impediunt, ne Deo vacare possint. Vnde hic ait August. *Declinate à me maligni, & scrutabor*, &c. Non enim ait, faciam, sed *scrutabor*. Nam maligni exercent nos ad facienda mãdata, à scrutandis autem auocant, non solùm cùm perse-

Maligni dicitur litigatores.

quuntur aut litigare volunt nobiscum, vel rumetiam cum obsequuntur, & honorāt. Et tamen suis vitiosis, & negotiosis cupiditatibus adiuuandis vt occupemur, & eis nostra tempora impendamus, efflagitant, aut certè infirmos premunt, & causas suas ad nos deferre compellunt. Quibus dicere non audemus, Dic homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem inter vos? Vnde propter eos, qui inter se pertinaciter agunt, & quando bonos premunt, nostra iudicata contemnunt, faciuntque nobis perire tempora rebus eroganda diuinis, certè & propter istos nobis licet exclamare in hac voce corporis Christi, d. *Declina te à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei*. Ex hoc enim August. vult reprehendere prælatos, qui plus sollicitantur circa temporalia quàm circa diuina, plus temporis exponunt in causis litigantiū, quàm diuinis impendunt officijs. Et plus in illis gloriantur, quàm in spiritualibus rebus. Vel ideo hæc verba dicit Psal. vt satis aperte ostendat malignos (id est, dæmones) studium sacræ scripturæ pro posse, impedire velle eo quòd scripturæ studium maximè dæmonum malitiam detegit, peccatorum detestationem ostendit, peccatores de peccato per pœnitentiam reducit ad gratiam. Vnde de B. Gregorio dicitur, quod semper quando intrabat studium suum ad lectionem scripturarum, hunc versum contra dæmones ipsos obijciens dicebat, *Declinate à me maligni*, &c. Vnde ad istum propositum idem Greg. hunc versum induit, dicens, Quos magis alios hostes patimur, quàm malignos spiritus, qui in nostris cogitationibus nos obsident, vt in ciuitatem valeant nostræ mentis irrumpere, eamque sub iugo dominij sui captam substernere? Argenti autem nomine eloquia sacra designari testatur Psal. dicens, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum. Sæpe enim, cum eloquijs sacris intendimus, malignorum spirituum insidias grauius toleramus, quia menti nostræ cogitationum terrenarum puluerem aspergunt, vt intentionis nostræ oculos à luce intimæ visionis obscurent. Quod bene Psal. præuiderat, dicens, *Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei*, videlicet per hoc patenter insinuans, quia manda-

Luc. 12.

Temporalibus prælati intēdere non debent.

Nota ibi.

Gregor. 16. mor. c. 9.

Studiū scripturæ dæmones impedire conātur.

E ta Dei perscrutari non poterat, cùm malignorum spirituum insidias in mente tolerabat. Vel aliter, per ista verba vult ostēdere Psal. quod nullus in studio sacræ scripturæ potest proficere, nisi ab omni peccato, & malignitate fuerit segregatus. Et istum intellectum ostendit hic Ambros. dicens, *Declinate à me*, &c. Huius versiculi testimonio significatur, quia vbi malignitas est, ibi custodia cœlestium mandatorum esse nō possit. In maleuolam enim animam non introibit sapientia. Et alibi, Quærent me mali, & non inuenient. Simplicem mentem purum ac defæcatum animum dilexit Christus, nec potest immaculatæ veritati vllum cum maculosis contubernium esse. Flagitia odit, refugit, & aspernatur contagia, qui d. Discite à me, quia mitis sum. Malignos repellit, laborantes reuocat. Dicit illis, Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem: istis ait, Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis. Nō vtique, qui onerati estis malignitate mētis, sed infirmitate carnis. Onerati, inquam alieni hæreditate peccati. Laborantibus subuenio, fraudulentis prodesse non debeo, ne pluribus noceant: hos pœna compescat, illos emendet gratia. Malitia enim fons peccati est: culpa, infirmitatis est lapsus. Illi subuenire debeo, qui laborat, illum & odisse, qui decipit. Malas igitur operationes repellit. Nā, si ita accipias, videtur dicere, Discedite à me, quia mundus sum, quia purus sum. Hæc Pharisæus dicebat, & reprehensus est à Christo. Non ergo propheta hic dicit, Mundus sum, sed cor mūdum crea in me Deus: Ideoque, relegato consortio malignorum, quasi qui antè permixtus illis, suscipi non posit à domino, dicit, *Declinate à me*, &c.

F

G

Studens scripturæ sacræ ab omni peccato debet se separatus.

Mat. 11.

Psal. 6. Mat. 11.

H *Suscipe me secundum eloquium tuum, & viuam: & non confundas me ab expectatione mea.* 218

HIc ostendit quartum, scilicet, incarnationem corde meditandam. Humanum genus peccato primi parentis motiuum culpa, solùm per finem incarnationis Christi ad vitam spiritualem reduci poterat. Et ideò sancti patres, illius incarnationis fidem habentes, ipsum

cum

eum summo expectabant desiderio, vt ip A se nostram naturam assumens, vitam spiritualem mundo tribueret. Et hoc Psalmi in persona corporis Christi, quod est Ecclesia, desiderans, ipsi Dei filio supplicat dicens, *Suscipe me secundum eloquium tuum*, &c. Deus enim mundo promisit filiū suum pro salute mundi mittere, qui hominē assumeret ad hypostaticam vnionem, per quem vitam mundo tribueret. Et hoc postulabat hic Psal. d. *Suscipe me secundum eloquium tuum*. i. s'm promissū tuū, &c. De ista susceptione, quæ Christi incarnationem significat, vide versic. 23. 1306. Vnde Psal. 3. Tu autem, dñe, susce- B ptor meus es, gloria mea, &c. Vel aliter legitur iste text. de susceptione qua Deus suos suscepit per gratiam in suam protectione singulari, modo quo summus Pontifex religiosos sub protectione sedis Apostolicæ assumpsit. Et sic iustos hic suscepit per gratiam, & in futuro per gloriam. Sic n. de susceptione per gratiam dicitur Iob 42. Suscepit dominus faciem Iob. De susceptione verò gloriæ dicitur Actu. 7. Domine suscipe spiritū meū. Et sic intelligitur quod hic dicitur, *Suscipe me*, &c. Et sic exponitur dupliciter iste versus, s. de susceptione qua homo suscipitur ad vi C tam gratiæ, & qua suscipitur ad vitam gloriæ. Primò de susceptione per grat am, vt sit sensus, *Suscipe me*. &c scilicet ad gratiam cōtinuè ampliorem. *Et viuam*: vita, scilicet spirituali. Et ad istum intellectum exponit Ambros. hic dicens, *Suscipe me secundum eloquiū tuum, & viuam*. Si viuit qui est in sinu Abrahæ, vt ille Lazarus pauper, quomodo potest non viuere, quem sempiterna vita suscepit, quem totum sibi Christus assumpsit, qui totus verbi est, cuius vita abscondita est in Christo Iesu? Secundò exponitur de susceptione per gloriam, vt sit sensus, Suscipe de D mortalitate ad immortalitatem, de miseria ad gloriam. Et ad istum sensum exponit hic August. dicens, *Suscipe me secundum eloquium tuum, & viuam*, Sic enim de futuro dictum est, *& viuam*, tanquam hic in hoc corpore mortuo non viuatur. Corpus enim mortuum est propter peccatum, & exoptantes redemptionem corporis nostri, spe salui facti sumus, & quod non videmus, sperātes, cum patientia expectamus. Verū ne videatur præsumptio sic audacter postulare à Deo, *Suscipe me*, ideo addit, *Secundum eloquium tuum*. i. secundum promissionem tuam. Vbi Ambrosius ait, Quis intolerandæ præsumptionis videretur dicere Deo, *Suscipe me*: ideo promissionem Dei adiunxit, d. *Secundum eloquium tuum*. Hoc est, vt nos hoc auderemus petere, tu fecisti. Tuo te chirographo conuenimus, qui nostrum chirographum sustulisti. Nos fecimus chirographum mortis, tu scripsisti chirographum vitæ. Ergo, *non confundas me ab expectatione mea*, quia in te spero: spes enim non confundit. q. d. Et si tribulamur, tu patientiam subministra vt ferre possimus, vt quia te expecto, non me comprimas infirmitatibus, non succumbam tentationibus, non affligar procellis, in quibus est probāda patientia, vt probatio consequatur, quæ spem firmat & roborat, quę non confundit. Hic enim frangimur frequenter, laboribus fatigamur, si spes desit, confundimur. Sed esto q aliqui sunt dati ad labores, firmi ad iniurias perferendas, sed si spem auferas, non potest perpetua esse patientia. Spera igitur semper, & nemo te ab expectatione cōfundet. Expectatio nostra, vita æterna est. Expectatio nostra, regnum Dei est. Spera quotidie, ista res finem non habet, nescit inducias. Spera etiam in aduersis positus. Si quis dicat tibi in aduersis laborāti, Quid tibi prodest iustitia tua? tu tamen spera, non deficiat fides tua. Si quis dicat tibi, Quid tibi quotidiana profuere ieiunia? quid castitas corporis? quid pudor mentis? Ecce sicut iniustus, & impius vulneratus es, non deficiat fides tua. Nam etiam si infirmus es, non deficiat fides tua. Nam etiā si infirmus es, fidelis tamē, solicitus est pro te Christus. Audi Psal. d. Ego autem mendicus sum, & pauper, & dominus solicitus est mei.

Rom. 8.

Rom. 5.

Suscipit nos Deus per gratiam & per gloriam.

Spes patientiam fouet.

Psal. 39

Adiuua me, & saluus ero: & meditabor in iustificationibus tuis semper. 2190

Hic ostendit quintum, s. iustitiā operibus esse faciendā, s. vt adiuti gratia Dei, sine qua malum per nos operari possumus, sed non bona, semper mandatis Dei simus intenti, quorum obseruatione saluos nos futuros esse speremus.

Et

Et hoc est, quod Deo hic ait Psal. *Adiuua me, & saluus ero*, &c. Aduertendum autem quid hic per Dei iustificationes intelligat. Vbi sciendum, quòd iustificatio est duplex, quædam nostra, qua nos ipsos iustificamus, vt puta publicando bona nostra, & occultando mala. Sic enim iustificationem nostram facimus, vt fecit ille Pharisæus in templo, qui seipsum iustificans ait, Deus, gratias ago tibi, quia non sum, &c. Alia est iustificatio Dei, qua nos, scilicet, Deum iustificamus, id est, iustum ostendimus, confitendo, scilicet, peccata nostra, ipsius veniam postulantes. Sic enim nos peccatores, & ipsum iustum esse prædicamus. Sic enim Deum iustificabat Psal dicens, Tibi soli peccaui, & malum, &c. vt iustificeris, &c. Qui ergo auxilio Dei vult saluari, in iustificationibus Dei semper debet meditari, scilicet, semper Dei bonitatem, & suam miseriam confiteri. Quod iste se facturum exhibet, dicens, *Adiuua me*, scilicet per gratiam delendo peccata *& saluus ero*, per gloriam. *Et meditabor in iustificationibus*, &c. Sed dices, iam iste adiutus erat à Deo, vnde superius dixit, *Adiutor meus es tu*. Ad quid igitur iterum petit, iterum verba conculcat, dicens, *Adiuua me?* Respondeo, quia sicut adiutorio Dei continuè indigemus, sic ipsum continuè orationibus postulare debemus, vt, scilicet datum nobis adiutorium conseruetur, & amplius augeatur. Vnde hic Ambrosius ait, Superius dixit Psalmista, Adiutor, & susceptor meus es tu, intellectum hic iuuari petit. quasi dicat, Sine cessatione me adiuua, non mihi satis est, quod poposci, iterum peto, vt saluus fiam. Hic non magna, non vera est salus, tunc autem saluus ero cum fuero in paradiso, cum viuere cœpero inter beatos angelos tuos, cum laqueos terræ huius euasero. Sed ne forte adiuti in necessitatibus, postea in prosperis positi negligamus, docet nos immemores beneficiorũ diuinorum nequaquam esse debere, sed semper meditari in iustificationibus domini. Et vt boni aliquid operis fecerimus, semper tamẽ ei peccata nostra fateamur. Hæc est iustificatio domini. Denique Pharisæi non iustificauerunt Deũ, qui baptizari baptismo pœnitentiæ noluerunt. Ergo ille se iustificat, qui suorum non pœ-

Iustificatio duplex, s. Dei, & nostra.

Luc. 18.

Psal. 50

Quæstio.

Respon.

E nitet peccatorum. Qui enim pœnitet, confitetur, & Deum iustificat, vt est illud, Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. Ideo Publicanus magis iustificatus exiuit de templo, quàm Pharisæus qui se iustificabat, suas publicando iustitias. Publicanus autem iustificabat Deum, proprias iniquitates confitendo. Ergo qui meditatur iustificationes Dei, semper humiliatur. Non hodie humiliatur, & cras exaltatur, sed semper humilis corde, & mitis affectu est. Vnde ait, *Et meditabor in iustificationibus tuis semper*. Plus autem est *semper*, quàm F die, ac nocte, vel tota die, hoc enim supra tempus est. Ergo etiam inter angelos annumeratus oportet, vt dicas iustificationes Dei semper. Et illam quam adeptus es gloriam, non tuis meritis, arroges, sed diuinæ miserationi semper ascribas, ne tibi dicatur, Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Omnis enim creatura, quæcũque habet, accepit à Christo, qui totius auctor est creaturæ.

Psal. 50

Semper, plus importat quàm die ac nocte.

Spreuisti omnes discedentes à iudiciis tuis, quia iniusta cogitatio eorum est. 2191

G H Ic ostendit sextum, scilicet, malitiam hominũ ostendit esse puniendam. Sicut enim apud diuinam iustitiam nullum bonum manet irremuneratum, sic nec peccatum aliquod manet impunitum. Et ideo, sicut Deus iustos suscipit ad gloriam, sic peccatores spernit, & deputat ad æternam pœnam. Quod hic notans Psalm.d. *Spreuisti omnes*, &c. Spernere enim idem est, quòd vilipendere, vel contemnere, quod de damnatis propriè dicitur. Vnde in Græco habetur, *Ad nihilum deduxisti omnes discedentes*, &c. H Accedimus autẽ ad iudicia Dei, illa corde meditando meditatione efficaci, & discedimus ab illis, corde recedendo. Accedendo ad illa efficimur iusti, discedendo ab illis, efficimur iniusti, quod fit cogitationibus nostris. Vnde August. hunc passum exponens, ait, *Spreuisti omnes*, &c. vel (quod de Græco diligentius videtur expressum) *Ad nihilum deduxisti omnes discedentes*, &cęt. Ideo enim iste clamauit ad dominum, dicens, *Adiuua me, & saluus*

Spernere.

Exodenosa.

fatuus enim et meditabor in iustificationibus tuis semper, quia ad nihilum redigit Deus omnes discedētes à iustificationibus suis. Quare discedunt, ostēdit dicens, *Quia iniusta est cogitatio eorum.* Vbi enim acceditur, ibi disceditur. Omnia opera bona vel mala à cogitatione procedunt. In cogitatione quilibet innocens in cogitatione quilibet reus est. Propter quod scriptum est, Cogitatio sancta seruabit te. Et alibi legitur, In cogitationibus impij interrogatio erit. Et Apostolus ait, Cogitationibus accusantibus, aut excusantibus. Ibi ergo infelix est, qui in cogitatione miser est. Aut quomodo ibi non miser est, qui ad nihilum redactus est? Et attēde, quòd nullum spernit Deus, nisi eum, qui primò Deum spernit. Spernit autem Deum superbus, eius præceptis inobediens. Et vide quòd ait, *omnes discedentes à iudicijs tuis*, & non dicit quòd Deus discedat à nobis, quia nos elongamur à Deo per superbiam, non ipse elongatur à nobis. Vnde hic ait Ambros. *Sprevisti omnes discedentes à iudicijs tuis*, &c. Omnis superbus immundus est in conspectu domini, quia non potest per superbiam sua mundare peccata, qui arroganti spiritu coaceruat errorem. Ideoque despicitur, quia despectui habet diuina mandata. Bene autem cœlestis praesiuatur prærogatiuâ clementiæ, quia nullum Deus repellit, sed quicunque noluerint peccata sua confiteri, ipsi discedūt à domino Deo nostro. Non enim interuallo locorum Deus derelinquitur, sed prauitate morum, & deformitate gestorum discedit à Deo, qui se elongat ab eo. Vnusquisque enim suis studijs sese Deo aut iungit, aut separat. Rectè autem ait: *Ad nihilum deduxisti discedētes à iudicijs tuis*. &c. Quę enim spes foret discedentibus à Deo, quādo omnes sumus sub peccato? Et pulchrè omnes ad nihilum deduxisti à te discedentes, siue ille sit diues, nihil illæ diuitiæ sibi prosunt, siue honoratus, nihil illi dignitas, siue potens, nihil illi potentia, siue sapiens mundi, nihil illi proficit scientia. Qualiter autem peccarores per peccatum deducantur ad nihilum, & nihil, efficiantur, vide versi. 908. 970.

A cogitatione procedunt oia nostra bona vel mala.

Sap. 1.

Rom. 2.

Superbus spernitur à Deo.

A *Prauaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua.* 2192

HIc ostendit septimum, scilicet præuaricationē legis esse detestandam. Si enim claudicatio corporis displicet homini, quanto magis claudicantem mente debet odire? Quid est præuaricatio, nisi quædam mentis clauditas? Nam varico, as, secundum grammaticos, idem est, quod claudicare. Et componitur cum præ, & fit præuarico, as, idest, præ alijs claudicare. Est autem præuaricator propriè legis vel præ cæteris in lege claudicator, vel B præ cæteris legis transgressor. Vnde omnes tales sunt præuaricatores, quorum peccata Psalm. odio habere docet, d. *Prauaricantes reputaui omnes*, &c. Quod autem præuaricatio sit propriè in lege facta transgressio, hic ostendit August. d. Dicit enim Apostolus. Lex iram operatur. Et huius dicti rationem reddens, ait: Vbi enim non est lex, neque præuaricatio. Ex hoc ostendens non omnes esse præuaricatores, non enim omnes legem habent. Ex quo sequitur quod infideles, quibus lex data non est, peccatores quidem dici possunt, sed non præua-C ricatores. Et hoc propriè accipiendo, præuaricatio, sed istum terminū accipiendo communiter, omnis peccator dici potest transgressor. Et tunc sunt duplices peccatores, scilicet, peccatores cæli, & peccatores terrę, sic etiam sunt duplices transgressores, vt hic deducit Ambr. d. Aliud est pręuaricatorem esse discedentem à iustificationibus Dei, aliud præuaricatorem esse terræ. Illud grauius, hoc leuius. Vnde ait, *Prauaricantes reputaui omnes peccatores terræ*, &c. Rectè autem præuaricator dicitur qui recedit à domino. Peccator enim Græcè à discedendo apostata nominatur. Vnde & dicitur, Vinum, D & mulieres faciunt apostatare, idest præuaricare, & à domino discedere. Cauenda sunt ergo incentiua, & lenocinia delictorum, ne in scelus vergant. Præuaricator autem Latinè transgressor vocatur, eo quòd à domini lege transeat ad errorem, & transgrediatur mandata cœlestia, cui dictum est à Domino Deo suo, vt sibi adhæreat. Adhæreto igitur domino Deo tuo indiuiduo semper affectu, ne te ab illo

Prauaricator qd est.

Rom. 4.

Peccatores duplices.

Eccl. 19.

Diaboli cōtra nos diligentia.

illo vis vlla possit euellere. Si quid enim rarum, si quos intermissos affectus aduersarius viderit, statim se immittit in pectus, & in cor tuum, vt te laqueo teneat suæ fraudis, & vt hostilis vinculo potestatis innexus à deuotione retraharis. Et subdit Ambr. quòd omnis peccator dicitur præuaricator, & quod secundum diuersas pręuaricationes diuersitas est pœnarum. Vnde ait: Sed non solus ille præuaricator est, qui à cultu Dei ad cultum transgreditur idolorum, sed etiam quicunque legis mandata nō seruat. Omnis ergo peccator præuaricator est. Nomen commune est, sed sicut diuersa sunt merita delictorum, sic & diuersa pretia culparum. Sed dices:

Quæstio. Si ergo omnis peccator præuaricator est, etiam ex eo quia licet non omnis homo habeat legem Moysi vel exteriorem sibi datam, habet tamen omnis homo legem naturæ intrinsecè sibi insignitam, contra quam facit omnis peccans, cur ergo dicit, *Præuaricantes reputans omnes peccatores terræ*, & cur non simplicem dicit, *omnes peccatores?* Hanc dubitationem mouet Ambr. & eam dissoluit, dicens: Quid sibi vult, quod ait *peccatores terræ?* Sed sunt cœli peccatores, & peccatores terræ. Sunt enim cœli peccatores, sicut ille qui ait, Pater peccaui in cœlum, & coram te. Sunt qui dicunt, quia is qui cœlestia non seruat oracula, præuaricator est cœli. Sed siue hoc, siue quia minuit gratiam, quam accepit è cœlo, quam Spiritussanctus infundit, siue quia ciuis cœli factus, non debet in terram redire de cœlo. In cœlum ergo peccas, si cœli incola factus, cęlum relinquas. Diuersitas igitur peccatorum est, quia alij peccatores cœli, alij peccatores terræ sunt. Audi peccatores esse terra: In matutinis (inquit) interficiebam omnes peccatores terræ. Quomodo autem poterat oēs peccatores terrę interficere? Sed, si consideres iustum, cui nox præcessit, dies autem appropinquauit, potes videre quomodo exoriente sole iustitiæ, de luce vigilans interficiat omnia fomenta delictorum. Peccat igitur in cœlum, qui cœlestis ciuitatis iura contaminat, & immaculatū corporis violat sanctitatem suorū colluuione vitiorum. Et vide ne fortè sint qui cœli & terræ peccatores sint. Nam vtique Adam cum in paradiso esset, cœlestis erat, post lapsum autem, terrenus est factus. Nam primus homo de terra terrenus, secundus de cœlo cœlestis. Abijciamus ergo à nobis imaginem terreni; suscipiamus imaginem cœlestis, nōn fuco expressam, non ceris, nō coloribus adumbratam, sed moribus, in qua se Christus agnoscat. Sequitur, *Ideo dilexi testimonia tua*, q.d. Omnes peccatores sunt præuaricatores, ego autem tua adiutus gratia, non sum præuaricator. *Dilexi testimonia tua*, idest martyria tua. Quia deliberaui, vt prius auferatur vita, quàm fides. Vel aliter, secundum glos. *Ideo dilexi testimonia tua*, q.d. Lex vel in paradiso data, vel naturaliter insita, vel literis iterata fecit omnes præuaricatores, ideo ne cum illis essem, dilexi testimonia tua, quæ, scilicet sunt in lege tua, de gratia tua, vt non sit in me iustitia mea, sed tua.

Peccator quis dicitur cœli, & quis terræ.

Luc. 15.

Psal. 100. *Peccatores oēs terrę quō interficiant.*

1. Cor. 15

E

F

2193 *Confige timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui.*

Ostendit hic octauum, scilicet iustitiam Dei esse formidandam. Qui enim timet iudicari à domino, seipsum hic iudicat, crucifigendo carnem suam cum vitijs & concupiscentijs, ne postmodum iudicetur à domino. Dicit enim Apostolus, quòd si nosmetipsos iudicaremus, non vtique à domino iudicaremur. Sed quia sine speciali Dei gratia non potest homo facere vt carnem suam maceret, & affligat, quam naturaliter diligit, ideo hoc à Deo in seipso fieri postulat, d. *Confige timore tuo carnes meas*, &c. Iste textus clarius in Græco habetur, vbi dicitur, *Confige clauis*. Ex quo Psalmista prauidens mysterium Christi crucis, iam cum Christo cruci affigi desiderabat. Vnde ait Augustinus, *Confige clauis timore tuo* &c. Vbi quid vult intelligi nisi quod ait Apostolus, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo? Et iterum, inquit Christo crucifixus sum cruci. Viuo autem iam non ego, viuit autem in me Christus. Item alibi dicit, Qui autem Iesu Christi sunt, crucifixerunt carnē suam cum vitijs, & concupiscentijs. Cum autem in hoc dictum sit, quòd ipsi crucifixerunt

G

H

1. Cor. 11.

Configit carnes suas qui cū Christo cruci figitur.

Cathol. son.

Gal. 6.

Gal. 2.

Gal. 5.

gerunt carnem suam, in isto tamen loco Deus rogatur vt id faciat, cui dicitur, *Cōfige timore tuo carnes meas*, vt intelligas et id ꝙ rectè facimus, gratię Dei esse tribuēdum, qui in nobis operatur velle & perficere pro bona volūtate. Quid est ergo configere clauis carnes suas à timore domini, nisi deponere omnes carnis voluptates, omnes illecebras, & omnia cōtraria Christo? Vnde Ambr. hic ait: Qui diligit domini testimonia, configit clauis carnes suas, sciens ꝙ vetus homo suus cū Christo crucifixus est cruci. Luxuriam destruit carnis, ne cupiditates eius indomito feruore lasciuiant, ne radix auaritię serpentibus se radicibus fundat. Confige ergo te clauis, & destrue fomenta peccati. Moriatur in te illecebra omnis delictorum, libertatem vagandi cupiditas voluptatum non habeat cruci affixam. Est enim quidam clauus Christi talis, qui patibulo dominicæ crucis affigat has carnes. Et fortasse sunt quædam carnes animæ, sicut & corpus est animæ. Carnes animæ, carnales cogitationes sunt. Configat has carnes clauus timoris domini & iudiciorū eius, & ipsas redigat seruituti, quòd si carnes istæ reijciant clauos timoris domini, in dubio de ipsis dicitur, Nō permanebit spiritus meus in homine in ęternum, quia caro est. Nisi ergo affigantur hę carnes cruci, & configantur clauis à timore domini, non permanebit in illis spiritus Dei. Vt ergo spiritus Dei in te permaneat, confige clauis diuini timoris carnes tuas cruci. Infige pectori tuo, & cordi signaculum crucifixi. Infige brachio tuo, vt opera tua mortua sint peccato: nihil in his criminis reuiuiscat, nihil resurgat erroris. Et nota quod non solū homo configit carnes suas cruci clauis timoris, sed etiam clauis charitatis, & amoris. Vnde consequenter ait Ambr. & fortasse non solum claui timoris, sed etiam charitatis te cruci affigant, quia fortis est vt mors charitas, durus sicut infernus zelus. Non ergo te offendat duritia clauorum, quia est duritia charitatis, nec validus clauorum rigor, quia valida est etiam sicut mors charitas. Charitas enim culpas, & omnia peccata mortificat. Denique morimur peccatis dū domini mādata diligimus. Charitas Deus est, charitas verbum Dei est, quod est validum & acutius omni gladio acutissimo, vsque ad diuisionem animæ & spiritus, artusq; & intima penetrans medullarum. Est durus ergo zelus charitatis qui non cedit infernis, cum pro Dei zelo vnusquisq; nec suis, sed nec sibi parcit. Tollamus ergo crucem domini quæ configat carnes nostras, & peccatum destruam. Sed hic est dubium. Quomodo enim hic Psal. petit à Deo timorem sibi dari quo configantur carnes suæ, dicens: *Confige timore tuo carnes meas*: cum iam ipsum Dei timorem haberet: propter quod dicit, *A iudicijs enim tuis timui?* Quis enim ab alio petit sibi dari quod habet? Ad hoc est duplex responsio. Prima vt petat timorem iam habitum de diuinis iudicijs sic augeri & perfici, vt sufficiat ad crucifigendum seipsum, & ad omnia peccata mortificanda. Non enim omnis timor ad hoc sufficit, vt experientia docet. Secundò respondetur quod duplex est timor, scilicet primus quo pęnæ timetur, & iste non sufficit ad mortificanda vitia: secundus est timor castus, quo amaē iustitia, & iste vitia mortificat. Habuit ergo Psalmista prius timorem pœnæ, sed postulabat timorem castum sibi dari. Et ista est intentio Aug. hic dicentis, Quid sibi vult, quòd cum dixisset, *Confige clauis à timore tuo carnes meas*, addidit, *A iudicijs enim tuis timui?* Si enim iam timebat, cur timorem petit? Castum enim timorem petit, qui prius habebat timorem pęnæ. *Confige timore tuo carnes meas*, scilicet timore casto, quo carnalia desideria comprimuntur: *A iudicijs enim tuis timui*, cum nihil lex minaretur pęnam, quæ mihi dare non poterat iustitiam. Sed hunc timorem quo pœna metuitur, consummata charitas foras mittit, quæ non timore pœnæ, sed amore iustitiæ liberos reddit. Timor namque iste, quo timetur pœna, sed non amatur iustitia, carnalis est, & ideo carnem non crucifigit. Viuit enim peccandi voluntas, quæ tunc apparet in opere, quando speratur impunitas. Cum verò pœna creditur secutura, latenter viuit. Mallet enim licere, & dolet nōn licere, quod lex vetat, quia non spiritualiter delectatur eius bono, sed carnaliter malum metuit, quod minatur. Timore autem casto peccare timet, etiamsi sequatur impunitas.

Tali

Phil. 2. *Quid est crucifigi cū Christo.* *Carnes hēt corpus & anima.* *Claui timoris.* *Gen. 6.* *Claui charitatis.* *Hebr. 4* *Questio.* *Respon. duplex.* *Timor duplex.* *1. Ioā. 4*

Tali timore carnes crucifiguntur, quoniam carnales delectationes, quæ legis litera vetantur, spiritualium bonorum delectatione vincuntur. Dicit ergo, *Confige timore tuo*, &c. hoc est, Da mihi timorem castum, ad quem petendum me timor ille legis perduxit, quo timore à iudicijs tuis timui.

2194 *Feci iudicium & iustitiam: non tradas me calumniantibus me.*

Hic incipit decimussextus, octonarius, cui pro titulo præmittitur decimasexta litera alphabeti Hebraici, quę est Hain, quæ oculus interpretatur, & Fons. Vbi sciendum, quod duplex est oculus, scilicet oculus mentis, & oculus corporis. Oculus corporis est quasi quidam nuncius, qui ea quæ videt exterius, nunciat, ac præsentat oculo mentis. Vnde in oculo exteriori nō est propriè peccatum neque meritum, sed est quasi fons peccati & meriti, quia quę præsentat oculus exterior, oculus interior si bene illa re præsentata vtatur, tunc oculus exterior dicitur fons meriti. Si autem oculus interior re tali sibi præsentata malè vtatur, peccat, & sic oculus exterior qui illam præsentat, dicitur fons peccatorum. Et de istis ait hic Ambrosius, Oculus vtitur videndi munere, sed videmus ea quę nobis placent, & sæpe ea, quæ displicent. Nec est in oculis culpa, vel probitas pro qualitate eorum, quæ videntur, sed in oculis interioribus. Oculus tamen fons generationis dicitur, quia ex oculi conspectu aut bona aut mala generãtur. Dat exempla. Vidisti mulieres, pulchritudinem, laudasti artificis opus, venustatem naturę, generatio fidei & deuotionis fuit oculus. Cõtemplatus es sacram puellam, pressit oculos tuos reuerentia augusta castitatis, prædicasti dominum Iesum Christum, qui senilem dedisset adolescentulæ ætati grauitatem, immaculatamq; vitam inter infirmas tam lubricæ huius carnis illecebras humanis infudisset affectibus, oculos fons tibi bonorum est. Vidisti possessiones pupillorum non ad inuadendũ, sed ad defendendũ, oculus tibi fons fuit & origo iustitię. Vidisti nudum, & misertus induisti eum: oculus tibi fons fuit misericordię. E contra. Vidisti mulieris pulchritudinẽ, & concupisti: oculus tibi fons fuit luxuriæ. Vidisti agrum pupilli, & auaritia motus cõcupisti: oculus tibi fuit fons auaritię. Vidisti inopem superbo, & insatiabili corde, & despexisti: oculus tibi fons fuit superbię. Ex quibus apparet quod oculi exteriores rectè fontes dicuntur, tam bonorũ quàm malorum. Nec ergo quem tibi dedit Deus ad naturæ perfectionem & decorem oculus exterior vtatur in malum, ipsius officio oculus interior licitè debet vti, vt non sibi origo sit peccatorum, sed fons meritorum. Et per illa quæ oculo interiori exterior oculus, præsentia demonstrat, sciat oculus interior præuidere futura, maximè vltimum iudicium, in quo nullus innocens periclitabitur, & nemo sceleratus euadet. Ad propositum ergo, quia in isto octonario agitur de futuro iudicio, quod interiori oculo præuidere debemus, ideo huic octonario præmittitur hæc litera, Hain: quę Oculus, & Fons interpretatur, vt semper apertis oculis interioribus illud aspiciamus. Iste autem aspectus, & consideratio vltimi iudicij, multorum bonorum est, vt fons generatiua: secundum quæ iste octonarius diuiditur. Quoniam intenta consideratio diuini iudicij, primò iustis in domino præstat confidentiam, in principio: secundò rectis in bono generat perseuerantiam, ibi, *Suscipe*: tertiò prauos inducit ad pœnitentiam, ibi, *Oculi mei*, quartò pœnitentibus concedit peccatorum veniam, ibi, *Fac cum seruo tuo*, quintò humilibus donat mandatorum sapientiam, ibi. *Seruus tuus*, sextò præuaricatorum arguit malitiam, ibi, *Tempus faciendi*, septimò rectis efficit mandatorum Dei complacentiam: ibi, *Ideo*: octauò vitiorum omnium inducit displicentiam, ibi. *Propterea*. Quantum ergo ad primum: ostendit quòd intenta pręmeditatio vltimi iudicij iustis præstat in domino confidentiam, non quidem quòd confidant in seipsis vel in operibus suis, sed in ipso Deo, quia eos fecit iustos, considerant iustitiam eis datam à Deo, & in hoc confidentes, lętanter iudicij tempus expectat. Sed dum propriam naturam, & fragilitatem considerant, timent, sed confidentia ipsorum, timorem superat & reprimit. Vnde Gregor. dicit, Omnis, qui bene viuere incipit, audiens quòd per

Hain. *Oculus duplex.* *Oculus exterior peccati, & meriti, sed nō peccat.* *Oculus interior, peccat, & meretur.* *Iudiciũ vltimũ iusti lætãter expectant.* *Greg. 31 mor. ca. 28.*

E F G H

per extremum iudicium iusti ad regnum vocentur, hilarescit. Sed quia quædam mala adhuc ex reliquo considerat, hoc ipsum iudicium, de quo exultare inchoat, appropinquare formidat, vitamq; suam bonis malisque permixtam conspicit, & cogitationes suas aliquo modo spe, & timore confundit. Nam, cum audit quę sint regni gaudia, mox mentem lætitia sublevat. Et rursum cum respicit, quæ sint gehennæ tormenta, mox mentem formido perturbat. Sed inter hæc sollicitè ad mentem revertitur, & procellas tantæ formidinis renuens, seq; ita solius pacis tranquillitate disponens, totis viribus à discreto iudice inveniri liber conatur. Seruile quippe æstimat diuinam sententiam formidare. At sic conspectum patris metuat, illa agit, per quæ se filium esse cognoscat. Discit ergo iudicem tota expectatione diligere, atq; vt ita dixerim, timendo renuit timere. Ex quibus apparet propositum, quod consideratio vltimi iudicij iustis dat confidentiã. Et hoc est, quod hic Psal. spiritu prophetico præuidens iudicium Dei, in quo bonus nullus perit malus non euadit, bona fretus conscientia, d. *Feci iudicium & iustitiam*. Non est vox arrogantis, sed humiliter Dei beneficium recognoscentis, & gratias agẽtis. Vnde subdit, *Non tradas me calumniantibus*, s. dæmonibus. Et notandum quod quamuis propriè iudiciũ & iustitia differant, quia iustitia dicit virtutem mentis, iudiciũ verò actum illius virtutis, tamen hic accipitur iustitia, non pro ipsa virtute mentis, sed pro actu eius. Et sic hic pro eodem accipitur iudicium & iustitia. Est etiam notandum, quod quamuis vsitato modo loquendi iudicium aliquando dicatur rectũ, aliquando non rectũ, tamen propriè, & strictè loquendo, iudiciũ semper est rectum, quia est actus iustitiæ, & si non sit rectũ, iam nõ est iudicium, nisi nomine solo. Vnde hic ait Aug. Quamuis autem siue rectum siue prauum sit, in nostri sermonis vsu iudicium nuncupetur, hoc tamẽ loco ita positũ est iudicium, tanquam si rectum non fuerit, iudicium nõ debeat nominari, alioquin non sufficeret, d. *Feci iudicium*, sed diceretur, *Feci iudicium rectum*. Hoc modo iudicium solum pro recto iudicio accipit Iesus, dicẽs, Reliquistis grauiora legis, iudicium, misericordiam &

Iudiciũ, & iustitia quo modo differunt.

Mat. 23.

A fidem. Iudicium enim hic sic positum est, tanquã non sit iudicium, si peruersum est. Et in multis scripturarum locis ita ponitur, vt ibi, Misericordiam, & iudicium cantabo tibi, domine. Et illud Esa. Expectaui vt faceret iudicium, & fecit iniquitatem. Iustitia autẽ est virtus animi magna. Qui enim habet in se iustitiam, rectè iudicat. Iustitię ergo nomine hoc loco nõ ipsa virtus, sed eius operatio significata est. Est ergo sensus, *Feci iudicium*, scilicet de meipso meipsum iudicando, carnes meas configendo cruci per timorẽ Dei. Feci etiam iustitiam erga pauperes, scilicet eis subue-

Ps. 100.
Esa. 5.

B niendo. Nam largitio eleemosynarum in scriptura iustitia, d. Psal. 111. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculũ sæculi. Vel aliter, ista verba non sunt ambitiosi, sed innocentiam suam allegantis, vt à Deo fortius defendatur, ne diabolicæ tradatur voluntati, & si corporaliter persequitur à malis, persecutio ostendatur iniusta. Et istum intellectum hic habet Ambr. d. *Feci iudicium & iustitiã*, &c. Non quasi gloriosus insolens ipse se laudat, cum vtiq; legisperitus alterius potius quàm proprio ore vnumquemq; sciat esse laudandum. Non (inquam) prædicato-

Bona & virtutes suas quis licitè publicare potest.

C rum iactantia est, sed vitæ innocentis assertio iure præsumpta, ne dignus æstimaretur, quod propter grauia peccata relinqueretur à domino, & traderetur nocentum potestati. Defensio est igitur, non arrogantia quando non extollentia aliqua honoris assumitur, sed formidabilis propulsatur ærumna. Deniq; Petrus hoc genere defensionis vtitur, d. Ecce, nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? In quo verbo si aliquid reprehensibile fuisset, non tantum gratię de domini sententia retulisset. Aliud est enim se dignũ præmio dicere, aliud, indignum

Mat. 19.

D iniuria. Vult dicere, quod, sicut si quis pro homicidio condemnaretur ad mortem, quod tamen ipse non commisisset, sibi licitũ est Deum interpellãdo dicere, Domine Deus tu scis in hoc me fore innocentẽ, tamen & si corpus in manus persecutoris traditur, te rogo defende animam, *ne tradas*, i. ne tradi permittas *calumniantibus me*, scilicet ipsorum voluntati, vt si corpus perit, saluetur anima. Vnde subdit Ambros. Scit iste principem mundi auctorem

esse

esse omnium delictorum. Ipse proximorum indiniduos affectus irarum stimulus excitatos scindit, ipse flammam libidinis accendit, ipse auget auaritiæ cupiditates, vt quo plus rapuerimus, amplius requiramus, ipse suggerit, & ministrat fomenta luxutiæ, ipse odium exasperat, ipse immodicæ ambitionis studiũ inflammat, vt, quod vitium blandum est exordio, sæuum sit in processũ. Nec fraternæ potuit germanitatis contemplatione reuocari, dum dolet sibi gratiæ cœlestis ambitor fratrem esse prælatum de sacrificio processit ad parricidium. Auctorem igitur incontinentię diabolum esse, Apostolus docet, dicens, Ne tentet vos diabolus propter incontinentiam vestram. Incentorem quoque auaritiæ ipsum esse legimus, Paulo dicente, Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. In his enim voluntatem diaboli facimus, & exequimur potestatem, qui per carnis istius desideria incentiuum suæ fraudis operamur. Quemcunque ergo in vitiorum suorum possessione reperit, tanquam obnoxium suo iuri vendicat. Adulterium qui facit, luxuriam qui exercet, aliena qui diripit, portio diaboli est. Pudicus autem, continens, & misericors, portio Christi est. Ideo Psalm. d. *Feci iudicium & iustitiam*, non vt arroget, sed vt excuset, ne quasi peccator & diaboli portio, à Christo desertus, rapiatur à diabolo. Ideo subdit, *Non tradas me calumniantibus me*, scilicet dæmonibus, quia non ipsorum portio, sed tua sum, non ipsorum voluntatem secutus sum, sed tuam, quia *feci iudicium & iustitiam*.

Diabolus inuẽtor est omnium malorũ.

1. Cor. 7.

1. Tim. 6.

2195 *Suscipe seruum tuum in bonum, & non calumnientur me superbi.*

Hic ostendit secundum, quòd consideratio diuini iudicij rectis dat in bono perseuerantiam. Quis enim considerans illam pro bonis dandam sententiam, Venite benedicti patris mei, &c. & illam cõtra malos, Discedite à me maledicti, &c. bonum quod incepit, interrumpat? Certè nullus, teste Chrysost. super Matth. dicente, Si consideres qualis, quantaque erit sanctorum gloria, miseriaque damnatorum, necesse est, quòd aut propter timorem pœnæ recedas à malo, aut propter

Amor gloriæ & timor pœnæ inducunt ad bonum.

E amorem gloriæ festines ad bonum, ergo multo fortius quòd si sis in bono, in illo perseueres. Et hoc hic psal. notans dicit, *Suscipe seruum tuum in bonum*, &c. scilicet in tua protectione me suscipe, ne à bono cadere possim. Vbi notãdum, quòd calumniator dicitur à calumnia, niæ. Est autem calumnia accusatio falsa, crimen falsè obiectum. Et sic calumniator vocatur propriè diabolus, qui tam in die quàm in nocte, quos vitijs superare non potest, saltem diffamare apud alios contendit, vt calumnijs & infamationibus pressi ad impatientiam perducantur. Ne ergo istorum

Calumniator quis dicitur.

F calumnijs à statu perseuerantiæ cadat, rogat dominum, dicens, *Suscipe seruum*, &c. Quasi dicat, secundum Aug. Illi, scilicet calumniatores, me impellunt, vt cadam in malum, tu me suscipe in bonum, ne cadam. Calumniatur ergo nos diabolus per seipsum, & per sua membra multis calumnijs, vt puta quòd crucifixum colimus, & huiusmodi, quas omnes per auxilium Christi crucifixi superamus. Vnde hic ait August. Multæ autem intelligi possunt calumniæ superborum, à quibus humilitas Christiana despicitur, sed illa maxima est, quod calumniatur, à nobis mortuum

Calumnias superborũ per fidẽ crucifixi superamus.

G coli crucifixum. Sed ipsa humilitas Christiana, Christi morte insinuatur, commendaturque diuinitus. Hæc autem calumnia vtrisque infidelibus, scilicet Iudæis, & gentibus, communis est. Qui scilicet in hoc nos diffamant, & accusant, vt Christum crucifixum, Dei filium esse negemus. Habent quoque calumnias suas hæretici, & schismatici, quorum omnium calumniæ superborum, tanquam colubrorum venena vincuntur, cum vigilantissima pietate Christus crucifixus attenditur. Propter quod præfigurandum, Deo miserante, ac iubente, Moses exaltauit in

H deserto similitudinem serpentis, in ligno vt similitudo carnis peccati crucifigenda præfiguraretur in Christo. Hanc intuendo salutiferam crucem, omnium calumniantium superborum virus expellimus. Et aduerte, quòd valde diligenter in istis calumnijs contemplandus est Christus crucifixus, quia calumniatores contra nos audaces sunt, & fortes, vt ostendit hic Ambrosius. *Suscipe seruum* &c. *vt non calumnientur me superbi.* Cur autẽ iste timeat

Nu. 21.

Ioan. 3.

meat calumniantibus tradit, aperit dicēs, *Vt non calumnientur me superbi*. Quasi dicat, Calumniatores sunt, quia oderunt virtutem: impugnant innocentiam, quia superbi sunt. Qualis enim aduersus seruulum Dei erit diabolus superbus, qui aduersus dominum se exaltat, & dicit, In cœlum conscendam: super astra cœli exaltabo solium meum: similis ero altissimo? Quid mirum itaque, si grauare homines possit, qui pertinaci spiritu nec Deo cedit? Ponit supra sidera sedem suam, quando electum decipit, quando iustum circumuenit: cuius opera lucent, sicut stellæ in cœlo. Nonne & Iudas proditor inter cęteros audiebat, Vos estis lux mundi? Nonne diabolus lumen eius extinxit? Quinetiam quos non potuerit circumuenire, calumniatur inuidens regni cęlestis gloriæ, vt quos illecebris suis à Christo non potuit separare, eos calumnijs suis debiti honoris fructu fraudare conetur. Fugiamus ergo malos calumniatores, qui peccatum operantur in nobis. Ecce manus domini parata est, quæ te fugientem ab aduersarijs tueatur, ac protegat. Dic ergo cordialiter Deo, *Suscipe seruum tuum in bonum, vt non calumnientur me superbi*: ne me decipiant.

Iustis calumniatur diabolus — *Esa. 14.* — *Matt. 5.*

1196 *Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ.*

POnit hic tertium, scilicet quòd consideratio diuini iudicij prauos, & peccatores ducit ad pœnitentiam. Si enim quilibet naturaliter fugit pęnam, & mortem corporalem, quanto magis pœnam, & mortem æternam, quæ impœnitentibus dabitur immediatè? Ideo vt illam euadat, dum iudicium vltimum considerat, seipsum examinat, & per pęnitentiam errata corrigit, & emendat. Vnde dicit Greg. Qui venturum iudicem cogitat, indesinenter quotidie rationum suarū causas perorat, &c. Hæc autem peroratio fit per pœnitentiam & lacrymas: quam hic in seipso ostendit Psal. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum*, &c. Idest desiderando videre salutare tuum, s. Christum mihi saluatorem in iudicio: oculi mei defecerunt, & hoc prę copia lacrymarum Vel aliter, propheta præuidens Christum per

Oculi quō deficiunt in Christū. — *Greg. 31 mor. c. 9*

A mysterium crucis nos saluaturum ardenter ipsum considerabat, & cum Christo se crucifigens ipsius Christi desiderat aduentum: cuius gratia erat saluandus. Vnde hic ait August. Hanc intuens Psalmista salutiferam crucem, omnium calumniantium superborum virus expellit. Quam valdè intentè intuens, dicit, *Oculi mei defecerunt in salutare tuum*. Ipsum Christum Deus propter similitudinem carnis peccati, peccatum pro nobis fecit, vt nos simus iustitia Dei in ipso. In huius igitur eloquium iustitiæ Dei defecisse dicit oculos suos, ardenter & sitienter intuendo, dum memor infirmitatis humanæ, diuinam in Christo gloriam desiderat. Vel dic eodem modo oculos Psalmistæ defecisse, quo supra dictū est, vers. 2155. Per ista.n. verba Psalm. vult ostendere, q̄ ardenti desiderio Christi expectabat aduentum, d. *Oculi mei defecerunt in salutare tuum* Vnde hic ait Ambrosius, Oculi istius in Christum deficiunt, dum eius præstolantur aduentum. Animę videlicet oculi, non corporis, tota fidei deuotione defixi. In eo enim quem diligimus, totis oculis occupamur: nec quicquam aliud videre delectat. Nō potest hoc dicere, nisi qui à mundanis solicitudinibus, & sæcularibus voluptatibus intentionem omnem suę mētis auertit. Ille hoc ergo dicere pōt, qui supra dixit, Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Qui sunt ergo oculi, qui defecerunt in eloquium Dei, nisi oculi hominis interioris, qui tenduntur, vt videant Dei verbum, & nimia intentione, & expectatione deficiunt in salutare Dei, defectum sui patientes, vt assumār, quòd verbi est? Vel aliter, duplices sūt oculi interiores, s. oculi pœnæ, & oculi gratiæ, i. consideratio suppliciorum, & consideratio gratiarum. Primus oculus, s. suppliciorum, deficit per pœnitentiam, qui. s. præuidens futura supplicia peccatorum (ne sit cum illis) gerendam annunciat pœnitentiā, & agit. Demonstrat hunc oculū Ioannes Baptista, dicens, Generatio viperarū, quis vobis ostendit fugere ab ira futura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. Ad Ioannis ergo baptismum veniebant, qui habebant oculū suppliciorū, ad Christi autem baptismū veniunt qui hn̄t oculū gratiarū. Hic oculus est, quē dominicę passio-

Rom. 8. — *Oculus interior duplex.* — *Luca 3.*

passionis umbra tuetur, & protegit. Et imperfectæ animæ est oculus suppliciorum, perfectæ autem, oculus gratiarum. Quia imperfecta peccati tantummodo iudicium declinare desiderat: perfecta verò meritum regni cœlestis acquirere præsumit.

2197 *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me.*

OStendit hic quartum, s. quòd consideratio iudicij nobis acquirit peccatorum veniam. Si enim (vt dictum est) consideratio vltimi iudicij inducit homines ad pœnitentiam, & veræ pœnitentiæ non denegatur venia, vt habetur de pœnit. distin. 1. minor. consequens est, quòd ipsa consideratio pœnitenti acquirat veniam à Deo, & misericordiam: Et hoc est quòd Psal. hic illud iudicium præuidens, à Deo veniam postulat & misericordiam, d. *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam.* Non vtiq; secundũ iustitiam meam. *Et iustificationes tuas doce me.* Illas proculdubio, s. quibus Deus facit iustos, non ipsi se. Iustificationes ergo Dei appellat omnia illa, quibus mediantibus, Deus peccatores iustificat: sicut sunt sacramenta, vt baptismus, pœnitentia, vel etiam mandata nouæ legis. Et aduerte, quod hic iste duo postulat, s. misericordiam sibi deferri, & iustitiam edoceri. Primò misericordiam postulat, d. *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam* Non iustitiã petit, sed gratiam. Vnde hic ait Ambr. Non enim iustitiam petit, sed misericordiam. Vnde alibi dicit, Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur, &c. Etenim nostrorum cõscij peccatorum, misericordiam magis petere Dei nostri, quàm iustitiam implorare debemus. Alia veniã largitur, alia examẽ impertit. Quæ enim spes hominibus potest esse certandi apud eum quem occulta nõ fallũt, quem latere peccata non possunt? Et ideo sciens eius potentiam, qui hominem non timeret, ait, Tibi soli peccaui. Non potest hoc iustus negare, quia nemo sine peccato. Non potest rex, quia etsi leges in potestate habet, vt impune delinquat, Deo tamen subditus est: immo plus debet ipse, cui plus cõmissum est. Hic ergo non iustitiam, sed misericordiam petit: dicens, *Fac cum seruo tuo secundũ misericordiam tuam*, quia, etsi quid boni feci: tamen plura debeo, quasi seruus. Nemo vno facto seruus absoluitur. Ergo, cum fecerimus quod nobis imperatum est, non statim nos exaltare debemus: sed magis humiliari, quia non statim si aliquid fecimus, impleuimus oĩa seruitutis obsequia. Quis tanta naturæ munera, vitæ, salutisque seruatæ, diuina beneficia digno possit æquari seruitio? Quis potest soluere totum, quod accepit? Quæ omnia Psalm. considerans, non iustitiã à Deo sibi fieri, sed misericordiam postulat humiliter: dicens, *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam.* Secundò postulat iustificationes edoceri, dicens, *Et iustificationes tuas doce me.* Vbi aduertẽdum, quòd duplex est doctrina: scilicet speculatiua, & practica. Speculatiua tendit ad scire: sed practica ad operari bonum, quod scitur. Speculatiua sine practica nihil proficit ad salutem: quinimmo culpam auget. Quis enim plura bona nouit quàm diabolus, qui subtilitate intellectus viget, & longam temporum experientiam habet? Et, quia non secundum scientiam operatur, quid sibi proficit scire? Sed scire practicum, quod scilicet bonum, quod nouit, operatur: apud Deum mercedem acquirit. Vnde dicit Apostolus Iac. 4. Scienti bonum, & non operanti, peccatum est illi. De hoc vide versic. 839. Postulat ergo iste doceri à Deo, non quidem solum speculatiuè, sed practicè magis. Quod satis notat, cum hic se seruum nominat, quia seruus magis ordinatur ad opus, quàm ad scire. Vel aliter, illum Deus iustificationes suas docet, cum in aduersis tribuit patientiam veram, per quam patiens iustificatur, vide supra versic. 2145. Vel aliter: hic petit edoceri iustificationes Dei, quibus scilicet ipse Deus iustificatur à nobis. De quibus vide versic. 2190.

Misericordiã, & gratiam petere debemus, non iustitiam. *Ps. 142.* *Psal. 50*

Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua. 2198

HIc ostendit quintum, scilicet quòd consideratio diuini iudicij dat humilibus mandatorum sapientiam. Cum enim

enim (vt dictum est) talis consideratio ducat hominem ad veram pœnitentiam, in qua nullus potest esse, nisi à proposito obseruet diuina mandata, quæ nullus facere potest, nisi illa cognoscat: ideo consequens est, vt etiam illorum nobis conferat notitiam. Et hoc est, quod hic Psal. postulat, dicens, *Seruus tuus ego sum*, &c. Quia enim vera scientia per humilitatem, & obseruationem præceptorum acquiritur (vt dictum est vers. 2177.) ideo vt facilius in hoc exaudiatur suam humilitatem præmittit, dicens, *Seruus tuus sum ego: da mihi intellectum*, &c. O petitio iteranda sæpius, immo nunquam intermittenda, vt intellectum à Deo nobis dari postulemus. Vnde hic ait August. Nunquam intermittenda est ista petitio. Non enim sufficit accepisse intellectum, & Dei mandata didicisse, nisi semper accipiatur, & quodammodo semper bibatur de fonte lucis æternę. Mandatorum enim Dei quanto quisque fit intelligętior, tanto magis sciuntur. Dicit ergo, *Seruus tuus sum ego*, &c. O quàm fęlix, quàm rarus est ille, qui Deo verè dicere potest, *Seruus tuus sum ego*, &c. vide versicu. 2167. A Deo petit intellectum sibi dari, quia intellectus donum Dei est, quod solum humilibus datur. Vnde hic ait Ambros. *Seruus tuus sum*, &c. Intellectus, spirituale munus est. Et ideo quod Dei est à domino postulatur. Nec quasi extraneus poscit, qui se seruum esse confitetur. Bene autem ait, *Seruus tuus sum*. Seruus enim voluntatem domini sui facit. Seruus quærit seruitutis stipendia, remunerationem non quærit. Seruus domini non potest idem esse seruus peccati. Et ideo intellectum sibi dari poscit, vt possit cohibere peccatum. Habebat quidem intellectum, sed, vt redundare sibi crederet, vberiorem requirit. Est autem intellectus naturæ: est etiam intellectus non bonus. Ideo Salomon ait, Intellectus bonus dat gratiam. Nam, si omnis intellectus bonus esset, non opus fuisset additamento. Iure ergo gratiam domini sui quærit. Aliter homo scire non potest secreta domini, nisi intellectus spiritualis munus acceperit: quia, nisi dominus notum fecerit hominibus mysterium suum, sciri non poterit. Sed intellectus bonus,

Intellectus postulandus semper à Deo.

Seruus Dei quis est.

Intellectus duplex, bonus, & malus.

A omnibus facientibus eum. Et attende hic mirabilia iudicia Dei. Nam sæpe vni datur intellectus ad cognoscendum diuina mandata, sed voluntatem faciendi, quod nouit, non habet. Alteri autem econtrario, datur voluntas faciendi, quod debet, sed intellectum ad illud cognoscendum non habet. Et causam huius, atque casum ponit Gregorius super illo verbo Iob 5. Bibent sitientes diuitias eius, dicens, Sæpe stultus habet interni fontis liquorem: sed non bibit, quia ingenium quippe intelligentiæ accepit: sed tamen veritatis sententias cognoscere legendo contemnit. Scit quia intelligere

B studendo prævaleat, sed ab omni doctrinæ studio fastidiosus cessat. Diuinæ quoque mentis sunt verba sacræ lectionis. Sed has diuitias stultus oculis aspicit, & in ornamenti sui vsum minimè assumit, quia verba legis audiens, magna quidem considerat: sed ad comprehendenda hæc, nullo studio amoris elaborat. At contra alius sitim habet: sed intellectum non habet. Amor ad meditandum pertrahit: sed sensus hebetudo contradicit. Et infra dicit, Sed his auditis, quęstio nostro cordi suboritur, cur vel negligenti

C intelligentiæ donum tribuitur, vel fastidiosus quisque sensus sui tarditate præpeditur? Ad quam respondltur, Idcirco enim sæpe & desidiosus ingenium accipit, vt de negligentia iustius puniatur: quia, quod sine labore scire potuit, scire contempsit. Et idcirco nonnunquam studiosus tarditate intellectus premitur, vt eo maiora præmia retributionis inueniat, quo magis in studio inuentionis elaborat. Sic ergo studioso ad præmia tarditas intellectus proficit, & desidioso velocitas intellectus ad supplicium crescit.

Intellectus datur quandoque sine volũtate, & econtrario.

Greg. 6. mor. c. 4

Ioan. 5.

Gregor. ibi.

Quæstio.

D *Tempus faciendi, domine: dissipauerunt legem tuam.* 2199

HIc ostendit sextum, scilicet quòd consideratio iudicij, prævaricatorum arguit malitiam, quia scilicet in iudicio omnia arguent, & accusabunt peccatores, quòd in tempore præsentis vitæ, quod, scilicet est tempus faciendi, sicut post iudicium erit tempus secundum facta recipiendi, ipsi noluerunt facere se-

cundum legem Dei, sed illam dissipauerunt: idest, eam contempserunt. Et hoc est quod in iudicio sancti de peccatoribus Deo dicent, *Tempus faciendi*: idest, quando erat tempus faciendi, ipsi dissipauerunt legem tuam. Vel aliter, vbi faciendũ, quòd ibi magis est succurrendum, vbi maius cernitur periculum. Et ideo Christus tunc venire voluit in mundum, quando dominium diaboli magis vidit dilatatũ, vt ostendit Petrus Rau. super illo, Cùm natus esset Iesus, &c. dicens, Quid est quòd tempore regis nefandi Deus descendit ad terras, miscetur diuinitas carni, fit terreno corpori cœleste commercium? Quid est? Et quando rex verus expulsurus tyrannum, vindicaturus patriam, libertatem redditurus adueniat: Herodes alienæ gentis, gentis Iudæorum regnum inuasit, libertatem sustulit, profanauit sancta, quicquid erat cultus, quicquid erat ordinis, aboleuit? Meritò ergo genti sanctæ, quia humana defecerant, diuina succurrunt. Et eo tempore adest Deus ipsi, cui homo deerat. Hoc ergo erat domino tempus faciendi: idest, implẽdi promissum incarnationis, quando scilicet ex toto lex diuina erat dissipata, quia ipsius obseruator nullus erat. Et hoc est, quòd Christi petens incarnationem, dicit, *Tempus faciendi, domine*: idest, faciendi verbum incarnari. Et rationem subdit, *Quia dissipauerunt legem tuam*. Istud est illud tempus Christi incarnationis, de quo dicitur Psal. 101. Tu exurgens, domine, misereberis Sion, quia tẽpus miserendi eius, quoniam venit tempus. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, Hoc faciendi domino tẽpus quid est, nisi gratia, quæ fuit in Christo suo tempore reuelata? De quo tempore ait Apost. Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Sed quid est, ꝙ tanquam volens ostendere domino esset tempus faciendi, continuò subiunxit, *dissipauerunt legem tuam*: velut propterea tempus esset faciendi domino, quia eius legem dissipauerunt verbi? Quid est ergò, *dissipauerunt legem tuam*: nisi præuaricationis iniquitate, eius integritatem non custodierunt? Oportebat ergo, vt superbis præuaricatoribus lex daretur, qua præuaricata, quicunque compuncti humiliarẽtur: non

Matt. 2.

Tempus faciendi fuit tempus icarnationis

Gal. 4.

Rom. 10

E tamen per legem, sed per fidem ad subuenientem currerent gratiam. Dissipata ergo lege, tempus fuit, vt per vnigenitum filium Dei misericordia mitteretur. Consimilem expositionem hic ponit Ambro. dicens, *Tempus faciendi, domine*, &c. Bene ait tempus faciendi esse. Est enim tempus faciendi, & tempus loquendi: tempus loquendi, & præcipiendi, est tẽpus legis: sed tempus faciendi, tempus gratiæ, vt, quia legis facta est præuaricatio, venit legis finis, & consummatio eius, & plenitudo dominus Iesus, qui donet hominib. omnia debita, & abolito chirographo debitorũ, F absoluat omnes, & liberet peccatores. Tempus est ergo faciendi; vt, si ingrauescente ægritudine alicuius incõmodi, curras ad medicũ, vt citius veniat, ne postea subuenire non possit. Medicus enim tunc amplius desideratur, cũ grauius incubuerit ægritudo languenti. Ergo cum videret in spiritu sancto propheta præuaricationes populi, luxuriam, delicias, dolos, fraudes, auaritiam, æmulatiam: quasi pro nobis interueniens currit ad Christum, quem solum sciebat tãtis subuenire posse peccatis: vrget vt veniat, nec patitur fieri moras. *Tempus* (inquit) *faciendi, do-* G *mine*. Hoc est, tempus est tibi, domine, faciendi. Sed quid faciendi? vt pro nobis crucem ascendas, mortem subeas: totus in periculum mundus vrgetur. Veni ergo, vt tollas peccata mundi, veni vita morientibus, veni resurrectio iam sepulti. Cæcus erat omnis populus, proprium non vidēbat auctorem. Claudus erat mundus, & titubante vestigio fidei fluctuabat. Videns ergo hæc propheta, dicit ad Christũ, *Tempus faciendi, domine*: non iubendi, sed faciendi, quia non legatus, non nuncius, sed dominus saluaturus erat populũ suum. Et ille quidem tempus sciebat, & H non differebat: sed nos nesciebamus quo melius tempore subueniret. An fortasse vult à nobis admoneri, vult rogari? immo si rogatus fuerit, & ante tẽpus venit. Omnia Deus tempora fecit. Quicquid facit, non est extra debitum tempus: sed totum opportunum est quod fecerit: & in tempore suo aduenit. Omne n. tempus opportunũ est saluti, nihil præproperum pro salute periclitantium. Sed expectare volebat adhuc synagogæ correctionem.

Iu-

Iudæis cito venit, opportunè gentibus. Cito venit perituris, opportunè credituris.

2200 *Ideo dilexi mandata tua super aurum, & topazion.*

POnit hic septimum, s. quòd consideratio vltimi iudicij dat nobis mandatorum Dei complacentiam. Si enim (vt dictum est) disponit nos ad veram pœnitentiam, quæ non potest haberi sine vera obedientia mandatorum, quæ solum tūc est Deo placens, quando fit amore iustitiæ, non timore pœnæ: consequens est, ꝙ nobis inducat dilectionem diuinorum mandatorum. Et hoc est, ꝙ ex consideratione vltimi iudicij, ad amorem diuinorum præceptorum inchoatus d. *Ideo dilexi mandata tua*, &c. Per hoc.n. Psal. præuidens legem nouam æterna promittere, non temporalia: amore esse facieda, non timore: vult dare dr̄iam inter legem Mosaicā, & euangelicam, quia lex Mosaica timore seruabatur pœnarum: sed lex noua, amore præmiorum. Quod fecit Christus sua incarnatione, & passione: quia, ostensa nobis tanta dilectione, ꝙ pro nobis Deus factus est homo, dn̄s, seruus, immortalis, mortalis: & tandem pro nobis crucem sustinuit, & mortem. Et nos mouemur, & ad eius amorem, & ad mandata eius seruanda, non tam timore pœnarum q̄ amore iustitiæ. Et hoc est, qd ait Apostolus, Diligamus Deum, qui ipse prior dilexit nos. Et hoc est ꝙ ait psal. *Ideo dilexi*, &c. Et tunc ly *ideo*, notat motiuum dilectionis ex dilectione Christi. *Ideo dilexi mandata tua super aurum*, &c. Quasi dicat, In lege antiqua seruabantur mandata spe præmiorum temporalium: in noua autem spe æternorum, quæ excedunt omne aurū, & lapidem preciosum. Et istum intellectum hic notat August. dicens, Id agit gratia Christi, vt per dilectionē impleantur mandata Dei, quæ timore non poterant. Per gratiam enim Christi diffunditur charitas in cordibus nostris per spiritum sanctū, qui datus est nobis. Propter ꝙ Apostolus dicit, ꝙ plenitudo legis est charitas. Ideo autem dicit, *super aurum, & topazion*. Et hoc in alio. Psal. legitur, Super aurum, & lapidem preciosum multum. Topazion quippe lapidem perhibent preciosum esse multum. In testamento aūt veteri latentem gratiam tanquam velo interposito, non intell gētes qd significabatur, pp mercedem terrenā, atq; carnalem Dei mandata facere conabantur. Neq; faciebant, quia nō ipsa, sed aliud diligebāt. Vnde illa nō erant opera volentium, sed opera potius inuitorum. Cum verò ipsa mandata diligantur super aurum, & lapidem preciosum multum, oīs pro ipsis mādatis terrena vilis est merces: nec vlla ex parte comparantur quæcunque alia hoīs bona his bonis, quibus ipse homo fit bonus. Vel aliter, vt p man data Dei intelligamus opera nostræ redemptionis, quæ Deus Christo implenda mandauit, vt fuit Christi passio crucifixio, resurrectio & huiusmodi, quæ Christus tanquam mandata perficienda accepit à patre. De quibus dicit ipse Christus, Ipse mandatum mihi dedit, & scio, quia mandatum eius vita æterna est. Qd ideo sic dicit, quia fuerūt nobis causa vitę ęternæ. Vnde Christus ait de his Sicut mādatum dedit mihi pater sic facio: quando.s. factus est obediens patri vsq; ad mortem crucis. Et de istis mandatis Christo datis, & per ipsum adimpletis Christo hic ait Psal. *Ideo dilexi mandata tua*, &c. Ista est intentio Ambr. hic dicentis, Lex annunciatrix Christi est spem futurorum bonorum deferens. Exemplificat. Mandatum enim domini erat in lege: Attende tibi, ne derelinquas Leuitem per omne tempus, quo vixeris super terrā. Quis est iste Leuites? Intelliges, si consideres quis sit ille, qui venit ministrare, qui est sacerdos in æternū. Sic ergo mandata Dei habent redēptionis futuræ indicia, resurrectionis insignia. Ideo super aurum, & topazion memorat dilecta sibi esse mandata. Quid enim hac salute gratius? quid resurrectione preciosius? Ideo ait, *super aurum, & topazion*: idest, dilexi opera redemptionis sup sapientiā operationis cœlestis, & mundanæ constitutionis, & super ornamenta solis, & lunæ, stellarumq; preciosa ornamenta dilexi obedientiā dominicę passionis. Plus enim redimendo mihi contulit, quàm creando. Tunc enim sine sensu natus sum, nunc cum voluntate seruatus. Sed non quicunq; dicere potest Deo, *Dilexi mādata tua super aurū, & topazion.*

Lex noua est amoris, sed antiqua timoris.

1. Ioā. 4.

Matt. 5.

Rom. 13

Psal. 18

Topazion.

2. Cor. 3

Mandatū Dei est passio Christi.

Ioan. 14.

Lex Christū figurat.

Non hoc dicere potest auarus, qui auro inhiat, ornamenta desiderat. Sed ille hoc potest dicere, qui cum Petro dicere potest, Argentum & aurum non est mihi: quoniam illud non requiro: quoniam nihil mihi aurum prodest, præceptum aut, & mandatum cœleste me redemit. De dilectione mandatorū Dei super aurū, &c. vide ver. 262. Vel aliter, vt per aurum intelligatur sapientia fidelis, quæ exemplum credendo cognoscit, vide ver. 1178. Per topazion verò intellige ecclesiam: vide ver. 862 Et ista duo nobis fluxerunt ex mandatis passionis Christi. Ab illa enim generatum est aurum fidei, & topazius, idest, ecclesia: quæ fluxit de latere Christi dormientis in cruce. Quia igitur illa mandata Christo data habuerunt efficaciam super aurum, & topazion idest, ad formandam fidem, & ecclesiam: ideo meritò sunt diligenda, vt sit sensus, *Dilexi mandata tua*, scilicet tuę passionis. Et si quęras causam: respondet, Ideo, quia super aurum, & topazion suam habet efficaciam.

Act. 6.

1201 *Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.*

HIc ostendit octauum, scilicet quòd cōsideratio vltimi iudicij, vitiorum omnium inducit displicētiam. Qui enim sententiam contra malos in iudicio dandam vitare desiderat, ac sñiam pro nobis dandā adipisci: necesse est vt omnem viā iniquam fugiat, & hic secūdum Dei mandata dirigatur. Quod considerans Psal. dicit, *Propterea* (idest, vt euadam sententiam contra malos, & in sententia pro bonis sim inclusus,) *ad omnia mandata dirigebar*, &c. Aduerte autem, quòd iste textus secundum August. & Ambr. non dicit ad omnia mandata tua dirigebar: sed dicit *ad omnia mandata tua corrigebar*: idest, ad omnia mandata tua intentus corrigebar à vitijs. Vbi nota, quòd timor non corrigit animum, sed solum actum extrinsecum reprimit. Amor autem actum interiorē statim euellit: quia non pœnam timet, sed offensam. Vnde hic Ambros. dicit, Meritò corrigebatur, vel dirigebatur, qui diligebat. Charitas enim multitudinem operit peccatorum.

Corrigit charitas: sed timor cō primit.

E Et qui diligit, corrigitur: qui autē non diligit, cōprimitur ne faciat malum, quod vult: sed non dirigitur. Corrigitur autem solum, vel dirigitur, non qui sic vnum vitium odit, vt aliud diligat: sed qui simul omnia vitia odit. Qui enim offenderit in vno, factus est omnium reus. Qui ergo ad mandata dirigitur, necesse est, vt omnia vitia habeat odio. Sic enim dixit superius, *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.* Et hoc ideo dicit, quia multi aliqua vitia odiunt, sed ad alia tendunt, vtpute, multi, odiunt luxuriam, qui auaritiam sequuntur, &

F econtrario. Multi odiunt rapinam, qui vana gloria delectantur. Ei ideo vt ostendat Psal. quòd ad veram directionem vel correctionem requiritur omnium insimul vitiorum odium, dicit, *Omnem viam iniquam odio habui.* Vnde Ambr. hic ait: Ad omnia præcepta domini corrigitur, qui omnem viam odit iniquitatis. Nam nisi omnem viam iniquitatis oderis, non poteris in manibus mandatis Dei corrigi. Potest enim fieri, vt aliquis temperetur à crudelitatis errore, lubrico tamen deceptus amore meretricis, & semitas iuuenilis incontinentię ingressus, impressum semel nequeat reuocare vestigium.

Peccatū vnū fugiens, in aliud incidit.

Iuuētutis conditiones

G Multos enim vitia blandiora decipiunt, quos tristis, & seuera crudelitas peruertere non potest: sed iuuentus ad amorem liberior, ad lapsum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior est. Alius se restringit à luxuria, sed auaritiæ cupiditate rotatur. Plerumque enim peccata huiusmodi sunt, vt, si alterum declines, incurras alterum. Odisti luxuriam quasi frugi, sed frugalitatis studio habendi cupiditas frequenter irrepit. Sunt qui metuentes aliquid proprio minuere de censu, etiam inopi sumptum negent, &

H misericordiam putent detrimentum. Sūt qui degenerem vitantes ignobilitatem, flabro secularis ambitionis agitentur. Et sicut quassatæ arundines huc, atque illuc ferantur incerti. Sunt etiam, qui, dum malorum suorum sectam sequuntur, vel indigna conuersatione contenti, ne errores quidem patrios æstiment declinandos, vt fide vitandam perfidiam non arbitrētur. Cum in melius mutare propositum, non leuitas, sed virtus, neq; culpa, sed gratia sit.

Malum mutare propositū, virtus est.

ſit. Sed qui omnem viam iniquitatis odit,
ad vniuerſa corrigitur & emendatur. Et
bene poſuit, *viam iniquitatis*. Ille enim fa
cilius iniquitatem declinat, qui vias eius
non fuerit ingreſſus. Quid autem propriè
ſit dirigere, vide ſupra ver. 1047.

2202 M*Irabilia teſtimonia tua domine, ideo ſcrutata eſt anima mea.*

HIc incipit decimuſſeptimus octona-
rius: cui pro titulo præponitur deci-
maſeptima litera alphabeti Hebræorum,
Phe. quæ eſt Phe. Quæ meritò huic octonario
præponitur, ſiue præmittitur. Nam Phe
interpretatur Errauit. Duplex autem po-
pulus errauit, ſcilicet populus Iudæorum,
legem ſibi datam tranſgrediendo, & popu
lus gentium, cultum Deo debitum, dęmo
nibus, & idolis exhibendo. Vnde præui-
debat propheta Chriſtum venturum pro
emendatione vtriuſque dicti erroris. Sed,
quia expectanti omne tempus quantum-
cunq; paruum, longum videtur: ideo hic
Pſal. hanc tarditatem deplorat, accelera-
tionem deſiderans. Ingratitudo enim po-
puli Iudęorum hanc tarditatem exigebat,
vt, ſicut ipſi Deum audire nolebant, ita ip-
ſi orantes non exaudirentur à Deo. Vnde
Hieremias Thren. 1. ſub hac litera dicit,
Expandit Sion manus ſuas, non eſt, qui
conſoletur eam. Dignam itaq; remunera
tionem recipit, vt, quæ Deum expanden-
tem manus audire neglexit, & ſub alas
eius ſuccedere: ipſa poſtea expanderet ma-
nus, & conſolantem inuenire non poſſet.
Nam, etſi ante aduentum D. Hieremias
captiuitatem Iudæorum illatam à Baby-
lonijs deflere videatur: tamen prophetico
ſpiritu magis iſtam captiuitatem præui-
dens; qua Iudæi à fide Chriſti alienati, à
diabolo captiui detinentur, deplorat. Nul-
la enim patria verior quàm fides quę eos,
qui longè erant, propè eſſe fecit. Et adue-
nas, atq; peregrinos ſupernæ ciuitatis ci-
Ephe. 2. ues efficit: ſicut ſcriptum eſt, Ergo iam
non eſtis hoſpites, & aduenæ, ſed ciues ſan
ctorum, & domeſtici Dei. Hanc ergo pe-
regrinationem, & captiuitatem, qua Iudęi
alieni à fide Chriſti ſunt effecti, & ipſo-
rum errorem hic Pſal. plangit. Vnde la-
crymabilis eſt ſeries huius octonarij. Vn-
de hic clamans Pſal. ait, Aſpice in me, &

A miſerere mei: faciem tuam illumina ſu-
per ſeruũ tuum. Ad hoc ſcilicet, vt popu-
lo, qui errando erat in vmbra mortis, cęle
ſtis miſericordiæ lumen oriretur, quo ab
infidelitatis errore reduceretur ad fidem.
Ex quibus apparet, ꝙ huic octonario pro
titulo meritò pręponit̃ litera Phe, quæ er-
rauit interpretatur, quia hic de errore u-
triuſq; populi agitur. In iſto ergo octona-
rio Pſal. plangendo errorem vtriuſq; po-
puli, docet quomodo ab errore ad verita-
tẽ redire debet. Ad quod agendum octo
requiruntur, ſecundũ quę iſte octonarius
diuiditur. Quilibet enim ab errore ad veri
B tatem redire cupiẽs, octo debet facere, ſci
licet primò legem Dei attentè debet le-
gere, in principio; ſecundò Chriſtum in le
ge promiſſum credere, ibi, *Declaratio*: ter
tiò Chriſti gratiã corde debet perere, ibi,
Os meum: quartò Chriſto, non ſibi, ſe de-
bet committere: ibi, *Aſpice*: quintò poſt
Chriſtum ducem votis debet pergere: ibi,
Greſſus: ſextò malis perſequentibus non
debet cedere: ibi, *Redime*: ſeptimò intelle-
ctũ iugo fidei debet ſubdere: ibi, *Faciem
tuam*: octauò errata cognita debet plan-
gere: ibi, *Exitus*. Quantum ad primum,
talis primò legem Dei aſſiduè debet lege *Scriptura docet Dei voluntatẽ.*
C re. Fundamentum enim omnis bonæ no-
ſtræ actionis eſt ſcriptura ſacra, quia om-
nis bona actio ſtat in conformando vo-
luntatem noſtram voluntati diuinæ, quod
facere à propoſito nullus poteſt, niſi Dei
cognoſcat voluntatem quam ſacra ſcriptu
ra nobis oſtendit. Vnde Greg. dicit, Sicut *Grego. 16. mor. ca. 17.*
bene obſequẽtes famuli dominorum ſuo-
rum vultibus ſemper intenti ſunt, vt ea,
quæ præceperint, feſtinè audiant, & imple
re contendant, ſic iuſtorum mentes per
intentionem ſuam omnipotenti domino
ſemper aſſiſtunt, atq; in ſcriptura quaſi in
os eius intuentur, vt, quia per eam Deus
D loquitur omne quod vult, tanto à volun-
tate eius non diſcrepant, quanto eandem
voluntatem illius in eius eloquio agno-
ſcunt. Volens ergo ab errore conuerti, pri
mò ſcripturam ſacram meditetur, quę Dei
voluntatem oſtẽdit. Et hoc notãs Pſalter,
d. *Mirabilia teſtimonia tua*, &c. Per teſtimo
nia ergo Dei accipe ſcripturas ſacras, quę
teſtimonium tibi de Deo reddunt, vt pu-
ta, quod Deus ęternus, quod Deus bonus,
quod Deus iuſtus, quod Deus eſt miſe-
 ricors,

ricors,& huiusmodi,quę dicuntur mirabilia testimonia, quia miranda Dei nobis ostendunt opera. Vel aliter, vt per testimonia Dei mirabilia intelliguntur creaturæ à Deo factæ, quę reddunt testimonium bonitatis eius, quas scrutari,& meditari debemus, vt per illas creatorem illarum cognoscamus,& cognitum laudemus. Et istum intellectum ponit hic August. d. *Mirabilia testimonia tua*,&c. Quis enim enumerare potest testimonia Dei, cœlum, terram, & visibilia,& inuisibilia opera eius, quæ omnia dñi quodam modo testimonium bonitatis, & magnitudinis eius? & ipse cursus frequens, vsitatusq; naturę. Quamuis mortalibus consuetudine viluerint, tamen si pius considerator aduertat, omnia testimonium perhibent creatori. Quid autem hoc est, quod non sit mirabile, si vnumquodque non vsu, sed ratione metiatur? Si verò tanquam sub vnius contemplationis aspectu audeamus cuncta contueri, nonne fit in nobis, quod ait propheta? Consideraui opera tua,& expaui. Et tamen Psaltes non ista rerũ admiratione perterritus, sed eam potius dixit esse causam, cur ea debuerit scrutari, quia mira sunt. Cum enim dixisset, *Mirabilia testimonia tua*: secutus adiunxit, *Ideo scrutata est ea anima mea*. Quanto enim res est mirabilior, tanto maiori perscrutatione indiget vt cognoscat. Sed hic August. mouet dubium. Cum enim scriptura dicat, Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quę tibi præcepit dominus, cogita semper, quomodo ergo iste ista mirabilia Dei scrutari est ausus? Et respondet, Nonne mandata Dei sunt alia, & mirabilia, tamen semper sunt perscrutanda? Vult ergo dicere, quod illa auctoritas, Altiora te ne quæsieris,&c. intelligitur de illis, qui talia ad vanitatem inuestigare volunt, non de illis, qui humiliter illa volunt contemplari, vt ex illis Dei bonitatem,& potestatem cognoscãt. Aliter potest exponi iste textus, vt per mirabilia Dei testimonia, illa opera Dei intelligantur, quæ nobis dant testimonium de Dei benignitate miranda erga peccatores, quibus faciliter veniam præbet. Cum in hoc octonario errantes ad fidem velit inducere: ideo ante omnia præmittit scrutanda Dei opera, quæ testificantur misericordiam eius. Et hunc intellectum hic

Testimoniũ dat bonitatis Dei ōis creatura.

Abac. 3.

Questio. Mirabilia Dei opera scrutari quomodo liceat.

Testimonia Dei sunt opera, quibus veniã peccatorib. præbet.

E habet Ambros. dicens, *Mirabilia testimonia tua*,&c. Moralis oratio: vt, quoniam eum puderet erroris, Deum tamen propriæ miserationis testimonijs conuenirent. Hoc est ergo dicere, Non audeo leuare oculos ad te Deum uiuum: sed tu, dñe, me ad sperandam veniam multis tuæ indulgentiæ testimonijs prouocasti. Nonne mirabilia testimonia tuæ pietatis in Abraham cum ne lapsu incuriæ iuuenilis offensus esset, ut Caldæorum errore, patriam, cognationemque relinqueret, euocatum virtutis exercitijs erudisti? Cum Iudæorum populum à paternæ nobilitatis studio auersum, & viles escas Aegypti super diuina munera præferentem: non solum solidatis rubri maris fluctibus liberasti, verumetiam triumphis plurimis euexisti ad gloriam,& vberes terrę possessiones donasti?

F Ad quietem deductus, securitate te deseruit: te bellorũ acerbitate depressus inuocauit, & vt iniurias tuas obliuisceteris, emeruit. Te Iesus Naue duce sibi celestis militiæ venisse cognouit. Te populus triumphator, vt Madian sibi dominaretur, offenderat: ad te, vt Madian vinceretur, orauit. Dauid quoque in te malignum fecit, quando adulterium, & homicidium perpetrauit, qui confessione peccati, veniam

G reportauit. Pulcherrimus itaq; versiculus iste ad erroris veniam sperandam inducens. Vel aliter, vt per testimonia Dei sint ipsa martyria intellecta, vt dictum est ver. 2099. quæ dicuntur mirabilia, vt pro testimonio fidei dando, homo sponte pœnas, tormenta,& ipsam mortem libenter acceptet. Et quia quanto sunt mirabiliora,& fortiora, maius præmium merentur: ideo toto corde sunt meditanda, tota mente quærenda. Et hoc est, quod dicit, *Mirabilia testimonia tua*: i. est martyria tua. Et ideo magni sunt præmij, *propter quod*

H *scrutata est ea anima mea.*

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. 2203

HIc ostendit secundum, scilicet quod talis debet credere Christum in antiqua lege fuisse promissum. Si enim populus Iudæorum errore deceptus vellet attendere legem, & prophetas, aperte cognosceret omnes figuras,& prophetias de Messia.

Lex noua declarat antiquam.

ita promissio loquentes, in Christo fuisse A impletas, quo ad tempus, quo ad locum, quo ad modum, & hmõi. Quod satis apertè humilibus lex euangelica ostendit. Et hoc est, quod hic ait ps. *Declaratio sermonum tuorũ*, &c. Et hoc est quod Christus patri
Matt. 11 dicit Matt. 11. Confiteor tibi domine pater, &c. & reuelasti ea paruulis. Et ad istũ intellectum exponit hic gl. d. *Declaratio sermonum tuorum illuminat*, &c. idest, noua lex illuminat, declarans figuras veteris legis, & pellens tenebras nostras. Sermones autem dicit, quos sancti prophetauerunt, vt,
Esa. 7. Ecce virgo concipiet, & pariet, &c. huiusmodi, quorũ declaratio est aduentus Christi, & alia, quæ manifestè completa sunt in euangelio, sicut prophetæ prædixerunt. Et hæc declaratio dat intellectum paruulis, idest humilibus. Noli ergo præsumere de te, soli enim paruuli illuminantur. Vnde dñs in euangelio ait,
Ioan. 9. Cõfiteor tibi, domine pater, &c. Et alibi, Ego in iudicium veni in hunc mundum, vt qui non vident videant, & qui vident, cæci fiant. Vel aliter, vt per sermones domini intelligatur lex antiqua, quæ inspecta, & declarata dat intellectum paruulis, idest dat hominibus intellectum, vt fiant paruuli, & de seipsis nõ præsumant. Et ad istum intellectum hunc passum exponit Aug. hic d. Quid est paruulus, nisi humilis, & infimus? Noli ergo superbire, noli de tua, quæ nulla est, virtute præsumere.
Lex antiqua inducit humilitatẽ Et intelliges, quare sit à bono Deo, bonâ lex data, quæ tamẽ viuificare non posset. Ad hoc enim data est lex, vt te de magno paruulum faceret, vt te ad faciendam legem de tuo vires non haberet mõstraret,
Gala. 4 ac sic opis indigens, & egenus ad gratiam
Psal. 6. confugeres, & clamares, Miserere mei do-
Obligatur quis ad impossibile. mine, quoniam infirmus sum. Hoc ergo scrutando intellexit hic paruulus, quod minimus Apostolorum Paulus (idest, paruulus ostendit) ideo datam legem, quę viuificare non posset. Quia conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fi-
Gal. 3. de Iesu Christi daretur credentibus. Ita domine, ita fac misericors, domine, impera, quod non possit impleri, imò impera quod non, nisi per tuam gratiam possit impleri,
Rom. 5. Vt cum homines per suas vires id adimpleri nequiuerint, omne os obstruatur, & nemo sibi magnus videatur, &c. Vel aliter, vt per sermones Dei intelligas miracula Christi, solo enim sermone mortuos suscitabat, cæcos illuminabat, &c. Et declaratio istorum sermonum, idest manifestatio istorum miraculorum deducit nostrum intellectum, vt Iesum verum Messiam in lege promissum cognosceremus. Et hoc est, quod ait, *Declaratio sermonũ tuorum*, &c. Et ad istum intellectum exponit Amb. hic istum passum, d. *Declaratio sermonum tuorum*, &c. In euangelio cũ Ioã. *Miracculis Christi illuminãtur gentes.* mitteret discipulos suos ad Iesũ, dicebat, Tu es, qui venturus es? an aliud expectamus? Resp. Iesus, cæcos videre, claudos am- *Esa. 1.* B bulare, surdos audire. Hoc enim aduetus sui testimonium fore per Esa. prophetam significauerat. Hęc ergo, quę annunciauit per prophetas, in euangelio manifestauit. Et quę ipse locutus est per prophetas, in euangelio ipse compleuit. Ipsius ergo sermo erat sermo propheticus, sicut scriptura habet. Audi, cœlum, & auribus per- *Esa. 1.* cipe, terra, quoniam dñs locutus est. Intellectus ergo datus est ĩ ijs, qui perfectum intellectum non habent, dũ muti loquuntur, surdi audiunt, mortui resurgunt. His enim signis intellectum est ab ijs, qui rudes erãt, & adhuc quasi in cunabulis fidei C constituti (vt erat populus nationum) ipsum venisse, qui expectabatur. Illuminat *Crediderũt faciles simplices q̃ sapiẽtes.* igitur fidei claritate, resurrectionis suę gloria, diuinorum operum potestate, & intellectum dat paruulis. Quibus utique paruulis, nisi de quibus in euangelio gratias agit patri, in eo quod ipse operabatur filius, quod mysteria sua abscondisset à sapiẽtibus, & reuelasset paruulis? Ostẽdens citius plebem ex gentibus vel status inferioris viros, quàm Scribas, & principes Iudæorum, & diuites huius sæculi credituros. Ideo ali- *Psal. 33* bi dr̃, quod diuites eguerunt, & esurierunt, pauper autem clamauit, & exauditus est.

D *Os meum aperui, & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.* 2204

Ponitur hic tertium, scilicet quod talis Christi gratiam debet petere. Nul- *Gratia Dei preuenit.* lus enim de errore ad veritatem, de morte ad vitam, de malo ad bonum, sine spirituali Christi gratia potest conuerti. Vnde sicut quando quis de gratia cadit ad culpam, secundum nostrum modum intelligendi, prius est voluntatem deficere, quàm

quàm hominem Deus deserat, quamuis simul sint tempore. Sic per oppositum in conuersione de culpa ad gratiam prius, saltem ordine naturæ, est Deum conuersionē eius facere, quàm ipsum conuerti. Sic.n.dicitur Hier.31. Conuerte me, domine,& conuertar, postquam.n.conuerti sti me,egi pœnitentiam. Qui ergo ab errore ad veritatē conuerti desiderat, prius gratiam Christi postulare debet. Et hoc est,quod hic ait Psal. *Os meum aperui, & attraxi spiritum*,&c. Os suum aperuit gratiam postulando, attraxit spiritū gratiam spiritus impetrando. Sed quia illius oratio non exauditur, nisi qui iusta postulat, qui Deo placita petit, ideo ostendit, quòd ideò acquisiuit gratiam, quia iusta per illa facere volebat, dicens, vt custodiam mandata tua. Et hunc intellectum hic ponit glos.quæ finaliter est August.d.*Os meum aperui*,&c. Quasi dicat, Cum desiderarem facere mandata,non erat mihi, vnde possem,ideo aperui os meum petendo, quærendo, pulsando. Aperui os meum confitendo, rationem applicando,& sitiens attraxi spiritum,i.exauditus, spiritus gratiā attraxi,s.auxi spiritum, quo Dei mandata facere possem. Et hoc est dictū à simili illius,qui in æstu captat auram. Vnde hic per os accipe os mentis, quod sub silentio ad Deum clamat. Sicut Moyses cū taceret, non voce sed spiritu clamabat, ab hominibus non audiebatur, apud Deum personabat. Hoc ergo os,i.mentis introitus,aperitur,cum dicere volumus. Attrahit quis spiritum, cum Dei sermo firmo desiderio completur. Aperuit ergo os infirmus,scilicet orando,desiderando,& attraxit spiritum validum,idest virtutem faciendi mandata, quam per seipsum non habebat. Quid autem sit os isto modo aperire insinuat, quia nihil aliud est quàm mente orare,quàm mente desiderare perficere Dei mandata. Vnde quasi seipsum exponendo, quid sit os aperire, subdit d. *Quia mandata tua desiderabam*. Hoc est ergo aperire os, quod desiderare. Et sic de ore cordis magis quàm de ore corporis ista sunt intelligenda. Et istum intellectum hic ponit Ambros. d. *Os meum aperui*,&c. Habemus in euangelio, ꝙ dominus Iesus aperuit os suū, cum legem daret. Sed ille os aperuit, vt alijs spiritū da-

Deside-rio, & oratione spiritus acquiritur.

Matt.7.

Os aperire est desiderare.

Matt.5.

E ret sp. autē iste aperuit os suum, vt acciperet spiritum. Denique Iesus dicit, Accipite spiritum sanctum. Iesus dicit, Dilata os tuum,& implebo illud. Iesus homini d. Plenitudo enim Christus est. Qui implet omnia, implet os suum. Aperiatur ergo os tuum, clamet os tuum ad dominum, clamet os tuū etiam cum taceat. Sicut & Moyses cum taceret voce, clamabat spiritu,ab hominibus non audiebatur, apud Deum personabat. Est.n. interioris clamor affectus, qui auditur de cœlo. Anna quoque,cum oraret, tacita clamabat, labia non mouebantur, & interioris mentis F pia voce excitabat Iesum. Denique cum affectu redijt, quæ cum silentio precabatur, quia clamabat in ea spiritus Dei, qui & tacentibus nobis clamat, Abba pater. Intellige ergo, ꝙ os sit verum cor. Habet os anima, quæ habet & membra. Hoc os aperi non solum Christo, sed etiam Christi discipulo, qui os suum Christo implendum præbuit. Et ideo dicit, Os nostrum patet ad vos, ò Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Ideo imitatores nos sui esse debere admonet, sicut ipse Christi est. Qui sanctior est, Christo aperuit os suū, qui inferior, Apostolo, &c.

Ioan.20

Psal.80

1.Reg.1.

1.Cor.6

G *Aspice in me, & miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum.* 2205

Ponit hic quartum, s. ꝙ talis seipsum Christo debet committere. Qui enim hominē perditum tanto labore redemit, redemptum non libenter amittit. Et ideo si te sibi committas, curam tui plenissimē geret, audi Psal.d. Iacta curā tuam in domino,& ipse te enutriet. Sic & nunc psal. seipsum Deo cōmittens ait, *Aspice in me, & miserere mei*,&c. Vbi nota ꝙ Deus aliquos diuersimodè videt, aliquos respicit H vt saluet, aliquos videt vt dānet, vt ostendit Greg.d. Duobus autē modis peccator à domino aspicitur, aut cum à peccato cōuertitur, aut cū ex peccato punitur. De respectu enim conuersionis dicitur, ꝙ respexit dominus Petrum, & recordatus Petrus, &c. fleuit amarè. De aspectu autem vltionis dicitur, Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Hic autē psal. petit aspectū non vltionis, sed miserationis, dicēs,

Psal.54

Aspectus Dei duplex. Greg.22 mor.c.6.

Luc.22.

Psal.33

Aspice

Aspice in me, et miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum. Hic ly *iudicium* non refertur ad diligẽtes Deũ, sic quòd sit eorũ iudicium, sed ad ipsum Deum, vt sit iudicium Dei, quo se habet ad illos, qui ipsum diligunt. Quod clarè exponit hic August. d. *Respice*, &c. *diligentium nomen tuum*, idest, secundum iudicium, quod in eos fecisti, qui diligunt nomen tuum, quod iudicium fuit, quoniam, vt diligerent te, prius tu dilexisti eos. Sic
1. Ioã. 4. enim Ioannes Apostolus ait, Nos (inquit) diligamus Deum. Et vt velut causa quæreretur ab eo, quæ nos diligere facit, adiunxit, Quoniam ipse prius dilexit nos. Accipit ergo hic aspectũ Dei gratiosum, non rigorosum, quo aspicit malos. Vnde hic ait Ambr. Pulchrè autẽ cum dixisset, *Aspice in me*, adiunxit, *miserere mei*, quia respicit Deus etiã aliquos iratus, vt quan-
Exo. 14. do aspexit super castra Ægyptiorum, & ligatis axibus curruũ, omnes eos deiecit
Gen. 19 in fluctus. Aspexit etiam Sodomam, & Gomorrham, quarum vtraque peccatorum suorum luitur ad supplicium, diuinę precium soluit offensæ. Scriptũ est etiam,
Ps. 103. Qui respicit terram, & facit eam tremere. Econtra autẽ respexit dominus Abel,
Gen. 4. & munera eius, super Cain autem, & munera eius non aspexit. Quo exasperatus Cain, parricidæ crimine cruorem fratris effudit. Quid sit autem aspicere Deum, euidentissime illo testimonio declaratur, quia respexit dominus super filios paupe-
Ps. 101. rum, & non despexit preces eorum. Oculus enim domini non aspernatur iustorũ munera. Deniq; sic & nos oculos nostros cum in aliquem ira mouemur, auertimus, quasi ipsum indignum aspectu iudicemus, quem oderimus affectu.

1206 *Gressus meos dirige secundũ eloquiũ tuum, & non dominetur mei omnis iniustitia.*

HIc ponit quintum, scilicet quòd talis post Christum ducem votis debet pergere. Christus enim se nobis ducem tradidit omnium virtutum, in se ostendẽs exempla, quę sequentes perueniremus ad vitam, vt ostendit Greg. 1. dialogorum, dicens: Redemptor noster per mortale corpus omne, quod gessit, &c. Ideo dice-
Ioan. 8. bat nobis ipse, Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Et ideo hunc sequi, ab isto dirigi, & deduci optat hunc Psal. dicens, *Gressus meos dirige*, &c. In istis enim uerbis Psal. nihil aliud petit nisi quòd sic dirigatur, sic adiuuetur à domino, ut quod dominus uerbo faciendum pręcepit, ipse opere perficiat. Et hoc est quod dicit, *Gressus meos dirige*. Quod exponẽs Aug. dicit, *Gressus meos dirige*, ubi quid aliud petit, quàm, Rectum, & liberum me fac secundum promissum tuum? Quanto autem magis regnat in quocunque Dei gratia, tanto minus ei dominatur iniquitas. Quid ergo aliud petit, quàm ut, dominante Deo, diligat Deum? Diligendo enim Deum, diligit seipsum, ut & diligere salubriter possit & proximum sicut seipsum. In quibus præceptis tota lex pendet, & prophetæ. Quid igitur orat dicens, *Gressus meos dirige*, &c. nisi ut præcepta, quæ Deus iubendo dedit, impleri faciat adiuuando? Vel aliter, ille gressib. suæ mentis claudicat, nec gressus habet mentis directos, qui in temporalibus ueram pacem existimat esse, qui peccatores tranquillitatem mẽtis credit habere. Sicut de quibusdam alibi
Psalm. dicit, Zelaui super iniquos, pacem peccatorum uidẽs. Sed talem claudicationem, talem mentis errorem amoueri, & gressus ecclesiæ ad ueram pacem dirigi psalm. hic orat, dicens, *Gressus meos dirige*, gressus scilicet mentis, non corporis. Vnde hic ait Ambr. Gressus pro affectibus animæ accipiendos frequentibus scripturarum testimonijs cõmonemur. Nam quis putet Psalm. de pedum suorum corporali gressu esse solicitum? Ille uerò ut sanctus uitæ suæ cursum dirigi gestiebat: Sicut alibi scriptura testatur, d. A domino diriguntur gressus uiri. Denique psal. utamur testimonio, qui alibi d. Paulo minus effusi sunt gressus mei, quia zelaui in peccatoribus, pacem peccatorum uidens. Animi itaque sui ostendit claudicasse uestigium, dum pacem peccatorum putauit esse mirandam, uidentur quidem habere tranquillitatem, uidentur quiete frui, sed non est quies, ubi animus inquietus est, non est tranquillitas mentis, ubi animus exagitatur obnoxię stimulis conscientiæ. Quæ securitas, ubi diuersarũ pu-
gna est passionũ, ubi cõflictus grauium cogi-

Charitate & dilectione gressus mẽtis diriguntur.

Psal. 72

Peccator pacem nec quietem habere potest.

Ioan. 14

cogitationum? Vnde dominus diffiniens quid sit pacem habere, ait, Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis. Non sicut mũdus, ait, ego do vobis, ostendens pacem, quam mundus dat, verę pacis gratiam nõ habere. Ideoq; volens docere non in homine esse pacem, addidit, pacẽ meam relinquo vobis. Et iterum, pacem meam do vobis. Denique propheta dicebat, Pax pax, & vbi est pax? Manifestum est igitur Ps. de titubatione dixisse suę sententię, in qua animus non corpus titubabat gressu. Et ideo se à Deo suos dirigi postulat, *Gressus meos*, &c. Vel per gressus intellige opera bona, quibus gradimur ad Deum, quę tamen quandoq; sunt directa, quando propter Deum deuotè fiunt; sed indirecta, quando propter aliud. In quibus tamen agendis multas patimur molestias, & tentationes, vt dirigantur in Deum, sicut patet de Abraham, & de Dauid, & de multis alijs, de quibus hic loquitur Ambr. dicens: Rectè ps. petit gressus suos dirigi secundum verbum Dei, vt fiant & ipsi speciosi, & à Dei non recedant amore, & non dominetur ei iniquitas, quã iure prȩcauit. Sciebat enim & Abraham secundum pręcepta domini gressus suos dirigentem, & appetitu speciosę vxoris pudore tentatum, sed non confusum, & vnici immolatione filij postulata paternæ mentis pietate luctatum, sed coronatum. Dauid quoq; Absalon patricidio iniquitatis improbæ feralibus tentationibus appetitum hoc solo euasisse, quod dirigens gressus suos secundum pietatem domini à paterno non recessit affectu intra se gemens crimen incestus, à se relegans odia parricidæ. Filius meus Absalon, filius meus, inquit, quis dabit mihi mortem pro te? memor naturæ pietatis, offensę immemor, de quo antè quæsiuit, puerne viuit? Et fortasse quærendum sit, cur antè puerum dixit, quem postea filium nominauit? Cur non in vtroque aut puerum, dixit, aut filiũ? Si viueret, puer erat, quia parricidio petebat patrem. Non igitur pietatis nomen accipere debebat, sed infirmitatis, ideoq; vir iustus, quod religionis fuit, tacuit, quod infirmitatis, aspersit, vbi verò est mortuus, apud pium patrem personæ crimen defecit, natura nomen remansit. Ex quibus apparet, quòd hic ps.

Hier.6

Gressus sunt opera nostra quę charitate diriguntur.

Gen.22.

2.Reg.17.

2.Re.16
2.Reg.18.

Filius vel puer quis dicatur.

E petit gressus, idest motus animæ dirigi secundum iussa Dei, ne vitijs, vel aduersis, aut tentationibus seducantur. Vel aliter, quia gressus mẽtis proni sunt ad ambulandum per viam peccatorum, nisi adiuuentur à dño, ideo Dei adiutorium postulans d. *Dirige gressus meos*, &c. vide ver. 589. Vel aliter: Christus in præsenti vita in seipso omnis virtutis nobis dedit exemplũ, & imitandum se à nobis prædixit. Sic igitur quod est Christo dicere: *Gressus meos dirige*, &c. nisi tu me tuorum exemplorũ imitatore fac esse? Et ad istum intellectũ loquitur Greg. super illo verbo Iob 23.

F vestigia eius secutus est pes meus, dicens: Quasi namque quidam gressus Dei sunt operationes eius, quibus bonus quisque malusq; regitur, in quibus iusti, iniustiq; suis ordinibus disponuntur, quibus quisq; subiectus ad meliora quotidie ducitur, & auersus ad deteriora trahitur. De quibus nimirum gressibus propheta dicebat, Viderunt ingressus tuos Deus. Itaq; cum virtutem lõganimitatis, & pietatis Dei intuemur, & intuentes imitari cõtendimus, quid aliud quàm gressuum eius vestigia imitamur? Iam enim per fidem apertè videmus, quòd mediator Dei & hominum

G benignus est ad tribuendum, humilis ad sustinendum, patiens ad exẽplum prȩbendum. Cuius exemplum ps sibi ad imitandum proponit, vt, quicquid in hac vita ageret, ad imitationis illius vestigia ligaret. Ideo orans d. *Gressus meos dirige*, &c.

Greg.16 moral.

Gressus Dei dicuntur exempla virtutũ nobis data.

Psal. 67

Redime me à calumnijs hominum, vt custodiam mandata tua. 2207

Ponit hic sextũ, scilicet quod talis debet malis persequentibus non cedere. Hostes enim nostri, qui ad malum nos conantur impingere, si eis resistatur, superantur faciliter, si autem non resistatur,

H continuè fortificantur, & victores efficiuntur. Iste ergo non petit ne calumnijs hominum impugnetur, quia scit illas esse ad probationem, vt augeatur meritum, sed hoc orat, ne illis succumbat, sed adiuuetur à Deo, d. *Redime me à calũnijs*, &c. Quid sit calumnia vel calumniator, vide ver. 219. Sed mirandum, cum calumnia sit falsi criminis impositio, quòd nullo modo nocere potest calumniator, seu solum calum-

Calũnia quid sit.

calumniatori, sed magis proficit ad meritum, cur iste ab illis, Deo suppliciter se redimi peteret? Et quid est redimi à calũnijs, nisi sic illas cum viribus nostris modificare, ne superando ad illicita trahant? Vnde hic ait Aug. *Redime me à calumnijs hominum*, &c. Si vera illi homines crimina objiciunt, non calumniãtur, si falsa, quid est, quod se redimi desiderat à calumnijs, idest, à criminibus falsis, quæ illi nocere non possunt? Crimen quippe falsum, quod est calumnia, reum non facit hominem, nisi apud iudicem. Vbi autem Deus iudex est, nullus falso crimine læditur, quia nõ cui objicitur, sed potius objicienti imputatur. Et respondet d. An hic ecclesiæ presignatur oratio, & vniuersi populi Christiani qui redemptus est à calumnijs hominum, quibus exagitabatur vsquequaque Christiani? Sed adhuc restat difficultas pro eo, quod subditur, *vt custodiam mandata tua*, quasi inter ipsas calumnias qui sancti erant calũniati, & persecuti, nõ possent seruare Dei mandata, propter quod iste deprecatur d. *Redime me*, &c. *vt custodiam mandata tua*. Cum tamen certum sit quod inter calumnias & tormenta sancti plenè custodierint mãdata Dei. Et hoc dubium mouet Aug. & soluit dicens: Sed nunquid propterea mãdata Dei custodit? Nonne inter ipsas calumnias quando ferуebant, multo gloriosius populus sanctus in tribulationibus, Dei mãdata seruabat, cum ad perpetrandas impietates persecutoribus, non cedebat? Sed nimirum hoc est, *Redime me à calumnijs hominum, vt custodiam mandata tua*, idest tu age infuso spiritu tuo, ne me terroribus calumniæ hominum vindicent, & à tuis mandatis ad sua malefacta traducant. Si enim hoc modo me ab eorum calumnijs, ne criminationes falsas quas objiciunt pertimescam, patientia donata redemeris, inter ipsas calumnias custodiam mãdata tua. Vel aliter, vbi sciendum, quod differentia est inter calumniam & tentationem. Nam calumnia grauior est tentatione. Tentatio solum ad malum conatur inducere, sed calumnia non solum ad malum trahit, verum etiam bene, & virtuosè gesta in malum peruertit, vnde calũniatus, aut tristitia, aut timore infamię, difficulter malo resistit. Et ideo ab ista necessitate se redimi psal. precatur, vt liberè mandata Dei possit custodire, d. *Redime me*, &c. Et quãtũ ad hoc, hic ait Ambr. *Redime me*, &c. Non vnum genus est nostræ afflictionis, tentatio & calumnia. Sed tentatio leuior, calumnia grauior est. Siquidem tentatio potest esse sine calumnia, calumnia verò & in se tentationẽ habet. Est humana tẽtatio, quam ferre possumus, calumnia autẽ grauis est. Et ideo dñs quæ sunt grauiora suscepit, & calumnijs appetitus, silentium detulit triumphale. Calũnia aũt eo grauior est, quia non solũ falsa componit, verum etiam quæ piè gesta sunt decolorat, vt Ioseph nõ solum adulterij obiectione tentatus est & incitamento sterilis illecebræ, verũ et tentatus calumnijs, eõposito elogio, quod ipsum adulterium dominæ suæ inferre voluisset, comprehensusq; exuerit vestem, ne fraudis indicium atq; insigne teneretur. Cum vtique amictũ iõ fugiens dereliquerit vt laqueos vim inferentis, & nexus illecebrosæ artis euaderet. Ipse ẽt Dauid sensit quod timebat. Quibus .n. Saul regis calumnijs laborauit, perterritis omnibus allophyllis impetum iussit, & singulari certamine summam belli, & totius certaminis pondus excepit, virtute sua solus cõe crimen refellens, & totius retorquẽs in hostẽ plebis opprobriũ. Et tñ, quia iuuenculæ dixerũt, Saul triũphauit in milib. & Dauid in decem milibus, gloria in inuidiã versa, cœpit odio vrgeri. Et vt de posteriorib. loquamur. Susanna bene sibi conscia erat. Duo presbyteri senes falsum testimoniũ deferebant, numerus sacerdotũ neci eius vocẽ afferebat, puellę sola cõsciẽtia erat apud Deũ libera. Denique hoĩum dãnata iudicio, nutu absoluta est diuino. Iõ ait ps. *Redime me à calumnijs hominum, vt custodiam mandata tua*. Qui .n. oppi imit calũnia nõ facilè põt custodire mãdata diuina. Tristitię necesse est plerũq; aut timori cedat, & affligatur, vel metu calũniæ vel dolore. Ex qb. patet quod plerũq; calũnia vincit, quã tẽtationẽ superare põt, sic calũnia tentatione grauior est.

Faciem tuã illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas. 2208

Ostendit hic septimum, scilicet quòd talis debet intellectum suum iugo fidei subdere. Inuisibilia .n. fidei ratione

---

Marginalia (left): *Detractio non nocet nisi detracti.* — *Calumnia grauior est tentatione.*

Marginalia (right): *Gen. 39* — *1. Reg. 17.* — *1. Reg. 18.* — *Dan. 13*

Section letters: A, B, C, D

tione naturali comprehendi nō possunt, nec noster intellectus per se ad illa consurgere potest naturali lumine. Sed oportet captiuare intellectum per fidem, scilicet vt simpliciter credamus primæ veritati, quæ mysteria fidei nobis proponit esse credenda. Mentis enim humanæ acies inualida in tā excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei emundetur, vt dicit. Cum igitur fides sit quoddam lumen rationis à Deo nobis infusum, ideo istud lumen fidei à Deo sibi dari ps postulat, d. *Faciem tuam illumina super seruū tuum*, idest, lumen fidei inspira mihi. Vel aliter hic ps. postulat de lumine fidei peruenire ad lumen gloriæ. Diligenti enim alium, summam dilectionem generat aspectus mutuus. Et ad istum sensum hic loquitur Augu. d. *Illumina faciem tuam*, &c. idest manifesta subueniendo, præsentiā tuam. *Et doce me iustificationes tuas*. Doce (inquit) me vt faciam. Quod alibi euidētius dicit, Doce me vt faciā volūtatē tuā. Qui enim audiunt, licet memoria teneant, ꝙ audiunt, nequaquā didicisse putandi sunt, si non faciunt, veritas namq; verbūm est. Omnis namque (inquit) qui audiuit à patre & didicit, venit ad me, qui ergo non facit (idest non venit ad me) non didicit. Vel aliter, nam per faciem Dei Christus intelligitur. vide ver. 150. 374. 689. 844. Quid est ergo petere *faciem tuam illumina*, &c. nisi filium tuum in carnem visibiliter mittere, cuius præsentia illuminemur? Nam tempore legis omnia erant velata figuris. Sed per aduētum Christi omnia illuminata fuerunt. Vnde ad istū sensum hunc locum exponit Ambr. dicens: *Faciem tuam illumina*, &c. Illuminat dominus sanctos suos, & lucet in corde iustorum. Itaque cum sapientem videris, cognosce quod descendit super eum gloria Dei, illuminauit eius mentem scientiæ fulgore cognitionisque diuinæ. Illuminauit etiam corporaliter faciem Moysi, & transfigurata est gloria vultus eius: quam videntes Iudæi trepidauerunt. Et ideo factum est vt Moyses velamen poneret super faciem suam, ne in eam filij Israel intenderent & perturbarentur. Simul declarabatur mysterium, quòd illud velamen, quod in facie Moysi corporaliter ponebatur, in cordibus Iudæorum mysticè poneretur, eo quod veram claritatem legis videre nō posset. Vultus enim Moysi, fulgor est legis, fulgor verò legis non in litera, sed in intellectu est spirituali. Itaq; quādiu vixit Moyses, & alloquebatur Iudæorum populum, velamen habebat in faciē suam. Mortuo autem Moyse, Iesus Naue iam non per velamen, sed facie reuelata presbyteros alloquebatur, & populum, & nemo trepidabat. Cum itaque & ipsi dixerit Deus, quòd cum ipso ita esset futurus, vt fuerat cum Moyse, & eum similiter illuminaret, gestorum vtique non vultus gloria, hoc significante Spiritusancto, quod venturus esset Iesus verus, ad quem si quis conuerteretur, & eum vellet audire, de corde suo velamen auferret, & reuelata facie, verum saluatorem videret. Deus ergo pater, qui in Moysi facie excæcauit populum Iudæorum, non malitia, sed æquitate. Ipsi enim sibi posuere velamen, qui legem intelligere noluerūt. Hic itaq; dominus illuminauit cor nationum in faciem Iesu Christi per eius aduentum. Quod euidenter Apostolico declaratur exemplo, sicut scriptū est: Quoniam Deus qui dixit lumen resplendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Iesu Christi. Ideo ergo dicit Psal. ad dominum Iesum, *Faciem tuam illumina super seruum tuum*, quia faciem Christi videre cupiebat, vt mens eius illuminari posset. Et secundum incarnationem potest accipi. Multi iusti, & prophetæ hoc cupierunt, sicut ipse dominus declarauit. Nec immeritò faciem eius aduenientis ex virgine quærebat videre vt illuminaretur in corde, sicut illuminabantur etiam illi, qui dicebant Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis scripturas? Vel aliter, per faciem Dei intellige effectus suę bonitatis, quam super nos illuminat, quando plenam sui notitiam communicat nobis. Vnde istum versum exponēs Ricardus ait, *Faciem tuam illumina super*, &c. In facie. n. omnes sensus corporei abundant. Suam ergo faciem domino ostendere, est plenam sui notitiam mentis eius oculis infundere. Quid est ergo, *Faciem tuam illumina*, &c. nisi Ostende mihi sapientiam tuam, ne errē, misericordiam, ne desperem, doce iustitiam

Facies Dei dicitur Christus. *Ps. 142.* *Ioan. 6.* *Illuminat nos incarnatio Christi.* *1. Cor. 10* *Exo. 34.* *2. Cor. 4* *Luc. 24.* *Facies Dei dicitur effectus sua bonitatis.*

... tuam, vt non præsumam, innotescat mihi bonitas tua; vt te amem in donis tuis, innotescat mihi passio tua, ne succũbam in malis meis? Et attende quod ait, *super seruum tuum*, ex hoc quod dicit *tuum*, innuens multa genera seruitutis. Quod ostendens hic Ricardus ait, Quosdam seruos efficit ipsa eorum natiuitas, quosdam belli necessitas, alios humilitatis magistra charitas. Seruiam ergo creatori meo iure conditionis, obsequar regi meo ex reuerentia maiestatis, subijciar saluatori meo ex debito charitatis. Quantum apud eum possit voluntaria seruitus, intelligo. Et idcirco mágna petens, humilitatis meę obsequium humiliter recolo, & dico, *Faciem tuam illumina super seruum tuum*. Patet, quod fortiter se vendicat à seruitute peccati, qui se non dubitat vocare seruum Dei. *Super seruum tuum*, inquit, indignum ducit lucem hanc ponere sub modio. Sed ad solis imaginem, qui melius lucet, ex alto ponere illis, qui, nõ dicam se, sed sua huic lumini anteponunt, quandoque sua, seq; perdituri, & sine fine perituri. *Doce me iustificationes tuas. Me*, inquit, non dico diabolum, non angelum, quia his ille semel reprobatus informari non debet, nec ille in bono confirmatus indiget istis doceri.

Seruitus multiplex.

2109 *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.*

HIc ponit octauum, scilicet quod talis errata cognita debet plangere. Pœnitentia peccata commissa delet, & gratiam diuinam acquirit, sine qua adultus saluari non potest. Hoc bene nouit Magdalena, quæ maculas criminis lachrymis lauit. Hoc nouit Petrus, quia vt peccatum negationis Christi tergeret egressus foras, fleuit amarè. Sic & ps. dicebat, Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Sic & modo in persona peccatoris, qui peccata dolore curauit, d. *Exitus aquarum*, idest lachrymarum, *deduxerunt oculi*, &c. Et aduerte, quod magna est virtus lachrymarum, quæ non damno temporalium, sed spiritualium emittuntur. Vnde causam harum lachrymarum insinuans hic psal. d. *Exitus aquarum*, &c. *quia non custodierunt legem tuam*. Istæ sunt lachrymæ, quæ pro

Luc. 7. *Luc. 22.* *Psal. 6.* *Plorãda est culpa, non pœna.*

A offensa delenda funduntur. Vnde hic Ambros. ait, Causam sui fletus ostendit psal. d. *Quia non custodierunt legem tuam*. Sancto viro plus culpa quàm ærumna defletur. Fleuit enim Dauid quando Natham ei de Vriæ morte indignationem nunciauit, & peccatum suum de præuaricatione legis agnouit. Denique filio in ægritudine constituto nec cibum sumpsit, nec regium thronum, aut cubile ascendit, sed stratus in terra, ieiuna ora lachrymis diluebat, non tam filij sui mortem, quàm peccati sui pęnam in illo lauare desiderans. Fleuit, quando, numerato populo, repente corde percussus est, d. Peccaui grauiter. Fleuit ergo

2. Reg. 12.

B primò, quia elatus regia potestate, quærendo numerum plebis, mensuram egressus est conditionis humanæ. Deinde quia sui erroris pretio vindicabatur in plebem, sed à domino proposita hæc pęna fuerat, non à rege est postulata, domini tamen se cõmittendo misericordiæ, electionis causam probauit simul, quia propter eum populus laborabat, ipse quoque se offerendo pro populo, elationis soluit iniuriam, pietatis probauit affectus. Et nota quod lachrymæ sunt duplices, vide vers. 690. vbi dicitur. Fuerunt mihi lachrymæ meæ

2. Reg. 24.

C panes die, ac nocte &c. Quod hic confirmans ait, *Exitus aquarum deduxerũt*, &c. quia semper nunc pro vna, nunc pro aliã culpa, nunc pro nobis, nunc pro proximis, nunc pro peccatis commissis, nunc pro desiderio patriæ cœlestis lachrymas debemus effundere. Vnde istum passum pertractans Ricardus d. *Exitus aquarum deduxerunt*, &c. Solent agricolæ siccitatis tempore fontium riuulis terram rigare, ne ariditate nimia semina multiplicare nequeant terrę commendata. Ad horum imitationem psal. imbre gratiarum tardante descendere, operum suorum fructus lachrymarum vnda non negligit infunde-

Lachrymas semper debemus effundere.

D re. Denique tunc verè deducitur, quando alternis vicibus, nunc hæc, nunc illa fletu culpa diluitur, cum vicissim modò pro hac, modò pro illa gratia fletus effunditur. Deducit aquam, qui nunc sua, nunc aliena dolet delicta; vel qui nunc pro sua, nunc pro aliena compungitur miseria. Diuidit aquam, qui quandoque luget mala, quę cõmisit, quandoque bona quę omisit, diuiditur aqua, qñ vicissim nunc pro me-

tu infernalium tormentorum, nunc pro desiderio lugetur cœlestium gaudiorum. Sciendum tamen est, quod aqua, quæ in locis sublimibus oritur, facilè iuxta deducentis votum ad humiliora queq; loca irriganda deriuatur. Quæ autē in imo defluit, ad infundenda eminentia non facilè assurgit. Sic nimirum desideriorū vena, quæ in infimis labitur, ad sublimia appetenda non attollitur. Et qui non nisi terrena appetit cœlestia desideria nescit. Plus adhuc dico, cui hoc sufficit tantum, ne pereat, quando pro verbo, vel cogitatu superfluo gemens plorat. Vis & tu ad prophetæ similitudinē aquam hanc salubrem deducere? memineris sublimia concupiscere, & humilia de te sentire. Tunc facile est de desideriorum tuorum collibus ad deuotionis tuæ vallem compunctionis fluenta discurrere. Et subdit. Sed quæ est causa tanti fletus? *Quia* (inquit) *non custodiui legem tuam.* Vę mihi misero, cui quotidie dolere incumbit, & flere, non solum pro eo domine, quod oculi mei non custodierūt legem tuā, sed ideo, vel maximè, quod nec dum custodierūt legē tuam. Veruntamen hoc mirū est, cur non maluit dicere, quod nō custodiui legem tuā, sed *quia non custodierunt legem tuam.* Attamen si ego non custodiui diceret, voluntatem vtiq; culparet. Oculorum itaq; culpa increpatur, & solummodo defletur. Quid est igitur culpam oculorum deflere, nisi quod indiscretione errasset, hæc gemēdo deflere? Tunc enim oculus peccat, quādo discretionis iudicium errat. Oculum ergo ostendere est ex intentione bona, sed parum discreta, in aliquod malum incidere.

1210 IVstus es, domine, & rectum iudicium tuum.

HIc incipit decimusoctauus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimaoctaua litera alphabeti Hebraici, quę est Sadic. Quæ merito huic octonario præmittitur. Nam Sadic interpretatur Cōsolatio. Deus autem, qui post tempestatem tranquillum facit, post lachrymas suos consolari nouit, & post mortem eis dare beatam vitam. Postquam ergo supra ostendit ps multas ærumnas pro peccatis tolerasse, vt puta, quia confixit carnes suas cruci, quod pro suis peccatis exi-

Sadic.

E tum produxerat lachrymarum, nunc consequenter ostendit diuinā consolationem, quę pro suis peccatis afflictos voluntariè consequitur. Hæc autem consolatio est triplex. Est misericordiæ, qua afflicti liberantur à miseria, secunda est venię, qua per pęnitentiam remittuntur crimina, tertia est glorię, qua lugentibus ęterna dantur pręmia. Prima igitur est consolatio diuinę misericordiæ. Nam qui in doloribus sunt, & miserijs, consolatione indigent. Et istos Dei consolatur misericordia, dum recolunt illud ps. Nunquid obliuiscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua miseri- F cordias suas? Secunda est consolatio veniæ, quoniam omnibus verè pœnitentibus plena promittitur, & datur venia. Sic enim dicitur Ezech. 18. Quacunque hora ingemuerit peccator, omniū iniquitatum eius non recordabor. Qui enim seipsum pro peccato punit sufficienter, amplius nō punitur à Deo. Tertia est cōsolatio gloriæ. Qui enim à peccato est absolutus, & hic voluntariè per seipsum punitus, quem locum sortiri debet nisi gloriæ? Matth. 5. Beati, qui lugent, quoniā ipsi consolabuntur. Omnis autem prædicta consolatio datur seipsum pro peccato punienti. Vnde hic G ait Amb. De cursis supplicijs, quæ propter peccata nostra toleramus, ad veniam pertinemus. Ipsa enim supplicia bonos emendant, & proficiunt malis. Vnde nonnulli philosophi disputauerūt obesse improbis absolutionem, prodesse mortem, cum vita illis incentiuum sit delinquēdi, in morte autem absumptum esse, finis sit peccatorum. De nostris cui hoc dubium? cū Salomon dicat, Qui parcit virgæ, odit filiū. Castigat autem dns, quem diligit. Pœna .n. corrigit, & emendat errantem. Si talis sit, qui emēdari nequeat, aufertur de medio, ne grauiora cōmittat. Mortuus .n. er- H rare nescit. Et ideo Ecclesiastes dicit, Laudaui mortuos magis quàm viuentes. Mortuus præfertur viuenti, quia peccare nescit. Qui ergo voluntariè pœnas scelerum suorum pertulerunt, cōsolationem domini merentur. Quod apertè dominus in Euangelio declarat, dicens per Abrahæ personam ad illum diuitem sæculi huius, Recordare fili, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autē hic cōsolatur, tu verò cruciaris. Ad propositum

Consolatio multiplex in pœnitentia.

Psal. 75.

Eze. 18.

Mors proficit malis, eisq; absolutio necet.

Eccle. 4.

Luc. 16.

stum ergo postquam Ps. supra posuit pœnitentiam & pœnam multiplicem tolerantam pro peccatis hic ponit pœnitentibus debitam absolutionem. Et ideo huic octonario præmittitur litera Sadic, quæ Consolatio interpretatur. Hic ergo agitur de consolatione quam hic recipit pœnitens & quilibet iustus in aduersis positus. Consolationem autem talis recipit ab octo: secundū quæ iste octonarius diuiditur. Consolatur enim primò ex consideratione supernaturalis voluntatis, & iustitiæ, in principio. Secundò ex euasione infernalis calamitatis & miseriæ: ibi, *Mandasti*. Tertiò ex assumptione personalis asperitatis & pœnitentiæ: ibi, *Tabescere*. Quartò ex inflammatione diuinalis charitatis, & amicitiæ: ibi, *Ignitum*. Quintò ex obseruatione salutaris humilitatis & obedientiæ: ibi, *Adolescentulus*. Sextò ex promissione regularis firmitatis, & cōstātiæ, ibi, *Iustitia tua*. Septimò ex percussione medicinalis tribulationis, & angustiæ: ibi, *Tribulatio*. Octauò ex desiderio supernalis fœlicitatis & lætitiæ: ibi, *Aequitas*. Quantum ergo ad primum sciendū quod magna consolatio est in aduersitate positis dum considerant diuinam voluntatem tātum esse iustam, quòd à iustitia errare non potest, quia ex hoc concludunt, ꝙ omnia, quę sustinent aduersa, non nisi sanctè & iustè à Deo sunt immissa vel permissa. Qd ostendens Greg. ait: Cum enim in hac vita ea, quæ nolumus, patimur, necesse est, vt ad eum, qui nihil iniustè velle potest, studiū nostrę volūtatis inclinemus. Magna quippe est consolatio in eo, ꝙ displicet, si consideramus quod illo ordināte, id erga nos agitur, cui non nisi iustum placere potest. Si igitur solum iusta scimus placere Deo, scimus autē pati nos mala, nisi quæ Deo placuerint, non posse, concludimus ꝙ iusta sunt cuncta quæ patimur. Valdè autē iniustū est, si de iusta percussione murmuramus. Et hęc cōsideratio Ps. cōsolabatur, vnde iustā esse Dei volūtatē considerās, ait, *Iustus es, domine*, &c. Vel aliter. Ps. hic vult reddere rōnem quare peccata sua supra dixit multū fleuisse, quia exitus aquarū deduxerunt oculi mei, & ratio est, quia Deus est iustus, & non pęnitentem iustè dānat ęternaliter. Timens ergo iustitiam Dei, flens voluit peccata cōmissa puniri.

Aduersa patiē tē consolatur cōsideratio voluntatis diuinæ.

Greg. 2. mor. c. 18

A Et hoc est, ꝙ hic d. Aug. ps. multū se fleuisse præuaricationē suā testatus est, proinde velut rationem reddens cur multum flere debuerat, & suū multum dolere peccatum. *Iustus* (inquit) *es, domine, et rectum iudicium tuum*. Hęc itaq; iustitia Dei, rectumq; iudicium, omni est metuendum peccanti. Hæc enim damnatur, quicunq; damnatur. Nec est oīno qui de sua damnatione contra Deum iustum rectè conqueri possit. Inde fletus rectus est pęnitentis, qm si cor eius impęnitēs damnaretur, iustissimè vtque damnaretur. Vel aliter. Ideo hoc d. ps. *Iustus es, domine*, &c. vt quilibet in aduersis positus, ad sua cōsideranda peccata recurrat, vel vt iustitiam cogitando leuius ferat aduersa, vel vt exemplum oībus detur diuinę iustitię. Primum B i. vt quilibet peccata sua consideret, ostendit hic Amb. d. *Iustus es, domine*, &c. Verè iustus est vir qui lachrymis profluens, inuolutus ærumnis, graui supplicio delicta persoluens, nō tędio vincitur, non meta frangitur, non labore lassatus, non ingratus, aut tristis est. Plerumq; enim vulgus hoīum sua delicta non repetēs, iniustè se putat tolerare, ꝙ patitur. At verò iustus, qui se ipsum statim in exordio sui sermonis accusat, iustitiam dūi prædicat ꝙ meritis suis digna patiatur. Dicendo enim istum Deum, dum suam iustitiā ante pronunciat, de iustitia dūi sperat & veniam. C Iustus enim Deus non sp irascitur. Sicut enim est vltor culpę, ita moderator est pęnę. Sicut vindex est peccatorum, ita remunerator est virtutum. Qui vult dare præmium, debet expectare certamē, quia nemo sine certamine coronatur. Sinit ergo nos sępe tentari, volens iustè pręmia dare. Luctanti itaq; non dormienti datur corona. Nec molles delicijs, sed labore exercitatos ornat victoria. Secundum, s. ꝙ consideratio diuinę iustitiæ, leuius aduersa tolerare faciat, ostendit idem Ambro. d. Iustus in aduersis iustitiam Dei laudat. Per D hanc enim nō sentit parens, teneris amissis liberis, non ęger in dolore, non naufragus in periculo, non reus in iudicio, non captus in laqueo. Clamant hanc iustitiam omnes sancti pressi aduersitatibus. Clamat Hieremias, cum futuræ captiuitatis populis annunciaret ærumnam, d. Iustus es, domine. Clamat iterum cum victæ plebis

Damnatus oīs iustè dānatur.

Iustitia Dei i aduersis ostēditur.

Iustitia Dei in aduersis nos fortificat.

plebis miserandis seruitijs augeretur, Iustus es, domine, quia os eius ad iracundiã irritaui. Et sub alia litera. Ita foris sine filijs fecit, & ab intus mors. Clamabant Hebræi, cùm propter virtutem deuotionis, & fidei gratiam fornacis ardentis amburentur incendijs, dicentes, Iustus es, domine in omnibus, quæ fecisti. Et ideo meruerunt, vt illæsi ignibus domini iustitias prædicarent. Daniel quoque propheta secundò in lacum missus leonum, & immanium ferarũ sæuitia, atq; horrore circundatus, iusta esse omnia Dei iudicia elamabat. Ionas quoq; inclusus vtero bestiali, iusta iniustorũ sorte damnatus, elamabat de ventre ceti in mari cum voce confessionis, & laudis, Supplico tibi. Dauid quoque cum fugeret à facie Absalon parricidalibus armis è regno egressus, cùm pro totius populi se offerret excidio, dicebat, Iustus es domine, & rectum iudicium tuum. Grex iste innocens quid fecit? Ego sum, qui peccaui. Ipse pater fidei Abrahã cum ad immolandum vnicus à sene filius posceretur, paternæ pietatis affectu, diuinæ iustitię confessionẽ temperabat, d. Iustus es domine, non. n. postulas alienum, sed tuũ reposcis, ipsum tibi restituo, quem dedisti. Hunc Iob imitatus, destitutus liberis, patrimonio nudatus amisso, amictũ sui corporis scindens ait, Nudus sum natus, nudus & moriar, dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen domini benedictum. Omnes ergo iustũ Deum predicãt. Qui moribunda sepulchro sua mẽbra cõponit, vt qui dãno vulneratur, aut funere filiorũ, dicat, Iustus es, domine. Quid. n. nostrum amittimus? Clamat Apostolus, Quid habes, ꝙ non accepisti? Quid igitur amittimus? Nihil. Reddimus enim, non amittimus. Iustus ergo dominus in periculis, iustus in damnis, iustus in vltionib. est. Tertium, .s. iustus est dominus, & immittẽdo aduersa, vt omnibus suæ iustitiæ det exẽplum. Vnde ibidẽ ait Ambr. Non solũ autem vnusquisque iustè suæ culpæ precium luit: verumetiã, dum vnus punitur, plurimi corriguntur. Ananias in actibus Apostolorum fraudatus precij, quod de agri sui venditione perceperat, crimen admisit, qui potuit nihil conferre & crimen euadere. Verum, ne quis impunè circũscribendos Apostolos arbitraretur, aut

Dan. 3. *Dan. 14* *Iona 3.* *2. Reg. 16.* *Gen. 22* *Iob 1.* *Aduersitatũ & filiorum mortis cõsolatio.* *Punitio vnius corrigit multos exẽplo.* *Act. 5.*

E misericordiæ suæ manus fraude cõtaminare perfidiæ, mortis addictos æternę, vniuersos ad fidei studium iusto terrore composuit. Pharao cum suo populo fluctibus mersus mundanæ conuersationis exemplum est, ne quis Dei populum persequatur. Deniq; potuit eũ voluntati suę facere obedientẽ, sed eius pęnæ exemplo omnes voluit emendari. Ideoq; dixit ad eum dñs, Qm̃ ad hoc ipsum te suscitaui, vt ponam in te virtutẽ meam, & annuncietur nomen meũ in vniuersa terra. Non vtiq; dñs suę laudis, sed nostrę correctionis incrementa quęrebat. Et eõcludit Ambr. d.
F Omnes igitur sapientes dicunt, *Iustus es domine, et rectum iudicium tuum.* Nec. n. tradimur aduersarijs sine iudicio ipsius, neque sine ipsius iudicio in tribulationes venimus. Denique hæc est instorũ consolatio, hoc est diuinum iudicium. Denique suprà habes, *Memor fui iudiciorũ tuorum, & consolatus sum*. Aduertis ergo, quòd domini iudicia iusta consolationes sunt.

Exo. 14.

Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis. 22 II

Hic ponitur secundum, .s. quòd iustorum consolatio est ex euasione infernalis pœnæ. Pœna enim hic voluntariè assumpta pro peccato, pro pęna satisfacit inferni. Testimonia enim sacræ scripturæ ostendunt, ꝙ peccatorem pęnitentem Deus recipit ad gratiam. Quæ quidem testimonia in prima veritate fundantur, quę falsa esse non possunt. Et ideo iustus hic afflictus, testimonio iustitiæ Dei instructus, gaudet se per pęnam temporalem pęnam euasisse æternam. Et hoc est, quod hic ait, *Mandasti iustitiam testimonia tua* &c. vt sit sensus, Tu mandasti iustitiam, .s. fieri de peccato, & hoc per testimonia tua, i. per verba sacrę scripturę, quę dicuntur testimonia Dei, quia in illis attestatur nobis Deus suam voluntatem. Iustitia autem hæc, quam mandasti, est, quòd aut homo hic punit peccatũ suum per pœnitentiam, aut ipsum tu punis æternaliter. Quod si hic temporaliter punitur per pœnitentiam, tu ipsum æternaliter non punis. Per testimonia ergo tua tu mandasti iustitiam, scilicet fieri de peccato. Et hoc idem alijs verbis replicat, d.

G *Ezec. 18* H *Pœna tẽporalis remittit æterna.*

Et

Veritas et iustitia pro eodem.

Et veritatem tuam nimis, scilicet mandasti. Nam veritas, & iustitia pro eodē accipiuntur in scriptura: Sic ergo per testimonia tua tu mandasti iustitiā, & veritatem tuam nimis nimis, idest, valde. Et vide hic multa inculcata, quæ peccatoribus terrore incutiunt. Vnde hic ait glossa, Multa hic inculcantur, quæ peccatores terrere possunt. Rectum enim iudicium, iustitia, & veritas sunt timenda omni peccanti, quia sic damnatur iustè quicunque damnatur, vt inde conqueri non possit contra Deum iustum.

2212 *Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.*

HIc ponit tertium, scilicet ꝙ iustorum consolatio est ex assumptione personalis asperitatis & pœnitentiæ. Sicut enim ęgrotāti sanitas recuperata magnā infert consolationē, sic ꝙ quanto maior fuerit infirmitas, tanto amplius gaudet se sanatum esse. Sic est de infirmitate spirituali peccati, quia quādo quis se considerat in magnis fuisse peccatis, & illa per pœnitentiam euasisse, gaudet se de illis egisse pœnitentiam. Sic & nunc Psal. gaudet se amore iustitiæ egisse de peccatis pœnitentiam, d. *Tabescere me fecit Zelus meus*, i. zelus & amor, quem habui iustitiæ tuæ fecit me tabescere; i. tabidum fieri, & pœnitentem. Nam ſm Grammaticos, Tabeo, tabes, idē est ꝙ putrescere, deficere, defluere. Et sic actum pœnitentiæ significat, quo caro macerata putrescit, deficit & defluit, & spiritus reflorct. Pœnitentia ergo, afflictus, & tabefactus Psal. d. *Tabescere me fecit Zelus meus*. Vbi notandū, ꝙ zelus multa significat. Est .n. idem, ꝙ amor, quod inuidia, quod æmulatio, siue imitatio. De hoc vide ver. 2186. Hic autem accipitur pro amore, vt sit sensus, *Tabescere me fecit Zelus meus*, i. amor meus me de peccatis meis fecit agere pœnitentiā. Et ſm Aug. iste textus diuersificatur, q̃a aliqui codices habent, *Zelus meus*: & aliqui, *Zelus tuus*. Sed ad idē tendit, quia amor, quo diligo Deum, est amor meus, & amor Dei, amor (inq̄) meus, q̃a in me, & à me est, & amor Dei, quo. s. amo Deum. Vnde hic ait August. *Zelus autem meus*, vel *tuus*, quod plures codices habēt, nullā ingerit quæstionem. Quod enim dicitur *zelus tuus*, significat hominē non sibi, sed Deo zelantem, ꝙ non repugnat si etiā dicatur *zelus meus*. Nā quid aliud dicit Apostolus, Aemulor enim vos Dei æmulatione? Nam dicēdo, Aemulor vos, quid nisi æmulationē demōstrat esse suam? Sed quia non sibi, sed Deo zelabat, ideo addidit, æmulatione Dei. Hanc quippe dicimus Dei, quia suo spiritu, fidelibus suis inspirat Deus. Amoris enim est, non liuoris. Et alibi dicitur, Zelus domus tuæ comedit me, quia domum Dei zelabat Christo, nō sibi. Sponsus enim sibi zelat sponsam suam, amicus aūt sponsi non eam sibi debet zelare, sed sponso. Bonus ergo huiusmodi intelligendus est zelus. Vel per zelum intellige quendam amoris feruorē, quo animus contra malos accenditur, sicut de Christo legitur, ꝙ videns contra legem Dei vendentes & emētes in templo, zelo domus Dei accensus oēs eiecit. Et isto modo videtur hic Ps. zelū accipere: propter illud, quod sequitur, s. *quia obliti sunt verba tua*, &c. Istum zelum habuerunt patres antiqui, vt Phinees, Helias, Mathathias &c. De quibus hic dicit Ambr. Est zelus ad vitam, & est zelus ad mortem. Ad vitam zelus est, diuina præcepta seruare, amore dominieius custodire mandata, vt fecit Phinees, de quo in Numeris dixit dominus ad Moysen, Phinees filius Eleazar, filij Aaron sacerdotis, sedauit furorē meū à filijs Israel, in eo ꝙ æmulatus est zelum meum in illis, & non consumpsi filios Israel in zelo meo. Cæsa iacebāt vigintiquatuor milia populorum, tendebat pœna in oēs, nec vllus finis exitij. Arripuit gladium Phinees, duos occidit, interdicta sibi consuetudine copulatos: redemit oēs, indignationē dñi mitigauit. Dedit victoriam, quib. negabat salutem. Quā salutaris igitur Dei zelus. Nō vnius temporis illud vitium fuit, & nunc Madianitis miscetur Iudæus. Madianitis est hæreticorum perfidia, cùm populum Dei tentat. Quàm multis populis meretrix ista ferialis irrepsit, quæ publico funere totum populum communi morte tumulauit? Veni ergo & nunc Phinees, corripe gladium verbi Dei, interfice perfidiam hæreticorum, ne propter eam populus vni-

Margin notes: *Tabescere quid sit.* — *Zelus multa significat.* — *Zelus noster est zelus Dei.* — *1. Cor. 11.* — *Psal. 68* — *Ioan. 2.* — *Zelus duplex, scilicet ad mortem, & ad vitā.* — *Nu. 25.*

vniuersus inteteat. Vrget ira cęlestis, percute ipsam vuluam impietatis, generatorumq; perfidiæ: ne partus formetur infęlix, ne adulterina conceptio diffundat seminariũ præuaricationis, & sceleris. Hũc zelum debet habere sacerdos, qui studet seruare ecclesiæ castitatem. Et ideo princeps sacerdotum 'd. Zelus domus tuæ comedit me. Et Phinees sacerdos erat, & nepos sacerdotis, & filius sacerdotis. Bonus zelus, & vtilis in sacerdote: præcipuè ne negligens sit, ne remissus sit. Melius est enim, vt vnius, aut duorum damnatione plurimi liberentur, q̃ duorum absolutione plures periclitentur. Zelũ Dei habuit Helias, & ideo raptus est ad cœlum. Zelans (inquit) zelaui dñm. Zelũ Dei habuit Mathathias, qui aduersus sacrilegia Antiochi excitauit Dei plebem. Zelum istum Dei, qui habent, oẽs sibi inimicos putant, qui sunt hostes Dei, quamuis patrem, fratrem, sorores, de omnibus dicit hostes facti sunt mihi &c. Et infrà concludens ait: *Beatus ergo, qui zeli nouerit disciplinã: & oderit eos, qui domini gratiam relinquentes, salutem propriam deseruit, fraudis errorem sibi asciscunt.* Ideo subditur: *Quia obliti sunt verba tua inimici mei.* Sed qui sunt inimici isti? Respondet Ambros. d. Illos Psal. suos dicit inimicos, qui inimici sunt Dei, qui Deũ in sua propria venientem non erant recepturi. Hos graues hostes, hos inimicos suos propheta testatur, non qui sibi essent, sed qui Christo rebelles. Deniq; & alibi d. Et super inimicos tuos tabescebã, iusto odio oderam illos. Grauior sunt arma perfidię q̃ pugnę. Nemo. n. grauior hostis oium, q̃ qui omnium lędit auctorem. Ideo ergo zelo magno acquisitus est populus nationum, qñ à suo populo Deus negabatur. Neque. n. poterant aut fidei deuotionẽ aut disciplinam tenere virtutis, qui memoriam pręceptorum cœlestium non tenebant. Sic Adã de paradiso eiectus, sic populus Iudæorũ de prerogatiua electionis exclusus est.

Psal. 68 *4. Reg. 2* *1. Mac. 2.* *Inimici Dei sũt etiã nostri inimici.* *Ps. 138.* *Hostis omnium est peccator.*

Ignitum eloquium tuum vehementer: & seruus tuus dilexit illud.

HIc ostendit quartum, scilicet quòd iusti consolentur ex inflammatione diuini amoris & charitatis. Inter omnia enim, quæ mentem consolantur, est

E amor, sicut & inter omnia odium turbat. Amorem autem nobis tribuit verbum, quod ignitum dicitur, quia ad Dei amorem nos accendit. Et hoc est, quod hic ait Psal. *Ignitum eloquium tuum* &c. Vel per ista verba vult ostẽdere Ps. causam quare zelo tabescebat, quia inimici obliti erant verborum Dei. Et causa est, quia inflammatus verbo Dei, ad Deum reducere volebat iniquos, & suos persecutores, quos peccatum disiungebat à Deo. Ideo ait, *Ignitum eloquium tuum* &c. Vnde hic ait August. Volebat inimicos Deum amare,

F quos ipse amando zelabat. Nõ ingratus enim gratiæ Dei per quam fuerat ex inimicis Deo reconciliatus, etiam ipse suos diligebat inimicos, quia flamma dilectionis ardebat. Ideo ait, *Ignitum eloquium tuum vehementer: & seruus* &c. Meritò zelabat in suis inimicis cor impœnitẽs, q̃ fuerãt obliti verborũ Dei. Ad hoc enim eos flagitabat adducere, quod ipse flagrantissimè diligebat. Vnde hic notat quòd verbum Christi ignis dicitur ignituus, quia inflammare mentem nouit, & omnia vitia consumere. Vnde hic Ambr. d. *Ignitum eloquium tuum* &c. Ignis ergo

G hic, sermo Christi est. Et bonus ignis, qui calefacere nouit, exurere autem nisi sola vitia nescit. Hoc igne super bonum fundamentum posito apostolicum illud aurum probatur, hoc igne illud morum, vel operum examinatur argentum, hoc igne preciosi illi lapides illuminantur, fœnum autem & stipula consumitur. Mundat ergo hic ignis animam, consumit errorem. Vnde dominus ait, Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Hic est ignis, qui ardet ante dominum. Nisi enim quis flagrantiam deuotionis assumpserit, præsentiam domini habere non poterit. Accende ergo hunc

H ignem prius in mentibus tuis, vt Christi lumen tibi effulgeat. Ignem quidem hũc dominus misit in terram, non vt eam Sodomitano rursum (sicut scriptum est) ardeat incendio, nec vt eam donato munere fœcunditatis, aut vsu vel flore viriditatis exueret Opus enim suum probare dñs magis, & augere, quàm imminuere, aut damnare consueuit. Neq; verò dignũ erat, vt elementa innoxia nostri luerent scele-

Ignis dicitur verbũ Dei. *Ioan. 15* *Ignis domini verbi humilitas.*

sceleris vltionem. Quid natura delique A rat, si adulta iam soboles errauit? Nō erat partus in vitio, si deuio lapsa est errore progenies: sed vsus in culpa. Quem ergo dominus ignem in nouo spiritu testamento, qui secretus mentium diuinæ cognitionis ardore inflammaret affectus: qui vaporem fidei, & deuotionis adoleret, qui
Hie.20. cupiditatem virtutis accenderet? Hoc igne Hieremias calefactus dicit, Et erat ignis
Luc.24. flammigerans in ossibus meis. Hoc igne sermonum celestium vaporati Cleophas, & ille alius dicebant, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis scripturas? Hoc igne vrebatur rubus, & B
Exod.3. non exurebatur. Vrit ergo sermo diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris: non vrit vt perdat. Denique hoc igne succensi
Dan 3. Hebræi, fornacis ardentis vaporem nec timere nec sentire potuerunt. Meritò ergo bonus seruus Dei diliget ignitum Dei eloquium, quo induitur charitas, quæ timorem excludit. Tripliciter igitur tibi describe ignitum eloquium domini, quia scilicet mundat, quia accendit, quia illuminat audientes. Hic est ergo ignis diuinus, qui super Apostolos descendit in linguis igneis, quia hoc igne, scilicet charitatis, exardere debent, qui annunciant, vt hic C ait glos. Quem in se habere debent qui alios incendere volunt: dilectionis professionem cura continet pastoralis. Inde quod Romanus pontifex cappa rubea induitur, & quia totus igne charitatis ardere debet, & omnia ex charitate facere omnino quoq; martyrio non deesse, Christi gerens personam: cuius vestimentum est, sicut calcantium in torculari.

Ignis dicitur charitas.

2214 ***Adolescentulus sum ego, & contemptus: iustificationes tuas non sum oblitus.***

HIc ponit quintum, scilicet quod iusti D consolantur ex obseruatione humilitatis & obedientiæ. Sicut enim est senectus moralis duplex, quia senectute quandoque significatur morū grauitas, Iob 12. In antiquis est sapientia: & est antiquitas peccatorum, Dan.13. Inueterare dierum malorum, &c. Sic & suo modo duplex est iuuentus siue adolescentia, scilicet stoliditatis. Iob.20. Replebuntur vitijs adolescentiæ suæ: & adolescentia virtutis, & humilitatis, Thren.3. Portauit iugū ab adolescentia sua. Psal. autem hic accipit adolescentiā pro humilitate. Et est sensus, *Adolescentulus sum ego & contemptus*, idest, in meipso humilis, & à malis vilipensus: tamen ab humilitate contemptus non recessi, sed mandatis tuis obediens fui, quia iustificationes tuas non sum oblitus. Et attende, quòd secundum August. hic adolescentulus non stat absolutè, vnde aliqui textus habent, *iunior sum ego*, & sic omnis minor ætate, alio respectu illius, iunior, & adolescentulus dici potest. Quasi dicat, Inimici mei antiquiores obliti sunt mandata tua, sed non ego iunior. Per hoc enim duos populos vult exprimi, scilicet populum Iudæorum, & populum gentilium ad fidem conuersorum. Antiquior populus (scilicet Iudaicus) Dei mandata est oblitus, sed iunior (scilicet Christianus) illa obseruat. Vnde hic ait Aug. *Adolescentulus sum ego* &c. vel *Iunior*. Hic adolescentulus vel iunior in comparatione maioris accipitur. Hic ergo duos populos agnosca mus qui luctabantur in vtero Rebeccæ. De quibus dictum est, Maior seruiet minori. Iste minor non est oblitus iustifica- *Gen. 25* tiones Dei, cum inimici maiores sint obliti. Iste versus secundum Ambr. tripliciter exponitur, scilicet literaliter, & hoc de *Rom.9.* Dauid allegoricè & hoc de Christo, & moraliter, de populo Christiano. Primò ergo hunc exponit literaliter de Dauid. Vnde ipse Ambros. dicit *Adolescentulus sum ego* &c. Ipse enim Dauid iunior fratribus cum patris oues pasceret, tanquam vili alligatus obsequio, non est oblatus Samueli sacerdoti quali indignus, qui vngeretur in regnum. Sed à sacerdote quæsitus & accersitus de pascuis, prærogatiuam regiæ vnctionis accepit. Postea quoque progressus ad bellum, cum Golias totum populum Iudæorum corporis sui mole despiciens, singulari certamine prouocaret, timentibus cæteris, hic poscit à rege, vt congrediendi sibi permitteret facultatem. Necdum quidem tanto certamini habilis æstimatus est, rege d. Non potes ire ad allophyllum, & pugnare cūm eo, quoniam tu puer es, & ille vir bellator à iuuentute sua. Neque fuisset admissus, nisi fecisset fidem, quod in sua adolescentia *1. Re.7.* leonem suis manibus strāgulatum, extri- *17.*

Dauid iunior ad regnū fuit electus.

Adolescens accipitur et in bono & in malo.

ctis raptæ ouis cruribus, peremisset. Ipse etiã despectus ab allophyllo, quod aduersus armatum bellatorem cum virga & lapidibus processisset, tetulit nō viribus suis fretum esse, non atmis: sed in nomine domini confidentem ad ipsum esse progressum, vt lacessitæ plebis auferret opprobrium. Hic ergo iuuenis, atque despectus strauit allophyllum, potitusque victoria, in decem milibus, iuuencularum psallentium testimonio triumphauit. Consequenter ostendit Ambr. quod ista verba intelliguntur de Christo, cuius figura fuit ipse Dauid. Vnde dicit, Gerebat autem Dauid typum Christi, qui quasi despectus venturus esset in terra, totum populum mundi huius crucis suæ prelio liberare, cui applauderent animæ sanctorum per baptismatis sacramentum renouatę. Qui verum illum Goliam reuelatum nobis ac proditum verbi sui gladio trucidasset. Licet igitur verus Golias humilitate filij Dei stratus amisit caput, quod in multas artes vertebat, & fraudes, psallunt securè iam animæ, quæ peccatorum suorum tormenta deflebant, dicunt, Saul triumphauit in milibus, sed Dauid in decem milibus. Rex ille durus indignatur, & irascitur, eo quod canerent iuuenculæ, quia duritiæ filius paucos decepit. Christus totum mundum redemit. Dicat ergo Christus natus ex Virgine, *Iuuenis ego sum, & despectus: iustificationes tuas non sum oblitus*. Tertiò ista sunt verba populi Christiani, qui antè despectus erat, modò autem electus. Vnde consequenter d. Ambr. Dicit etiam populus nationum in illa prima electione despectus, rudis adhuc fide, & studio primæuæ deuotionis adolescens, vel certè renouatus aquilæ iuuentute per baptismi sacramenta: *Adolescentulus ego sum & contemptus* &c. Ille ergo despectus ante preferor: iam anteponor electis. Ille antè despectus populus peccatorum, habeo cœlestium sacramentorum venetanda consortia. Iam mensæ cœlestis honore suscipior, epulis meis non pluuia vndatur, non terræ partus laborat, non arborum, fructus, potui meo non flumina quærenda, non fontes, Christus mihi cibus, Christus mihi est potus. Caro Dei cibus mihi, & Dei sanguis est potus. Dicit ergo populus Christianus, *Adolescentulus sum ego, & contemptus, iustificationes tuas non sum oblitus*. Hoc verè dicit, si humilis corde, si mitis atque mansuetus. Dicat ergo, *Adolescentulus sum ego* &c. Præmittit generalem ætatis iactantiam, quò plus commendet humilitatis suæ gratiam. Non mirabilis humilitas in senectute. Quæ effęta viribus, fracta debilitatibus, tristis doloribus, anxia suspirijs, cocta curarum æstibus, & ipso viuendi mœsta fastidio, alacritatem est oblita, iactantiamque. Rara sanè in iuuenibus est humilitas, ideoque miranda. Dum ętas viget, dū vires solidę, dum sanguis æstuat, dum solicitudo nescitur, dum ignoratur debilitas, dum lætitia frequentatur, tunc feruet iactantia, tunc se iuuentutis superbus extollit affectus, tunc humilitas quasi vilescit, abiecta contemnitur, tunc subiectio degeneris conscientię existimatur infirmitas. Grandis igitur morum est assuefacienda maturitas, quæ vincat naturam.

Reg. 18.

Christus iuuenis mūdum redemit despectus.

E

Humilitas in iuuene mirabilis est, non in sene.

F

Iustitia tua iustitia in æternum: & lex tua veritas. 221

HIc ponit sextum, scilicet quòd iustus consolatur ex firmitate promissionis diuinæ iustitiæ. Iustitia enim virtus est, vnicuique proportionaliter secundum merita retribuēs & bonis præmium, ac supplicium malis. Sed in hoc quandoque deficit iustitia nostra ab actu exteriori, quandoque, scilicet propter impotentiam, quandoque propter nescientiam, quandoque propter accusationem falsam, & probationem, vt puta quia quandoque iustus probatur reus, & reus iustus affirmatur. Iustitia autem diuina in nullo deficere potest. Et hoc multum consolatur iustos, quia ex hoc sperant indubiè se à Deo præmiandos. Et hoc considerans Psal. dicit. *Iustitia tua iustitia in æternum*: vt ly *iustitia* primò stet pro virtute iustitiæ, secundo autem loco stet pro actu ipsius iustitiæ, scilicet pro præmiatione bonorum, vel malorum punitione. Vel aliter, vbi sciendum quod alia est iustitia Dei, alia est iustitia hominis. Nam iustitia Dei dicitur illud quod facimus solum propter Deum sine admixtione alicuius peccati, vel mali. Et sic iustitia Dei est, quando bonum fit bene, scilicet in statu gratiæ eo modo, quo debet fieri. Et de ista

G

H

Iustitia duplex, scilicet Dei & hominis.

Psal. 78.

ista iustitia dicitur, Iustitiæ domini rectæ lætificantes corda &c. De ista etiam iustitia dicitur extra de verb. signific. c. forus, quod iustitia cum scelerato homine consortium habere non potest. Dicitur igitur ista iustitia Dei, quia Deum acquirit æternaliter pro præmio. Iustitia verò hominis dicitur quæ aliquo peccato manet permixta, vt si quis aliquod bonum faciat, sed nō bene, vt si quis ieiunat nō propter Deum, sed propter corporis sanitatem, & huiusmodi. Et dicitur ista iustitia hominis, quia solum in conspectu hominis apparet iustitia, sed non in conspectu Dei. Et quia tales iustitiæ peccato sunt admixtę, ideo deturpatę dicuntur. Esa. 64. Quasi pannus menstruatæ sunt iustitiæ nostræ. Et ista iustitia non manet in æternum, quia ęternum premium nō meretur apud Deum. Istam ergo differentiam innuens Ps. d. Deo, *Iustitia tua iustitia in æternum*. Et istum intellectum hic habet Ambr. d. *Iustitia tua iustitia in æternum*. Possunt quidem singuli homines facere opera iustitię, sed non in æternum manentia. Diues ille, cui abundauerunt in hoc sæculo diuitiæ, fortasse fecerat aliqua opera iustitiæ, quorum remunerationem in presenti vita acceperat, non fuerunt illa iustitia in æternum, quia nec remuneratione perpetua digna. Pleriq; etiam non rapiunt aliena, quod est opus iustitiæ, sed nesciunt de proprio largiri. Alij inuadentes indebitas facultates, quo speciem iustitiæ sibi quærant, solent offerre pauperibus. Non est ista in æternum iustitia. Multi iusti plerumq; grauiter delinquunt, non habentes æternę fructum iustitiæ. Soli Deo supetit in perpetuum per omnia possidere iustitiam, qui pascit iustos, & iniustos. De illo enim qui debito modo opera iustitię facit dicitur, Dispersit, dedit pauperibus; iustitia eius manet in sęculum sæculi. Sequitur, *Lex tua veritas*. Ex hoc enim vult Ps. dare differentiam inter legem antiquā, & legem euāgelicam, quia lex antiqua solum erat quędam figura, siue vmbra nouę legis, lex autem euāgelica est veritas, per ipsam antiquam legem figurata. Et hoc notans Ps. Christo d. *Lex tua veritas*, sed non est figura. Et ad istum intellectū exponit Ambr. istum passum, d. Sed quomodo istud accipimus? An quia lex Dei ve-

Esa. 64.

Ps. 111.

A ritas est, quia omne, quod statuit Deus verū est, sicut infra dicitur, *Omnia mandata tua veritas?* An quia veritas est lex Dei, quia non mētitur Deus? Apud eum igitur veritas lex est, fallacia, præuaricatio est. Sed & sic pōt veritas lex Dei esse. Apud Iudęos igitur non est lex Dei, quia nō recipiunt legis veritatem. Lex Dei spiritualis est, sicut dicit Apostolus, non habent ergo veram legem, qui eam non accipiūt spiritualiter. Quod autem non verum, mendax est, quod mentitur, occidit. Litera ergo, quæ occidit, mentitur: spiritus autem, qui viuificat, veritas est. Accipiamus B ergo euangelium, quod est lex Dei, quæ veritas est, non typus, non vmbra, non exemplar cęlestium, sed ipsa cęlestia. Vnde scriptum est, quia finis legis Christus est, non defectus quippe, sed plenitudo legis in Christo est, quia venit non legem soluere, sed adimplere. Omnis ergo veritas est in nouo testamento, in antiquo autē, figura veritatis. Verè ergo illa antiqua lex veritatis exemplar est. In exemplari enim sanguis agni funditur, sed in veritate Christus immolatur. Quid autem in hoc manifestius esse potest, quā ꝙ Ioan. euangelista dicit, scilicet quod lex per Moysen C data est, gratia autē, & veritas per Iesum Christum facta est. Si. n. veritas fuisset in lege, nō fuisset veritas facta per Christū.

2. Cor. 3

Lex antiqua figura fuit legis euāgelicæ.

Matt. 5.

Ioan. 1.

Tribulatio, & angustia inuenerunt me: mandata tua meditatio mea est. 2216

HIc ponit septimum, scilicet quod iusti consolantur in aduersis. Sciens enim homo iustus, ꝙ aduersis culpa purgatur, & pœna peccato debita persoluitur, lætantur cum illis premitur, & ex illis fiduciam ampliorem suę salutis assumit. Sicut infirmus etsi gustui potio sit amara, D mente tamen ipsam sumendo lætatur, sciens illā esse sanatiuam. Sic & iusti plus in tribulationibus, & angustijs lætantur mente quàm in prosperis. Quod notans Greg. d. Iusti prospera huius vitæ ægrè ferunt, & molestè presentis vitę blandimenta tolerant, quia per hæc vtrunq; se tardari interno desiderio non ignorant. Plus enim in hoc mundo honor quàm despectio occupat, & magis prosperitatis sublimitas quā necessitatis aduersitas grauat.

Aduersitas tribulationis cōsolationem dat iustis, nō prosperitas.

Greg. 5. mor. c. 1.

Per hanc namq; nonnunquam cum homo exterius premitur, ad concupiscenda, quæ intus sunt, liberior relaxatur. Per illā verò dum animus multis parere cogitur, à desiderij sui cursu retinetur. Vnde fit, vt sancti viri magis in hoc mundo prospera quàm aduersa formidēt &c. Sic igitur ad propositum, exultant iusti magis dum premuntur aduersis, quàm cum prosperis extolluntur. Et per adnersa amplius ad Dei mandata meditanda & obseruāda eriguntur, quàm per prospera. Et hoc notans Ps. *Tribulatio et angustia inuenerunt me*, &c. Et nota, quòd aliquando tribulatio, & angustia inueniuntur ab homine, vt Ps 114. Tribulationem, & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui. Quandoque verò inueniunt hominem. Sic enim & ibidem dicitur. Circundederunt me dolores mortis & pericula inferni inuenerunt me. Sic & hic conformiter, d. *Tribulatio & angustia inuenerunt me*. Quæ autem inter ista sit differentia, vide vers. 2021. 2032. Vel aliter: Tribulationes omnes generaliter quærunt, sed aliquos inueniunt, aliquos non. Illos inueniunt, qui sunt digni corona, qui per illas inueniunt Christum, illos verò non inueniunt, qui coronari nō sunt digni, nec Christum inueniunt. Et sic quamuis multi mali tribulationibus premantur, ipsos tamen tribulatio non inuenit, sed premit. Quid est enim inuenire, nisi rem perditam recuperare? Et sic solum illos tribulatio inuenit, quos recuperat, & ad statum perfectionis adducit. Et istum intellectum hic ponit Ambr. d. *Tribulatio et angustia inuenerunt me*, &c. Quærunt tribulationes, & necessitates hominem, & quandoq; inueniūt, & interdū non inueniunt eum, inueniunt ille, cui corona debetur, non inenitur, qui idoneus certaminis non probatur. Tribulatio igitur, velut quędam gratia est. Deniq; sacrificium Deo spiritus contribulatus. An nō gratia est, quæ operatur patientiam? Qui ergo inuenerat tribulationes profectum esse, quæsitus à tribulationibus inuentus est, nec refugit. Dicit Sapientia. Quęrent me mali, & non inuenient. Non quia dominus nolebat inueniri ab omnibus, qui omnibus etiam non quærentibus se offerebat, sed quia his operibus quærebatur, vt indigni essent, qui quęrerent, inuenire.

Tribulatio & aduersitas aliquos inuenit, aliquos non.

Psal. 50

E Cæterum Simeon, qui eum expectabat inuenit. Inuenit Andreas, qui ait ad Simonem, Inuenimus Messiam, qui dicitur Christus, Philippus quoque dicit ad Nathanael, Quæ scripsit Moyses, & prophetæ, inuenimus Iesum ad Nazareth filium Ioseph. Et vt ostenderet quemadmodum Christus inueniretur, ait, Veni, & vide. Qui ergo Christum quęrit, veniat nō corporis gressu, sed mentis vestigio. Videat eum, nō exterioribus oculis, sed internis. Videat, quod Christus morti se subdit, vt a nobis iugum mortis excuteret. Ille suscepit mortis seruitutem, vt tibi tribueret æternæ vitæ libertatem. Qui quærit ergo Christum, & quærit tribulationem, nec re- F fugit passionem. Denique Dauid dignus erat, vt à tribulatione quæreretur, tribulationem & ipse quæsiuit, quam nisi quæsiuisset, non inuenisset. Quòd autem inuenerit, ipse testatur. d. Tribulationem, & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui. Et alibi, In tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine. Bona igitur tribulatio, quæ dignos facit vt in latitudine exaudiantur à domino. Gratia autē est exaudiri à domino Deo nostro. Qui igitur tribulationem nō refugit, inuenit, G qui non refugit, inuenitur. Non enim refugit, qui mandata sensu, operibusq; meditatur. Nam vtiq; illum athletam certamina inueniūt, qui in vsu exercitij fuerit constitutus, qui verò exercitium dereliquerit, sine dubio non poterit reperiri, quia indignus est, vt quęratur. Dicit ergo Ps. *Tribulatio & angustia inuenerunt me*, quia paratum cor semper habebat, nec tribulationem refugiebat, dum in diuinis mandatis meditabatur. Et hoc est, quod ait, *Mandata tua meditatio mea est*, quæ scilicet, mandata tribulationibus, & pressuris subiectos esse nos docent.

Luc. 2.

Ioan. 1.

Ps. 114

Ps. 117

H *Aequitas testimonia tua in æternum, intellectum da mihi, & viuam.* 2217

Hic ponit octauum. s. quod iusti consolantur ex desiderio supernæ gloriæ. Si enim consolatur operantem præmium operis consideratum, prelianté spes promissę coronę, mulierem in partu laborantem filius natus, multo fortius iustos hic laborantes varijs tribulationibus spes æter-

æternę fęlicitatis consoletur: Sic etenim Psal. sciens omnia hic aduersa inflicta etiā martyria, quæ corporis mortē inducunt, esse iusta, & collatiua vitæ æternæ, consolatur in tribulationibus, d. *Aequitas testimonia tua*, &c. Per testimonia ergo Dei intellige martyria & tribulationes, vt supra dictum est ver. 2099. Illa enim etsi vitam corporis interimunt, tamen vitam veram animæ donant. Et ista iusta, & æqua dicūtur, quia, si Christus pro nobis vitam suam posuit, & nos pro eius fide vitā ponere iustum est, & æquum. Vnde hic ait August. Intellectum postulat, quo intelligere possit, quàm sit contemnendū, quod ei possunt auferre persequentes inimici, à quibus se dicit contemptum, Ideo dixit, *Et viuam*: quia si eousque tribulatio, necessitasq; peruenerit, vt per inimicorum persequentium manus vita ista finiatur, viuet in æternum, quia temporalibus pro ponit iustitiam, quæ manet in æternum. Quæ iustitia in tribulatione, & necessitate martyria sunt Dei, hoc est testimonia, pro quibus sunt martyres coronati. Vel aliter, considerans Psal. testimonia Dei in scriptura contenta, tam alta esse, & profunda, in quibus tamen vera vita animæ continetur, quòd sine speciali Dei gratia virtute nostri intellectus penetrari non possunt. Ideo vt in ipsis viuere possit, in his postulat intellectum à Deo sibi illuminari, dicēs, *Aequitas testimonia tua*, &c. Vnde Ambrosius ait, *Aequitas testimonia tua*, &c. Quis tantus est, qui possit intelligere Dei testimonia? Et ideo intellectus à Deo postulandus est, cuius tanta est vis, vt initium eius sit plenitudo virtutis. Deniq; scriptum est, Pietas autem in Deum initium intellectus, quę virtutum omniū fundamentum est, iuxta humanarum rerum, & celestium disciplinam. Pietas amica Deo, parentibus grata, dominum conciliat, necessitudines fouet, Dei cultura est, merces parentum, filiorū stipendium, Pietas (inquam) istorum tribunal, egenorum portus, miserorum suffragium, indulgentia peccatorum. Qui. n. habet intellectum, ipse verè est pius. Intelligit. n. humanę lubricū fragilitatis, & cito ignoscit erratis. Intelligit commune nobis datum naturæ, vsusque consortium, & ideo pauperibus tanquam debitum soluit, nec

Aduersitatem æternam cōferūt.

Intellectus est maximę virtutis

Pietas magna virtus est.

inficiatur tanquam indebitum. Intelligit vices esse calamitatum, & ideo tanquam naufrago mundi, portu quodā suæ humanitatis occurrit. Hęc perfecta virtus in hominibus, hęc plena in Deo laus est. Meritò ergo Salomon intellectum sibi etiam, vt paternum secutus magisterium, à dño postulat, d. Ego sum puer humilis, & ignoro introitū meum, & exitū, & seruus tuus in medio populi tui, quē elegi, populum multum sicut arena maris, & dinumerari non potest præ multitudine. Dabis ergo seruo tuo cor prudens, audire, & iudicare cum iustitia populum tuum, & intelligere inter bonum, & malum. Vnde placuit domino, ꝙ sibi non longęuitatē vitæ, & regaliū diuitiarum copias, sed sapientiam ad intelligenda domini iudicia, & iustitias depoposcit. Ideo tantum populum regno pacifico gubernauit, quia non vsurpauit vt Adam boni & mali scire distātiam, sed intelligere eius gratiam orauit à Christo. Quod. n. scire diuinum est, hoc à domino Deo tuo vt possis cognoscere promerendum est. Si petisset Adam sicut petiuit Dauid, nequaquam in illos inextricabiles erroris laqueos incidisset, quibus omnis eius hæreditas strangulatur. Ideoque mortuus est, & quod grauius est morte peccati, qui antè vsurparat scire, q̄ intellectum quo viuificaretur, acciperet. Viuificat ergo intellectus vt spiritus, quia ipse intellectus gratia specialis est. Ideoque intellectū munere suo spiritussanctus operatur. Intellectus autē bonus est omnibus, qui eum faciunt, quo docemur, quia non solum sensu complecti, sed etiam factis id quod intelligimus, exequi debemus.

3. Reg. 3

Ps. 110.

2218 C*lamaui in toto cordē meo, exaudi me, domine: iustificationes tuas requiram.*

HIc est decimusnonus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimanona litera alphabeti Hebræorū, quæ est Coph. Quæ meritò huic octonario præmittitur. Nam Coph interpretatur Conclusio, vel Aspice. Vbi notandum, ꝙ quanto quis amplius se diuino mancipat seruitio, quanto deuotior fuerit, quanto altioribus reuelationibus sublimatus, quanto spirituali consolatione recreatus, tanto

Coph.

tanto amplius dęmon illud persequitur il lum tentat, illum concludere innititur, vt dictum fuit vers. 56. 377. 620. Quando autem quis magis sic à diabolo vrgetur, & concluditur tentationibus, necesse est, vt aspiciat circunquaque modum, quo possit euadere, vt aspiciat ad Deum orando pro sua liberatione. Quæ omnia in isto octonario non docet Ps. Vnde istam literam coph ad istum octonarium applicans Ambr. hic dicit, Coph interpretatur Conclusio, siue Aspice. Quę duo bene sibi conueniunt. Nam qui concluditur, circunspicere se debet, & causam periculi non dissimulare, maximè cum tale discrimen sit. Et consequenter declarat, quid hic sit conclusio, per simile dicens: Concluditur vnusquisq; tumescentibus visceribus internisve faucibus, cum interclusio spiritus commeatu spirandi commercia coarctantur. Ita etiam qui animo angitur, & quibusdam aduersis imminentibus perurgetur, concluditur non minoribus angustijs mentis quàm corporis. Maior est enim animæ æstus quàm corporis. Conclusus igitur visceram tumore, medicum quærit, vt possit compulsare periculum, & constricta laxare. Veniens medicus tentat omnia, explorat interna. Et tu ergo conclusus animi feruore, aspice temetipsum interiore oculo, morbi vis vrget, feruet tentatio, noxia conscientia peccatorum præmittit, intercipiunt sensum mentis angustiæ, cognosce teipsum, & orationis quære medicinam. Posce vt veniat medicus ille, qui descendit de cœlo, qui maximè ægrotos requirit. Sicut ipse ait: Nõ opus est sanis medico, sed ijs, qui malè habent. Habes vulnera, ne differas, habes vlcera, ne timeas, verbo, non ferro, curare consueuit. Aspice igitur illis oculis, qui bus Dauid auxilium quæsiuit, & meruit. Leuaui (inquit) oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Qui enim mundum condidit, tuetur accolas mundi. Hoc facere te monuit Hieremias in Threnis, sub hac litera dicens ad Hierusalem, Surge in nocte in principio vigiliarum tuarum, effunde sicut aqua cor tuum ante conspectum domini, extolle ad dominum manus tuas pro animabus paruulorum tuorum, qui deficiunt fame. Ecce, demonstrauit summam conclusionem, nec vllum remedium nisi in aduentu domini nostri Iesu Christi, qui solus desperatis possit afferre medicinam. Conclusus ergo clama ad dominum, & dic, *Clamaui in toto corde meo*, &c. Ex quibus apparet, quòd conclusis pressuris aduersantium remedium opportunum est, per deuotam orationem clamare ad dominum. Quod facere docet iste octonarius. Docet enim, quod aduersitatibus, vel tentationibus pressus, siue conclusus, vt in suis orationibus à Deo adiuuetur, octo debet facere, scilicet primò totum cor ad Deum debet eleuare, in principio. Secundò salutem animæ primò debet postulare, ibi, *Clamaui ad te*. Tertiò spem in solo Deo debet collocare, ibi, *Praueni*. Quartò periculum orando debet præuenire, ibi, *Præuenerunt*. Quintò misericordiam Dei humiliter debet implorare, ibi, *Vocẽ meam*. Sextò pro malis peccatoribus Deum debet inuocare, ibi, *Appropinquauerunt*. Septimò Deum in omnibus esse iustum debet affirmare, ibi, *Prope*. Octauò Deum in promissis fidelem debet prædicare, ibi, *Initio*. Quantum ergo ad primum, ostendit quod orans volens exaudiri, totum cor suum ad Deum debet eleuare. Sicut enim toto corde Deum debemus diligere (vt patet vers. 2029.) sic & orando toto corde ad ipsum clamare debemus. Ille orando non toto corde clamat, qui aliquid cum Deo petit, ille autem toto corde clamat, qui nihil aliud nisi Deum quęrit vt principalem, cætera propter ipsum Deum. Deus enim sicut sponsus suę sponsæ, sic animæ nostræ zelotypus est, nec alium ab anima nostra vel corde vult postulari, nec amari permittit. Vnde totum cor vult sibi applicari, Deut. 5. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Sic enim populus Israel angustijs per Holofernem pressus, & conclusus vndique, toto corde clamauit ad Deum, & fuit exauditus. Vnde Iudith 4. dicitur, Ex toto corde suo omnes orabant dominum, vt visitaret populum suum Israel. Sic & suo exemplo Psal. nos docet facere, dicens: *Clamaui in toto corde*, &c. Iste autem clamor orationis fit principalius corde quàm corporis voce, & quando verè per ipsum Deus postulatur, inuenitur. Quod declarat hic August. dicens: Clamor ad domi-

Marginalia: *Concluditur qs pressuris aduersitatũ & tentationibus.* — *Clamor orationis nobis ne cessari.* — *Ps. 120.* — *Thren. 2* — E — F — G — H — *Toto cor de orandũ est.* — *Deut. 6.* — *Clamor orationis fit corde, nõ voce.*

dominum, qui stat ab orantibus, si sonitu vocis corporalis fiat non intento in Deũ corde, quis dubitet inaniter fieri? Si autẽ fiat corde, etiam silente corporis voce, alium quemlibet hominẽ potest latere, non Deum. Siue ergo cum voce carnis, quando id opus est, siue cum silentio ad Deum cum oramus, corde clamandũ. Est aũt clamor cordis magna cogitationis intentio. Quæ cũ est in oratione, magnum exprimit desiderantis & petentis affectũ, vt non desperet effectum. Tunc porrò in toto corde clamatur, quãdo aliunde non cogitatur. Tales orationes non sunt multis, crebræ autem paucis. Sicut ergo cum instat necessitatis articulus, corde clamã dũ est ad dñum, exẽplo Dauid, qui multas pressuras passus, nõ corpore, sed principalius corde orabat, & ideo exauditus fuit. Corde mali non clamant ad Deum, etsi corporis voce. Vnde hic ait Ambros. *Clamaui in toto corde*, &c. Cum impressiones patimur corporales, exclamare consueuimus, vt alios ad præsidium nobis vocare possimus. Sic sanctus propheta Dauid premebatur appropinquantibus sibi persecutoribus. Saul, primò infestus arma to eum insequebatur exercitu, postea parricida filius imminebat, non contentus fugientis exilio, vitam patris quærebat arripere. Sed ab illis minus pati poterat, quos videbat, quàm ab illis quos non videbat. Est enim colluctatio sanctis non solum aduersus carnem, & sanguinem, sed etiam aduersus principatus, & potestates istius mundi, rectoresque tenebrarum. Horum igitur sanctus Dauid cum graues, aduersum se fieri videret incursus, exclamauit in toto corde suo. Etenim aduersus diabolum non vocis magnitudine, sed magnanimitate cordis vtendum est. Clamat ergo cor nostrum non sono corporis, sed cogitationum sublimitate, concentuque virtutum. Grandis fidei clamor, magna est vox iustitiæ, magna est castitatis, per quam & mortui clamant. Denique dominus dicit, Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. At verò iniusti anima nec viuens clamat, quia Deo mortua est. Gracili voce loquebatur Moyses, & plus omnibus audiebatur. Clamabat populus, & non audiebatur, Tacebat Moyses, & audiebatur. Vnde dixit dominus ad Moysem, Quid clamas ad me? Nõ populo dictum est, Quid clamas ad me? Non enim ad Deum clamabat populus, qui iniusta, & viris indigna clamabat, sed Moysi dictũ est, Quid clamas ad me? Hoc est, Tu solus ad me clamas, qui virtutem meam excitas, Tu solus ad me clamas, qui per vniuersam terram nomen meum annunciari expectas. Clamat ergo Moyses in corde suo, & omnis sapiens in corde suo clamat. Tu ergo cum oras, magna ora, idest, quæ æterna sunt. Ora non caduca, ora, quæ diuina sunt, atque cœlestia, vt sis sicut angeli in cœlo. Noli orare pro pecunia, quia ærugo est, noli orare pro auro, qui metallum est, noli pro possessione, quia terrena est. Ista oratio ad Deum non peruenit: Non audit Deus nisi quod dignum suis ducit esse beneficijs, sed audit piam vocem plenam deuotionis, & gratiæ. Non solum autem clamandum est corde, sed etiam toto corde clamandum est. Sicut enim corporaliter tunc bene clamatur, cum toto corde clamatur, ita spiritualiter toto corde est clamandum, si volumus à domino, quæ possimus impetrare. Sed quis huius clamoris effectus debet intendi? Sequitur, *Iustificationes tuas requiram*. Sed qd est iustificationes Dei requirere? Multi enim iustificationes Dei requirunt studiosissime, sed vt illas sciant, nõ vt faciãt, sed tales non quærũt iustificationes Dei, sed per illas quærunt hominum laudes. Ille autem solus iustificationes Dei requirit, qui illas requirit, non vt sciat, sed vt faciat, vt hic ait August. Vel aliter, ille iustificationes Dei requirit, qui ab alijs creaturis recipit exempla bene viuendi, vt exemplum castitatis, exemplum abstinentiæ, exemplum solicitudinis mundanæ non habendæ, quæ Deus alijs creaturis dedit, vt ab illis discamus iustè viuere. Vnde istum textum ad istum intellectum aptat Ambrosius hic dicens, *Iustificationes tuas requiram*. Exquirit autem iustificationes Dei qui id, quod est in omnibus creaturis, & maximè in animantibus prouidentiæ ascribit diuinæ, vt ab illis scilicet accipiat exemplum viuendi. Et manifestat, dicens, Turturi, studium est pudicitiæ, quæ, compare amisso concubitum indulgere non nouit, quod

Clamor cordis est desideriũ magnum.

Ephes. 6

Rom. 8.

Genes. 4

Exod. 14

Animalia irrationabilia. exẽpla virtutũ nobis ostendunt.

Turtur castitatis exẽplum.

h omni-

homines seruare non possunt. Vnde plerisq; animantibus tam sobria cura partus seruandi, vt ibi cōceptionis munus agnouerint, coitum non putent esse repetendum, ne receptorum seminum fiat adulterij permixtio. Phœnix, coitus corporeos ignorat, libidines nescit, illecebras horret, sed de suo resurgit rogo, sibi aui superstes ipsa, & sui hæres corporis, & cineris sui fœtus. Aquila ne degeneres partus nutriat, diligenti laborat examine, & adhuc teneros fœtus pio suspendit vngue, solisq; offert radijs, et si fortè oculos suos vi splendoris inflexerint, tanquam degeneres laxato in præceps vngue dimittat. Si verò naturæ vigore cōstanti aduersum radios solis obtutum potuerint vendicare, dignæ indolem sobolis honore grato

Matt. 6. reportet. Volatilia cœli omnia non serūt, neque metunt, & Deus pascit illa, quia iustitias domini custodiūt, nihil proprium vendicando, sed ligno fructifero, quo domini iudicio cōmunem ad escam datum est famem leuare contenta. Ex istis igitur cognoscimus, quòd diuinæ prouidentiæ subsidia hominibus non deessent, si Dei iustificationes seruare vellemus. Qui alit aues, non aleret homines, quos ad imaginem, & similitudinem suam fecit? Nõne pluris sumus illis? Naturæ prærogatiua pluris sumus, sed inferiores diminutione gratiæ, & præuaricationis iniustitia.

2219 *Clamaui ad te, saluum me fac: vt custodiam mandata tua.*

HIc ponit secundum, scilicet, quòd orans, salutem animæ primò debet postulare. Qui enim dat principale, dat consequenter accessorium. Cum ergo in nobis anima sit principalior pars, illius salus primò debet orando postulari.

Mat. 18. Qua concessa, sequuntur reliqua. Et hoc facere orantes docebat Saluator, d. Quærite primum regnum Dei, & iustitiā eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Et hoc est, quòd ostendit nos suo exemplo Psal.

Præcepta Dei perfectè seruantur in patria. petere dicens, *Clamaui ad te, saluum me fac, vt* &c. Hic versus multipliciter exponitur. Primò quod ideo se saluum fieri postulat, vt Dei mādata possit custodire. Nam præceptum dilectionis Dei super omnia, quādiu sumus hic in via perfectè custodi-

E ri non potest, propter molem corporis quo anima retrahitur ad seipsam, ne totaliter feratur in Deum. Sed in patria vbi erit omnis corruptionis carentia, perfectissimè adimplebitur, vt ostendit Magister, lib. 3. sent. Hic ergo saluum se fieri postulat Psal. non propter bonum suum commodi principaliter, sed propter bonum iusti, vt scilicet saluatus Dei mandata possit custodire perfectè. Et hoc est, quod ait, *Clamaui ad te.* Et quid clamaui? *Saluum me fac.* Et causa principalis quare hoc petit est, *vt custodiam mandata tua.* Ita quod ly *vt* ostendit causam mo-

F tiuam orationis. Vel aliter homo spiritualiter infirmus dicitur, quando tentationibus, vel aduersitatibus vt debilis cedit, quando autem fortiter resistit, & illas superat, tunc dicitur sanus. Videns ergo Psal. multa contra iustos aduersa consurgere tam per inimicos temporales, & visibiles, quàm per spirituales, & inuisibiles, à Deo petit sanitatem animæ, scilicet virtutem constantiæ, & fortitudinis, qua superatis aduersis, Dei mandata possit custodire, dicens, *Clamaui ad te, saluum me fac* (idest sanum, & robustum tam mente quā corpore) *vt custodiam* &c. Et istum *Saluatio idem quod fortitudo aiæ & corporis.*

G intellectum ponit Augus. hic dicens, *Clamaui ad te, & saluum me* &c. Quid est *Clamaui ad te*, nisi clamando inuocaui te *saluum me fac, vt custodiam* &c. idest, da mihi fortitudinem, ne te per infirmitatem negem. Salus quippe animæ facit, vt fiat, quod faciendum esse cognoscitur, & vsque ad mortem corporis, si hoc flagitat extrema tentatio pro mandatorum diuinorum veritate certetur. Vbi autem nō est salus succumbit infirmitas, & deseritur veritas. Vel aliter, superius statim dictum est, quòd etiam animalia bruta, vel aues nobis uirtutum præbent exē- *Mandata custodiuntur quomodo.*

H pla, dum naturam, & conditiones à Deo sibi datas custodiunt. Petit ergo iste se saluari, vt exemplo auium, & animalium mandata Dei custodiat. Et hanc intentionem hic ostendit Ambros. dicens, *Clamaui ad te, & saluum me fac* &c. Repetit, quòd ad Deum clamauerat, & custodem se promittit cœlestium statutorum, quæ cœlo terráque testibus Deus sanxit vt præuaricatores elementorum testimonijs arguantur. Quomodo enim cœlum

aspiciat

aspiciat præuaricationis suæ conscium? quomodo fructus de terra expectet, quæ nouit ingratos? Vide ergo quàm non par ua promittat propheta, in clamando fidelis, & promptus affectus exprimitur. In custodiendo testimonia, continentiæ virtus obsequij sedulitate declaratur.

2220 *Præueni in maturitate, & clamaui: quia in verbo tuo supersperaui.*

POnit hic tertium, scilicet quod orans spem suā in solo Deo debet ponere. Sicut enim docet experientia, spes infirmi, & confidentia habita in medicum ad optatam sanitatem obtinendam confert quamplurimum: Sic & confidentia orantis in Deum habita confert ad obtinendū postulata. vnde Ps. 90. dr̄, Qm̄ in me sperauit, & ego liberabo eum &c. exaudiā eū. Ex hoc suo exemplo nos docet Ps. hic dicens: *Præueni, &c & clamaui: quia in verbo tuo supersperaui.* Pro huius versiculi expositione sciendum, quod iste textus in diuersis codicibus diuersificatur. Nam aliqui codices habent, *Præueni in tempesta nocte, & clamaui.* Aliqui habent, *Præueni in immaturitate, & clamaui.* Aliqui habent, *Præueni in maturitate.* Sed pauci habent geminatam præpositionem, s. *Præueni in immaturitate.* Immaturitas aūt hoc loco dr̄ tempus nocturnum, quod non est maturum, idest opportunū, vt agatur aliquid vigilando, quod etiam vulgò dici solet hora importuna. Nox quoq; intempesta (idest, media, quando quiescēdum est) hinc proculdubio nuncupata est, quia inopportuna est actionibus vigilantium. Tempestiuum enim dixerunt veteres opportunum, & intempestiuum, inopportunum à tempore dicto vocabulo, non ab illa tempestate, quæ consuetudine Latinæ linguę cœli perturbatio iam vocatur, vt ait Aug. Sic ergo idem est in immaturitate, idest, in tempore immaturo, vel incongruo, & intempesta nocte nato. Quid est ergo dictum, *Præueni in maturitate*, siue *intempestæ nocte?* Ad hoc respondet Aug. dicens: Si hoc ad vnumquemq; fidelium referamus & ad proprietatem rei gestæ, sæpe contingit vt tali noctis tempore vigilet amor Dei, & magno suggerente orationis affectu, non expectetur, sed præ-

Immaturitas dicitur tēpus importunū ad agendum.

A ueniatur, quod post galli cantum consueuit esse tempus orandi. Et sic præuenire immaturitate clamando, non est nisi præuenire tempus consuetum orationis. Vel aliter, vt tempus immaturum, sit totū tempus vitæ præsentis. Vnde hic Aug. ait: Si autem accipiamus hoc totum sæculum pro nocte, vtiq; intempesta nocte, & immaturitate clamamus ad dominū, & præuenimus maturitate temporis, in quo nobis Deus redditurus est, quod promisit, sicut alibi legitur, Præueniamus faciem eius in confessione. Vel aliter, vt immaturum tempus sit tempus ante Christi in- *Psal. 90*
B carnatiouem, in quo sancti patres sperantes, in verbo Dei clamabant, Christi incarnationē postulātes. Vnde hic ait Aug. Si velimus intelligere immaturum tempus noctis huius antequam venisset plenitudo temporis (idest ipsa maturitas) quando Christus manifestaretur in carne, nec tunc ecclesia tacuit, sed præueniens istam maturitatem prophetizando clamauit, & in verbis Dei sperauit potentis facere, quod promisit vt in semine Abrahæ benedicerentur omnes gentes. Vel aliter, vt immaturitas nō referatur ad tempus, sed magis ad ætatem, vt scilicet ætas iuue-
C nilis dicatur immaturitas, & senilis, dicatur maturitas. Præuenit ergo immaturitate, & orando clamat, qui in iuuenili ętate orationibus assuescit, quod est virtutis indicium. Et istum intellectum ponit hic Ambros. d. In isto versiculo actuum magis operumque arbitror, quàm rationis tempus intelligēdum. Præcurrit enim ætatis maturitati, quisquis in adolescentia positus senilem grauitatem inducit, & iuueniles operationes veterana quadam continentia regit; feruoremque virentis corporis in cana morum maturitate componit. Nam quid potest habere laudis, si
D effętum corpus voluptatibus, etiam senectutis gelu frigidum, ad sera deuotionis officia deposito iam segnior vigore conuertat? Non est corona nisi vbi fuerit difficilioris lucta certaminis, ad quam rari attingere possunt, nec omnes, qui ingressi fuerint stadium, peruenire. Ille laudabilis est, cui est in seipso antè certamen, qui carnem suā reluctantē sub mētis coercet imperio. parca frugalitate castigat, & seruituti redigit, ne effrænata libertate luxu-

Inuētus dicitur immaturitas.

Seniles mores meli⁹ sedēt in iuuene.

luxuriet atque indomita feruens cupiditate, habenas animi regentes abrumpat in ore. Est ergo iuuenis senes, si se maturitate exerceat. Ante horã præcurrit iuuenis. si senili pondere incentiuam comprimat voluptatem, & feruentes illecebras cupiditatis extinguat. Dicat igitur iuuenis maturitatis ætatem præueniens deuotione, *Praueni in maturitate, & clamaui, quia in verbo tuo supersperaui*. Iustus semper sperat in aduersis positus, & frequentibus afflictus ærumnis, desperare non nouit, sed quo grauiora tolerauerit, magis sperat, & sperandi sumit profectum.

2121 *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua.*

Ponit hic quartum, scilicet quòd orãs orando periculum debet præuenire. Facilius enim præcauetur morbus, antequam veniat, quàm expellatur, postquam venerit. Sic & hosti facilius resistitur, ne ciuitatem accipiat, quàm postquam ipsam occupauerit, expellatur. Sic conformiter pericula tam temporalia quàm spiritualia præuenire debemus orando, ne postquam increuerint, à meditatione verbi diuini animum nostrum impediat. Et hoc est, quod ait hic Ps. *Præuenerunt oculi mei ad* &c. Vel aliter, vt diluculum, siue matutinum sit tempus gratiæ, quo lux nobis effulsit per Christum, qui venit illuminare ijs, qui sedebant in tenebris. Istud diluculũ sancti patres præueuerunt orando, oculos cordis erigendo ad Deum, vt saluatorem mitteret nobis. Vnde hic ait August. *Præuenerunt oculi mei*, &c. Ponamus enim matutinum, siue diluculum quando ijs, qui sedebant in vmbra mortis, lux orta est eis. Nonne in sanctis, qui prius erant in terra ad hoc matutinum, oculi ecclesiæ præuenerunt, quia hoc futurum antea præuiderunt, vt meditarentur eloquia Dei, quæ tunc erant in lege, ac prophetis, quæ hęc futura pronunciabant. Vel per ista verba Ps. suo exemplo nos cupit docere ut matutinũ, vel diluculum præueniamus ad orandum. Sic enim supra dicebat, Memor fui nocte nominis tui, iterum, Media nocte surgebam ad confitendum tibi, vide ibi, versic. 2128. 2135. Consimiliter & hic dicit, *Præue-*

Matutinum vel diluculũ dicitur tempus gratiæ.

Nocte orandum est.

E *nerunt oculi mei ad te diluculo*. Et ad quid? scilicet ad orandũ, ad sacras scripturas meditandũ, vt scilicet si de die in actibus actiuæ vitæ occupamur, saltem in nocte vitæ contemplatiuæ insistamus. Et istum intellectum hic ponit Ambr dicẽs, *Præuenerunt oculi mei*, &c. Scribitur. Præueni orientem solem, Graue est enim, si te ociosum in stratis radius solis orientis inuereeundo pudore inueniat, & lux clara feriat oculos somnolentos, adhuc torpore depressos. Arguit nos tanti temporis spacium sine vllius deuotionis munere, ac sacrificij spiritualis oblatione feriatа nocte transmissum. An nescis, ò homo, quòd primitias tui cordis, ac vocis quotidie Deo debeas? quotidiana tibi messis, quotidianus est fructus. Occurre ergo à solis ortu, vt te oriens inueniat iam paratum, ne lumina tua madido sopore adhuc mergentia primus diei fulgor exagitet. Et infra dicit. Preuenio orando, & meditando hunc solem, quem vides, vt illucescat tibi Christus. Si hunc solem præueneris, antequã iste surgat, accipies Christum illuminantem. Diuide saltem Deo, & sæculo tempora tua, vel quando non potes agere in publico, quæ sunt istius mundi & tenebræ prohibent noctis, Deo vocato, indulge orationibus, & nè obdormiscas psallito, somnum tuum bona fraude fraudato, mane festina ad ecclesiam, defer primitias pij voti. Et postea si vacat secularis necessitas, non excluderis dicere, *Præuenerunt oculi mei mane meditari verba tua*, & sic securus procedis ad tuos actus. Quam iocũdum inchoare ab hymnis, & canticis, à beatitudinibus, quas in euangelio legis? Quã prosperum, ut te Christi sermo benedicat? & dum recantas domini benedictiones, studiũ alicuius virtutis assumas, ut etiam in te benedictionis diuinæ meritum recognoscas. Hæc omnia Ambros. uel aliter, ubi sciendum, quòd per diluculum, quod est finis noctis, & principium diei significatur transitus à culpa ad gratiam. Quod ostendit Gregor. dicens, Quis nostrum nesciat, quòd diluculum dicitur, cum iam nocturna tempora in claritate lucis mutantur? Nos itaque noctis tenebris premimur, cum iam perpetratione iniquitatis obscuramur. Sed nox in lucem

F G H

Diluculum est trãsitus à culpa ad gratiam.

Greg. 8. mor. ca. 20.

lucem vertitur, cum errores nostri veritatis cognitione eradicantur. Nox in lucem vertitur cum corda nostra iustitiæ fulgor illuminat, quæ cœcitas culpę deprimebat. Sciendum etiam, quod ad meditationem & studium eloquiorum Dei requiritur mentis puritas præueniens; quia in maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitat in corpore subdito peccatis. Ille ergo qui sacram scripturam vult studendo meditari diluculo debet præueniri, idest, luce gratiæ prius radiari. Vt sic ergo sit sensus, *Oculi mei* (scilicet cordis) *ad te eloquijs tuis meditando præuenerunt*. & hoc *diluculo*, idest, prius gratia informati fuerunt. Vel aliter, vt per diluculum intelligantur virtutes, quibus præuenitur Deus, vt scilicet est præmium nostrum. Et sic est sensus, Oculi mei ad te meditandum, & eloquia tua præuenerunt diluculo, idest virtutibus, quia merita pręcedunt præmia, & virtutes coronam.

Sap. 1.

2222 *Vocem meam audi secundum misericordiam tuam, domine: & secundum iudicium tuum viuifica me.*

HIc ostendit quintum, scilicet quod orans misericordiam Dei humiliter debet implorare. Beneficium enim exauditionis nostris meritis non debemus ascribere, sed solum diuinæ misericordiæ, & bonitati. Et hoc aperte docet Daniel propheta, d. Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Et hoc idem facere nos suo exemplo docet Psalm. d. *Vocem meam audi*, &c. vel per ista verba orans sperat habere vitam, scilicet spiritualem, & beatam per misericordiam Dei, & per iudicium, quamuis iudicium non sit fine misericordia, nec misericordia sine iudicio. Deus enim nobis facit iudicium, & misericordiam; misericordiam, quia non punit peccata, quantum puniri meruerunt, iudicium autem, quia illa non dimittit impunita. Similiter dando iustis gloriam, facit misericordiam, & iudicium; misericordiam, quia præmiat vltra condignu, iudicium verò, quia proportionaliter præmia reddit. Petit ergo Psal. exaudiri secundum misericordiam, & iudicium, vt scilicet puniat iudicium

Dan. 9.

Misericordia, & iudiciũ Dei simul sunt in punitione peccatorum.

A peccata, sed misericorditer. Sic igitur ista duo simul concurrunt, scilicet misericordia, & iudicium, quibus à peccatis nos liberat Deus, & vitam spiritualem tribuit. Vnde Psalm. 100. Misericordiam & iudicium cātabo tibi domine, vide vers. 1693. Vel aliter: Psal. petit exaudiri secundum misericordiam, sed viuificari secundum iudicium. Primum petit, quia non confidit in proprijs meritis: secundum, quia scit, quòd, cum iudicamur à domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Et maximè hoc postulare debemus, dum aduersis premimur, scilicet, vt illud iudicium, quo Deus immittit aduersa, ad animæ vitam proficiat nobis. Vnde hic Ambros. (ait) *Vocem meam audi secundum misericordiam tuam* &c. Semper homo, etiam si sanctus sit, & iustus, debet orare, vt exaudiat eum dominus secundum misericordiam suam, non secundum merita virtutis alicuius; quia rara virtus multa peccata, & secundum iudicium suum, vt infirmis opem ferat. Et maximè hoc debemus orare, cum aliquibus vrgemus aduersis. Vel aliter, Primò Deus per misericordiam suam aufert à nobis peccata, & postea secundum iudicium nobis vitam dabit ęternam, quamuis & misericordia non sit sine iudicio, nec iudicium sine misericordia. Vnde hic ait August. *Vocem meam audi*, &c. Prius enim per misericordiam à peccatoribus aufert culpam, & pœnam, & postea iustis secundum iudicium dabit vitam, vnde non frustra hoc ordine dicitur. Misericordiam, & iudicium cantabo tibi, domine, quamuis & ipsum tempus misericordiæ non sit sine iudicio. De quo dicit Apostolus, Si nos iudicaremus, à domino non iudicaremur, cum autem iudicamur à domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Et vltimum tempus iudicijs non erit sine misericordia, quia coronat te (ait Psal.) in misericordia, & miserationibus.

B C D

1. Cor. 11.

Appropinquauerunt persequentes me iniquitati: à lege autem tua longè facti sunt. 2223

Orō pro inimicis Deo est gratissima.

HIc ostendit sextum, scilicet quòd orans debet pro malis, & peccatoribus Deum inuocare. Hoc autem nos facere docuit Christus Matth. 6. dicens: Orate

Orate pro persequentibus & calumniantibus vos, hoc & factis ipse nobis ostendit, dum in cruce pendens pro suis crucifixoribus patrem exorauit, quæ omnium orationum esse persanctissima, Deoque acceptior, vt ostendit Gregor. dicens, Christus dolorem crucis pro nostra redemptione tolerauit, qui solus mundas ad Deum preces habuit, quia & in ipso dolore passionis pro persecutoribus orauit, dicens, Pater, dimitte illis, non enim sciunt, quid faciunt. Quid enim dici, quid cogitari in prece mundius potest, quàm cum & illis misericordia intercessionis tribuitur, à quibus dolor toleratur? Huiusmodi exemplo ergo Ps. pro suis persecutoribus orat, Deo exprimens peccatum ipsorum, vt ipsum prouocet ad misericordiã, sicut & sorores Lazari orantes Christum pro fratre suo, qui infirmabatur, nihil in singulari postulauerunt, sed solum eius infirmitatem Christo intimauerunt, dicentes, Domine, ecce, quem amas infirmatur. Sic & conformiter nunc Psal. pro suis inimicis orans ipsorum statum Deo aperit, dicens, *Appropinquauerunt persequentes me iniquitati*, &c. Talis enim est natura contrariorum, quod quanto quis magis vni extremo appropinquat, tanto amplius recedit ab alio. Sicut patet de loco sursum & deorsum, de dulci, & amaro, de albo, & nigro. Et conformiter intelligendum est de vitijs & virtutibus, quia quanto amplius quis de virtutibus participat, tanto magis elongatur à vitijs, & econtrario. Quanto amplius appropinquat vitijs, illa scilicet participando, tãto amplius à Deo elongatur & ab eius lege, non quidem localiter, sed dissimilitudine morum. Et hoc est quod dicit Psalm. *Persequentes me appropinquauerunt iniquitati*, quia scilicet persequi iustum iniquitas est. Et ideo ad hoc sequitur, quòd à lege tua longè facti sunt, idest, à præceptis tuis, quibus omnis iniquitas apponitur. Vel aliter, aliqui enim codices habent, *Appropinquauerunt persequentes me iniquitate*, vel *iniquè*. Et tunc est sensus, quod persecutores iustorum, qui ipsos iniquitate vel iniquè persequuntur, carnem quidem possunt lædere, sed non animam interius, à qua Deum auferre non possunt. Appropinquat ergo iustis, quia carnem lacerant quæ proxima

Gregor. 13. mor. c. 11.

Luc. 23.

Ioan. 11.

Proxima vel propinqua iustis dicuntur aduersa carnis.

E est ipsi animæ. Vnde hunc sensum hic tangit August. dicens, *Appropinquauerunt persequentes me iniquitati*: vel (sicut nonnulli codices habent) *iniqui*. Tunc enim appropinquant qui persequuntur, quando vsque ad carnem cruciandam, vel perimendam perueniunt. vnde Psalm. 21. vbi passio domini prophetata est, Ne discedas (inquit) à me, quoniam tribulatio proxima est, cum tamen illa dicantur ibi, quæ non expectabantur futura, sed quæ iam præsente ipsa passione perpessus est, sed proximam dixit tribulationẽ, quæ fiebat in carne. Nihil enim est animæ proprius carne quam gestat. Appropinquauerunt

F ergo persequentes, affligendo eorum carnem quos persequebantur. Sed attende quod sequitur, *A lege autem tua longe facti sunt*, quia quanto magis appropinquauerunt persequendis iustis, tanto longè facti sunt à iustitia. Sed quid nocuerunt eis, quibus persequendis appropinquauerunt, quando interior est appropinquatio domini eorum, à quo nullatenus deseruuntur. Vel per hoc vult Psalm. ostendere, quod persecutores martyrum, & iustorum ipsos persequendo, eis non nocent, quia licet appropinquent, non tamen lædunt, sed seipsos offendunt, quia seipsos à iustitia separant, & à lege Dei, quæ proximum præcipit diligere, non persequi. Et ad istum sen-

G sum exponit Ambr. hunc passum, dicens: Quanto magis persequẽtes appropinquauerunt, tanto amplius à lege tua se separauerunt. Quoniã qui fratrem suum persequitur, à lege tua secernitur. Lex enim dicit, Diliges dominum Deum tuum, diliges proximum tuum. Non ergo oderim fratrem meũ, ne dicatur mihi, Si fratrem tuum non diligis, quem vides, quomodo potes Deum diligere quem nõ vides? Nescis fratrem tuum esse mercedem sangui-

H nis Christi? Mercedẽ ergo nõ diligis Christi si fratrem tuum non diligis. Ergo persecutor appropinquat mihi vt noceat, sed is & à lege Dei se separat & ab æterna vita. Lex enim Dei vita est. Quoniam qui facit quæ legis sunt, viuit in eis, quod legi conuenit vtique spirituali. Dum autem separatur à lege, separatur à Christo, nec mihi appropinquat, quia etsi corporis mei habeat potestatem, animæ meæ tamen nocere non poterit. Denique persecu-

Diligendus est proximus, qa merces est sanguinis Christi.

secutores martyrum quàm longè ab eorum meritis separati sunt. Nota hic quod nocere alteri est vitium contra naturam, vide vers. 604. item nota quod mali bonis nocere non possunt, vers. 997.

Propè es tu, domine, & omnes via tua veritas.

1224 Ponit hic septimum, s. quòd orans si vult exaudiri, debet credere Deum in oibus esse iustum immittendo prospera vel aduersa, si exaudiatur vel non; Et hoc in orõnibus premittendum ostendit Christus d. Querite primum regnum Dei & iustitiam eius, &c. Tunc enim iustitia regni queritur, qñ Deus in oibus suis operibus iustus esse creditur. Sic & ps. conformiter hic confitetur, dicens: Deũ propè esse omnibus qui eius iustitiã in oibus eius operibus confitentur dicens, *Propè es tu domine, & omnes via tua veritas*, idest, iustitia. Quilibet enim tribulationibus pressus, & aduersis confiteri debet, & credere quòd à Deo iustè pro suis demeritis affligitur, vnde & dicere debet, *Omnes via tua veritas*. Vnde hic Aug. ait, *Propè es tu domine, & omnes via tua* &c. etiam in tribulationibus suis quòd eas non immeritò patiuntur, tribuere veritatem Deo, sanctorum est vsitata confessio. Ita regina Hester, ita sanctus Daniel, ita tres pueri in camino ignis, & eorum sanctitatis socij confitentur dicentes, Omnes viæ tuæ veritas, iustus es domine, & rectum iudicium tuum, vide de hoc vers. 2210. Et nota ꝙ ps. dicens: *Propè es tu domine*, per ista verba vult ostendere, Deũ omnibus esse præsentẽ, vt saltem coram illo qui omnib. pręsens est, qui omnia videt peccare caueamus, vnde Deum pręsentem omnibus esse, omniaq; videre hic ostendit Ambr. d. Propè est dominus omnibus, qui vbique est, nec fugere eum possumus, si offendimus, nec fallere, si delinquimus, nec amittimus, si colamus eum. Spectat omnia Deus, omnia videt, assistit singulis. Et quomodo potest deesse alicubi, cum de spiritu suo legeris, Spiritus domini repleuit orbem terrarum? Vbi enim est domini spiritus, ibi est dominus Deus. Deniq; Dauid illum vbique esse & implere cœlum, terram, & maria ostendit, dicens, Quo ibo à spiritu tuo? aut quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cęlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades, si sumpsero, &c. Quàm citò significat Deum vbiq; esse, & vbicunque est Dei spiritus, Deum esse, & vbi est Deus, ibi spiritum eius esse præsentem. An cum de sole dubitare nequeamus, quod procedente die toto orbe radios suos diffundat, & omnibus lumen infundat, quem et illi, qui videre non possunt, sentiunt tamen aeris ipsius fotu esse præsentem? De sole ergo non dubitas quod vbiq; fulgeat, quomodo ergo de Deo ambigere potes? Nam splendor æternus Dei verbum occulta etiam mentis illuminat, quæ sol iste penetrare non potest. Penetrat enim aĩam, & quasi candor æternæ lucis illustrat. Sed quamuis diffuse per omnes, & in omnes, & supra omnes potestates sit, quia omnibus ex virgine est ortus, & bonis, & malis, sicut & solem suum oriri iubet super bonos, & malos, illum tamen fouet, qui appropinquat sibi. Sicut enim à se fulgorẽ solis excludit, qui fenestras domus suæ clauserit, locũq; tenebrosum, in quo conuersetur, elegerit, ita qui se auertit à sole iustitiæ, non potest splendorem eius aspicere, in tenebris ambulat, & in oĩum luce ipse sibi causa est cęcitatis. Aperi igitur fenestras tuas, vt tota domus tua fulgore solis illuceat. Aperi oculos tuos, vt videas orientem solem iustitiæ. Sed caue, ne eos vlla stipulæ festuca perturbet. Si quid sordis in oculo mentis tuæ fuerit, non poteris eum intueri, si quid ægritudinis, plus grauabit cõfusam oculorum aciem lux, maioremq; dolorem excitabit. Potestne alicubi deesse sapientia Dei, alicubi deesse eius maiestas? Sanè tñ fugientes non retinet, non cogit inuitos, sed neq; fastidit appropinquãtes. Et illius quidem virtus, illius verbum, Deus oĩbus propè est. Deniq; dictum est, Ecce qui elongãt se à te, peribunt. Propter ꝙ sanctus ait, Mihi aũt adhærere Deo, bonum est. Et Apostolus ait, non longè esse Deum ab vnoquoque nostrum, in ipso (inquit) viuimus, mouemur, & sumus. Vtilitatẽ. n. oĩbus gratiam suã ministrãs, oib. presto est bonitatis suę munere, sed propior est illis, qui contrito sũt corde. Qui ergo Deo proximus est d. *Propè es tu domine, & oẽs via tua veritas.* Iud cus

Marginalia: Matt. 6. — Hest. 14 — Dan. 3. — *De⁹ vbique presens est, et propè oibus est* — Sap. 1. — Ps. 138. — Matt. 5. — Psal. 72 — Act. 18. — A, B, C, D

Iob 1. Iudæus hoc dicere non potest, quia non recipit dominũ Iesum. Separauit enim se, nec in veritate, sed in vmbra credit. Quomodo ergo dicet, *Omnes viæ tuæ veritas*, cum gratia, & veritas per Iesum Christũ facta est? Sed hic est dubium. Cum enim omnes viæ domini sint misericordia, & veritas æqualiter (dicente ps. Vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas) quare hic solam veritatem, & non misericordiam expressit, d. *Et omnes viæ tuæ veritas?* Sed vnum illorum exprimens, aliud subintelligit, quia sicut vera misericordia non est, si à iustitia sit destituta, sic nec vera iustitia erit seclusa misericordia. Nam, vt ait Chrys. super Matth. Misericordia sine iustitia, quædam fatuitas est, non misericordia, & iustitia sine misericordia, non est iustitia, sed crudelitas. Vnde & Augu. hic ait, Quæri autem potest, quomodo hic dictum sit. *Et omnes viæ tuæ veritas*. cum in alio psalmo legatur, Vniuersæ viæ domini misericordia, & veritas. Sed erga sanctos, & vniuersę vię domini misericordia, & vniuersæ viæ domini veritas, quia & in iudicando subuenit, atque ita non deest misericordia, & miserando id exhibet, quod promisit ne veritas desit. Erga omnes autem, & quos liberat, & quos damnat, omnes viæ domini, misericordia, & veritas, quia vbi non miseretur, vindictæ veritas exhibetur. Multos quippe immeritos liberat, in æternum autem neminem damnat immeritum.

Quæstio.

Misericordia est sp cum iustitia, & econtra.

Psal. 24

2225 *Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea.*

Ostendit hic octauum, s. quod orans, Deum in promissis fidelem debet credere, quia, s. nõ mutatur vt homo, sed quod promittit, æternaliter seruat. Quod nunc suo exemplo ostendens ps. d. *Initio cognoui de testimonijs tuis, quia in æternum fundasti ea*. Aduerte autem secundũ Augus. quòd iste textus multis modis variatur, quia aliqui dicunt, *Ab initio*, aliqui *in initio*, aliqui *in initijs*. Sed communius dicitur *Ab initio*. quod nos aduerbialiter exprimendo, dicimus *Initio*. Dicimus ergo, *Initio cognoui de testimonijs tuis*. Sed quomodo promissiones vel testimonia Dei manent in æternum? Ad quid enim valebũt testimonia, cum res ipsa promissa plene possidebitur? Sed dicit testimonia Dei in æternum fundata ex eo quod illud, quod per illa testimonia Deus promisit, est æternum, non illæ promissiones. Vnde hic Aug. testimonia Dei in æternum ab illo dicit esse fundata, & hoc se initio cognouisse testatur, non aliunde cognouisse, quàm de ipsis testimonijs. Quæ sunt ipsa testimonia, nisi in quib. testatus est Deus se regnum daturum suis filijs sempiternum? Et quia hoc in vnigenito se daturum esse testatur, de quo dictum est, Et regni eius non erit finis, ipsa testimonia dixit in æternum fundata, quia id quod per ea Deus promisit, æternum est. Nam ipsa per se tunc testimonia nõ erunt necessaria, quando res ipsa videbitur, propter quam credendam nunc testimonia requiruntur. Et ideo bene intelligitur dictum, *fundasti ea*, quia in Christo verò mõstrantur. Fundamentum enim aliud nemo ponere potest præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus. Vnde hoc igitur iste initio cognouit, nisi quia ecclesia loquitur, quę terris non defuit ab initio generis humani, cuius primitiæ Abel sãctus est immolatus, & ipse testimonium futuri sanguinis mediatoris ab impio fratre fundendi? Nam & illud ab initio dictum est, Erunt duo in carne vna. Quod magnum sacramentũ Apostolus Paulus exponens, inquit, in Christo, & ecclesia. Vel aliter, Nam testimonia Dei dici possunt iudicia eius, quæ ab initio dedit, puta quia ab initio malos puniuit, vt Cain, bonos præmiauit, vt Abel, malos diluuio submersit, iustos autem, vt Noe cum filijs suis, saluauit. Ista autem vocantur testimonia in æternum fundata, quia, sicut ab initio malos puniuit, & bonos præmiauit, sic & in æternum faciet. Vnde ad istum sensum hic ait Ambr. *Initio cognoui de testimonijs tuis*, &c. idest, de testimonijs tuis ab initio cognitionem, & fidem assumpsi, quod in ęternũ fundata sunt. Ab initio data sunt præcepta cautiora, ne primi parentes sibi vsurparent scientiam boni, & mali, qua recto discrimine diffinire non possent, paradisi incolatum in perpetuum vendicare potuissent. Si considerent homines, quia sanguis hominis ad Deum clamat, manus proprias à nece hominis abstinebant.

Quæstio.

Testimonia sunt promissiones.

Quæstio.

Luc. 1.

1. Cor. 3.

Gen. 4.

Gen. 2.

1. Cor. 6

debunt. Si custodiant præcepta, quæ dedit dominus coram cœlo, & terra testibus, d. Audi, cœlum, & auribus percipe terra, scientes quicquid flagitij commiserint, aduersus legem domini fecisse, angelorum & potestatum, sanctorumq; hominum testimonijs arguantur, supra hæc testimonia fundata sibi constituerent; quia æterna sunt, atque perpetua. Vel aliter, secundum Gloss. testimonia dicuntur præcepta Dei, quæ dicuntur fundata in æternum, quia pro eis neglectis, vel seruatis merces æterna, vel pœna æterna dabitur. Est ergo sensus. Ego cognoui de testimonijs tuis, quòd in æternum fundasti ea, cognoui dico ab initio (vel initio) scilicet in Adam, qui pro neglectis punitus est, vel per antiquos patres, qui ea tenendo ad æternitatem peruenerunt.

2226 **V***ide humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam non sum oblitus.*

HIc incipit octonarius vigesimus. Cui pro titulo præmittitur litera vigesima alphabeti Hebræorum, quæ est
Res Res, quæ congrue huic octonario præmittitur. Res. n. interpretatur Caput, siue Primatus. Et significat humilitatem, quæ caput est omniũ virtutum, & primatum tenet. Sicut enim in corpore hominis caput omnia membra fouet, & dirigit, atq; sensib. implet, inde ductus venarũ, meatusque spiritus, sanguinis vires in totius corporis partes deriuantur, lustrat omnia. Sublato capite, corpus sine nomine est, nõ agnoscitur, nec vllus superest vsus viuendi, propterea qui in aliquo damnatur crimine, ideo capite punitur, eo quod caput ornamentum est totius corporis, quia qui turpi, vel scelesto reatu bestialis immanitatis horrorem commisisse detecti sunt, formam humanæ conditionis iubentur exuere. Reciso. n. capite, & reliqui corporis truncus bestiarum corpori comparatur. Sic & conformiter inter virtutes humilitas caput est virtutum, & ornamentum. Huic ergo octonario pro titulo præmittitur litera Res, quæ caput interpretatur, quia hic agitur de humilitate nobis necessaria, quæ caput est omnium virtutum. Vel mystice caput dicitur Christus, qui est caput totius corpo-

Humilitas caput est omnium virtutum, & forma.

A ris ecclesiæ, & in ipso omnia constant. Fertur q̃ coluber cum vrgetur periculo (vt hic ait Ambr.) caput semper abscõdit, & in orbem se colligens, obiecta reliqui corporis parte, caput solũ tueri conatur, eo q̃ saluo capitis vigore, læsa cętera mẽbra fertur reparare. Sic. n. & tu seruato capite Christo, saluato capite virtutum, (q̃ est humilitas) perire non potes, sine quibus tibi viuere est impossibile. Vis videre de humilitate, quod omnium sit caput virtutum, quæ totum corpus virtutum fouet? Quamuis. n. aliquis infirmus sit pauper, & ignobilis, tamen (vt hic ait Ambr.)

Coluber.

B si non se extollat & præferat, ipsa se humilitate commendat. Sit aliquis præ diues, & nobilis si nobilitatem sui generis & diuitias iactet, insolentia sui vilis efficitur. Sit aliquis facundus & fortis, qui tumore facundiæ ac virtutis elatus plurimũ sibi arroget, nonne ei propter verecundiam & insipiens et, & infirmus antefertur? Exemplum accipe in euangelio de Pharisæo, & publicano. Sic ergo hęc litera Res, quæ Caput interpretatur, humilitatẽ significat, quia Christus totius fons est humilitatis, etiã ipsum Christũ significat. Interpretatur etiam litera Primatus, *Luc. 18.*

C quod ad idem redit, quia ipsa humilitas inter omnes virtutes tenet primatum. Sic etiam Christus inter omnes sanctos primus dignitate prædicatur. Ad propositũ ergo, huic octonario præmittitur hæc litera Res, quæ interpretatur Caput, vel Primatus, quia hic agitur de humilitate Christi, & iustorum, quæ inter omnes virtutes caput est, & tenet primatum. Hic .n. ostenditur, quid agit humilitas, quid fugit, quid zelat, quid diligit, & quid docet, vel ostendit. Et secundum hæc iste octonarius habet octo partes. Quia hic ostenditur, q̃ humilitas est primò man-

D datorum diuinorum seruatiua, in principio. Secũdò delictorum commissorum purgatiua, ibi, *Iudica*. Tertiò proximorũ peccatorum correctiua, ibi, *Longe*. Quartò misericordiarum diuinarum lucratiua, ibi, *Misericordia*. Quinto aduersorum & tribulationum lenitiua, ibi, *Multi*. Sextò errorum proximorum zelatiua, ibi, *Vidi præuaricantes*. Septimò timoris per dilectionem expulsiua, ibi, *Vide quoniam*. Octauò veritatis scripturarum ostensi-

ua, ibi, *Principium verborum*. Est ergo primò humilitas mandatorū diuinorum seruatiua. Sicut enim superbia superioribus obedire renuit, sic per oppositum humilitas se subijciens, mandata Dei adimplere conatur. Exemplum habemus in Christo, qui per humilitatem mandatum patris impleuit, quia humiliauit semetipsum factus obediens patri vsque ad mortem crucis, vt ait Apost. ad Phil. 2. Et hoc in seipso notans hic psal. Deo d. *Vide humilitatē meam*, &c. *quia legem tuam non sum oblitus*. Quid enim hoc loco lex Dei significat, nisi humilitatem, quam Christus verbo docuit, & exemplo monstrauit? Vnde hic ait Aug. Hoc loco nullam Dei legem conuenientius accipimus, nisi qua inuiolabiliter fixum est, vt omnis qui se exaltat, humilietur, & omnis, qui se humiliat, exaltetur. Superbus ergo mal s vt humilietur immittitur, humilis verò à malis vt exaltetur, eripitur. Istum versum habet dicere omnis aduersis pressus, qui pro se vel alio humiliter Deum rogare conatur, vt liberet à pressuris, vt hic ostēdit Ambr. d. *Vide humilitatem meam*, &c. Gloriatur alius in diuitijs suis, alius in titulis nobilitatis, ac prosapiæ suæ, alius in administrationibus, & honoribus gloriatur, iustus autem in humilitate gloriatur. Bona enim gloria, Christo esse subiectum. Vt autem scias, quia non se iactare hic ps. cupiat, sed Dei in se gratiam prouocare, ipsi alibi dicit, Vide humilitatem meam, & laborem meum. Ergo quasi is, qui humiliauerit cor suum, quasi is, qui plurimum laborauerit, ibi sibi dimitti peccata desiderat, hic erui se precatur. Et subdit ad propositum, Constitue aliquem sacerdotem pro ministri salute sollicitum, quem probatum aduertat Deo, aliquem patrem pro filio in ægritudine graui constituto, aliquam fœminam pro viro, vel pro filio mœstam, orationibus incumbentem, fundentem vberes lachrymas noctibus, ac diebus humiliantem se, ac sternentem solo, multiplicantem ieiunia, & quod his grauius est, mentis dolore confectam, morbi, ac periculi dilatione torpentem, & dicere ad dominū, *Vide humilitatem meā, & eripe me*. Considera Christi athletam innumeris contentionibus fatigatum, ac propè iam lassatum viribus resistentem, periculi mo-

Humilitas dicitur lex Dei.

Luc. 14.

Humilitas orationis.

E le turbatum, cum videat sibi non solū aduersus carnem, & sanguinem, sed ēt aduersus spirituales nequitias, quæ sunt in celestibus, esse luctamē dicere, *Vide humilitatem meā, & eripe me, quia legem*, &c. Contuere etiam aliquem in martyrio constitutum, frequentibus afflictū supplicijs, retrusum in tenebris, graui fractū pondere catenarum, euisceratū eculeo, exaratum vngulis, adustū candentibus laminis, perseuerantem fidei virum, sed iam tædiantis animi, ꝙ diutius differatur sacræ mortis corona, d. *Vide humilitatē meam & eripe me, quia legem*, &c. Et subdit Ambr. ex præmissis. Teneamus ergo hic positi humilitatē, vt cum vnusquisq; nostrum venerit ad iudicium Dei, ad illos ignes, quos transituri sumus, dicat Christo, *Vide humilitatem meā et eripe me*. Nam, si superbus fueris, si arrogans, si cōtumax, & inobediens præceptis diuinis, hic non poteris dicere. Nemo aūt dicit, Vide superbiam meam, sed vide humilitatem meam, vt eius gratia ab illo igne erui mereatur. Audi iustū humiliantē se. Ego aūt sum minimus Apost. Ille vas electionis diuinæ, ille gentiū doctor, minimū esse se dicit, indignū eius officij, nomine, ꝙ suis operib. præferebat. Nihil sibi arrogat, sed totū gratię Dei deputat. Hac humilitate Abraham pater fidei nuncupatus est; qui, cūm diuino participaret eloquio, terrā se esse dicebat, & humū. Ipse quoq; dominus ait, Ego aūt sum vermis, & nō homo, opprobriū hominū, &c. cum de sui corporis passione loqueretur, qui nō quæ sua sunt quæsiuit, sed quæ aliorum. Cuius nos imitatores fieri voluit Apost. atq; hortatur, d. Hoc sentite in vobis, ꝙ & in Christo Iesu, qui, cū in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo, &c. formā serui accipiens. Non nos igitur nobilitatē generis, nō diuitias requiramus, si volumus Christū sequi. Exinaniuit se cū esset in Dei forma, cum diues esset, pauper factus est. Noli ergo tu cōtemnere plebeiū, quia nobilis es, noli despicere seruum, quia potēs es, noli pauperē fastidire, q̃a diues. Nūquid tu nobilior, nūquid tu potentior Christo es? Ille pro te suscepit illa, quæ tu despicis. Ille pro te humiliauit se vsq; ad mortē, & mortē crucis, vt tuæ lapsū aboleret superbiæ. Cōsidera, ò hō, ꝙ non laborauit Apostolus

F

G

H

Humilitas Pauli.

1. Cor. 15.

Gen. 18.

Psal. 21.

Phil. 2.

tes potentiam Christi probare, sed obedientiam prædicare, sed demõstrare quanta sit humilitatis gratia, quantusque eius profectus. Si eius imitator fueris, tunc securè in aduersis positus, clama ad ipsum, d. *Vide humilitatẽ meam, & eripe me*, &c. & liberaberis. Vel aliter. Nam, ut dictum fuit vers. 458. 559. 896. 1233. Humilitas est duplex, scilicet virtutis, & pœnalitatis. Hic etiam dicit Ambr. Est ergo humilitas laboris, & fatigationis, & est humilitas virtutis, atque propositi, quam in secundis, & prosperis iustus positus tenet. Potest ergo iste versus intelligi etiam de humilitate passionis, & pœnæ, vt iustus afflictus, & persecutus, suam miseriã proponens, Deo dicat, *Vide humilitatẽ meam, et eripe me*. Sic etenim alibi psal. dicebat, Vide humilitatem meam, & laborẽ meum. Isto modo orabat Hieremias, dicens: Vide domine, quoniam tribulor, &c. Sic orabat & Daniel, d. Exaudi, domine, orationem serui tui propter temetipsum, inclina Deus meus aurem tuam, & audi, aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram. Sic & nunc conformiter psal. docet nos orando afflictiones nostras proponere Deo, d. *Vide humilitatem meam, & eripe me*. Sic enim strenuus miles membra sua vulnerata ostendit regi, vt ipsum eripiat è labore certaminis. Vnde hic Amb. dicit, Athleta bonus membra sua monstrat, vt conuersationis suæ approbet disciplinam. Monstrat etiam tunc membra sua, quando post aliqua certamina grauiora iterum certare compellitur, vt iudex videns fessũm corpus, nequaquam eum certare compellat. Et tu Christo ostẽde labores tuos dicens, *Vide humilitatem meam, & eripe me*, &c.

Humilitas afflictionis. *Hier. 1.*

1227 *Iudica iudicium meum, & redime me: propter eloquium tuum viuifica me.*

Hic ostendit secundum, scilicet quod humilitas est commissorum delictorum purgatiua. Cum enim quis seipsum humiliãdo iudicat, non iudicatur à Deo, propter quod ait Apostolus, Si nosmetipsos iudicaremus, non vtiq; iudicaremur, Et hoc est, quod hic à Deo psal. postulat d. *Iudica iudicium meum*, &c. sciendum, quod in nobis duplex est iudiciũ quo pro peccatis nostris iudicamur. Vnum est iu-

A dicium nostrum, aliud est iudicium Dei. Iudicium nostrum dicitur, quo nos voluntariè nosipsos iudicamus, nosipsos pro peccatis nostris mortificantes, & carnem castigantes, & hoc vel in satisfactionem præteritorum peccatorum vel ad cautelam futurorum. Sic enim seipsum iudicabat Apostolus, dicens, Castigo corpus meum, &c. Aliud est iudicium Dei, quod, si nos non assumimus, sed immissum toleramus, sicut sunt flagella ab extrinseco pro peccatis nostris immissa. Sic enim dicitur ps. 9. Cognoscetur dominus iudicia faciẽs. Certum est autem, quod iudiciũ voluntarium,

Iudiciũ duplex, scilicet Dei, & nostrũ. *Iudicare nos ipsos debemus.* *1. Cor. 9.*

B quo quis seipsum iudicat, Deo est magis acceptum quàm iudicium ab extrà immissum. Sic enim contritio est iudicium nostrum quã summe Deus optat. Et de isto iudicio hic loquitur psal. Deo dicens, *Iudica iudicium meum, & redime me*. Quasi dicat, Quia Deus videt quod meipsum iudico, ideo me redimit à peccato. Huius autem iudicij in præsenti solum est tempus, quia hic quisque seipsum iudicare potest quod in futuro locum non habebit. Vnde de hoc iudicio dicitur Iob 34. Nequaquã enim vltra in hominis est potestate, vt veniat ad iudicium. Vbi ad propositum ait

C Greg. hic nimirum non illud iudiciũ designatur, quod per æternam retributionem punit, sed quod mente cõceptum per conuersionem diluit. Et quod est illud iudicium, nisi de quo Apostolus dicit, Si nosmetipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur? Et de quo dicit psal. Honor regis iudicium diligit, vt videlicet qui iam dominum honorat ex fide, sollicitè considerat quid ei debeat in operatione. Et alibi dicitur, Iudicare coram domino, & expecta eum. Coram domino iudicatur, qui corde dominum conspicit, & actus suos sub eius pœnitentia sollicita inquisitione

Greg. 25. mor. c. 6. *1. Cor. 11.* *Ps. 98.*

D discernit, quem tanto securius quisq; expectat, quanto quotidie vitam suam sollicitius examinat. Qui enim ad extremum eius iudicium venit, nec iam coram illo, sed ab illo iudicatur. Debet ergo vniuscuiusque mens & causas suas apud dominũ, & causas domini cõtra se sollicita inquisitione discutere. Debet cautè pensare, vel quę bona ab eo percepit, vel quę mala bonis illis peruersè viuẽdo respondit. Quod electi facere quotidie oĩno non cessant.

Iudiciũ conscientiæ quale est. Accedunt .n. ad secretarium iudicis intra sinum cordis. Cõsiderant quàm districtè quandoque feriat, qui diu patienter expectat. Metuunt in ijs, quæ se egisse meminerunt, & puniunt flendo, quod se perpetrasse intelligunt. Vident .n. videri diuinitus, quod ipsi per humanitatem nõ vidẽt. Conspiciunt districtum iudicem, qui quo tardius venit, seuerius punit. Et sic pœnitendo ferunt, qđ superbè commiserunt, ibi tot patiuntur supplicia, qđ pati timẽt. Nec deest in hoc iudicio mente concepto, omne ministerium, quod punire reos plenius debeat. Nam cõscientia accusat, ratio iudicat, timor ligat, dolor excruciat. Quod iudicium eo certius punit, quo interius sæuit. Vnusquisque enim cum causam huius examinis contra se aggredi cæperit, ipse est actor, qui exhibet, ipse reus, qui exhibetur. Odit qualem se fuisse inuenerit, & ipse est, qui semetipsum insequitur illum, qui fuit, atq; ab ipso homine aduersus semetipsum fit quædam rixa in animo parturiẽs pacem cum domino. Et subdit, Quia ergo nũc in potestate nostra est in æternum mentis nostræ contra nos subire iudicium, recognoscendo accusemus nosmetipsos, & quales fuimus, pęnitendo torqueamur. Non cessemus; dum licet, iudicare, quod fecimus, &c. Sic ergo de hoc interiori nostro iudicio loquitur psal. Deo, d. *Iudica iudicium meum, & redime me*, &c. q.d. Et si meipsum iudico, tu mihi parcere debes. Vel aliter, de iudicio, quo p aduersa iudicamur a dño, intelligitur versus iste, quia iusti videntes se à Deo aduersis esse castigatos, securius ad Deũ dicũt, *Iudica iudicium meum*, &c. Imò in hoc castigari, & iudicari desiderãt. Et illum intellectũ hic ponit Ambr. dicens, Festinant innoxij ad iudicium, & propriæ innocentiæ arbitros desiderant citius comprobari. Habet hoc vsus ẽt in sæculo, quod est commune cum sanctis. Verum is, qui apud Deum iustus est, habet aliam causam iudicij non timendi, quia apud misericordem iudicem sibi causa est, apud redemptorem suum vult citò & sperat absolui. Absolutio .n. matura sanctorum est. Vnde & dominus per Ezechielem ad angelos dicit, qui ministri sunt vltionum, A sanctis meis incipite iudicium. Non vult dñs cõe sanctus cũ dia-

Iudiciũ Dei quo nos hic punit, ut saluet.

Ezec. 9.

E boli socijs consortium esse iudicij. Separata est pęna, vbi distat & culpa. Quibus .n. miseretur Deus, citò castigat, vt nõ diutius afficiantur futuri expectatione iudicij. Differtur ergo diaboli iudicium, vt sit semper in pœnis reus, semper improbitatis suæ innexus catenis, conscientiæ suæ sustineat in perpetuum ipse iudicium. Itaq; Christus suos castigat, quos diligit, suos iudicat, quos saluat. Et hoc iudicio saluari desiderat iustus, d. *Iudica iudicium meum*, i. hic fac iudicium meum, hic puni peccata mea, hic vre, hic seca, hic percute, hic flagella, quia hic iudicatus liberaborà culpa, & saluabor in gloria. Et hoc

F est, quod subdit, *Et redime me*, i. per talia iudicia redimes me à culpa, *secundum eloquium tuum viuifica me*, quia p talia iudicia castigatus, æternaliter viuam. Sic.n. dicit dominus Deut. 32. Ego occidam, & ego viuere faciã, percutiã, & ego sanabo.

Longe à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt. 2228

HIc ostendit tertium, s. quòd humilitas est proximorum peccatorũ correctiua. Sicut enim verè humilis tenetur

G seipsum corrigere, sic & proximũ, quem sicut seipsum diligere debet. Sed alio modo se, & alio modo alios corrigere debet, quia se iudicando seipsum, & puniendo, vt statim prædictum est, alios autem corrigere debet, eis annunciãdo ipsorum peccata, & eis debitam pœnam. Sic.n. præcipitur Es. 40. Clama, ne cesses, & annuntia populo meo scelera ipsorum &c. Sic & nunc humilis psal. facit, ostendẽs malorum pœnam, & culpam: culpam, *quia iustificationes tuas non exquisierunt*: pęnã, *quia longe à peccatoribus salus*. Ideo enim à peccatoribus longe est salus, quia ipsi

H saluti appropinquare nolunt. Sicut .n. anima nunquam deserit corpus, nisi ex defectu corporis, ut puta propter infirmitatem, senium, vel illationem passionis ab extra, sic & Deus animam non deserit, nisi propter defectum animæ. Nõ Deus, qui est salus, elõgat se ab eis, sed ipsi elongantur à Deo, non quidem loco, sed moribus. Quid est ergo longe esse à Deo, nisi Deum deserere? Quid est Deum deserere, nisi mandata eius non custodire?

Quare

Quare ergo salus longè est à peccatoribus, nisi quia iustificationes, (idest, mandata) Dei non custodierunt. Idem est ergo longè esse à Deo, quod eius mandata non custodire. Vnde hic ait Aug. Quis enim te discernit à malis, ô tu, qui dixisti, *Longè à peccatoribus salus*, vt non à te longè, sed tecum sit salus? Hoc nempe te discernit ab illis, quia id, quod isti non fecerunt, tu fecisti, hoc est, Dei iudicationes exquisiuisti. Vel hoc intelligitur spiritualiter de Iudæis: Vidit enim psal. in spiritu Iudæos Christum non recepturos, ad quos ipse venit, ideo fide se elongauerunt à salute, quæ Christus est. Vnde dicit de ipsis, *Longè à peccatoribus salus*, idest à Iudæis Christus. Istum intellectũ habet hic Ambr. d. *Longè à peccatoribus*, &c. Quorum serum est iudicium eorum salus longè est, sed ipsi sunt sui actores periculi, qui a domino non appropinquauerunt, ideo sancti sunt longè, quia voluntate sua à salutis se gratia separauerunt. Non refugit eos salus, sed ipsi salutem qui se elongauerunt. Venit ad Iudæos salus, sed ipsi salutem non receperunt. Quomodo non receperunt, audi, Iesus salus est. Venit Iesus quærere, & saluum facere, quod perierat. Sed Iudæi dimitti latronem postulauerunt, Iesum verò repudiauerunt. Quis autem est qui longè se facit à domino, nisi qui non exquirit iustificationes eius? Qui verò iustitias eius exquirit, propè est, adhæret Deo. Et ideo iustitias Dei quærentibus dicit Apostolus: Vos, qui eratis lõgè, facti estis propè in sanguine Christi. Et attẽde quod ait, *Longè à peccatoribus salus*. Quia peccator dupliciter accipitur, vel qui habilis est ad peccandum, & sic omnis homo peccator dicitur in vita præsenti, sicut scriptor dicitur non ab actu scribendi (quia etiam dormiens scriptor est) sed ab habilitate. Secundò dicitur peccator ab actu peccandi, vel ab ipso peccato, in quo iacet. Et sic accipitur hic peccator, cum dicitur, *Longè à peccatoribus salus*. Vnde Gualf. istum passum exponens, dicit, *Longè à peccatoribus salus*, verum est, si permanent in peccatis, dum dissimulant, dum excusant, dum vel peccant in spe, vel desperantes, in malorum profundum decidunt contemnentes. Talia nimirum peccata separant nos & Deum, & murum interponunt.

Longè à Iudæis Christus.

Luc. 19.

Ephe. 2.

Peccator quis dicitur dupliciter.

A *Misericordia tua multa, domine: secundum iudicium tuum viuifica me.* 1129

Ponit hic quartum, scilicet, quod humilitas est misericordiarum diuinarum lucratiua, vt enim dicitur, Iac. 4. Superbis Deus resistit, humilibus autẽ dat gratiam. Quod etiam hic ostendit psal. humilis, dicens, *Misericordia tua multa, domine*. Et verè misericordiæ domini multæ, quia sunt vniuersales, versic. 484. & magnæ, vers. 782. sunt multæ, vers. 833. 834. 1500. 1923. Dicat ergo psal. *Misericordia tua multa, domine*, quia etiam hoc, quod exquiramus iustificationes tuas, pertinet ad B miserationes tuas. Et verè misericordiæ domini multæ, quia etsi longè sit à peccatoribus salus, tamen nemo peccator desperet, quia multæ sunt misericordiæ domini. Vnde hic ait Ambr. Multæ misericordiæ domini, quia, qui suo peccato pereunt, misericordia domini liberantur. Ipse enim palam apparuit non quærentibus, vocauit fugientes, congregauit ignaros, pro omnibus se obtulit. Homo autem nõ multum misericors. Misericordia autem hominis in proximum suum, misericordia verò domini in omnem carnem, vt C omnis caro ad Deum accederet, illa domini miseratione donata. Sed notabile est, quod subditur, *Secundum iudicium tuum viuifica me.* Quid est, quod statim allegauit misericordias Dei esse multas, & statim illis dimissis, ad iudicium Dei recurrit, d. *Secundum iudicium tuum viuifica me?* Sed sciendũ, quod sicut non est misericordia sine iustitia, sic nec iustitia sine misericordia, ideo petens iudicari secundum iustitiam Dei, petit iudicari secundum misericordiam. Et hoc hic notat Ambr. dicens, Sed quomodo cum dixerit multas esse Dei miserationes, secundum iudi- D ciũ eius viuificari postulat, maximè cum alibi dixerit, Non intres in iudicium cum seruo tuo domine? Respondet, Sed aliud est iudiciũ illud beneficiorum Christi, cui respondere non possumus. Quis enim referre potest debitum naturæ, debitum salutis, & gratiæ? Aliud est iudicium quo fragilitatis nostræ naturæ censemur. In hoc tamẽ iudicio misericordia cum iustitia copulata est, vt veritas iudicij miseratione Dei tẽperetur. Vel aliter, Christus multarum

Misericordiæ domini multæ.

Ps. 142.

Christus pastor, aduocatus, reus & iudex. rum personarum sumpsit officiũ, quibus officijs consideratis, ad Christum securè dicere possimus, *secundum iudicium tuum viuifica me.* Nam assumpsit personam pastoris, aduocati, rei, & iudicis. Qui igitur habet iudicem pastorem, & aduocatum, & pro reo respondentem, quid timere potest? Et hoc hic inducit Ambr. d. In euangelio reperio, quod dominus Iesus multorũ affectus, & officia suscepit, vt nos doceret quo modo in his officijs nos conuersari oportet. *Ioan. 10.* Suscepit personam pastoris, vnde ait, Bonus pastor animam suam dat pro &c. Ideoque pro rationali grege seipsum passioni corporis non negauit, vt ouem lapsam suis humeris superponens recrearet. *1. Ioan. 2.* Suscepit aduocati personam, ipsum enim aduocatum habemus apud patrem. Pernoctabat in oratione pro nobis, vt nos suo informaret exemplo, quemadmodum veniã nostris exorare debemus peccatis. Non enim ideo pernoctaret, quasi qui aliter patrem nobis reconciliare non posset, sed vt qualis aduocatus esse debeat demõstraret; Qualis sacerdos, vt non solum diebus, sed etiam noctibus pro grege Christi debeat precator assistere. An impetrandi indigebat auxilio, qui facere ipse poterat quæ rogabat? Suscepit etiam affectum rei, & stetit ante iudicem vt reus. Interrogatus tacebat, ostendens non in clamore vocis, nec in forensi assertione patrocinij, sed in conscientię integritate esse innocentię defensionem, nec salutem corporis ambiendam, sed animi puritatem. Denique qui Susannam absoluit tacentem, se obtulit morti. In illa causa ostendit, vt nemo desperaret, in hac, vt redimendæ vniuersitatis sacrificium non negaret. *Ioan. 5.* Suscepit etiam iudicis personam, vt iudices informaret, d. Non possum à me ipso facere quicquam, sed, sicut audio, iudico. *Iudicare debet iudex secundum allegata & probata.* Bonus enim iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito voluntatis, sed iuxta leges, & iura pronunciat. Scitis viris obtemperat, non indulget propriæ voluntati. Nihil paratum & præmeditatum à domo defert, sed sicut audit, ita iudicat, & sicut se habet negotij natura discernit. Obsequitur legibus, non aduersatur, examinat causas, non mutat merita. Discite, iudices sæculi, quem in iudicando tenere debeatis affectum, quam sobrietatem, quam syn-

E ceritatem dominus omnium docet. Non possum (inquit) à meipso facere quicquam, sed, sicut audio, iudico. *Ioan. 11.* Et tamen Pilatus dicebat ad dominum: Potestatem habeo crucifigere te, & potestatem *Ioan. 19.* habeo dimittere te. Vsurpas ô homo potestatem, quam non habes, cum Deus neget se habere, qui habet super omnia potestatem. Audite quid iustitia dicat, Non possum ego à meipso facere quicquam. Audite quid iudex iniquitatis loquatur: Potestatem habeo dimittere te, & potestatem habeo crucifigere te. Qui enim iudicat, non voluntati suæ obtemF perare debet, sed tenere quod legum est. Iustum igitur est iudicium filij Dei, quia secundum voluntatem Dei est, non secundum hominis affectum. Deus autem plenus est misericordiarum: & misericordia eius cum iudicio, & iudicium cum misericordia. Neque sine iudicio miseretur, neque sine misericordia iudicat. Hoc ergo Dei iudicio misericordia temperato fretus ps. dicit, *Secundum iudicium tuum viuifica me.*

Multi, qui persequuntur me, & tribulant me: à testimonijs tuis non declinaui. 223

G

OStendit hic quintum, scilicet quod humilitas ad aduersitatum lenitiua. Docet experientia, quòd patientia in aduersis, pondus aduersorum leuius portare facit. Cum autem humilitas patientiæ sit connexa, consequens est, quod humilitas etiam aduersa leuigat. Et hoc est, quod dicebat Christus, Tollite iugum meum super vos, scilicet, pondus pœnarum, & persecutionum, & aduersitatum. Quod si faciliter portare cupitis, discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. *Mat. 11.* H Sic & psal. humilitate fundatus, persecutiones faciliter probat, vt nullo modo per eas à diuinis mandatis declinaret. Et hoc est, quod ait, *Multi, qui persequuntur me*, &c. Et quamuis ista sit vox omnium iustorum in afflictionibus mundi, *Martyrum constantia.* carnis, vel dæmonis positorum, propriè tamen hęc est vox sanctorum martyrum, qui à diuersis hominibus persecuti, qui diuersis tormẽtis afflicti, à mandatis Dei non declinabant, imò, crescente pugna, crescebat in eis gratia, & per consequens in

in mandatis Dei exequendis promptiores efficiebantur. Vnde meritò Deo dicunt, *Multi sunt, qui persequuntur me & tribulant me: sed ego in gratia tua positus, à testimonijs tuis non declinaui*. Illa ergo est vox sanctorũ martyrum, quæ in ecclesia multos coronauit, ex qua multa miracula processerunt, pro qua multæ solennitates celebrantur. Vnde hic ait August. *Multi qui persequuntur me*, &c. Factũ est, nouimus, recolimus: purpurata est vniuersa terra sanguine martyrũ, ornatę sunt ecclesiæ memorijs martyrũ, insignita sunt tpa natalibus martyrũ: crebrescunt sanitates meritis martyrũ. Vnde hoc, nisi quia completum est, ꝙ dictum est de hoïe isto toto orbe terrarũ diffuso? *Multi qui persequuntur me, et tribulãt me: a testimonijs tuis* &c. Agnoscimus, & gratias agimus dño Deo nostro. Tu namque homo, tu ipse in alio

Ps. 122. Ps. dixisti, Nisi quia dñs erat in nobis, fortasse viuos absorbuissent nos. Ecce quare à testimonijs Dei nõ declinasti, & ad palmã supernæ vocationis inter manus multorũ persequentiũ, tribulantiumq; venisti. Per hoc. n. notatur grauitas persecutionis cõtra martyres, & ipsorũ admirabilis patientia. Non. n. multum est admirabile, tpe pacis, & prosperitatis diuina seruare mandata: sed mirabile est, tpe persecutionis, q̃ cessaret, si à mandatis declinaretur.

Patientia i prosperis nõ prædicatur: sed in aduersis bonitas.

Et hoc hic notans Ambr. d. *Multi qui persequuntur* &c. Non est (inquit) magnũ, si tũc à Dei testimonijs nõ declines, cum te nullus affligit, nullus psequitur. Quis. n. inoffenso sibi prosperorũ euentu secũdo successui fieret ingratus? Quis diuitijs affluens, iugi salute robustus, nõ ad Dei gratias referret, ꝙ sibi illa cõcessa sint? Deni-

Iob 1. que cũ sanctum Iob dñs pręcitaret, ait aduersarius, Nunquid Iob gratis colit Deũ? Nonne tu vallasti eum? Sed mitte manũ tuam in omnia, quæ habet, si non in faciẽ te maledicet. Tunc igitur plus probatus est, qñ amissis opibus. & filijs, à dñi cultu, & gratia non recessit. Sed nõ vnus persecutor est, multos ministros habet: sed non te terreat. Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnũ Dei.

Act. 14. Sed multæ tribulationes, multæ probationes. Vbi multæ coronæ, ibi multa certamina. Tibi ergo proficit ꝙ multi persecutores sint, vt per multas persecutiones

A facilius inuenias quemadmodum coroneris. Sed ꝙ amplius est, non solũ persecutores sunt qui vidẽtur, sed etiã qui non videntur, & multò plures. Audi quid de his persecutionibus dictũ est: Omnes, qui piè viuere volunt in Christo, persecutionem patiuntur. Omnes dixit, nullum excepit.

Persecutio multiplex vitiorum.

2. Tim. 3.

Quis. n. exceptus à persecutionibus potest esse, cum ipse dñs persecutionũ tentamẽta tolerauerit? Persequitur auaritia, persequitur ambitio, persequitur luxuria, persequitur superbia, persequitur fornicatio. Vnde Apost. ait, Fugite fornicationem. *1. Cor. 6.* Nam qua causa fugeres, nisi illa te perse-

B queref? Est. n. malus spiritus fornicationis, malus spiritus auaritię, malus spiritus superbię. Isti sunt psecutores graues, qui fine gladij terrore, mentem hominis frequẽter allidunt, qui illecebris magis q̃ terrorib. animos expugnant fideliũ. Hi sunt hostes cauendi: hi grauiores tyranni, per quos Adã captus est. Multi in persecutione publica coronati, in hac occulta persecutione ceciderunt. Aduertis quàm graue certamẽ sit, ꝙ est intra hominẽ, vt secum ipse confligat, cum suis cupiditatibus ipse prælietur. Verũtamen vt multę sunt perse cutiones, ita & multa martyria, & multi

C Christi testes. Tentatus fuisti spiritu auaritiæ, vt possessionẽ minoris inuaderes, indefensæ viduæ iura temerares, & tamen contemplatione cęlestium præceptorum, opem magis ferendam q̃ inferendam iniuriam iudicasti, testis Christi es. Tentatus es spiritu superbiæ: sed videns inopẽ, & egenum, pia mente compassus, ex humilitate magis q̃ ex arrogantia dilexisti, testis Christi es. Quinimò non sermonis, sed operis testimonium præbuisti. Ille ergo testis est, qui astipulantibus factis domini Iesu, præcepta testatur. Cum ergo audis, *Multi qui persequuntur me, & tri-*

D *bulant me*: noli timere, qui dicere potes, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Verum hoc ille dicit, qui à testimonijs domini nullo vitiorum declinauit anfractu. *Rom. 8.*

Vidi præuaricantes, & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. 2232

PОnit hic sextum, s. ꝙ humilitas est, errantium proximorum zelatiua. Sicut enim vera humilitas in obseruatione

man-

mandatorum delectatur: ita in ipsorum violatione tristatur, & tabescit. Vnde & Psal. verè humilis d. *Vidi prauaricantes, & tabescebam*, &c. Quid autem sit præuaricatio, vide versic. 2192. Quid autem sit tabescere, vide vers. 2212. Iste etiam versus multum concordat in sententia cum illo verbo superius posito, s. Tabescere me fecit zelus meus, &c. vide vers. 2212. Iste textus variatur secundum Augustin. Nam multi codices habent, *Vidi præuaricantes, & tabescebam*. In sententia tamen idem sunt, quia præuaricantes dicuntur illi, qui frangunt legem promissam seruare, & sic frangunt pactum seruare promissum. Hos ergo videns Psal. tabescebat zelo amoris accensus erga eos, cupiens eos promissam legem seruare. Hoc ideo dicit, quia præuidebat multos timore persecutionis, & pœnarum, à fide promissa recessuros. Vnde hic ait August. *Vidi non seruantes pactum*: & hoc plures codices habent. Sed qui sunt, qui pactum non seruauerunt, nisi qui declinauerunt à testimonijs Dei, tribulationes multorum persequentium non ferentes? Hoc est autem pactum, vt, qui vicerit, coronetur. Hoc pactum non seruauerunt, qui persecutionem non tolerantes, à testimonijs Dei negando declinauerunt. Hos ergo iste vidit, & tabescebat, quia diligebat. Zelus enim iste est bonus, de amore veniēs, non de liuore. In quo autem nō seruauerunt pactum, secutus adiunxit, *quia eloquia tua non custodierunt*. Ea quippe in tribulationibus negauerunt. Et nota, quod aliquis tabescit virtuosè, qui. s. zelo charitatis accēditur, & aliquis vitiosè, qui. s. vitijs, vel vitiorum afficitur zelo. Vnde hic ait Ambr. *Vidi præuaricantes, non seruantes pactum, & tabescebam*. Beatus, qui in charitate Dei tabescit, qui videt nō seruantes pactum. Alius propter vitiosos amores tabescit, qui distillat, dum est dilatus amore dilectę. & dum protelatur flagrantis cupiditas affectus. Alius tabescit, quia vires corporis quadam deformitate palloris, fessorumq; artuum tabe minuuntur. Alius, qui pecuniam concupiscit, donec potiatur eam, auaro miser tabescit affectu. Alius immodicè capescendi honoris impatiens: si desideria longa suspiret, non mediocris mentis tabe conficitur.

Pactum frangit, qui legē non custodit.

Tabescit q; multipliciter.

E Non talis qui dicit, Sitiuit in te anima mea, in terra deserta inuia, & inaquosa. *Psal. 62* Hic. n. castigabat carnem suam tabescere faciebat, dum indefesso desiderio diuinæ cognitionis intentus, & lucem Dei sollicita expectatione præueniens, antelucanum sollicitè domino canticis, & in hymnis gestabat obsequium. Tabescit ergo vir pacificus, quando alios videt pacta rescindere, consensu ū abolere concordiam, iurgia de pace reparare, in tumultus redire de gratia. Quod vtique non facit, qui domini præcepta custodit, non qui audit dicentem, Pacem meam do vobis: pacem *Ioan. 15*

F relinquo vobis. Ergo qui pactum seruat, is Christi obedit imperijs, qui autem non seruat, ille Christi præcepta contemnit, & quod plus est, comperta fastidit, & negligit. Vel aliter, iste Psal. tabescebat propter Iudæos, quos multa Deo videbat promittere, quæ non obseruabant, & sic pacta frāgebant. Vnde hic ait Glo. *Vidi non seruantes pactum*. Pactum dicitur à pace, quasi pacis actum: idest, inter dissidentes affectu gratię definita conditio, quod conuenit vtrique legi, vt scilicet pactum appelletur, quæ statuta est, vt homo in gratiam & pacem Dei reuocetur. Quod pa-

G ctum, (idest vtranque legem) debiles non seruant cedentes persecutionibus, pro quibus socijs amissis dolent sancti. Vnde subdit, *Et tabescebam*. Vel pactum dicit, quòd Iudæi pepigerunt, dicentes, Quæcunque dixerit dominus, faciemus: sed postea coluerunt idola. Quos ciues, & parentes suos lugent sancti. Vnde subdit, *Et tabescebam*, scilicet zelo charitatis.

Vide, quoniam mandata tua dilexi, domine: in misericordia tua viuifica me. 2232

H Hic ostendit septimum, s. quòd vera humilitas est per amorem timoris expulsiua. Humilitas enim meretur charitatem, & gratiam, Iacob 4. Humilibus dat gratiam. Timor autem, scilicet seruilis, non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem, vt habetur 1. Ioan. 4. Et hoc est, quod hic de se affirmat: scilicet, quòd mandata Dei custodiuit, scilicet non timore seruili, sed dilectione, dicens, *Vide quoniam mandata tua dilexi, domine*. Sed statim quis dubi- *Quæstio.*

Virtutes suas an aliqs publicare debet. dubitabit, dicens: Quomodo hic Ps. virtutes suas publicat, dicens: *Vide quoniam mandata tua dilexi, domine*: cum hoc facere sit periculo illas perdendi se exponere? quia qui diuitias suas publicat in itinere, latrones prouocat. Vnde ad propositum ait Gregor. *Greg. 8. mor. ca. 37.* Qui virtutes suas patefaciunt, ostendunt malignis spiritibus, quasi insidiantibus hostibus, quæ deprædentur. Quod notissimè figurauit illa cũctis notissima Ezechiæ culpa, qui postquam vna prece, & sub vnius noctis spatio centum octoginta quinq; milia hostium, angelo feriente, prostrauit, postquam occasui proximum ad altiora cęli spatia solem reduxit, postquam propinquante iam termino vitam coarctãdam in tempora longiora protelauit, susceptis regis Babylonici nuncijs, bona omnia, quæ possidebat, ostendit. Sed prophetæ vocem protinus audiuit, *4. Reg. 20.* Ecce dies veniunt, & auferentur omnia, quæ in domo tua sunt in Babylonem, non relinquetur quicquam, dicit dominus. Sic & multi, quia cauere malignorum spirituum insidias negligũt, subitò amittunt, quicquid diutius studentes operantur. *Psal. 77* Hinc enim per Ps. dicitur. Et tradidit in captiuitatem virtutes eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici. Virtutes quippe, & pulchritudo in manus inimici traduntur, quia omne bonum, quod per concupiscentiam laudis ostenditur, occulti aduersarij iuri mancipatur. Hostes namq; ad rapinam prouocat qui suas eorum notitiæ diuitias denudat. Quousq; enim ab æternæ patriæ securitate disiungimur, in latronũ insidiantium iter ambulamus. Qui ergo in itinere deprędari formidat, abscondat necesse est ipsa quę portat. Quomodo ergo virtutes suas Ps. non abscondit, sed publicat, d. *Vide quoniam mãdata tua dilexi, domine?* Ad hoc respondetur quod non licet bona sua publicare ad ostentationem, sed bene ad aliorum ędificationẽ, vt ostendit Greg. *Greg 18 mor. c. 5* dicens: Sciẽdum est, ꝙ sancti viri quoties de se aliquid sequẽtibus innotescunt, more sui creatoris imitantur. Nam Deus, qui nos prohibuit, ne proprio ore laudemur, per scripturam sacram laudes suas loquitur. Non quia ipse eis indiget, qui proficere laudibus nescit: sed dum suã magnitudinem nobis narrat, nostram ad se impe-

A ritiam subleuat. Et bona sua loquendo nos edocet, quę oĩno homo nõ cognosceret, si de se tacere voluisset. Idcirco autem laudes suas indicat, vt valeamus eum studendo cognoscere; cognoscentes, amare: amantes, sequi: sequentes, adipisci, adipiscentes verò, eius visione frui. Vnde Ps. ait, Virtutem operum suorum annunciabit populo suo, vt det illi hęreditatem gentium. *Ps. 110.* A csi apertè dicatur, idcirco fortitudinẽ suæ orationis insinuat, vt hos, qui audiẽt, donis ditescat. Morem ergo sui creatoris imitantes sancti viri, nonnunquam quędam de se vt audientes instruant, non

B vt ipsi proficiant, manifestant. Et tamen in his alta se consideratione custodiunt, ne dum alios à terrena intentione erigũt, ipsi terrenæ laudis appetitu mergantur. Sed ad propositum, Ps. suas virtutes hic manifestat, nõ vt inde laudibus proficiat, sed vt ad hoc alios prouocet, d. *Vide quoniam mandata tua dilexi.* Est ergo sensus Psalmistę Deo dicẽtis, *Vide quoniam mandata tua dilexi*: id est, alios fac videre, vt scilicet meo exemplo ad illorum dilectionem inducantur. Sicut enim dr̃ cognoscere, qñ nos cognoscere facit, sicut dixit ad Abraham Gen. 22. Nunc cognoui, quod

C timeas Deum: idest, alios cognoscere feci. Sic & videre dicitur quando alios videre facit. Et attende quòd non dicit, Vide qm̃ mandata tua non negaui: neq; quoniã mandata tua feci: sed *quoniam dilexi*: quod est perfectionis. *Diligere mandata Dei, plꝰ est quã facere.* Vnde hic ait Aug. Non ait, Vide, quia eloquia, vel testimonia tua non negaui, quod martyres facere quandoque cogebantur, & non facientes, nimis horribilia patiebantur. Sed dicit, *quoniam dilexi*: vbi fructus est omnium passionũ, quia, si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. *1. Cor. 13* Hanc er

D go iste cõmendans ait: *Vide quoniam mandata tua dilexi.* Et secundum Glos. nota quod ait, *dilexi*: quod plus est quàm facere, vel seruare: scilicet, ne puniatur, quia hoc est charitatis, illud autem necessitatis. Nam & opera mandatorum fieri possunt extra charitatem ex timore. Et hinc est quod in Exodo illi soli præcipiuntur offerre ad constructionem tabernaculi, qui spontanea voluntate, & hilari animo accedunt. Et ex hoc Psal. ostendit se plenam

nam confidentiã habere in domino Deo dicens, *vide*. Vnde hic ait Amb. Hic quoque Ps. inuitat dominum, vt plenum charitatis suæ spectet affectum. Nemo enim alteri dicit: *Vide*, nisi qui iudicat se, si videatur, esse placiturum. Sed quia non in meritis suis, sed in Dei gratia confidit: adiungit, d. *In misericordia tua viuifica me.* Vnde hic ait Ambr. Quia Ps. mercedem perfectę charitatis expectat, ideo miserationis diuinæ suffragium poscit, vt in eã viuificetur à domino. Non ergo est arrogans debitæ mercedis exactor: sed est verecundus diuinę misericordię precator. Viuificari ergo petit per misericordiam, qui iam viuus erat per gratiam: sed vitam gloriæ sibi dari per misericordiam petit, vt in terra viuentium bona dñi possit videre.

2133 *Principium verborum tuorum veritas: in æternum omnia iudicia iustitia tua.*

Ostendit hic octauum, scilicet quod humilitas est scripturarum diuinarum ostensiua. Sicut.n. dicebat Christus, Matt. 11. Confiteor tibi, dñe pater cęli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientib. & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, id est humilibus. Et hoc virtute humilitatis sibi Psal. à Deo reuelatum ostendit, d. *Principium verborum tuorum veritas*, &c. Vel per hæc verba vult Psal. ostendere loquens in persona iustorum, ꝙ etsi de condigno sibi æternum non debeatur pręmium, quia nõ sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, (vt ait Apost. ad Rom. 8.) sibi tamen debetur de congruo, s. ratione promissi, quia. s. sicut Deus omnibus malis pœnam promisit, sic & omnibus bonis præmiũ promisit æternum. Cum ergo Deus nec fallere, nec decipere aliquem possit, quia verba eius sunt veritatis principium: ideo fidenter sibi dari æternũ postulat præmiũ: d. *In misericordia tua viuifica me.* Et nũc rationem suæ confidentiæ subdit: dicens, *Principiorum verborum tuorum veritas.* Vnde hic ait August. Sed si præmium poscitur in misericordia, ipsum etiam reddere debet ex iustitia. Quãto magis cui impensa est misericordia, vt obtineretur, ꝙ præmium deberetur ex victoria, *Principium* (inquit) *verborum tuorum veritas:*

Meretur præmiũ æternum de congruo, nõ de cõdigno.

E *in æternum omnia*, &c. Quasi dicat, A veritate tua verba procedunt, & ideo veracia sunt, & neminem fallunt, quibus prænunciatur vita iustis, & impijs pęna. Hęc quippe sunt in æternum iudicia iustitiæ Dei, quia iudicium Dei manebit in ęternum. Vel aliter, secundum Glo. *Principium verborũ tuorum veritas*: i. à principio verborum tuorum vera dixisti. Principium verborum Dei est principiũ scripturarum, vt Genesis, à quo principio vera dixit Deus, & vsque in finem verba veritatis sunt. Vnde in Luca dicitur, Cęlum, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. *Luc. 21.* F Et quia tetigit, quod in principio gestum est, addit quod post finem sęculi fiet, d. *In æternum omnia iudicia iustitia tua*, idest in æternum durabunt iudicia iustitiæ tuæ, & perpetuò stabunt, quia sententiam de bonis, vel de malis datam, nec tempus, nec vlla res subuertet: sed iudicium Dei de omnibus in æternum manebit. Vel aliter, per principium verborum Dei intelligit fidem, quæ omnium virtutum est fundamentum, cui falsitas subesse non potest. Et per hanc peruenimus ad cognitionem vnius Dei, incarnationis, & iudiciorum Dei, quæ timere debemus. *Principiũ verborũ Dei est fides.* G Et ad hoc istum textum hic inducit Amb. d. *Principium verborum tuorum veritas.* Cum principium verborum veritas sit, veritas vtrique fidei fundamentum est. Primum quidem oportet vt credamus vera esse Dei summi, quæ in scripturis diuinis legimus oracula: secundum, vt virtutem eorũ pleniore cognitione discamus. Sicut enim initium sapientię timor domini: plenitudo animæ sapientiæ dilectio; ipsa autem dilectio, plenitudo legis: ita plenitudo verborum Dei sapientia est, cognitioq; iustitiæ. Nam, sicut à timore domini processus quidam est ad gratiam charitatis, ita à veritate ad iudicium iustitię diuinę quidam videtur fieri processus. H Venisti ad ecclesiam, audisti vnum Deum dici, quod lex docet, dicens, Audi, Israel: dominus Deus tuus vnus est. *Deut. 6.* Crede vnum Deum esse, non plures deos. Cum autem cęperis legere dominum Iesum Dei filiũ in carne venisse propter totius mundi redemptionem, distingue sapienter vnum Deum patrem esse, ex quo omnia, & nos in illo. Et vnum dominum Iesum, per *Incarnationis fructus.*

quem

quem omnia, & nos per ipsum. Cognosce, quia ideo venit, vt virtutum semitis nostros informaret affectus, vt morum mansuetudinem conuersationis eius disceremus exemplo, vt aboleretur culpa per gratiam. Et tunc à veritatis confessione ad cognitionem iustitiæ processisti. Fides principium est Christiani, plenitudo autem Christiani iustitia est. Fides in cōfessione populorum, iustitia in martyrij passione. Scientes igitur in æternum mansura iudicia omnia iustitiæ Dei, caueamus, ne opera nostra displiceant, & in æternum incipiamus subire iudicium: nec, si aliquid boni fecimus, resupino resoluamur affectu. Cognoscentes itaque iudicia Dei, opera nostra examinemus omnia. In viro iusto graue est detrimentum, graue operis alicuius incendium, in impio, pœna infernalis. Sunt magis omnia iudicia plena gratiæ, plena florentiū coronarum, ne fortè cum trutinantur facta nostra, culpa præponderet.

2234 *PRincipes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meum.*

HIc incipit vigesimusprimus octonarius, cui pro titulo præponitur, siue præmittitur vigesimaprima litera alphabeti quę, est Sin, q̄ interpretatur super vulnus. Quid autē super vulnus ponitur, nisi medicamentum? Quid autem sunt vulnera nostra, nisi persecutionum aduersitates, quibus medicamentum superponitur, dum verbis diuinis consolamur, & ad patientiam ducimur? Ista vulnera sunt sana, quia multo grandius est, vt in corpore sit vulnus quod foueas atque constringas, q̄ sine vulnere mors serpat interior. Sed vt hic ait Ambr. Est non solum corporis vulnus, sed etiam mentis, quod oleo quodam mollioris eloquij, & pacifici sermonis suauiter mitescit. Sunt fomenta verborum, sunt fomenta cœlestium pręceptorum, quibus omnis nequitiæ virus aboletur. Sunt legis vincula, quæ non adurant, sed magis liberent alligatos. Consideremus igitur quid sit vulnus, quid super vulnus. Vulnus est, *Principes persecuti sunt me gratis*. Super vulnus est, *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa*. Super vulnus est, quia verbis dominicis, vulneris

Sin.

Verbum Dei medicina est.

A dura curantur. Medicamentum igitur super vulnus, verbum Dei est. Qui igitur vulneratur, currat ad illum Samaritanum custodem operis sui, custodem legis & gratiæ, vt vulneri suo possit inuenire medicinam verborum cœlestium. Ipse medicinam super vulnera nostra apponit: dicens, Pęnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cęlorum. Bona alligatura super vulnus, quæ fracta animæ tuæ ossa connectat, & soliditate reparata in pristinas vires reformet, ac discissos artus sine ulla cicatricis offensa restituat. Ex quibus patet, q̄ ista litera huic octonario

B præposita, s. Sin (quæ interpretatur super vulnus) significat verbum Dei, quod super omnia vulnera nostra positum, ipsa sanat. Meritò ergo hæc litera huic octonario præponitur, quia hic ostenduntur vulnera nostra, & hic ostenditur verbum Dei, quod illa omnia sanat. Vide uulnera, *Principes persecuti sunt me gratis*. Vide medicamētum uulnerum sanatiuum, *Lætabor ego super eloquia tua*. Agitur igitur in isto octonario de uerbo Dei, quod oīs uulneris tàm corporalis, quàm spiritualis est sanatiuum. Et s̄m uirtutes huius medicaminis verbi Dei, iste octonarius diui-

C ditur in octo partes, qui s̄m diuersas infirmitates, uerbum Dei diuersa nobis offert remedia. Primò contra superbiam humiliat, timorem Dei inspirando, in principio. Secundò contra tristitiam lætificat, ualorem mundi superando: ibi, *Lætabor*. Tertiò contra malitiam purificat, uitia mala detestando: ibi, *Iniquitatem*. Quartò contra acidiam sollicitat, laudem Dei frequentādo: ibi, *Septies*. Quintò contra discordiam pacificat, supernā pacem condonando: ibi, *Pax multa*. Sextò contra lasciuiam fortificat, uirtutem spei conferendo: ibi, *Expectabam*. Septimò con-

D tra miseriam dignificat, amicos Dei generando: ibi, *Custodiuit*. Octauò contra inuidiam iustificat, nos Deo præsentando: ibi, *Seruaui*. Quantum ad primum uerbum Dei, primò contra superbiam per timorem Dei nos humiliat. Quid enim sacra scriptura clamat, nisi, Timete dn̄m oēs sancti eius, qui timor humilitatē inducit, dicente Petro, Humiliamini sub potenti manu Dei, ut uos exaltet, &c. Qui timor scilicet debet esse Dei, non hominum,

Matt. 3.

Psal. 33

1 Pet. 5.

Timere dēt Dei, non hominum.

minum, vt scilicet offensio Dei timeatur, non autem hoīs offensio. Sic & Psal. loquens in persona ecclesiæ persecutæ, dicit se non timuisse hominem, sed Deum: d. *Principes persecuti sunt me gratis*: non tamen illos timui, sed solum te, quia *à verbis tuis formidauit cor meum*: i. instructis verbis tuis quibus dixisti, Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. te, non illos timui. Formidaui à verbis tu s, non à verbis hominum. Et aduerte ꝙ ait, *Principes persecuti sunt me gratis*: quia reges & principes mundi gratis persecuti sunt fideles, quia nullatenus ab eis offensi. Quod hic declarans August. dicit, Quantas persecutiones à regibus terræ & principibus corpus Christi (quod est ecclesia) pertulerit nouimus. Agnoscamus etiam hic verba ecclesiæ dicentis, *Principes persecuti sunt me gratis*. Quid. n. Christiani referant regna terrena, quamuis regnum cælorum eis promiserit rex eorum? Nunquid rex Christianorum prohibuit milites regnum mundi eis impendere quæ debebantur regibus terræ? Nonne de hoc sibi calumniam molientib. Iudæis ait, Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris, & Deo quæ sunt Dei. Nonne tributum de ore piscis etiā ipse persoluit? Nonne præcursor eius militibus regni huius quid facere deberent pro æterna salute quærentibus, nō ait, Cingulum soluite, arma proijcite, regē vestrum deserite vt possitis dño militare: sed ait, Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrū. Nonne vnus militum eius, & dilectissimus comes (scilicet Paulus) commilitonibus suis dixit, Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit? Et paulò post ait, Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Nonne præcepit et vt pro ipsis regibus oraret ecclesia? Quid ergo eos Christiani offenderant? ꝙ debitū non reddiderant? in quo Christiani non sunt terrenis regib. obsecuti? Ergo terreni reges gratis sunt Christianos persecuti. Sed ꝙd subiecit, attende, *Et à verbis tuis formidauit cor meum*. Habuerunt quidē & reges terræ verba minantia: expello, proscribo,

Mat. 10

Christiani gratis persecuti fuerunt.

Luc. 20 & Mat. 22.

Mat. 17.

Luce 3.

Rom. 13

1. Tim. 2.

E occido, vngulis torqueo, ignibus torreo, seū bestijs subigo, mēbra dilanio: sed tua me potius verba terruerunt, quibus dixisti, Nolite timere eos qui occidunt corpus, postea non hñt quid faciāt: sed eum timete qui hēt ptātem corpus & animam perdere in gehennam. Ab his verbis tuis *formidauit cor meum*, & contēpsit hominem persecutorem, & vicit diabolū seductorem meum. Vel aliter, vt ista persecutio non solum intelligatur de persecutione corporali, sed magis de spirituali, qua hoīes à dæmonib. impugnātur, qui aliquos gratis persequūtur, aliquos verò nō
F gratis, vt deducit hic Ambr. dicens, Sunt & principes mūdi, rectoresq; tenebrarum harū, qui te in tuo pectore conantur opprimere, & persecutionū sæua intus operantur, promittentes regna terrarū, honores atq; diuitias, si fragili mente succumbas, & obediendum eorum imperijs arbitreris. Isti principes interdum gratis persequuntur, interdum non gratis. Gratis persequūtur apud quem nihil suū inueniunt, & eum subiugare contendunt. Nō gratis persequuntur eum qui se eorum dederit potestati: & possessionem sæculi totus intrauerit. In suos. n. iure sibi dominatum
G vendicant, atq; ab his mercedem iniquitatis efflagitant. Vnde bene hic martyr dicit, ꝙ iniustè tormenta persecutionis sustineat, qui nihil rapuerit, nullū violenter oppresserit, nullius sanguinē fuderit, nullius thorum temerauerit esse violandū, qui nihil legib. debeat, & grauiora latronum supplicia sustinere cogatur, qui loquitur iusta, & non audiatur, qui loquitur plena salutis, & impugnatur, vt possit dicere, Cum loquebar illis, impugnabant me gratis. Gratis igitur persecutionem patitur qui impugnatur sine crimine. Sed hic Ambros. mouet dubium, cum ille qui
H gratis impugnatur debeat esse constans & sine timore, qūo ergo iste gratis persecutus, se dicit timere: *Et à verbis* (inquit) *tuis formidauit cor meum*? Et respondet, ꝙ est quidam timor infirmitatis ad damnationem, & quidam timor infirmitatis ad salutē, primus debilitat, secundus fortificat. Sicut positus inter duo mala, inter decapitationem et exilium, timor quo maius malum abhorret, facit ipsum magis constantē ad minus malū subeūdum.

Sic

Mat. 10

Persequitur diabolus gratis, alios non gratis.

Ps. 119.

Quæstio.

Timor maioris mali fortificat ad minus subeūdum.

Sic & de sanctis martyribus qui erant positi inter mala pœnalia corporis, & abdicationem à Deo, & perpetuos ignes, videntes quòd vnũ ex istis duobus oportet incurrere, quia si fugiunt in corpore pati pro Christo, odibiles efficiuntur Deo, & perpetuos ignes patiuntur: si autem eligunt pro Christo in corpore pati, amici Dei constituuntur, & non solum æternos ignes euadunt, sed etiam gloriam merentur æternam. Ideo quanto amplius ignes formidant æternos, fortiores efficiuntur ad cruciatus corporis tolerandos. Et de tali timore hic loquitur Psalmista, dicẽs, *Et à verbis tuis formidauit cor meum.*

2235 *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.*

HIc ostendit secundum, s. ꝙ verbum Dei contra tristitiam lætificat. Si.n. homo hominẽ in aduersis positum sermonibus bonis cõsolatur, quanto magis verbum Dei tristes cõsolatur? Propter quod
Esa. 61. dr̃, Spiritus dñi ad annunciandum mansuetis misit me, vt consolarer omnes gentes, &c. Et hoc est ꝙ Ps. gratis persecutus,
Zach. 1. verbis dñi consolabatur, d. *Lætabor ego super eloquia tua, &c.* Sic etiã dixit propheta, Angelus loquebat̃ in me verba conso-
Nota. latoria. Et nota hic mirabilẽ processum. Nam prius Psal. dixit, *A verbis tuis formidauit cor meum*: nunc autẽ dicit se in verbis dñi lætari, quia lætabor ego, &c. Cùm timor magis sit tristitiæ occasio q̃ lætitię. Sed quia (vt dictũ est in præcedẽti versic.) timor maioris mali vt euadatur, lætanter minus malũ subire facit: hinc est ꝙ iustus eloquijs Dei informatus, nouit malo pœnæ tẽporalis ignes æternos euadere. Ideo hic persecutus lætatur super hoc eloquijs diuinis certificatus. Audit.n.
Matt. 5. Christum dicentem, Beati qui persecutionem patiuntur, &c. gaudete, & exultate: ecce.n. merces vestra multa est in cœlis. Aliam etiã causam lætitię insinuat in per-
Spolia martyrum sue rũt p̃secutores. secutione, d. *Sicut qui inuenit spolia multa*: quia in hoc ẽs verbum Dei patientes martyres lætificat, quia persecutores acquirit, quia videntes persecutores martyrum constantiam & pati lætanter, ad fidẽ sunt conuersi. Et sic martyr de persecutoribus spolia facit. Vnde hic August. ait,

E Per ea verba Dei vicit à quibus formidauit. Victis.n. hostibus, spolia detrahũtur. Per martyres spolia multa inuenta sunt, qñ persecutores patientiam martyrũ mirati crediderunt. Et qui regem nostrũ detrimẽto militum eius damnificare moliti sunt, ab illo insuper sunt acquisiti. Quisquis ergo à verbis dñi ne vincatur in certamine formidat, super eadem verba victor exultat. Nam ne putaremus ex illa formidine odium Dei potuisse subrepere, d. *Exultaui super eloquia tua.* Quod vtique nõ dixisset, si odisset ea. Item notandum ꝙ meritò formidans à verbis diuinis, lętatur in illis, quia illo timore timor turbatiuus excluditur, vt principum persecutio non formidetur. Quod exemplo ostendit hic Ambr. d. *Lætabor ego, &c.* Bona ergo trepidatio à verbis Dei, sic exultationem generat. Qui.n. formidat à verbis dñi, postea in verbis eius exultat. Ergo qui habet in corde suo verba Dei, excludit sermones principũ à corde suo, excludit timor timorem. Si enim quis ingressus balnea solis æstum deponit, & sic calor calorem excludit, quanto magis diuini iudicij terror hunc terrorem excludit humanum, humanum feruorem gratiæ feruor æternæ? Et notanter subdit, *Sicut qui inuenit spolia multa.* Quoniã per formidinem & amorem eloquiorũ Dei, spolia sumpsimus dæmonum, spolia gentium, ac etiam spolia Iudæorum, spoliaq; legis & sanctarũ scripturarum, vt hic deducit Ambr. dicens, Habet ecclesia spolia multa, quæ Iudæis abstulit. Sicut Dauid Goliæ gladiũ abstulit, & ipsius gladio caput eius amputauit, sic & verus nr̃ Dauid humilis & mãsuetus dñs Iesus, intelligibilis Goliæ caput armis ipsius amputauit. Arma.n. diaboli gentes erant, fide autem gentiũ vulneratus, caput quod habebat amisit, detracta sunt spolia prostrato, vasa eius dirupta, quia alligatus est fortis. Caro hominis peccatoris erat diaboli: sed postquã in Christum credidimus, caro nostra cœpit esse vas electionis. Spolia diaboli quæ in Adam inuaserat, Christus vendicauit, qui captiuã duxit captiuitatẽ. Ideò caput eius abstulit, vt ipse caput esset corporis interempti. Meritò ergo gentes nunc toto orbe caput regale circumferunt, quia mẽbra sunt Christi. Consequenter

Timor domini lætificat. (F) *Spolia multa abstulit Christus à multis.* (G) (H)

Eloquia Dei spolia multa bene. quenter de spolijs Iudeorũ dicit, Cognosce et de Iudæis, quibus dñs Iesus abstulit spolia: hoc est, regnũ cęlorum abstulit, & dedit genti facienti fructum eius. Ab illis abstulit, nobis dedit. Meritò ergo exulto, sicut qui inuenit spolia multa. Sine labore meo inueni spolia quæ nõ habebã, inueni Pentateuchũ, inueni libros Regum, inueni Prophetarũ scripta, Psalmos, Prouerbia, inueni euangelium. A Iudæis hæc spolia detracta sunt, & mihi data. Lex quidem spiritualis est, illã habet qui illã intelligit. Illã non habet Iudæus, qui illam in spiritu nõ intelligit. Habent Iudęi libros, sed sensum librorũ non hñt. Habẽt Prophetas, sed non hñt ꝙ illi prophetarunt. Quõ. n. habent quem non receperunt? Ideo cum Moyse & Helia mihi apparuit, quia ab illis recessit. Multa habet spolia qui hẽt Dei verbũ, habet resurrectionem, habet iustitiã, habet sapientiã, habet virtutem, habet omnia, quia omnia in ipso constant. Hebręi spoliauerũt Aegyptios, & vasa ipsorum abstulerunt. Nos aurum mentis accepimus, nos acquisiuimus cęlestis sermonis argentum. Dicat ergo populus Christianus, lætetur & dicat, *Latabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.* Ad istũ sensum inducit Greg. *Greg. 18. mor. c. 8.* hunc versum, dicens, Eloquium domini spolia nominatur, quod Psal testatur, d. *Latabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.* Quæ eloquia idcirco spolia vocata sunt, quia ad fidem domini gentilitate trãseunte, Iudęi sacris eloquijs quibus induti fuerunt, spoliantur.

1236 *Iniquitatẽ odio habui, & abominatus sum: legem autem tuam dilexi.*

Ostendit hic tertiũ, s. ꝙ verbum à vitijs mentẽ purificat. Audi Christum *Ioan. 15.* dicentẽ suis Apostolis, Iam mũdi estis pp sermonẽ quem locutus sum vobis. Si. n. baptismus animã purificat, quanto magis verbum Dei? Quia virtutẽ purgandi animam non habet baptismus, nisi per verbum Dei. Dicit ergo Christus, Iam mũdi estis pp sermonem, &c. ẽm August. quia aquam verbum mũdat. Detrahe verbum, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Sic ergo quicunque verbum Dei diligit,

E ipso mundatur, quia omne peccatum & iniquitatem detestatur. Quod nunc declarans Psalmista, d. *Iniquitatem odio habui*, & subdit rationem, *quia legem tuam dilexi.* Ex istis verbis vult Psalmista ostendere, ꝙ timor verborum Dei quem habuit, d. *A verbis tuis formidauit cor meũ*, non odiũ, sed charitatem fouet & amorẽ Dei ac legis. Quod hic deducit August. dicens, Nempe à verbis eius illa formido non fecit eorũdem verborum odium, sed integram charitatem. Quid enim lex Dei, nisi verba Dei? Absit ergo vt in timo re pereat amor, vbi castus est timor. Sic *Timor castus generat amorem.* F patres à filijs bonis & timentur & amantur: sic & pudica coniux virũ timet ne ab illo deseratur, & amat vt fruatur. Si ergo & pater homo, & coniux homo & timeri & amari debet, multo magis pater noster qui est in cęlis. Et ille quidẽ speciosus forma præ filijs hominũ: non carne, sed formosus virtute. A quibus. n. diligiẽ lex Dei, nisi à quibus diligitur Deus? Quid habet bonis filijs triste lex patris? An qm̃ quem diligit corrigit? Flagellat enim om *Psal. 44* nem filium quem recipit. Paterna ergo iudicia laudentur & in flagello: sed promissa diligantur in præmio. Vel per ista G verba vult Psalmista ostendere ꝙ nihil à *Apoc. 3.* nobis tam est fugiendum, sicut iniquitas: nihil tam diligendum vt lex diuina intellecta secundum spiritum. Et hoc hic deducit Ambros. d. *Iniquitatem odio habui*, &c. Meritò iniquitatem odit qui habet arma *Munditia & immũditia est iustitia & iniustitia.* iustitiæ. Hebræus cum haberet hęc arma, hoc est legem & prophetas, murem vel hominẽ abominabatur mortuum. Quia lex dicit: Omnis qui tetigerit mortuum, immundus erit, & humanitatis summa negabat officia defunctis, sed legi non est mortuus, nisi is qui iniustus est. Hæc im- *Nu. 29.* mũditia iustis quæ iniquitas? Quid enim H immundius q̃ immundus mẽte, qua nihil *Iniquitas est immunditia.* preciosius datũ est homini? turpibus cõicare criminibus, atrocibus efferari commentis, quid illis prodest ꝙ mortuum hominem visere formidant? Vtinã vita eorum non pollueret appropinquantẽ, quorum mors cõtaminare neminem potest. Mors nemini nocet: vtinam vita nõ noceat. Contagium. n. colluuionis, consortium iniquitatis est. Quomodo ergo contaminare potest, qui iniquus iam esse non

po test

potest? cum etiam si fuit, tamen esse desinit. Fugit ergo iniquitatem, ne te comprehendat. Fugit iniustitiam, quæ viuentes adhuc mortuos facit. Sed nemo fugit, nisi qui diligit æquitatem. Ideo subdit, *Legem autem tuam dilexi.* Lex enim intellecta omnẽ ęquitatem continet, non literaliter vel carnaliter sumpta. Vnde hic consequenter ait Ambr. in lege æquitas omnis est, si spiritualẽ accipias legem: si consurgas cum Christo, & ibi altare sacrosanctum illud cęleste consideres, non altare terrenũ, quod hostili populatione destructum est. Si illam generalem legem spectes quæ in cęlo est, non istam quæ à populo Iudæorum frequentabatur in terris, quæ propter incolarum perfidia à Romano exercitu iniecto flagrauit incendio. Si intuearis in illũ principem sacerdotum, de quo scriptum est, Habentes itaq; magnũ sacerdotem egressum de cœlis Iesum filium Dei, tenemus cõfessionem fidelem, qui aduocatus quotidie pro nobis est apud patrem, vt pro quibus in diebus carnis suæ misericordiæ est compassus affectu, pro his operetur remissionem quotidie peccatorum. Quę. n. spes alia generi humano, n. si omnium viuentium delicta donẽtur? Ille ergo princeps solus est sacerdotum, cui astãt pij sacerdotes in cęlestẽ sacrarium illud altissimum proprij cruoris ingressi. Illa ergo lex diligẽda, in qua verus Hebręus liber est ab omni seruitute vitiorum. Est (inquam) magnum sabbathum, & inoffensa requies defunctorum, in qua mortui populi semen suscitatur, non cõmixtione, sed redemptione fraterna. Secundum hanc ergo legem odio hẽt sanctus iniustitiam, non iniustum, qui potest sepe conuerti, nec mortuorum reliquias, sed mortuã iniquitatem execratur & refugit. Et cum hoc concordat textus Canonis, dicẽs, Quod illa solũ mala dñr, & fugienda sunt, quę mentem crimine implicãt. Vnde paupertas, ægritudo, mors & huiusmodi, mala non dñr, & sic nec odio debent haberi. 15. q. 1. Illa cauenda sunt.

Iustitiã omnẽ continet lex

Lex cęlestis.

Heb. 4.

2237 *Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitia tua.*

Hic ostendit quartum, s. quod verbũ Dei nos sollicitat ad Deum laudandum. Ad Deum enim laudandum omnis scriptura nos prouocat, omniumq; creaturarum natura, quia quælibet creatura suo modo Deum laudat, dum Deo obediens inditũ sibi ordinẽ seruat. Vnde psal. 68. Laudent illum cœli & terra, & mare, & omnia quæ in eis sunt. Et non solum ab omni creatura laudandus est Deus, sed etiã omni tempore, quod septenario numero significatur. Quod hic notans psal. d. *Septies in die laudem dixi tibi*, &c. Septenario. n. numero vniuersitas designatur. Et sic septies in die laudare dominũ, idem est quod omni tempore laudare. Vñ de istum passum exponens August. d. *Septies in die*, &c. Quod hic ait, *Septies in die* sign ficat semper. Solet. n. iste numerus vniuersitatis indicium esse, propter q sex diebus diuinæ operationis, septimus adiectus est quietis. Et per septem dies currentes, & recurrentes tempora vniuersa voluuntur. Nec ob aliud dictũ est, Septies in die cadit iustus & resurgit, idest, non perit iustus modis omnibus humiliatus, quia non præuaricatur, alioquin erit iustus. Nam pro omni genere tribulationis qua in conspectu hominum deijcitur, positum est, septies cadit, & pro eo quòd ex ipsis omnibus tribulationibus proficit, positum est, resurgit. Satis hoc manifestat, quod ibi sequitur. Vnde ibi sequitur, impij autem infirmabuntur in malis, hoc est itaque iusto septies cadere & resurgere, in omnibus malis non infirmari. Meritò ergo septies in die laudat ecclesia Deũ super iudicia iustitiæ ipsius, quia cum tempus esset vt iudicium inciperet à domo domini, in omnibus tribulationibus suis non infirmata, sed coronis martyrum glorificata est. Quòd autem septenario numero omne tẽpus designetur vel vniuersitas, aliter ostendit Greg. ostendens q per septem multa significantur, dicens, In scriptura sacra septenario numero aliquando requies æternitatis, aliquando vniuersitas præsentis temporis, aliquando sanctæ ecclesiæ vniuersitas designatur. Septenario quippe numero perfectio æternitatis innititur, cum dies septimus in requiem domini sanctificatus vocatur, cui iam inesse vespera non dicitur, quia internæ beatitudinis requies nullo termino coarctatur. Hinc est etiam quòd lege data dies septimus terminatus

Laudat Deũ omnis creatura.

Septem significat vniuersitatem.

Gen. 2.

Septies in die cadit iustus, & qualiter

1. Pet. 4

Septem multa significat. Greg. 35 mor. ca. 6. & 7.

minatus esse præcipitur, vt æterna per illũ requies designetur. Hinc est q̃ annorum circulo septenarius numerus septies multiplicatus monade addita, ad quinquagenarium ducitur, vt perpetuam beatitudinẽ signans, iubilæi sacratissima requies obseruetur. Hinc est q̃ resurgens dominus & frequenter apparens, vltimo iam conuiuio cum septem discipulis comedisse describitur, quia hi qui iam in illo nunc perfecti sunt, æterna perfectione satiantur. Quòd verò per septenarium numerum præsentis vitæ vniuersitas designatur, tũc magis ostenditur cum post eum quoque octonarius numerus subinfertur. Septenarium quoq; numerum adhuc alius sequitur, vt ex ipso eius augmento exprimitur, q̃ finienda tpalitas æternitate concludatur. Hinc est enim q̃ Salomon admonet, d. Da partes septem, necnon & octo. Per septenarium quippe numerum hoc quod septem diebus agitur, præsens tps expressit, per octonarium verò vitam perpetuã designauit, quam sua nobis dñs resurrectione patefecit, cum.s. dominico die resurrexit, qui dum diem septimum sequitur, à conditione octauus inuenitur. Bene ergo dicitur, Da partes septem, necnõ octo, quia ignoras quid mali futuri sit super terram. Ac si apertè diceretur, Sic dispensa temporalia, vt appetere non obliuiscaris æterna. Oportet namq; vt in posterum bene agẽdo prouideas, qui de venturo iudicio quanta tribulatio sequatur ignoras. Rursum per septenarium numerum hæc vniuersitas temporalitatis accipitur. Hinc est enim q̃ per septem dies hoc totum vitæ præsentis tempus euoluitur. Hinc est q̃ in typo sanctæ ecclesiæ, quæ omni hoc tempore mundo prædicando creuit, area domini tubis clangentibus muros Hierico diebus septem circumacta confregit. Hinc Ps. canit, *Septies in die laudem dixi tibi*. Ipse rursum pro toto atq; vniuerso deprecationis suæ tempore se dixisse significans, ait, Semper laus eius in ore meo. hæc Greg. Ad propositum ergo, si septenario numero significatur requies æterna, tunc est sensus. *Septies in die laudem dixi*, idest in die æternitatis gloriæ laudabo te. Si autem septẽ significet vniuersitatem vitæ præsentis tunc est sensus in omni gradu vitæ præsentis ætate vel

Eccl. 11.

Iosue 6.

Psal. 33

E in statu laudabo te. Si aũt accipiatur pro vniuersitate ipsius, tunc est sensus: Omni tpe laudabo te, vt sic accipiatur *laudem dixi tibi*, pro futuro, idest laudabo te. Vel aliter, vt per septenarium numerum denotetur simplex & pura deuotio, quæ in oratione requiritur. Nam septem perfectionem significat, vt ostendit Greg. dicens, Quid in septenario numero, nisi summa perfectionis ostenditur? Vt enim humanæ rationis causas de septenario numero taceamus, quæ asserunt quod ideirco perfectus sit, quia ex primo pari constat, & primo impari. Ex primo qui diuidi potest,

F & ex primo qui diuidi non potest. Certissimè tamẽ scimus quod septenarium numerum scriptura sacra pro perfectione ponere consueuit. Vnde & dominus septimo die requieuit. Hinc est quod septimus dies in requiẽ hominibus datus est, idest in sabbathum. Sic ergo est sensus, *Septies in die laudem dixi tibi*, idest perfectè oraui, perfectè te laudaui. Et hũc sensum ponit hic Ambr. d. *Septies* &c. Ex isto numero studium sanctæ deuotionis exprimitur. Sed puto magis quod purus & quietus ac vacuus ab omni onere delictorum declaretur affectus, vt sine vllo iracundiæ imprecationis aut flagitiosæ cupiditatis in-

G cendio deferatur oratio, & nihil quod alij noceat postulemus, nihil quod nos sæcularibus petitionibus decoloret. Laudemus in hymnis & canticis vera semper & iusta ea quæ de diuinis canimus laudibus confitentes. Non sit anceps & dubia sñia, non discolor mentis intentio, non materialibus negotijs occupata, à propositi spiritualis executione deflectat, iustificetur semper iustitia Dei trãquillo animo, non oc.o feriato. Vel aliter, *Septies in die laudem dixi tibi*, idest septiformi spiritu repletus, vel *septies*, idest septem vicibus, se-

H cundum q̃ clerici faciunt per septẽ horas canonicas Deum laudantes. Et hoc super iudicia iustitiæ tuæ, i. super flagella quib. corrigis & castigas filios quos recipis.

Septem significat perfectionẽ.

Greg. 1. mor. c. 11

Gen. 2.

Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. 2238

Hic ostendit quintum, scilicet quòd verbum Dei mentem pacificat, quia verba Dei obseruatoribus suis pacem

tem confert corporis & animæ. Qui enim A obseruat Dei verba, iustitiã facit, quia iustitia est hominem Deó subditum esse, sed

Esa.48. c iustitia mater est pacis. Esa. 32. Opus iustitiæ pax. Propter quod ait dominus, Vtinã attendisses mãdata mea, & facta fuisset sicut flumẽ pax tua. Et hoc idem hic ponit

Scandalum non habet diligens legẽ Dei. Psal. d. *Pax multa diligẽtibus legem tuam.* Scandalum autẽ quid sit, vide versi. 829. Vbi notandũ, quod ille scandalizantur in lege, qui aliqua legens quę non intelligit, illa credit falsa. Ille autem qui legem Dei diligit, non scandalizatur, quia si aliqua legit quæ non intelligit, imputet ruditati suæ, non legi diuinæ. Et sic quicquid in lege dicitur, credit verum esse, quia si illud intelligit, veritatem cognoscit, si autẽ non intelligit, credit ibi aliquod magnum mysterium absconditum esse. Et sic semper in seipso pacem habet, legi non contradicit. Vnde Aug. hic dicit, *Pax multa, &c.* Qui enim diligit Dei legem, etiam quod in ea non intelligit, honorat, & quod ei sonare videtur absurde, se potius non intelligere, & aliquid ibi magnũ latere iudicat. Ideo lex Dei non est illi scandalum. Vt autem nullum scandalum omnino patiatur, non sic homines sanctæ cuiuscunq; professionis attendat, vt fides eius ex eorum moribus pendeat, ne aliquibus cadentibus quos pro magno habebat, ipse scandalum patiatur, sed ipsam legẽ Dei diligat, & erit ei pax multa, nullumq; scandalum. Securus enim diligit eam, in qua etiam multi

Lex Dei est charitas. peccant, peccare ipse nõ nouit. Vel aliter: per legem Dei intellige charitatem, quæ lex est omnium bonorum & forma. Qui hanc legem diligit, nullis turbatur aduersis: omnia sustinet, omnia tolerat patienter, scandalum alijs nescit inferre, aliorum factis compati nouit, non scandaliza-

Charitas omnia aduersa superat. ri. Et hæc est hic intentio Ambros. dicentis. Lex Dei est charitas, quę omnem perturbationẽ excludit. Etenim ei qui Deum diligit, profunda est confirmatæ mentis tranquillitas. Aquæ enim multæ non po-

Cant.8. tuerunt extinguere charitatem, & flumina non obruent eam. Multa aqua est diuersarum passionum & fluminum secularium cupiditatum incitata, murum tamen charitatis subuertere non possunt. Ideo-

Psf.123. que charitate fundatus dicit, Torrentem pertransiuit anima nostra. Nunquid aqua maris excludere potest Moysi charitatẽ? vt etiam secundum literam Psalmorum tibi series suffragetur, Nẽpe diligẽs Deum, iter tutum sibi credit esse per mare. Qui autem non dilexerunt Deum, hi demersi fluctibus, dignum sacrilegijs suis exitum pertulerunt. Helias & Heliseus Iordanem *4. Reg. 2* pede transierunt, & hæc fuit nimiæ merces & gratia charitatis. Hi igitur vt transirent aquam fluuij Iordanis, passionum fluenta nostrarum, mentis prius vestigio transierunt. Adest Deus semper suis iustis, cum aliquibus teruntur aduersis, si tamen transeunt mente constanti, non dubi-

B tanti, non fidei turbantur incerto. Transi *Pax spiritualis.* ergo & tu fideli animo, si diuinam vis tibi adesse præsentiam, si non solum pax, sed & multa pax fit in animo tuo. Nulla te prœlia diuersæ cupiditatis impugnent, non ira stimulet, non libido. Et si est pugna, tantum foris sit, non intus. Præbare aduersus persequentes, licẽt & ipsis silentio sæpe cedendum sit, quia tibi vincunt, illorum potentia tua est victoria. Non ergo te impugnet auaritia, non cupiditas exagitet, non tristitia deijciat, non inflammet libido, non resupinet superbia, non curuet ambitio, non formido posternat.

C Pax multa abundet, quæ superet omnem *Phil.4.* mentem, quo nihil pulchrius dici potuit. Summus sapientiæ finis est, vt simus mente tranquilli, ne commentitijs poetarum fabulis lubricis turbetur affectus. Summus finis iustitiæ est vt iniquitas mentem iusti mouere nõ possit. Virtutis totius hic finis est, & corporeæ ipsius fortitudinis vt efficiat miles bella, & confecto bello pacem reformet. Paci ergo & ipsa plerunq; militat fortitudo belladi. Nullis ergo iustus frãgatur iniurijs, nullis moueatur periculis, nullis tẽtetur procellis. Siue mors ingruat, siue vita, siue cœli cœlorum, ne-

D que deijciatur aduersis, neque extollatur secundis. Nunquam sit ei infirmus affectus, caueat scandalum, qui pacem habet, quæ omnem mentem superat, &c.

Expectabam salutare tuum Domine: & mandata tua dilexi. 2249

HIc ponit sextum, scilicet quod diuinum verbum fortificat mentem per spem. Obsessus expectans adiutorem,

S 2 spe

spe fortificatur, infirmus spe medici, captiuus spe redemptoris. Sic & flagellis huius mundi oppressus, dum per hæc saluari expectat, patientia perseuerat. Vnde dicit verbum Dei omni aduersa patienti, Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in domino. Sic & Ps. 36. dicit, Expecta dominũ & custodi viam (scilicet humilitatis & patientiæ) & exaltabit te. His imbutus Psalm. hic à persecutoribus pressus, d. *Expectabam salutare tuum Domine* Ista enim possunt esse verba synagogæ, ista possunt esse verba ecclesiæ. Antiquis enim patribus nihil profuisset mandata Dei seruare, nisi fidem Christi salutatoris venturi habuissent. Similiter nec nobis, nisi Christũ salutare ad iudicium omnium venturum crederemus. Dicat ergo synagoga de primo aduẽtu saluatoris, dicat ecclesia de secundo aduentu ad iudicium, *Expectabam salutare tuum domine*, &c. Vnde ad istum intellectum exponit hunc passum Aug. d. Quid enim antiquis iustis patribus profuisset Dei dilexisse mandata, nisi Christus qui est Dei salutare eos liberasset? Cuius ẽt spiritu impartito, mãdata Dei diligere potuerunt. Si ergo expectabant salutare Dei qui mandata eius dilexerunt, quanto magis necessarius erat Iesus, hoc est salutare Dei, saluus faciẽdis eis qui mandata eius non dilexerunt? Possunt etiam ista sanctis nouę legis congruere. Expectãt enim salutare Dei Christum, qui mandata eius diligunt, vt cum Christus apparuerit vita nostra, tũc & nos cũ illo appareamus in gloria. Vel aliter, per ista verba vult Psal. ostẽdere quod meritum præcedit præmiũ, quod qui vult habere salutare Dei, primò mandata eius debet custodire, vt sit sensus, ideo mandata tua dilexi, quia expectabã salutare tuum. Vnde hic Ambr. *Expectabã salutare tuum domine*, &c. Qui expectat, charitatem sperat, ergo spes præcedit, salus sequitur. Spes igitur præcurrit effectum. Ideo qui expectat salutem à domino, facit præcepta domini. Vnde dominus amicos appellat in Euangelio, non seruos, qui sua præcepta fecerunt. Qui enim diligit, facit, & qui fecerit, meritò dilectionis remuneratione donatur. Si autem quæras vtrum sit licitum mandata Dei diligere, id est operibus implere expectatione salutaris (id est præmij) sic quod si non esset spes præmij, non fierent, sed spe præmij illa diligo, illa obseruo, de hoc vide suprà, ver. 185.

Ps. 30.

Spes aduentus Christi semper fuit & est necessaria.

Colos. 3.

E

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer. 2240

Hic ponit septimum, s. quod verbum Dei nos dignificat amicos Dei faciendo. Verbum enim Dei docet mandata custodire, custodia autem mandatorum Dei amicos Dei cõstituit, & à seruitute liberat, Christo d. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego precipio vobis. Et hoc est quod iste ostendens ex custodia mandatorum se Dei amicum effectum, exultans d. *Custodiuit anima mea*, &c. Et aduerte ꝙ aliud est custodire mandata, & aliud diligere mandata, vel Dei testimonia. Quis enim sine charitate potest ieiunare, eleemosynas facere, corpus suum affligere, antequam Christi nomen neget, se flammis exponere? vt d. Apostol. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem nõ habeam, nihil mihi prodest, vt puta qui talia facit ex hypocrisi, vel vt nomen sibi acquirat, vt antiqui Romani pro nomine sibi acquirendo sponte se morti obijciebant. Isti tales obseruant mandata, sed illa non diligunt, sed diligũt gloriam propriam, pro qua illa faciunt. Ille autem mandata Dei diligit, qui amore solo iustitiæ illa custodit. Ideo postquàm Psalmista dixit, *Custodiuit anima mea testimonia tua*, statim subdidit, *Et dilexit*, &c. Vñ hic Aug. ait, Custodiuntur testimonia Dei dũ non negantur, hoc est martyrũ officium, quia testimonia Græcè martyria nuncupantur. Sed quia etiam pro testimonijs Dei flammis concremari sine charitate nihil prodest, ideo addit quod perfectũ est, *Et dilexit ea valde*. Hoc idem hic ponit Ambrosius, d. Plus est enim diligere quã custodire. Custodire enim interdum est necessitatis vel timoris, diligere verò charitatis. Ideo hic cum dixisset, *Custodiuit*, adiecit, *Et dilexit*, vt custodia amantis fuerit, non timentis. Qui enim nimium diligit, nimium custodit. Hic nota quòd à custodia mandatorum vel testimoniorum Dei multa nos impediunt, si dilectio illorum non sit sollicita. Docet enim experientia quòd iter suum agere & perficere

F

G

H

Ioan. 14.

Aliud est mandata Dei facere: aliud illa diligere.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

A custodia mandatorũ tria impediunt.

ficere maximè tria impediunt, scilicet onus premens, æstus ardens, & fames vrgens. Primò ne mandata Dei custodiamus impedit onus premens. Qui.n. onere nimio premitur, ab incepto itinere cogitur deficere: sic & de via mandatorum Dei. Quod est autem in itinere vitæ præsentis grauius onus quã sit onus peccati? Ps. 37. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue grauatæ sunt super me. Qui ergo cupit viam mandatorum Dei peragere, primò hoc peccatorum onus deponere debet. Dicit Auicen. primo can. loquens de regimine iter agentium, quod non debet aliquis in vias ire repletus sanguine, sed corpus suum primò mundificet, & postmodũ iter arripiat. Sic & in proposito: nam ille dr̃ sanguine repletus, cuius conscientia peccatis abundat. Ideo dr̃, Libera me de sanguinibus &c. Primò ergo mũdet se ab omni humore superfluo (idest ab omni peccato) vt ad custodiam testimoniorum Dei habilis fiat. Et hoc est quod dr̃, Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt custodiam mandata tua. Secundò impedit æstus ardens. Quid est ardens æstus, nisi variæ concupiscentiæ cor nostrum inflammantes? Dicit Auic. vbi supra, q̃ iter agentes in calore vehementi caput suum tegant, si iter custodire volunt. Sic & in hoc mundo iter agentes cum semper varijs concupiscentijs agitentur & inflammentur, si iter diuinorum mandatorum cupiunt custodire, caput suum (idest mentem suã) sollicitè debent custodire & tegere virtutibus, ne æstu concupiscentiarum capiantur, quicquid sit de alio corpore, quia licet non sit plenè in nostra ptãte ne concupiscentiarũ calor corpus nostrum tangat, tñ in ptãte nostra est non assentire concupiscentijs, ne talis calor ascendat super caput nostræ mẽtis. Quod si facimus, de nobis verificabitur illud Psal. 120. Per diem sol non vret te, &c. Tertiò famis debilitas illos impedit qui sibi cibum recusant sumere, aut saltē nimis deferunt. Dicit Auic. vbi supra, q̃ iter facturus, præcipuè debet esse sollicitus de nutrimento. Nutrimentum autem iter agentis (s̃m eũ ibidem) debet esse bonæ substantiæ & paucæ, multi tñ nutrimenti, & dimittendum est quicquid humorem generat crudum.

Psal. 37

Ambulãtes et itinerantes tria obseruare debent.

Psal. 50

Ps. 118.

Aestus ardens sunt concupiscentia.

A Similiter & medicus cœlestis iter mandatorum suorum agentes simili modo voluit itinerare, prouidens de conuenientissimo nutrimento, quod quia viatoribus datur, viaticum appellatur, quod est optimæ substantiæ. Continet enim substantiam tam diuinam quàm humanam. Et licet Christus qui in hoc cibo ministratur nobis sit genuinæ substantiæ, tamen sub specie modicæ substantiæ nobis ministratur. Est autem multi nutrimenti, quia non solum corpus, sed etiam animam nutrit. Ioannis 6. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Cæteri autem cibi corporales, præcipuè inordinatè sumpti, generant crudos humores, idest motus illicitos. Et ideo magis custodiam mandatorum impediunt, quàm promoueant. Qui ergo tria ista prædicta obseruauerit, mandata Dei poterit custodire, vt dicat illud ps. 118. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meũ. Et consequenter, *Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer.*

Ioan. 6.

B

Seruaui mandata tua & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.

C Ponit hic octauum, scilicet quòd verbum Dei nos iustificat, Deo præsentando. Verba enim Dei sunt quasi quoddam medium inter nos & Deum, quia nobis præsentant Deum, & nos Deo. Vnde vt dicitur ad Hebr. 4. Non est aliqua creatura inuisibilis in conspectu eius, ad quẽ nobis est sermo, quia omnia nuda & operta sunt oculis eius. Vnde cogitationes nostræ sunt in conspectu suo. Ps. 18. Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Omnia opera nostra sunt in conspectu suo, omnis oratio, & omnis pœnitentia. Psal. 118. Intret in conspectu tuo oratio mea, &c. Iob 13. In conspectu eius arguã vias meas, & ipse erit saluator meus. Quod nunc confitens psal. ait, *Seruaui mandata, &c. quia omnes viæ, &c.* Vbi notandum est quod hic ait, *Mandata & testimonia.* Per mandata enim intelligit præcepta affirmatiua, sed per testimonia, præcepta negatiua. Vnde hic ait gl. *Seruaui mandata tua et testimonia tua,* mandata iubendo, sed testimonia prohibendo accipe. Vel aliter, per mandata intellige

Ad Hebr. 4.

D

telligē præcepta tàm affirmatiua quàm negatiua, sed per testimonia, accipe martyria. Et tunc iste versus est quasi declaratiuus prædictorum. Nam prius dixit, *Mandata tua dilexi.* Deinde subiunxit, *Testimonia tua custodiui & dilexi.* Nūc autem ostendit huius dilectionis & custodię causam, d. *Ideo seruaui mandata & testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.* Vnde Deo attribuit bonum quod facit, d. *Quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.* tanquam si diceret, Si auerteres faciem tuam à me, scilicet auxilium gratiæ tuæ, nec mandata tua, nec testimonia custodissem. Custodiui ergo, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo. Et nota quod in conspectu domini sunt boni & mali, quia non est aliqua creatura inuisibilis in conspectu eius, ad Hebr. 4. Sed differenter, quia malos videt vt perdat. Ps. 33. Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Sed bonos respicit vt saluet & protegat. Psal. 67. Iusti epulentur in conspectu Dei, & delectentur in letitia. Quid est enim conspectus Dei, nisi respicere Dei? Quid autem respicere Dei, nisi misereri Dei? vide versic. 150. 360. Vnde hic ait August. Nam si Deus non adiuuaret gradientem iustum in conspectu suo, non diceret, *Ideo seruaui et custodiui, quia omnes viæ meę in conspectu tuo.* Quis enim posset seruare testimonia (idest martyria) nisi adiuuaretur à Dei gratia? Plerumque enim dū mandata Dei custodiuntur, fiunt persecutores & inimici illi, cōtra quorum voluntatem custodiuntur. Et tunc fortiter fiunt custodita testimonia, vt scilicet martyria antè eligantur quàm Dei mandata relinquantur. Vel aliter, Sicut enim ait saluator, Omnis qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, &c. Ideo omnis malè agens quantum est ex se, si posset, occultaret mala sua etiam à Deo. Quod si per effectum facere non potest, facit tamen affectu. Ille ergo solus à Deo videri desiderat, qui bene agit. Et ideo ille solus potest dicere, *Omnes viæ meæ in conspectu tuo*, qui affectu omnia vult videri à Deo. Ille autem solum cupit vias suas à Deo videri, qui bene agit. Et ista videtur esse intētio Ambr. hic dicentis, Beatus qui potest dicere, *Omnes viæ meę in conspectu tuo*, qui nolit abscōdere omnes cogitationes suas,

Conspectus Dei est semper super bonos & malos, sed differenter.

Ioan. 3.

Videri à Deo volunt boni, sed nō mali.

Gen. 3.

E & omnes actus suos. Abscondebat Adam viā suam: abscōdebat etiam Eua post culpam. Abscondebat Cain necem fratris. In affectu possumus vias nostras abscondere à Deo, non in effectu. Plena abscōdentis perfidia, etsi apud Deum nulla sit latebra. Ideo ecclesia in Canticis, sua ei demōstrabat secreta, d. Assumam te & ducam te in domum matris meę, in secretum eius quę cōcepit me. Nam etsi Deus omnia videat cordis occulta, bonum tamē est vt vnusquisq; ei animam suam aperiat & expandat, & tanquam lumini vel calori eius occurrat. Nec immeritò gloriatur ecclesia, F d. Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacem, quā vias suas perdere non timebat. Iusti ergo est ista vox, Oculi enim domini super iustos Itaq; domino Iesu Christo, qui est via & veritas, bene hoc dicitur ab illis qui ad illam verā viam fide, moribus, actuq; desiderant peruenire: Omnes viæ meę coram te domine. Nulla enim via potest bona esse, nisi quod tu illuminandā tui visitatione luminis inclinaueris.

Gen. 4.

Cant. 8.

Cant. 8.

Psal. 33.

A*ppropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine: iuxta eloquium tuum da mihi intellectum.* 22 4a

G

Hic incipit vigesimus secundus octonarius. Cui pro titulo præmittitur vltima litera alphabeti Hebræorum, quæ est Tau: quæ interpretatur, Errauit. Errauit enim est tēporis præteriti, & significat illum qui aliquando fuit in errore, sed non est, quia se emendauit. Quod his satis clarè deducit Ambr. d. Vide quod Tau interpretatur Errauit, non Errat. Errasse enim præteriti temporis est, sed errare, præsentis. De eo autem dicitur Errauit, qui iam in errore fuit, sed iam non est. Nam is qui in errore adhuc perH manet, non errasse dicitur, sed errare. Errare enim est permanentis in vitio, sed errasse, est corrigentis lapsum, probat d. Denique emendator morum ait, Eramus enim aliquando insipientes, increduli, errantes desiderijs & voluptatibus. Non dixisset, vtique Eramus aliquando insipientes, nisi qui adeptus est postea sapientiæ disciplinam. Nec dixisset Eramus errantes, nisi qui superiorem deposuisset errorem. Vides ergo quia errori renunciasse,

Tau

Errare & Errasse.

Tit. 3.

Pænitentia præfertur innocentiæ.

ciasse, nō vitij, sed profectus est. Plus enim est à vitio se reuocasse quàm vitia ipsa ne scisse. Imbutos enim vitijs animos exuere frænis cupiditatum atq; emēdasse, non solum perfectę virtutis est, sed etiam celestis est gratiæ. Emendare enim futura, attentionis humanę est, preterita donare, diuinæ est potestatis. Ad propositum ergo, hæc litera Tau, quæ interpretatur, Errauit, huic octonario meritò præmittitur, quia hic agit Psal. in persona hominis qui aliquando errauit, sed Dei gratia adiutus, se ab errore correxit, & errorem dimisit.

Ad corrigēdos errores multa requisita. Ad corrigendos suos errores & peccata præterita multa requiruntur, secundum quæ iste octonarius diuiditur. Primò enim requiritur erroris cognitio, in principio. Secundò adiutoris inuocatio, ibi, *Intret*. Tertiò gratiarum actio, ibi, *Eructabunt*. Quartò veritatis prædicatio, ibi, *Pronunciabit*. Quintò mandatorum obseruatio, ibi, *Fiat*. Sextò legis meditatio, ibi, *Cōcupiui*. Septimò iudiciorum Dei commendatio, ibi, *Viuet*. Octauò peccati confessio, ibi, *Erraui*. Primò ergo ad se corrigendum requiritur cognitio sui erroris. Quis enim posset detestari quod nesciret?

Cognitio peccatis necessaria est pœnitenti. Principium enim salutis peccatoris est sua vicia cognoscere, quia illis bene cognitis, statim remedia quærit, vide vers. 836. Hoc ergo considerans Psal. in persona se corrigere volentis, à Deo primò petit sibi dari intellectum, quo scilicet peccata sua cognoscere possit, d. *Appropinquet* &c. *da mihi intellectum*. Et hoc confidenter petit à Deo Psal. d. *Secūdum eloquium tuum da mihi intellectum*. Quod ideo sic orat, quia promisit Deus pœnitenti dare intellectum, quo scilicet cognosceret mala fugienda, in bona facienda. Vnde Psal 31, cum peccator proposuisset pœnitentiam agere d. Dixi, confitebor, &c. statim sibi respondens dominus ait, Intellectum tibi dabo, & instruam te in via qua gradieris. Confidens ergo de ista promissione, hoc primum quærit, d. *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine*. Et quid petat subdit, d. *Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum*. Vnde August. hic ait, *appropinquet deprecatio mea*, &c. idest oratio mea quæ fit in conspectu tuo appropinquet tibi. Propè enim est dominus his qui obtriuerunt cor. Et quid petat ostendit dicens, *Iuxta eloquium tuum da mihi intellectū*, promissum petit. Propter quod ait, *Iuxta eloquium tuum*, tanquam diceret, secundū promissum tuum. Hoc enim promisit Deus, vbi ait, Intellectum tibi dabo &c. *Psal. 31.* Vel aliter, ista est oratio humilis & iusti hominis, Oratio enim peccatoris ad Deum non ascendit, sed iusti, quia iustitia & virtutes aliæ orationes ad Deum eleuant, peccata autem ipsam deponunt. Vnde hic Ambros. ait, *Appropinquet*, &c. Volare facit orationem bona vita, & dat alas precibus spirituales, quibus sanctorum ad Deum eleuetur oratio. Sed & spiritus quo oramus, subleuat precem iusti, maximè si corde cōtrito compatiens eam commendet affectus. Orationem ergo suam hic Psal. dirigit in cœlestia, mittit eam in conspectum domini, dans illi flabra iustitiæ, sapientiæ flamina, remigia deuotionis, & fidei, innocentiæ puritatisque subsidia. Peccato enim grauescit oratio, & longè fit à Deo. Tanto autem plus grauatur, quanto improbabilior est vita deprecantis. Innocentum autem ascendit oratio, & gemitus compatiens affectus, si Aegyptium lutum oderint, & operari terrena declinent. Denique sic legisti, quod Hebræorum quidam Aegyptiorum imperia ferre non poterant, & vt grauia ita & lutulenta opera indigna sui nobilitate generis recusabant, gemitus & vox ascendit ad dominum. Ascendit enim oratio, quia etsi operabantur, tamen inuiti. Descendebat ad illos Dei misericordia, quia illorum ad Deū ascendebat oratio. Ascendebat itaq; non corporaliter, neque enim tantus propheta precationem suam petebat Deo corporaliter appropinquare. Nā qui ita putat, vtique is Deum certo in aliquo loco concludit, vt diffusiorem locum in quo Deus non sit arbitretur, cum vtique inuisibilis, ineffabilis, incomprehensibilis impleat omnia, & diuinitatis in eo habitet plenitudo. Legi & Moysen appropinquasse Deo, cum legem acciperet. Sed ex vsu sermonis consideremus quid sit appropinquare Deo. Constitue magistrum atque discipulum, si discipulus studiosus magistri vel hausit ingenium, vel præceptum intendit, ita vt ad similitudinem eius operis atque doctrinæ proximè videatur accedere, nonne dicimus quod ap-

Orationē ascendere facit bona vita orātis.

Exod. 2.

Exo. 20.

propinquat magistro? Et tu si imitatorem te præbeas Christo, si dolum nescias, si mendacium oderis, si veritatem sequaris iustitiam nõ fugias, diligas castimoniam, appropinquasti Christo, & per Christum Deo. Quid est ergo Deo appropinquare orationem nostram, nisi actus nostros eleuare ad Deum? Si eleues actus tuos, eleuasti orationē tuam. Qui nouit eleuare manus suas, dirigit orationem suam in conspectu domini. Hæc enim est oratio ad vitam. Dirigatur (inquit Psal.) oratio mea, sicut incensum in cõspectu tuo. Est & oratio in peccatū. Vnde & alibi dicit, Et oratio eius fiat in peccatum. Fit oratio tua in peccatum, si sæcularia petas, si flagitiosa postules, tunc oratio tua ad Deum non dirigetur, sed in peccatum. Sequitur, *Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum.* Quia ergo si volumus orationē nostram ad Deum appropinquare, oportet primò intelligere quid petatur, qua vita, qua deuotione. Ideo vt hoc Ps. cognoscat, dicit, *Da mihi intellectum.* Vbi Ambr. d. Aduerte quid postules, non intellectū generaliter dixit, sed *da mihi intellectum secundum eloquium tuum.* Idest *da mihi intellectum,* nō secundum philosophos, qui cum seipsos nesciant, scrutantur cœli plagas, mundi spacia rimantur, quæ nihil sibi prodesse possunt. Da ergo mihi intellectum, nō secundum causidicos, non secundum mercatores huius sæculi, non secundum architectos domorum, qui circa honores, circa quæstus & pecunias intēdunt, sed *da mihi intellectum iuxta eloquium tuum.* Quod eloquium tuū est veræ sapiētię bonorumque operum fundamētum. Sic ergo iuxta eloquium Dei petit intellectum, vt sapiat, ne per humanam prudentiam inanescat.

Ps. 140. Ps. 108.

Intellectus bonus & malus sciētia.

2243 *Intret postulatio mea in conspectu tuo, secundum eloquium tuum eripe me.*

Hic ponit secundum, scilicet adiutoris inuocationem. Cum enim homo sit spiritus vadens per se in peccatum, sed per se non valens resurgere, indiget ad correctionem commissi erroris adiutorio Dei, qui sua gratia illum de errore educat, vt illum de inimicis eripiat. Sic enim per auxilium Dei eripi, ab inimicis Psal. postulat, Psal. 58. d. Eripe me

E de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus, &c. quod nunc conformiter Psal. docet facere, dicens, *Intret postulatio mea,* &c. *secundum eloquium tuum eripe me.* Secundum Augustinum hic non ponitur noua sententia à versiculo præcedenti, sed est eiusdem repetitio sub alijs verbis. Vnde hic ait Aug. *Intret postulatio mea in conspectu tuo,* &c. Hic repetit quod dixerat prius. Nam quod prius dixerat, *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo:* nunc simile est quod hic ait, *Intret postulatio mea in cõspectu tuo.* Et quod prius dixit, *Secundum eloquium tuum da mihi* F *intellectum,* huic congruit quod posterius dicit, *Secundum eloquium tuum eripe me,* quia qui per seipsum non intelligendo decipitur, accipiendo intellectū eripitur. Secundum autē Glos. magna est differentia inter istum versum & primum. Primò, quia in primo petit orationem suam Deo appropinquare, nunc autē petit ad Deum intrare. Plus est autem intrare quàm appropinquare. Nam vt ait Glos. Iste orans gradatim ascēdens, d. *intret,* quod plus est, quia illa oratio Deo appropinquare incipit, quæ mixto timore pœnæ porrigitur, illa autem intrat quæ solo amore iustitiæ G dirigitur Deo. Etiam in alio est differentia, quia in primo versu dicitur deprecatio, hic autē dicitur postulatio, quia secundum Gloss. deprecatio est de bonis habendis, postulatio verò de malis remouendis. Vnde postulabat bonum sibi dari, d. *Da mihi intellectum,* hic autem postulat à malis liberari, d. *eripe me.* Sic ergo primò postulauit secundum eloquium Dei sibi dari intellectum, vt æterna videat & cognoscat, hic autem per idem eloquium petit vt à labe concupiscentiæ purgetur, vtrumque autem facit eloquium Dei. Vel aliter, hic Psalm. vult ostendere mo- H dum deuotæ orationis, vt primò orans seipsum disponat antequam intret. Quod inducit hic Ambr. exemplariter. Vnde d. Primum Psal. d. *Appropinquet deprecatio mea.* Deinde ait, *intret postulatio mea.* Nōne cum aliquem de primarijs viris desideras conuenire, nonne primò ad eius domū properas, postea quæris informari vt cognoscas mentem patrisfamilias, deinde vt eius domum ingrediaris, implores ne quis te abijciat & excludat. Pulsa ergo & tu

Deprecatio est de bonis habēdis, postulatio autē pro malis remouendis.

& tu regiam illam ianuam cęlestem, non manu corporis, sed quam orationis dextera. Non solum manus corporis pulsat, pulsat & vox, pulsat & oratio. Cum autē hanc ianuam pulsaueris, vide quomodo ingrediaris, ne fortè iam ingressus sis extra regis aspectum. Multi ingrediūtur palatia, & non statim regem istum terræ vident, sed frequenter obseruant vt aliquando videre mereantur, nec præsumunt videndi copiam, sed nisi repudiantur & preces fundunt, vt cum beneuolentia suscipiantur. Primus sui sermonis ingressus est ne quid titubet, ne quid offendat. Quanto magis rogādus est Deus, vt ostium suę misericordiæ ingrediatur oratio? Deniq; & Paulus rogat vt aperiatur sibi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi.

Dignitas Christianorū

Sed nota quòd iste versus variatur. Nam codices Græci habent, *Intret in conspectu tuo dignitas mea*. Et tunc est sensus quod dignitatem hominis Deus attendat, & ratione dignitatis ad misericordiam inclinetur, sicut homo nobilis generis in miseria positus, nobilitatē sui generis ostendit, vt facilius gratiam acquirat. Vnde istum intellectum ponit hic Ambro.d. Nempe cum hominem rogas regem, dicis vt eum tangat tuæ contemplationis dignitas, vt aut misereatur, si venia postulanda est, aut deferat pro ordine dignitatis. Rectè ergo & deuotus Deo dicit, *Intret dignitas mea in conspectu tuo*.

Dignitas virtutum.

Habet enim Christianus dignitatem suam, qui tanto imperatori militat. Sunt maximæ & veræ fidei dignitates, sunt honorum diuersi & apud Christum ordines. Posuit enim Deus in ecclesia sua primò Apostolos, secundò prophetas, tertiò doctores. Sed istę sunt administrantium dignitates. Sunt & dignitates priuatorum, vt est iustitia, pietas, sobrietas, castimonia, disciplina.

Dignitas orationis.

Sunt & orationis dignitates, si pro vidua roges, si roges pro pupillo, pro misericordi, pro deuoto & fideli. Si roges in tribulatione, si roges cum dolore, si mœsto & ipse qui rogas compatiaris affectu, intrat oratio tua in Dei gratiam, intrat domum eius, si tecum ecclesia deprecatur, si populus vniuersus imploret vt Deo inclinet fauores. Quid rogat? vt eruatur, vt liberetur, quia iam diu aduersus nequitias spirituales, aduersus tentationes huius sæculi prælietur, eo quòd graue est satis longæuo cursu istius vitæ diuturnam sustinere militiam.

Eructabunt labia mea hymnum cum docueris me iustificationes tuas. 2244

Ponit hic tertium, scilicet gratiarum actionem. Quomodo enim posset quis iustitiam seruare cum ingratitudine? etiamsi esset iam ab errore correctus & efficeretur ingratus, incideret ex ingratitudine in maiorem errorem. Hoc ergo vitare nos ostendens Ps. suo exemplo, liberatus à Deo, nos inducit ad gratiarum actionem, d. *Eructabunt labia mea hymnum*, &c.

Eructare quid est.

Vbi notandum quod eructare idem est quod ructum facere & emittere. Quod fit quando sapor recepti cibi reducitur ad rumen. s. ad superiorem partem gutturis. Tunc enim ructus emittitur, vnde sicut venter cibo repletus eructat, sic & venter pœnitentis (scilicet mens) cogitans gratiam à Deo sibi factam vt de errore ad virtutem sic reductus, spirituali lętitia repletus, laudes Dei eructare desideret. Et hoc est quod ait, *Eructabunt*, &c. Vel eructare hymnum Deo, est ipsum bonis operibus laudare. Vnde hic ait August. *Eructabunt labia mea hymnum cum docueris*, &c. Nouimus quemadmodum doceat Deus eos qui sunt dociles Deo, vt non solum memoria retinendo, verumetiam faciendo custodiant iustificationes Dei. Sic enim qui gloriatur, nō in semetipso, sed in domino gloriatur, hymnumq; ructatur. Vel aliter. Ille qui in operibus suis sibi gloriam quærit, non Deo, ille hymnum (idest laudem) eructat exterius, sed interius sibiipsi retinet. Ille autem hymnum eructat, qui non sibi interius, sed Deo laudē quærit.

Eructare hymnum.

Vel aliter. Eructat hymnum qui de seipso exempla bene viuendi alijs tribuit. Et aliud est eructare hymnum, & aliud, eructare uerbum. Vnde Ambr. hic ait, Eructat hymnum qui potest dicere, Bonus odor sumus Christi Deo. Et bene eructat qui plurima & suauia pręcepta domini gustauerit. Eructat hymnum, qui eructauerat verbum. Denique & Ps. antè eructauerat verbum bonum, nunc aūt eructat hymnum. Habet verbum Dei epulas suas, alias fortiores,

vt est

vt est lex & euangelium, alias suauiores, vt sunt Psalmi & cantica Cāticorum. Eructabat hymnum ecclesia vel anima pia, cui dicebat Dei verbum, Insinua mihi vocem tuam; quia vox tua suauis est. Eructabat hymnum cui dicebat, Fauus distillās, labia tua ô sponsa, mel & lac sub lingua tua. Sequitur. *Cum docueris me iustificationes tuas*. Hoc ideo dicit, quia verbum vel hymnum alijs eructare nullus potest, nisi primò fuerit doctus à Deo, ideo ait, *Eructabūt &c cum docueris*, &c. Vnde hic Ambrosius ait, Non potest quis antè eructare hymnum, nisi prius didicerit iustitiā Dei, & didicerit ab ipso domino Deo suo. Ideo hic specialiter Psalmista petit vt doceat eum Deus. Audierat enim & cognouerat in spiritu, quia vnus magister est. Et ideo vbique ipsum sibi fieri doctorem postulabat, vt ab ipso disceret iustificationes eius. Quomodo autem cantare potest quis in metu, grauium sibi conscius delictorum, nisi prius sit de venia securus? Denique in posterioribus habes. Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena, in qua impugnetur, in qua captiuetur in lege peccati, in qua defleat atque deplorat suę captiuitatis ærumnas? Et tu ergo ede cœlestium scripturarum cibos, & ede vt permaneant tibi in vitam æternam; & ede quotidie, vt non esurias, & ede vt replearis, & verborum cęlestium eructes saginam. Spirituales epulæ non obesse solent, sed prodesse satiatis. Ideoque repleri volebat propheta, qui dicebat, Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam. Qui cantat Dei gloriam, hymnum cot eius Deo eructat.

Cant.1. *Cant.4.* *Ps.136.* *Epulæ spirituales satiatis proficiunt.*

2245 *Pronunciabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua æquitas.*

Hic ponit quartum, scilicet veritatis prædicationem. Qui enim ab alio gratiam recipit, & ipse alijs gratiosus existere debet. Qui ab alio docetur, & ipse alios debet illuminare. Sic eum docebat Christus, dicens, Gratis accepistis, gratis date. Sic & Ps. postquam dixit, *Cum docuerit me iustificationes tuas*, statim subdidit se hoc alijs prędicaturum dicens: *Pronunciabit lingua mea eloquium tuum*, &c. Quamuis enim solus Deus hominem do- E cet interius, & se solo possit mentem docere, tamen nos vult suos in hoc mysterio esse coadiutores. Sicut etsi solus Deus seminibus dat incrementum, vult tamen nos seminare, vineam putare, & huiusmodi. Huius ergo officij, scilicet alios docendi Psal. se Dei coadiutorem exhibet, dicens: *Pronunciabit lingua mea eloquium tuum*, &c. Vbi Aug. ait, Cum eloquium Dei Psal. se pronunciaturum dicit, vtique minister fit verbi. Quamuis enim Deus doceat interius, tamen fides ex auditu est. Quomodo autem audient sine prædicante? Neque enim quia Deus dat incremen- F tum, ideo non est plantandum & rigandum. Vel aliter, Per hoc vult Psal. ostendere quòd volens à peccatis corrigi verba sacræ scripturæ meditari debet, illa loqui, audire illa, non verba mundi quę vana sunt, quæ caduca, de quibus rationem Deo reddere nos oportet. Et hoc est quod ait, *Pronunciabit lingua mea eloquium tuum*, &c. Vnde hic ait Ambros. Qui didicerit iustitias Dei, loquitur verba Dei, & qui verbum Dei loquitur, ociosum verbum non loquitur. Ociosum verbum est loqui opera hominum. Et ideo postulat sibi à Deo dari gratiam, vt non loquatur G os suum opera hominum; quia ociosum verbum est, nec solum ociosum, sed etiā periculosum, pro quo rationem reddituri sumus. Omnes enim verbum quodcunq; locuti fuerint homines, reddent pro eo rationem. Non enim mediocre periculum est, cum habeas eloquia Dei tanta, & opera quæ fecit in Genesi, quæ fecit in Exodo, fecit in Leuitico, in Numeris, Deuteronomio, Iosue, Iudicum libro, Regnorum atque Esdræ libris fecit, in Euangelio, vel in actibus Apostolorum, si illis prætermissis, loquaris quæ seculi sunt, audias quæ sæculi sunt. Vtinam er- H go & linguam tuam spinis sepias quę compungunt & vulnerant loquentem quæ mundi sunt. Ideo aduersarius etiam orantibus frequenter sæculares effundit cogitationes. Si ergo non debemus audire aliena vel superflua, quanto magis non debemus alloqui, cum dicat vnicuique nostrum scriptura venerabilis: Argentum & aurum alliga, & ori tuo fac iugum, & pondus alliga sensum tuum, fida taciturnitate alliga sermones tuos,

Matt.10 *Doctor & Dei minister.* *Ociosa verba sūt de rebus mundi.* *Matt.12* *Eccl.28*

& iu-

& impone iugum ori tuo, ne indomita verborum ceruice se iactet. Impone pondus, vt cautè omnia quæ loquimur trutinemus examine. Quibus tamen spinis vt sepias aures tuas scriptura dicit tibi, nisi contrito corde & timore iudicij? Salubriter ista compungunt, stimulant ista, non vulnerant, licet & vulnera vtilia sint amici. Sed quæ sunt verba q̃ loqui & pronunciare debes, subdit, scilicet quia dicere debes, *Omnia mandata tua æquitas*. Iustus enim iudex scienter nihil mandat iniustum. Et si iniustum aliquid mandare ipsum contingat, defectus non est in voluntate, sed in intellectu. Cum ergo iustus sit Deus, & intellectus eius errore decipi non possit, sequitur quod non mandat nisi iusta. Et hoc est quod hic dicit Ambr. *Omnia mandata tua æquitas*. Quia iustus est Deus, non potest nisi iusta mandare. Mandatum Dei est, vt diligas Deum & proximum. Mandatum Dei est, non occides, non adulterabis, non furaberis, nō concupisces. Et si quod est aliud mandatum, in hoc mandato instauratur, Diliges dominum & proximum tuum. Cum ergo hoc mandatum sit iustitia, & in isto omne mandatum instauretur, consequēs est quod omnia mandata Dei sunt æquitas. Quid enim tam iustum est vt diligas Deum tuum, diligas & fratrem tuum? Vtique ergo omnia mandata Dei æquitas sunt. Sicut enim qui occidere vult fratrem, vtique non diligit eum quem fraudare desiderat, ita qui superbè despicit fratrem, qui eum deformare conatur, qui pascitur eius iniurijs, à consortio charitatis est alienus. Quæ omnia à diuinis prohibentur mandatis. Securè ergo hoc prædica, hoc pronuncia, hoc obsequium Dei crusta Deo, dicens, *Omnia mandata tua æquitas*.

Mandata Dei oia sunt æquitas.

Leu. 19. *Matt. 5.* *Deut. 6.*

2246 *Fiat manus tua vt saluet me: quoniam mandata tua elegi.*

Ponit hic quintum, scilicet mandatorum obseruationem. Obseruatio autem mandatorum Dei stat in ipsorum dilectione teste Christo, Ioan. 14. Si diligitis me, mandata mea seruate. Illud autē quòd quis diligit illud eligit. Et sic electio rei, signum est dilectionis illius. Volens ergo Ps. correctus ostendere se seruaturum Dei mandata, ostendit, quod illa diligit. Hoc autem ostendit, quia illa sibi elegit. Vnde ait, *Fiat manus tua, &c. quoniam mandata tua elegi.* Notādum quod per manum Dei in scriptura intelligitur ipse Dei filius, per quē omnia facta sunt, quia sicut nos manibus operamur, sic & Deus filio suo omnia fecit. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt, vide vers. 197. Et istam manum, scilicet Dei filium, sancti desiderabant, vt quæ omnia fecerat, ipsa fieret, idest, vt Dei filius fieret homo, vt per ipsum genus humanum saluaretur. Hanc manum, quærebat alibi Psal. dicens, Emitte manum tuam de alto, eripe me & libera me. Consimiliter & nunc, vt ipsa manus fiat pro nostra salute imploret Ps. dicens, *Fiat manus tua vt saluet me*. Et maximè hoc dicere competebat sanctis martyribus & prędicatoribus, contra quos insultus mundi surgebat, quia fidem Christi prædicabant. Vnde hic ait August. Quia uidit Psal. quæ pericula secutura sunt à contradicentibus & persequentibus, cum fuerit pronunciator eloquiorum Dei, ideo supplicat, dicens, *Fiat manus tua vt saluet me: quia mandata tua elegi.* ut non timerem, nec solum cor meum teneret, sed etiam lingua pronunciaret eloquia tua. *Mandata enim tua elegi*, timoremque amore compressi. *Fiat ergo manus tua vt saluet me* de manu aliena. Si autem saluos Deus martyres fecit, cum eos in anima non permisit occidi. Nam secundum carnem uana salus hominis. Et subdit magis ad propositum, dicens, Potest etiam accipi, ut manus Dei Christus intelligatur, per quem facta sunt omnia. Non enim erat factus unigenitus, cum per eum facta sunt omnia, sed factus est ex semine Dauid, ut esset Iesus, idest saluator, qui iam erat creator. Consimiliter manum hic accipi pro filio Dei ostendit Ambr. dicens, *Fiat manus tua vt saluet me.* Hic aduentum domini uidetur orare, quia manus Dei Christus est, ipsum legimus dexteram Dei, de qua supra ait, Dextera domini fecit uirtutem &c. Cur ergo hic manum dixit, nisi forte nō solum propter diuersitatem gratiæ, quam scriptores prætermittere non solent, sed propter quandam proprietatem

Ioan. 14

Manus Dei est Dei filius in scriptura.

Ps. 143.

Psal. 39

Ioan. 1.

Ps. 117.

tem manuum dictum est, vt ibi dextera dicatur, vbi scribitur quòd exaltauit eum virtute, & hic manus, vbi intelligi oportet quod cum humilitate seruauit? Vel aliter, hic per manum intellige virtutem & potestatem Dei. vide versic. 125. 466. 1215. Et istum sensum hic etiam ponit Ambros. dicens, Potes etiam sic intelligere manus domini, sicut dicitur in Esaia, Magna est manus illius regis, idest potentia, vt hic etiã intelligamus, *Fiat manus tua*: idest, fiat adiuuamẽtum tuum atque subsidiũ, vt scilicet, Mittas angelos tuos, opem tuam, subsidia potentiæ tuæ ad liberandum populum tuum. Qui ergo eligit mandata Dei, vtitur confidentia vt cum auctoritate deposcat sibi domini subsidia, dicens, *Fiat manus tua vt saluet me*.

Manus Dei significat potentiã Dei.

2247 *Concupiui salutare tuum domine: & lex tua meditatio mea est.*

HIc ponit sextum, scilicet legis meditationem. Vt enim prædictum est, qui corrigitur à domino vt transeat de errore ad veritatem, gratiam à Deo receptam alijs debet prędicare, sicut iste ait, *Pronunciabit lingua mea eloquium tuum.* Prædicator autem omnia sua verba in lege Dei fundare debet, non in fabulis poetarum. Et ideo necesse est vt legem Dei meditetur. Propter quod dicit Gregor. Qui ad veræ prædicationis verba se præparat, necesse est vt causarum origines à sanctis scripturis sumat, vt omne quod loquitur, ad diuinæ auctoritatis fundamentum reuocet, atque in eo ædificium suæ locutionis firmet. Certum est autem quod istud facere non posset, nisi meditationem legis haberet. Et ideo Psalm. qui promisit se pronunciaturum eloquium Dei, nunc legis meditationem se dicit habere, dicens, *Concupiui salutare tuum domine: & lex tua meditatio mea est.* Vbi notandum quòd salutare Dei dicitur Christus, vnde quando Simeon Christum suscepit in vlnis, dixit, Nunc dimittis seruum tuum domine, secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum. Istud salutare concupiscit quilibet fidelis, non solùm sibi, sed alijs omnibus, qui vult omnes saluos fieri. Vnde hic ait Aug. *Concupiui salutare*

Prædicator sacrã scripturam pro fundamẽto debet habere.

Greg. 18 mor. ca. 14.

Salutare Dei dicitur Christus

E *tuum domine*, etiam nolentibus omnibus inimicis salutare Dei nobis Christus optat. Ipsum se concupiuisse iusti antiqui veracissimè confitentur. Ipsum cõcupiuit ecclesia venturum de visceribus matris. Ipsum concupiscit ecclesia venturũ à dextera patris. Sed quia lex prædicebat Christum esse venturum, ideo pro desiderio Christi, legem meditabatur. Per hoc. n. vult Psal. differentiam dare inter mundanos & iustos, quia mundani solùm quærunt salutare corporis, quod procurant medici cum dispend o animæ, & ideo ipsis nõ est obediendũ, sed iusti salutare ani

F mæ procurant, & à medicis mundi salutem non quærunt. Et hoc est quod hic ait Ambros. dicens, *Concupiui salutare tuum domine*. Alius longæuitate istius vitæ delectatur, & concupiscit vsque ad depositæ senectutis tempora corporis huius vitam perducere. Alij franguntur ęgritudinis infirmitate, de quib. nemo potest dicere, Cum infirmor, tunc potens sum, beatos se putant, si inoffensa valetudinis commoditate potiantur, quibus non est infirmitas ad salutem, horum nullus potest dicere, *Concupiui salutare tuum*. Suã enim salutem magis quàm salutem Dei

2. Cor. 12

G quęrunt: medicis potius quàm scr ptuns obedientes. Contraria autem sunt studio diuinæ cognitionis præcepta medicinæ. A ieiunio reuocant, lucubrare nõ sinunt, ab omni intentione meditationis abducunt. Itaque qui se medic s dederit, seipsum sibi abnegat. Qui autem quærit salutem Dei, Christum sequitur, qui dicitur salus Dei, non quæ corporis, sed quæ æterna sunt quærens, cum hoc corpore consuetuer, quòd salus quæritur. Qui autem salutem Dei quærit, die vtique & nocte meditatur in lege. Iugis meditatio est illi diuinorum decretorum, neq; aliqua cura

H corporis huius auertit à studio disciplinę.

Medici cõtra salutẽ animæ, salutẽ corporis quærunt.

Viuit anima mea, & laudabit te: & iudicia tua adiuuabunt me. 2248

HIc ponit septimum, scilicet commendationem iudiciorum Dei. Pœnitens enim se volens corrigere, omnem pœnam pro satisfactione erroris præteriti libenter debet sufferre, & in aduersis Deum laudare, considerans quòd per Dei

A Dei iudicia anima viuit vita gratiæ. Et hoc insinuans Psal. d. *Viuet anima mea, & laudabit te*, &c. Et ꝙ iudicijs Dei ad vitam spiritualem sis reducta ostendit, d. *Et iudicia tua adiuuabunt me*. Quid.n. sunt Dei iudicia, nisi aduersa & flagella, quibus pro peccatis nostris in presenti Deus nos corrigit? dicente Apostolo, Dum autem iudicamur, à domino corrigimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Et hoc est quod hic ait Psal. *Iudicia tua adiuuabunt me*, quia corrigent me, & ex hoc viuet anima mea & laudabit te. Vel aliter, vt ista sint verba ecclesiæ, quæ per iudicia Dei pœnas & persecutiones martyrum, creuit toto orbe terrarum. Ex quo meritò ad laudem Dei consurgit, dicens, *Viuet anima mea, & laudabit te*, &c. Et istam expositionem ponit hic Aug. d. Iudicia quippe Dei sunt illa de quibus dictũ est, Tempus est vt incipiat iudicium à domo Dei, i. persecutiones ecclesiæ & sanctorũ martyrum. Et quis non videat quantum adiuuerit ecclesiam sanguis ecclesię sparsus, quãta ex illo semine fidelium regum, principum & populorum multitudo surrexit? Vel aliter, vt hic textus non intelligatur de vita præsentis sæculi, sed de vita gloriæ, quæ verè ac propriè vita dicitur, quia ibi nulla mors, nulla infirmitas, nullus dolor potest habere locũ. Vnde de vita beata in persona cuiuslibet pœnitentis & afflicti, vel propter Deum persecuti dicit Psalm. *Viuet anima mea, & laudabit te*, &c. Et hunc sensum ponit hic Ambr. d. *Viuet anima mea, & laudabit te*. Futurę itaque vitæ non pręsentis remuneratione sibi blanditur. Hæc enim quomodo vita dic. potest, de qua scriptum est, Et in puluerem mortis deduxisti me? Quam multi viuentes in inferno sunt? Ipse Paulus cupiebat de morte corporis huius liberari, qui verè cupiebat salutare Dei, dicens, Cupio dissolui & esse cum Christo, multo enim melius, permanere autem in carne magis necessariũ quàm voluntarium. Qũo ergo viuit hic anima operta mortis inuolucro? Aut quæ est vita quæ in vmbra est? In regione vmbrę mortis sumus. Hic abscõdita est vita nostra, non libera. Erit autẽ libera in regione viuorum. Ibi ergo viuit anima nostra, vbi nihil mortale, nihil infirmum, nihil debitũ pœnæ. Ibi verè laudabit dñm, vbi deposito infirmitatis corpore conformis esse cœperit gloriæ corporis Christi. Nam dum in peccato sumus, laudare plenè nõ possumus. Peccatori.n. dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas? In vmbra sumus hic positi, in vmbra viuimus, in vmbra laudamus, in terra aliena sumus. Audisti in posterioribus dicẽtes, Qũo cantabimus canticum dñi in terra aliena? Sic ergo iustus expectans vitam beatam, d. *Viuet anima mea, & laudabit te*. Sequitur, *Et iudicia tua adiuuabũt me*. Quæ sunt iudicia Dei, nisi quibus vnicuiq; retribuet ſm opera eius, bonis. s. premium, malis aũt supplicium?

B Hæc iudicia iustos adiuuant, dum se vident gratia Dei de peccato ereptos, pro Christi nomine persecutos, operib. mandatorum Dei fuisse intentos. Consideratio.n. istorũ iudiciorum Dei iustos iuuat & erigit vt Dei gratia æterna premia sperent. Et hoc est quod iustus d. Et iudicia tua adiuuabunt me. Vnde hic ait Ambr. Adiuuant autẽ Dei iudicia sanctos, cum bonis operibus remuneratio vitæ confertur æternæ. Beatus qui d. *& iudicia tua adiuuabunt me*. Ego autẽ infirmus, ego peccator timeo iudicia Dei, propter conscientiam delictorum quę mihi terrorem

C afferunt, me agitãt, sanctos adiuuant. Sed tñ iuuant etiam peccatorem, sed modo diuerso. Sanctus adiuuatẽ dum probatur, peccator adiuuatẽ dum humiliatur, dum castigatẽ vt peccata soluat duplicia, dum opus eius exuritur vt ipse saluus fiat, sic tamen quasi per ignem. Vel aliter, in vltimo iudicio sancti iudicabunt cum Christo, ipso d. Vos qui reliquistis omnia & secuti estis me, &c iudicantes, &c. Peccatores autem iudicabuntur, sed non iudicabunt. Ille ergo iudicio dicitur dignus (scilicet actiuo) qui iustus est. Iudicia er-

D go Dei sanctos adiuuant, quia tunc iudicio digni reperientur, non vt iudicentur, sed vt alios iudicent. Et istum sensum etiã hic approbat Ambros. d. *Et iudicia tua adiuuabunt me*. Fortassis etiã & hic conuenit sensus, si dignus fuero iudicio, dignus ero vt eruar à consortio reproborum, siue impiorum, quoniam non resurgunt impij in iudicio. *Et adiuuabunt me iudicia*, quoniam qui credit in dño, non iudicatur. Proderit illi fides & suffragabitur

Margin notes: 1. Cor. 11. — Pœnis creuit ecclesia. — Vita propriè non est in pñsenti, sed ĩ patria. — Phil. 1. — Psal. 49 — Ps. 136. — Mat. 19. — Iudicia Dei sanctos adiuuant.

bitur ad veniam, etiam si qua in operibus offensa fit. Vel hic potes notare, quòd iudicium Dei est multiplex, scilicet vltionis, discretionis, iustificationis, & remunerationis. Loquitur ergo hic de iudicijs iustificationis & remunerationis.

Iudiciũ Dei multiplex.

2249 *Erraui sicut ouis quæ periјt, quære seruum tuum domine, quia mandata tua non sum oblitus.*

Ponit hic octauũ, scilicet peccati confessionem. Confessio enim est necessaria omni volẽti ab errore ad veritatem reduci. Quoniã (vt scribitur Prouer. 28.) Qui abscondit scelera sua, non iustificabitur, qui autem confessus fuerit & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Sic & nunc Psalm. hoc suo exemplo nos facere docet, dum proprium errorem cõfitetur, dicens, *Erraui sicut ouis*, &c. Loquitur enim iste in persona totius humani generis, quod totum in Adam errante perditum fuit, sed per Christum quæsitum fuit, & ex parte inuentum, ex parte non. Et adhuc per Christi mẽbra, scilicet sanctos doctores, quæritur, vt ad verum pastorem reducatur. Vnde hic ait August. Ouis perdita quæritur vt viuificetur, propter quam pastor eius nonagintanouem dimissis in montibus, & eam quærens, Iudaicis laceratus est vepribus, sed adhuc quæritur. Ex parte.n.inuenta est, [ex] qua parte dicit iste, *mandata tua non sum oblitus*. Sed per eos qui mãdata Dei eligunt, colligunt, & diligunt, adhuc quæritur, & per sui pastoris sanguinem fusum in omnibus gentibus inuenitur. Vel aliter hic Psal. in persona iustorum recognoscens errorẽ primorum parentum in omnes pastores diffusum, confitens illum, Christi desiderat aduentũ quo reuocetur ad paradisum quem primorum parentum peccato perdidimus. Et istum intellectum hic diffusè ponit Ambros. d. *Erraui sicut ouis*, &c. Ouis quę errauit, quærenda est à pastore ne pereat. Ideo dicit, *Erraui*. Dic & tu iniquitates tuas vt iustificeris. Quòd lapsum feceris, in eo tibi cũ omnibus cõe consortium est, quia nemo sine peccato. Negare hoc sacrilegium est. Solus enim Deus sine peccato est. Confiteri hoc Deo impunitatis remediũ est. *Erraui*, inquit.

Confessio necessaria volenti reduci ad veritatem.

Mat. 18

E Sed qui errauit in via, potest redire in viã, reuocari potest. Et pulchrè addidit, *Sicut ouis quæ periјt*. Non enim ex toto perit qui agnoscit errorem. *Quære* (inquit) *seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus*. Veni ergo domine Iesu, quęre seruum tuũ, quęre lassam ouem tuam. Veni pastor, quære sicut ouem Ioseph. Errauit ouis tua dum tu moraris in montibus. Dimitte nonagintanouem oues tuas, & veni vnam ouem quærere quæ errauit. Veni sine canibus, veni sine malis operarijs, veni sine mercenario qui per ianuã introire non nouit, veni sine adiutore, si-

Incarnationis desiderium antiquorum.

Luc. 15.

F ne nuncio, iamdudum te expecto venturum. Scio.n.te venturum, quia mandata tua non sum oblitus. Veni non cũ virga, sed cũ charitate spiritusq; mansuetudine. Noli dubitare relinquere in montib. nonagintanouẽ oues tuas, quia in montibus constitutas lupi rapaces incursare nõ possunt. In paradiso semel nocuit serpens, amisit ibi escã postq̃ Adam inde depulsus est, illic iam nocere nõ poterit. Ad me veni, quem luporũ grauis impugnat incursus. Ad me veni, quem eiectum de paradiso serpentis diu vlceris venena pertentant, qui erraui de gregib. tuis illis supe-

Gen. 3.

Quærit Christus nos, & nos quærimus Christum.

G rioribus. Nam & me ibidẽ collocaueras, sed ab ouilibus tuis lupus nocturnus me auertit. Quære me, quia te requiro, suscipe me, porta me. Potes inuenire quem tu requiris. Dignate suscipere quem inueneris, imponere humeris quem susceperis. Non est pium onus fastidio tibi. Non tibi oneri est vectura iustitiæ. Veni ergo dñe, quia etsi erraui, mãdata tua non sum oblitus. Spem medicinę reseruo. Veni dñe quia & erraticam solitus es reuocare qui possis, & quos reliqueris, nõ iustificabis. Et ipsi enim peccatoris reditu cõgratulabuntur. Veni vt facias salutem in terris, in

H cœlo gaudium. Veni ergo & quære ouem tuam, iam non per seruulos, non per mercenarios, sed per temetipsum. Suscipe me in carne, quæ in Adam lapsa est. Suscipe me, non ex Sara, sed ex Maria, vt incorrupta sit mater & virgo. Porta me in cruce quæ errantibus salutaris est, in qua sola est requies fatigatis, in qua sola viuunt quicũque moriuntur. Et aduerte q̃ iste textus variatur. Nam aliqui codices habẽt, *Erraui sicut ouis quę periјt, viuifica ser-*

Crucis virtus.

A *seruum tuum*. Et tñ sentẽtia eadẽ est. Pulchrè n. *Viuifica* pōt dici, eo ꝙ mori non possit quem humeris suis virtus portauerit. Et nota ꝙ in vltimo versiculo istius magni Psalmi, Psal. suũ recolit errorem, qui tñ tot spiritualibus donis a Deo in isto Psal. se dotatum prædixit. Hoc ideo facit vt erroris recordatio humilitatẽ conseruet, & oẽ bonum ꝙ habet, non sibi, sed gratiæ Dei attribuat. Et hoc hic notat Glos.d. Congruè verò post prædictorum meritorũ gradus veteris recolit erroris, vt de sua perfectione nō superbiat, sed humilis Deo tribuat totum, quia non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, B sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Vt cum omnia bene fecerimus, dicamus Serui inutiles sumus. Hac humilitatis professione liberari meremur. Vnde in Ezech. Illi soli liberantur, in quorum frōtib. Thau signũ reperitur. Quia aliter humana conditio lapsa nō recreatur, nisi eradicatis veteris vitæ erroribus, frons innouata virtute humilitatis insigniatur.

Humilitas iusta est necessaria.

Ad Tit. 3.

Luc. 17.

Ezec. 9.

Thau signum significat humilitatem.

PSAL. CXIX.

2250 A*D dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.* C



STE Psalm. habet hunc titulum, Canticum graduum. Et consimilem titulum habēt omnes quatuordecim Psal. sequentes. Vnde iste Psalm. cum quatuordecim sequentibus dicuntur Ps. graduales. Cuius ratio est, nam templum per Salomonem ædificatum erat in alto fundatum, sic quòd ꝑ quindecim gradus ascendebatur ad illud. Qui gradus erant distincti per quinq; ter, sic quòd in capite quinq; graduum erat maius spacium, D sic ꝙ quintus gradus multo erat latior quã forent primi quatuor. Et similiter in secũdo quinario, sic quòd gradus decimus erat latior. Sic & vltimus .s. quintusdecimus. Fuit autem ordinatũ per sacerdotes templi, quòd quãdo ipsi sacerdotes ascendebant in templum ad sacrificia offerenda, & ad laudes Deo cantandas, quòd ipsi processionaliter pergebant, cãtando Dei laudes, & hoc maximè in solennib. die- A bus fiebat. Vnde sicut Gregor. qui ordinauit officium diuinum, ordinauit quòd aliqui Psalmi cantarentur in festis Apostolorum, alij in festis martyrum &c. Sic ascendendo ad templum ordinauerunt quòd in istis quindecim gradibus isti quindecim Psalmi cantarentur. Sic quòd in primo gradu cantabant primum Psal. in secũdo, secundũ, in tertio, tertium &c. Et quando erant in quinto gradu, aliqualem moram ibi faciendo post quintum Psalmum, dicebant aliquas orationes, cõsimiliter in decimo, & in decimoquinto. Sicut hodie facit ecclesia, quæ comple B to primo quinario, aliquas orationes dicit, similiter completo secundo quinario, & consimiliter & de tertio. Isti ergo quindecim Psal. ad literam dicũtur Psal. graduales, vel Canticum graduum, quia in illis quindecim gradibus ascensus templi cantabantur à sacerdotibus & Leuitis. Et sic apparet titulus omnium istorum quindecim Psalmorum, qui est, Canticum graduum, quare sic intitulentur. Quantum verò magis ad sensum propheticum, notandum est, quòd isti quindecim Psal. significant legem antiquam & legem euangelicam, quarum obseruationibus quasi quibusdam gradib. ascendimus ad cœlestia. C Nam quindecim constant ex septem & octo. Septenarius autem numerus pertinet ad legẽ veterem, octonarius autem ad nouam. Cuius ratio est. Lex enim antiqua septenario numero significatur, eo quòd lex illa septimũ diem celebrabat (idest sabbathum) septimam septimanam, septimum mensem, septimum annum. Et quinquagesimum annum, scilicet iubilæum, qui immediate sequitur post septies septem annos. Octonarius verò numerus significat legem nouam, quæ octonario seruit, quia lex noua D seruat octauum diem qui dominicus dicitur, & octauas martyrum, & octauam resurrectionis expectat. Et ideo per octonarium & septenarium, quæ faciunt quindecim, gradus legis nouæ & antiquæ figurantur, quibus ascenditur ad Deũ. Si autẽ quæratas magis distinctè qui sint isti quindecim gradus per istos quindecim Psal. figurati, est sciendũ ꝙ tres sunt gradus illorum qui ad patriam tẽdunt, s. gradus incipientium, gradus proficientium, & gra-

Psalmi graduales.

Septem significat legẽ antiq.

Octo significat legẽ nouam.

Psalmorum gradualiũ distinctio.

& gradus perfectorum. Vnde primi quinque Psal. spectant ad incipientes, secundi quinque ad proficientes, & tertij ad perfectos. Circa gradum autẽ incipientium est notandum, quia incipiens aggredi statum virtutum, multam patitur difficultatem & turbationem propter impugnationem tentationũ. & propter repressionem vitiorum, cui assuetus non erat. Similiter si incipit ieiunare vel orare, quod facere non consueuerat, sensualitas resistit, turbatur, dolet, & murmurat. Et ideo talis necesse habet primò recurrere in suis tribulationibus ad dominum vt cõsoletur ab ipso. Et hoc significat primus Ps. d. *Ad dominũ cum tribularer*, &c. Secundò inuocato domino, ex hoc concipit quandam fiduciam per Dei adiutorium de possibilitate habendi victoriam. Et quantum ad hoc
Ps. 120. sequitur Psal. d. Leuaui oculos meos in montes. Tertiò considerato ex ratione præmissa concipit spem diuini adiutorij, ex quo exultare incipit mente, & hoc est
Ps. 121. quod sequitur, Lætatus sum. Quarto ex præmissis concipit spem perueniendi ad cœleste præmium, vnde iam terrenis de-
Ps. 122. spectis cor ad cœlestia leuat, d. Ad te leuaui oculos meos, &c. Quintò ex his humilitate concepta, nullum bonum sibi tribuit, sed totum recognoscit à gratia Dei,
Ps. 123. d. Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc &c. Et sic iste primus quinarius spectat ad incipientes. Secundus autem quinarius magis spectat ad proficientes, qui quinque gradus habent. Primò quia iam sedatis passionibus per virtutum exercitium, confidit Dei adiutorio in bono stabiliri atq; firmari, d. Qui confidunt in do-
Ps. 124. mino sicut, &c. Secundò iam liberatus à passionibus quę ipsum prius captiuum tenebant, ad diuinas contemplationes assurgit consolatus, d. In conuertendo domi-
Ps. 125. nus captiuitatem &c. Tertiò iam charitate proximi accẽsus, perfectionem quam iam Dei adiutorio habet, in proximos effundere cupit. Sed quia scit sine Deo ædificiũ spirituale construi vtiliter nõ posse,
Ps. 126. ad hoc Dei adiutorium implorat, d. Nisi dominus ædificauerit domum, &c. Quartò quòd ex ędificatione proximorũ non quærit præmiũ terrenum, sed gratis hoc
Ps. 127. facit, d. Beati omnes qui timẽt dñm, &c. Quintò ne à prædictis perfectionibus ca-

E dat, quærit aduersis exerceri, vt sibi præsens mũdus vilescat, ibi, Sæpe expugnaue- Ps. 128.
runt me à iuuentute mea, dicat, &c. Et sic secũdus quinarius spectat ad proficiẽtes. Tertius quinarius spectat ad perfectos. Perfectorum autẽ multiplex est gradus. Primus. s. vt non solum aduersa patienter toleret & optet, sed etiam vt pro persecutoribus Deum oret, exemplo Christi, qui pro persecutoribus patrẽ orauit in cruce. Et ad hoc spectat primus Psal. istius quinarij, scilicet, De profundis. Vnde orando pro inimici d. Si iniquitates obserua- Ps. 129.
ueris, domine &c. Secundus gradus est,
F quia ex tali perfectione, qua homo pro inimicis orat, plerumq; insurgit, & faciliter aliquis motus propriæ elationis instigante diabolo, qui perfectis hominibus maximè insidiatur. Ideo secundus gradus perfectorum est, vt, perfectione habita, omnis motus elationis reprimatur, sic quod nullum vestigiũ, vel signum ẽt appareat exterius. Et hoc est, quod dicitur in secundo Psal. Domine, non est exaltatum cor Ps. 130.
meum, neq; elati sunt &c. Tertius gradus est, vt, quicquid habet homo perfectus, vel potest opere, vel corde, totum diuinis applicet obsequijs. Ideo dicitur in tertio
G Psalm. Memento, domine Dauid, & om- Ps. 131.
nis mansuetudinis eius, sicut iurauit domino votum vouit Deo Iacob. Quartus est, vt homo sit in charitate perfectus, in dilectione Dei, & proximi, secundũ modum qui habetur Act. 4. Multitudinis autem credẽtium erat cor vnum &c. Et hoc est, quod quarto Psal. d. Ecce quàm bonum, Ps. 132.
& quàm iucundum, habitare fratres in vnum. Quintus gradus est, vt homo in charitate perfectus obliuiscatur huius sæculi, quantum possibile est fragilitati nostrę, & occupetur laudibus diuinis. Et hoc est quod in quinto Psalm. dicitur, Ecce, Ps. 133.
H nunc benedicite dominum, omnes serui domini. Istam tamen diuisionem Psalmorum gradualiũ non sequemur, sed quemlibet per seipsum diuidã, non ipsum ligando cum alijs, sed separatum per se quemlibet tractando, vt superius feci. Istis ergo præmissis, descendo ad Psalm. cuius auctor ex titulo non apparet, vnde inter Psal. ignotos computatur. De materia Psal. literali dicunt doctores, quòd iste Psal. fuit quædam deuota oratio alicuius

viri

viri sancti supplicantis pro liberatione populi Iudaici à captiuitate Babylonica, vel à captiuitate Romana, qua vsque hodie sunt dispersi per orbem. Multi.n.Psal. & à diuersis prophetis pro liberatione ab illis captiuitatib. facti fuerunt, vt patet ex præcedentibus, vt in pluribus autem iste Psal. applicatur ad captiuitatem Babylonicam. Vnde, quantū ad literam, iste Psal. in tres partes diuiditur, quia primò postulatur dicta liberatio. Secundò prædicitur Babyloniorum punitio, ibi, *Quid detur tibi.* Tertiò deploratur prædictæ liberationis dilatio &c. Dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum, sciendum φ intentio Psalmistæ est, vt mente à mundo ascendamus ad Deum. Ascendimus autem ad dñm per tribulationes, & aduersa, à quibus liberamur, qñ de præsenti seculo nequam eripimur. Et duo facit, quia Psal. primò ponit suam ab aduersis tribulationem, secundò plangit liberationis prolongationem, ibi, *Heu mihi.* Prima pars diuiditur in partes tres, quia primò Psal. ostendit suam tribulationem: secundò exprimit suam orationem, ibi, *Domine:* tertiò apponit suā exauditionē, ibi, *Quid detur.* Quantum ad primū, Psal. primò exprimit suā tribulationem. Vbi sciendum, φ ista dñr esse verba pœnitentis, qui qñ rediens ad cor, & considerans Dei offensam, incipit dolere, & cogitat de peccato exire: tunc duplicem patitur tribulationem, s. intrinsecam, & extrinsecam: intrinsecam, quia in seipso tribulatur pro peccatis commissis: extrinsecam verò, quia statim tentationes ampliores dæmonū sustinet, ac etiam malorum hominum, & plura ei aduersa accidunt, vt amplius mundum despiciat. Et tunc cogitur clamare, & orare ad dominum, vt ab aduersitate peccatorū liberetur, & in aduersis exteriorib. protegatur. Et hoc est, quòd in persona pœnitentis hic ait Psal. *Ad dominum, cū tribularer, clamaui,* &c. Et hoc est, φ hic ait glos. Cum.n. cogitat homo proficere, contempto sæculo, soli Deo hærens, incipit pati amplius incursus dęmonum, incipit pati linguas aduersantium, i. detrahentium. Et φ grauius est, adulantium quasi consulendo à salute auertentium. Tribulatur peccatis interius, vnde intentione cordis clamat ad do-

Pœnitēs tribulatur dupliciter.

A minum, vt inde eruatur. Sed quia deuotè clamantes Deus exaudiuit, vt dr̃ Psal. 90. Clamauit ad me, & ego exaudiā eum, cū ipso sum in tribulatione &c. Adeo subdit Psal. *Et exaudiuit me.* Psal. 33. Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus &c. Et si dicas, φ multoties tentationibus, vel aduersis tribulationib. pressus clamat toto corde, nec tamen exauditur, vt patuit in Apostolo, 2. Cor. 12. qui tribulationes carnis sustinens, ter rogauit dominum, vt stimulus ille ab eo discederet, nec tamē exauditus fuit. Respondeo, φ exaudit Deus homines clamātes, B tripliciter, s. quandoque ad votū, & vtilitatem, quandoque ad vtilitatem, & nō ad votum, & quandoque ad votū, & non ad vtilitatem. De hoc vide vers. 1310. Et per istā distinctionem patet, quid sit dicendū. Qualiter etiam Deus clamantes exaudiuit, vide vers. 1585. Vnde tribulatos clamantes exaudit Deus, dum secundū mētam tribulationis mensura tribuitur consolationis. De hoc vide vers. 626. Possunt etiā ista esse verba Christi, qui tribulationes passionis in cruce sustinens, clamauit ad dominū, vt de manibus persecutorum erueretur: & per resurrectionem C gloriosam fuit exauditus. Vnde de ipso ait Apost. ad Hebr. 5. Quòd in diebus carnis suæ preces, supplicationesq; ad eum, qui posset illum saluum facere à morte, cū clamore valido, & lachrymis offerens exauditus est pro sua reuerentia. Vel aliter, iustos tribulatos ad dominū clamantes exaudiuit dominus. Quia etsi in præsenti vita ipsos tribulari permittit, in fine tamen ab omni ipsos tribulatione liberabit. Quod notatur Iob 5. vbi dicit, In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. Quod ad propositum exponens Gregorius, ait, Quid enim D senario numero, quē septimus sequitur, nisi præsentis vitæ operatio, decursusque signatur? Sexto quippe die omnia perficiens, hominem condidit, & septimo die Deus requieuit. Qui scilicet septimus vesperam non habet, quia subsequentem requiem nullus iam terminus claudit. Perfectis ergo omnibus, requies sequitur, quia post bona præsentis vitæ opera, retributio æternæ quietis inuenitur. In sex itaq; tribulationibus uos dominus liberat,

Questio.

Tribulātes exaudit Deus tripliciter.

Tribulatos clamantes exaudit Deus.

Christus clamans fuit exauditus.

Ad Hebr. 5.

Iob 5.

Greg. 6. moral. c. 18.

Gen. 1.

berat, ne nos in septima malum tangat, quia per paternæ pietatis eruditionē præsentis vitæ labore nos atterit, sed in aduētu iudicis à verbere abscondit, vt tanto tunc ad salutem certiores exhibeat, quanto nunc flagella durius secant. Vel aliter, Dñs in tribulationibus diuersis clamantes exaudit, non quidem ne tribulationes carnem pungant & infestent, sed ne animam superent. Vnde notat Bernardus, super præallegato verbo Iob 5. In sex tribulationibus liberabit te &c. ꝙ in præsenti vita septē tribulationes patimur, quas iusti gratia fulti superant: dicens, In sex tribulationibus liberabit te, &c. Prima tribulatio, & occupatio grauis est, ipsa necessitas huius corporis grauis, quod, dum cibum, dum somnum, dum vestimentum, cæteraque similia quærit, frequenter tribulat nos, & impedit ab exercitio spirituali. Secunda tribulatio, tribulant nos vitia cordis, vt est leuitas cordis, suspitio impatientiæ, & iracundiæ motus, inuidiæ morsus, laudis appetitus, & similia, quæ quotidie experimur in nobis. Tertia, & quarta tribulatio est prosperitas, & aduersitas huius mundi. Nota me hic dicere tribulationem, quia impediat ab exercitio, in vtroque tñ cauendum est à laqueo tentationis, & quærenda sunt arma a dextris, & à sinistris. Quinta tribulatio est ignorantia nostra. In multis n. omnino incertum habemus, quid agere debemus, ita quid oremus, sicut oportet, nescimus. Sexta tribulatio est, aduersarius noster, qui tanquam leo rugiens circuit quærens, quem deuoret. Atque vtinam in sex istis tribulationib. liberaremur, vt vel in septima non tãgeret nos malum, periculum f. à falsis fratribus. Vtinam soli impugnarent nos maligni spiritus cum suggestionibus suis, & nihil nocerent homines perniciosis exemplis, persuationibus importunis, sermonibus adulatorijs, & detractorijs, atq; alijs multis modis. Vides certè q̃ necessarium sit aduersus has septem tribulationes, quibus impedimur, vt septiformi spiritus sancti auxilio subleuemur, vt ad dominum clamantes protegamur ab ipso, sperantes auxilium obtinere in tempore opportuno: exemplo Psalmistæ dicentis, *Ad dominum, cum tribularer, clamaui, & exaudiuit me.*

Septem tribulationes sunt presentis vita.

1. Pet. 5.

2. Cor. 11.

** Lingua dolosa quid sit.*

** Leo Papa in sermone de natiuit.*

E *Domine, libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa.*

Hic exprimit formaliter suam orationem. Quamuis .n. omnis prædicta tribulatio hoīem vexet, & impediat, tñ septima, periculum à falsis fratribus maximè nos impugnat. Et ideo ab ista singularius liberari affectat, sperans ꝙ, si istam superet, à nulla aliarū superabitur. * Vnde quãti periculi sint labia iniqua, & lingua dolosa, & quid sint, hic ostēdit Aug. dicens, Quę est lingua dolosa, & subdola? quæ. s. habet imaginem cōsulendi, & perniciem nocendi. Ipsi sunt, qui dñt. Et tu F hoc facturus es, quod nemo fecit?* Et tu solus eris Christianus? Et si ostēderis hoc alios facere, & legeris euangelium, vbi hoc fieri dñs præcipit, & legeris actus Apostolorū, illi quid dicūt in lingua subdola, & labijs iniquis? Non potes fortè implere, multum est, ꝙ aggrederis. Alij prohibendo deterrent, alij laudando plus premūt. Quia enim talis vita est, quæ iam occupauerit mundum, tanta auctoritas Christi est, ut reprehendere iã Christum nec paganus audeat. Legitur ille, qui reprehendi non potest, quia dixit, Vade, & G vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Christo contradici non potest. Conuertit se dolosa lingua ad laudem prohibentē. Sed si laudas, hortare Quare laudando premis? Melius .n. est me vituperare, q̃ dolosè laudare. Quid .n. diceres vituperando? Absit. Fœda ista vita est, mala ista vita est. Sed quia nosti, cū hoc dixeris, premi te posse auctoritate euangelica, conuertis te ad illud diffamando genus, vt laudando me falsò, à vera laude prohibeas, dicens, Quid est hoc? Ecce illi fecerunt, fortè tu non poteris. Incipis ascendere, cadis. Monere H videtur, serpens est, dolosa lingua est, venenum habet. Roga ergo contra illam, si vis ascendere, & dic Deo tuo, *Domine, libera animam meam à labijs iniquis, & à lingua dolosa*. Vel aliter, hic vir iustus se videns gratia Dei in bonis proficere, timens in illis vanam gloriam insurgere, Deum rogat, vt ab omni iactantia, & glorificatione de bonis, quæ per illum Deus agit, liberetur. Est. n. lingua dolosa, & iniqua, quæ de meritis suis gloriam suam, & non

2251 domini, qui incipit, Festiuitatis hodie, Non desinit hostis antiquus transfigurãs se in angelum lucis deceptionum laqueos vbique prætendere: & vt quoquo modo fidē credētiū corrumpat in sua re, et post pauca sic inquit, Habet .n. multos ex eis quo tenacius obligauit ap tos artibus suis, quorum ad alios decipiendos, & ingenijs vtatur, & linguis.

Gloriã de proprijs bonis quærere est lingua dolosa.

Richar. Dicēdū enim est à nobis i operibus bonis, si quæ facimus aut dicimus cum propheta: Non nobis, domine, nō nobis, sed nomini tuo sit gloria: quia tu illa facis in nobis. 2252

& non Dei quærit. Et ad istum sensum hunc passum exponit Richardus dicens, Lingua dolosa est tentatio fraudulenta, opinio falsa, gloriatio vana, quādo de meritis tuis, vel aperto sermone, vel tacita cogitatione gloriaris. Linguam dolosam audis, & nescis. Et hęc quidem gloriatio vana quādoq; surgit ex opinione humana, quandoq; ex suggestione diabolica, vtrobique quidem à lingua dolosa & à labijs iniquis. Certè si huiusmodi linguā libenter audis, non tantummodo stultè, sed etiam iniquè agis. Quid enim habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Cogita ergo quàm sit iniquum gratis largienti ingratum fore, insuper & in ipsum rapinam exercere. Etenim conaris auferre quod ipse sibi soli vult reseruare. Gloriam meam (inquit) alteri non dabo.

Quid detur tibi, aut quid apponatur ad linguam dolosam?

HIc Ps. apponit, & ostēdit suam exauditionem. Ostendit enim hic se esse exauditū. Et diuiditur in partes duas, quia suam exauditionem ostendit primò per modum interrogationis, secundò per modum responsionis: ibi, *Sagittæ potentis*. Primò ergo ponit exauditionem per modum interrogationis, d. *Quid detur*: id est, quid dabitur tibi, &c. Deus enim aliquādo nos interrogat non ignarus, sed vt docens. Sic hic interrogat, quod remedium est opportunum cōtra labia iniqua, & linguam dolosam, vt per suam interrogationem teipsum exerceat, & magis responsionem audire desideres, quàm ipse Deus postea daturus est tibi. Vnde hic ait August. Tu enim oras dicens. Domine libera animam meam, &c. Et dominus Deus dicet tibi, *Quid dabitur tibi, aut quid apponetur tibi ad linguam dolosam?* Interrogat exercens. Nam & ipse interrogans, est ille, qui respondet d. *Sagittę potentis*, &c. Et aduertē, quod duo verba hic posuit, scilicet *dabitur & apponetur*, quia contra linguam dolosam dantur arma pro defensione, sed apponuntur consolationes pro refectione, vt ait Glo vt statim patebit. Interrogat ergo tribulatū Deus d. *Quid detur tibi*, &c. non vt addiscat, sed vt doceat. Vbi nota, quòd secundum quòd ait Gregorius, tribus modis interrogat nos Deus, scilicet flagellis, præceptis, & iudicijs. vnde sic dicit, Tribus modis interrogare nos conditor consueuit. Aut cum flagelli districtione nos percutit, & quanta in nobis sit, vel desit patientia ostendit. Aut quædam, quę nolumus, præcipit, & nostram nobis obedientiam, vel inobedientiam patefacit. Aut aliqua nobis occulta aperit, & aliqua abscondit, & mensuram nobis nostræ humilitatis innotescit. Et consequenter declarat per exempla. Flagello namq; interrogat cum mente bene sibi per tranquillitatem subditam afflictionibus pulsat. Sic enim Iob, qui laudatur ore iudicis, ictibus concutitur percussoris, vt eius patientia tanto verius clarescereť, quanto inquisita durius fuisset. Pręcipiēdo autem dominus nos interrogat. Sicut Abraham terram iubetur egredi, & pergere quò nesciebat, in montem vnicum filium ducere, & quem ad consolationem senex acceperat, immolare. Cui nimirum ad interrogationem bene respondenti, idest ad iussionem obedienti, dicitur, Nunc cognoui, quia tu timeas Deum. Vel, sicut scriptum est, Tentat vos Deus, vt sciat, si diligitis eum. Tentare quippe est, magnis nos iussionibus interrogare. Scire autem eius est, nostram obedientiam nosse nos facere. Aperiendo verò nobis quædam atq; quędam claudendo nos interrogat Deus, sicut per Psal. dicitur, Palpebræ eius interrogant filios hominum, Palpebris quippe apertis cernimus, clausis nihil videmus. Quid ergo p palpebras Dei nisi eius iudicia accipimus, quæ iuxta aliquid claudun tur hominibus, & iuxta aliquid reserantur? vt homines, qui se nesciunt, sibimet, ipsis innotescant, quatenus dum quædam intelligendo comprehendere, quædam verò cognoscere omnino non possunt, eorum corda sese latenter inquirant, si illos diuina iudicia vel clausa non fallant, vel aperta non inflant. Istis enim modis dominus tribulatos interrogat, vt de remedio opportuno exquirat, d. *Quid detur tibi aut quid apponatur tibi*, &c. Vel aliter: cum quis in tribulatione clamat ad dominum, dominus respondens sibi d. *Quid detur tibi*, &c. Quasi dicat, considera quid tibi dabitur, s. præmij, si fueris patiens:

Gregor. 28. mor. cap. 7. Interrogat nos Deus tripliciter.

Gen. 22.

Deu. 13.

Psal. 10. Palpebra Dei, eius iudicia.

aut quid apponatur tibi, scilicet supplicij, si impatiens fueris. In scriptura enim dare significat pręmiare. Matth. 19. Quid dabis nobis pręmij? Apponere verò significat punire. Apoc. 22. Apponet super illum Deus plagas.

2253 *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs.*

Ostendit hic suam orationem per modum responsionis exauditam. Supra enim iustum persecutum, & lingua dolosa laceratū interrogauit dominus, *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi, &c.* Nunc respondet dominus, d. *Certè dabuntur & apponentur tibi sagittæ potentis acutæ*, &c. Vbi nota, quod per sagittas acutas intelliguntur verba Dei, quæ corda auditorum vulnerāt intrinsecus. Carbones autem vastatores, vel desolatorij sunt exempla præteritorum hominum, quibus admonemur linguas dolosas non timere, nec illarum deceptionibus viam Dei dimittere. Verbi gratia: Quis vult ascendere ad statum perfectionis, mundo renunciare, & arctam vitam pœnitendo ducere, statim ei adest lingua dolosa sub specie consiliationis à bono proposito ipsum reuocans, dicens, Vide quid agas, vide si poteris implere, quæ cogitas. Antequam incipias, delibera primò per magnum tempus, quia si inciperes, & postea non perseuerares, grauius offenderes Deum. Consideras tuæ carnis fragilitatē, quàm grande opus sit paupertate premi, à mūdo sperni, carnis desideria vincere, ista excedunt vires tuas, & huiusmodi. Sed contra istam linguā dolosam statim dantur sagittæ acutæ verborum Dei, quia dicit Christus, Beati pauperes &c. Beati eritis, cum maledixerint vobis homines. Vigilate, quia nescitis diem, neq; horam &c. Sagittæ ergo sunt verba Dei, quibus vulneratur cor ad amorem, non ad mortem. Consequentet dantur carbones desolatorij, qui sunt exēpla aliorum, qui similia inceperunt, & perfecerunt, qui quandoq; mali fuerunt, nigri peccatis vt carbones, deinde amore diuino succensi. Qui enim se conuertunt ad dominum, quasi carbones extincti de mortuis reuiuiscunt. Hi bene post sagittas apponuntur, quia post exhortationē verborum exemplis agendum est, vt, quod lingua dolosa dicit non posse fieri, exemplis aliorum se posse facere credat. Cum multi etiam delicati non solum viri, sed etiam fœminę ista fecerint, vt Agnes, Lucia, Catherina, &c. quæ Christi amore accensæ præsentem mundum contempserunt, vitam corporalem pro vita animæ tradiderunt in mortem. Quomodo ergo reputas impossibile fieri, quod illę puellę tam delicatæ fecerunt? Et, si dicat lingua dolosa, Illæ erant Deo sanctificatæ: tu aūt peccasti multipliciter, & Deum offendisti. Alios carbones accipe. Accipe exempla Apostoli Pauli, Marię Magdalenę, qui eo amplius postea amauerunt, quo ante grauius peccauerunt. Ista exēpla dicuntur carbones desolatorij, vel vastatores, quia ad desolationem ducunt omnes carnales cogitationes, & vastant totum ędificium diaboli, quod erat in mente, vt ibi cōstruatur domus Dei. Ista ergo sunt remedia cōtra linguam dolosam. *Sagittæ potentis*, &c. Istam expositionem hic ponit Aug. dicens, Interrogauit Deus, d. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi, etc.* Et ipse respōdet d. *Sagittæ potentis*, &c. Sagittæ potētis acutæ sunt verba Dei, quæ iaciuntur, & transfigunt corda. Sed cum transfixa fuerint sagittis verbi Dei, amor excitatur, non interitus cōparatur. Nouit Deus sagittare ad amorem. Et nemo sagittat pulchrius ad amorē, quàm qui præuenit amando, vt faciat amantē. Sagittæ ergo sunt, cum agimus verbis. Sed quia parum vī verbis agere contra linguam dolosam, & exemplis agendum est. Exempla, sunt carbones desolatorij, vel vastatores. Et primò quomodo exemplis agendum sit, videte. Lingua enim dolosa nihil sic nouit dicere, nisi, vide vt possis implere, multum est à re hoc aggredi. Accepisti ad hoc agendū præceptū euāgelicum quasi sagittam, sed carbones nondū habes. Sed timendum est, ne sagitta sola nō valeat contra linguā dolosam: sed carbones accipe, vt puta, incipit enim tibi dicere Deus, Tu non potes, quare ille potest? Quando alter potuit? Nunquid tu delicatior es illo senatore? Nunquid tu infirmior es illa, aut illo in valetudine? Nunquid tu infirmior fœminis? Fęminæ potuerunt, viri non possunt. Delicati potuerunt, & diuites, pauperes non possunt?

Sed

Sagittæ sunt verba Dei.

Carbones desolatorij sunt exēpla sanctorum.

Matt. 5.

E F H

Sed & ego (inquit) multum peccaui, & peccator sum. Numerantur etiam, qui multum peccauerunt, & eo plus amauerunt, quo plura eis dimissa sunt. Quomodo dictum est in Euangelio, Cui modicum dimittitur, modicum diligit. *Luce 7.* Cum ergo ista enumerata, & accepta fuerint, nominatique homines, qui illa potuerunt, ille accepta sagitta in corde, accedentibus etiam carbonibus desolatorijs, desolatur in illo terrena cogitatio. Quod enim desolatur, ad desolationem perducitur. Erant autem in illo multa, scilicet carnales multæ cogitationes, sæculares multi amores, ipsi vruntur carbonibus desolatorijs, vt fiat purus locus desolatus. In cuius loci puritate faciat Deus ædificium suum, quia facta erat ibi ruina diaboli, & ædificatur ibi Christus. Nam, quandiu manet ibi diabolus, non potest ædificari Christus. Accenduntur carbones desolatorij, & deijciunt quod male fuerat ædificatum, & desolato loco, accedit structura fœlicitatis perpetuæ. Videre ergo quare dicti sunt carbones, quia, qui se conuertunt ad dominum, de mortuis reuiuiscunt. Carbones autem antequam accenderentur, extincti erant. Nam extincti carbones, mortui dicuntur, ardentes autem, viui appellantur. Exempla ergo multorum iniquorum, qui conuersi sunt ad dominum, carbones dicuntur. Audi homines mirari, & dicere, Ego illũ noui, quam ebriosus fuit, quàm sceleratus, qualis frandator, modo vero quomodo Deo seruit, quomodo innocens factus est? Noli mirari. Carbo est, viuum gaudes, quem extinctum plangebas, &c. Vel aliter, nec sensus variatur. Ista possunt esse hominis iusti, qui more nimis cogitantis hæsitat, & quærit remedium, d. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi?* &c. Deinde interrogationi suę ipse respondet d. *Sagittę potentis*, &c. Sagitta multa significat, vide versic. 610. 841. 1006. 1274. 1575.

2254 ***Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitaui cum habitantibus Cedar, multùm incola fuit anima mea.***

HIc Psalm. plangit suæ liberationis prolongationem. Et duo facit, quia primò ostẽdit peregrinationem esse lon-

[A] gam, secundò esse grauem, ibi, *Cum qs.* Quantum ad primum, sciendum, quod quælibet res naturaliter desiderat esse in proprio loco, & nunquam ex se quiescit, donec ad illum perueniat, vt graue appetit centrum terræ, leue autem cœlum. Sic & homo, cum sit factus, vt Deo fruatur in paradiso: ideo nunquam quiescit, donec ad illum perueniat locum. Vnde quandiu hic manet in corpore, se peregrinum recognoscit esse, & extra patriam suam. Vnde plorat, & ingemiscit, teste Apostolo, dicente, In hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quę de cœlo est, cupientes: *2. Cor. 5.*
[B] scientes, quoniam, dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino, &c. Et hoc est, quod hic Psal. desiderans esse superius cum Deo incolatum suum, & peregrinationem huius deplorãs dicit, *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* Quod ideo sic dicit, vt ait Greg. Dauid æternam patriam contemplans, & hæc mala pensans, in quibus erat, atq; illa bona considerans, in quibus adhuc non erat, ait, *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.* *Incolatus est peregrinatio. Gregor. 23. mor. ca. 21.* Incolatus enim peregrinatio est. Incola enim dicitur, qui habitat in terra aliena, non in ciuitate sua. Et verè in isto incola-
[C] tu multæ sunt rationes, quæ nos ad gemitum ducunt, vt hic deducit August. dicens: Cum quis acceptis sagittis acutis, & carbonibus desolatorijs, incipit proficere, adhuc tamen viuit inter malos, nondum est area ventilata. Nunquid triticum factum statim in horreum reponitur? Adhuc necesse est, vt inter paleas prematur. Et quantum proficit, tanto maiora mala videt. Nam, si non proficeret, nõ videret iniquitates. Si non sit verus Christianus, nõ cognoscit fictos. Iam ergo iste qui cępit proficere, & cœpit videre malos, & multa mala, quæ ante nõ nouerat clamat
[D] ad Deum, *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est*: peregrinatio mea facta est longinqua. Nondum veni in patriam: ibi cum nullo malo victurus sum. Nondum veni ad illam societatem angelorum, vbi scandala nõ timebo. Incolatus meus prolõgatus est. Incolatus peregrinatio est. Incola enim dicitur, qui habitat in terra aliena, non in ciuitate sua. Aliquando tamen, fratres, cum peregrinatur homo, inter meliores viuit, q̃ in patria sua forte viueret.

Sed non sic est, quando ab illa cœlesti Hierusalem peregrinamur. Mutat enim homo patriam, & quandoque in peregrinatione illi bene est. Inuenit amicos fideles peregrinando, quos in patria inuenire non potuit, inimicos habuit in patria, vt de patria pelleretur, & peregrinaretur. Inuenit quod non habuit in patria. Non sic est in illa Hierusalem, vbi omnes boni sunt. Quicunq; inde peregrinatur inter malos est, nec recedere à malis potest, nisi cum redierit ad societatem angelorum: ibi omnes iusti, & sancti, qui fruuntur verbo Dei sine lectione, sine literis. Quod enim per paginam nobis scriptum est, per faciem Dei illic erit. Qualis patria? magna patria. Et miseri sunt peregrini ab illa patria. Quod ergo ait iste, *incolatus meus prolongatus est*. Hæc est vox ecclesiæ, quę laborat in hac vita, & gemens d. *Heu mihi, quia incolatus*, &c. Heu, vox est miseriæ, calamitatis, & infœlicitatis. Sed tamē in spe gaudet, quia iam gemere didicit. Multi enim miseri sunt, & non gemunt, peregrinantur, & redire nolunt. Iste autem volens redire cognoscit infęlicitatem peregrinationis suæ. Sed inter quos gemit, & peregrinatur: subdit, *Habitaui cum habitantibus Cedar*. Sequitur, *Habitaui cum habitantibus Cedar*, &c. Per Cedar enim significantur mali. Vbi sciendum, q̄ Cedar fuit filius Hismaelis filij Abrahæ, (vt habetur Gen. 25.) à quo Sarraceni descenderunt, qui verius ab Agar dicerentur Agareni, quàm à Sarra Sarraceni. Sed à Sarra digniori, & libera nomen sibi vendicauerunt. Per Cedar ergo filium Hismaelis mali significātur, sicut & ipse Hismael malus fuit, sicut per Isaac boni significantur. Quod etiam patet ex nominis interpretatione: nam Cedar tenebræ, vel tenebrosus interpretatur. Quid ergo plangit Psal. d. *habitaui cum habitantibus Cedar*, nisi, Habitaui cum tenebrosis, & peccatoribus? Dolent enim iusti, se malis esse permixtos, quia illi sunt lingua dolosa, illi sunt labia iniqua. Nam iusti volunt sursum ascendere, isti autem deorsum premere volunt. De malis ergo per Cedar filium Hismaelis figuratis plorat iustus, d. *Heu mihi, &c. quia habitaui cum habitantibus Cedar, &c. Multum incola fuit anima mea*. Quod ideo dicit, vt intelligas istā

Cedar filius Hismaelis pater Sarracenorum.

E peregrinationem non esse secundum corpus, vt dicit August. sed secundum animam. Sicut enim corpus peregrinatur locis, sic & anima peregrinatur affectibus. Si enim Deum amat anima, ascendit ad Deum; si autem terrena amat, peregrinatur à Deo.

Cum ijs, qui oderunt pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis. 2255

F Hic ostendit incolatum suum, vel peregrinationem esse grauem, dicēs, Heu mihi, nō solum quia incolatus meus longus est, sed etiā quia grauis. Graue est enim pacifico inter discordes habitare: humili, cum persecutoribus esse. Istum versum exponit Aug. de ecclesia, quæ de hæreticis, & schismaticis d. *Cum ijs, qui oderunt pacē, eram pacificus*, &c. dicens, Quid enim aliud dicimus hæreticis, nisi, Cognoscite pacem, amate pacem? Iustos vos dicitis. Si iusti essetis, inter paleam grana legeritis. Nam quia grana sunt in ecclesia, & vera grana, ideo tolerant paleas, donec ventiletur area. Hæc enim loquimur hęreticis, qui oderunt pacem. Qui sunt enim, G qui oderunt pacem, nisi qui conscindunt vnitatem ecclesiæ? &c. Vel ista verba sunt capitis nostri Christi. Sic enim istum textum ad literam de se dictū contra Iudęos, Christus adducit, dicens, Nunc autem viderunt, & oderunt me, & patrem meum. Sed vt impleatur sermo, qui in lege eorū scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. Odio enim aliquem gratis habere, est ipsum gratis impugnare. Quid est enim gratis aliquem odire, vel impugnare nisi ex sola malitia aliquem persequi, nulla recepta iniuria? Sic enim Iudæi non offensi à Christo, sed beneficiati, ipsum gratis im- H pugnabant. Vnde August. super Ioan. exponens illa verba prædicta, Sed vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est &c. dicit, Legis nomine aliquando omnia veteris testamenti sanctarum scripturarum significantur eloquia. Et ita dominus dicit in lege eorum scriptum hoc esse, cum legatur in Psal. Gratis aūt alium quis odit, vel impugnat, qui nullum ex odio cōmodum quærit, vel incommodum fugit. Sic oderunt Iudæi Christum. Sic dili-

Hæretici pacem oderunt.

Ioan. 15. Psal. 68.

Gratis odio habere quid sit.

diligunt Christum iusti, vt alia bona praeter ipsum non quaerant, quia ipse Deus omnia in omnibus illis erit. Vnde & de Iudeis ad literam dicit Christus, Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. vide ibi, scilicet vers. 1093. Vel aliter, ista verba sunt cuiuslibet iusti à malis hominibus persecuti, qui superius dicebat, Principes persecuti sunt me gratis, vide ibi, scilicet vers. 2234. O quàm rari sunt hodie, qui dicere possint, *Cum his, qui oderunt pacem eram pacificus.* Audi quid est esse pacificum. Vnde August. de sermone domini in monte, super illo verbo, Beati pacifici, ait, Pacifici autem dicuntur, qui in semetipsis pacem habentes, omnes animi sui motus componentes, & subijcientes rationi, carnalesq; concupiscentias habentes edomitas, regnum Dei fiunt, in quo ita ordinata sunt omnia, vt, quod est in homine praecipuum, & excellens, imperet caeteris reluctantibus, quę sunt nobis, bestijsque communia. Atque idipsum, quod excellit in homine (idest, mens, & ratio) subijciatur potiori, quod est ipsa veritas, filius Dei. Neq; enim imperare inferioribus potest, nisi superiori subijciatur. Et haec est pax, quae datur in terra hominibus bonae voluntatis. Et aduerte, quòd bene ait, *Eram pacificus, cum loquebar illis, impugnabant me gratis.* Quia quanto quis in se ipso magis est pacificus, & Deo subditus, maiorem impugnationem sustinet ab ijs, qui pacem oderunt, scilicet à daemonibus, vt ostendit Gregorius super illo verbo Iob 5. Et bestiae terrae pacificae erunt tibi: dicens, Notandum quod non ait, Pacatae erunt tibi: sed, Pacificae, quia non pacem nobiscum habent, sed pacem faciunt. Hostes quippe callidi insidiantur nobis, & affligunt. Sed afflicta mens tanto magis ad aeternam patriam teditum diligit, quanto in hoc aerumnoso exilio laboriosius viuit. & verius gratia sui adiutoris se humiliat, cum contra se insidias hostium acriores pensat. Bestię ergo terrae pacificae electis fiunt, quia maligni spiritus cum bonorum corda aduersantes deprimunt, haec nolentes ad amorem domini impellunt. Inde ergo cum Deo pax robustior oritur, vnde nobis ab aduersarijs durior pugna generatur.

Psal. 68

Psal. 18

Pacificus quis dicatur.

Lucae 2.

Greg. 6. mor. ca. 20.

PSAL. CXX.

LEuaui oculos meos in montes; vnde veniet auxilium mihi. 2256



HIc est secundus Psalmus inter graduales, qui consimilem titulum habet vt praecedens, s. Canticum graduum. Et exponitur eodem modo, vt in praecedenti Psal. expositum fuit. Materia etiam Ps. est eadem cum praecedenti, quo ad literam, quia s. iste Ps. est quędam deuota oratio, qua Ps. Deum orat pro liberatione populi à captiuitate Babylonica. Quantum ergo ad literam, iste Ps. habet duas partes, quia Ps. primo orationem suam ad Deum dirigit, secundo quid à Deo petat exprimit: ibi, *Non det in commotionem*, &c. dicit Nicol. de Lyra. Quantum verò ad sensum propheticum, Ps. hic ponit secundum gradum ascensionis ad Deum. Primus enim gradus, vt in praecedenti Ps. patuit, est aduersitatum toleratio, secundus est diuinae defensionis postulatio, de qua hic agitur. Et congruè hic gradus sequitur primum, quia qui aduersis premitur, non in suis viribus confidere debet, sed solum in Dei protectione, quod hic facit Ps. postulans à Deo defendi. Iste ergo Psal. diuiditur in tres partes, quia Ps. primò Dei postulat adiutorium, secūdò exprimit suum animum: ibi, *Non det in commotionem:* tertiò ostendit se à Deo exauditum: ibi, *Dominus custodit te.* Prima in duas, quia primò mentem ad Deum eleuat, secundò adiuuari à Deo postulat: ibi, *Auxilium meum.* Quantum ergo ad primum, aduertendum est, quod, sicut in rebus mundi auxilium principis habere cupiens ad aliquem familiarem principis recursum primò habet, vt apud principem pro ipso intercessor existat. Sic & in spiritualibus, si auxilium Dei cupimus habere, primò recurramus ad sanctos Dei, vt pro nobis Deum interpellent. Propter quod dicitur Iob 5. Voca si est, qui respondeat tibi, & ad aliquem sanctorum conuertere. Consimiliter & nunc Psalmista admonet vt ad sanctos leuemus oculos, vt ipsi pro nobis Deum interpellent: dicens, *Leuaui oculos meos in montes.* Quid enim

Mōtes dicuntur sancti.

per montes in scriptura, nisi sancti angeli, & cęteri electi Dei significantur? ille ergo in montes oculos leuat, qui sanctos Dei mente precatur, vt pro ipso apud Deum intercedant. Vnde ad istum intellectum hunc versum inducit Gregorius, dicens, Per montes enim Apostolorum, prophetarum, atq; sanctorum celsitudo significatur. Sicut scriptum est, Iustitia tua sicut montes Dei. Et voce Pauli dicitur, Vt nos efficiamur iustitia Dei in ipso. Vel sicut iterum voce sperantis ecclesię Psalmista ait, *Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi.* Vocantur etenim sancti Dei montes, quia prę cęteris cęlo sunt proximiores, in aduersis fuerunt firmiores, & lumine gratię splendidiores. Ad istos ergo montes leuemus oculos nostros, non solum, vt pro nobis intercedāt, sed etiam vt eorum exemplis, scriptis, & dictis dirigamur. Et hoc hic intendit Augustinus, dicens, Leuent oculos suos in montes vnde veniat auxilium illis. Quid est, Iam illuminati sunt montes? Iam in illis ortus est sol iustitiæ. Iam ab Apostolis prædicatum est Euangelium, prædicatæ sunt scripturæ, patuerunt omnia sacramenta, conscissum est velum, patuit secretum templi. Ad istos ergo montes oculos leuent, vnde veniat auxilium illis: non quidē ab illis, sed à domino intercessione ipsorum. Leuent oculos in montes, sed non presumant de montibus, quia ipsi montes non à se, sed ab alio lucent, ab illo. s. de quo dictum est, Erat lux vera, quę illuminat omnē hominem, &c. Montes. n. sunt homines magni, homines virtutibus clari. Et quis maior mons Ioan. Baptista? Sed vides istum montem lucentem, audi ēt ipsum cōfitentem. Quid confitentem? De plenitudine (inquit) eius nos omnes accepimus. De cuius ergo plenitudine acceperunt montes, ab illo est tibi auxilium, nō à montibus. In omnibus. n. aduersitatibus sancti isti montes auxiliū tibi ostendunt, si ipsorum facta, & exempla fueris contemplatus. Leua oculos ad sanctum montem Tobiam, si in captiuitate teneris, quia & ipse in captiuitate positus, viam veritatis non deseruit. Si damna rerum pateris, si filijs orbaris, si corporis infirmitate premeris, leua oculos ad sanctum montem Iob: qui, omnibus

Greg. 23 mor. c. 1. *Psal. 35* *1. Cor. 5.* *Leuare oculos de bem' ad sanctos.* *Ioan. 1.* *Sancti suis exēplis auxiliū nobis praestant.* *Tob. 1.* *Iob 1.*

E temporalibus perditis, omnibus liberis eius extinctis, totus corpore plagatus, Deo gratias agebat, dicens, Dominus dedit, dominus abstulit, &c. Si iniustè criminaris, respice Susannam. Si vita corporali priuaris, respice Laurentium, & sanctos martyres, quia isti montes si ad ipsos cordis oculos leuaueris, suis exemplis à domino obtinebis auxilium. Sic in omni pressura, & aduersitate confidenter clamans, d. *Leuaui oculos*, &c. Nota ergo, quod auxilium, q̄ à Deo habemus, dum oculos ad exempla sanctorum leuamus, est confortatiuum militātium, est solidatiuum infirmantium, etiam est exauditiuū deprecantium.

F Primò hoc auxilium est confortatiuum militātium, vide vers. 1936. Secundò est solidatiuum infirmantiū, debilium. Tertiò est exauditiuū deprecātium: quoniam. s. deuotè orantibus dominū prestatur auxilium, dum exaudiuntur à Deo.

Auxilium Dei multiplex.

Auxilium meum à domino, qui fecit cælum & terram. 2257

Consequenter hic ostēdit, quod non postulabat auxilium à sanctis montibus principaliter, sed ab ipso Deo, d.

G *Auxilium meum à domino*, &c. Vnde hic ait Glossa, *Auxilium meum à domino*, &c. Quasi dicat, Auxilium meum non peto à montibus, sed à domino, quia montes. s. sancti solum sunt ministri, Deus autē auctor est. Sed fortè quęrendo dices, Quomodo auxilium iustorum est à domino, cum multoties in aduersis ipsos sine adiutorio deserat? vnde & Ps. dicebat in pressuris derelictus, Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos. Ad hoc respōdet Greg. super illo verbo Iob 30. Nō fuit, qui ferret auxilium: dicens, Cum de diuino auxilio Ps. clamet, Adiutor in op-

H portunitatibus, in tribulatione, sperent in te, qui nouerunt nomen tuum, quoniā non derelinquis quęrentes te domine. Qua itaque ratione nunc dicitur, Non fuit, qui ferret auxilium, nisi quia omnipotens Deus eos, quos in æternum diligit, aliquando ad tempus relinquit? Vnde scriptum est, Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te, in momento indignationis meæ abscondi faciem meam parumper

Quęstio. *Psal. 87* *Greg. 20 mor. ca. 22.* *Auxiliū suū quandoq; subtrahit Deus à iustis.* *Esa. 54.*

per à te, & in misericordia sempiterna mi seratus sum tui. Sanctos. n. suos dominus veniendo adiuuat, derelinquẽdo probat, donis firmat, tribulationib. tentat. Iustam quippe animam gratia reuocat, tentatio probat. Omnipotens. n. Deus electorum suorum aduersarios tẽporaliter permittit excrescere, vt per malorum sæuitiam purgetur vita bonorum. Nequaquam. n. dñs aduersos bonis esse permitteret, nisi etiã, quantum prodessent, videret. Nam, dum iniusti sæuiunt, iusti purgantur, & vtilitati innocentium militat vita prauorum, dum hanc in premendo humiliat, & humiliando semper ad melius format. Vnde
Prou. 11 rectè per Salomonẽ dicitur, Qui stultus est, seruiet sapienti. Et tamen sæpe conspicimus sapientes subesse, stultos verò arcẽ dominij tenere, sapientes seruiliter obsequi, stultos tyrãnidis elatione dominari. Quomodo ergo diffinitione diuinæ sententiæ sapiẽti stultus seruit, dum plerumque iure tẽporalis dominij hunc premit? Sed sciendũ est, quòd contra sapientis vitam dum stultus premens terrorem potestatis exercet, dum hunc laboribus fatigat, contumelijs lacerat, profectò hunc ab omni vitiorũ rubigine vrendo purgat. Stultus ergo etiam dominando sapienti seruit, quem ad meliorem statũ premendo prouehit. Quia igitur mala reproborum, dum bonos cruciant, purgant, vtilitati iustorum militat etiam potestas iniquorum. Item nota, quòd auxilium multiplex à Deo iustis orantibus confertur. Quoniam auxiliũ domini est coronatiuũ patientium, est illustratiuum contemplantium, & est quietatiuum laborantium.

2258 *Non det in commotionem pedem tuum, neque dormiet, qui custodit te.*

HIc suam intentionẽ exprimit orando. Et primo facit hoc, secundo super hoc à Deo responsum accipit, ibi, *Ecce, non dormitabit.* Quantum ad primum
Pes significat voluntatẽ. Notandũ, quòd in scriptura pes accipitur pro affectione, siue voluntate inferiori. Et quia sicut pedibus exterioribus totus homo exterior circunfertur, & agitatur, sic affectione, & voluntate totus homo interior ducitur ad bonũ, vel ad malum, vide vers. 398. Iste autem pes (scilicet vo-

A luntas) duplici affectione ducitur, s. quandoque charitate, & sic accedit, & proficit, quandoq; superbia, & vanitate, & sic deficit, & cadit. Commouetur ergo pes noster, & cadit à perfectione, cum regitur superbia, sed permanet, & proficit, cum regitur charitate, & humilitate. Orat ergo psalm. dicens, *Non det in commotionem pedem tuum*, idest, non permittat Deus superbiam in voluntate tua dominari. Quod consimiliter Tobias suo filio optabat, dicens, Superbiam in corde tuo dominari non permittas. Iste autem textus variè ponitur. Nam textus Aug. habet,
Pes voluntatis mouetur superbia.
Tob. 4.
B *Ne des admouendum pedem meum*, idest, non permittas voluntatẽ meam superbia cadere. Et eadem est sententia cũ primo textu. Isto enim modo August hunc textum exponit hic, d. Vnde mouentur pedes, vnde motus est pes illius, qui erat in paradiso? Motus. n. est pes illius, qui erat in paradiso inter angelos, & moto pede, cecidit, & de angelo factus est diabolus. Moto enim pede, cecidit, superbia vtique cecidit. Non ergo mouit pedem nisi superbia ad ruinam. Ad ambulandũ enim, & proficiendum charitas pedem mouet. Ad cadendum autẽ, superbia mouet pedem.
Cadere facit superbia.
C Cadit à lumine, qui sibi non est lumẽ, & vult sibiipsi esse lumen. Ideo sciens psal. nullũ cadere, nisi qui sibi vult lucere, cum sit per se tenebræ, ait, Non mihi veniat pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me, idest, imitatio peccatorum non me moueat, vt cadam à te. Rectè ergo ps. vt ascendens non cadat, orat, *Non des ad mouendum pedem meum*, i. ne superbia dominetur in me. Vel hoc idem quasi pro alio orans, d. *Non det in commotionem pedẽ tuum.* De hoc vide vers. 663. Et idem alijs verbis exprimit, d. *Neque dormiet, qui custodit te.* Quamuis. n. Deus
Psal. 35
D nunquam dormiat in se, tamẽ illi dormire dicitur, in quo fides tepescit. Quid est ergo orando dicere, *Non dormiet, qui custodit te*, nisi hoc orare, vt fides in nobis non tepescat: quia, si fides in nobis vigilat, vigilat Christus. Vnde hic ait glo. *Neque dormiet, qui custodit te*, i. non sinat te peregrinari à fide, quia si dormit in te fides, dormit in te Christus, fides enim in corde tuo, Christus est in corde tuo. Et dicitur hoc ab humana consuetudine, vt quando
Dormit Christus in nobis, quãdo fides tepescit.

quando fessus custos dormit, furtum patitur. Dormit verò Christus, qñ in fide tepescimus. Talis.n. nobis est Christus, quales nos ei sumus. Vel aliter, per pedes ecclesiæ intellige sanctos Apostolos, & primos prædicatores, qui fidem ecclesiæ per totum orbem portauerunt, vide vers. 768.1072. Stabilitas istorũ pedum (dum scilicet cõstanter, omni pulso timore, verbum Dei mundo seminabant, & pro fide Christi morti tradebant seipsos) fundauit ecclesiam. Horum ergo stabilitatem in fide præuidens psalm. ipsi ecclesiæ dicit,

Pedes, s. Apostoli, stabiles fuerunt.

Psal. 55 *Non det in commotionem pedem tuum.* i. non dabit in commotionem Apostolos, vt terroribus, vel pœnis territi, à fidei prædicatione desistant, scilicet morte corporali vitam ecclesiæ præseruabant. Vnde de hoc Ecclesia Deo gratias agens dicit, In me sunt, Deus, vota mea, quæ reddam laudationes tibi, quoniam eripuisti animam meam de morte & pedes meos &c.

2259 *Ecce, non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.*

Hic psal. suæ orationis responsum à Deo accipit. Duo.n. postulauerat, ad quæ duo ei respondet Deus. Postulauit.n. primò d. *Non det in commotionẽ pedem tuum,* ad hoc respõdet, d. *Neque dormiet, qui custodit Israel.* Postulauit secũdò vt non dormitaret, qui custodit re, ad hoc respõdet, *Ecce non dormitabit.* Per hoc.n. vult ps. ostendere, ꝙ qui vult habere custodem sollicitũ, & vigilem, nõ homines, sed Deum pro sua custodia debet quærere, & se facere tali custodia dignum, vt. s. se faciat Israel, quod interpretatur videns Deum, vt s. per fidem semper intendat in Deum. Homines.n. non sunt aliorũ sufficientes custodes, quia nec seipsos possunt custodire. Et istam sententiã hic deducit August. d. Forte dicis, Nunquid in potestate mea est, vt non dormiret, qui custodit me? Volo vtique vt non dormiat, neque dormiter. Ergo illum tibi elige custodem, qui nõ dormiet, neque dormitabit, & non cõmouebitur pes tuus. Deus nunquam est dormiens: si ergo vis habere custodem non dormientem, Deum tibi elige custodem. Tu fortè cõuersurus eras te ad homines custodes, & dicturus, Quem

Christus non dormit, neque dormitat.

E sum inuenturus hoĩem non dormientẽ? quis homo non dormitabit, quẽ inueniã? Certè ille tibi ostẽdit, d. *Ecce non dormitabit, neq; dormiet, qui custodit Israel.* Christus.n. custodit Israel, ergo & tu esto Israel, vt custodiaris à Christo. Quid est Israel? interpretat.n. videns Deum. Et quis videt Deum? primò per fidem, postea per speciem. Si aũt hic non potes per speciem Deum videre, saltẽ vide per fidem. Cum ergo credideris, ꝙ pro te verbum caro factum est, ꝙ surrexit in carne, ne tu de tua carne desperares, efficeris Israel. Factus autẽ Israel cum fueris, tunc non dormita-

Oĩs homo dormit, & dormitat.

F bit, neq; dormiet, qui custodit te. Primò namque Christus per mortem dormiuit. Vnde dicit in psal. Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi &c. *Psal. 3.* Surrexit ergo, vt amplius non dormiat, quia Christus ex mortuis iam nõ moritur, mors illi vltra non dominabitur. Noli ergo præsumere de quoquam homine. Omnis enim homo dormit, & dormitabit. Dormitat.n. cum portat carnem infirmitatis, dormiet autẽ, cum fuerit mortuus. Vel aliter Christus dormire dr, qñ homines tentationibus & aduersitatibus exponit, sed vigilat, quando ipsos liberat. In cuius figu-

G ram Matth. 8. dicitur, ꝙ cum esset in naui cum discipulis suis, motus magnus factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus, ipse verò dormiebat. Sed statim, vt surrexit, imperauit ventis, & mari, & facta est tranquillitas magna. Moraliter autẽ notandum, ꝙ aliud est dormitare, aliud dormire, aliud obdormire. Nam ille dormitat, qui est quasi medius inter somnum, & vigiliam. Vnde non durat talis somnus, sed quasi per vices excitatur. Dormire verò est pfectũ somnũ capere. Sed obdormire, est profundius dormire. Moraliter ergo ille dormitat, qui sępe pec-

Dormitare, dormire, obdormire, quid sint spiritualiter.

H cat, tamẽ penitet & resurgit, sicut dicitur, *Prou. 24* Septies in die cadit iustus, & resurgit. Et hoc est graue. Sed dormit ille, qui diu manens in peccato, confessionem differt, & quasi in consuetudinem ducit peccatum. Vnde Seneca epist. 39. dicit, ꝙ desinit esse locus remedij, vbi quę fuerunt vitia, mores fiunt, i. ducuntur in consuetudinem. Dicit Auic. 4. can. quòd ille, qui bibit venenũ, nullo modo dormire debet, immo custodes, qui circa ipsum sunt, debent ipsum

sum

fum ad vigiliam impellere clamando. Ratio est, quia venenum plus inualesceret in dormitione quàm in vigilia. Sic & moraliter, qui in peccatū incidit, quia venenū bibit, dormire non debet, i. pœnitentiam differre, sed accelerate, quia secundum Greg. peccatum, quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. 1. Thess. 5. Non dormiamus sicut
1. Reg. 26. cæteri, sed vigilemus, & sobrij simus. Quā verò sit periculosum in peccato dormire, patet figuraliter de Saule, qui cum dormiret, dixit Abisai. Nunc perfodiam ipsum lancea in terra semel, & secūdò opus non erit. Et dixit Dauid, Ne interficias eum. Sic spiritualiter Dauid significat Christū: Saul ipsum persequens significat peccatorem. Abisai filius Saluiæ, diabolum. Vnde Bernard. huic historiæ alludens, dicit, Dormientem Saul Abisai confodere voluit semel, ne secundò opus esset, nisi hunc Dauid prohibuisset. Quia peccatorem pigrum, & dormientem nisi longanimis, & patiens misericordia sustineret, gladius sathanæ semel (idest, in æternum) perimeret, vult. n. improbus exactor, vt qui dormit, non adijciat, vt resurgat. Ob-
Isiderus lib. 2. De summo bono. dormire verò grauissimum est. Nam, vt dicit Isidorus, peccatum admittere, est cadere in puteum. Consuetudinem verò peccandi facere, est os putei coangustari, ne is, qui cecidit, valeat exire. Es. 43. Obdormierunt, neque resurgent. Ad propositū ergo, ille, qui se vult custodire Israel, i. se in fide, qua Deum videt, conseruare, non solum non debet obdormire, immò nec dormire, nec dormitare. Quod notās psal. ait: *Ecce non dormitabis, &c.*

2260 *Dominus custodit te, dominus protectio tua, super manum dexteram tuam.*

HIc Ps. se exauditum ostendit à Deo. Et diuiditur in quatuor partes, secūdum quòd in quatuor se à Deo exaudi-tum ostendit, & Deum habere custodem, quia Deus ipsum custodit, primò bonis spiritualibus, secundò ab omnibus erroribus, ibi, *Per diem*, tertiò animam à criminibus, ibi, *Dominus custodit te*, quartò custodit in omnibus tentationibus, ibi, *Dominus custodiat introitum*. Quantum ad primum, primò sciendum, quid sit ma-

A nus nostra, & quid manus dextera. Manus. n. significat potestatem, quia per manum operamur, & sic manus Dei est potestas Dei, & manus nostra, est potestas nostra. Quod manus Dei sit potestas Dei, patet Iob. 1. vbi diabolus Deo dixit de Iob, Mitte manum tuam, & tāge omnia, quæ habet. Et psal. Et eduxit Israel de medio eorum in manu potenti. Vbi per Dei manum nihil aliud nisi Dei intelligitur potestas. Consimiliter & manus hominis est potestas hominis. Vnde dicitur Prou. 18. Mors, & vita in manib. linguæ. Nouimus enim, vt hic ait Augu. linguas frusta
B quædam carnis, quæ in ore mouentur, quæ percutiendo palatū, & dentes, distinguunt sonos, quibus loquimur. Ostendatur ergo mihi manus linguæ, lingua quia manus non habet, sed habet potestatem, quæ manus linguæ dicitur. Quid est ergo mors, & vita in manibus linguæ, nisi ex ore tuo iustificaberis, & ex ore tuo condemnaberis? Sed quid dexteræ nomine intelligitur? In scriptura enim sacra significantur spiritualia bona, vt virtutes, & merita per dexteram, sed per sinistram, temporalia bona. Vnde hic ait August. Interrogo vos, quomodo intelligitis quod
C scriptum est in euāgelio, Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua? Hoc. n. intelligendo cognoscetis, quid sit dextera, & quid sinistra. Sinistra nostra dicitur, quicquid temporaliter habemus, dextera dicitur, quicquid nobis æternum, & incommutabile dominus pollicetur. Abundare quis poterit & in dextris, & in sinistris, sicut & Iob, qui in diuitijs, & virtutibus fuit magnus. Sed diuitias Iob pro sinistra habebat, non pro dextera, nam pro dextera non habebat, nisi apud Deum æternam, & perpetuam fœlicitatem. Sed custodiuit dn̄s dexteram eius, & non sinistram,
D quia concessa est diabolo potestas super sinistram eius, quia omnia exteriora, & temporalia eius diabolus abstulit subitò, corpus flagellauit, sed eius interiora violare nō potuit, quia nō est passus damnum de interiorib. diuitijs. Cōsimiliter Deus & in nobis custodit potestatem dexteræ, licet quandoq; non sinistræ, quia quamuis quis inuitus temporalibus bonis possit expoliari, tamen inuitè in spiritualibus damnificari non potest. Quid est ergo

Manus significat potestatem.

Ps. 135.

August.

Dextera significat bona spiritualia, sinistra bona temporalia.

Matt. 6.

Bona spiritualia inuitè perdi nō possunt, sed bona temporalia.

go dicere, *Dominus custodit te, dominus protectio tua*, nisi dominus protegit te? Et in quibus te seruat illæsum? Respondet *super manum dexteram tuam*. Quasi dicat, Potestatem in temporalib. tuam non semper custodit Deus, quia inuitus illis potes expoliari. Sed custodia sua est super manum dexteram tuam, idest, custodit tibi potestatem spiritualium & internarum diuitiarum, quæ nullus nisi volens perdere potest. Istam manum dexterã à Deo custodiri, ne interiora bona quis inuitus amittere possit, bene cognouit ille philosophus Bias, de quo narrat Valerius lib. 7. c. 3. Quòd Bias, cum patriã eius inuasissent hostes, & capta ciuitate permisissent omnes incolumes cum illis bonis, quæ asportare poterant, fugere. Alijs ergo pre ciosarum rerum pondere onustis fugientibus, ipse Bias de suis diuitijs secum nihil asportabat. Et super hoc interrogatus ipse Bias respõdit, Ego bona mea mecum porto. Pectore enim illa portabat, non humeris, nec exterioribus videnda oculis, sed extimanda aio, quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, nec deorum manibus labefactari possunt. Et vt manentibus præsto sunt, ita fugientes non deserunt, quia domini custodia est super manum dexterã tuam. Et nota, φ dexteram iustorum custodit dominus, maximè qñ percutit sinistrã, quia .s. aduersitas rerum temporalium custodit virtutes iustorum, vide vers. 1498. Nota etiam, quod singulariter multa hominum genera dñs custodit, s. humiles, patientes, &c. Itẽ qualiter Deus sit protectio nostra, vide ver. 1140.

Valer. lib. 7. c. 3.

2261 *Per diem sol non vret te, neque luna per noctem.*

Ostendit hic, quòd Deus suos proficientes custodit ab erroribus. Vbi primò notandum, quid per solem, quid per lunam hic intelligatur. Solis.n. nomine ipsa diuinitas intelligitur, quia sicut sol suo lumine omnia illuminat, ita & diuinitas sua luce omnia illustrat. Ioan. 1. Erat lux vera, quæ illuminat &c. Sed luna significatur Christi humanitas, vel ipsa ecclesia, quia sicut luna præest nocti, & illuminatur à sole, sic & humanitas Christi à verbo irradiata præest nocti vitæ præsentis, dũ in omnibus agendis, vel fugiendis nos suis dirigit exemplis. Similiter & ecclesia. Ista sunt illa duo magna luminaria in Christo vnita, s. luminare maius, s. diuinitas quæ præest diei claritatis æternæ (in quo sancti spiritus beatificantur) & luminare minus, s. luna, quæ preest nocti vitæ præsentis. Et, sicut circa ista duo maximè nostra fides cõsistit (.s. circa diuinitatem, & humanitatem Christi) sic circa ista duo hæreticorum versãtur errores. Qui .n. errat circa diuinitatẽ, ut puta, filiũ minorẽ esse patre, spiritum à patre, & filio non procedere, iste scandalizatur in die, & vritur à sole. Qui autem errat circa humanitatem Christi, vt credens non verã carnem, & animam Christum habuisse, sed phantasticam, iste scandalizatur à luna per noctem. Et istam sententiam ponit hic August. d. In Deo intelligitur figuratè dictus sol, in ecclesia intelligitur figuratè dicta luna. Quisquis ergo errat, vt de Deo aliud credat, quàm oportet, vt, si non credat patrem & filium & spiritũ sanctũ esse vnius substantiæ, deceptus est; si aliud minus credat in filio quàm in patre, scandalizatus est in Deo. Quisquis verò putauerit ecclesiam esse in una solum parte mũdi, & non diffusam toto orbe terrarum, iste scandalizatur, & vritur à luna. Quisquis ergo errat in ipsa substantia veritatis, à sole vritur, per diem vritur, quia in ipsa sapientia errat, de qua dictum est, Dies diei eructat verbum. Quisquis autem errat in ipsa ecclesia, vel circa humanitatem Christi, qui est caput ecclesiæ, à luna vritur per noctem, de qua dictum est, Et nox nocti indicat scientiam, quia paruulis prædicatur humilitas Christi, caro Christi, & crucifixio Christi. Quisquis ergo scandalizatus non fuerit in illa veritate incommutabili diuinitatis, non vritur à sole, non quidem à sole isto, quem nobiscum vident muscæ, & pecora, qui oritur super bonos, & malos, sed ab illo, qui solum iustis oritur, de quo in libro Sapientiæ impij dicunt: Errauimus à via veritatis, & iustitiæ, lumen non luxit nobis. Quisquis in ecclesia, in carne Christi, & in ijs, quæ pro nobis temporaliter gesta sunt, non errat, non uritur à luna. Quid est dictũ, *Per diem sol non vret te, neq;* &c. nisi

Sol significat diuinitatẽ, luna humanitatem Christi & ecclesiam.

Psal. 18.

Sapiẽ. 5.

nisi quia dominus custodit te super manum dexteram tuam, ideo non te permittet vti vel errare circa solem diuinitatis, neque circa lunam Christi ecclesię vel humanitatis? Vnde per solem accipe diuinitatem, per diem verò, sapientiam Dei. Sed per noctē accipe Christi humanitatem, per lunam, Christi ecclesiam. Vel aliter, vbi notandum quòd aliqui in bonis suis operibus illuminantur à sole, & aliqui à luna. A sole illuminantur, qui ad bonum opus concupiscentia excitantur virtutis, sed à luna illuminantur, qui concupiscentia non virtutis, sed famę, vt ostēdit Greg. d. Infimæ mentes quando bona aliorum audiunt, aliquando se ad operationem rectam non amore virtutis, sed concupiscentia laudis accendunt, & isti illustrantur à luna. Sed nonnunquā opus, quod ab aliena opinione sumitur minus mundo corde, in animo formatur. Qui autem ratione virtutis bonum facit, illuminatur à sole. Quia sicut natura solis est, vt quæcunque attigerit, accendat, & siccet, ita lunaris ignis est proprium vt quicquid contigerit, exurat quidem, sed exurendo humidum reddat. Sic igitur ad vitam bonam alios per amorem Dei affectus boni operis, alios verò affectus laudis inflammat. Et cum recti operis affectu accendimur, quasi per ignem solis à vitiorum humore siccamur. Cum verò ad opus bonum amor laudis prouocat, concupita fama quasi luna attingit, quia videlicet eius animum & accendit, & resoluit. Accēdit quidem ad exercitium boni operis, sed resoluit ad concupiscentiam fauoris. Ad propositum ergo, vruntur à luna per noctem hypocritę, qui amore laudis bona faciūt, vruntur à sole per diem, qui ad bona quidem affectu virtutis mouentur, sed finaliter laudati, fauoribus extolluntur, & sic vtri æternaliter vterque illorum meretur. Sed Deus suos custodit, primò quidem, ne appetitu laudis bona, inchoent, secūdò verò ne bona, quæ amore virtutis incepę runt, in delectatione laudis terminentur.

Sol illuminat bonos. Luna illuminat hypocritas.

Gre. 22. mor. c. 7

2262 *Dominus custodit te ab omni malo, custodiat animam tuam dominus.*

Ostendit hic, quod Deus suorum electorum animas custodit à criminibus, quę propriè malum dicūtur. Vbi notandum, ꝙ sicut aliqua dicuntur esse bona verè, & realiter, & nō solo nomine, sicut sunt virtutes, quę intrinsecus in anima manent, quæ à nullo violenter possunt auferri, vt dictum est ver. 2260. Aliqua verò sunt bona solo nomine, sicut sunt oīa exteriora, quæ violenter auferri possunt. Quamuis multi insensati iudicent oppositum, præponentes bona exteriora interioribus, & per consequens præponentes ipsum corpus corruptibile animæ immortali, & incorruptibili contra snīam Christi d. Nōne anima plus est quàm corpus? Consimiliter dicendum est de malis, ꝙ quędam sunt verè, & realiter mala, quædā verò solo nomine mala. Realiter, & verè sunt mala, quæ animā interius dehonestant, sicut sunt vitia, sed solum vocaliter sunt mala illa, quæ sunt extra, & solum corpus, non animam attingere possunt, vt sunt pœnæ corporales, fames, sitis, verberatio. Quo enim mala dicentur, quæ nobis inuitis inferri possunt, quia tunc quis malus esset inuitè, ꝙ non capit ratio? Etiā cuius finis est bonus, ipsum quoq; bonū est. Finis aūt malorū exteriorum bonus est, vt patuit in martyribus, qui quanto acriora mala, & tormenta patiebātur pro Christo, gloriosiorem finem reportauerunt. Sed vitia propriè mala dicuntur, quia ipsorum finis semper malus est. Et hæc est sententia Ambr. in hexameron, tractatu primę diei d. Illa cauenda sunt, quæ ex nostra voluntate prodeunt delicta iuuentutis, & irrationabiles corporis passiones. Quorum igitur nos sumus domini, eorum principia extrinsecus non requirimus, sed agnoscamus, quæ nostra sunt. Quod possumus facere, si volumus. Huius electionem mali nobis debemus potius ascribere, q̄ alijs, ideo ēt in iudicijs istiusmodi volūtarios reos nō necessitate compulsos culpa constringit, pœna condemnat. Hoc igitur de eo ꝙ propriè malū vr̄, dictum sit, quo aūt mala erunt, quæ nec crimine mentem implicant, nec conscīam ligant? Vnde paupertatem, & ignobilitatē, ægritudinē, mortē, nemo sapiens mala dixit, nec in malorū sorte numerauit. Et habētur ista 15. q. 1. illa. Ex quibus apparet, ꝙ sola vitia, & peccata mali habent rōnem, quia illa sola absolutè possunt mala dici. Et à tali malo in aduersitatibus,

Matt. 6. Peccata pprìè dicuntur mala, non pœna.

tatibus, & corporalibus, pœnis Deus suos electos custodit, custodiens animam, ne aliquo vitio maculetur. Et hoc est, quod hic ps. ait, *Dominus custodit te ab omni malo*, idest, ab omni peccato. Et quod loquatur solum de malo, quod est peccatum, quo solo malo maculatur anima, statim expressit, d. *Custodiat animam tuam dominus*. Ac si diceret, Ideo dñs custodit te ab omni malo vt custodiat animam tuam. Vnde istam sententiam hic ponit Aug. d. *Custodiat animam tuam dominus*. Non dicit, custodiat corpus tuum, nam in corpore perempti sunt martyres, sed *custodiat animam tuam dominus. Nam dominus est protectio tua super manũ dexteram tuam*, non dixit, super sinistrã. Dicit ergo ps. *Custodiat animam tuam dominus*. Anima enim martyrũ non cessit, corpus peremptum est ad tempus, quia & ipse, qui dignatus est esse caput ecclesię, pręebuit corpus suum ad tempus percutiendum, nam in fine resurrecturum est. Ideo enim suscitatum est caput, quo ascenderet corpus, & non deficeret. *Custodiat* ergo *animam tuam dominus*, vt ipsa nõ cedat, non frangatur in scandalis, in persecutionibus, in tribulationibus, ipsa non cedat deficien-
Matt. 10 do, sicut dominus dicit, Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem nõ possunt occidere, sed eum timete, qui habet potestatem & animam, & corpus perdere in gehennam. Hãc ergo animam tuam custodiat dominus, ne cedas persuasori malo, ne cedas promittenti falsa, nec cedas minanti temporalia. Sed quia non sufficiat ad tẽpus præseruari à malo, nisi & finaliter pręseruetur, ideo subdit.

2263 *Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum, ex hoc nunc, & vsque in sæculum.*

HIc ostendit, quòd dominus suos custodit in omnib. tentationibus. Vbi notandum, ꝙ tentatio siue sit per suggestionem, siue per aduersitatis, & tormentorum immissionem habet duas partes, s. principium, & finem. Aliqui ante tentationem fortes sunt, sed statim, adueniente tẽtatione, deficiunt, de quibus ait Christus, Luc. 8. quòd credunt, sed in tempore tentationis recedunt. Aliqui autem intrãt

E campum certaminis viriliter, sed ante finem pressi deficiunt, nec isti palmam merentur, quia nõ qui inceperit, sed qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Matth. 24. Aliqui autem intrant viriliter, & quanto plus impugnantur, fortiores efficiuntur, quia per patientiam in ipsis continuę charitatis virtus magis accenditur, vt patuit in martyribus. Et istis solis palma victoriæ debetur, quia & brauium non datur illi, qui melius incepit currere, sed perseuerãti. Sed, quia ista perseuerantię virtus viribus nostris non habetur, sed donum Dei est, à quo omnia *Patiẽtia & perseuerãtia à Deo.*
F nostra bona inchoantur, & perficiuntur, dicente Apostolo, Quòd Deus, qui incepit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi. Ideo tam principium patientię in aduersis, quàm finem nunc Deo attribuit psalmista, d. *Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum*, &c. Per introitum intellige principium, per exitum verò, finem tentationis. Sic enim hunc locum exponit Aug. d. Quid est introitus tuus, & quid exitus? Quando tentamur intramus, quando vincimus tentationem, eximus. Audi introitum, audi & exitum Vasa figuli probat fornax (ait scri- *Phil. 1.*
G ptura) & homines iustos tentatio tribulationis. Si sic sunt homines iusti, quomodo vasa figuli, necesse est, vt vasa figuli intrent fornacem. Et non quando intrãt, iam securus est figulus, sed cum exierint. Dominus autem securus est, quia nouit, qui sunt eius, & nouit qui in fornace non crepent. Illi non crepant qui non habent ventum superbiæ. Humilitas ergo custodit in omni tentatione. Custodit ergo dominus introitum tuum, vt salui intremus, sana fide simus, quando accedit tentatio. Custodit & exitum, & hoc vsque in sæculum. Cum enim exierimus ab omni *Eccl. 27* *2. Tim. 2*
H tentatione, iam in æternum nulla tentatio nos terrebit, nulla concupiscentia sollicitabit. Vnde & Apostolus ait, Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis ferre, Ecce, introitus tuus custoditur, quando non sinit tibi Deus accedere tẽtationem, quam non potes ferre, tunc introitum tuum custodit. Vide si custodit & exitum, quia (inquit) faciet cum tentatione prouentum, dicit, quia in tentatione virtus perficitur, *1. Cor. 10* *Ps. 103.*
& ro-

& roboratur. Sic ergo homo iustus custoditus à Deo exibit ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam, idest, vsque ad finem.

PSALM. CXXI.

2264 *Laetatus sum in ijs, quae dicta sunt mihi, in domum domini ibimus.*



Hic Psal. inter graduales tertius, eundem titulum habet vt duo praecedentes, scilicet Canticum graduum. Et exponitur vt prius. Vbi tamen nota, quòd tertius gradus ascendendi est amor, non tamen quilibet amor, sed amor Dei & proximi ordinatus, quo Deus propter se diligitur, & proximus propter Deū. Iste.n. amor animam ascendere facit, sed amor mūdi, & carnis ipsam compellit descendere. Amor enim, quicunque est ille, nunquam ociosus esse potest, nunquam vacare, vt hic ostendit August. d. Sicut amor mundi inflammat animum, & ad terrena concupiscenda, & peritura vocat, ac in profundum demergit, sic amor sanctus ad superna eleuat, & inflammat ad aeterna, & ad ea, quae non transeunt, excitat animam, & de profundo inferni leuat ad coelum. Habet enim omnis amor vim suam, nec vacare potest amor in aīa amantis. Necesse enim est, vt animum semper inducat. Vis ergo scire qualis amor in te sit, vide quò te ducat. Obligata enim anima amore terreno quasi viscū habet in pennis, sursum volare non potest. Mundata verò ab affectionibus impurissimis huius saeculi, tanquam extentis pennis, & duabus alis resolutis, idest, duobus praeceptis, scilicet dilectionis Dei & proximi volat. Quò autem nisi ad Deum ascendit volando, qui ascendit amando? Quòd quis antequam liberè facere possit, hic gemit, & ex desiderio volandi sursum, dicit, Quis dabit mihi pennas sicut columbae, & volabo, & requiescam? Cum aūt iam amando volare coeperit, vbi non iam patiatur commotionem, & societatem alicuius iniqui, sed viuat in sancti societate sanctorum angelorum in aeterna Hierusalem, tunc exultat, tunc mente laetatur.

Amor duplex, scilicet Dei & mundi.

Amor nunquā est otiosus.

Psal. 54

A Sic ergo & in isto psalmo, cum iam psalmista incipit ascēdere per gradus amoris, cantat canticum graduum, & in superna Hierusalem collocari dēsiderans, ait, *Laetatus sum in ijs, quae dicta sunt mihi, in domum domini ibimus*. Vnde sicut in peregrinatione suspiramus, ita in ciuitate gaudemus. Inuenimus autem socios in ista peregrinatione, qui iam viderunt ipsam ciuitatem, & inuitat nos vt curramus ad illam, s. sanctos martyres, & alios iustos nos praecedentes. Quantū aūt ad sensum literalem, haec est quaedam deuota oratio B prophetae Dauid exultantis in domino de aedificatione templi per Nathan sibi dicta fienda per Salomonem filium suum. Et diuiditur in partes duas, quia primò ponitur exultatio pro templi aedificatione, secundò ponitur oratio pro tēpli consummatione & conseruatione, ibi, *Rogate*, &c. Dic vt Nic. de Ly. Quātum verò ad sensum propheticum iste psal. est quaedam spiritualis exultatio de spe possessionis coelestis Hierusalē. Et diuiditur iste psal. in duas partes, quia primo coelestis Hierusalem ponit proprietates. secundo ipsius ascensus ponit, gradus, & cōditiones, ibi, *Rogate*. Prima pars diuiditur in duas, quia C primò ponit proprietates ascendentis, secundò ostendit proprietates ciuitatis, ibi, *Hierusalem q̄ aedificatur*. Prima in duas: quia duas conditiones debet habere ad coelestem Hierusalem volens ascēdere, quia scilicet primò in scripturis debet habere credulitatem, secundò in praeceptis Dei suam stabilire debet voluntatem, ibi, *Stantes erant*. Quantū igitur ad primum, notandum, ꝙ sacra scriptura per prophetas, per Apostolos, & sanctos praedicatores conatur nos ad amorē coelestis Hierusalem accēdere, ad domum Dei ascendere. Vnde Es. 2. Venite, ascēdamus ad mon D tem domini, & ad domum Dei Iacob, &c. Et Apostolus dicit, Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Ad quorum verborum fidem credulam dare debemus, sperantes firmiter nos illuc ascēsuros gratia Dei. Et hoc est, ꝙ scripturarū dicta, quibus inuitamur ad patriam, considerans hic psal. ait, *Laetatus sum in ijs, quae dicta sunt mihi*. Et, si quaeras, quae sunt illa, quae dicta sunt tibi? respondet haec, s. *In domum domini ibimus*. Vnde

Hebr. 13

Vnde hic ait Aug. *Lætatus sum in ijs, quæ dicta sunt mihi*, lætatus sum in prophetis, lætatus sum in Apostolis. Omnes .n. mihi spem æternæ vitæ conferentes dixerunt mihi, *In domum domini ibimus*. Vel aliter, vt hoc dicere nõ sit per verba, sed per opera. Qui .n. aliquid facit, suo exemplo alijs loquitur, & ipsos informat. Et isto modo sancti martyres suis exemplis nob.s loquuntur, & nos inuitant ad cęlestem patriam, non verbis, sed factis. d. *In domum domini ibimus*. Vnde sicut festum vnius sancti absque verbis te admonet, vt ad ipsius ecclesiã pergas, sic festa sanctorum, qui nos præcesserunt nos excitant, nõ solum vt ad ecclesias eorum pergamus, sed magis vt ad eorum societatem in cœlis habendam curramus, dicentes, *In domum domini ibimus*. Et isto modo hunc versum hic exponit Aug. d. *Lætatus sum*, &c. Fratres, veniat in mentem charitatis vestræ, si qua forte festiuitas martyrum, vel locus sanctus aliquis nominatur, quò certo die turbæ confluunt ad celebrandam solennitatem, illæ turbę quomodo se excitant, quomodo hortantur & dicunt, Eamus ad illum sanctum locum, & tanquã incensi sigillatim faciunt flammam, & ipsa vna flamma facta ex collocutione sese accendentiũ rapit illos ad locum sanctum, & cogitatio sancta sanctificat eos. Si ergo ad locum corporalem sic inuitat, & rapit amor sanctus, qualis amor debet esse, qui concordes rapit in cœlum, dicentes sibi inuicem, *In domum domini ibimus*? Ergo in domum domini curramus, & non fatigemur, quia illuc perueniemus, vbi non lassabimur. Lætetur aĩa nostra in ijs, qui ea nobis dicunt, qui .n. nobis dicunt, priores fuerunt, viderunt patriam de longinquo clamantes ad posteriores, *In domum domini ibimus*. Viderunt illam Apostoli, & dixerunt nobis, Currite, sequimini nos, *In domum domini ibimus*, &c. Sed aduerte, ꝙ in istã dñi domum nõ oẽs intrant, sed solum mũdi corde, quia illa est domus sanctitatis. Ps. 92. Domũ tuam, dñe, decet sanctitudo. Narrat Solinus, ꝙ Romæ erat domus Herculi sacra, in qua cum Hercules sacrificaret Deo suo, rogauit Deum suum, ꝙ nec muscę, nec canes vnquã illuc ingredi possẽt, ꝙ & sic factum fuit. Ad propositum er-

Sancti suis exẽplis nos inuitãt ad gloriam.

Domũ gloriæ peccatores non intrant.

E go, cum multo sanctior, & mundior sit domus cęlestis Dei, in illa nihil immundũ vel pollutum intrare põt. Apoc. 21. Non intrabit in illam aliquid coinquinatum, faciens abominationem, &c. Et non muscæ, neq; canes. Muscæ autem sunt hoĩes mundiales, qui importunè mundi huius negotijs se ingerunt, canes verò sunt homines carnales, de quibus Es. 56. Canes impudentissimi nescientes saturitatem.

Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem. 2265

F Hic ostendit ſm, s. ꝙ intrare volens domum domini, in præceptis Dei debet habere stabilitatẽ. Vbi nota, quod per pedes affectiones nostræ, & volũtates exprimuntur, vt suprà ver. 378. 2258. Itẽ nota, ꝙ per atria intelligitur æterna gloria, vel ipsa Dei domus gloriæ, vide suprà ver. 2045. Quamuis ergo hic dum peregrinamur à dño, habitemus in corpore, in cęlis tñ habitare debemus mente, sicut dicit Apostolus, Nostra conuersatio in cœlis est. Est ergo sensus, *Stantes erant pedes nostri in atrijs*, &c. idest, hic habitantes corpore, in cęlis eramus mente, q̃a pedes G nostri, (idest, affectiones, & volũtates nostræ) in atrijs cęlestis Hierusalem persistebant. Vnde hic ait Aug. *Stantes erant pedes*, &c. Ergo, qui in domum dñi intrare volunt, semper debent cogitare quasi ibi iã sint, & ibi mente stare. Magnum est .n. ibi stare inter angelos, & nõ deficere, qui .n. inde lapsus est, in veritate non stetit, quicunque non sunt lapsi, in veritate ibi stant, ille ibi stat, qui Deo fruitur, qui autẽ seipso frui voluerit, cadit, qui aũt seipso frui vult, superbus est. Ideo ille, qui semper stare volebat in atrijs Hierusalẽ, orabat. Non mihi veniat pes superbiæ. Si H ergo illic non potuerunt stare, qui superbi fuerunt, tu humiliter ascende, vt dicas, *Stantes erant pedes nostri*, &c. Cogita qualis ibi futurus sis. Et quãuis adhuc in uia sis, hoc tibi pone ante oculos, quasi ibi stes, quasi inter angelos indeficiens gaudens, vt dicere possis, *Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalẽ*. Sed cuius Hierusalẽ? Et quid magnũ est stare in ista terrena Hierusalẽ, qñ ipsa Hierusalẽ stare non potuit, q̃ ruit? Non est hæc illa Hieru-

Phil. 3. Conuersatio nostra in cęlis dẽt esse.

Psal. 35

Hierusalẽ est gloria cęlestis.

A Hierusalem, quæ prophetas occidit, & lapidauit sibi missos. Quid ergo magnũ iste concupisceret, stare inter illos, qui interficiebant prophetas, & ad se missos lapidabant? Absit, vt de ista Hierusalem sic cogitet, qui sic ardet, sic desiderat introire in domini domum. Sed de illa Hierusalem loquitur, vbi perfecta regnat visio pacis. Vnde de qua Hierusalem loquatur, statim in sequentibus manifestat, dicens.

2266 *Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum.*

B HIc ostendens de qua Hierusalem loquatur, ostendit conditiones ciuitatis. Et secundum quod tres conditiones ipsius Hierusalem ostendit, pars hæc habet tres partes. Ostendit namque, quod ibi est, primò bonorum mutua communicatio. Secundò gratiarum continua redditio, ibi, *Illuc enim ascenderunt.* Tertiò ciuiũ honorabilis exaltatio, ibi, *Quia illic.* Quantum ergo ad primum, primò ostendens Psal. quod ipse loquitur de ciuitate cęlestis Hierusalem, ostendit, quod in superiori Hierusalem est omniũ bonorum mutua communicatio, quia ibi vnus participat omnia alterius bona. Vbi sciendum, quod cum charitas sit radix dilectionis, & dilectio amãtem in amatum transferat, sequitur quod in cœlesti patria vbi est summa, & perfecta adinuicem sanctorum charitas, quod ibi est perfecta dilectio, & mutua omnium bonorum communicatio. Ibi enim tantum quilibet diliget alium, vt seipsum, & tm̃ gaudebit de bono alterius, sicut de proprio. Quod notans hic Psal. ait, *Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas*: q.d. Loquor de illa cœlesti Hierusalem, quæ realiter dicitur ciuitas, s. ciuium vnitas, quam vnitatem dilectio facit. Ex qua dilectione ibi omnia bona communicantur adinuicem. Quod notans subdit, *Cuius participatio eius in idipsum.* Vbi ait Gloss. Hoc de nulla mundi ciuitate dici potest, quia hic habent homines diuisa bona, & deficientia: ibi verò bonum, quod fuerit singulorum, erit omnium. Ideo ait, *Participatio eius in idipsum.* Quid est *in idipsum?* Idipsum est, ꝙ semper eodem modo est, idest, æternum. Non potuit expressius dicere, Stabilita-

Cõmunicatio omnium bonorũ est ĩ gloria.

tis ergo particeps est illa ciuitas, quę quidem non est hic in aliqua creatura. Dicat ergo de cœlesti Hierusalẽ, *Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas.* Hæc enim ciuitas ædificatur non lapidibus mortuis, sed viuis, & rationabilibus, ad quã currunt in fide lapides viui, dicẽte Petro, Et vos tanquã lapides viui coędificamini in domum spiritualem, i. templum sanctum Dei. Sed fortè dices, Quare dixit, ꝙ Hierusalẽ ædificatur vt ciuitas, & nõ dixit, ędificatur ciuitas? Ad hoc respõdet Aug. d. Quare non dixit ciuitas, sed *vt ciuitas*, nisi quia structura parietum, quæ erat in Hierusalẽ visibili, visibilis ciuitas erat, sicut propriè dicitur ab omnib. ciuitas. Illa autem ædificatur tanquam ciuitas, quia & illi, qui in ea intrant viui, tãquam lapides sunt, non enim verè lapides sunt. Ideo sicut illi vt lapides sunt, nõ lapides, sic illa vt ciuitas, non ciuitas ædificatur. Et ideo, quia similitudinẽ habet ad ciuitatem corporalem, ideo dixit, ꝙ *ædificatur vt ciuitas*, & non ciuitas. Aliqui tamen dicere voluerunt, ꝙ Dauid hic loquebatur directè de ciuitate terrena Hierusalem, quam prophetico spiritu ruituram videbat per Babylonios, sed postea tempore Cyri regis Persarum ædificandam. Vnde hic ait Aug. Sed quid si quis dicat, Iam quidem cum ista Dauid diceret, erat ciuitas Hierusalem perfecta, sed ipsam videbat in spiritu ruituram, & iterum ædificandam. Expugnata enim fuit illa ciuitas, & factus est transitus in Babyloniam populi captiuati, de qua prophetauit Hier. post septuaginta annos captiuitatis ædificari posse illam ciuitatem, quæ destructa erat à debellantibus. Fortè ergo dicet aliquis, hanc videbat Dauid in spiritu ruiturã, ideo dixit, *Hierusalem quę ædificatur vt ciuitas.* Noli ergo putare hic illã ciuitatem esse dictã, quæ cõstat ex sanctis, tanquã lapidib. viuis. Sed hanc opinionem remouens ps. ait, *Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas*, quia illa terrena Hierusalẽ ędificatur ciuitas, nõ vt ciuitas, illa autem cęlestis ædificatur vt ciuitas, & non ciuitas. Vel aliter. Iste versus intelligitur de ædificatione ecclesiæ, quæ ideo Hierusalẽ dicitur, quia in ipsa per fidẽ videtur Deus, quæ ecclesia dicitur vt ciuitas, vide ver. 775. 1128. Vel si vis exponere de ciuit. cęlestis glorię, vide ver. 1934.

1. Petr. 2

Hierusalem cœlestis dicitur vt ciuitas & non ciuitas.

C

Hier. 25

D

1267 *Illic enim ascenderunt tribus, tribus domini, testimonium Israel, ad confitendum nomini domini.*

HIc ostendit quod in illa cœlesti Hierusalem est continua gratiarum actio, quia qui illuc ascendunt, confitentur domino confessione laudis. Sed quid dicatur tribus, & vnde dicatur, vide ver. 1802. Aliter tamen August. hoc declarat, dicens: Tribus alio nomine dicitur curia, sed non propriè. Itaque tribus vno nomine dicitur propriè, alio nomine propriè dici non pōt, sed vicino nomine dicuntur curiæ. Nam si propriè dixerimus curias, non intelliguntur nisi curiæ, quæ sunt in ciuitatibus singulis singulæ. Vnde curiales, & decutiones, idest, qui sunt in curia, vel de curia. Et tales curias singulas habēt singulæ ciuitates. Sunt autē, vel erant aliquando in istis ciuitatibus curiæ ēt populorū, & vna ciuitas multas curias habet, sicut Roma trigintaquinque curias habet populi. Hæ dicuntur tribus: has populus Israel duodecim habebat, secundū duodecim filios Iacob, duodecim erāt tribus populi Israel, in quibus erant aliqui mali, & aliqui boni. Quā.n. malæ tribus, quę crucifixerunt dñm, quam bonæ tribus, quæ cognouerūt dominum? illæ ergo tribus, quæ crucifixerunt dominum, tribus sunt diaboli. Cum ergo hic diceret Psal. *Illuc enim ascenderunt tribus*: ne hoc de omnibus intelligeres, subdit, *tribus domini*. Quæ aūt sunt tribus domini, nisi qui cognouerūt dominum, de quibus ait, *Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini*, s. illi, qui in tribubus erāt boni, ascēderunt ad cœlestem Hierusalem? Sed dices, Quomodo hoc in veritate stare potest? quia tēpore Dauid, quando ista verba dixit, nullus adhuc ascenderat, quia Christus primus celos penetrauit. Ad q̄ dicitur, quòd etsi nondum ascenderant in re, ascenderant in certa spe, quia securi erāt se ascensuros, quia omnes, qui in libro sanctorū patrum collocabātur, erant certi de ipsorum gloria futura. Et quod futurū erat, tempore præterito expressit. Sicut & Ps. 21. passionem Christi futuram verbo præterito expressit, d. Dederunt in escam meam fel, & diuiserunt sibi vestimenta mea, &c. Sequitur, *Testimonium Israel*.

Tribus quid sit.

Quæstio.

E Per hoc.n. amplius vult declararare, quod non oēs ascendant cęlestem Hierusalem, sed solum illi, qui sunt testimoniū Israel. Israel aūt interpretatur videns Deum, & propriè Christū designat, qui præ oībus Deū facie tenus speculatur, & clarius contēplatur. Illi ergo dicuntur testimonium Israel, qui fide, & operibus Christo testimoniū reddunt. Vel illi dicuntur testimonium Israel, qui se testificantur videre Deū & cognoscere per opera bona. Vel per hoc notantur humiles, qui in suis bonis operib. seipsos nolunt videre, sed solū Deum sibi præponunt. Superbi aūt seipsos, & non Deum attendunt. Et istum in-

F tellectū hic prętendit Aug. d. Israel namque videns Deū interpretatur. Homo aūt in seipso verè non est, sed Israel tunc est, quando videt Deū, qui est. Et vidēdo eū, q. est. fit & ipse pro modo suo, vt fit hoe, dico quia superbus non Deū videre vult, sed seipsum. Vult.n. videri, quod non est, vtinam sic vellet superbus videri quod non est. Superbus aūt iustū se vult videri, cū non sit, ideo nō pertinet ad Israel, qui est videns Deū. Quis ergo pertinet ad Israel? Ille. s. qui confitetur se nosse, quod Deus est, & ab illo habere, quod bonum

G pōt habere, à se aūt nō est nisi peccatum, ab illo aūt sibi esse iustitiā. Sequitur, *Ad confitendum nomini domini*. Hic ostendit ad quid ascenditur ad cęlestē Hierusalem. Ad hoc ergò ascendunt, vt Deū laudent, & laudādo, ipso fruantur. Cōfessio est, laudatio, siue gratiarū actio, vide ver. 250.

Israel.

Quid ad Israel pertinet.

Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid. 1268

HIc ostendit, quod in cęlesti Hierusalem est ciuium honorabilis exaltatio. Tamen aduerte hic mirabilē stilum

H loquēdi, & secundū Aug. magnum ęnigma, si non intelligatur. Si enim dixisset, quòd tribus domini, qui ascenderunt ad confitendum nomini domini, sederūt super sedes in iudicio, nulla esset obscuritas, sed dicit, quod illic sederunt sedes, &c. In sede enim sedetur, non sedes sedet. Vnde & Christus Matth. 19. ait suis discipulis, Vos, qui secuti estis me, sedebitis super sedes, &c. Nō dixit, vos sedes sedebitis. Sed aduerte quod illos iustos, quos prius dixerat

dixerat tribus domini, nunc ipsos Dei se des appellat. Ipsi enim iusti dicuntur qnq; cęlũ, in quo habitat Deus, quãdoq; thronus, in quo regnat, quandoq; sedes in qua sedet & quiescit. Vnde ait Magister lib. 1. dist. 37. Quamuis enim vbique sit Deus, non tamen vbique habitat. Habitat enim in illis, qui sunt templum eius, & cœlum, in malis autem non habitat, licet sit in illis. In sanctis autem habitat, in quibus est per gratiam. Non enim vbicunque est Deus, ibi habitat, sed vbicunq; habitat, ibi est. In solis ergo bonis habitat, qui sunt templũ eius, & sedes. Vnde per Esa. dominus ait, Cęlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum, quia in electis (qui sunt cęlum) habitat Deus, & regnat, qui eius volũtati deuoti obtemperant. Malos verò (qui sunt terra) iudicij districtione calcat. Vnde in lib. Sap. dicitur, Thronus sapientiæ anima iusti, quia in iustis specialius est Deus quàm in alijs rebus, in quibus tamen omnibus est totus. Quemadmodum ait Aug. ad Hiero. in epistola de origine animæ, Anima per omnes particulas corporis tota adest simul, nec minor in maioribus, nec maior in minoribus, sed tamen in alijs intensius, in alijs remissius operatur, cum in singulis particulis corporis tota essentialiter sit. Sic & Deus cum essentialiter sit totus in omnibus rebus, in illis tamen plenius dicitur esse, quos inhabitat, idest in illis, in quibus ita habitat, vt illos sibi sedem, & templum faciat. Ad propositum ergo, hic hic accipiuntur sedes pro ipsis iustis, qui sunt sedes Dei, cum dicitur, *Quia illic sederunt sedes in iudicio*, &c. Et istam expositionem hic approbat Aug. dicens, Non mirum, si sedeant homines in sedibus. Vt autem ipsæ sedes sedeant, quomodo possumus intelligere? Nam in sella sedetur, non ipsę sedes sedent. Et respondet, Nam soletis audire dominum dicẽtem, Cęlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum, qui sunt isti cęli, nisi iusti? in ipsis autem sedet Deus, & de illis iudicat Deus. Apostoli namq; cœlum Dei dicti sunt, vnde cęli enarrant gloriam Dei. Si ergo cęlum sedes Dei est, Apostoli autem cęlum, & ipsi facti sunt sedes Dei. Vnde dictum est in lib. Sapien. Anima iusti sedes sapientię. Erant ergo Apostoli sedes

Sedes Dei dicũtur iusti. *Habitat Deus in sanctis, non in malis.* *Esa. 66.* *Esa. 66.* *Psal. 18* *Matt. 19*

A Dei, & illi sedebant in iudicio, quibus dictum est, Sedebitis super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Ipsi ergo iusti & sunt sedes, & habent sedes. Et sic in illa Hierusalem sedebunt sedes. Et ad quid? Certè ad iudicandum. Et hoc est quod subditur, *In iudicio*. Sed super quos erit iudicium istarum sedium? subdit dicens, *Super domum Dauid*. Vbi aduertendum, quod sicut per Dauid Christus intelligitur, sic per domum Dauid intelligitur ipsa ecclesia, de qua ait Christus, Ioã. 2. Domus mea domus orationis vocabitur. In hac autem domo in præsenti simul mixti manent boni, & mali, qui
B in futuro ab inuicem erunt separati. Istã ergo domum Dauid (idest, bonos & malos in ecclesia nunc existentes) iudicabunt Apostoli, & alij iusti cum Christo. Iudicabunt namque bonos, sententiam dando pro eis, sed malos iudicabunt contra ipsos proferendo sententiam. Et hoc est, quod hic ait, *Sedes super domum Dauid*. Quod ideo dicit, quia illi qui non sunt de ecclesia (scilicet qui non credunt) non iudicabuntur, qui non credit, iam iudicatus est, vt dicitur Ioan. 3. Pro istorum euidentia est notandum, quod
C in iudicio quatuor erunt personarum genera, vt ostendit Gregorius. Quia aliqui iudicabuntur, & peribunt, alij non iudicabuntur & peribunt, alij iudicantur, & regnant, alij non iudicantur & regnant, &c. vide vers. 6.

Iudicabũtur aliqui in iudicio, et aliqui non. *Gre. 26. mor. ca. 24.*

Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem, & abundantia diligentibus te. 2269

HIc ponit ascensus ad cęlestem Hierusalem gradus, & conditiones. Et diuiditur in quatuor partes, s'm quod quatuor gradus assignat. Primus est pietatis, & misericordiæ. Secundus charitatis, &
D concordię, ibi, *Fiat pax*. Tertius, veritatis eloquentię, ibi, *Propter fratres meos*. Quartus est dilectionis æternæ patriæ, ibi. *Propter domum domini* Quantũ ad primum: primò sciendum, quod sicut aliqua sunt nomina integra, & aliqua corrupta, siue diminuta, vt Philippus est nomen integrum: lippus est nomen diminutũ, sic Bartholomeus & Bartholus (quę tamẽ idem significant) quia nomẽ diminutum

Rogare idem est & interrogare.

accipitur pro integro. Sic est & in aliquibus verbis, vt interrogo, gas, verbū est integrū, sed rogo, gas, q̄que est pars eiusdem verbi. & sic est verbum eius diminutum, & idem significat quod verbū integrum, & sic rogare idem est quod interrogare. Et sic accipitur hic, cum dr̄, *Rogate quæ ad pacem sunt*, &c. i. interrogate. Itē sciendum, q̄ per opera misericordiæ maximè pax inter fideles conseruatur, quia per illa fit quædam æqualitas, & concordia, vt puta, si tu das alteri temporalia, & ipse tibi reddit, & dat spiritualia rogando pro te, si tu alij seminas verbum Dei, & spiritualia, & ille tibi reddit temporalia. *Misericordia opera dicuntur pax.* Et ideo quia ex talibus operib. misericordiæ inter homines fit quædā æqualitas, & concordia inter dantem, & recipientem, ideo ipsa opera misericordiæ pacis nomine significantur. Ista autem misericordiæ opera ducunt ad cęlestē Hierusalem. Vnde & Christus in iudicio solum disceptabit cum iudicandis de operibus misericordiæ, d. *Mat. 25* Esuriui, & dedistis mihi manducare, &c. Illi ergo ducentur ad cęlestē Hierusalem, qui opera misericordiæ fecerūt. *Matt. 5.* Beati misericordes, &c. Immisericordes autem damnabuntur, quia iudicium sine misericordia fiet illi, qui non fecerit mise- *Iacob. 2.* ricordiam. Ad propositum ergo, præuidens Psal. q̄ in vltimo iudicio disceptatio fiet de operibus misericordiæ, quę homines ad cęlestem Hierusalem ducunt, hoc prænuncians, dicit ipsis sedibus, i. sanctis, qui cum Christo iudicabunt: *Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem*, i. interrogate, vel interrogabitis in iudicio illas quæ ad pacem sunt Hierusalē, i. illi, quæ spectant ad opera misericordiæ, quæ ad cœlestem Hierusalem ducunt. Et istam sententiam hic ponit Aug. d. Nam cum Psal dixisset, *Ibi sederunt sedes in iudicio: sedes super domum Dauid*, statim ipsis sedibus ait, *Rogate* (inquit, i. interrogate) *quæ ad pacem sunt Hierusalem*. i. ò vos sedes, quia iam sedetis vt iudicetis, & facti estis sedes domini iudicantis, quoniā qui iudicāt, interrogant, qui iudicantur, interrogantur, *Interrogate* (inquit) *quæ ad pacem sunt Hierusalem*. f. interrogabitis de operibus *1. Cor. 9.* misericordię. Hæc. n. est pax Hierusalem, vt opera misericordiæ corporalia iungantur operibus spiritualibus, & fiat pax dando, & accipiendo, sicut ait Apost. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, si vestra carnalia metamus? Interrogate ergo, quæ ad pacē sunt Hierusalem. Interrogando autem inuenietis alios fecisse misericordiā, alios non fecisse. Quos inuenietis fecisse misericordiam, vocabitis ad Hierusalem, quia ipsa opera misericordiæ sunt ad pacem Hierusalem. Sed *Quæstio.* fortè quis dicet, Quomodo ergo facient pauperes, qui vnde opera misericordię faciant nō habent? Huic obiectioni respondet Psal. d. *Et abundantia diligentibus te.* Vbi nota q̄ Deus in omnibus plus attendit affectum quàm censum, votum quam effectum. Vnde non habens exteriora, *Volūtas pro facto acceptatur à Deo.* quæ dare possit indigenti, si indigenti voluntate compatiatur, sic quòd libenter daret, si haberet, sic dando votum per dilectionē tantum meretur quantum habens exteriora bona, & illa pauperib. erogans. Et hoc notat d. *Et abundantia diligentibus te*, quia. f. dilectio abundantiā facit in operibus misericordiæ magis q̄ exterior census, quia bonū quod vis facere, & non potes, pro facto tibi imputatur. Similiter bonum, quod in teipso facere non potes, quod tamen in alio diligis, tibi imputatur, quia Deus votum attendit, non censum. Vnde hic ait Aug. Vultis videre, fratres, quam fortis res sit dilectio? Quisquis per aliquam necessitatem non potuerit implere quod iubet Deus, amet illum, qui implet. Verbi gratia, Vxorem habes, quam dimittere non potes, oportet vt obtemperes Apost. dicenti, Vxori vir debitum reddat, alligatus es vxori, ne quæsieris solutionem. *1. Cor. 7.* Venit in mentem, quia melior est illa vita, de qua dicit Aposto. Vellem omnes esse, sicut & meipsum. Attendit eos, qui hoc fecerunt, amat eos, & in ipsis implet, quod in se implere nō potest. Vnde si sit sola charitas, quæ non inueniat, q̄d distribuat pauperibus, diligat, *Luc. 19.* solum calicem det aquæ frigidæ, tantum illi imputabitur, quantum Zachęo, qui dimidium patrimonij donauit pauperibus. Impar enim facultas est, sed non impar charitas. Interroget ergo se vnusquisque vestrum, qualis est erga pauperē sanctū, quia de hoc interrogare habent sedes quæ sedebunt in iudicio, &c. Et hoc est q̄ dicitur, *Rogate quæ ad pacem sunt*, &c.

Fiat

Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.

Pax duplex, scilicet mūdi & Dei, peccatorum & iusti.

PONit hic secundum gradum, qui est charitatis & concordiæ, siue pacis. Vbi notandum, quod alia est pax peccatorum, & alia pax iustorum, vel alia est pax Dei, & alia pax mundi. Propter quod dicebat Christus, Io. 14. Pacem meam do vobis, &c. non quō mundus dat, ego do vobis. Quoniam pax mūdi, siue peccatorum stat in voluptatibus, & vitijs, de qua vide ver. 1. 186. Pax autē Dei, & iustorū stat in concordia morum, vt s. quando ratio nostra plene subditur Deo, & voluptas rationi, per quæ fit vt caro et rationi subdatur. Quibus habitis, etiamsi mundus, & hostis diabolus exterius conicitet bella nobis, interius tamen pax firma manet, quinimò quāto magis exteriora bella concitantur, tanto pax interior crescit, & roboratur. Et de hac pace interiori loquitur Bernar. super illo verbo Matth. 5. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terrā: dicens, Hanc terram corpus nostrum intellige. Quod si pacificè possidere vult anima, si regnare desiderant supra mēbra sua, necesse est, vt sit ipsa mitis, & superiori suo subdita, quoniam tale sibi inuenit inferius suum, qualem se exhibuerit suo superiori. Armatur enim creatura ad vlciscendū iniuriam sui creatoris. Ideo nouerit anima, quæ rebellem sibi inuenit carnem suam, se quoque minus debito superioribus potestatibus esse subiectam. Māsuescat ipsa & subdita sit Deo, & ijs pariter, quibus vice eius obedire habet prælatis, & continuò corpus suum sibi inueniet obediens, & subiectum, &c. Et August. in lib. de serm. domini in monte, de ista spirituali pace dicit, quod pacifici in semetipsis sunt, qui omnes animi sui motus componentes, & subijcientes rationi, carnalesq; concupiscentias habentes edomitas, fiunt regnū Dei. In quo ita ordinata sunt omnia, vt, quod est in homine præcipuū, & excellens, imperat cæteris reluctantibus, quæ sunt nobis, bestijsq; cōmunia, atq; idipsum quod excellit in homine (idest mēs & ratio) subijciatur potiori, quod est ipsa veritas filius Dei: neq; .n. impetrare inferioribus potest, nisi superiori subijciatur. Hæc ergo pax interior est secundus gradus necessa-

Pacificus quis dicatur.

A rius ad gloriam obtinendam, quoniam per illā efficimur filij Dei. Beati pacifici, quoniā filij Dei vocabuntur, si autē filij, & hęredes. Istam ergo pacem optās ps. ait, *Fiat pax in virtute tua*, &c. Sed quæ est hæc virtus quæ in nobis hanc pacem efficit, nisi vera dilectionis charitas, quę tantæ virtutis dicitur, vt sibi nihil resistere possit? Vnde istum passum exponens August. d. *Fiat pax in virtute tua*, idest in dilectione tua, quia virtus tua dilectio tua. Audi dilectionem maximæ esse virtutis. Ait enim Salomon, Fortis est vt mors dilectio. Magnificentius enim exprimi non

Matt. 5.

Virtus dicitur charitas & dilectio.

B potuit fortitudo charitatis, quàm vt diceret, valida est sicut mors dilectio. Quis enim resistit morti? Resistitur ignibus, vndis, ferro, resistitur potestatibus, resistitur regibus. Venit vna mors, quis ei resistit? Nihil est illa fortius? Propterea viribus mortis charitas comparata est, cum dicitur, Valida est sicut mors dilectio. Et ipsa quidem charitas, mors quædam est, quia occidit in nobis, quod fuimus, vt simus, quod non eramus, & facit in nobis quandā mortē dilectio. Ipsa morte charitatis mortuus erat, qui dicebat, Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Si ergo sic fortis, & va-

Cant. 8.

Gal. 6.

C lida est dilectio, & ipsa consequenter virtus est, quæ omnia inordinata occidens in nobis, pacem mētis reformat. Propter quod & psal. ait ecclesiæ, *Fiat pax in virtute tua*, idest in charitate, & dilectione tua. Sequitur, *Et abundantia in turribus tuis.* Hoc est, habita hic pace mentis, consequenter fiet abūdantia nobis in celestibus bonis. Nam ipsa gloria dicitur quādoque domus Dei. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Quandoque dicitur turris propter altitudinem gloriæ, & securitatē habitationis. Turris fortissima nomen domini, ad ipsam currit iustus, &

Turris dicitur gloria æterna.

Ioan. 14

D saluabitur. Et dicit in plurali *in turribus*, propter diuersitatem præmiorum. Erit ergo post pacem hic habitam abundantia in turribus ecclesiæ, quia in cœlesti patria ipse Deus, qui est omnia bona erit præmium nostrum. Vel aliter, per turres nostras intellige vires mentis nostræ, scilicet intellectum, voluntatem, & memoriam, quibus omnibus virtus charitatis abundantiam confert, dum illorum actus facit esse meritorios vitæ æternæ.

Prou. 18

2271 *Propter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te.*

HIc ponitur tertius gradus, qui est veritatis eloquentia. Veritatem enim fidei, quam quis à Deo didicit, alijs prædicare tenetur, vt ad fidem ipsos inducat. Sic enim præcepit Christus suis Apostolis, d. Euntes docete omnes gentes seruare omnia, quæcunq; mando vobis. Et ideo Psal. doctus de pace supernæ ciuitatis, quanta scilicet ibi sit tranquillitas mentis, quanta iocunditas, quanta mētis securitas, vt alios ad statum perfectionis perducat, illam pacem, & sempiternam requiem alijs prædicat, loquitur, & manifestat. Vnde supernæ ciuitati loquitur, dicens, *Loquebar pacem de te*, idest, loquebar pacem tuam, ipsam alijs prædicando, & hoc propter fratres meos, & proximos meos, scilicet ad amorem tuum cōuertendos. Illa enim pace supernæ ciuitatis audita, quis non statim ad ipsum conuertatur amorem? Audi Gregor. in sermo. de mar. dicentem: Si consideremus fratres charissimi, quæ, & quanta sunt, quæ nobis promittuntur in cœlis, vilescunt omnia animo, quæ habentur in terris, &c. Et notanter dicit, *Propter fratres meos & proximos meos loquebar*, &c. quia quidā spiritualia, & superna loquuntur, & prædicant, non propter proximos vel propter honorem Dei, sed propter seipsos & honorem proprium, sicut hypocritæ, qui gloriam propriam prædicando quærunt, vel lucrum temporale. Et tales ordinem naturæ peruertunt, quia illa, quę sunt ad finem pro fine sibi statuunt, & finem alijs famulari faciunt. Contra quos iste loquens, ait, *Propter fratres meos, & proximos meos*. Quasi dicat, secundum Augustinum, Non propter honorem meum, non propter lucrum meum, non propter pecuniam meam, non propter vitā meam loquebar pacem de te, sed propter fratres meos, & proximos meos, scilicet Christo lucrandos. Nam mihi viuere Christus est, & mori lucrum. Ex quibus apparet, quòd non sufficit homini, vt bona loquatur, nisi etiam illa bene & ordinato modo dicat, vt puta hypocritæ bona loquuntur, sed non bene. Vnde quatuor modos locutionis distinguit Greg. dicens, Omne quod quis loquitur, quadripartita qualitate potest distingui, quia aut mala malè, aut bona bene, aut mala bene, aut bona malè dīr. Male enim loquitur cum res peruersa suadetur, sicut scriptum est, Benedic Deo, & morere. Bene bonum dicitur, cum rectè recta prædicantur, sicut Ioannes ait, Agite pœnitentiam, appropinquabit enim regnum cœlorum. Malum verò bene dicitur, quando per os loquentis idcirco vitium exprimitur, vt reprobetur, sicut Paulus ait, Fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum in eum, qui est contra naturam. Quo loco execranda quoque virorum facinora subdit, sed honestè inhonesta narrauit, vt multos ad honestatis formam reuocaret. Malè autem bonum dicitur cum rectum aliquid non recto studio profertur, sicut illuminato cœco, dixisse Pharisæi perhibentur, Tu sis discipulus eius. Quod maledictionis vtique studio dixerunt, non orationis voto. Similiter & Caiphas ait, Oportet vnum mori pro populo. Ad propositum ergo Psalm. volens ostendere se bonum bene locutum, ait, *Propter fratres meos*, &c.

Matth. vlt. — *Phil. 1.* — *Loquitur quis quadrupliciter. Gregor. 23. mor. cap. 3.* — *Iob 2.* — *Ioan. 1.* — *Rom. 1.* — *Ioan. 9.* — *Ioan. 11.*

2272 *Propter domum domini Dei nostri, quæsiui bona tibi.*

HIc ponitur quartus gradus, qui est dilectionis æternæ patriæ. Amor enim æternæ gloriæ debet esse motiuum omnis nostræ bonæ operationis, vt, quicquid facimus, amore illius faciamus, idest, vt illam nobis acquiramus. Vbi notandum, quòd duplex est domus Dei, scilicet militans ecclesia, & triumphans patria. De domo militantis ecclesiæ dicit Christus, Zelus domus tuæ comedit me. Quod ideo sic dicit, quia tantus debet esse cuilibet amor ecclesiæ, vt eius accendatur animus ad omnia emendanda, quæ ibi cernit inordinata. Vnde Aug. super Ioannem ait, Comedit zelus domus Domini (idest, ecclesiæ) illum, qui omnia quæ ibi videt peruersa, cupit emendare, & si emendare non potest, gemens tolerat. Alia est domus triumphantis patriæ, de qua Ioan. 14. In domo patris mei mansiones multæ sunt, quia secundum diuersitatem meritorum ibi multiplicitas est præmiorum. Et de ista domo hic ait,

Ioan. 2.

ait, *Propter domum domini Dei nostri*,&c. Quia solum ad istum finem bonum debemus loqui, & alijs optare, vt, illo mediante, ad cœlestem perueniant hæreditatem, quasi dicat, *Propter domum domini Dei nostri*, scilicet mihi, alijsque acquirendam, *quæsiui bona tibi*, idest, orando postulaui à Deo bona tibi conferri. Loquitur enim ecclesiæ militanti, cui optat bona domus triũphantis. Vel aliter, vbi notandum, ꝙ domus Dei propriè dr̃ conscientia iusta, in qua Deus vt in domo sua habitat per specialem gratiam, de qua domo dicitur Psal. 62. Domum tuam decet sanctitudo in longitudinem dierum. Hęc autem domus conscientiæ debet habere solidum fundamentum, floridum ornamentum, decens tegumẽtum, & frequẽs purgamentum, nihil autem domũ istam tm̃ Deo ędificat, sicut dilectionis charitas, quę in dilectione Dei, & proximi continetur. Et ideo Psal. per dilectionẽ proximi, quæ Dei dilectionem præsupponit, hanc domũ se fabricasse dicit, *Quæsiui bona tibi*, s. ecclesiæ militãti, & hic notatur charitas. Et hoc propter domum domini Dei nostri, idest, ꝓpter ædificandam conscietiam, domum domini Dei nostri.

Domus conscientia quomodo ædificatur Deo.

PSALM. CXXII.

2273 *AD te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis.*



PSALMI huius titulus est vt pręcedentiũ. s. Canticũ graduum. Et exponitur vt supra Ps. 119. Vbi aduertendum ꝙ quantũ ad expositionem literalem, iste Psal. vr̃ quædam deuota oratio Psal. qui spiritu prophetico perlustratus, præuidens futuram populi Dei subiugationem factam per Antiochum Illustrẽ tempore Machabęorum pro auxilio opportuno habendo, oculos suę mẽtis ad Deum erigit, ipsum orando vt Dei populus ab illa tam crudeli subiectione liberetur. Et secundum hoc, Psal. iste diuiditur in partes duas, quia primò oculos mentis ad Deum erigit. Secũdò, s. populi subiugationem, & miseriam exprimit, ibi, *Miserere nostri*, &c. Dic vt Nic. de Ly. Quãtum verò ad sensum propheticum, notandum ꝙ quartus gradus ascensionis, quo isti Ps. graduales ascendere contendunt, est vnitas ecclesiæ cum capite Christo q̃ facit dilectio charitatis, quæ tanta est, ꝙ Christus descendit, nobis descendentibus, & ipso ascendente, nos ascendimus cum ipso. Volens ergo gradatim ad Deũ ascendere, Christo capiti maneat vnitus, sine quo nullus ascendere potest. Quod hic declarãs Aug. d Oĩs amor aut ascẽdit, aut descẽdit. Desiderio. n. bono leuamur ad Deũ, sed malo ad ima ꝓcipitamur. Sed quia malo desiderio iam lapsi cecidimus,

Amor oĩs aut ascẽdit, aut descendit.

B necesse est nos illi inhęrere, qui ad nos descendit, & qui solus ascendere põt, quia nos viribus nostris ascendere non valemus, Ipse. n. dñs ait, Nemo ascendit in cęlum, nisi qui descendit de cęlo, filius hominis, qui est in cęlo. Si. n. vnum fuerimus cum ipso, ipse nobiscum manet in terra, & nos cũ ipso ascendimus in cęlũ. Quod aũt ipse nobiscum sit in terra, patet, qm̃ ipse in cœlo iã positus est, & carne suscitata, immortalis, per q̃ fuit ad tp̃s mortalis, & nihil in cœlo persecutionum patiens, & nihil malitiarum, & opprobriorum, sicut hac in terra, qñ oĩa pro nobis

Ioan. 3.

Christ nobiscũ est in terra, & nos in cęlo cum ipso.

C sustinere dignatus est, compassus tñ corpori suo in terra laboranti, dixit, Saule, Saule, quid me persequeris? Iam ipsum nemo tangebat, & se pati persecutionem clamabat de cęlo. Non ergo præter spem esse debemus, imò cũ magna fiducia præsumere, quia, si ꝑ charitatem ipse nobiscum est in terra, ita charitatẽ & nos cum illo sumus in cœlo. Qũo aũt audiuimus, ꝙ & nos cũ illo sumus in cœlo? audi Paulum dicentem, Si consurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt quęrite, &c. Mortui. n. estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Ergo & ille adhuc deorsum est, & nos iam sursum sumus cum

Colos. 3.

D illo. Ille deorsum cõpassione charitatis, nos sursum sumus spe charitatis. Vnitus ergo Deo in persona totius ecclesiæ mente ascendit hic Psal. & ait, *Ad te leuaui oculos meos*, &c. Ex quibus bene apparet, ꝙ per charitatem cum Deo sumus in cęlo, & ipse est in terra nobiscum. Et ꝭm hoc Psal. iste habet duas partes, quia primò ostendit primum: secundò ꝭm, ibi, *Miserere nostri domine*. Prima pars diuiditur

ditur in partes tres, ſm quod iſte triplici virtute eleuatur in cœlum: primò cõtemplatione ſupernorum: ſecundò patientia aduerſorũ, ibi, *Ecce ſicut oculi ſeruorum*: tertiò obedientia præceptorum, ibi, *Sicut oculi ancillæ*. Primò igitur hic eleuatur in cœlum deſiderio, & contemplatione ſupernorum, cum dicit, *Ad te leuaui oculos meos*, &c. Vbi notandũ, quòd per oculum intelligitur mens noſtra, & interior intentio, quæ, dum munda eſt, totum interiorem hominem illuminat, & dum eſt immunda, totũ obfuſcat, iuxta dictum ſaluatoris dicentis, Lucerna corporis tui eſt oculus tuus, ſi oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit: ſi autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Quæ verba exponens Auguſt. in de ſermone domini in monte, oſtẽdit quòd per oculum mentis intentio deſignatur, dicens, Oculum hic accipere debemus intentionem noſtram, quæ ſi munda fuerit, & recta, omnia opera noſtra, quæ ſecundum ipſam operamur bona ſunt, quę opera omnia totum corpus appellauit. Non ergo quid quiſque faciat, ſed quod aio faciat, conſiderandum eſt. Hoc eſt enim lumen in nobis, quia hoc nobis manifeſtum eſt, bono animo facere, quod facimus. Ipſa verò facta, quæ ad hominum ſocietatem procedunt, incertum nobis habent exitum, & ideo tenebras ea vocauit. Non enim noui, cum pecuniã tribuo indigenti, quid ſit inde facturus. Si ergo ipſa cordis intentio, quæ tibi nota eſt, ſordidatur appetitu rerum temporalium, magis ipſum factum, cuius incertus eſt exitus, ſordidum erit. Quia & ſi bene alicui proueniat, quod tu non recta intentione facis, quomodo tu feceris, imputabitur tibi, non quomodo illi prouenerit. Si autem ſimplici intentione, id eſt, ſine charitatis opera noſtra fiant, tunc munda ſunt, & placent in conſpectu Dei. Ex quibus apparet, quòd noſter oculus interior, eſt ipſa noſtræ mentis intentio, quã ad Deum leuare debemus, quia in omnibus operibus noſtris intentio ad Deum eſt erigenda, vt propter Deum fiant. Et attende, quòd ſicut duplex eſt vita noſtra ſpiritualis, & meritoria, ſcilicet contemplatiua & actiua, ita duplex eſt oculus noſter interior, ſ. dexter, qui eſt intentio vitæ contemplatiuæ, & ſiniſter, qui eſt intentio vitæ actiuæ, vt oſtẽdit Greg. Quos ambos oculos ad Deum ſemp leuare debemus, vt ſ. dum contemplamur ſuperna, noſtra intentio ſit ad ipſum Deum, non ob curioſitatem ſciendi, & dum opera actiuæ vitæ agimus, non gloriam noſtram, ſed Dei quæramus. Et ad hoc ſignificandum, non ſolum vnum prædictorũ oculorum ad Deum eleuabat Pſal. ſed ambos in plurali, d. *Ad te leuaui oculos meos*, ſ. dextrum & ſiniſtrum. *Ad te*, ſ. Deum verum, ad quod ſpecificandum ſubdit, *Qui habitas in cælis*. Qualiter autem Deus habitat in cœlis, vide ver. 11. 101. 136. 293. Et nota quõ iſte aſcendendo iã profecit. Nam ſuprà in ſecundo gradu huius aſcenſionis dicebat, Leuaui oculos meos in montes .i. in ſanctos, nunc aũt ipſos oculos ad ipſum Deum immediatè erigit Deo, d. *Ad te leuaui oculos meos*, &c. Nota quòd multa multipliciter leuare debemus, ſcilicet oculos, manus, animam, faciem, & vocem, de quibus, vide verſic. 993.

Oculus ſignificat mẽtionẽ noſtrã & mẽtem. — *Matt. 6.* — *Intentio pẽſanda eſt non opus.* — *Oculus duplex, ſ. dexter, & ſiniſter.* — *Greg. 6. mor. ca. 25.*

Ecce, ſicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum. 2274

HIc oſtenditur ſecũda virtus, qua eleuamur in cęlũ .ſ. patientia in aduerſis. Vbi notandum, ꝙ oculi ſeruorũ continuè intẽdere debent ad dñm ſuũ, vt videant voluntatẽ eius, & perferãt quæ dñs iubet patienter. Sic & nos ſerui Dei, quos redemit ſanguine ſuo, oculos noſtros ad manus domini noſtri (id eſt, ad opera) debemus habere, vt & nos patienter portemus, quæ & ille portauit ꝓ nobis. Et hoc eſt, quòd ipſe dicebat, Exemplum dedi vobis, vt, quemadmodum ego feci, & vos faciatis. Eſt ergo ſenſus, ꝙ ſicut oculi ſeruorum ſunt ad manus (.i. ad opera) dominorum ſuorum, & ad onera patienter tolerandi, ſic & nos oculos noſtros habere debemus ad dñm noſtrũ Ieſum Chriſtũ, vt pro nomine eius oĩa aduerſa patienter toleremus. Iubet dñs nos aduerſitatibus cædi, ſicut fecit Iob, Tobiã, Danielẽ, alioſque ſeruos ſuos patienter portantes: oculos ad manus habebãt, quouſq; terminaret aduerſa. Et ad iſtũ intellectũ exponit Aug. d. *Sicut oculi ſeruorũ in manib. dominorũ ſuorũ*. Fac aliquẽ dñm iuſſiſſe ſeruũ cædi,

Ioan. 13.

Oēs in præsenti vita patiuntur aduersa cędi, vapulat seruus, sentit plagarum dolores, attendit ad manus domini sui, quoadusq; dicat, parce. Manum.n. ipsam potestatem dicit, Ergo quid dicimus fratres? Iussit nos aduersitatibus cędi dñs noster, & in hac vita vapulamus, & tota vita ista mortalis plaga nostra est. Audi Psalmistę vocem, Pro iniquitate corripuisti hominem, & tabescere fecisti sicut araneam animam eius. Nihil.n. infirmius anima nostra posita in medijs tentationibus sęculi, in medijs gemitibus, & parturitionibus molestiarum. Nihil ea infirmius, donec hæreat soliditati cœlesti, vnde iam non cadat. Quando expulsus est homo de paradiso, tunc iussus est seruus cædi. Videte quomodo vapulamus in omnibus, qui ab initio generis humani nati sunt, in omnibus, qui nunc sunt, in omnibus, qui postea nascētur. Sed multi sic indurati sunt, vt plagas non sentiant. Vides fœlices aliquos in isto seculo ridentes, iactantes se non cędi, aduersa non pati, & tales peius cęduntur. Hoc enim ipso grauius cęduntur, quo sensum suum perdiderunt, quandiu viuis in terra, siue feliciter viuas, siue in aliqua tribulatione constitutus sis, leua oculos tuos ad manus domini, qui te cędi iussit. Est ergo differentia hæc inter iustos, & malos, quia iusti oculos suos semper habēt ad manus domini sui (idest, ad opera) Christi, vt illa patienter imitentur. Mali autem oculos suos ad opera mundi declinant, vt ostendit Gregorius lib. 17. Moral. c. 4. super illo verbo Iob 24. Oculi eius sunt in vijs tuis, dicens, Vias suas peccator intuetur, quia sola cogitare, sola cernere nititur, quę sibi ad cōmodum tempora suffragentur. Hinc enim Paulus dicit, Omnes quæ sua sunt, quærunt, non quę Iesu Christi. Via namque elati, superbia, via raptoris, auaritia, via lubrici, cōcupiscentia carnalis. In vijs ergo suis vnusquisq;, iniquus oculos suos deprimit, quia solum vijs prędictis, vt per hæc animo satisfaciat, intendit. Vnde per Salomonem dicitur, Oculi stultorū in finibus terræ, Quia hic solum tota intentione conspiciunt per quod ad finem terrenī desiderij perducantur. Nequaquam verò peccator oculos suos in terrā figeret, si ipsos ad sui redemptoris itinera leuaret. Vnde per Salomonem dicitur,

Psal. 38 *Phil. 2.* *Prou. 17*

A Oculi sapientis in capite eius. Quia videlicet sapiens quisque illum tota intentione desiderat, cuius membrum se esse per fidem pensat. Has redemptoris vias videre desiderabat, qui dicebat, In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas. Acsi apertè spondeat, d. Quæ mea sunt iam videre refugio, quia per imitationis tuæ viam pergere conuersationis gressibus inardesco. Qui enim præsentiā mundo contradicit, amoris exercitatione continua redemptoris sui vias cordis sui oculis objicit vt mens prospera fugiat, & ad aduersa se præparet, nihil quod nocere creditur, pertimescat, mœrorem gaudium deputet, præsentis vitæ gaudia damna mœroris putet, abiectionis detrimenta non timeat, sed per hæc manentis glorię locum quærat. Sic faciebat Psalmista, cum dicebat, *Sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum*, supple, sic oculi mei in manibus domini mei. Sed hic occurrit dubium: Cum per fidem, filij Dei ex serui facti simus, quomodo fideles nomine seruorum adhuc vocat Psalmista, dicens, *Sicut oculi seruorum?* &c. Et non dicit potius, sicut oculi filiorum vel amicorum, cum tamen Christus suis fidelibus dicat, Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Ad hoc respondetur, quòd duo in nobis consideranda sunt, scilicet vnum ex parte nostra, quod est debitum ex beneficio recepto à Christo, & sic serui dicimur, quia ab ipso proprio redempti sanguine. Aliud est ex parte Dei, scilicet beneficium suæ gratiæ nobis collatum gratis, quo nos adoptauit in filios, & sic filij dicimur, & non serui. Et secundum istas duas considerationes, fideles in scriptura quandoque vocantur filij Dei, quandoque serui. Vel aliter secundum Augustinum super Ioannem, Sicut sunt duo timores, sic & duæ sunt seruitutes. Est enim timor, quem perfecta charitas mittit foras, in quo est etiam seruitus simul foras cum ipso timore mittenda. Est & alius timor castus permanens in sæculum sæculi. Ad primam ergo seruitutem seruos pertinentes, Christus intuebatur dicens, Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit voluntatem, &c. Non ille vtique seruus ad timorem pertinēs castum, cui dicitur, Euge, serue bone, in-

Eccl. 2. *Ps. 118.* B *Quæstio. Cur fideles dicātur serui, cum sint filij Dei.* C *Ioan. 14* *1. Io. 15.* D *Ioan. 15*

Math. 25. ne, intra in gaudium domini tui. Sic enim *Rom. 1.* & Paulus se seruum nominat, dicens, Paulus seruus Iesu Christi, &c.

2275 *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.*

HIc tertia virtus, qua eleuamur in cęlum. s. obedientia præceptorũ ostenditur. Vbi notandum, quod ancilla nomẽ est personæ alteri famulantis, & obedientis. *Ancilla.* Ancilla namq; dr̃ ab an, quod est circum, & cillo cillas, quod est mouere. Inde ancilla dr̃, quia circunquaq; seruiendo mouetur. Et hinc est, quod ratione suæ humilis obedientiæ ipsa virgo Maria se ancillam *Luc. 1.* nũcupauit, d. Ecce ancilla domini &c. Sic ergo sunt oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, quando tota nostræ mentis intentio est ad humiliter obediendum sapientiæ increatæ, quę oĩum dominatur. Quas autem conditiones debet habere ancilla in obediendo, vide vers. 2043. Vel aliter, vt per ancillam caro intelligatur. Quia sicut in politia mundi, ancilla dominæ suæ subijci debet, & domina pręferri, sic in politia interioris hominis, locum dominæ tenet ratio, quæ in domo mentis debet dominari, sed caro vt ancilla ei subijci debet, & famulari. Nostrã igitur erga Deũ debitam obedientiam volens ostendere Ps. hoc vtitur exemplo, d. quod sicut oculi ancillæ sunt in manibus dominæ suæ, (idest sicut intentio vel appetitus carnis subijci debet rationi, & famulari) sic & oculi nostri (idest intentiones nostræ) sunt ad dominum Deũ nostrum, scilicet ad sibi obediendum. Sed iste politicus, & naturalis ordo, hodie peruertitur in multis, in quibus caro rationi præfertur, & dominatur, ipsa verò ratio carni seruit & subiugatur. Quod detestans Sapiens ait, Prou. 30. Per tria mouetur terra, & quartum sustinere non potest, per seruum, cum regnauerit, per stultum, cum saturatus fuerit cibo, per odiosam mulierem, cum in matrimonio fuerit assumpta, & per ancillam, cum fuerit hæres dominæ suæ. *Ecclesia turbatur per multa.* Quæ verba moraliter exponens Gualf. d. Mouetur terra, idest turbatur ecclesia per seruum cum regnauerit, idest per hominem criminosum, & seruum peccati, cum ecclesiasticę prælationis obtinuerit dignitatem. Per stultũ, cum satiatus fuerit cibo, idest per populũ imperitum, cum fastidient verbum Dei: per mulierẽ odiosam, cũ assumpta fuerit in matrimonium, videlicet cũ regulares, qui proprietati renunciauerũt, velut odiosę mulieri dantes libellum repudij, cupiditate ducti, iterum terrenis implicantur, & seruiunt. Per ancillam, cum fuerit hęres dñę suæ, quod carnales tãgit, qui carnem rõni præferunt, & voluptatẽ carnis aĩarum saluti. Non sic ergo sit in nobis, sed ancilla (s. caro) rationi subdatur, iuxta consilium angeli dicentis ancillæ Agar, Agar *Gen. 16* ancilla Sarai, reuertere ad dñam tuam, & humiliare sub manibus eius, vt sic Deo recte valeamus, d. *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ*, &c. Sed quandiu talis seruitutis, talis subiugatio serui ad dñm, & ancillæ ad dñam debet esse, subdit, d. *Donec misereatur nostri.* Misereri. n. est alterius miseriã remouere, vel terminare. Miseria autem nostra durat, quandiu præsens vita permanet, vt tactum est in præcedenti vers. Tunc ergo planè nostri miserebitur Deus, qñ finita huius sæculi vita, oĩs miseria plenè in nobis erit terminata. Interim ergo, dum viuimus, necesse est nos oculos nostros habere in manibus domini, aduersa humiliter tolerando, & carnis oculos in manibus rationis humiliter obediendo. Et hoc est quod ait, *Donec misereatur nostri.* Quamuis enim in vita beata non seruierimus Deo & ei obedientes fuerimus, non tamen cum labore, & miseria, vt nunc facimus. Vel aliter, vt ly *donec* significet ęternitatem, vide vers. 915.

Miserere nostri, domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione. 2276

HIc consequenter ostendit, quõ Deus nobiscum manet in terra. s. per compassionem, & misericordiam. Et duo facit, quia primò diuinam postulat misericordiam. Secundò suam explicat miseriã. *Quia multum.* Quantũ ad primum, sciendum, quod vbi maior est miseria, ibi magis locum habet misericordia. Quanto autem quis in præsenti vita iustior est, atque spiritualior, tanto miserabilior reputatur à malis, & amplius irridetur, & repletus despectione. Propter quod dicitur Iob 12. *Deridentur iusti à malis & despiciuntur.* Deride-

Deridetur iusti simplicitas. Quod ideo dicitur, quia mali derident, & despiciũt spirituales, qui visibilibus spretis, inuisibilia quærunt, & amant, vt hic ostendit Augustinus dicens, Omnes, qui secundũ Christum piè volunt viuere, necesse est, vt patiantur opprobria, & contemnantur ab ijs, qui volunt impiè viuere, quorum felicitas tota terrena est. Irridentur enim illi, qui fœlicitatem vocant, quam oculis videre non possunt. Et dicitur eis, Quid credis insane? Vides quod credis? Reuersus est ne aliquis ab inferis, & retulit tibi, quid ibi agatur, Ecce ego, quòd amo, video, & fruor. Despiceris, quia speras quod non vides. Et despicit te ille qui quasi tenet quod videt. Attende ipse si tenet, noli turbari, ne, dum putas esse felicem in præsenti, amittas veram fœlicitatem futuram. Noli turbari. Attende, quia non tenet, quod credit tenere. Labitur enim hoc ab illo quod tenet, vel ipse ab eo quod tenet. Necesse est enim, vt illa transeant, aut ipse per res suas, aut res suæ per illũ, per quem transeunt res suæ, qui viuus lasauerit, qui transit per res suas, qui in diuitijs moritur, quia cum moritur, non eas secum affert ad inferos. Iactat se domum habere. Quæris quam domum tuam dicis? Respondet, Quam mihi dimisit pater meus. Et ille, Vnde habuit hanc domum? Auus noster illi illam dimisit. Recurre & ad proauum, & attauum, nõne inde potius terreris, quia multos attendis transisse per illam domum, & neminem ipsorum illam secum tulisse ad æternam domum? Pater tuus hic eam dimisit, transiuit per illam, sic & tu transibis. Sic ergo transitum habetis in domo vestra, stabulum est itinerantium, non habitatio commanentium. Et tamen quia nos, quæ futura sunt, speramus, & in futuram fœlicitatem suspiramus, & nondum apparuit, quòd erimus, quãuis iam filij Dei sumus, ideo repleti sumus despectione, idest, contemptu ab ijs, qui fœlicitatem quærunt, vel habent in præsenti sæculo. Quibus consideratis, iustus à Deo petit, *Miserere nostri, domine, miserere nostri*, &c. Hoc ideo geminat, quia corpus passionibus, & anima opprobrijs laborat. Necesse est ergo, vt miserearis, quia multum repleti sumus despectione.

Felicitas hic esse non potest.

1. Ioã. 3.

A Sed attende, quòd veniat tempus miserationis, quo iusti à tali despectione liberati, æternaliter ipsi despicient malos, dicentes: Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus meus. *Psal. 53*

Quia multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus, & despectio superbis. 2277

Hic magis suam explicat miseriam. Vbi aduerte, quod anima quandoque pro toto homine accipitur, quia principalior pars est hominis. B Vnde Matth. 6. ait Iesus, Nolite soliciti esse animæ vestræ, quid manducetis &c. Dum ergo Psalm. dicit, quod anima nostra multum repleta est (scilicet despectione) idest, totus homo, & quo ad animam & quo ad corpus. Et qualiter hoc fit, manifestat, d. *Opprobrium abundantibus.* Vbi per abundantes accipe diuites huius mundi, qui temporalibus abundant, quibus iusti, & pauperes facti sunt opprobrium. Similiter & despectio superbis, quia superbi humiles despiciunt. Sed attende, quòd non solum iusti sunt opprobrium abundantibus, & despe- C ctio superbis, verumetiam quandoque miseri peccatores ipsos iustos despiciunt. Vnde & latro cum Christo crucifixus, ipsum Christum blasphemãdo despiciebat. *Luc. 23.* Sed tales licet temporalibus bonis, & prosperitate non abundent, abundant tamen præsumptione, & malitia, quando contra iustos insurgunt. Vnde hic ait Augustinus: Aliquando etiam ipsi, qui in flagello aduersitatis temporalis sunt positi, nobis insultant. Inuenies enim aliquem pro merito iniquitatum suarum, siue occulto Dei iudicio, siue manifesta damnatione, mitti in carcerem, portare catenam, D & ipse etiam iustis insultat. Et cum ei dictum fuerit, Quare non bene vixisti? ecce quo venisti malè viuendo. Ille respondet, Quare illi, qui bene viuunt ista patiũtur? Sed illi propterea patiuntur, vt probentur, vt tentationibus exerceantur, & flagellis proficiant, quia flagellat Deus omnẽ filium, quem recipit. Et, si vnicum sine peccato flagellauit, & pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo debemus nos flagellari, qui fecimus quare flagellemur?

Iusti deridentur à malis & patiẽtib. malis.

lemur? Et cum ista dixerimus, illi adhuc de infelicitate superbiunt,& afflicti nondum humiliati respondent,& dicunt, Ista sunt verba vanorum Christianorum, qui credunt,quod non vident. Insultant ergo nobis,& qui abundant,& etiam qui in calamitate sunt positi. Insultauit enim Christo & latro,qui cum ipso crucifixus erat. Insultant ergo qui abundant, & qui non abundant. Quare ergo Psalmista solum abundantes nominat,dicens,quòd sumus opprobrium abundantibus? Sed aduertite,quòd etiam superbi,& pauperes abundant. Nam nisi abundarent,superbi non essent. Alius enim abundat pecunia,& inde superbus est. Alius abundat honorib., & inde superbus est. Et quod peius est, qui non abundat pecunia, iustitia sibi videtur abundare aduersus Deum. Et tales in calamitatibus positi, se iustificant, & Deum accusant, dicentes, Quid male feci? Et,si cogitat se multa fecisse,dicit, Multos video multo peiora fecisse,& nihil pati. Et talis iniustus contra Deum abundat, quia videtur sibi Deum erga ipsum iniustè agere, & quod ipse patiatur iniustè. Sic ergo omnis,qui iustos despicit,ipse abundat superbia, licet temporalibus bonis sit egens. Et hoc est,quod ait Psal. quòd *sumus facti opprobrium abundantibus, & despectio superbis*. Pro eodem enim hic accipiuntur abundantes,& superbi, & opprobrium, & despectio.

PSAL. CXXIII.

N*isi quia dominus erat in nobis: dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis.*



ITVLVS huius Psal.est idem quod titulus præcedentium Psalmorum gradualium, scilicet Canticū graduum. Et exponitur sicut in primo Ps.graduali,scilicet Ps.119. De materia autem huius Psal. quantum ad literam, sciēdum quòd vt habetur 2.Reg.5. quòd post mortem Saulis,tribus Iuda vnxit Dauid in regem, & super tribum Iuda solam regnauit septem annis cum dimidio, quia cæteræ tribus sequebātur Isboseth filium Ionathe

E filij Saulis.Ipso autem Isboseth mortuo, vniuersæ tribus Israel venerunt ad Dauid in Hebron,& vnxerunt eum in regem super totum Israel. Quod cum audissent Philistæi, timentes ne Dauid confirmaretur, & prosperaretur in regnum, & principijs volentes obstare, vniuersi congregati sunt vt pugnarent contra Dauid, & ipsum interficerent. Tunc Dauid tantam multitudinem contra se cernens,timuit, & consuluit dominum, dicens, Si ascendam contra Philistæos, & trades eos in manus meas? Cui respondens dominus, ostendit ei modum,quo contra Philistæos

F deberet ascendere, dicens, Gyra post tergum Philisthinorum,& venies ad eos ex aduerso pyrorum. Et, cum audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium, quia tunc dominus egredietur ante faciē tuam, vt percutiat castra Philisthijm. Fecit itaq; vt præceperat ei dominus, & percussit Philisthijm. Hanc ergo victoriam de Philistæis habitam virtute domini,qui erat cum Dauid, & in populo eius, ipsi domino attribuens Dauid istum Ps.fecit,dicens, *Nisi quia dominus erat in nobis*, &c. Et duo facit,quia primò victoriam habitam Deo ascribit,

G secundò de dicta victoria Deo gratias agit,ibi, *Benedic dominus*,&c. Dic vt Nicol. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum, sciēdum quòd quintus gradus nostræ spiritualis ascensionis est beneficiorum Dei recognitio, siue gratiarum actio; Vnde sancti videntes qualiter in præsenti vita multis periculis implicantur,multis circundantur hostibus, quàm multis tentationibus impugnantur, quibus resistere sine Dei adiutorio non possunt, ideo de ipsorum liberatione exultantes, & hanc à Deo recognoscentes,in isto Psal. Deo gratias agunt,confitentes,

H quod nisi dominus adiuuisset eos,ipsi periculis succubuissent. Et hoc est quòd dicunt, *Nisi quia dominus erat in nobis*,&c. Sed hic vnum est aduertendum, quod in istis Psal.gradualibus Psal.loquitur quandoque vt vnus solus in singulari,sicut fecit in omnibus præcedentibus, dicens, Ad dominum cū tribularer clamaui,&c. Leuaui oculos meos,&c. Quandoq; verò loquitur vt multi in plurali, vt hic, dicens, *Nisi quia dominus erat in nobis*, &c. Simi-

Vnus homo sunt oēs Christiani, et oēs ut vnus.

Similiter & in sequẽtibus. Quod ideo studiosè actum est, vt ostendat, quod ratione vnitatis fidei omnes fideles sunt vnus homo, & vnus homo est omnes. Et hanc rationem hic tangit Aug. dicens, Cantãt ergo ascendentes, & aliquando tanquam vnus, aliquando verò tãquam multi, quia & multi vnus, quia vnus Christus, & in Christo membra Christi, cum Christo vnum faciunt. Et horum omnium membrorum caput in cœlo est, corpus autem etiamsi laborat in terra, non est præcisum à capite suo. Siue ergo vnus cantet, siue multi cantent & multi homines vnus homo est, quia Christus vnus est, & omnes Christiani membra sunt Christi. Hæc ergo membra Christi quid cantant? Amant enim, & amando cantant, & desiderando cantant. Aliquando cum tribulatione cantant, & aliquando exultando cantant. Tribulatione nostra in præsenti sæculo, spes verò nostra, & consolatio de futuro sæculo. Et nisi in tribulatione præsentis sæculi, consoletur nos spes futuri sæculi, perimus. Gaudiũ ergo nostrum, fratres, nondum est in re, sed iam est in spe. Spes autem nostra tam certa est quasi iam perfecta sit permittente veritate, quæ nec falli, nec fallere potest. Hinc est ergo, quod sancti quamuis in præsenti nondum sint à periculis liberati, sed realiter à tribulationib. afflicti, tamen quia spe certi sunt de liberatione futura, ideo gratias agentes cantant quasi iam liberati, dicentes, *Nisi quia dominus erat in nobis*, &c. Quibus visis, accedo ad diuisionem ps. Diuiditur ergo ps. iste in duas partes, quia sancti primò se à Deo liberatos esse cognoscunt, secundò ex hoc Deo gratias agunt: ibi, *Benedictus dominus*. Prima in duas, quia primò suam liberationem Deo attribuunt, secundò periculorum grauitatem exprimunt, ibi, *Cum exurgerent*. Quantum ergo ad primum sciendum quòd propriè ista verba sunt sanctorum, qui iam pericula mundi Dei adiutorio euaserunt. Sed nos in isto mundo adhuc constituti, spe eleuati, in illorum numero nos constituentes, cum illis etiam ista verba canimus. Isti quia in re iam liberati, nos autem quia in spe. Et hoc est, quod hic ait Aug. Respiciunt sancti tribulationes, quas passi sunt, & considerant in eo iam loco, & beatitudine se

A constitutos, considerat quæ transierunt, quò peruenerunt, & quod liberari non poterant, nisi manus liberantis affuisset. Vnde hoc considerantes, gaudentes dicunt, *Nisi quia dominus erat in nobis*, &c. supple liberati de mundi periculis non essemus. *Dicat nunc Israel*, scilicet, quæ, & quanta Dei adiutorio euasit, quæ non euasisset, nisi quia dominus erat in nobis. Istos ergo beatos qui iam euaserunt Ps. nobis constituit intuendos. Constituamus ergo & nos illos in corde iam triumphantes. Et tanquam ibi etiam simus, sicut in priori ps. dictum est. Stantes erant

Spes in cœlestib. nos facit habitare.

B pedes nostri in atriis tuis, Hierusalẽ, nondum tamen ibi erant, sed in via erant. Sed tanta erat perueniendi spes, vt adhuc in via positi, & laborantes, iam sibi illic constituti viderentur. Sic & nunc ponamus nos in illo triumpho, qui erit in futuro sæculo, quando exultabimus, morte iam consumpta, iam coniuncti angelis, & exultantibus cum rege nostro. Ibi ergo spe, & corde constituti, cogitemus quid euasimus, quæ scandala, quas tribulationes mundi, quas persecutiones infidelium, quos dolos omnium hæreticorũ, quas suggestiones diaboli, quas cupiditatum conflictiones. Omnia ista quis euaderet, nisi dominus esset in illo? Nos

C ergo spe ibi constituti, dicamus, *Nisi quia dominus erat in nobis*, quis illa euaderet? *dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis*. Hoc ideo duplicat, quia duplicia sunt pericula, quibus impugnamur, scilicet corporis, & animæ. Notandum autem, quòd quamuis Deus sit in omnibus hominibus, quinimmo in omni re per essentiam, potentiam, præsentiam, non tamen est in omnibus hominibus per suum adiutorium & gratiam, vt deducit Magister, lib. 1. dist. 37. De hoc vide

D versic. 11. 293.

Cum exurgerent homines in nos, fortè viuos deglutissent nos. 2279

HIc exprimit periculorum grauitatẽ, quã per Dei adiutorium euadimus. Quæ grauitas consistit primò in persecutione paganorum, secundò in persecutione tyrannorum, ibi, *Cum irasceretur*: tertiò in multiplicatione aduersitatũ, ibi,

Tor-

Peccant aliqui viui, et aliqui mortui.

Torrentem. Quantum ad primũ, sciendũ quod persecutio paganorum ad hoc fuit, vt nos à cultu veri Dei separet, vt ad culturã deducat idolorum. Verumtamen notandum, quod ad culturam idolorum aliqui inducuntur viui, & aliqui mortui. Viui colunt idola, qui cognoscentes veritatem (s. solum verum Deum esse colendum, & non idola, quia nihil sunt) tamen timore pœnarum pressi, Deum verum negant, & idola colunt. Mortui verò idola colunt idolalatrę, qui veri Dei cognitionem non habentes, credunt idola virtutem diuinã continere, & illa debere coli. Certum est autem, quòd grauius peccat primi, quàm secundi, quia directè contra consciẽtiam agunt. Ad propositum ergo, Psal. considerans persecutionem paganorum contra fideles, vt ad culturam idolorum illos absorbeant, dicit quod nisi dominus fuisset in eis, ipsos adiuuando, quòd ipsi infideles suis persecutionibus, fideles viuos ad culturam idolorum absorbuissent. Et hoc est quod ait, *Nisi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines* (scilicet infideles) *in nos, forte viuos deglutissent nos*. Et istam sententiam hic ponit Aug. dicens, Ij sunt, qui viui absorbentur, qui à paganis persecuti, scientes idola non esse colenda, timore consentiunt. Surrexerunt enim quidam persecutores, & dixerunt hominibus, Thurificate idolis nostris, quod si nõ feceritis, occidemus vos. Illi autem, quamuis veritatem cognoscentes, amauerunt hanc vitam, & dulcedo vię huius tenuit eos, quia plus dilexerunt ea quæ videbant in terra, quàm illa, quæ promisit Deus, quæ nondum videbant. Vnde plus retinentes ea, quæ videbant, excluserunt de cordibus suis dominum. Et sic quia non erat in eis dominus, viui absorpti sunt, quia thurificantes idolo, sciebãt nihil esse idolum. Nam, si aliquid putarent idolum esse, mortui absorberentur. Cum autem sciunt nihil esse idolum, & nouerunt omnia gentilium sacrificia vana esse, & tamen faciunt, quod volunt persecutores, viui absorbentur. Sed ideo viui absorbentur, quia non est in eis dominus. In quibus autem est dominus, occiduntur, & non moriuntur. Isti ergo, qui passi sunt, & non consenserunt persecutionibus, exultant & dicunt, *Nisi quia*

Absorbẽtur aliqui viui, et aliqui mortui.

E *dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, forsitan viuos absorbuissent nos*. Et dicit forsitan, ne excludat libertatem arbitrij, quę ad peccatum cogi non potest. Item notandum, quòd in scriptura homo accipitur multipliciter, scilicet aliquando propriè, & sic solum dicitur homo, qui viuit secundum rationem, vide vers. 558. Aliquando verò dicitur homo, qui secundum carnem viuit, & non secundum rationem, vide vers. 799. Et sic idololatræ dicuntur homines, quia secundum carnem viuunt, non secundum rationem. Et sic hic accipitur homo, cum

F dicitur, *Cum exurgerẽt homines in nos* &c.

Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. 2280

Hic ponitur tyrannorum persecutio. Vbi sciendum quod tyranni, & infideles duplici modo persequebantur fideles, scilicet primò blanditijs, & adulationibus. Et si sic non poterant illos peruertere, tunc ipsos persequebantur minis, & verberibus. Persequebantur enim eos primò blanditijs. Cum enim inceperit homo ascendere, & proficere,

G statim linguas dolosas patitur, blandas ad perniciem, blandas ad malam suasionem, vt puta dicentes, Quid facis? quare hoc facis? Nonne potes tu aliter Deo seruire? Tu solus es, qui vis hoc esse, quod alij non sunt. Et, si inueneris alios qui similia fecerunt, illa dolosa lingua statim dicit, Illic hoc facere potuerunt, forte tu non poteris. Tu aggredieris, & si deficias melius erat non incipere &c. vt de lingua dolosa habes versic. 2251. Quando ergo vident, quòd blanditijs optatum obtinere non possunt, se ad iram, & furorem conuertunt, & verba, flagellaq; inferunt vt quos blandis vincere nõ possunt,

H asperis vincant, vnde iam apertè sæuiunt, iam flagellant, & persequuntur vt furibundi; & hoc est, quod de isto secundo genere persecutionis hic ait Psal. *Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos*. Vbi notandum, quod hic per aquam intelliguntur populi peccatores, qui sicut aqua semper tendunt ad ima. Quibus consentientes, absorbentur ab eis. Sed illi, qui non consentiunt,

Aqua populos malos significat.

eorum

eorum minas spernentes, & verbera, illæsi per istas transeunt aquas, more filiorũ Israel, qui illæsi aquas maris transierunt, in quibus Aegyptij submersi fuerunt. Et hoc est, quod ait August. *Dum irasceretur furor eorum in nos*, &c. Iam irascuntur, iam apertè sæuiunt. Aquam autem dicit populos peccatores. Quicunque autem consensisset illis, aqua illum operuisset. Moreretur enim morte Aegyptiorum, non transisset exẽplo Israelitarum. Et sic est sensus, *Cum irasceretur furor eorum in nos* (idest, cum apertè nos persequerentur, vt furibundi, & inhumani) *nisi quia dominus erat in nobis, forsitan aqua absorbuisset nos*, idest, illi populi furibundi absorbuissent nos, quia nisi dominus nos iuuisset, timore pœnarum illis consensissemus, & sic operti absorpti fuissemus. Vel per aquam intellige mundi pœnalitates, & aduersa, vide ver. 1089. Et tunc est sensus, *Aqua absorbuisset nos*, idest, ab illis pœnis, & aduersitatibus absorpti fuissemus, quia timore pœnarum ad ipsorum malam voluntatem nos inclinati fuissemus, nisi quia dominus erat in nobis. Et attende, quòd dicit, *forsitan aqua absorbuisset nos*. Nam, vt dicit catholicum, sorbeo, es, idem est, quòd aliquid deuorare, vel penitus euacuare, vnde absorbere, vel obsorbere, idem est, quod aliquid valde deuorare, vel euacuare. Et sic homo absorbetur, quando malis consentiens, omni virtute, & vigore interiori euacuatur. Et sic est sensus, *Nisi quia dominus erat in nobis*, cum mali furibundi insurgerent in nos, non eis consentientes, omni virtute euacuati fuissemus.

Absorbere quid sit.

1281 *Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.*

HIc consequenter ostendit grauitatem, & multiplicitatem aduersitatum, in quibus adiuuamur à Deo. Vbi sciendum, quòd torrens dicitur fluuius, qui repentinis viribus crescit, & cum magno impetu currit, sed non diu durat, & citò deficit, & significat pœnas, & aduersitates præsentis vitæ, quæ martyres cum magno impetu inuaserunt, sed ad modicum tempus, & citò defecerunt. Vnde

Torrens significat pœnas & aduersitates.

A de Christo legitur Psal. 109. De torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. Hoc est, quia Christus aduersa huius vitę ad tempus sustinuit, propterea fuit super omnem creaturam exaltatus, vt declarat Apostolus ad Phil. 2. dicens, ꝙ quia Christus factus est obediens patri vsq; ad mortẽ crucis, ideo Deus exaltauit illum, & dedit illi nomẽ, ꝙ est super oẽ nomen &c. Consimiliter & nunc martyres finitis ipsorum pœnis, & cruciatibus, morteq; gustata, nunc ad gloriam sublimati, exultantes dicunt, *Torrentem pertransiuit anima nostra*, idest pœnam, vel mortẽ temporalem, B & breuem, pp ꝙ & nunc gloriam habemus æternã. De hoc torrente vide ver. 1975. Vnde hic ait August. Aqua ista, s. persecutionum, torrens est. fluit cum impetu, sed transitura est. Torrentes enim dicuntur fluuij, qui repentinis viribus crescunt, magnũ habent impetũ, si quis incurrerit, trahitur, si in illo non est dominus. In quo autem dominus est, transit torrentẽ anima ipsius. Adhuc fluit torrẽs iste, quem iam transierunt animæ martyrum. Adhuc quandiu sæculũ hoc nascendo, & moriendo currit, torrens est. Hinc persecutiones, hinc flagella, hinc mortes. C De isto torrente bibit primus caput nostrum, de quo dictum est, De torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. Vnde ad maiorem huius torrentis expressionem subditur, *Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem*. Vbi notandum, quòd secundum Augustinũ hic *forsitan*, idem est, ꝙ an putas. Et est sensus, *Forsitan*, &c. idest, an putas quòd aĩa nostra transierit aquã intolerabilem? certè non, quia torrens fuit citò euanescens. Dicunt ergo martyres, Putas quòd anima nostra transijt aquam intolerabilem? Quod ideo dicunt, quia magnitudo periculi D & pœnarum vix facit credibile quod euasit. Magnam necem pertulerunt, in magnis discriminibus fuerunt, omnino sic pressi sunt, vt penè consentirent, vt penè viui absorberentur. Iam ergo euadentes, iam securi, sed ipsius periculi magnitudinem recordantes, putas (inquiũt) pertransijt anima nostra aquam intolerabilem? Vel, secundum aliam literam, *Forsitan pertransisset anima nostra aquã sine substantia*. Sed quid sit aqua sine sub-

Forsitã idẽ est, ꝙ an putas.

substantia, hic ostendit August. dicens, Aqua sine substantia sunt vitia, & dulcedo huius vitæ, quæ inopiam habent, non substantiam, quia hæc non verè sunt, sed omnia transeunt sine fructu. Nā qui peccando lucratur aurum, & huiusmodi sine substantia est, quia & hic fidem amittit in infernum descendens, hæc non secum portat. Maius ergo amisit, vt minus lucraretur. Pecuniam auxit, fidem neglexit vel extinxit. Abūdat nescio quid in area, sed multo magis quiddam diminutum est in corde, de area gaudes, de corde non plangis? In hac aqua sine substantia perdidit ille filius prodigus substantiam, quam accepit à patre, & adhæsit vni ciuium lōginquæ regionis, idest, diabolo, pascens porcos, idest, terrenis, & immundis actibus delectatus, desiderans manducare siliquas porcorum, quæ replent ventrem, & non satiant. Ita peccata, quæ etsi ad horam delectant, veram tamen satietatem non pręstant, sed totius boni indigētiam ingerūt. Dicant ergo martyres, *Torrentem pertransiuit anima nostra*, s. pęnam tpalem, putas pertransijt aquam sine substantia, i. putas trāsierit per vitia? certè nō, quia prælegit sustinere pęnas temporales vt gloriam mereretur æternam, quàm hic in vitijs delectari, & postmodū sine fine cruciari.

Peccata dicūtur aqua sine substantia.

Luc. 15.

1282 *Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.*

HIc consequenter de ipsorum protectione Deo gratias agunt. Et diuiditur in duas partes, quia de receptis beneficijs primò gratias agunt, secundò adiutorium Deū semper habere requirūt, ibi. *Adiutorium nostrum*. Ptima diuiditur in tres partes, secundum quod de tribus gratias agunt, primò quia persecutorib. non cesserunt, secundò quia fidem conseruauerunt, ibi, *Anima nostra*, tertiò quia iam omnia pericula liberi euaserunt, ibi, *Laqueus contritus est*. Quātum ad primum, sciendum, quòd persecutores martyrum tanquam rabidi venatores, & canes quærebant capere ipsorum animas, vt s. persecutionibus pressi, consentirent eis, & sic eos perdere, & deuorare possent, sicut de diabolo dicitur, quòd est tanquam leo rugiens, quærēs quem deuoret. Sed martyres, in quibus erat Deus adiuuans eos, fortiter certauerunt, & persecutores superauerūt. Et de hoc Deo gratias agunt, dicentes, *Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum*. Vnde super hunc passum Aug. d. Venantes enim erant persequentes, & posuerunt escā in muscipulam. Quam escam? dulcedinem huius vitæ, ut vnusquisque pp dulcedinem vitæ huius mittat caput in nequitiam, & muscipula comprimatur. Sed si in te sit dominus non capieris. Clama ergo, dicens, *Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum*, quia scilicet prauæ voluntati eorū non consensimus. Notandum quoque, quòd dentes quandoque capiuntur in bonum, quandoque in malum. Nam dentes boni dicūtur prędicatores, & Apostoli, vt ostendit Greg. super illo verbo Iob 19. Derelicta sunt tantum modo labia circa dentes meos, d. Quid enim circa dentes aliud quàm labia habemus, etiamsi nulla flagella patiamur? Sed quid per labia, nisi locutio, quid per dētes, nisi Apostoli sancti designantur? Qui in hoc corpore ecclesiæ idcirco sunt positi, vt vitam carnalium correptione mordeant, eamque à duritia suæ pertinacię confringant. Vnde primo Apostolorum quasi denti in corpore ecclesiæ posito, dicitur, Macta, & manduca. Sed quia passionis Christi tempore isti dētes prę timore mortis perdiderunt fiduciam roboris, amiserunt efficaciam omnimodæ operationis, vt duo ex illis ambulantes post eius mortem, & resurrectionem, in uia loquerentur, & dicerent, Nos sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel, ideo rectè nūc dr, Et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos, confabulabantur adhuc de illo, sed iam in illo minimè credebant. Tantummodo ergo labia circa dentes eius remanserant, quia virtutē bonæ operationis amiserant, & sola de illo cōfabulationis verba retinebāt. Perdiderant morsum correptionis, & habebant motum locutionis. Labia itaq; tantūmodo circa dentes relicta sunt, quia adhuc quidē confabulationē nouerant, sed prædicare iam eū, aut mordere infidelium vitā formidabāt. Aliqn verò dentes accipiūtur in malū, & sic significāt persecutores fidelium ministros

1. Pet. 5.

Persecutores dicuntur venatores.

Dentes boni & mali.

Gregor. mor. ca. 25.

Act. 10.

Luc. 24.

Greg. 13 mor. c. 6 ministros diaboli, vt ostendit Greg. super illo verbo Iob 16. Infremuit contra me dentibus suis, & terribilibus oculis me intuitus est, dicens, Ille quippe hostis antiquus ecclesiæ, contra hanc dentibus fremit, eamq; terribilibus oculis intuetur, quia per alios crudelia exercet, & per alios, quæ exerceat, prouidet. Dẽtes namq; huius hostis sunt bonorum persecutores, atque carnifices, qui eius membra laniant, dum electos illius suis persecutionib. affligunt. Oculi verò huius hostis sunt illi, qui contra eam prouident mala, quæ faciant, quisque consilijs persecutorũ eius crudelitates inflammant. Antiquus ergo aduersarius fremit contra ecclesiam dentibus suis, dum per crudeles reprobos in ea insequitur vitam bonorum. Hanc terribilibus oculis intuetur, quia prauorum consilijs non cessat mala exquirere, in quib. hanc semper deterius affligat &c. Sic ergo dentes diaboli sunt persecutores bonorum, qui tñ martyres vincere non poterunt. Vnde & gratias agendo dicunt, *Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.* Quid aũt sit benedicere Deum, vide vers. 178. Et ꝙ multipliciter benedicimus Deum, versic. 502. Et quõ oĩa Deum benedicunt, ver. 1732.

1283 *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.*

Hic gratias agunt martyres, quia fidem seruauerunt. Ad hoc enim tota persecutio infidelium sæuiebat, vt animas fidelium caperent blandis, vel asperis. Quæ persecutio durat per totum tempus vitæ præsentis. Sed postquam martyres animam suam pro Christo dederunt, & sic euaserunt laqueos, quos hic diabolus parat, securè gratias Deo agendo clamant, dicentes, *Anima nostra sicut passer erepta est,* &c. Et bene dicit, *sicut passer,* quia passer auis est incauta, & faciliter declinat ad escam, non faciliter aduertens muscipulam, sed cum aliquem strepitum sentit, statim escam relinquens effugit. Sic & sancti martyres rõne sensualitatis suæ, faciliter inclinabantur ad escam delectationis vitæ præsentis, quàm quilibet secundum sensualitatẽ naturaliter diligit, & pœnas fugit, ac mortem. Sed, cum

Passer dicitur aia nostra.

A ad istam escam naturaliter inclinarentur ẽm sensualitatẽ, audientes strepitũ, quem Deus facit (scilicet minando pœnas æternas inferni, priuationem suæ visionis) ad istum inquam strepitum ad modum passeris, statim escam relinquentes aufugerunt. Et sic ad modum passeris de laqueo venantium sunt liberati. Et ad istum intellectum hunc passum exponit August. d. *Anima nostra sicut passer,* &c. Quare sicut passer? Quia anima incauta ad escam ceciderat sicut passer. Qũo si videas auẽ iam cadere in muscipulam, facis strepitum, vt euolet de muscipula. Sic & martyrũ iã B fortè aliqui tendebant collum in dulcedinem vitæ huius, sed dñs, qui erat in illis, fecit strepitum, s. ostendens eis pœnam gehennæ, quam mererẽtur, gloriam Dei, quam perderent, si ad escam delectationis vitæ præsentis intenderent. Et sic isto strepitu ereptus est passer à laqueo venantium. Et quid semper erit illa muscipula? Muscipula erat delectatio vitæ præsentis. Sed illis occisis, muscipula fracta est. Iam non remãsit dulcedo vitæ præsentis, per quam possent iterum capi. Si illa contrita est, nunquid passer contritus est? Absit, quia non hæserat, laqueus contri- C tus est, & nos erepti sumus. Ex quibus apparet, quòd martyres per mortem de laqueo venantium persecutorum liberãtur, quia mortuo corpore, in quo potestatem habent, solum remanet aĩa, quam violare non possunt. Vnde etsi corpus capi potest laqueo venãtium, anima tamen libera effugit. Vel aliter, istum versum exponit Hugo de sol. d. *Anima nostra sicut passer erepta est,* &c. Est aĩa nostra similis ad modũ passeris, dum in ijs, q̃ agit, vtitur exemplo calliditatis. Dũ .n. aĩa sæpius seipsam considerat, contingit quãdoque, vt ex vsu assiduæ considerationis ani D mus callidior fiat, vt in via positus inter laqueos, liber euadat. Sunt autem tres laquei. Primus laqueus venãtium est fallax suggestio dæmonum, secundus, subtilis suggestio hæreticorum, tertius, dulcedo vitæ carnaliũ. Hi laquei ponuntur in semita, in via, & in cãpo. Semita est arctior vita, via lata, cãpus spatiosus. Per arctam, & arduam semitã incedunt religiosi, per uiam latã, & rectã coniugati, per spatiosam, & deuiã voluptuosi gradiuntur. La-

Timor pęnę animam liberat.

Laquei multiplex.

X queus

queus passerem captum retinet, dum diabolus mentem possidet, vel dum dulcedo vitæ præsentis placet, seu dum hæreticus blanditijs deceptū fouet. Sed laqueus rūpitur, & passer liberatur, si abiectis carnalibus desiderijs, ac Deum anima conuertitur. Hoc autem fit, non per nostram potentiam, sed per Dei gratiam. Adiutorium enim nostrum in nomine domini.

2284 *Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.*

HIc consequenter sancti martyres gratias agunt, quia omnia hostis, & mūdi pericula, gloriosa morte intercedente, euaserunt. Hostes. n. nostri, s. mundus, caro, & diabolus, bonos solum in præsenti vita impugnare possunt, qua transacta, contra animam nihil agere possunt. Clamant ergo sancti martyres exuti à carne per mortem, *Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.* Et nota, ꝙ d. *Laqueus contritus est*, quia quamuis deceptiones dæmonis, & vitæ pręsentis semper perdurēt, tamen, morte intercedente, mortuo contritę dicūtur, quia illi amplius nocere non possunt. Contritus est ergo laqueus, non quidem in se, sed quo ad sanctos, qui ex hoc sæculo transierunt. Vnde hic ait gl. Occisis martyribus, amplius eis non restat dulcedo vitæ præsentis, qua iterum possint capi, vnde à laqueis venantium liberati dicuntur. Et ipsi venatores suis laqueis capiuntur, Psal. 9. In laqueo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Quia quanto alios ad malum conantur capere, amplius peccant, & grauioribus pœnis obligantur. Aduertendum tamen est, quod ad capiendum animas, diabolus specialiter tres laqueos parat. Primus laqueus est diuitiarum, psal. 56. Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam, quia diuitiæ ad terrena incuruant animam. 1. Tim. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. Sed iste laqueus sanctis, & beatis amplius nocere non potest, cum ipsorum mens æternis diuitijs sit satiata. Ps. 111. Gloria, & diuitiæ in domo eius &c. Secundus est laqueus voluptatum carnalium. Eccl. 7. Inueni mulierem amariorē mor-

Laqueꝰ diaboli multiplex.

E te, quæ laqueus est venatorum, & Prou. 6. Mulier preciosam viri animam rapit. Sed istum laqueum non timent beati, quia repleti sunt omni voluptate diuina. Psal. 35. Inebriabūtur ab vbertate domus tuæ, & torrēte voluptatis tuę potabis eos. Tertius est laqueus honoris, s. & vanitatis, qui est superborū. Ps. 141. In via hac, qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi. Sed istum laqueum non timent beati, quia confirmati in gratia, amplius Deo rebellare non possunt. Propter quod dicunt illud psalmi 90. Ipse liberauit me à laqueo venantium, & à verbo aspero. Glossa, in quem incidit superbus Adam. Et de istis tribus laqueis dicitur Es. 24. Formido, fouea, & laqueus super te, qui habitator es terræ. Et qui fugerit à facie formidinis, cadet in foueam. Et qui explicauerit se de fouea, tenebitur laqueo. Per formidinem intellige diuitias, quia semp timere faciunt. Vnde Iob 15. Sonus terroris semper in auribus diuitis, cum pax sit, semper insidias suspicatur. Vnde & Seneca dicit, Diues, si videt pauperem, furem suspicatur, si videt diuitem, æstimat ipsum raptorem. Per foueam aūt intellige luxuriā, Prou. 23. Fouea profunda meretrix, & puteus angustus mulier aliena. Per laqueū verò propriè significatur superbia, quæ aues (idest, pennatos virtutibus) aliquando capit. Quia vt dicit Aug. superbia semper bonis operibus insidiatur, vt pereat. Qui autem istis laqueis se capi permittit, finaliter capietur laqueo damnationis æternæ, psal. 10. Pluet super peccatoris laqueos, ignis, sulphur &c.

F

G

Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit cælum, & terram. 2285

HIc adiutorium domini, prædictis consideratis, semper cupit habere. Nullus enim sine Dei adiutorio tentationibus diaboli, carnis, vel mundi resistere posset. Propter quod dicitur 1. Machab. 3. Conuenerunt aduersum nos, vt disperdant nos, quomodo poterimus sustinere ante faciem illorum, nisi tu adiuues nos? Et ideo semper Dei adiutorium est à nobis inquirendum. Propter quod ecclesia in horis canonicis primitius ipsum postulat, d. Deus, in adiutorium meum intende,

H

intende, domine ad adiuuandum me festina. Aduerte ergo, quòd Deus multa genera personarum adiuuat, scilicet primò pœnitentes, vide ver. 957. secundò patientes, vide vers. 1921. tertiò adiuuat mendicantes, vide vers. 99. quintò adiuuat confidentes, vide vers. 2053. sextò adiuuat deprecantes, vide vers. 673.

PSALM. CXXIV.

2284 *QVi confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur in aeternum, qui habitat in Hierusalem.*



ITVLVS istius psal. est idē, qui suprà in alijs Psalmis gradualibus, scilicet Canticum graduum. Et exponitur eo modo quo suprà. De materia verò huius psalmi dicūt quidam, quòd ad literam loquitur de ciuitate Hierusalem terrestri, & de ipsius pace, & securitate, quæ tanta fuit tempore Salomonis, quòd à nullis impugnabatur. Vnde ait Salomon 3. Regum 5. Nunc autem requiem dedit dominus Deus mihi per circuitum, & non est Sathanas, neque occursus malus. Vult ergo hic secundum istos ostendere psal. quòd sicut vera pax fuit in Hierusalem tempore Salomonis, sic & illi, qui mente integra confidunt in domino, vera pace perfruentur, etsi non hic, tamen in futuro. Sed hoc stare non potest, scilicet quòd loquatur de Hierusalem ciuitate terrestri, quia dicit, *non commouebitur in aeternum, qui habitat in Hierusalem*, quia certum est, quòd illa ciuitas nunquam habuit pacem sic continuatam, quinimò postquam fuit completa, multoties fuit destructa totaliter, scilicet semel per regem Babylonis, & semel per Romanos, multis autem alijs vicibus fuit partialiter, scilicet quo ad partem murorum, destructa, vt patet in libris Regum, & Machabæorum. Et ideo dicendo, quòd hic psalm. ad literam loquitur de ciuitate cœlestis Hierusalem, de qua dicitur Apocal. 21. Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem descendentem de cœlo &c. Cuius tanta, ac talis est pax, quòd æternaliter permanens, à nul-

A lo violari potest. Propter quod dicit, *non commouebitur in aeternum, qui habitat in Hierusalem*. Est ergo hic intentio psal. cor nostrum dirigere totaliter ad Deum, vt non in mundo, vel temporalibus confidamus, sed solum in Deo. Quia talis in Deo confidentia nos saluat in periculis, & ad perpetuam pacem perducit. Notandum est ergo, quòd sextus gradus ascensionis est in Deo vera confidentia, boni Christiani, comparata solidissimis montibus. Vnde hic August. ait, Hic psal. docet nos ascendere, & eleuare animas nostras ad Deum, non intendere ad homi-

B nes, qui prosperantur in hoc sæculo fœlicitate falsa, atque ventosa, & deceptoria, vbi nihil aliud inuenitur quàm superbia, quę cor durum facit contra imbrem gratiæ Dei, ne spiritualem fructum facere possit. Præsumentes enim omnia sibi abundare, quæ videntur huic vitæ necessaria, & vltra quam necessaria, extolluntur. Et, cum sint homines per iniquitatē inferiores omnibus alijs hominibus, per superbiam omnibus alijs hominibus, se superiores putant. Hos autem aliquando intuendo, & nimis attendendo, etiam illi, qui Deum colunt, fluctuant, quasi pere- *Prosperitas superbiæ causat.*

C rit merces ipsorum. Quare colunt Deum, cum se vident in laboribus, in egestate, in ærumna, in morbo, in necessitate. Et vident alios Deum non colentes habere sanitatem corporis, abundare temporalibus, incolumitate suorum gaudere, florere honoribus eos, qui non solum Deum non colunt, sed etiam omnibus hominibus aduersantur. Istos inquam nimis attendentes, aliqui nutare incipiunt, sicut in alio Psalmo de quodam dicitur, Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, & rationem reddit, quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum *Psal. 72*

D videns. Sed credendum est sapientię Dei, quòd omnia bene, & ordinatè disponit, & facit, etiam si non videamus quomodo, neque consilium eius cognoscere valeamus, quare illa sic facit. Vnde bonum est, vt subdamus nos sapientiæ ipsius, & credamus, quia bene facit, etiam si nondum nouimus, quare sic facit. Et sic habebimus cor rectum, vt præsumamus, & confidamus in domino, & non mouebuntur pedes nostri, vt docet iste Psal. Quibus

bus visis, accedo ad psalmi diuisioně. Qui E diuiditur in tres partes, quia primo confidentis in domino ostenditur stabilitas, secundò bonorũ imploratur prosperitas, ibi, *Benefac domine*; tertiò malorum prædicitur aduersitas, ibi, *Declinantes autem*. Prima pars diuiditur in tres, quia de confidentibus in domino tria ostenduntur, primò, qui in domino confidentes dicantur, secundò à quibus in Deo confidentes custodiantur, ibi, *Montes in circuitu eius*, tertiò quòd à malis in Deo confidentes liberentur, ibi, *Quia non relinquet*. Quantum ergo ad primum, sciendum, quod hic accipitur mons Sion, & Hierusalem, F non pro se, sed pro suo significato. Nam ipsa terrena Hierusalē multoties fuit destructa, & eius ciues captiuati. Sed significat cœlestem patriam, cuius ciues molestari non possunt, quia vt dicitur Gala. 4. Hierusalem, quę sursum est, libera est. Similiter mons Sion ad literam in fine sæculi mouebitur, sed significat ecclesiam, quæ in æternum durabit. Quòd autem mons Sion significet ecclesiam, vide versic. 1128. 1719. 1724. 1970. Dicit ergo, *Qui confidunt in domino, sicut mons Sion*. Quasi dicat, Illi confidunt in domino, qui sunt sicut mons Sion, idest, qui sunt G in ecclesia Dei, & de numero bonorũ fidelium. Et tales habitant corde in cœlesti Hierusalem, & finaliter habitabunt ibi & te, & non commouebuntur in æternum. Vnde hic ait August. *Qui confidunt in domino*, &c. Si hanc Hierusalem terrestrem intellexerimus, omnes, qui ibi habitabant, bellis, & euersione ciuitatis exclusi sunt. Si enim quæras Iudæum in Hierusalem non inuenies. Quæ est ergo Hierusalem, quam inhabitantes non commouebuntur in æternum? Certè hęc est Hierusalem superior mater nostra, cui suspiramus, & gemimus in ista peregrinatione, vt ad illam perueniamus; Errauera- H mus à via, & viam non habebamus. Rex ipsius venit, & via nobis factus est, vt ad illam venire possimus. Ipsa est illa Hierusalem, in qua stantes erant pedes nostri. Ipsa est illa Hierusalem, quę ędificatur, vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Qui ergo ibi habitant, non cõmouebuntur in æternum, qui autem habitāt istam terrestrem Hierusalem, mou sunt, primò

Hierusalē significat gloriā aeternam.

Ps. 121.

corde, postea exilio. Tunc. n. moti sunt corde, quando regē ipsius supernæ Hierusalem crucifixerunt. Iam ipsum regem foras excludebant, iam illum extra ciuitatem suam excluserunt, & crucifixerunt. Et ipse eiecit illos extra ciuitatem suam, quia in domino non confidebant. Et notandum, quod confidentia est multiplex, secundum quod in diuersis rebus confidunt homines, vide versic. 2055. Confidentia autem in Deo quãta bona faciat, & quàm sit vtilis, vide vers. 133.

Confidũt multi in multis.

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc, & vsque in sæculum. 2287

Hic ostenditur à quibus in domino confidentes custodiuntur. Vbi notandum, q in scriptura per montes sancti angeli significantur, quia sicut mõtes nos protegunt, & defendunt, sic & angeli sancti. Vnde Greg. ait, Montes sunt sublimes angelorũ virtutes, quæ hic nos ministrando, & adiuuando reficiunt, quæ Deo largiente, in omni nos certamine protegunt, quorum defensione contra aduersarios ex omni latere munimur, de quibus ait psal. *Montes in circuitu eius*, i. angeli, vt Aug. exponit. Vnde istos mõtes Aug. hic dicit esse sanctos angelos, prophetas, Apostolos, prædicatores, d. *Montes in circuitu eius*, &c. Habemus ciuitatē Hierusalem, quam circundant mõtes. Quid enim sunt montes, nisi tumores terrarum? Sed alij sunt montes amabiles mõtes excelsi, prædicatores veritatis, siue angeli, siue Apostoli, siue prophetę, ipsi sunt in circuitu Hierusalem, ambiũt illam, & quasi murum illi faciunt. De his montib. scriptura sæpissimè loquitur. Ipsi sunt montes qui illuminantur à Deo, vt ab ipsis lumen descendat ad valles, vel ad colles, quia non tantæ sunt altitudinis, quantæ sunt montes, de quibus cantamus, Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Quia de scripturis sanctis in hac vita habemus auxiliũ. Sed quia ipsi montes non à se protegũt, nec à seipsis nobis consulunt, nec spes nostra debet esse in montibus, ne maledicti simus, si in creatura spem ponamus, ideo subdit, Auxilium meum à dño, qui fecit cœlum, & terram. Ipsi

Angeli dicũtur montes, prædicatores, & Apostoli. Gregor. 30. mor. c. 29.

Ps. 120.

Psal. 71 Ipsi sunt montes, de quibus scribitur, Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Mōtes magni sunt, colles minores sunt. Montes vidēt, colles credūt. Qui vident, pacem suscipiunt, & attulerūt ad eos, qui credunt. Angeli vidēnt, & annunciant quod vident, & credimus nos. Ipsi

Psal. 75 sunt montes, de quibus alibi dicitur, Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Et non dixit, Illuminant montes, sed illuminans à montibus æternis. Tales ergo montes sunt in circuitu Hierusalem. Sed ad quid isti montes sunt in circuitu Hierusalem, idest, eiuū spe habitantium in Hierusalē? Certè ad nos custodiēdum diuersis ipsorū officijs, & ordinibus. Nam Seraphin habent nos charitate inflammare, Cherubin habent veritate informare, &c. Ad ista ergo nobis exhibenda mysteria montes sunt in circuitu Hierusalem. Verum quia isti mōtes vt nos protegant, à se non habent, sed à Deo, ideo statim subditur, *Et dominus in circuitu populi sui*: quia, s. quod illi faciunt, virtute, & præcepto domini faciunt. Vnde hic ait August. Cum ergo dixisset, *Montes in circuitu eius*: ne tu spe in istis remaneres mōtibus, statim subiunxit, *Et dominus in circuitu populi sui*; vt tua spes nō sit in montibus, sed in illo qui illuminat montes. Cū. n. illa habitat in mōtibus, idest, in sanctis ipse est in circuitu plebis suæ, & munit eā spūaliter, ne moueatur in æternum.

1288 *Quia non relinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum, Vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.*

HIc ostenditur, quòd confidentes in domino, liberantur à malis hominibus. Vbi sciendum, quòd magna consolatio iustorum à malis oppressorum est, quando cognoscūt, quòd talis oppressio ad tēpus est, non perpetua, & quòd malorum prosperitas similiter ad tempus est duratura, sed non semper. Quis. n. in iustitia permaneret, si crederet, q̄ iusti æternaliter pati deberent aduersa, & mali æternaliter deberent prosperari? Certè nullus, quia nec Dei bonitatem viderent, propter quam bona agere deberent. Sed quia sciunt aduersitatem bonorum esse

A terminandam, similiter & malorum prosperitatem, ideo patienter tolerant aduersa, vt in perpetuum regnent. Et hoc est, quod ait hic psal. *Quia non relinquet dominus virgam peccatorum*, &c. scilicet æternaliter. Hoc ergo dicit ps. vt etiam bonus Christianus malis dominis ad tēpus non dedignetur subijci. Sic. n. & Christus nos suo docuit exemplo, quia qui seruit, & subijcitur etiā malo, principaliter non seruit illi, sed potius Christo, qui malis etiā ad tempus obedire præcepit verbis, & exemplo. Vnde hic ait Aug. Modo enim hic aliquantulum iusti laborant, & iniusti do-

Seruire debemꝰ et dominis malis.

B minantur iustis. Cū enim, Christo iubente, seruias homini, non illis seruis, sed illi, qui iussit. Ait enim per Apostolū suum, Obedite dominis vestris secundum carnem cum timore, & tremore in simplicitate cordis vestri, non quasi hominib. placentes, sed quasi serui Christi facientes voluntatem Dei. Sic ergo nō fecit nos Christus de seruis liberos, sed de malis seruis bonos. Si fortè dicas, Iniustum est, vt iustus, & fidelis seruiat iniquo, & infideli. Sed accipe exemplum Christi, Christus enim tanta in passione sustinens, à quib. sustinuit, nisi dominus à seruis, & à malis

Ephes. 6

C seruis? Ille autem quid eis reddidit? Certè dilectionē pro odio: Ait enim, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Si dominus celi, & terræ per quem omnia facta sunt, seruiuit indignis, rogauit pro sæuientibus, & tanquam medicum se præbuit eis, (nam & medici & arte, & potestate, & sanitate meliores seruiunt ægrotis) quanto magis non debet dedignari homo, ex animo, & bona voluntate, cum tota dilectione seruire domino et malo? Ecce, seruit melior deteriori, sed ad tempus. Ecce Iulianus extitit infidelis Imperator, & iniquus idololatra, & milites Chri-

Luc. 23.

Bonos permittit Deus à malis pati.

D stiani seruierunt infideli Imperatori. Sed vbi veniebant ad causam Christi, non cognoscebant, nisi dominū, qui in cęlis est. In causa autem mundi obtemperabant illi. Sed nunquid sic erit semper, vt iniqui imperent iustis? Certè non. Audite enim quid ps. iste d. *Quia non relinquet dominus virgam peccatorum super sortem* &c. Veniet tempus, quando vnus solus agnoscatur dominus, quādo nō relinquet dñs virgam peccatorum super sortem iustorum.

Et quare? *Vt non extendãt iusti ad iniquitatem,* &c. vt s. ad tempus iusti ferant iniquos dominãtes, & intelligant hoc non esse sempiternum. Nam, si quis iudicat, ꝙ semper erit virga peccatorũ super sortem iustorũ, statim dicet, Quid mihi prodest, quia iustus sum? semper dominabitur mihi iniquitas, semper seruus ero. Faciam ergo & ego iniquitatem, Ne autem hoc dicant, ostenditur illis, quia ad tempus potest esse virga peccatorum super sortem iustorum, sed non semper, vt non extendant iusti ad iniquitatẽ manus suas, s. ad faciendum iniquitatem, sed ad ferendum. Melius est. n. iniquitatem ferre ꝗ̃ facere. Permittit aũt Deus ad tempus virgã peccatorum super fortem iustorum, vt s. iusti à malis opprimantur, & persequantur, & hoc ad purgationem, & meritum bonorum, & ad ampliorem damnationem malorum, vt ostendit Greg. d. Iustus quippe dñs, & suos permittit temporaliter opprimi, & violentorum maliriam nequiter augeri, vt, dum electorum vita in purgatione teritur, illorum nequitia consumatur. Quisquis itaque bonorum vitam persequitur, tũc peiore vltione damnatur, cum nulla ei aduersitate resistitur. Et tunc fortioris iræ periculis subiacet, cum prosperè peragit, quod nequiter concupiscit, quia videlicet superni vindicta iudicij ad futura eũ supplicia seruando deseruit, cui hic in malo obuiare contempsit. Hinc. n. per psal. dominus dicit, Dimisit eos secundum desideria eorum, & ibunt in adinuentionibus suis. Hinc rursum dicitur, Non est virga Dei super illos.

Peccatorum prosperitas est ad damnationẽ eorum.

Gregor. 26. mor. c. 14. 15

Psal. 80

2289 *Benefac, domine, bonis, & rectis corde.*

HIc bonorum imploratur prosperitas. Vbi aduertendum quod quamuis in particulari ignoremus cui finaliter Deus bonum faciet, dando scilicet æternum præmiũ, quia nescimus in particulari quis finaliter bonus erit aut malus, tamen generaliter scimus ꝙ omnibus bonis & rectis corde Deus faciat bonũ. Et sic psal. rogat pro eo quod scit esse futurum, quia ipse Deus ad nostrum desiderium bonorum agendum, à nobis vult rogari, etiam de illo quod ipse æternaliter se facturum disposuit. Et sic psal. rogat, dicens, *Benefac, domine bonis,* &c. Notandum autem, quod inter omnia signa, quæ aliquem hominem bonũ esse ostendunt, maximum est humilitas, quando scilicet laudatus non extollatur. Quia bonitas exterius ostẽsa an sit vera vel ficta, maximè probat exhibita laus, quia si per laudẽ laudatus extollitur, talis fictè bonũ erat, si autem ex hoc magis humiliatur, talis uerè bonus existit. Quod declarans Greg. ait, Cum humanæ linguæ de bono attestatione laudamur, occulta pulsatione requirimus quid de nobisipsis sentiamus. Superba enim mens, & cum de se falsa dicuntur, exultat, quia nõ apud Deum qualiter viuat, sed qualiter apud homines innotescat excogitat. Iudicium. n. de se omnipotentis despiciens, & solummodo hominum quærens, inter auditas laudes attollitur. Et quia solum hoc quæsierat, de brauio operis lætatur. At contra bonorum cor, bona quæ de se audit, aut minimè recognoscit, & quia falsa dicuntur, metuit, aut certè etsi adesse veraciter scit, eo ipso formidat, ne ab æterna Dei retributione sint perdita, quo hæc considerat hominibus diuulgata, pauetq; vehementer, ne spes futura muneris in mercedem permutetur transitorij fauoris. Qua ex re agitur, vt bonorum animus magno laudum suorum igne crucietur. Et subdit, Nam qualis sit quisque (scilicet bonus, an malus) in eo ꝙ laudatur ostenditur. Hoc. n. signo bonitas Tobiæ cõcluditur, Tob. 14. vbi dicitur, quod ipse, & omnis generatio eius in vita bona, & sancta permansit, ita vt acceptus esset tã Deo, quàm hominibus. Quis autem dicatur rectus corde, vide vers. 480. Item nota quod sicut Deus benefacit bonis, & rectis corde, sic & nos multis personarum generibus debemus benefacere, vt posui in dictionario meo, litera Benefacere.

Bonus cognoscitur quã do laudatur.

Gregor. 22. mor. cap. 9.

Benefacere multis debemus.

Declinantes autem in obligationes adducet dominus cum operantibus iniquitatem. pax super Israel. 2290

HIc malorum prædicitur aduersitas. Vbi notandum, quod declinare est idem, quod ab vno loco ad alium remoueri, vel de vno proposito ad aliud variare, ideo secundum quod diuersa sunt loca,

Declinare duplex.

loca, vel propositum diuersum, duplex est declinare, scilicet bonū, & malum. Quia quando terminus à quo est malus, & ad quem bonus, tunc declinare est bonum, sic enim scribitur Ps. 33. Declina à malo, & fac bonum. Quando verò econtrario, terminus à quo est bonus, & ad quem malus tunc, declinare est malum, Psal. 118. Maledicti, qui declinant à mandatis tuis. Et isto modo accipitur hic, cum dicitur, *Declinantes*, scilicet à mandatis Dei. Qui sunt ergo hic declinantes? Illi scilicet, qui propter Deum virgam peccatorum ad tempus sufferre nolunt. Qui visa prosperitate malorum, & bonorum aduersitate, scandalizantur. Et ideo ne hic aduersis inuoluantur cum iustis, sed magis cum malis temporali prosperitate lætentur, à bono ad malū se conuertunt. In quorum persona dicitur, Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns, quia non est respectus mortis eorū, &c. Et de istis hic dicitur, *Declinantes autem*, &c. scilicet amore præsentis prosperitatis, & aduersitatis timore à vijs domini. Istos (inquam) tales declinantes adducet dominus in obligationem, quia tales permittit Deus cadere in laqueum culpæ, & finaliter eos obligat, idest fortiter ligat laqueo damnationis æternæ. Iniquitas enim ligat fortiter malos, & eos ad interitum æternum cadere facit, Psal. 19. Ipsi autem obligati sunt, & ceciderunt, vide vers 276. Sed qualiter tales declinantes obligantur, subdit, *Cum operantibus iniquitatem*, idest, simili culpa, simili pœna ligantur cum illis, quorum prosperitatem temporalem zelantes eorum iniquitatem sunt secuti, qui scilicet eorum præsentem lætitiam amauerunt, & futura supplicia non crediderunt. Ex quo apparet, quod pari sententia, & culpa feriuntur, qui mala exempla alijs tribuunt, qui aliorum mala imitantur exempla, qui alios ad peccandum inducunt, & qui inducentibus consentiunt. Quia vt ait Apostolus Rom. 1. Qui enim talia agunt (scilicet, qui declinant à mandatis domini) digni sunt morte æterna, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, qui, scilicet facientes imitantur. Facientes enim, & consentientes pari pęna puniuntur. Consequenter autem ps. concludit post obligationem malorum

Psal. 72

Facientes, & cōsentiētes pari pęna puniuntur.

A finalem bonorum prosperitatem, dicens, *Pax super Israel*. Israel namque videns Deum interpretatur. Quis autem propius videt Deum, nisi qui Deum suis imitatur operibus? Ecce Christus Deus homo factus non zelauit super iniquos pacem peccatorum videns, sed patienter iniquos tolerauit ad tempus. Et ideo in pace factus est locus eius. Consimiliter ergo qui illum vident, qui illum imitantur, pacem hæreditabunt, quæ pax Christus est. Dicens ergo, *super Israel*, vno enim verbo omnia bona dicit, quia vno nomine (quod est pax) propria bonorum hæreditas notatur, quæ Christus est. Ipse enim

B est pax nostra, qui fecit vtraque vnum & ipse dabitur illis, qui erunt Israel, idest, Dei imitatores, sicut & pœna æterna dabitur imitatoribus malorum. Quia enim videntes siue imitantes Deum, à diabolo hic continuè impugnantur qui aduersatur Deo, ideo quanto hic cum hoste durior pugna insurgit, tanto cum Deo intimior pax generatur. Quanto enim quis ab vno contrariorum elongatur, tanto plus accedit ad aliud. Vnde & Grego. ait super illo verbo Iob 5. Et bestiæ terræ pacificæ erunt tibi. Notandum quod non

C ait pacatæ, sed pacificæ, quia videlicet pacem nobiscum non habent, sed quia pacem faciunt. Hostes quippe humani generis insidiantur nobis, & affligunt, sed afflicta mens tanto magis ad ęternam patriam reditum diligit, quanto in hoc ærumnoso exilio laboriosius viuit. Et verius se gratiæ sui adiutoris humiliat, cum contra se insidias hostium acriores pensat. Bestiæ ergo terræ pacificæ fiunt electis, quia maligni spiritus cum bonorum corda aduersantes deprimunt, hoc nolentes, ad amorem domini impellunt. Inde ergo cum Deo pax robustior oritur, vn-

D de nobis ab aduersarijs durior pugna generatur. Ex quibus apparet, quòd quanto quis in præsenti vita virga peccatorum magis præmitur, si fit Israel (idest per imitationem Deum videat) vide maiori pace cum Deo copulatur, sicut quanto quis maiori prosperitate mundi iniquus exaltatur, à Deo magis separatur. Et hoc est, quod ait, *Pax super Israel*.

Ephes. 2.

Greg. 6. mor. c. 21

Pax cū Deo generatur ex aduersitatib. mundi.

PSALM. CXXV.

2291 *IN conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.*



ITVLVS istius psal. est idem, qui in alijs suprascriptis gradualibus psal. positus est, scilicet Canticum graduum: Qui titulus exponitur vt supra. De materia verò psalmi, quo ad literam, iste psal. agit de liberatione populi à captiuitate Iudæorum facta per Nabuchodonosor regem Babyloniæ. A qua liberatus fuit populus per Dariũ regem Persarum & Cyrum, vt patet primo Esdræ. Quæ liberatio causam magnæ lætitiæ dedit ipsi populo Iudæorum liberato. Et quantum ad expositionem istam literalem, dic vt Nicol. de Ly. Quantum autem ad expositionem propheticam, sciendum, quod quandiu sumus in præsenti vita, in nobis manet fomes peccati, siue lex membrorum, quæ captiuos nos ducit sub peccato & diabolo, & non solum in illis, qui sunt iniqui homines, & scelerati, sed etiam in spiritualibus hominibus. Propter quod dicebat Apostolus Rom. 7. Ego autem sum carnalis homo, venundatus sub peccato. Et infra, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Quod ideo dicit, secundũ glos. ibidem, quia Adam seipsum pro dilectatione cibi vetiti captiuauit, & vendidit. Ac per hoc omne semen eius subiectum fecit peccato, & captiuum, vt potestate sui vti non posset circa obedientiam legis. Nam præuaricatione Adæ, atque, vt ita dicam, dãnosa negotiatione venditi sumus. Solet enim hic mos inter vendentes, & emantes seruari, vt is qui cupit alieno domino mancipari, aliquid precij pro iactura propriæ libertatis à suo consequatur emptore. Quod inter Adam, & serpentem manifestum est intercessisse. Ille enim precium libertatis noxiæ à serpente accipiens, à naturali libertate discessit. Maluit enim se perpetuę eius dedere serui tuti, à quo vetiti pomi lethale prẽmium acceperat, quàm conditioni pręcepti Dei astringi. Et ita omnem suæ posteritatis

Adam vendidit nos diabolo & captiuauit.

E progeniem eius subdidit famulatui, cuius ipse effectus est seruus. Vendere nos potuit, sed redimere nos non valuit. Quãdiu autem sumus in præsenti vita, in ista captiuitate manemus, vnde suspiramus & gemimus expectantes ab ista captiuitate redemptionem. Vnde & Apostolus ait, Rom. 8. Nos ipsi primitias spiritus habentes, intra nos gemimus, expectantes redemptionem corporis nostri, quæ scilicet erit quando de præsenti sæculo liberati, cũ corpore glorioso resurgemus. Nos enim Christus suo sanguine redemit, sed effectum huius redemptionis nondum percepimus, percipiemus autem in futuro.

F Ad propositum ergo Ps. hanc redemptionem corporis nostri præuidens, ex resurrectione corporis Christi, ac totius hominis felicitatem futuram, ipsam nobis pronuncians per modum præteriti, à gemitu captiuitatis nos absoluens, multam nobis ingerit consolationem, d. *In conuertendo dominus captiuitatem Sion*, scilicet ecclesiæ suæ, idest considerando q ipsam conuertet, *facti sumus sicut consolati*. Iste est ergo septimus gradus ascensionis spiritualis, scilicet contemplatio futuræ libertatis à captiuitate præsenti, per quam ad seminandum opera bona accendimur.

G Quibus visis, accedo ad psalmi diuisionem. Diuiditur ergo iste psal. in duas partes, quia primo futuræ libertatis ostenditur iocunditas, secundo præsentis captiuitatis ostẽditur vtilitas, ibi, *Qui seminant*. Prima in duas, quia primo ponitur futurę libertatis contemplatio, secundò eiusdem imploratio, ibi, *Conuerte, domine*. Prima in duas, quia primò ponitur dictæ libertatis contemplatio, secundò ex hoc gentium ad fidem conuersio, ibi, *Tunc dicent*. Prima in duas, quia ex contemplatione dictæ liberationis primò gaudium concipitur, secundò conceptum gaudium exprimitur, ibi, *Tunc repletum*.

H Quantũm ad primum, sciendum q captiuitatem nostram conuertit dominus in libertatẽ dupliciter, scilicet in spe, & in re. In spe conuertit, quando post passionem suam ipse caput nostrum immortalis surrexit, & ascendit in cœlum, per hoc nobis spem resurrectionis tribuens, & gloriæ cœlestis. Sed in re ipsam captiuitatem conuertet in vltima resurrectione, & beatificatione.

Potest

Potest ergo vtroq; modo intelligi, primò de conuersione spei, quam. f. fecit, dum ipse immortalis surrexit, quia per hoc nobis spem ingerit in hac valle miseriæ nostræ futuræ, f. resurrectionis. Ideo hoc notans d. *Facti sumus sicut consolati*: idest, sicut cõsolationem accipientes, qꝫ non potest intelligi, nisi vt sumus in præsenti. Nam vt hic ait Aug. *In conuertendo* &c. *facti sumus sicut consolati*, idest, gauisi sumus, tanquã consolationem accipientes. Consolatio aũt non est nisi miserorum, & gementiũ, quare ergo consolati sumus, nisi quia adhuc gemimus? Gemimus quidem in re, sed consolamur in spe. Cum autem res transierit de gemitu, gaudium veniet æternum, vbi opus non erit consolatione, quia nulla miseria fatigabimur. Potest etiam intelligi de conuersione in re, quãdo scilicet beatificabimur. Vbi aduerte, qꝫ ista captiuitas præsentis vitæ figuratur per captiuitatem Babylonicam, qua terminata, populus prius captiuatus ascendit ad Hierusalem, quia scilicet, finita captiuitate præsentis miseriæ, ad cœlestem Hierusalẽ ascendemus realiter. Vnde hic ait Augustin. Quomodo terrestris Hierusalẽ vmbra est cælestis: sic & Babylonica vmbra est vitæ præsentis, & captiuitas Babylonica vmbra est captiuitatis vitę presentis. Vnde, sicut pòst septuaginta annos ille populus in Babylonem captiuatus, liberatus redit ad suam ciuitatem Hierusalem, sic & captiui huius mundi post septuaginta annos liberati, ad cœlestem Hierusalem reuertent. Septuaginta enim anni significant omne tempus, quod septem diebus voluitur. Cum transierit autem omne tempus, tunc redimus & nos ad patriam nostram. Babylonia enim est mundus iste, quæ interpretatur confusio. Videte si non est confusio tota vita humana, quicquid agant homines in spe uanas, quando cognouerint quid agunt, erubescunt. Quare laborant? filijs meis (inquit) laboro. Et ipsi cui? filijs suis. Et ipsi quibus? filijs suis. Nemo ergo sibi. Confusio ergo est tota ista vita rerũ humanarum nõ pertinens ad Deum. Ab ista ergo confusione conuertit dominus captiuitatem nostram, quando tristitia nostra conuertitur in gaudium, quando qui nunc lugent, consolabuntur, quando in cœlesti Hierusalem gaudium nostrum erit plenũ. Tunc ergo facti sumus (idest, erimus) sicut consolati. Sed fortè dicens, Cum ibi erit verum, & plenum gaudium, quare dictionem similitudinis apponit dicens. *Sicut consolati*: & non dicit simpliciter facti sumus consolati? Ad quod dicendũ quòd istæ dictiones, sicut, quasi, & tanquam, quandoque exprimunt similitudinem & non veritatem, quandoque veritatem & non similitudinem, quandoque verò vtrumque, vide versic. 3. Vnde istam dubitationem hic mouet August. & soluit dicens, Quare autem *sicut consolati* ait, & non ait cõsolati? Respondet, Non autem hoc verbum *quasi* semper ad similitudinem ponitur: sed quandoq; ad proprietatem refertur. Exempla de communi locutione hominum accipiamus, Quomodo vixit pater, sic filius: Ad similitudinẽ hoc dicitur. Et sicut pecus moritur, ita & homo moritur, ad similitudinem dicitur. Quando autem dicimus, Fecit sicut vir bonus, nunquid non est vir bonus, sed solum similitudinem habet viri boni? Fecit tanquam iustus: hoc Tanquam, non negat eum iustum esse, sed proprietatem eius ostendit. Fecisti sicut senator: ergo non solum senator, imò quia iustus es, ideo sicut iustus fecisti, & quia bonus es, sicut bonus fecisti. Sic & hic, quia isti sunt vere consolati, ergo sunt sicut consolati.

Cõfusio est vita præsens.

Vide Greg. 2. mor. exponẽs illud Ps. In circuitu impij ambulãt. ait, In circuitu impij ambulant, ga

dum interiora non aperiũt, in exteriorũ labore fatigantur. Sicut, tã quã, quasi, multipliciter accipiun tur.

Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. 1292

HIc gaudium conceptum exprimitur. Vbi aduertendum, quòd hic versus exponi potest de gaudio iustorum in præsenti, & in futuro. In præsenti enim sicut perfecta dilectio tendit in proximum, vt non solum quis seipsum, sed etiam vt se diligat & proximum. Sic non solum gaudet hic iustus de conuersione sua à vitijs ad gratiam, vel de peregrinatione huius vitæ ad gloriam: sed etiam de conuersione proximi. Et sicut est plena charitas, quæ amat sicut seipsum proximum suum: sic est plenum gaudium, quo de proximo suo gaudet, vt de seipso. Sic ergo quilibet iustus considerans præfatæ captiuitatis conuersionem, in se, & in proximis gaudium habet in spe.

Et

Et hoc est, quod hic ait, *Tunc repletum est gaudio os nostrum*: scilicet, quando consideramus conuersionem nostram, & proximorum. Item notandum, quod sicut corpus habet os suum, quo corporaliter, & extrinsecè loquitur, sic & anima habet os suum. Vnde hic loquitur de ore cordis, & animæ, nō de ore corporis. De ore enim cordis procedit omne bonum, vel malum quod nos mundat, vel quod nos inquinat, de quo dominus ait, Matth. 15. Quæ procedunt de ore, inquinant hominem. Non enim de ore carnis, sed cordis loquitur. Non enim si ore carnis nominas furta, & alia mala, ex hoc immundus efficeris: nā & Christus illa nominabat: sed dū illa cogitas, etiamsi sileas. Et ne quis illud acciperet de ore corporis, ibidē dominus quasi exponendo subiunxit, dicēs, De corde exeunt cogitationes malæ, &c. Est ergo sensus, *Tunc repletum est gaudio os nostrum*, idest, cor nostrum: Quod alijs verbis replicat, d. *Et lingua nostra exultatione*. De lingua enim cordis loquitur qua Moyses tacens clamabat ad Deum. Et sic accipitur os & lingua pro ipso corde. Vnde hic ait Aug. *Tunc repletum est gaudio os nostrum*. Os, fratres mei, quod habemus in corde, quō impleri potest gaudio? Non enim solet impleri, nisi aut cibo, aut potu, aut aliqua re tali missa à nobis. Et qn̄ os plenum habemus, loqui non possumus. Sed aliud os habemus intus, s. in corde. Vnde quicquid procedit, si malum est, inquinat nos, si bonum est, mūdat nos, &c. Vel aliter, totū potest intelligi de gaudio, quod erit in re, s. cum erimus in patria, hic n. gaudium nostrū plenum esse non potest, quia hic mens nostra satiari nō potest: sed in patria erit plenum, & perfectum gaudiū, quia ibi quilibet erit satiatus. Et quanto quis plura fuerit in ista captiuitate hic passus, tāto maiori gaudio ibi replebitur, vt ostendit Greg. super illo verbo Iob. 5. Mœrentes erigit sospitate, dicens, Merentes enim dominus sospitate erigit, quia ij, qui eius desiderijs accēsi prospera fugiūt, aduersa patiuntur, cruciatus persequentiū tolerant, atq; seipsos per lamenta castigāt, tanto sublimiorem tunc sospitatem suscipient, quanto nunc a cunctis mundi gaudijs deuotè moriuntur. Hinc enim per Salomonem dicitur, Cor, quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. Humana etenim mens amaritudinem animæ suæ scit, cum æternæ patriæ desiderijs accensa peregrinationis suæ pœnam flendo cognoscit. Sed in eius gaudio non miscebitur extraneus, quia qui nunc à mœrore compunctionis alienus est, tunc particeps ad lætitiam consolationis nō erit. Hinc est, quod in euangelio veritas dicit, Amen amē dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Et iterum, Vos nunc tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vob. s. Et hoc est, quod alijs verbis nunc dicit Psal. *Tunc repletum est gaudio os nostrum*: idest, erit. Accepit enim præteritum pro futuro, ratione certitudinis habitæ per reuelationem.

Os duplex, scilicet corporis, & cordis.

Gaudiū beatorū erit secūdū mensurā tribulationum hic habitarum.

Gregor. 6. mor. cap. 8.

Prou. 14

Ioan. 16.

Tunc dicent inter gentes, Magnificauit dominus facere cum eis. 2293

Ponitur hic gentium ad fidem conuersio. Et diuiditur in duas partes, quia primò ponitur conuersionis gentium occasio, secundò ipsarum gentium conuersio: ibi, *Magnificauit dominus*. Quantum ad primum sciendum quod fidelium patientia, quam in tormentis perferebant, vt præsentem vitam despicerent cum suis delectationibus, & pro fide Christi gaudenter eligerent mortem, multos gentiliū cōuertit ad fidem. Sic etenim de Christo dicitur, quod videntes populi eius passionis patientiam, & quod in passione pro crucifixoribus orauit, vltra quinque milia conuersi sunt, vt ait Hieron. Sic & conformiter in passionibus aliorum sanctorum, quia videntes infideles martyrum constantiam, quod quāto plus cruciabantur, tanto fortiores efficiebantur, scientes quod hoc excedit omnem naturalem virtutem, ad Deum conuertebantur videntes qualiter Deus suos sanctos magnificabat, vt patiendo, fortiores persecutoribus essent. Et hoc est, quod ait Psalm. *Tunc* (scilicet quando infideles videbunt passiones fidelium) *dicent inter gentes*, idest, gentiles infideles admirando, dicent inter se (*dominus magnificauit facere*

Passio (alias patientia) sanctorum erat causa cōuersionis infideliū.

re cum eis idest, ipsos magnificauit. Vel aliter videntes gentes signa, & miracula grandia facta per Apostolos & alios sanctos, conuertebantur, & illos magnificabant. Sic.n. dicitur Act. 5. quod per manus Apostolorũ fiebant signa, & prodigia multa in plebe, & magnificabat eos populus, scilicet, quia illos Deus potestate bonorum magnificauerat: idest, ipsos fecerat magnos. Similiter etiam de fidelibus dicitur, Quos prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, & quos iustificauit, hos & magnificauit. Glos. quia illos magnificauit cum genere virtutum. Et notandum quod Deus generaliter hominem multis donis magnificat, propter quod dicit Iob, Quid est homo, quia magnificas eum? Quod exponens Greg. ait, Hominem Deus magnificat, quia largitate rõnis ditat, infusione gratię visitat, honore collatę virtutis exaltat. Cumque per semetipsum nihil sit, esse tamen eum cognitionis suæ participem, benignitatis munere concedit. Sed erga eundem magnificatum hominem cor suum dominus apponit, quia post dona iudicium exerit, merita subtiliter pensat, vitæ pondera vehementer examinat. Et tanto ab eo post districtius pœnas exigit, quanto hunc impenso munere largius præuenit. Item nota quòd nos magnificando Deum, Deus magnificat nos, quia tunc magnificatur Deus in nobis. Vide versic. 272. 503. 551.

Rom. 8. *Greg. 8. mor. ca. 21.*

2294 *Magnificauit dominus facere nobiscum: facti sumus lætantes.*

HIc ponitur ipsarum gentium conuersio, & consequenter consimilis magnificatio. Ista enim possunt esse verba primorum fidelium, qui missi per orbem ad Christum prædicandum, prædicatione & miraculorum operatione, gentes ad fidem conuerterunt, quod sibipsis non attribuentes, sed virtuti domini, dñt, *Magnificauit dominus facere nobiscũ:* quia scilicet verbis nostris dedit efficaciã operationis, vt non tã verbis quàm signis corda penetremus infidelium. Ex quo magnum Apostoli, & primi prædicatores sumebant gaudium. Propter quod dicitur Act. 13. Disseminabatur autem verbum

Magnificauit Deus fideles cõuersos ex gẽtibus.

A Dei per vniuersam regionem: discipuli autem replebantur gaudio, & spiritusancto. Vel possunt esse verba gentium ad fidem conuersarum, quæ fide recepta à Deo magnificatæ sunt in doctrina prædicationis, & in miraculorum operatione, sicut primi fideles. Nonne doctores ex gentibus ad fidẽ conuersi, Christi fidem elucidauerunt, & ipsam mundo prædicauerunt? Quàm enim magnificatus fuit Dionysius cõuersus ex gentibus, in Christi fide, & prædicatione? Similiter considera August. Ambr. Hieron. & reliquos ecclesiæ doctores, qui de infidelitate gen

B tium ad tantum culmen fidei, & prædicationis deuenerunt, vt fidei seminatores, & defensores efficerentur. Sicut ergo, quo ad prædicationem magnificauit dñs facere cum Apostolis electis ex Iudæis, sic & cum doctoribus ex gentib. electis. Si aũt vis attendere ad signorum operationem, nonne eandem ptãtem habebant conuersi ex gentibus, quã priores habuerunt Apostoli? quia surdis auditum restituebant, mutis loquelam, claudicantib. gressum, cœcis visum, mortuis vitam, vt puta, Laurentius signo crucis cęcos illuminabat: Martinus tres mortuos suscitauit, & sic de alijs. Conuersi ergo ex genti

C bus ęquali honore cum primis Apostolis se magnificatos à Deo lætantes, gratias Deo agentes dicunt, *Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.* Magnificauit dominus facere cum gentibus, quę per totum orbem ad ecclesiam confluunt, & redemptionis Christi participes efficiuntur. Vnde hic ait August. Videte, fratres, si modò ecclesia non illud dicit inter gentes per totum orbem terrarum. Videte, si non ad ecclesiam nunc currunt toto orbe terrarum. Dicunt ergo inter gentes captiui redituri peregrini,

D suspirantes ad patriam suam. Quid dicũt? *Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.* Nũquid ipsi secum benefecerunt? Ipsi male secum fecerunt: quia sub peccato se vendiderunt, Redemptor venit, & benefecit cũ illis, quia magnificauit eos. Vnde & dicunt, *Magnificauit dominus facere nobiscum*, &c. Propter quæ omnia ipsis ex gentibus conuersis, dicit Apostolus, Lætamini gentes cum plebe. Plebs namque Dei dicebãtur *Rom. 15* ipsi

ipsi Iudæi, ex quibus fuerunt primi prædicatores. Vel aliter. Ista est vox martyrum, qui videnres magnam constanriam, & patientiam in suis passionib. eis à Deo datam, lætanter gratias agunt, dicentes; *Magnificauit dominus facere nobiscū*, &c. sicut & alij illos videntes dicebant, Magnificauit dominus facere cum eis &cæt. vide in præcedenti versic.

2295 *Conuerte, domine, captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro.*

POnitur hic imploratio liberationis captiuitatis præsentis, & miseriæ. Vbi aduertendū, ꝙ iste textus intelligitur de dupliti captiuitate, scilicet culpæ, & miseriæ. Primò igitur intelligitur de captiuitate culpæ. Cum enim captiuitas dicatur à capio. pis, & vt habetur Prou. 5. Iniquitares suę capiunt impiū, meritò ipsa peccata nos captiuare dicuntur. A quibus per aduentum nostri redemptoris sumus liberati, qui sua inæstimabili charitate nos lauit à peccatis nostris in sanguine suo, vt dicitur Apocal. 1. Aduentum ergo redemptoris, quo à peccati captiuitate liberemur, implorabat Psal. d. *Conuerte, domine, captiuitatem nostram*, &c. Pro cuius declaratione sciendum, ꝙ torrens dicitur fluuius, qui non continuè aquis abundat, sed flante vento australi magis aquis abundat, quia ventus australis veniens à meridie est calidus, & per consequens soluit niues & glacies, & in aquā conuertit. Et sic flante austro, torrentes soluuntur à siccitate sua, & abundant aquis, & currūt. Sic & moraliter. Torrens est vita nostra, quæ peccatis frigida manet & congelata, & sic carens aqua, currere non potest: sed flante vento australi, qui est calidus, s. Christi charitate in sua passione peccata nostra fuerunt soluta, & sic torrens iste abundans aquis gratiæ, qui prius ligatus peccatis currere non poterat, ad patriam currit, & proficit. Quærens ergo Psalm. aduentum redemptoris quo à captiuitate peccati sua charitate soluamur, sub torrentis similitudine loquimur, d. *Conuerte domine*, &c. Et istum intellectum ponit August. hic d. *Conuerte, domine, captiuitatem*, &c. Nondum erat conuersa captiuitas, s. tempore Psal. quia

Torrens est vita nostra.

E nondum redemptor venerat. Ait ergo, Sicut conuertitur torrens in austro, sic conuerte captiuitatē nostram. Sed quid hoc est? Cum enim scriptura moneret de operibus bonis, ait in quodā loco: Sicut glacies in sereno, ita soluentur peccata tua. Ergo peccata ligabant nos, quomodo frigus ligat aquam, ne currat. Et ligati frigore peccatorum, gelauimus. Auster autem est ventus calidus, quādo autem flat Auster liquescit glacies, & implētur torrentes, & aquis impleti currunt. Gelaueramus ergo in captiuitate, cōstringebant nos peccata nostra. Flauit auster Spiritus

Auster significat Christi charitatem.

F sanctus aduentu Christi, dimissa sunt nobis peccata, soluti sumus à frigore iniquitatis, & sic tanquam glacies in sereno, soluuntur peccata nostra. Curramus ergo ad patriam, quasi torrens in Austro. Et hoc alijs verbis postulabat Sapiens, dicēs, Surge, Aquilo (idest cessa flare) & veni, Auster, & persla hortū meum, & fluent aromata illius. Aquilo.n.est vētus frigidus, & significat peccati frigiditatem: Auster autē ventus calidus, & significat Christi charitatem. Dum ergo cessat Aquilo, & flat Auster, hortum conscientiarum nostrarum perflat, & tunc fluunt, & currunt

Peccatū congelat animā.

Cant. 4.

G aromata bonorum operum. Vel aliter, hoc intelligi potest de captiuitate miseriæ & pœnæ, quam continuè in præsenti vita patimur, quam conuerti in gaudium patriæ Psal. postulat, dicens, *Conuerte domine captiuitatem*, &c. Conuertitur enim captiuitas ista, quando de miseria huius vitæ transimus ad patriam. Hic enim fletus, & gemitus: ibi gaudium, & exultatio. Vnde hic air August. In præsenti enim vita diu laborauimus, & laboramus, etiam bene facienres. Nam ipsa vita humana quam ingressi sumus, miseria est laboribus plena, doloribus, periculis, ærumnis

H & tentationibus. Nolite ergo hic seduci gaudio terū humanarum: flenda in rebus humanis aduertite. Poterat ridere prius puer, qui nascitur. Quare ergo à fletu incipit viuere? Ridere nondum nouit, quare plorare iam nouit? quia cœpit ire in ista vita, & sic de illis captiuis est. Hic ergo flet, & gemit: sed patriam suspirat, vt ad æternum gaudium perueniat, dicens, *Conuerte domine, captiuitatē nostram*, &c. Vel aliter, Torrens aquis congelatis siccatus

catus ligatur ne currat, qñ Iudęi zelo inuidiæ constricti, ad Christi fidē non poterāt accedere, sed, austro flante (.i. spiritusancto) à frigore inuidiæ resoluti, vt torrens repletus aquis, ad Christū affectuosè cucurrerunt. Et ad istū intellectum inducit istum versum Greg. dicens, Quo maiora virtutū miracula Christus ostendit, eo infideliū mentibus grauioribus inuidię torpor excreuit, atq; inde contra dominum Iudeorū plebs infidelis obduruit, vnde humilis populus ante actam duritiā, quæ se astrinxerat, emolliuit. In gelu enim versi fuerāt, qui, viīis miraculis, inuidentes dicebant, Ecce, mundus totus post eū vadit. Conspiciebant signa, cernebant per ministros miracula, totumq; iam mundū secuturum fidei prędicamēta præuidebant. Et tñ quo spiritussanctus mundū repleuerat, eo illorum mētes arctius inuidiæ malitia ligabat. Aqua ergo in gelu versa fuerat, dum eunte post eum mūdo, Iudęa inuidia pigra remanebat. Sed quia supernæ ptāti suppetit, etiam tātæ crudelitatis duritiam soluere, atq; ad amandum se ēt corda infideliū liquare: ideo post ex hoc gelu aquas latissimas fudit. Quia postquā Iudæorum inuidiā ē. vsq; ad mortē pertulit, eorum corda prtinus ab infidelitatis duritia, amoris sui aspiratione liquefecit, vt tanto post desiderabilius ad obediendum currerent, quanto prius præceptis illius pertinacius perstitissent. Ab hoc frigidi torporis gelu Ps. solui desiderabat, cum dicebat, *Conuerte, domine, captiuitatem nostram, sicut torrens in austro.* Cōuertit quippe torrentem in aquas, austro flāte, quia mittit verbū suū, & liquefaciet ea, flabit spūs eius, & fluent aquæ. Gelu enim in aquas conuertit, quia plerumq; ex duris persecutoribus, magni prędicatores fiunt. Gelu igitur in aquā liquatur, cū torpor interni frigoris ad irrigationē, vertitur prædicationis. An Paulus gelu nō erat, qui, acceptis epistolis, Damascū pergens, in corde fideliū quasi in terra iactata verbi semina, ne ad perfectionē operta surgerēt, testringere quęrebat? Sed gelu hoc in aquā redijt, quia quos persequendo prius premere studuit, hos postmodum fluentis sanctæ exhortationis infudit, vt tanto vberior messis electorum surgeret, quanto hanc imber Dei etiā ab ore persecutoris irrigaret.

Gregor. 27. mor. ca. 21.

Conuertit Christus persecutores suos ad amorem.

A *Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.* 1198

HIc præsentis captiuitatis ostenditur vtilitas. Et primò ponitur pręsentis captiuitatis meritū, secundò præmiū, ibi, *Venientes autem.* Prima in duas, quia Ps. hic existentes primò allicit ad meritum, secundo ostendit merendi modū, ibi, *Euntes ibant.* Quantū ad primum, sciendum, ꝙ pręmij consideratio ad operandum inducit, & consideratio præmij minuit vim flagelli. Quamuis ergo laboriosus sit hic in lachrymis seminare, tamē considerato B præmio labor dulcescit. Et ideo pręmium post laborem induxit Psal. d. *Qui semināt in lachrymis* (ecce labor) *in exultatione metēt* (ecce præmium) Vnde hic ait Aug. *Qui seminant in lachrymis*, &c. Quid enim, fratres mei, ipse agricola quādo procedit cum aratro, & portat semen, nonne aliquādo frigidus est ventus, & imber deterret? Attendit cœlū, videt tristem diem, tremit frigore, & tamen procedit, & seminat? Timet enim, ne, cum diem tristē attendit, ꝙ si expectat diem lætum, tempus transeat, & nō inueniat, quod metat. Nolite ergo & vos, fratres, differre seminare, C seminare opera bona etiā cum ploratis. Sed quæ sunt semina, quæ seminare in pſenti vita debemus? Certè semina sūt opera bona, opera misericordiæ, quę cū lacrymis seminare debemus, & hoc proximis indigentibus compatiendo. Vnde hic ait Aug. Opera misericordiæ semina nostra sunt. De quibus ait Apostolus, Bonū faciētes, nō deficiamus, tempore.n. suo metemus. Itaq;, dum tēpus habemus, operemur bonū ad omnes, maximè aūt ad domesticos fide. Loquens itaq; de ipsis eleemosynis ait, Hoc autē dico, Qui parcè seminat, parce & metet. Ergo qui multum D seminat, multū metet, qui parcè seminat, parcè metet, & qui nihil seminat, nihil metet. Seminate ergo quantum potestis. Sed si parum habes vnde facias, hēs voluntatē. Qūo nihil esset ꝙ habes, si nō adesset bona volūtas, sic & quia non hēs, noli esse tristis, si est tibi voluntas. Quid.n. seminas? misericordiā. Et quid metes? pacem. Sed nunquid dixerunt angeli, Pax in terra diuitibus hominibus? certè non, sed Pax in terra hominibus bonę voluntatis. In

Semina sunt opera misericordię.

Ad Gal. 6.

Volūtas pro facto reputatur.

Eleemosyna fiat i volūtate.

In Zacheo magna volũtas, in Zacheo & magna charitas. Dimidium bonorũ suorũ dedit pauperibus:& si aliquid abstulerat, quadruplũ se promisit redditurum, vt intelligas propterea eũ sibi retinuisse dimidium, non vt haberet, ꝙ possideret, sed vt haberet, vnde debita redderet. Magna ergo voluntas, multum dedit, multũ seminauit. Ergo illa vidua, quæ duo minuta misit, parum seminauit? imò tm̃ quãtum Zacheus. Minores enim facultates ferebat, sed parem voluntatem. Si attendas, quid dederũt, diuersa inuenies: si attendas vnde dederunt, paria inuenies. Sed & est aliud vilius, quo seminato, metiũ illa messis, s. calix aquæ frigidæ. Vnde dominus ait, Qui dederit calicẽ aquæ frigidæ non perdet mercedem suam. Si ergo ille, qui habet vnde det illi, qui non habet, tantũ dedit, si de plena charitate dedit quãtum illa vidua in duobus minutis, & quãtum Zacheus in dimidio suorum bonorum, ꝙ si non habet aliquis, securus tñ sit, si adsit bona voluntas. Aliter istum textum exponit Petrus Rab. vt ly *in lacrymis* non referatur ad seminantem, sed ad illud, in quo seminatur, s. ad pauperum lacrymas. Vnde sic ait, *Qui seminat in lacrymis*, &c. Nõ sic imber terram, quo ieiuniũ lacrymæ rigant pauperum. Homo in lacrymas pauperum iactet semina ieiunij. Arescunt. n. ieiunij messes, quæ pauperũ fletibus non fuerunt irrigatæ. Cęli pluuia terrã infundit, & lacrymę pauperum irrigant cęlum. Ergo sitit cœlum, & expectat de pluuia pauperum vicem roris, quia misericordia arat cœli campos, sulcos ducit pietas. Illic misericordiam seminat qui id, quod suscipit, in manus pauperũ mittit. Ibi segetem colligit, qui misericordiam pauperi committit hic serendam. Beatus, cui seminãti sic æterna horrea perpetim præparantur. Adducit semina sibi homo, seminas maximè cum ieiunas. Nam ieiunium non germinat, si de misericordia non rigatur. Siccatur ieiuniũ in misericordię siccitate.

Luc. 19. — *Matt. 12.* — *Matt. 10.* — *Ieiuniũ lacrymis pauperũ rigatur.*

1297 ***Euntes ibant, & flebant, mittentes semina sua.***

Hic modum merendi, siue modum quo seminatur, ostendit. Vbi aduertendum, quod modus merendi in seminando opera misericordiæ indigentibus, est prius miseris per dolorẽ intrinsecum compati, & consequenter ex dolore habito compassionis miserorum succurrere necessitatibus, quoniam eleemosyna nisi ex cõpassione interiori procedat, non meretur apud Deum, vt ostẽdit Greg. super illo verbo Iob 30. Flebam super eum, qui afflictus erat, & cõpatiebatur anima mea pauperi, dicẽs, Quamuis vera compassio sit passioni proximi ex largitate concurrere, nonnunquam tamen cum exteriora abundè ad largiendum suppetũt celerius dantis manus dationẽ inuenit quàm animus dolorem. Vnde ferè necesse est, quia ille perfectè tribuit, qui cum eo quod afflicto porrigit, afflicti quoq; in se animũ sumit, vt prius in se dolentis passionem transferat, & tunc contra dolorem illius per ministerium concurrat. Nam sępe largitorem muneris facit rerum abundantia, non virtus compassionis. Qui enim afflicto perfectè compatitur, plerumq; etiam hoc indigenti tribuit, in quo ipse si dederit, angustatur. Et tũc vera est cordis nostri compassio, cum malum inopię pro proximo suscipere non metuimus, vt illum à passione liberemus. Quam scilicet pietatis formam mediator Dei, & hominum nobis dedit, qui, cũ posset nobis in non moriendo subuenire, hominibus tamen subuenire voluit moriendo, quia & nos videlicet minus amasset, nisi & vulnera nostra susciperet, nec vim nobis suę dilectionis ostenderet, nisi hoc, quod à nobis tolleret, ad tẽpus ipse sustineret. Passibiles quippe & mortales nos repetit, & qui nos existere fecit ex nihilo, reuocare videlicet ẽt sine sua morte potuit à passione. Sed, vt quanta esset virtus compassionis nobis ostẽderet, fieri pro nobis dignatus est, ꝙ esse nos voluit, vt in seipso temporaliter mortẽ susciperet, quã à nobis in perpetuũ fugaret. An nõ in diuinitatis suæ diuitijs nobis inuisibilis permanens, miris nos potuit virtutibus ditare? Sed vt ad internas diuitias rediret homo, foris apparere dignatus est paup Deus. Vnde & prædicator egregius, vt ad largitatis gratiã viscera nostræ cõpassionis accẽderet, dixit, Propter nos egenus factus est, cũ diues esset. Plus ergo nonnunq; esse dicimus compati ex corde, ꝗ dare, quia quis-

Eleemosyna ex compassione præcedere debet. — *Gregor. 10. mor. ca. 27.* — *Dilecta Christi per passionem ostenditur.* — *2. Cor. 8.*

E F G H

quisquis perfectè indigenti compatitur, minus æstimat omne, quod dat. Nisi. n. manum dantis bona voluntas vinceret, perfectè compati nesciret. Ex quibus patet, quod perfectè opera misericordiæ indigentibus seminare cupiens, prius flendo in seipso per compassionem, miseriã miseri suscipere debet. Et hoc est quod notans Psal. de veris misericordibus, dicit, *Euntes ibant* (scilicet proficiendo) *& flebant* (compatiẽdo) & hoc, *mittentes semina sua* (scilicet opera misericordiæ faciendo) Non quidẽ debet esse compassio vt affectes aliquẽm esse miserum, vt illi cõpatiẽdo semines opera misericordiæ, quia melius est vt nullus sit miser, quàm vt tu facias misericordiam Qui. n. vt faciat misericordiam, alios optat esse miseros, crudelem habet misericordiã: sicur crudelis est medicus, qui, vt exerceat artem suam, optat multos ægrotos esse, ut hic ait August. Vel aliter, iste uersus intelligitur de operibus misericordiæ spiritualibus, inter quæ præcipuum est, docere ignorãtes: maximè in ijs, quæ sunt fidei. Sic enim Apostoli per mũdum euntes semina uerbi Dei ubiq; seminabant: sed seminando flebant, quia pro fide mortem etiam corporis affectabant, quam sensualitas flendo refutat. Semen enim est verbum Dei, ut ait Saluator Luc. 8.

2298 *Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.*

Manipulos signi ficat præmiũ æternũ.

Ponitur hic præmium rectè seminantibus debitum. Per manipulos quippe, in quibus congregantur fructus ex seminibus collecti, intellige præmium iustorum, quod colligitur ex bonis ipsorũ operibus. Quod quidem iusti portabunt, qñ in fine uenientes ad ultimum iudiciũ, suorum meritorum præmia recipient. Vnde hic ait August. Et, si cum fletu seminamus, cum gaudio metemus. In illa enim resurrectione mortuorum recipiet unusquisq; manipulos suos, i. fructum seminis, i. coronam gaudiorum, & exultationis. Tunc erit triumphus lætantium, & ipsi morti insultãtium, in qua gemebatur. Sed quare tunc gaudebũt? quia portabũt manipulos suos, i. præmiũ laborum. Vel aliter, ut per manipulos intelligãtur

A opera nostra meritoria, quæ hic agimus. Nam manipulus à manu dicitur. Per manus autem significantur opera. Et sic iusti exultantes in iudicio, portabunt manipulos suos: quia cũ suis bonis operibus præsentabuntur, quæ omnia omnibus erunt nota. Sed mali ibi apparebunt vacui, quia ipsorum opera à præmio erunt aliena. Et ad istum intellectum hunc versum exponit Greg. super illo verbo Iob 6. Ambulabunt in vacuum, & peribunt, dicens, In vacuum quippe ambulant, qui nihil secum de fructu sui laboris ad iudicium portant. Alius namque adipiscendis honoribus exsudat, alius multiplicandis facultatibus æstuat, alius promerendis laudibus anhelat. Sed, quia cuncta hæc quisque moriens hic deserit, labores suos in vacuum perdit, qui secum ante iudicẽ nil tulit. At contra per legem dicitur, non apparebis in conspectu meo vacuus. Qui enim promerendæ vitæ mercedem bene agendo non prouidet, in conspectu domini vacuus apparet. Hinc de iustis per Psal. dicitur, *Venientes autem venient cũ exultatione portantes manipulos suos.* Ad examen quippe iudicij portantes manipulos veniũt, qui in semetipsis recta opera, quibus vitam mereantur, ostendunt, &c. Et nota, quòd dicit, *venient cum exultatione*, & non dicit, cum letitia, quia exultatio dicitur quasi extra saliatio, quando scilicet tanta est lætitia interius, quod etiam saltat exterius ad corpus, & per signa exteriora ostenditur. Exultabunt ergo iusti in iudicio, quia lętabuntur intus in anima, & exterius in corpore, vide vers. 343.

Manipulus signi ficat opera bona.

Greg. 7. mor. c. 17

B

Exo. 23. & 34. Deut. 16

C

PSAL. CXXVI.

D *Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam.* 2299



SALMVS hic habet titulum eundẽ vt alij Psal. graduales præcedẽtes, scilicet Canticum graduũ, nisi quod hic creditur esse Salomonis, & dicitur Canticum graduum Salomonis. Et dicit hic Rabbi Salomon, quod iste Ps. intitulatur à Salomone, non quod Salomon Psal.

Ps. istum fecerit, sed quia ipsum fecit David de Salomone. Præuidit enim Dauid, quod Saalomon filius suus ædificaturus erat domum dñi, scilicet templum. Præuidit etiam ipsum contra legē dñi acturum, maximè in eo quod accepit vxorem filiam Pharaonis regis Aegypti contra legem, quæ prohibebat Iudęos vxores alienigenas accipere. Ex quo vult quod quia egit contra legem, quòd in vanum domū dñi ædificaret. Et hoc est quod ait, *Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum*, &c. Quasi dicat, In vanum domum domini ędificat, qui transgreditur legem domini, quia melior est obedientia quàm victima. Et ad hanc sententiam applicat totam literam istius Ps. Sed in hoc quod dicit Salomonem in vanum domum dñi ædificasse, nō videtur verum, quia illa ædificatio domus à Deo fuit accepta & Deo grata, vt patet ex multis locis sacræ scripturæ, vt patet 3. Reg. 8. & 2. Paral. 7. Vnde aliter, & communis dicitur, quòd Salomon fecit istum Ps. Cognoscebat enim se non sufficere ad ędificandum domum condignam Deo, nisi ipse dominus sibi spirituale conferret adiutorium. Vnde & ipse Salomon dixit, 2. Paral. 2. Magnus est enim Deus noster super omnes deos. Quis ergo poterit præualere, vt ædificet ei dignam domum. Et sic exponendo literaliter, Ps. iste diuiditur in duas partes, vbi sciendum, quod duplex est domus domini, s. exterior, & materialis, & interior, & spiritualis. Primo ergo agit de ædificatione domus exterioris: secundò de ædificatione domus interioris: ibi, *Cū dederit dilectis suis*, &c. dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum, sciendum primò quare in titulo apponitur Salomonis, quod in titulis aliorum Ps. gradualium non ponitur. Cuius ratio est, quia hic Psal. agit de ædificatione ecclesiæ, quam verus Salomon Christus ædificauit, non Salomon filius Dauid. Ille enim Salomon, qui materiale templum ędificauit, fuit figura Christi veri Salomonis qui ædificat ecclesiā. Nam Salomon pacificus interpretatur. Quis autem verus pacificus dici potest, nisi Christus, de quo dicit Apostolus ad Ephes. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum. Ille est verus pacificus, qui duos parietes è diuerso venientes in se copula-

1. Reg. 15.

Salomon significat Christū.

Ephes. 2

E uit, quibus factus est lapis angularis. Qui ex veniente populo ex circuncisione credente, & populo ex præputio gentium, fecit vnam ecclesiam ex prędictis duobus populis. Quia igitur illius veri Salomonis Christi ille Salomon filius Dauid ex Betsabe figuram gestabat, quando templum materiale ædificauit, ideo in Psal. isto, qui agit de ædificatione ecclesię per Christū, præponitur titulus, Canticum graduum Salomonis. Est ergo octauus gradus istius spiritualis ascensionis, ædificatio ecclesiæ facta per Christum, in quo spes nostra est ponenda, non autem in Salomone filio

F Bersabee. Quia ille Salomon quamuis multa sancta præcepta, & salutaria sacramenta scripserit, à spiritusancto doctus, tamen mulierum amator fuit, & reprobatus à Deo, vt etiam amore mulierum idolis sacrificare cogeretur, vt hic ait Augu. Ex quo apparet, quod nunquam in præsenti vita est aliquis tantus peccator, vt de ipso sit desperandum, sicut nec quis tam sanctæ vitæ, vt de ipso non sit timendum, quia cadere potest Salomonis exemplo. In omnibus seruanda est humilitas. Intentionem ergo mouet iste Ps. ascendere per humilitatem. Quibus visis, accedo ad Psal

G mi diuisionem. Hic enim agitur de ædificatione ecclesię facta per Christum. Et quia duplex est ecclesia, scilicet, militans in præsenti vita, & triumphans in futura, ideo Psal mista duo facit, quia primò agit de ædificatione, & statu ecclesiæ militantis, secundò de ædificatione, & statu ecclesiæ triumphantis: ibi, *Cum dederit*. Prima pars diuiditur in tres partes, quia primò ostendit à quo ecclesia militans ædificatur, secūdò à quo gubernatur, ibi. *Nisi dominus custodierit*: tertiò à quo dissipatur: ibi, *Vanum est nobis*. Quantum ad primum sciendum, quod domus Dei dici

H tur ecclesia, in qua Deus vt in domo habitat per gratiam, quam domus ecclesiæ sola increata sapientia ædificare potest, de qua dicitur, Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, &c. Quæ omnia de domo ecclesiæ militantis exponit Greg. dicens, Domus sapiētię ecclesia vocatur, quæ sapientia septem columnas excidit, quia ab amore præsentis sæculi disiunctas ad portandam eiusdem ecclesię fabricam mentes prędicantium erexit.

Domus dicitur ecclesia.

Prou. 9. Gre. 33. mor. c. 21 Sapiētia ædificauit domum ecclesia.

Quæ

Quæ pro eo ꝙ perfectionis virtute subnixæ sunt, septenario numero signantur. Immolauit victimas, quia vitam prædicantium mactari in persecutione permisit. Vinum miscuit, quia diuinitatis, & humilitatis suæ pariter nobis arcana prædicauit. Mensam quoq; proposuit, quia scripturæ sacræ nobis pabula aperiendo præparauit. Ancillas etiam suas misit, quæ ad arcem nos, atque ad ciuitatis mœnia vocarent, quia prædicatores infirmos, abiectosque habere studuit, qui fideles populos ad spiritualis patriæ ædificia superna colligerent. Vnde in euangelio dominus Nathanaelem laudat, nec tamen in sorte prædicantium numerat, quia ad prædicandum eum tales venire debuerant, qui de laude propria nihil haberent, vt tanto soli dius veritatis cognosceretur esse, quod agerent, quanto & aperte cognosceretur, quia ad hoc agendum per se idonei non fuissent. Vt ergo mira potentia per prædicatorum linguas claresceret, prius mirabilius actum est, vt eorum prædicantium meritum nullum esse. Ancillas ergo suas dominus misit, quia infirmos prædicatores mundo exhibuit, & potẽtes quosque, qui eius corpus fierent, sub terroris sui vinculo constrinxit, &c. Sic ergo Dei sapientia domum ecclesiæ ædificat, quia & prædicatores quidẽ ad hoc laborare possunt: sed sine eius adiutorio in vanum laborant. Vnde & hic ait August. Dominus Iesus ædificat domum ecclesiæ: laborant tamen multi in ædificando: sed, si non ille ædificet, in vanum laborauerunt ædificantes eam. Qui sunt, qui laborant ædificantes? Omnes, qui in ecclesia prædicant verbum Dei ministri sacramentorum Dei: omnes currimus, omnes laboramus, & ædificamus modo, & ante nos alij cucurrerunt, & laborauerunt, & ædificauerunt. Sed nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam. Et ideo quosdam videns ruere Paulus ait, Dies obseruaris, & annos, & menses: timeo ne sine causa forte laborauerim in vobis. Plangebat enim istos, quia sine causa laborauerat in eis. Nos ergo loquimur foris, ille ædificat intus. Quomodo vos audiatis, nos aduertimus, quid cogitatis ille solus nouit, qui cogitationes hominũ videt. Ipse ædificat, ipse monet, ipse terret, ipse intentum aperit, ipse ad fidem applicat sensum vestrum. Et tamen laboramus & nos tanquam operarij. Sed si ille non ædificauerit, in vanum laborauerunt, qui ædificant. Vnde & principalis ædificatio ecclesiæ soli Deo est attribuenda. Et hoc est, quod dicit Apostolus, primę Corinthiorum capitulo tertio, Neque qui plantat, aliquid est, neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus. Dei enim sumus adiutores. Vel aliter: intelligitur iste textus de domo spirituali conscientiæ, quam nullus absque Deo ædificare potest: vt, scilicet, mens nostra fiat domus, vel habitatio Dei. Et ad istum sensum hunc versum exponit Gregorius libro vndecimo Moralium, capitulo quinto, super illo verbo Iob capit. duodecimo. Si destruxerit, nemo est, qui ædificet, dicens, Omnipotẽs Deus humanum cor destruit cum relinquit, ædificat cum replet. Neque enim humanam mentem debellando destruit, sed recedendo, quia ad perditionem suam sufficit, sibi dimissa. Vnde plerumq; fit, vt cum audientis cor, exigentibus culpis, omnipotentis gratia non repletur, exterius in vanum à prędicatore moneatur: quia mutum est os omne quod loquitur, si ille interius in corde non clamat, qui aspirat verba, quæ audiuntur. Hinc propheta ait, *Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam.* Qualiter autem domus conscientiæ sit ædificanda, & dedicanda, ostendit Gualfr. super illo verbo Deut. 20. Si quis ædificat domum, & non dedicauerit eam, reuertatur de prælio, d. Dedicatio domus est solemnis quidam ad habitandum ingressus. Sed donec domus tota vel ex magna parte sit ædificata, non dedicat quis, quia nondum inhabitat eam. Itaque dum humana anima exterioribus tantum rebus intenta penitus in terris ociosa vagatur, nec secum manet, nec domum habitat. Sicque fatui quidam, qui nec in mentibus suis ædificium habent, nec in domo conscientiæ possunt manere, cũ non habeant. Cęterùm vbi iam quisq; sapere, & intelligere cœperit, domũ ædificat, nec ad insipientiam sibi: si tamen ipsam uendicat, & suæ dedicat mansioni. Fundamentum domus

Marginal notes: *Ioan. 1.* — *Aedificare ecclesiam sine Deo nullus potest.* — *Gal. 4.* — *Prædicator sine Dei gratia non proficit auditoribus.* — *Domus aia quo ædificatur, & dedicatur.*

mus illius in propria suipsius cognitione subsistit. Paries anterior in prouidentia agendorum, posterior in præteritorum recordatione. Dextrũ parietem facit prosperitatis, & sinistrum aduersitatis agnitio. Culmen domus, & tectum in consideratione diuina, & fidei ratione consistit. Hinc nempe animus in sublime porrigitur, & quandam ei exhibet vicem tecti mysterium fidei. Sed quanti hodie hanc domum ædificare sibi festinant, sed inhabitare dissimulant, affectãtes magis facultatem q̃ vtilitatẽ scientię, magis habere domum q̃ domus vsum? Videas, denique domum altam, & amplam apertis vndiq; ostijs, & fenestris patentibus, iamque solet paulatim deficere antequã dedicetur. Auctor autem eius infelix, & insipiens in plateis mendicat, & aliena hospitia circuit, cum domus eius pateat alienis. Ibi nidificant volucres, & immunda quæuis animalia cubant: illic fures cõdunt sibi: illic cõueniũt altercatores, & imprudici: illic symbola faciunt ebriosi. Vide igitur q̃ dignus sit iste, vt remittatur ab exercitu domini, & eijciatur è castris eius, qui domum quidem ędificauerit, sed in vanum, quia ipsam dedicare (idest inhabitare) contemnit, non in se manens vt manendũ agnoscit, sed in exterioribus, & vanis habitans rebus. Contra quos dr, Erunt uerba, quæ ego præcipio tibi in corde tuo, & meditaberis sedens in domo tua. *Deut. 6*

2300 *Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustrà vigilat, qui custodit eam.*

Hic ostenditur qualiter ciuitas ecclesiæ gubernatur. Vbi aduertendum quòd hic idem est ciuitas quod domus (scilicet ecclesia) quæ domus dicitur propter Dei inhabitationem, & ciuitas propter charitatis unionem. Et ideo sicut nullus potest sine Deo ædificare ecclesiam, sic nec ædificatam custodire, quia ipse Deus huius domus, & ciuitatis ædificator est, & custos. Quòd autem ecclesia dicatur ciuitas, quia ad modum ciuitatis ædificata: uide superius uer. 1475. Huius autem ciuitatis ecclesiæ custodia prælatis committitur, ut s. uigilando super gregem sibi commissum, ipsam custodiant, fidem prædicando, & defensando.

Prælati custodes sunt ecclesiæ, q̃ sine Deo custodire non possunt.

E Quorum tamen custodia, nisi dominus custodiat, non sufficit, neque vigilia. Vnde Aug. hic ait, Hæc ciuitas ecclesiæ habet custodes, quomodo habet ædificantes. Custos huius ciuitatis erat Apostolus. Vigilabat quãtum poterat super eos, quibus præerat. Nam ideo altior locus positus est episcopis, vt ipsi superintendant ad custodiendum populum. Quod enim Grę cè dicitur episcopus, hoc Latinè dicitur superintendens. Quomodo enim vinitori altior fit locus ad custodiendam vineã, sic episcopis altior locus factus est. Et de isto alto loco periculosa ratio redditur, F nisi eo ordine stemus hic vt humilitate sub pedibus subditorum simus, & pro ipsis oremus, vt qui nouit mentes subditorum, ipse custodiat. Nos ergo sicut homines custodimus, & perfectè custodire non possumus laboramus in custodiendo, sed vanus est labor noster, nisi ille custodiat qui videt cogitationes hominum. Custodit ille, cum vigilatis: custodit ille, cum dormieritis. Custodimus vos ex officio pastoris, sed sub illo pastore vobiscum oues sumus, doctores sumus, sed sub illo vno magistro in hac schola vobiscum condiscipuli sumus. Si ergo volu- G mus custodiri ab illo, qui humiliatus est propter nos, & exaltatus ad custodiendũ nos, humiles simus, &c. Ex quibus apparet, q̃ prelatorum custodia sine custodia Dei non sufficit ecclesiæ: sicut nec prædicatio ministrorũ sine diuina inspiratione. Aduertendum ergo, q̃ Deus diuersa hominum genera specialiter custodit, vide vers. 1665. Vel aliter, sicut per domum (vt dictum est in præcedenti vers.) intelligitur spiritualis conscientia, sic & per ciuitatem intelligitur vniuscuiusque mens, vel conscientia. Quia sicut ciuitas vnitatẽ intus debet habere, & munitiones, exterius H autẽ męnia, & sic & anima, &c. Qualiter aũt ista ciuitas conscientiæ sit custodienda, vide in dictionario meo, vbi custodire, parte tertia. Ex quibus omnibus apparet, quòd nos custodes sumus ecclesiæ, vel conscientię nostrę tanquam famuli, & ministri: Deus autem tanquam principalis, & dominus. Et ideo sicut nec actus serui valet sine auctoritate domini, sic nec nostra custodia sine custodia Dei Vnde istum versum ad istum sensum inducit Greg.

Anima dicitur ciuitas. Custodia ciuitatis animę qualis esse debet.

Gregor. moral.c. 21. Greg. super illo verbo Iob c.7. Quid faciam tibi, ô custos hominū, dicens, Deus custos hominum dicitur, quia si eius nos custodia misericordię protegit ante occul ei hostis insidias, nostrę sollicitationis oculus vigilans dormit: Psalmista attestante, qui ait, *Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.*

2301 *Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.*

Hic ostenditur à quo dissipatur ciuitas ecclesiæ vel conscientiæ. Dissipant. n. domum vel ciuitatē ecclesiæ, seu conscientiæ propriæ, qui fidē Christi non recipiunt, sed ipsi Christo cōtradicunt, & fidem suam impugnant. Qui tñ in vanū operantur, quia sibiipsis solū nocent, non Christo vel ecclesiæ suæ. Et hoc notans Psal. ait, *Vanum est vobis ante lucem surgere, surgite*, &c. Quid. n. propriè per lucē intelligitur, nisi Christus, qui d. Ego sum lux mundi? Et Ioan. 1. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem, &c. Dicitur enim Christus vera lux, quia omnes lucis proprietates in se plenè continet, vide supra ver. 2072. Sed quid ante lucem Christum surgere, nisi Christum nolle sequi per humilitatem, sed ei per superbiam contradicere? Nam *ante* idem est, quod contra. Et sic ante lucem Christum surgit, qui contra se erigit. Vnde hic ait August. Qui sunt illi, qui surgūt ante lucem Christum? Illi, qui se volunt præponere Christo, qui volunt hic excelsi esse, vbi humilis fuit Christus. Sint ergo hic humiles, qui volunt ibi esse excelsi, vbi excelsus est Christus. Et quis non vult esse excelsus cum Christo, vbi iam excelsus est Christus? Vis ita esse? Esto ergo hic humilis, vbi humilis fuit Christus. Qui volunt discipuli esse supra magistrū, serui supra dominum, illis dicitur, *Vanum est vobis ante lucem surgere.* Tales fuerant filij Zebedęi, qui antequam humiliarentur secūdum passionem domini, iam sibi loca eligebant alta, vbi sederent: vnus ad dexteram, & alius ad sinistram. Ante lucē volebāt surgere, & ideo in vanum ibant. Illos reuocauit ad humilitatē, d. Potestis bibere calicem, quē ego bibiturus sum? q.d. Ego veni humilis esse, & vos ante me vultis esse excelsi? Petrus etiam ante lucem surrexerat, qñ consilium voluit dare dño, vt non pateretur pro nobis. Cum. n. Christus de passione sua futura prædiceret, timuit Petrus, d. Absit, domine, à te: propitius esto tibi, non fiat istud. Ante lucem ergo volebat surgere, & luci consiliū dare, sed dominus fecit, vt post lucem iret, & lucem imitaretur, d. Vade post me, sathana, quia ante (.i. contra) lucem vis surgere. Talibus ergo ait Psal. *Vanum est vobis ante lucem surgere.* Hunc autem versum contra hypocritas Greg. exponit, qui statim vt aliquid boni faciunt, humanas laudes quærunt, non expectantes retributionem lucis æternæ. Vnde dicit, Cum primordia boni operis laudātur, dignum est, vt hoc animum non pascat operantis: ne, dum accepta laus suauiter carpitur, fructus operis intempestiuè comedatur. Hinc per Psal. veritas dicit, *Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis*, &c. Ante lucem quippe surgere est priusquam claritas æternæ retributionis appareat, in præsentis vitæ nocte gaudere. Sedendum est ergo prius, vt postea rectè surgamus. Quia quisquis se spōte hic non humiliat, nequaquam hunc sequens gloria exaltat. Sequitur, *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.* Vbi notandum, φ sedere in scriptura aliquando significat exaltationē, aliquando humiliationem. Significat. n. exaltationem, vt, cum dicitur, Sedebitis super sedes duodecim iudicantes, &c. Et Luc. 22. Videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei. Significat etiā humilitatem, & aduersitatem, vt cum de Christo dicitur, Iesus autem fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem. Fatigatio enim domini, infirmitas domini fuit, infirmitas autē, humilitas. Sic etiam dicitur in Psal. Tu cognouisti sessionē meam, & resurrectionem meam. Vbi Glos. Tu cognouisti sessionem meam, idest humilitatem passionis. Hic ergo accipitur sessio pro humilitate, & aduersitate, cum dicitur, *Surgite postquam sederitis.* Est ergo sensus, *Surgite postquam sederitis*, i. hic prius debetis humiliari, vt postea dignè possitis exaltari. Vnde hic ait Aug. Dominus noster prius humiliatus est, vt exaltaretur.

Lux dicitur Christus. *Ioan. 8.* *Ante lucē surgit qui contra Christum se erigit.* *Mat. 20.* *Matt. 16.* *Greg. 8. moral. c. 36.* *Sedere significat humilitatē & exaltationem.* *Ioan. 4.* *Ps. 138.* *Phil. 2.*

Audi Paulum dicentē, Exinaniuit semet-ipsum, factus obediens vsque ad mortem crucis. Hęc est sessio Christi. Sed audi surrectionē; Propter quod & Deus exaltauit illū, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, &c. Si vos ergo ad illud nomen festinatis, surgite: sed postq̄ sederitis, quia surgens ab humilitate, venit ad regnum. Prius ergo humiliamini, si vultis exaltari. Sed ne quis putet hic loqui de sedere honoris, sed magis passionis, & humilitatis, subdit, *Qui manducatis panem doloris.* Illi. n. manducant panem doloris, qui in præsenti vita, & valle miserię humiliantur, patiuntur, penuriantur, & lacrymanī, iuxta illud Ps. 41. Fuerunt mihi lacrymę meę panes die, ac nocte. Et Ps. 79. Cibabis nos pane lacrymarū. Vnde hic ait Aug. *Surgite postquā sederitis, qui manducatis panem doloris.* q d. Ergo & tu tuā exaltationem post mortem spera, in resurrectione mortuorum spera, quia post passionem Christus resurrexit, & ascēdit. Sed vbi dormiuit? vbi sedit? in cruce: vbi latus eius lancea percussum est, & sacramenta inde fluxerunt, vnde formata est ecclesia. Si ergo iste non surrexit nisi mortuus, nisi postquam manducauit panem doloris, quomodo tu speras exaltationē, nisi post hanc vitam? Quod notans Psal. ait, *Surgite postquam sederitis*, &c.

Panis doloris est humilitas, & passio.

2301 *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini, filij, merces, fructus ventris.*

HIc agitur de ædificatione Ecclesiæ triumphantis. Et diuiditur in tres partes, quia primò ponitur tempus quo ecclesia triumphans possidetur: secundò cœtus, à quo ædificatur, ibi, *Sicut sagitta:* tertiò gloria qua possidetur, ibi, *Beatus vir.* Quantum ad primum, sciendum, q per somnum vel dormitionem mors corporalis intelligitur, quia tunc boni vt in somno, vel dormitione requiescunt à laboribus suis. Vnde & Christus Lazari mortem annuncians discipulis suis ait, Ioan. 11. Lazarus amicus noster dormit: sed vado, vt à somno excitem eum. Vbi notandum, q quinque sunt species dormitionis, vel somni: vt ostendit Gualfred. super illo verbo Apostoli, d. Hora est iam nos de somno surgere, d. Quinque sunt species somni, præter eū, qui omnibus in vsu esse cognoscitur. Primus est speculatorius, secundus est dissimulatorius, tertius reprehensibilis, quartus damnabilis, quintus indifferēs, & cōis est omni carni. In primo est delectatio suauitatis: in secūdo vmbra dissimulationis: in tertio torpor negligentiæ: in quarto, mortificatio quædam mentis, obliuio interioris hominis claudit oculos, & vigorē sepelit rationis: quintus terrenorum actuum habet consummationē, & similiter colligit dissimiliter aliquando resurrecturos. Primū nobis cōmendasse videt sopor, qui oblatis hostijs in Abraham legitur incidisse. Sic & somnus Iacob, in quo visio spiritualis apparuit. Et ille forsitan Salomonis, in quo scientiam petijt, & accepit. Ad secundum verò non incongruè refertur, q in grauissima tempestate propter ipsum orta, Ionas iacuit sopore depressus, forte deprehendendus. Euidentius ad huiusmodi somnū pertinuit, q ventis sæuientibus, & mari intumescente, præceptor nr huius nihil sentiens, dormiebat in mari. Ad tertium somnum, q Noe temulentus, nudatus, & irrisus, demum expergefactus erubuit. In quarto forsitan somno dormiens Loth, filiarum incestu fuit maculatus. Sisara soporatus clauo tabernaculi in tēpore transfixus occubuit. Capite truncatus interijt Holofernes. Ad quintū omnes nos oportet esse paratos, quia quales nos exceperit, tales est reddis turus, & diuino exhibiturus iudicio, de quo dñs Archisynagogi filiam suscitans dicebat, Non est mortua puella, sed dormit, & Lazarum amicū suum dormire dicebat. Et primus eius testis Stephanus inter saxa frementiū, & furentium populorū feliciter obdormiuit in dño, & de quo Psal. loquitur, dicens, *Cum dederit dilectis suis somnum*, &c. De isto ergo somno, qui est somnus mortis corporalis, hic loquitur textus, dicēs, *Cum dederit dilectis suis somnum.* Quasi si quis quæreret, dicens, Dictum est, quòd debemus surgere, s. ad gloriam postquam sederimus per humilitatem. Sed quando erit hæc surrectio, & gloriæ exaltatio? Respondet Psalmista, quòd qui hic humiliantur, tunc surgent in gloria, dicens, Quando Christus dede-

Somnus est multiplex.

Rom. 13

Gen. 20

Ionę 1.

Gen. 9.

Gen. 19.

Indic. 4.

Iudith 14.

Matt. 19

Ioan. 11.

dederit dilectis suis somnum, s. quãdo dilecti Christi per somnum mortis corporalis ab hac vita liberi erũt. Noli ergo ante mortem quærere gloriam, quia post mortem seruatur, s. cum dederit dilectis suis somnum, tũc scilicet surgent dilecti Christi ad gloriam. Vnde hũc sensum hic ponit August. d. cẽs. Vt doceat te Psalmista, quasi si interrogaret, Quãdo surgam? Respondet d. *Cum dederit dilectis suis somnum.* Hoc est, cum dormierint dilecti eius, tunc surgent dilecti Christi. Omnes enim surgent: sed non omnes quomodo dilecti eius. Omnium enim est resurrectio mortuorum, sed resurgunt illi ad pœnas: sed resurgimus nos dilecti quomodo resurrexit dominus noster, vt sequamur caput nostrũ, membra eius qui sumus. Constituti ergo membra eius, & in membris eius dilecti eius, cũm somnum mortis acceperimus, tunc cum Christo gloriosi resurgemus. Noli ergo hic quærere mundanam fœlicitatem, sed prius sede in præsenti vita comedẽs panẽ doloris, vt, cum dederit dilectis suis somnum, cum Christo resurgas gloriosus. Vnde sequitur, *Ecce hæreditas domini, filij, merces, &c.* Quasi dicat, Cum dederit dilectis suis somnum, tunc illis dabitur hæreditas domini, quæ est merces felicitatis æternæ. Ecce dabitur hęreditas dñi, quæ est merces, & præmium omnium bonorum. Et, si quis quęrat, qui sunt isti dilecti, quibus post somnum dabitur merces, & hęreditas domini: respondet, ꝙ isti sunt filij, qui sunt fructus vẽtris. Vbi notandum, ꝙ Psalmista hic cõparat ecclesiam mulieri parturienti multos filios, quosdam. s. bonos, & alios malos. Sic ecclesia, (idest, pastores ecclesiæ) multos filios generant, verbum Dei prædicando. Quorũ aliqui sunt præordinati ad vitam ęternam, & inter fructum ecclesię computantur, quia tales finaliter in gratia permanent, & spectant ad hæreditatem Dei, & mercedem æternam. Et isti dicuntur fructus ventris ecclesiæ. Quosdam verò generant, qui finaliter in gratia non permanent, & isti inter fructum esse non computantur. Hic autem boni mixti cum malis non discernuntur à malis: sed tunc cognoscentur. Dicit ergo, quod illi sunt dilecti Dei, qui sunt filij ventris, scilicet ecclesię: sic quòd fructus sint ecclesiæ. Vnde hic

Ecclesia parit bonos & malos.

A ait Aug. Parit ecclesia filios coniux Christi, vnde in membris parturientis ecclesię erat Apostolus qui dicebat, Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. *Gal. 4.* Genuit illos ecclesia, parturit illos. In cuius typo Rebecca duos gestabat in vtero, *Gen. 25.* duos populos figurantes, qui in vtero matris luctabantur, gemebat illa, vim patiebatur. Sic & modò, fratres, tandiu gemitus datus est ecclesiæ, quamdiu parturit ecclesia, ipsi sunt intus & boni, & mali. Sed fructus ventris in Iacob erit, quia ipsum dilexit mater. Ambo de vno vtero processerunt, vnus amari
B meruit, alius reprobari. In dilectis ergo eius erit fructus, cui dabitur merces, & hæreditas Dei. De isto fructu ecclesiæ dicebat Christus Apostolis parturientibus, Ego posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. *Ioan. 15.* Quod dicit ad differentiam reproborum, qui etsi aliquando generantur in fide ecclesię, tamen finaliter non manent.

Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum. 2309

C OStenditur hic cœtus, à quo ædificatur ecclesia. Vbi notandum, quod per sagittas intelliguntur Apostoli, & sancti prædicatores, vt dictum est vers. 741. Dicuntur etiã filij excussorum, idest, Prophetarũ, quos vt filij sunt imitati, eorum dicta obscura excutientes, i. aperientes, & declarãtes. Excuti enim aliquid dicitur, sicut saccus excutitur, vt exeat, & pateat ꝙ intus latebat clausum. Prophetæ ergo clausa continentes sacramẽta excussi sunt ab Apostolis, & prędicatoribus, accedente eorum diligentia, & domino aperiente, & quæ abscondita erant declarantes prodierunt in lucem. Sicut Petrus Apostolus ex-
D cussit prophetam Dauid, idest, declarauit, ostendens quid intellexit Dauid cum dixit, *Act. 2.* Propter hoc delectatum est cor meum, *Psal. 15.* & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe, quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Excussit enim, idest, declarauit, quòd totum hoc non dicebat, de seipso, sed de Christo, pronuncians eius resurrectionem. Sic & Philippus *Act. 8.*

Apostoli sunt filij excussorũ, idest prophetarum.

excussit Esaiam prophetam, quādo declarauit eunucho Candacis reginæ Aethyopum verbum Esaiæ dicentis, Tanquam ouis ad occisionem ductus est, &c. Ostendēs, q loquebatur de Christi passione, & resurrectione. Consimiliter prædicatores excutiunt Esaiam prophetam, quādo declarant eius dicta obscura, vt quando dixit, Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israel aūt me non cognouit. Hoc enim inuolutum prędicatores excutiunt dicentes, Venit bos triturans de gente Iudæorum. Omnis enim, qui prædicat verbum Dei, monet bonos, obiurgat rebelles, terret malos, triturat aream, & bouis implet officium. Asinus verò est populus de gētibus veniens, vt insideat ei Christus, significatus in euāgelio per pullum asinæ, cui nullus insederat, quia ad eum nec lex missa fuerat, nec propheta, vtrique populo Christus est in præsepio, vtrique cibus est in altari. Ecce ergo qualiter illud inuolutum est excussum. Prophetæ ergo dicuntur excussi, ex quibus generati sunt Apostoli. Et ita Apostoli dicuntur filij excussorum. Ad propositum ergo volens Ps. declarare, quod per Apostolos ministerialiter fabricata fuit ecclesia, dicit de ipsis, q fuerunt, sicut sagittæ in manu potentis. Sagitta enim per manum potentis emissa, celeriter, longeq; volat. Sic & Apostoli à manu potentis emissi, scilicet ab ipso Christo, eis dicens, Euntes in mundum vniuersum, prędicate euangelium omni creaturæ, Mar. vlt. Celeriter ierunt vsque ad fines terrę, & totum orbem fide Christi repleuerunt. Est ergo sensus literæ talis: *Sicut sagittæ in manu potentis*, supple, citò longeq; volant, sic fecerunt filij excussorum, idest, Apostoli, qui sunt filij prophetarū. Quia in paruo tempore in omnem terram exiuit sonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorum. Et sic per istos ministerialiter ædificata fuit ecclesia. Istam sententiā hic ponit Aug. dicens, Vnde, fratres, hæreditas Dei facta est tā multa? hoc ideo, quia excussi sunt quidam de manu potentis tanquam sagittæ, & ierūt longè, & totam terram impleuerunt, vnde pullulant sancti. De arcu enim emittuntur sagittæ, & quanto fortius excusserit, tanto longius vadit sagitta. Quid autem fortius excu-

Esa. 1. Prædicatores excutiunt prophetas.

E tiente domino? De arcu mandat Apostolos suos. Non potest esse locus, ad quem non veniret sagitta à tam forti excussa, peruenit enim vsque ad fines terræ.

Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex ipsis: non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta. 1304

Hic ostenditur gloria, qua possidetur s. hæreditas Christi. Vbi notandum, q temporalia bona vel delectationes desiderium nostrū implere non possunt, nec satiare, vt experientia docet. Nā, si desideras

F diuitias, ex eis nō potes implere desiderium tuum, quia quò plus habētur, eò maiorē sitim accēdunt. Sic si desideras honores, sic & voluptates, nō adimplebis ex eis desiderium tuum. Quia cum mens nostra sit capax infiniti, solo infinito bono satiari potest. Cum ergo solus Deus sit verum bonum & infinitum, ipse solus mentem nostram potest replere. Et hūc desiderandum & amandum docent filij excussorum, idest Apostoli, & sancti prędicatores. Et hoc est, quod ait Ps. *Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex ipsis*, s. ex ipsis prædicatoribus, s. ex ipso Deo, quē prę-

G dicatores desiderandum prædicant. Non hoc dicit, quia prædicatores possint desiderium tuū implere: sed quia talibus obediendo, & tales imitādo, peruenis ad eum, qui implebit desiderium tuum, si autem ex Deo vis implere desideriū tuum, oportet q ipsum primò euacues omni desiderio mundi, quia ille solùm potest desiderium suū ex Deo implere, qui nō amat sæculum, qui desiderio mundi non est plenus. Funde ergo, quod portas, vt capax fieri possis ad id, quod non habes. Sequitur; *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta.* Vbi aduertendum, quod pro-

H priè porta dicitur Christus: Ego sum ostium &c. Quid est ergo loqui in porta, nisi loqui in Christo, loqui de Christo, prædicare Christū sine erubescentia, sine confusione, ipsum inimicis fidei prædicare? Hoc est enim signum, quod Christum desideras, si absque confusione coram inimicis & infidelibus ipsū prædicas. Et hoc est quod ait, *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta.* Quòd autē Christus porta dicatur vitæ cœlestis, sicut diabolus.

Deus solus implet & satiat desideriū nostrū.

Ioan. 10.

Porta vitæ Christus, porta mortis diabolus.

bolus dicitur porta perditionis, ostendit Chrysostomus super illo verbo Christi dicentis, Intrate per angustam portam: sic A
Matt.7. dicens, Porta perditionis est diabolus, per quem introitur in gehennam: porta vitæ est Christus, per quem introitur in regna cœlestia. Lata autem porta dicitur esse diabolus, non magnitudine potestatis extensus: sed effrænatæ superbiæ licentia dilatatus. Porta autem angusta dicitur Christus, non paruitate potestatis exiguus, sed humilitatis ratione collectus. Quia, quem totus nõ capit mundus, seipsum inter angustias vteri virginalis inclusit, &c. Et de ista ergo porta, quæ dicitur Christus, dicit Psalmista, *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta.* Vel aliter: porta regni cœlestis dicitur dies iudicij, per quem iusti vitam intrabunt æternam. *Porta dicitur dies iudicij.*
Quod ostendit Gregorius super illo verbo Iob 5. Conterentur in porta, & nõ erit qui eripiat: dicens, Nam sicut vrbis aditus porta dicitur: ita est dies iudicij porta regni, quia per eum ab electis omnibus ad cœlestis patriæ gloriam intratur. Vnde & hunc diem cum ad retributionem sanctæ ecclesiæ Salomõ appropinquare conspiceret, dicit, Nobilis in porta vir eius, cum sederit cum senatoribus terræ. Vir quippe ecclesiæ est humani generis redemptor, qui in porta se nobilem ostendit, qui despectus prius in contumelijs extitit, sed in iudicio sublimis apparebit. Qui cum senatoribus terræ residet, quia iudicij sententiam cum sanctis eiusdem ecclesiæ prædicatoribus decernit, sicut ipse in euangelio dicit, Vos, qui secuti estis me, in regeneratione, cum venerit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. De ista ergo porta dicit, quod qui implebit desiderium suum ex ipsis, (scilicet prædicatoribus,) non confundetur, quando scilicet Christus loquetur inimicis suis in porta. Hoc est, quando Christus loquetur in iudicio contra damnatos, ipsi damnati confundentur: sed non confundetur ille, qui implet desiderium suum ex illis, quæ prædicatores Christi annunciant, imò gaudebit, quia ducetur ad regnum, imò tunc securè Christo dicet, In te, domine, speraui: non confundar in æternum. *Greg. 6. mor. c. 3* *Prou. 31* *Matt. 19* *Psal. 30*

PSAL. CXXVII.

Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant in vijs eius. 2305



PSALMVS iste talem habet titulū, *Canticum graduum*, qui patet ex titulo præcedentium Psalmorū gradualium. De materia verò Psalmi, sciendū est, quòd omnia in antiquo testamento promissa, erant solùm quędam vmbræ, & figurę eorum, quæ in lege noua promittuntur timentibus Deum. Promittebantur enim ibi temporalia bona, quibus significabantur æterna: secundum quod dicit Apostolus, Omnia in figura contingebant illis. *1. Cor. 10* *Esa. 1.* B
Verbi gratia, dicitur, si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Per hoc significabatur quòd obedientes Deo, bona terrę viuentium possidebunt. Iste ergo Ps. ostendit bona temporalia, quæ timentibus Deum debentur, per illa significans bona spiritualia quę iustis debentur. Vult enim ostendere, quod timentibus Deum sancto timore bona ęterna debentur. Iste ergo nouus Psal. gradualium continet nonum gradum ascensus, qui est timor Dei castus. Intentio Psalmistæ est, quia nos monet vt Deum casto timore timeamus. Iste autem Psal. totus est moralis, non historialis. Quibus visis, accedo ad diuisionem Psalmi, qui diuiditur in duas partes, quia primò bona timentibus Deum debita enumerantur: secundò illa timentibus Deum, per Psal. à Deo postulantur, ibi, *Benedicat tibi dominus.* Prima diuiditur in tres partes, quia primò timoris diuini meritum præmittitur: secundò timoris præmium annectitur: ibi, *Labores*, tertiò timoris premium concluditur, ibi, *Ecce, sic benedicetur.* Quantum ad primum, sciendum quòd Glo. hic multos esse timores ostendit, dicens, quatuor timores esse præter naturalem, qui omnibus inest, scilicet timorem mundanum, siue humanum, seruilem, initialem, & castum, vel filialem. Humanus timor est, quando timemus pericula pati carnis, vel perdere bona mundi, propter quod delinquimus. Hic timor malus est, qui in primo gradu deseritur cum mundo, sed timor diuinus C D *Timoris multæ species.*

comes est per omnes gradus. Timor seruilis est, cum propter timorem gehennæ
1052 continet se homo à peccato, quo præsentiam iudicis, & pœnas metuit, & timore facit. quicquid facit boni, non timore amittendi æternum bonum, quod non amat, sed timore patiendi malum, quod formidat. Non timet perdere amplexus pulcherrimi sponsi: sed timet, ne mittatur in gehennam. Bonus est timor, & vtilis, per quem fit paulatim cōsuetudo iustitiæ, & succedit initialis timor, quando incipit, quod durum erat amari. Et sic incipit excludi seruilis timor à charitate. Et succedit deinde castus timor, quo timemus, ne sponsus tardet, ne discedat, ne offendamus, ne ipso careamus. Timor iste de amore venit. Ille quidem seruilis, vtilis est: sed non permanens in æternum, de quo hic ait Ps. *Beati omnes, qui timent dominum*, scilicet timore casto, & amore. De multiplici specie timoris domini, vide vers. 261. 487. 510. 999. Sed si quæras, qui sunt illi, qui timent dominum vero timore, casto. s. & filiali? Respondet Ps. d. *Qui ambulant in vijs eius.* Viæ autem domini in quibus ambulant timentes Deum, sunt exempla bene viuendi, quę Christus nobis reliquit, vide ver. 2089. Sed miseri peccatores, qui, relictis vijs domini, suas semper vias ambulare satagunt, de quibus ait Gregor. super illo verbo Iob 24. Oculi eius sunt in vijs eius. Vias suas peccator intuetur, quia sua cogitare, sola cernere nititur quę sibi ad commodum temporale suffragantur. Hinc etenim Paulus d. Omnes quærunt, quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. Via namq; elati, est superbia: via raptoris, auaritia: via lubrici, concupiscentia carnalis. In vijs ergo suis iniquus quisque oculos deprimit, quia his vijs solum animo suo satisfacere intendit. Vnde per Salomonem dicitur, Oculi stultorum in finibus terrę, quia hoc solum tota intentione conspiciunt, per quod ad finem terreni desiderij perducantur. Nequaquam verò peccator suæ considerationis intuitum in terram figeret, si ad sancta sui redemptoris itinera mētis oculos leuaret. Vnde per Salomonem iterum dicitur, Oculi sapientis in capite eius, quia scilicet sapiens quisq; illum tota intentione consiserat, cuius se membrum esse per fidem pensat

Via peccatoris qua sint

Greg. 17 mor. c. 4

Phil. 2.

Prou. 17

Eccl. 2.

E Has namq; humanæ conuersationis vias videre concupierat, qui dicebat, In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas. Ac si apertè spondeat, dicens, Quæ mea sunt, iam videre refugio, quia per imitationis tuæ viam pergere conuersationis gressibus inardesco. Qui enim pręsenti iam mundo cōtradicit, amoris exercitatione continua redemptoris sui vias, cordis oculis obijcit, vt mens prospera fugiat, & aduersa perferat, nihil quod demulceat appetat, nihil quod nocere creditur, pertimescat: mœrorem gaudium deputet, pręsentis vitę gaudia, damna mœ-
F roris putet, abiectionis detrimenta non timeat, sed per hęc manentis gloriæ locum quærat. has enim vias sequentium oculis monstrabat veritas, cum dicebat, Si quis mihi ministrat, me sequatur, &c. De istis ergo vijs Christi ait Ps. *Beati omnes, qui timent dominum, qui ambulāt in vijs eius.* Et nota, quod in istis vijs domini multipliciter ambulare debemus, scilicet habendo primò humilitatem in reputatione: secundò, paupertatem in rerum abdicatione: tertiò puritatem in imitatione: quartò, fidelitatem in adhæsione: quintò, discretionem in executione: sextò,
G æquitatem in operatione. Vide in dictionario meo, litera ambulare, parte prima.

Ps. 118.

Via Christi qua sūt

Ioan. 12

Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es: & bene tibi erit. 1306

Hic timoris domini præmium apponitur. Et triplex præmium ostenditur: quia primò volitiua quietata reficitur: secundò intellectiua sapientia perficitur. ibi, *Vxor sua*: tertiò sensitiua dulci pace fruitur, ibi, *Filij sui*. Quantum autem ad omnia ista, generaliter notādum, quod textus istius Psal. non potest secun-
H dum literam intelligi: quia tunc nullus esset beatus, qui literaliter hic contenta non haberet; vt puta, qui non comederet fructum manuum suarum, qui non haberet vxorem, qui non haberet filios, quia generaliter Psal. loquitur, quod dicta præmia dantur omnibus, qui timent dominum. Vnde illis enumeratis dicit, *Ecce, sic benedicetur homo, qui timet dominum.* Et in principio præmiserat. *Beati omnes.* Et sic Laurentius nō esset beatus,

non Greg. non Aug. & Hieron. Oportet ergo ꝙ ista hic pro præmio timentium Deum nomina spiritualiter intelligãtur. Etiam quia multi mali habẽt omnia ista in præsenti vita, non tñ sunt beati, nec Deũ timent. Necesse est ergo, vt sensum literalem excutiamus, & intelligamus spiritualiter, & tũc erimus filij excussorum. Notandum ergo, quòd bona hic enumerata non sunt bona vitæ præsentis, quib. mali magis abundãt quàm boni, sed sunt bona cęlestis Hierusalẽ. Et ideo de quolibet sic timente Deum concludit Psal. de prædictis bonis. *Et videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ.* Et ideo hic ait August. Si accipiamus hoc, quod hic dictum, est pro præsenti fœlicitate, vt, si contingat aliquem fidelem non habere filios, vt dicamus, Iste homo non timet Deum. Nam, si timeret Deum, vxor eius tãquam vinea fertilis esset in domo eius, non sterilis. Et si timeret Deum homo iste, filij eius circundarent mensam eius tanquam arbores oliuarum. Si enim talia dixerimus, animales sumus, nõ percipientes quæ sunt spiritus Dei. Incipiamus ergo & nos hanc literam excutere, vt simus filij excussorum. Nã, si talia cœperimus alijs prædicare, dicentes, Filij, aut, fratres mei, timete Deum, vt habeatis vxorem, & filios, & nepotes, & gaudeat domus vestra, non satagimus, vt ametur illa vita æterna, sed remanebunt in amore terrenorum. Excutiamus & nos ista, si volumus esse filij excussorum. Est .n. quidam homo, qui sic benedicitur .s. Christus, & nemo timet Deum, nisi qui est in mẽbris eius. Et sic multi homines sunt vnus homo, quia multi Christiani, sed vnus est Christus. Vnus ergo Christus caput, & corpus, quod corpus eius est ecclesia. Intelligamus ergo vocem huius vnius hominis, in cuius corpore vnus homo sumus, & ibi videbimus ista vera bona Hierusalem. Si autem ista bona hic posita terreno oculo aspexeris (.s. abundantiam filiorum, & nepotum, & fęcunditatem coniugis) non sunt ista bona Hierusalem, quia bona ista in terra morientium sunt, illa aũt Hierusalem terra viuentium est. Noli pro magno habere, si habes filios morituros. Vis habere filios nunquã morituros, & semper tecum victuros? Esto in illius corpore de quo dictum est. Vos autem estis corpus Christi & membra. Nam vt ostenderet iste Psal. quia sic est obscurus vt admoneat pulsari, sic opertus, vt velit excuti, à pluribus cępit, dicẽs, *Beati omnes, qui timent dominum.* Sed qa multi vnum corpus sunt in Christo, singulariter sequitur, d. *Labores manuum tuarum.* Quib. visis, veniamus, ad expositionem sequentium. Dicit ergo, *Labores manuum tuarum manducabis,* &c vbi ostenditur quòd in timentibus Deum volitiua quietatur. Vbi sciendum, quod Deus reddet fidelibus suis mercedem vnicuiq; secundum laborem suum, quia hic seminatur in labore, & lachrymis, ibi autẽ cum gaudio metent, & cum exultatione portabũt manipulos suos. Labores ergo nostri sunt in præsenti, sed fructus laborum in futuro. In futuro ergo manducatur fructus laborum nostrorum, dum secũdum labores pręsentes mẽs postea fruitur Deo, & fruendo satiatur, & vocatur illa satietatis fruitio, comestio, quia sicut quod comeditur, incorporatur, & appetitũ naturalem satiat, sic visio, & fruitio Dei nobis Deum summè vnit, & mentem satiat beati. Vnde hic ait August. *Labores manuum tuarum manducabis,* quia tũc erit nobiscum verbum Dei, quo pascuntur angeli. Interim modò labores, postea fructus laboris. Tunc ergo fructum laborum tuorum manducabis, & sic beatus es, & bene erit de futuro. Hic laborando beatus es per spẽ ibi manducando, beatus eris in re.

Scriptura sacra quandoque secũdum literã exponi non potest.

1. Cor. 2.

1. Cor. 12.

Vxor tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ. 2307

OStenditur hic, quòd in timentibus Deum, & beatis intellectiua sapientia perficitur, Vbi notandum, quòd in scriptura sacra vxoris nomine sapientia intelligitur, quæ & sponsa sapientium dicitur, Vnde de sapientia ait Sapiens, Hanc amaui, & exquisiui à iuuentute mea, & quæsiui sponsam eam mihi assumere, & amator factus sum formæ illius. Hæc autem vxor, siue sponsa sapientia viti comparatur, quia sicut ex vite vinum generatur, qđ lætificat cor hominis, sic ex sapientia, & notitia Dei generatur amor Dei, qui delectat mẽtem hominis,

Sap. 8.

Vxor nostra dicitur sapientia.

Sapien-

Sapientia enim, quæ est actus intellectus vel notitia, præcedit amorē qui est actus intellectus, ex quo producitur, sic suo modo in diuinis filius, qui est sapientia patris, origine præcedit spiritū sanctum, a quo producitur qui est amor patris & filij. De sapientia ergo & clara cognitione diuinitatis qua intellectus beati perficitur, dicit beato. *Vxor tua sicut vitis*, & hoc, *in lateribus domus tuæ*. Quid est.n. domus nostra, nisi conscientia, & mens nostra, in qua per sapientiam habitamus? vt ostendit Gregorius. Et hæc domus multa habet latera, quia aliquid habet supra se, scilicet gloriam cœlestem aliquid infra se, scilicet pœnam gehennæ, aliquid ante se, scilicet merita præcedentia, aliquid, post se, scilicet peccata, quæ pœnitendo post se reliquit, aliquid à dextris, scilicet virtutes, quas à Deo recepit. Aliquid à sinistris, scilicet aduersa, quæ pro Deo pertulit. Abundat ergo vxor sapientia in lateribus domus conscientiæ beati, quia videndo Deum, omnia illa latera clarè videt, & intuetur. Et abundat sicut vitis, quia de omnibus illis lateribus cognitis vinum lętificans ei generatur, quia beatus gaudet de gloria cœlesti, quæ est locus superius, quia exultabunt sancti in gloria. Gaudet de pœnis damnatorum, quia lætabitur iustus cum viderit vindictam, &c. Lætabitur de meritis præcedentis Psalm. Venientes venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Gaudet de peccatis relictis ad miltar angelorum, qui gaudent super vno peccatore pœnitentiam agente. Gaudet de gratijs receptis, gaudet de aduersis toleratis, quia qui seminant in lacrymis, in exultatione metent, &c. Vel aliter, vxor Christi est ecclesia, quam sibi proprio sanguine sponsam acquisiuit. Hæc multos filios Christo generat, sicut vitis multa vitulamina parit. Et de hac Christo dicit Psal. *Vxor tua sicut vitis abundans*, &c. Et hanc expositionem ponit Augustinus dicens, Christo dicit Psalm. *Vxor tua*, &c. Vxor Christi est ecclesia, quæ est Christo sicut vinea fertilis. Sed in quibus fertilis est? In lateribus, vel parietibus domus tuæ. Non enim omnes dicūtur latera domus. Quære ergo, quæ sint latera domus ecclesiæ vel parietes, parietes sunt quasi lapides fortes. Sed si de hoc habitaculo corporali diceret, forte hoc intelligeremus latera. Nos autē latera domus ecclesiæ dicimus eos, qui inhærent Christo. Non.n. sine causa, & in sermone quotidiano de aliquo, qui forte malè agit ex malorū amicorum consilio dicimus, Mala latera habet. Quid est, Mala latera habet nisi Mali hærent illi? Ergo & per oppositum, bona latera habet, qui bonis consilijs viuit, qui bonis consilijs regitur. Ergo latera domus ecclesiæ sunt, qui Christo hærent. Nec sine causa & ipsa coniux de latere facta est, Viro dormiente Eua facta est, quia Christo moriente, facta est ecclesia. Et illa de latere viri, cum costa detracta est, & ista de latere viri, quando latus Christi lancea percussum est, & sacramenta fluxerunt. Ergo vxor tua vt vinea fertilis. Sed in quibus? In lateribus domus tuæ. In alijs autem, qui non inhęrent Christo, sterilis est, nec illos in vinea computabo. Quæ est ergo vxor, & qui sunt filij? In istis carnalibus nuptijs, & coniugijs, alia est vxor, & alij filij, in ecclesia autem, quæ vxor, ipsi filij. Est ergo ecclesia vxor Christi vt vinea fertilis in lateribus domus ecclesiæ, quia quotidie nouos filios generat Christo, qui mēbra efficiuntur ecclesiæ. Vel per vxorem intellige partem sensitiuam, quæ in beatis nullo modo rationi resistit, sed sicut bona vxor viro plenè subijcitur, sic & ipsa rationi, vt hic ait Glossa.

Sapiētia ad modum vitis lætificat beatos. *Gregor. 4. mora. c.35.* *Latera mentis beati multa.* *Ps.149.* *Psal.57* *Vxor Christi est ecclesia.* *Latera ecclesia bona sūt boni, latera mala mali.* *Gen.2.* *Ioan.19.*

Filij tui sicut nouella oliuarum, in circuitu mensæ tuæ. 2308

Ostenditur hic, quòd beatus quilibet dulci pace fruitur. Vbi notandum, quòd per oliuam arborem, significatur pax, & vnitatis concordia. In cuius figuram postquam Deus iratus humano generi ipsorum peccata diluuio puniuit, statim cessato diluuio, & pace reddita, columba ad arcam ipsi Noe detulit ramum virentis oliuæ, Genes. 8. Item nota, quòd per mensam Christi significatur æterna refectio beatorum in gloria, Christo suis Apostolis dicente, Ego dispono vobis regnum, vt edatis, & bibatis supra mensam meam in regno meo. Quid est ergo dicere Christo, *Filij tui sicut*

Mēsa dicitur gloria celestis. *Luc.22.*

sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ, nisi quòd omnes beati, qui sunt filij Dei, in gloria sunt tranquilla pace quietati? de quibus dicebat Christus, Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Vnde hic ait glossa, *Filij tui sicut nouellæ oliuarum*, idest omnes beati pacifici sunt. Oliua enim pacem significat, quia charitatem, sine qua nulla pax esse potest. Et hi filij sunt in circuitu mensæ tuæ, quia satiantur mensa cœlesti. De hac mensa dicitur, Requies mensæ tuæ erit plena pinguedine. Quod exponens Gregorius, dicit, Requies mensæ est refectio satietatis internæ, quæ pinguedine plena dicitur, quia in æternæ voluptatis delectatione præparatur. Vel aliter, ista verba dirigi possunt cuilibet beato, vt sibi dicatur, *Filij tui*, &c. Quid enim sunt filij nostri, nisi opera nostra meritoria, quæ plenam retributionem recipiunt in regno cœlesti? Est ergo sensus, quòd filij beatorum, (idest, ipsorum opera meritoria) sunt in circuitu mensæ domini, (scilicet gloriæ cœlestis) sicut nouellę oliuarum. Iusta. n. opera nouellis oliuis comparantur in patria, quæ sunt viridiores, & vberiores in fructu, & fortiores. Vel per mensam accipe sacramentum eucharistiæ, vide versic. 530. In cuius circuitu sunt filij Christi, sicut nouellę oliuarum, scilicet per deuotionem, & contemplationem quæ per oliuam figuratur, quia oliua nutrit lumen, & sic significat cōtemplationem, mitigat dolorem, & lenit, & sic significat deuotionem. Vel per oliuam significatur puritas, & munditia, sine qua nullus potest esse dignus mensa cœlesti, nec sacramento eucharistiæ. Quòd autem per oliuam ipsa puritas significetur vide versic. 860.

Matt. 5. Iob 36. Gregor. 26. mor. cap. 32.

2309 *Ecce, sic benedicetur homo, qui timet Dominum.*

HIc ex prædictis concluditur præmium timoris domini. Quasi dicat. Prædictis modis omnibus benedicetur in patria homo, qui timet dominum, quia, scilicet eius volitiua erit quieta, quia labores manuum suarum manducabit, eius intellectiua sapientia erit perlustrata, quia vxor eius erit in lateribus domus eius abundans, eius sensitiua erit pacificata, quia filij (idest, opera) eius erunt sicut nouellæ oliuarum. Nota quòd Dei benedictio datur ratione multarum virtutum, scilicet ratione timoris filialis, & obedientiæ, ratione puritatis, munditiæ, &c. vide versic. 1953.

Benedicat tibi dominus ex Sion, & videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ. 2310

HIc prædicta præmia, & benedictio per Psalmistam omnibus fidelibus optatur. Et primò ponitur benedictionis operatio, secundò optationis explicatio, ibi, *Et videas.* Quantum ad primum notandū quòd per Sion, quæ erat mons in Hierusalem, in quo erat templum, notatur cęlestis patria, in qua manet Dei templum non manu factum, scilicet Christus. Vnde & Sion specula interpretatur, quia ibi sancti facietenus Deum speculantur. Vnde de gloria æterna, in qua Deus videtur, sub nomine Sion dicitur, Et videbitur Deus deorum in Sion. Similiter & per Hierusalem, quæ interpretatur visio pacis, significatur ipsamet gloria æterna, in qua Deus pacis videtur pacificè, de qua dictum est superius, Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas, &c. & in qua est æternitatis mansio, Psalm. 124. Non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. Volens ergo Psalmista ostendere, quòd istæ benedictiones supradictæ non sunt intelligendæ de benedictionibus pręsentis sæculi, sed de benedictionibus cœlestis patrię, dicit, *Benedicat tibi dominus ex Sion*, (scilicet ex cœlesti patria) *& videas bona*, &c. nec quidem terrenæ Hierusalē, quia illa bona erant temporalia, & tempore paruo mansura. Sed videas bona cęlestis Hierusalem, quæ sunt perpetua, quæ videre poteris omnibus diebus vitæ tuæ. Et quia resuscitatus semper viues, semper illa bona videbis, ergo semper durabunt. Et sic abducens mentem nostram ab istis bonis temporalibus, dicit, *Benedicat tibi dominus ex Sion*, &c. Et hæc est intentio August. hic dicentis, *Benedicat tibi dominus ex Sion.* Iā fortè oculi tui ibant per illos qui non timent dominum, & videbant ibi vxores fecundas filios abundantes circuire mēsam patris sui.

Sion significat gloriam æternā. Psal. 83 Hierusalem significat etiā gloriam. Bona præsentis vitæ nō sunt vere beata.

dui. Ideo subdit Psal. *Benedicat tibi dominus ex Sion.* Noli quęrere illas benedictiones, quære non sunt ex Sion, quia ista benedictio dñi est, non illa. Sed quis duxit vxorē, si nolit Dñs, quis ducere pōt? Quis possit esse sanus, si dñs nolit? Aut q̃s possit esse dignus, si nolit dñs? Dat quidē bonis illa, sed nonne vides, quia hæc & peccatoribus dedit? Nō ergo de Sion est ista benedictio. Et videas, q̃ bona sunt Hierusalem. Nã illa nō sunt bona Hierusalem. Vis videre, quia non sunt bona Hierusalem?
Gen. 1. Nam & auibus dictū est, Crescite, & multiplicamini. Pro magno ergo vis habere, quod auibus datum est? Sed vere bonis istis, si accipis, magis cogita quō nutrias, qui nati sunt, q̃ vt nascantur. Non en. iam fœlicitas est habere filios, sed bonos habere. De nutriendis labora, si nati fuerint, si aūt non nati, age gratias Deo. Forte minus sollicitus eris, & tñ sterilis nō remāsisti. Illius matris forte per te nascuntur spūaliter filij spūales, qui sunt circundantes mensam dñi. Consoletur ergo te Deus, vt videas bona Hierusalem. Illa .n. bona sunt, quia ęterna sunt, ista autem bona sunt, & non sunt. Non .n. stant, sed labuntur, & fluūt. Benedicat ergo tibi dñs ex Sion, & videas bona, quæ sunt Hierusalem. Nã ista, quæ attendis bona, cęcus videt, videas ergo, sed illa, quæ corde videntur omnib. diebus, & quia vita tua erit æterna, quia in ęternum videbis. Ista aūt
Luc. 16. bona sunt, sed non omnibus diebus videntur. Quando enim exit anima de corpore, corpus quidem moritur, sed vita spiritus perseuerat. Viuebat .n. diues ille, qui sepultus erat in inferno, aliter non torqueretur, sed bona, quæ hic habuerat, non vi-
1. Cor. 2 debat. Tu ergo talia bona desidera, quæ videas omnibus dieb. vitæ tuæ, i. ut cum ipsis bonis viuas in æternum. Sed q̃ sunt illa bona? Certè nec aures audiunt, nec in cor hominis ascendunt bona, quæ præparauit Deus diligentib. se. Tamen illud bonum pax dici potest, de qua subditur.

2311 *Et videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel.*

HIc explicat bonum, quod timentibus Deum optat. Per filios .n. opera intelligūtur, & filij filiorum sunt ope-

E ra aliorum bonis exēplis solis facta. Quæ omnia explicat, & optat ad bonum pacis terminari, dicens, *Et videas filios filiorum tuorum*, &c. Vnde omne bonum supernæ patrię, pacis nomine concludit. Quòd hic notans August. dicit, Ecce, bonum magnum, quod optat, pax uocatur. Quærebas ergo, quid vocaretur illud bonum. Aurum, argentū, fundus, aut vestis? Non, sed pax dicitur. Nō pax qualem inter se habent homines infidā, instabilem, mutabilem. Nec talis pax, qualem secum hic habet idē homo, quia & idē vnus homo secum ipse pugnat, donec domet omnes
F cupiditates. Qualis ergo erit illa pax? *Pax continet oē bonum.* quam certè oculus non vidit, nec auris audiuit. Qualis pax? de Hierusalem, quia Hierusalem interpretatur, visio pacis. Si ergo benedicat tibi dominus ex Sion, & videas bona Hierusalem omnib. diebus vitæ tuę, tunc videbis filios filiorum tuorum pacem super Israel. Qui sunt filij tui? opera tua, quæ hic agis. Qui sunt filij filiorū tuorum? Fructus operum tuorum. Verbi gratia. Facis eleemosynas, filij tui sunt. Propter eleemosynas accipis vitam æternam filij filiorum tuorum sunt. Sic ergo uidebis filios filiorum tuorum. Et
G tūc erit quod sequitur, quòd concludit pax super Israel. Hæc pax vobis prædicatur à nobis, ipsa amatur à nobis, ipsa ut à nobis ametur optamus. Ad illam pacem perueniunt, qui & hic pacifici fuerint.

PSAL. CXXVIII.

Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel. 2312



HIc Psal. habet titulum consimilem ut supra, scil. certè *Canticum graduū.* Expositio tituli patet ex supra-
H dictis in primo Psal. gradualium. De materia uerò Psalm dicitur communiter, quòd est quædam gratiarum actio pro liberationibus populi Israel à pluribus persecutionibus, quas passi sunt, ut puta à Chaldæis, quando fuerunt captiuati per Nabuchodonosor regem Babylonis, ut habetur 4. Reg. 25. Et à Græcis, ut quando persecuti fuerunt ab Antiocho illustri tempore

tempore Machabæorum: vt plenè in libris Machabęorum continetur. A quibus tamen persecutionibus ipsos finaliter liberauit dominus. Quod considerans quidam sanctus propheta pro gratiarũ actione hunc Psal. composuit. Quis autem iste auctor fuerit, ignoratur. Vnde iuxta prædicta Ps. diuiditur in duas partes, quia primò ponitur malignantium persecutio, secundò persequentium punitio, ibi, *Dominus iustus*. Et cætera. Dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum, sciendum quòd iste Psal. inter psal. graduales decimus, continet decimum gradum ascensionis, qui est habito timore domini casto, & filiali, amore ipsius domini pro ipso omnia aduersa patienter tolerare. Quod maximè expedit ecclesię militanti, quæ inter malos habitat. Qui audito verbo Dei, non corriguntur, sed ecclesiam (scilicet bonos) scandalizant, tribulant, & multipliciter persequuntur. Vnde comparantur locis secus uiam situatis, locis spinosis, vel petrosis, in quibus seminatũ semen fructum ferre nõ potest. Vnde hic ait Aug. Verbum Dei inuenit sibi corda, in quibus requiescat. Inuenit terram bonam, in qua germinet, & fructum faciat. Nam quia multi mali sunt, quos toleras ecclesia vsque in finem, manifestum est, ꝙ his verbum Dei superfluum est. Aut sic in illos cadit, quo semen in via conculca- *Mat. 13.* tur, & à volucribus colligitur. Aut sic in illos cadit quomodo semen in petrosa loca, vbi non habet terram multa, statim exit, & calefacto sole, arescit, quia non habet radicem. Aut sicut inter spinas, quod etsi germinet & surgere conetur, spinarũ tamen conculcatur multitudine. Tales sunt, qui verbum Dei contemnunt, sicut via. Aut quia ad horam gaudent, & facta tribulatione sicut æstu solis arescunt. Aut qui cogitationibus, curis, & sollicitudinibus huius mundi tanquam spinis auaritiæ suffocant quod in illis ceperat germinare.

Mat. 13. Sed est & alia terra, quæ est terra bona, in quam semen cum ceciderit, affert fructum, aliud tricesimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum. Siue parum, siue multum, omnes in horreum erunt. Propter istos ergo loquimur, loquitur scriptura, loquitur euangelium. Sed etiam illi audiãt, si fortè aliud sint hodie, aliud cras,

A si fortè audiendo mutentur, aut arent viã, aut lapides purgent, aut spinas euellant. Credimus in misericordia Dei, ꝙ inter illos audito hoc Ps. erunt aliqui, de quibus nos consoletur. Nam qui pertinaces sunt perseuerantes in malitia, quamuis audiãt verbũ Dei, scandalis quotidie turbant ecclesiam. De quibus iste Psalm. loquitur. Item notandum, secundũ Aug. ꝙ iste Ps. breuis est in verbis, sed altus, & profundus in sententijs. Et ideo morosè tractandus *Luc. 19.* est, sicut de Zachæo legitur, quod breuis erat statura, sed opere magnus, & de illa vidua, quæ duo minuta misit in gazophy

B lacium, breuis pecunia, sed magna charitate. Sic iste Ps. si verba numeres, breuis est, si sentẽtias appẽdas, magnus est. Tota ergo intentio Psal. est mouere nos ad patientiã, quia hic mixti sumus cum malis. Quibus visis, accedo ad Ps. diuisionẽ, qui diuiditur in duas partes, quia primò qualiter mali iustos persequuntur ostẽditur, secundò qualiter mali à Deo punientur ostẽditur, ibi, *Dominus iustus concidet*. Prima pars diuiditur in tres partes, quia ponitur primò persequentiũ instantia, secundò persecutorum, & fidelium patientia, ibi, *Sæpe*, tertiò iniquorum infideliũ perti-

C nacia, ibi, *Supra dorsum*. Quantum ad primũ sciendum ꝙ hic Psal. loquitur in persona militantis ecclesiæ, vt eius confortentur fideles persecutionem patientes à malis. Ecclesia. n. licet permixtos habeat malos cũ bonis, tamen solũ in bonis con- *Mali sẽper bonos persequũtur.* sistit, quoniã mali ad ecclesiam non pertinent, quia nec sunt Christi membra. Et si quia aliquando erat vnus solus bonus, & tũc ecclesia erat in vno solo bono aliquãdo multi, tunc erat in multis. Et in omni statu, in quo fuit, passa est à malis. Volẽs ergo ecclesia nos in aduersis consolari, ostendit, ꝙ ab initio ipsa passa est à malis,

D non tñ consumpta, quia Deus iuuit ipsam. Vnde ecclesia passis fidelibus ait, *Sæpe expugnauerũt me à iuuentute mea*. Vnde hic ait Aug. Ecclesia de his loquitur, *Ecclesia consistit solum in bonis.* quos tolerat quæ non solũmodo patitur in sanctis suis, sed ab initio passa est. Aliquãdo in solo Abel erat ecclesia, & expu- *Gen. 4.* gnatus est à fratre malo, & perdito Cain. Aliquãdo in solo Henoch erat ecclesia, & *Gen. 5.* translatus est ab iniquis. Aliqũ in sola domo Noe erat ecclesia, & pertulit omnes, *Gen. 6.*

qui

qui diluuio perierunt, & sola arca natauit
Gen.19. in fluctibus, & euasit ad siccum. Aliquando in solo Abraham erat ecclesia, & quanta pertulerit ab iniquis nouimus. In solo filio fratris eius Loth, & in domo eius in Sodomis erat ecclesia, & pertulit Sodomorum iniquitates, & peruersitates, quousque Deus de medio ipsorum eum liberauit. Cœpit esse & in populo Israel ecclesia, pertulit Pharaonem, & Aegyptios. Cœpit in ipsa ecclesia, idest, in populo Israel, numerus sanctorum, vt Moyses, & cæteri sancti, pertulerunt iniquos Iudæos populum Israel. Ventum est ad dominum Iesum, prædicatum est euangelium, & multiplicati sunt fideles supra numerum, & pertulit dominus noster Iesus Christus
Psal.39. iniquos. Pertulerunt & Apostoli, & alij sancti. Nunquam ergo modò solum passa est ecclesia. Et ideo ne miretur modò quis volens esse bonum membrum ecclesiæ, si modò aliquid patiatur, audiat matrem suam ecclesiam dicentem sibi, Noli mirari, si aduersa pateris, fili, ab iniquis, quia ipsi sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea. Sic enim respondet aliquorum cogitationibus dicentibus, Quanta mala perferimus, quanta scandala concrescunt quotidie? Respondet ecclesia ex voce fortium, vt cōsoletur infirmos, & dicit, *Sæpe expugnauerūt me à iuuentute mea*, idest, à principio iniqui expugnauerunt me. Nunquid delere potuerunt ecclesiam? Dicat hoc nunc Israel, idest, boni patientes, qui sunt de ecclesia, quæ Deum videt per fidem, hoc nunc dicant in cordibus suis, Sæpe expugnata fuit ecclesia, & tamen à Deo adiuta permansit. Hoc ergo dicat Israel, & se consoletur præteritis exemplis. Exempla enim præteritorum militum, qui bellis fortiter impugnati, fortiter tamen resistentes triumphauerunt, cæteros animant ad fortiter resistendum, vt & ipsi triumphum reportent. Sic enim exem-
1.Pet.2. plum Christi passionis nobis proponit Petrus, dicens, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum vt sequamini vestigia eius, &c. Sic & in proposito ecclesia exempla antiquorum patrum, qui passi sunt ab iniquis, nobis proponit dicens, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc*, &c. Sed ex prædictis in-
Quæstio. surgit dubium non modicum. Quia di-

E ctum est (& sunt verba Augustini) quod ecclesia solum consistit in bonis, quia solum boni ecclesiæ membra possunt esse, nunquid ergo aliquis malus, vel reprobatus à Deo potest esse caput ecclesiæ, vt puta, nunquid, si summus pontifex, vel episcopus peccet mortaliter, desinit esse Papa, vel episcopus, quandiu in peccato consistit? Et si desinit esse, post quando venit ad statum gratiæ, quis reponit eum in gradu priori? Si autem sic sit, multoties ecclesia maneret sine capite, & per cōsequens, deficeret esse, quod dicere valde periculosum est. Si autem non sic sit, quomodo
F membrum Christi vel ecclesiæ dicetur ille qui est diaboli membrum? quod non videtur possibile. Huius dubij solutio extat in concilio Constantiensi contra articulos Ioannis Vuicleſ.

An Papa peccās desinat esse Papa, & sic de episcopo, & sacerdotibus.

Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi. 2313

HIc ostenditur sanctorum, & ecclesiæ persecutæ patientia. Ad hoc enim mali bonos persequuntur, vt boni consimiles fiant malis, & ipsis consentiant. Si enim boni agerent, vel dicerent,
G quæ mali volunt, non eos persequerentur mali, sed boni antè mala pœnæ pati eligunt, quàm malis culpæ maculari, & ideo antè mortem corporis tolerare, quàm mortem animæ, malis consentiendo. Et ideo in persona bonorum hic loquitur ecclesia, dicēs, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea*, exponitur vt supra. Et subdit in bono constantiam, dicens, *Etenim non potuerunt mihi*, scilicet præualere, quia scilicet eis non consensi. Vnde hic ait August. *Sæpe expugnauerunt me*, &c. Sed quare sæpe me expugnauerunt? Hoc ideo quia non potuerunt mihi.
H Quid est *non potuerunt mihi*? idest, non illis consensi ad malum. Omnis enim malus ideo persequitur bonum, quia non illi consentit bonus ad malum. Faciat malus aliquid mali, si non ipsum obiurget episcopus, bonus est episcopus apud eum, obiurget episcopus, malus est episcopus. Rapiat aliquid, taceat cui rapit, bonus est, si autem loquatur, & reprehendat, etiamsi non repetat, malus est. Malus est qui reprehendit rapacem, & bonus qui rapit.

Boni quare persequuntur mali.

rapit. Sed quia boni non consentiunt ma lis, ideo ab ipsis mali dicuntur, & persequuntur. Sonat sermo contradictor libidinis, at ille amicus libidinis suę, & inimicus sermoni contradicenti amicæ suę infestus est, & odit sermonem Dei. Cui facta amica est auaritia, inimicus factus est Dei. Quia Deus contradicit auaritię, & vult ni hil possideri ab auaritia. Clamat Deus contra auarum, Quid vis possideri ab aua ritia? illa dura iubet, ego leuia, onus eius graue est, sarcina mea leuis, iugum eius asperum, est iugum meum leue. Noli ab auaritia possideri. Iubet auaritia vt mare transeas, iubet vt te ventis, procellisque committas, iubeo ego, vt ante ostium tuū stes, & quod habes des pauperibus. Piger es ad faciendum ante te opus bonum, & strenuus ad transeundum mare, quia aua ritia tibi imperat, tu seruis. Quod verò Deus iubet, odisti. Et qui cum malus odisse cœperit incipit velle criminari eos à quibus audit bona præcepta, & velle per suspiciones suas crimina quærere seruorum Dei, & mala, quæ toleramus, ad culpam nostram applicant. Vt meritò dicat ecclesia, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea*, in tantum vt etiam ipsum Deum mali accusare non dubitent. Accusas auarum, & ille accusat Deum, quia fecit auarum. Sed si vitia nostra cohibeamus, videbimus, quod bona sunt omnia, quia bonus Deus fecit omnia, & laudant illum omnia opera sua, laudat cœlum, laudant angeli, laudant sidera, laudat sol, & luna, laudant dies, & noctes, & omnia, quæ Deus fecit. Sed nunquid audistis, quia laudat Deum auaritia, quia Deum laudat luxuria? Non laudant ista Deum, quia non ista fecit Deus. Auaritia enim non opus Dei est, sed mali hominis. Non habes ergo, vnde te excuses, quando sermo Dei tibi loquitur. Sed quia non potes interficere sermonem Dei, criminari quæris per quos tibi loquitur Deus. Sed quære quantum vis, dic quantum vis, bla sphema quantum vis, quia seruos Dei superare non poteris. Dicunt enim, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi*, scilicet præualere. Quòd enim disponit, & facit Deus, homo infringere non potest, ne Deo potentior videatur. Sic enim dicebat Iudæis Gamaliel doctor legis, Si ex hominibus est opus hoc, dissoluetur; si verò ex Deo est, non poteritis dissoluere illud, ne forte Deo repugnare videamini.

Auaritia grauia iubet. *Matt. 11* *Deū accusant mali.* *Act. 5.*

Super dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam. 2314

HIc ostenditur infidelium prosequentium pertinacia. Videntes enim infideles ecclesiam persequentes quod præualere non poterant sanctis, ipsos animos peruertendo vt eis consentirent, & quòd super animas ipsorum potestatem non habebant, conuerterunt se ad persequendum corpora, & illa flagellabant, & trucidabant, & sic non conuertebantur, videndo sanctorum in bono perseuerantiam, sed magis iniquitatem suam dilatabant & augebant, eorum persequendo & lacerando corpora. Et hoc est, quòd postquam Psalm. ait in persona ecclesiæ, *Sæpe expugnauerunt me*, &c. *& non potuerunt mihi*, scilicet præualere, adiungit de persecutione corporum, dicens, *Supra dorsum eorum fabricauerunt*, &c. Sic enim Decius non potens præualere beato Laurentio, vt eius voluntatem ad sacrificandum idolis permutaret, ad sacrificandum diuersa tormenta supra dorsum eius se conuertit. Sic accidit Vincentio, sic Luciæ, sic Agathæ, & alijs sanctis. Et sic iniquitatem suam prolongauerunt peccatores, idest ampliauerunt. Vel aliter. Mali quando ad suam voluntatem non possunt peruertere bonos, tunc mala, quæ ipsi faciunt, bonis imponunt. Et sic peccatores fabricāt supra dorsum bonorum, quia fabricatione falsa bonis sua peccata imponunt. Et ad istum sensum istum versum exponit Gregor. dicens, Esse hoc peruersorum proprium solet, quòd mala sua per conuitium bonis ingerant, priusquam de eis ipsi veraciter accusentur. Et, dum metuunt increpari de ijs, quæ faciunt, aduersantes suis prauitatibus iustos hoc facere testantur. Sancti autem viri patienter audiunt, etiam quę se nunquam fecisse meminerint, quamuis ea mala, quæ sibi ingeri conspiciunt, ab ipsis suis criminatoribus nouerint esse perpetrata, etiam cum eos prædicando corrigere non possunt, patiendo tolerant. Quatenus si fructus

Peccata sua mali bonis imponūt *Greg. 13. mor. c. 1.*

fructus conuersionis eorum non valeant ex ipsis producere, tamen præmium longanimitatis acquirat. Vnde & sancta ecclesia Dauid prophetæ vocibus, d. *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores*, quia videlicet dum hic quoslibet reprobos, quos non valet corrigere tolerat, facta peccantium supra dorsum portat. Quid autem sit fabricare malorum, ostendit Greg. super illo verbo Iob 13. Ostendam vos fabricatores mendacij, d. Hoc quoq; notandum est, quod fabricatores mendacij dicũtur. Quia sicut ædificium lapidibus, ita mendacium sermonibus fabricatur. Vbi enim non dolosa locutio, sed sensus veritatis est, quasi inimica moles non ex fabrica, sed ex natura consurgit. Sed ista fabricatio dolosa malorum contra bonos, à bonis non est timenda, quia ipsos non obfuscat, sed magis declarat. Nam quãto magis dolosè contra bonos falsa fabricant, tanto à bonis magis distant, vt hic ostendit Aug. dicens, *Prolongauerunt iniquitatem suam*, idest, iniquitate sua longè steterunt à me. Quid enim tam propè, quàm duo homines in vna ecclesia? Quid tam longè, quàm iniquitas à iustitia? Vbi enim consensio, ibi propinquitas. Ligantur duo simul, & mittuntur ad iudicem. Ille sceleratus, iste innocens, vna catena ligantur, & longè sunt à se, quantum longè sunt à se? quantum scelus longè est ab innocentia. Sunt ergo in eodem loco, & longè sunt ab inuicem. Alius latro in Hispania facit scelera proximus est ei, qui similia facit in Africa, quantum proximus? quantum scelus, & scelus? quantum sibi iunguntur latrociniũ, & latrocinium? Nemo ergo timeat mixtos sibi corpore malos. Longè ab illis sit corde, & securus portat, quod non timet. Et hoc est, quod ait Ps. *Prolongauerunt iniquitatem suam.*

Fabricare malorũ quid. Greg. 11. mor. c. 15

Longè est iniquitas à iustitia.

2315 *Dominus iustus concidet ceruices peccatorum, confundantur, & conuertantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion.*

Hic ostendit qualiter mali à Deo punientur, & diuiditur in quatuor partes, secundum quod quadruplicem ostendit eorum futuram punitionem: Primò ipsorum superbia deprimetur, secundò ipsorum gloria confundetur, ibi, *Fiant*

E *sicut fœnum*, tertiò à bonis diuidentur, ibi, *De quo non implebit*, quartò benedictione priuabuntur, ibi, *Et non dixerunt qui præteribant*. Primò ergo ostẽdit quòd ipsorum superbia deponetur, d. *Dominus iustus concidet ceruices peccatorum*. Quid enim per ceruicem nisi superbia designatur, quæ in morte maximè deponitur, & humiliatur? Vnde Iob 13. superbis dicitur, Redigentur in lutum ceruices vestræ. Quod exponens Greg. ait, Sicut per oculum visus, sic per ceruicem solet superbia designari. Ceruix namque in lutum redigitur, cum superbus quisque humiliatur F in morte, & elata caro tabescit in putredine. Intueamur itaque qualia latent in sepulchris cadauera superborum, quæ illa inextincta carne sit imago mortis, q̃ tabes corruptionis. Et certe hi erant, qui extollebantur honoribus, habitis rebus tumebant, despiciebant cæteros, & quasi solos se esse gaudebant. Et dum non perpenderent, quò tendebant, nesciebant quid erant. Sed in lutum ceruix redacta est, quia decisi iacent in putredine, qui timebant in vanitate. In lutum ceruix redigitur, quia quantum carnis potentia valet, tabes corruptionis probat. Vnde G & Psalm. ait, *Dominus iustus concidet ceruices peccatorum*. Volens ergo Psal. consolari bonos, qui patiuntur a malis, ait, *Dominus iustus concidet ceruices peccatorum*, &c. q. d. Non semper expugnabunt bonos superbi, nec fabricabunt supra dorsum bonorum, quia dominus iustus concidet ceruices peccatorum. Sed nunquid omnium peccatorum concidet dominus ceruices? Omnis enim homo peccator est. Sed illorum dominus concidet ceruices peccatorum, qui superbia erecti, & ceruicati contra Deum currunt, seipsos excusantes, Deum accusant, vt hic osten H dit Aug. d. Cum omnes peccatores sint, & nemo sit sine peccato, nunquid omnibus timẽdus est gladius in ceruices, quia dominus iustus concidet ceruices peccatorũ? Et respondet, d. Non puto, quia omnium peccatorum, sed in membro, quod percutit, ibi designat, quos peccatores percutiat. Non enim dixit, *Dominus iustus concidet* manus *peccatorum*, aut pedes peccatorum, sed quia peccatores superbos volebat intelligi, superbi aut omnes cernidari

Ceruix significat superbiã, quæ deponitur in morte. Greg. 11. mor. c. 17

Superbi accusãt Deũ & se excusant de peccatis.

uicati sunt qui non solū faciunt mala, sed nec agno cere volunt. Et qñ obiurgãtur, seipsos iustificant, dicẽtes, Ego bene feci: sed Deus malè fecit. Ego (inquit) nihil mali feci, quia Saturnus fecit, q̃a Mars, quia Venus fecit. Ego nihil feci, iustificas te, accusas Deum, qui fecit stellas, qui cęlum ornauit. Itaq; quoniã iustificas peccatum tuum, & superbis aduersus Deum, quia te facis extra culpam, & Deum in culpa, & tantũ erexisti ceruicem, & cucurristi contra Deum. Et ideo ibi ceruicem nominauit hanc superbiam significans. Et de talibus superbis dicit, *Dominus concidet ceruices peccatorum*: quod erit in morte. *Et tũc confundantur, & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion*, i. confundentur, & conuertẽtur retrorsum, quia de alto statu ad infimũ de gloria ad inferni tormenta. Et qui erunt subdit, *Omnes qui oderunt Sion*. Vbi Glossa Augustini, *Omnes qui oderunt Sion*. Oderunt Sion (idest ecclesiam) qui nolunt obseruare verbum Dei. Et qui intrant ecclesiam fictè, oderunt ecclesiam. V.g. Intras ecclesiã sub colore deuotionis, & intras nõ ex deuotione, sed vanè vt videas ibi vanitatem, & similia.

Ecclesiã odit qui fictè ecclesiã intrat.

Aliter istum versum deducit Petrus Cantor: dicens, *Dominus concidet ceruices peccatorum*. i. vitiosos, & superbos conteret peccatores. Non ait, Concidet pedem vagum ad mala: nõ, manum ad noxia: non, oculum lasciuũ, vel quęcunq; alia membra, quibus vtitur peccator ad malũ: sed ait *ceruices*, q̃a nil tm̃ displicet Deo, sicut post peccatum ceruix erecta. Et ideo cuilibet patri cõsulit, ut filij ceruicẽ à pueritia humiliet Eccl. 30. Curua ceruicem illius à viuente, & tunde latera illius dum infans est: ne fortè induret, & nõ credat ibi.

2316 *Fiant sicut fœnum tectorum, quod, priusquam euellatur, exaruit.*

OStendit hic secundum, quod superborum gloria confundetur. Comparat enim Psal. gloriam malorum fœno tectorum, quia etsi in alto oritur & viret, citò tamen arescit. Sic malorum gloria diu durare nõ potest. Vnde de ipsis dicitur psal. 36. quod tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident, & ps. 91. Cum exorti

A fuerint peccatores vt fœnum, & apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem, vt intereant in sæculũ sæculi. Sicut enim aduersitas istorũ citò terminatur: sic & malorũ prosperitas, vide vers. 1592. Et aduerte, q̃ glor.am malorũ non comparat psal. omni fœno. sed fœno tectorum, quod citius, & facilius arescit. Vnde huius similitudinem hic aperiens Aug. ait, *Fiant sicut fœnum tectorum*, &c. Fęnum tectorum est herba, quę nascitur in tectis, in solario, in tegulato. In alto videtur, & radicem nõ habet. Quãto melius humilis, in basso nasceretur, & lætius uirescere? Modò nasci-

Gloria malorũ cõparatur fœno tectorũ.

B tur altius ad celeriorem viriditatem: nondum diuulsum est, & aruit: nondum finiti sunt in iudicio Dei, & iam nõ habent succum viriditatis. Attendite opera ipsorum, & videte quia aruerunt. Sed viuunt, & adhuc hic sunt. Nondum ergo euulsi sunt, & aruerunt. Quod ideo dicit, quia multoties gloria superborum etiã ante mortem ipsorum ad magnã deuenit ignominiam: sicut patuit in superbo Sedechia rege Iuda, quem rex Babylonis captiuũ duxit in Babylonẽ cum omnibus filijs suis. Et filios eius occidit coram eo, & oculos regis Sedechię eruit, & vinxit eũ cathenis. Ecce 4. Reg. 25.

C quanta huius regis gloria antequã euelleretur per mortem, ad modum fœni tectorum aruit, & in confusionem est mutata, & sic de multis al.js. Propter quod & Mathathias hoc considerans, fil.os suos cõfortabat, dicens, A verbis viri peccatoris ne 1. Mac. 2 timueritis, quia gloria eius stercus, & vermis est, hodie extollitur, & cras non inuenitur, quia conuersus est in terram suam, & cogitatio eius peribit. Et 1. Pet. 1. dicitur, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquã flos fœni, exaruit fœnum, & flos eius decidit. Et Iacob 1. dicitur de superbo diuite, quod sicut flos fœni transit,

D exortus est sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos eius decidit. Ita & diues in itineribus suis marcescet. Vel aliter, istũ versum exponit Greg. maximè de gloria hypocritarum, super illo verbo Iob 8. Cum adhuc sit in flore, nec manu carpatur, arescit ante omnes herbas: dicens, Iuxta carnem (inquit) etiã omnes iusti sunt fœnum, propheta attestante, qui ait, Omnis caro fœnu. Sed ante arescere scirpus dicitur, quia iustis in bono suo permanẽtibus,

Gloria hypocritarũ fœno tectorũ comparatur. Gregor. 8. mor. cap. 28.

à viriditate assumptæ rectitudinis hypocritarum vita siccatur. Arescunt herbæ etiam reliquæ, quia iustorum opera cum carnis vita deficiunt. Sed herbarum ariditatem scirpus præuenit, quia prius quàm de carne hypocrita transeat, ea, quæ in se ostenderat virtutum facta derelinquit, de quibus bene per Psal. dicitur, *Fiant sicut fœnum tectorum, quod, priusquam euellatur, exaruit.* Fœnum quippe tectorum in alto nascitur: sed nequaquam pingui radice solidatur, quia & hypocrita summa quidem sunt, quæ agerẽ cernitur, sed non in eis cordis puritate roboratur. Quod nimirum fœnum etiam non euulsum arescit, quia videlicet & hypocrita in præsenti adhuc vita subsistit, & iam sanctitatis opera quasi viriditatis speciem amittit. Quia enim sine intentione rectæ cogitationis bona studuit agere: hæc amittens indicat se sine radice floruisse.

2317 *De quo non implebit manum suam qui metet, et sinũ suum, qui manipulos colliget.*

Hic ostendit tertium, s. quod ipsi mali à bonis diuidentur. In futuro enim iudicio exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum. Et in manu sua bonos recipient: sed malos alligabunt, in fasciculos ad comburendum, vt dicitur Matth. 13. Quod ostendens Psal. hic ait, *De quo non implebit manum suam*, &c. Messores enim sunt angeli, qui bonos fructus colligent vt offerant Deo. Sed de malis non implebunt manum suam, quia in talibus nullus fructus reperitur, qui ab angelis Deo præsentetur. Vbi per manus intellige opera: sed per sinum conscientiam. Vnde hic ait Augustinus, Venturi enim sunt messores, & collecturi sunt triticum in horreum, & zizania alligabunt in fasciculos, & in ignem mittent. Sic & fœnum tectorum expurgatur, & quicquid inde euellitur, in ignem mittitur. Non inde implent messores manus. Messores angeli sunt. Notandum quia hic dicitur, quod non implebit manum suam, qui manipulos colliget. Quod triplex maximè est colligere, quo messores angeli sinum suum implent colligendo, scilicet Colligere credulitatis euangelicæ, Colligere humilitatis & reuerentiæ, Colligere

Colligere bonũ multiplex.

E pietatis, & clementiæ. Vide in dictionario, litera Colligere, in tribus primis partibus. Item nota, quod messis est triplex. Prima messis est collectio meritorum, quę erit in sęculi terminatione, Matth. 13. Messis est consummatio sæculi. Secunda est congregatio saluandorum, quæ erit in iudicij discretione, Matth. 9. Messis quidem multa, &c. Tertia est collectio fructuum æternorum, quę erit in pręmij adeptione, Prouerb. 6. Si impiger fueris, veniet vt fons messis tua, & egestas fugiet à te. Vel dic, quod beati post hanc vitã metent multipliciter, scilicet gaudiosè iuxta

Messis triplex.

F dolorem anxiantem. Psal. 125. Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent. Copiosè iuxta bonorum largitatem, 2. Corinth. 9. Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Fructuosè iuxta meritorũ qualitatem: Gal. 6. Quæ seminauerit homo, hæc & metet.

Et nunc dixerunt, qui præteribant, Benedictio domini super vos, benediximus vobis in nomine domini. 2318

Ponitur hic quartum, scilicet quod benedictione priuantur mali. Vbi notandum, quod hic Ps. loquitur per quandam G similitudinem cuiusdam consuetudinis, quæ inter Iudæos erat. Nam quilibet transiens per viam, dabat benedictionem suam omnibus, quos inueniebant aliquid boni operantes, vt puta, dicebat laborantibus, Benedicat vos Deus. Non laborantibus autem, nec aliquid boni facientibus non benedicebat. Consimiliter nunc ait Ps. quòd superbis, & infidelibus nihil boni operãtibus pertranseuntes suam benedictionem non dabant. Pertranseuntes autem dicuntur Prophetæ & Apostoli, qui viam huius mundi percurrebant, hic mã-

Benedictio datur operantibus bene.

H sionem non quærentes, sed ad patriã tendentes. Non enim reperies quod aliquis propheta vel Apostolus, quod aliquis sanctus vel iustus superbos benedixerit vel approbauerit: sed ẽ contra, superbos & superbiam detestabantur, consimiliter & omnis scriptura sacra. Dicit ergo, *Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio domini super vos.* Quinimò, vt habetur Eccl. 10 Odibilis est Deo & hominibus superbia. Est ergo sensus istius versus quod superbi

perbi excludentur à benedictione diuina quam Christus bonis in iudicio dabit, dicēs, Venite benedicti patris mei. Et ratio, quia nihil boni egerunt: Cuius signū est, quia prætereuntes qui omnibus benedicunt bonum aliquod operantibus, istis nō benedixerunt. Vnde hic ait Aug. Nostis, fratres, quod qn̄ transitur per operantes, est consuetudo vt benedicatur illis, Benedictio dñi super vos. Et magis ista consuetu do erat in gente Iudeorum. Nemo enim trāsibat, & videbat aliquos facere aliquod opus in agro vel in vinea, vel in messe, vel aliquid huiusmodi, qui non benediceret illis, quia non licebat transire sine benedictio ne. Sed qui sunt transeuntes? Illi, s. qui per viam transierunt hinc ad patriam. Apostoli transeuntes erant in vita ista, prophetę transeuntes erant, sed quos benedixerunt prophetæ, & Apostoli? Illos scilicet, in quibus radicem charitatis viderūt, quos aūt viderunt in tectis eminere, & superbire ceruice dixerunt cōtra illos, quod futurum erat. Benedictionem autē super eos non dederunt. Vos aūt, qui legitis in scripturis, omnes istos superbos inuenitis maledictos designatos, & ad Antichristū & diabolum pertinere, nullam inuenietis scripturam, quæ de illis bene loquatur. Sed dices, nunquid sancti prophetæ, & Apostoli & alij sancti orant pro suis persecutoribus, & superbis, & ipsis optant benedictionem, cum dn̄s dicat, Benefacite ijs qui oderūt vos, & orate pro persequentibus, & calumniātibus vos? &c. Ad quod dicēdum, quod sancti in orationibus suis aliqua ponūt optatiuè, aliqua prædictiuè. Quandiu.n. quis peccator est in præsenti vita, non est de ipso desperandum, & sic pro ipso licet orare, & conuersionem suā optare. Tamen etsi possit conuerti de possibili, & de multis sciebant prophetæ, & Apostoli, quod de facto non conuerterentur, & talibus maledicebant, idest ipsorum futuram maledictionem prædicabant. Bene dicebent aūt optatiuè & prædictiuè bene operantibus, dum prædicebant prēmia bonis debita. Vis ergo à sanctis benedici? benefac. Vnde hic Augustinus ait, Isti transeuntes siue prophetæ, siue Apostoli, siue patriarchæ, & quicunq; transierunt: si bene viuimus, benedixerunt nos in nomine domini. Sed fortè iniquis, Quando me

Mat. 25

Benedictio non datur malis.

Matt. 5.

A benedixit Paulus vel Petrus? Attende in scripturis. Vide si bene viuis, & vide illi te benedictum fuisse, quia in scripturis omnes bene viuentes benedicuntur, malè autem viuentes maledicuntur. De malè ergo viuentibus dicitur. *Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio domini super vos.* Nec etiam illi dixerunt, *Benediximus vobis in nomine domini.* Ipsi in nomine domini benedicunt, quia omnia bona à Deo esse cognoscunt, vide vers. 2072.

PSAL. CXXIX.

B DE *profundis clamaui ad te, domine: domine, exaudi vocem meam.* 2319



Hic Psal. eundem habet titulum cum alijs Ps. gradualibus, scilicet, *Canticum graduum.* Et eodem modo exponitur vt supra. De materia verò Ps. quantum ad literā, dicunt aliqui quod iste Ps. est quę dam oratio quam fecit Dauid supplicando à Deo veniam de peccato adulterij quod commisit cum Bersabee, & de peccato homicidij commisso in Vriam. Alij autem C dicūt quod iste Ps. computatur inter ignotos, quorū scilicet auctor ignoratur. Certum est autem quod factus fuit ab aliquo sancto viro spiritum propheticum habente. Et hoc pro liberatione populi Israel à captiuitate Babylonica, quam ille sanctus præuidit in spiritu. Et hoc satis videtur inuenire finis Ps. qui ait, *Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius.* Et hanc intentionem prosequitur Nic. de Ly. Dic vt ipse Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum sciēdum quod est inter Ps. graduales vndecimus & continet vndecimum gradum ascensionis spi D ritualis. Qui gradus est pęnitentium supplicatio. Non enim sufficit homini timere Deum, patienter aduersa ferre, nisi etiam pro venia peccatorum clamet ad Deum cum in hac mortali vita nullus sine peccato consistat, quod sine pœnitentia non remittitur, pœnitentia autem sine supplicatione & spe veniæ imperfecta est. Igitur consequens est, quòd quilibet verè pęnitens pro venia peccati Deo supplicare debet. Sicut enim supplicat o sine *Matt. 5*

Pœnitentia dēt esse cū supplicatione venia. pœnitentia non valet, Christo dicente, Populus hic labijs me honorat, cor autē eorum longè est à me, sine causa colunt me. Sic & econtrario pœnitentia non valet sine supplicatione. Nonne Cain egit de peccato fratricidij pœnitentiam: dicēs, *Mat.17* Maior est iniquitas mea, quàm vt veniā merear, & tamen infructuosa fuit, quia sine supplicatione? Nonne Iudas de proditione Christi egit pœnitentiam, qui pœnitētia ductus retulit triginta argenteos, dicens, Peccaui tradens sanguinē iustum? Sed quia non supplicauit pro venia, damnationem non euasit. Sic & de pœnitentia Antiochi, 2. Machab.9. & sic de damnatis dicitur, quod sunt gementes pręangustia spiritus, pœnitentiam agentes, &c. *Sap.5.* Sola ergo pœnitentia perfecta est, & meretur veniam, quæ supplicationi est coniuncta. Et de huiusmodi supplicatione pęnitentis agit iste Psalmus. Item hic notat Glossa quod iste Ps. inter Psalmos pęnitentiales est sextus, sed inter graduales est vndecimus. Per quod denotatur quod in hac vita nullus est tantum perfectus, quòd sine omni imperfectione consistat, peccati. Et sic quod nullus est tantum perfectus quin indigeat pœnitentia & supplicatione veniæ. Quod sic deducit. *Gen.1.* Quoniam senarius numerus perfectionem significat (vnde & sex diebus Deus mundum perfecit) per vndenarium verò significatur transgressio mandatorum Dei, quia decem sunt præcepta, & vndenarius est primus numerus transgrediēs decem. *Sex est numerᵘˢ perfectᵘˢ.* Et in his datur intelligi, quod quantuncumque perfectionis sit aliquis, non tamen est omnino sine peccato, pro quo necessaria est pœnitentia. Quod significat iste Psal. in quo est senarius cum vndenario, vt est dictum. Et nota quòd apud arithmeticos senarius numerus inter omnes numeros perfectus dicitur. Nam secundum ipsos, perfectus numerus dicitur, qui resultat præcise ex omnibus suis partibus aliquotis simul aggregatis. Dicitur autem pars aliquota, quæ aliquoties sumpta suum totum æqualiter reddit. Sicut ver.gr. In numero senario vnum est pars aliquota, quia sexies vnum facit sex. Duo est pars aliquota, quia ter duo faciunt sex. Tertium est pars aliquota, quia bis tres faciunt sex. Quartum est

E pars aliquota, quia quatuor aliquoties sumptum semper reddit vltra sex, similiter & quintum. Senarius ergo numerus habet tres partes aliquotas, scilicet vnum, duo & tres: sed istæ omnes tres partes simul sumptæ faciunt æqualiter suum totum nec maius nec minus. Et sic senarius numerus dicitur perfectus, secundū arithmeticos. Intentio ergo tota præsentis Ps. est nos mouere ad pœnitentiam cum supplicatione veniæ. Diuiditur autem iste Psal. in duas partes, quia Ps. in persona pęnitentis, primò pro venia Deo supplicat, secundò supplicationem à Deo exauditam explicat: ibi, *A custodia*. Prima in F duas, quia primò ponit suam supplicationem, secundò vt exaudiatur assignat rationem: ibi, *Si iniquitates*. Prima in duas, quia primò Deo supplicare, secūdò exaudiri postulat: ibi, *Fiant aures*. Quantum ad primum, sciendum quod multiplex est profundum, de quo ad Deum clamare debemus, scilicet profundum conscientiæ cordialis, profundum miserię temporalis, profundum malitiæ criminalis. Primò ergo est profundum conscientiæ vel cogitationis cordialis. Tantum enim est profundum cor humanum, quod nullis aspe G ctibus hominum patere potest. Quis enim altetius cordis secreta potest penetrare? Certè solus Deus. Propter quod dicitur, Prauum est cor hominis & inscrutabile, & quis cognoscet illud? Ego dominus scrutans cor, & probans renes, &c. Et proponitur Eccl.23. Oculi domini profundum abyssi & corda hominem intuentes. Et Prou.20. Sicut aqua profunda, sic & consilium in corde viri. Et de isto profundo cordis clamare debemus ad Deū, vt nostræ supplicationes ex corde magis quàm ex voce procedant, exemplo Psal. qui dicebat, Clamaui in toto corde meo. H exaudi me domine, &c. De profundo ergo cordis clamandum est ad Deum, vide vers.2.118. Secundò est profundum miseriæ temporalis, quod durat quandiu hæc misera vita durat. Et ab isto profundo timebat Psal. submergi, cum dicebat, Non me demergat tempestas aquę, neq; absorbeat me profundum &c. Sic & nos de isto profundo ad dominum clamare debemus, ne procella aduersitatis nos ad impatientiam ducat. Vnde hic ait Augustinus,

Profundum triplex. *Hier.17* *Ps.118.* *Psal.68*

Debet

Debet vnusquisq; nostrum videre in quo profundo sit, de quo clamet ad dominū. Profundum.n. nobis est ista vita mortalis. Quisquis se in hoc profundo intellexerit, clamat, gemit, suspirat, donec de profundo eruatur, & veniat ad dñm. Tertiò est profundum culpę, profundum .n. dr peccatum, quia ad profundum ducit infer-
Esa. 14. ni. Sic.n. de diabolo peccante dr, Veruntamen in infernum detraheris in profun-
Esa. 29. dum laci. Et cæteris peccatoribus dr, Væ qui profundi estis corde. De isto profundo clamare debemus, ut inde nos eripiat, quia si clamat statim eripitur à Deo. Vnde hic ait Augustinus, Idoneus potuit esse hō ad casum suū, sed idoneus non est ad ad resurrectionem suam, semper in profundo est peccatorum, nisi liberetur à Deo. Sed cum de profundo clamat, surgit de profundo. Et ipse clamor non permittit multum eum in profundo esse. Sed aduerte quod illi maximè in profundo peccatorum iacent, qui peccatis inuolutis desperantes ad dñm clamare cōtemnunt: sed continuè magis implicantur, sicut dicitur Prouer. 18. Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit. Quod hic declarans August. dicit, Valde in profundo sunt peccatores, qui nec clamant de profundo. Dicit enim scriptura, Peccator cum in profundum venerit malorum, contemnit. Iam videte, fratres, quale profundum sit vbi contemnitur Deus. Cum quisq; uiderit se quotidianis peccatis obrutum, aceruis quibusdam iniquitatum premi: si dictum illi fuerit ut Deum roget, irridet & dicit, Si Deo displicerent facinora, ego non uiuerem: si curaret Deus res humanas, ad tanta scelera, quæ feci non solum non viuerem, sed mihi etiam bene non esset. Solet enim illis bene euenire, qui multum in profundo sunt, qui prosperantur in iniquitatibus suis. Et tanto magis in profundo mergun tur, quanto magis videntur esse fœlices. Fallax enim est ipsa fœlicitas, maior infelicitas. Deinde in hoc solent homines dicere, Iam qm̄ multa feci, & damnatio imminet, hoc perdo ꝙ nō facio quicquid possum. Quomodo solent homines desperati dicere, Si me occisurus est iudex pro decem homicidijs, quomodo pro quinque, quomodo pro vno? quare quicquid

Peccator desperatus cōtēnit.

mihi iam occurrit non facio? Et hoc est ꝙ dicitur, Peccator cum in profundum malorum venerit, contemnit. Et contra istos tales suo exemplo vt de profundo peccatorum clamemus ad Deum, admonet, d. *De profundis clamaui ad te domine*, &c. Hic nota quod peccator orādo multipliciter ad Deū clamare debet: vide vers. 893.

Prou. 18

Fiant aures tuæ intendentes, in vocem deprecationis meæ. 2320

HIc postulat suæ supplicationis exauditionem. Vbi aduertendum quod cum Deus spiritus sit, & non corpus, aures corporales non habet, sed spirituales. Auris enim Dei dicitur ipsius pietas & clementia, qua nostras preces exaudit. Vnde tunc aures Dei intendunt voci nostræ supplicationis, quando ipse sua pietate nostras orationes exaudit. Sic enim aures Dei pro exauditione accipit scriptura, Salomone dicente Deo, 2. Paralipom. 6. Sint aures tuæ intentæ super orationem quæ fit in loco isto. Et nota quòd Deus aures suę misericordię nobis inclinat, quando nostras audit orationes: iuxta illud Psalm. 119. Inclinauit dominus aurem suam mihi, quia ipse excelsus, nos autem parui & humiles. Ideo per oppositum aures nostras nos inclinare ad Deum non debemus: sed ipsas ad ipsum erigere. Ad cuius euidentiam sciendum quod auribus naturalibus natura tria dedit, scilicet quia ipsas fecit apertas, paruas, & erectas. Primò ipsas fecit apertas, quod non fecit de organo visus, quia clauditur palpebris, & organum gustus clauditur labijs. Et hoc ad denotandum quod ad audiendum promiores esse debemus quàm ad loquendum, videndum, vel gustandum. Vnde & Seneca in De moribus, ait, Auribus quam lingua frequentius vtere. Vnde & Sap. 1. dicitur, Auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. Secundò natura aures fecit paruas. Animalia enim bruta secundum sui corporis quantitatem, vt in pluribus maiores habent aures quàm homo: vt patet de asino, boue, cane, equo, & similibus. Et hoc fecit natura ad denotandum, quòd illa, quæ audimus, districtè atque

Auris Dei est eius misericordia.

Auris triplex conditio.

discretè recipere debemus, vt s. non omnia audita credamus. Et ad istum sensum dr Eccl. 28. Sepi aures tuas spinis,& noli audire linguam nequam. Vnde & Seneca, in prouerbijs dicit, Difficilem oportet habere aurẽ ad crimina. Vnde & dist. 96. in scripturis dicitur, Hæc quidẽ diximus, cautos vos reddere cupientes, vt si de domini sacerdotibus aliquid contigerit vos audite quod confusionem pijs aurib. ingerat, non infrunitum, sed pudoratos filios Noe imitãtes, paternam de reliquo verecundiã contegatis, vt assueti, quemadmodum & illi, benedictione repleri moderante Deo mereamini. Et sunt verba Nicolai Papæ Ludouico Imperatori scripta. Tertio natura humana fecit aures non cadentes, sicut habent canes: sed stantes, ad denotandum, ꝙ verbis terrenis & vilibus aures inclinare non debemus: sed illas solum cœlestibus audiendis erigere, & ad verba legis diuinæ. Propter quod Nehem. 8. dicitur, ꝙ aures omnis populi erectæ erant ad librum legis. Sed per oppositũ, malorum aures clausæ sunt ad audienda Dei monita, & inclinatæ ad terrena. De quibus dicitur Psal. 57. Furor illis secundum similitudinem serpẽtis & aspidis surdæ obturantis aures suas, &c. vide vers. 433. 931. Tales enim non imitantur aures Dei, quæ intendunt votis nostris. Ideo conformiter & nostræ aures Dei votis intendere debent.

2321 *Si iniquitates obseruaueris, domine, domine, quis sustinebit?*

Hic assignat rationẽ suæ exauditionis. Et diuiditur in tres partes, secũdum ꝙ tres rationes adducit. Prima sumitur ex parte humanæ fragilitatis, secunda ex parte diuinæ pietatis: ibi, *Quia apud te*: tertia ex parte humilitatis: ibi. *Sustinuit*. Quantum ad primum, sciendum ꝙ multitudini peccantium magis parcẽdum est quàm vni soli. Vnde & si cõmunitas peccat, communitati parcitur, vt habetur 23. quæst. 4. c. Non potest esse. Cum ergo oẽs homines peccatis sint obnoxij, quia omnes nascimur filij iræ, ad Eph. 2. & 1. Ioan. 2. Si dixerimus, quòd peccatũ non habemus, nosipsos seducimus. Et sic ratione multitudinis peccantis probat

Peccator est omnis homo.

E Psal. suam orationem exaudiendam, vt Deus peccata nostra non reseruet ad vindictam, sed illa sua pietate dimittat, quia nullus est sine peccato. Et hoc est quod ait, *Si iniquitates obseruaueris, domine, domine, quis sustinebit?* Quasi dicat, Nullus. Vnde hic ait August. *Si iniquitates obseruaueris*, &c. Circunspexit iste seipsum, circunspexit vitam suam, vidit illã vndique facinoribus coopertam, quacunque respexit, nihil in se bonum inuenit. Et cum tanta ac multa peccata vndique videret, tanquam expauescens exclamauit: *Si iniquitates obseruaueris, domine, domine, quis sustinebit?* Non dixit, Ego non

F sustinebo: sed *quis sustinebit?* Vidit propè totã humanam naturã lacerari peccatis suis, accusari omnes conscientias cogitationibus suis, nõ inueniri cor castum ꝙ præsumere possit de iustitia sua. Quomodo. n. sine peccato reperiri potest homo habitans in carne, ex qua peccati tentatio procedit? Quod declarans Greg. super illud Iob 4. Et in angelis suis reperit prauitatem, &c. sic ait, Luteas domus habitamus, qui in corporibus terrenis subsistimus. Quod bene considerans Paulus ait, Habemus thesaurum in vasis fictilibus.

Greg. 5. c. 27.

2. Cor. 4

Psal. 128

G Terrenum. n. fundamentũ est substantia carnis, quod in se Psal. solicitè conspexerat, cũ dicebat, Substantia mea in inferiorib. terræ. Tinea de veste nascitur, & eandem vestẽ, de qua oritur oriendo corrumpit. Quasi verò quædam vestis animę caro est. Sed hæc nimirũ vestis habet tineã suã, quia ab ipsa carnalis tentatio oritur, ex qua laceratur. Quasi. n. quadam tinea vestis nostra consumitur, cũ caro corruptibilis tentationẽ gignit, & per hanc ad interitũ peruenit. Velut tinea homo consumitur, cum de se oritur vnde conteratur. Ac si apertè dicat, Si illi spiritus ange-

Caro peccatũ generat.

H lici esse ex se incommutabiles nequeunt, qui nulla carnis infirmitate deprimũtur, qua temeritate se homines in bono existimant permanere, quos in eo ꝙ intellectus ad summa euehit, infirmitas carnis aggrauans præpedit, vt per corruptionis vitium in se habeant vnde ab intima nouitate veterascant? Est ergo in summa ratio Psalm. ista: Tu Deus disposuisti ex hominibus ruinam angelorum reparare: ergo homines pœnitentes supplicantes

pro

pro venia debes exaudire, patet, quia aliter propositum tuum impleri non posset, quia nisi indulgeas, nullus homo iustus reperitur. Vnde *si iniquitates obseruaueris* (scilicet ad puniendum) *quis sustinebit?* idest, quis iustitiam conseruabit? Quasi dicat, Nullus.

2322 *Quia apud te propitiatio est, & propter legem tuam sustinui te domine.*

Propitiatio quid sit. Ponit hic secundam rationem, quę sumit ex parte diuinæ pietatis. Vbi sciẽdum, quod propitius dicitur à propè, & inde propitiatio, quasi propinquitas. Per peccatum aũt elongamur à Deo: non quidem loco, sed similitudine. Sed qñ Deus peccatũ remittit, tunc dr̃ propitiari nobis, idest nobis appropinquare, & nos illi, per similitudinẽ imitationis. vnde propitiari idem est quod misereri, & peccata relaxare, quo Deo appropinquare valeamus. Cũ igitur Deus natura sit misericors, qui nõ quærit mortem peccatorũ, sed vt magis conuertãtur, & viuãt, & paratus sit omnibus parcere: ideo apud ipsum dicitur esse propitiatio, i. miseratio, vt fit sensus Psal. Ideo tu Deus supplicationes pœnitentium debes aud re, quia apud te est ꝓpitiatio. Vel aliter, propitiatio nostra Christus est, cuius sanguine Deo sumus reconciliati. Et hic est apud Deum, quia & Christus est verus Deus. Ioan. 1. In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum. Et de Christo sub nomine propitiationis apertè loquitur Apostolus dicens, Si quis peccauerit, aduocatũ habemus apud patrẽ Iesum Christum iustũ, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantum, sed et totius mundi. Vnde hic Aug. ait, *Quoniam apud te propitiatio est.* Quæ est ista propitiatio, nisi sacrificiũ? Est quod est sacrificium, nisi quod nobis oblatum est, s. sanguis innocens fusus, qui deleuit omnium peccata nocentium, redemit omnes captiuos de manu captiuãtis inimici? Ergo est apud te propitiatio. Quasi dicat, Si iudex solũ velles esse, & misericors esse nolles, obseruares omnes iniquitates, & quęreres illas, quis sustineret? quis ante te staret, & diceres, Innocens ego sum? quis staret in iudicio tuo? Sto ergo ego spe ante te, *quia apud te propitiatio est.* Ideo spero, ideo sustineo.

Propitiatio dicitur Christus.

1. Ioan. 2

Et Greg. propitiationem dicit ipsum Christũ, exponens illud Iob 33. Inueni in quo propitier ei, dicens, Quia nullus erat, cuius meritis nobis dominus propitiari debuisset, vnigenitus patris formã nostræ infirmitatis suscipiens, solus iustus apparuit pro peccatoribus intercedens. Vnde dicit, Inueni in quo propitier ei. Ac si apertè mediator Dei & hominũ dicat, Quia nullus hominũ fuit, qui coram Deo iustus intercessor appareret, meipsum ad propitiandum hominibus hominem feci. Et dum me hominem exhibui, in quo iustè hominib. propitiarer inueni. Quamuis ergo superius dixerit, quod si Deus iniquitates obseruaret, nullus sustinere posset, tamen nunc dicit se sustinuisse, & hoc quia apud Deũ propitiationem cognouit. Vnde sequitur, *Et propter legem tuam, sustinui te, domine.* Sed quæ est lex Christi nisi charitas? dicente Apostolo, Plenitudo legis, est dilectio. Ista autem lege charitatis Christus factus est propitiatio nostra, quia charitate carnem nostram assumpsit. Quid est ergo, *propter legẽ tuã sustinui te domine*, nisi, propter charitatẽ, qua factus est homo mediator noster, & propitiatio, *sustinui te, domine*, idest speraui in te domine? Vnde hic ait August. Lex Christi est charitas. Lex charitatis dat veniam peccatis, delet præterita, admonet de futuris in via non deserit comitem. Comes fit ei quem ducit in via. Dicat ergo, *propter legem tuam sustinui te, domine*, idest quia dignatus es legem misericordię afferre, mihi dimittere omnia peccata mea, dare mihi monita, ne de cætero te offendam. Ideo propter hanc legem sustinui te domine, i. expectaui, quando venires, & liberares me ab omni necessitate.

Greg. 24. mor. cap. 4.

Lex Christi Charitas. Rom. 13.

Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in domino. 2323

Hic ponitur tertia ratio, quæ sumitur ex parte humilitatis nostræ. Ad humilitatem enim spectat quòd quis Deo non resistat, sed verbo eius humiliter credat, & speret promissa. Vbi nota, quòd sustineo, es, in scriptura diuersa significat. Quia quandoque est idem, quod inuoluntariè pati onus, vel pœnam. Sic enim dicitur Leuit. 24. Qualem quis alteri inflixe-

Sustinere multa significat.

rit pœnam, vel maculam, talem sustinere cogetur. Quandoq; idem est, quod voluntariè pati vel patiēter. Sic dicebat Apostolus, Persecutiones patimur, & sustinemus. Et de Christo dicitur, Recogitate eū, qui talem aduersus semetipsum à peccatoribus sustinuit contradictionem. Item proposito sibi gaudio, substinuit crucem, confusione contempta. Quandoque idem est quod expectare. Sic. n. Christus ait Apostolis, Sustinete hic, & vigilate mecū, sustinete, i. expectate. Et Psal. 68. Et sustinui, qui simul contristaretur, & non fuit. Ad propositum aūt, hic sustinere stat pro expectare, & firmiter sperare quæ verbo Dei sunt promissa. Vnde secūda pars versiculi declarat primam. Dicit ergo, *Sustinuit anima mea in verbo eius*, idest expectauit anima mea promissa per verbū eius. Et quod accipiat sustinere pro expectare, consequēter declarat, d. *Sperauit anima mea in domino*. Vnde istū passum exponit Aug. d. *Sustinuit anima mea in verbo eius*. Nemo sustinet, nisi qui nōdum accepit quod promissum est. Nam qui iā accepit, quid sustinet, idest quid expectat? Accepimus remissionē: sed sustinemus quod promissum est nobis regnum cœlorum. Debita nostra deleta sunt, sed merces nostra adhuc futura est. Accepimus veniā, sed æternam vitam nondum tenemus, sed sustinemus in verbo eius, quia qui dedit veniam, ipse promisit vitam æternam. Si verbū nostrū esset, deberemus timere: sed verbum Dei est quod non fallit. Securè ergo speramus in eius verbum, qui fallere non potest. Propter quod subdit. *Sperauit anima mea in domino*. Sperandum autem in domino, quia spes animā confirmat ne cadat à bono, vnde anchoræ assimilatur. vide versic. 2018. Et quia hic Psal. loquitur in persona pœnitentis, & supplicantis, meritò dicit, *Sperauit anima mea in domino*: quia sine spe veniæ nihil pœnitentia valet. vide versicu. 985. Item nota quòd spes in Deo habita multa bona facit: versic. 133.

1. Cor. 4.

Heb. 12.

Mat. 26

Sustinere idem est quod expectare.

2324 *A custodia matutina vsque ad noctem, speret Israel in domino.*

HIc Psal. suam supplicationem exauditam explicat. Et tria facit, quia primò ponit suæ supplicationis exauditionem, secundò exauditionis rationem: ibi, *Quia apud dominum*: tertiò supplicationis generalem conclusionem: ibi, *Et ipse redimet*. Quantum ad primū, notandum q custodia matutina idem est, quod vigilia matutina. Sciendum est ergo quod (vt dicit Hieron. super Matt.) custodię, & vigilię militū apud Romanos diuidebantur per spatium trium horarum: sic q quęlibet vigilia tres horas continebat. Prima vigilia incipiebat p tres primas horas noctis: sed vigilia matutina continebat tres horas iuxta diē, sic q in spacio illius vigiliæ terminabat nox, & dies illucescebat. Per istam ergo vigiliam matutinā intelligit Christi resurrectionem illa hora factā. Et per hoc vult innuere Psal. quod vigilia matutina (scilicet resurrectio domini quam in spiritu prævidebat) erat causa suæ spei, quia. s. in vera spe resurrectionis stabat vsq; ad noctem, i. vsq; ad mortem, quæ per noctē designatur. Nō enim vult innuere, q spes sua solum vna tota die durauerit, s. à principio diei vsq; ad noctem: sed q à resurrectione Christi habuit exordium, & durauit vsq; ad mortē. Et istum intellectum ponit hic Aug. dicens, Quid est hoc quod ait, *A custodia matutina vsque ad noctem*, &c. Nunquid vno solo die sperauit in domino, & finita est tota spes ipsius? Illa vigilia matutina finis est noctis. Ergo intelligēdū est ne putemus vno die nobis sperandū esse in domino. Quid ergo est, à vigilia matutina vsq; ad noctē sperare in Domino? Quia dominus, per quem nobis dimissa sunt peccata, in vigilia matutina surrexit à mortuis, vt hoc speremus nobis esse futurum, q præcessit in domino, Iam enim nobis peccata dimissa sunt: sed nondum surreximus. Si nondum surreximus, nondum in nobis factum est q præcessit in capite nostro. Quid præcessit in capite nostro? Quia caro ipsius capitis resurrexit. Spiritus illius capitis nunquam mortuus est: sed quod in eos mortuum est, resurrexit. Et quodam modo nobis dominus dicit, Quod in me vidistis sperate in vobis, i. quia ego resurrexi, resurgetis & vos. Ergo quia ille in vigilia matutina surrexit, cepit anima nostra ex hoc resurrectionem sperare. Sed vsquequo? vsq; ad noctē, i. quousq; moriamur. Omnis enim mors carnalis quasi somnus est.

Custodia matutina significat resurrectionem Christi.

Vigilia quō diuidebātur à Romanis.

Mat. 26

Perseuerātia in bono est necessaria.

Cœpi-

Cœpisti sperare, ex quo resurrexit dñs,noli deficere sperare quousque ex eas ab hac vita. Nam si non vsque ad mortem speraueris,deletur totum, ꝙ sperauerat. Sunt enim homines, qui incipiunt sperare, sed non perseuerant vsque ad mortem. Incipiunt pati tribulationes aliquas, aliquas tentationes, vident homines malos fœlicitate temporali pollere. Et qm̃ talia sperabant de domino, vt hic essent fœlices,attendunt eos, qui scelerati sunt,habere, ꝙ ipsi desiderant & desinunt sperare in dominum. Quare? quia non à vigilia matutina cœperunt sperare. Quid est hoc? non hoc, Cœperunt sperare de domino quod præcessit in domino ab illa vigilia matutina, sed sperabant de domino, vt si essent Christiani, haberent plenam domum frumento, vino, & oleo, argento, & auro, ꝙ nullus eorũ moreretur immaturus. Qui ergo sic sperat in dominum, & animaduertit eos qui non colunt dominum his abundare, deficit, & non sperat vsque ad noctem, quia non incipit sperare à vigilia matutina. Qui autem incipit in domino à vigilia in qua resurrexit primus immortalis, hic sperat vsq; ad noctem resurrectionem sui corporis, idest quousque sit nox vniuersi generis humani in occasu sæculi. Post autem istam noctem non erit spes resurrectionis, sed ipsa resurrectio. Et aduerte quod hic Aug. videtur velle ꝙ ista spes resurrectionis omnibus est necessaria vsq; ad noctem, idest vsq; ad finem sæculi. Ex quo videtur sequi quod nullus ante finem sæculi resurrexit nec resurget immortalis, quia omnes qui resurrexerint ante finem, resurgent morituri. Et sic sancti qui cum Christo surrexerunt resurrexerũt iterum morituri. Vnde sic dicit August. resuscitati sunt mortui multi ante aduentum domini. Nam Helias resuscitauit mortuum, & Helisæus, sed resurrexerunt iterũ morituri. Dominus etiam ipse quos suscitauit, morituri resurrexerunt. Semel nati sunt, & bis mortui sunt. Nemo resurrexerat nunquam moriturus, nisi dominus Quando autem resurrexit dominus, ipse nunquam moritur. A vigilia ergo matutina hoc spera & tu de domino resurrecturum te, non quomodo Lazarus resurrexit, non quomodo filius viduæ vel archisynagogi filia, non quomodo quos

Spes quare deficit in nobis.

Christus solus resurrexit immortalis.

3. Re. 17
4. Reg. 4
Matt. 9.

A suscitauerunt antiqui prophetæ, sed te resurrecturum spera quomodo dominus resurrexit, vt amplius non moriaris. Et notandum quod ista pars prima præsentis versiculi, & finis versiculi præcedentis, vt sit sensus. Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in domino, sed quandiu sperauit, subditur, *A custodia matutina vsque ad noctem*. Et consequenter suo exemplo monet alios omnes sic sperare in domino, d. *Speret Israel in domino*, supple sicut & ego, scilicet à custodia matutina vsq; ad noctem. Per Israel autem intelligit omnes Deum videre cupiẽtes, B quia Israel videns Deum interpretatur.

Quia apud dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. 2325

HIc assignat suæ supplicationis, & spei causam & rationem. Cũ enim quis cogitat, Christus resurrexit immortalis, quia sine omni peccato fuit, qui sine omni culpa pro nobis mortem sustinuit, sed ego qui peccatis sum plenus, ex debito peccatorum morior, quo merito sperare debeo, quod immortalis resurgam, sicut Christus immortalis resurrexit? Adhoc respondet psal. d. quod resur- C rectio illa qua immortalis cum Christo resurges, non erit meritis tuis, sed solum ex misericordia Dei, qui te suo sanguine redemit. Quare ergo immortalis resurges? ratio est, *Quia apud dominum*, &c. Apud enim dominum est misericordia, quia ille, qui sine peccato præcessit, misertus nostri delet peccata sequentia. Et apud eum est copiosa redemptio, quia precio sui sanguinis nos redemit copiosè, quia fuit sufficiens precium non solũ pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi, & non solum totius mundi, sed etiam in- D finitorum mundorum, si essent, & ratione vnionis hypostaticæ qua vnitus erat cum verbo. Vnde causam nostræ resurrectionis non esse merita nostra, sed misericordiam Dei hic ostendit Augu. dicens, Sed ne suggerat ista cogitatio, vt dicas, Capiti licuit surgere immortalis, quia peccatis non premebatur, nullum peccatum erat in illo, quid nos facturi sumus? Quomodo sperabimus talem resurrectionem qualis præcessit in domino, cum peccatis nostris

Resurrectio nostra erit opus misericordiæ.

nostris vndique aggrauemur? Sed tibi respondetur, Audi q̃ sequitur. Hoc ideo debes sperare, quia apud dominũ misericordia, & copiosa &c. Ergo si premebaris peccatis tuis, adest misericordia Dei. Ideo præcessit ille sine peccato, vt deleat peccata sequentium. Nolite ergo in vobis præsumere, sed à vigilia matutina præsumite. Videte caput vestrum resurrexisse & ascendisse in cœlum. In illo nulla culpa erat, sed per illum culpæ nostræ delentur. Et aduerte quòd hic ps. cum d. *Apud dominum misericordia*, &c. per dominum intelligit Christum, qui solus redemptio nostra dicitur, quia ipse & non alius nos redimere potuit, vt ostendit Greg. d. Dominus Iesus diabolum non virtute, sed sapienter superauit. Ipse namq; diabolus in illa nos primi parentis radice supplantãs, sub captiuitate sua quasi iustè tenuit hominem, qui libero arbitrio conditus, quia ei iniusta suadenti consensit. Ad vitam namq; conditus in libertate propriæ voluntatis, sponte propria factus est debitor mortis. Delenda igitur erat talis culpa, sed nisi per sacrificium deleri non poterat. Quærendum ergo non erat sacrificium. Sed quale sacrificium poterat pro absoluendis hominibus inueniri? Neque n. iustum fuit, vt pro rationali homine & brutorum aĩalium victimæ cęderentur. Ergo si bruta aĩalia pro rationali animali (id est pro homine) dignę victimæ non fuerunt, requirendus erat homo qui pro hominibus offerri debuisset, vt pro rationali peccante rõnalis hostia mactaretur. Sed quia homo sine peccato inueniri non poterat, & oblata pro nobis hostia, q̃uo à peccato nos mundare potuisset, si ipsa peccati contagio nõ careret? Inquinata quippe inquinatos mundare non potuisset. Ergo vt rationalis esset hostia, homo fuerat offerendus, vt verò à peccatis mundaret hominẽ homo sine peccato. Sed quis esset homo sine peccato, si ex peccati commixtione descenderet? Proinde venit propter nos filius Dei in vtero virginis, qui pro nobis factus est homo. Sumpta est ab illo natura, non culpa, fecit pro nobis sacrificium, corpus suum exhibuit pro peccatoribus victimam sine peccato, quæ & humanitate mori, & iustitia mundare potuisset. Hunc ergo cum post baptisma vidisset antiquus

Greg. 17 mor. c. 15

Christus solus nos redemit

E hostis, mox tentationis impetu, & per diuersos aditus ad interiora eius conatus irrumpere, victus est, atque ipsa inexpugnabili eius integritate prostratus. Sed q̃a ad interiora eius non valuit, ad eius exteriora se conuertit, vt, quia mentis virtute victus est, cũ quẽ decipere tentatione non valuit, carnis saltem morte videretur superare. Et permissus est in illud q̃ ex nobis mortalibus mediator acceperat. Sed vbi potuit aliquid facere, ibi ex omni parte deuictus est, & vnde accepit exterius ptãtem dñicę carnis, occideretur, deinde interior potestas eius qua nos tenebat, occisa est. Ipse namq; interius victus est, dũ F quasi vicit exterius. Et qui nos iure debitores mortis tenuit, vires in nobis mortis amisit, quia per satellites suos eius carnẽ perimendam appetijt, in quo nil ex debito culpæ inuenit. Dominus ergo noster pro nobis mortẽ soluit, ne nobis mors debita noceret &c. Ex quibus apparet quã gratiosè copiosa apud Deum misericordia fuit, & redemptio, quia, scilicet redemptionem misit dominus populo suo, &c. *Ps. 110.*

Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius. 2328

G Hic ponit suæ supplicationis generalem conclusionem, quæ stat in hoc, quod dominus Iesus Christus omnibus pęnitentibus, & pro venia clamantib. de profundo sui cordis liberè parcit, & omnes iniquitates liberè relaxat. Et hoc est quod ait, *Et ipse* (scilicet Dominus Iesus apud quem misericordia est, & copiosa redemptio) *redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius*. Vbi per Israel intelliges omnes verè pęnitentes, qui peccata supplantant, & firma spe Deum contemplantur. Nam Israel qui videns Deũ H interpretatur, ipse idem est Iacob, qui dicitur supplantator. Vnde hic ait August. *Et ipse redimet Israel*, quia Israel vendere se per peccatum diabolo potuit, & fieri venundatus sub peccato, redimere autem ab iniquitate non potest. Ideo ille solum Israel potuit redimere, qui se per peccatum non potuit vendere. Qui enim peccatum non commisit, ipse redemptor est à peccato. Non ergo timeat accessurus ad Deum aliquis iniquitates suas, tantummo-

tummodo accedat pleno corde, & desinat iam facere quæ faciebat, & de profundis clamet ad dominum, & ipse redimet iniquitates illius. Nota ergò, ꝙ redēptor noster dicitur Christus, vide versic. 267. Et quòd redempti sumus per sanguinem Christi, vers. 1271. 1844.377 535.411. Ipse enim omnes redemit, quo ad sufficientiam, quamuis non quò ad efficientiam, ver. 521. Vnde aliter redemit Christus electos, & aliter reprobos, verb. 895.

PSALM. CXXX.

2327 *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.*

ISTE Psal. habet titulum illū talem, *Canticum graduum ipsi Dauid.* Exponitur vt supra. Sed ex eo ꝙ additur, scilicet *ipsi Dauid*, apparet quis istum psal. fecerit, quia ipse Dauid. De materia verò psal. sciendum, quia, sicut in naturalibus experiētia docet, dispositio capitis ad membra redūdat. Vnde vulgariter dr. Quando caput dolet, omnia membra languescūt. Sic suo modo est in moralibus, quia bonitas principis & malitia redūdat in subditos. Quod satis probatum fuit in Dauid rege, quia propter peccatum eius populus fuit punitus, qn̄ numerauit populum, vt habetur 2. Reg. 24. In isto ergo psal. Dauid volens Deum placare, proponit Deo humilitatem suam ostendens, s. ꝙ illam numerationem non fecit ex superbia. Et si in ipsa peccauit, petit, ꝙ retributio peccati sui redūdet in animam suam & non in subditos, id. *Sicut ablatus est super matrem suam, ita retributio in animamea* Humiliter. n. hoc Deo dixit, Ego sum qui peccaui, & ego inique egi, isti, qui oues sunt, quid fecerunt? vertatur obsecro manus tua contra me. Non autem tunc numerando populum peccauit Dauid, quia hoc ex superbiā fecisset, sed quia numerando populū non obtulit pro populo debitum sacrificium. Sic ergo hic volens placare Deum, prætendit humilitatē, ꝙ non facit ex iactantia, sed magis ad gratiarum actionē, in se recognoscens diuinam gratiā sicut Ezechias rex dixit, 4. Reg. 20.

A Obsecro dñe, memēto mei, qūo ambulauerim coram te in ueritate, vt ex hoc impetraret uitæ longitudinem. Sic nunc & Dauid, ut impetret ueniā pro se, & populo suo, &c. dic ut Nic. de Ly. Quantū ad sensum prophetieum, sciēdum ꝙ in isto Ps. Dauid loquitur nō in persona propria, sed in persona totius corporis Christi, ꝙ est ecclesia. Sic n. oēs hoies ratione unitatis fidei, & charitatis sunt unus homo, sicut ēt oēs sunt unum templū Dei. Sicut omnibus iustis ait Apostolus templum Dei sanctum Dei est, quod estis uos. Oēs. n. 1. Cor. 3.

B qui credunt in Christum, & sic credūt, vt diligant, tanquam lapides uiui sunt, de quibus templum Dei ædificatur, hoc est templum spirituale, ubi rogatur Deus, & exaudit. Quisquis enim extra hoc tēplum orauerit Deū, non exauditur ad gloriam, etiamsi exauditur ad quædam temporalia. Ad uitam autem æternam non exauditur, nisi qui templum Dei est, & in templo Dei orat, i. in unitate ecclesiæ & corporis Christi, quod corpus Christi constat ex multis credentibus in toto orbe terrarum. Sic ergo hic loquitur ps. in persona omnium iustorum, tanquam unus homo & tanquam unum Christi corpus.

C Ostendit in isto ps. duodecimum gradum ascensionis spiritualis, qui est humilitas, quam ostendit habendam intus & extra, in corde & in exterioribus signis. Vnde tota huius psal. intentio est mouere nos ad humilitatem, Psal. ergo iste diuiditur in partes tres, quia primò humilitatem habendam suo exemplo proponit, secundò pœnam debitam non habentibus proponit. ibi, *Si non humiliter*, tertio humilitatis fructum (scilicet spem) concludit, ibi, *Speret.* Prima in duas, quia primò agit de humilitate interiori, secundò de humilitate exteriori, ibi, *Neque ambulaui.*

D Quantum ad primum sciendum ꝙ humilitas interior stat in corde, circa quod uersantur contraria, s. uitium, & uirtus, quę sic se habent qd positio unius est priuatio alterius, & negatio unius est alterius positio, sicut patet de gratia & peccato, quia positio gratiæ infert purgationem peccati, & negatio gratiæ, peccati positionem, & econtrario. Sequitur. n. iste est in gratia, ergo non est in peccato. Similiter, iste non est in gratia, est in pecca-

peccato. Sic est enim de omnibus contrarijs immediatis, circa substantiam aptam natam ad ista. De quorum numero sunt humilitas, & superbia circa cor, quia omne cor, quod haber humilitatem, carer superbia, & omne quod caret superbia, humilitatem habet. Sic ergo & hic psal. arguit à negatione superbiæ ad humilitatis positionem, dicens, ***Domine, non est exaltatum cor meum***, ex hoc volens inferre per cõtrarium, humilitatũ est cor meum. Et quantum ad literam, ista sunt verba Dauid qñ volens veniã obtinere de peccato adulterij & homicidij nesciuit melius sacrificium Deo reddere quàm cordis humilitatem. Propter quod dixit Deo, Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem. Sed scio ꝙ holocaustis (scilicet animalium victimis) non delectaris. Sed sacrificium tibi placitum est spiritus contribulatus, cor contritũ, & humiliatũ Deus nõ despicies. Vnde hic ait August. Satisfacere volebat Dauid Deo pro peccatis suis, propitiare illum volebat, vt acciperet remissionem peccatorum. Et quasi quærens vnde illum propitiaret ait, Scio ꝙ holocaustis non delectaris. Ergo superfluè quærere arietes, tauros, aut aliquã talẽ victimam. Quid ergo? sine sacrificio placatur Deus? Certè minimè. Sed quod est sacrificium quo placatur? Audi quod ibi sequitur, Sacrificium Deo, spiritus contribulatus, &c. Si ergo humiliatum cor, sacrificium Deo est, ille verum sacrificium obtulit, qui dixit, ***Domine, non est exaltatum cor meum***. Vis autẽ scire quis habet cor humile, & quis superbũ? Audi Greg. dicentẽ, Sancti & humiles viri aliena opera ẽt parua mirãtur, sua aũt opera ẽt magna despiciunt. At contra, arrogantes aliena ẽt magna despiciunt, sua verò, quæ parua sunt admirantur. Et plerumq; de suis malis bona æstimant, de alienis aũt bonis mala sentire non cessant. Nam dum propriam gloriam quærunt, perniciosè student, vt, quicquid virtutis ab alijs agitur, iniquitatis nota laceretur, & bonæ actionis pondus vertunt in maculam criminis, &c. Ex quib. apparet, seu potest probari, ꝙ Dauid habuit cor humile & oculos non elatos, quia aliorum opera etiam parua magna reputabat, sua autem ẽt magna reputabat parua; Quod ostẽdit Gregor. d. Dauid de se semper humilia sentiens, & ipsi Saul se comparatione postponens, postquam feriendi locum reperit, & pepercit eidẽ sæuienti aduersario, humili se professione prostrauit, d. Quem persequeris, rex Israel? quem persequeris? canem mortuum, & pulicem viuum. Et certè iã vnctus in regẽ fuerat, Iam exorante Samuele, & cornu sup se oleo fundente didicerat ꝙ eum diuina gratia, Saule reprobato, ad regni gubernacula possidẽda seruabat. Et tñ persequẽte aduersario, mente se humili prosternente, cui diuino iudicio prælatum se esse nouerat, illi itaq; se humiliter prosternebat cui per electionis gratiam incomparabiliter nouerat se esse meliorem. Discant ergo quomodo humiliari se proximis debeat, qui adhuc quo loco habeantur apud Deum nesciũt, si sic ẽt se electi illis humiliant, quibus iam se per interna iudicia antepositos deprehendunt. Hoc enim proprium semper electorum specimen esse solet quòd de se semper sentiunt infra quàm sint. Hinc namq; ab eodem dr, ***Domine, non est exaltatum cor meum***, &c. ***neque ambulaui in magnis***, &c. ***Neque elati sunt oculi mei***. Hic n. per oculos totũ hominẽ vult intelligere. Tanta est n. connexio mẽbrorum adinuicem in vno corpore, ꝙ quicquid agit vnum membrum, in illo agit & aliud membrum. Vt puta, oculus videt, non solum sibi, sed ẽt cæteris membris. Vnde & pes videt, non in se, sed in oculo, & sic de alijs, vt deducit hic August. d. Dominus noster, qui nouit quid cui tribuat, & vt seruetur cõpago corporis in pace, alloquitur ecclesiam per Apostolum, d. Non potest dicere oculus manui, Opus te nõ habeo, aut caput pedibus, opus vobis nõ habeo. Si totum corpus oculus, vbi auditus? si totũ auditus, vbi odoratus? Ergo in membris vestris, fratres, videtis quõ singula suum officium habeant membra. Oculus videt, & nõ audit, auris audit, & nõ videt, manus operatur, nec audit, nec uidet, pes ambulat, nec audit, nec uidet, nec facit. Sed in uno corpore si sit sanitas, nec aduersum se litigent, & auris uidet in oculo, & oculus audit in aure. Nec obijci potest auri, quia non uidet, ut dicatur ei, Nihil es, minor es. Nunquid uidere & discernere colores potes, quod facit oculus? Respon-

Humilitas verũ sacrificium. — *Psal. 50* — *Gregor. 26. mor. cap. 33.* — *Gregor. 34. mor. cap. 15.* — *1. Cor. 12*

spondet. n. auris de pace corporis, & dicit, Ibi sum vbi est oculus, in eo corpore sum, in me uõ video, in illo cũ quo sum video. Ita cũ auris dicit, Oculus mihi videt, oculus dicit, Auris mihi audit, oculi & aures dñt, Manus nobis operantur, manus dñt, Oculi & aures nobis vidēt, & audiũt, oculi, aures & manus dñt, Pedes nobis ambulant. Oia ergo in vno corpore cooperanť, si sit ibi sanitas & concordent mēbra gaudent, & cõcordans sibi, &c. Ex quibus apparet, ꝙ tanta est cõcordia mēbrorũ, ꝙ, si vnũ infirmatur, & cętera cõpatiendo infirmātur. Consimiliter & in spiritualibus, si vnũ membrum peccat, cætera propter vnionē spiritus peccare dicuntur. Et sic si oculus nõ est clarus, &c. mēbra non sunt clara. Sic ergo totũ corpus sanum habet, qui dicere potest, *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.* 1. Cor. 12

2328 *Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.*

HIc agit de humilitate exteriori. Vbi nota ꝙ ille in magnis ambulat, & in mirabilibus super se, qui vult hoībus apparere vltra quã sit, qui magis appetit apparere q̃ esse, quales sunt hypocritæ. Illo modo Simon magus in magnis ambulauit, & in mirabilib. super se, q̃n vidēs, ꝙ per impositionē manus Apostolorum dabať spiritus sanctus, voluit emere pecuniã gratiã, & potestatē illam, non tñ volebat esse Christianus, vt hic deducit Aug. d. Simon ille magus in mirabilib. ingredi volebat super se, q̃n plus eum delectauit potentia Apostolorum, q̃ iustitia Christianorũ. At vbi vidit per manus impositionem Apostolorũ, & per orationes eorum Deum dare spiritũ sanctum, & tunc per miraculũ demonstrabať aduentus spiritus sancti, vt linguis loquerenť, quas non didicerant omnes, super quos veniebat spiritus sanctus, voluit talia facere, nõ talis esse, & pecunia putauit comparandum spiritum sanctum. Erat ergo de talibus, qui tēplum intrant ad emendum, & vendendum. Emere. n. volebat, quod vendere disponebat. Non ergo de talibus erat, q dicebat, *Neq; ambulaui in magnis*, &c. Quasi dicebat, quod excessit vires meas, non quæsiui, nolui ibi magnificari, imò quanto maior gratia abundat in homine, Matt. 21

A tanto amplius debitor est Deo, & magis humiliari debet, dicente Sapiēte, Quanto maior es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Sed insurgit dubiũ. Cum. n. dicat scriptura, Laudet te alienus, & nõ os tuum, extraneus, & non labia tua. Qũo ergo hic Dauid se tam mirabiliter laudat, d. *Domine, non est exaltatum*, &c. *Neque ambulaui in magnis*, &c. Ad hoc rñdetur primò, ꝙ Dauid hic loquitur in persona corporis Christi, quod est ecclesia, quod oēs laudare tenentur, secu... quia licitum est qnque iustis sua laudare opera, non quidē per superbiam, Quæstio. Prou. 27

B elenãdo, sed per hoc magis in se gratiam Dei cognoscentes, seipsos humiliando, & alios per sua exempla ad bonũ inuitando, propter quod dicit Iesus Apostolis, Sic luceat lux vestra corã hominibus vt videant opera vestra bona &c. Vnde ait Greg. Sicut. n. grauis culpa est hoīem sibi arrogare, qđ non est, sic plerũque culpa nulla est, si humiliter bonũ dicat, qđ est. Vnde Ezechias rex cũ molestia corporis afflictus ad extremitatē vitę peruenisset, in ōrone cõpunctus dixit, Obsecro dñe, memento mei, qũo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto. Nec tñ Matt. 5 Greg. 12 mor. c. 16 Esa. 38.

C dñs hanc confessionem perfectionis eius despexit, aut renuit, quē mox in suis precibus exaudiuit. Vide ergo ꝙ Pharisæus se iustificauit in opere, d. Gratias ago tibi, dñe, quia non sum sicut cæteri hominum &c. Ezechias se iustũ asserit in cogitatione, atq; vnde ille Deum offendit, inde iste Deum placauit. Cur itaque hoc, nisi quia oīpotens Deus singulorũ verba, & cogitationes pensat, & in eius auribus superba non sunt, quæ humili corde proferunť? Sic & conformiter Dauid indulgentiã à Deo postulans, suas virtutes exprimit quibus Deũm placare cupit, d. Luc. 18.

D *Domine, non est exaltatum cor meum*, &c. Sic & seruus, qui semper fidelis fuit dño, etsi semel in aliquo deficiat, ne totaliter expellatur, suã fidelitatem dño humiliter commemorat, d. Memento quã fideliter seruierim tibi. Notandum, ꝙ ambulant in magnis, qui vitia supra se cõstituunt, & pro magno, qui illa imitantur, quibus subijciuntur. Et isti quanto magis ambulare nituntur, tanto amplius implicãtur. Sicut. n. auis reti illaqueata, quanto amplius

plius ambulare nititur, tanto plus implicatur, sic & conformiter de ambulatione peccatorum. Vnde de quolibet tali dicit Iob 18. Misit in rete pedē suum, & in maculis eius ambulat. Quod ad propositum exponens Greg. dicit, Qui pedes in rete mittit, non, cum voluerit, eijcit. Sic qui in peccatis se deijcit, nō mox vt voluerit surgit. Et qui in maculis retis ambulat, gressus suos ambulando implicat. Et cum ad ambulandū nititur, ne ambulet amplius alligatur. Sæpe namque contingit vt quis huius mundi delectatione persuas... in eo ad honoris gloriā pertingat, vt ... desideriorum suorum effectū perueniat, & se peruenisse ad hoc quod desiderauit lætetur. Sed quia bona mūdi non habita in amore sunt, & plerūq; habita vilescunt, percipiendo discit q̄ sit vile, quod appetijt adeptum. Sed ipsa eū dignitas, quæ implicat, tenet, & sine culpis alijs effugere nō valet hoc, vbi non sine culpa peruenit. Immisit ergo iste in rete pedes suos, & in maculis eius ambulauit, quia cū se expedire nititē, tunc veraciter conspicit, q̄ duris nexibus tenetur. Neque. n. verè obligationem ... ram cognoscimus, nisi cum cadere nitentes quasi leuare pedes conamur. Et quia quanto magis tales conātur se explicare, tanto amplius se implicant. Ideo de talibus dicitur, In circuitu impij ambulant.

Greg. 14 mor. c. 4.

Psal. 11.

2329 *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.*

Hic ostendit pœnam non humilibus debitam. Et primò ostēdit qui sunt qui vera humilitate carent, secundò pœnā quam sustinere debēt, ibi, *Sicut ablactatus est.* Quantum ad primū, sciendum quòd sicut magnum signū humilitatis verè est seipsum cognoscere; beneficia Dei sibi exhibita recognoscere, & pro illis Deo se humiliando gratias agere, sic per oppositum signū est magnæ superbię, beneficia recepta non recognoscere à benefactore suo, sed in illis se magis exaltare, & illa sibi attribuere. Et hoc est, quod declarans psal. d. *Si non humiliter sentiebam*, &c. q. d. Tunc nō eram verè humilis, sed multum superbus, si non humiliter sentiebam, i. recognoscebam beneficia à Deo mihi data, sed magis exaltaui animam meam in

Superbus est omnis ingratus.

E illis, s. illa mihi attribuendo, in illis gloriando. Sicut qui sanitatē corporis habēt, si non Deo, sed sibi attribuunt dicentes, Meritis meis sanitate fruor, quia debitē viuo. Diuites sibi attribuūt diuitias, quia sunt soliciti, sic doctores scientiam, quia sunt studiosi &c. Tales. n. non sunt humiles, sed superbi, quia non humiliter sentiūt Dei beneficia, sed in illis seipsos exaltant. Vis autē videre, quia sanitas non est ex debito viuere tuo, nec diuitiæ, ex solicitudine tua nec scientia, ex studio, & sic de alijs, sed ista à Deo possides? Considera quàm multi, sicut tu, debitē viuunt, parcè comedendo, & potando, à nociuis abstinendo, qui tñ corporis infirmitate grauātur, quā multi æquè solicitantur vt tu, & tñ semper inopes manēt, quam multi sicut tu studio sunt intenti, & tñ in scientia non possūnt proficere. Vnde ergo ista diuersitas, nisi quia ista sunt dona Dei, quæ quibus vult ad libitū distribuit? Ergo illa debes humiliter sentire & recognoscere à Deo, & non in illis te exaltare, quia si nō humiliter ista sentis, sed teipsum exaltas, superbus es, & nō humilis. Vel aliter, vt dicatur quod hic psal. volens affirmare se verè fuisse humilē, modo vsitato hominum loquitur, qui volentes aliquid affirmare dicunt, Si hoc non est verū, non iuuet me Deus, & similia. Sic modo conformiter psal. quia superius dixit, *Domine, non est exaltatum cor meum, neque* &c. Hoc nunc per modū imprecationis mali si hoc non sit verum, affirmat d. *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui*, &c. *fiat retributio in animam meam.* Et istum intellectum hic ponit Aug. d. *Si non humiliter sentiebam*, &c. Videtis ps. velut maledictū se astrinxisse quemadmodum in alio ps. d. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Sic vī hic dixisse, *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animā meam*. q. d. Istud mihi contingat, quo & ibi, Si reddidi retribuentibus mihi mala, contingat mihi illud. quid? vt decidam meritò ab inimicis meis inanis. Sic & hic, *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam, quemadmodū qui ablactatus est à lacte super matrē suam, sic fiat retributio in aiam meam.* Quæ autem pœna sit ablactati super matrē suam, in sequenti ver. dicetur.

F

G

Psal. 7.

H

Sicut

1330 *Sicut ablactatus est super matrem suam: ita retributio in animam meam.* A

EXplicat hic pœnam non humilibus debitam, quam sibi imprecatur, si humilis non fuit. Vbi notandum, quòd sicut confidentes bene de causa nostra solemus dicere, Si non habeo iustitiā hoc malum, vel illud eueniat mihi. Sic hic facit psal. dicens, Si non humiliter sentiebam, hoc eueniat mihi, vt sim sicut ablactatus super matrem tuā. Sicut enim puer incumbens super matrem suam, indigens foueri lacte matris, perit si ablactetur, & à lacte ante tempus remoueatur, cum nondum cibum alium capere possit, sic & hic psal. huic maledicto se astringit, d. *Ita retributio fiat in anima mea*, i. vt peream sicut perit ablactatus super matre sua, & hoc, *si non humiliter sentiebam*. Vel aliter, vt hic notat glos. ex verbis Aug. psal. hic vtitur similitudine ablactati in maledicto, agens de ecclesia in figura matris lactantis. Vbi sciendum, quod sicut quinq; tempora notantur in carnali procreatione filiorum, & educatione, ita & in spirituali. In carnali enim procreatione filiorum, & altione ista ordinatè se habent, quia prius concipimur in vtero, secundò ibidem alimur, & nutrimur, tertiò inde in lucem edimur, & per natiuitatem producimur, quartò manibus matris gestamur, & lacte nutrimur, quintò ablactati ad mēsam patris accedimus, & pane, alijsque cibis nutrimur. Primum est tempus conceptionis, secundū in vtero altionis, tertium emissionis, quartum portationis, & lactationis, quintum est ablactationis. Ita con similiter est in procreatione spirituali, quoniam in vtero matris ecclesiæ primò concipimur, dum per catechismū primò fidei rudimentis instruimur, secundò in eiusdem ecclesiæ utero alimur, dum in eisdem fidei primordijs instructi proficimus, tertiò in lucem edimur, cum per baptismum regeneramur, quartò manibus ecclesiç portamur, & lacte nutrimur, cum post baptismum bonis operibus informamur, & lacte simplicis doctrinæ proficiendo nutrimur. deinde grandiusculi effecti, & in primordijs fidei bene instructi à lacte matris separamur, & ad mensam patris ducimur, i. à simplici, & humili do- B C D

Generationis spiritualis modus.

ctrina verbi, qua prædicatur Verbū caro factum est, accedimus ad speculandū ipsum verbū, qđ in principio erat apud Deū. Sed multi hunc ordinem volentes peruertere, in errorem ducuntur, & pereunt, ne filij ecclesiæ amplius dicantur, vt hęretici, & schismatici, qui se ante tempus à lacte matris ecclesiæ separantes æstimantur, & in diuersas hæreses cadunt, volētes antè docere quàm discere: vnde in scientia & in factis fidei quilibet prius debet humiliter sentire & addiscere velle antequam ablactetur, i. prius bene doceri de Christi humanitate, antequam ab huius lacte ad verbum patris speculandum accedat. Dicit ergo psal. hoc sibi malum imprecando, si prædictum ordinem non seruauit, *Ita retributio fiat in anima mea, ac si essem ablactatus super matrē meam*, i. dum adhuc indigerē stare super matrem meam, & eius lacte nutriri, i. primordijs fidei edoceri, si ab illis sim amotus, vt, illis prætermissis, ad diuinitatem verbi velim accedere, hoc fiat mihi, vt corruam à fide ecclesiæ, sicut hæretici cadunt de sua scientia non humiliter, sed superbè præsumentes. Vnde notandum, qđ in fide nouiter regenerati primò debent nutriri lacte humanitatis Christi, antequam sint idonei capere panem diuinitatis eius. Sicut etiam apparet per simile in nutrimento corporali. Nam panem solidum, & cibum mater manducat, qui panis per mamillas matris in lac conuertitur, vt fit in alimētum infantis paruuli. Sic suo modo verbum Dei panis est solidus, & cibus angelorum, quo angeli nutriuntur, & nutriebantur ante Christi incarnationem, sed vt posset fieri cibus fidelium, ipsum verbum lac est factum, dum nostram humanitatem assumpsit, ut panem angelorum manducaret homo, vt, scilicet, per carnem panis cęlestis trāsiret ad infantes. Et secundum hoc (idest, secundum humanitatem) verbum crucifixum est, nō quidem mutatū in hoīe, sed homo mutatus est in illo, vt melior fieret q̄ erat, non vt ipsa substantia verbi conuerteretur. Et sic Christus per illud, qđ homo erat, mortuus est Deus, & p illud, qđ Deus erat homo excitatus est, & resurrexit. Quicquid passus est homo, nō potest dici nō passus Deus, quia Deus erat homo, sed nō mutatus

Ioan. 1.

tatus in homine. Quomodo te non potes dicere non passum iniuriam, si vestis tua conscindatur, quamuis vestis tua non sit tu? Multo magis quicquid patitur caro Christi vnita verbo, debet dici pati Deus, quamuis verbum nec mori potuerit, nec corrumpi, nec immutari, sed quicquid horum passus est, in carne passus est, Dominus igitur Christus panem angelorum fecit lac incarnatus, & apparens mortalibus Dicat ergo psal. Non feci sicut faciũt hæretici, qui humiliter sentire noluẽt, sed seipsos exaltãt, quia si aliquid in principio ceperint, vel visi sint capere de primordijs fidei, cum adhuc teneri sint, & super matrem ecclesiam sint, & portentur manibus ecclesię, & lacte, i. plana scientia humanitatis Christi imbuãtur, tñ de scientia sua præsumentes, à lacte matris ante tempus separantur, vnde extinguuntur, & in errorem cadunt, dicit ps. Hoc ego non feci. *Vnde si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meã*, (vt. s. faciunt) *fiat retributio in anima mea*, sicut, s. fit illi, qui ablactatus est habens adhuc necesse incumbere super matre sua, & eius lacte nutriri. Et sic confidens de humilitate sua astringit se maledicto. Isto modo imprecationis loquebatur Iob confidens de iustitia sua, d. Si negaui, ꝙ volebant, pauperibus, & oculos, viduæ expectare feci, si comedi bucellam solus, & non comedit pupillus ex ea, &c. humerus meus à coniunctura sua cadat, & brachium meum cum suis ossibus conteratur. Vbi Greg. d. Ac si apertè dicat, Si ea bona, quæ dixi, operari renui, ipsum, quo ad operandum mihi datũ est corporis membrũ perdam, vt s. cadat à corpore, quod exercere nolui ad vtilitatem. Tales enim locutiones sunt signũ magnę confidentię loquentis.

Iob 31. *Gregor. 21. mor. cap. 15.*

2331 *Speret Israel in domino, ex hoc nunc, & vsque in sæculum.* H

HIc ponit humilitatis summam, & conclusionem. Vbi aduerte, ꝙ magnum signum humilitatis est, oĩa aduersa patienter tolerare, & prosperis non eleuari. Quòd maximè in nobis perficit virtus spei, quia cum spes sit virtus media inter fidem, & charitatem, & medium participet naturam extremorum, consequens est, vt, qui habet spem, habeat & charitatem, & fidem. Qui autem habet charitatem, omnia suffert patienter. Vt ergo ps. omnes suo exemplo ad virtutem humilitatis inducat, omnib. virtutem spei proponit, d. *Speret Israel in domino*. Vbi notandum, quod merito sperandum est in domino, quia spes, & cõfidentia in Deo habita multa bona facit, vide versic. 133. Quamuis enim spes in temporalibus deficiat, nunquam tamen deficit spes habita in domino, vide versic. 443. Spes inter alia bona patientiam præstat in aduersis, vers. 694. Et nota, quòd spes maximè est necessaria tribus generibus hominum, versic. 1138. Et solum in domino sperandum est, non in angelis, ver. 2055. 2056. Quibus omnibus consideratis ait Psalm. *Speret Israel in domino*. Sed quantum ista spes durare debet, notat dicens, *Ex hoc nunc, & vsque in sæculum*, idest, vsq; quo ueniamus ad ipsum Deum habendum, quia habita re, deficiet spes, sicut uiso Deo, deficiet fides. Vnde hic ait August. Non semper sæculi nomen hoc sæculum significat, sed aliquãdo æternitatem, sicut psal. dicit, Dominus regnabit in æternum, & in sæculum sæculi. Aeternum autem duob. modis intelligitur. Vnde, cum dicitur, Vsque in æternum, idest, aut semp sine fine, aut quousq; ueniamus ad ęternitatem. Hic ergo *Vsque in sæculum saculi*, intelligendum est quousque ueniamus ad æternitatem, speramus in domino, quia, cum uenerimus ad æternitatem, spes non erit, sed ipsa res erit.

Psal. 9.

PSALM. CXXXI.

MEmento, domine, Dauid, & omnis mansuetudinis eius. 2332

TITVLVS huius Psalmi est ut aliorũ Psalmorum gradualiũ, scilicet, *Canticum graduum*. Et quamuis ex titulo non appareat, quis huius psal. auctor fuerit, tamen ipsum Dauid fecit. Vbi sciẽdum, quòd (ut dicit Rabbi Salomon) Dauid præuidens spiritu prophetico, quæ uentura erant Salomoni regi filio suo, quem, ædificato templo, uoluit arcam Domini in templo ponere, fecit istum

istum Psalmũ ad sibi succurrendum. Vnde dicit, ꝙ, constructo templo per regem Salomonẽ, cum arca dñi portaretur à sacerdotibus, vt poneretur in templo in sancto sanctorum, portæ templi à seipsis se clauserunt, nec apertæ fuerunt, donec sacerdotes istum Psal. canentes, s. *Memento, domine, Dauid*, &c. venerunt ad locum illũ, *propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui*, s. Salomonis regis in regem vncti. Et qñ fuerunt ad illũ versiculum, portæ templi à seipsis se aperuerunt, & arca dñi fuit introducta, & in locum suum posita. Dauid ista præuidens prophetico spiritu, fecit duos Ps. s. Ps. 23. Dñi est terra, & istum 131. s. *Memento, domine, Dauid*. In isto aũt Ps. de duob. principaliter, quo ad literam, agit Dauid. s. de deuoto proposito, quod habuit ad ædificandum templum dñi, & de promissione sibi à Deo facta de successione regni in filijs suis. Et secundum ista duo Ps. iste habet duas partes, quia primò agit de primo, secundò, de secundo, ibi, *Iurauit dominus*. De quibus duab. habetur 2. Reg. 7. Prima pars diuiditur in duas: quia primò ponitur deuotio Dauid erga tẽpli ædificationem: secundò erga arcæ domini translationem, ibi, *Ecce audiuimus*, &c. Dic vt Nic de Ly. Quantum ad sensum propheticum, notandum, quòd in isto Psal. qui inter graduales est tertiusdecimus, Psal. ponit tertiumdecimum gradum ascensionis spiritualis, qui est se templum Dei fabricare, vt Deus habitet in ipso. Et istum gradum meritò præcedit gradus duodecimus, qui est humilitatis: de quo in præ-

Psal. 66 cedenti Psal. actum fuit. Qm̃ solum in humili mẽte habitat Deus, non in domibus manu factis, propter ꝙ ait, Cœlum mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum. Quæ est ergo ista domus, q̃ ædificabitis mihi? & quis est iste locus quietis meæ? Omnia hæc manus misericordiæ fecit. Ad quem autem respiciam nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos? &c. Ad literam enim in isto Psal. Dauid humilis, & mansuetus agit de ædificatione templi, per quod nos spiritualiter monet, vt nos templum domino per veram humilitatem ædificemus, quia per humilitatem fit quis spiritualis Dei domus. Templum. n. Dei dr̃

A anima iusti, vide versic. 751. 136. Quibus visis, ad diuisionem psal. accedo, qui psal. diuiditur in partes tres. Quia primò ostendit modum templi ædificandi, secundò ostendit statum templi ædificati, ibi. *Ecce audiuimus*; tertiò ostendit, promissiones factas tẽplum ędificanti, ibi, *Iurauit dominus*. Prima pars diuiditur in partes quinque, s̃m, quod quinque ostendit necessaria, vt nos templũ faciamus dño. Primũ est mansuetudinis humiliatio, s̃m diuinitatis imploratio, ibi, *Sicut iurauit*, tertium propriæ voluntatis abdicatio, ibi, *Si introiero*, quartum voluptatum castigatio, ibi,

B *Si dedero*, quintum stabilitatis perduratio, ibi. *Et requiem*, &c. Primò ergo requiritur mansuetudinis humiliatio, quam nobis Dauid suo proponit exemplo, dicens Deo, *Memento domine*, &c. Quantum. n. ad literam, tantæ mansuetudinis, & humilitatis fuit Dauid, vt, cum persecutorem suum Saul haberet in potestate sua, nihil ei mali voluerit facere, sed magis ipsum per humilitatem studuit placare, ut habetur 1. Reg. 24. Cuius mansuetudinẽ hic admirans August. ait, Dauid enim ita mansuetus fuit, vt nec persecutori suo Sauli malum pro malo reddiderit,

C sed tãtã humilitatem seruauit erga eum, ut illum regem nominaret, se autem canem Et cum esset in Deo potentior ipso, non superbè regi respondit, sed eũ potius placare affectabat humilitate, q̃ ipsum concitare superbia. Et in potestate datus est ei Saul, & hoc à domino Deo, vt ei faceret quicquid vellet. Sed quia nõ præceptum erat illi, ut occideret eum, sed tantum in potestate datus illi erat, quãuis sibi potestate sua vti liceret, ad lenitatem potius deflexit potestatem, quam ei dominus concessit. Si enim occidisset eum, caruisset inimico. Sed quomodo diceret,

D Dimitte mihi debita, sicut ego dimitto debitoribus meis? *Matt. 6.* In speluncam intrauit Saul vbi erat Dauid, nesciens quòd ibi esset Dauid: Surrexit Dauid planè, ꝙ lentè post ipsum, præscidit illi de veste panniculum, quem illi ostenderet vt nosceret, quia habebat ipsum in potestate, & non ei necessitate, sed voluntate pepercit, & noluit occidere. Et istam mansuetudinem modo nobis cõmendat, d. Deo, *Memẽto, domine, Dauid, & omnis*

mansuetudinis eius. Suo ergo exẽplo nos Dauid ad humilitatem, & mansuetudinem prouocat. Sed hic iuxta sensum propheticũ, per Dauid, qui est manu fortis, intellige Christum, qui mansuetudine vicit diabolum. Sęuiebat diabolus, & furebat, victus est, qui furebat, vicit, qui suffe rebat. Vt aũt videamus, quid propriè sit mansuetudo, est notandum, ꝙ circa oĩa illa, circa quæ contingit superabundare, & deficere, est dare virtutem mediam per quam dirigatur ad medium, & ad bene agendum. Circa autem iniurias, & mala nobis illata ista cõtingunt, quia aliqui in illatis iniurijs superabundant, vt iracundi nimis vindictam appetentes. In talibus enim multum accenditur eorum sanguis circa cor, quo accenso, irascuntur, & ẽm magis, & minus vindictam exquirunt. Et tales circa iniurias illatas superabundãt. Quidã vero sunt inirascibiles, oẽm iniuriam dissimulantes, quorum neutrum bonum est. Qm̃ irasci semper, & de qualibet offensa vindictam appetere, vt faciunt iracundi, vituperabile est. Similiter nunquã irasci, & nullo modo velle aliquem puniri, vituperabile est, quia contra ordinem rectæ rationis. Ratio enim dictat punitiones aliquas esse faciendas. Oportet igitur dare aliquam virtutem reprimentem superabundantiam, & excitantẽ defectum. Hæc autem est mansuetudo. Sic igitur mansuetudo est virtus media inter irã, per quã cupimus vindicari plusquam oportet, & inirascibilitatem, per q̃ de malis nobis illatis vindictam nunquam cupimus. Ille ergo mansuetus dr̃, qui nec de oĩbus cupit vindictam, nec in tm̃ deficit à punitione, quod nullo modo velit malos puniri. Isto ergo modo mansuetus Christus fuit, qui alapa percussus, in vindictã non exarsit, percutiendo percutientẽ, nec oĩno malum impunitum dimisit, dum reprehendit percutientem, dicens sibi, Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, cur me percutis?

Mansuetudo qd sit.

Ioan. 18

2333 *Sicut iurauit domino, vouit Deo Iacob.*

HIc ostendit secũdum requisitum ad ædificandum seipsum templũ dño, quod est auxilij diuini imploratio. Vbi sciendum, ꝙ Dauid, postq̃ assumptus fuit

E in regẽ, & habuit possessionem regni, & oẽs vicinos suos, qui primò inuidebant regno eius, subiugauerat, & fecerat tributarios, ipse disposuit in corde suo ædificare templũ dño, vt habetur 2. Reg. 7. Et quia sciebat se illud ædificare non posse sine speciali adiutorio Dei, ideo vt illud ædificare posset, auxiliũ Dei in isto Psal. postulat, vt implere possit, quod proposuerat. Et hoc est, ꝙ ait, *Memento domine, Dauid* &c. s. vt tuo auxilio fultus adimplere possit, quod in corde suo proposuit. s. ædificare tibi tẽplum. Voluntas .n. deliberata, & firmũ propositũ apud Deum pro

F voto, & iuro reputatur, q.a iurm̃ factum, & votum emissum non sunt nisi quędam exteriores attestationes interioris voluntatis, quibus non indiget Deus. Est ergo sensus, *Memento, domine, Dauid.* Ad ꝙ te inducere debet virtus, mãsuetudinis eius, vt ædificare templũ tibi possit: *Sicut iurauit domino.* i. sicut proposuit deliberatẽ in corde suo: q̃ deliberatio pro iuro, & voto apud Deũ acceptatur. Et sic ad hoc faciendum, diuinum implorat auxilium, d. *Memento, domine, Dauid* &c. Vnde hic ait Aug. *Sicut iurauit domino, votũ vouit* &c. Ad hoc ergo ait, *Memẽto, domine, Dauid:*

G vt s. tuo adiutorio impleat, ꝙ promisit. Ipse Dauid promisit, & vouit templum ędificare dño in potestate hoc habens, & rogat Deum, vt perficiatur quod ipse vouit, ut nemo præsumat uirib. suis se Deo reddere, quod uouit. Nam qui te hortatur, ut uoueris, ipse te adiuuat, ut reddas. Per hoc .n. vult ostendere Dauid, quod ad perficiendum uotum nostrum, quod Deo facimus, ut s. templum eius essemus, ipsius Dei adiutorio indigemus. Quilibet .n. fidelis hoc uotum Deo fecit in baptismo, qñ uouit, se diabolo, mũdo, uitijs, & pompis renunciare, ac uanitatibus, quod tñ uo-

H tum sine Dei adiutorio nullo modo seruare potest. Vnde hic ait Aug. Quid nos uouimus Deo, nisi ut simus templũ Dei? Nihil gratius Deo possumus offerre, q̃ ut templum Dei simus. Et tamen ad hoc implendum, dominum deprecatus est d. *Memento, domine, Dauid, & omnis mansuetudinis eius.* In hac mansuetudine uouit uotum, ut sit domus Dei. Attendendum aũt diligenter, quod iuramẽta & uota facta, nõ solum Deo, sed etiam homi-

nibus

nibus inuiolabiliter sunt obseruāda, quia, si obseruentur, respublica conseruatur. Illis autem violatis, res publica dissipatur. Narrat T. Liuius in primo volumine, quod Numa Pōpilius rex Romanorum ea pietate omniū ciuium pectora animauit, vt fides, ac iusiurandum ciuitatē regerent. Et constat, ꝙ quandiu ciuitas sic regebatur, quod respub. Romana super omnes alias augebatur: qñ verò, relictis fide, & iuramēto, ad dolos, & periuria conuersi sunt, oportuit necessariò rempublicam cadere. Vnde d. Philosophus de regimine principū, Quòd causa destructionis regni Assyriorū fuit, quod reges eorum vtebantur iuramentis ad fraudē, & deceptionem hominum, & proximarū ciuitatum, frangentes fidem, & fœdera, quæ iuramentis fuerant firmata ad hominum salutem, & vtilitatem. Cōsimiliter hæc fuit causa destructionis Carthaginis, & eius imperij, prout Carthaginēses à Romanis deuicti, & confessi sunt. Vnde narrat Titus Liuius de secundo bello Punicorum lib. x. quod cum Carthaginenses fœdera primo cum Romanis inita, & iuramentis firmata violassent, & postea in eodem bello victi peterent pacta, vnus senator Romanorum cùm videret ad misericordiam erga Carthaginenses animos aliorum Romanorū inclinari, infestus perfidiæ Carthaginensium, exclamauit, d. Per quos Deos fœdus nobiscū percussuri estis, q. a illos, per quos ante fœdus firmastis, fefellistis? Respondit Asdrubal. Per eosdem, quoniam tantū infesti sunt fœdera violātibus. Ideo dicitur, *Psal. 75.* Vouete, & reddite domino &c. & Matthæ. 5. Reddes domino iuramenta tua.

2334 *Si introiero in tabernaculum domus meæ: si ascendero in lectum strati mei.*

HIc ponit tertium requisitum, s. propriæ voluntatis abdicatio, quia propriç voluntati inniti, signum est superbię, cū qua non habitat Deus. Tamen primò, quantum ad literam, notandū est, quod totus iste textus vsq; ad illum locum. *Donec inueniā locum domino, tabernaculum Deo Iacob:* est sub vno contextu verborū. q. d. Psal. Iuraui domino, & votum voui Deo Iacob, ꝙ nō introibo in tabernaculum domus meæ, quod non ascendam super lectum strati mei, ꝙ nō dabo somnum oculis meis, quod non dabo dormitationem palpebris meis, ꝙ non dabo requiē temporibus meis, & hoc, *donec inueniā* (idest, cōstruam) *locum domino* s. tabernaculum Deo Iacob Hoc est, donec ædificem templum domino, quod quandoq; tabernaculum vocatur. Sic enim proposuit Dauid firmiter facere, quantum erat in se, supposita tamen voluntate Dei. Quod tamen opere non fecit, quia Deus ipsum prohibuit, eo quod multum sanguinem sparserat temporibus suis. Nec per hoc est intelligendum, quod interim nullo modo intraret domum suam, vel lectum suum, seu dormitaret, sed quod talia nō faceret cum bona, & perfecta quiete mentis donec domum Deo faceret. In quo exprimit magnum suum desiderium ad faciēdum templum domino. Sic enim, secundū communem modū loquendi, dicitur de homine multum desiderante finem alicuius negotij, ꝙ non bene dormiet, donec tale negotium compleuerit Sed quia dominus prohibuit ipsum ædificare templū, sed solum ꝙ necessaria præpararet, & filius suus post suam mortem ipsum cōpleret, ideo à voto suo fuit absolutus. Sic enim sibi à domino dictum fuit. 2. Reg. 7. Quòd cogitasti in corde tuo ædificare, domum nomini meo, bene fecisti, hoc ipsum mente pertractans: verumtamen tu nō ædificabis mihi domum, sed filius tuus &c. Quibus visis, vado ad intellectum propheticum. Vt dicebam, hic ostenditur quod templum se Deo volens ædificare, non quæ sua sunt, debet quærere: sed voluntati propriæ renunciare. Quod notans d. *Si introiero in tabernaculum domus meæ.* Vbi notandum, quod tabernaculū nostrum dicitur illud, in quo mens nostra cōdelectata quiescit. Et sic cum quisque secundum sensualitatē appetat sibi prospera, & fugiat aduersa, tabernaculū cuiuslibet vocabitur terrena fœlicitas. Et hoc tabernaculum intrare non debet se Deo volēs facere templum: sed magis temporalia à se abdicare, & facere communia, vt tempore Apostolorum faciebant credentes. Vnde hic ait Augustinus, Multi ne faciant locum domino, sua quærunt, sua diligunt, potestate sua gaudent, priuatum suum cōmodum concupiscunt, & sic tabernaculum suum intrant.

Bonum cōmune, non priuatū, debet amari.

Act.4. Qui autem locum vult facere Deo, non de priuato, sed de communi debet gaudere. Hoc illi fecerunt, qui tempore Apostolorum res suas priuatas fecerunt communes. Quod suum habebant, nunquid amiserunt? Si soli haberent, vnusquisq; suum haberet, & hoc solū haberet, quod suum habebat. Cum autē quod proprium erat, commune fecit, ea, quæ erāt cæterorum, ipsius facta sunt. Intendite, quia propter illa, quæ singuli priuatim possidemus, existunt lites, inimicitiæ, discordiæ, bella inter homines, tumultus, dissensiones, scandala, peccata, iniquitates, homicidia, propter quæ enim eueniunt ista? Certè propter illa quæ singuli possidemus: sed nunquid propter illa, quę communiter possidemus, litigamus? Aerem istum communiter dicimus, solem communiter omnes videmus. Beati ergo, qui sic faciunt locū domino, vt priuato bono suo non gaudeant. Talem enim describebant iste, qui dicebat, *Si introiero in tabernaculū domus mea.* Priuatum hoc erat, sciebat priuato se impediri, ne faceret locū domino. Abstineamus ergo nos fratres, à possessione rei priuatæ, aut ab amore, si non possumus à possessione, & faciamus locū domino. Ex quibus apparet, quod mali hic sibi faciunt tabernaculum per amorē temporalium rerum, sed non iusti. Quod deducit Greg. super illo verbo Iob 4. Tabernaculum impiorū non subsistit, d. Tabernaculum quippe construitur, vt ab æstu, & frigore corpus defendatur. Quid itaq; tabernaculi nomine, nisi ædificatio terrenæ felicitatis exprimitur, per quam super se casura multiplicant, vt se à præsentis vitę necessitatibus, quasi ab ęstu, & imbribus defendāt? Honoribus namq; excrescere ambiunt, ne despecti videantur. Terrena aggregando exaggerant, ne inopiæ frigore tabescant, & tota intentione satagunt, ne quid in pręsentibus desit. Student nomen dilatare, ne lateant. Et, si cuncta ad desiderium suppetant, munitos se in omnibus, & fœlices putant. Vbi ergo mentis habitationem construunt, ibi proculdubio tabernacula fixerunt. Aduersa impatienter perferunt, & remissa lætantur in prosperis: sola, quæ adsunt, cogitant. Nec ad affectum cœlestis patriæ vlla recordatione respirant. Gaudent sibi suppetere bona, quæ

Tabernaculū dicitur terrena fœlicitas.

Greg. 8. mor. ca. 41.

E cupiunt, atq; vbi carne requiescunt, ibi & mentem extinguendo sepeliunt, quia sæcularis curæ telo trucidati, terrenarum rerum aggerem, quem foras exquirendo multiplicant, hunc semper interius per cogitationē portant. At cōtra iusti nec oblata bona hic pro magno suscipiunt, nec illata mala valde pertimescunt. Sed ēt cum bonis pręsentibus hic vtūtur, & cū de malis præsentibus gemunt, amore sequentiū consolantur. Sicq; tēporali refouētur subsidio, sicut viator in stabulo vtitur lecto, pausat, & recedere festinat, & requiescit corpore. Iusti itaq; hic tabernaculum habere neglgūt, vbi se peregrinos, & hospites esse nouerunt. Et hoc est, quod ait Ps. F *Si introiero in tabernaculum domus mea,* vt accipiatur si pro nō, i. non introibo in tabernaculū domus meę, glossā, q. d. quęram, non quæ mea sunt, sed quæ Dei. *Si ascendero in lectum strati mei,* i. nō acquiescam carni. Et bene dicit, *si ascēdero* quia bonum priuatum semper superbos facit.

Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. 2335

G Hic ponit quartum requisitum, quod est voluptatū refrenatio. Vbi aduertendum, q per somnum, vel dormitationem, qua caro requiescit, peccati delectatio significatur, in qua carnales requiescunt, teste Gregorio, dicente, Dormire namque est in peccatis iacere. Sic enim somni appetitio culpa non esset, nequaquā Paulus discipulis diceret, Euigilate, iusti, & nolite peccare. Vnde & auditorē suum admonet, dicēs, Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Et rursum; Hora est iam nos de somno surgere. Vnde & Salomon peccantem increpat, dicens: Vsquequo piger H dormis? Sic ergo per somnum intelligitur carnis in peccato delectatio, quam expellere à se debet, qui seipsum templū vult præparare. Et hoc est, quod hic ait Psalmista, *Si dedero* (idest, non dabo) *somnum oculis meis,* idest, non permittam oculos meos in carnalibus quiescere, vel delectari, nec mentis oculum per vanas cogitationes, nec corporis per prauas delectationes. Vel aliter, vt per somnum intelligantur omnia ista tēporalia, quia omnia euane-

Somnus peccatū significat.

Greg. 8. mor. ca. 10.

1. Cor. 15.

Ephe. 5.

Rom. 13.

Prou. 6.

Somnus significat temporalia omnia.

euanescunt, vt illa, quæ videntur in somnis, cùm dormiens euigilauerit. Et ad istũ intellectum hunc passum exponit Aug. d. Multi enim, cùm dormiunt, nõ faciũt locum dño. Tales excitat Apostolus, d. Surge qui dormis, exurge à mortuis &c. Et alibi, Vigilemus, & sobrij simus. Nam qui dormiunt, nocte dormiunt, noctem dicẽs iniquitatẽ, in qua illi obdormiunt, cupiendo ista terrena. Et oẽs istæ fœlicitates, quę videntur sæculi, somnia sunt dormientium. Et quõ, qui videt thesauros in somnijs, dormiens diues est, sed, cùm euigilabit, pauper erit, sic omnia vana huius sęculi de quibus homines gaudent, in somno gaudent. Sed euigilabunt, quando nolent, si modò non euigilant qñ vtile est, & inuenient oĩa illa somnia fuisse & transire, sicut dicit scriptura, Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Dormierunt somnum suum, finitus est somnus, & nihil inuenerunt in manibus suis, quia in somnis videbãt diuitias transituras. Iste ergo, qui vult in seipso locum inuenire dño, d. Non dabo somnum oculis meis. Istum textũ exponit aliter Bern. ostendens cũ quanta solicitudine locum Deo in nobis parare debemus, d. *Si dedero somnum oculis meis &c. donec inueniam &c.* Olim rex, & propheta Dauid religiosa cœpit quadam cogitatione permoneri, indignum iudicans ꝙ nullam adhuc domum dñs Sabaoth haberet, cum ipse domum habitaret regiæ dignitatis. Sed & nos debemus similiter cogitare, & viriliter effectui emancipare. Tu enim, ò anima, in sublimi domo habitas, quæ à Deo tibi fabricata est, corpus hoc dico, ꝙ sic cõpegit, sic aptauit, sic ordinauit, vt gloriosè habitares in eo. Sed & ipsi corpori domum fecit excelsam, aptissimam, & decoratam, s. sensibilẽ hunc, & habitabilem mundum. Nonne igitur indignum iudicas, vt ipse tibi fecerit domum, tu verò ei templum ædificare dissimules? Ad hoc quidem domum habes, sed de terra est, quia in breui casura est. Et tu vt de alia tibi prouideas, pluuiæ, vento et frigori exponenda. Itaq; paremus ei domum, sed in anima nostra, quia non capit eũ nisi imago sua. Primo ergo loco studeat vnusquisque, ne discedat à seipso, quia oẽ regnũ in seipsum diuisum desolabitur, nec intrabit rex, nisi fuerint parietes inclinati, & maceriæ depulsæ. Nõne anima corporis sui domũ integram vult habere, & exire illam necesse est, si fuerint à se inuicem mẽbra dispersa? Videat ergo & ipsa aĩa, si desiderat habitare Christum per fidem in corde suo, idest, in seipsa. Sollicitè caueat, ne à se inuicẽ membra eius discedant, idest, ratio, voluntas, & memoria. Sit ergo sine errore ratio, vt bene congruat voluntati, talem. n. voluntas amat. Sit voluntas sine iniquitate, quia talẽ ratio approbat. Alioqui si se indicat anima pp voluntatis prauitatem, in eo ꝙ per rationem probat, ibi bellum est intestinum, & discordia periculosa, quia voluntatem huius semper ratio suggillat, semper accusat, dijudicat atq; damnat. Sit etiam sine sorde memoria, vt nullum in ea peccatum maneat, ꝙ non pura confessione, & dignis pœnitentiæ fructib. defleatur. Alioquin conscientiam, in qua peccatum latet, & voluntas odit, & ratio execratur. Bonum proinde parat habitaculum Deo, cuius nec ratio decepta, nec volũtas peruersa, nec memoria fuerit inquinata. Sequitur, *Et palpebris meis dormitationem* Vbi aduertendũ, quòd dormitans retrahit se à dormitione, & rursum dormitione opprimitur, & statim à dormitione opprimitur, & iterum se excutit. Sic spiritualiter dormitat in amore carnis, vel temporalium qui ab illis se excutit, & ad illa statim reuertitur. Vnde hic ait Aug. Sunt aũt quidam qui non dormiunt, sed dormitant. Aliquantulum se retrahunt ab amore temporalium, & rursus reuoluũtur in eũ, quasi dormitãtes. Caput crebro inclinant, & vigilia excutere somniũ cogũtur, dormitãdo casurus es. Nõ vult ps. oculis suis dare somnum, nec palpebris suis dormitationem eum, qui vult inuenire locum dño.

Et requiem temporibus meis donec inueniam locum domino, tabernaculũ Deo Iacob. 2336

Ponitur hic quintum, scilicet stabilitatis perduratio. Vbi notãdum, quod tempora dicuntur, illæ partes, quæ sunt iuxta oculos à quibus incipit somnus. Nam cum illæ partes quiescunt, statim

Ephes. 5

1. Thess. 5.

Psal. 75

Domũ & templum in nobis qualiter Deo praparare debem⁹.

Mat. 12

Dormitat quis qualiter

De temporibus vide catholicõn vbi tempus.

somnus ad oculos descendit. Sed cùm illæ partes agitantur, & mouentur, somnus ab oculis elongatur. Et hinc est, ꝙ nolentes dormire, fricant sibi frontem, vt tempora agitentur, ne somnus opprimat oculos. Sic igitur spiritualiter ille qui vult in vigilia spirituali persistere, non dat requiē temporib. suis, quia nullam occasionem peccati admittit. Vnde hic ait August. *Et requiem temporibus meis*, scilicet non dabo. A requie temporum somnus uenit ad oculos. Tempora circa oculos sunt, veluti futurus somnus grauedo temporū est. Nam omnib. dormituris grauari tempora incipiunt, & cū senserint grauari sibi tēpora, iam imminet somnus, qui dandus est oculis. Dat requiem tēporibus & venit somnus: si nō dederis requiem tēporibus tuis, non venit somnus. Cum ergo cœperit te aliquibus tēporale delectare ad peccatum, iam grauantur tibi tempora. Vis euigilare, & non dormire nec dormitare? nolite credere tali delectationi, quę maiores dolores habebit q̄ suauitates. Et ea cogitatione quasi confricans frontem excutis somnum, & paras locum domino. Sequitur, *Donec inueniam locum domino tabernaculum Deo Iacob*: Nam (vt dictum fuit) ista pars refertur ad omnia præcedentia, vt sit sensus, Non introibo in tabernaculum domus meæ, non ascendam lectum strati mei non dabo somnum oculis meis, non dabo dormitationem palpebris meis, non dabo requiem temporibus meis. Et hoc, donec inueniā locum dño, quia somnia illa declinando (vt dictum est) paratur in anima locus dño. Sed fortè dices, Nunquid postquam paratus erit locus dño, faciet illa, quia dicit *donec*? Respondeo ꝙ non. Vnde sciendum ꝙ *donec* multipliciter accipitur, vide ver. 919. Itē notandum, ꝙ locus paratus domino in anima nostra, q̄nque dr̄ tabernaculum, q̄nque domus, Dicitur. n. tabernaculum, quandiu sumus in militia vitæ præsentis: sed domus erit in vita beata. Vnde hic ait August. Locus paratus dño in quo habitat Deus, dicitur q̄nque tabernaculum, quandoque domus Dei. Dicitur. n. tabernaculum, secundum hoc tempus, domus autem est in illa cœlesti Hierusalem quò veniemus. Tabernaculum enim tāquam limitantium, & pugnantium tabernaculum militum in procinctu, in expeditione. Vnde cōtubernales dicuntur milites, quasi tabernacula eadem habentes. Quādiu ergo habemus hostem, cum quo pugnemus, tabernaculū Deo facimus. Cùm autem transierit tempus pugnæ, & uenerit pax illa, quæ excedit & superat oēm intellectum, s. cœlestis patria: iam domus erit, nullus aduersarius tentabit, ut tabernaculum uincatur. Non procedemus ad pugnandum, semper manebimus ad laudandum. Quid enim dr̄ de illa domo? Beati, qui habitant in domo tua, dñe, in sæcula sæculorum laudabunt te. In tabernaculo adhuc gemimus, in domo laudabimus. Quare? quia gemitus est peregrinātium, laudatio iam in patria commanentium. Hic ergo primò quæratur tabernaculum Deo Iacob, ut postea in domum domini uadamus lætantes. Et nota, ꝙ tabernaculum spiritualiter est multiplex, uer. 167, 1219. Item quòd militans ecclesia dicitur tabernaculum, uer. 631. Item quòd tabernaculū dicitur corpus Christi, uers. 386. 782. Item ꝙ tabernaculum dicitur corpus peccatoris, uer 857. Item ꝙ tabernaculū dicitur gloria cœlestis, uer. 1431.

Sōnus à temporibus incipit.

Anima in qua Deus habitat, dicitur quãdoq; tabernaculum, quãdoq; domus Dei.

Psal 83

Ecce, audiuimus eam in Ephrata: inuenimus eam in campis siluæ. 2337

HIc consequenter ostendit statum templi ædificati, siue tabernaculi. Agit autem de tabernaculo in cordibus fidelium Deo præparato .i. de ecclesia fidelium, prædicendo, quæ ipsi ecclesiæ aduenient per Christum. Et ostendit quinque secundum quòd pars ista habet quinque partes. Ostendit enim spiritu prophetico, primò ꝙ ecclesia ex gentibus ædificabitur: secundò ꝙ ab ecclesia Christus adorabitur, ibi, *Introibimus*: tertiò quòd ecclesia per Christū suscitabitur, ibi, *Surge, domine*: quartò ꝙ ecclesia per Christū sanctificabitur, ibi, *Sacerdotes tui*: quintò ꝙ Christus Iudæis finaliter reconciliabitur, ibi, *Propter Dauid*. Quantum ergo ad primum, sciendum quod iste textus uariatur: nam aliqui codices habent, *Ecce, audiuimus ea*, neutraliter *ea*: aliqui habent *eam*: aliqui habent *eum*. Et sententia est eadem. Nam si dicatur neutraliter *ea*: ly *ea* stat pro ijs, quæ dicta sunt

necessa-

necessaria ad ædificandum locum dño; quæ in præmissis quinque versibus continentur, s. mansuetudinis humiliatio, diuinitatis imploratio, propriæ voluntatis abdicatio, voluptatem abnegatio, & stabilitatis perduratio, vt sit sensus, Ecce audiuimus ea (s. omnia) prædicta in Ephrata. Si autem dicat textus *eam*, tunc est sensus, quia superius egit qđo locus vel habitatio preparatur domino, vt ly *eam* stet pro loco & habitatione: *Ecce audiuimus eam* (i. habitationem domino) in Ephrata. Si aūt dicat *eum*, vt cōiter scribitur, tunc stat pro domino, vt sit sensus: *Ecce audiuimus eū*, idest dñm habitantem in Ephrata. Et sic, licet verba diuersificentur, sniā tñ verborum non variatur. Ad intellectum ergo istius versiculi oportet primò videre quid sit Ephrata, & quid campi siluæ. Ephrata enim interpretatur speculum, & sic significat legem, & prophetas, in quibus speculatur, & contemplatur dñs, & habitatio eius, quia tam lex quàm prophetæ prædixerunt filium Dei incarnandum, & in cordibus fideliū habitaturum. Et inter alios
Mich. 5. ille propheta Micheas prædixit, d. Et tu, Bethleem, terra Ephrata, paruulus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel. Campi verò siluę sunt gentes, quæ erant stultæ nescientis cultum veri Dei, quæ tamen susceperunt fidem Christi, & sic in ipsis habitat Christus. Et sic est sensus: *Ecce audiuimus eū in Ephrata*, s. audiuimus Christum in propheris prædicatum nasciturum, & inuenimus eū in campis siluę, idest in gentibus, habitare per fidem. Istam expositionem hic ponit Aug. d. *Ecce, audiuimus eum in Ephrata* &c. Ephrata verbū Hebraicum est, ꝙ latinè speculum interpretatur. Speculum aūt imaginem rei habet, non rem. Omnis autem prophetia imago est futurorum. Dñs ergo ipse, vel domus Dei prędicata est in speculo. Et sic audiuimus illam in Ephrata, idest in speculo prophetarum. Sed inuenimus eam, vel eū in campis siluæ, quid enim campus siluæ, nisi locus siluestris, & inculcus dicitur? Quid ergo erant campi siluarum, nisi gentes incultæ? Qui erant campi siluarum, nisi vbi adhuc vepres erant idololatriæ? Sic ergo vbi vepres erāt idololatriæ, ibi inuenimus locum dño, tabernaculum Deo Iacob. Et

Gētiles dicūtur cāpi siluæ.

A sic quod *audiuimus in Ephrata*. s. in speculo, hoc est, in prophetis prædicatum Christum, *inuenimus eum in campis siluæ*. s. in gentibus quæ ipsum per fidem receperunt, & domus eius, vel locus factæ sunt.

Introibimus in tabernaculum eius; adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius. 1338

Hic ostendit, quod Christus ab ecclesia adorabitur. Vbi aduertendum ꝙ omnis, qui in se facit tabernaculum, vel domum Dei, sic quod in ipso habitat Deus, talem gratiam à Deo consequitur,
B quòd etiā ipse in Deo habitat. Et hoc est, quia ipsa increata sapientia diligit illos, à quibus diligitur, & sic habitatur ab illis, quos inhabitat. Et hoc est, quod dr, Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et hoc hic ostendit Psal. Postquam enim dixit Deum inuentum habitare in campis siluę, idest, in gentibus per fidem, nunc ostendit ꝙ gentes habitāt in Deo per charitatem, d. *Introibimus in tabernaculum eius*: hoc est, habitabimus in tabernaculum eius. Loquitur enim in persona camporum siluarum, idest gentium. Sed quid est habita-
C culum Dei? Primò enim ecclesia catholica dicitur tabernaculum, & hoc multis rationibus, vide supra vers. 758. Dicant ergo gentes, *Introibimus in tabernaculum eius*: quia gentes fide Christi recepta, de corpore Christi sunt effectæ. Vel tabernaculum Dei dicitur corpus Christi, quia in ipso habitat plenitudo diuinitatis corporaliter, vt d. Apostolus. In istuc tabernaculum intrauerunt campi siluæ, qñ membra Christi corporis gentiles per fidem sunt effecti. Vnde hic ait Aug. Qui in tabernaculum Dei intrant vt inhabitent, & ipsi intrantur, vt inhabitentur. In domum
D tuam vt inhabites intras; sed domum Dei intras vt inhabiteris. Melior est dominus, qui, cum cœperit te inhabitare, beatum te facit. Nam si tu in illo non habitaueris, miser eris. Sequitur: *Adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius*. Accipiunt aliqui hoc literaliter de loco vnde ascendit Christus in cęlum, qui est in mōte oliuarum. In quo loco adhuc apparent vestigia pedum Christi. In quo loco ex deuotione multi Christianorum Christum adorant,

1. Ioā. 4.

Qui habitat in Deo habitatur à Deo.

Coloss. 2.

Zach.14 de quo loco dr; Pedes eius in die illa sup montē oliuarū,qui est cōtra Hierusalē ad orientē. Alij hoc intelligūt de loco prope Romā:vbi apparuit Christus Petro,d Venio Romā iterum crucifigi,qui locus hodie appellatur, Dñe, quò vadis? In quo adhuc apparent vestigia pedū Christi. In quo loco ex deuotione multi sancti adorant. Vel aliter,& altius. Per pedes,q sunt vltima pars corporis,intellige perseuerantiam. In illis ergo,qui perseuerāt in bono vsque in finē,stant pedes Christi: in illis aūt,qui non perseuerant,non stant pedes Christi. Quid est ergo dictū, *Adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius?* Hoc est, Illi verè Christum adorant, qui in bono vsq; in finē perseuerant, quia illi sunt de numero illorū, in quibus steterunt pedes eius. Vnde hic ait Aug. In his est domus Dei,quos prædestinauit,& præsciuit perseueraturos. De illis dictū est, *Vbi steterunt pedes eius.* Etenim qui non perseuerant, non stant pedes in eis,nō sunt ipsi ecclesia,nō pertinent ad illud modò tabernaculum,tunc domū: sed illi vbi steterunt pedes eius. In his,in quibus charitas refrigescit,non stant pedes eius. In illis ergo,in quibus steterunt pedes eius, in eo loco Deum adorabo, i. si vis bene Deum adorare, de talibus esto in quibus steterunt pedes eius. Si autē de ista domo ecclesiæ intelligere volueris, vbi steterunt pedes eius (scilicet domus) pedes tui stent in Christo. Tunc enim stabunt pedes tui in Christo, si perseueraueris in Christo.

Locus pedū Christi multiplex.

Perseuerātia per pedes significatur.

2339 ***Surge, domine, in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.***

Hic ostēdit, q ecclesia per Christum verè suscitabitur. In hoc enim versiculo Psal. se vertit ad Christum, dicens, *Surge, domine, in requiē tuam.* Præuidit.n. Psal. Christum caput domus Dei,& ecclesię pro ipsa passurū, ac moriturum. Præuidit ēt ipsum à morte surrecturum. Vnde & ipse in persona Christi loquebat Psal. dicēs, Ego dormiui,& soporatus sum (.s. per mortem)& exurrexi post mortem. Similiter & nunc hoc idē pręnunciās, dicit, *Surge, domine, in requiem tuam*, i. tu exsurges post mortē in requiem gloriosus, & q amplius pati non poteris. Quia (vt

Psal.3.

E dicit Apost.) Christus resurgens ex mortuis,iam non moritur,mors illi vltra non dominabitur. Vnde hic ait August. *Exurge, domine, in requiem tuam.* Domino dormienti d. *exurge.* Iam nostis,quis dormierit & quis surrexit, ipse est, qui ait in Psalm. Ego dormiui,& soporatus sum,& exurrexi,&c. Sequitur, *Tu, & arca sanctificationis tuæ.* Vbi nota, q arca est duplex in scriptura,s. figurans,& figurata. Figurans,vt arca Noe,& arca testamenti,quæ erant figura ecclesiæ. Arca autē figurata est ipsa ecclesia, quæ per arcam Noe figuratur, quia sicut in illa existentes à diluuio sunt saluati, cæteris extinctis, sic solum intra ecclesiam salus consistit,quia nullus extra ecclesiam saluari potest. Vnde & Grego. ait, Sola ecclesia est, in qua opus bonum fructuosè peragitur, vnde & mercedem domini non nisi qui intra vineam laborauerunt, acceperunt. Sola ecclesia est, quæ intra se positos valida charitatis compage custodit. Vnde & aqua diluuij arcam quidem ad sublimiora sustulit, omnes autem, quos extra arcam inuenit,extinxit,&c. Vnde & arcam Noe fuisse figuram Ecclesiæ, pulchrè deducit Hugo de S. Victo. sup illo verbo Gen. 6. Fac tibi arcā de lignis leuigatis, &c. Arca etiam testamenti significat ecclesiā ratione materię,& formæ, vt deducit Gualfre. super illo verbo Exod. 25. Compingite arcam de lignis Sethim. De ista arca figurata (.s. de ecclesia) quæ est vnio fidelium, prædicit Psal. q cum Christo resurget gloriosa, dicens, *Surge, domine, in requiem tuam*, idest, exurges tu quidem primò, sed post te resurget & arca sanctificationis tuæ. Vnde hic ait Aug. *Exurge tu & arca*, &c. idest, exurge tu primò, vt exsurgat post te & arca sanctificationis tuæ, scilicet ecclesia quam sanctificasti. H Ipse caput nostrum, arca eius, ecclesia eius, Surrexit ipse prior, surget & ecclesia. Non autem auderet resurrectionem promittere corpori suo,nisi ipse prius exsurgeret. *Exurge domine, in requiem tuam tu, & arca sanctificationis tuæ.* Vel per arcam Christi intellige corpus eius,quod de Maria Virgine traxit, in quo habitabat diuinitas. Et sic Psal. prædicit, quòd Christus cum vero corpore resurget, dicens, *Tu, & arca sanctificationis tuæ.*

Rom.6.

Psal.3.

Ecclesia significatur per arcam Noe.

Gen.7.

Greg.35 mor.c.6.

Arca dicitur corpus Christi.

Vnde

Vnde hic ait Aug. Corpus Christi quod ex Maria natum est, intellectũ est à quibusdam arcam esse sanctificationis, vt de hoc diceret Psalm. *Exurge, domine in requiem tuã, tu, & arca sanctificationis tuę*, idest exurge cum corpore vt palpent qui non credebant. Vel per arcam sanctificationis intellige gloriosam virginem Mariam, quæ & arca Christi dicitur, quia in ipsa Christus nouem mẽsibus habitauit. Dicitur etiam sanctificationis, quia sanctificauit tabernaculum suum altissimus, Psalm.45. quam piè credimus iam post Christum in requiem surrexisse. Quòd autem virgo Maria per arcam figuretur, vide in dictionario, litera arca, parte prima. Vel ideo d. *Exurge domine*, &c. quia arca testamenti eleuabatur in bellis, vide versic.1048.

Arca dicitur virgo Maria.

2340 *Sacerdotes tui induantur iustitia, & sancti tui exultent.*

Sacerdotes dicũtur omnes iusti.

Hic ostendit, quòd ecclesia per Christum sanctificabitur. Vbi notandum, quòd nomine sacerdotum intelligit omnes fideles, qui sunt membra ecclesię, idest, corporis Christi, qui semetipsos offerunt Deo hostiam immaculatam, & Deo beneplacentem. Sic enim omnes fideles vocat Apostolus Petrus sacerdotes, dicens, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, &c. Similiter dicitur, quod Christus fecit nos regnum & sacerdotes Deo, & patri suo. De istis ergo fidelibus dicit, *Sacerdotes tui induantur iustitia*. Per iustitiam enim omnem virtutem intelligit, quia iustitia legalis est omnis virtus, vt dicit Philosophus 5. Ethicorum. *Et sancti tui exultent*. Per sanctos, eosdem electos intelligit, quos & sacerdotes vocauit. Hoc autem adimpletum fuit, quando Christus post suam resurrectionem & ascensionem spiritum sanctum suis fidelibus visibiliter misit, & ipsos in fide, spe, & charitate confirmauit. Vt sit sensus, secundum August. Te, Christe, exurgente à mortuis, & eunte ad patrem regale illud sacerdotium induetur fide, quia iustus ex fide viuit. Et accepto pignore spiritus sancti, lætentur membra spe resurrectionis, quæ præcessit in capite. Vel aliter distingue inter sacerdotes, sanctos, vt sit sensus, secundum Glossam, *Sacerdotes tui*, (idest prælati) *induantur iustitia*, & alijs virtutibus. Vt enim in veteri testamento sacerdotes diuersis ornamentis vestium induebantur, ita nunc euangelici sacerdotes diuersis virtutibus adornantur. Hæc sunt ornamenta, quæ Deus exigit, quæ enim legales pontifices in vestibus gestabant, illa euangelici sacerdotes in cordibus debent habere. Sequitur, *Et sancti exultent*, idest, minores fideles, & subditi. Istum textum diffusè deducit Gualfred. ostendens primò sacerdotes præ omnibus alijs virtutibus debere pollere. Et consequenter ostendit illas virtutes in vestibus sacris esse figuratas. Vnde sic ait, *Sacerdotes tui induantur iustitia* &c. Sic nimirum exultatione colles accingentur, si induti fuerint arietes ouium sua veste. Ijdem enim colles, ijdem arietes, ijdem sacerdotes, ijdem & sancti domini. Sed necesse est, vt in sanctitate emineant tanquam colles, qui spiritualium ouium arietes positi sunt sacro gregi sacrum præbere ducatum. Quòd si totam domum domini decet sanctitudo, quantò magis ministros eius? Et, si ad nuptias domini nullum oportet ingredi sine nuptiali veste, quanto magis ab eis sanctimoniæ vestis exigitur, per quos in eandem domum sanctam, cęteris introductis, etiam sancta dantur? Inde enim sacerdotes vocantur, quòd sacri duces, vel datores debent esse sacrorum. Cæterum vnde eis iustitiæ habitus, cui merces est reddenda lætitiæ? Alius nobis eiusdem Psalm. indicat versus, d. *Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultabunt*. Nulla siquidem præter iustitiam salus existit, dicente domino, Propè est vt veniat salus mea & iustitia mea vt reueletur. Et cum nemini liceat sacerdotum sine vestibus sacris mysteria sacra peragere, minus tamen licebit sine sanctitatis habitu. Quòd si in illis olim Pontificalibus vel Leuiticis vestibus, quas sub veteri lege mandauit dominus fieri, sacramenta latebant, credendum non est nullam in nostro quoque exteriori habitu virtutis, & gratiæ sanctimoniæ gratiam commendari. Et consequenter agit de singulis vestibus sacerdotalibus, ostendendo singulatim quas virtutes significant, sacerdotibus necessarias.

1.Pet.2.

Apoc.1.

Sacerdotes alijs debẽt esse iustiores.

Pro-

2341 ***Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui.***

HIc ostendit, quòd Christus finaliter Iudæis reconciliabitur. Vbi notandum, quòd persecutus Christus à Iudæis, & ab ipsis crucifixus, ac mortuus, postea surrexit, vt secundum peccata eorum redderet illis, vnde & auertit se ab illis, & ad gentes transiuit. Vnde & Psal. 40. ait patri, Resuscita me & retribuam eis. Hæc ergo in spiritu præuidens Dauid, rogat patrem, vt non ex toto auertatur Christus à semine suo, sed ex eis colligat reliquias. Quod & factum fuit, quando post resurrectionem suam multi Iudæorum ab ipso tracti fidem eius recipientes baptizati sunt, vt in Actibus Apostolorũ legitur. Et complebitur in fine mundi, quãdo Helias ad prædicandum veniet, & conuertet corda filiorum ad patres, vt sicut antiqui prophetæ crediderunt Messiam incarnandum, verum esse futurum Deum, & hominem, sic & ipsorum filij, (idest. Iudæi) ex eis originati consimiliter credant. Et hoc est, quod hic orat Psal. patri dicens, *Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui*, scilicet ex toto à Iudæis. Vnde hic ait Aug. *Propter Dauid seruum tuum*, &c. Hoc Deo patri dictum est. Crucifixus est dominus à Iudæa, crucifixus est à Iudæis ab ipsis turbatus dormiuit. Inter quorum sæuientium manus dormiuit, ad eos iudicandos resurrexit. Vnde in quodam Psal. dicit, Resuscitasti me, & retribuam eis, & reddidit & redditurus est. Nam quanta postea Iudæi passi sunt occiso domino, norunt ipsi, de ipsa ciuitate, vbi illum occiderũt, omnes expulsi sunt. Quid ergo etiam de stirpe Dauid omnes perierunt, & de tribu Iuda? Non. Nam crediderunt inde aliqui, & multa milia hominum crediderunt, & hoc iam post resurrectionem domini. Sæuierunt vt crucifigerent, & postea viderunt fieri miracula in nomine crucifixi, & plus contremuerunt tantum posse eius nomen, qui quasi inter manus eorum nihil poterat. Et compuncti corde, iam credentes diuinitatem occultam fuisse in illo, quem similem cæteris hominibus putauerant. Et consilium petentes ab Apostolis audierunt, Agite pœnitentiam, & baptizetur

Iudæi Christo recõciliabuntur, et in parte recõciliati sũt.

Psal. 40.

Act. 2.

E vnusquisque vestrum in nomine domini Iesu Christi. Ergo quia ad iudicandos istos, à quibus crucifixus est, surrexit Christus, & auertit faciem suam à Iudæis, & conuertit ad gentes, rogatur Deus propter reliquias Israel, & dicitur ei, *Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui*. Et planè exauditus est, & saluæ factæ sunt reliquiæ. Inde enim erant duodecim Apostoli, inde plus quã quingenti fratres, quibus se dominus demonstrauit post resurrectionem. Inde tot milia baptizati, qui precia rerum suarum ante pedes Apostolorum ponebant. Ergo F impletum est quod hic rogatus est Deus, *Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui*. Et nota quòd in scriptura Dauid specialiter dicitur seruus domini, quamuis multoties multis grauibus peccatis fuerit inuolutus, quia à cultu veri Dei nunquam recessit, adorando deos alienos. Item nota, quòd auersio Dei notat actum supernalis iracundiæ, quo Deus multis peccatis nostris offensus suam protectionem auertit à nobis, quæ tamen auersio quandoque est ad correctionem peccatorum, quandoq; ad damnationem ipsorum, vide vers. 1320.

Dauid quare seruus Dei dicitur specialiter.

G

Iurauit dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. 2342

HIc ostendit promissiones factas ædificanti se templum domino. Et ostendit septem promissiones, quas Deus promisit humano generi, si homines seipsos templum eius facerent. Quarum prima fuit dignitatis exaltatio, secunda electionis commendatio, ibi, *Quoniã elegit*, tertia diuinitatis inhabitatio, ibi, *Hæc requies*, quarta supernalis benedictio, ibi. H *Viduam*, quinta salutaris inspiratio, ibi, *Sacerdotes*, sexta euangelij prædicatio, ibi, *Illuc producam*, septima inimicorum subiugatio, ibi, *Inimicos eius*. Prima pars diuiditur in partes tres, quia primò ponitur facta exaltationis promissio, secundò debita apponitur conditio, ibi, *Si custodierint*, tertiò stante conditione, ponitur exaltationis ampliatio, ibi, *Et filij*. Quantum ad primum, sciendum, quòd maior exaltatio possibilis homini est, quod homo

homo sic vniatur Deo, vt verè Deus sit homo, & homo Deus, nō quidem per essentiam, vt natura humanitatis conuertatur in naturam diuinitatis, nec natura diuinitatis in humanitatem, sed cōicatione idiomatum ratione vnionis hypostaticæ. Vnde & Magister ait lib. 3. dist. 12. Quod in rebus per tempus ortis illa summa est gratia, vt in vnitatem personæ verbi sit assumptus. Et istam exaltationem humani generis promisit Deus ipsi Dauid, qui se domum fecerat domino, sibi dicens, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuā*. Vocatur enim Christus fructus ventris Dauid, quia ab ipso secundum carnem descendit. Et hic sedit super sedem Dauid, cuius sedes fuit regnum Israel. Israel autē videns Deum interpretatur, quia Christus sedet & regnat in omnibus, qui per veram fidem speculantur & colunt Deū. Et hoc est, quod Angelus dixit virgini Mariæ ipsam incarnationem annunciando, Et dabit ei dominus Deus sedem Dauid patris sui, &c. Et hanc promissionem tantæ exaltationis hic Dauid sibi factam exprimens dicit, *Iurauit dominus Dauid*, idest, ipsi Dauid: *Et non frustrabitur eum*, idest, *non pœnitebit eum*, vt alia litera dicit. Quod ideo dicit, quia Deus quandoque promittit aliqua, quæ propter mutationem hominum & ipse mutat, sicut promisit Ezech. vt disponeret domui suæ, quia illa infirmitate moriturus erat, promissum mutauit propter lachrymas regis, vt habetur 4. Reg. 20. Promisit Ione adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur. Tamen promissum mutauit ad pœnitentiam ipsorum. Sic quandoq; dicitur Deus pœnitere, & mutare promissa, non quòd penitentia cadat in Deo, sed quia se habet ad modum penitentis, dum res aliter eteniunt quàm fuerant pronunciatæ venturæ, vide vers. 1972. Quod etiam hic declarat Aug. dicens. Quid enim est, *non frustrabitur eum?* nisi non pœnitebit eum? Et quid est, non pœnitebit eum, nisi non mutabit? Non enim dolorem pœnitentiæ patitur Deus, aut in aliquo fallitur vt velit corrigere, in quo errauit. Sed quomodo hominem cùm pœnitet mutare vult, quod fecit, sic vbi audis, quia pœnitet Deum, mutationem ipsam intellige. Aliter illam facit Deus, quam

Iona 2.

Pœnitet Deus & qualiter

1. Reg. 15

A uis nomine penitentiæ appellet, aliter tu. Tu enim facis, quia erraueras, ille autem facit, quia vindicat, aut quia liberat. Mutauit regnum Saul, cum pœniteret eum. Sic dictum est, & in eo ipso loco, vbi scriptura dicit, Et pœnituit eū. Ibi paulò post dicitur, Non enim sic est Deus vt homo, vt peniteat eum. Cum ergo mutat Deus opera sua per immutabile consilium suū, propter ipsam non consilij, sed operis mutationem, pœnitere dicitur. Hoc autem, quod hic dicitur, sic promisit Dauid vt non mutet, quomodo & illud, Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, &c. Sic & *Ps. 109.*

B hoc, quia promissum est, vt non mutaretur. Sequitur, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*. Hoc enim quamuis literaliter de Salomone fuerit ipsi Dauid promissum, vt patet 2. Reg. 7. tamen secundum sensum propheticum hic facta fuit ipsi Dauid promissio de Christo, quod ex ipso descenderet & regnaret supra regnum Dauid, idest, super regnum electorum, figuratum per regnum ipsius Dauid, in quo solo verus Deus colebatur. Vnde istum textum introducit Bernard. super Missus, hom. 4. super illo verbo Luc. 1. Et dabit illi dominus Deus sedē Dauid, &c.

Sedit Christus super sedē Dauid & quomodo.

C dicens, Quod de stirpe Dauid originem duxerit dominus noster Iesus Christus, nemo dubitat. Sed quæro quomodo dederit ei dominus Deus sedem Dauid patris sui, cum ipse in Hierusalem non regnauerit, quinimò turbis volētibus eum regem constituere, non acquieuit, sed etiam ante faciem Pilati protestatus sit, Regnum meum non est de hoc mundo. Deniq; quid magnum promittitur ei, qui sedet super Cherubim, quem propheta vidit sedere super solium excelsum, & eleuatum, sedere in sede Dauid patris sui? Sed nouimus aliam, quādam Hierusalem *Ioan. 18.* *Esa. 6.*

D ab ea in qua regnauit Dauid per hanc significatam, multo ista meliorem, multo ditiorem. Hanc igitur puto hic fuisse designatam, illo videlicet vsu loquendi, quo sæpe reperies in scripturis, significans poni pro significato. Tunc sanè dedit illi dominus sedem Dauid patris sui, quando cōstitutus est Rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Hic enim propheta, de quo regno dixerit, expressius aperuisse videtur, in eo quod nō in Sion posuit, sed *Psal. 2.*

super

super Sion. Nam ideo fortasse dictum est super, quia in Sion quippe regnauit Dauid. Super Sion verò regnum est illius, de quo dictum est ad Dauid, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*, de quo & per alium prophetam dictum est, Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit. Vides quia vtique reperis super Sion super solium sedere, super regnum. Sedebit ergo Christus super sedem Dauid patris sui, non typicam, sed veram, non temporalem, sed æternam, non terrenam, sed cœlestem. Sic ergo est sensus, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*, quia Dominus Iesus Christus natus est ex Dauid, rex, & dominus est cōstitutus à Deo super omnes angelos, super omnes iustos homines, qui sunt sedes Dei, quæ sedes spiritualis, & æterna est, figurata per sedem Dauid temporalem quia sedes Dauid fuit in Hierusalem, quæ interpretatur visio pacis, significans omnes iustos, qui æterna pace fruentes, Deum vident, hic per spem, sed in futuro per rem.

Ps. 139. *Esa. 9.*

2343 *Si custodierint filij tui testamētum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos.*

Filij patri succedunt dū bene faciunt.

Hic apponitur debita conditio dictæ promissioni addita. Quamuis enim hoc de temporalibus filijs Dauid intelligatur secundum literam, quia quamdiu fuerunt boni, regnum Dauid obtinuerūt, sed quando ad tyrannidem deuenerunt, regnum ipsorum fuit diuisum, vel perditum, vt patet tempore Roboam filij Salomonis, qui tyrannicè voluit regere & grauia onera populo suo imponere, ideo decem tribus ab eo recesserunt, & fecerunt sibi regem Ieroboam, vt patet 3 Reg. 11. Quando etiam ad idololatriam deuenerunt, regnum perdiderunt, vt patet tempore Sedechiæ, quem rex Babylonis captiuum duxit in Babylonem, & regno priuauit. Tamen iuxta sensum propheticum hoc intelligendum est de filijs spiritualibus Dauid, (idest Christi) qui regenerati per baptismum, quandiu seruant mandata Dei, quę nos per euangelium docet, sunt sedes Dei, ita quòd Deus habitat in eis, & ipsis super sedem Dei sedent, idest in gloria æterna requiescunt in Deo, hic per spem, in futuro autem per re-

E lem fruitionem, quia in illis solum regnat & habitat Christus, qui Dei præcepta custodiunt. Et illi soli in Christi sede requiescunt. Vel aliter, & magis mysticè, vt per filios significentur opera nostra, vt habetur versic. 1731. Filij ergo nostri custodiunt testamentum Dei, quando opera nostra percipiunt præcepta Dei, & illis conformamur ex toto. Tunc enim sedem regni cœlestis meremur. Vel aliter, secundum August. vt per filios, in quibus stat spes patris, intelligatur spes, per filios verò filiorum intelligatur fructus spei, vt sit sensus. *Si filij tui*, (idest, spes

F tua) *custodierint testamentum meum*, id est tu bene sperando custodieris pactum, scilicet in baptismo factum, *& testimonia mea*, (idest, præcepta vitæ hæc quæ docebo eos) tunc *filij eorum*, idest fructus spei tuæ *erit in sæculum sæculi*, idest, in æternum erit præmium, quod inde percipies. Vnde hic ait August. Non ait, Si custodierint filij tui, sedebunt super sedem tuam, & si custodierint filij eorum, & ipsi sedebunt super sedem tuam, sed ait, *Si custodierint filij tui, & filij eorum sedebunt super sedem tuam*, nisi quia filios hic intelligit fructus ipsorum. *Si filij tui* (in-

G quit) *custodierint legem meam, & mandata mea, quæ docebo eos seruauerint, filij tui & filij eorum sedebunt super sedem tuam*, idest, hic erit fructus eorum, vt sedeat super sedem tuam. Modò enim, fratres, omnes, qui laboramus in Christo facientes voluntatem, nunquid iam sedemus in illis sedibus beatitudinis, quæ nobis promittuntur? Non, sed mandata eius tenentes, speramus hoc futurum. Ipsa spes tanquam in filijs data est, quia hominis in hac vita viuentis spes filij sunt: Propterea & homines excusantes auaritiam suā dicunt se filijs suis seruare quod seruant.

H Et nolentes dare inopi pietatis nomine se excusant, quia filij eorum spes eorum sunt. Ideo nomine filiorum spem ipsam posuit, cum ait, *Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos, & filij eorum sedebunt super sedem tuam*, idest, tales fructus habebunt, vt spes eius non fallat vt illuc perueniat, quò se sperant esse venturos. Modò ergo tanquam patres sunt homines spei futuræ. Cum autem adepti fuerint

tint ꝙ sperant, filij sunt, quia illud ꝙ adipiscũtur pepererũt & generauerũt in operibus suis bonis. Et hoc illis seruatur in posterũ. quia & ipsa posteritas in filijs appellari solet. Aut si filios ipsos homines accipis, intellige & de eis dictum. *Si custodierint testamentum meum & testimonia mea hac, quę docebo eos, et filij eorum*, idest si custodierint, vt hic subdistinguas, & deinde inferas, sedebunt in æternum super sedem meam, idest & filij tui, & filij eorũ, sed omnes si custodierint. Hanc ergo conditionem posuit, ne iam glorieris de promissis, & dimittas nũc custodire. Tunc.n. eris filius Dauid, si custodieris, si non custodieris, non eris filius Dauid. Filijs aũt Dauid promisit Deus. Noli dicere, filius sum Dauid, si degeneras. Sicut Iudęi illud dicunt, quia de stirpe illa nati sunt, sed degenerant. Apertè.n. dñs ait, Si filij Abrahæ estis, opera Abrahę facite; Et inde illos negauit eius filios, quia eius opera nõ faciebãt. Nos ergo quõmodo dicimus filios Dauid, qui de stirpe eius non sumus ẽm carnem, nisi quia colimus Deũ; sicut ille colit? Si ergo ꝙ tibi per stirpem nõ speras, per facta non vis assequi, quõ in te complebitur, quia sedebitis super sedẽ Dauid?

Et filij eorum vsque in sæculum sedebunt super sedem tuam.

HIc ponitur exultationis ampliatio. Quãuis enim iste versus expositus sit in præcedenti, tamen aliter exponendo, per filios Dauid intellige Apostolos qui carne Iudęi erant, & filij Dauid morũ imitatione. Per filios autem filiorum intellige filios Apostolorum. f. fideles, quos ipsi Apostoli prædicando in fide Christi genuerunt. Quia, sicut ipsi Apostoli consecuti sunt sedẽ regni cęlestis, sic ẽt & alij fideles ex gentibus conuersi, eam consequunt. Et hoc est, ꝙ ait Christus, Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes, &c. Et sic per sæculum intellige in æternum, per sedem verò Dauid, gloriam cęlestem.

Quoniam elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi.

POnitur hic electionis commendatio. Quia enim dictum est, ꝙ seruãtes te-

A stamentum, & testimonia Dei sedebunt super sedem Dauid, scilicet in gloria æterna requiescunt, posset aliquis dicere, Ego meritis meis, & operationibus mereor vitam æternã, in me ergo est, quod merear, in me est, quod sim beatus. Hoc remouet Psalmista dicens, quod hoc non est ex te vel ex operibus tuis, sed ex electione diuina. Quoniam ideo ecclesia meretur in gloria requiescere, quoniam Deus elegit eam vt in habitationem sibi. Electio ergo diuina, qua nos ab æterno elegit, est causa ꝙ Deus habitat in nobis. Et hoc est quod hic ait Aug. *Quoniam elegit Dominus Sion*, &c. Sion ipsa est ecclesia, ipsa est & illa Hierusalem ad cuius pacem currimus, quæ non in angelis, sed in nobis peregrinatur, quæ ex parte meliorem expectat partem reddituram. Vnde nobis literæ venerunt, quæ quotidie recitantur. Ipsa ciuitas, ipsa est Sion, quã Deus pręelegit, gratia, non suis meritis præcedentibus. Et hoc est, quod ait Apostolus, Elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius. Et iste actus electionis est solum ex parte Dei, nullum meritum electi præteritum præsens, vel futurum supponens, sed solum gratiam Dei, qua nos gratuitè elegit de hoc vide vers. 1838. Dicat Psal. quod ecclesia sedebit super sedem Dauid. Cuius ratio est ostendere, quòd prædestinatio diuina, qua nos elegit ab æterno, omnium meritorum nostrorum est causa principalis, voluntas autem nostra est solum causa concomitatiua. Quod ostendit Apostolus, d Non est volentis, neque currentis, sed Dei miserẽtis, quia cuius vult, miseretur, & quem vult, indurat. Vbi Gl. August. Si quæratur meritum obdurationis, & misericordię, obdurationis quidem meritum inuenimus, misericordiæ verò meritum non inuenimus, quia nullum est misericordiæ meritum ne gratia euacuetur, si non gratis donatur, sed meritis redditur. Meritum autem obdurationis est peccatum totius massæ damnatę. Nec obdurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo gratiam. Sicut nec digni sunt, quibus non impertitur. Quisquis igitur obduratus est, se obduratum debite, quisquis aditutus est, se gratis aditutum cognoscat. Miseretur ergo Deus, cuius

Ephes. 1

B

C

Rom. 9.

Eligit Deus quos vult gratis.

D

cuius vult magna bonitate, obdurat quē vult, nulla iniquitate, vt nec liberatus de suis meritis glorietur, nec damnatus nisi de suis demeritis conqueratur. Sola enim gratia redēptos discernit à perditis, quos in vna perditionis coinquinauerat massa ab origine ducta perditionis causa cōmunis. Vniuersum quippe genus humanum tam iusto Dei iudicio in apostatica radice est damnatum, vt etiam si nullus inde liberaretur, nemo rectè posset Dei vituperare iustitiam. Quosdam ergo gratis liberat, quosdam iustè obdurat. Non tamen est intelligendum, quòd ita obduret, quasi quosdam peccare cogat, sed tātum quia quibusdam peccatoribus misericordiam iustificationis suæ non largitur, & ob hoc eos indurare dicitur, quia non eorum miseretur, non quia impellit vt peccent. Eorum autem non miseretur, quibus gratiam non esse præbendam æquitate occultissima, & ab humanis sensibus remotissima iudicat, quam non aperit Apostolus, sed miratur, vbi ait, O altitudo scientiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, &c. Vniuersa namque massa meritò damnata, contumeliā debitam, cui vult, reddit Dei iustitia. Honorem indebitum cui vult, donat Dei gratia, non meritorum prærogatiua, non fatali necessitate, nec temeritate fortunę, sed clausa altitudine sapientię, & scientiæ suæ, qua quos voluit, gratis ab æterno elegit. Hæc Glos. Et hanc rationem electionis hinc assignans Ps. d. *Quoniam elegit Dominus Sion*, &c.

Rom. 11.

2346 *Hac requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo, quoniam elegi eam.*

HIc ponitur tertiū, scilicet diuinitatis habitatio. Vbi notandum est, quòd tanta est vnio charitatis, qꝫ amantē transformat in amatum, quia perfectè amans alium, illum vt se reputat, quicquid illi accidit boni, vel mali, sibi accidere dicit. Vnde, quia Christus perfecta charitate suos diligit, ideo etiam iam in cœlo glorificatus, mala nostra sua reputat & se pati protestatur, cum nos patimur. Vnde Saulo fideles persequenti, dixit, Act. 9. Saule, Saule quid me persequeris? Sic & bona nobis eius amore collata, sibi data asserit, d. Matt. 25. Esuriui & dedistis mihi manducare, &c. Vnde ibi finaliter concludit, dicens, Quod vni ex minimis fecistis, & mihi fecistis. Quod totum facit virtus charitatis, & amoris. Sic & in proposito. Cum Deus habitat in nobis per suam gratiam, non requiem capit ex nobis, quia in seipso requiescit. Sed nos ex eius in nobis habitatione, in illo requiescimus, qui in nobis requiem nō possumus habere. Et hoc est, quòd ait, *Hæc requies mea in sæculum sæculi.* Hoc autem de ciuitate Hierusalem etiam ad literam intelligi nō potest, quia illa non durat in sæculum sæculi, cum multoties fuerit euersa. Sed intelligitur de spirituali Hierusalē, id est, de ecclesia, vel de qualibet deuota anima, quæ cum habitatur à Deo, in Deo requiescit. Vnde hic ait Aug. *Hæc requies mea*, &c. Hæc Dei verbā sunt. Videte ergo quantum nos amat Deus, fratres, vt, quia nos requiescimus, in eo, ipse se requiescere dicat in nobis. Non enim ipse aliquando turbatur, aut sic requiescit, sed ibi se dicit requiescere, quia nos in illo requiem habemus. Sed ne aliquis glorietur de meritis suis, dicens, Ideo in me habitat Deus, & requiescit, quia hoc ego mereor, propter opera mea bona, ideo Deus causam huius habitationis in nobis ostendit non esse merita nostra, sed mera gratia sua, qua nos elegit ab æterno, & prædestinauit, vt essemus sancti, & immaculati. Et hoc est quod sequitur, *Hic habitabo, quoniam elegi eam.* q. d. Causa huius habitationis est electio mea. Quæ quidem electio & prædestinatio Dei cum sit æterna, non est ex meritis nostris, sed sola gratia Dei, vt dictum est versiculo præcedenti. Item notandum, quod hic loquitur Deus non solum de requie, quam in ipso per spem habemus in vita præsenti, sed magis loquitur de requie cœlestis patriæ, qua in ipso æternaliter sancti requiescunt. Ad quod notandum dicit, *Hæc requies mea in sæculum sæculi*, idest, in æternum. Requies autem præsentis vitæ, non est in sæculum sæculi, sed terminatur cum vita. De qua requie dicitur Apocalyp. 14. Amodo enim iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Et Iob 36. Requies mensæ tuæ erit plena pinguedine. Quod exponens Greg. ait, Requies mensæ est satietas refectionis internæ, quæ

Requiescit De' in nobis, quia nos in illo.

Requies patriæ qualis est.

Gre. 26. mor. ca. 32.

quæ pinguedine plena dicitur, quia internæ voluptatis delectatione præparatur. Huius mensæ epulas esuriebat propheta,

Psal.16.

cum dicebat, Satiabor dum manifestabitur gloria tua. Huius mensę poculũ sitiebat dicens,

Psal.4.

Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniã & apparebo ante faciem Dei? Et de hac requie nũc dicitur, *Hæc requies mea in sæculũ sæculi.* Et de ista requie in præsenti vita quantumcunque quisque sit perfectus in gratia, semper formidare debet. In cuius argumentum ille sanctus Iob tot aduersis percussus, testimonio veritatis innocens probatus, adhuc de requie post mortem habenda formidabat, dicens, Putasne saltem ibi erit requies mihi? Quod ad nostram informationem exponens dicit, in quibus nimirum verbis sanctus Iob nobis innotescit quid desiderat. Et tamen esse adhuc de suscipienda requie dubium designat, ne, cuius sancta opera tot flagella secuta sunt, occulto iudicio superni iudicis, post flagella temporalia etiam mansura tormenta sequerentur. Quæ in re magno nobis timore pensandum est, quis nostrum iam de requie æterna securus sit, si de ea adhuc & ille trepidat, cuius virtutis præconia & ipse iudex, qui percutit, clamat: Si enim vix iustus saluabitur, impius, & peccator vbi apparebunt? Beatus enim Iob ad requiem post flagella se peruenturum nouerat, sed vt nostra in timore corda concuteret, ipse visus est de æterna quietis retributione dubitare, cum dicit, Putasne saltem ibi requies mihi erit? vt nos videlicet perpendamus quanta debemus formidine semper venturum iudicium expauescere, quando & ille, qui iudice teste laudatus est, adhuc de retributione iudicij in suis vocibus securus non est.

Iob 17. Greg. 13 moral. c.23.

Requiẽ æternam nos habituros sẽper dubitare debemus.

2347 *Viduam eius benedicens benedicam: pauperes eius saturabo panibus.*

Vidua significat ecclesiã vel animam iustam. Greg. 16 mor. c.21

POnitur hic quartum, quod est supernalis benedictio. Quid enim per viduam hic designatur, nisi quælibet fidelis anima, vel ipsa sancta mater ecclesia, quę visione sui viri occisi in præsenti priuatur? vt dicit Gregor. Quæ autem vidua, nisi anima nuncupatur? quam quia sibi con-

A iungere conditor voluit, ad thalamum vteri virginalis venit, Psal. attestante, qui ait, Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Quæ rectè viduæ dicitur, quia eius vir pro ipsa mortẽ pertulit. Et sic in cœli penetrabilibus ab eius oculis occultatus, quasi in parte alterius regionis iuit. Quid est ergo, *Viduam eius benedicens benedicam*, nisi ecclesiam, & quamlibet deuotam animã benedictione glorię cęlestis replebo? Vnde & hic August. *Viduam eius benedicens benedicam.* Omnis anima, quæ intelligit se desertam omni auxilio, nisi solius Dei, vidua est.

Vidua sãcta ecclesia interpretatur, lib. autẽ 17. mor. c.1.

Vidua interpretatur anima.

B Quæ autem verè vidua est, & desolata, sperabit in dominum. Has autem viduas describens Apostolus ait, Quæ in delicijs agit vidua, viuens mortua est. Quæ autẽ vere vidua est, & desolata, sperabit in dominum, & stabit in precibus, & obsecrationibus die ac nocte. Ibi enim subiecit, Quæ autẽ in delicijs agit, viuens mortua est. Vnde ergo? vidua quia non habet auxilium nisi solius Dei. Illæ, quę habent viros, quasi superbiunt de auxilio virorum. Ergo tota ecclesia vna vidua est, siue in viris, siue in fœminis, siue in coniugatis, siue in maritatis fœminis, siue in adole-

1.Tim.3

ibidem.

C scentibus, siue in senibus, siue in virginibus. Omnis ecclesia vna vidua est deserta in hoc sæculo, si sentit illud, si nouit viduitatem suam. Tunc. n. auxilium præstò est illi. Nonne agnoscitis istam viduã in euangelio, fratres, cum diceret dominus, Semper orare oportet, & non deficere, dixit, Erat quidam iudex in ciuitate, qui nec Deum timebat, nec homines reuerebatur. Et interpellabat eum quædam vidua quotidie, dicens, Vindica me de aduersario meo. Et interpellando eum quotidie vidua fregit illum. Ait enim iudex ille apud se, Et si Deum non timeo, nec

Oratio instãs exauditur.

Luc.18.

D vereor homines, propter tædium tamen quod mihi ista vidua facit, vindicabo eam. Si audiuit iudex malus viduam, ne tædium pateretur, Deus non audiet ecclesiam, quam hortatur, vt oret? Qui & promittit, d. *Viduam eius benedicens benedicam.* Sequitur, *Pauperes eius saturabo panibus.* Qui enim pauperes sunt in ecclesia, nisi humiles, qui non de seipsis, sed solum de Deo præsumunt? Matt.5. Beati pauperes spiritu, quoniam saturabuntur

Pauper dicitur quilibet humilis, diues superbus.

pane

pane cœlesti, idest, Christo, qui est panis viuus qui de cœlo descendit: Ioan. 6. dum eius diuinitatem & humanitatem fruitiuè

Quæstio. videbunt. Sed nunquid diuites saturabuntur? audi Aug. dicētem hic. *Pauperes eius saturabo panibus*. Multi præsumentes de sæculo, & superbi Christiani sunt. Adorant Christum, sed non saturantur sapientia & iustitia eius, quia non sunt pauperes. Pauperes autem (idest, humiles corde,) quanto plus esuriunt, tanto plus manducant. Tanto autem plus esuriunt, quanto à sæculo inanes sunt. Qui plenus est, quicquid illi daturus es respuit. Pauperes

Psal. 21 autem saturabūtur. Nā alibi scriptum est, Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ. Sed ibi non est dictum, & saturabuntur. De pauperibus autem, illic subditur, Edent pauperes, & saturabūtur, & laudabunt dominū qui requirūt eum. Vbi enim dictum est, Manducauerunt, & adorauerunt omnes diuites terræ, non est

Pauper securior est diuite. est dictum, & saturati sunt. Quando aūt pauperes dicti sunt, saturati dicti sunt. Hæc saturitas Deus ipse est panis viuus, qui, vt lac nobis fieret, descendit in vterum virginis. Estote ergo, fratres, pauperes, estote in membris illius viduæ. Non sit auxilium vestrum nisi à domino Deo. Pecunia nihil est, non inde auxilium habeatis. Multi propter pecuniam perierūt, multi propter pecuniam quæsiti sunt à raptoribus, tuti fuissent, si non habuissent quare quærerentur. Multi de amicis potentioribus præsumpserunt. Ceciderunt illi, de quibus præsumpserunt, & inuoluent illos, qui de se præsumpserant. Tamen notandum, quod ista laudabilis paupertas stat in animo. Vnde & abundans diuitijs, pauper potest esse, & carens diuitijs, diues, & superbus. Vnde & hic ait Aug. Inuenies qñq; pauperē superbum, & diuitem humilem. Pauper aūt Dei, in animo est, non in sæculo. Procedit aliquando homo habens plenam domum, vberes terras, multa prædia, multum auri, & argenti, nouit quia de ipsis non est præsumendum, humiliat se Deo, facit inde bene. Ita cor ipsius erigitur ad Deum, vt nouerit, quia non solum non prosunt illi diuitiæ ipsæ, sed impediunt, nisi Deus regat, & subueniat illi. Iste diues numeratur inter pauperes, qui saturabuntur

E panibus. Inuenies aliū mēdicū inflatum, aut ideo non inflatum, quia nihil habet, quærentē tñ habere vnde infletur. Nō attendit Deus facultate, sed cupiditatem & iudicat eum s̄m cupiditatem, qua inhiat tpalibus rebus, non secundum facultatem, quam ei non contingit adipisci, &c.

Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultatione exultabunt. 2348

HIc ponitur quintum, scilicet salutaris inspiratio. Vbi notandum, quod p̄ sacerdotes intelligit oēs fideles electos,

F similiter & per sanctos, iuxta dictū Apostoli dicentis, Vos estis genus electum, regale sacerdotium, &c. Vel per sacerdotes *1. Pet. 2.* intelligit rectores, & prelatos. Per sanctos autem, alios subditos, vt dictum fuit superius, vers. 2340. cuius expositio quàmplurimum isti versiculo competit, ideo nota, quæ ibi dicuntur. Item notandum quod per salutare Christus intelligitur, de quo Simeon ait, Nunc dimittis seruum tuum *Luc. 1.* in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, vide vers. 105. 146. & in multis alijs locis. Vnde hic ait August. *Sacerdotes eius induam salutari*. Quis est salutaris noster, nisi Christus? Quid est ergo, *Sacerdotes eius induam salutari*, nisi quorquot

G baptizati estis, Christum induistis? Notandum, q̄ salutare (idest, Christum) induimus dupliciter, scilicet in præsenti, & in futuro. In præsenti aūt duobus modis, vt ostendit Magist. lib. 4. d. 4. Duobus modis Christum induimus, s. vel assumptione sacramēti, vel rei perceptione. Induunt enim Christum aliquando hoīes vsq; ad sacramenti perceptionem, aliqñ vsq; ad vitæ sanctificationem. Illud aūt Psal. bonis & malis potest esse cōmune. Hoc aūt proprium est bonorum, & piorum. Oēs

Induimus Christū multipliciter.

H ergo, qui in Christo baptizantur, Christum induunt, vel secundum sacramenti perceptionem, vel secundum sanctificationem. Vel induunt salutare (idest, Christum) qui ipsi vitæ exempla sequūntur, qui non carni, sed spiritui seruiunt. Quod notans Apostolus ad Rom. 13. ait, Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honestè ambulemus, non in comessationibus, & ebrietatibus, &c. sed induimini dñm Iesum

Carnis curā quo modo facere liceat. sum Christum. Et statim subdit modū dicens, Et carnis curā ne feceritis. Et si fortè dicas, Nonne mihi licet necessitatibus carnis subuenire, & illius gerere curam? Respondet Glos. ibi, d. Et curam carnis ne feceritis in desiderijs vestris, non dico in necessarijs, ad sustentationē, sed in desiderijs illicitis. Sic enim sumēda sunt alimenta, sicut & medicaméta. Fames enim & sitis quidā dolores sunt, & vrūt sicut febres, necant nisi alimētorum medicina succurrat, quæ præsto est ex consolatione muneruin Dei, qui regnum Dei quærentibus, omnia adijciēda promisit. Sic ergo sumenda est alimonia, vt medicina. Sed dum ad quietem sacietatis ab indigētia transitur, in ipso transitu ita insidiatur laqueus concupiscentiæ, & cum salus debeat esse causa edendi, accingit se tāquam pedissequa periculosa iocunditas, & sæpe præire conatur, vt eius causa fiat, quod salutis causa faciendum erat. Et sæpe incertum fit, vtrum necessaria corporis cura subsidium petat, an voluntaria cupiditas fallaciæ ministerium suppetat. Ad hoc certū hilarescit infelix anima, gaudens non apponere q̄ satis sit medicationi valetudinis, sed vt obtentu salutis obūbret negotiū voluptatis. Nec idem modus vtrisque est. Nam q̄ saluti satis est, delectationi parū est. Ex quibus patet quod salutare Christi induit, qui *Ephe. 4.* non carni, sed spiritui seruit. Et hoc est q̄ ait Apostolus, Induite nouum hominem, qui secūdum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis. Vbi gl. Induite nouum hominem, qui secūdum Deum creatus est, idest, assumite similitudinē noui hominis Christi. Secundo induimus Christum in futuro, quādo scilicet gloria eius operiemur. Tūc enim dicet illud Esa. 61. Gaudēs gaudebo in domino, & exultabit anima mea in Deo meo, quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ *Ps. 149.* circūdedit me, &c. Sequitur, *Et sancti eius exultatione exultabunt*, quia exultabunt sancti in gloria, lætabūtur in cubilib. suis.

2349 *Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo.*

Cornus dicitur Christ⁹. Hic ponitur sextum, scilicet euangelij prædicatio. Vbi notandum quòd cornu Dauid Christus intelligitur. Cor-

A nu enim ex carne nascitur, à carne tamen manet nudatum, cætera autem ossa, etsi à carne oriantur, carne tamē manent cooperta. Et ideo per cornu Christus significatur, qui de carne natus gloriosissimæ virginis, carne non fuit coopertus, quia non carni subiectus, sed semper secūdum spiritum se rexit. Et de isto cornu dicitur, Erexit nobis cornu salutis in domo *Luc. 1.* Dauid pueri sui. Vbi ait Beda, Cornu salutis ipsum Christum vocauit. Ossa siquidem omnia carne inuoluta sunt, cornu autem carnem excedit. Et ideo cornu salutis ipse Christus vocatur, quo mundus, B & gaudia carnis superantur. Et aduerte, quòd maximè Christus in sacramento eu- *Cornu dicitur Eucharistia.* charistiæ cornu salutis dicitur. Cuius ratio est. In cornibus enim animalis consistit potestas, qua suos hostes impugnat. Et ideo conformiter ipsa eucharistia cornu dicitur, quia sua potestate ab omnibus diaboli insidijs sibi deuotos protegit. Vnde de isto cornu dicitur, Constituite diem *Ps. 117.* solennem in condensis vsq; ad cornu altaris. Quid enim per altare, nisi corpus Christi in altari consecratum intelligitur? Quid per cornu altaris, nisi eiusdem potestas non à diaboli protegens insidijs? Vn- C de prædicta verba exponens Magister in glos. ait, Constituite diem solennem in condensis, scilicet diem natiuitatis, & resurrectionis dominicæ, qui honori Dei consecratus est. Et hoc non tepidè agentes, sed in condensis, idest frequentationibus virtutum, vel hominū. Vos dico tendētes vsq; ad cornu altaris, vt scilicet communicetis corpori Christi, vt in festis fieri solet, &c. De isto cornu, scilicet de Christo ait, *Illuc producam cornu Dauid*, idest, In ecclesia producam Christum verbum incarnando, & ecclesiæ ipsum manifestando, vt de ipso præsumant fideles, non de D seipsis. Vnde ait Aug. *Illuc producam cornu Dauid.* Vt de Christo præsumatur, ipsa erit altitudo Dauid. Cornu.n. significat altitudinē. Et qualem altitudinē? non carnalem, sed spiritualē. Ideo omnia ossa carne inuoluta sunt. Cornu excedit carnē. Altitudo spiritualis Christi cornu est. Quæ autem altitudo spiritualis est, nisi de Christo præsumere? Non dicere, Ego facio, ego baptizo, sed hic est, qui baptizat. Sed qualiter istud cornu in ecclesia

fuit productum, subdit dicens, *Paraui lucernam Christo meo.* Sed quæ fuit Christo lucerna parata ad ostendendum istud cornu, scilicet Christum, ecclesiæ, nisi Ioánes Baptista? Vnde ad literam de Ioanne Baptista ait Christus, Vos misistis ad Ioannem, ille testimonium perhibuit de me, illa erat lucerna ardens & lucens. Erat enim Ioánes lucerna ardens illuminatus à Christo, ardens fide & opere, lucens auté prędicatione, quo, s. cornu Dauid (idest, ipsum Christum) præcurrendo prædicauit. Lucerna enim suo lumine illuminat abscondita. Sic & Ioannes sua prædicatione illuminauit hominum mentes de Christi potestate, qua in spiritu sancto baptizabat electos. Vnde Aug. *Paraui lucernam Christo meo.* Quæ sit lucerna iam nostis verba domini de Ioáne, ille erat lucerna ardens, & lucens. Et quid ait Ioan. de Christo? Hic est qui baptizat in spiritu sancto. Vñ de ista lucerna, quæ Christo ad ipsum manifestandum fuit parata, ait gl. *Paraui lucernam Christo meo.* Hæc lucerna Ioannes est, qui præcurrens Christū nunciat, homines baptismo assuefaciens, viam præparat verbo. Ipse est enim præco verbi, paranymphus sponsi, lucerna Christi. Hinc est, quod in diebus non festiuis vnus solus cereus ante euangelium deferebatur. Hic est Ioannes, qui Christum præcessit prædicando, & baptizando. In festiuis autem diebus duo cerei precedunt, quia post prædicationem Ioannis, à Christo bini sunt missi Apostoli in Iudæam ad Christum prædicandum. Vel aliter per lucernam intellige sacram scripturā, quæ tenebras nostræ mentis illuminat, vt docet Greg. d. Lucernę. n. nomine lumen sacrę scripturæ significatur, de qua ipse ecclesiæ pastor Petrus dicit, Habemus firmiorē ꝓpheticū sermonē, cui benefacitis attēdentes quasi lucernę lucēti in caliginoso loco donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Et de qua ait psal. Lucerna pedibus meis verbū tuum. Quid est ergo, *Paraui lucernā Christo meo*, nisi Prȩmisi ante Christū scripturā sacrā, quę ipsum venturū manifestaret? de qua dicit, Lucerna splēdebat super caput meū. Vel aliter, per lucernā intellige prælatos, & prædicatores, quos Deus parauit Christo ad ipsū prędicandum subditis, & manifestandum.

Ioan. 5.
Lucerna est Ioannes Baptista.
Ioan. 5.
Lucerna dicitur sacra scriptura.
Gregor. 19. mor. cap. 9.
2. Pet. 1.
Ps. 118.
Iob. 29.
Lucernæ sunt prælati & prædicatores.

E *Inimicos eius induam confusione, super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.* 1350

Hic ponitur septimum, scilicet inimicorū subiugatio. Sicut enim fideles Christi in multis exaltabuntur, vt patet ex prædictis, sic inimici Christi, scilicet infideles, confundentur, quando in conspectu angelorū, & beatorum damnabuntur. Et tunc induentur confusione. Quia sicut indumento vndequaque circundamur, sic & reprobi vndique erunt confusi, desuper habentes iudicem iratum, inferius infernum apertum, ante, gloriam F beatorum, post supplicia tormentorum, à dextris, peccata accusantia, à sinistris, dæmonia multa. Vnde de confusione inimicorum Christi futura dicitur, Operiantur sicut diploide confusione sua. Nomine enim diploidis, quæ est duplex vestis, duplex confusio designatur malorum, qua confundentur dupliciter, vt dictum est, scilicet dupliciter, quia superius, & inferius, dupliciter, quia antè, & retro, dupliciter, quia à dextris, & à sinistris, dupliciter, quia intus, & extrà. Et hoc est, quod de inimicis Christi dicitur Iob 8. Qui oderunt te, induentur confusione. Quod ad propositum G tractans Greg. d. Inimicos Christi in extremo examine confusio induit, quia, cum transacta mala redundare sibi ante oculos mentis aspexerint, suus vndique eos deprimens reatus vestit. Ad pœnam quippe tunc sanctorum suorum memoriam tolerant, qui nūc quasi à sensu rationis extranei gaudentes peccant. Ibi vident, quantum debuerunt fugere quod amauerunt, ibi conspiciunt, quam lugubre fuerit, quod nunc in culpa gratulantur. Tunc animum reatus obnubilat, & recordationis suæ iaculis ipsa se conscientia impugnat. Quis igitur dignè H penset inimicorum Christi quanta tunc confusio erit, quando & foris æternus iudex cernitur, & intus antè oculos culpa versatur? Quid ad hoc ideirco perueniunt, quia solum hic transitoria dilexerunt? Vnde de ipsis dicitur, Erubescant, & conturbentur in sæculum sæculi, confundantur, & pereant. Sequitur, *Super ipsum autē efflorebit sanctificatio mea*, idest, super Christum. Sanctificatio enim à simili arboris dicitur, quæ quando floret, pulchrior

Cōfusio multiplex malorum.
Ps. 108.
Greg 8. mor. ca. 24.
Psal. 82.

pulchrior eſt. Floret ergo ſanctificatio in Chriſto, in quo eſt poteſtas ſanctificationis, quia quando inimici induentur confuſione, tunc apparebit Chriſtus ſanctificator iuſtorum. Vnde Aug. *Super ipſum aūt efflorebit ſanctificatio mea*, i. ſuper Chriſtum. Neque hominū illam ſibi aſſumat, quia ipſe eſt qui ſanctificat. Alioquin non erit verum, quod dr̃, *Super ipſum autem efflorebit ſanctificatio mea*. Gloria ſanctificationis florebit. Sanctificatio ergo Chriſti in ipſo Chriſto, poteſtas ſanctificationis Dei in ipſo Chriſto florebit, quia quos voluerit, ſanctificatos producet ad gloriam. Quando enim florent arbores, tunc pulchræ ſunt. Sic Chriſtus tunc pulchrior apparebit, cum per ipſum, & cum ipſo ſancti ſui florebunt. Et hoc eſt quod dicitur pſal. 91. Quoniam ecce inimici tui, domine, peribunt. Sequitur de Chriſto, Iuſtus autem vt palma florebit, &c.

PSAL. CXXXII.

2351 **E***Cce quam bonum, & quam iocundum habitare fratres in vnum.*



STe Pſal. hunc habet titulum, *Canticum graduum ipſe Dauid*. Ex iſto titulo patet auctor Pſal. ſcilicet ipſe Dauid. De materia autē, dicunt Doctores, ꝙ poſtquā Dauid habuit poſſeſſionē totius regni Iſrael, qn̄ ſ. venerunt oēs tribus Iſrael ad Dauid in Ebron dicentes, Ecce, nos os tuū, & caro tua ſumus. Et vnxerūt Dauid in regem ſuper totū Iſrael. Tunc ergo Dauid videns totū populum Iſrael vnitum ſub cultu vnius Dei, ac ſub vno principatu, ſ. ſub vno rege pacificè, tunc ex hoc Deo gratias agens, fecit iſtū Pſal. d. *Ecce quam bonum, & quam &c.* Quantum verò ad intellectū propheticum, hic agit Dauid de decimoquarto gradu aſcenſionis ſpiritualis, qui eſt charitas, & dilectio, quæ concordiā inter fratres nutrit, & amorem. Vnde, vt hic ait Aug. ita dulcis eſt ſonus iſtius pſ. vt ēt qui pſalterium neſciunt, iſtum verſum cantent. Tam ēt dulcis eſt charitas, quæ habitare facit fratres in vnū; Quibus viſis, accedo ad pſal. diuiA ſionem, qui diuiditur in partes quatuor. Quia oſtendit primò ꝙ charitas eſt magnæ iocūditatis, ſecundò quòd eſt magnæ ſtabilitatis, ibi, *Sicut vnguentum*; tertiò ꝙ eſt magnæ generalitatis, ibi, *Quod deſcendit*, quarto ꝙ eſt magnæ durabilitatis, ibi, *Quoniam* Quantum ad primū ſciendum, quòd contrariorū ſunt contrarij effectus. Cum ergo charitas & ira, ſiue odium, contraria ſint adinuicem; & ira, ac odium turbationem cauſet, conſequens eſt, ꝙ charitas, & dilectio delectationem inducat, & iocūditatem. Et hoc eſt, quod hic ait pſal. *Ecce quam bonū, & quam iocundum, &c.*

B Ecce.n. eſt oſtendentis, quaſi plus oſtendere volēs opere quàm lingua, quæ dictu-
rus eſt. Vnde quam ſit dulcis iſte verſus, *Vnitas*
oſtendit Auguſt. hic d. Iſte dulcis ſonus, *charita-*
iſta ſuauis melodia tam in verbis quàm *tis quā*
in intellectu, tantæ iocunditatis eſt, ꝙ ad *ſit vtilis*
hunc ſonum excitati ſunt fratres, qui ha- *& dulcis.*
bitare in vnum concupierant. Iſte verſus ſonuit per orbem terrarum, & qui diuiſi erant congregati ſunt. Iſte clamor ſpiritus ſancti non audiebatur in Iudæa, & auditus eſt in orbe terrarum. Veruntamen conſideremus, ꝙ de illo pariete circūciſionis nata eſt iſta benedictio prius. Non.n.om-
C nes Iudæi perierunt. Vnde Apoſtoli filij prophetarum? vnde illi quingenti, qui dominum poſt reſurrectionem viderunt, ꝙ
commemorat Apoſtolus Paulus, vnde illi centum viginti, qui ſimul erant in vno *1. Cor. 15.*
loco, quando in die Pentecoſtes ipſis de *Act. 2.*
cœlo miſſus fuit ſpiritusſanctus? Omnes de Iudæa erant, & ipſi habitauerunt in vnum, quia omnia, quę habebant, vendiderunt, & ipſorum pretia ad pedes Apoſtolorum poſuerunt, & diſtribuebant vnicuique, ſicut cuique opus erat. Iſti habitabant in vnum, quia erat omnibus illis cor vnum, & anima vna. Et iſti primò au-
D dierunt, *Ecce quam bonum, & quam iocundum habitare fratres in vnum.* Et ab illis venit ad poſteros iſta charitatis exultatio. Iſte verſus monachos fecit. Iſte verſus, dulcis ſonus & melodia ſuauis, toto orbe terrarū notiſſimus, vt tuba ſpiritus ſancti diuerſos corpore cōgregat in vnū, & monaſteria plurima peperit. A quibus tamen benedictio ad cæteros deſcendit, qui etſi non corpore, in vnum habitant mente. Notandum tamen eſt ꝙ hic non

de omni vnitate loquitur, quoniam est quędam vnitas malorum, & quędam bonorum, vt ostendit Bern. super illo verbo ps. 2. Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum, d. Alia est vnitas sanctorũ, quæ plerisq; locis scripturarũ commendatur, alia facinorosum, quę nihilominus ex eisdem scripturis improbatur. De hac. n.
Psal. 2. scriptũ est. Astiterunt reges terrę, & principes conuenerunt in vnum. Talis vnitas, imò verò peruersitas, solet esse quorundã fratrũ tepidè conuersantiũ, quibus si aliquid honestatis, si aliquid insigne alicuius bonæ consuetudinis persuadere velis, promptiores sunt maiori stipẽdio, ac diffi cultate resistere, quàm facili compendio assequi velle. Hac ergo exclusa, quę bono rum est, prosequamur. Vnitas autẽ bonorũ duplex est. Vna, quę iustificat, alia, quę glorificat. Illa meritũ, ista præmium. De
Act. 4. prima scriptũ est, Multitudinis credentiũ erat cor vnum, & anima vna. De secunda
1. Cor. 6. dr̃, Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cũ eo, quæ in futuro speranda est. Illa verò, quæ iustificat, nũc potissimè in vsu nostri operis necessaria est. De cuius suauitatis dulcedine intonat ps. d. *Ecce quam bonum & quàm iocundum, habitare fratres in vnum*. Cuius vnitatis pulchritudinẽ cum descripsisset sermo propheticus, ẽt vtilitatem nõ tacuit, dicens, Quoniam illic mandauit dñs benedictionem, & vitã vsq; in sæculum. Seruatur aũt hæc vnitas duob modis, quia quisq; perfectus vnitatem debet habere ad seipsum, & ad proximũ. Ad seipsum, per integritatem, ad proximũ, per conformitatem. Omnis quippe creatura, & maximè rationalis, debet suum principium imitari. Si igitur Deus vnus est, d.
Deut. 6. Moyse, Audi Israel, dñs Deus tuus vnus est. Sed ille cum sit vnus, & idem in semetipso perfectus, nec vllo indigens, inest ei tamẽ benignitas erga nos, & amor, & beneuolẽtia in nos veniens, debemus & nos quisque sibi vnus esse per integritatem virtutum, & vnum cum proximis
Vnitatẽ multa impedire solẽt. per vinculum charitatis. Sed vnitatem quam ad seipsum quisque debet habere, tria impedire solent, s. nimietas, pusillanimitas, & leuitas. Nimij sunt, qui putant se posse, quod non possunt, quorum speciem tenebat Petrus, cum diceret, Domine, paratus sum tecum in carcerem, & in

E mortẽ ire. Pusillanimes contrarij sunt nimijs. Et horũ quoq; ipse tenuit imaginẽ *Luc. 22.*
cum diceret, Exi à me, dñe, quia peccator *Luc. 5.*
homo ego sum. Leues sunt, & inconstantes, qui circunferunt omni vento doctrinæ, quibus, quod paulò antè placuit, nunc displicet, quod nunc eligunt, post paululum reprobabunt. Sed vt sanentur in nobis hæc vulnera, contra nimietatẽ opponenda est cõsideratio propriæ fragilitatis. Contra pusillanimitatẽ habenda est fiducia diuinę pietatis, vt, quod tuis meritis nõ posse te putas, ex illius adiutorio possis, dicasq; cũ Apostolo, oĩa possum in eo, q. *Phil. 4.*
F me confortat. Contra leuitatẽ adhibenda est consultatio seniorum, ne, s. doctrinis varijs, & peregrinis abducaris. Consequẽter videamus de vnitate, quã quis ad proximum debet habere. Sed & illa duobus modis habetur, dum & nos per dilectionẽ tendimus in alterũ, & alterius quoque vicissim recipimus affectũ. Et hoc ẽt duobus modis impeditur, obstinatione, & suspicione. Obstinatio nõ permittit nos ad alterius cor ingredi, nec suspicio patitur credere ab alijs nos amari. Itaque fit, vt, dũ nos nec aliũ obstinati diligamus, nec ab alijs diligi suspiciosi putamus. Vnitas,
G quę cũ proximis habenda est, impedit. Sed huic duplici morbo duplex charitas medeẽ. Illa, s. quę non sua quærit, & illa, quę oĩa credit. Habeat obstinatus charitatẽ, quę non quærit, quæ sua sunt, & alios diligat. Habeat suspiciosus charitatẽ omnia credentẽ, & se alijs diligi sine dubio credat. Hęc oĩa Bern. Et aduerte, quod sicut vnitas bonorũ est vtilis, & bona, sic vnitas malorũ reproba, & damnosa. Quod notãs Greg. d. Qui. n. diuisi corrigi poterãt, in iniquitatũ suarũ pertinacia vniti perdurant, & tãto magis quotidie ad cognitionẽ iustitiæ separabiliores sunt, quanto à se inuicẽ *Vnitas bonorũ est bona, & malorum mala. Gregor. 33. mor. c. 33.*
H nulla increpatione separantur. Nam sicut esse noxiũ solet, si vnitas desit bonis, ita perniciosum est, si non desit malis. Peruersos quippe vnitas corroborat, dum concordãt, & tãto magis incorrigibiles, quanto vnanimes facit. De hac vnitate reproborũ per Salomonem dr̃, Stuppa collecta synagoga peccãtiũ, &c. Huic ergo vnitati peccatorũ contrariatur vnitas electorum, de qua nunc ait ps. *Ecce quam bonum, & quam iocũdum habitare fratres in vnum.*

Sicut

2352 *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, in barbam Aaron.* A

Vnctio significat Spiritus S gratiã. Hic ondit, quod charitatis vnitas est magnę stabilitatis. Vbi primò sciẽdũ, quod per vnguentum oleo confectum, nõ nisi gratia spiritus sancti accipitur, dicens 1. Ioan. 2. Vos vnctionem habetis à spiritu S. quia vnctio eius docet vos de oib. Vnde Greg. ait, olei, vel vnguenti nomine ipsa spiritus S. vnctio designatur, de *Greg. 19. mor. c. 3.* qua per prophetã dr, Cõputrescet iugũ à facie olei. Iugum quippe à facie olei computrescit, quia dum spiritus S gratia vngimur, à captiuitatis nostrę seruitute liberamur, dumque maligni spiritus dñatio superba repellitur, iugum cõteritur, quo libertatis nostrę colla premebantur. De hoc rursum vnguento scriptum est, Vinea facta est dilecto in cornu filio olei. Filius quippe olei fidelis populus dicitur, qui ad fidem Dei inter *Caput dicitur Xps* na sancti spiritus vnctione gñatur. Quid aũt per Aaron, nisi Christus summus sacerdos intelligitur? vide versic. 1277. Ipse Aaron Christus caput est ecclesiæ, vide vers. 2098 Per barbam autem, qua di *Barba significat viriles, et cõstãtes in fide Apostolos.* scernuntur viri à mulieribus, quę virilitatem significat, intellige homines viriles in fide, & constantes, s. primitiuos fideles Apostolos. Est ergo sñia versus, quod vnctio. s. gratia spiritus S. primò descendit in caput nostrũ, qui est Xps, à quo descendit postea principaliter in Apostolos viriles, & constantes per barbã significatos, qui vniti erant charitate cũ Christo. Vnde Aug. *Sicut vnguentum*, &c. Aaron sacerdos quis est, nisi Christus sacerdos, qui intrauit in sancta sanctorum? Quicum in mundo non inueniret mũdum, quod pro nobis Deo offerret, seipsum obtulit. In capite eius vnguentũ descendit gratia spiritus S. Sed à capite venit vnguentum in barbam ipsius. Barba .n. significat viriles, strenuos, impigros, alacres. Idcò quando tales describimus, dicimus, Homo barbatus est Ergo primo illud vnguentum descendit in Apostolos, in illos. s. qui primos impetus sęculi sustinuerunt. Nã & Apostoli, qui primũ in vnum habitare cęperunt, persecutiones passi sunt. Sed, quia descenderat vnguẽtũ in barbã passi sunt, non victi, etenim caput iam passum pręcesserat, vnde descendit vnguentũ. Præcedenti tali exemplo, quis vinceret barbas? Ex illa barba erat Stephanus sanctus. Et hoc est nõ vici, vt charitas nõ vincat ab inimicis. Nã *Stephani charitas inuicta.* nisi sunt sibi vicisse qui persecuti sunt sanctos. Illi cedebãt, isti cedebantur, illi occidebant, isti occidebantur. Quis non putaret illos vincere, istos vinci? Sed quare non victa est charitas? iõ quia vnguẽtum descendit in barbã. Attende Stephanũ, sequebant in eum Iudæi, rogauit pro B eis, cũ lapidaretur ab ipsis. Vide ipsum barbam, nunquam adulauit, nunquam in psecutione timuit, q ipsis dicebat, dura ceruice, & incircumcisi corde, vos sem *Act. 7.* per restitistis spiritui sancto. Vnguentũ ergo à capite in barbam descenderat, qa & Stephanus, cum lapidaretur, flexis genib. ait, dñe, ne statuas illis hoc peccatũ. Ergo illi tanquã barba erãt. Multi. n. tã fortes erant, & multas persecutiones passi sũt. Sic & Apostoli nõne barbati erãt, & vncti, qñ, vt hr Act. 4. Principes sacerdotum vocantes eos, ne in noie Iesu docerẽt populum, pceperunt eis, illi autem C barbati, & viriles constanter rñderunt, dicentes, Si iustũ est vos potius audire, q Deũ, vosipsi iudicate. Non possumus, q vidimus, & audiuimus non loqui. Vnde hoc? Quia, vt in eod c. subditur, habitabant in vnum, quia multitudinis credentium erat cor vnũ, & aĩa: pp quod & *Act. 2.* persecuti viriles, & barbati ibant gaudẽtes à conspectu concilii, ex quib. satis apparet, quod per barbã viriles hoĩes, & cõstantes significant. Secundum. n. Cassiodorum vir dicitur à viribus, quia nescit aduersa D tolerando deficere, nec in prosperis se eleuando iactare. Quicunque ergo per barbam se virum recognoscit, se virtuosum recognoscere debet. Vnde in puerbiis Philosophorum narratur de Dioge ne, quòd interrogatus, quare magnã barbam haberet, respondit, Vt eam tangendo me subitò virũ esse meminerim. Sic ergo quid hodie dicemus de hominibus qui barbas grandes portare nesciũt, nisi quia se viros esse, id est virtuosos recognoscere nolunt? Quod bene propheta nit Esa. c. 15. dicẽs, Oĩs barba radetur, & c

2353 *Quod descendit in oram vestimenti eius, sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.*

HIc ondit, ꝙ charitas, & gratia Spūs S. est magnæ generalitatis, quia nō solum à capite Christo hoc vnguentū descēdit in barbas, s. in Apostolos, & primitiuos fideles, sed etiam in omnib. eorum successoribus, vbi notandum, ꝙ vestimētum Christi dr̄ ipsa vniuersalis ecclesia, sicut & vestimentum ecclesiæ dñr omnes fideles. Vnde Greg. dicit. Vestimētū S. Ecclesiæ est fidelium vita. Nā sicut tota simul ecclesia vestimentum est Christi, ita fideles quique eiusdē ecclesię vestimentum reputantur. Si. n. sancta ecclesia vestimentum Christi non esset, Paulus profectò nō diceret, vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiam, non habētem maculā, neq; rugā. i. neque per peccatum habentem maculam, neque per duplicitatem rugam, quia per iustitiam munda est, & per simplicem intentionem tensa. Quæ ergo abluta est, ne habeat maculam, tēsa est ne habeat rugam, vtiq; Christi vestis est. Sicut ergo uestimentum Christi tota ecclesia generaliter dr̄, sic indumētū ecclesiæ sunt singulorum aīæ, quæ ab errore conuersæ, eandem ecclesiam credēdo, eiq; inhærendo circundāt. De quib. eidē Ecclesiæ dominus per prophetā dicit. Viuo ego, quia omnib. his velut ornamento vestieris. Item notandum, ꝙ ora otæ sine aspiratione, secundum grāmaticos est finis vestimenti. Vestimētū aūt habet duplicem oram, siue finem, s. superiorē, & inferiorē: superiorē, ꝑ quā intrat caput hominis, inferiorem verò, quæ est finis vestis erga terrā. Et sic hoc dupliciter exponitur. Primo, vt accipiamus oram vestimenti superiorem. Et sic per oram vestimēti Christi intellige charitatem fraternam, qua fratres habitant in vnū. Quoniam, vt ait Aug. à barba descendere vnguentum ad oram potuit, ad oram. s. quæ in capite vestimēti est, vt aperitur caput. Tales sunt, qui habitant in vnum. Et quomodo per istas oras intrat caput hominis, vt vestiar se, sic per concordiam fraternam Christus in nos intrat, qui est caput nostrum, vt

Greg. 20. mo. c. 24.
Vestis Christi ecclesia, & omnes fideles.
Eph. 5.
Esa. 49.
Ora vestis duplex.
Ioan. 5.

E vestiatur, & hæreat illi ecclesia. Si aūt ꝑ orā vestimēti intelligatur pars uestimēti inferior, & vltima, sic per oram intellige sanctos, qui erunt in vltimis tēpibus. Et tunc est sensus, ꝙ vnguentum à capite. s. gratia spiritus sancti à Christo descendit in oram vestimenti eius. i. vsque ad sanctos, qui erunt in fine mundi, q a etiam vsque in finem mundi habitura est ecclesia fratres habitantes in vnum. Vel aliter, ꝑ orā inferiorē. in qua vestis perficit, intellige oēs sanctos, in quibus perficitur ecclesia, ī quos à capite Chro

F vnguentum gratiæ descendit. Prædictū aūt gratiæ descensum in sanctos sub aliis verbis exprimit d. *Sicut ros Hermō, qui descendit in montem Sion:* Ista. n. s̄m literā intelligi non pñt, vt ros ab Hermō descendat in montem Sion, quia mons Hermon est, mons trans Iordanē & mōs paruus, mōs aūt Sion est circa Iordanē, & mons altior. Sunt ergo montes multū distantes. Qūo ergo à mōte Hermō modico, distante multum à monte Sion alto, ros descēderet in mōtē Sion altū? impossibile est. Oportet ergo hoc totū mysticè exponere. Per rorē ergo intellige

G gratiam spiritus sancti, qua fratres habitant in vnū, nō q dē suis viribus, nō suis meritis, sed ex Dei dono, & gratia, sicut ros de cęlo. Nō. n. terra sibi pluit, aut nō ꝗcquid genuerit, arescit, nisi pluuia de cęlo descendat: vnde & in ps. dicitur, Pluuiam voluntariā segregabis, Deus, hęreditati tuæ. Dicit voluntariā, quia nō nostris meritis, sed illius volūtate. Quid. n. nos peccatores boni meruimus? Sic ergo per rorem intellige gratiā Spiritus S. vñ Osee 6. Misericordia mea quasi rōs mane pertransiens. Per Hermon autē Chri-

H stus intelligitur. Nam Hermō exaltatus interpretatur lumen exaltatū. Xp̄s autē propriè dr̄ lumen, quia est lux vera, q̄ illuminat omnem hominē, &c. Quod lumen fuit exaltatum, quando Christus fuit exaltatus in cruce, vt hominem redimeret, ipso dicente. Ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsū. Fuit etiam exaltatus in ascensione, quādo, videntibus Apostolis, eleuatus est, & nubes suscepit eum in cęlū. Per montē autem Sion, ecclesia intelligitur, quia

Ros dicitur gratia Spiritus S.
Hermon significat Christū.
Ioan. 1.
Ioan. 12.

Sion

Sion specula interpretatur, & ecclesia Deũ speculatur per fidẽ, vide ver. 1128. Quid est ergo, rorem descendere à mõte Hermon in monte Sion, nisi gratiã Spiritus sancti à capite Christo in ecclesiã suã descendere? Et sic idẽ est vnguentũ à capite descendere in orã vestimẽti, & rorẽ descendere ab Hermon in montẽ Sion, quia hic idẽ significat vnguentũ & ros, caput & Hermon, ora vestimenti, & Sion. Et hoc est, quod de Christo attestatur Baptista Ioannes, de plenitudine eius omnes accepimus, gratiam pro gratia, quia gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.

Ioan. 1.

2354 *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem, & vitam vsque in sæculum.*

Ostendit hic quartum, s. quod fructus charitatis est magnæ durabilitatis, quia permanet in sæculũ. Vbi notãdũ, quod in fratrib. qui charitate habitant in vnum, duo considerantur, s. vnũ quod Deo exhibent (scilicet laudẽ) quia Deum benedicunt, & laudant, aliud quod à Deo recipiunt, s. vitã sine fine. Primũ notat Psal. dicens, *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem.* Secũdũ eũ dicit, *Et vitam vsque in sæculum.* Quãtũ ergo ad primũ, dicit, *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem,* i. illic, i. in fratribus qui habitant in vnum, mandauit dñs benedictionẽ, s. vt tales Deũ benedixerunt, quia solum in charitate concordes Deum vere benedicere possunt, nõ discordes. Vñ hic ait Aug. *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem.* Vbi mãdauit in fratribus, qui habitant in vnum Illi. n. benedicent dñm, qui habitant cõcorditer. Nam in discordia non benedicis Deũ. Sine cã benedicis, si ore benedicis, & corde maledicis. Vnde & alibi dr, Ore suo benedicebãt, & corde suo maledicebãt. Benedicis Deum, cum oras, sed si corde maledicis inimico tuo, oratis benedictio in maledictionẽ vertitur. Si aũt facis, vt diligas inimicum tuũ, & pro eo ores, ibi mandauit dñs benedictionẽ suam, Qm benedicere Deum est bene viuere, vide vers. 378. Itẽ nota, quod multipliciter benedicimus Deũ, vide vers. 502. Quantum verò ad secundum, s. quod habitantes in vnum recipiuntur à Deo, subdit, *Et vitam vsq; in sæculum.* Sicut. n. Deus mãdat bonis, vt ipsi Deũ benedicant, ita pro præmio ipsis vitã tribuit in æternũ. Benedic ergo Deũ, & habebis vitã in sæculum, i. in æternũ. Vnde hic ait Aug. Multi. n amantes vitam istam, maledicunt inimicis suis. Pro qua re maledicunt inimicis suis, nisi pro vita ista, nisi pro cõmodis sæcularibus? Vbi te angustauit inimicus tuus, vt cogitares male dicere? In terra angustatus es, migra hinc, habita in cælo. Quõ, inquies, habitabo in cælo, homo carne indutus, carni deditus? Corde præcede, quò sequaris corpore. Noli surdus audire Sursum sit cor, & nemo te angustabit in cælo. Et aduerte, quod duplex est vita, quã habitantib in vnũ Deus donat, s. vita spiritualis, per quã hoĩes viuunt ſm rõnem virtuosè, & vita supernalis, quæ fiat in fruitione gloriæ. De quibus vide in postil. sup Ioan. Hæc aũt vita solũ gratia Dei datur, vide versi. 425. Item nota, quod vitam spiritualẽ plus saluare debemus, quam corporalem, vide vers. 936.

Benedicunt dominum ꝯ corde

Psal. 61

PSALM. CXXXIII.

Ecce nunc benedicite dominum, omnes serui domini.



Titulus istius Psal. est, *Canticum graduum.* Patet expositio ex supradictis. Quantum verò ad materiã psal. patet, quod iste Psal. est quedam inuitatio sacerdotũ, & Leuitarum ad benedicendum Deum. Quantum verò ad sensum propheticum, est sciendũ, quod in isto psalm. agitur de quintodecimo gradu ascensionis, q est charitas & dilectio Dei. Sicut præcedens psal egit de charitate, & dilectione proximi, dicens, Ecce quàm bonum, & quam iocũdum habitare fratres in vnum, sic iste psal. ad dilectionem Dei nos inuitat, dicens, *Ecce, nunc benedicite dominum,* &c. Quamuis n. vna, & eadem charitate diligatur Deus, & proximus, aliurn tñ & aliũ effectum 2355

parit, diligendo Deum, & proximum, sicut diuersa sunt, quæ per ipsum diligunt. Est ergo intentio Psal. oes inuitare ad Dei dilectionē, maximè illos, qui patiūtur aduersa. Diuiditur aūt iste Psal. in duas partes, quia primò nos inducit ad dilectionis Dei meritū, secundò nobis ostēdit eiusdem dilectionis pmium: ibi, *Benedicat te*. Prima diuiditur in partes tres, quia primò ostēdit dilectionis Dei meritum: secundò ostendit eiusdē meriti modum: ibi, *Qui statis*: tertiò ostendit diligentiū statum: ibi, *In noctibus*. Quantū ad primum, notandum, q Psal. inuitans seruos dñi ad benedicendum dñm, oēs hoīes inuitat, quia oēs de iure dni serui esse debemus, vt ostendit Bernar. super illud Ps. 118. Illumina faciem tuā sup seruum tuum: dicens, Quosdam seruos efficit ipsa eorum natiuitas &c. vide vers. 228. Et in tanta est ingratitudo nostra, q magis volumus inimico nostro seruire, q̄ Deo, vt ostendit Bern. super illo verbo Micheæ 6. Popule meus, quid debui tibi facere, & nō feci? dicens, Quid cāe est, q inimico vestro libet vobis magis seruire, q̄ mihi? Neq; .n. ille creauit vos aut pascit, aut tpa vestra disponit. Si parua hæc vñr ingratis, non ille, sed ego redemi vos. Sed quo pretio? non argento, non auro, non sole, vel luna, non saltē aliquo angelorum, sed corpore proprio. Et si hæc non satis vobis vñr, saltē ex denario diurno conuenite. Nihil iste vobis nocuit, nihil vř profuisse hosti obtemperare. Isti ergo seruite, q plurima vobis pollicetur, apud quem certior, copiosaq; remuneratio est, vt illud quoque benignissima miseratione dissimulē, q honorum vestrorum non egens, vobis tantūmodo velim esse consultum, ne præsentia recipere detractetis, quæ nunc offero dona grē, futuris gloria muneribus eadē augēda promittens. Quib. cogitatis, dño seruire nunq debemus omittere, qui ēt & ipse maledictionem inimicorū in nobis coniectam vertit in benedictionē, vt ostēdit Hugo super verbo præallegato, Popule meus, quid debui tibi facere, &c. dicens, Quasi tibi Deus dicat, Memento quid cogitauerit Balach rex Moab, & qd illi respō-

Serui do minimul tiplici rōne esse debemus.

E dit Balaā, vt cognosceretur iustitia dñi. Propheta.n. iniquus maledicere volens populo Dei, ad benedicendū, licet inuitus cōpellitur, quia mala, quæ mali bonis inferunt, bonorū saluti, dño cooperāte, disponit. Dicit ergo, Popule meus, &c. Quasi dicat, Erubesce miser homo. Tu nunq obliuisci debueras, quantum dilectus es à Deo, vt tibi maledictionē inimicorū tuorum non tantūmodo nō nocere permitteret: sed etiam quoq; in benedictionē cōmutarem, vt mihi seruire non dubitares. Ex quib. patet, q noīe seruorū oēs ad Dei dilectionē inuitatur. *Ecce, nunc benedicite dominum omnes serui domini* Et attende, q dicit, *Ecce, nunc benedicite dominum. Nunc*, quasi isto tpe vitæ præsentis, dum sumus in statu pugnæ, & tribulationis. Agit. n. iste Psal. de dilectione dñi, vt est meritoria. Mereri aūt possumus solū nunc in vita. Vnde hic ait Aug. *Ecce, nunc benedicite dominum*. i. diligite dominū: *nunc*. i. in hoc tpe. Nā post actas tribulationes vitæ præsentis, manifestū est, q vacabimus benedictioni domini. Etenim dictum est, Beati, q habitant in domo tua, domine: in sæcula sæculorū laudabūt te. Quod nunc benedicturi sūt sine defectu, hinc incipiūt benedicere dominū. Hic in tribulationibus, in tentationib. in molestiis, inter aduersitates sæculi, inter insidias inimici, ītet fraudes, & impetus diaboli. Et hoc est, *Ecce, nunc benedicite dominum*. Et nota, q benedicit dominū solū ille, qui bene viuit, & secundum rationem, vide vers. 378. Itē nota, q seruitus est multiplex. s. seruitus peccati, seruitus corporis, & seruitus gratiæ, vide versi 1788. 1731.

Benedicere Deū nunc debemus, idest, in præsenti vita.

F

Psal. 83

G

H *Qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri.* 2365

Hic ponit modum dilectionis, siue merendi per dilectionem, cum d. *Qui statis*, &c. Quasi dicat, Illi benedicunt dominum, qui stāt in domo domini, & non alii. Vbi notandum, q stare pertinet ad bonos mores, & bonam vitam: ita quod illi solum stare dicuntur, qui bene viuunt. Quod ostendit Grego. super Ezech. parte prima, homilia 6. super

Stant solū boni.

super illo verbo Ezech. 1. Statura quoq; erat rotis, & altitudo, & horribilis aspectus: dicens, Quid est, quòd scripturæ sacræ eloquiis tria hæc inesse narrãtur, vt staturam, altitudinē, & horribilem aspectum habere memorentur? Quid igitur scripturæ statura, quę altitudo, quis horribilis aspectus dr? Sciendũ igitur est, q̄ stare ad vitam congruit bene operantis. Vnde per Paulum dr, Qui stat, videat, ne cadat. Quòd et discipulus dicit, Sic state in dño charissimi. Et propheta, qui se ante dñm vita, & morib. stare videbat, ait, Viuit dominus, in cuius conspectu sto. Altitudo verò est cęlestis regni promissio, ad quam tunc pertingitur, qñ iã mortalis vitę omnis corruptio subiungatur. Horribilis verò aspectus est terror gehēnæ, quæ sine fine reprobos cruciat, & sēper in cruciatu conseruat. Statura ergo in rectitudine præceptionis est, altitudo in celsitudine supernæ promissionis, horribilis verò aspectus in minis, atq; terroribus supplicii sequentis. Scriptura igit sacra staturam habet, quia mores ad stãdũ dirigit, vt auditorũ mentes ad terrenam concupiscentiam nõ curuentur. Altitudinē habet, quia ĩ cęlesti patria ęternæ vitę gaudia promittit. Horribilem quoq; aspectum habet, quia oib reprobis gehennæ supplicia minatur. Ostdit igit staturam suam in ædificatione morum, ostendit altitudinē suã in pmissione præmiorum, ōndit horribilē aspectũ in terroribus suppliciorũ. Recta est. n. in præceptis, alta in promissionib. horribilis in minis. Habet staturã, cũ per pphetã dicit, Quiescite agere peruersè, discite benefacere, quærite iudicium, subuenite oppresso, defendite viduã &c. Habet altitudinem, cũ per eundē prophetã dicit, Non erit tibi amplius sol ad lucēdũ per diē, nec splendor lunæ illuminabit te, sed erit tibi dominus in lucē sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuã. Habet horribilē aspectũ, cũ infernũ describens dicit, Dies vltionis dñi annus retributionē iudicii Sion, & conuertētur torrentes eius in picē, & humus eius in sulphur, & erit terra eius in picē ardētē die, ac nocte, & nõ extinguetur in sempiternũ. Hēt ergo staturã, cũ p eã dñs propitius pollicetur, d. Sicut cęli noui, & terra noua, q̄ ego stare facio coram me, dicit dñs: sic statui semen vestrũ, & nomē vestrũ. Illi. n. veraciter coram Deo stant, q vitam suam in prauitate non dissipant. Habet altitudinem, cum statim subdit, Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato, & veniet omnis caro adorare coram facie mea dicit dñs. Quid est mēsis, nisi perfectio dierũ? Et quid est sabbatũ, nisi requies, in quo opus seruile facere non licet? Mensis ergo ex mense est, qa q hic perfectè viuũt, illuc ad perfectionē gloriæ perducũtur. Sabbatũ verò ex sabbato est, quia qui hic cessant à peruerso opere, illic requiescunt in cęlesti retributione. Habet & horribilem aspectum, cũ protinus subiungit, Egredientur, & videbunt cadauera virorum, qui præuaricati sunt in me, vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Ex pdictis oib. patet, q̄ stare pertinet ad bonos mores, sic q illi soli stare dicunt, qui bñ viuunt. Et sic illi soli bñdicũt dñm, i. ipsum meritoriè diligunt, qui stant, nõ qui iacent. Et ad istud propositum inducit istum versum Petr. Rabanus sup illo verbo Matt 8. Domine puer meus iacet domi, &c d. Vides Centurionem, anteq̄ discipulatus subiret officium, locũ magisterii fuisse sortitum. Prębet. n. petēdi formam, dat normam credendi, qui non dũ Christianæ scholę ingressus est disciplinã. Domine, inquit, puer meus iacet. Qui uocat dominum, suam fatetur fidelit. r seruitutē. Et qũo hic Centurio, qui se agnoscit dominum, puerũ suum ausus est profiteri, quasi nesciens serui periculum ad dñm pertinere? aut ignorat coram quo docet tam profunda, tam secreta? Puer meus, meũ dico, quia iacet. Si tuus esset, domine, non iaceret. Ecce nunc, inquit psal. benedicite dominum, omnes serui domini, qui statis in domo domini, nõ qui iacetis. Vt tuus ergo sit, surgat: stet, ut tibi seruiat, iam sanetur. Nam, si quandoque seruis tuis aduersa proueniunt, non sunt illis necessitatum causæ, sed sunt certæ victoriæ. Vnde & Gregor. ait, Stare quippe est rectè agere. Et ad istum sensum hic loquitur ps. dicens, *Qui statis in domo domini, &c.*

Vel

Scriptura sacra habet staturam, altitudinē, et horribilē aspectum

3. Reg. 17

Esa. 1.

Esa. 60.

Ierem. 66.

Greg 27. mo. c. 23.

Stare idem est, quod perseuerare. Vel aliter, stare idem est, quod perseuerare. Vnde hic ait August. Quid est *Qui statis*, nisi qui perseueratis? Vnde dictũ est de quodam, qui archangelus fuit, Et in veritate nõ stetit. De amico aũt spõsi dictum est, Amicus aũt sponsi stat, & audit eum, & gaudio gaudet ꝑp vocẽ spõsi. Ergo *qui statis*: i. qui perseueratis, Sed in quo statis vel ꝑseueratis? subdit, *In domo domini, in atrijs Dei nostri*. Vbi notãdũ, ꝙ per domũ dñi intelligit ecclesiã, de qua Ioan. 2. Domus mea domus orõnis vocabitur. Per atria verò, q̃ sunt ampla, & lata, intelligit charitatis latitudinẽ. Vnde hic Augu. ait, *Qui statis in domo domini, in atrijs*, &c. Quare addit, *in atrijs*? Atria ampliora spatia domus intelliguntur. Qui stat in atriis, non angustatur, non premitur. Quõ intelligit, *qui statis in atrijs*? i. qui statis in charitate. In charitate. n. latitudo est, in odio, angustia. De latitudine charitatis dicit Apostolus, Charitas Dei diffusa est in cordib. nostris per Spiritum sanctũ, qui datus est nobis, Vbi audis diffusionẽ, intellige latitudinẽ, vbi audis latitudinẽ, intellige atria dñi, & habes veram benedictionem dñi, quando non maledicis inimicis. Est ergo sensus: *Qui statis in domo domini* i. vos benedicitis dñm, qui statis, i. qui perseueratis in domo domini (idest, in ecclesia) per fidem. Et qui statis in atriis domus Dei nostri. i. in latitudine charitatis, vbi nullus angustat. De atriis verò quam multa significant, vide in dictionario, vbi atrium.

Ioan. 3. Atria significãt charitatem. *Rom. 5.*

2357 *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite dominum.*

Hic ponit diligentium statum, i. in quo statu qs magis diligere dñm debet, & benedicere: dicens, *In noctibus extollite manus vestras in sancta*. Quid. n. per noctẽ figuratur nisi aduersitas, sicut per diẽ prosperitas? vt oñdit Greg. sup illo verbo Apoc. 12. Proiectus est accusator fratrũ nostrorum, qui accusabat illos ante conspectũ Dei die, ac nocte: dicens, Scriptura sacra sæpe diẽ pro prosperis, noctem aũt pro aduersis ponere consueuit. In die aũt, & nocte nos accusat diabolus, quia modo nos in prosperis, modo in aduersis accusabiles oñdere contendit. In die accusat, cũ prosperis malè nos vti insinuat. In nocte accusat, cũ in aduersis nos non habere patiẽtiam demonstrat. Quid est ergo, *In noctibus extollite manus vestras in sancta*: nisi, In aduersitatib. extollite? &c. Vnde hic ait August. *In noctibus extollite manus vestras in sancta*, &c. Facilè est benedicere dñm in diebus, i. in rebus prosperis. Nox. n. tristis est, dies læta est. Qñ tibi bene est, benedicis dñm. Liberata est vxor tua à periculo part⁹, benedicis dñm. Aegrotabat filius tuus, & liberatur, benedicis dñm. Aegrotabat filius tuus, fortè quæsiuisti magũ, vel sortilegũ, fortè non de lingua, sed de moribus tuis exiit maledictio in dñm: exiit de moribus tuis, de vita tua. Noli gloriari, quia lingua benedicis dñm, si vita maledicis. Quõ (inques) vita maledico dñm? Quia attenditur vita tua, & dr̃, Ecce quales sunt Christiani. Blasphematur ꝑp te Christus. Si ergo vita tua maledicit, qd prodest, si lingua tua benedicat? Benedicite ergo dñm. Et qñ? In noctibus, qñ benedicit Iob, qñ tristis nox erit: quãdo ablata sunt oĩa, quæ possidebantur, qñ ablati sunt filii, quib. seruabantur. Qñ tunc tristis erat nox, videamus si non in noctibus benedixit dominum. Dominus (inquit) dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum. Quæ nox obscurior? Percussus erat vulnere à capite vsq; ad pedes, putrefactus liquefiebat in se. Tunc eum vxor sua ausa est tentare, dicẽs, Dic aliquid in dominum tuum, & morere. Audi benedictionem in noctibus. Locuta es, inquit, tanquam ex insipientibus mulieribus vna. Si bona suscepimus de manu dñi, mala quare non sustinemus. Ecce ergo quid est, *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite dominum*. Vnde quanto gaudio in noctibus aduersitatum exultant iusti, & ad Dei dilectionem magis accenduntur, oñdit Greg. 31. Mor. dicẽs, Iustus sicut aduersis non frangitur, sic prosperis non eleuatur. Aduersa namque nõ deiiciunt, quem prospera nulla cor-

Nox aduersitatem, dies prosperitatem significat. *Greg. 2. mor. c. 6* *In aduersitatib. laudandus est Deus.* *Iob 1.* *Iob 1.* *Iob 2.* *Greg. 31 mor. ca. 23.*

corrumpunt. Decurrunt itaq; tempora: sed idcirco iustum trahere non valent, quia leuare non possunt. Illos nimirum trahunt, quos leuant. Irata deijciunt, quos blanda sustollunt. Iustus in aduersis hilarescit, quia dum constanter aduersa patitur augeri sibi virtutis meritum lætatur. Hinc est, φ tunc Apostolos exultasse legimus, cum pro Christo illos contigit aduersa tolerasse, sicut scriptū est, *Act. 5.* Ibant Apostoli gaudentes à conspectu *Pro. 12.* concilii &c. Hinc per Salomonē dr, Non contristabit iustum quicquid acciderit ei, &c. Et hoc est quod consulit Psal. dicēs, *In noctibus extollite manus vestras* &c. *Operibus laudatur & benedicitur Deus.* Per manus enim opera intelliguntur. Quid est ergo manus extollere in sācta, nisi manus ad sancta opera faciēda eleuare? quia sanctis operibus magis quā sanctis verbis Deū laudamus: sicut scriptū *Ps. 102.* est, Benedicite dnm, oēs angeli eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius. Et talium sic manus in sancta extollentium, faciliter exauditur oratio: Psal 27. Exaudi orationē meā dū oro ad te: dum extollo man' meas ad tēplū sanctū tuū.

2358 *Benedicat te dominus ex Sion, qui fecit cęlū, & terram.*

Ostendit hic diuinæ dilectionis præmium, qđ s. est benedictio Dei, d. *Benedicat te Dominus ex Sion*, &c. Sion namque significat ecclesiam, in qua existētes *Extra ecclesiā nō est salus.* saluantur, extra autem ecclesiam nullus saluatur, vt ostendit Gregor. dicens, Sola *Gre. 35. mor. cap. 6.* quippe sancta ecclesia est, per quam sacrificium nostrum dñs libenter accipit. Sola, quæ pro orantibus fiducialiter intercedit. Vnde & de agni hostia dñs præcepit: *Exo. 12.* dicens, In vna domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras. In vna namq; domo agnus comeditur, quia in vna catholica ecclesia vera hostia nostri redemptoris immolatur. De cuius carnibus diuina lex efferri foras prohibet, qa dari sanctum canibus vetat. Sola ecclesia est, in qua opus bonum fructuosè peragitur. Vnde & mercedem denarii non nisi qui intra vineam laborauerūt, acceperunt. Sola. n ecclesia est, quæ intra se positos valida charitatis compage custodit.

A Vnde & diluuii aqua arcam quidem ad subdlimiora sustulit, oēs autem, quos extra arcam inuenit, necauit. Sola *Gen. 6.* est, in qua superna mysteria veraciter cōtēplamur, &c. Ex quo apparet, φ per ecclesiā salus æterna cunctis fidelibus datur. Si ergo Sion significat ecclesiam (vt superius multoties est ostensum) & ecclesia salutem æternā, quid est dnm nobis ex Sion benedicere, nisi benedictionē salutis æternæ nobis conferre? quæ salus nostrorum meritorū præmium existit. Est ergo sensus, *Benedicat te dominus ex*

B *Sion*. i dñs beatum te faciat. Sed vnū dubium oritur. Superius. n. dū ad dilectionem Dei prouocaret, & ad meritū, loque *Quæstio* batur pluraliter: d. *Benedicite dominū, qui statis: extollite manus vestras* &c. nunc autē agens de pmio, φ in Dei benedictione ex Sion consistit, loquitur in singulari, dicens: *Benedicat te*: & non, Benedicat vos. Ad quod dicē dum, φ tanta est charitatis *Charitas plures facit vnum.* vnio, φ in charitate existētes plures sunt vnum, & vnū est plures. Vnde hoc notās Augus. ait, *Benedicat te Dominus ex Sion*.

C Plures hortatur, vt benedicāt dñm. Et ipse vnum benedixit, q. ex pluribus vnum fecit. Quia bonum & iocundum est habitare fratres in vnum, pluralis numerus fratres est: sed singularis, habitantes in vnū. Nemo ergo nostrum dicat. Ad me non pertinet ista benedictio, ad me non peruenit, putas qui est, quem benedixit? vnū benedixit. Esto ergo in vno, & perueniet ad te benedictio. Ad ostendendum aūt, φ ad solum verum Deum spectat taliter benedicere bonos: addit, *Qui fecit cęlum, & terram*. Vel simpliciter accipe,

D *qui fecit cęlum, & terram*. i qui ex nihilo in principio creauit Deus cęlū, & terrā: Vel per cęlum accipe angelos, qui sunt naturæ cœlestis, per terrā aūt homines, qui corpora habent terrena. Vel per cœlum accipe bonos, per terrā aūt malos, quia boni in cœlestibus conuersantur, mali autē in terrenis. Deus. n. fecit omnes bonos, & malos, non φ aliquem creauerit malum, sed malos creauit. Hoc ergo dicit ad excludendum errorem Manichæorum, qui dicunt, φ superiora, & spiritualia à Deo sunt creata: sed inferiora omnia, & corporalia à diabolo.

PSAL.

PSAL. CXXXIV.

2359 Laudate nomen domini, laudate serui domini.



Titulus Psal. istius est, *Alleluia*: idest, Laudate Deum. Consimilem titulum habes in Psal. 104. Ideo huius tituli expositionẽ vide ibi, vers. 1790. Ex isto titulo nõ apparet quis huius Ps. auctor fuerit Materia aũt Psal. est manifesta, quia iste Psal. est quædã bonorum inuitatio ad Deum laudandum. Et congruè post Psal. graduales, in quibus ostẽduntur gradus, quibus fideles ascendũt ad gloriã, ad Dei laudem inuitamur: ne ingrati simus tali muneri nobis parato, ad quod per gradus in Psal. gradualibus contentos valemus ascendere. Intentio ergo totius istius Psal. est, nos ad laudem Dei inducere, nõ vt ex hoc Deus magnificetur, sed vt nos magnificemur in ipso. Iste aũt Psal. diuidit̃ in partes tres, quia primò Deum à nobis laudãdum ostẽdit, secundò cultũ idolorũ: execrando reprehendit: ibi, *Simulacra*: tertiò ab omnibus Deum esse laudandum concludit: ibi, *Domus Israel*. Prima diuidit̃ in partes tres, quia primò laus Dei nobis proponitur: secundò modus diuinæ laudis apponit̃: ibi, *Qui statis*: tertiò ad hoc multiplex rõ inducitur: ibi, *Laudate dominum*. Quantũ ergo ad primum, laus Dei nobis ꝓponitur, cum dr̃, *Laudate nomen domini*. Et iste versus eandem sniam habet cũ illo ver. 2355. Ecce nunc benedicite dñm oẽs serui dñi, ibi vide. Vltra tñ illa notandum, ꝙ meritò ad laudem Dei inuitamur, nõ ꝑꝑ ipsum dñm, ꝙ ex laudibus nr̃is crescat: sed ꝑꝑ nos, ne simus tanto dono ingrati, & ipsum nobis efficiamus seuerũ. Dicit ergo, *Laudate nomen domini*. Causamque, quare hoc facere debemus statim subiunxit: d. *Laudate serui domini*, Quid enim iustius, quid gratius esse potest? Etenim si non laudauerint serui dominum, superbi & ingrati erunt. Et tñ si non laudas, non id efficis vt seruus non sis, sed dñm offendis, & ipsum contra te prouocas: si verò laudas, ipsum propitiũ

La⁹ Dei non Deo, sed nobis proficit.

E tibi facis. Et aduerte, ꝙ laudibus, & vituperio probãtur hoĩes, si iusti, vel iniusti sunt, si laudibus extollũtur, si vituperio deiiciuntur, quæ in hoĩbus cadere possunt, in Deo autem cadere non possunt, qui semper stabilis manet. Quod hic sic probat Aug. d. *Laudate nomẽ domini.* Hortatur nos Ps. vt laudemus dñm. Non. n. laudibus nr̃is ille crescit, sed nos, Deus nec melior fit, si laudaueris, nec deterior, si vituperaueris. Tu verò laudãdo bonũ melior eris, vituperando deterior. Bonus aũt ille manet vt est. Probat Si. n. seruos

F suos prædicatores, rectores ecclesiæ suæ, id docet, vt in conscientia sua habeant dulcedinem bonæ vitæ suæ, nec corrumpantur laudibus, ne frangãtur vituperationibus hoĩum, quanto magis ipse incommutabilis super oĩa, qui hæc docet? Nõ itaq; maior fit, si laudaueris, nec minor, si vituperaueris. Sed qm̃ expedit nobis laudare dñm, misericorditer iubet, vt laudemus eum: d. *Laudate nomen domini.* Etenim si seruus laudãdo semper manere deberes, iustũ esset, vt talem dñm laudares, quãto magis laudare dominũ

G debes, vt de seruo filius efficiaris? Et nota, ꝙ quilibet iustus ĩ hac vita seruus dr̃, non solum quia præcepta dñi seruat: sed et quia cõditione carnis premitur. In futuro ex toto non seruus, sed liber vocabitur, vt ostendit Greg. super illo verbo Iob 7. Sicut seruus desiderat vmbrã, &c. dicens, Electus quilibet seruus dr̃, q̃a electus quisq; quousq; infirmitatis cõditione constringitur, sub dominantis conditionis iugo, quasi sub æstus anxietate retinetur. Qui nimirũ cum à corruptione exutus fuerit, tunc sibimet ipsi liber, &

Grego. 8. mor. c. 7.

Seruus dicitur quilibet iustus.

H trãquillus innotescit. Vndę recte ꝑ Paulum dr̃, Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatẽ gloriæ filiorũ Dei. Electos. n. nũc ipsa pęna corruptionis aggrauat, sed tũc incorruptionis gloria exaltat. Et quantũ ad p̃sentis necessitatis põdera nũc in Dei filiis de libertate nihil ostẽdit̃, tm̃ verò ad sequẽtis libertatis gloriã in Dei famulis de seruitute nihil apparebit. Creatura ergo serui tute corruptionis exuta, & dignitate libertatis accepta ĩ filiorũ Dei gloriã vertit̃, quia vnita Deo per spiritũ, quasi hoc ipsum

Rom. 8.

Christus multipliciter laudari debet. ipsum quod creatura est, transisse declaratur &c. Si autem per nomen domini volumus accipere ipsum Christum, cui dedit Deus nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, vt habetur ad Phil. 2. Tunc nota, quòd nomen domini (id est Christum) propter multa laudare debemus, vide vers. 2281.

2360 *Qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri.*

HIc modus diuinæ laudis apponitur, quia scilicet illi solum laudāt Deū, qui stant in domo domini, & in atrijs domus Dei nostri, scilicet, qui perseuerant intra gremium ecclesiæ, quæ est domus Dei, & in charitate, quæ per atria designatur, vide vers. 2356 quia idem est cū isto. *Benedicūt Deū solū boni.* Ne ergo aliquis credat extra domum ecclesię, vel extra statum gratię, dignè Deū posse laudare, ideo postquam ad laudem Dei cunctos inuitauit, nunc statum quem debet habere ostendit, vel qui sunt illi, *Psal. 32* qui nomen domini laudant. Vnde hic ait Aug. Sed quoniam scriptum est in alio Psal. Rectos decet collaudatio. Et alibi, Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et alibi, Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei. Et consequenter, Peccatori autem *Psal. 49* dixit Deus, Vt quid tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum, quia tu odisti disciplinam & proiecisti sermones meos retrorsum? Ne ergo fortè quisquam quoniam dictum est, *Laudate serui dominum:* etiamsi in domo ista fuerit malus seruus, suspicetur sibi prodesse laudem domini, continuò quales sint, qui laudare debent dominū, subiecit, d. *Qui statis in domo domini*, &c. *Stare qs dicatur.* *Qui statis*, non, Qui ruitis. Illi enim stare dicuntur, qui in mandatis eius perseuerant, qui in fide non ficta, & spe firma, & charitate syncera seruiunt Deo, & honorant ecclesiam eius, & non dant occasionē malè viuendi illis, qui venire, & bene viuere volunt. Ergo qui statis in domo domini, laudate dominū, grati estote Deo, qui vos erexit iacentes, & in domo sua stare fecit, & ipsum agnoscere. Cogitandum enim nobis est, vbi iacebamus, & quo collecti sumus, quia omnes impij Deum nō

A quærebant: sed ipse illos non quærentes quæsiuit, Ille inuentos excitauit, ipse excitatos vocauit, vocatos introduxit, & in domo sua stare fecit. Hæc quisquis cogitat, & ingratus non est, omnino præ amore domini sui, à quo tanta sunt ei præstita, se despicit. Et quoniam non habet quid pro tantis beneficijs Deo retribuat, quid ei restat, nisi gratias agere, & non rependere? Dicat ergo. *Qui statis in domo domini*, Vbi notare potes, quòd domus dñi est multiplex. s. domus communior, quæ est militans ecclesia, domus interior, quę est munda conscientia, domus superior, quæ B est triumphans gloria. Prima igitur est domus ecclesię, de qua Ioan. 2. Domus mea domus orationis vocabitur. Et in ista domo stant iusti, vt lapides in ędificio. Et nota quod de ædificatione nō ponitur lapis, nisi alijs sit vnitus, & concors. Sic & in domo ecclesiæ discordes non stant. Vnde Chrysost. super Matt. ait, Sicut ædificatores nodosos lapides habentes torturas ferro dolant, & consequenter eos in ædificio ponunt, alioquin non dolati lapides alijs dolatis non cohærent. Sic & ecclesię Doctores vitia hominum, & nodos acutis increpationibus primum circuncidere debent, C & sic in domo ecclesię collocare, alioquin vitijs manentibus, Christiani Christianis nō cohęrebunt. Tolle hęc, & nulla discordia inuenietur. Hæc ille, regitur si ad concordiam non fueris aptatus in domo ecclesiæ non poteritis stare. Et hoc notās Apostolus ait Vos ipsi tanquam lapides viui superædificamini in domos spirituales, sacerdotium sanctum, Deo offerre spirituales hostias per dñm Iesum Christum. *1. Pet. 2.* Secunda est domus conscientiæ, de qua Ps. 110. Perambulabā in innocentia cordis mei in medio domus meæ. Hæc autē domus, vt in ipsa bene possis stare, debet D primò esse munda per affectionum puritatē. 2. Machab. 14. Tu dñe vniuersorū, qui nullius habes indigentiā, voluisti tēplum habitationis tuæ fieri in nobis, & nunc, sancte sanctorū dñe, conserua domū istā immaculatam, quæ nuper mundata est. Secundò debet esse secreta per contemplationis sublimitatem. Iudith 8. In superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis clausa morabatur, per Iudith intelligitur anima

Deum

Deum in quiete cõtemplationis laudans. Hæc ergo in superioribus domus suæ, id est, in superiori portione rationis, debet facere cubiculum: idest Deum sub silẽtio contemplari, & cum puellis, idest cum viribus, & potentijs inferioribus inclusa manere, ne exterius vagari incipiat. Tertiò debet esse deliciosa per deuotionẽ. Sap. 8. Intrans in domum meam, conquiescam cum illa: non enim non habet amaritudinem conuersatio illius, sed lætitiam, & *Marc. 2.* gaudium. Ideo dicebat saluator cuilibet nostrum, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam, f. conscientiæ. Tertia principalis domus est domus gloriæ, quę domus multas habet mãsiones: Chri *Ioan. 14* sto dicente, In domo patris mei mansiones multæ sunt, quia. f. diuersitatẽ habet præmiorum. Hæc enim gloriæ domus est primò mundissima: Ps. 19. Domum tuam decet sanctitudo in longitudine dierum, quia nullus nisi immaculatus ibidem stare potest. Vnde Aug. super illo verbo, Ps. 118. Beati immaculati, &c. dicit, Beati immaculati in uia, tanquam si diceret, Scio quid velis, quia beatitudinem quæris. Sed si vis esse beatus, esto immaculatus. Secundò est speciosissima. Ps. 25. Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum, &c. Et hoc, quia ibi nullum malum, sed omne bonum aderit, quia (vt ait Magist. lib. 4 d. 49.) ille solum est beatus, qui habet quicquid vult, & nihil mali vult. Tertiò est deliciosa & lętitia plena. Eccl. 50. in magna domo auditus est sonus sua uitate plenus. Hoc ideo, quia ibi non est mors, non luctus, non lassitudo, non infirmitas, non fames, non sitis, non ęstus, non indigentia: sed summa omnium lætitia, vt ait Aug. in lib. de summo bono. Quartò est securissima. Ioan 8 Filius manet in domo in æternum, seruuus autem non. Hoc ideo, quia sic est beatus certus de perpetuitate gloriæ, sicut de damnatus de æternitate pœnę, aliter beatus meritò timeret ab illa domo expelli, qui timor illi pœna esset. Quintò est amplissima. Baruc 3. O Israel, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius, magnus. & non habet finem, excelsus, & immensus. Sextò est abundantissima Ps. 35. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. De- ista ergo domo glorię dicitur, Laudate nomen domini, qui statis in domo dñi, quia beati, qui ibi stant, semper Deum laudãt. Ps. 83. Beati, qui habitant in domo tua, domine, in sęcula sęculorũ laudabunt te.

Laudate dominum, quoniam bonus dominus: psallite nomini eius, quoniam suaue. 2361

HIc laudis diuinæ multiplex assignatur ratio. Et diuiditur in partes tres, in quòd proba: Deum laudãdum maximè ex tribus, scil cet, primò ratione suæ bonitatis, secundò ratione suæ potestatis, ibi, *Quia ergo cognoui*: tertiò ratione suæ fidelitatis, quia, scilicet adimplet promissa, ibi, *Et misit signa*. Prima diuiditur in partes duas, quia primò Dei bonitas proponitur, secundò per effectum probatur, ibi, *Quoniam Iacob elegit*. Quantum ergo ad primum, ponit Deum esse laudãdum, & hoc ratione suæ bonitatis, dicens, *Laudate dominum, quoniam bonus dominus.* Sola enim virtus causa est veræ laudis & honoris. Sic & omnia vitia vituperio sunt digna. Cum Deus sit bonus à quo bona cuncta procedunt, ipse super cætera est dignus laude. Vnde hic Aug. Breuiter vno verbo hic explicatur ratio diuinæ laudis, quia bonus dominus. Sed bonus est, non vt sunt bona, quæ fecit. Nam fecit Deus omnia bona valde, cęlum, terram, & oĩa, quæ in eis sunt. Si hæc omnia bona sunt, quàm bonus est ille, qui fecit illa? Oĩa n. bona ipse fecit. Ipse aũt est bonus, quem nemo fecit. Ille bono suo bonus est, non aliunde participato bono. Ille seipso bonus est non adhærendo alteri bono. Mihi autẽ adhærere Deo bonum est, qui non eguit, à quo fieret bonus, sed egerunt illo cętera, vt fierent bona. Vultis audire, quã singulariter sit bonus? Dominus interrogatus dixit, Nemo bonus nisi vnus solus Deus. Inuenio in creatura cęlum bonum, solem bonum, lunam bonam, stellas bonas, terram bonam, hominem bonum, angelũ bonum. Omnia enim ista dico bona, sed tamen non absolutè, sed cũ nominibus suis. Vt puta, dico cœlum bonum, angelum bonum, hominem bonum. Ad Deum autem cum me refero, puto nihil melius dicere quàm bonum. Sicut enim solus Deus absolutè dicitur esse, ipso dicente

Bonus dicitur absolutè solus De°.

Marc. 10.

cente ad Moysem, Ego sum qui sum, & A
Exod. 3. dices, Qui est, misit me ad vos. Alia aũt absolute non sunt, quia verum esse immutabile esse est, ꝙ ille solus est. Sic & absolutè ille solus bonus est, qui seipso bonus est, à quo cętera bona sunt. Aliud est ergo bonum alio bono bonum, & aliud, bonum seipso bonum. Item notandum, ꝙ
Bonus dicitur qs multiplici ratione. Deus singulariter dr̃ bonus absolutè, quia oẽm rõnẽ, qua quis dr̃ bonus, ipse Deus in se continet essentialiter. Dr̃.n. quis bonus rõne puritatis, veritatis, honestatis, pietatis, fidelitatis, & humilitatis, vide in dictionario, vbi bonus. Vnus aũt est per essentiam puritas, veritas, &c. Ratio ergo quare Deus est laudãdus, est qm̃ bonus. B
Solũ boni sunt laude digni. Insanit.n. qui laudat, ꝙ non est bonum. Vnde hic Aug. ait, Si laudas iniquũ eo ipso quo iniquus est, nonne & tu iniquus eris? Si laudas furem eo quo fur est, nõne & tu eius particeps eris? Si laudas iustum, eo ipso quo iustus est, nonne & tu idem habes partẽ laudando? Non.n. laudares iustũ, eo quo iustus est, nisi iustitiam amares, nõ aũt amares, si inde nihil haberes. Si ergo quicquid aliud laudamus, ideo laudamus, quia bonum est, nulla tibi maior causa, & melior dari potuit Deum laudandi, q̃ qm̃ bonus dñs. Sequitur, *Psallite nomini eius, quoniam suauis.* Psallere nomini dñi, est operari, & viuere conformiter Christo. Hoc.n. facere, non est graue, sed leue, qm̃ suauis est dñs. Vnde ps. 33. Gustate, & videte, qm̃ suauis est dñs. Graue.n. onus est viuere ꝗm desideria carnis, ꝗm desideria mundi, q̃ hominẽ multis laboribus implicant. Seruire aũt Deo, regnare est. Vnde & Christus ait Matth. 11. Tollite iugũ meum super vos, iugum.n. meum suaue est, & onus meum leue. Vbi Rabanus ait, Quid iugo Christi suauius, quid
Christi suauis est. onere illius leuius probabit̃ esse, abstinere à scelera, bonũ velle, malũ nolle, amare oẽs, odisse malũ, æterna consequi, præsentibus non capi, nolle inferre alteri, ꝙ sibi perpeti sit molestum? Lauda ergo dominum, qui non solũ in se bonus est, sed ẽt tibi suauis, & dulcis. Vnde hic August. *Psallite nomini eius quoniam suaue.* Non solũ bonus est dñs, sed etiam tibi suauis. Talem autem se præbuit hominibus, vt ẽt panem de cœlo miserit, & filium suum sibi æqualẽ hoĩem faciendum, & pro hominibus occidendum, vt per hoc, quod tu es: gustes, quod non es. Multum.n. erat ad te gustare suauitatẽ Dei, quia remota erat illa & nimis alta, tu autẽ nimis abiectus, & in imo iacens. In magna ista separatione missus est mediator. Non poteras ad Deum homo, Deus factus est homo, vt qm̃ homo potes ab homine, qui non posses ad Deum, per hominem venires ad Deum. Et factus est mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus. Sed si homo solum esset, sequendo quod es, nunquam peruenires. Si Deus solũ esset, non comprehendẽdo quod non es, nunquam 1.Tim. 2
peruenires. Vnus ergo factus est homo, vt hominem sequẽdo, quo potes, ad Deum peruenires, quod non poteras. Inde ergo factus est tibi suauis. Quid suauius pane angelorum? Et tamẽ panem angelorum manducauit homo. Non enim aliunde viuit homo, & aliunde angelus. Psal. 77

Quoniam Iacob elegit sibi dominus, Israel in possessionem sibi. 2362

Ostendit hic Dei bonitatem per effectũ. & suauitatem. In hoc.n. magna Dei bonitas, & suauitas apparet in C
nobis, quia (vt habetur ad Ephes. 1.) Ipse gratuita sua bonitate elegit nos ante mũdi constitutionem, non quia eramus sancti futuri, sed vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius. Non ergo opera nostra etiam futura fuerunt causa, quare nos elegit, sed sua electio fuit causa omnium meritorum nostrorum. Vnde ibidem ait gl. Elegit nos ante mundi constitutionem, &c. idest, antequam essemus. Ne quis ergo putet animas cũ Deo fuisse æternas, & tunc illas aliquid meruisse, iuxta errorem illorum, qui ante hæc visibilia dicunt fuisse animas sanctas, & ideo Elegit nos Deus gratis, non propter merita nostra.
D ipsas tunc fuisse electas à Deo, hoc apertẽ ostendit falsum esse, dicens, Elegit nos ante mundi constitutionem. Quomodo autem eligeret eos qui nondum erant, nisi prædestinando? Et sic tunc non elegit nos, quia sancti eramus, ita nec ideo, quia sancti futuri eramus, sed potius elegit nos ad hoc vt essemus sancti, & immaculati per bona opera. Non ergo, quia futuri eramus sancti, sed vt essemus sancti, nos elegit. Ideo quippe tales futuri eramus,

eramus, quia elegit ipse prædestinans vt tales per gratiam eius essemus Sed Pelagius veritati resulitãs, ait, Præsciebat Deus, qui futuri erant sancti, & immaculati per liberum voluntatis arbitrium. Et ideo eos in sua præscientia, quales futuros esse præsciuit, elegit. Elegit (inquit) antequã essent, prædestinans filios, quos futuros sanctos esse præuidit. Sed hoc confutat Apostolus, dicens, Vt essent sancti, & immaculati in conspectu eius, non hominum, i. intus, vbi ipse conspicit, non extra, vbi homines vident. Ex quibus per effectum apparet bonitas, & suauitas Dei erga nos, quia sua mera grã nos ante mũdi constitutionem elegit, quæ electio nos sanctos facit, & immaculatos. Quod notãs Ps. ait, *Quoniam Iacob elegit sibi dominus* Quantum ad literam, per Iacob & Israel, qui fuit pater duodecim tribuũ, intellige populum Israel, quẽ Deus singulari prærogatiua in populũ peculiarẽ sibi elegit. Qm̃ vt hic ait Aug. Cæteras gẽtes sub angelis posuit De⁹, Iacob aũt elegit sibi in possessionẽ. Quãuis n. ipse oẽs gẽtes cõdiderit, ceteras angelis cõmisit, sibi istã possidẽdã cõseruandãq; deputauit. Qd ideo d. Aug. quia Deus personaliter incarnatus, aliã gentẽ personaliter nõ visitauit pdicando: sed angelis (.i. Apostolis) ipsas docẽdas, & visitãdas cõmisit. Sed quantũ ad propheticũ sensum, p Iacob, & Israel, intellige fideles, qui sunt Iacob, qui supplantãs, vel luctator interpretatur, qui cõtra spirituales nequitias luctantur, & pugnant. Qui sis dicuitur Israel, qui vidẽs Deũ interpretatur, quia tales in suis certaminibus, non suas vires, sed vires Dei in seipsos conspiciunt. Quod sic faciunt, quia Deus elegit eos in possessionẽ sibi. Et aduerte, q electi sũt possessio, & hereditas Dei, & econtrario, Deus est possessio, & hæreditas ipsorũ. q̃a Deus illos possidet, dũ ipsos inhabitat, & ipsi possident Deum, dum ipso hic fruũtur p spẽ, & in futuro p gloriam.

Pelagij error præ destinationis.

Iacob & Israel significat fideles et iustos.

De⁹ est possessio nostra, & nos Dei.

E mò ergo Dei magnitudinem potestatis proponit: d. *Quia ego cognoui, quòd magnus est dominus*. Quasi dicat propheta, Et licet oẽs nõ possint cognoscere magnitudinẽ Dei, q̃ nostrũ intellectũ excedit: ego tñ eleuatus gratia eius ipsam cognoui, q si alij cognoscere nondum pñt saltẽ credant. Vñ Ps. 94. dr̃, Qm̃ Deus magnus dñs, & rex magnus sup oẽs deos, &c. qui meritò pp multa dr̃ magnus dñs, vide ibi, ver. 1633. Et hoc est qd de Deo dr̃ Iob. 37. Quod est magnus fortitudine, iudicio & iustitia, enarrari non põt. Quod exponẽs Greg. dicit, Magnus quippe est Deus F fortitudine quia fortẽ aduersarium superat, & de domo illius vasa contumeliæ auferens, in misericordiæ vasa cõmutat. Magnus iudicio, quia etsi hic electos suos p aduersa deprimit, eos qñque in gloria æternæ prosperitatis extollit. Magnus iustitia, quia etsi hic diu tolerat, qñque tamẽ sine termino reprobos damnat. Item dr̃ Deus magnus, s. sanctitate, dignitate, claritate, & laude, vide ver 775. Vel aliter, dic q Deus est primò magnus in sapientia omnia gubernante. Iob 36. Ecce Deus magnus vincens scientiã nostrãm. Secundò est magnus in iustitia oĩa regulante. Sapient. 17. Magna iudicia tua, domine. G Tertiò est magnus in misericordia omnia conseruãte. Ecclef. 22. Magna misericordia Dei, & propitiatio illius conuertentibus ad se. Est quartò magnus in potentia omnia superante. Ecclef. 17. Magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur. Et hanc magnitudinem cognouit Psal. d *Quia ego cognoui, quòd magnus est dominus*. Sequitur, *Et Deus noster præ omnibus dijs:* super omnes deos, qui sunt in cœlo, vel in terra. Vbi notandum, quod Deus dicitur multipliciter, vide versic. 809. Quibus tamen omnibus H præest dominus Deus noster. Et in nomine dñi illum explicat hic Ps. dicens, *Quia ego cognoui, quòd magnus est dominus*.

Magnus dicitur Deus multipliciter.

Gregor. 27. mor. cap. 26.

2363 *Quia ego cognoui, quòd magnus est dominus, & Deus noster præ omnibus dijs.*

OStendit hic Deum laudandum rõne suæ potestatis. Et primò proponit Dei potestatem: secundò ponit eius declarationẽ, ibi, *Omnia quæcunque*. Pri-

Omnia quæcunque voluit dominus, fecit in in cælo, & in terra. 2364

POnit hic potestatis Dei declarationem, quam primò declarat in generali, secundò in speciali, ibi, *Educens*. Declarãt ergo Dei ptãtem, quæ voluntati

eius

eius æquatur,quia quæcunque vult facere,facit,& quęcunq; facit vult facere, quia voluntas Dei causa est omniũ rerum.Vnde fatuum est de aliquo quęrere volũtatis Dei causam, vt puta dicendo,quare Deus hoc voluit facere?cũ ipsa Dei volũtas sit omnium causa, & nullam superiorem causam habeat, qa oia quęcunque voluit fecit ipsa à nullo mota,neque facta, p p quod d Magist.li.1. dis.45 Hęc itaque summè bona volũtas Dei cã est oĩum,quæ naturaliter fiunt, vel facta,siue futura sunt,quę nulla pręuenta est causa,quia æterna est. Ideoq; ipsius cã quęrenda non est. Qui n.eius cãm quærit,aliquid maius ea quærit,cũ nihil ea maius sit,vnde qui quęrit,quare voluit Deus mundum facere,causam quærit voluntatis Dei.Oĩs ãt cã efficiẽs maior est eo,ꝙ efficit. Nihil aũt maius est volũtate Dei,nõ ergo eius causa quęrẽda est. Vnde si quis quęrat,quare voluit Deus facere mũdũ,cęlum,& terrã; rñdendũ est eis, qui volũtatem Dei nosse desiderant,ꝙ voluntas Dei oĩum,quę sunt ipsa est causa,&nihil volũtatis Dei est cã.Si.n.cãm habet voluntas Dei, aliquid est,quod antecedit voluntatẽ Dei, quod nefas est credere Qui ergo d. Quare fecit Deus cęlum,& terrã?rñdẽdũ est ei,quia voluit, Voluntas n Dei cã est cęli,& terræ.Et iõ maior est volũtas Dei, ꝙ̃ cęlum,& terra.Qui ergo d. Quare voluit Deus facere cęlum,& terram? maius aliquid quęrit,ꝙ̃ sit voluntas Dei.Nihil autem maius inueniri potest. Cõpescat ergo se humana temeritas. Et ideò quod non est,nõ quærat,ne id quod est, non inueniat.Hoc ergo exprimens Psalmista ait,*Omnia quęcunque voluit,fecit*,&c. Tãta est.n.potestas diuinę volũtatis, quod nullus sibi contradicere põt, quinimò quantò quis uoluntati Dei resistere conatur,tanto amplius ipsam adimplet,vt multis exemplis ondit Greg. super illo verbo Iob.c 23. Nemo põt auertere cogitationes eius,vide vers.490. Itẽ adhuc multa exẽpla ponit Greg.6.mor. ca.11. super illo verbo Iob 5. Qui comprehendit sapientes in astutia eorum,vide ibi. Vnde concludit, cap 14.dicens, Magna opera dñi,exquisita in oẽs voluntates eius Sicut quippe eius opera magna sũt, vt per omne,quod ab hominib. agitur, eius voluntas exquiratur. Nam sæpe in de voluntas Dei perficitur,vnde repelli putabatur.Hinc rursus Psalmista dicit, *Omnia quęcunque voluit Dominus fecit in cælo,& in terra,&c.* Et aduerte, ꝙ Deus omnia quæ facit,libere facit,non necessitate ductus,sicut multoties faciunt homines. Et hoc est,quod ait Psal. *Omnia quęcunque voluit Dominus,fecit*,&c.Vnde hic ait Aug. *Omnia quęcunque voluit Dominus,fecit*,&c.Quis comprehendat hęc? quis enumeret opera dñi in cęlo, in terra,in mari,& in oĩb. abyssis?Tñ oĩa credere inconfusè debemus. Qm̃,quicquid creãturarum in cęlo, quicquid in terra, quicquid in mari,& in oĩbus abyssis, à dño factum est, quia omnia,quæcunq; voluit dñs fecit. Non.n.oĩa,quæ fecit, coactus est facere, sed oĩa quæcunq; voluit fecit. Causa oĩum quæ fecit,voluntas eius est Facis tu domũ,quia si nolles facere,sine habitatione remaneres:necessitas cogit te facere domum,non libera voluntas. Facis tu vestem,quia si non faceres,nudus ambulares. Ad faciendã ergo vestem, necessitate duceris, non libera voluntate.Conseris montem vitibus, semen spargis,quia nisi faceres,alimenta non haberes, omnia hæc necessitate facis. Deus solus voluntate fecit,nullo, qđ fecit,eguit. Nos tñ aliquid libera voluntate facimus,etsi non oĩa, cũ Deũ amando laudamus, hoc libera voluntate facis,qñ laudas, quod amas. Non.n.ex necessitate, sed quia placet. Vnde iustis, & sanctis Dei placuit Deus ẽt flagellãs eos,qñ iniquis oĩb. displicet,placuit illis,& sub flagello eius in ęrumnis, in laboribus,in vulnerib. in egestate constituti laudauerunt Deũ.Nõ eis displicuit, nec torquens Hoc est ergo gratis amare, non proposita acceptione mercedis, qa ipsa merces tua sũma ipse Deus erit,quẽ gratis diligis.Ille igĩ Deus, qui oĩpotens est in cęlo,& in terra oĩa quæcunque voluit fecit.Tu in domo tua nõ facis oĩa,quę vis,hec in te ipso facis,qđ vis,sed Deus i te facit,quod vis.Ipse autem dñs facit oĩa,quæ vult in cęlo,& in terra,in mari,& in omnibus abyssis.

Vol ũtas Dei causa est omnium,& cãm non habet.

Greg.16 mor.cap. 18.

Deus qđ quęcunque voluit Dominus,fecit — *Deus qđ facit libere facit: non autẽ necessitate ductus.*

Amatur Deus,& laudatur liberè.

1365 *Educens nubes ab extremis terrę, fulgura in pluuiam facit.*

Cœlum multiplex.

HIc in speciali declarat Dei ptātē, & primò in cęlo, faciens, secundò in terra ibi. *Qui producit.* Quātum ad primū sciendum, quòd cęlū accipitur multipliciter. Est n. cęlum aereum, æthereū, igneū, sidereum, crystallinū, empyreū, & cęlū sanctæ trinitatis, vide vers. 1066. Et quia cęlū aereū magis nobis est notum, ideò volens ōndere ptātem Dei in cęlo agit de ijs, quę Deus facit in isto cęlo aereo, in quo nubes generantur Dei potentia, & in pluuiam resoluuntur, d. *Educens nubes.* &c. Vbi notandum, q; (vt dī lib. 6. de proprietatib. rerū,) nubes est aeris densitas ex vaporibus, & fumositate terræ, & aquæ maris contractione cōglobata naturaliter, & cauernosa ad modum spongię. Sol. n. suo calore eleuat fumositates terræ sursum. Eleuat ēt vapores grossos ex aqua maris, conuertens aquam in aerem, s. grossum, & humidū in se continentem aliquas partes aquæ. Illi ergo vapores ex aqua maris eleuati sursum in aerem virtute solis, insimul coniunguntur cum vaporibus, & fumositatibus terræ, & cōdensantur in nubē, quæ postea nubes resolutę, partes aquę, & quas continebant emittunt inferius, & sic generatur pluuia. Ex quibus apparet, q nubes generantur ex vaporibus aquæ maris. Mare autem circundat terram, & sic dī extremum terræ. Et sic nubes, quę à mari educitur, ab extremis terrę educi dicitur. Quod Deus virtute sua facit, quam virtutem soli communicauit. Et hoc notans Psal ait, q ipse Deus est educēs nubes ab extremo terrę, quas à mari deducit ad medium terrę, vt illis resolutis, terra irrigetur pluuia. Hoc autem nulla virtus creata per se facere posset. Sequit, *Fulgura in pluuiam fecit.* Quā uis n. propriè sit iaculus cœlestis, qui ex vapore grosso ad supernum aeris interstitium eleuato, & vehementi calore solis desiccato, in lapidem conuertitur, & impetu vētorū fracta nube violēter, & impetuosè descendit ad terrā: tū quandoque fulgur dicitur illa nubium coruscatio, & intonatio, quæ multum terręt

Fulgur quid sit.

audientes, & videntes quæ est signū pluuiæ, q a in illa fulguratione nubes franguntur, quibus fractis, aqua in nubibus cōtēta descendit, & sic generaē pluuia. Et hoc est quod ait Psal. q Deus fulgurā in pluuiā facit, quia ad coruscationē fulguris, cōsequitur pluuia quę ptātem Dei oñdunt. Per ista autem Psal. ad intelligentiam spiritualem nos mittit. Sciendum ergo, q per nubes Apost. & sancti prædicatores significantur, vide ver. 556. 926. 1273. Has nubes dñs ab extremo terræ eduxit, qū ipsos vsq; ad fines terræ ad prędicandū fidem misit. Qui prędicando fulgurabant, terrendo peccatores, ex quibus terroribus secuta est pluuia consolationis spūalis, & gratia Dei. Vnde ad istum intellectum hunc locū exponit Aug. dicens, *Educent nubes ab extremo terra.* Quas nubes? prędicatores veritatis suę. De quib. nubib. alio loco ira sceus vineæ suæ dicit, mandabo nubib. meis ne pluant super imbrem. Et parū est excitasse nubes de Hierusalē vel de Israel, quos misit prædicare euangeliū in toto orbe terrarum? De quib. nubib. dictū est, In oēm terrā exiuit sonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorū. Parū est hoc? Sed quia ipse dñs antę prædicabitur hoc euangelium regni in toto orbe terrarum in testimonium omnibus gentibus, & tunc venit finis, excitat nubes ab extremo terræ. Nā, crescēte euāgelio, vnde erant prædicatores euangelii in finibus terræ, nisi ibi excitet nubes ab extremis terræ? De ipsis autem nubib. qd operatur, subdit, fulgura in pluuiam fecit. Hoc est, minas ad misericordiam flexit, de terroribus irrigauit. Qū tibi minatur Deus per prophetā, per Apostolū & times: nōne coruscatio terruit te? Sed cū pœnitendo correxeris, & agnoscis hoc misericordia fieri, in pluuiā versū fulguris terror. Aliter aūt istū versum exponit Ricar. d. *Educens nubes ab extremo terrę.* Terræ nostræ extrema, peccata infima, & opera abiecta. A tali extremitate nubes producitur, quia ex turpitudine cordis oritur caligo confusionis generat. Sed hæc nubes dum mētem obnubilat, contra concupiscentiæ æstus, quasi contra solis ardorem refrigerium præstat.

Nubes sunt Apostoli, et pdicatores.

Psa. 77.

Psal. 18.

Nubes confu- peccati.

Nam

Nam qui peccasse se meminit, & se peccasse erubescit, quanto plus de præterito dolet, tāto plus de futuro se exhibet cautiorem, *Fulgura in pluuiam fecit*. Ante fulgura nubes producitur, & iterum fulgura pluuia sequitur. Nubes caligo confusionis, fulgur, terror maiestatis, pluuia fletus compunctionis. Ex recordatione namque turpitudinis, & diuini terroris formidine mens concutitur.

1366 *Qui producit ventos de thesauris suis, qui percussit primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus.*

Ventus quomodo generatur.

OStendit hic Dei potestatem in terra. Vbi notādum quòd quamuis aliquorum sit opinio, quòd ventus generetur ex fluctu brachiorum maris, tñ verior, & cōior opinio est, quòd ex terra ventus generatur, quia ex fumositate de terra ascendente, & aerem impellente fit vētus. Vnde dicit Albertus magnus, quòd radix est ex vapore qui ascendit ex terra, & principiū esse eius est ex eo, & materia eius est vapor talis, qui est frigidus, & siccus, subtilitate sua aerem trāscendens, & spissatur frigiditate aeris fortiter aerē impellēte. Quod patet ex hoc, quia quantitas vētorum & nubium est secundum quantitatem vaporis ascēdentis ex terra, quia qñ multi sunt vapores multi sunt venti. Sic ergo materialiter ventus est ex vapore terrestri ad superius aeris ascendente. Ex quo apparet, quòd Psal. ostendens ventorū productionem, ostendit potestatem Dei in terra, dicens. *Qui producit ventos de thesauris suis*, id est de occultis cauernis, vnde nescis vnde venti veniant, scis tamen quòd iussu Dei flant. Quod enim flat ventus, sentis, sed qua causa flat, vel de quo thesauro ductus sit nescitur. Mysticè aūt per hos ventos intelligit prædicatores, quos de thesauro occulto suæ sapientiç inspirat. Vnde hic ait Aug. *Qui producit ventos*, &c. Eosdem puto prædicatores, & nubes, & ventos, Nubes, propter carnē, ventos, propter spiritum, nubes enim videntur, venti sentiuntur, & non vidē ur. Deniq; qm̄ carnem videmus esse de terra, ideo, inquit, nubes excitat ab extremo terræ. Expressit, vnde excitet nubes, venit ad vētos, quia spiritus hominis ignoratur vnde veniat Ideo ait, *Producit ventos de thesauris suis*. Sequitur, *Qui percussit primogenita Aegypti*, &c. Hoc ad literam se cit, vt apparet. Exod. 12. vide versi. 2333.

Vētus significat prædicatores.

Primogenita dicitur fides.

Mysticè aūt per primogenita intelligūtur mores nostri, inter quos principalis est fides. Vnde Aug. hic ait, *Qui percussit*, &c. Primogenita nostra salua sint in dño, qm̄ ipse dedit ea nobis. Molesta pena est, & terribilis plaga mors primogenitorum. Quę sunt primogenita? mores nostri, in quibus nūc seruimus Deo. Primitias. n. habemus ipsam fidem, vnde incipimus, quia nemo incipit benè viuere, nisi ab ipsa fide. Fides ergo nostra in primogenitis nostris est. Qñ custoditur fides nostra, cætera subsequi possunt. De qua primogenita fide Apostolus ait, Nos primitias spiritus habentes, id est, dātes iam Deo primitias spiritus nostri, idest, ipsam fidem tanquam primogenita nostra. Si ergo magna gratia Dei est vt cōseruetur fides nostra, sic magna est pœna, occidere primogenita. Qñ ergo in afflictione ecclesiæ constituti perdunt fidem, primogenita percutiuntur, & sic Deus percutit fidē illorum permissiuè, quia permittit eos à fide cadere. Vel aliter totū versum exponit Ricard. dicens, *Qui producit ventos*, &c. Spiritussanctus, vbi vult, spirat, sic nihilominus qñ vult post pluuiam venti producuntur. Beati enim, qui lugent. qm̄ ipsi consolabūtur. Aliter. n. spirat spiritus timoris, aliter spiritus pietatis, aliter spiritus fortitudinis Tales vētos de pducit dñs thesauris suis, scilicet, qñ diuinæ scripturæ arcana rimamur, & admiramur. Sed, dum tali admirationi vehementer insistitur, attonita mens, nunc spiritus sapientiæ, nūc spiritus scientiæ, nunc spiritus consilii tangit nonnullos. Sequitur, *Qui percussit primogenita Aegypti*, &c. initium omnis peccati. Sed tenebræ erroris talia gignunt primogenita. Quia ergo per spiritum Dei spiritus Diaboli deijcitur, & per spiritum mansuetudinis spiritus elationis confunditur, rectè postquam venti producuntur, Aegypti primogenita moriuntur, sed alij superbiunt de vanitate sæculi alij de sanctitate, superbia va

Rom. 8.

Primogenita dicūtur peccata.

nitatis est primogenitum pecoris, arrogātia sanctitatis, primogenitū hominis. Et sic flante spiritu, percutiuntur primogenita Ægypti ab hoie vsq; ad pecus. E

2418 *Et misit signa, & prodigia in medio tui, Aegypte, in Pharaonem, & omnes seruos eius.*

HIc ostendit Deum laudandum ratione fidelitatis, quia fideliter quæ promittit, adimplet. Vbi notandum, ꝙ (vt habetur Genes. 15.) Deus prædixit Abrahæ, ꝙ semē suum (idest filij Israel ex semine suo descendentes) esset futurū peregrinum in terra non sua, & subijceretur seruituti, & affligeretur quadraginta annis. Et statim promisit illos de seruitute illa gloriosè liberare. Vnde statim subdit ibi, Verumtamen gentem, cui seruituri sunt, ego iudicabo, & post hæc egredietur eum magna substantia. Quod aūt istud pmissum fideliter Deus adimpleuerit, multa iudicia immittendo contra Pharaonem, & ipsum populum inde educendo, & ad terram promissionis adducendo, hic ostendit Psal. Et duo fecit, quia primò ostendit promissionis adimpletionem: secundo ex hoc cōcludit Dei laudationem: ibi, *Domine, nomen tuum.* Prima pars diuiditur in tres partes, quia ostendit primò, quomodo ipsos de Aegypto eduxit: secundò, quomodo eos per desertum perduxit, ibi, *Qui percussit*: tertiò, quomodo eos in terram promissionis induxit, ibi, *Et dedit terram*. Quantū ad primum, ponit in generali quomodo eos Deus eduxit de Ægypto, scilicet cū multis signis, & prodigijs, & multis plagis percutiendo Pharaonem, & omnes Aegyptios, de quibus diffusè habes Exo. 8. & infrà. Et Psal. 77. Posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos, & conuertit in sanguinem flumina eorum, &c. De istis signis, & prodigijs, vide versi. 1325. & infrà per multos versus. Et ver. 1815. & infrà per multos versus. Quæ omnia hic breuiter replicat Psalm. dicens, *Et misit signa & prodigia in medio tui, Aegypte, in Pharaonem.* Vnde hic ait glo. Hæc ita manifesta sunt, vt expositione magis obscurentur. Dum verò audis, quæ facta sunt in impios, caue, ne in te fiant. Iō hæc vtilia sunt, cū leguntur. Mysticè aūt notandum, ꝙ per Aegyptū, quæ tenebra, vel confusio interpretatur, significantur peccatores tenebrosi, & digni cōfusione. Per Pharaonem verò, qui dissipatio interpretatur, significantur ipsa peccata, quibus omnis virtus dissipatur. Per seruos.n. Pharaonis ipsos accipe peccatores, quia omnis qui facit peccatū, seruus est peccati. Ioā. 8. In istis ergo peccatoribus, & vitiosis, Deus, vt ipsos conuertat, immittit signa diuersa, s. qnque signum placatiuū diuinæ iracundiæ, qnq; signum punitiuum humanæ immunditiæ, quandoque signum directiuum humanæ ignorantiæ, quandoque signum expressiuum diuinæ potentiæ, de quibus signis vide supra versic. 1815. F *Signa diuersa dat Deus peccatoribus vt conuertantur. Pharao, & serui Pharaonis qd.*

Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes. 2368

HIc ostendit qualiter eos perduxit per desertum, pro ipsis cōtra ipsorum hostes pugnando. Et duo facit, quia primò hoc proponit: secundò ipsorū hostes explicat, quos pcussit: ibi, *Seon Regem.* Vbi notandum, ꝙ pars istius versiculi refertur ad ea, quæ fecit per desertum, vt puta, quando orante Moyse, Dñs percussit Amalech, & ipsum, & populum eius fugauit in ore gladij, vt hr Exod. 17. Et de istis dicit, *Qui percussit gentes multas*, quia multus populus erat cum ipso Amalech. *Et occidit reges fortes*, vt puta Barach, regem Chananæorū, quē filij Israel interfecerunt, antequā intrarent terram promissionis, & vrbes eius subuerterunt, vt hr Num. 21. Et regem Ammonitarū, & regem Moabitarum, & multos alios reges, vt ibidē habetur, scilicet Num. 21. Mysticè aūt per gentes accipe gentiles idololatras, quos percussit Deus, quando corda eorum inspirauit, vt ad Deum verum conuerterentur. Vel percutit, quando diuersis aduersitatibus corpus percutit, vt animam sanet: secundum quod dr, Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego sanabo. Et consimiliter occidit reges fortes, qui principes, & mundi potentes conuertit, qui tunc occisi dicuntur, quia infidelitas in eis fuit occisa. G H *Deu. 3.*

Ss

Percussio multiplex. Et aduerte, quod est percussio multiplex, qua Deus percutit gentes, id est, peccatores, s. percussio iustitiæ, quæ fit ad punitionem, sic enim percutit induratos, 1. Reg. 25. Percussit dñs Nabal, & mortuus est. Secunda est Percussio disciplinæ ad correctionem, sicut pater percutit filium, vt corrigatur. Prouerb. 23. Noli subtrahere à puero tuo disciplinam. Si enim percusseris eum virga non morietur, cum enim virga percutis eum, & animam eius de inferno liberabis. Tertia est percussio doctrinæ ad eruditionem, sicut doctor percutit discipulum, vt addiscat. Vnde Cant. 5. Inuenerunt me custodes ciuitatis percusserunt me, tulerũt pallium meum. Qui enim sunt custodes ciuitatis, nisi doctores, & prædicatores, qui docẽdo verbis percutiunt subditos? Quid autem per pallium, quo res supposita occultatur, nisi ignorantia intelligitur? Sic ergo prædicatores verbis percutiendo subditos, pallium auferunt, dum per doctrinam velamen ignorantiæ de ipsorum cordibus auferunt. Ex quibus apparet, quòd omnis percussio domini aut est ad correctionẽ, aut ad damnationem. Quod ostẽdit Greg. d. Percussio nãque domini tunc diluit culpam, cum mutauerit vitam. Nam cuius mores non mutat, non expiat actiones. Omnis ergo diuina percussio, aut purgatio in nobis est vitæ præsentis, aut initium pœnæ sequentis. Propter eos enim, qui ex flagello proficiũt, dictum est. Qui fingis dolorem in præcepto: quia, dum flagellatur iniquus, & corrigitur, qui audire præceptũ noluit, audiuit dolorẽ. Dolor aũt in præcepto fingitur ei, quia malis operibus quasi præceptis vitæ dolor cohibetur. De his verò quos percussio dãnat, dr, Percussisti eos, non doluerunt at triuisti eos, & renuerunt accipere disciplinã. His flagella ab hac vita inchoãt, & in æterna percussione perdurant &c.

Greg. 11. mor. cap. 12.

Psal. 9.

Hier. 5.

2369 *Seon regem Amorrhaeorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaam.*

Hic explicat reges, quos Deus, educẽdo populum, occidit. Vbi aduertendum, quod prima pars istius versiculi fuit A tempore Moysi, s. occisio istorum regũ, sed secunda pars fuit tpe Iosue, quãdo scilicet occidit oĩa regna Chanaã. De Seon rege Amorrhæorũ hr Num. 21. quod Moyses, dum duceret populum per desertũ, misit nũcios ab Seon regem Amorrhæorum, petens humiliter ab eo transitum per terram suam, nullum damnum suis inferendo. Qui transitũ eis concedere noluit, quin potius, exercitu congregato, egressus est eis obuiam in deserto, vt pugnaret contra filios Israel, à quibus occisus est, & oĩs eius terra possessa est à filiis B Israel. De isto ergo rege ait Psal. quod Deus occidit Seon regem Amorrhæorũ, quia scilicet filii Israel diuina virtute adiuti illũ cum populo suo occiderunt. De Og aũt regem Basan dr ibi, s. quod postquã filii Israel interfecerunt Seon, & possederunt terram Amorrhæorum, venerũt ad terram Basan. Quod audiens Og rex Basan, occurrit eis armatus cũ populo suo, vt pugnaret cõtra Israel. Et tũc dixit dñs ad Moysen, Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illum, & oẽm populum eius, faciesque illi, sicut fecisti Seon regi C Amorrhæorum, percusseruntq; Og cum filiis suis, vniuersumq; populum eius, & possederunt terram illius. Et de isto rege nũc ait Psal. *Et regem Basan* supple Deus occidit. Quod verò sequitur, *Et omnia regna Chanaam*, hoc non fuit tpe Moysi per desertum, sed tpe Iosue, quãdo iam intrauerant terram promissionis, & oẽs reges Chanaam inhabitantes terram promissionis occidit, & possedit regna ipsorum. Vt. n. hr Iosue 13. reges, quos occiderunt filii Israel in terra promissionis, fuerũt triginta vnus, qui oẽs ibidem ponuntur, & ipsorum regna nominantur. D Hos ergo oẽs recitans breuiter Ps. ait, *Et omnia regna Chanaam*, scilicet possederũt filii Israel, occisis regibus eorum, & populis. Mysticè autem Deus in nobis occidit Seon regem Amorrhæorum, &c. Vbi notandum, quòd Seon interpretatur tentatio oculorum, & hic regnat in Amorrhæis. Quid est n. Amorrhæus, nisi reus amor carnalis, & luxuriosus? Est ergo Seon rex Amorrhæorũ, quia tẽtatio oculorum maximè regnat in luxuriosis. Sed hunc regem in nobis Deus occidit,

Seon rex Amorrhæorũ significat concupiscentiam oculorum luxuriosorum.

cidit, qui à nobis vanitatem remouet visionis, quod Psal postulabat, d. Auerte oculos meos ne videãt vanitatem. Quæ aũt vanitas maior vanitate, & falsa apparentia mulieris? Si n. hunc regem in te non occiderit Deus, facilè capieris. Vnde Chrys. in homi. super illo verbo Matt. 5. Oĩs, qui viderit mulierẽ ad concupiscendum, &c. dicit Si ergo vis continuè oculos tuos pulchris faciebus mulierum infigere, capieris oĩno, etsi bis, vel ter fortassis possis cõtinere. Non. n. es extra humanam naturam Qui aũt flammam semel accẽdit, ẽt visa muliere absente, format apud se imaginem turpium cogitationum, à quibus multoties procedit ad opus, quia si aliqua se ornando, oculos hominũ ad se traxerit, etiamsi nulli plagam intulit, pœnam patietur in extremam. Venenum enim confecit, etsi nullum qui biberit, inuenit Quod aũt viris dicit, hoc ad fœminas loquitur: capiti loquens, & corpori persuadet. *Et Og regem Basan*, mysticè interpretatur Conclusio: Basan verò interpretatur Confusio. Per Og igitur intellige conclusos peccato, quia . s. ab aspectu oculorum veneiunt ad opus, qui regnãt in Basan, quia cõfusione sunt pleni. Hunc ergo regem in nobis Deus occidit, quando pecca um per opus conclu sum remittit, & ad pœnitentiam peccatorum inducit, &c.

Ps. 115.

V d. re frequenter mulieres, capit mentem.

2370 *Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo.*

Hic ostẽdit quõ in terram promissionis eos induxit & eis tradidit, quia occisis oĩbus illis regibus, & populis, ipse Iosue diuisit populo Dei terram promissionis, & hæreditariè ipsam illis dedit possidẽdam, vt hr historialiter Iosue 18. Per hoc aũt mysticè vult ostendere, quod Deus suis fidelibus hæreditatem dabit terram promissionis, quæ est terra viuentiũ, de qua infideles eiecit, s angelos apostatas, de qua hæreditate dr Qm tu, Deus, exaudisti orationem meam, dedisti hæreditatem timentibus nomen tuũ. Vbi nota, quod per Christum hæc hæreditas nobis est collata, vt ostendit Greg. dicens, Christus moriendo docuit mortẽ

Gre. 27. mor. ca. 11.

E non metui, resurgendo docuit de vita cõfidi. Ascendendo aũt docuit de cælestis patriæ hæreditate gloriari, vt quò caput præcesse conspiciunt, illuc se subsequi mẽbra gratulentur Vnde bene & ab eodem nr̃o capite dr̃. Vbicunq; fuerit corpus, ibi cõgregabuntur aquilæ. Vñ & Petrus ait, In hæreditatem incorruptibilẽ, incõtaminatã, & immarcessibilẽ, conseruatã in cęlis, &c. Et notandũ, quod multiplex est hæreditas, s. quædã abominabilis, & perniciosa, quædã immutabilis, & fluctosa, quædã vtilis, & gratiosa, quędã desiderabilis, & gloriosa. Et de istis vide ver. 974.

Mat. 24

1. Pet. 1.

F

Domine, nomen tuum in ęternum domine, memoriale tuum in generatione, & generationem. 2371

Hic ex prædictis concludit nomẽ dñi esse laudandum: primò ratione beneficiorum: secundò ratione iudiciorũ, ibi, *Quia iudicauit.* Quantum ad primũ aduertendum, quod ex prædictis beneficijs factis populo suo, ac ẽt ex prædictis iudicijs factis hominibus populi sui nomen dñi per vniuersum orbem fuit diuulgatum, & admirabile prædicatum. Vnde Moyses narratis beneficijs Dei dãdis bonis, & iudiciis in malis exercendis, ait, Nomen eius gloriosum, & terribile, gloriosum, s. pp beneficia, terribile aũt, pp iudicia. Ne ergo aliquis putet quod fama nominis dñi cessauerit, hic ostẽdit Psal. quod in æternum permanet, quia & beneficia sua semper dat bonis, & iudicia exercet in malis. Quia oĩa illa, quæ tunc illis faciebat Deus historialiter erant quædam figuræ illorũ quæ realiter semper facit in nobis. Quæ oĩa figuratiua reducit gl. ad figurata, repetens dicta in hoc Psal. dicens. Hæc quidem quoad literam quõ fuerint facta, audiuimus, sed aliqd significant, qđ explicari oportet. Repetamus ergo ab illo loco, *Omnia, quęcunque voluit dominus, fecit in cælo, & in terra*, &c. Typicè in hoibus hoc possumus intelligere. Cęlum. n. sunt spũales, terra, carnales. Ex his. n. duobus tanquã cœlo, & terra constat ecclesia. In his. n. facit Deus, quæcunque vult, & in mari (idest in infidelibus) facit, quæ vult. In quibus omnibus

G

Deu. 28

H

Cælum sunt spirituales, terra vẽt carnales.

nibus nihil fit sine iussu Dei. Non enim sæuiunt mali, nisi permittantur à Deo: nec in eos vindicatur, nisi iusserit Deus. Et in omnibus abyssis, quæ voluit, fecit. Abyssi sunt latentia mortalium corda, profundæ cogitationes hoïum, in quib. facit Deus, quod vult. Quia interrogat iustum,& impiũ, latet cor bonum, latet & cor malum, & in vtroq; est abyssus, sed Deus in vtroq; videt, quem nil latet, consolatur cor bonum, & torquet malũ. Sequitur, *Educens nubes ab extremo terræ.* Nubes sunt prædicatores, quos non tantum de Israel misit, sed & ab extremo terræ excitat, & in fines orbis terræ mittit. Et de ipsis nubibus fulgura in pluuiam facit, idest, minas ad misericordiã flectit. Prædicatores namque & terrent,& blandiuntur. terrent comminãdo æterna supplicia; blandiuntur, promittendo æterna præmia. Sequitur, *Qui producit ventos de thesauris suis.* Itẽ prædicatores,& nubes sunt,& venti: nubes, pp carnem: vẽti pp spiritum, vel pp aliud venti dicuntur Apostoli, quia, s. totum mundum velociter percurrerunt. *Qui percussit primogenita Aegypti.* Primogenita est fides, percutit ergo primogenita Aegypti, quia quicũque affligit ecclesiam, etiamsi sit Christianus, fidem perdit *Ab homine vsque ad pecus,* idest, à doctis, vsque ad indoctos. *Et misit signa,& prodigia in medio,*&c. quia multa signa peccatoribus mittit, vt conuertantur, vide versic 2376. *Qui percussit gentes multas,*&c. Quas gentes,& quos reges?, *Seon regem Amorrhaeorum,* i. concupiscentiam oculorum. *Et Og regem Basan,* i. peccatum cõsummatũ. *Et omnia regna Chanaam.* Chanaam nãq; interpretatur paratus humiliationi. Et hic accipitur humiliatio, non pro virtute, sed pro pœna,& afflictione. Et sic paratus humiliationi est quilibet superbus, quẽ sequitur humiliatio dãnationis æternæ. *Et dedit terram eorum hæreditatem,*&c. Per terram eorum significantur oẽs gentes, quas hæreditariè dedit Israel populo suo, quia ex omnibus gentibus Christi fidem receperunt, vel hęreditatẽ cęlestem, de qua ceciderunt dæmones, gentibus conuersis dedit. Ex quibus oĩbus sequitur, quòd, si Deus illa oĩa faciendo historialiter, me-

Abyssi quid.

Mat. 24.

Chanaã.

A morialẽ nominis eius fuit dilatatum, ꝙ & quia ista oĩa vsq; in finem facit speciali ter, ꝙ memoriale nominis eius semper perdurare debet. Et hoc est, ꝙ ex prædictis concludit Psal. d. *Domine nomen tuum in æternum.* Vnde hic ait August. *Domine memoriale tuum,*&c i. iã non cessat misericordia tua, non cessat manus tua in sæculo facere ista, quæ nunc fecisti præfigurãdo, oĩa. n. illa in figura contingebãt illis. *Domine* (ergo) *memoriale tuum, in generatione & generationem.* Generatio prima, qua fideles efficimur,& per baptismum renascimur: generatio alia, qua à mortuis resurgemus. *In æternum* (ergo) *memoriale tuum, domine.* Et super istã generationẽ, quia nec nunc nos oblitus es vt vocares, nec tunc obliuisceris, vt corones.

Generatio duplex

B

Quoniam iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis deprecabitur. 2372

Hic concludit Deum laudandum ratione iudiciorum. Vbi notandum, quod iudicium est duplex, s. discretionis, & cõdẽnationis, vide ver. 522. Et de viro que hic intelligitur. Et primò de iudicio discretionis, quia in populo suo Iudæorum diuisit bonos à malis, bonos assumẽdo,& relinquendo malos. Vnde hic ait Aug. *Quoniam iudicabit dominus populum suum.* Compleuit Deus oĩa prędicta in populo Iudęorum. Sed nunquid iã remãserunt opera eius, postquam induxit plebẽ suam in terrã promissionis? Certè nõ. Vnde audi, *Iudicabit dominus plebem suam.* Iam. n. iudicauit populum suum. Excepto futuro iudicio iudicatus est populus Iudæorũ, quia separati sunt inde iusti, & remanserunt iniusti. Vnde dominus ait, In iudiciũ veni in hunc mũdum, vt, qui non vident, videant, & qui vidẽt, cæci fiant. Excæcati sunt superbi, illuminati sunt humiles, *Iudicauit ergo dominus populum suum.* Ipsum iudicium prædixit Esaias, Et nunc tu domus Iacob, venite, ambulemus in lucẽ dñi. Parum est hoc? Sed audi qđ sequitur, Dimisit. n. plebẽ suã domũ Israel. Ipsa est domus Iacob, q̃ domus Israel. Domus Iacob,& domus Israel vna gens est, vna plebs: hanc inuitat,& hanc dimittit. Et nũc iã certè, ò do-

C

Iudæi iudicati sũt à Christo.

D

Ioan. 6.

Esa. 6.

Domus Iacob, est domus Israel.

mus Iacob,occidisti Christū: iam caput ante crucem agitasti: iam pendentē irrisisti. Iam dixisti, Si filius Dei es, descende nunc de cruce. Iam pro phreneticis rogauit medicus,dicēs,Pater,ignosce illis, quia nesciunt,quid faciunt. Credē iā fecisti ista oīa. Et nunc crede in eum, quē occidisti: bibe sanguinem quem fudisti. Iudicasse ergo dn̄ populum suum, separando in ipsos bonos à malis, fideles ab infidelibus. Hoc post illa oīa significauit propheta, dicens, Domus Iacob, venite, ambulemus in lucē dn̄i: ne,remanendo in Iudaismo, non perueniamus ad Christum, sed nunc dimisit populū suū, domum Israel. Venit Iacob, quia dimisit domum suam, domū Iacob. Quæ venit, & quæ dimissa est, nisi quia hoc est iudicium, Vt, qui non vident, videant,& qui vident cæci fiant? Iudicauit ergo dominus populum suum, i. separauit bonos à malis, iustos ab iniustis. Et hoc est, quod subditur, *Et in seruis suis deprecabitur*. i. secundum aliam literā, consolabitur. Vel pōt totum hoc accipi de iudicio condēnationis, quo iudicabit dn̄s populū suū. Volens. n. Deus ostendere, quanta pęna in futuro iudicio reprobi iudicabūtur, hic indicat, q̄ punit populum suū (idest, electos) vt ex punitione bonorum [illegible] colligant qualiter in futuro suas [illegible] di. Et notabat Apostolus Petrus, dicens: Tempus est, vt incipiat iudiciū à domo Dei. Si aūt primum à nobis, quis finis eorum, qui non credunt Euangelio? Qd̄ ad propositū exponit Gregorius dicens, Consideremus, quæ supplicia postmodū prauos terreant, si etiam iustos tam valida hic flagella castigant. Hinc est enim, quòd Petrus ait, Tempus est vt iudiciū incipiat à domo Dei, & si iustus vix saluabit, impius, & peccator vbi parebunt? Quasi dicat, Ex nostra pęna colligendū est, quomodo Deus feriat quibus irascitur, si sic nos affligi patitur, in quibus lætatur? Aut quomodo illos percussurus est, quibus iustum iudicium exhibet, si etiā nos sic cruciat, quos piè redarguens fouet? Est ergo sensus, *Iudicabit dominus populum suum*, idest, seruos suos, in q̄bus deprecabitur, hic scilicet diuersis ipsos pœnis affligendo, vt ex hoc mali considerent, quali pęna ipsi finaliter erunt iudicandi. Et hoc est, quod Paulus iustis dicebat, Gloriamur in oībus persecutionibus, & tribulationibus vestris, quas sustinetis in exēplum iusti iudicij Dei. Ac si diceret, Dū tot dura toleratis, qui tam recta agitis, quid aliud quàm iusti iudicij Dei exempla datis, vt ex pœnis bonorū supplicia considerentur malorum?

Mat. 27. *Luc. 3.* *1. Pet. 4.* *Grego. 6. mor. c. 8.* *Iudiciū malorū ex pœnis bonorum considerari potest.* *2. Thes. 1.*

Simulacra gentium, argentum, & aurum, opera manuum hominum. 2373

HIc execrando reprehendit cultum idolorum, quorum vanitatem reprehendit, ostendens idola esse vana ex multis, s. primò rōne causæ materialis: secundò rōne causæ efficientis, ibi, *Opera manuum hominum*: tertium rōne causæ formalis, ibi, *Os habent*, quartò rōne causæ finalis, ibi, *Similes illis fiant*. Quantum ad primum, nota q̄ iste versus formaliter hr̄ Psal. 113. Et iō expositionē eius, vide ver. 2013. Quamuis. n. ista superius de simulacris fuerint dicta: tamen hic repetita verecundiā augent ijs, qui in illis confidunt. Et aduerte, q̄ licet simulacra fiant de viliori materia, quam sit aurū, & argentum, quia fiunt de gypso, de lapide, de ligno, de luto: tamen istam preciosiorem materiam hic nominare voluit, quia si in ista materia preciosiori idola sunt irridenda, multò fortius in viliori. Vnde hic Aug. ait, *Simulacra gētium*, &c. Hic se conuertit Psal. ad exprobranda, & irridenda idola, quæ etiam iam irridentur à cultoribus suis, dicens, *Simulacra gentium argentum, & aurum*. Quid enim restat figmentum nisi irridendum, non adorandum? Idola gētium dicturus erat, fortasse vt contemneremus ista omnia idola gētium, lapides, & ligna, gypsum, & cetera, nō hic dico, Vilis materia est, sed illud dico, quòd valde amant, & honorant. Sed nunquid argentum, & aurum, quia lucent, oculos habent ad videndum, intellectum ad cognoscēdum? Cum igitur omnia ista insensata sint: quid facitis, ò vos homines, de argento, & auro Deos? Quos Deos facitis, nonne videtis, quòd aurum non intelligit, non videt, non sentit?

Idolorū vanitas.

Oo

2374 *Os habent, & non loquentur: oculos habēt, & non videbunt.* A

OStendit hic idolorum vanitatem ex causa formali. Iste versus formaliter ponitur psal. 113. vide expositionem ibi, versic. 2014.

2375 *Aures habent, & non audient, nec enim est spiritus in ore ipsorum.*

Idolorū vanitas ex causa formali.

HIc ex alio ostendit ipsorum vanitatem ex causa formali, quia. s. non formam vitalem, qua possint voces, & B orationes aliorum audire, sed neque spiritū oris, quo possint alios docere. Vnde primam partem, s. *Aures habent, & non audient*, expositam, vide vers. 2015. Quod autem sequitur, *Neque enim est spiritus in ore ipsorum*: ibi spiritus accipitur pro anima sensuali, qua animal sentit, & eius sēsus immutatur ab obiecto. Nō autem talem spiritum habent idola, quia, quāuis artifex potuerit ei dare imaginem, & figuram hoīs, vel alterius animalis, illi tamen spiritū vitalem nō potuit dare, quia nō auditum aurib. nō visum oculis, non palpare manib. &c. Vnde hic ait Aug. Oculos, aures, nares, manus, & pedes, oīa ista homo artifex facere potuit, sed nec lucem oculis, nec auditum auribus, nec vocem ori, nec spiritū naribus, nec iter pedibus potuit dare.

August.

2376 *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.*

OStendit hic idolorum vanitatem ex parte causæ finalis. Iste versus formaliter ponitur Psal. 113. vide expositionem vers. 217 Et nota, q idolorum cultores similes idolis fiunt, quia, quamuis in exteriori apparentia organa sensuum videantur habere, sensum tñ interiorē illis non percipiunt. Vnde hic ait Aug. In illis, qui confidunt in cultura idolorū quædam cernitur idolorum similitudo, non quidem in carne eorum, sed in interiore homine illorū. Nā aures hñt, & non audiunt. Ad illos quippe clamat Deus, Qui habet aures audiēdi, audiat. Ipsi autem non audiunt Deum clamantem, *Oculos habent, & non vident.* Habēt enim corporis oculos, sed mente, vel fide non vident. Nares habent, sed nō sentiunt Christi odorem.

Similes idolis sūt idolatræ.

August.

Domus Israel, benedicite domino, domus Aaron benedicite domino.

HIc ex omnibus prædictis Deū ab oībus esse laudandum concludit. Et duo facit, quia primò oēs ad laudē Dei excitat, secundò qualiter Deum laudare debent, explicat ibi, Benedictus. Prima diuiditur in duas, quia primò excitat contemplatiuos, & maiores, secundò subditos, & minores, ibi, *Domus Leui.* Quantū ad primū, sciendū, q Israel, qui interpretatī videns Deū, significat viros spūales, & contēplatiuos, quorū conuersatio in cęlis, quia terrenis eleuati toto intellectu, toto affectu ferūtur in Deū, dulcedinē bonitatis eius explorantes, de quib. dictū est. Dicat nunc Israel, qm̄ bonus, qm̄ in sęculū misericordia eius. Est ergo domus Israel contemplatiuorū congregatio, quos ad laudē Dei excitat, dicens, *Domus Israel benedicite Domino.* Benedicere enim dominum, est virtuosè, & bene viuere, vide vers. 378. Vel bñdicere Deū est de oībus nostris bonis, nō nobis, sed ei dare gloriam, vide vers. 502. Nota ēt q multipliciter benedicimus Deū, ver. 502. Vel aliter, vt per domum conscientia cuiuslibet intelligatur. In qua quilibet bonus habitat, dū per bona exteriora non vagatur. In qua velut in domo manens, quicquid agendum, vel fugiendū sit, cogitat. Vnde domū pro cōsciencia accipiendā ońdit. Greg. d. Quid aūt D per domos, nisi conscientiæ designātur singulorum? Vñ cuidam sanato dñs dicit, Vade in domum tuam. Ac si apertè dicat, Post exterius miraculū, ad cōscientiam reuertere, & qualem te intrinsecus Deo debeas exhibere, perpende. Quid est ergo *Domus Israel benedicite domino*, nisi Conscientiæ spūalium domino benedicunt. Vel aliter, per Israel intellige beatos in patria elatē Deum contēplantes facie ad faciem, quos psal. ad Dei laudem inuitat, dicens, *Domus Israel benedicite domino.* Non enim inuitat beatos ad

2377

Israel significat contēplatiuos.

Ps. 117.

Domus significat conscientiam.

Grego. 4. mor. cap. 24.

Israel significat beatos.

Dei

Dei laudem ex necessitate, qua illi indigeant, sed magis ex quadam congratulatione, & charitate mutua, sicut & Psalm. 102. Beati angeli ad Deum laudandum inuitantur, dicente Psal. Benedicite domino omnes angeli eius, ministri eius, qui facitis voluntatem, &c. Vel aliter, & clarius, ly verbum imperatiuũ stat pro indicatiuo, vt sit sensus: *Benedicite domino domus Israel*, i. benedicit dño. Vel aliter, per domũ Israel ĩtelligit filios Abrahæ non solũ carne, sed magis fide. Et sic filii Abrahæ sunt omnes ex gentibus ad Christi fidem cõuersi, de quib. dicit Ioãnes Baptista, Potens est Deus ex lapidibus istis (i. ex gentilibus, qui lapides colebãt) suscitare filios Abrahæ. Vnde hic ait Aug. *Domus Israel benedicite domino*, i. oẽs filii Abrahę, ẽt de lapidib. suscitati, Manifestum est, quia illi sunt magis domus Israel, qui pertinent ad semen Abrahæ, non carne, sed fide. De domo Abrahæ crediderunt Apostoli, & milia circunciſorum, crediderunt etiam gentes, & factę sunt de domo Israel. Sequitur, *Domus Aarõ benedicite domino*. Hic ad laudem excitat maiores, & prælatos. Aaron n. qui fuit summus sacerdos, significat prælatos, & maiores Ecclesię, vt dictum fuit vers. 1850. Per domũ ergo Aarõ prę latos omnes intellige, qui meritò Deũ laudare tenentur, vt sicut cæteros dignitate præcedunt, sic & sanctitate superẽt. Vnde illis sub Aaron nomine dicitur, Dicat nunc Aaron, quoniam in sæculũ misericordia eius.

Israel significat omnes fideles.

Mat. 3.

Aarõ prælatos significat.

Psal. 17.

2378 *Domus Leui, benedicite domino, qui timetis dominum, benedicite domino.*

Hic excitat subditos, & minores. Et primò clericos, dicens, *Domus Leui*, &c. De sola. n. tribu Leui erãt, qui in templo seruire debebant ministri, & sacerdotes. Et sic per domum Leui intellige oẽs clericos, & sacerdotes minores, q singulariter bene viuendo, Deum, benedicere debẽt, quia ipsorum bonitas bonos facit sæculares. Similiter, & ipsorũ mala vita facit sæculares malos, vt oñdit Chrysost. super Mat. dicẽs, Christus, vt bonus medicus, ingressus Hierusalẽ

Clerici mali populũ corrumpunt & boni ꝑficiunt.

E ad infirmam ciuitatem sanandam, primum ad originem passionis intendens, intrauit in templum. Nam, sicut de tẽplo (.i. à clericis) oẽ bonum egreditur, ita & de tẽplo oẽ malum procedit Si. n. sacerdotium integrum fuerit, tota ecclesia floret. Si autem corruptũ fuerit, oĩs fides marcida est. Sicut. n. cum videris arborẽ pallẽtibus foliis, intelligis, quia vitium habet in radice, sic, cum videris populũ indisciplinatum, siue dubio cognosce, quia sacerdotium eius non est sanũ. Hac ergo causa finaliter clerici ad Deũ bñdicendũ per bonã vitam excitantur,

F cum dr, *Domus Leui benedicite domino*. Vel aliter, per ista verba vult oñdere, ꝙ mẽs clericorum non in aliquo tꝑali, sed solũ in dño quiescere debet. Nã domus mẽtis vocatur omne illud, quod mens diligit in quo per amorẽ quiescit, vt oñdit Greg. dicẽs, Sicut. n. domus exterioris cõuersationis est ædificium, quod inhabitat corpus, ita domus nostræ congregationis est res quælibet, quã per dilectionẽ inhabitat animus. Oẽ quippe, quod diligimus, quasi in hoc quiescentes ha-

G bitamus. Vnde Paulus, quia in supernis cor fixerat, in terra quidẽ positus, sed tñ à terra extraneus dicebat, Nostra cõuersatio in cęlis est. Domus ergo Leui est oẽ illud, quod per amorem clerici inhabitant. Vt ergo præter Deum nihil diligãt, eis dr, *Domus Leui, benedicite domino*, vt sit sensus, Benedicere dño sit domus vestra, id est, hoc solum diligatis, in hoc solo vt in domo quiescatis. Vel aliter, per ista verba vult ostendere, ꝙ clerici ꝑ omnibus aliis corpus suum castum, & mundum conseruare debent. Nam ipsũ

H corpus dicitur animæ domus, vt ostendit Greg. d. Luteas quippe domos habitamus, quia in corporibus terrenis subsistimus. Quod bene Paulus considerãs ait, Habemus thesaurum nostrum in vasis fictilibus, Et rursum, Scimus, quia, si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, ꝙ ædificationẽ ex Deo habemus domum, non manu factã, &c. Domus ergo Leui sunt corpora clericorum, quæ domino benedicere debẽt, vt scilicet per ipsorum castitatem, & munditiam ab aliis Deo benedicatur. Quid est

Domus nostra est omne qđ diligimus Grego. 5. mor. cap. 31.

Phil. 3.

Domus nostra sũt corpora nostra. Grego. 5. mor. cap. 27

2. Co. 4.

2. Co. 5.

Timor si significat omnes in Ros. est ergo *Domus Leui benedicite domino*, ni si corpora clericorū faciāt ab aliis dño benedici? Sequitur, *Qui timetis dominum, benedicite domino*. Hic subiectos & minores ad Dei laudē excitat, & generaliter oēs. *Eccl. 1.* Nam per timentes Deū generaliter oēs iusti intelliguntur. Quoniam (vt dr) qui sine timore est, iustificari non poterit. Communiter per timētes Deum oēs ad Dei laudē excitantur: Apoc. 19. vbi dr, Laudem dicite Deo nostro oēs serui eius, & qui timetis Deum, pusilli, & magni. Glo aūt istos, qui ad benedicendum Deum inuitantur, sic distinguit, dicens, Oēs ordines monet laudes Dei celebrare, dicēs, *Domus Israel*, s. domus, quę quotidie de lapidibus suscitantur, de quib. potens est Deus filios Abrahæ suscitare. *Domus Aaron*, id est, præpositi, & prælati. *Domus Leui*, id est, ministri, *qui timetis Deum*, id est, omnes populi. Nam pręposits sunt domus Aaron, ministri, domus Leui, populi, oēs qui timent. Omnes isti generaliter sunt domus Israel.

2379 *Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.*

Deus cor de benedicendus. Hic explicat modum, quo Deum debemus benedicere. Vbi aduertēdū, φ benedicitur Deus corde melius quàm verbis. Corde autem benedicitur per fidem, quia sine fide impossibile est placere Deo. Illi ergo Deum benedicunt, qui perfectam fidem habent in illum. Fides autem circa Christum maximè in duobus consistit, scilicet in eius humiliatione, & incarnatione, & in eius ascensione, *Ioan. 18.* & glorificatione. Vnde ista duo præcipuè ipse dicebat, dicens, Exiui à patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Et ista duo nos docet Psalm. confiteri, & credere, dicens, *Benedictus dominus ex Sion*, quo ad incarnationem: *qui habitat in Hierusalem*, quo ad glorificationem. Quantum ad primū, notandum, φ per locum aliquando intelligitur habitans in loco, sicut si dicatur. *Sion significat Dauid.* Iste genitus est ex Bononia, intelligitur, idest, ex gente, quæ habitat in Bononia. Simili modo per Sion intelligitur Dauid rex, qui montem Sion habitauit. Vnde, & ipse mons Sion dicebatur ciuitas Dauid, quia ibi erat palatium eius, & habitatio. Certum est autē, φ ex Dauid natus est Christus, sicut dicit Apostolus. *Rom. 1.* Qui factus est ex semine Dauid ſm carnem. Hoc ergo prætendens Psal. hic ait, *Benedictus dominus ex Sion*, i. benedictus dominus Iesus Christus, qui ex Sion, s. ex Dauid venit, carnem assumendo. *Ex Sion venit xpus id est, ex Dauid.* Et isto modo Esaias loquitur, dicens, De Sion exibit lex, & verbum Dñi de Hierusalē, idest, verbum domini exibit, & incarnabitur de Sion, & de Hierusalem, idest de Dauid, qui habitat in Sion, & in Hierusalem. *Esa. 2.* Vel aliter: Ex Sion venit dominus quia ex Sion exiuit prædicatio fidei suæ, quia mundo fuit manifestatus, vide ver. 1970. Et tunc est sensus, *Benedictus dominus ex Sion*, i. qui ex Sion nobis manifestabitur. Quantum verò ad eius glorificationem, subdit. *qui habitat in Hierusalem*, Non quidem in Hierusalē ciuitatē terrestrē, quæ dissipata pluries fuit, quæ occidit prophetas, & lapidauit ad se missos, sed in Hierusalē cœlestem. Hierusalem namq; visio pacis interpretatur, & significat cœlestem patriam, in qua Christus habitat glorificatus. *Hierusalem, id est visio pacis.* Nobis ergo, quādiu hic peregrinamur, dñs venit ex Sion. Sion speculatio, Hierusalem visio pacis interpretatur. In qua ergo Hierusalē habitat Christus? In illa, quæ cecidit? Non, sed in matre nostra, s. in cęlis, de qua dictum est. Multi filij desertę, magis quā eius, quæ habet virum. *Gala. 4.* Nunc ergo dominus ex Sion, quia speculamur, quòd veniat, nunc tamen quandiu in spe viuimus, in Sion sumus. Finita via, habitabimus in illa ciuitate Hierusalē, quæ nunquam rutura est, quia & dominus, qui est caput nostrum, habitat in ea, & custodit eam, quæ est visio pacis æternā Hierusalem. Vel aliter, vult ostendere Psal. quod Deus benedicitur à iustis, & hic in præsenti, & in celesti patria. Vbi per Siō accipit vitam præsentem, quæ de longè Deum speculatur per fidem, & per Hierusalem accipit gloriam cœlestē, in qua Deus pacificè facie ad faciem videtur à beatis. *Sion vitā præsētem Hierusalem futuram, & cęlestem notat.* Vnde hic ait glo. vel iuxta interpretationes nominum, Sion interpretatus speculatio, Hierusalem, visio pacis.

Nunc

Nunc ergo ex Sion benedictus est Deus, idest à nobis, qui, quandiu viuimus in spe, sumus in Sion, quia speculamur, ꝙ Dei regnū adueniat. Hic aūt habitat in Hierusalem cœlestem, & ibi à sanctis benedicitur, & tanto dignius, quāto ibi clarius cognoscitur. Et nota, ꝙ multipliciter nos benedicimus Deū, vide ver. 502.

PSAL. CXXXV.

2310 *Confitemini domino, quoniam bonus; quoniam in sæculum misericordia eius.*



TITVLVS istius Psalmi est, *Alleluia*. Consimilem titulum habet Psal. 104. vide ibi expositionem, scilicet versi. 1790. De materia vero Psalmi, apparet, ꝙ iste Psal. est quædam inuitatio aliorum ad laudādum Deū, & sibi de collatis beneficiis gratias agēdum, sicut fuit Psal. præcedēs. Et quamuis multa in laudem Dei dicantur, tñ in isto Psal. maximè misericordia Dei commendatur, ad quam referūtur oēs versiculi istius Psalmi, sicut & primus, quia ait, *Confitemini domino, quoniam bonus*, finis eius est, *Quoniam in sæculum misericordia eius*, qui finis in fine oīum versiculorum intelligitur. Verbi gratia, secundus versus dicit, *Confitemini Deo deorum*, subintellige, Qm̄ in sæculum misericordia eius, & sic in oībus aliis versiculis. Et hoc est, ꝙ hic ait Aug. Quamuis hic in laudem Dei multa dicantur, maximè tamen eius misericordia commendatur, sine cuius commēdatione nullum versum claudi voluit spiritussanctus. Item vt hic ait glossa, magna virtus istius Psalmi in Paralipomenon ostēditur, vbi legitur quòd, cum cœpissent filii Israel Deum laudare, & dicere, *Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius*, impleuit gloria domum domini. Ita presto est gratiæ diuinæ præsentia, si puro corde canitur. Intentionem mouet ad laudem Dei, & in Dei confidere misericordia. Quibus visis, accedo ad diuisionē Psalmi. Diuiditur iste Psalm. in tres partes, secundum ꝙ ad laudem diuinæ misericordię nos ex tribus inducit, primò ex creatione mundi in generali, secūdò ex protectione populi Iudæorū in spāli, ibi, *Qui percussit Aegyptum*, tertiò ex gubernatione populi Christiani in singulari ibi, *Et dedit terram eorum*. Prima pars diuiditur in duas, quia primò proponit Deum laudandum in generali, secundò narrando eius beneficia in spāli ibi, *Qui fecit cælos*. Prima diuiditur in partes quatuor, secundum ꝙ quatuor proponit generaliter, ex quibus Deus est laudādus. Et primò ratione eius bonitatis, secūdò ratione eius diuinitatis, ibi, *Confitemini Deo*, tertiò ratione eius maiestatis ibi, *Cōfitemini domino*, quartò ratione eius potestatis ibi, *Qui facit mirabilia*. Quantum ad primum, ostēdit primo Deum esse laudandum ratione suæ bonitatis, dicens, *Confitemini domino, quoniā bonus*, &c. Hoc idem in præcedenti psal. ostendit, dicēs, Laudate dominum, quoniam bonus dominus. Et de bonitate Dei quare est laudandus, ibi vide, s. ver. 2361. Iste versus formaliter hr̄ superius, vers. 1834. 1881. 2048. Iō expositionem eius ibi vide. Hic tñ vnum notandum est, ꝙ hic textus variatur, quia aliqui codices habent. *Quoniam in sæculum misericordia eius*, & aliqui, *Quoniam in æternum misericordia eius*. Si aūt dicatur, *Quoniam in sæculum misericordia eius*, textus est satis clarus, quoniā sæculum stabit pro tota vita præsenti, in qua miseri misericordia Dei indigemus. Sed si textus dicat, *Quoniam in æternum misericordia eius*, tunc est dubium, quia cū misericordia non possit fieri nisi miseris, quomodo in æternum erit misericordia eius, quia in eius electis post iudicium nulla erit miseria? Et hoc dubium hic mouet Augustin. & soluit dicens, Plerique textus habent, *Quoniam in æternum misericordia eius*. Quomodo ergo post iudiciū, quo in fine sæculi mortui, & viui iudicandi sunt, missis iustis in vitam æternam, iniustis aūt in combustionem æternam, cum non sint deinceps futuri, quorum adhuc misereatur Deus, quomodo potest intelligi in æternum misericordia eius futura? Sed rectè misericordiā eius in æternam futuram,

Misericordia Dei commēdatio.

Misericordia Dei quomodo æterna sit beatis, qui miseri nō erunt.

quam

quam suis sanctis fidelibusque largitur intelligimus, nō quia in æternum miseri erunt, & ideo misericordia in æternū indigebunt, sed quia ipsa beatitudo, quā misericorditer & miseris præstat, vt esse miseri desinant, & beati esse incipiant, non habet finem: Et ideo in eternū misericordia eius. Proinde confitemini domino, idest, confitendo laudate dominū, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius, idest, beneficiū, quod vobis misericorditer præstat, æternum erit. Vel aliter potest dici, quod etiam in beatis apparebit misericordia eius in æternum, similiter & in damnatis. Quia & beatos præmiabit æternaliter vltra cō dignum, & dānatos æternaliter puniet, citra condignum. Est ergo sensus, secundum glossam, *Confitemini domino* (idest, laudes, & peccata) *quoniā bonus* quia laudes audit, & peccata dimittit. Ideo omnes semper laudare debemus, modò laudemus, vt postea cum angelis laudare mereamur. Ipsa laus est, nostra refectio, vt nulla videatur similis delectatio. Ipsa est remuneratio, quæ & operatio. Ergo *confitemini domino*. Ideo, quoniam in æternum, scilicet hic & in futuro misericordia eius, quia hic parcit, ibi coronat.

Laus Dei est nostrum præmiū.

2381 *Confitemini Deo deorū, quoniam bonus, &c.*

HIc ostendit, consequenter Deū laudandū ratione suæ diuinitatis, quia scilicet Deus est super omnes Deos. Vbi notandum, quòd Deus multipliciter dicitur, scilicet essentialiter, & substantiue, & sic est vnus solus Deus. Deuter. 6 Dñs Deus tuus, vnus est. Et spiritualiter ac participatiuè. Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri &c. Et sola nuncupatione, & sic et mali, & dæmones dij vocātur. De malis hominibus habes Ioan. 7. Illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est. Et certum est, quòd multis malis hominibus locutus est Deus. Vnde & de malis df, Ego dixi, Dij estis &c. sequitur, vos aūt sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. De dæmonibus autem dicitur, Omnes dij gentium, dæmonia. Certum est autem, quòd Deus, essentialiter dictus aliorum

Psal. 81. *Psal. 95.*

deorum est Deus, quia omnes alios habet iudicare, punire, vel præmiare. Ideo dicitur, Deus stetit in synagoga deorū, in medio autem Deos diiudicat. Hic solet quæri, Quære iste Psal. post primum versiculum omnes versiculos habet ita breues præ omnibus aliis Psalmis. Ad hoc iam quasi responsum est, quoniam in fine cuiuslibet versiculi in Hebræo ponitur. *Quoniam in seculum misericordia eius*. Ad hanc prolixitatem vitandā translatores hoc posuerunt solum in primo versiculo, scilicet *quoniam in seculum misericordia eius*, hoc subintelligēdum in fine cuiuslibet aliorum versiculorum, volentes. Et ideo alij versiculi à primo hoc solum medii ponuntur. Notandum ergo, quòd in Hebræo hæc clausula, *Quoniam in æternum misericordia eius*, in hoc Psal. ponitur viginti, & sex vicibus. Cuius causa est, q (sicut dicit Rabbi Sal.) à principio mundi vsque ad dationem legis in monte Sinai fuerunt viginti, & sex generationes, in quibus mundus fuit sustentatus, & gubernatus sola miseratione Dei, & nō ex obseruatione alicuius legis à Deo datę. Istæ autem viginti sex generationes sic colliguntur ex scriptura, vt dicit Nicolaus de Lyra. Quoniam Gen. 5. habetur quòd Adā genuit Seth, Seth genuit Enos: Enos genuit Chainā: Chainan genuit Malalehel, Malalehel genuit Iared: Iared genuit Enoch: Enoch genuit Mathusalem: Mathusale genuit Lamech: Lamech genuit Noe, Noe genuit Sem. Item Sem genuit Arphaxad, qui genuit Sale, qui genuit Heber: qui Phaleg, qui Reu, qui Sarug, qui Nachor, qui Thare, qui Abraham, qui Isaac, qui Iacob. Et vt habetur Gen. 25. Iacob genuit Leui, Genes. 29. & Exod. 6. habetur q Leui genuit Caad, qui Amram, qui Moysen, qui genuit Gerson. Et in hac generatione fuit data lex Exo. 20. Quia ergo in istis viginti sex generationibus sola Dei misericordia absque aliqua lege data mundus fuit gubernatus, ideo hāc misericordiā recognoscēs Psalmista, & gratias agens in isto Psalmo viginti sex vicibus dicit confitendum domino, quoniam in æternum misericordia eius.

Psal. 81. *Quæstio.* *Generationes viginti sex à principio mūdi vsque ad legem.*

Con-

2382 *Confitemini domino dominorum.*

SVbaudi, *quoniam in sęculum misericordia eius.* Hic ostēdit Deum laudandū

Psal. 94. rōne suæ dignitatis Ipse.n. Deus noster dn̄s est super oēs dominos. Et hoc est, quod dr̄, Qm̄ Deus magnus dn̄s, & rex

Deus solus dominus. magnus super omnes Deos Ipse est, per quem reges regnant, & legum cōditores iusta discernunt, vt dr̄ Prouerb. 8. Vnde notandum, quòd propriè solus Deus dicitur dominus, & non homo ꝓpter multa. vide vers. 1633. Vnde Apoc. 19. Ipse est rex regum, dominus dominantium. Et aduerte, quòd quāuis multi superbi, & clari Deum non credunt esse verū dominum, tamen per pœnam hoc experiētur, quia pœna aperit oculos, quos claudit culpa, vide vers. 767. Vocatur ergo Deus dominus dominorum, quia quicūque titulo aliquo dominij fungitur, sub ipso militat, & seruire debet, vt ostendit

Greg. 12. mor. cap. 23. Greg. dicens, Omnes namq; qui sub dispensatione conditionis vicario nobis ministerio iungimur, sed vno ac vero domino, quid nobis aliud, nisi inuicem serui sumus? Cum igitur, qui subest seruit ad obsequium, restat proculdubio vt is, qui præest, seruiat ad verbum. Cum is qui subest, iussis obtemperat, oportet vt is, q̄ præest, curā sollicitudinis, ac pietatis impendat. Sicque fit, vt, dum studiosè nunc seruire nobis inuicem per charitatē nitimur, q̄nque cum vero dn̄o cōi exultatione dominemur. Ex quibus patet, quòd hic dominantes non sunt veri domini, quia dn̄m habent superiorē, & quia subditis seruire coguntur. Et quamuis Deus in lege antiqua se verum dn̄m demonstraret, qui timeri voluit, vt dominus, in noua tamē lege nō timeri à nobis vult, vt dominus, sed vt pater amari. Quod

Grego. 6. mor. cap. 31. ostendit Greg. dicens. Per legem enim Deus vt dominus virgam tenebat, cū diceba, Si quis hoc, vel illa fecerit, morte moriatur. Sed incarnatus virgam abstulit, quia vias vitæ per mansuetudinem

Psal. 44. ostendit. Vnde ei per Psalmistā dicitur, Intende prospere, procede, & regna propter veritatem, & mansuetudinem, & iustitiam. Timeri enim quasi dominus noluit, sed quasi pater, vt amaretur inspi-

E rauit, Quod liquidò Paulus innuit, dicens, Non enim iterum accepistis spiritum seruitutis in timore, sed accepistis Rom. 8. spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus. Abba pater.

Qui facit mirabilia magna solus. 2383

SVpple, *quoniam in sęculum misericordia eius.* Hic ostendit Deum laudandum rōne suæ potestatis, quia.s. ipse solus facit, quæ nullus alius facere potest Et notandū, secundum Aug. ꝙ sicut in fine cuiuslibet versus istius Psalmi intelligit̄,

F *quoniam in sæculum misericordia eius*, ita in principio cuiuslibet versus subaudiendum est *confitemini*, vt sic legatur, *Confitemini ei qui facit mirabilia magna solus Confitemini ei, qui facit cęlos*, &c. Sic ergo erit iste versus integer, vt dicatur, *Cōfitemini domino, qui facit mirabilia magna solus, quoniam in sæculum misericordia eius.* Quāuis enim Deus multa mirabilia, & magna faciat per naturā, & angelos, & aliquos hoīes, illa tn̄, quæ per seipsum facit, sūt magis mirabilia. Mirabile namq; est, ꝙ

G per naturam aquam vertit in vinum, & vinum vertit in sanguinē, &c. ꝙ virtute naturę producit vētos de thesauris suis, ꝙ fulgura in pluuiam facit. Mirabile ꝙ ministerio angelorū quadraginta annis conduxit populum per desertum, cibans illū pane angelorū, &c. Sed mirabiliora sunt, quę per seipsum facit solus, vt cęlū & terram creauit ex nihilo, ꝙ fecit solē & lunā & stellas, & huiusmodi. Dicat ergo, *Confitemini domino, qui facit mirabilia magna solus*, quæ hic posita enumerātur. Notādum ꝙ aliquid alicui dr̄ mirabile, Mirabile quid dicitur multipliciter.

H quod apud alios non erit mirabile. Illud enim alicui dr̄ mirabile, quod transcēdit cognitionem eius, vnde aliqua sunt mirabilia simplicibus, quæ nō sunt mirabilia sapientibus. Sicut eclipsis solis, vel lunæ est mirabilis laico, quæ nō mirabilis astrologo. Et isto modo aliqua sunt mirabilia hoībus, quæ non sunt mirabilia Mirabilia Dei credenda sunt, non perscrutanda. angelis. Et talia sunt mirabilia secundū quid, illa verò sunt simpliciter magna, & mirabilia simpliciter, quæ transcendunt virtutē totius naturę create. Et hęc sunt soli Deo possibilia. Mirabilia ergo ope-

ra

fa Dei nullus rône scrutari pôt, quia etiā A excedunt facultatem nostrā. Quis.n.oīpotentis Dei mirabilia scrutari sufficiat, q cuncta ex nullo creauit, &c. vide versic. 1182. Et ideò fide credenda sunt, non rône inuestiganda, ne dum rône à nobis comprehendi non possunt, nos mittant in errorem. Et hoc ostendit Greg. dicēs, Sciendū est, quod mirabilia Dei, & semper considerari debent per studium, & nunquam per intellectum. Sæpe namq; humanus sensus, dum per quorundam rerum rationem quærens, non inuenit, induhitationis se voraginem mergit, vt de fit, vt nõnulli homines mortuorum corpora in puluerē redacta cōsiderent, dumque resurrectionis vim ex rône colligere non possunt, hæc ad statum pristinum redire posse desperant. Mira igitur quæ ex fide credenda sunt, perscrutāda per rõnem non sunt, quia si hęc nostris oculis cō expederet, mirabilia nō essent. Sed cum in ipsis fortasse animus titubat, necesse est, vt per ea, quæ per visum nouit, nec tamen per rationem colligit, ad memoriam reducat. Quatenus rei similis argumento fidem roboret, quā labefactari sua sagacitate deprehendit. Cō siderato quippe humanæ carnis puluere, quorundam mens concussa desperat, qñ puluis ad carnem redeat, & rediuiuū corpus per mēbrorū lineamēta componat, quando illa terræ ariditas per virētia membra viridescat, ac sese per eorū formas speciesq; distinguat. Hoc nimirum comprehendi per ratione non potest, sed tamē credi per exemplum facili ter potest. Quis.n.ab vno grano seminis immensam surgere arborē crederet, nisi certum hoc per experimentum teneret? In tanta namque vnius grani paruitate vbi penè nullam vides similitudinem, vbi later ligni duritia, & ligni tenerior, vel durior medulla, asperitas corticis, viriditas radicis, sapor fructuū, suauitas odorū, colorū diuersitas, mollicies foliorū, & tñ quia hæc per experimētū noui mus ex vno grano seminis prodire, hec oia nō dubitamus. Quid ergo est difficile, vt puluis in mēbra redeat, dū conditoris potentiam continuè cernimus, qui ex grano ligna mirabiliter, & adhuc mirabilius fruct⁹ ex ligno creat? Meritò ergo d. Psal. *Confitemini domino qui facit mirabilia magna solus*. Sic.n. diximus superius, Psal. 71. Benedictus dñs Deus, qui facit mirabilia solus. Et notādū subtilius, q diuersæ creaturæ ex contrariis conditionib. admirabiles nobis esse dñr, quę I operib conditoris apparent, vt ostēdit Hugo de sancto Victore, in libello suo de trib. dieb. dicēs, Figuræ rerū multis modis apparēt mirabiles. Aliqñ ex magnitudine, aliqñ ex paruitate, aliquādo quia taræ, aliquando quia pulchię, &c.

Greg. 6. mor. c. 6.

Resurrectionis persuasio.

B

Qui fecit cœlos in intellectu.

SVpple ante *confitemini domino, qui fecit*, &c. & post, *quoniam in sęculum*, &c. 1184
Et sic in omnibus versiculis est faciendū. Hic explicat in spāli aliquas creaturas mirabiles, quas Deus fecit. Et primò hoc ondit de creatura cęlesti, & terrestri in generali, secundò de ornamētis cœli in spāli ibi, *Qui fecit luminaria*. Prima in duas, quia primò agit de creatione cęlorū, secundò de creatione terrarum, ibi. C *Qui firmauit*, &c. Primò ergo dicit domi nū laudandū ex productione celorum, dicēns, *Confitemini domino, qui fecit cœlos in intellectu*. Sciendū ergo est, q hic versus dupliciter exponitur, s. de cęlis materialibus, & de cęlis intellectualib⁹. Si de cęlis materialib. intelligit, nō est intelligendū, q illi sint intellectum habentes sed sic, quòd illos fecit per intellectum, & voluntatem, non de necessitate naturæ, sicut terra producit herbam de necessitate naturæ. Deus autem illos produxit per intellectum, & voluntatem. D Vnde sic ait Aug. Deus creaturam non per aliquam creaturam, sed solus fecit, cuius creaturę quasdam partes excellentiores Psalmista commemorauit, ex quibus alia vniuersa cogitaremus. Vnde de celis ait, *Qui fecit celos in intellectu*, id est in intelligētia, vt alii interpretati sunt. Vtrum autem celos intelligibiles significare hoc mō voluerit, an suo intellectu vel sua intelligētia fecisse celos, hoc est in sua sapientia, sicut alibi scriptum est, Omnia in sapientia fecisti, eo modo insinuans vnigenitum verbum. Tunc quęri potest,

Cœli facti sunt in intellectu dupliciter.

Ps. 103 Questio.

potest. Si ita est, vt in suo intellectu acci piamus Deũ fecisse cęlos, cur tñ de cœlis hoc ait, cum oĩa in eadem sapientia fecerit? An ibi tantum exprimẽdũ fuit, vt in cęteris ẽt tñ possit intelligi? vt iste sit sensus: qui fecit cęlos in intellectu. Qui fundauit terram super aquas, subaudi, *in intellectu*, & sic de singulis subaudiendum est, *in intellectu*, quia omnia in intellectu, i. in sapientia sua, & in verbo

Matt. 6. suo fecit Deus. Si autem *in intellectu* referatur ad cęlos, vt sit sensus, ꝙ fecit cęlos habentes intellectum, tunc notandũ, ꝙ per cęlos significantur sancti angeli, vt cũ dr̃, Fiat voluntas tua, sicut in cęlo, & in terra, vide ver. 210 920. 1750. 1928 Similiter per cęlum significantur Apostoli, & sancti prędicatores, vt ibi ps. 18. Cęli enarrant gloriam Dei, vide vers. 252. 2660. 1756. 2162. Et tunc est sensus. *Qui fecit cęlos in intellectu* i. qui fecit angelos, Apostolos, & alios iustos prædicatores, habẽtes intellectum, intelligẽtes mysteria fidei, & viuentes secundum rationẽ.

2315 *Qui firmauit terram super aquas.*

HIc ostendit Dei mirabilia in terræ productione, vt sit sensus, *Confitemini domino, qui firmauit terrã super aquas*. Satis hoc vr̃ mirabile, q̃ũ terra super aquas sit fundata, cum terra sit grauior aqua, & durior, & sic aptior est terra ad sustinendum aquas, quàm sint aquę ad sustinẽdum terram. Q̃ũo ergo dr̃, ꝙ fundauit terram super aquas? Sciendum ergo, ꝙ quamuis aqua elementaris sit supra terræ elementum, tñ secundum aliquos, terra, quã inhabitamus, quę arida dr̃, vt docet experientia, aquis superponitur. Vñ terram cauando subtus in profundo aquas reperimus. Nec plus debet hoc nobis esse mirabile, ꝙ ista terra habitabilis sit super aquas, q̃ ꝙ aquæ sint super oĩa elemẽta, quinimo super cęlos iuxta illud Ps. 148. Et aquę oẽs, q̃ sup̃ cęlos sunt, laudẽt nomẽ dñi. Et tñ cũ terra sit infimum elementũ, sub omnibus aquis terra situatur, vt patet de aquis maris, q̃ terram habent pro fundamento. Vtrum autẽ hoc sit virtute naturali, ꝙ terra fundetur super aquas, vel inter Dei mirabilia debeat computari, sufficit ꝙ sic esse docet experientia. Vel aliter terra super aquas dr̃ fundata, i. iuxta aquas, sicut de ciuitatibus iuxta mare situatis dicimus, ꝙ sunt supra mare, sic. n. dicimus Genua ciuitatẽ supra mare fundatam. Vel ideò dr̃ terra fundata sup̃ aquas, q̃ ista terra habitabilis supeminet aquis, & est altior. Et istã expositionem hic ponit Aug. *Qui fundauit terram super aquas.*

Terra fũdatur super aquas multipliciter.

E F G H

Obscura. n. quæstio est, quia terra grauior aquis videtur, & magis apta ad portandum aquas, quàm vt ab aquis portetur, sed sic intelligimus. Terra, quę habitatur ab hominib. & terrestria continens aĩalia, quæ alio nomine in scripturis arida dicitur, sicut scriptum est, Appareat arida, & vocauit Deus aridam terram est super aquas fundata, quia aquis circumfluentibus supereminet. Non. n. quæ dicitur littoraria ciuitas, supra mare fundata est, sic ꝙ mare sub illa sit, quẽadmodum naues dicũtur supra aquam maris stare. Sed ideò terra suprà mare dicitur, quia aquis maris supereminet. Sic dictus est Pharao exisse super aquam. Ita. n. habet Græcus codex, quod quidam Latini habẽt ad aquas. Sic etiam dñs Iesus Christus sedebat sic super fontem, quia ambo superiores, & altiores erant, scilicet Pharao super fluuium, & Iesus altior puteo. Ille iuxta fluuium, Iesus iuxta puteum, vel aliter, & magis mysticè, vt sic per cęlum intelligantur angeli, & Doctores, vt dictum est in pręcedẽti versiculo, ita per terram intelligantur simplices, & illiterati, qui non valentes capere arcana fidei firma, super aquas fundantur, id est, firmiter credunt fidẽ, quã in aquis baptismi susceperũt. Vnde istã expositionem notat August. dicens. Q̃d dictũ est, quòd Deus, fecit cęlos in intellectu, intellige spirituales sanctos suos, quibus non tantum credere, verum etiã intelligere diuina donauit. Quæ qui intelligere nondum possunt, & solam fidẽ firmissimam tenent, tanquam infra cœlos terræ nomine figurantur. Et quia in baptismum, quem acceperunt, inconcussa credulitate consistunt, ideò dictũ est, *Qui firmauit terram super aquas.*

August. Gen. 1. Exo. 7. Ioan. 4.

Qui

2386 *Qui fecit luminaria.*

SVpple *Confitemini domino, qui fecit luminaria magna.* Hic oñdit ornamenta cœlorum à Deo facta. Et primò illa ponit in generali, secundò in spāli ibi, *Solē.* Quantum ad primum sciendum, quòd luminaria magna, quæ sunt ornamenta cęloȓ sunt tria, s. sol, luna, & stellæ, de quib. singulatim infrà dicetur. Notandū ergo, q per ista luminaria viri iusti mysticè intelliguntur, qui non oēs æqualiter lucent, sed sicut sol maioris luminis est, q̃ luna, & luna, quàm stellæ, & vna stella maioris claritatis est alia, sic & iusti in meritis vnus alium excedit, pp qđ dicit Apost. Alia est claritas solis, alia lunæ, alia stellarū, stella ēt a stella differt in claritate: sic & resurrectio mortuorū erit, quia. s. illi, qui hic fuerunt maioris meriti, ibi erunt maioris claritatis, & præmii. Vnde ibidem ait gl. Sicut. n. ista luminaria, etsi vnius naturæ sint, diuersæ tamen claritatis sunt. Sic & hoīes cū sint eiusdem generis, dissimiles in gloriæ in resurrectione erunt, vt claritatem solis illorum dignitas exæquatur, q cētenarium numerum habent. Lunari verò claritati cōparetur illorum dignitas, qui sexagesimum numerum habent, stellis verò illorum, qui trig. simum. Sic ergo p ista luminaria īteliige iustos, quos Deus fecit in firmamento. i. ad firmamētum ecclesiæ suæ, de quibus dicitur, Fiāt luminaria in firmamēto cęli, & diuidāt diem à nocte, & sint in signa, & tēpora, & dies, & annos, &c. Quæ oīa iustis hoībus conuenire ostendit Stephanus, d Luminaria sunt viri iusti, qui bonos, & peccatores diuidunt, & sunt in signa, & tēpora, i. in signis temporum, id est, tēporalis miseriæ. Omnes. n. qui piè in Christo viuere volunt, persecutionem patiūtur. Ista duo tempora sunt, vnum amatorum Dei, aliud amatorum mundi. In signum horum temporum est, vt vnum expectemus, aliud caueamus. Præterea in signum sunt iusti, pœnæ reproborū, quia, si iusti in vita præsenti sic puniūtur, signum est, quòd reprobi in futuro plurimum patientur. Item sunt in dies, & annos. Per dies septem, septem opera

Lumina-ria cęli significant iustos.

1. Co. 15.

Gen. 1.

Dies septem sunt misericor-dia opera.

A misericordiæ designantur, quæ debent exerceri in vita præsenti, quæ diebus septem voluitur. Per annos verò æterna vita intelligitur. Sic ergo de iustis hic dr̄ mysticè, *Qui fecit luminaria magna.*

Solem in potestatem diei. 2387

HIc ornamenta cœli ostendit in speciali. Et primò agit de sole, secundò de stellis & luna: ibi *Lunam.* Quantū ad primum, ait, *Confitemini domino, s. qui fecit solem in potestatem diei.* Sol n. factus est

B in potestatē diei, s. qui potestatē hēt facere diē, quia cū sol est super terrā, dies est. Mysticè aūt solis noīe Christus intelligitur, teste Greg. dicente. Sæpę in sacro eloquio dn̄s Iesus solis appellatione figuratur: sicut per prophetam dr̄. Vobis, aūt, qui timetis nomen dn̄i, orietur sol iustitiæ. Et, sicut impii in libro Sapiētiæ in iudicio dicere describuntur. Errauimus à via veritatis, & lumen iustitię nō luxit nobis, & sol nō est ortus nobis. Per diem aūt intelliguntur virtutes, vt ostendit idē Gregorius, super illo verbo Iob

C 1. Filij eius faciebant conuiuium vnusquisque in die suo: dicens, Filii conuiuium faciunt, dum virtutes singulę iuxta modum proprium mentem pascunt. Vnde & bene dr̄, Vnusquisq; in die suo. Dies. n. vniuscuiusq; filii, & illūminatio illius vniuscuiusq; virtutis. Vt. n hæc ipsa dona septiformis gratiæ breuiter dicā, alium diem habet sapiētia, aliū intellectus, alium cōsilium, alium fortitudo, alium scientia, aliū pietas, alium timor. Neque. n. hoc est sapere, quod intelligere, quia multi æterna quidē sapiunt: sed hæc intelligere nequaquam pñt, Sapien

D tia ergo in die suo cōuiuium facit, quia mētem de æternorum spe, & certitudine reficit. Intellectus in die suo conuiuiū facit, seu parat, q̃a in hoc, quod audita penetrat, cor reficiendo, tenebras eius illustrat consiliū in die suo conuiuium exhibet, quia, dum ei se participem præbet, rōne aīum implet. Fortitudo in die suo conuiuium facit, quia, dum aduersa nō meruit, trepidāti menti cibos confidentiæ, & securitatis apponit. Scientia in die suo conuiuium parat, quia in ventre

Sol dicitur Christus.

Grego. 8. mor. cap. 34.

Mala. 4.

Sap. 5.

Dies significat virtutes.

Grego. 1. mor. cap. 32.

mentis ignorantiæ ieiuniũ superat. Pietas in die suo conuiuium exhibet, quia cordis viscera misericordiæ operibus replet. Timor in die suo conuiuium facit, quia, dum premit mentem, ne de præsentibus superbiat, de futuris illam spei cibo confortat, &c. Si ergo sol significat Christum, & dies virtutes, quid est facere solem in potestatem diei, nisi facere Christum habentẽ potestatem omnium virtutũ? Qui verus sol iustitiæ Christus solus in se plenè oĩa spiritus sancti dona habuit, & virtutes, teste Gregorio dicẽte, Redemptor noster in carne veniens operationes septiformis spiritus simul in se & cunctas, & manentes habuit, de quo per Esaiã dr̃, Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Dñi, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus cõsilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, & repleuit eũ spiritus timoris Dñi, de quo et Zacharias ait, Super lapidem vnum septẽ oculi sunt. Atq; iterum, Et in candelabro aureo lucernæ septẽ. Nullus verò hoĩum operationes spiritus sancti oẽs simul habuit, nisi solus mediator Dei, & hoĩum, cuius est idem spiritus, q de patre ante sæcula procedit. Bene ergo dr̃, Super lapidẽ vnum septẽ oculi sunt. Huic n. lapidi septem oculos habere, est, simul oẽm virtutem spiritus septiformis gratiæ in operatione retinere. Alius nãque prophetiam, alius virtutes, alius sciẽtiam, alius genera linguarũ, alius interpretationem sermonũ iuxta distributionẽ spiritus sancti accepit. Ad habenda verò oĩa eiusdem spiritus munera nemo pertingit, &c. Vel aliter, sol significat bonum opus, q aliqñ est in potestate diei, & aliqñ in potestate noctis. Est enim sol boni operis in potestate diei, qñ bonum opus splendet corã bonis hoĩbus, sed in potestate noctis, qñ solum coram malis, vt ostendit Gregor. dicens, Sol quippe in fulgore est bonum opus in admiratione. Scriptum namq; est. Luceat lux vestra coram hoĩbus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Et rursum, sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris. Bonum quippe opus cum

Christus solus omnia dona Spiritus sancti habuit.

Greg. 29. mor. cap. 30.

Esa. 11.

Zach. 3.

Zach. 4.

Sol qualiter in potestatem noctis dicitur.

Greg. 22. mor. c. 6.

Math. 5.

E in medio perfidorum lucet, lucerna ardet in nocte. Cũ verò in ecclesia resplendet, sol fulget in die. Bonum opus, si adhuc tale est, q soli malis mirentur, lucerna est in nocte. Si aũt sic proficit, vt etiã mirari à bonis, ac perfectioribus possit: sol tunc est in potestate diei. Fecit ergo solem in ptãtem diei, qñ Christus opera sua bona, non solum coram malis, sed admiranda bonis angelis exhibuit, sicut qñ tentatus à diabolo, ipsum superauit. Propter q angeli admirantes accesserũt, & ministrabant ei, vt habetur Matth. 4.

F

Lunam, & stellas in potestatem noctis. 2388

Hic exequitur de alijs cæli ornamentis, d. *Confitemini domino, qui fecit lunam, & stellas in potestatem noctis.* s. quæ habent potestatẽ supra noctem, quia ipsam illuminant. Quamuis. n. luna, & stellæ in seipsis æqualiter luceãt in die sicut in nocte, tñ suum lumen soliũ in potestatẽ noctis habere dñr, quia in die pp maiorẽ solis claritatẽ ipsorum lumen non apparet nobis, sicut patet de cãdela in lumine solis accensa. Mysticè aũt per istos duos versus vult distinguere inter potestatẽ ecclesiasticã, & sæcularẽ, vt ostendit Alredus sub illo verbo Gen. 1. Fecit Deus G duo magna luminaria, luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti: dicens, Sunt in sanctæ ecclesiæ firmamento à dño creata duo magna luminaria, sacerdotium. s. & regnũ, rex, & eps, princeps, & clericus, dies spiritualia, nox tpalia præfigurat. Ita lumina re maius, sacerdotiũ, vt præsit diei, i. spiritualibus. Luminare minus, regnum, vt præsit nocti, i. sæcularibus. Cõtra naturã H proinde est, si sol nocti præsit, & luna diei. Si princeps ad spiritualia se ingerat, si sacerdos sæculariũ negotiorũ tenebris cõsciẽtię suæ secretũ obnubilet. Væ nobis, qui in ista infęlicia tpa incidimus, in quib. sol in tenebras est cõuersus. Exẽpla videãt ipsi pontifices, quorũ vices gerũt, quorũ obtinuerũt cathedras, quorũ in sulis gloriãt, & iudicẽt ipsi, si nõ est ita, vt cernimus. Cõsiderẽt, quos sciẽtię radios, q virtutũ lumina, quas charitatis scintillas, quas spũalium correctionũ fulgura

Prælatorũ sol oppositus est.

suis

Domino rum tem poraliũ luna in sanguinem, versa est Ecclesia militãtis potestas est in vita praesenti. Gre. 23. mor. cap. 28.

suis emittebãt tpib. Greg. Aug. Amb. Hilar. Martinus, & multi alij. Fœlicia tpa, in quib. tã raro malus, q̃ nũc bonus in ecclesia inuenitur. Nunc ẽt luna versa est in sanguinem: nam manus principũ plenæ sunt sanguine, exactionibus vectigalibus effundentes sanguinem miserorũ, iustificantes impium pro muneribus & iustitiam iusti auferentes ab eo. Vel alter, luna significat ecclesiam militantẽ, vide vers. 1169 Nox verò significat obscuritatem vitæ præsentis, teste Greg dicente, Nox quippe p̃sens vita, est in qua, quamdiu sumus, per hoc ꝙ internã non conspicimus, sub incerta imaginatione caligamus. Vnde propheta ad videndũ dñm sub quadam seipsum caligine sentiebat, dicens, Aĩa mea desiderauit te in nocte. Ac si diceret, In hac obscuritate præsentis vitæ videre te appeto: sed adhuc infirmitatis nubilo circumscribor. Dauid quoq; huius noctis caliginẽ vitans, claritatẽ veri luminis præstolatus, ait, Mane astabo tibi, & videbo. Adhuc ergo in nocte videre se minus conspicit, qui ad videndũ Deũ futurũ mane cõcupiscit. Quid est ergo luna in potestatem noctis, nisi ꝙ ecclesiæ militãtis potestas est in vita præsenti in qua existẽtes ligare, & solaere põt? Sequit, *Et stellas in potestatem noctis.* Vbi per stellas intellige exẽpla sanctorũ patrũ, quibus nox præsentis vitæ illustrat, vt deducit Greg. dicẽs, Libet mira diuinæ dispensationis opera cernere, q̃uo ad illuminandũ noctem vitæ præsentis, astra quæq; suis vicibus in cęli faciẽ veniãt, quousq; ad finẽ noctis redemptor humani generis quasi verus lucifer orietur. Nocturnũ namq; spatiũ dum decidentiũ, succedentiũq; stellarũ cursibus illustratur, magno cęli decore peragitur. Vt ergo noctis nŕæ tenebras suo tpe editas, vicissimq; pmutatus stellarum radius tangeret, ad ostendendam innocentiã venit Abel, ad ostendendam actionis munditiã venit Enoch, ad insinuandam longanimitatẽ operis, & spei venit Noe, ad manifestandã obedientiã venit Abrahã, ad demonstrandam coniugalis vitæ castimoniã venit Isaac, ad insinuandam laboris tolerantiam venit Iacob, ad rependẽdam pro malo bonæ re-

Esa. 26.

Psal. 5.

Stellis, id est exempla sanctorum, vita praesens illustratur. Grego. 1. mor. cap. 10. praefatione.

A tributionis gratiã venit Ioseph, ad ostẽdendam mansuetudinem venit Moyses, ad informandam contra aduersa fiduciã venit Iosue, ad ostendendam inter aduersa patientiam venit Iob. Ecce quam fulgentes stellas in cœlo cernimus, vt inoffenso pede operis, iter nostræ noctis ambulemus. Nam cogitationi hominum diuina dispensatio quot iustos exhibuit, quasi tot astra super peccatorũ tenebras de cęlo misit, quousq; verus lucifer surgeret, qui æternũ nobis mane nunciãs, cęteris clarius ex diuinitate radiaret, &c. B Quibus consideratis meritò Psal. dicit, quòd *fecit stellas in potestatem noctis.*

Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum. 2389

NVnc cõsequenter nos inducit ad laudem Dei ex singulari ꝓtectione Iudæorũ. Et tria facit, quia ostendit primò ipsorũ de Aegypto liberationẽ, secundò ipsorum per desertum deductionem: ibi, *Qui traduxit*: tertiò ipsorum in terrã promissionis introductionem: ibi, *Et dedit.* C Circa primum multa ostendit, s. primò Aegyptiorum percussionẽ, secundò Iudæorum de Aegypto ductionẽ: ibi, *Quia eduxit*; tertiò ante Iudæos maris diuisionem: ibi, *Qui diuisit mare.* Quartò Aegyptiorum in mari submersionẽ: ibi, *Et excussit.* Quantũ ad primum sciendum, ꝙ dum Pharao nollet dimittere populum Israel ad mandatum dñi, ipse Deus percussit Aegyptum multis plagis, sicut hẽ superius Psalm 77. versic. 1325. & infrà per multos versiculos. Sed cum ille Pharao ex toto maneret obstinatus, nouissimè Deus interfecit in vna nocte oẽ primogenitum in tota terra Aegypti: sic ꝙ D non fuit domus in qua mortuus non iaceret. Propter quod necessitate cõpulsus Pharao populum Israel de Aegypto exire permisit, vide versi. 1333 Ista ergo commemorans Psalmista dicit, *Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum.* De istis percussionibus, & plagis, vide ẽt versic. 1815. & infra per multos versus. De vltima autem plaga, quæ fuit percussio primogenitorum, vide ẽt versic. 1824. Per istã mysticè denotatur ꝙ Christus aduc-

Percussit Christus

Dd 2 niens,

Diabolū & omnia primogenita eius vitia. niens, per suæ vitæ sanctitatem percussit illa, quæ in sæculo videbantur primogenita, idest, hominibus mundi chariora, vt est mūdi gloria, luxuria, superbia, auaritia, & hmōi. Quod hic deducit Greg. d. *Qui percussit Aegyptum*, &c Percussit enim sæculum cum ijs, quæ præcipua putabātur in sæculo. Vel primogenita Aegypti dñr ipsa principaliora peccata, ex quib. alia oriuntur, quæ percussit Christus, s. superbiam, dū humiliauit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortem crucis: ad Phil 2. Auaritiā, dum pro nobis pauper fieri voluit, cū diues esset, vt sua paupertate nos diuites faceret, 2 Cor. 8. Luxuriam, dum matrem virginem virgini Ioanni commendauit. Ioan. 19. Iram, dum in cruce pro persecutoribus exorauit. Matth. 27. Inuidiam, dum latronem secum ad gloriam paradisi introduxit. Luc 22. Gulam, dū felle, & aceto potari voluit Ioā. 19. Acediam, dum oīa patris mādata adimplens perfecit. Vnde & patri dicit, Opus cōsummaui, quod dedisti *Ioan. 17.* mihi, vt faciam. Sic ergo realiter Christus percussit Aegyptum, i. tenebrosum diabolū cum primogenitis eorū. Vnde *Iob 26.* dr, Prudentia eius percussit superbum.

6390 *Qui eduxit Israel de medio eorum.*

HIc factis plagis ostendit populi liberationem. Et primò ponit populi liberationem, secundò diuinæ potestatis declaratione: ibi, *In manu potenti*. Quātū ad primum, sciendum, ꝙ (vt hr Exo. 12.) Pharao, visa vltima plaga, quæ fuit occisio oīum primogenitorum, cum oībus suis Aegyptiis, nō fuit ausus amplius detinere populū Israel, quinimo ipsum exire Aegyptum cum oībus suis non solū permisit, sed ēt coegit, vide versi. 1825. Quod nunc cōmemorans Psalmista ait, Et eduxit Israel de medio eorum, scilicet Aegyptiorum. Mysticè autem per Israel, qui videns Deum interpretatur, intellige oēs iustos, & fideles, qui Deum contemplantur per fidem, & per amorē desiderant, quos Deus sua gratia educit de medio eorum, quia educit sanctos, ac fideles de medio malorum. Et nota, ꝙ dominus electos suos sicut populum

E Israel educit, deducit & adducit. Educit de Aegypto, deducit per desertum, & adducit in terram ꝓmissionis. Educit per fidē, deducit per charitatē, & adducit per spem. Primò namq; electos suos educit. Et hoc multipliciter, Primò à culpa. Sic *Educit Deus suos multipliciter.* .n. educit quemlibet peccatorem per cōtritionem, & pœnitentiam, infundendo illi gratiam. Sic. n eduxit Adam, de quo Sap 10 dr, Sapientia, scilicet, quæ Deus est, illū, qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarū, eduxit à delicto suo. Secundò ab amore proprio, s. cum facit

F hoīem corpus amore Dei spernere, & mortificare. Vnde de primo hoīe, ibi scilicet Sap. 10. statim cum dixisset, Eduxit illum à delicto suo, subdit, Et eduxit illū de limo terræ. Quid enim limus terræ, nisi corpus de terra creatum? Tertio educit de mala consuetudine ex multiplicatione peccatorū generata, per quam homo seruus, & captiuus peccati efficitur, Michææ 6. Eduxi te de domo seruitutis, & liberaui te. Quartò educit à difficultate bonę operationis, qñ scilicet opera spiritus, vt est carnis mortificatio, aduersorum toleratio, amari vnr, facit illa per

G suam gratiā dulcia apparere, ac suauia, sicut fecit martyribus, & Apostolis, qui ibant gaudentes a conspectu concilij, qm digni habiti sunt pro nomine Iesu cōtumeliam pati. Act. 5 In cuius figura, dr, ꝙ Petrus enarrabat quō eduxisset illū dñs de carcere. Quintò educit ab actiua vita ad contemplatiuam. Ezech. 38. *Act. 12.* Facta est super me manus dñi, & eduxit me in spiritu domini Quasi dicat, O peratione dñi, nō propriis viribus, eductus sum ad contemplationem spiritualium.

H Sextò educit de peregrinatione ad patriam, Micheæ 7 Educet me in lucem, & iustitiā eius, & aspiciet me inimica mea, & operietur confusione. Secundò principaliter dñs suos electos deducit multipliciter. Primò per viam timoris ad inferiora, & per viam spei ad superiora. Sap. 10. Tu es, dñe, qui vitæ, & mortis habes *Deducit dominus multipliciter suos* potestatē, qui deducis ad portas mortis, & reducis Esa. 38. Ego dixi, In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi, &c. Secundò deducit ad humilitatem per ꝓpriā suiipsius deiectionē. Iohel 2.

Dedu-

Deducam eas, s. gentes, in vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis. Iosaphat interpretatur Ipse diiudicans. Et sic per vallē Iosaphat significatur humilitas, qua quis seipsum humilians diiudicat Tertiò deducit per operum temperātiam, & moderationem, Sap. 6. Deducit me in operibus meis sobriè. Tertiò principaliter dñs suos electos introducit multipliciter. primò ad viam rectam, vocando. ꝑ gratiam. Esa. 48. Vocaui eum, & adduxi eum, & directa est via eius. Secundò ad vidēdum suggestiones malorum, vt caueantur. Ezech. 8. Introducit me per ostiū domus domini, qđ respicit ad aquilonē, & ecce mulieres sedebant plangentes Adonidem. Tertiò ad videndum ortū solis gratiæ in pęnitētibus. Ezec. 1 Eleuauit me, & introduxit me ad portā domus dñi orientalē, quæ respicit solis ortū. Quartò in feruens desiderium charitatis. Cant. 1. Introduxit me rex in cellam vinariam. Quintò in patriā beatæ visionis. Hier. 3. Introducam vos in Siō. Sion autem specula interpretatur.

Introducit suos dominus multipliciter.

2391 *In manu potenti, & brachio excelso.*

Hic admiratur Dei pǒtēm, qua illos eduxit de medio Aegyptiorū. Vbi per manum intellige operationem: sed ꝑ brachiū dñi pǒtē operationis Vbi nota, ꝙ quamuis semper manus dñi sit oīpotens, tñ quandoq; vr, ꝙ ipsam habeat ligatā, & inualidā. Nā qñ peccata punit, dicitur illam habere solutam. Sed quando non punit, dicitur, quòd illam habet ligatam, sicut ostendit Greg. dicens. Sæpe namque fiducia longæ prosperitatis inflati, in quodam fastu elationis erigimur Cūque nos conditor extolli conspicit, sed nos non punit quasi ad ferienda vitia nostra manum ligatam tenet, quādo autē punit, manum suam soluit, &c. Sic igit qñ obstinationem ipsius Pharaonis multis plagis puniuit: tunc se manū potentē habere monstrauit, & tunc populum suum inde eduxit. Eodem modo & brachio excelso: nam per brachiū fortitudo designatur, quia in brachiis fortitudo operis consistit. Vnde brachium dr à bary, quod est forte. Mysticè in manu

Manus domini quādoq; dicitur soluta, quādoq; ligata.

Grego. 7. mor. cap. 8.

Brachiū Dei dicitur Christus.

E potenti, & brachio excelso suos eduxit dñs de Aegypto, qñ per filiū eius incarnatū nos de pǒtē diaboli liberauit, & de tenebrositate peccati eripuit. Nam ipse Dei filius dr manus Dei, qa oīa ꝑ ipsū facta sunt: dr & brachium Dei, qa ipse fortitudo Dei. Vñ & hic ait Aug. In manu potēti, &c. Quid potētius, quid excellentius eo, de quo dictum est, Et brachiū dñi cui reuelatū est? Quod aūt Christus brachiū domini dicatur, vide ver. 1367. *Esa. 53.*

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones. 2392

F Ostendit hic pro Iudæis factā maris diuisionē, & consequenter ipsorū ꝑ mare deductionē: ibi, *Et eduxit* Quantū ad primū sciendū, ꝙ, cum Pharao emisisset Dei populū, ipsū pęnituit. Vnde & manu armata cum toto exercitu suo ipsum fuit persecutus, vt hr Exo. 14. Et inuenit populum Dei iuxta mare situatū. Cūq; appropinquasset Pharao, filii Israel leuantes oculos, viderunt Aegyptios, & timuerūt valde. Quib. Moyses ait, Nolite timere: state, & videte mirabilia Dei, quæ facturus est hodie. Cūque G extēdisset Moyses manū super mare, abstulit illud dñs, & vertit in siccū: diuisa que est aqua, & ingressi sunt filii Israel per medium sicci maris. Et hoc recolens psal. dicit, Qui diuisit mare rubrū in diuisiones. Ad literam ſm glo. diuisit mare in diuisiones, faciendo in mari duodecim vias, sicut duodecim erant tribus, vt quælibet tribus haberet viam suam separatā ab aliis, Quāuis Nicolaus de Lyra dicat, ꝙ solū fuit vna diuisio, & vna via in mari facta, quā hic vocat diuisiones, H quia ripæ illius viæ erāt ab inuicē diuisæ, sic quod aqua erat eis pro muro à dextris, & à sinistris. Mysticè aūt per mare rubrū ītelligit baptismus, sicut Apos. ait, Patres nostri oēs baptizati sunt in nube, & in mari. Diuidit ergo mare baptismi in diuisiones: quia vnus, & idem baptismus aliis fit in vitā, aliis in mortē. Vel aliter per mare, quod est amarū, significatur pęnitētia, quæ sensualitati amara videtur. vide versicu. 1015. Quòd mare tunc diuiditur, quando timore pœnæ, & amore gloriæ fletus generatur.

Diuisio maris.

Mare significat baptismum.

1. Co. 10

Mare significat pęnitētiā qua diuiditur, & qualiter.

Vnde Richardus hic ait, *Qui diuisit mare rubrum*, &c. Maris aquæ amaræ sunt valde. Quid ergo rubrũ mare nisi amaritudo pœnitentiæ? Mare ergo quasi adhuc nobiscum manet, qñ nonnisi ex damnationis formidine quis gemere nouit. Sed mare diuiditur, qñ compunctio geminatur, amaritudo cordis tunc geminatur, qñ quis cõpunctionis fletum alternat, vt modo defleat malum, quod pertimescit, modo pro bono, quod concupiscit.

2393 *Et eduxit Israel per medium eius.*

AD literam.n.exsiccato mari, filij Israel illud sicco pede transierunt. Verumñ cum mare diuisum esset, adhuc filij Israel timebant intrare mare. Sed Aminadab, princeps in tribu Iuda, alijs pbens audaciã intrãdi cum oĩbus suis primus mare intrauit. Propter quã probitatẽ tribus Iuda in populo Dei regnũ meruit habere, vt dictum fuit vers. 1841. Sic & mysticè regeneratos aqua baptismi educit ꝑ mediũ maris pœnitentiæ, quia ꝑ multas tribulationes oportet nos introire in regnũ Dei. Act. 14. Et ad Hebr. 12. flagellat Deus oẽm filiũ, quem recipit. Quis.n.filius, quẽ non corripit pater, &c.

2394 *Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.*

AD literã enim (vt hr̃ Exod. 14) postq̃ filii Israel ingressi sunt mare iã diuisum, Aegyptii persequentes eos ingressi sunt post illos oĩs equitatus Pharaonis, currus, & equites ꝑ mediũ maris. Iamq; aduenerat vigilia matutina. Et ecce, respiciens dñs super castra Aegyptiorum per colũnã ignis, & nubis interfecit exercitum eorũ, & subuertit rotas curruum, ferebanturq; in profundum. Dixerunt ergo Aegyptij, Fugiamus Israelẽ, dñs.n. pugnat pro eis contra nos. Et ait dñs ad Moysem, Extende manum tuã supra mare, & reuertantur aquæ ad Aegyptios super currus, & equites eorum. Cumque extendisset manum Moyses contra mare, reuersæ sunt aquæ ad priorem locum, fugientibusq; Aegyptijs, occurrerũt aquæ, & inuoluerunt eos in medijs fluctibus, & operuerunt currus, & equites cuncti exercitus Pharaonis, nec vnus quidem superfuit ex eis. Hanc itaq; historiam breuiter tangens Psalmista dicit, *Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.* Per hoc mysticè designatur, ꝙ diabolus cum omnibus suis vitiis in baptismo submergitur. Vnde hic ait Gl. *Et excussit Pharaonem, & virtutem*, &c. idest, interemit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro: idest, diabolum, & ministros eius celeriter in baptismo excussit, vt puluerem, qui celeriter excutitur. In hac enim celeritate, & excussione virtus diuinitatis ostenditur, & illi terrenę sordes esse iudicantur, quas solemus excutere. Et congrue per Pharaonem diabolus intelligitur, Pharao enim masculos necat, & fœminas seruat. Ita & diabolus virtutes suffocat, & concupiscentiam nutrit. Vel per mare accipe pœnitentiam, vt dictum est vers. 2892. In qua submergit Pharao cum omni suo exercitu, id est, diabolum cum omnibus vitijs.

Diabolus cũ vitijs in baptismo submergitur.

Pharao significat diabolũ.

Qui traduxit populum suum per desertum. 2395

HIc ostendit populi deductionẽ per desertum. Et primò ostẽdit, qũo populum suũ deduxit, secundò qũo hostes eius deleuit ibi, *Qui percussit.* Quantũ ad primum, secundũ literam, Deus deduxit populum suum per desertũ, sicut pastor gregẽ, quia pauit eos pane cęli quadraginta annis. Exod. 17 Aqua de petra. Numer. 20. Deducebat eos præcedens per diẽ in colũna nubis, & per noctẽ in colũna ignis. Propter qđ dr̃, Et abstulit sicut oues populũ suum, & perduxit eos tanq̃ gregem in deserto, vide vers. 1334. 1395. Mysticè aũt traducit dñs populũ suum per desertũ, s. per statum pœnitentiæ, vt ipsum perducat ad terrã promissionis. Vbi nota, ꝙ congruè ꝑ desertum significatur pœnitentia. In cuius figuram Christus pœnitentiã quadragesimalem volẽs obseruare, ductus fuit in desertum à spiritu. Matth. 4. Vnde desertum pœnitẽtię nobis in illo deserto figuratur, de quo habetur 3. Regum 19. quod Helias morte sibi à Iezabel comminata, fugit in desertum, & ibi sub vmbra iuniperi dormiendo

Psal. 77.

Desertũ significat pœnitentiam.

do excitatus est ab angelo domini, & invenit ad caput suum subcinericium, & vas aquæ, quibus recreatus ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus vsq; ad montem Dei, in qua figura tria potes *Nota de penitētia bonam figuram.* siderare, s. primò penitentiæ causam & necessitatem, secundò penitentis personæ conditionē, tertiò penitentiæ conditionem, & vtilitatem. Quantum ad primum sciendum, φ Helias fugit in desertum ꝑꝑ mortē sibi intentatā. Helias.n. qui interpretatur ascendens, significat peccatorem à Deo inspiratum, vt ascendat de statu culpæ ad statū gratiæ. Ad quod maximè ipsum mouet cōminatio sibi facta, vel consideratio tam mortis corporalis, q̄ æternæ. Hac.n. cōsideratione motus peccator fugit ad penitentiā, sicut Helias fugit ad desertū, qui si in ciuitate remansisset, mortē nō euitasset, sic peccator, si in mundi honorib. vel in carnis delicijs remanserit, mortē eternā non euadit. Si aūt ad desertum penitentiæ se transferat, liberatur, ꝑꝑ quod figuraliter de Dauid dicitur, φ morabatur in deserto in locis tutissimis. Secūdò cō-
1.Re.23.
siderā cōditionē personę penitentis, q̄a Helias primò dormiuit sub vmbra iuniperi, & consequenter excitatus ab angelo panē, & vas aquæ reperit, quib. seipsū pauit. Quid.n. per iuniperū arborē spinosam, nisi arbor dominicę crucis intelligitur, quæ spinis penarum fuit circūdata? Sub ista ergo arbore dormiat, & requiescat peccator, & nihil in penitentia erit amarum, quin consideratione crucis statim dulcescat. Quia vt ait Greg. si passio dn̄i ad memoriā reducitur, nihil est tā amarum, tam asperū, q̄d nō ęquo aīo toleretur, &c. Hac consideratione habita, statim inuenies panē subcinericiū, & vas aquæ, quib. reficiatis, s. sacramentū Eucharistię, qui est panis viuus, qui de cęlo descendit, & vas aquæ. s. lacryma rū dulcedinē, quib. aīa penitentis suauiter reficitur: Psal. 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte: Tertiò cōsidera penitentiæ vtilitatem, quia his peractis, Helias ambulauit vsque ad mōtem Dei Oreb, quo gloria figuratur cœlestis. Vnde & Christus suam gloriā discipulis ostendere volens assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioannem, & duxit illos in montem excelsum, & ibi trāsfiguratus est ante eos: Matth. 17.

Qui percussit reges magnos.

Ostendit hic, quō hostes ipsorum deleuit. Et primò hoc ponit in generali, secundò illos nominat in speciali ibi, *Seon.* Et ad ostendendum magis diuinā virtutem, ostendit hostiū magnitudinem, & consequenter fortitudinem: ibi *Et occidit.* Quantū ad primum, dicit, *Qui percussit reges magnos:* quod. s. fecit p̄ desertū. Per reges magnos intellige Amalech, quē orante Moyse dn̄s percussit, vide ver. 2368 in prima parte versiculi. 2396

Et occidit reges fortes.

Vide formaliter istū versum in secunda parte vers. 2368. & expone vt ibi. 2397
Deus.n. illos reges dicebatur occidere, quia hoc faciebat ꝑ manus populi sui, cui vires ad hoc p̄bebat, seu p̄stabat Sed nunqd hoc faciēdo peccabat? cū scriptū sit Exo. 20. Nō occides, & Saluator dixerit Petro, Oīs, qui gladiū acceperit, gladio peribit. Et Matt. 5. Ego aūt dico vobis, nolite resistere malo. Ideo notādum est, φ occisio est duplex. s. quædam ab hoīe, quædam à lege. Occisio aūt dr̄ à lege, qn̄ fit præcepto legis. s. qn̄ homo non vt priuata persona, sed vt minister legis malum occidit. Et hæc occisio si fiat, seruata iustitia, non prohibetur, quinimō p̄cipitur, Leui. 25. Qui occiderit hoīem, morte moriatur. Occisio aūt dr̄ ab hoīe, qn̄ quis vt persona priuata, non vt minister legis, alium occidit Et hæc aliqn̄ est peccatum, qn̄doq; non. Ad quod est notandū, φ aliquis vt persona priuata aliū tribus modis occidere potest. s. casu, necessitate, & voluntate. Si aūt quis alium occidit a casu, hoc contingit dupliciter, quia aut dat operam rei illicitę, aut illicitæ. Si rei licitę, aut adhibet debitam diligentiam, ne aliquem offendat, aut non. Si dat operā rei licitæ, & adhibet debitā diligentiam, tunc excusatur à tanto, & à toto Si autem nō adhibet debitam diligentiam, excusatur à tanto, sed nō à toto.

Mat.26.

Occidere aliū quo modo sit licitum.

Si autem dat operam rei illicitæ, & adhibet debitam diligentiam, excusatur à tanto. Sed non à toto. Si aũt non adhibet debitam diligẽtiã, nõ excusatur à tãto, nec à toto Si aũt quis aliũ occidat ex necessitate, aut est necessitas euitabilis, aut ineuitabilis. Si euitabilis est, puta, quis vult me occidere, possum fugere: sed dimitto fugam ꝓp verecundiam, & huiusmodi, & me volo defendere, & sic illum occido, tunc excusatur à tãto, sed non à toto, q̃a melius erat fugere. Si aũt sit necessitas ineuitabilis, vt si quis occidat aliũ, non liuore vindictæ, sed solum amore conseruationis vitæ propriæ hoc cõcessum est personis Imperfectis, non aũt perfectis, vt ait Aug. de libero arbitrio, & talis excusatur à tãto, & à toto. Si aũt quis aliũ occidat voluntate, vt puta liuore vindictę, vel iracũdia, aut crudelitate, tũc penitus occidere est illicitũ. Ex quib. apparet, q̃d dicẽdũ ad argumẽta. Isti.n. occiderũt reges fortes, & hoc pcepto Dei, & sic erãt ministri legis diuinę.

2398 *Seon regem Amorrhaeorum.*

HIc singulariter nominat aliquos reges hostes populi sui, quos Deus interfecit. De isto hẽs formaliter istũ versum in prima parte, ver. 1369. Iõ expone vt ibi. Vel moraliter: Seõ, qui interpretatur tentatio, vel locutio inutilis, significat concupiscentiã carnis, & vanã mulierũ allocutionem. Iste aũt Seon est rex Amorrhæorũ. i. reorum amorum luxuriosorũ, q̃a ex tali allocutione inflãmaẽ concupiscentia, qua luxuriosi reguntur, & ducuntur. Vis ergo vincere libidinẽ? primò occide in te oẽs vanos mulierũ aspectus, & allocutiones inutiles, qm̃ vt dr̃, Fauus distillans labia meretricis: sed nouissima eius amara, quasi absinthiũ, & lĩgua eius acuta quasi gladius biceps.

Seõ significat locutionem vanã mulierum.

Prou. 5.

2399 *Et Og regem Basan.*

SVpple in omnibus istis versiculis, vt dictum est, *Confitemini domino qui occidit Og regem Basan*, Istum versum formaliter habes versiculo 2369. Expone vt ibi.

E *Et dedit terram eorum hæreditatem.* 2400

ISte versus hr̃ formaliter in prima parte ver. 2370. iõ expone vt ibi. Totus. n. iste psal. est quasi recapitulatio psalmi præcedentis. Vel aliter, illi. n. prędicti reges. s. Seon rex Amorrhęorum, & Og rex Basan, significat diabolum. Nam Seõ interpretatur germinatio tentationis, & directè significat diabolũ, à quo omnis tentatio ad malum procedit. Qui singulariter dicitur rex Amorrhæorũ i. amantium rea, vel mala, sicut amantium carF nem, vel mundum indebitè, quia, vt hr̃ Iob 41. Ipsę est rex super oẽs filios supbię. Og aũt rex Basan similiter significat diabolũ, nam Og interpretatur congregans, Basan aũt confusio. Et quid congregat diabolus, nisi cõfusionẽ dãnationis ęternæ? Istũ ergo regẽ diabolũ occidit dñs, quãdo morte Christi à cordib. fideliũ fuit expulsus. Quo mortuo terrã eius dedit in hæreditatẽ seruo suo Christo, quia gentes mũdi, quas ante diabolus quasi terrã sibi subditã possidebat, dedit in hęreditatẽ Xpo ꝑ fidẽ, iuxta illud G ps. 2. Postula à me, & dabo tibi gẽtes in hęreditatẽ, &c. Et hoc est, quod subdiẽ.

Og.

Hæreditatem seruo suo Israel. 2401

ISte versus formaliter hr̃ ver. 2370. nisi ꝙ ibi dr̃, Israel populo suo: hic autẽ, *Israel seruo suo*, quod tamen redit in idẽ. Vbi notandum, ꝙ Christus Deus, & hõ, & fili⁹ dr̃, & seruus. Filius rõne diuinitatis, seruus aũt rõne humanitatis assumptę. Et sicut rõne humanitatis nullo mõ põt dici filius Dei nec naturalis, neque H adoptiuus, vt deducit Magist in glo. ad Ro. 1. sic nec ratione diuinitatis põt dici seruus, sed solum rõne humanitatis. Et hoc est, quod dicit Apos. Qui cũ in forma Dei esset, &c. semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, & in similitudinem hominũ factus. Et de isto seruo, s. Christo, dr̃ hic, ꝙ *dedit terram eorum hæreditatem Israel seruo suo*, id est Christo, quia terram humani generis, quam prius possidebat rex superborum diabolus, Christo hæreditatem contulit, dum gentes iugo fidei eius subdit. Istum ergo

Christus dicitur filius, & seruus.

Phil. 2.

go seruū.f Christū superasse diabolū,& terrā de manu eius.i.humanum genus, eripuisse ostendit Greg. super illo verbo Iob 1. Nunquid considerasti seruū meū Iob,&c.d Quia incarnato dño diabolus increpatur,& à sua pestifera effrænatio ne corripitur,rectè ipsi diabolo dr̃. Vnde venis? Sed quid respondit audiamus, Circuiui terrā,& perambulaui eam. Ab Adam quippe vsq; ad aduentū dñi diabolus omnium gentium nationes post se traxit. Circuiuit ergo,& perambulauit terram,quia in corda gentium iniquitatis suæ vestigia impressit, Cadens n. de de sublimib. humanas mentes iure pos sedit,quia in culpæ suæ vinculo volētes astrinxit,tantoque in mundo latius dñatus est,quāto à reatu illius nullus ꝑ oīa liber inuentus est Cui quasi ex potestate mundū circuisse,est nullū hoīem,qui sibi plenè resisteret,inuenisse. Sed iā sathan redeat.i.ab effectu suæ malitię vis illum diuina cōstringat, quia iam apparuit in carne,qui in peccati contagione ex carnis nihil habet infirmitate. Vnde sibi dr̃, Nunquid considerasti seruum meū Iob,&c. Iob dolēs interpretatur, dolens verò veraciter Christus dr̃,q portare dolores nostros, propheta attestante perhibetur. Cui ī terrā nullus similis est, quia oīs homo solūmodo hō est,ipse āt Deus,& hō. Qui bene seruus dictus est, quia formā serui suscipere dedignatus non est,sicut per Paulū dr̃, Qui,cū ī forma Dei esset,non rapinā arbitratus est, sed semetipsum exinaniuit,formā serui accipiēs,&c. De isto ergo seruo dr̃,ꝙ dedit terrā eorū hæreditatem Israel seruo suo. Vel ꝑ terrā eorū regum,f.dęmoniorū,intellige terrā viuētiū quā primò illi possederunt,de qua superbiēdo fuerūt expulsi. Hāc in hæreditate dedit populo suo.i.fidelib. Chrianis. Vnde hic ait gl. Per Israel seruū,intellige populū Christianū,cui data est promissio Iudæorū, Et est sensus. Prædicta beneficia ad literā cōtulit dñs Iudæis,sed terrā eorū dedit hæreditatē Israel seruo suo.i.ꝓmissiones terræ viuētiū Iudæis sub figuris factas dedit Chrianis, & hoc etsi videat de Iudæis dici, ad Christianos tñ ꝓpriè pertinet,quib. datur ꝓmissio illis facta.

Grego. 2. mor. cap. 22.

Esa. 53.

Phil. 2.

A *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri.* 2402

HIc assignat rationē, f.quare dedit terram eorum illis hæreditatē. Et quantum ad literam. Iudæi per aduersa multa,q̄ in Aegypto humiliter passi fuerant,meruerunt à Deo inde liberari, & promissiones factas patribus ipsorum assequi,vt hr̃ Gen. 15. Et istā rōnē hic assignat psalmista,d. Iō nobis terrā illorū dedit,quia in humilitate, qua premebamur in Aegypto, memor fuit nostri.i. promissionis factæ Abrahæ patri nr̃o.

B Mysticè aūt humilitas est duplex.f.virtutis,& afflictionis, vide ver. 616. 898. 1233. 1265 Humiliati aūt summè fuerunt Christiani in primitiua ecclesia,qa quasi oēs persecuti,& martyrizati sūt, q̄ afflictionis humiliatio ducit ad terrā viuentium, in tm̄ ꝙ etiam caput nostrū per hanc viam accepit gloriā. Luc. 24. Oportuit Chrm̄ pati,& ita īnare in gloriam suā,similiter & eius mēbra fideles, Act. 14. per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Et ideò hanc humilitatē cām esse hæreditatis ęternæ assignans ait, *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri.* Aduersa enim

C dantur iustis,vt æternaliter viuant, sed malis prospera,vt occidantur, vt oñdit Greg ver. 349. Et de ista humilitate dr̃, Qui humiliatus fuerit,erit ī gloria Vel pōt intelligi de humilitate, q̄ est virtus quæ propria est fideliū,qui Chrm̄ imitant,dicēs, Discite à me,q̄a mitis sū, & humilis,&c. Ista.n. humilitas palmā meret,q̄a oīs qui se humiliat,exaltabitur. Et hūc textū de hac duplici humilitate exponit hic glo. d. *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri* .i. in humilitate me

D ritoria,quæ propria est Christianis, vel in humilitate nostra, id est in deiectione nostra,& afflictione.

Humilitas duplex meretur gloriam.

Greg. 21. mor. cap. 4.

Iob 41.

Mat. 11.

Luc. 18.

Et redemit nos ab inimicis nostris. 2403

POnitur hic Dei pietas, & secundò eius largitas,ibi, Qui dat. Ista litera non potest congruè applicari ad liberationē,qua Deus liberauit Hebręos de manu Aegyptiorū. Ratio, quia secundū grāmaticos redimo componitur ex re, & emo

& emo,is. Et sic redimere est aliquid emere, pro precio aliquid dare. Deus aūt pro illa liberatione, noīe pcii nihil cōtulit. Refertur propriè ad redemptionem factā per Christum, qua suos redemit à diabolo i. iterum emit, quia non solum æquiualens precium dedit, sed ēt duplū, quinimo & sine proportione maioris æstimationis erat vita Christi, q̄ fuerit totum genus humanum. Vī igitur redēptio. i. iterum emptio non rōne duplicis actus emptionis, sed rōne duplicati precii, de quo d. Apost. Petrus, Nō corruptibili auro, vel argēto redempti estis, sed precioso sanguine, &c. Ex qb⁹ apparet q̄ perfectè nos Christus redemit, vide vers. 267. 431. 662. 794. 803. 897. 1271. 1844. 1882. 2214. Sed forte dices, Nūqd pater pōt dici redemptor, sicut & filius, similiter spiritussanctus? Hanc materiā tractans Magister li. 3. d. 19. dicit, quòd quamuis solus filius dicatur mediator, redemptor tñ aliqñ ēt pater, vel spiritus sanctus dr̄. Et hoc pp vsū ptātis, nō exhibitionem humilitatis, & obedientiæ. Nā s̄m ptātis simul & obedientiæ vsum filius propriè dicitur redemptor, quia & expleuit in se p quæ iustificati sumus, & ipsam iustificationē est operatus potentia diuinitatis cum patre, & spiritu sancto. Est igitur redemptor s̄m humanitatem, quia secundum eam, & in ea suscepit, & impleuit illa sacramenta, quæ sunt causa nostræ redēptionis. Propriè igitur solus filius dicitur redemptor.

Redimere est iterū emere.

1. Pet. 1. Christus nos redemit.

Quæstio. An redēptor dicatur solus filius.

Qui dat escam omni carni.

2404 Hic ōndit suam liberalitatē. Quantum ad literam spectat, *omni carni*, i. oī aiali, quod carne consistit, Deus dat escam, & cibum, quia fecit ex terra oriri quæ ad cibum sunt necessaria, vt habeē Gen 1. Dixit Deus ad Adam, Ecce dedi vobis oēm herbā afferentem semen super terram, &c. vt sit nobis in escā, & omnibus animantibus terræ, omnique volucri, &c. Et ista nominauit nomine carnis, qui a caro est illa, quæ indiget nutrimento pp consumptionem humidi radicalis, nō spiritus. Vnde angeli, quia carne carent, esca, & cibo non egent. Et hoc est, quod dicitur ps. 145. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hoīum, qui dat iumentis escā ipsorum, &c. & ps. 143. Oculi hoīum in te sperant dñe, & tu das illis escam, &c vel aliter, propriè loquendo, quia caro in singulari solum stat pro carne humana, vt dictum fuit vers. 8. iō hic per oēm carnē significat oē genus hoīum, per escam autem significat cibum illum spiritualē, qui est panis viuus. s. sacramentum Eucharistiæ, quod solis hoib. & Deum timentibus datur. s. ad salutem. De qua esca dicitur psal. 110. Miserator, & misericors dominus escam dedit timentib. se i vide ver. 1979. Vnde hic Aug. *Qui dat escam omni carni*. i. oī hoīum generi, non tm̄ Israelitarum, sed etiam gentium De qua esca dicitur, Caro mea verè est cib.

Caro significat hominē.

Esca dicitur Eucharistia

Confitemini Deo cęli. 2405

Hic, ex omnibus præmissis Deū laudandum concludit Et primo cōclusionem proponit, secundò ipsam declarat ibi, *Confitemini domino d minorum*. Vbi sciendum est, quantum ad literam, q̄ Deus dr̄ Deus cęli, quia ibi per singularem influentiam habitat, & ibi solū clarè videtur. Et pp hoc dixit Daniel regi Nabuchodonosor, Dan. 2. Est Deus in cęlo reuelās mysteria. Vel dicitur Deus cęli, quia ipse solus per seipsum cœlum fecit, quod inter effectus maior videtur, sicut artifex, posito, quod duas artes faciat, à nobiliori accipit nomen. Et iō cū inter oēs corporales effectus cęlum videatur nobilior, ab illo Deus denominatur. Magis autem mysticè sciendū est, q̄ triplex est creatura rationalis, quę dicit̄ cœlum, s. angeli beati, prædicatores, & iusti, & ipsi dęmones. Primò. n angeli beati dicti sunt cęli. De quibus orando Deo dicimus, Fiat volūtas tua, sicut in cęlo, & in terra. Vnde Greg. d. Per cęlos ii, qui in cęlestib. sunt conditi, angelici spūs possūt designari. Vnde, & in oratione nostra voce veritatis dicere instruimur, Fiat voluntas tua, sicut in cęlo, & in terra, vt sicut sicut volūtas Dei à superiore creatura agit̄, ita in nobis ēt ab humana infirmitate seruetur. De quib. dr̄, Tu fabricatus es cęlos, qui solidissimi quasi ęre fusi sunt. Secundò prędicatores

Cœlum multiplex.

Mat. 6. Greg. 27. mor. cap. 25.

Deus cęli qui dicitur. Grego. 9. mor. cap. 13. Grego. 2. mor. cap. 34.

tores, & Apostoli cęli dñi, Psal. 18. Cœli enarrant gloriam Dei. Vnde Greg. ait, Quid noie celorum, nisi celestis prædicantiũ vita signatur? de quibus per Psal. dr, Celi enarrant gloriam Dei. Tertio ipsi dæmones celi dñi, quia in cœlo aereo habitant. Vnde Greg. dicit, Cęlum verò aereum dicimus, vnde & aues celi nominamus. Et scimus, q immundi spiritus, qui de cęlo æthereo lapsi sunt, in hoc cęli, terræq; medio vagantur. Qui tanto magis corda hoiũ ad cœlestia ascendere inuident, quanto à celestibus per elationis suę immũditiam se proiectos vidẽt. Quia ergo à demonum potestate cõtra cogitationum nostrarum munditiam flamma liuoris irruit, de cœlo ignis ad nos venit. Quid ergo Deus celi, nisi Deꝰ beatorum angelorũ, quem ipsi adorant, Deus prædicatorũ quem ipsi predicant, Deus dęmoniorum, quem ipsi credunt, & formidant? Nam & dęmones Deũ esse credunt, & cõtremiscunt, vt dicitur Iacobi 2. *Confitemini* igitur *Deo cæli*. i. laudẽ date Deum celorum. i. angelorum, hominum iustorum & dæmoniorum.

2406 *Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius.*

Hic explicat, q loquitur nõ de diis gẽtium, sed de vero Deo, qui est Deus deorum, & dñs dñorum. Dr n. Deus deorum, vide ver. 2331 Dr ẽt dñs dñorum, vide ver. 1382. Dr in æternum mĩaeius, vide vers. 2380. Vel nĩa ista de Christo incarnato possunt intelligi, qui est princeps omnium regũ terræ, qui est rex regum & dominus dñantium, Apoc. 19.

PSAL. CXXXVI.

2407 *Super flumina Babylonis, illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui, Sion.*



VIc Psal. secundum multos nullus titulus pręmittitur. Sed in aliquibus Biblijs ponitur titulus iste, *Psalmus Dauid propter Hieremiam.* Et istum titulum etiam ponit Magister in gl. Et secũdum A Nicolaum, iste titulus appositus fuit ab aliquo expositore p p hoc q iste Psal. in sriia concordat cum lamentationibus Hieremiæ prophetæ, qui lamentatur captiuitatem Iudæorum à Chaldæis factam, & destructionem ciuitatis Hierusalem, & templi. Quod cõsimiliter iste Ps. facit. Hieremias n. illam captiuitatẽ vidit nõ solum spiritu, sed et corporaliter. Dauid aũt in spiritu prophetico illam præuidit, & istũ Psal. lamentationis pro illa cõposuit. Et sic iste Ps. literaliter lamentatur captiuitatem Hierusalẽ, & de- B struſtionẽ, quã Dauid futurã per Babylonios præuidit. Et sic Ps. iste diuiditur in duas partes, quia primo captiuitatis prædictæ ponitur lamentatio, secũdo ponitur Babyloniorũ aduersantium punitio, ibi, *Memor esto*, &c. dic vt Nic de Ly. Quantum vero ad sensum propheticũ, Psal. lamẽtatur captiuitatem, & peregrinationem prędestinatorũ quia in miseria vitæ præsentis peregrinãtur à patria cęlesti, & multis calamitatibus à malis premuntur. Quæ spiritualis captiuitas C directè figuratur in prædicta captiuitate Babylonica. Erant. n. duæ ciuitates opposita, s. Hierusalem, & Babylonia, Sed ciuitas Babylonię tenebat ciues Hierusalẽ captiuos & peregrinos à ciuitate sua Hierusalẽ. Sic & spiritualiter duæ sunt ciuitates, s. Hierusalẽ & Babylonia. Hierusalem aũt est ciuitas paradisi, qđ patet ex eius noie, nam Hierusalem visio pacis interpretatur, Babylonia aũt iste mundus cum delectationibus suis, quod patet ex eius noie, nam Babylon confusio interpretatur. Sic ergo ciuitas ista Ba- D bylonicæ ciues celestis Hierusalem tenet captiuos, permixtos suis ciuibus, quia mundus iste insimul continet bonos, & malos, & boni premũtur à malis. Et hoc est, quod plangit ps. cupiens ciues Hierusalem cœlestis (id est, prædestinatos) à malis huius mundi eripi, & ad celestem Hierusalem perduci. Et hanc esse intentionem ps. hic ostendit Aug d. Omnis catholicus scire debet, vnde ciues sumus, & vnde peregrinamur, & peregrinationis nostræ causam esse peccatum, reuersionis autem iustificationẽ gratiæ Dei. Duas aũt ciuitates permixtas sibi inte-

rim

rim corpore, & corde separatas, currere per ista volumina sæculorum vsque in finē Vna ciuitatū est, cuius finis est pax æterna, & vocatur Hierusalē, quæ visio pacis interpretatur. Altera est, cuius gaudiū est pax tpalis, quæ vocatur Babylonia, quæ interpretatur confusio, &c. Et gl. hic ait. Sicut. n. duę fuerunt ciuitates, s. Ærusalē, & Babylonia, quarum altera alteram afflixit, & captiuauit. Ita mō sunt duæ ciuitates, vna bonorum, & altera malorū, permixtæ quidem corpore, sed corde separatæ, s. Hierusalē, & Babylonia. Tenetur ergo Hierusalem captiua in Babylonia, sed nō tota, ciues. n. sūt beati angeli omnis miseriæ exortes, sed tenetur captiua ẜm hoīes prædestinatos ad gloriam, qui per peccatum captiui sūt & à patria peregrini. De ea igitur hic ꝑ peccatū captiua agit ps. Sunt ēt futuri ciues Hierusalē mēte, qui iam sunt ciues pdestinatione, sed adhuc corpore & corde sunt ciues Babyloniç, eiq; seruiunt. Habet n. Babylonia suos amatores consulentes paci tpali, & nihil vltra sperantes. Sed non sinit eos Deus finaliter perire in Babylone, quos prædestinauit, sed de istis non agit iste ps. sed solum de illis, qui iā mente, & cordis desiderio sūt ciues Hierusalē, licet corpore hic captiui teneantur. Intentionem mouet non conformari Babyloniæ, sed ad supernā Hierusalē suspirare. Quibus visis, accedo ad psalmi diuisionē. Diuidit iste ps. in duas partes, qa primò nos monet mala nostra flere, secundò pro malis Deum exorare, ibi, *Memor esto* Prima in duas, quia primò ponit ad fletū inductiua, secundò ponit quæ sunt fletus cōsolatiua, ibi, *Si oblitus*. Prima pars diuiditur in tres partes, ẜm ꝙ tres causas assignat ploratus iustorum, quoniā illi plorant primo ex affectione ciuitatis supernæ, secundò ex cōmixtione societatis ꝑuersæ, ibi, *In salicibus*, tertiò ex afflictione tētationis diuersæ, ibi, *Quia illic*. Quātum ad primū, sciendum, ꝙ amor habet virtutē vnitiuā, sic ꝙ amantē copulat amato, sic ꝙ amans aspectū amati semꝑ desiderat. Cū ergo iusti ament celestem patriā, iō illic esse desiderāt. Et sicut ibi mente conuersantur, sicut d. Apost. No-

Coloss 3.

A stra cōuersatio in cęlis est, sic & ibi realiter desiderāt esse. Et iō absentia taliter amati ad fletū ipsos inducit. Et hoc est, quod hic d. *Super flumina Babylonis, illic sedimus*, &c. Ad cuius euidentiā, sciendū, qnoīe fluuii in sacra scriptura denotat cursus vitę pręsentis, quę ad modū fluuii continuè vsque ad mare mortis decurrit, teste Greg. d. Quid fluuii noīe, nisi humani generis decursio designatur? q velut à fontis sui origine nascendo surgit, sed quasi ad ima defluens, moriēdo pertransit. Quod bene considerās illa sapiens mulier, dixit ad Dauid, Oēs morimur, & quasi aquę dilabimur super terram, q non reuertētur. Babylon autem, quę confusio interpretatur, significat vitam peccatorū, & mundanorum, quę tota confusione est plena. Quid ergo sunt flumina Babylonis, nisi fluxus labilis vitæ mūdanorum, qui nunq requiescit, & ad mare mortis ęternę perducit? Ille ergo sedet super flumina Babylonis, qui intra seipsū recollectus mente cōsiderat inquietū, & amarū statū vitæ mundanorum. Quod cum quis considerauerit, & recordatus fuerit quanta sit quies, quātaque gloria Sion, s. ciuitatis supernæ, dum se in Babylone videt peregrinum, statim ad fletum & lacrymas consurgit. Et hoc est quod notans ps. d. Super flumina Babylonis, &c. Ad istū intellectū hūc passum pulchrè hic exponit Aug. d. *Super flumina Babylonis*, &c. Flumina Babylonis sunt oīnia, quæ hic amātur, & transeūt: v. g. Amauit quis agriculturā, ipsam exercere, ipsam discere, ibi occupare aīum, inde accipere voluptatē, attendat exitū, & videat id qđ amauit nō esse fundū Hierusalem, sed fluuium Babylonis. Alius dixit, Magna res est militare, oēs agricolæ formidāt eos, qui militant, obsequuntur eis, tremūt eos. Si fuero agricola, timebo militem, si fuero militaris, timebor ab Agricola. O insane, in aliū fluuiū Babylonis te pręcipitasti. Et tum tu timeri vis à minore, times maiorē, pōt āt ipse maior fieri subito, ꝙ te timet. Aduocatū (inquit alius) esse, magna res est, potentissima eloquētia in oībus habere subiectos susceptos pendentes ex lingua diserti patroni sui, & ex eius

Fluuius significat vitā pręsentem. Gre. 33. mor. cap. 7.

B 2. Re. 14

C

Flumina Babylonis quot sunt.

D

eius ore sperantes vel dāna, *vel lucra*, vel mortem, vel vitā. Nescis, quot te miseris, alius est iste fluuius Babylonis. Et ꝙ multum sonat strepitus aquæ in saxa, attende quia labitur, percurrit, & fluit. Etsi attendis, quia labitur, & fluit, caue quia trahit. Nauigate, inquit alius, & negociari, magnum est scire multas prouincias, lucra vndiq; capere, non esse obnoxium in aliqua ciuitate alicui potenti semper peregrinari, & diuersitate negociationum animum pascere, & augmētis lucrorū diuitē remeare. Fluuius est & iste Babylonis. Lucra tua qñ stabūt? qñ securus eris ex ijs, quæ acquiris. Quāto eris ditior, tāto timidior, vno naufragio nudus existi, & rectè te plangis in flumina Babylonis. Alii autem ciues cęlestis Hierusalē, intelligentes captiuitatē suam, attendūt humana vota, & diuersas hominum cupiditates hac atq; illac rapientes, trahentes, & impellētes in mare, vident hæc, & non se mittunt in flumina Babylonis, sed sedent super flumina Babylonis, & flēt vel illos, qui rapiūtur, vel seipsos, qui in Babylonia detinētur. Vñ & dñt, Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuim⁹, dū recordatemur tui Sion. O sancta Sion, vbi totū stat, & nihil fluit. Ecce ergo inter flumina cōstituti, vix quisque raptus à flumine, si tenere potuerit lignū, euadet. Humilitati ergo in captiuitate nostra, sedeamus sup flumina Babylonis, non nos audeamus in illis fluminibus præcipitare, & sic fleamus. Sed vnde flere debes? Certè recordādo Siō Multi. n. flent fletu Babylonis, q. s gaudēt gaudio Babylonis; qui gaudēt lucris, & flent dānis, vtrūq; de Babylonia est. Sed tu flere dēs, sed recordando Sion. Et qñ tibi secundū Babyloniā bene est, oportet vt fleas, quādo aūt male, vt gaudeas. Sic. n. dicebat Apostolus, Col. 1. Et nunc gaudeo in passionibus.

2408 *In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.*

Salices significant bonos, & malos. Hic ostendit secundam causam fletus, s. rōne societatis peruersę. Vbi notandū, ꝙ salices duas habent conditiones, secundum quæ duo significant. Nā sunt magnæ viriditatis, & sic significant bonos, & sunt infructuosæ, & oīmodæ sterilitatis, & sic significant malos. Hic āt accipiunt salices in mala significatione, vt salices in medio Babylonis sint hoīes mali, & infructuosi, ꝗ mente in medio Babylonis i. in reb malis sunt profundati, quib. pdicatio nō sufficit, vñ & ab illis mysteria sacræ Scripturæ debēt abscōdi. Et hoc est ab eis organa pdicationis suspēdere. Quod facere docebat Saluator, d. Nolite sanctū dare canib. &c. *Mat 7.* Et ad istū intellectū hunc locū exponit Greg d. Infructuosæ quidē sunt arbores salicū, sed tñ tātę viriditatis sūt, *Greg. 33. mor. c. 6.* vt arescere, vel abscissæ radicitus, & pro iectæ vix possint. Vñ ī sacro eloquio salicū noīe aliqñ pro viriditate boni, aliqñ pro sterilitate reprobi designat. Nisi. n. electorū vitā ꝓ cōstātia suæ viriditatis exprimerēt, nequaꝗ de ecclesię filiis propheta dixisset, Germinabūt inter herbas sicut salices iuxta aquas. *Esa. 44.* Sanctæ n. ecclesiæ filii inter herbas sicut salices germināt, dū inter arescētē vitā carnaliū hominū multiplici numerositate, & perpetua mētis viriditate perdurant. Qui bene iuxta aquas germinare perhibentur, quia vnusquisq; eorum ad ubertatē fructuū pcipit ex doctrina sacri eloquii, quę tēporaliter percurrit. Et rursū nisi per sterilitē salicum vita peccantiū signaretur, nequaquam ex voce prædicantium contra Babyloniam diceret. *In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.* Babylonis quippe in medio salices inesse descrībunt, quia nimirū infructuosi quique, atque ab amore patriæ cœlestis totis viscerib. cordis in hac seculari cōfusione radicant. Vnde & prędicatores sancti in istis salicib. nō exercēt organa, sed suspēdūt, quia cū infructuosas mētes, ac reꝓbas aspiciūt, vi prędicationis suæ nō exhibēt, sed potius lugētes silēt. Istū ēt intellectū īducit hic Aug. d *In salicib.* &c. Habent organa sua ciues Hierusalem, s. scripturam sacram, promissa Dei, pręcepta Dei, meditationem quandam futuri sæculi. Sed cum agunt in medio Babyloniæ organa sua in salicibus eius suspēdūt. Salices ligna infructuosa, & hoc loco ita posita, vt nō aliqd boni possit intelligi de salicib. alibi forsitā potest,

medo

modo ligna intellige sterilia nasci super flumina Babylonis, & nullum fructum ferentia. Sicut sunt hoies cupidi, auari, steriles in opere bono, ita ciues Babylo niæ, vt et ligna sint illius religionis, ex istis voluptatibus rerum transeuntium pascuntur, tanquam rigata fluminibus Babyloniæ. Quæris fructum, & nusquã inuenies. Qñ tales patimur, versamur cũ eis, qui sunt in medio Babylonis, & exterioria Babylonis sunt, qui non tam in medio eius sunt, i. non tanta concupiscẽtia sæculi, & delectationibus obruũtur. Multi mali sunt, & in medio Babylonis sunt, & ligna sunt sterilia tanquam salices Babylonis. Qñ tales videmus, & tã eos steriles inuenimus, vt difficile appa reat in eis aliquid, vnde possint duci ad fidem rectam, vel ad bona opera, vel ad spem futuri sæculi, vel ad concupiscentiam liberationis à captiuitate mortalitatis, scripturas nouimus. Sed quare illas eis dicamus, quia in eis nullum fructum inuenimus, vnde suspiramus, auertimus ab illis faciẽ, & dicimus. Adhuc isti non sapiunt, quia quicquid illis dixerimus, sinistrum & aduersum habebunt. Et sic non disserẽdo circa eos scripturas, suspẽdimus organa nostra in salicibus. Non enim illos dignos habemus, qui organa nostra portent.

2409 *Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum.*

Hic ponitur tertia causa nos ducens ad fletum ex ratione tẽtationis diuersæ. Et diuidit in tres partes, quia ponitur primò malignorũ tentatio, secũdò tẽtationis expositio, ibi, *Et qui adduxerũt*, tertio tentationib. rñsio, ibi, *Quõ cantabimus*. Quantum ad primum sciendum, q peccatum aĩam facit captiuam. Nam captiuus dr̃ à capio, is. Vñ captiuus, quasi captus. Cũ ergo peccata peccatorẽ capiant, meritò ipse peccator captiuus dr̃. Prou. 5. iniquitates suæ capiunt impiũ. Et ps 77. Et tradidit in captiuitatem virtutes eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici, quia cũ quis peccato capit, virtus liberi arbitrii captiuatur, & omnis meritorũ pulchritudo dissipatur,

Captiuus dicitur q libet peccator.

Esa. 44.

E vt ibidẽ ait gl. Est & alia captiuitas peccati, s. fomes, & lex membrorum. Quę iõ captiuitas dr̃, quia nos ad peccati captiuitatẽ inclinat, De qua dicit Apost. Roman. 7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantẽ me in lege peccati. Fomes n. peccati, qui in membris nostris regnat, vt puta in oculo ad concupiscendum, in lingua ad loquendũ, in aure ad audiẽdum, quę nõ licet, talis, inquã, fomes, repugnat rationi. Qui fomes dr̃ lex, quia legitimẽ factũ est, vt, qui nõ obediũt suo F superiori, ei non obediat suũ inferius, s. caro. Supra te est dñs Deus tuus, infra te est caro tua. Serui ergo superiori, vt tibi seruiat inferior. Et ideõ, quia tu cõtẽ psisti superiorẽ, s. in primo parẽte, nunc torqueris ab inferiori, s. a carne, quę fomitem habet peccati te captiuũ ducẽrẽ, i. inclinantem in legem peccati, verba sunt Magistri in glo. ad Rom. 7. Ista est ergo peccati captiuitas, quę pessima est, vt si quis à diabolo liber à peccato captiuetur, inde ñ liber ẽ resilire non possit. Quod satis figuraliter oñdit ille vir bel G licosus Romanis infestus Annibal, de quo dicit Valer. li. 9 c. 2. q Annibal omnium captiuorũ pedestriũ Romanorũ primam partem pedum crudeliter abscidit, ut scilicet euadere possent. Pedes. n. quib. totum corpus geritur, est ipsa affectio nostra, qua totus interior regit hõ. Cuius prima pars, & anterior est ipsa libertas ad bonũ, quam suis captiuis abscidit diabolus, ne per se ad bonũ possint redire. Vñ aiẽ sic p peccatũ captiuitate insultãdo loqui, Solue vincula colli tui captiua filia Sion, q. d. Nõ potes p H te à captiuitate peccati redire. Si ergo peccatũ aĩam reddit captiuã, qui sunt captiuantes nos, nisi ad peccata inducentes, s. diabolus, & angeli eius? Vñ hic ait August. Facile potest demonstrari captiuos nõ esse. Non. n. respiramus iã in auras illius libertatis, non fruimur puritate veritatis, & illa sapiẽtia, q in seipsa manẽs innouat oĩa. Delectationib. tpalium rerum tentamur, & luctamur quotidie cũ suggestionib. illicitarum voluptatũ, vix respiramus, vel oratione captiuos nos esse intelligimus. Sed qui nos captiuos du-

Captiui sumus in hac uita.

Esa. 52.

Sap 7.

duxerunt? qui hoĩes, quæ gens, qui rex? A Diabolus aũt & angeli eius captiuos duxerunt nos, nec ducerent, nisi consentientes. Est aduertendum ergo quid est diabolo, & angelis eius interrogare nos captiuos. Interrogatio eius dæmonis est eius tentatio, quia tẽtamenta incipit ab interrogatione, vt nostris rõnibus illaqueemur. Sic.n qñ primos parentes tentare voluit, vt totũ genus humanũ captiuaret, ab interrogatione incepit, d. Cur pcepit vobis Deus vt non comederetis de oĩ ligno paradisi? &c. Sic ergo per interrogationẽ diaboli intellige eius tẽtationẽ, vt sit sensus, Dæmones, qui nos captiuos duxerũt, interrogauerũt, i. tẽtauerũt. B Et quid proposuerunt nobis in suis interrogationib. vel tentationibus, subdit, d. *Verba cantionum.* i. rõnes exultationis nostræ, vtputa, Quæ sunt rõnes, quare vos Christiani lætamini? Quæ cã exultationis vestræ? &c. vt clarius in seq. versic. exponetur. Dæmones n. qñq; per seipsos sic nos interrogãdo tẽtant, qñ in cordib. tales cogitationes immittũt. Intergogãt & per alios, qñ mali, qui sunt dæmonis membra, tales tẽtationes, vt nos ab amore Dei ad mundi voluptatem conuertãt. C Cum.n tales nos interrogãt, in quib. diabolus operat, intelligẽdus est ipse nos interrogare, q hoc in eis operatur. Quid aũt interrogẽt tentãdo, statim subdit. d.

8410 *Et qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion.*

HIc ponitur tentationis expositio. Vbi primo sciendum, ꝙ ista litera variatur. Nam aliqui codices habent, *Et qui abduxerunt.* Aliqui verò, *Et qui adduxerunt.* Et tñ vtrobique eadem captiuatio denotatur, nisi ꝙ in vno textu ponit terminus à quo, vt cum dr, *Et qui abduxerunt nos.* s. à societate angelorum. In alio verò denotatur terminus ad quem, vt cũ dr, *Et qui adduxerunt nos.* s. ad miserias huius mundi. Isti inquã interrogauerũt nos verba cantionũ. s. dicentes, *Hymnum cantate nobis de canticis Sion.* Sed qui sunt isti hymni canticorum Sion? Illi, s. pro quib. corde exultãt & cantant fideles, qui mente sunt ciues Sion, licet corpore habitent in Babylonia. Puta, exultant fideles de Christi incarnatione, de nostra per ipsum facta redẽptione, de eius resurrectione, de gloriæ æternæ promissione, & huiusmodi. Ista sunt illa cantica, in quibus ciues Sion exultant. Et de istis dæmones nos interrogant, & per sua membra ista nobis exprobrant, & nobis insultãt, dicentes derisoriè, *Cantate nobis Hymnum de canticis vestris* q. d. Vos exultatis de aduentu Christi, ostendite cãm exultationis, Quid boni attulit mundo aduentus eius, ostendite. Sic n istum passum exponit Aug. hic d. *Hymnum cantate nobis*, &c. Pagani pleriq; dicunt ista nobis, Exponite nobis rõnem quare venit Christus, & quid profuit Christus generi humano. Nonne ex quo venit Christus peiora sũt in rebus humanis q̃ fuerunt antea, & felíciores erant res humanæ q̃ modo? Dicant Christiani quid boni attulit Christus, vnde feliciores putemus res humanas, quia venit Christus. Putãt. n. tales, ꝙ si in voluptatibus, & vanitatibus mundi esset stabilitas & tpalium rerum vbertas, si in mundo oĩa delectabilia sine labore fluerent, ꝙ tunc felicia essent tpa, & magnã felicitatem in rebus humanis Christus attulisset. Quia vero per Christũ cedũtur iniquitates, vt, extirpata cupiditate, plantetur charitas, quia miscentur amaritudines vitæ tpali, vt æterna desideretur, quia erudiuntur in flagellis hoĩes paternã accipientes disciplinã, ne iudicium iam inueniant snĩam, dicunt, ꝙ nihil boni attulit Christus. Sed si tali incipias dicere, quãta bona fecit Christus ipse non capit. Proponis illis, ꝙ multi ꝑ aduentum Christi res suas vendunt, &, D distribuunt egenis, vt fiant ipsi pauperes, non necessitate, sed voluntate sequentes Christum, sperantes regnũ cœlorũ. Irrident isti nos, quasi stultos, d. Talia ergo sunt bona, quæ attulit Christus? talia sunt cantica Christianorum, vt per Christi aduentum perdat homo res suas, & cum egenis sit egens? Quid est ergo dicere, *Hymnum cantate nobis de canticis Sion*, nisi derisoriè dicere Christianis, Ostẽdite quid boni attulit Christus. Quæ sunt illa bona, quę speratis, quę nõ potestis ostendere? Nostra autem bona, quæ amamus,

Christi aduentus quæ vtilitas.

amamus, sunt manifesta. Ego aũt diligo habere filios, habere diuitias, habere honores, & dignitates. Ista.n. oculariter vñr ab oībus, palpanẽ manibus, &c. Sed talibus quid rñdeatur, audi quod sequitur.

2411 *Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?*

Boni audire non possunt verba malorũ, nec econtrario.

Gregor. 7. Mor. cap. 6.

Ps. 118.

HIc ponitur responsio dictis tẽtationibus. Vbi sciendũ, ꝙ sicut quilibet iustus verba praua, & malorũ non delectabiliter, sed cũ dolore audit, & illis aurẽ cordis nõ præbet, sic & mali verba bonorũ intelligere non pñt, nec illa audire delectabiliter. Vnde Greg. ait, Verba, moresq; carnalium, quasi cibum se nostris mentib. ingerunt, vt in delectationis vẽtre rapiantur. Sed electus quisq; insulsũ nõ comedit, quia prauorũ dicta, factaq; dijudicans, ab ore cordis repellit, ꝑ ꝗ & Ps. dicebat, Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed nõ vt lex tua. Sæpe aũt verba carnalium se importunè nostris auribus ingerũt, in corde bellũ tentationis gignũt, q̃ mẽ & rõ respuit, & lingua reprehendit. Sancti igitur viri cũ æternitatis desiderijs anhelant, in tanta altitudine vitæ se subleuant, vt audire iã quæ mundi sunt graue, ac deprimens põdus credant. Valde namq; insolens atq; intolerabile æstimant quicquid aliud nõ sonat, ꝙ intus amant. Consimiliter ergo dicendũ est de malis, & infidelibus, ꝙ audire fugiunt, quicquid intus nõ amãt. Cũ ergo solũ terrena, & transitoria diligant, æterna aũt non credant, hinc est, ꝙ oĩa, quæ terrenis voluptatibus contra dicunt, audire fugiunt, & detestantur. Illa aũt quæ quis audire detestat, quõ intelligere põt? Et hæc est causa, quare malignis, & obstinatis verbum Dei prædicare prohibemur à Christo. Nolite sanctũ dare canibus, &c. quia ipsum audiendo magis contẽnunt, & execrãtur. Et istã rationem assignat psalm. quare infidelibus non debemus cantare, vel exponere hymnum de canticis Sion, quia nõ sunt terra apta ad verbum Dei recipiendum, sed magis terra aliena, ideo in illis non fructificaret. Et hoc est, quod ait ps. eis respondendo, d. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* q.d. Vos estis terra aliena à verbo Dei, iõ verbum Dei non capitur in vobis. Ad istũ intellectũ hic loquitur Aug. d. Isti, qui captiuos duxerunt nos, quãdo intrãt corda hominum, & interrogãt nos per linguas eorũ, quos possident, & dicunt nobis, Cãtate nobis verba canticorũ, reddite nobis rõnem aduentus Christi, & quia aliã vitã volo credere, si doces rationem, quare mihi imperas, vt credã? Respondeo, & dico tibi, O homo, quõ vis vt cantẽ tibi, ꝗ plenus es malis cupiditatibus? Si dicam tibi spiritualia, non capis. Oportet vt exinaniaris, quo plenus es, vt possis impleri, quo inanis es. Non vis, vt dicã? nõ hono aĩo quæris. Non sic pulsas, vt tibi sit dignum aperiri. Non quæris, ꝗ discas, sed ꝗ reprehẽdas Babylonia te portat, Babylonia te continet, Babylonia te nutrit. Nõ nosti capere, nisi ꝗ fulget ad tẽpus. Quõ ergo cantabimus canticũ dñi in terra aliena? Seminare.n. semen bonũ in terra mala, non fructificat. Si.n. in partibus istis velis seminare zinzebrũ, vel piper, perdes labores, derisui eris, quia hæc est terra aliena ab illo semine. Si poma annicea plantare velis, nõ proficies, derisui eris, terra hæc est aliena. Sic & in proposito, illi infideles terra sunt aliena. Non q̃runt audire cãtica Sion, vt credãt, sed magis vt irrideant. Noli ergo facilè istis aliquid dicere, noli percutere organum vt sonet, sed potius suspende.

Mat. 7.

Fidei mysteria nullis nõ sũt prædicanda.

Si oblitus fuero tui, Hierusalem, obliuioni detur dextera mea. 2412

POnitur hic, quæ sunt fletus consolatiua, Quid aũt inter ærumnas vitæ præsentis nos cõsolatur, nisi spes cœlestis gloriæ, nisi præmiũ, quod ex nostris laboribus obtinere speramus? Qui.n. inter huius mũdi labores ad istud præmiũ oculos mẽtis non dirigit, fatigat, & deficit. Quod ps. cognoscẽs, proponit firmites inter huius mũdi aduersa oculũ cordis ad ipsam celestẽ Hierusalẽ dirigere. Vñ de illa cęlesti gloria inter aduersitates sęculi tria ꝓponit. Primò, ꝙ illa iugiter est meditanda, secundò, ꝙ illa bonis est ꝑdicanda, ibi, *Adhæreat*, tertiò ꝙ illa omni-

omnibus bonis est præponenda, ibi, *Si non proposuero.* Quantum ad primũ, sciendum, ꝙ diabolus per seipsum, & per sua membra nos interrogans, conatur, quantum potest, ab amore cęlestis Hierusalẽ nos abducere, & inducere ad amorẽ Babyloniæ, quod aliquando facit terroribus, & minis, quandoque verò adulationibus, & blanditiis. Iste autem confidẽs in Dei gratia, proponit se ab amore cœlestis Hierusalem nullo modo discedere, sed magis continuè illam in mentem habere, ꝙ si oppositum faciat, sibi malũ imprecatur, dicẽs, *Si oblitus fuero tui Hierusalem*, &c. Sicut n. cõsuetudo est iustorum, qui scientes innocentiam suam dicunt, Si hoc feci, vel illud, Deus confundat me, vel similia, vide sup. versi. 2330. Consimiliter nũc facit Ps. dicens, *Si oblitus fuero*, &c. Quid n. dexterę nomine, nisi uita æterna? quid sinistrę, nisi temporalis? Dextera nostra, vita ęterna, sinistra nostra, delectatio vitæ temporalis, ps. ergo non optans, sed magis prædicẽs, qd eis accidit, qui cęlestem Hierusalem voluptatibus mundi intenti, obliuioni tradunt, ait, *Si oblitus*, &c. *obliuioni detur dextera mea.* Et alia litera clarius habet, obliuiscatur me dextera mea. Vnde hic ait Aug. *Si oblitus fuero*, &c. Vehementer se constrinxit iste, d. *Obliuiscatur me dextera mea.* Dextera nostra vita æterna est, sinistra nostra, vita temporalis. Quicquid facis pro vita æterna, dextera operatur. Si autem in operibus pro vita ęterna factis immiscueris concupiscentiam vitæ tpalis, aut laudis humanæ, aut alicuius cõmoditatis sæcularis: cognouit sinistra tua. Et nostis pceptum Chri, d. Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. *Si oblitus*, inquit, *fuero tui Hierusalẽ, obliuiscatur me dextera mea.* Et verè sic contingit, prænunciauit, nõ optauit. Talib. n qui obliuiscuntur Hierusalem hoc contingit, quod dixit, obliuiscitur. n. eos dextera eorũ. Vita. n. ęterna manet in se, illi remanent in delectatione tpali, & faciunt sibi dextrũ quod sinistrum est. Interrogate ergo corda vestra, fratres, si desideratis bona Dei, si desideratis ciuitatem illam Hierusalẽ, si concupiscitis vitã æternã. Ois ista terrena fœlicitas, sinistra vobis sit Illa sit dextera, quã semper habebitis. Et si habueritis sinistram, nolite de sinistra præsumere. Nõne corripis eũ, qui de sinistra voluerit mãducare? Si mensæ tuæ putas iniuriam fieri manducare conuiuam de sinistra, quõ ergo nõ fit iniuria mensæ Dei, si quod dextrum est, sinistrum feceris, & quod sinistrum est, feceris dextrum? Quid ergo? De talibus dicit, *Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea.*

Dextera significat uitã æternam, et sinistra tẽporalem.

Matt. 6.

Adhęreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui. 2413

OStendit hic, ꝙ cęlestis gloria bonis est prædicanda. Ad hoc. n. principaliter linguã habemus, vt Dei laudes pronunciemus. Vñ qui laudes Dei nõ ꝓnũciat, linguã ab officio suo hẽt ligatã, qa non illa loquit̃ ad q̃ facta est. Sic ergo cõtingit, sicut iste ꝓnunciat, qa mutus fit, qui Dei memor non est, vel aliter, vt ꝑ linguã, qua manifestatur voluntas interior, intelligat̃ opera nostra: q̃ à voluntate bonitatẽ sortiuntur, vel malitiã. Per fauces aũt, quæ cibos deuorant intellige dęmones malos, vt cibũ deuorantes, vt sic sit sensus. *Adhæreat lingua mea faucibus meis*. i. oĩa opera mea adhærebũt deuoratori diabolo, qa per opera mea deuorabor à diabolo. & hoc, *Si non meminero tui*. s. Hierusalẽ. Quod iõ dicit, quia opera, quæ non fiunt amore cęlestis Hierusalẽ, adhęrent diabolo, & per illa meremur supplicium. Et iõ nota, ꝙ triplex est adhęsio, qua adhæremus diabolo. s. adhæsio carnalitatis, & luxuriæ, cupiditatis, & auaritiæ, ꝓsũptionis. & supbię. vide in dictionario, litera. Adhærere.

Adhæsio mala triplex.

Si non proposuero tui Hierusalem in principio lętitię meę. 2414

HIc ostendit, quòd cęlestis gloria omnibus bonis est præponenda. Non. n. sufficit recordari gloriæ cęlestis, nisi debitus modus recordationis obseruetur. Nam aliqua recordantur cũ odio, aliqua cum amore, aliqua cum tristitia, aliqua cum delectatione, & aliqua cũ delectatione maiori, & aliqua cum minori.

E e Delecta-

Delectatio aũt vera, in vero bono consistit. Cum ergo gloria cęlestis Hierusalem oĩa vera bona contineat, & summa bona, & oĩa penitus mala excludat: hinc est, q eius memoria plus, & super cetera bona mentẽ debet lætificare. Et hoc est, quod ait, *Si non proposuero tui*, &c. sub audi, *obliuiscatur me dextera mea*. Vnde Aug. Parũ est meminisse Hierusalem? Sed vide quo meminetis. Quędam.n.cũ odio meminimus, quędam cum amore. Cũ ergo dixisset, *Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea, adhæreat lingua mea*, &c. statim adiunxit, *Si nõ proposuero tui, Hierusalem in principio lætitia mea*. Ibi.n. est summa iocunditas, vbi Deo fruimur, vbi fraternitate cohærente, & ciuica societate securi sumus. Nullus ibi nos violabit tentator: nihil est ibi qđ delectat, nisi bonũ. Morietur ibi oĩs necessitas, orietur ibi summa fęlicitas. Ergo merito ĩ principio nostræ lætitię est præponenda. Et nota, q vera lætitia iustorum consistit in trib. inter q lętitia cęlestis Hierusalẽ est præponẽda. Est.n. lætitia iustorũ. Primò de Dei bonitate, qua Deũ cogitãt bonũ infinitũ, oĩb. paratũ in pmiũ. Vnde ps. 31. Lętamini in dño, & gloriamini oẽs recti corde. Cor.n. iusti dũ lætatur ĩ Deo, ampliat, sicut cõstrĩgitur tristitia. Sic.n. formaliter cor disponit, q pars superior est ampla, sed inferior stricta, q a de lętitia boni superioris dilatat, sed de lætitia boni inferioris cõstringitur, q a oĩa bona inferiora plus de anxietate, & tristitia cõtinẽt, q de lætitia. Et hinc est, q iusti, vt cõiter sũt lęti, q a lętãtur de vero bono, qđ nihil triste hẽt annexũ. Vnde ps. 149. Lętetur Israel in eo, qui fecit eũ. Secundò lętat de suę consciẽtiæ puritate, pp qđ dr Eccl. 3. Cognoui, q non esset, nisi lętari, & facere bonũ in vita sua. Sicut.n. peccator peccatis oppressus nunq verã hẽt lætitiã. Sic ẽcõtrario iustus à peccato alienus semper gaudet lętitia vera. Vnde Greg. exponit illud Iob 30. Sub sẽtib. delitias esse cõputabãt: d. Quia mali peccatorũ delectationib. pressi, ex affectu vitę præsentis, quã sini aspera q patiuntur ignoiãt. Lætant itaq;, sed sub sentibus, quia reb. q dẽ tpalib. gaudent, sed tamẽ

Gloria cęlestis om ne bonũ continet, & nullũ malum.

Lætitia vera consistit ĩ tribus.

Latitiã verã malis nõ hẽt.

Greg. 20. mo. c. 15.

E dum dispensare sine tribulatione eadem tpalia non valent, eo iure pungunt miseri, quo sub sentib. premuntur. Et hoc ipsum delicias æstimant, quia & dura quidẽ ex præsentis vitæ amore tolerãt, & tñ affectu nimiæ cupiditatis obligati, laborem eiusdem tolerantiæ voluptatem putant, &c. Sic ergo per oppositum iusti verã hñt lætitiã, dum puritate mẽtis fruuntur, pp quod ps. diuina insigni tus grãtia, d. Signatũ est sup nos lumen vultus tui dñe, dedisti lætitiã in corde meo. Tertiò lætantur de proximorũ pspertiate, vnde ps 47. Lætetur mõs Siõ. F Sion.n. specula ĩterpretatur, specula aũt est locus altus per contemptũ terrenorum, & aptus ad cõtẽplandum remota p considerationẽ futurorum bonorum. In illo aũt monte dẽt esse lętitia, & qes. In cacumine altissimorum montium non fiunt perturbationes ventorũ, & inũdationes aquarum, sed ibi est quies, & securitas. Et eodẽ modo est in mõte.i. in mente viri iusti. Quia mens sapiẽtis est sicut cęlum supra sphærã lunę, vbi non sunt peregrinę impressiones, quia cum G suis proximis cõcordiam habet, & de ipsorũ psperitate lætat. Peccatores à proximis diuisi patiunt alienationẽ mẽtis. Vnde quilibet iustus suo proximo dicere potest illud 1. Reg. 2. Lætata sunt ĩ salutari tuo. Inter istas tres veras lætitias prima, quæ est de Dei bonitate, cęteris est præponenda, q a cæteræ duæ ad ipsã referunt sicut ad finẽ, sicut & dilectio pximi & ẽt sui ipsius ad dilectionẽ Dei terminatur. Et sic illa sancta mulier Hester oẽm suã lętitiã ad Deũ referebat, d. Tu scis dñe, q nunq lętata es ancilla tua, nisi H in te Deus. Sic ergo lætitiã de Deo cęteris preponendam ostendit ps. d. *Si non proposuero tui in principio lætitia mea.*

Psal. 47.

Hest. 14.

Memor esto domine filiorum Edom, in die Hierusalem. 2415

HAec est secunda pars, in qua monet pro malis Deum exorare, vel (vt clarius dicam) contra malos. Et quatuor facit, quia primò contra malos Dei postulat iustitiã, secundo malorum explicat malitiã, ibi, *Qui dicunt*, tertiò ipsorũ ostendit

ostendit miseriam, ibi, *Filia*, quartò beatorum concludit letitiam, ibi, *Beatus*.
Quantum ad primũ, sciendum, quod Edom ipse est Esau frater Iacob, qui vocat⁹ fuit Edom propter cibum lentis rubrũ, quẽ coxerat frater suus minor. s. Iacob, quẽ Esau videns concupiuit, & pro illo habendo dedit ipsi Iacob primogenita sua, i. iura primogeniturae, quia ipse Esau quãuis simul cum fratre suo Iacob esset in vtero matris, tñ ipse Esau primò exiuit, & sic ad illũ spectabãt primogenita. s. patris hæreditas. Tñ ex pacto sic conuenerunt, quod Iacob daret illi cibum lentis, quẽ coxerat, & Esau dabat illi oĩa iura primogeniturae Et sic factum est, vt conuentione ipsorũ maior, s. Esau, seruiuit minori, vt hr Gen. 25. Ab illo ergo cibo lẽtis ruffo vocatus est Esau Edom, i. ruffus. Ex isto ergo nati vocati sunt Idumæi, qui sicut ipse Edom inimicabatur ipsi Iacob, sic & filij Edom, s. Idumæi inimicabãtur filiis Iacob, s. populo Israel. Et maximè in duobus õnderũt inimicitias contra filios Israel, s. in destructione ciuitatis Hierusalem, quia qñ rex Babylonis venit contra Hierusalẽ, ipsi Idumæi coniunxerunt se illi, & simul cum rege Babylonis captã ciuitatẽ Hierusalem funditus euerterunt, & templum. Secundò qñ finito tpe captiuitatis Babylonicæ rex Cyrus remisit Iudæos, dans eis liberã potestatem reędificandi Hierusalem, ipsi Idumęi quantũ potuerunt impedierunt Iudæos, ne ipsam ciuitatẽ reędificarent. Istorum ergo iniurias futuras tunc præuidens Ps. diuinam postulat iustitiã qua puniantur, dicens, *Memor esto, domine, filiorum*, &c. Vnde hic ait Gloss. Filij Edom, i. Idumæi, in destructione Hierusalem fuerunt coniuncti Babyloniis, ac ẽt fuerunt impedimento Iudæis reędificantibus Hierusalem post reditum de Babylonia. Est ergo sensus literalis isti⁹ versus, *Memor esto, domine, filiorum Edom*, idest, puni eos pro eo quod fecerunt in die Hierusalẽ, i. in die, qua cum Babyloniis euerterũt Hierusalem. Vel in die Hierusalem, i. in die, qua impediuerunt reędificationẽ Hierusalem. Vel aliter, & magis ad sensum propheticũ. Per Edõ, & Hierusalẽ duos populos intelligit, s.

Edom dictus est Esau, & quare.

Filij Edõ inimici erant filijs Israel.

A Iudæorum, & Christianorũ. Edom prior natu est populus Iudæorũ, sed populus Christianorũ posterior est, quia primo Iudæi, postea Christiani fuerunt. Vnde, sicut Edom maior filius factus fuit seruus minoris, sic Iudæi maiores natu, facti sũt serui Christianorũ. Vñ hic Aug. ait, Iacob, & Esau duo erant in vtero fratres, filii Rebeccæ, & Isaac, nati sunt ambo, vnus ad hæreditatẽ, alius ad exhæredationẽ. Fuit aũt hostis fratris sui iste Esau, quia pręuenit benedictionẽ eius filius minor. Et impletum est, qđ dictum B est, Maior seruiet minori. Maior erat populus Iudæorum, & minor tpe Christianorũ populus. Et videte quõ maior seruiet minori. Illi portant codices, nos viuimus ex codicibus ipsorum. Est ergo sensus: *Memor esto, domine, filiorum Edom*, idest, populi maioris natu, s. Iudęorum. Et hoc in die Hierusalẽ, quæ interpretatur visio pacis, idest, in die, qua visionem pacis dabis populo minori, s. Christianorum. Vel per Edom priorẽ natu, intellige omnes carnales, per Iacob verò minorem intellige spirituales, quia C prior est carnalis, postea spiritualis. Et tũc exponitur, vt statim expositum est.

Rom. 9.

Gen. 25.

Qui dicunt exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea. 2416

HIc explicat ipsorum crudelem malitiam. Vbi sciendum, quod secundum Grammaticos, inanio, is, idẽ est, qđ inane aliquid facere, annihilare, euacuare, deprimere, vel diminuere. Et cõponitũ cũ ex, & fit exinanio, iuis, i. valde annihilare, deprimere, &c. Vnde & Apostolus de D Christo dicit, quod exinaniuit semetipsum, formã serui accipiens, i. ex misericordia sua quoddã inane assumpsit, s. formam serui, s. naturã humanã, quæ est quoddam inane, respectu deitatis. Ad propositum ergo, qñ filii Edom erant coniuncti Babyloniis in destructione Hierusalẽ, hortabantur Babylonios, vt ipsam ciuitatẽ funditus destruerẽt, dicentes, *Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea*, idest, etiam fundamenta eius euertite, & dissipate. Mysticè aũt filii Edom, vt dictum est in præcedenti versic. Sunt

Exinanire qđ est.

Philip. 2

omnes mali, & carnales, qui ciuitatem Hierusalem.i.oēs bonos, qui sunt ciues Hierusalem conātur exterminare, & ecclesiam ad nihilum redigere, & ꝑcipuè eius fundamenta exinanire. Fundm̄ Hierusalē est Christus, fundamenta sunt Apostoli, dicente nobis Apostolo, Aedificati estis supra fundm̄ Apostolorum. Et isti fundm̄, quod est Christus, conati sunt exinanire, ipsum morti tradentes, fundamenta Apostolorum ipsorum persequentes. Hoc est ergo, quod filii Edō, .i.mali, & carnales, vel ipsi Iudæi de ecclesia primitiua dicunt, ***Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea.*** Et attende, ꝙ fundm̄ in singulari significat Christum: sed fundamenta in plurali significant Apostolos, & iā fundamentū, quā fundamenta Iudæi conati sunt exterminare. Vnde ꝙ fundamenta Hierusalem sint Apostoli, & fundamentum sit Christus, ostendit Greg. dicens. In scriptura sacra quid aliud fundamentum, q̄ prędicatores accipimus, quos dum primos in sancta ecclesia dominus posuit, tota in eis sequentis fabricæ structura surrexit? Vnde & sacerdos cum tabernaculum ingreditur, duodecim lapides portare in pectore iubetur. Quia videlicet semetipsum pro nobis sacrificium offerens pontifex noster, dū fortes in ipso exordio ꝑdicatores exhibuit, duodecim lapides sub capite in prima sui corporis parte portauit. Sancti itaque Apostoli, & pro prima ostēsione ornamenti lapides sūnt in pectore, & pro prima soliditate ædificii in solo fundamēto. Vnde Dauid propheta cum sanctam Ecclesiā in sublimibus Apostolorum montibus poni, ędificarique conspiceret, dicit, Fundamenta eius in montib. sanctis. Cum verò in sacro eloquio fundamentum in singulari ponitur, nullus alius ipse, quā dominus designatur, per cuius diuinitatis potētiā nutantia infirmitatis nostræ corda solidantur, de quo & Paulus ait, Fundamē nemo aliud ponere potest præter id qđ positum est, Christus Iesus. Ipse quippe fundamentum fundamentorum est, qa & origo est inchoantium, & constantia robustiorum. Istud ergo est illud fundamentum Ecclesiæ, quod Iudæi conabā-

E tur exinanire, & qñ post eius mortem, & resurrectionem Apostolis mandauerunt, ne in noīe Iesu Christi possunt populo prædicare. Quod præuidens psal. d. Qui dicunt, (.s. suis ministris.) Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea. Vel aliter: istum passum exponit Gregor. de Christianis, qui firmiter credunt, sed malè viuunt, quia malè viuendo, & fundm̄ fidei perdūt. Vnde ait, Nōnulli fidem medullitus tenent, sed moribus insequuntur, quod credulitate venerātur. Quibus diuino iudicio sępe cōtingit, vt per hoc, quod nequiter viuūt, & illud perdant, quod salubriter credūt. *Greg. 25. mo. c. 15.*

F Incessanter namque prauis actionib. se polluunt, & super hoc vindictā iusti iudicii retribui posse diffidunt. Et sępe cū bene viuere negligunt, & persequente nullo, vsque ad perfidiam delabuntur. Nam qui imminere districtum iudiciū non credunt, qui inultè se peccare suspicantur, quo pacto, vel esse, vel dici fideles possunt? Fidem quippe perdidisse est in incorrectis malis operibus digna supplicia reddi posse non credere. Quia ergo digna fidei opera seruare contēnūt, & fidē perdunt, quam tenere videbant.

G Super quos bene per psal. sub Hierusalē specie inimicorum destruentium verba memorantur, à quib. dr̄. ***Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea.*** Paulus namque ait, fundamentum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est, Xp̄s Iesus. Inimici ergo destruentes vsq; ad fundm̄ Hierusalē exinaniūt, qñ peruersi spiritus à corde fidelium, destructo prius ædificio boni operis, soliditatē quoq; exhauriant religionis. Sicut .n. supra fundm̄, fabrica, sic supra fidem opera construuntur. Vsque ad fundamētum ergo exinanisse, est euerso bene viuendi opere, et robur fidei dissipasse. *1. Cor. 3.*

H

Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. 8417

Ostendit hic malorum miseriā. Vbi aduerte, quòd sicut ecclesia, quandoque dicta est Hierusalem, quandoque filia Hierusalem, quandoque Sion, quandoque

doq; filia Sion, quia pp generationem A dr mater, sed pp successionem dr filia. Sic & congregatio malorum qñque dr Babylonia, quia ipsa, s. alios malos vt mater generat, & nutrit, qñque verò dr filia Babyloniæ, quia, s. à malis generatur, & nutritur. Sic ergo malorum congregationē hic filiam Babylonis nominat, quam miseram vocat, dicens, *Filia Babylonis misera*. Est ergo filia Babylonis malorum congregatio ex confusione vitiorum genita, quæ. s. solū tpalia, & voluptates in tpbus quærunt, in quibus multas patiuntur miserias. Quia non est aliqua temporalis voluptas, in qua si bene aduertatur, non sit maior B miseria & anxietas, q̄ delectatio. Cū ergo à maiori fiat denominatio ipsius, filia Babylonis ēt qñ est in flore suæ voluptatis, non beata, sed misera dēt nuncupari. Ad videndum aūt quāta sit miseria ēt in voluptate Babyloniæ admixta est considerandum, ꝙ multiplex est miseria, quæ omnis in felicitate filiæ Babylonis reperitur. Primò. n. est miseria naturæ, quia natura nostra statim orta miseriis est plena. Iob c. 14. Homo natus de muliere repletur multis mise C riis. Quod maximè verificatur de filiis Babylonis, qa vt dicit ibidē Greg. s. 11. mor. 26. Si n subtiliter consideretur oē, quod hic agitur, pena, & miseria est. Ipsi corruptioni carnis seruire ad necessaria, atq; concessa, miseria est, vt contra frig⁹ vestimēta, cōtra famē alimēta, cōtra æstū frigora requiratur. Quòd multa cautela custoditur salus corporis, ꝙ ēt custodita amittitur, & amissa cū graui labore reparatur. Et tñ reparata semper in dubio est. Quid hoc aliud, quam mortalis vitæ miseria est? Quòd amamus amicos, suspecti ne offendere valcāt, formidamus inimicos, atq; de eis securi non sumus vtiq;, quos formidamur, Quòd plerunq; inimicis sic fidēter qua si amicis loquimur: ꝙ amissa cęlesti patria, hō delectaē exilio, grauatur curis, & tñ cogitare dissimulat, ꝙ priuatus est interno lumine, & tñ ī hac vita diu vult perpeti cęcitatem suā. Quid hoc aliud q̄ miseria est? Et certū est, ꝑ tales miserias ampliores filia Babylonis patitur,

Miseria multiplex, scilicet natura, culpa & pena.

quàm Hierusalē ciues, pp qd de malis dr, In miseriis non subsistent. Secundò est miseria culpæ, quia ipsum peccatū miserā facit aiam, Prouer. 14. Miseros facit peccatum populos. Et hęc miseria consistit in multis, quia ipsum peccatū peccatorem annihilat. Ezech. 28. Nihil fact⁹ est. Quia peccatū est nihil, & nihil fiunt hoīes cum peccant, quia s. à verò esse elongantur, vt ait Aug. super Ioan. Quia semꝑ arguit, s. vermis conscientię. Hierem 3. Arguet te malitia tua, &c. Quia gra Dei priuat: Hierem. 5. Peccata vestra prohibuerunt bonū à vobis. Tertiò est miseria pęnæ, non solū temporalis, sed ēt æternæ, Soph. 1. Dies illa dies iræ calamitatis, & miseriæ, &c. Et talis miseria solū filiabus Babylonis cōpetit. Propter ꝙ vocāt Ps *Filia Babylonis misera*. Sequitur, *Beatus qui retribuet tibi retributionem, quam retribuisti nobis*. Quod sic intelligēdū est. Babylonia. n. (. s. mūdi confusio) nos paruulos ducit ad malum, quia mali parentes suis exemplis docent suos natos facere mala, q̄ ipsi faciunt. Hæc est ergo retributio q̄ nobis tribuit filia Babylonis. Sed beatus, qui eandē retributionē, s. modo opposito suis natis, suis cogitationibus retribuet, vt, s. eas à malo retrahat, & ad bonum reducat, ꝙ maximè in seq. versic. declaratur, cum dr, *Beatus qui tenebit*, &c. Vñ hic ait Aug. *Beatus qui retribuet tibi retributionem*, &c. Illā dicit infelicem: beatus aūt qui retribuet ei retributionem, quā retribuit nobis. Quærimus quā retributionē? Beatus (inquit) qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petrā, ipsa est retributio. Qñ. n. nati sumus, paruos nos inuenit Babylon ista, confusio sæculi D huius, & suffocauit nos diuersis erroribus adhuc infantes, & vanis oppositionibus. Natus (inquam) infans, sed futurus ciuis Hierusalem, & in prædestinatione Dei iam ciuis, sed interim captiuus ad tēpus. Quid. n. natus puer discet amare, nisi ꝙ insusurrauerunt parētes? Instruūt, & docent illum auaritiā, rapinas, mendacia quotidiana, diuersas culturas idolorū, & dæmoniorū remedia, illicita præcātationum & ligaturarum. Quid facturus est adhuc infans, anima tenera,

Filij sequuntur mores parentum.

tenera, attendens ad maiores quid agat, vt qđ eos viderit facere, hoc sequatur. Sic ergo Babylonia persecuta est paruulos tuos. Sed Deus dedit nobis agnitionem suam iam grandibus, vt non sequeremur errores parentum nostrorũ. Hæc est ergo retributio, quã eis retribuemus, vt sicut Babylonia paruulos nostros suis malis exẽplis allisit, sic & nos paruulos suos elidamus & occidamus. Qui sunt paruuli Babylonis? Certe nascẽtes malæ cogitationes, & cupiditates. Qñ.n. nascit cupiditas, antequam robur faciat aduersum te mala consuetudo paruula est. Ne ergo cupiditas nequam prauæ consuetudinis robur accipiat, elide illam. Ad petrã elide: petra aũt erat Christ9, &c. Hęc est ergo retributio, quam Babylonię debemus retribuere, s. vt sicut illa paruulos suos nutrit ad malũ, sic & nos paruulos suos (idest, vanas cogitationes) elidamus ad Christum. Et hoc est, qđ sequit, *Beatus, qui tenebit*, &c. Vel aliter, & clarius, secundum glo. Filia Babylonis est caro, quæ confusionem peccatorũ ingerit, cui digna retributio, vel recompensatio datur, vt sicut ipsa concitat ad vitia, sic ipsa repressa subdatur virtutibus.

2418 *Beatus, qui tenebit, & elidet paruulos tuos ad petram.*

Hic concludit bonorum regulam. Sẽtentiã enim istius versus satis patet ex dictis in præcedenti. Nota tñ, q læ do lædis cõponitur cum e, quod est extra, & fit elido, dis, e mutata in i, & est elidere idẽ quod valde, vel extra lædere. Et sic propriè eliditur quis, cum valde vel extra læditur. Cùm igitur vitia sint extranea à natura, cum vitiosus percutitur vel instruitur, vt in ipso vitia pereãt, tunc propriè eliditur, quia licet in exteriotibus (scilicet vitiis) percutitur, intus tamen reformatur. Sic ergo paruulos ad petram elidere est cupiditates malas, petræ (idest, Christi exemplo) à mente necare, vel separare. Vel paruulos suos ad petram elidere est omnes motus carnales propter Christum pęnitentia percutere, & refrænare, vel omnes suas cogitationes ad Christum petram referre.

Confitebor tibi, domine, in toto corde meo, quoniam audisti verba oris mei. 2419



Titvlvs istius Psal. est, *Psalmus ipsi Dauid*. Ex titulo apparet, quis auctor fuerit Psal. quia Dauid. Materia aũt ex titulo nõ apparet. Sed secundũ doctores hic Psal. est quædam gratiarum actio, quantum ad literam, quã fecit Dauid Deo, postquam liberatus fuit à persecutione Absalon filii sui, & in regnum suũ liberè restitutus est. Sic.n. Dauid cũ fugeret à facie Absalon filii sui, Deo promiserat se post liberationem facturum. Nam vt hr 2 Reg. 15. cum Dauid fugeret, Sadoch sacerdos ipsum sequebatur, portans arcam dñi. Cui dixit Dauid, Reporta arcam Dei in vrbem. Si inuenero gratiam in oculis dñi, reducet me, & oñdet eam mihi in tabernaculum suum. Si aũt dixerit: Non places mihi, pstо sum, qđ bonũ est faciat. Sic ergo postquã fuit in pace reductus, fecit qđ pmiserat, perrexit ad tabernaculum dñi ante arcã fœderis, & gratias agẽs de sua liberatione, ibi istum psal. fecit & dixit. Et secundũ istum modũ psal. iste diuiditur in duas partes, quia primò Dauid de sua liberatione Deo gratias agit: secũdò ad simile alios reges inducit: ibi, *Confiteantur tibi domine*, &c. dic vt Nic. de Ly. Quantũ verò ad sensum propheticũ, hic psal. est debita gratiarũ actio, quã Deo faciunt fideles, quia prius super flumina Babylonis stabant, & flebãt. Nunc aũt de medio Babylonis liberati, & illi parti cõciues effecti, q captiuata nõ fuerat, s. angelis, Deo gratias reddunt. Dicit ergo titulus, *ipsi Dauid*. Per Dauid enim Christus intelligitur, vt sępius fuit dictũ. Et est sensus, *ipsi Dauid* (.i. ipsi Christo) totus iste ps. dirigitur. Non.n. hic titulus indicat nobis materiam, de qua agit psal. sed tantũ cui cantatur, indicat. Quid autem agatur in toto psal. primus versus annunciat. Intentionem autem mouet ad laudem Dei. Quibus visis accedo ad psalmi diuisionẽ. Diuiditur ergo in partes duas; quia

quia primò ondit Dei beneficia sibi collata: fcdò ondit illa oibus esse cõia:ibi, *Cõfiteantur tibi.* Prima in duas, quia primò gratias se Deo acturum promittit: secundò modum gratiarũ apponit: ibi, *In conspectu.* Quantum ad primum, vide primam partē istius versus superius expositam, ver.91.1976. Notandum ēt, q confessio est duplex, confessio peccatorum, & confessio laudis. Quod hic ondit Aug.d. *Cõfitebor tibi,* &c. Cõfessio in scripturis duob. modis dici solet. Quia est confessio peccatorum, & est confessio laudis. Sed peccatorum confessionem omnes nouerunt, laudis autem pauci aduertũt. Nam ita nota est confessio peccatorum, vt in quocunque loco scripturarum auditum fuerit, Confitebor tibi, dñe, aut confitebimur: continuò iam cõsuetudo fit de confessione peccatorũ intelligendi, vt continuò manus currat ad pectus tundendũ: vsq; adeò non solent hoïes intelligere cõfessionē esse, nisi peccatorum. Sed nunquid & ipse dñs noster Iesus Christus peccator fuit, qui ait in euangelio. Confitebor tibi, domine pater celi, & terræ. Secutus.n. ait quid confiteretur, vt intelligeremus confessionē istam laudis esse, non iniquitatis, Confitebor, inquit, tibi, dñe, pater celi, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Laudauit Deum, laudauit patrem, quia non despicit humiles, sed despicit superbos. Et talem confessionem hic audituri sumus, cum ps.d. *Cõfitebor tibi.* Vel nota, q triplex est cõfessio, vide ver. 81. De confessione laudis, vide versic. 250. 836. 1236. Sequitur, *In toto corde meo.* Quid sit in toto corde Deo confiteri, vide vers. 1468. Vel aliter, in presenti vita sicut pceptum, quo precipimur Deum diligere toto corde, &c. nõ põt perfectè impleri pp corpus corruptibile quod aggrauat aĩam, vt ostendit Mag li. 3. d. 37. sic nec Deo toto corde confiteri. Sed hoc faciemus in patria vbi totũ cor igne diuini amoris erit succēsũ. Et hoc vult q ps. non dicit de præsenti, Confiteor, sed de futuro, *Confitebor tibi, d.mine, in toto corde meo.* Vnde hic ait Aug *Cõfitebor tibi domine, in toto cord. meo,* i. totũ cor meũ in arā

Confessio duplex. s. laudis et peccatorum.

Matt. 1.

A tuę cõfessiõnis imponã, holocaustũ laudis offeram tibi. Holocaustũ.n. dr sacrificium, vbi totum incenditur. Totũ cor meũ flãma tui amoris accendet, nihil in me relinquetur mihi, &c. Sequitur, *Quoniam audisti verba oris mei.* Vbi nota, q duplex est os, s. corporis, q co dis, vide ver. 2292. Hic autē loquitur de ore cordis, cui propriè est dñs. Nam nihil cor nostrũ longè facit esse à Deo nisi iniqtas In corde.n. habemus vocem, quam Deus exaudit, quã auris humana nõ nouit. Quid est ergo Deũ audire verba o-

B ris nostri, nisi Deum exaudire cordis nostri desideria? Quia ergo desideriũ suũ iustis dabitur. s. in penitentia, vt dicitur Prouer. 10. ideò quilibet beatus securè Deo dicet, *Audisti verba oris mei.*

In conspectu angelorum psallam tibi, adorabo ad templum sanctum tuum, & confitebor nomini tuo. 2418

Hic ostēdit modũ laudis, siue gratiarũ actionis. Et diuiditur in partes tres, q a ponit primò laudis formã, scdò

C laudis materiã: ibi, *Super misericordia,* tertiò laudis fructum, ibi, *In quacunque die.* Quãtũ ad primũ, sciendũ q solus mũdus, & purus Deum digne laudare potest. Qm, vt dicitur Eccl. 15. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et ideò, q Deum dignè vult laudare, vel ei confiteri puritatem angelorum sibi proponere debet pro forma, & illam imitari, vt dicat, *In conspectu angelorum psallam tibi*, vt sit sensus, secundum glo. In te laudã do, ppono mihi angelos, vt imiter eos, s. in ea puritate, qua te angeli cõspiciũt, & laudãt, s. vt in te solo illi acquiescãt,

D ego psallam tibi. Vel aliter. Nam psallere est actus quidã lætitiæ. Lætitia ãt est duplex, s. quædam de celestib. & supremis, quædam aũt de visibilib. & mundanis, Gaudet ergo coram mundo, q in terrenis lætatur. Gaudet coram angelis, qui in celestib. solum gaudiũ ponit. Et istum intellectum hic ponit Aug. d. *In conspectu angelorum psallam tibi,* non coram hominibus psallam, sed corã angelis. Nam psalteriũ meũ, gaudiũ meum. Si gaudiũ meum sit de inferioribus, co

Laudat Deum solus mundus.

Laudat Deũ corã angelos q gaudet de celestib.

ram hoībus est, si de superioribus, corā angelis est. Non. n. nouit impius gaudiū iusti. Nō est impii gaudere, d. dns Gaudet iniquus in pōpa, gaudet martyr in cātena Gaudet martyr cum tenetur, cū in carcere mittitur, cum ligatus producitur, cum in catasta leuatur, cum dānatur, cum flagellatur. In oīb. his gaudet, & hic corā angelis gaudet, corā angelis psallit. Vel aliter, per hoc vult ostēdere, ꝙ ad laudē conditoris ēt hoīes assumūtur cum beatis angelis, vt sit sensus. *In cō spectu angelorum psallam tibi.* simul cū angelis Et hoc ostendit Greg. super illo verbo Iob 38. Vbi eras cum me laudarēt astra matutina, &c. d. Quia. n. primo in tpe condita natura rationabiliū spirituum creditur, non immerito matutina astra angeli vocantur. Vnde matutina astra simul cum vespertinis redemptoris potentiam laudant, dū electi angeli, ēt cum redēptis in fine mundi hoībus largitatē gratię supernæ glorificāt. Ipsi quippe angeli, vt nos ad laudem cōditoris accenderent, orta per carnē luce clamauerunt. Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominib. bonæ voluntatis. Simul ergo nobiscum laudāt, quia redēptionis nostræ voces suæ exultationis accōmodant. Simul ergo laudant, quia dū nos conspiciunt recipi, hostiū suorū gaudent numerum reparari. Qui & fortasse astra matutina memorantur, quia sæpe ad exhortandos hoīes missi sunt, & dū venturū mane nunciant, ab humanis cordib presētis vitæ tenebras fugāt. Sed ecce angeli diuinam potentiam laudant, quia ipsa eos tātæ claritatis visio delectat. Nos aūt qui redimimur, sed tā corruptione carnis adhuc grauamur, donū, qđ pcipimus, qua virtute laudamus? Quō. n. valebit lingua dicere, ꝙ nō sufficit mens nostra sentire? &c. Vel aliter, ꝑ hoc vult Psalmista oēs Deū laudātes ad deuotionē adducere, ꝑ hoc ostēdēs, ꝙ nostris laudib. sēper angeli præsentes existant, & maximè illi, qui ad custodiā nobis sunt deputati. q. d. Si in conspectu alicuius hoīs qs peccare cauet, verecundiā timēs, quāto magis in pſentia beati angeli sibi ad custodiā deputati peccare erubescere dēt? Quod bene notat Ber. in

Isa. 48.

Hoīes cū angelis simul Deū laudant.

Gre. 28. mo. c. 14

Luc. 2.

E ser. de Quadr. d. In quouis angelo, ī quouis angulo reuerentiam exhibe angelo tuo, ne audeas, illo præsēte facere quod me pſente, non auderes Hāc ergo angelorū pſentiā notās d. *In conspectu angelorum psallam tibi Deus meus.* Sequit. *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Istud tēplū sanctū, ad qđ est orādū, est ipse Xps, in quo habitat oīs plenitudo diuinitatis corporaliter, q̄a de seipso ait, Soluite templum hoc, &c. vide ver 286 782 Sed templum, in quo debemus adorare, est cor nostrū. Vnde gl. *Adorabo ad templum sanctum tuum,* i. in tēplo sancto tuo, s in corde. Intra. n. nos est quo adorem⁹. Vn Apost. ait, Tēplū. n. sanctū Dei est qđ estis vos. *Et confitebor nomini tuo,* s illi noi, qđ Xpo dedit pater, qđ est super oē nomē, vt in noīe Iesu oē genu flectatur, cęlestium, terrestrium, & infernorum, &c. Ioan. 2.

F

Phil. 2.

Super misericordia tua, & veritate tua, quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum. 1428

HIc ostendit materiam confessionis, & laudis, quæ est misericordia, & veritas Dei. Quia misericors est suos prædestinando: verax autem, promissa adimplendo. Vel misericors, gratis peccata remittendo, verax (id est iustus) obstinatos condemnando. De hoc vide ver sic. 354. Vnde & hic August. dicit, *Confitebor nomini tuo, at hoc super misericordia tua & veritate tua.* In duobus istis confitemur, in tua misericordia, & in tua veritate. Misericordia peccatorem respexisti, veritate ꝑmissionem reddidisti. In tua ergo misericordia, & veritate confitebor tibi. Hostiam ergo pro viribus meis reddam. Quæ mihi donasti, confiteor, misericordiam in subueniendo, veritatem in iudicando. His enim adiuuamur à domino, his promeremur D-um. Meritò ergo vniuersæ vię domini misericordia, & veritas. Non sunt aliæ viæ, quib ad nos venit, non sunt aliæ viæ, quibus ad eum veniamus. Vel aliter, vt ista verba propriè Christo dirigantur, qui in redemptione nostra vsus est maximè misericordia, & veritate. Misericordia, dum misericorditer peccata nostra pertulit

G

Misericordia et veritas Dei.

H

in corpore suo super lignū crucis: iustitia aũt, dum diabolū non potestate, sed iustitia voluit vincere, vt ostendit Mag. lib. 3. dist. 19. Propter quæ nomen suum super oẽ aliud nomen magnificauit. Ad Phil. 2. Propter qđ Deus dedit illi nomen, qđ est super oẽ nomen, &c. Et hoc est, ꝙ hic subditur, *Quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum*, i. ꝑ misericordiā, & iustitiam, ꝗ fecisti, meruisti habere nomen super oẽ nomen magnificatum Et aduerte, ꝙ propriè in opere nostræ redemptionis Christus super oẽ magnificauit nomen suum. Vbi sciendum, ꝙ magnificentia differt à liberalitate. Quia liberalitas respicit sumptus moderatos, magnificētia verò sumptus magnos. Vnde sicut liberalitas est virtus medians inter auaritiā & prodigalitatē, sic magnificentia est virtus medians inter paruificentiam, & consumptionē. In magnis. n. sumptibus, q̄ sunt circa magna opera, cōtingit aliquos deficere, quia non intendunt, qūo magna opera faciāt, sed qūo in magnis operib. plus expendunt, ꝗ illa opera requirant. Et tales vocantur paruifici. Alii verò in magnis operibus plus expendunt ꝗ illa opera requirant, & tales vocantur consumptores. Alii vero in magnis operib. faciunt sumptus decentes. Et tales sunt virtuosi, & vocantur magnifici. Ista aũt magnificentia circa quatuor maximè operatur. s. circa Deum, circa cōitatem, circa aliquas personas in speciali, & circa seipsum. Circa quæ oĩa operatus est Christus magnificè in opere magnifico nostræ redēptionis. Primò nāq; magnificus operatur circa diuina. Iō dr̄ 4. Eth. ꝙ honorabiles sumptus, quos magnificus dēt facere, sunt circa Deū, Christus aũt magnificè operatus fuit circa Deū, quia factus obediens patri vsq; ad mortē, mortē aũt crucis. Secundò circa cōitatem, nā ipsa bona cōia quodāmodo diuina sūt, vt ostēdit Philosophus, ꝙ bona cōia habent aliquid simile Deo. Sic & Christus magnificos sumptus fecit circa cōitatem, quia non solū pro vna gente redimēda dedit preciū sui sanguinis, sed pro oĩbus, in cuius figura non in angulo orbis, sed ĩ medio fuit passus.

Quid est magnificentia.

Christus magnificus est.

A d. Psal. Operatus est salutem in medio terræ, vt. s. seipsum oĩbus cōicaret æqualiter. Tertio circa aliquas speciales personas operatur magnificus. s. circa personas dignas honore, magnifica facit. Sic & Christus personas dignas honore tunc maximè honorauit, dum Petro cōmendauit ecclesiā, Ioanni Mariā. Quartò circa personā propriam, quia magnificus in seipso talia operatur, per quæ ab illis magnificatur. Sic & Christus fecit. Quod. n opus pōt fieri maiori memoria dignum, ꝗ quod pro actualiter

B persequentibus, & crucifigentibus, patrem exorauit? Vnde hoc opus tm̄ magnificum circunstantiibus apparuit, vt ad Christi orationem vltra quinq; millia hominum cōuerterentur ad Christum, vt dicit Hiero. super Math Si igit Christus sic ĩ oĩbus magnificè est operatus, quid mirum, si magnificauit super oẽ nomen sanctū suum? Et sic verus Salomon, s. Christus, magnificatus est super oẽs reges terræ. Qđ prævidens psal. sibi. d. *quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum*. Vel magnificauit super

C oẽ nomen sanctum suum, qñ gentes ad fidem nominis Christi conuertit. Et nō solum gentes subiecit nomini Christi, sed etiam oẽs angelicas virtutes, vt in nomine domini Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestriū, & infernorum. *Philip. 2.*

In quacunque die inuocauero te, exaudi me, multiplicabis in anima mea virtutem. 2422

Hic ostendit fructum, & vtilitatem confessionis, & laudis diuinæ, q̄a per illā & vota nostra exaudiuntur, & in nobis virtus multiplicabitur. Vbi no-

D tandum, ꝙ aliqui inuocant Deū in die, & aliqui in nocte. Inuocat Deum in nocte peccator obscurus, & cupidus petēs terrena, quæ per noctē significātur. Sed in die inuocat iustus (q. dies, & lucidus dr̄) petens solum cælestia, quæ per diē intelliguntur. Et certū est, ꝙ tales semꝑ exaudiuntur, saltē ad vtilitatē, etsi non ad votū vide vers. 291. 514. 516. Vñ hic ait August. *In quacunque die inuocauero te*, &c quare? quia iam non peto felicitatē terrenam, nō fœcunditatē carnalem,

non

non salutem temporalem, non inimico rum subiectionem, non diuitias, nō honores, nihil horum peto. Ideo quid petat, insinuat, dicēs, *Multiplicabis in anima mea virtutem*. Multis namque modis est multiplicatio. Est n. multiplicatio terrenæ generationis, & in primam benedictionem nostræ naturæ q̄ audiuimus, Crescite, & multiplicamini, & replete terrā, & dominamini eius. Et ista planè multiplicatio fructuosa est, & nō venit nisi ex benedictione Dei. Iā quid dicam de aliis multiplicationibus? Multiplicatus est ille argento, ille auro, ille pecore, ille familia, ille possessionib. Ille his hoībus Multæ sunt terrenę multiplicationes, felicitas filiorum, quę ēt hoībus ipsa fœcunditas & multiplicatio q̄nque molesta est. Timent n. ne pauperes relinquantur, qui multi nasci potuerunt. Sollicitudo plerosq; ad impietatē cogit vt obliuiscerentur: ꝙ parentes essent, omniq; affectu humanitatis expoliati, vt exponerent filios suos, & eos facerent alienos, proiiceret, quę peperit, colligeret, q̄ non peperit, illa contemneret, alia diligeret, illa frustra mater carne, illa verior voluntate. Cum ergo sint multæ multiplicationes, & multa multiplicationum genera, quā multiplicationē quærit iste, qui dicit, *Exaudi me*. Audi quid petat, *Multiplicabis in anima mea*, non in carne, sed in aīa. Et ne fortè multiplicatio in aīa felicitatem terrenam significet, etenim curæ in anima multiplicantur. Multiplicatus n. vī in aīa, in quo ēt multiplicata sunt vitia. Ille tantummodo auarus est, ille tantum superbus est, ille tantū luxuriosus. Iste auarus est, superbus, & luxuriosus, multiplicat⁹ est in anima sua, sed malo suo. Multiplicatio ista egestatis est, nō vbertatis. Non talē multiplicationē quærit iste. Sed dicit. *Multiplicabis in anima mea virtutem*. Expressit votum ab oī confusione circuncisum: quia, *multiplicabis in anima mea virtutem*. Et hoc aūt ꝙ dicit virtutem in singulari, & non virtutes in plurali, intelligit virtutem charitatis, quæ oēm aliam virtutem continet, sine qua nulla virtus proficere potest. Vel virtutem humilitatis, quæ omniū virtutum est stabile fundm̄. Et dicit *multiplicabis virtutem*, quia virtutes crescunt in nobis, ad similitudinem arborū quæ crescunt in terra, vt ostendit Greg.

Multiplicatio multiplex.

Gen. 1.

Greg. 22 mor. c. 8.

E F

Confiteantur tibi, domine, omnes reges terræ, quia audierunt omnia verba oris tui.

Hic ostendit Dei beneficia oībus esse cōia, ꝑ quod suo exemplo cæteros ad Dei laudem inuitat Et diuidit in partes duas, quia primò per Psal. oēs ad Dei laudē excitantur, secundò quid in Deo laudare debeant declaratur: ibi, *Et cantent*. Quantum ad primum, inuitādo bonos ad laudem Dei, ipsos bonos dicit oēs, & dicit reges. Vocantur. n. boni oēs, qm̄ quod nihil est, numerum facere non potest Cum ergo mali propriè aliquid non sint, cum verò esse coniuncti non sint, sequitur quòd mali in numerò omnium propriè intelligi non debent, iuxta dictum Aug. super Ioan. dicentis, ꝙ peccatum nihil est, & nihil fiunt homines, cum peccant, vide vers. 908. & 970. Cum ergo dicit Psal. *Confiteantur tibi omnes*, per ly *omnes* solum significat bonos. Ad quod declarandum subdit, *reges*. Solum n. boni reges dicuntur. Rex n. dr̄ à rego, gis. Illi ergo solum propriè reges dn̄t, qui verè regunt, & principaliter seipsos. Ille autem solum verè regit, qui carnem spiritui subiicit, qui spiritum carni præponit. Est ergo sensus, *Confiteantur tibi, domine, omnes reges terræ*, idest, omnes, qui carnem bene regunt, & spiritui subdunt: illi tibi consentiunt, illi te laudant. Adhuc magis declarans, qui sint isti reges terræ, subdit, *Qui audierunt omnia verba oris tui*. Audire enim in scriptura idem est, q̄d obedire. Luc. 11. B. Beati, qui audiunt verbum Dei. Et statim exponit quid sit audire verbum Dei, dicens quod illi audiunt verbum Dei, qui custodiūt illud. Est ergo sensus. *Confiteantur*, idest, confiteantur tibi, & laudant te, *omnes reges terræ*, idest, omnes, qui seipsos, & carnem suam bene regunt Et qui sunt illi? subdit dicēs, *Qui audierunt omnia verba oris tui*, id est, qui obediunt omnibus verbis, & præceptis tuis. Et attende gratię Dei

2423

Boni soli nume rum faciunt.

G

Reges dicuntur oēs boni.

H

Audire idem est quod obedire.

Verba Dei pri⁹ Iudæis post ea toti orbi credita sũt. Dei communicationẽ. Nam ante aduentum Christi, verba oris Dei solis Iudæis credita erãt, sed post incarnationẽ Christi toti orbi fuerunt prædicata Quod in vellere Gedeonis satis expresse fuit figuratum, vt hic deducit Aug dicens, *Confiteantur tibi, domine, omnes reges terræ.* Confitentur tibi, cum te laudant, non terrena, sed te desiderant. Quid, n. reges terrę desideraturi sunt de terra, cum iam habeãt ipsius terræ imperiũ? Quicquid aliud desiderauerit homo in terra, vsq; ad imperium terræ, est desiderium eius Quæ altior in terra dignitas põt esse? Sed fortasse quanto alior, tanto periculosior est. Iõ quanto sunt in maiori felicitate terrena, tanto magis humiliati Deo debẽt.

Vellus Gedeonis quid significet. Sequit, *Quoniam audierũt oia verba oris tui.* Ante n, in sola gẽte Iudæorum erant oia verba oris tui Sed attende illum sanctum Gedeonem, & vide quale signum petiuit à dño, Ponam (inquit) vellus in area, compluatur vellus area sicca sit. Et

Iud. 6. sic factum est. Petiit rursus signũ, vt area tota compluta esset, & solum vellus siccum remaneret, & sic factũ est. Quid vobis vr, fratres? Area est orbis terrarum, gens verò Iudæa in medio orbe terrarũ habens gratiæ sacrm, non in manifestatione, sed in nube, tanquam in velamento, pluuia in vellere. Sed venit tempus quãdo reuelaretur pluuia in area, manifesta est non operta. Et sic, factum est qđ dictum est, *Confiteantur tibi, domine, omnes reges terræ, qui audierunt omnia verba oris tui.* Quia quod in Israel abscondebas, expresso vellere per orbem exiuit pluuia, Solus Christus suauitas pluuiæ.

2424 *Et cantent in vijs domini, quoniam magna est gloria domini.*

Hic ostenditur, quid Deum laudãdo cantare debeant. Et hæc sunt quatuor, quæ in Deo laudare debemus, s primò excelsam Dei gloriam in præmiatione meritorum, secundò veram Dei iustitiam in abiectione superborum, ibi, *Quoniam excelsus*, tertiò altam Dei potentiã in liberatione oppressorum, ibi, *Si ambulauero*, quartò latam Dei misericordiam in redemptionem captiuorum, ibi, *De-*

A *minus retribuet.* Quantum ad primũ sciẽdum ꝙ multiplex est canticum, s. canticum reuerentiæ, quo Dei laudanẽ mirabilia, de quo vide ver. 482 Canticum pęnitentiæ, quo expiatur immunditia, de quo vide ver. 1787. Cãticum prædicationis, quo expellitur ignorantia, de quo vide versi. 16. 3. Canticum charitatis, quo inflammatur, anima, de quo vide versi. 1792. Canticum malitię, quo effrenatur superbia, de quo vide ver. 653. Et est canticum lætitiæ, quo Dei recoluntur beneficia. Et de isto maximè iste versus intelligitur. *Cantica multiplex.* *Cantare lætitia.*

B Lætitia n. mentis, qua quis gratias Deo agens recolit eius beneficia, quidam canitis dr. C nius rõ est. Nam inter oẽs actus humanos, actus cantãdi requiris mentem lętam, & organorum debitã dispositionem. Vt ostendit Greg. dicens, Quilibet peritus cantandi artifex, artem cantandi explere non valet, nisi ad hanc huic ministeria exteriora cõcordẽt. Quia nimirum canticum quod docta manus imperat, cassato organo, propriè non resultat Nec artem flatus exprimit, si fistu *Grego. 1. mor. c. 5. in præfatione.*

C la scissa nimis stridet. Ex quibus apparet, quòd vt debitè Dei beneficium cantando recolamus, oportet quòd hoccũ debita mentis exultatione fiat, propter quod dicitur Psal. 98. Iubilate Deo omnis terra, cantate, exultate, & psallite. In quibus verbis considera in cantu gratiarum actionis triplicem lætitiam nobis debitam. Prima est lætitia mentis interioris, quæ notatur cum dicitur, Iubilate, Iubilus enim secundum Greg. dicitur quando ineffabile gaudiũ mente cõcipitur, quod nec abscondi potest, nec *Gre. 24. mor. c. 6.*

D sermonibus aperiri, quamuis quibusdã vocibus prodatur, quamuis nullis sensibus exprimatur. Sicut ecclesia ex natiuitate domini tantum gaudium concipiens, quòd nec tacere vãlet omnino, nec exterius perfectè ostendere diuersis melodiis cantando illud conatur exprimere, in nocte natiuitatis domini cantãdo illum versiculũ, Tanquã sponsus, &c. Et sic iubilus est cãtus lætitiæ cordialis de quo Tobiæ 13. Per omnes vicos eius cantabitur alleluia. Secunda est lætitia vocis, & oris, cum dicitur, Cantate, exultate, de qua dicitur, Exultabunt labia mea,

mea,cum cantauero tibi,Psal 88.Miseri cordias dñi in æternum cantabo. Tertia est lætitia operis exterioris,cum dr̃, Psal lite.Psallere.n.est cum psalterio canere, qđ fit per tactum manus quo significať
Psal. 12. operatio. Sic.n.dr̃, Cantabo dño,qui bo na tribuit mihi, & psallam nomini dñi altissimi. Ad propositum ergo vult ostē dere Psal. ꝙ laudando Dei gloriam exul tare debemus,cum dicit, *Et cantent in vijs domini*. Quasi dicat. Et exultent pronunciando vias dñi. Quæ ſūt sunt viæ dñi, nisi misericordia, & veritas? Vnde hic ait Aug. *Et cantent in vijs domini*. In quibus viis? In illis.s.de quibus dictum est, Vni uersæ viæ dñi,mĩa & veritas.Ament, & cantabunt. Nouimus viatores cantātes. Cantant.n.& lætātur,quia peruenire fe stinant.Sed quid cantando dicant,sequi tur,*Quoniam magna est gloria domini*. Et verè magna gloria dñi,quæ numerosita te ciuium nō angustatur,fine non termi natur,timore non vexatur.Quid est ergo cātere, *quoniam magna est gloria domini*, nisi læto aīo sperare nos ad gloriam dñi pertinere? Quia, vt dr̃,psal.149.Gloria hæc est oībus sanctis. Quid.n.est gloria mūdi respectu gloriæ Dei?Certè nihil, nisi quædam vmbra. Vnde Chrys.super Matt. Scis q̃a bonū est gloriari in terris. Per hoc intellige , ꝙ melius est gloriari in cęlis.Quantō.n.cęlum elatius est quā terra, tanto gloriosior est illa gloria quā ista. De magnis.n.thesauris bonorū, vel malorum,quasi modicum gustandū de dit nobis Deus in mundo, vt ex modico gustu bonorum vel malorum, verorum, bonorum,vel malorum plenitudinē cognoscamus.Ex quo apparet,ꝙ bona vitæ præsentis,sicut gloria, & huiusmodi, non dantur à Deo in hac vita, vt in eis quæramus satietatem, sed ad accendendum appetitum nostrum respectu futuræ gloriæ,qua satiabimur , ps.61.Satiabor cū apparuerit gloria. Meritò ergo cā temus,*Quoniam magna est gloria domini*.

2425 *Quoniam excelsus dominus , & humilia respicit, & alta à longe cognoscit*.

Excelsus est De'. HIc ostēdit, ꝙ debemus laudare Dei iustitiam, quæ abijcit superbos, & humiles recipit Consimilis sn̄ia hr̃ ver. 199. vbi dr̃,Quis sicut Deus noster,qui in altis habitat, & humilia respicit, &c. Excelsus dr̃ esse dñs, non solum loco,q̃a vbique est,totum replet,sed excelsus est potentia,scientia,iustitia, misericordia, super oēs Deos, vnde Psal.46. Qm̃ dñs excelsus est, terribilis , rex magnus sup omnē terram. Vnde de Deo dr̃ Iob 11. Excelsior est cœlo, profundior inferno, longior terra,& latior mari Quod dupliciter exponit Greg.dicens,ꝙ Deus cœlo excelsior,inferno profundior, terra lon- Gre. 10. mor. cap. 10. gior,mariq; latior esse describitur, tanto spiritualiter debet intelligi,quāto de eo cuiquam nefas est iuxta corporis lineamenta sentiri.Sed cęlo dr̃ excelsior,quia in circumscriptione sui spiritus cuncta transcendit . Inferno profundior, quia transcendendo subuehit.Terra longior, quia creaturæ modum perennitate suæ æternitatis excedit. Mari latior,quia rerum temporalium fluctus sic regens pos sidet,vt hos sub omnimoda potētię suę præsentia coangustando circundet. Consequenter alio modo exponit , dicens , Quamuis possint celi appellatione angeli,& inferni vocabulo dæmonia designari, per terrā verò hoīes,sed per mare peccatores intelligi. Est ergo Deus excelsior cœlo,quia ipsi quoque electi spiritus visionem tantæ celsitudinis perfectè non penetrant. Profundior inferno est,quia malignorum spirituum astutias longè subtilius quàm ipsi putauerunt iudicās damnat.Terra longior est,quia longanimitatē nostrā patientiæ diuinę longanimitatis exuperat, quæ & peccantes tolerat , & conuersos ad prǽmia remunerationis expectat Mari est latior,quia vbique facta peccantium retributionis suę præsentia occupat , vt & cum non præsens cernitur, præsens per iudicium sentiatur. Communiter alio modo exponit,dicens, Cuncta tamen hæc ad solum hominem referri possunt,vt homo sit cęlum , cum iam per desiderium summis inhæret. Ipse infernus ,cum tentationū suarum caligine perturbatus , in infimis iacet . Ipse terra,quia in bono opere fixæ spei vbertate fructificat.Ipse mare , quia in quibusdam trepidus quatitur,

tur, & aura suæ mirabilitatis agitaf. Sed Deus est excelsior cęlo, quia potentię eius magnitudine vincimur, etiam cum supra nosmetipsos eleuamur. Inferno profundior est, quia nimirum plus indicat quàm ipse se humanus animus intētione inuestigat. Terra longior, quia fructus vitæ, quos in fine retribuet, nequaquam nunc vel spes nostra comprehendit. Mari latior, quia humana mēs fluctuans, multa de iis, quæ futura sunt coniicit, sed, cum iam cernere, quæ æstimauerat, cœperit, angustatam in sua æstimatione se fuisse cognoscit. Excelsior ergo cęlo fit, cum ipsa in eum nostra contemplatio, &c. Ex quib. patet, quā multipliciter excelsus sit dńs Vnde Esa.6. Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatū. Et hoc est, quod modo ait ps. Quoniā excelsus dominus: Sequitur. Et humilia respicit, & alta, &c. Humilia namque respicit oculo misericordiæ, sic & humilitatem matris respexit, Luc.2. Quia respexit humilitatē ancillæ suæ, &c. Qui ergo volunt Deo respici, sint humiles. Non n. hic est humana conditio, vbi humilis despicitur, & aspicitur superbus, sed dominus humiles respicit. Si ergo aliqui alti sunt, & superbi, nunquid effugiūt aspectum Dei, vt non cognoscantur à Deo? Absit. Sed quia eos verè cognoscit, sed à longè, qa ipsi nō sunt cum Deo. Vnde hic ait Aug. Si qui se extulerint in superbia m, nunquid oculos Dei latere possunt, vt superbus dicat, Deus humilia respicit, ergo ego superbus, quod volo, facere possum? Non putes non videri, sed roga, vt merearis videri à quo tu ipse videris. Ipse.n alta à lōgè cognoscit, Facit ergo superbus, vt videatur à lōgè, non vt videatur. Tu.n. quando à longè vides, non bene vides, Deus autem etsi à longè te videt, perfectè te videt, & tecum non est. Hoc ergo superbè agis, non vt minus perfectè videaris, sed vt non sis cum illo, à quo videris. Erigat ergo se superb' quantum voluerit, certè in alto habitat Deus, in cęlo est Deus. Vis vt tibi propinquet? Humilia te. Nam tanto à te erit altior, quanto tu elatior, quia excelsa à longè cognoscit.

Superbos à longè cognoscit Deus.

A *Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me, & super iram inimicorū meorum extendisti manum tuam, & saluum me fecit dextera tua.* 2426

HIc ostendit, ꝙ debemus laudare altā Dei potētiam in liberatione oppressorum, & tribulatorum. Vbi notandum, ꝙ per tribulationem multoties intelligitur pęnitentia, quia illa est carni amara, & aspera, & ipsam tribulat: vnde de tribulatione, quæ est ipsa pęnitentia dicit Tob.3 In tribulatione peccata dimittis.
B Et in medio istius tribulationis debent peccatores ambulare, vt ad vitam gratię reducantur. Si.n. negociatores sęculi perambulant alta maris spacia, vt inter cęteros honestè possint viuere, quanto magis peccator per medium maris pœnitētiæ, & tribulationis debet ambulare, vt vitam spiritus acquirat, nec corā Deo & angelis eius confusio suæ nuditatis appareat? Ista n. ambulatio nobis Deū, qui est in vita omnium, sociat, & nos Deo. In cuius figura Christus resuscitatus, ꝗ est via, veritas, & vita, illis duobus discipulis, qui tristes, & tribulati ambulabūt,
C se sociauit illis d. Qui sunt hi sermones quos confertis ad inuicem ambulātes, & estis tristes? Pęnitens.n tribulatus ambulat, quia pęnitentia tribulationē peccati commissi requirit. Propter quod dr Eccl.7. Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentib. ambula, id est, cum pœnitentibus. Hæc enim ambulatio pęnitentię, quia est actus iustitiæ, nos iustos facit, & per consequens vitā animæ tribuit, & Deo reddit acceptos, pp quod dicitur psalm. 84. Iustitia ante eum ambulauit, & ponet in via gressus
D suos. Vbi glo. Hier Iustitia hominis est ambulare per pęnitentiam, vt s. per pœnitentiam puniat se malum & mortuū & faciat se bonum, & viuum. Qui enim peccata sua odit, iam incipit viuere, & similis esse Deo, quia illa odit, quę Deus odit. Fac ergo te similem Deo, ambula pęnitendo, & præpara ei viam in cōfessione peccatorum. Vnde Ioannes ait, Parate viam domino, scilicet pęnitendo, & confitendo. Considerans ergo psa. quòd ambulare per medium tribulationis

Tribulatio dicitur pęnitētia
Ambulatio pœnitētia.
Luc. 24.
Mar. 1.

nis,& pęnitentię,peccatorem viuificat, nunc ait, *Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me*. Et notanter ait, *in medio tribulationis*, quia tribulatio pęnitentiæ debet esse in discretione,ne scilicet sit remissa,quia non esset condigna, neq; nimis aspera, ne carnē extinguat, nō corrigat Vel aliter,per tribulationē intellige aduersitates quas iustis parat diabolus,vel mūdus, quę multoties peccatores reducunt ad Deū cognoscendū, & seipsos. Et per consequens in tribulationib. illis Deus tribuit vitā. Qualiter enim Paulus venit ad vitā spiritus? nōne per tribulationis mediū? Nā primò ad terrā fuit ꝓstratus,& cæcus effectus, & ex consequenti Deū cognouit, & fuit illuminatus. Electos.n. Deus aduersitatibus tribulat, vt ipsos ad æternā vitam perducat. Qđ ōndit Greg.d. Festina consolatio bonorū, est cōsideratus finis malorum. Deum.n.ex eorū interitu malū considerant, qđ euadunt,leue ęstimant, quicquid aduersum in hac vita patiunť. Eant nunc reprobi, & delectationū suarum desideria cōpleant,in finis sui damnatione securi sunt,quia mortē malè viuentes amauerunt. Transitorio hic verbere affliguntur electi,vt à prauitate flagella corrigant, quos paterna pietas ad hæreditatē seruat. Nunc etenim flagellatur iustus, & verbere disciplinæ corrigitur, quia ad æternæ hæreditatis patrimoniū seruatur. In suis aūt voluptatib. relaxatur iniustus,quia tanto ei tp̄e alia bona suppetunt, quanto æterna denegātur. Iniustus ad debitā mortē currens, effrenatis voluptatib. vtitur, quia & vituli,qui mactādi sunt, in liberis pastib. relinquuntur. At contra iustus à delectationis trāsitoriæ iocunditate restringiť, quia nimirū ad laboris vsum,& vitulus vitę deputatus,sub iugo retineť. Negant electis in hac vita bona terrena, quia & ægris,quib. viuēdi spes est, nequaquam cuncta,q̄ appetunt,conceduntur. Dātur aūt malis bona, q̄ in hac vita appetunt, qa & desperatis ægris oē, qđ desiderāt, non negant. Perpendāt igitur iusti,quæ sunt mala,q̄ iniquis ꝑmanent,& nequaquā eorū felicitati inuideant,q̄ ꝑcurrit. Quid est, ꝙ de eorū gaudijs admirētur,

Aduersitas ducit ad vitā, ꝓsperitas ad mortē æternam.

Greg.21. mor.c.4.

E quā & ipsi per iter asperū ad salutis patriā,& illi,quasi per amęna prata ad foueā tendunt? Hæc ergo oīa considerans psal.s.ꝙ per tribulationes vitę pręsentis acquiritur ęterna vita,ait,*Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me*. Qđ non sic est intelligendum:Si fortè euenerit mihi tribulatio aliqua, inde me statim liberabis. Sed ꝙ ꝑ illā tribulationē viuificabis me,s.ad vitā perduces æternā. Quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnū,Act.14: Sequiť, *Super iram inimicorum meorum extendisti*

F *manum tuam*. Qđ sic intelligitur,quia ꝑsecutores martyrum, vt erant Romani, Gallici, & Germani, Deus potestate sua conuertit,vt modò martyres inquirant, & ipsos venerentur. Aliquos aūt in suo errore permittens illos potestate manus tuæ amplius vindicas, quia tuis intulerunt mala tp̄alia, ipsi aūt patiūtur æterna. Vnde Psal.54.dr̄,ꝙ extendit manum suā in retribuendo. Sequitur, *Et saluum me fecit dextera tua*. Vbi nota,ꝙ alia est salus dexteræ,& alia sinistrę. Nam salus dexteræ est salus æterna,salus verò sini-

G stræ est salus tp̄alis. Salus dexterę datur electis,sed salus sinistræ,reprobis, Vnde hic air Greg Est quædam salus in dextera Dei, & est quædam salus in sinistra. Salus.n.carnalis, & temporalis sinistra est,salus aūt æterna cum angelis in dextera est Iō in ipsa immortalitate positus Christus, dicitur sedere ad dexterā Dei. Non enim habet in seipso dexterā, aut sinistram Sed dextera Dei dicitur felicitas illa,quæ quoniam oculis ostendi nō potest,tale nomen accepit. Hac dextera saluum me fecisti, non secundum salu-

H tem temporalem. Aliquādo ergo Deus non saluat in sinistra sanctos suos, sed semper saluat in dextera. Impios autem plerumq; saluat in sinistram, sed non saluat in dexteram. Et ideo dicit Ps.15. Delectationes in dextera tua.

Salus alia dextera,alia sinistra.

Dextera Dei quid sit.

Dominus retribuet pro me, domine misericordia tua in sæculum,opera manuum tuarum ne despicias. 2427

HIc ostēdit, quòd laudare debemus, latam Dei misericordiam in redemptione captiuorum, Homo enim sponte

Retribuit pro nobis, Christus moriendo. te sua peccauit, sed quid pro peccato Deo redderet, non habebat. Et sic iustificari per se vel saluari non poterat. Nā vt dicit B. Anselmus, primo, cur Deº homo, ca. 25. Si homo iniustus dr, qui non reddit homini, quod debet, quanto magis iniustus est, qui Deo non reddit, qđ debet? Deducit aūt ibi Anselmus multipliciter, quō homo pro peccato suo nullatenus Deo satisfacere pōt, quia nō potest pro peccato aliqđ æquiualens (aliās indebitum) reddere. Cum ergo nō remittatur peccatum, nisi reddatur ablatum, hinc est, ꝙ nolens despicere opus manuū suarum. i. hoīem, quē suis manibus formauit, misericordia motus pro peccato hominis voluit satisfacere, qn filiū suū misit in carnem, qui vitam suam prætulentem in bonitate malitiæ oīum peccatorum et possibilium, non debitam mortem, quia nullum in eo fuerat peccatū, pro peccatis nostris dedit in mortem. Et sic pro nobis Deo retribuit, quod nos retribuere non valebamus. Et hoc prauidens Psal ait, *Dominus retribuet pro me*. s. vitam suam pro me dando in mortem. Et hoc non fecit ex debito, sed solum ex misericordia, quę per oē sæculum durat, quia eius passio oībus electis vsq; ad finē sæculi applicatur. Et sic misericordia eius, qua pro nobis passus est, vsq; in finē saeculi durat. Et hoc est qđ ait, *Domine misericordia tua in sæculum*. Ex quo per effectū ostendit, quantum humanam naturā dilexit, quia nec ipsam peccātem penitus abiecit. Et hoc est qđ ait, *Opera manuum tuarum ne despicias*. Vnde hic ait Aug. Retribuit ꝓ nobis Deus gratias misericordiæ ip sius. Nihil debebat ipse, pro se nō

Ps. 137. reddidit, sed pro nobis. Ecce (inquit) venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquā, i. nullum peccatū in me inuenit, quare me occidat Sed, vt sciant oēs, qm volūtate, non necessitate patior, Surgite, ait, eamus hinc. Quid est, Surgi-

Ioan. 14. Mat. 14. te, eamus hinc? hoc est, non necessitate, sed voluntate patior, reddens quod non

Quæstio. Ad impossibile qs obligatur. debeo, &c. Sed hic multi simplices dubitāt, oēs leges clamāt, ꝙ nullus ad impossibile pōt obligari. Si ergo post peccatū homo de peccato suo Deo satisfacere non valuit, quō ergo ad satisfactionem

A erat obligatus? Non n. aduertunt, ꝙ impossibilitas faciendi illud, ad quod quis tenetur, prouenions ex culpa propria, obligationem nō absoluit, sed magis culpam auget, vt clarè exēplo ostēdit Anselmus, primo, cur Deus homo, ca. 25. Vbi discipulo quærenti. Si quis reddere non potest, qđ debet, qūo iniustus est? Rńdet Anselmus, Si nulla est in illo causa impotētiæ, aliquatenus excusari pōt, sed si in ipsa impotentia culpa est, sicut nō leuigāt peccatū, sic non excusat non reddentem debitū. Nā si quis iniungat opus ali

B qđ seruo suo, & præcipiat illi, ne se deijciat in fouea, quā illi monstrat, vnde nullatenus exire possit, & seruus ille contēnens mādatum, & monitionem dñi sui, se in mōstratam deiiciat foueam, vt nullatenus possit opus iniunctū efficere putasne illi aliquatenus impotentiā istam valere ad excusationē, cur opus iniunctū non faciat? Et rńdet discipulus, Nullo modo, sed potius ad augmentum culpę, qm ipse impotētiam illam sibi fecit. Du

C pliciter namq; peccauit, & quia qđ iussus est facere, non fecit, & quod præceptū est, ne faceret, fecit. Ita est in proposito, quia homo spōte se obligauit illi debito, quod soluere non potest, & sua culpa deiecit se in hāc impotentiam, vt nec illud possit soluere qđ debebat ante peccatū. i. ne peccaret: nec hoc, quod debet, quia peccauit, inexcusabilis est, &c.

PSAL. CXXXVIII.

D *Domine probasti me, & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam.* 2428



Titulus huius Psalmi est, *In finem Psal. Dauid*, Hic titulus ex supradictis multoties patet. Sed non patet ex eo materia Psal. Notandum ergo ꝙ secundum doctores iste Psal. vř esse quædam Dei laus, & confessio ex consideratione diuinæ immensitatis, quæ à nobis cōprehendi nō pōt, sed neq; sine magno labore aliqualiter cognosci. Quæ diuinæ maiestatis

iestatis immensitas quãuis in scriptura sacra multoties contineatur, tñ sub velamine diuersarum figurarũ ponit,& non expresse. Iõ post peccatũ à primis parentibus cõmissum,multũ laborare oportet ad ipsas scripturas intelligendas. Et hoc est, qđ ipsi Adæ Deº dixit,Gen.2. In sudore vultus tui uesceris pane tuo, i. cibo sãctarũ scipturarũ. Ex primo.n.peccato huic pœnæ subiicimur, quod in sudore vultus, & magno labore manducamus panẽ nostrum, de quo in euangelio dñs ait, Ego sum panis viuus,qui de cœlo descendi. Hic panis in ꝓphetis est velatus, sed in euãgelio est reuelatus. Inest tñ labor ẽt nũc ad intelligẽda mysteria eius. Loquitur aũt in hoc Psal.totus Christus .s.caput,& mẽbra,s.caput,quod iã ascendit in cęlum,& membra,quæ adhuc peregrinantur in terra. Quantum verò ad membra,loquitur in persona superioris captiui, qui iam spe liberatus memor suæ discessionis,in qua Deum latere nõ potuit, & in qua secuta est eum manus dñi,deliberat vlterius non esse fugiendũ ab eo,sed ad eum per eũ,ab irato ad placatum accedere. Intentionem mouet,vt considerata immensitate Dei, q̃ nullus fugere põt, humiliter ad eum per eũ accedamus. Quibus visis,accedo ad Psalm. diuisionem. Iste ergo Psalm.diuiditur in partes duas, quia Psal. primò describit diuinæ maiestatis eminentiam, secundò humiliter consurgit ad eius reuerentiam,ibi, *Quia tu possedisti*. Prima in duas, quia primò describit diuinæ sapiẽtiæ profunditatem,secundò diuinæ pręsentię immensitatẽ,ibi,*Quo ibo*. Prima in duas, quia primò ostendit diuinæ sapiẽtię plenitudinem,secundò concludit ipsam à nobis incomprehensibilẽ,ibi,*Mirabilis*.Circa primũ de diuina scientia ad ostendendum eius immensitatem quatuor ostẽdit,primò ꝙ cognoscit oĩa Christi mysteria,secundò ꝙ cognoscit oĩa nostri cordis secreta,ibi,*Intellexisti*,tertiò ꝙ præcognoscit oĩa futura, ibi, *Et omnes*, quartò ꝙ cognoscit oĩa nr̃a delicta, atq; peccata,ibi *Ecce domine*. Quantum ad primum, sciendum ꝙ in isto versiculo loquitur Christus vt caput ecclesiæ Deo patri,quem dominum vocat. In Christo enim est duplex natura, s.Dei, & hominis. Inquantum Deus, non habet dñm, quia oĩs dñs non est maior seruo,sed sic habet patrem. Inquantum verò homo, i.rõne humanitatis assumptæ, sic patrẽ non habet,sed dñm, quia sic ipse minor patre. In forma ergo serui,vel humanitatis assumptæ, Deo patri loquitur, d. *Domine,probasti me*. Et aduerte,ꝙ aliter ꝓbat Deus,aliter probat homo. Homo n. aliquid probat ad hoc vt de illo acqrat notitiam,quam prius nõ habebat, Deus verò,qui oĩa nouit,antequam fiant,non sic probat, vt accipiat notitiã de aliquo sibi incognito, sed vt alii accipiant de illo notitiam,quam prius non habebant. Sic n.dr̃ & aliquid de nouo cognoscere, qñ illud aliquos cognoscere facit. Sic.n. dixit Abrahæ, Nunc cognoui,ꝙ timeas Deum,i.alios cognoscere feci. Vnde hic ait Aug. *Domine,probasti me, & cognouisti me*,non quia non nouerat,sed quia notã aliis fecerat. Item notandũ,ꝙ licet Deus eodem modo oẽs hoĩes, probet, scilicet per aduersitates, & pœnas, non tamen eodem fine, quia aliquos probat vt purget, aliquos vt ampliori merito clarificet,vt ostendit Gregor.d. Quasi aurum, quod per ignem transit probantur animæ iustorum, quibus exustione tribulationis, & subtrahũtur vitia,& merita augentur. Nec elationis fuit, quòd sanctus Iob in tribulatione se positum auro cõparauit, quia qui Dei voce iustus ante flagella dictus est,non idcirco tẽtari permissus est,vt in eo vitia purgarẽtur, sed vt merita crescerent. Aurum verò igne purgatur. Minus ergo de seipso æstimauit ipse,quàm erat,dum tribulationi traditur,purgari se eredidit,q̃ in se purgandum alqud non habebat. Sed nullo istorũ modorum probatus per aduersa fuit Christus. Nõ quidẽ vt purgaretur, quia nihil purgandũ habebat, nec vt meritis cresceret,quia in gratia proficere nõ poterat,qui à principio habuit gratiæ plenitudinem. Sed ideo probatus, vt aliis sua virtus patefaceret,quæ ante ꝓbatione erat incognita. Sic.n.de Christo dicebãt Iudæi, vt habetur Sap.2. Contumelia & tormento interrogemus illum, vt sciamus reuerẽtiam illius,& probemus patien-

Ioan.6.

Christus patrẽ habet vt Deum, & dominum habet vt homo.

Gen. 22.

Probat Deus tã Bos mul tipliciter.

Gre. 16. mor.cap. 16.

patientiam eius, morte turpissima condénemus eũ De probatione & tentatione, qua Deus iustos probat, vide versic. 368. Sequit, *Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam.* Per sessionem.n. intelligit humilitatẽ suæ passionis, quia hõ sedendo minor apparet. Sic & Chrs per humilitatẽ passionis minoratus videbatur. Quid est ergo Christum dño dicere, *Tu cognouisti sessionem meam*, &c. nisi, Tu cognouisti passionẽ meam? Non solum eo mõ, quo oĩa tam bona q̃ mala nuda sunt oculis eius, sed cognitione approbationis, qua mala nõ cognoscit. Vñ hic Aug. *Tu cognouisti sessionem meã*, &c.i. Tu voluisti, tu approbasti, ẽm voluntatẽ tuã factum est. Vel aliter, vt totũ legatur ex voce mẽbrorũ, quia sicut Christus sedit per passionis humilitatẽ, sic & iusti in aduersis & tribulationib. sedent, & humiliantur, & ex hoc resurgunt in spẽ vitæ beatæ. Similiter & oẽs pœnitẽtes sedent per humilitatẽ confessionis, & patiẽtiæ, sed resurgũt per iustificationẽ à peccatis. Vnde hic ait Aug. Si aũt hoc accipere volueris ex voce mẽbrorum, dicimus & nos dño. *Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meã.* Sedet.n.& homo, qũ se humiliat in pœnitentia, surgit in remissis peccatis, qñ erigitur in spẽ vitæ æternæ. Vñ de istis & in alio Ps. dr, Surgite postq̃ sederitis, qui manducatis panem doloris. Panem doloris pœnitẽtes manducant, qui & alibi dñt, Fuerunt mihi lachrymæ meę panes die, ac nocte. Quid est ergo, Surgite postq̃ sederitis, nisi, Nolite exaltari, nisi prius humiliati fueritis? Multi.n. volũt surgere, anteq̃ sederint. Volũt se iustos videri, anteq̃ peccatores se esse confessi sint. Est ergo sensus. *Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam*, i. coram oculis tuis & peccata mea confessus, & tui gratia iustificatus sum.

Cognosce re Dei est approbare.

Pœnitentes sedent & surgunt.

Ps. 126.

Psal. 41.

2429 *Intellexisti cogitationes meas de longè: semitam meam, & funiculũ meũ inuestigasti.*

Hic ostẽdit secundum, s. q̃ Deus cognoscit oĩa nostri cordis secreta. Hic non loquitur Christus ex persona capitis, sed ex persona membrorum. Illa.n. Deus à longè cognoscit, q̃ sunt mala, vt dictum est versic. 2425 Cum ergo in Christo nulla mala cogitatio fuerit Deo displicẽs, sequitur q̃ Christi cogitationes Deus de lõgè non intellexit. Intelligitur ergo de membris, non de capite Christo, vt corpus ecclesiæ Deo dicat, *Intellexisti cogitationes meas de longè*, i. cũ adhuc malis implicatus, non tecum, sedã te essem longinquus. Cuius figurã gessit ille filius prodigus, qui prius in regionẽ longinquã recessit à patre, sed postea pœnitentia ductus, reuersus est ad patrẽ. Cuius cogitationes pater à longè cognouit, qui cum adhuc longe esset, pater occurrit illi, qđ nõ fecisset, nisi cogitationes eius cognouisset. Vnde hic Aug. Attende illũ filium minorem, vel iuniorẽ, quia ipse ẽt factus est corpus Christi, ecclesia, s. de gentibus veniens. Ierat quippe in longinquum filius minor. Duos quidem filios habebat quidã paterfamilias, maior filius non longè ierat, sed in agro operabatur. Et significat sanctos in lege facientes præcepta legis. Reliquum aũt genus humanum, q̃ defluxerat in idolorum cultum, in longinquo fuerat peregrinatus, portans secum substãtiam suam, quam dissipauit prodige cum meretricibus, & famẽ passus, porcos pascebat, de quorum siliquis cupiebat saturari, nec poterat. Post tribulationem venit pater suus in mentẽ, & pœnitentia ductus, ait, Surgam, & ibo ad patrem meũ, cuius cogitationes pater statim agnouit. Vnde hic d. *Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam*, s. qualiter sedi in egestate, qualiter surrexi in desiderio patris tui. Intellexisti ergo cogitationes meas de lõgè. Propterea sic dicit dñs in euangelio, Quia occurrit illi pater venienti, verè ideo, quia intellexerat cogitationes eius de longinquo. Iõ subdit, *Semitam meam, & funiculum meum inuestigasti.* Quam semitam, nisi malam, q̃ ille ambulauerat vt patrem desereret, quasi occultus posset esse ab oculis iudicantis? Sed tamen à patre deprensus, à patre visus, dicit, *Semitam meam, & funiculum meum inuestigasti* Quasi dicat, Semitam meam (idest viã, qua à te recessi) funiculũ meũ (idest, ter-

Intelligit Deus de longè cogitationes malas.

Gentiles significat filius prodigus.

Luc. 15.

Luc. 15.

terminum ad quē perueni.) Vnde alia litera habet, *limitem meum inuestigasti*, quia,s. à te recessi, ad quantam miseriā perueni, tu cognouisti, quia terminus ille licet fuerit longinquus à te, non tñ fuit longè ab oculis tuis. Lōgè ieram, & tu ibi eras. Et nota, ꝙ qñque Deus dr̄ cognoscere peccatores, & mala, qñque verò non, quia ipsos cognoscit per intellectū, ipsos videndo, sed non per voluntatem, ipsos approbando. Cuius rō redditur, qm̄ ſm Philisophos, oīs cognitio fit per assimilationem. Vnde in notitia approbationis diuinę requiritur assimilatio per imitationē, non tñ cognoscentis ad cognitum, sed magis econtrario, quæ in reprobis non hr̄. Et nota, ꝙ inuestigare dr̄ idem ꝙ intus cognoscere. Nā vestigo, gas, idem est, ꝙ exquirere, vel explorare. Et componitur cum in, qđ est intus, & sic inuestigare est intus cognoscere. Propriè igitur Deus dr̄ inuestigare, quia intus in mēte nostra cognoscit, qđ non facit homo. Et si dicas, Nunqd homo pōt scire cogitationes alterius? Dico qđ solus Deus videt cogitationes alterius, sed hō, qñque illas scire potest, non videndo illas, sed per opera vel signa exteriora de illis iudicando. Sic.n. dicebat Iob amicis suis, Certè noui cogitationes vestras. Qđ exponens Gregor. ait, Cum scriptū sit, Quis scit quæ sunt hoīum, nisi spiritus hoīs, qui est in ipso? qua rōne nunc dicitur, Certè noui cogitationes vestras? Sed tunc spiritus hominis ignoratur ab altero, cū verbis, vel operibus non demonstratur. Nam, cum scriptum sit. Ex fructibus eorū cognoscetis eos, per hoc, quod foris agitur, quicquid latet intus, aperitur. Vnde recte quoque per Salomonem dicitur. Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.

Cognoscit Deus peccatores, et nō cognoscit

Quæstio. Cogitationes alterius quomodo quis scire possit.

Iob 21.

Greg. 15 mor. cap. 26.

Matt. 7.

Prou. 27

2430 *Et omnes vias meas prauidisti, quia non est sermo in lingua mea.*

Præscit omnia Deus.

Hic ostendit tertium, ꝙ Deus præcognoscit oīa futura. Dr̄ n. Deus oīa præuidere, oīa præscire, quia ab æterno oīa, quæ fiunt in tpe, illi sunt cognita, quinimmo & illi præsentia. Sic.n. ipsū præscire oīa confessa fuit Susanna, dicens, Deus æterne, qui absconditorum es cognitor, qui nosti oīa, anteq̄ fiant. Si.n. aliquid Deus de nouo scire posset, qđ ab æterno non præsciuisset, iā mutari posset, quia de non sciente fieret sciens. Si aūt mutari posset, iam Deus non esset. Hanc ergo præscientiā oīum ab æterno notans Psal. ait: *Et omnes vias meas præuidisti.* Vnde & Greg. ait, Nulla quæ in hoc mundo hoībus fiunt, absq; omnipotentis Dei occulto consilio veniunt. Nā cuncta Deus futura pręsciēs, ante sæcula decreuit qualiter per sęcula disponantur. Statutum quippe est quātum hunc mūdi prosperitas sequatur, vel quantum illum aduersitas feriat, ne electos eius, aut immoderata prosperitas eleuet, aut nimia aduersitas grauet. Statutū quippe est quantū in ipsa vita mortali temporaliter viuat. Nā etsi annos quindecim regi Ezechiæ ad vitam addidit, cum eū promisit esse moriturū. Qua in re quæstio oritur, quō ei ꝑ prophetā dicatur, Dispone domui tuæ, qa morieris tu, & non viues. Cui cum mortis snīa data est, protinus ad eius lacrymas & vita data est. Sed ꝑ prophetā dñs dixit, quo tēpore ipse mori merebatur, per largitatem verò misericordiæ, illo tñ tempore, ei mortem distulit, quod ante sęcula ipse præsciuit. Nec propheta ergo fallax, quia tempus mortis innotuit, quo ille mori vir meruit. Nec dñica statuta conuulsa sunt, quia vt ex largitate Dei anni crescerent, hoc quoq; ante sæculum præfixū fuit, ac spatium, ꝙ inopinatē foris est additū sine augmēto præsciētiæ fuit intus statutum. Hæc ergo Dei pręscientiam notans psalmista dicit, *Et omnes vias meas præuidisti.* Et nota modum loquendi, quia non dicit, Et omnes vias meas præsciuisti, sed *præuidisti*, quod plus est, quia & homines futura præscire possunt, sed præuidere nō possunt, quia sicut scientia rei non requirit rem præsentem, sed visio rei rem pręsentem requirit, sic & pręscientia rē non requirit præsentē, sed sic præuisio. Deus ergo pręuidet futura, sed non homo, quia omnia futura Deo sunt pṡentia,

Dan. 13

Greg. 20 mor. c. 1.

4. Re. 20

Præscire aliud est, & aliud præuidere.

tia, sed non homini. Sed hic orit dubiũ. A
Quæstio. Cum.n.præscientia, vel præuisio solum sit de futuris, quæ nõdum sunt, quomo do Deus potest aliqua præscire, vel præ uidere, cum oĩa futura sint sibi præsentia? Hanc qõnem mouet, & soluit Greg.
Gre. 16. mor. c. 5. dicens, Quomodo præsciẽtia est in Deo, cum nulla præsciantur nisi quæ futura sunt? Et scimus, quia sine Deo nihil futurũ est, cuius ante oculos præterita nul la sunt, præsentia non transeunt futura non veniunt. Quippe quia omne, ꝙ nobis fuit, & erit, in eius conspectu presto est, & omne, quod præsens est, sciri potest potius quam præsciri. Et respondet dicẽs. Quia Deus ea quæ futura sunt nobis, videt, quæ tamen ipsi præsto sunt, ideo præscius dicitur, quãuis nequaquã sibi sit futurum, quod præsens videt. Nã quæcunq; non ab æternitate eius ideo videntur, quia sunt, sed ideo sunt quia videntur. Bene ergo ait psal. *Et omnes vias meas prævidisti*. Per vias autem intelligere actiones nostras vide versi. 589. 632. Sed quia ista Dei præscientia futurorum & præuisio, est nobis incomprehensibilis & ineffabilis, ideo de ipsa subdit psal *Et non est sermo in lingua mea*, supple sufficiẽs ad exprimendum profunditatem tuæ sapientiæ, iuxta dictum Apostoli, O altitu do sapientię, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, &c. Rom. 11

2431 *Ecce, domine, tu cognouisti omnia nouissima, & antiqua, tu formasti me & posuisti super me manum tuam.*

Antiqua dicuntur peccata, nouissima pœna. Hic enim ostendit quartum, s. ꝙ cognoscit oĩa nostra peccata. Quid n. per vetera antiqua nisi peccata, & status peccati designantur? Quid vero per nouissima, nisi pręsens status miserię & pęnæ, in quem per peccatum deuenimus, in quo pſentialiter sumus? Vnde hic ait Aug. *Cognouisti antiqua mea*. qñ, s. à te recessi qñ porcos paui. Illa.n. antiqua fuerunt mihi exordia nouissimorum malorum. Antiquum peccatum, qñ lapsi sumus, nouissima pęna, qñ in istam morta litatem laboriosam periculosamq; peruenimus, atq; vtinam ista sit nouissima, erit.n. ista nouissima, si iam redire value

rimus. Est.n. alia quibusdam impiis nouissima, quibus dr. Ite maledicti in ignẽ æternum, &c. Nobis aũt vsque ad huius vitę mortalitatem sufficiat labor noster. Recordemur pęnæ patris nostri. Recola mus beatitudinem domus patris nostri. Non nos delectẽt siliquæ porcorũ, doctri næ dæmoniorum. Sequitur, *Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam*. For mauit. n. nos Deus, quia parentes nr̃os primos ipse plasmauit, quia formauit Deus hoĩem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitę, & factus est homo, &c. Dicat ergo Deo psalm *Tu formasti me*, &c. Quod ideo dicit, vt homi ni ostẽdat dignitatem suę creationis pręcæteris aĩalibus, qua inspecta, verecunde tur se pascere porcos, & alicuius hominis, vel dæmonis fieri seruus. Consimiliter dr̃, Manus tuæ, dñe, fecerunt me, &c. Quod exponẽs Greg. ait, Qui.n. plasmatum se, & factum totũ in circuitu à Deo asserit, &c vide vers. 2146. Sequitur *Et posuisti super me manum tuam*. Hoc.n dicit ad differẽtiam Dei, & artificis creati. Artifex.n. creatus, completo artificio suo, remouet manum suã ab eo, sicut domificator, facta domo, faber, facto gladio, & permanet artificiatũ sine artificis ma nu, quia non est ipse conseruator sui effectus, sed tm̃ factor, & causa secũda. Sed Deus oĩum artifex, & prima causa rerũ oĩum, formata ab ipso creatura, ipsam conseruat inesse. Vnde ab ipsa non subtrahit manum suam, quia non est tm̃ factor, sed ẽt conseruator. Vnde si retraheret manum suæ conseruationis à rebus creatis, omnia in nihilum verterentur, sicut ex nihilo sunt ab ipso formata Et hoc notans psal. dicit, *Et posuisti super me manum tuam*. s. me factum conseruando. Et hoc notans Greg dicit. Creaturæ quidem sunt, sed principaliter nõ sunt, quia in semetipsis minimè subsistunt, & nisi gubernatoris manu teneantur, esse nequaq̃ pñt. Cũcta namq; in illo subsistũt, à quo creata sunt, nec ea quę viuunt, sibi metipsis vitam tribuunt, nec ea, quę mouentur, & nõ viuunt, suis vitibus ad motum ducũtur. Sed ille cuncta mouet, qui quædam viuificat, quædam vero non vi uificata in esse miro ordinans seruat. Cũ

Matt. 25. Luc. 15. Genes. 2. B Iob 10. Grego. 9. mor. cap. 35. C Conseruat Deus creaturas in esse. D Gre. 16. mor cap. 18.

cta quippe ex nihilo facta sunt, eorūq; essentia rursum ad nihilum tenderet, nisi ea autor omnium regiminis manu teneret, &c. Et hoc est quod ait Paulus, In ipso viuimus mouemur & sumus. *Act. 17.*

2432 *Mirabilis facta est scientia tua ex me, cōfortata est, & non potero ad eam.*

HIc ex prædictis concludit diuinæ sapientiæ profunditatem. Quamuis enim pfunditas diuinæ sapientiæ à creatura comprehendi nō possit, tñ ante peccatum clarius homo Deū videbat, q̄ nūc post peccatū possit videre. Et hoc est, qđ ait, *Mirabilis facta est scientia tua ex me*, idest, mirabilis facta est mihi amplius q̄ esset ante peccatū. Et hoc est ex me, i. ex peccato meo, quia post peccatū mihi nō est facilè contemplari te, quem superbus reliqui, *Confortata est*, i. inualuit, creuit, altior est effecta, intantū ꝙ non potero ad eam, s. contemplandā, exurgere. Sed qūo sapientia Dei confortata est? qūo inualuit, quæ oīno est immutabilis? Rñdeo ꝙ aliquid confortari, vel inualescere, vel fortificari, duobus modis cōtingere pōt. Vel in seipso, sicut sapientia hominis cōfortatur, & crescit, qñ plura, & clarius cognoscit quam ante. Alio modo comparatiuè respectu alterius, sicut sapientia vnius magni philosophi disputantis cū alio magno philosopho grandis, & grandis apparet. Si aūt disputet postea cum alio minori philosopho, scientia eius in se non aucta maior apparet. Similiter & de fortitudine patet. Fortificatur quis, qñ hostis eius debilior efficitur, licet ipse in æquali fortitudine permaneat vt prius. Sic in proposito, scientia Dei post peccatum dr̄ confortata, non quidem in se, sed respectu nostri, qa intellectus noster ad ipsam capiendam debilior est effectus. Vel aliter, vt hoc ad Christi scientiam referatur, cuius doctrina turbis admirabilis erat, & ipsum faciebat mirabilem turbis. Videns. n. quis alium profundæ sapientiæ, ad quam ipse non valet attingere, ipsum admiratur. Et ista admiratio ex paruitate intellectus admirantis procedit, sicut Iudith 11. de seruis Holofernis dr̄, ꝙ admirabantur sapientiam

Crescere aliquid dicitur dupliciter, et fortificare.

Mirari vnde oritur.

E Iudith, & dicebat alter ad alterum, Non est talis mulier super terram in aspectu, & pulchritudine, & sensu verborum. Sic & sapientia Christi erat admirabilis turbis. Vnde & de Christo dr̄, Admirabanť turbæ super doctrina eius, erat. n. docēs sicut ptātem habens, non sicut Scribę, & Pharisæi. Et ista admiratio ad Christi laudem procedebat ex debilitate intellectus illorū, qui admirabantur, vt ostendit Chrys. super Matth. dicens, Placatus rōnabiliter hominis intellectus laudem generat, virtus aūt admirationem, quos F .n dignè laudare non possumus, admiramur. Admiratio tñ eorum magis ad gloriā Christi pertinet, q̄ ad fidem ipsorū. Si. n. perfectè crederent in Christum, nō admirarentur. Illud. n. mouet in admirationem, qđ superat facientis aut dicētis personam. Et ideo quod a Deo dictū vel factum est, nō admirantur fideles, quia omnia credunt minora, quàm sit potentia Dei. Turbę aūt erant quę admirabantur Christi doctrinā. i. vulgares, nō principes populi, qui discendi studio audire solebant. Populus aūt simplex simpliciter G audiebat, sed corā silētiū si illi interfuissent, conturbassent. Vbi. n. est maior scientia, illic fortior malitia. Qui. n. festinat esse prior, non est cōtentus esse secundus. Dicant ergo Christo simplices, qui perfectā de Christo sidē non hñt. *Mirabilis facta est scientia tua ex me*. i. ex defectu meo. Quod. n. facit Deus, mirabile vr̄ illis, qui non cognoscunt potentiam eius, iuxta illud psal. 117. A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.

Matt. 7.

Mirari aliquem aliud est & aliud laudare.

Quo ibo à spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam. 2433

H HIc consequenter psalmista describit diuinæ præsentiæ immensitatē, ostēdens ꝙ Deus vbiq; est, & oīa replet. Et diuiditur in partes duas, quia primò super hoc quæstionem proponit, secundò qōnem dissoluit, ibi *Si ascendero.* Quantū ad primum, sciendum, ꝙ hic Psalmista loquitur in persona peccatoris, à facie Dei fugere volentis, quærens ad quem locum fugere possit, vt Dei præsentiam, & potestatē euadat. Vnde ait, *Quo ibo à spiritu*

spiritu tuo.i.a teipso, qui spiritus es? quia spiritus est Deus, Ioan. 4. Qui spiritus Deus replet orbem terrarū. Quasi dicat, Quo ibo à spiritu tuo, quo. f. plenus est mundus? *Et quo à facie tua fugiam?* idest à cognitione, & scientia tua abscondar, cui oīa nuda sunt, & aperta? Quasi dicat, Non est locus, quò à te, à tua sciētia, à tua potentia, vel à tua præsentia fugere possim Sicut.n. volens fugere cœlum, ad quamcunq; partem fugiat, ad cęlum accedit, sic volens Dei præsentiam, vel potentiam fugere, quocumque se vertat, illam inuenit, quia vbiq; est, & non in parte præcisè. Quod ostendens Greg. dicit, Sunt quidam ita hebetes, vt formidare nesciāt, nisi qđ corporaliter vidēt. Et Deū timere negligunt, quem videre corporaliter non pnt, vt quasi per corporeos sensus auctorē suum ęstiment, quia excelsior cœlo est, & super stellarum verticem sublimatur, ex longinquo nos videre non posse, quia inter nos & cœlestem sedem partes aeræ intersunt, quasi in nube latens per caliginē iudicet, & superioribus intentus minus ima perpendat. Et dum cęli cardines ambiendo constringit interiora nō videat. Sed quis de Deo ista vel desipiens suspicetur? qui nimirum dum sit semper oīpotens sic intē dit oībus, vt adsit singulis, sic & singulis, vt simul oībus nunquam desit? Nam etsi quosdam peccātes deserit, eisdem tñ ipsis adest, per iudicium, quibus deesse cernitur per adiuuamentum. Sic itaq; exteriora circūdat, vt interiora impleat, sic interiora implet, vt exteriora circundet, sic summa regit, vt inferiora, nō desetat, sic imis præsens est, vt à superioribus non recedat, sic latet in sua specie, vt tñ cognoscatur in operatione, sic cognoscitur in suo opere, vt tñ comprehendi non valeat à cognoscētis æstimatione, sic adest, vt videri nequeat, sic videri non valet, vt tñ eius præsentiam ipsam sua iudicia testentur, sic se nobis intelligendum præbet, vt tñ ipsum in nobis radium sui intellectus obumbret. Et rursum sic caligine nos ignorantiæ reprimit, vt tñ mētus nostræ radijs intermisceat, quatenus & subleuata quippiam videat, & reuerberata contremiscat. Et quia cum sicu-

Fugere Deū nullꝰ potest. Deus est vbique.

Gre. 16. mor. c. 5.

A ti est videre non pōt, aliquatenus videndo cognoscat. Ex quibus Dei immēsitas apparet, quam nullus fugere potest Bene ergo dicit psal. *Quoà facie tua fugiam?* Quasi dicat, Nusquam quia tu vbiq, es. Hoc bene Ionas fuit expertus, qui dum Deum fugere voluit, ad mandatum Dei accessit, vt hr Ionæ 2 Qđ declarans Grego. dicit, Ionas quippe fugere Deum voluit, cum ad prędicandum Niniuitarum pnīani missus prædicationis officiū implere recusauit, nauē petiit, fugere Tharsis elegit, sed protinus tempestas oritur,
B sors mittit, vt videlicet cognoscatur cuius culpa mare turbatur. Ionas in culpa deprehenditur, in profundum maris mittitur, cete absorbente deuoratur, atque illic gustāte belua, peruenit, quò ire spōte contempsit. Ecce fugitiuum Dei tēpestas inuenit, sors ligat, mare suscipit, belua includit. Et quia autori suo obedire renititur, ad locū ad quē missus fuerat, reus carcere portaf. Iubēte Deo ministrare homo per prophetiā noluit aspirante Deo prophetam belua vomuit, &c. Ex quib. apparet, ꝙ à facie Dei nullus ēt
C fugere pōt. Meritò ergo quæiat Ps. *Quo ibi à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?*

Iona 2.

Grego. 6. mor. cap. 13.

Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades. 2434

HIc soluit dictam qōnem ostendens, ꝙ nusquam à Deo quis fugere pōt. Et tria facit, quia ostendit primò ꝙ nullus potest Deum fugere rōne altitudinis loci vel profunditatis, secundò nec ratione latitudinis, vel velocitatis, ibi, *Si sumpsero*, tertiò rōne priuationis luminis, vel obscuritatis, ibi, *Et dixi*. Quantū
D ad primum, sciendū, ꝙ quantum ad literam planus est textus, d. *Si ascendero in cęlum non effugiam, quia tu illic es*, per glorię refulgentiam, *si descendero in infernū, ades*, scilicet, per punitiuā iustitiā. Et per consequens tu essentialiter es in cœlo, & in inferno, quia gloria tua & iustitia tua cum sint idem quod essentia tua, sequitur ꝙ pſentia tua est in cęlo, vbi est gloria tua, & in inferno vbi est iustitia tua. Mysticè verò per cęlum in quo primus angelus superbè contra Deum se erexit, intel-

Cęlum superbiā significat infernus obstinationem.

intellige superbiā. Sed per infernū, qui est profunditas malorum, intellige obstinationem. Et sic est sensus, *Si ascendero in cęlum*, s. me superbè erigendo, statim inueniam te repressorem, *si descendero in infernum*, i. in profundum malorū, sic ꝙ desperatus nolim pęnitere, sed dicam, Quis me videt? tu illic ades, s. vindicando, & puniendo. Et istum sensum adiuuat hic Augu. dicens, *Si ascendero in cęlum*, &c. Cognosce ergo, malè fugitiuè, nullo pacto te posse longè fieri ab eo, à quo fugere voluisti. Ecce ille vbiq; est, tu ergo quo iturus es? *Si ascendero in cęlum, tu illic es*, i. si me exultero per superbiam te inuenio repressorē, *si descendero in infernum, ades*, i. si me abscondero, te inuenio inquisitorem. Si .n. superbiero de iustitia mea, tu es ibi, cuius est vera iustitia. Si peccando venero in profundū malorum, & confiteri contempsero, dicens, Quis me videt? In inferno .n. quis confitebitur tibi? ēt illic ades vt vindices. Quo ergo iturus sum, vt à facie tua fugiam? Vel per hoc vult Psalmista ondere, ꝙ potestatem diuini iudicii nullus effugere potest. Et ad istum sensum inducit hunc textum Greg. exponens illud Iob 40. Nūquid pones circulum in naribus eius, dicens, Potestas .n. diuini iudicij, quia vndiq; stringit, circulus dicitur. Et quia intra se oīa incidendo cōplectitur, falcis appellatione significat. In falcem .n. quicquid inciditur, intus cadit. Et qa potestas diuini iudicii nullatenus euitatur, intra ipsam quippe sumus, quolibet fugere conemur. Esse se intra falcem diuini iudicii prophe ta cōspexerat, cum dicebat, *Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades*, &c. Intra quandam falcem se vidit, cum ex nullo sibi loco patere fugæ aditum posse cognouit, dicēs, Quia nec ab oriente, nec ab occidente, nec à desertis montibus, supple patet via fugiendi. Atq; mox ipsam supernæ potentiæ omnimodā comprehēsionem subdens, ait, Qm̄ Deus iudex est. Ac si diceret, Fugiēdi via vndique deest, quia ille iudicat qui vbique est. Et hoc bene notans hic psa. ait, *Si ascendero in cęlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades*.

Pro. 18.

2419

mor. cap. 14.

Iudiciū vltimū noīe falcis & circuli designatur.

1 reg. 13

Psal. 74

E *Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris.* 2435

OStendit hic, ꝙ fuga est impossibilis quantum ad latitudinē, & velocitatē. Et duo facit, quia primò proponit casum, secūdò ex casu concludit propositum, ibi, *Etenim*. Quantū ad primū, ponit casum circa latitudinē terrę, q̄ durat à mari vsq; ad mare, d. Ponatur casus, ꝙ ego haberē pennas, i. alas, quibus citissimè possem volare, diluculo ēt ante diem de vna extremitate terræ vsq; ad aliā extremitatē, quę ad mare terminatē, nunquid supple possem Deum fugere? F Quantū verò magis ad sensum propheticum, ex hoc Psalmista vult ostendere, qūo à Deo irato pōt fugere ad Deū placatum. Vbi sciendum, ꝙ per pennas, siue alas, quib. in altum volatur, significātur duo præcepta charitatis, s. dilectio Dei, & proximi. Per mare verò mundus intelligitur, ps. 103. Hoc mare magnū, & spaciosum, &c. Quid est ergo extremitas maris, nisi finis sęculi? Ille ergo habitat in extremis maris, & nō in ipso mari, qui non cōuersatur in sæculo mēte, G sed in fine sæculi, quia cupit volare de mundo, & esse cū Christo. Istæ ergo alę sunt sumendæ, & istis volādum est diluculo, i. ante diē iudicii, vel tuæ mortis. Et sic Deū tuum poteris fugere iratū, & accedere ad Deū placatū. Istum intellectum hic ponit Aug. d. *Si sumpsero pennas meas diluculo*. Alia litera hēt, *in directo*, Noui qūo fugiā ab ira tua, s. si sumā pennas meas in directū, & habitauero in extrema parte maris, sic possum fugere a facie tua. Sed recipiēdæ sunt istę pēnæ, non in prauum, sed in directum, H vt nec in superbiā erigat p̄sumptione, nec in profundū mergat desperatione. Quas pēnas vult assumere, nisi duas alas, duo p̄cepta charitatis? In quib. duobus p̄ceptis tota lex pēdet, & prophetę. Has, inquit, alas, has pennas recipiam quib. volabo, & habitabo i extremis maris. Et sic possum fugere à facie tua, ad faciē tuā, à facie irati ad faciem placati. Quid est extremū maris, nisi finis sęculi? Illuc ergo volem9 iā spe & desiderio, habētes alas geminæ charitatis. Nō sit nobis

Alæ sunt duo præcepta charitatis.

Mat. 22

nobis requies, nisi in extremo maris. Nã si alibi requiescere voluerimus, in mari ꝓcipitabimur. Volemus vsque quo finiatur mare, suspendamus nos pennis geminæ dilectionis. Ad Deum interim spe volemus, & illum finem maris spe fideli præmeditemur. Vel aliter Per alas quibus volare possumus vt saluemur, intellige duo scripturarum testamenta, vide vers. 559. Vel per alas intellige quatuor virtutes. Duæ sunt respectu futurorum, scilicet amor, & spes, & duæ respectu præteritorum, s. timor & penitentia, vide ver. 881. Vel per alas intellige amorẽ, & fidẽ, vide versi. 915. Quibus omnibus alis volando, fugimus à facie Dei irati, & accedimus ad ipsum placatum.

Alæ multiplices.

2436 *Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.*

HIc ad casum respondendo concludit propositum, s. ꝙ etiam dato casu illo, non posset effugere præsentiam Dei, quia, s. ibidem ad extrema maris nõ possum volare, nisi manus tuæ potentiæ illuc me deducat, quia nulla creatura sine te aliquid pōt operari. Nec dum ibidem fuero per te, adductus, ibidẽ potero habitare sine te, quia nisi manus tua ibidem me cõseruaret, in nihilũ redigeret, vt dictum est ver. 2431. Cum ergo manus tua & dextera tua nõ sint sine præsentia tua, sequitur ꝙ dato casu, ego non effugerẽ pręsentiam tuam Quantum vero magis ad sensum propheticum, vult Psalmista ostendere ꝙ per alas dilectionis ad extremum terrę nullus pōt volare; s. vt mũdum mente deserat sine speciali gratia Dei, quam per manum Dei, & dexteram intelligit. Vnde hic ait Aug. Nemo de pennis suis ꝓsumat quia & pennati, nisi ipse sua gratia deducat, præcipitabimur in profundum maris lassati, & fatigati, quasi præsumentes de viribus nostris. Opus ergo est vt habeamus pennas, & opus est vt ipse deducat. Adiutor. n. noster est. Habemus. n. liberum arbitrium, sed ipso libero arbitrio nihil boni possumus, nisi nos adiuuet ille, qui iubet. Et nota, ꝙ manus Dei, i. Christus nos multipliciter educit, deducit & introducit, vide vers 2330. Item notandum, ꝙ manus Dei, qua nos deducit ad mundum, s. verè relinquendum quinque digitos habet. Quorum consideratione de mundo ad amorem ducimur æternorũ. In illa. n. manu continentur isti digiti. Primus est pollex, s. potestas puniendi. Pollex. n. secundum Isidorum dr̃ pollex, eo ꝙ inter cæteros digitos polleat virtute, & potestate. Et sic significat potestatem Christi iudiciariã, cuius tanta est potestas, vt, cum venerit tp̃s puniẽdi, nullus ipsum euadere possit. Deut. 32. Non est qui de manu mea possit eruere. Propter qđ dicit Apostolus. Horrẽdum est incidere in manus Dei viuentis. Et istum digitum potestatis diuinæ, ꝗ multi considerantes mundum reliquerunt, & per amnem ad extrema volauerunt. Quod considerãs Iob dicebat Deo, Manũ tua longè fac à me, & fortitudo tua non me terreat Secudus digitus est index, qui index dr̃, quia ipso mediante cætera indicãdo monstramus. Et isto digito significatur apertio, & claritas conscientiarum, qua Deus aperiè oĩbus oĩum mala, & bona demõstrabit, quia cõscientię singulis patebunt in die iudicii, vt deducit Magister li. 4. d. 43. & Grego 12. mor. Istius digiti consideratio multos auertit à malo, ne tam publicè confundantur in extremis. Et hoc est qđ dr̃ 2. Mach. 6. Manus oĩpotentis neque viuus, neq; defunctus poteritis effugere. Tertius digitus est medius, q inter alios digitos est longior. Et iõ per ipsum designatur benignitas, per quã Deus nos expectat patienter, vt ad eum redeamus. Propter qđ dr̃. Fiat manus tua vt saluet me. Et sicut isto digito medio extẽto superplano, nec pollex, nec index pōt illũ cõtingere planum. Ita quamdiu digitus benignitatis diuinæ ad nos extenditur, nihil nobis nocere pōt, scilicet nec potestas puniendi, nec perspicacitas discernendi. Istius digiti consideratio multos deducit à mundo ad amorem Dei. Propter quod dicit Apostolus, Nescis, quòd benignitas Dei ad penitentiam te adducit? &c Quartus est digitus annularis, in quo, s. mulieres anulum portare solent. Cuius causa est, quia secundum peritos medicos, neruus quidam à corde natus,

Manus Dei quinque digitos habet.

Isidor. 2. Etym.

Heb. 10.

Iob 13.

Gre. 12. mor. cap. 11. & li. 15. c. 11.

Ps 118.

ad illum digitum procedit, & cum neruis illius digiti copulatur. Et ideo ordinatum fuit, ꝙ ille digitus anulo tanquã corona circundaretur. Iste digitus significat pietatem Dei, quæ quidem pietas à vulnere Christi cordis ad nos procedit, per istũ digitũ oĩs misericordia Dei in nos conuertitur. Vnde sicut ille digitus etiã dr̃ medicinalis, sic & pietas Dei nostros defectus medicãdo sanat. Et hoc est, qđ dicitur Iob 5. Increpationem dñi ne reprobes, qm̃ ipse vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius sanabunt. Quintus est digitus auricularis, qui inter oẽs digitos est breuior, & significat Christi humilitatem, qua breuis propter nos & paruus fuit factus, vt nos exaltaret. Istius humilitatis Christi consideratio multos ad ipsum deducit. Propter quod ipse ait, Venite ad me omnes, &c. Sed modum ostendit, dicens, Discite à me, quia mitis sum, &c. Ex quibus omnibus patet, qualiter Dei manus nos à mundo deducit ad ipsum, Propter qđ nũc ait ps. *Etenim illuc manus tua deducet me*, &c.

Mat. 11

2437 *Et dixi, Forsan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delicijs meis.*

HIc ostendit consequenter, ꝙ à Deo non põt effugere rõne obscuritatis vel priuationis luminis. Et primò circa obscuritatem proponit casum, secundò soluendo rñdet ad propositum, ibi, *Quia tenebræ*. Casus ergo est Aliquis positus in tenebris mala facit, quæritur ergo, Nunquid Deus illum videt, nunquid effugit præsentiam Dei? Quod iõ sic ponit, q̃a forte aliquis ignorans arbitrari posset, licet Deus sit vbiq; præsens, non tñ videt ea, quæ fiunt in tenebris, sicut homo existens in loco tenebroso, & obscuro, nõ videt ea, quæ fiunt in præsentia sua. Sic ergo est casus, ꝙ nox sit illuminatio mea in delicijs meis. Quasi dicat, Ipsam noctem reputabo mihi pro lumine, in qua fruar deliciis meis tñ ab alio videri non possum Quod maximè obseruant, luxuriosi, iuxta illud Iob 24. Oculus adulteri obseruat caliginem. Et Ioann. 3. Oĩs, qui malè agit, odit lucem. Quantum aũt ad sensum propheticum notandum ꝙ per

Tenebræ sunt peccata.

E tenebras, & obscuritatem intelliguntur peccata, quæ aĩam obscurant, intelliguntur tentationes, & aduersa, quibus mare huius sæculi plenum est. Cogitauerat ergo iste fugere a facie Dei irati ad faciem Dei placati, & hoc per pennas charitatis volando mente ad maris extrema, vt dictum est. Sed hæc cogitando, & cõsiderãdo ꝙ in transitu maris tanta est culparum, tentationum, & aduersitatũ obscuritas, incipit dubitare, ne ab illis rapiaẽ, & impediatur à proposito. Et tñ reperit finaliter, ꝙ ista mundi aduersa per noctẽ

F significata, seu figurata delicias mentis causant, & prospera mundi conturbant. Et hoc est, ꝙ dubitando d. *Et dixi, Forsitan tenebræ conculcabunt me*, vt puta, forsitan peccatis implicabor quibus alæ charitatis deficient, vel aduersis turbabor, & deficiam. Tamen reperi, ꝙ nox (idest, mundi aduersitas) me iuuat ad mundũ relinquendum, & ad veras delitias transeundum. Et sic reperi, ꝙ nox est illuminatio mea in deliciis meis, quia nox aduersitatis aperit oculos, quos claudit prosperitas mundi. Et quãtum ad istũ intellectũ, ait hic Aug. *Et dixi, Forsitan tenebræ*

Nox significat aduersus.

G *conculcabunt me*. Quasi dicat, Ecce iã credidi in Christũ, iam erigor duabus alis geminæ charitatis, sed abũdat iniquitas huius sæculi. Et quia abundauit iniquitas refrigescit charitas multorũ. In ista ergo vita, inter tanta scandala, inter tam multa peccata, inter tãtas turbas quotidianarum tentationum & aduersitatum quid faciã? quomodo perueniam ad maris extrema? Attẽdens ergo longitudinẽ viæ, dixi mihi, *Forsitan tenebræ conculcabunt me, sed nox illuminatio mea in delicijs*

Aduersa illuminant.

H *meis*, Gratias illi, qui me q̃siuit fugitiuũ, qui nocte (idest, aduersis) me illuminauit qui tergа mea flagelli plaga percussit, fecit mihi illuminatã noctẽ, dũ & Christus aduersa suscepit, quib. ad delicias ꝑuenirẽ æternas. Vel aliter, *nox illuminatio mea in delicijs meis*: vt, s. ꝑ delicias intelligas verba sacræ scripturæ, q b. illuminaẽ obscuritas nr̃æ mẽtis. Et sic istum textũ deducit Gre. d. In sacræ scripturæ verbis tot delitias inuenimus, quot ad profectũ nr̃æ intelligẽtiæ diuersitates accipimus, vt modo nos nuda pascat historia, modo

Deliciæ dicuntur verba scripturæ sacræ.

Gre. 16. mor. cap. 10.

sub

sub textu literę velata medullitus nos re A ficiat moralis allegoria, modò ad altiora suspendat contemplatio in præsentis vitæ tenebris iam de lumine æternitatis intermicans. Et sciendum, ꝙ quisq́s deliciis affluens, in quadam sui remissione soluitur: atque a laboris studio quasi ex lassitudine relaxatur. Quia nimirum aĩa cũ internis deliciis abundare cœpit, terrenis iam operibus incubare minimè consentit, sed amore conditoris capta, & sua captiuitate iam libera ad cõtẽplandum eius speciem deficiendo suspirat, & & quasi lassescẽdo conualescit. Quia dũ B sordida onera portare iam non valet, ad illum per quietem properat, quam intus amat, hinc etiam in admirationem spõsæ scriptum est, Quæ est ista, quæ ascendit de deserto deliciis affluens, quia nimirum sancta Ecclesia nisi verborum de liciis afflueret, de deserto vitę præsentis ascendere ad superiora non posset. Deliciis igitur affluit, & ascendit, quia dum mysticis intelligentiis pascitur ad superiora quotidie contemplanda subleuatur. Hinc etiam & Psalmista ait, *Et nox illuminatio mea in delicijs meis*. Quia dum per intellectum mysticũ studiosa mens reficitur, iam in ea vitæ præsẽtis obscuritas C fulgore Dei subsequentis illuminatur, vt etiam in huius corruptionis caligine intellectum illius vis futuri luminis erũpat, & verborũ deliciis pasta, ꝑgustando discat, quid de pabulo veritatis esuriat.

Posteritas, & delectatio mẽtis corpus ab operib. lassat.

2438 ***Quia tenebræ non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.***

Hic ex casu rñdet ad propositum, oñ- D dens, ꝙ tenebræ non obscurant visum Dei. Quasi, quantum ad literam, d. Nihil in tenebris existens, à diuina cognitione obscuratur, quia nox ista Deo est dies, & tenebræ sunt lux. Propter qđ subdit, *Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius*. Quasi dicat, ita videt diuina scientia in in tenebris, sicut in luce, ex quo sequit̃, ꝙ fugiens ad tenebras, & ibi malè agẽs, à diuina sapientia, vel præsentia non fugit. Et hoc est, quod dr̃ 1. Io. 1. Deus lux

est, & tenebræ in eo sunt nullæ, qa lux in tenebris lucet, & tenebræ eam nõ cõprehenderunt. Quãtum verò ad sensum propheticum, sciẽdum, quòd tenebræ vocantur ipsa peccata, & peccatores homines, vt in præcedenti uersic. dictũ est. Itẽ obscurare aliquid est idem, ꝙ illud occultare, qa qñ res sunt occultatę, nõ vñr à nobis, sicut nec res in occulto positæ. Et sic est sensus, ꝙ tenebræ i peccata, vel peccatores homines, à Deo non obscurãtur, sed manifestantur, obscurantur autẽ ab hoĩbus, qui illa occultare nitũtur. Vñ hic ait Aug. *Quoniam tenebræ non obscurabuntur à te.* Noli ergo tu obscurare tenebras tuas. Deus. n. illas non tenebrat, sed magis illuminat, qm̃ illi in alio Psal. dictũ est, Tu illuminas tenebras meas. Tenebrant autem tenebras suas homines mali, homines peruersi, cum peccant vtique, tenebræ sunt, dum verò non confitẽtur peccata quę fecerũt, sed insu ꝑ defendunt, tenebrant tenebras suas. Ergo si iã peccasti, in tenebris es: sed confitendo tenebras tuas, mereberis illuminari tenebras tuas. Defendẽdo aũt tenebras tuas, tenebraberis à tenebris tuis. Et quomodo euades à duplicibus tenebris, qui in simplicibus laboras? Sequitur, *Et nox sicut dies illuminabitur*, &c. Vbi notãdũ, ꝙ sicut dies naturalis habet tenebras, & lucẽ, qa continet vigintiquatuor horas, sic & vita ꝑsens habet lucẽ, & tenebras. Huius lux est ꝓsperitas, nox verò aduersitas. Qñ aũt ho gratia Dei tactus hẽt lucem prosperitatis, & non extollitur, hẽt noctẽ aduersitatis, & non frangitur, tunc in ipso nox sicut dies illuminatur, qa ęqualiter permanet in Dei laudib. tp̃e aduersitatis, sicut tp̃e prosperitatis. Et iõ tunc sunt tenebræ eius, ita & lumen eius. Vñ hic ait Aug. Et nox sicut dies illuminabitur. Dies nobis ꝓsperitas sæculi, nox nobis aduersitas sæculi. Sed si cognoscam* merito peccatorum nostrorũ nos aduersitates pati, & dulcia sint nobis flagella patris, ne sit amara sñia iudicis, sic hẽbimus tenebras noctis huius, sicut lumen noctis huius. In hac. n. mortali vita hñt hoĩes lucẽ, hñt & tenebras, lucẽ ꝓsperitatẽ, tenebras aduersitatẽ. Sed vbi Christus dominus venerit, & habitauerit animam per

Obscurare idẽ est quod occultare, vel abscõdere.

Dies prosperitas, nox aduersitas.

E per fidem, & donauerit patientiam, tunc incipit hõ fidelis indifferenter in mũdo isto nec extolli prosperis, nec frangi aduersis, sed vtique Deũ benedicere. Et sic fit illi, qũo dictum est, *Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.* Vel aliter hic præuidẽs Psal. tempus Christi passionis, & resurrectionis, ꝙ. s. tpe passionis Christi lux diei per tres horas obscuraretur, ita ꝙ dies perderet tres horas luminis, sic. n. scriptum est, ꝙ ab hora sexta vsque ad horam nonam tenebræ factæ sunt sup vniuersam terrã. Volẽs ergo Christus satisfacere lumini diei amissi, in sua resur-

Sol ꝑ tres horas ante dĕbuit ortus in resurrectione.

F rectione per tres horas illuminauit noctẽ, sic ꝙ sol ante tp̄s ſm cursum naturę debitum per tres horas ante surrexit. Erat. n. tunc æquinoctiũ: sic ꝙ nox habebat duodecim horas, & dies totidem Sed sol surrexit hora nona, vt redderet diei tres horas, quas amiserat in passione. Et istam imaginationẽ habet Petr. Rabba. super illo verbo Marc. 16. Et valde mane, &c d. Et valde mane vna sabbathorum, &c. Si, valde mane, qũo orto iam sole? Sic nescit Euãgelista quid dicat? Nouit planè, quid dicat, nec. n. errat, sed rela

G tio rei gestæ cœlitus aperit facta. Nam prius dixerat, Ab hora sexta vsq; ad horam nonam tenebræ factæ sunt. Sol ergo, qui ꝑ ꝑ ꝙ dño compateretur morienti abscesserat à claritate, vt cõsurgeret domino ante tp̄s occurrit. Et vt suo commoreretur autori, ipsam meridianam mortificauerat claritatem, vt consurgeret autori suo, cunctis tenebris antelucanus erupit, valde mane, q̃a tunc sol, vt mane faceret, citius apparuit. Et qui ante fugerat, nunc ipse noctem præuenit fugaturus, vt reddat nox lucis horas, quas trãsi

H tus dñicæ passionis inuaserat, ꝙ ante ꝓuiderat Psal. d. *Nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebræ eius, ita & lumen eius,* q̃a sicut nox lucẽ diei ꝑ tres horas ĩuaserat, sic & lux diurna tres horas noctis ĩuasit.

2439 *Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me de vtero matris meæ.*

HIc Psalmista descripta eminentia diuinæ maiestatis consequenter cõsurgit ad eius reuerentiam. Potest autẽ

E cõsiderari Deus vel in seipso, vel in hoĩbus iustis quos inhabitat. Laudauit aũt Deum in seipso superius: nunc ipsum laudat vt habitat in hoĩbus iustis. Et primò laudat ipsum in seipso, secundò in amicis eius ibi, *Mihi autem.* Quantũ ergo ad primum, laudat Deum in seipso quatuor, primò, q̃a à Deo vocatus, sc̄dò quia à Deo illuminatus: ibi, *confitebor,* tertiò, quia à Deo confortatus ibi, *Non est occultatũ:* quartò q̃a a Deo iustificatus: ibi, *Imperfectũ;* quãtũ ergo ad primũ, secundum sensum literalem, laudat Deũ

F qui ipsum vocauit de nõ esse ad esse, ipsum formando in vtero matris, & inde ipsum educendo, & in hac vita conseruãdo, vt sit sensus, Te laudo, tibi gratias ago, *Quia tu possedisti renes meos,* me de nihilo formãdo in vtero matris meæ, ideò iure sum possessio tua: Et *suscepisti me de vtero matris mea.* s. me inde educendo, & hic confortando. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum, ꝙ per renes, in quibus delectatio carnis existit, intelligitur omnis exterioris hoĩs delectatio, sicut per cor intelligitur delecta-

Renes significant delectationes exteriores.

G tio hominis interioris. Renes ergo possidet Deus, qñ exteriores delectationes reprimit sub regula rationis, sic & tũc cor possidet, quando regulat cogitationes interiores igne eius amoris. Sicut ab eo q̃rebat, d. Proba me dñe, & tenta me, vre renes meos, & cor meum. Volens ergo Psalm reddere causam, quare illa nox, sicut dies illuminatur, s. quare æqualiter se habent in luce prosperitatis, sicut in luce aduersitatis reddit rationẽ, d. *Quia tu possedisti renes meos,* idest delectationes meas tibi subiugasti. Vnde hic August.

H *Quia tu possedisti,* &c. q. d. Non sine causa sicut tenebræ eius, ita & lumen eius mihi fuit. Quia intus est possessor, qui nõ solum cor tenet, sed etiam renes: non solum cogitationes, sed etiam delectationes. Ipse ergo possidet. Vnde ergo me delectaret aliquid lucis in nocte, q̃a ipse possidet renes meos? Non noui delectari, nisi de luce interiori sapientię ipsius. Quid ergo? Non delectaris de prosperitate rerum, non de prosperitate temporum, non de honoribus, non de familia? Nõ delector, inquit. Quare? Quia sicut tene-

tenebrę eius mihi ita & lumen eius. Vn de ergo tibi ista indifferentia? Vnde: ecce, *quia tu possedisti renes meos, suscepisti me*, &c. Vbi nota, q per vterum matris suæ, intelligit consuetudinem malorũ. Qui.n.in tali vtero sunt, non æqualiter habent lucẽ, & tenebras, prosperitatem, & aduersitatẽ, quia in prosperis eleuantur, in aduersis deficiunt. Sed ille æqualiter hẽt illa, quẽ Deus sua gr̃a de tali consuetudine eripere dignatur. Et hoc est, qđ dicit: Illa qñ erã in vtero matris meæ (idest, in consuetudine mundi) non mihi æqualiter erant: sed iõ modo mihi æqualiter sunt, quia tu de illa consuetudine me suscepisti. Vñ hic ait Aug. Suscepisti me de vtero matris meæ. Quasi dicat, Dum essem in vtero matris meæ, non indifferenter habebã tenebras illi⁹ noctis, & lucem. Etenim vterus matris meæ, consuetudo ciuitatis Babyloniæ fuit. Qui aũt ĩ vtero matris illius Babyloniæ sunt, gaudẽt prosperis sæculi, frãgũtur aduersis. De isto vtero susceptus fuerat Apostolus, cũ diceba, Cum autẽ placuit Deo, qui me segregauit ex vtero matris meæ, prædicare filium suũ in me. Quæ.n.erat mater eius, nisi synagoga. Ille ergo, qui Paulum segregauit ex vtero matris suæ, ipse nos segregauit ab vtero matris nostrę Babyloniæ, scilicet à consuetudine mundi.

Vterus matris quid significat.

Ad Galat.1.

2440 *Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis.*

HIc Deũ laudat, quia à Deo illuminatus. Vnde concludit versiculus, *Et anima mea cognoscet nimis*. Quantum ad sensum literalem, nota q alia litera hẽt, *quia terribiliter magnificasti me*: & eadem est snia, quia Deus non magnificatur in se, sed in nobis, vide versicu. 272. 523. 551. Vñ cũ Deus magnificat nos, õndit magnitudinẽ suę bonitatis. Dicit ergo Dauid, *Confitebor tibi* (.f. cõfessione laudis) *quoniam magnificatus es*; vel *quoniam me magnificasti*; quia me de gregib. ouiũ suscepisti, & ad regnũ me vocasti, & sic me magnũ fecisti. Iõ mirabilia opera tua, non solum in me, quẽ sic magnificasti: sed in oĩa alia creatura, quia nulla creatura est ita parua, quin in ipsa appareant mirabilia. Considera puli cẽ tã paruã creaturã, nonne ibi reperies mirabilia, q in tã paruo corpore, distincte sint formati oculi, os, pedes, & venter? Considera araneã, cum quanto subtili artificio telã texit, q̃ nullus hoĩum facere posset. Considera granũ paruum seminis, in quo magna arbor continet. Et sic de singulis. Si.n.tã mirabilia sunt in paruis creaturis, quid cogitandũ de maioribus? Dicat ergo, *Mirabilia opera* B *tua, & anima mea cognoscet nimis*, i. valdè cognoscã, q opera tua sunt mirabilia, quia à te illuminatus. Hoc non cognoscunt infideles, qui ista non Deo, sed dęmonib. attribuunt. Quantũ verò ad intellectum propheticũ Psal. suas vires cõsiderãs, dixerat superius, *Mirabilis facta est scientia tua ex me, & non potero ad eam*. Modo aũt non vires suas attendens, sed Dei gratiã, qua est illuminatus, se confitetur ad scientiã Dei cognoscendã pertingere non posse. Quia respiciendo mirabilia, quæ in creaturis, & operib. Dei C continentur, consurgit ad cognoscendã sapientiam artificis, qui illa creauit. Et hoc est q dr̃ Sapien.13. Speciei.n.genitor hæc omnia constituit. Intelligant ergo ab ipsis, q qui hæc fecit, fortior est illis. A magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit hoĩũ creator videri. Vnde Augustin. hic ait, *Confitebor tibi*, &c. *Terribiliter*, inquam, *magnificatus es*: quia eo ipso quo te miramur terribilis es, cum tremore gaudemus. Timemus enim ne donis tuis nos extollentes superbia, mereamur amittere, quod humilitate, percepimus. *Mira-* D *bilia opera tua, Deus, & anima mea cognoscet valde*. Vnde hoc nisi quia venit mihi gratia tua, & illuminauit tenebras meas? Vel ideo dicit, *Et anima mea cognoscet nimis*, de futuro: volens dare differentiam inter cognitionem viæ, & patriæ, quia omnis cognitio Dei à nobis hic in via est obscura, & ænigmatica: in patria autem erit clara, & aperta, dicente Apostolo, Nunc cognoscimus ex parte, quia videmus per speculum in ænigmate: tunc autem cognoscam, sicut & cogni-

Deus cognoscitur per creaturas.

1. Co.13

cognitus sum. Vnde hanc claram de futuro cognitionem notans Psal.d. *Et anima mea cognoscet nimis:* quia scilicet illa cognitio respectu istius est nimia, id est valde clara.

2441 *Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferioribus terrę.*

Hic laudat Deum, q à Deo in bono confirmatur. Vbi primò notandũ, quantum ad literam, ꝙ hic accipitur os, non pro ore, vt declinatur os oris, sed ꝓ osse, quod declinatur os ossis. In ossibus .n. stat firmitas corporis, & fortitudo. Hoc autem os dicitur factũ in occultum: quia ossa carne sunt velata, & intra carnem occultata. Vult ergo Psalmista dicere, Os meum, quod fecisti in occulto .i. intra carnem, in quo stat robur, & fortitudo corporis, non est occultatum à te, q.d. Qui fecisti ossa intra carnem, quò à te essent occultata, qui in illa carne fecisti? Similiter & tota substantia mei corporis a te non occultatur, quamuis sit in visceribus terræ. Fecit .n. Deus hoīem quo ad corpus de limo terræ. Et sic substãtia corporis pro maiori parte est de terra, q̃ est inter omnia elementa inferius. Erat ergo substantia corporis nostri in inferiora terræ, quia erat ipsa terra, quæ est inferius elementum. Quæ tamen à Deo non est occultata, qui corpus nostrũ fecit ex terra. Aliter .n. sciens operatus fuisset, & non in sapientia. Quantum verò ad sensum propheticum notandum, ꝙ per os, ꝙ secundum Aug. ossum dicitur, intelligitur patientia interior, qua fidelis in aduersis non frangitur, ꝙ à Deo tale ossum factũ esse dr̄, q a talis virtus patientiæ est ab ipso Deo, & in abscondito, quia stat intus in anima, non exterius in apparẽtia corporis. Vnde hic ait Aug. Non est occultatum os meũ, &c. Quod os dicit quæramus illud. Hoc ossum firmitas quædam est interior, quę in ossib. firmitas quædam corporis, & fortitudo intelligitur. Est aũt in aīa quædam interior non firmitas, sed infirmitas, dũ frãgitur. Quædam verò firmitas, dum fortiter perseuerat, dum tormenta quælibet, tribulationes, & aduersitates sæuiunt, illud os, quod Deus in abscondito fecit in nobis, firmum permanet, nõ cadit. A domino .n. facta est quędam firmitas patiẽtiæ nostræ. Et attende Paulum intus hñtem hoc genus firmitatis, cum dicebat, Quasi tristes, semper autem gaudentes. Vnde, quasi tristes? contumeliis, opprobrijs, persecutionib. flagellis, plagis, lapidationibus, carceribus, catenis. Quis non eos tunc miseros æstimaret. Nec ipsi illi persecutores sæuirent in eos, nisi putarẽt eos miseros fieri persecutionib. suis. Illi .n. eos ex sua infirmitate tristes æstimabant, qui non habebant ossum abscõditum interius. Isti verò, qui habebant t' hoīb. foris tristes videbantur: intus autem gaudebant Deo cui non erat abscõditum os ipsorũ, quod fecerat in abscondito. Sequitur, Et substantia mea in inferioribus terræ. Hic magis aperit ossum istius constantiæ. Ibi .n. magis laudãda est fortitudo patientiæ, vbi maior est inclinatio ad ruinam. Vnde quid mirabile, quid magnum, si fortis est angelus, q fragilitatẽ carnis trahentis deorsum nõ habet? magnum est, si fortis sit homo, q carnem fragilem portat. Et hoc notans ps.d. Et substantia mea in inferiorib. terræ. Quasi dicat, secundum gl. Ego subsisto in carne corruptibili: & tñ os meum non cedit in malis huius vitæ inferioris. Et ad hoc ponit exemplum Aug. de Apostolis tempore passionis, qui os firmitatis intus adhuc non habebant, dicens, Quando dominus passus est, discipuli nondum habebant illud os firmitatis interius: nondum in illis erat firmatum robur patientiæ, vnde latebant se, nesciebant vires suas. Ausus est Petrus promittere societatem mortis cum domini passione, & non se nouerat ægrotus, medicus autem nouerat ægrotum. Promisit ille, Etiam si oportuerat me mori tecum, non te negabo. Respondit medicus, Amen dico tibi, priusquã gallus cantet, ter me negabis. Responsio medici verior inuenta est, quàm ægroti præsumptio. De istis ergo ossibus dicit, *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto,* &c. sed bene supple, à me est occultatum.

Marginalia: E; 2. Cor. 6.; F; G; *Os ossis significat patiẽtiã, & fortitudinem*; H; *Patiẽtia fortitudo intus latet.*; Luc. 22.

Im-

2441 *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur : dies formabuntur, & nemo in eis.*

HIc laudat Deum, quia à Deo iustificatus. Quantum ad intellectum literalem, vt ostendere Psal ꝙ Deus omnes hoïes nouit, antequam sint, & de ipsis ab æterno ordinauit, quid sit futurum, quia malos præsciuit ad mortem, iustos autẽ prædestinauit ad vitam. Et pp hoc ipse laudat Deum, quia per suam prædestinationem est iustificatus. Vnde ait, *Imperfectum meum viderunt oculi tui*. Translatio Hier habet, *Informem me adhuc viderunt oculi tui*. Res enim, antequam sit formata, est imperfecta. Est ergo sensus. Antequam essem formatus, me viderunt oculi tui, quia Deus cognoscit oïa, antequã fiant, & tunc in libro tuæ prædestinationis me scripsisti. Quasi dicat Non meis meritis à te sum iustificatus, sed tua p̃destinatione, quia *in libro tuo omnes scribentur*, i. scripti sunt, i. in notitia tua, quæ liber dr, quia oïa firmiter retinet sine obliuione. Ponimus. n duplicem librum in Deo, s. librum vitæ, in quo prędestinati scribuntur, & librum mortis in quo præsciti, tñ respectu diuinæ notitiæ, quæ omnes tam bonos q̃ malos comprehendit, vnus liber ambo dñr. Et sic accipitur hic liber pro ipsa notitia diuina, quæ se ad bonos & malos extendit. Et sicut scriptũ est in libro illo, ita de facto eueniet. Et hoc notãs Psal. dicit, *Dies formabuntur*, i. tpa futura formabuntur, & euenient, sicut in notitia tua præuisum est: tpa, idest, oïa, quæ fient in futuro tpe: non obstante ꝙ futura nondum sint. Et hoc est quod ait, *Et nemo in eis*: quia nemo est in tpe futuro, quod nondum est. Per hoc enim vult ostendere, ꝙ omnia tempora futura, & omnia in eis fienda, Deo sunt cognita, quia eius cognitio æternitate mensuratur, cui oïa tpa sunt præsentia. Quantum autem ad intellectũ propheticum, notandum, quòd prædestinati aliqñ cadunt in peccatum, sed finaliter à peccato resurgunt, sicut præsciti aliqñ sunt in statu gratiæ, sed ab illo finaliter cadunt. Resurgunt aũt prædestinati finaliter, quia Christus oculo suæ misericordiæ respicit illos. Præsciti autẽ cadunt, quia suis demeritis Christus deserit illos. Sic. n in passione Christi cecidit Petrus Christum negando: sed post surrexit, quia respexit dominus Petrum, & egressus foras, fleuit amare. Hoc ergo notans Ps. in persona Petri, immo et cuiuslibet prædestinati cadentis, ait, *Imperfectum meum* (idest, casum meum) *viderũt oculi tui*. Aug. aũt ponit ꝙ ista sint verba Christi, dicẽtis patri, *Imperfectum meum, viderunt oculi tui*, & ad idem tendit. Vnde sic ait, Quid aũt Christus dicat patri, audi, *Imperfectum meum viderũt oculi tui: Imperfectum meum*, i. Petrum meum, pollicẽtem & negantem, præsumentem, & deficientem. Viderunt tamen oculi tui. Nunquid eum & ipse dominus respexit, sicut scriptum est, Respexit dominus Petrũ, & ipse egressus foras, fleuit amare? fletus ille de respectione domini fuit. Dicat ergo de Petro suo, *Imperfectum meum viderunt oculi tui*. Nam Petrus imperfectus titubans in domini passione proculdubio sibi dimissus periret: sed viderunt eũ oculi tui. Non solũ illum, sed & oẽs, qui imperfecti fuerunt, donec Christi resurrectione firmarentur. Quia tunc aperuit oculos illorum, non periisse in domino, quod mortuum erat. Et factum est os illud in abscõdito eorum, vt etiam ipsi iã non timerent mori. Sequitur, *Et in libro tuo omnes scribentur*. Vbi notandum, quòd liber Dei dicitur Christus. In libro enim scribuntur, quę agenda, & quę euitanda, quid imitandum, quid fugiendum. Sic Christus dicitur liber, quia in ipso habemus doctrinam omnium agendorum, & fugiendorum. Hic boni scribuntur, dum quæ agenda sunt, in Christo contemplantur: hic mali scribuntur, dum peccata fugienda, per Christum ostenduntur. Et hoc est quod ait, *In libro tuo omnes scribentur*: vt Christus dicat, In me libro tuo omnes docentur, quem me dedisti omnibus formam iustitiæ. Et in isto libro dies formabuntur. Hic enim dies significat prædestinationem, quia etsi aliquando cadant, per istum librum formantur, & ad statum gratiæ reparantur. Dicat ergo Christus, *Et dies formabuntur, &c.* idest, prædestinati, vt Apo-

Visus vel respectus Dei reuocat peccatorem.

Luc. 22.

Liber dicitur Christus.

Ps. 138. vt Apostoli, de quibus dr, Dies diei eructat verbum. *Formabuntur*. i. in me, à quo perfectionem gratiæ sumunt: *Et nemo in eis*. s. nullus in eis formabit, vel per eos: sed per me. Nullus. n. ad statum gratiæ adductus, dicit se in Petro, vel in Paulo formatum: sed in Christo. Dicat ergo Christus. *Dies* (scilicet prædestinati *formabuntur*. s. in me: *& nemo in eis*. Et hoc est, q Corinthios reprehēdit Apostolus, qui in Paulo, vel in Petro se dicebāt formatos: 1. Corint. 1. dicens, Significatum est mihi q diuisiones sunt īter vos. Quia vnusquisq; vestrum dicit, Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ: ego autē Christi. Diuisus est ergo Christus? Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Sic ergo dies formantur in Christo, & nemo in eis.

2442 *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui, Deus: nimis confortatus est principatus eorum.*

Consequenter hic Deū laudat in amicis suis, quos Deus mirabiliter magnificat. Et duo facit, quia primò oñdit amicorum Dei exaltationem, secūdò inimicorum depressionem: ibi, *Si occideris*. Prima diuidit in duas, quia primò ostendit amicorum Dei altam dignitatem, secundò ipsorum incomprehensibilem numerositatem ibi, *Dinumerabo eos*. Quantum ad primū sciendum q secundū literam iste textus dupliciter exponitur. Primò exponit de angelis, quia vbi nos habem', *Nimis honorati sunt amici tui Deus*, in Hebræo hr, *sodales tui*. Et sic intelligit de sanctis angelis, qui sunt in societate Dei, & eius amici. De quibus in pcedenti Psal. In cōspectu angelorum psallam tibi, Deus. Hi namq; semper vident faciem patris, qui in cælis est. De quibus subditur, *Nimis confortatus est principatus eorum*. i. firmiter stabilitus principatus eorum. Angeli per ordines trium Hierarchiarū sunt distincti. Hierarchia aūt idē est, quod sacer principatus. Ipsorum ergo principatus sic stabilitus est, q amplius cadere non pñt. Secundò exponit de Apostolis & eorū successoribus, qui

Angeli sunt amici Dei et pricipes.

Apostoli sunt amici Dei et principes honorati & fortificati.

E amici Dei dñr, dicente eis Christo, Io. 15 Vos autē dixi amicos. Principes & dñr, quia principatum in ecclesia tenent, de qb. dr Psal. 44 Pro patrib. tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super oēm terrā. Isti nimis honorati sunt, quia locum Dei tenent in terris, vt Deus honoretur in illis. Isti nimis cōfortati fuerunt, quia recepto spiritu sancto, sine timore verbum Dei per orbem pdicauerunt, vt non verba, vel verbera, sed nec et ipsa mortē timerent. Actuū 4. Ibāt Apostoli gaudentes à conspectu concilij, &c. F Vnde istum textum de Apostolis hic exponit Aug. d. *Mihi autem nimis*, &c. Ipsimet Apostoli qui in me formabūtur, & nemo in eis, amici tui facti sunt, & mihi valde honorificati sunt. Factū est in eis os illud post resurrectionem dñi in abscondito. Et pro eius noīe passi sunt, in cuius passione prius trepidauerūt. Vnde valde confortatus est principatus eorū. Ipsi. n. Apostoli facti sunt duces ecclesię, facti sunt arietes ducentes greges. Et sic valde confortatus est principatus eorū. Et Greg. istū textū adducit, ondens q la G tè Apostoli amici Dei facti sunt honorati, quia cū Christo orbis effecti iudices. Vnde sic ait, Apostoli in vltimis cū Deo iudices venient, qui nunc pro Deo iniuste iudicantur in terris. Tunc eorum lux tanto latius emicat, quanto eos nūc manus persequentiū durius angustat. Tūc reproborum oculis patescit, q cęlesti potestate subnixi sunt, qui terrena oīa spōte reliquerunt. Vnde Apostolis suis veritas dicit, Vos qui reliquistis oia, & secuti estis me, cū sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos sup sedes duodecim, iudicantes duodecim tri H bus Israel. Illic proculdubio culmē iudiciariæ ptātis obtinebit, qui stimulo diuini amoris excitatus, hic possessa reliquit, vt simul iudex cū iudice veniat, qui nūc cōsideratione iudicis sese spōtanea paupertate castigat. Hinc est. n. qđ de sanctæ ecclesiæ spōsa per Salomonē dr, Nobilis in portis vir eius, cū sederit cū senatorib. terræ. Hinc Esa ait, Dñs ad iudicium veniet cū senatorib. populi sui. Hinc eosdē senatores nō iā famulos, sed amicos veritas dicit. Iā non dicā vos seruos, sed amicos

Gre. 10. mor. cap. 10.

Luc. 18.

Prou. 3.

Isa. 3.

Ioan. 15

eos meos. Quos nimirum Psalmista intuens, ait, *Mihi autem honorati sunt amici tui Deus*. Quorum dum celsitudinem cordis aspiceret, mundi gloriã qua potestate calcarêt, protinus addidit, d. *Nimis confortatus est principatus eorum*, &c.

2444 *Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur, exsurrexi, & adhuc sum tecũ.*

POnit hic amicorum Dei incomprehensibilem numerositatem. Et exponitur iste versus dupliciter, sicut & præcedens, s. de angelis, & de Apostolis. De angelis quidem, quia certum est, ꝙ sunt in magno numero, de quib. dr Iob 25 Nũquid est numerus militum eius? Qđ exponens Greg. ait, In cognitione humanæ rõnis numerus non est spirituum supernorum, quia quanta sit illa frequentia inuisibilis exercitus nescit, de quo p Dan. dicitur, Milia milium ministrabãt ei, & decies centena milia assistebant ei. Supernorũ.n. angelorum numerus infinitus est, & finitus exprimitur, vt q. Deo est numerabilis, innumerabilis nobis demonstretur. Et hoc est, quod in Christi persona hic dicit Psalmista, *Dinumerabo eos*, s. dicit Christus, qa Christo sunt numerabiles, sed nobis super arenam multiplicabuntur. Et quia Psalmista per reuelationem Dei se futurum ad societatem angelorum, ad quam iusti assumuntur, sciuit. Ideò subdit. *Exurrexi*, s. p gratiam tuam à peccatis, quæ commisi, pura adulterii, & homicidii, & supbiæ, in numeratione populi: Et adhuc sum tecum, s. per gratiam, supple, & ero per gloriam. Secũdò hoc exponitur de Apostolis, & iustis per eos conuersis Quãuis .n. Apostoli numero essent pauci, quia duodecim, tamen per eos innumerabiles fidelesq; sũt generati. Et hoc est, quod ait Christus, Dinumerabo eos, s. Apostolos, qui faciliter numerari poterant. Sed nati per eos super arenam multiplicabũtur, q.d. Erunt innumerabiles ad modum arenæ. Vel aliter, per hoc vult designare, ꝙ Christiani per Apostolos genti exuperabunt Iudæos quia plures illis erunt. Vbi sciendum, ꝙ per arenam, quę sterilis est, significantur Iudęi steriles in merito. Vnde ipsos arenæ Deus comparabat, de ipsis dicens Abrahæ, sicut stellas celi, & sicut arenam maris. Per stellas.n. vt hic ait gl. populus Christianus intelligitur, qui numerosior est populo Iudæorum, qui arenæ, pp sterilitatẽ cõparatur. Et hoc est, quod ait, *Dinumerabo eos*. s. fideles, *& super arenam*. i. multiplicabuntur super Iudæos. Si autẽ quæras, quæ fuit causa tantæ multiplicationis Christianorum, certè fuit resurrectio Christi, quæ fuit causa non solum nostræ resurrectionis corporalis, quæ erit in fine, sed etiam resurrectionis spiritualis. Et hã causam assignat Christus, d. *Exurrexi*. i. iã passus sum, iam mortuus sum, & sepultus. Sed & ecce exsurrexi. Prædicantib. n. Apostolis resurrectionẽ Christi, multa milia conuertebantur, vt patet in actibus Apostolorum. Sequitur: Et adhuc sum tecum. Per hoc vult significare Christus, ꝙ post ascensionem suam vsque ad diem iudicii corporaliter occultus est à nobis, manens cũ patre, sedens ad dexteram patris vsque ad diem iudicii, in quo omnibus corporaliter apparebit. Et hoc est quod ait, *Exsurrexi*. s. à mortuis, supple, & ascendi: *Et adhuc*. i. toto medio tpe vsque ad diẽ iudicii: *tecum sum*, occultus ab eis. Per hoc .n. vult ostẽdere deuotionẽ fidelium, qui in tanto numero sunt multiplicati, cum tamen corporaliter me non viderint. Iudæi autem me viderunt.

Angeli sunt nobis īfiniti, sed Deo finiti

Greg. 17. mo. c. 7.

Dan. 7.

Arena dicũtur Iudęi.

Gen. 14.

Si occideris, Deus, peccatores, viri sanguinum declinate à me. 2445

HIc consequenter ostendit inimicorum Dei depressionem. Et diuiditur in partes duas, quia primò ostendit malorum detestabilem conditionem, secundò à Deo postulat suiipsius cognitionem, ibi: *Proba me Deus*. Circa conditionem malorum tria ostendit. Primò ꝙ sunt damnabiles, secundò, ꝙ sunt culpabiles: ibi *Quia dicitis*: tertiò ꝙ sunt odibiles: ibi, *Nonne*. Quãtum ad primum sciẽdum, quòd duplex est mors, s. corporis, & ista est communis omnibus bonis, & malis, quia statutum est hominibus semel mori. Ad Hebr. 9. Alia est animæ.

mors est triplex.

Et

Et ista duplex,quædam quam volütariè sibi inferunt peccatores, & ista est mors culpæ. Alia quam violenter sustinent,& ista est mors gehēnæ,& istā infert Deus peccatoribus,quos æternaliter damnat. Et hoc notans Psalmista ait, *Si occideris, Deus,peccatores.* Hic.n.ly *si* stat pro quia, vt sit sensus,quia tu Deus occideris peccatores i quia tu occides peccatores obstinatos.s.morte gehennæ, quæ dr̄ mors secunda. Apoc.20. Ideo Psalmista ne occidatur cum illis ipsorum cōsortium fugit illis d. *Viri sanguinū declinate à me.* Sāguis.n.in scriptura peccatū significat: vide versic.847. Et sic viri sanguinum dn̄r viri peccatorum, vel vir sanguinum dr̄ quilibet homicida. Cū ergo quilibet peccaor,peccato seipsum spūaliter occidat, vir sanguinum dr̄. Horum ergo societatem fugiens Psalmista d. *Viri sanguinum declinate a me.* Vel ēt hoc de morte culpę pōt intelligi,qua seipsos occidūt peccatores, quos tñ Deus dr̄ occidere, quia permittit. Vñ hic ait Aug. *Si occideris, Deus, peccatores.* Sic.n.occisos vult intelligi,cū per superbiam,qua tumescunt, amittūt gratiam,qua viuunt. Occiduntur peccatores,quia obscurati intelligentia alienātur à via Dei. Amittunt.n.confessionem ꝑ elationē,atq; ita in eis occisis fit,qđ scriptum est, A mortuo hoīe, tanquam qui non sit,perit confessio. Et notandū, ꝙ peccator multipliciter occidit seipsū. Primò ore mentiendo: Sap.1. Os quod mentitur occidit aīam. Scđò corde inuidendo. Iob 5. Paruulum occidit inuidia. Et Eccl.30. Multos occidit tristitia.s.inuidię vel acedię. Vel ad literā, multos occidit corporaliter tristitia, opere legem transgrediēdo,siue malè agendo Sap.16. Homo ꝑ malitiā occidit aīam suā. Ro.7. Peccatum seduxit me,& occidit me.

Eccl. 7. Occidit peccator se multipliciter.

2446 *Quia dicitis in cogitatione accipiant, in vanitate ciuitates suas.*

Ostendit hic ꝙ sunt culpabiles,& maximè in peccatō cupiditatis, & auaritiæ, quod radix est omnium malorum. Viri enim sanguinum semper cogitant qualiter aliorum bona possint rapere, alios suadere,& se aliis præferre. Quod

E procedit ex magna vanitate superbię ipsorum. Vnde Psalmista se modo vertit ad illos,dicens, Estis certè culpabiles, quia dicitis in cogitatione, & in corde vestro,vt omnes accipiant, id est,inducitis alios ad hoc, vt accipiant ciuitates suas:id est,aliorum bona,siue loca. Vnde ly *suas* non refertur ad rapientes,sed ad illos quorum sunt bona quæ rapiuntur. Et hoc dicitis in vanitate, id est,ex vanitate superbiæ moti. Vbi aduerte, ꝙ hic nomine ciuitatis intelligit bona mūdi temporalia. Nam totus iste mundus

Ciuitas dicitur mundus iste.

F ad modum ciuitatis dicitur factus,vbi sicut in ciuitate mixti sunt boni cum malis, electi cum reprobis,sed tamen differenter, quia in hac mundi ciuitate mali habitant mente & corpore, boni autem solo corpore,quia corde supernam ciuitatem inquirunt,dicentes cum Aposto. Non habemus hic manentem ciuitatē, sed futurā inquirimus, mali autē in hac mundi ciuitate habitant mente, & corpore. In cuius figuram ille primus vir sanguinum fratricida Cain, fuit primus qui in mūdo ciuitatem ædificauit. Gen.

Heb. 13.

G 5. in signum, quòd ciuitatem non erat habiturus in cœlis Ista est illa mundi ciuitas,quā filius Dei(assumpta nostra humanitate) visitare voluit,vt ipsam à cordib.excuteret, & auerteret à nobis eius amorem. Vnde ad eius aduentum tota hæc mundi ciuitas fuit commota Matt.21. Cū intrasset Iesus Ierosolymam, cōmota est vniuersa ciuitas, dicens, Quis est hic? Verè ad Christi aduentum vniuersa mundi ciuitas fuit commota, quia de omni hominum genere ab eius amore commoti fuerunt,vt puta simplices,

H & pauperes, vt pastores in eius natiuitate. Luc.2. Et reges,& principes,vt magi, q relinquentes regionem suam ad ipsū adorandum venerunt. Et sic de aliis statibus hominum. Sed mali in obstinatione sua permanentes,istam ciuitatē quærunt,istam diligunt,& pro ista laborāt, vt bonis temporalibus abundent. Quia omnes quærunt, quæ sua sunt,s. q̄ sunt mundi, non quæ Iesu Christi. Vnde in vanitate dicunt, *Accipiant ciuitates suas.* Et sic nota,ꝙ iste mundus, quamuis sit vnus,tamen ciuitates in plurali dicitur,

Ciuitas vitiorū multiplex. Eph. 2.

quia

quia quodlibet vitium in ipso ciuitatem per se facere vr. Primò superbia hic facit ciuitatem suam. Vnde & superbi se ad inuicem hortantur, dicentes, Venite, faciamus ciuitatem, & turrem, cuius cacumê pertingat ad celũ, & celebremus nomen nostrum. Isti non aduertunt huius ciuitatis humiliationem futuram, de qua Esa. 6. Dñs incuruabit habitantes in excelso, & ciuitatê humiliabit vsq; ad terram, & detrahet eam vsq; ad puluerê. Secundò auaritia hic facit ciuitatem suã, quam edificat de sanguinibus pauperũ. Vnde Abacuc 2. Væ, qui ædificat ciuitatem in sanguinibus, & præparat vrbem in iniquitate. Et ista maledictionibus repletur, figurata in ciuitate Hiericho, quę luna interpretatur, quia diuitiæ continuè vt luna mutãtur, quia modo augentur, modo minuuntur, modo accedunt isti, modo illi, de qua dr̃ Iosue 6. Sit ciuitas ista anathema cũ oĩbus quæ in ea sunt. Tertiò luxuria hoc facit ciuitatem suã, quæ vr̃ ad momentum delectabilis, sed aquas habet amarissimas, s. diuersarũ stimulos pœnarum, & laborum solicitudines: de qua 4 Reg 2. Habitatio ciuitatis huius optima est, sed aquæ sunt pessimæ, & terra sterilis. Vr̃ huius habitatio optima, inquantum carnem delectat ad modicum sed in re sterilis, & pessima, quia non permittit mentem quiescere fini. Vnde Isa 23. Sume citharam, circui ciuitatem, meretrix obliuioni tradita. Quarto crudelitas hic suam facit ciuitatem, de qua 3. Reg 14. Qui mortui fuerint in ciuitate, comedêt eos canes. Et hæc ciuitas sanguinũ, quia crudeles in effusione sanguinis delectãtur: de qua Naum 3. Væ tibi, ciuitas sanguinum, dilaceratione plena. Quintò gula hic facit ciuitatê suam, de qua figuraliter Ioan. 4. Abierunt in ciuitatem, vt cibos emerêt. Sextò inuidia hic facit ciuitatem suam, de qua Ezec. 7. Fac conclusionem, terra plena est iudicio sanguinum, & ciuitas plena est nequitia. Septimò inobediẽtia & rebellio hic facit ciuitatem suã, de qua 1 Esdræ 4. Venerũt in Hierusalem ciuitatê rebellê, & pessimã, &c. Et Psal. 54. Vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. Octauò idolatria, & infidelitas hic facit ciuitatem suam. Hæc est. n. Athenienſium ciuitas, de qua Act. 17. Incitabatur spiritus Pauli videns idololatriæ deditam ciuitatem. Sed quęlibet talis ciuitas finaliter erit ciuitas confusionis, & ignominiæ. Vnde Act. 19. Impleta est tota ciuitas cõfusione. Istæ ergo ciuitates malorũ, quas hic cupiunt hre, & possidere dñi, *Accipiant in vanitate ciuitates suas*, non aduertentes, q̃ scribitur Esa. 24 Amara erit potio bibẽtibus illã, attrita est ciuitas vanitatis.

Gen. 11.

A B C D

Nonne, qui oderunt te, domine, oderam? & super inimicos tuos tabescebam? 2447

HIc ostendit, q̃ mali sunt odibiles. Et primò ostendit, q̃ odire malos est actus virtuosi, secũdò, quod mali odienti sunt ingrati, ibi, *Perfecto odio*. Quãtum ad primum, sciẽdum est, q̃ odium opponitur amori. Vnde tm̃ habet odium de ratione mali, quantum habet amor de rõne boni. Amor aũt debetur proximo, secundum illud, quod habet à Deo secũdum naturam, & gratiam. Non autem debetur ei amor secundum illud, qđ habet à se, & à diabolo, s. peccatum, & defectum iustitiæ. Et ideo licèt primò debitum est in fratre, & proximo odire peccatum, & oẽ illud, quod pertinet ad defectum iustitiæ diuinæ, sed ipsam naturã proximi, & gratiam, quam habet a Deo, nullus sine peccato odio potest hre. Hoc aũt ipsum, q̃ in proximo odimus culpã & defectũ boni, pertinet ad fratris amorem. Eiusdem rationis est, q̃ velimus bonum alicui, & odiamus malum ipsius. Vnde propriè loquendo, proximus odiri non debet, sed defectus proximi. Et ideo Psalmista ostendens, quòd non proximum, sed in proximo odio habebat defectum, præmittit primò ipsorum defectum, qui erat, quia illi Deum odiebant, dicens, *Nonne, qui oderunt te, domine oderam?* Quasi dicat, Sic, quia ipsorum vitium ab hominibus est odiendum, sicut q̃ ipsum Deus odit, vt dicitur Psal. 5. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem. *Et super inimicos tuos tabescebam.* Quid autem sit tabescere, vide ver. 2231. Si autem dicat quis. Quomodo malos licet odire, cum veritas dicat, Matth 5. Dili-

Odium proximi qualiter sit licitũ, qualiter non.

Quæstio.

Diligite inimicos vestros: orate pro persequentibus,& calumniantibus vos: Sed attende, ꝙ alii sunt inimici nri, alii sunt inimici Dei: sicut & alia est iniuria nostra, alia iniuria Dei, quia nostra supportare debemus, sed nullatenus iniuriam Dei. Vnde hic Aug. Sed vbi est, Diligite inimicos vestros? An quia Vestros dixit, non Dei? Et benefacite iis, qui oderunt vos: non ait, qui oderunt Deum. Ideo iste securus dixit, *Nonne eos, qui oderant te, domine, odio habui*? non dixit, qui oderant me. *Et super inimicos tuos tabescebam*: nõ dixit sup inimicos meos. Sed q nos ppea oderunt,& ppea inimici sunt, quia Deo seruimus, quid aliud q̃ cum oderunt,& eius inimici sunt? Nũquid ergo tales inimicos nostros diligere nõ debemus? Aut non pp Deum persecutionem patiunť, quibus dr, Orate pro persequẽtibus vos? Idõ attende, ꝙ sequitur, *Perfecto odio*,&c. Ex istis aũt verbis Psalmista suo exẽplo nos excitat ad imitandum zeli rectitudinẽ: sicut & aliis exẽplis ad alias multas virtutes, vt oñdit Greg. istum textum introducens, dicens, Ecce ad insinuandam boni pro malo retributionem, Psalmista de seipso fatetur, dicens, Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidã meritò ab inimicis meis inanis. Ad dilectionẽ conditoris excitandã insinuat, dicens, Mihi aũt adhærere Deo bonũ est. Ad formam sanctæ humilitatis imprimendã, secreta cordis sui indicat, dicẽs, Dñe, nõ est exaltatũ cor meũ, neq; elati sunt oculi mei. Ad imitãdũ zeli rectitudinẽ, nos suo exẽplo, excitãs, d. *Nõne qui oderunt te, domine, oderam,& super inimicos tuos tabescebam*? *Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.* Ad æternæ nobis patriç desiderum accendendũ, vitæ pręsentis longitudinem deplorat, dicens, Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est,&c.

David exempla virtutũ nobis tribuit.

Matt. 5.

Grego. 4. mor. cap. 34.

Psal. 7.

Psal. 72.

Ps. 130.

Ps. 138.

Ps. 119.

2448 *Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi.*

HIc ostendit, ꝙ mali sunt ingrati. Odire enim aliquem, inquantum malus est, ex amore illius ꝓcedit, quia semper oppositum illius ꝙ oditur placet & dilitus. Ergo aliquem habere odio vt malus E est, est ipsum sibi placere bonum, vel ipsum bonum esse desiderare, qui est actus amoris. Sed pro amore reddere odiũ,& inimicari, est act⁹ ingratitudinis. Et hoc est quod psal. malos ostendit ingratos, d. *Perfecto odio oderam illos.* quod. s. odium ex amore ꝓcedit. *Et ipsi inimici facti sunt mihi.* Nam perfectũ, & perfectorũ odiũ est odire vitia, sed naturam diligere. Vnde hic ait Aug. *Perfecto odio oderam illos.* Quid est, *Perfecto odio oderã illos*, nisi Oderam in illis iniquitates eorum, diligebã conditionẽ tuam? Hoc est perfecto odio F odisse, vt nec pp vitia hoĩes oderis, nec vitia pp hoĩes diligas. Et vide q̃d adiũgit, d. *Et inimici facti sunt mihi.* Non iã tm̃ Dei, sed ẽt ipsos suos inimicos ostendit. Qũo ergo implebit, qđ ipse dixit, *Nonne qui oderũt te, domine, oderam*? Et quod dñs pręcepit, Diligite inimicos vestros? Qũo implebit hoc, nisi illo perfecto odio, vt hoc in eis oderit quod iniqui sunt, hoc diligat, ꝙ hoĩes sunt? Sic etenim famulus Dei Moyses, qũo oderat peccantes qui vitulum adorauerant, cum pro eis orabat? Qũo autem non oderat, cum eos G occidebat, nisi quia perfecto odio oderat illos? Ea enim perfectione sic oderat iniquitatem, quã puniebat, vt diligeret humanitatem, pro qua orabat. Consimiliter nobis præcepit dñs odire parentes, insimul & ipsos diligere. Quod qũo fieri possit, ostẽdit Greg. d. Quidã vocatus à Christo, cum sibi diceret, Permitte me prius ire sepelire patrem meũ, veritatis ore protinus audiuit, Sine, vt mortui sepeliant mortuos suos. Tu autem veni,& annuncia regnum Dei. Qua in re notãdum est, quia vocatus discipulus, dum à H parentis sepultura compescitur, hoc deuotum quemque exhibere patri mortuo ex affectu carnali pp dominum non licet, quod propter Deum,& cæteri debẽt. Hinc rursum veritas dicit, Si quis venit ad me,& non odit patrem suũ,& matrẽ,& vxorẽ,& filios, fratres,& sorores, adhuc autem & animam suã, non potest meus esse discipulus. Quo in loco videlicet, dum propinquorum odio aĩe quoq; nostræ odium subiungitur, patẽter ostẽditur, ꝙ sic propinquos sicut nosmetipsos odio habere præcipimur, vt hos ad

Odium perfectũ quid est.

Grego. 7. mor. ca. 17.

Mat. 8.

Odire aliquem insimul,& diligere quomodo possum⁹.

Luc. 14.

æterna rapientes, eorumque carnalem gratiam, cum impedit postponentes, discamus temperata eos discretionis arte, & cõuenienter diligere, & salubriter odio hére, quatenus sic sciant per amorẽ odiũ iungere, vt valeamus eos per odiũ
Deu. 33. verius amare. Hinc rursum per Moysen dr, Qui dixerit patri suo, & matri suæ, Nescio vos, & fratribus suis, ignoro vos, & nescierunt filios suos, hi custodierũt eloquium tuum, & pactum tuum, & ser uauerunt indicia tua. Ille.n. scire Deum familiarius appetit, qui præ amore pietatis nescire desiderat, quos carnaliter sciuit. Graui etenim damno scientia diuina minuitur, si cum carnis notitia patitur. Extra cognatos ergo quisque, ac proximos debet fieri, si vult parenti omnium verius iungi. Quatenus eosdem, quos propter Deum viriliter negligat, tanto solidius diligat, quàto in eis affectũ solubilẽ copulę carnalis ignorat, &c.

2449 *Proba me, Deus, & scito cor meum, interroga me, & cognosce semitas meas.*

HIc ps. à Deo postulat suiipsius cognitionem, & cõsequenter directionem, ibi, *Et vide* Quantum ad primum, sciendum, q hoĩes ẽt iusti multoties in corrigendo vitia, excedunt modũ, qñq; verò minus debito se habent, quia in talibus difficile est tenere medium. Sic & in affectionibus odii quo peccata odiũtur, & amoris, quo natura diligitur. Qd totum ex hoc procedit, q hõ non perfectè seipsum, nec actus suos cognoscit. Et iõ hic ps. à Deo petit vt seipsum sic cognoscat, q in affectionib. odii, vel amoris debito mõ procedat. Et hoc est, quod ait, *Proba, Deus, & scito cor meum.* Probat .n. Deus aliquem, non vt de nouo sibi notus fiat, sed vt aliquid alicui notũ faciat. Et sic dr Deus aliqua nouiter scire, qñ alios illa scire facit. *Interroga me*, hoc est idẽ quod *proba me, & cognosce semitas*
Cognitio Dei duplex, visionis, & approbationis. *meas*, i. fac me cognoscere, & videre occulta cordis mei, vel aliter, scire Dei est duplex, s. simplex notitię, & cognitiõnis. Et sic scit omnia æternaliter tam bona, q̃ mala. Sic. n. omnia nuda, & aperta sunt oculis eius. Aliter. n. non bene iudicare posset de vitiis, & meritis, nec illa debitè punire, vel pmiare, q à vnusquisq; bene iudicat de iis, quæ nouit, & horũ solum est bonus iudex, vt df 1. Ethic. Alia est notitia approbationis. Et isto modo illa solum dicitur scire, quæ approbat. Et sic nescit; nisi bona, & mala ignorat. Sic. n. dicit iniquis, Discedite à me operarii iniquitatis, quia nescio uos, Matt. 3. Hic ergo accipitur notitia Dei approbationis. Et est sensus, *Proba me, Deus, & scito*, i. taliter proba cor meũ, & perfice, vt tibi sit cognitum, & acceptum. Sic ẽt de oĩbus cogitationib. & operationibus subdit, *Interroga me, & cognosce*, i. approba semitas meas. Aduertẽdũ ẽt, q Deus tũc electos suos probat, qñ eos temporaliter aduersitatib. pręmit, quib. purgantur, vide ver. 1740. 368. Itẽ nota, q pbat Deus
Interrogat nos Deus multipliciter. suos multipliciter, vide versicu. 1013. Itẽ notandum, quomodo ps. ait Deo, *Interroga me*, &c. Quòd Deus nos interrogat multipliciter, vt ostendit Gregor d. Tri-
Greg. 28 mor. cap. 7. bus modis interrogare nos conditor cõsueuit. Aut cum flagelli districtione nos percutit, & quãta in nobis insit, vel de sit patientia, oñdit, aut cum quædã, quę nolumus, præcipit, & nostrã nobis obedientiam, vel Inobedientiam patefacit, aut cum aliqua nobis occulta aperit, & aliqua abscondit, & mensurã nobis nrę humilitatis ĩnotescit. Flagello nãq; nos interrogat, cum mentem bene sibi p trãquillitatem subditam afflictionib. pulsat. Vnde & Iob laudatur attestatione iudicis, & tñ ictibus tunditur percussoris, vt eius patientia tanto verius clare sceret, quãto ĩquisita durius fuisset. Præ
Gen. 22. cipiẽdo ãt dñs nos interrogat, sicut Abrahã terrã suã iubetur egredi, & pergere quò nesciebat. In montẽ vnicũ filium suũ ducere, & quẽ ad consolationẽ senex acceperat, immolare. Cui nimirũ ad interrogationem bene respõdenti, i. ad iussionem obedienti, df, Nũc cognoui, q timeas Deũ, vel sicut scriptum est, Tẽtat vos Deus vester, vt sciat, si diligitis eũ. Tentare quippe Dei est magnis iussionibus nos ĩterrogare. Scire quoq; eius est nostrã obedientiam noscere nos facere. Aperiendo autem nobis quędã aut claudendo nos interrogat Deus, sicut per

per fidem,& donauerit patientiam, tunc incipit hō fidelis indifferenter in mūdo isto nec extolli prosperis, nec frangi aduersis, sed vtique Deū benedicere. Et sic fit illi, qūo dictum est, *Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.* Vel aliter hic præuidēs Psal. tempus Christi passionis, & resurrectionis, ꝙ. s. tpe passionis Christi lux diei per tres horas obscuraretur, ita ꝙ dies perderet tres horas luminis, sic.n. scriptum est, ꝙ ab hora sexta vsque ad horam nonam tenebræ factæ sunt sup vniuersam terrā. Volēs ergo Christus satisfacere lumini diei amissi, in sua resurrectione per tres horas illuminauit noctē, sic ꝙ sol ante tps ẜm cursum naturę debitum per tres horas ante surrexit. Erat.n. tunc æquinoctiū: sic ꝙ nox habebat duodecim horas, & dies totidem Sed sol surrexit hora nona, vt redderet diei tres horas, quas amiserat in passione. Et istam imaginationē habet Petr. Rabba. super illo verbo Marc. 16 Et valde mane, &c d. Et valde mane vna sabbathorum, &c. Si, valde mane, qūo orto iam sole? Sic nescit Euāgelista quid dicat? Nouit planè, quid dicat, nec.n. errat, sed relatio rei gestæ cœlitus aperit sacra. Nam prius dixerat, Ab hora sexta vsq; ad horam nonam tenebræ factæ sunt. Sol ergo, qui ppꝙ dño compateretur morienti abscesserat à claritate, vt cōsurgeret domino ante ips occurrit. Et vt suo commoreretur autori, ipsam meridianam mortificauerat claritatem, vt consurgeret autori suo, cunctis tenebris antelucanus erupit, valde mane, qā tunc sol, vt mane faceret, citius apparuit. Et qui ante fugerat, nunc ipse noctem præuenit fugaturus, vt reddat nox lucis horas, quas trāsitus dñicæ passionis inuaserat, ꝙ ante præuiderat Psal. d. *Nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebræ eius, ita & lumen eius*; qa sicut nox lucē diei p tres horas iuaserat, sic & lux diurna tres horas noctis iuasit.

Sol p tres horas ante debitū ortus in resurrectione.

2439 *Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me de vtero matris meæ.*

HIc Psalmista descripta eminentia diuinæ maiestatis consequenter cōsurgit ad eius reuerentiam. Potest autē

E cōsiderari Deus vel in seipso, vel in hoībus iustis quos inhabitat. Laudauit aūt Deum in seipso superius: nunc ipsum laudat vt habitat in hoībus iustis. Et primò laudat ipsum in seipso, secundò in amicis eius ibi, *Mihi autem.* Quantū ergo ad primum, laudat Deum in seipso quatuor, primò, qa à Deo vocatus, scdò quia à Deo illuminatus: ibi, *confitebor*, tertiò, quia à Deo confortatus ibi, *Non est occultatū*: quartò qa a Deo iustificatus: ibi, *Imperfectū*; quātū ergo ad primū, secundum sensum literalem, laudat Deū

F qui ipsum vocauit de nō esse ad esse, ipsum formando in vtero matris, & inde ipsum educendo, & in hac vita conseruādo, vt sit sensus, Te laudo, tibi gratias ago, *Quia tu possedisti renes meos*, me de nihilo formādo in vtero matris meæ, ideò iure sum possessio tua: *Et suscepisti me de vtero matris meæ*. s. me inde educendo, & hic confortando. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum, ꝙ per renes, in quibus delectatio carnis existit, intelligitur omnis exterioris hoīs delectatio, sicut per cor intelligitur delecta-

Renes significant delectationes exteriores.

G tio hominis interioris. Renes ergo possidet Deus, qñ exteriores delectationes reprimit sub regula rationis, sic & tūc cor possidet, quando regulat cogitationes interiores igne eius amoris. Sicut ab eo quærebat, d. Proba me dñe, & tenta me, vre renes meos, & cor meum. Volens ergo Psalm reddere causam, quare illa nox, sicut dies illuminatur, s. quare æqualiter se habent in luce prosperitatis, sicut in luce aduersitatis reddit rationē, d. *Quia tu possedisti renes meos*, idest delectationes meas tibi subiugasti. Vnde hic August.

H *Quia tu possedisti*, &c. q. d. Non sine causa sicut tenebræ eius, ita & lumen eius mihi fuit. Quia intus est possessor, qui nō solum cor tenet, sed etiam renes: non solum cogitationes, sed etiam delectationes. Ipse ergo possidet. Vnde ergo me delectaret aliquid lucis in nocte, qa ipse possidet renes meos? Non noui delectari, nisi de luce interiori sapientię ipsius. Quid ergo? Non delectaris de prosperitate rerum, non de prosperitate temporum, non de honoribus, non de familia? Nō delector, inquit. Quare? Quia sicut

tene-

tenebrę eius mihi, ita & lumen eius. Vn de ergo tibi ista indifferentia? Vnde?ec ce, *quia tu possedisti renes meos, suscepisti me,* &c. Vbi nota, ꝙ per vterum matris suæ, intelligit consuetudinem malorũ. Qui.n.in tali vtero sunt, non æqualiter habent lucẽ, & tenebras, prosperitatem, & aduersitatẽ, quia in prosperis eleuan tur, in aduersis deficiunt. Sed ille æqualiter hẽt illa, quẽ Deus sua gr̃a de tali consuetudine eripere dignatur. Et hoc est, qđ dicit: Illa qñ erã in vtero matris meæ (idest, in consuetudine mundi) non mihi æqualiter erant: sed iõ modo mihi æqualiter sunt, quia tu de illa consuetu dine me suscepisti. Vñ hic ait Aug. Suscepisti me de vtero matris meæ. Quasi dicat, Dum essem in vtero matris meæ, non indifferenter habebã tenebras illi⁹ noctis, & lucem. Etenim vterus matris meæ, consuetudo ciuitatis Babyloniæ fuit. Qui aũt ĩ vtero matris illius Babyloniæ sunt, gaudẽt prosperis sæculi, frã gũtur aduersis. De isto vtero susceptus fuerat Apostolus, cũ dicebat, Cum autẽ placuit Deo, qui me segregauit ex vtero matris meæ, prædicare filium suũ in me. Quæ.n.erat mater eius, nisi synagoga. Ille ergo, qui Paulum segregauit ex vtero matris suæ, ipse nos segregauit ab vtero matris nostrę Babyloniæ, scilicet à consuetudine mundi.

Vterus matris quid significat.

Ad Galat. 1.

2440 *Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis.*

HIc Deũ laudat, quia à Deo illuminatus. Vnde concludit versiculus, *Et anima mea cognoscet nimis.* Quantum ad sensum literalem, nota ꝙ alia litera hẽt, *quia terribiliter magnificasti me*: & eadem est sñia, quia Deus non magnificatur in se, sed in nobis, vide versicu. 272. 523 551. Vñ cũ Deus magnificat nos, oñdit magnitudinẽ suę bonitatis. Dicit ergo Dauid, *Confitebor tibi* (.s.cõfessione laudis) *quoniam magnificatus es*; vel *quoniam me magnificasti*: quia me de gregib. ouiũ suscepisti, & ad regnũ me vocasti, & sic me magnũ fecisti Iõ mirabilia opera tua, non solum in me, quẽ sic ma-

Deus cognoscitur per creaturas.

A gnificasti: sed in omnia alia creatura, quia nulla creatura est ita parua, quin in ipsa appareant mirabilia. Considera pulicẽ tã paruã creaturã, nonne ibi reperies mirabilia, ꝙ in tã paruo corpore, distin ctè sint formati oculi, os, pedes, & venter? Considera araneã, cum quanto subtili artificio telã texit, q̃ nullus hoĩum facere posset Considera granũ paruum seminis, in quo magna arbor continet. Et sic de singulis. Si.n.tã mirabilia sunt in paruis creaturis, quid cogitandũ de maioribus? Dicat ergo, *Mirabil a opera*

B *tua, & anima mea cognoscet nimis*, i. valdè cognoscã, ꝙ opera tua sunt mirabilia, quia à te illuminatus. Hoc non cognoscunt infideles, qui ista non Deo, sed dę monib. attribuunt. Quantũ verò ad intellectum propheticũ Psal. suas vires cõ siderãs, dixerat superius, *Mirabilis facta est scientia tua ex me, & non potero ad eam.* Modo aũt non vires suas attendens, sed Dei gratiã, qua est illuminatus, se confitetur ad scientiã Dei cognoscendã pertingere non posse. Quia respiciendo mirabilia, quæ in creaturis, & operib. Dei

C continentur, consurgit ad cognoscendã sapientiam artificis, qui illa creauit Et hoc est ꝙ di Sapien. 13. Speciei.n.genitor hæc omnia constituit. Intelligant ergo ab ipsis, ꝙ qui hæc fecit, fortior est illis. A magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit horũ creator videri. Vnde Augustin. hic ait, *Confitebor tibi*, &c. *Terribiliter*, inquam, *magnificatus es*: quia eo ipso quo te miramur terribilis es, cum tremore gaudemus Timemus enim ne donis tuis nos extollentes superbia, mereamur amitte

D re, quod humilitate, percepimus. *Mirabilia opera tua, Deus, & anima mea cognoscet valde.* Vnde hoc nisi quia venit mihi gratia tua, & illuminauit tenebras meas? Vel ideo dicit, *Et anima mea cognoscet nimis*, de futuro: volens dare differentiam inter cognitionem viæ, & patriæ, quia omnis cognitio Dei à nobis hic in via est obscura, & ænigmatica: in patria autem erit clara, & aperta, dicente Apostolo, Nunc cognoscimus ex parte, quia videmus per speculum in ænigmate: tunc autem cognoscam, sicut & *1. Co. 13*

cogni-

cognitus sum. Vnde hanc claram de futuro cognitionem notans Psal. d. *Et anima mea cognoscet nimis:* quia scilicet illa cognitio respectu istius est nimia, id est valde clara.

2441 *Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferioribus terræ.*

HIc laudat Deum, q à Deo in bono confirmatur. Vbi primò notandũ, quantum ad literam, ꝙ hic accipitur os, non pro ore, vt declinatur os oris, sed ꝓ osse, quod declinatur os ossis. In ossibus .n. stat firmitas corporis, & fortitudo. Hoc autem os dicitur factũ in occultum: quia ossa carne sunt velata, & intra carnem occultata. Vult ergo Psalmista dicere, Os meum, quod fecisti in occulto .i. intra carnem, in quo stat robur, & fortitudo corporis, non est occultatum à te, q.d. Qui fecisti ossa intra carnem, quò à te essent occultata, qui in illa carne fecisti? Similiter & tota substantia mei corporis a te non occultatur, quamuis sit in visceerib. terræ. Fecit .n. Deus hoĩem quo ad corpus de limo terræ. Et sic substãtia corporis pro maiori parte est de terra, q̃ est inter omnia elementa inferius. Erat ergo substantia corporis nostri in inferiora terræ, quia erat ipsa terra, quæ est inferius elementum. Quæ tamen à Deo non est occultata, qui corpus nostrũ fecit ex terra. Aliter .n. ĩsciẽs operatus fuisset, & non in sapientia. Quantum verò ad sensum propheticum notandum, ꝙ per os, ꝙ secundum Aug. ossum dicitur, intelligitur patientia interior, qua fidelis in aduersis non frangitur, ꝙ à Deo ta le ossum factũ esse dr̃, q a talis virtus patientiæ est ab ipso Deo, & in abscondito, quia stat intus in anima, non exterius in apparẽtia corporis. Vnde hic ait Aug. Non est occultatum os meũ, &c. Quod os dicit quæramus illud. Hoc ossum firmitas quædam est interior, quę in ossib. firmitas quædam corporis, & fortitudo intelligitur. Est aũt in aĩa quædam interior non firmitas, sed infirmitas, dũ frãgitur. Quædam verò firmitas, dum fortiter perseuerat, dum tormenta quælibet,

Os ossi significat patiẽtiã, & fortitudinem

Patiẽtia fortitudo intus latet.

E tribulationes, & aduersitates sæuiunt, illud os, quod Deus in abscondito fecit in nobis, firmum permanet, nõ cadit. A domino .n. facta est quędam firmitas patiẽtiæ nostræ. Et attende Paulum intus hñtem hoc genus firmitatis, cum dicebat, Quasi tristes, semper autem gaudentes. *2. Cor. 6.* Vnde, quasi tristes? contumeliis, opprobriis, persecutionib. flagellis, plagis, lapidationibus, carceribus, catenis. Quis non eos tunc miseros æstimaret. Nec ipsi illi persecutores seuirent in eos, nisi putarẽt eos miseros fieri persecutionib. suis.

F Illi .n. eos ex sua infirmitate tristes æstimabant, qui non habebant ossum abscõditum interius. Isti verò, qui habebant hoĩb. foris tristes videbantur: intus autem gaudebant Deo cui non erat abscõditum os ipsorũ, quod fecerat in abscondito. Sequitur, Et substantia mea in inferioribus terræ. Hic magis aperit ossum istius constantiæ. Ibi n. magis laudãda est fortitudo patientiæ, vbi maior est inclinatio ad ruinam. Vnde quid mirabile, quid magnum, si fortis est angelus, q fragilitatẽ carnis trahentis deorsum nõ

G habet? magnum est, si fortis sit homo, q carnem fragilem portat. Et hoc notans ps. d. Et substantia mea in inferiorib. terræ. Quasi dicat, secundum gl. Ego subsisto in carne corruptibili: & tñ os meum non cedit in malis huius vitæ inferioris. Et ad hoc ponit exemplum Aug. de Apostolis tempore passionis, qui os firmitatis intus adhuc non habebant, dicens, Quando dominus passus est, discipuli nondum habebant illud os firmitatis interius: nondum in illis erat firmatum robur patientiæ, vnde latebant se,

H nesciebant vires suas. Ausus est Petrus promittere societatem mortis cum domini passione, & non se nouerat ægrotus, medicus autem nouerat ægrotum. promisit ille, Etiam si oportuerat me mori tecum, non te negabo. Respondit *Luc. 22.* medicus, Amen dico tibi, priusquã gallus cantet, ter me negabis. Responsio medici verior inuenta est, quàm ægroti præsumptio. De istis ergo ossibus dicit, *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto,* &c. sed bene supple, à me est occultatum.

Im-

2441 *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur: dies formabuntur, & nemo in eis.* A

Hic laudat Deum, quia à Deo iustificatus. Quantum ad intellectum literalem, vt ostendere Psal ꝙ Deus omnes hoĩes nouit, antequam fint, & de ipsis ab æterno ordinauit, quid sit futurum, quia malos præsciuit ad mortem, iustos autẽ prædestinauit ad vitam. Et pp hoc ipse laudat Deum, quia per suam prædestinationem est iustificatus. Vnde ait, *Imperfectum meum viderunt oculi tui*. Translatio Hier habet, *Informem me adhuc viderunt oculi tui*. Res enim, antequam sit formata, est imperfecta. Est ergo sensus. Antequam essem formatus, me viderunt oculi tui, quia Deus cognoscit oĩa, antequã fiant, & tunc in libro tuæ prædestinationis me scripsisti. Quasi dicat Non meis meritis à te sum iustificatus, sed tua pdestinatione, quia *in libro tuo omnes scribentur*, i. scripti sunt, i. in notitia tua, quæ liber dr, quia oĩa firmiter retinet sine obliuione. Ponimus.n duplicem librum in Deo, s. librum vitæ, in quo prędestinati scribuntur, & librum mortis in quo præsciti, tñ respectu diuinæ notitiæ, quæ omnes tam bonos q̃ malos comprehendit, vnus liber ambo dñr. Et sic accipitur hic liber pro ipsa notitia diuina, quæ se ad bonos & malos extendit. Et sicut scriptũ est in libro illo, ita de facto eueniet. Et hoc notãs Psal. dicit, *Dies formabuntur*, i. tpa futura formabuntur, & euenient, sicut in notitia tua præuisum est: tpa, idest, oĩa, quæ fient in futuro tpe: non obstante ꝙ futura nondum sint. Et hoc est quod ait, *Et nemo in eis*: quia nemo est in tpe futuro, quod nondum est. Per hoc enim vult ostendere, ꝙ omnia tempora futura, & omnia in eis fienda, Deo sunt cognita, quia eius cognitio æternitate mensuratur, cui oĩa tpa sunt præsentia. Quantum autem ad intellectũ propheticum, notandum, quòd prædestinati aliqñ cadunt in peccatum, sed finaliter à peccato resurgunt, sicut præsciti aliqñ sunt in statu gratiæ, sed ab illo finaliter cadunt. Resurgunt aũt prædestinati finaliter, quia Christus oculo suæ misericordiæ respicit illos. Præsciti autẽ cadunt, quia suis demeritis Christus deserit illos. Sic.n in passione Christi cecidit Petrus Christum negando: sed post surrexit, quia respexit dominus Petrum, & egressus foras, fleuit amare. Hoc ergo notans Ps. in persona Petri, immo et cuiuslibet prædestinati cadentis, ait, *Imperfectum meum* (idest, casum meum) *viderũt oculi tui*. Aug. aũt ponit ꝙ ista sint verba Christi, dicẽtis patri, *Imperfectum meum, viderunt oculi tui*, & ad idem tendit. Vnde sic ait, Quid aũt Christus dicat patri, audi, *Imperfectum meum viderũt oculi tui*: *Imperfectum meum*, i. Petrum meum, pollicẽtem & negantem, præsumentem, & deficientem. Viderunt tamen oculi tui. Nunquid eum & ipse dominus respexit, sicut scriptum est, Respexit dominus Petrũ, & ipse egressus foras, fleuit amare? fletus ille de respectione domini fuit. Dicat ergo de Petro suo, *Imperfectum meum viderunt oculi tui*. Nam Petrus imperfectus titubans in domini passione proculdubio sibi dimissus periret: sed viderunt eũ oculi tui. Non solũ illum, sed & oẽs, qui imperfecti fuerunt, donec Christi resurrectione firmarentur. Quia tunc aperuit oculos illorum, non perisse in domino, quod mortuum erat. Et factum est os illud in abscõdito eorum, vt etiam ipsi iã non timerent mori. Sequitur, *Et in libro tuo omnes scribentur*. Vbi notandum, quòd liber Dei dicitur Christus. In libro enim scribuntur, quę agenda, & quę euitanda, quid imitandum, quid fugiendum. Sic Christus dicitur liber, quia in ipso habemus doctrinam omnium agendorum, & fugiendorum. Hic boni scribuntur, dum quæ agenda sunt, in Christo contemplantur: hic mali scribuntur, dum peccata fugienda, per Christum ostenduntur. Et hoc est quod ait, *In libro tuo omnes scribentur*: vt Christus dicat, In me libro tuo omnes docentur, quem me dedisti omnibus formam iustitiæ. Et in isto libro dies formabuntur. Hic enim dies significat prædestinationem, quia etsi aliquando cadant, per istum librum formantur, & ad statum gratiæ reparantur. Dicat ergo Christus, *Et dies formabuntur*, &c. idest, prædestinati, vt Apo-

Visus vel respectus Dei reuocat peccatorem. *Luc. 22.*

Liber dicitur Christus.

Ps.138. vt Apostoli, de quibus dr, Dies diei eructat verbum. *Formabuntur*. f. in me, à quo perfectionem gratiæ sumunt: *Et nemo in eis*. f. nullus in eis formabit, vel per eos: sed per me. Nullus. n. ad statum gratiæ adductus, dicit se in Petro, vel in Paulo formatum: sed in Christo. Dicat ergo Christus, *Dies* (scilicet prædestinati *formabuntur*. f. in me: *& nemo in eis*. Et hoc est, q Corinthios reprehēdit Apostolus, qui in Paulo, vel in Petro se dicebāt formatos: 1. Corint. 1. dicens, Significatum est mihi q diuisiones sunt īter vos. Quia vnusquisq; vestrum dicit, Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ ego autē Christi. Diuisus est ergo Christus? Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Sic ergo dies formantur in Christo, & nemo in eis.

2442 *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui, Deus: nimis confortatus est principatus eorum.*

Consequenter hic Deū laudat in amicis suis, quos Deus mirabiliter magnificat. Et duo facit, quia primò ōndit amicorum Dei exaltationem, secūdò inimicorum depressionem: ibi, *Si occideris*. Prima diuidit in duas, quia primò ostendit amicorum Dei altam dignitatem, secundò ipsorum incomprehensibilem numerositatem: ibi, *Dinumerabo eos*. Quantum ad primū sciendum q secundū literam iste textus dupliciter exponitur. Primò exponit de angelis, quia vbi nos habem⁹, *Nimis honorati sunt amici tui Deus*, in Hebræo hr, *sodales tui*. Et sic intelligit de sanctis angelis, qui sunt in societate Dei, & eius amici. De quibus in p̄cedenti Psal. In cōspectu angelorum psallam tibi, Deus. Hi namq; semper vident faciem patris, qui in cęlis est. De quibus subditur, *Nimis confortatus est principatus eorum*. i. firmiter stabilitus principatus eorum. Angeli per ordines trium Hierarchiarū sunt distincti. Hierarchia aūt idē est, quod sacer principatus. Ipsorum ergo principatus sic stabilitus est, q amplius cadere non pōt. Secundò exponit de Apostolis & eorū successoribus, qui

Angeli sunt amici Dei et prīcipes.

Apostoli sunt amici Dei et principes honorati & fortificati.

E amici Dei dr, dicente eis Christo, Io. 15 Vos autē dixi amicos. Principes ēt dr, quia principatum in ecclesia tenent, de q b. dr Psal. 44 Pro patrib. tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super oēm terrā. Isti nimis honorati sunt, quia locum Dei tenent in terris, vt Deus honoretur in illis. Isti nimis cōfortati fuerunt, quia recepto spiritu sancto, sine timore verbum Dei per orbem p̄dicauerunt, vt non verba, vel verbera, sed nec ēt ipsa mortē timerent. Actuū 4. Ibāt Apostoli gaudentes à conspectu concilii, &c.

F Vnde istum textum de Apostolis hic exponit Aug. d. *Mihi autem nimis*, &c. Ipsimet Apostoli qui in me formabūtur, & nemo in eis, amici tui facti sunt, & mihi valde honorificati sunt. Factū est in eis os illud post resurrectionem dñi in abscondito. Et pro eius noīe passi sunt, in cuius passione prius trepidauerūt. Vnde valde confortatus est principatus eorū. Ipsi. n. Apostoli facti sunt duces ecclesię, facti sunt arietes ducentes greges. Et sic valde confortatus est principatus eorū. Et Greg. istū textū adducit, ōndens q̄ lautè Apostoli amici Dei facti sunt honorati, quia cū Christo orbis effecti iudices.

G Vnde sic ait, Apostoli in vltimis cū Deo iudices venient, qui nunc pro Deo iniustè iudicantur in terris. Tunc eorum lux tanto latius emicat, quanto eos nūc manus persequentiū durius angustat. Tūc reproborum oculis patescit, q cęlesti potestate subnixi sunt, qui terrena oīa spōte reliquerunt. Vnde Apostolis suis veritas dicit, Vos qui reliquistis oīa, & secuti estis me, cū sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos sup sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Illic proculdubio culmē iudiciariæ ptātis obtinebit, qui stimulo diuini amoris excitatus, hic possessā reliquit, vt simul iudex cū iudice veniat, qui nūc cōsideratione iudicis sese spōtanea paupertate castigat. Hinc est. n. qd de sanctæ ecclesiæ spōsa per Salomonē dr, Nobilis in portis vir eius, cū sederit cū senatorib. terræ. Hinc Esa ait, Dñs ad iudicium veniet cū senatorib. populi sui. Hinc eosdē senatores nō iā famulos, sed amicos veritas dicit. Iā non dicā vos seruos, sed amicos

H

Gre. 10. mor. cap. 30.

Luc. 18.

Prou. 3.

Isa. 3.

Ioan. 15

eos meos. Quos nimirum Psalmista in tuens, ait, *Mihi autem honorati sunt amici tui Deus*. Quorum dum celsitudinem sordis aspiceret, mundi gloriā qua potestate calcarēt, protinus addidit, d. *Nimis confortatus est principatus eorum*, &c.

2444 *Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur, exsurrexi, & adhuc sum tecū.*

Ponit hic amicorum Dei incomprehensibilem numerositatem. Et exponitur iste versus dupliciter, sicut & præcedens, s. de angelis, & de Apostolis. De angelis quidem, quia certum est, ꝙ sunt in magno numero, de quib. dr Iob 25. Nūquid est numerus militum eius? Qđ exponens Greg. ait. In cognitione humanæ rōnis numerus non est spirituum supernorum, quia quanta sit illa frequentia inuisibilis exercitus nescit, de quo ꝑ Dan. dicitur, Milia milium ministrabāt ei, & decies centena milia assistebant ei. Supernorū. n. angelorum numerus infinitus est, & finitus exprimitur, vt q Deo est numerabilis, innumerabilis nobis demonstretur. Et hoc est, quod in Christi persona hic dicit Psalmista, *Dinumerabo eos*, s. dicit Christus, q̄a Christo sunt numerabiles, sed nobis super arenam multiplicabuntur. Et quia Psalmista per reuelationem Dei se futurum ad societatem angelorum, ad quam iusti assumuntur, sciuit. Ideò subdit. *Exurrexi*, s. ꝑ gratiam tuam à peccatis, quæ commisi, puta adulterii, & homicidii, & supbiæ, in numeratione populi: Et adhuc sum tecum, s. pēr gratiam, supple, & ero per gloriam. Secūdò hoc exponitur de Apostolis, & iustis per eos conuersis Quāuis .n. Apostoli num. ro essent pauci, quia duodecim, tamen per eos innumerabiles fideleș sūt generati. Et hoc est, quod ait Christus, Dinumerabo eos, s. Apostolos, qui faciliter numerari poterant. Sed nati per eos super arenam multiplicabūtur, q. d. Erunt innumerabiles ad modum arenæ. Vel aliter, per hoc vult designare, ꝙ Christiani per Apostolos geniti exuperabunt Iudæos quia plures illis erunt. Vbi sciendum, ꝙ per arenam, quę sterilis est, significantur Iudęi steriles in

Angeli sunt nobis infiniti, sed Deo finiti

Greg. 17. mo. c. 7.

Dan. 7.

Arena dicūtur Iudęi.

A merito. Vnde ipsos arenæ Deus comparabat, de ipsis dicens Abrahæ, sicut stellas celi, & sicut arenam maris. Per stellas. n. vt hic ait gl. populus Christianus intelligitur, qui numerosior est populo Iudæorum, qui arenæ, ꝑꝑ sterilitatē cōparatur. Et hoc est, quod ait, *Dinumerabo eos*. s. fideles, *& super arenam*. i. multiplicabuntur super Iudæos. Si autē quæras, quæ fuit causa tantæ multiplicationis Christianorum, certè fuit resurrectio Christi, quæ fuit causa non solum nostræ resurrectionis corporalis, quæ erit in fine, sed etiam resurrectionis spiritualis.

B Et hāc causam assignat Christus, d. *Exurrexi*. i. iā passus sum, iam mortuus sum, & sepultus. Sed & ecce exsurrexi. Prædicantib. n. Apostolis resurrectionē Christi, multa milia conuertebantur, vt patet in actibus Apostolorum. Sequitur: Et adhuc sum tecum. Per hoc vult significare Christus, ꝙ post ascensionem suam vsque ad diem iudicii corporaliter occultus est à nobis, manens cū patre, sedens ad dexteram patris vsque ad diem iudicii, in quo omnibus corporaliter apparebit. Et hoc est quod ait,

C *Exsurrexi*. s. à mortuis, supple, & ascendi: *Et adhuc*. i. toto medio tpe vsque ad diē iudicii: *tecum sum*, occultus ab eis. Per hoc .n. vult ostēdere deuotionē fidelium, qui in tanto numero sunt multiplicati, cum tamen corporaliter me non viderint. Iudæi autem me viderunt.

Gen. 14.

Si occideris, Deus, peccatores, viri sanguinum declinate à me. 2445

Hic consequenter ostendit inimicorum Dei depressionem. Et diuiditur in partes duas, quia primò ostendit

D malorum detestabilem conditionem, secundò à Deo postulat suipsius cognitionem, ibi: *Proba me Deus*. Circa conditionem malorum tria ostendit. Primò ꝙ sunt damnabiles, secundò, ꝙ sunt culpabiles: ibi *Quia dicitis*: tertiò ꝙ sunt odibiles: ibi, *Nonne*. Quātum ad primum sciēdum, quòd duplex est mors, s. corporis, & ista est communis omnibus bonis, & malis, quia statutum est hominibus semel mori. Ad Hebr. 9. Alia est animæ.

mors mul tiplex.

Et

Et ista duplex, quædam quam voluntariè sibi inferunt peccatores, & ista est mors culpæ. Alia quam violenter sustinent, & ista est mors gehennæ, & istã infert Deus peccatoribus, quos æternaliter damnat. Et hoc notans Psalmista ait, *Si occideris, Deus, peccatores.* Hic.n.ly *si* stat pro quia, vt sit sensus, quia tu Deus occideris peccatores i quia tu occides peccatores obstinatos. s. morte gehennæ, quæ dr̃ mors secunda. Apoc. 20. Ideo Psalmista ne occidatur cum illis ipsorum cõsortium fugit illis d. *Viri sanguinũ declinate à me.* Sãguis. n. in scriptura peccatũ significat: vide versic. 847. Et sic viri sanguinum dñr viri peccatorum, vel vir sanguinum dr̃ quilibet homicida. Cũ ergo quilibet peccator, peccato seipsum spũaliter occidat, vir sanguinum dr̃. Horum ergo societatem fugiens Psalmista d. *Viri sanguinum declinate a me.* Vel ẽt hoc de morte culpę põt intelligi, qua seipsos occidũt peccatores, quos tñ Deus dr̃ occidere, quia permittit. Vñ hic ait Aug. *Si occideris, Deus, peccatores.* Sic. n. occisos vult intelligi, cũ per superbiam, qua tumescunt, amittũt gratiam, qua viuunt. Occiduntur peccatores, quia obscurati intelligentia alienãtur à via Dei. Amittunt. n. confessionem ꝑ elationẽ, atq; ita in eis occisis fit, qđ scriptum est, A mortuo hoĩe, tanquam qui non sit, perit confessio. Et notandũ, ꝙ peccator multipliciter occidit seipsũ. Primò ore mentiendo: Sap. 1. Os quod mentitur occidit aĩam. Scđò corde inuidendo. Iob 5. Paruulum occidit inuidia. Et Eccl. 30. Multos occidit tristitia. s. inuidię vel acedię. Vel ad literã, multos occidit corporaliter tristitia, opere legem transgrediẽdo, siue malè agendo Sap. 16. Homo ꝑ malitiã occidit aĩam suã. Ro. 7. Peccatum seduxit me, & occidit me.

Eccl. 7. *Occidit peccator se multipliciter.*

2446 *Quia dicitis in cogitatione accipiant, in vanitate ciuitates suas.*

Ostendit hic ꝙ sunt culpabiles, & maximè in peccato cupiditatis, & auaritiæ, quod radix est omnium malorum. Viri enim sanguinum semper cogitant qualiter aliorum bona possint rapere, alios suadere, & se aliis præferre. Quod procedit ex magna vanitate superbię ipsorum. Vnde Psalmista se modo vertit ad illos, dicens, Estis certè culpabiles, quia dicitis in cogitatione, & in corde vestro, vt omnes accipiant, id est, inducitis alios ad hoc, vt accipiant ciuitates suas: id est, aliorum bona, siue loca. Vnde ly *suas* non refertur ad rapientes, sed ad illos quorum sunt bona quæ rapiuntur. Et hoc dicitis in vanitate, id est, ex vanitate superbiæ moti. Vbi aduerte, ꝙ hic nomine ciuitatis intelligit bona mũdi temporalia. Nam totus iste mundus ad modum ciuitatis dicitur factus, vbi sicut in ciuitate mixti sunt boni cum malis, electi cum reprobis, sed tamen differenter, quia in hac mundi ciuitate mali habitant mente & corpore, boni autem solo corpore, quia corde supernam ciuitatem inquirunt, dicentes cum Aposto. Non habemus hic manentem ciuitatẽ, sed futurã inquirimus, mali autẽ in hac mundi ciuitate habitant mente, & corpore. In cuius figuram ille primus vir sanguinum fratricida Cain, fuit primus qui in mũdo ciuitatem ædificauit. Gen. 5. in signum, quòd ciuitatem non erat habiturus in cœlis. Ista est illa mundi ciuitas, quã filius Dei (assumpta nostra humanitate) visitare voluit, vt ipsam à cordibus excuteret, & auerteret à nobis eius amorem. Vnde ad eius aduentum tota hæc mundi ciuitas fuit commota Matt. 21. Cũ intrasset Iesus Ierosolymam, cõmota est vniuersa ciuitas, dicens, Quis est hic? Verè ad Christi aduentum vniuersa mundi ciuitas fuit commota, quia de omni hominum genere ab eius amore commoti fuerunt, vt puta simplices, & pauperes, vt pastores in eius natiuitate. Luc. 2. Et reges, & principes, vt magi, q relinquentes regionem suam ad ipsũ adorandum venerunt. Et sic de aliis statibus hominum. Sed mali in obstinatione sua permanentes, istam ciuitatẽ quærunt, istam diligunt, & pro ista laborãt, vt bonis temporalibus abundent. Quia omnes quærunt, quæ sua sunt, s. q̃ sunt mundi, non quæ Iesu Christi. Vnde in vanitate dicunt, *Accipiant ciuitates suas.* Et sic nota, ꝙ iste mundus, quamuis sit vnus, tamen ciuitates in plurali dicitur, quia

Ciuitas dicitur mundus iste.

Heb. 13.

Ciuitas vitiorũ multiplex. Eph. 2.

quia quodlibet vitium in ipso ciuitatem per se facere vř. Primò superbia hic facit ciuitatem suam. Vnde & superbi se adinuicem hortantur, dicentes, Venite, faciamus ciuitatem, & turrem, cuius cacumē pertingat ad cęlū, & celebremus nomen nostrum. Isti non aduertunt huius ciuitatis humiliationem futuram, de qua Esa. 26. Dñs inclinabit habitantes in excelso, & ciuitatē humiliabit vsq; ad terram, & detrahet eam vsq; ad puluerē. Secundò auaritia hic facit ciuitatem suā, quam ędificat de sanguinibus pauperū. Vnde Abacuc 2. Væ, qui ædificat ciuitatem in sanguinibus, & præparat vrbē in iniquitate. Et ista maledictionibus repletur, figurata in ciuitate Hiericho, quę luna interpretatur, quia diuitiæ continuè vt luna mutātur, quia modo augentur, modo minuuntur, modo accedunt isti, modo illi, de qua dř Iosue 6. Sit ciuitas ista anathema cū oībus quæ in ea sunt. Tertiò luxuria hoc facit ciuitatem suā, quæ vř ad momentum delectabilis, sed aquas habet amarissimas, f. diuersarū stimulos pœnarum, & laborum solicitudines: de qua 4 Reg 2. Habitatio ciuitatis huius optima est, sed aquæ sunt pessimæ, & terra sterilis. Vř huius habitatio optima, inquantum carnem delectat ad modicum, sed in re sterilis, & pessima, quia nunquam mentem quiescere sinit. Vnde Isa. 23. Sume citharam, circui ciuitatem, meretrix obliuioni tradita. Quarto crudelitas hic suam facit ciuitatem, de qua 3. Reg 14. Qui mortui fuerint in ciuitate, comedēt eos canes. Et hæc ciuitas sanguinū, quia crudeles in effusione sanguinis delectātur: de qua Naum 3. Væ tibi, ciuitas sanguinum, dilaceratione plena. Quintò gula hic facit ciuitatē suam, de qua figuraliter Ioan. 4. Abierunt in ciuitatem, vt cibos emerēt. Sextò inuidia hic facit ciuitatem suam, de qua Ezec. 7. Fac conclusionem, terra plena est iudicio sanguinum, & ciuitas plena est nequitia. Septimò inobediētia & rebellio hic facit ciuitatem suā, de qua 1 Esdræ 4. Venerūt in Hierusalem ciuitatē rebellē, & pessimā, &c. Et Psal. 54. Vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate. Octauò idololatria, & infidelitas hic facit ciuitatem suam. Hæc est. n. Atheniensium ciuitas, de qua Act. 17. Incitabatur spiritus Pauli videns idololatrię deditam ciuitatem. Sed quęlibet talis ciuitas finaliter erit ciuitas confusionis, & ignominiæ. Vnde Act. 19. Impleta est tota ciuitas cōfusione. Istæ ergo ciuitates malorū, quas hic cupiunt hře, & possidere dñt, *Accipiant in vanitate ciuitates suas*, non aduertentes, ꝙ scribitur Esa. 24. Amara erit potio bibētibus illā, attrita est ciuitas vanitatis.

Gen. 11.

Nonne, qui oderunt te, domine, oderam? & super inimicos tuos tabescebam? 2447

HIc ostendit, ꝙ mali sunt odibiles. Et primò ostendit, ꝙ odit malos eius actus virtuosi, secūdò quod mali odi ti sunt ingrati, ibi, *Perfecto odio.* Quātum ad primum, sciēdum est, ꝙ odium opponitur amori. Vnde tm̄ habet odium de ratione mali, quantum habet amor de rōne boni. Amor aūt debetur proximo, secundum illud, quod habet à Deo secūdum naturam, & gratiam. Non autem debetur ei amor secundum illud, qđ habet à se, & à diabolo, f. peccatum, & defectum iustitiæ. Et ideo licet primò debitum est in fratre, & proximo odire peccatum, & oē illud, quod pertinet ad defectum iustitię diuinæ, sed ipsam naturā proximi, & gratiam, quam habet a Deo, nullus sine peccato odio potest hře. Hoc aūt ipsum, ꝙ in proximo odimus culpā & defectū boni, pertinet ad fratris amorem. Eiusdem rationis est, ꝙ velimus bonum alicui, & odiamus malum ipsius. Vnde propriè loquendo, proximus odiri non debet, sed defectus proximi. Et ideo Psalmista ostendens, quod non proximum, sed in proximo odio habebat defectum, præmittit primò ipsorum defectum, qui erat, quia illi Deum odiebant, dicens, *Nonne, qui oderunt te, domine oderam?* Quasi dicat, Sic, quia ipsorum vitium ab hominibus est odiendum, sicut ꝙ ipsum Deus odit, vt dicitur Psal. 5. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem. *Et super inimicos tuos tabescebam.* Quid autem sic tabescere, vide ver. 2231. Si autem dicat quis. Quomodo malos licet odire, cum veritas dicat, Matth 5. Dili-

Odium proximi qualiter sit licitū, qualiter non.

Quæstio.

æterna rapientes, eorumque carnalem gratiam, cum impedit postponentes, discamus temperata eos discretionis arte, & conuenienter diligere, & salubriter odio hēre, quatenus sic sciant per amorē odiū iungere, vt valeamus eos per odiū verius amare. Hinc rursum per Moysen dr, Qui dixerit patri suo, & matri suæ, Nescio vos, & fratribus suis, ignoro vos, & nescierunt filios suos, hi custodierūt eloquium tuum, & pactum tuum, & seruauerunt iudicia tua. Ille.n. scire Deum familiarius appetit, qui præ amore pietatis nescire desiderat, quos carnaliter sciuit. Graui etenim damno scientia diuina minuitur, si cum carnis notitia patitur. Extra cognatos ergo quisque, ac proximos debet fieri, si vult parenti omnium verius iungi. Quatenus eosdem, quos propter Deum vtiliter negligat, tanto solidius diligat, quāto in eis affectū solubilē copulę carnalis ignorat, &c.

Deu. 33.

2449 *Proba me, Deus, & scito cor meum, interroga me, & cognosce semitas meas.*

Hic ps. à Deo postulat suiipsius cognitionem, & cōsequenter directionem, ibi, *Et vide* Quantum ad primum, sciendum, ꝙ hoīes ēt iusti multoties in corrigendo vitia, excedunt modū, qnq; verò minùs debito se habent, quia in talibus difficile est tenere medium. Sicut & in affectionibus odii quo peccata odiūtur, & amoris, quo natura diligitur. Qđ totum ex hoc procedit, ꝙ hō non perfectè seipsum, nec actus suos cognoscit. Et iō hic ps. à Deo petit vt seipsum sic cognoscat, ꝙ in affectionib. odii, vel amoris debito mō procedat. Et hoc est, quod ait, *Proba, Deus, & scito cor meum.* Probat .n. Deus aliquem, non vt de nouo sibi notus fiat, sed vt aliquid alicui notū faciat. Et sic dr Deus aliqua nouitet scire, qn alios illa scire facit. *Interroga me*, hoc est idē quod *proba me, & cognosce semitas meas*, i. fac me cognoscere, & videre occulta cordis mei, vel aliter, scire Dei est duplex, s. simplex notitię, & cognitionis. Et sic scit omnia æternaliter tam bona, q̃ mala. Sic. n. omnia nuda, & aperta sunt oculis eius. Aliter. n. non bene iudicare

Cognitio Dei duplex, visionis, & approbationis.

A possit de vitiis, & meritis, nec illa debitè punire, vel pmiare, qa vnusquisq; bene iudicat de iis, quæ nouit, & horū solum est bonus iudex, vt dr 1. Ethic. Alia est notitia approbationis. Et isto modo illa solum dicitur scire, quæ approbat. Et sic nescit; nisi bona, & mala ignorat. Sic. n. dicit iniquis, Discedite à me operarii iniquitatis, quia nescio uos, Matt. 5. Hic ergo accipitur notitia Dei approbationis. Et est sensus, *Proba me, Deus, & scito*, i. taliter proba cor meū, & perfice, vt tibi sit cognitum, & acceptum. Sic ēt

B de oībus cogitationib. & operationibus subdit, *Interroga me, & cognosce*, i approba semitas meas. Aduertēdū ēt, ꝙ Deus tūc electos suos probat, qn eos ꝑaliter aduersitatib. pręmit, quib. purgantur, vt de ver. 1740. 368. Itē nota, ꝙ pbat Deus suos multipliciter, vide versicu. 1013. Itē notandum, quomodo ps. ait Deo, *Interroga me*, &c. Quòd Deus nos interrogat multipliciter, vt ostendit Gregor d. Tribus modis interrogare nos conditor cōsueuit. Aut cum flagelli districtione nos percutit, & quāta in nobis insit, vel de

C sit patientia, ināit, aut cum quædā, quę nolumus, præcipit, & nostrā nobis obedientiam, vel inobedientiam patefacit, aut cum aliqua nobis occulta aperit, & aliqua abscondit, & mensurā nobis nrę humilitatis inotescit. Flagello nāq; nos interrogat, cum mentem bene sibi ꝓ trāquillitatem subditam afflictionib. pulsat. Vnde & Iob laudatur attestatione iudicis, & tñ ictibus tunditur percussoris, vt eius patientia tanto verius clare sceret, quāto iniquisita durius fuisset. Præcipiēdo ât dñs nos interrogat, sicut A-

D brahā terrā suā iubetur egredi, & pergere quò nesciebat. In montē vnicū filium suū ducere, & quē ad consolationē senex acceperat, immolare. Cui nimirū ad interrogationem bene respōdenti, i. ad iussionem obedienti, dr, Nūc cognoui, ꝙ timeas Deū, vel sicut scriptum est, Tētat vos Deus vester, vt sciat, si diligitis eū. Tentare quippe Dei est magnis iussionibus nos īterrogare. Scire quoq; eius est nostrā obedientiam noscere nos facere. Aperiendo autem nobis quędā aut claudendo nos interrogat Deus, sicut per

Interrogat nos Deus multipliciter. Greg. 28 mor. cap. 7.

Gen. 22.

liberationem à Deo postulat, secudò persecutorum punitionem explicat, ibi, Caput circuitus. Prima pars in duas, quia Dauid vt facilius à Deo exaudiatur, primò ostendit persecutorum malitiā: secundò suam in Deo confidentiam, ibi, Dixi dño, &c. Dic vt Nic. quantum verò ad sensum propheticum, sciēdum, q iste psal. est quædam vox, & oratio corporis Christi, s. ipsius ecclesiæ. Quandiu. n. in hac vita peregrinamur à dño, boni cum malis sunt mixti, & mali cum bonis. Et multi nunc sunt mali, qui futuri sunt boni, & multi boni, qui futuri sūt mali, & multi boni, qui etiam finaliter erunt boni, & multi mali, qui et finaliter erūt mali. Sed qui finaliter erunt boni, & de corpore Christi, & qui mali, & extra corpus Christi, non est nostrum scire. Nouit aūt illos Xps, q eos suo sanguine redemit. Difficile. n. est in præsenti vita, vt nosipsos nouerimus, quanto minus de alijs, ppterè debemus iudicare? Quia si quem hodie malum nouimus, fortè die crastina bonus erit, & econtrariò, & tolerandi sunt mali. Ad propositū ergo, iste ps. est vox corporis Christi, s. bonorum, qui sunt mixti cū malis, inter quos gemunt, persequūtur, & premuntur ad ne sis. Qui toto desiderio quærunt ab istis totaliter liberari, & ad societatē bonorum (.i. beatorum, vbi nulli sunt mali) perduci, vbi oēs sint mēbrum Xpi, & nullus sit hostis Christi, quilibet. n. aut est mēbrū Xpi, aut hostis Chri. Timent n. quadiu hic viuunt, ab hoste seduci, q non solum vno modo electos seducit, sed quasi infinitis. Versipellis. n. est ipse, qui regnat in malis, p p quod orat hic corpus Xpi de medio iustorum liberari. Ex prædictis pōt patere titulus psal. qui est, in finem ps. Dauid. Per finem intellige Xpm, de quo ait Apost. Finis. n. legis Xps est ad iustitiam omni credēti. Sic ergo per Dauid intellige Xpm, qui factus est ex semine Dauid secundū carnem. Ipsum aūt Xpm hic accipe, nō ut caput, sed ut corpus, ut sit sensus, in finē ps. Dauid. Iste ps. dirigens nos in finē, i. in Xpm, est ipsius Dauid, scilicet, corporis Xpi. Quibus visis accedo ad ps. diuisione. Diuiditur ergo ps. iste in tres partes, qa primò mala, q iusti patiunē à malis exponit, secdò cōtra dicta mala suam confidentiam in Deo ponit, ibi, *Dixi domino*, tertiò, quæ mala malos inuoluant ondit, ibi, *Caput circuitus*. Quantum ad primum, notandū, q sicut oēs boni vnū corpus faciunt, quorum corporis caput est Xps, sic & omnes mali unum corpus faciunt, cuius corporis diabolus est caput. Et istud malorum corpus bonos psequitur, & secundum membra, & secundū caput, qm boni non solum persequūtur à malis hoībus, sed et à capite suo, quod est diabolus. Et secūdū hoc ps. duo facit, quia primò agit de psecutione bonorum facta à malis, secdo de ipsorū psecutione facta à capite ipsorū, s. diabolo, ibi, Custodi me. Prima in duas, qa cōtra persecutionem malorum primo præmittit orationem, secundò ipsorum oñdit persecutionē, ibi, Qui cogitauerunt. Quantum ergo ad primum, sciēdū est, q differentia est inter hoīem malum, & hoīem iniquum. Nā malus dr, q ex intētione alteri nocet. Dr. n. à Melan, quod est nigrum, qui malus alios denigrare conatur, eis nocendo. Sic. n. illos agricolas, qui seruos ad vineam missos occiderunt, & filium patrisfamilias insup ad vineam à dño missum, peremerunt, malos Christus vocat, d. de ipsis, Malos male perdet. Similiter & alios nocens, & alios percutiens, malus à Christo appellatur, d. Si autem dixerit ille seruus malus. Moram facit dñs meus venire, & cœperit percutere conseruos suos, &c. Iniquus aūt dr non solum, qui alteri nocere intēdit, sed et oīs peccator, quia sibiipsi nocet. Vñ iniquus quasi nō equus, non rectus, nō iustus. Et secundum hoc ab istis duob. gñibus hominum liberari orat ps. Et primò ab hominibus malis, quia à proposito nocere intendunt, dicens, *Eripe me, domine, ab homine malo*, s. à persecutore à tentatore, à tor., à detractore, & huiusmodi. Secundò quærit liberari ab iniquis, qui. s. in seipsis non sunt æqui, licet alijs nocere non intendant, d. *A viro iniquo eripe me*. Et aduerte, q quilibet iniquus, quamuis à proposito alteri nocere non intendat, de facto tamen nocet, vt hic deducit Aug. dicēs,

Iudicare alios facile non debemus.

Rom. 10.

Malus differt ab iniquo.

Mat. 21.

Mat. 24.

bis vitari possunt, cùm cogitationes eorum nobis sint occultæ? Idò contra tales necesse est ad Deum recurramus, d. *Eripe me, domine, ab homine malo.* Vnde hic August. *Qui cogitauerunt iniquitates in corde.* Propter eos enim hoc dicit, qui plerunq; in labiis bona loquuntur. Facilè n est vitare apertas inimicitias, facilè est auerti ab inimico manifesto, cuius iniquitas iā in labiis est. Iste est manifestus, ille occultus. Ille difficilè vitatur, qui in labiis bona portat, & in corde mala occultat. Tales quotidie constituunt bella. De taliū enim cordibus nascitur, quicquid est, cōtra quod pugnat Christianus. Si seditio, si schisma, si hæreses, si contradictio turbulenta, non hoc erūpit nisi de illis cogitationibus, quæ tegebantur. Et qn bona labiis loquebantur, tn̄ tota die constituebant prælia. Pacata audis verba, sed belli constitutio a cordibus non discedit. Vel hoc ad tentationes dæmonis potest referri. Dæmones namq; quoque occulta bella nobis cōstituunt, qn sub specie virtutum ad vitia trahere conantur. Quūq; verò ad bella aperta, & de die contra nos faciunt, qn apertè mala suadent. Et hūc duplicem tentationis modum ostendit Greg. d. Hostis. n callidus contra militē Christi diuersa tentationum vulnera exquirens, modo ex pharetrā per insidias eū vulnerat, modò ante eius faciē hastā vibrat. Quia videlicet vitia, & alia sub virtutum specie contegit, & alia vt sunt aperta, eius oculis apponit. Vbi. n. infirmari Dei militem conspicit, illic fraudis velamenta non requirit, vbi autē resistere sibi fortiter considerat, ibi contra vires proculdubio dolos parat. Nam, cum infirmum quempiam in carnis illecebra videt, apertè speciem corporis, quæ concupisci valeat, eius obtutibus obiicit. Si autem fortasse aliquem validum contra auaritiam cernat, inopportunè eius cogitationibus domesticorum suorū inopiam suggerit: vt, dum mens ad prouisionis curam quasi piè flectitur, seducta furtim in rerum ambitum iniquè rapiatur. Istos ergo duos tentationis dæmonis modos hic ponit Psalm. primum occultum, qui stat in cogitatione, d. *Qui cogitauerunt iniquitates in corde.* Apertum

Tentat diabolus dupliciter, s. occultè & apertè.

Greg. 31 mor. cap. 30.

A aūt cum subdit, *Tota die constituebant prælia.* Per diē namq; clara nōtitia designatur. Vnde Richardus istum versum ad istum propositum tractans d. *Qui cogitauerunt iniquitates in corde,* &c. Quod cogitamus, est occultatum, quod loquimur, manifestum. Coram ergo perfectis viris maligni spiritus iniquitatem cogitant, quia, inquantum possunt, fraudulenter persuasionis dolos occultant. Sub specie enim boni bonis viris mala persuadere volunt, quia ad opera mala eos oīno trahere non possunt, quòd si sic pualere nō valent, ad aperta, & importuna mala illi B co se conuertunt. Vnde & subditur, *Tota die constituebant prælia.* Quia per noctem ignorantia, per diē intelligētia designat, rectè in die mens impugnari dr̄, qn ex iis tentatur, q̄ apertè esse mala intelligit.

Acuerunt linguas suas sicut serpentes: venenum aspidum sub labijs eorum. 2458

Hic ostēdit eorum iniquitatem in locutione. Vbi notandum, quod noīe linguæ intelliguntur verba formata per C linguam, sicut notatum fuit versi. 1 cot. Et ibi nota quā multipliciter Iudæi linguas suas contra Christū acuerunt. Hoc aūt, quod dicit, *Acuerunt linguas suas,* dupliciter intelligi potest. Nā gladius acutus est aptior ad scindendum, est ēt magis politus ad lucendū. Sic & dupliciter dr̄ lingua acuta ad scindendū, quia apertè detrahit, apertè lacerat, & scindit. Dr̄ ēt lingua acuta, i. tersa & polita, lucens. s. lingua palpans adulatoris. Primo modo mali linguā suam acuerunt contra Chri- D stū, ipsū apertè detrahendo, & persequendo. De quib. dr̄ Psal. 56. Filii hoīum, dentes eorum arma, & sagittæ: lingua eorū gladius acutus. Qd̄ ad literam de Iudæis Christo detrahētibus intelligitur, vt ibidem exponit gl. dicens, Filii hoīum sunt Iudæi, qui filii hoīum. i. humiles, & mā facti per legem eis datam esse deberent: sed vt filii ferarum contra Christum crudeles effecti fuerunt. Qm̄ dentes eorum arma, & sagittæ. Per dentes eorum, irrisiones accipe, quorum verba erāt arma, & sagittæ. Arma, quantum ad astuta cōsilia quibus se à morte Christi innocen-

Lingua dicitur acuta dupliciter.

tes conabãtur ostẽdere: sed sagittæ erãt, quantum ad verba, quibus Christũ vulnerare conabantur. Et sic lingua eorum erat gladius acutus, dum acutè detrahẽdo clamabant, dicentes, Crucifige, crucifige. Illæ.n. voces vt gladius acutus, etiam fecerunt Christi mortem. Nõ ergo excusati sũt Iudei à morte Christi. Quia etsi manus contra Christum habuerunt inermes: os tñ eorum contra Christũ vt gladius fuit acutus. Vnde non suffecit Iudæorum principibus contra Christũ acutam detractionis linguam extendere, q; nimò & populum ad acutas sagittas verborum contra Christum iacere procurauerunt, dum persuaserunt populis, vt peterent Barrabam, Iesum vero perderent. Secundò autẽ modo acuerunt linguas suas, i. politas fecerunt per verba adulatoria. Adulatores.n linguam hñt acutam, i. politã: intantum q dum palpare vñr, sua acutie venenum infundunt. Et ad istum sensum propriè hic loquit Psal. dicẽs, *Acuerunt linguas suas sicut serpentes.* Vbi gloss. *Acuerunt*, &c idest, verba nequitiæ suæ polierunt. Et addit, *sicut serpentes.* Vbi Aug. *Acuerunt linguas suas sicut serpentes.* Aspice similitudinem In serpentẽ maxima astutia est, & dolus nocendi: p pea et serpit. Non habet pedes, ne eius vestigia, cum venit, audiantur. In eius itinere velut lenis est tactus: sed nõ est rectus. Ita ergo repunt, & serpunt ad nocendum, habẽtes occultum venenum, & subtilem cõtactum, Et ideo sequitur, *Venenum aspidum sub labijs eorum.* Ecce hoc est sub labijs, idest absconsum. aliud autem in labijs, scilicet apertum.

Adulatores serpenti comparantur.

2454 *Custodi me, domine, de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me.*

HIc agit de persecutione bonorum facta à capite malorum, s. à diabolo. Et primò à Deo petit liberationẽ: secundò ponit diaboli, & suorũ persecutionẽ, ibi, *Qui cogitauerunt.* Quãtũ ad primũ, sciendum, q nomine peccatoris ipse diabolus intelligitur, quia caput est omniũ peccatorum, sicut & Christus omnium electorum. Hic enim non solum per seipsum, sed etiam per mẽbra sua semper cogitat nos decipere, nos supplantare. Ideo necessaria est oratio, non quidem ne bona exteriora auferat, sed ne nosipsos diuidat à Christo, & faciat de suo corpore nos esse Vnde glo. *Custodi me de manu peccatoris*, i. diaboli, qui astutus est ad nocẽdum, quia per multa diabolus fallit, quę per nos præcauere non possumus. Et quia ẽt per suos nos decipit, cõsequenter adiũgit, *Et ab hominibus iniquis eripe me*, idest, à mẽbris eius, per quos conatur nos decipere, quando per se hoc nequit. Sic enim & Adam tentauit per Euam, & Iob per vxorem. Notandum q meritò à Deo custodiri debemus petere, quia ipse propriè custos noster dr, & sine ipso oĩs nostra custodia est vana, d. Nisi dñs custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Et aduertendum, quod multa personarũ genera recipit Deus in sui custodiam, vide versic. 1665.

Psa. 128. Custodit dominus multa personarum genera.

2455 *Qui cogitauerunt supplantare gressus meos, absconderunt superbi laqueum mihi.*

HIc declarat intentionem persecutorum, scilicet dæmonis, & suorũ. Principalis namque intentio ipsorũ est, non quidem nos damnificare in bonis exterioribus, sed in interioribus, quia etsi damna quandoque rerum inferunt, vel salutem corporis frangunt: tamen in istis sũum finem nõ ponunt, sed in perditione animæ, vt, s. membra diaboli nos faciant. Hoc autem dupliciter faciunt, scilicet, per astuta consilia, & per ipsorũ mala exempla; ibi, *Et funes.* Quantum ergo ad primum, inducens ipsorum astuta consilia, dicit, *Qui cogitauerunt supplantare*, &c. Supplantare enim est aliquem sub planta tenere, sibi eum subiicere, vel idem quod astutis consilijs aliquem decipere. Sic ergo cogitant dæmones supplantare gressus nostros, cum suis malitiis gressus nostros, (idest opera nostra) sibi subiicere conantur: Est ergo orandũ, vt nos dominus ab eis custodiat non q custodiat bona exteriora, sed ne supplantent nos. Vnde hic Aug d. *Qui cogitauerunt supplantare*, &c. Orare opus est, Sed multi imperitè orãt aduersus diabolũ, & malos. Sed audi quid orare oportet:

Cogitat diabolus nos perdere.

Orare qd debemus cõtra diabolum.

Qui

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos. Quod potest carnaliter accipi. Habet enim quisque inimicum, qui in negotio cogitat ei fraudem facere; & ei auferre pecuniam, quæ versatur in communi negotio. Habet vnusquisque vitiū, & cogitat malum ingerere domui eius, aliquid de re ipsius minuere. Et vtique dolo, & fraude cogitat, & quod machinamentis diaboli hęc ipsa gestit implere, nemo dubitat. Sed tñ nō pp ista isti cauēdi sunt, sed ne insidiādo tibi, adducant te ad se, i. ne separent a corpore Christi, & faciant te de corpore suo. Sicut.n. bonorū Christus caput est; sic illorū caput est diabolus, *Qui cogitauerunt* (inquit) *supplantare gressus meos.* Quid est hoc? Nō quasi erres negotio, qđ cum illo habes, & decipiat te in causa, quæ cum illo tibi cōis est in foro. Sed gressus tuos supplantabit, si te impedierit in via Dei, vt illud, quod iter ctum intendebas, titubet, aut labatur à via, aut cadat à via, remaneat in via, aut retro reuertatur, vnde venerat. Quicquid tale fecerit, supplātauit te, decepit te. Cōsidera ergo homīs insidias, ora ne perdas celeste patrimonium. Sequitur. *Absconderunt superbi laqueum mihi.* Quid est laqueus malorū? Laqueus.n. aliqñ dr peccatum, vide versi. 159. Qñque dr dolosa cogitatio, vide ver. 106. Qñque laqueus dr falsa consilia Iudæorum, vide versic. 921. Et sic Iudæi multos laqueos absconderunt Christo, vide versi. 440. Vel aliter notā, φ laqueus diaboli, & suorum est multiplex, quem nobis abscondūt vt nos decipiant, vide versi. 2284. qđ totum ex inuidia eorum procedit. Qđ ostendens Aug. hic ait, *Abscōderunt superbi laqueum mihi.* Totum corpus diaboli explicatur cum ait, *Absconderunt superbi laqueum mihi.* Ipsi sunt, qui cum sint falsi iusti, necesse est vt inuideant veris iustis. Nemo .n. inuidet alteri in eo, quod non vult vel esse, vel videri. Alius tibi inuidet, quia diues es, aut vult diues esse, aut putari diues. Alius tibi inuidet, quia clarus & nobilis es, aut hoc esse se affectat, aut putari cupit. Et sic oīa, q̄ putantur, aut vsu bona in sæculo, quod quisq; vult hře, & in quo vult excellere, vel cuius rei famā captat, in eo tibi inuidet. Isti aūt, qui falsi sunt iusti, videri volunt iusti, cum non sint. Necesse est ergo, vt quē viderint verum iustum, inuideant illi, & hoc cū illo agant vnde amittat hoc in quo gloriať. Inde veniunt oēs seductiones, & supplātationes Hoc prior ipse diabolus voluit, qui cadens, statim homini inuidit. Et q̄a ipse amisit regnū cœlorum, hoīem illuc peruenire non vult. Et id nunc agit, vt homo illuc non perueniat, vnde ille deiectus est. Dicamus ergo homini iniusto, Quare inuides iusto? quia videri vis iustus? Fac ergo qđ melius est, & facilius eris qđ vis videri. Etenim, si inuideris diuiti, non tñ est in ptāte tua, vt diues efficiaris. Si inuideris honesto alicui senatori, & nobili non est in potestate tuā vt nobilis efficiaris, & clarus. Si inuideris pulchro, vel forti, non erit in potestate tua, vt pulcher vel fortis efficiaris. Si inuides iusto, res ī potestate tua est. Esto φ doles alterū esse. Non.n. emptur is es, φ tu non es, & alius est, gratis consiat cito constat, citò, & gratis iustus esse potes.

Inuidia diabolus, φ mali nos tentant.

Inuidia vnde habet ortū.

Gene. 3.

Inuidia contra iustos facili ter potest sanari.

Et funes extenderunt in laqueum: iuxta iter scandalum posuerunt mihi. 2456

Hic ostendit malorum persecutiones per ipsorum mala exempla: Vbi notandum, φ per funes peccata intelligun tur, q̄ peccatorē ligant: Prou. 9. Funibus peccatorū suorum constringit quisque. Qđ ondit Greg. super illo verbo Iob 12. Baltheum regū dissoluit, & pcingit fune renes eorū, d. Qui membrorū suorū motus regere sciunt bene, non immeritò reges vocantur. Sed cum de elatione mens tangitur, plerunque oīpotens Deus eius superbiam deserēs, hanc immunditia operis cadere permittit. Regū itaq; balthēū dissoluit, qñ in iis, qui bene regere sua membra videbantur, pp elationis culpā, castitatis in eis cingulū destruit. Quid ergo in fine accipit nisi peccatū? sicut per Salomonem dr, Iniquitates suę capiunt impiū, & funibus peccatorū suorum cōstringitur quisq;. Et quia in renibus, carnis delectatio principatur, districtus cōscientiarū iudex qui regū balthēū dissoluit, fune præcingit renes eorū, quatenus dissoluto castitatis cingulo, eorū mēbris peccati

Funes dicūtur peccata.

Greg. 12. mo. cap. 9

Prouer. 5.

Publicus fornicator dat aliis exemplum cadendi in peccatis. peccati funis circundetur. Vt quos in occulto superbia inquinat, quod sint detestabiles, etiam in publico ostendat. De funib. peccatorum, vide vers. 213. Quid est ergo *funes extenderunt in laqueum*, nisi peccata sua extenderunt, i. ostenderunt, & publicauerunt, vt eorum exemplo alii cadant, & peccent? Vnde alia litera, secundum Augustinum habet. *Et restes extenderunt in laqueum* quod ad idem redit. Nam secundum grammaticos restis dicitur à rete, & est restis funis, vel quod fit ex funibus, vel ad aliud trahendum. Peccata ergo restes dicuntur, vel funes, quia vnum ad alium trahunt. Vnde hic Aug. ait, *Et restes extenderunt mihi.*

Peccata dicuntur restes.

Esa. 5. Dicit Esaias, Væ iis, qui trahunt peccata, sicut restem longam. Quare autem peccatum dicitur restis? quia omnis peccator perseuerans in peccatis suis, addit peccata peccatis. Et cum debeat accusatione peccati sui corrigi, defensione duplicat, quod posset confessione auferri. Et plerunque aliis peccatis vult munitus esse, præter illa, quæ commisit. Puta, fecit quis adulterium, & ne occidatur, patrat homicidium. Addit peccato peccatum. Rursus si ei contigerit facere homicidium, iam qui vnum crimen timebat, duo timet. Et vtique cum viderit se plura timere, quam ante timebat, non curat minuere, quod ante fecit, sed magis addere, quod nondum fecit. Quærit fortè & veneficium, Tria ecce habet. Inde iam quis cogitat, quis finiat restem peccatorum? Et optimè peccatum dicitur restis, siue funis. Vt enim torqueatur restis, additur. Et non adduntur recta fila, sed torta. Prauitas sibi connexa ducitur in longum, & non cogitat præcidere, quod malè texuit, sed addere. Ad propositum ergo, sic funes, siue restes dicuntur peccata, quæ mali bonis extendunt in laqueum, quando per exemplum eius sua dent facere mala, quæ ipsi faciunt. Sequitur, *Iuxta iter scandalum posuerunt mihi.* Quid autem est iter siue via, nisi Dei præcepta quæ ducunt ad vitam? Matth. 10. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Scandalum autem idem est, quod ruina siue occasio ruinæ. Quid est ergo, *iuxta iter scandalum posuerunt mihi*, nisi iuxta præcepta Dei posuerunt mihi occasionem ruinæ? Non dicit in itinere, sed iux-

Scandalum quid sit.

E ta iter. Quia mali bonos tentantes, non impugnant diuina præcepta, sed dicunt illa sancta esse, & bona, sed iuxta illa ponunt occasiones ruinæ, dum ex illis hominem ad malum inducere volunt. Verbi gratia: Iter domini, vel præceptum est, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Iuxta hoc tibi malus scandalum ponit, dicens, Tu es libidinosus, & hoc esse, te diligis, ergo debes diligere, proximum tuum talem esse, ergo per exempla tua fac illum esse libidinosum, & sic de aliis. Et hoc est ponere scandalum, non in itinere, sed iuxta iter.

F

Dixi domino, Deus meus es tu, exaudi domine, vocem deprecationis meæ. 2457

HÆc est secunda pars, in qua iustus contra prædicta mala in Deo ponit suam confidentiam. Et tria facit, quia primo in Deo ponit suam confidentiam, secundo à Deo cognoscit suam constantiam, ibi, *Domine, domine*, tertio à Deo petit in bono perseuerantiam, ibi, *Non tradas.* Quantum ad primum, notandum, quod nullus homo, nullus angelus propriè dicitur dominus, sed solum Deus omnium verus est G dominus, vide ver. 1633. Verum tamen quamuis sit dominus & Deus omnium generaliter, tamen fidelium, & iustorum singulariter dicitur dominus, & Deus, quia illi ipsum verum Deum recognoscunt, & dominum. Quia ergo omnium verus est dominus, omnes malos compescere potest. Et ideo contra omnia, prædicta vitia, & persecutiones solum in ipso spes est ponenda. Et hoc est quod ait Psal. *Dixi domino, Deus meus es tu.* Quasi dicat. Illi persecutores homines sunt, sed non mei domini, tu verò Deus es, & Deus meus. Vide H magnam fiduciam cum dicit, *Deus meus es tu.* Vnde August. Nunquid & illorum est Deus, qui nos persequuntur? Cuius non est Deus, qui verus est Deus? Sed tamen propriè illorum est Deus, qui eo fruuntur, qui ei seruiunt, qui libenter sub illo sunt. Nam & mali sub illo sunt, quamuis inuiti. Iusti appellant Deum, à quo coronentur, mali fugiunt Deum, à quo damnentur, malus ergo, qui non vult habere dominum in Deum suum, quò fugiet Deum omnium? Bonum est

Deus est omnium, Deus sed propriè bonorum.

est ergo illi vt conuertatur ad Deũ omniũ, faciatque illum conuersione suum, & positus inter tales superbos, & seductores in domino Deo confidens dicat, *Dixi domino, Deus meus es tu*. Sequitur, *Exaudi domine, vocem deprecationis meæ*.

Vox quo formatur

Per hoc.n. vult ostendere deuotionẽ orãtis. Nam multi sunt orantes, qui vocem non habent, sed solum sonum. Sed iusti orantes, sonum habent, & vocem. Vñ dicit iste, *Exaudi, domine, vocem deprecationis meæ*. Vbi sciendum, ꝙ vox propriè est animalium vitam habentium. Illa.n. q̃ vita carent, sonum reddere possunt, sed vocem formare non possunt. Nam vt dr lib. 5 de proprietatib rerum, vox est aer tenuissimus plectro linguę ictu formatus. Est.n. plectrum vltima pars linguæ, quæ se flectendo hinc inde vocem format. Instrumentum autem ipsius vocis multiplex est s. pulmo, guttur, gula, os, dẽtes, labia, & huiusmodi. Quorum quędam sunt matrice vocis receptiua, sicut pulmo cum suis receptaculis, & carnalibus. Quædam sunt vocis directiua, sicut guttur. Quædam sunt vocis ordinatiua, sicut gula, quæ vocem pulchram reddit, & fortem, quia aerem introeuntem, ne nimis impetuosè exeat, refrenat, & à receptione pulueris, guttur, & alia organa vocis obseruat. Ex quibus bene patet, ꝙ nihil formare potest vocem, nisi sit animal, & vitam habeat. Sic in proposito, spiritualiter nullus orando propriè vocem format, nisi vita spiritnali viuat. Peccator mugire potest, vel sonare, sed vocem formare non potest. Ad propositum ergo ps. volens ostendere in sua oratione suam deuotionẽ, ostendit se vitam habere gratię, qua orando format vocẽ. Et hoc est quod ait, Exaudi dñe vocem deprecationis meę. Vnde istũ intellectũ hic minuit Augusti.d. *Exaudi, domine, vocem*, &c. Simplex quidem sñia est, & facilis ad intelligendum. Sed fortè delectat cogitare, quare non dixerit, Exaudi deprecationem meam, sed expressius dixit, *Exaudi vocem deprecationis meæ*. Vox quidem deprecationis est, vita deprecationis, aĩa deprecationis. Non.n. oẽ, qd sonat in verbis meis, vox est, sed vnde viuunt verba mea. Cæteri.n. strepitus sine

Vox propriè est bonũ.

A anima, soni dici possunt, voces dici non pñt. Vox propriè animatorum est, uiuorum est. Quod multi aũt deprecantur Deum & non sentiunt Deum, nec bene cogitant de Deo, sonũ deprecationis habere possunt, vocẽ habere non possunt. Psal. ergo vocem in deprecando habebat quia inde erat uox, unde uiuebat, quia Deum suũ intelligebat, quia à quo liberaretur uidebat, & à quibus liberaretur sentiebat. Sed qualiter istam uocem deprecationis Deo cõmendet ostendit, subdens.

B *Domine, domine, virtus salutis meæ, obũbrasti super caput meum in die belli.* 2458

Hic à domino recognoscit suæ firmitatis cõstantiam. Inter omnes virtutes, perseuerantia boni operis summè displicet diabolo quia sine ista nulla virtus proficit, nullus ad palmã pertingere potest, omnes ad manus diaboli cadũt. Vnde cum bonum aliquod agimus, necesse est, ut in illo perseueremus, p̃pt qđ ait Greg. Sunt nonnulli, qui cum bona aliqua faciunt, iniquitatum suarũ protinus obliuiscuntur, & cordis oculum in consideratione bonorum operum, q̃ exhibent agunt, atque eo se iam sanctiores æstimant, quo inter bona, quæ agũt malorum suorum, in quibus & fortasse adhuc implicati sunt, memoriam declinant. Qui si districtionem iudicis uigilanter attenderent, plus de malis suis metuerent, quàm de imperfectis bonis exultarent. Plus inspicere de iis, quę eis adhuc agenda sunt, debitores tenentur, q̃ ꝙ operantes quædam iam partem debiti soluunt. Neque.n. absolutus est debitor qui multa reddit, sed qui omnia. Nec ad brauium uictoriæ peruenit, qui in magna parte spectaculi uelociter currit, si iuxta metas ueniens, in hoc quod est reliquum, deficit. Neque ad quælibet destinata loca pergentibus inchoãdo lõgum iter capere, si nõ ẽt ualeant totum consummare. Quia ergo uitã æternam quærimus, quid aliud quam quædam itinera agimus, per quæ ad patriã festi namus? Et quid prodest, quod capimus multa, si ea quę ad perueniendũ restãt, negli-

Perseuerantia boni est necessaria.

C

Gregor. 22. mor. c 6.

D

Ioann. os aureũ in quodam sermone quadragesimæ g

fecerunt,& non eos tradidit Deus pecca toribus,quia nō sunt traditi à desiderio suo. Illud ergo ora,quantum potes,ne à desiderio tuo tradat te Deus peccatori. Tu.n.desiderio tuo facis locum diabolo. Et ponit exemplum: Ecce,diabolus ꝓ posuit tibi lucrū,& inuitauit ad fraudē, lucrum habere non poteris, nisi fraudē feceris. Sed lucrū esca est,fraus laqueus. Sic ergo attende escam, vt videas & laqueum, quia lucrum habere non potes, nisi fraudem feceris. Fraudem autem si feceris,capieris Fræna ergo desiderium tuum,& non cades in laqueum. Si autē vicerit te desiderium escæ, mittit collū tuum in laqueum. Desideriū.n æstus facit, vmbraculum autē dñi temperat desiderium ne capiamur. Sequitur,Cogitauerunt contra me, ne derelinquas,&c. Patet ex dictis, ꝙ intentio principalis dęmonis,& suorum non est persequi bona exteriora,neque corpus, sed capere animam. Iō dicit,Cogitauerunt contra me, non contra mea. Qn̄.n.seduxerint hominem,& illaqueauerint,gaudent. Sic.n. ps.12.dicebat.Qui tribulant me, exultabunt,si motus fuero.s.à fide,& virtute. Sicut.n.angelis, & iustis hoīбus est gaudium super vno peccatore,quando conuertitur de malo ad bonum, sic diabolo,ac suis gaudium est de opposito. Et hoc est,quod orās dicit, Ne derelinquas me,ne fortè exaltentur. Quasi dicat,Si me derelinquis,capiat, si captus fuero, gaudebunt,i.non de me triumphent,nō de me gaudeāt. Et nota,ꝙ Deus derelinquit hoīem multipliciter,s.primò ṫpaliter, non ostendendo suam potentiam, & sic dereliquit Christum in passione. Psal.21.Deus,Deus meus, quare me dereliquisti?Secundò dereliquit spiritualiter,non visitando per gratiam,& sic derelinquit peccatores.2.Para 15. Si dereliqueritis Dominum, derelinquet & ipse vos. Tertiò æternaliter deputando ad gehennam, & sic derelinquit dæmones, & dānatos.1.Par.33. Si dereliqueris eū, proiiciet te in æternum 3.Reg.9. Quia dereliquerunt dominum, idcirco induxit super eos omne malū. Iste aūt postulat vt non derelinquatur à Deo,nō quidem primo modo,sed secūdo,& tertio.

Dereliqt Deus hoīes multipliciter.

A *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet eos.* 2460

HIc ostendit, quibus malis mali inuoluuntur. Et primò ponit malorū mala,secundò iustorum bona,ibi,*Verum tamen*. Prima in duas,quia primò ponit ipsorum malorum mala culpæ,secundò mala pœnæ æternæ,ibi,*Cognoui*. Prima diuiditur in tres,secūdum ꝙ triplici malo culpæ ostendit malos laborare in pręsenti,s.malo cordis,quod est superbia,secundò malo carnis, quod est luxuria, B ibi,Cadent super eos,tertiò malo oris, per vana verba,ibi,Vir linguosus. Quātum ergo ad primum,sciendum ꝙ omnium vitiorum caput est superbia. Quæ iō caput omnis peccati dicitur,quia ipsa radix,& origo est omnium peccatorum. vide vers.1974. Item notandum,ꝙ peccatores semper in circuitu ambulare dicūtur, quia nulla firmitate sunt stabiles, qm̄ vt dicitur Thr.1. Peccatum peccauit Hierusalē,propterea instabilis facta est. Iste est circuit⁹ peccati,quo laborat diabolus,vt nos peccatis implicet, de quo C 1.Pet.5. Aduersarius vester diabolus,tanquam leo rugiēs,&c. Qui idcirco circuire dr̄,quia tentationib. suis nos ab omni parte percutit,vt puta, sæpe dū gula restringitur, vt libido refrenetur, tunc inanis gloriæ punctionibus mentē pulsat. Si autem corpus per abstinentiā nō affligatur, tūc contra mentem libidinis flamma consurgit Sæpe dū possessa erogamus,ad auaritiam ducimur,quia hēre quærimus,ꝙ tribuamus. Et sic peccatum dicitur quidam circuitus,quo vndique circūdamur. Est ergo sensus; Caput D circuitus dorū.i.supbia, q̄ est caput circuitus vitiorū, est eis q̄dā labor labiorū ipsorū. Quod iō dicit,q̄a oīs supbus mēdax,oīs āt mēdax laborat. Et talis labor operiet,q̄a mēdaces diu celari nō pn̄t, q̄n in mēdacio cōprehēdātur,& opianē cōfusione. Vñ hic Aug.ait,Oīs,q̄ i lōgū vadit,aliūde incipit,alicubi finit. Qui in gyrū it,nusq̄ finit. Hic est ergo labor impiorum, qui euidentius in alio ps.demōstratur. In circuitu impii ambulant Sed huius circuitus peccatorum caput est superbia,q̄a initiū oīs peccati superbia.

Caput uitiorū est supbia.

Circuitus dicitur peccatū.

Eccl.10.

Hæc

cens, *Cadent super eos carbones*, &c. Qui sunt carbones ignis? Certè altos carbones nouimus ad pœnam, aliquos ad salutem valere. Dictum est.n. de quibusdam carbonibus, cum homo peteret aduersũ linguam dolosam auxilium. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguã dolosam? Sagittæ potentis acutæ cũ carbonibus desolatoriis, i. verba Dei cor transfigentia, & vetustatem perimẽtia, amoremq; gignentia. Et exempla hominum, qui mortui erant, & reuixerunt, nigri erant, & fulgentes effecti sunt. Carbones.n. tenebrosi sunt, sicut indicat color. Sed cum ad eos accesserit flamma charitatis, & ex mortuis reuixerint, audiẽt ab Apostolo, Fuistis aliqñ tenebræ, nunc aũt lux in dño. Ipsi sunt carbones, fratres quos intuemur, quando volumus mutare vitam transfixi sagitta Dei. Et impediunt nos malæ linguæ hoĩum, & volunt seducere à via veritatis, potiusq; ducere ad errores suos, & dicere nobis, quia si professi fuerimus non implebimus. Attẽdamus aũt carbones illos. Qui erat heri ebriosus, hodie sobrius est. Qui heri adulter, hodie castus. Qui heri raptor, hodie largitor. Oẽs isti carbones sunt, ignis sunt. Accendunt exempla carbonum, ad vulnus sagittarum. Non.n. timeo dicere vulnus, cum clamet ipsa spõsa. d. Vulnerata charitate ego sum. Et sic ibi vastatio fœni, ppter q dñi carbones desolatorii. Vastatur fœnum, sed purgatur aurum, & mutat homo ex morte vitam, & & incipit esse carbo flagrans. Qualis carbo fuit Apostolus, qui prius fuit persecutor, & blasphemus, & iniuriosus, niger, & extinctus, sed postmodũ accẽsus? De cælo vox Christi accẽdit illũ. Periit in eo tota nigredo. Cœpit feruẽs spũ quo accẽdebat, alios accẽdere. Tales ergo hic intellecturi sumus carbones, qui cadũt sup istos malos, & deiiciũt illos à militia sua.

Carbones boni & mali. — *Ps. 119* — *Carbones sunt verba scripturæ et exẽpla sanctorum.* — *Ephes. 5.* — *Cant. 2.* — *1. Ti. 1.*

A B C D

2462 *Vir linguosus non dirigetur in terra: virum iniustum mala capient in interitu.*

Multiloquiũ non caret peccato.

HIc ostendit, q mali laborant per verba vana, & mala. Vbi aduerte, quòd lingua duo habet officia, est n. instrumẽtum gustus, & locutionis. Et sic linguosus significat gulosum, qui delectatur in gustu, & hoĩem verbosum vel multiloquum, qui delectatur in multiloquio. Et quia, vt dr̃ Prou. 10 in multiloquio non deerit peccatũ. Vir linguosus hic dr̃, qui per multiloquium peccat. Talis.n. difficiliter refrænari potest, sicut nec lingua facile domatur, vt hr̃ Iacobi 3. Vnde & ibidem lingua mortiferum venenum vocatur, quia multos ad interitum ducit, q a & homines reddit iniustos. Vnde hic ait August. *Vir linguosus non dirigetur in terra.* Vir linguosus amat mendacia. Quid.n. illi voluptas est, nisi loqui? Non.n. attendit quid loquatur, dum loquitur. Ideo nõ potest fieri, vt iste dirigatur. Sermum ergo Dei magis oportet audire, quã loqui, sicut scriptum est, Sit aũt oĩs homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Et si fieri potest hoc cupiat vt non habeat necessitatem loquendi. Verbi gratia. Modò loquimur ad vos, vt aliquid vos doceamus. Quanto melius esset, vt omnes sciremus, & nemo doceret alium, vt non esset alius loquẽs, alius audiens? sed oẽs solum dñm Deum audientes? Sic ergo vnusquisque gaudium taciturnitatis habeat in voluntate, sed vocẽ doctrinę in necessitate. Qñ enim est opus locutionis, opus doctrinę? hoc solum qñ pateris imperitum, qñ habes indoctũ. Si ergo semper te delectet loqui, semper docere, semper vis hr̃e imperitum, quẽ doceas. Si autẽ beneuolus es, & vis omnes doctos esse, non vis semper hr̃e, quos doceas. Et non erit in voluntate tua exercitium loquendi vel doctrinæ, sed in necessitate. Gaudium ergo sit tibi in auditione Dei, necessitas sit in locutione tua, & non eris vir linguosus. Si aũt vis loqui, & audire non vis, semper vis exire foras, non intus redire. Qui n. te docet, intus est, qñ aũt doces, foras exis ad eos qui foris sunt. Ab interiorem.n. audimus veritatem. Et ad eos, qui foris sunt, à nostro corde loquimur. De interiorib. ergo gaudeamus, de exterioribus autẽ necessitatẽ habeamus, non voluntatem. Sequitur, *Virum iniustum mala capient in interitu.* Hic.n. loquitur de malis pœnæ. Vbi aduerte, quòd mala talia capiunt bonos & malos, sed bonos ad probationem & ad merito-

Iac. 1. — *Multa audire et pauca loqui debemus.* — *Mala pœna iu-stis sunt ad proba*

tionem malis autem ad damnationem. meritorum augmentum, malos aūt damnationem, & suppliciorū meritum. Mala hæc sunt bonis solum in præsenti, qa hic flagellat Deus oēm filium quem recipit. Et sic mala non capiunt iustum ad interitum, quem purgant, sed malū, quē magis reddunt obstinatū. Quid est ergo, *virum iniustum mala capient in interitu*, nisi mala vitæ præsentis sūt reprobis ad interitum dānationis quæ iustis sunt ad probationem? Vnde Grego. ait, Non pōt in hac vita homini posito tentatio deesse peccati, sed aliud est tentationi peccati resistere, aliud consentire. Iniquus aūt quisque, quia tentationibus peccati resistere nescit, ipsum tentatio ad interitum capit. Aliter istū versum deducit Richardus, ostendens q̄ non loqui, sed semper audire debemus, dicens, *Vir linguosus non dirigetur in terra*. Quicunq; sub discipuli forma verbi incarnati frequentat auditorium, eo debet diligere & seruare silentium, quo imaginē sibi elegit Dei verbū. Magister n. humilium Christus non modò ea rōne verbum patris dr̄, q̄ sit oīpotens spiritus, sed ēt dr̄ verbum, quia semper requirit auditum. Qui audit, auscultat, qui auscultat, silet; qui autem silēs audit, alicui audientiam præstat. Semper igitur pater Deus requirit à creatura rationali silentium, cui semper loquitur tale verbum. Nam verbi huius ineffabilis generatio, sola est creaturę rōnalis erudītio, cui sola spiritualis infantia eo exhibet reuerentiam debitā audientiæ, quo feriatam custodit in silentio innocentiā, & quietem. Sēpēr loquitur nobis pater, dum verbum ineffabile generat, vt ad æternū eius colloquium, continuum det creatura silentium. Verbum aūt omnipotens cognoscitur nec intelligere, nec diligere, qui ab eo non meruit cordis audiētiam auertere, vnde scriptum est, *Vir linguosus non dirigetur in terra*. In terra quippe non dirigetur, qui diuini rōnem eloquij percipere, aut intelligere non meretur. Id aūt non meretur vir linguosus, q̄dum lingua & in lingua loquitur, minimè q̄ verbi spiritus in linguis igneis descēdat, non experitur. Vides quātum tota trinitas approbet silentij disciplinā. Pater silentium diligit, quia dum de substā

Gre. 14. mor. c. 9.

Silētium a nobis exigit Deus.

E tia sua verbum sibi ineffabiliter generat, & pater proculdubio ad huius arcani intelligentiam intentam cordis aurē reqrit. Vnde populo loquitur, d. Eructauit cor meum verbum bonum. Verbum quoq; ipsum non immeritò fieri sibi silentium exigit, quia Dei thesauros oēs sapientiæ & scientiæ Dei in se custodit, ad illosq; nostris auribus conculcandos, quasi quādam linguam nobis non ignotam nostram humanitatem suscepit. Vnde Moyses ait, Prope est verbum in ore tuo, &c. Et euangelista Ioannes, Verbum caro factū est, & habitauit in nobis. Spiritus etiam verbi summā sibi fieri audientiam voluit, dum verbum abbreuiatum, & ideo magis obscurum quasi per quasdā glossas exponens, se in linguis igneis reuelauit. Nam glossæ linguę interpretātur. Spiritus n. sanctus obscuritatem verbi abbreuiati, idest, vsq; ad formam serui exinaniti, quasi quandam expositionē fecit, dū tanti mysterij causas ipsius verbi discipulorū cordib. tā euidenti distinctione linguarum impressit. De isto suo glossatore, & expositore spū sancto, verbū patris sic loquit, Ille me clarificabit, &c.

Psal. 44.

F

Ioan. 1.

Ioan. 16

G

Cognoui, quia faciet dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum. 2463

HIc ponit reproborum mala pœnæ æternæ. Docet scriptura, Deū nulla peccata dimittere impunita, sic & nulla bona irremunerata. Cum ergo in vita præsenti mali iniustè persequantur bonos, boni aūt patiantur, ad Dei iustitiā spectat & bonos præmiare finaliter, & malos punire. Quātum ergo ad bonorū præmiationem dicit, *Cognoui, quia faciet dominus iudicium inopis*. Iudicabit pro inope. Inopes aūt dni oēs humiles, quos Christus præmiabit, quia si præmiabit pauperes, quia beati pauperes spiritū, multo fortius inopes quia altiores sunt inopes quam pauperes, quia inops dr̄ ab ope, & in qd̄ est sine, quasi sine ope, sequi nihil habet. Pauper autē dr̄, qui aliquid habet, sed parum. Faciet ergo iudicium inopis, dum inopes præmiabit. *Et vindictam pauperum*. Quid n. est vindictam alicuius facere, nisi offensorem punire?

H

Tunc

Tunc ergo suos pauperes Christus vindicabit, quando in futuro persecutores bonorum damnabit æternaliter. De qua vindicta dr̄, Lætabitur iustus, cum viderit vindictam: manus suas lauabit, &c. Sed fortè dices, De quo dicit, q̄ faciet iudicium inopis? de Deo patre, an solū de Christo, cui pater oē iudiciū dedit? Rñdeo, Vbi notandum, q̄ iudicium multiplex est, s. iudicium primariæ auctoritatis. Et sic iudicium est totius Trinitatis, & non alicuius singularis personæ. Vñ Psal. 67. Deus, iudicium tuum regi da, & iustitiā tuam filio regis, s. Christo. Quicquid. n. creaturæ datur, à tota Trinitate procedit, quia opera Trinitatis ab extra sunt indiuisa. Secundò est iudicium administrationis. Et sic minister diuini iudicij super omnem creaturam factus est Christus, qui constitutus est à Deo iudex viuorum, & mortuorum. Vnde & Christus in forma humanitatis in vltimo iudicio apparebit omnib. bonis, & malis. Et isto modo dicitur Ioan. 5. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Tertiò est iudiciū assessionis. Et sic sancti iudicabunt cum Christo, vt assessores. Matth. 19. Vos qui secuti estis me, &c. sedebitis super sedes duodecim, iudicātes duodecim tribus Israel. Quartò est iudicium comparationis. Et sic minus mali iudicabunt peiores, & infideles iudicabūt falsos fideles. Et hoc est, quod ait Christus Matth. 12. Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, &c. Ex quibus apparet responsio ad dubium.

Psal. 57.

Quæstio, Iudiciū multiplex.

Act. 10.

2464 *Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum vultu tuo.*

Ostendit hic bona iustorum. Hic. n. loquitur de confessione laudis, qua iusti in hoc mundo, & in futuro semper confitentur domino, s. omne bonum, q̄ habent, non sibi ascribentes: sed totum misericordiæ Dei attribuentes. Aliter n. iusti non essent: cum iustitia sit virtus vnicuique tribuens, quod suum est. Oīa autem bona, quæ creatura possidet, sunt Dei: sine quo nihil agere potest. Vnde hic ait August. *Veruntamen iusti*, &c. Me-

Confessio laudis qualiter fit.

A titis suis nihil tribuentes, sed solum misericordiæ tuæ, vt quantumcunque iusti fuerint, nihil sibi assumant de suo, & per hoc ipsorum dirigitur cor, q̄ qñ ad seipsos flectunt, torquent cor. Et vbi erit ipsorum requies? vbi gaudium? vbi beatitudo? nūquid in seipsis? Non. Sed in quo sunt lux nunc? non in se, sed in dño lux sunt. De confessione laudis, vide ver 91. 250 1044. 1468 2042. Sequitur, *Et habitabunt recti cum vultu tuo* Quis autem dr̄ rectus, & quis curuus, vide versic. 480. Et quid rectum cor: versicu. 1318. Recti ergo, qui quærunt non terrena, sed

B æterna, habitabunt cum vultu Dei. Vbi nota, quòd vultus Dei aliquādo accipitur pro ira Dei: sicut dicitur, Psal. 33. Vultus autem domini super facientes mala: vide versicul. 515. Quandoque significat gloriam æternam: vide versic. 713. Et sic potest hic accipi, *Habitabunt recti cum vultu tuo*, i. cum gloria tua. Et hunc vultum abscondit nobis Deus in præsenti, quia quanta sit gloria æterna, à nobis cognosci non potest. Propter quod dicitur Iob 26. quòd tenet vultum solii sui, & expandit super illud nebulam. Quod ex

C ponens Greg. dicit, In vultu solet cognitio demonstrari. Solii ergo vultus Dei tenetur, qa a nobis in hac vita regni eius gloria, non quanta intrinsecus habetur, cognoscitur. Super quod rectè expandi nebula dicitur, quia sicut est illa cęlestis regni gloria, non videtur. Quandoq; verò vultus Dei dicitur ipse Christus: sicut dicitur Psal. 44. Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Et sic hic accipi potest, quia iusti in æternum habitabunt cum Christo, & Christus cū eis. Apocalyp. 21. Ecce tabernaculum Dei, &

D habitabit cum eis. Vnde hic ait August. *Et habitabunt recti cum vultu tuo*. Quando vultum suum amauerunt homines, in sudore vultus sui panem suum mānducauerunt. Redeant ergo, & deterso sudore, finitis laboribus, terminato gemitu, veniet illis facies tua abundans sufficiētia. Sine vultu suo non nobis daret lætitiam. Propter quòd dicitur Psal. 15. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua vsque in finem.

Vultus Dei multiplex.

Greg. 17. mor. cap. 13.

PSAL. CXL.

2465 *Domine clamaui ad te, exaudi me, intende voci meę, cum clamauero ad te.*



TITVLVS istius psal. est, *Psalmus Dauid.* Cuius expositio patet ex supradictis multoties. Ex isto titulo apparet auctor ps. s. Dauid, sed non apparet materia, pp quod ẽm literã notandum, ꝙ Dauid inter alia peccata, quib. offenderat Deum, multoties peccauit peccato linguæ, & hoc multipliciter. Aliqñ præcipitanter, & absque premeditatione, dãdo sententiam contra aliquem, quod fecit contra Miphiboseth: quoniam, vt hr 2. Re 16. Seruus Miphiboset filii Saulis perrexit post Dauid quando fugiebat à facie Absalon cum duobus asinis onera tis pane, & vino, ignorante dño suo Miphiboseth, & cum Dauid peteret ab illo vbi esset Miphiboseth dñs eius: ille seruus, Syba. s. falsè accusauit dñm suum Miphiboseth apud Dauid, d. Remansit in Hierusalem, d. Hodie restituet mihi domus Israel regnũ patris mei. Quo audito, Dauid sine alia probatione, & præmeditatione statim cõtra ipsum Miphiboseth dedit sententiam, vt. s. omnia bona ipsius essent ipsius Sybæ, quam postea, cognita veritate reuocauit. Peccauit etiã in linqua dolosè & falsò consulendo, sicut quando cognita vxore Vriæ, & p ipsum Dauid impregnata, misit pro Vria, qui erat ad bellum, & consulebat ei, vt iret ad domũ suam, vt. s. dormiret cum vxore sua iã grauida, vt ipse Vrias postmodum crederet vxorẽ suam de se cõcepisse, vt hr 2. Reg. 11. Peccauit etiam lingua, quando precepit ipsi Ioab, vt numeraret populum ex præsumptione, vt hr 2. Reg. 21. Ista ergo peccata linguæ se cõmisisse Dauid recolens, fecit istum ps. rogans Deum, vt poneret custodiam ori suo, ne amplius malè loquendo peccaret. Et sic quantum ad literam iste ps. diuiditur in duas partes. quia Dauid primò suam orationem exaudiri postulat, secundò suam orationem explicat, ibi:

Dauid peccauit lingua multipliciter.

E *Pone domine*, &c. dic vt Nic de Ly. Quãtũ verò ad sensum prophericum, notandũ, ꝙ totus iste ps. agit de virtute charitatis, qua Deus pp se diligendus est, & proximus pp Deum. Item notandum, quòd oĩa verba istius ps. sunt verba Christi, q loquitur qñque pro seipso vt caput est: qñque verò pro nobis, qui eius mẽbra sumus. Nec hoc aliquis debet mirari. Videmus. n. ꝙ quælibet nostri corporis mẽbra suis officiis vtuntur: non solum pro se ipsis, sed etiam pro omnibus aliis mẽbris. Sicut oculus non solum sibi videt, F sed etiam omnibus aliis membris. Manus videt in oculo quid faciat, pes quo vadat. &c. Et sic de manu, quæ operatur pro se, & cæteris membris. Sic de pedib. qui ambulant pro se, & pro toto corpore. Sic & lingua loquitur pro se, vt quando quis dicit, Non delinquam in lingua mea. Loquitur pro manibus, vt cũ quis dicit, Lauabo manus meas. Loquit pro pedib. vt cum quis dicit, Noli tangere pedes meos, & sic de singulis. Quid ergo alicui mirum debet esse, si Christus loquitur aliquando verba, quæ sibi soli cõpetunt? vt quãdo dicebat, Exiui à patre, G & veni in mundum. Quandoque verò verba loquitur, quæ non sibi, sed nobis conueniunt, vt multoties facit in ps. quod maximè facit in isto. Maior. n. & perfectior est vnio, qua per charitatem membra ecclesiæ vniuntur capiti Christo, quam sit vnio membrorum corporalium ad inuicem in vno corpore. Intẽtio totius ps. est, iustos ad clamorem orationis inducere. Diuidit ergo ps. iste in quatuor partes, quia primò clamando Deũ inuocat, secundò votum suum Deo explicat ibi, *Pone, domine*: tertiò correctorẽ H iustũ postulat: ibi, *Corripiat me*: quartò persecutionem suorum futuram indicat ibi, *Quoniam adhuc*. Quantum ergo ad primum ait, *Domine clamaui ad te*. De clamore orationis quoad Deum clamare debemus, habetur suprà in multis locis: versicu. 24. 295. 422. 516. 636. 893. 1092. 1258. 1584. 1886. Item nota, quòd Christus clamauit multoties, & in diuersis locis: vide versicũ. 399. Quamuis autem Christus multoties clamauerit otãdo ad patrem, non tamen pro seipso, sed pro

clamauit orãdo nõ pro se, sed p suis, vel

in persona suorum. pro suis orabat, vel in persona suorum orabat: vt hic ostendit Aug. dicens, *Domine clamaui ad te* &c. Hoc dicit Christus, sed magis ex persona corporis dictũ est, quia & cum hic esset carnẽ portans, *Luc. 22.* ex persona corporis patrem orauit. Et cũ orabat, globi sanguinis ex toto eius corpore distillabant. Quid est ergo de toto corpore sanguinis effusio, nisi de tota ecclesia martyrum passio? Vnde ꝙ in persona suorum clamaret, ostendit subdẽs, *Intende voci meæ cum clamauero ad te.* Iam forte Christo passo & resuscitato, finitũ negotium clamandi putabas, cũ diceret, *Clamaui ad te.* Clamasti, adhuc noli esse securus, quia si finita est tribulatio ecclesiæ, finitus est & clamor. Sed quia manet tribulatio ecclesiæ, & corporis Christi vsque in finem seculi: non tm̃ dicit Christus, *Clamaui ad te:* sed ẽt dicit, *Intende voci meæ:* scilicet meorum. *cum clamauero ad te:* Quia aũt hic dr̃, *Domine clamaui ad te exaudi me:* quæret aliquis quod est prius, *Quæstio.* vel orãdo nos ad Deum clamare, vel ab *Exaudit nos Deus priusquã oremus.* ipso exaudiri. Ad hoc dr̃, quòd prius est Deum nos exaudire, quam nos clamare, vel orare. Omnis enim causa prior est suo effectu. Sed causa nostri clamoris est exauditio Dei. Ideo enim oramus, quia ipse nobis inspirat voluntatem orandi. Non autem inspiraret voluntatem orandi, nisi prius exaudiret. Et hoc est quod apertè dr̃ Ps. 16 Ego clamaui, qm̃ exaudisti me, Deus. Et patet ex alio, quia oĩs actus Dei est æternus: oĩs autem noster actus est tẽpalis. Exaudire autem nos est actus Dei: nos aũt clamare, est actus nr̃. Omne aũt æternum, quodlibet temporale præcedit ad bonum intellectum.

2466 *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.*

Oratio quatuor conditiones debet habere, vt digna sit exaudiri. Hic ostendit modum orandi. De conditionibus, ẽt orationis, vide infra, ver. 2476 Oratio enim vt digna sit exaudiri, multas conditiones debet habere, quæ in isto versiculo denotantur. Primò debet æterna petere, non terrena. Quod ostendens Beda super illo verbo Matth. 14. Iesus dimissa turba ascendit in montem, ascẽdit, vt doceret orare. Nõ omnis A orans ascendit in montem, sed solũ qui bene orat: ille aũt solum bene orat, qui Deũ quærit orãdo. Qui verò de diuitiis, aut honore sæculi, aut de morte inimici obsecrat: hic in infimis iacens, viles ad Deum preces emittit, &c. Hanc conditionem orationis hic notans Ps. ait, *Dirigatur oratio mea in cõspectu tuo.* Dirigi enim est in directum erigi, vel duci. Quod fit, qñ oratio per finem oĩum, qui Deus est solum emittitur, vt per orationem solus Deus per se intendatur. Sicut de via vitæ B alibi dicit, Dirige in conspecto tuo viam meam. Secundò oratio debet esse igne charitatis accẽsa. s. dilectione Dei, & proximi. Oditus namque non meretur exaudiri. Quomodo ergo Deus exaudiet sibi oditum? Omnis autẽ, qui fratrem suum odit, odit & Deum. Hoc antem hic notans Psal. ait, *Sicut incensum in conspectu tuo.* Vbi Glossa, vt s. oratio sit igne charitatis incensa. *1. Ioã. 2.* Res enim incensa odorem suum magis emittit, & euaporat. Vnde Exodi 29. dicitur, offeretis arietem totũ C incensum, odor suauissimus victimę domini. Sic enim & ille, qui igne charitatis est incẽsus, emittit orationẽ, quę Deo est suauissimus odor, & acceptus. Tertiò oratio debet esse bonis operibus sociata. Propter quod dicebat Apostolus, Volo viros orare in omni loco, leuantes ma- *1. Tim. 2* nus puras corã domino. Quid est enim leuare manus puras coram domino, nisi opera sancta facere quæ per manus designantur? Et hoc hic notans Psal. dicit, *Eleuatio manuum mearũ* Sic enim & oratio Moysis exaudiebatur, & superabatur D Amalech, cum ipse orans manus leuaret *Exo. 17.* ad dominum. Quartò oratio debet habere finalem perseuerantiam, vt docet saluator. Propter quod dicit Apostolus, *Luc. 18.* Sine intermissione orate. Quod hic no- *1. Thes. 5* tans Psal. ait, *Sacrificium vespertinum.* In lege enim sacerdos quotidie bis offerebat sacrificium: scilicet mane, & vespere, sed quod offerebat vespere dignius, & acceptabilius erat. Quid enim significat vespera, quæ est finis diei, nisi finem vitæ nostræ? Oratio ergo nostra debet esse sicut sacrificium vespertinum, quia vsque ad finem vitæ durare debet.

Passio Christi est sacrificiũ vespertinũ. Vel aliter, vt iste versus exponatur de Christo, sicut hic ipsum exponit Aug. dicens, *Dirigatur oratio mea*, &c. Hoc de capite nr̃o intelligi oĩs Christianus agnoscit. Declinante.n. iam die in vesperum, dñs in cruce aĩam suam posuit, ipsam recepturus. Illud ergo sacrificium vespertinum est passio dñi, crux dñi, oblatio victimæ salutaris, holocaustum dño. Oratio ergo purè directa de corde fideli, tanquam de ara sancta surgit vt incẽsum: nihil delectabilius odori dñi. Vel per sacrificium vespertinum, intellige pœnitẽtiam finalem, quæ Deo orationem acceptabilem facit. Vnde hic ait glo. Sacrificium vespertinum potest dici pęnitẽtia, qua in fine mundamur. Et est sensus, *Elatio manuum mearum sit tibi sacrificium vespertinũ.i.* opera mea bona sic tibi sint accepta, vt pęnitentia quæ agitur in vespera .i. in fine vitæ: in quo si perfectè offerimus, rectè purgamur. Hoc dicit, vt nemo desperet, qui in fine pœnitet, Quã enim orationem fideliorem Deo dirigere poteris, quàm fideliter vsque in finẽ in vera perseuerare pœnitentia? *Pœnitentia finalis dicitur sacrificium vespertinũ.*

2467 *Pone, domine, custodiam ori meo, & ostium circunstantia labijs meis.*

HIc suum votum explicat. Petit aũt vt à Deo custodiatur maximè in tribus. Primò ne verba vana proferat: secũdò ne facta mala defendat: ibi, *Non declines*: tertiò vt malorum societatẽ deserat: ibi, *Cum hominibus*. Quantum ad primũ, sciendum, ꝙ os est duplex scilicet, os cordis, & os corporis. Vnde Grego. ait, Si os cordis non esset, nequaq̃ Psal. diceret, Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt. Et Ps. 118. Os meũ aperui, & attraxi spiritum: vide ver. 2292. Hic aũt accipitur os pro ore cordis. Vnde hic postulat Ps. Vt Deus ponat custodiam ori cordis: ne iniqua cogitet, & ostium labiis, ne stulta, & vana loquatur. Et aduerte, ꝙ nõ petit, vt suũ os claudatur, vel ꝙ labia claudantur, ne loquatur: sed ꝙ cordi ponatur custodia, & ostium labiis. Custodia apponitur ori cordis, ne aliquid indignũ cor intret, vel producatur indignè: sed dignæ cogitationes in corde permittantur intrare ad libitum, & exire. Similiter ostium postulat imponi labiis. Ostium enim aperitur, & clauditur: vt, scilicet, labia claudantur, ne vana proferãt, aperiãtur autem ad debita verba. Per oĩa enim ista verba Psal. vult dirigi ad debitè tacẽdum, debiteq; loquendum. Et ad istum intellectũ ista verba inducit Greg. dicẽs, Studiosè lingua sub magni libraminis moderatione frænanda est, non insolubiliter liganda: ne aut laxata in vitium defluat, aut restricta etiã ab vtilitate tepescat. Hinc namq; per quendam sapienẽ dr̃. Sapiens tacebit vsq; ad tp̃s: vt nimirũ cum opportunum considerat, posita censura silentij loquendo, quæ congruunt, in vsum se vtilitatis impendat. Hine Salomon ait, Tp̃s tacendi, & tp̃s loquendi. Discretè quippe vicissitudinũ pẽsanda sunt tempora: ne aut eum restringi lingua debet, per verba se inutiliter soluat: aut cũ loqui vtiliter potest, semetipsam pigra restringat. Quod bene Psal. cõsiderãs breui postulatione complexus est: dicens, *Pone, domine, custodiam ori meo, & ostium circunstantia labijs meis*. Ostium nãq; aperitur, & clauditur. Qui ergo ori suo nequaquam poni obstaculum, sed ostium petiit: apertè docuit, ꝙ & per disciplinam retineri lingua debeat, & ex necessitate laxari, quatenus os discretũ, & congruo tempore vox aperiat, & rursum cõgruo taciturnitas claudat. Ad eãdem intentionem hunc passum hic exponit Aug. d. *Pone, domine, custodiam*, &c. Nõ dicit claustrum, sed *ostium*. Ostiũ enim clauditur, & aperitur, ergo si ostium est, & aperiatur, & claudatur: aperiatur ad cõfessionem peccati, & claudatur ad excusationem peccati. Et ita erit ostiũ circunstantiæ, non ruinæ. Aliter & glo. hoc exponit: dicens, *Pone, domine, custodiam ori meo*: scilicet, cordi, ne iniqua cogitet. *Et pone ostium circunstantia labijs meis*: ne stulta promant. Et dicitur hocà simili illius, qui circunstat ostium, ne intret vel exeat, cui non licet. Dicit.n. Hieremias, Mors intrauit per fenestras nostras. Et nota, ꝙ cordi, & ori petit apponi custodiã. Duplici enim munimine opus est, vt nec cogitatio iniqua sapiat, nec praua voluntas in fatua verba prorumpat. Notan-

Greg. 20. mor. c. 2. *Lingua frenãda est non ligãda.* *Grego. 7. mor. cap. 26.* *Silẽtium & loquela discretionẽ habere debent.* *Pro. 11.* *Hier. 9.*

Notandum eſt, q etſi dñs cuſtodiam ori noſtri cordis apponit, & nos ipſum viriliter & non fœminaliter cuſtodirc debemus. Aliter enim morte m culpæ faciliter incideremus. Quod figurat Isboſeth, qui ad cuſtodiam ſuæ domus mulierē poſuit, & non virum: ideò mortuus fuit, vt habet 2. Reg 4. Quod deducens Greg. dicit, Seipſos cuſtodire neſciunt, niſi ij, q priuſquā cogitationes ad opus prodeāt, munite mentem nouerũt. Vndè rectè inopinata morte Isboſeth extinctus dicit, quem ſcriptura ſacra non in domo oſtiarium, ſed oſtiariam habuiſſe teſtatur, d. Venientes autem filij Rēmon, Rechab, & Banaa, ingreſſi ſunt domum Isboſeth, feruente die, qui dormiebat, & oſtiaria domus purgans triticum, obdormiebat. Aſſumentesque ſpicas tritici, latenter ingreſſi ſunt, & percuſſerunt eum in inguine, & mortuus eſt. Oſtiaria.n. triticum purgat, cum mentis cuſtodia diſcernendo virtutes à vitiis ſeparat. Quę ſi obdormierit, in mortem domini ſui inſidiantes admittit. Quia dum diſcretionis ſollicitudo ceſſat, ad interficiendam animā malignis ſpiritibus iter pandit. Qui ingreſſi ſpicas tollunt, quia mox bonorū cogitationum germen auferunt, atque in inguine feriunt, quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt. In inguine quippe ferire, eſt vitam mentis carnis delectatione perforare. Nequaquā vero Isboſeth iſte hac morte ſuccumberet, niſi ad cuſtodiam domus mulierem poſuiſſet. i. ad mentis aditum mollem cuſtodiā poſuiſſet. Fortis namque, viriliſque ſenſus præponi cordis noſtri foribus debet, quem nec ſomnus opprimat negligētię, nec ignorantiæ error fallat. Isboſeth q p pe vir confuſionis dicitur. Vir autem cōfuſionis eſt, qui forti mētis cuſtodia munitus non eſt. Quia dum virtutes ſe agere æſtimat, ſubintrantia vitia neſcientem necant. Tota itaque virtute cuſtodiēdus eſt aditus mētis: ne quando eam inſidiāter hoſtes penetrent foramine neglectæ cogitationis. Hinc Salomon ait, Omni tempore cuſtodi cor tuum, quoniam ab ipſo vita procedit. Et hanc cuſtodiam ſibi dari hic pſal. poſtulat dicens, Pone, domine, cuſtodiam ori meo.

Prou. 3.

A

Non declines cor meum in verba malitiæ ad excuſandas excuſationes in peccatis. 2405

Hic poſtulat, vt cuſtodiatur ne mala facta defendat. Vbi notandū eſt, q excuſare peccatum commiſſum, nihil aliud eſt quàm Deum accuſare, vide ver. 1240. Et ideò peccati excuſatio, ipſum inter alias circūſtātias aggrauat, vide ver. 553. Hoc ergo timens pſ magis vult peccatum ſuū accuſare, vt mereatur veniā, quā ipſum excuſando multiplicare culpam. Et hoc eſt quod hic orat dicens, *Nō declines cor meum*, &c. Hic ergo Xp̄s loquitur non pro ſe, ſed pro ſuis membris, vt hic oſtendit Aug d. Hic orat ex perſona corporis Xp̄s d. *Non declines cor meum*, q d eſt cor meum, niſi cor eccleſiæ meæ? cor vtique corporis mei. Verba illius attende, vbi nobis regula figitur, Saule, Saule, quid me perſequeris? cum ipſum nemo tetigiſſet. Orat ergo Xp̄s d. *Non declines cor meum*, &c. Quare ſic oras domine? quæ peccata tua excuſaturus es? Reſpōdet, Cum vnum ex membris meis ſic orāt, ego ſic oro. Et hoc non ſolum cōtra illos, qui propria peccata excuſant, ſed & non minus contra illos, qui aliorum peccata defendunt, qui in hoc apertè ſe Dei inimicos eſſe oſtendunt, vt declarat Gregor. ſuper illo ver. Iob 40. Protegunt vmbram eius, dicens, Vmbræ quippe diaboli ſunt omnes iniqui, qui dum imitationem iniquitatis eius influunt, quaſi ab eius corpore imaginis ſpeciē trahūt. Sicut autem vmbræ eius ſunt pluraliter reprobi, ita ſingulariter vmbra eius eſt vnuſquiſque peccator, ſed dum doctrinæ iuſtorum mali contradicunt, dum ab eis iniquum quemlibet corrigi non permittunt, vmbræ diaboli vmbram eius protegunt. Vmbræ ergo vmbram eius protegūt, dū iniquorum peccata nequiores peruerſis patrociniis tuentur. Quod hoc nimirū ſtudio faciūt, ne dum culpa, in qua & ipſi obligati ſunt, in aliis corrigitur ad ipſos quoqꝫ veniatur. Se ergo tegunt, dum alios protegunt, quia ſuam vitam præuident, vnde alios conſiderāt libera correctione confundi. Sicq; fit vt ſumma criminū dū defenditur, augeāt.

B

C

D

Mali malos defendētes, uel excuſantes, ſunt hoſtes Dei.

Greg. 33. mo. c. 4.

Et vniuscuiusque nequitia eo fit ad perpetrandum facilis, quo difficilis est ad puniendum. Scelera quippe peccantium tanto maiora incrementa percipiunt, quanto per defensionem potentium diu inulta tolerantur. Sed tales excusatores tanto se apertiores Dei hostes exhibent, quanto maiores sunt patroni vitiorum. Contra illum quippe suis defensionibus pugnant, cui ea quę displicent, defendendo multiplicant. Hoc est ergo, quod ps. vitare volens, Deo supplicat d. Nō declines cor meum in verba malitiæ, &c.

2469 *Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non communicabo cum electis eorum.*

HIc orat vt Dei custodia malorum societatem deserat. Vbi aduertendum ꝙ communicatio cum malis tm̄ est nociua, quantum communicatio cum bonis vtilis est, quinimo fortè tanto amplius, quanto natura humana vitio primi parentis corrupta, exemplo malo pronior est ad malum quàm bono exemplo tendat ad bonum. De hoc vide versic. 1615. Postquàm ergo ps. rogauit custodiri ab excusatione peccatorum, vel defensione, hic rogat defendi ab ipsorum communicatione, ne ab ipsis inducatur ad simile, d. *Pone custodiam, &c.* qua posita, *Cum hominibus operantibus iniquitatem, & non cōicabo, &c.* Vnde ly & totum versum præcedit, vt sit sensus, *Pone custodiā, &c. & ego non cōicabo cum hominibus operantibus iniquitatem, neque cum electis eorum.* Vbi nota, ꝙ aliqui sūt electi apud Deū, & aliqui apud homines. Imò quasi è contrario, illi qui sunt electi apud Deum, sunt despecti apud homines; & illi qui qui sunt apud homines electi, sunt despecti apud Deū. Electi. n. apud Deū sūt humiles, pauperes, & simplices sicut columbæ, non malitiosi, nō versipelles. Et certum est, ꝙ tales mundo sunt despecti. Sed apud homines accepti sunt alti, & potentes, malitiosi, & versipelles, & huiusmodi. Cuius ratio est, quia Deus aspicit mentem interius, homines autē exteriora solummodo considerant. Qui sunt ergo electi hominum malorum, nisi qui exterius apparent speciosi, qui seipsos iu-

Electi sūt quidā apud Deū, quidam apud homines.

E stificant? Et cum talibus non vult ps. cōicare, ne ex ipsorum conuersatione ipse efficiatur similis. Vnde hic ait Aug. Cū hoīb. operantibus iniquitatem, &c. Qui sunt electi eorum, qui seipsos iustificāt, qui sibiipsis iusti vñr, & contemnunt cęteros? sicut Pharisæus ille in templo dicit, Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominū. Qui sunt electi eorum? Hic homo, si propheta esset, sciret, quæ, & qualis est mulier, quę tangit eū, quia peccatrix est. Agnoscitis ergo vocē alterius Pharisæi, qui dominum inuitauerat, qn̄ mulier illa, quæ erat in ciuitate peccatrix, accessit ad pedes eius. Illa impudica quondam frontosa ad fornicationē, sed frontosior ad salutem, irrupit in domum alienā, sed ille qui ibi discumbebat non erat alienus. Nō extranea quēlibet conuiuam, sed ancilla dn̄m suum secuta est. Accessit ad pedes, quia eius vestigia sequi cupiebat. Lauit lacrymis, tersit capillis. Pedes Christi qui sunt, nisi p quos peragrauit totum mundum? Pedes Christi sunt Apostoli Christi, prædicatores Christi. Istos pedes ò quanti susceperunt, vt suscipiendo iustum in noīe iusti mercedem iusti acciperent. Qui ergo tali humanitate pedes domini suscepit, quid impendit nisi quæ habebat in domo sua superflua? Capilli. n. quasi superflui sunt. Inde illa pedes dn̄i detergebat. Sudesflua tua necessaria fiunt tibi, si inde fueris subsecutus pedes domini. Ista ergo adhæsit pedib. dn̄i, quia confessa est peccatum suum, quia fleuit, quia non declinatum est cor eius in verba malitię ad excusandas excusationes in peccatis. Non cōicauit cum electis eorum. i. defendentibus peccata sua, & cōsequēter Aug. inducit excusantes peccata sua pp constellationes, arguens contra eos, & ostendens, ꝙ cum electis talium non est communicandum, d. Defendunt electi eorū peccata sua: si latuerint, negant, si autem deprehensi, vel conuicti fuerint, vel publicè id egerint, defendunt. Et q̄ facilis eorum defensio, quàm cita, quàm præceps, quàm quotidiana, & quàm sacrilega, d. Si Deus hoc nollet, hoc non facerem. Hoc voluit Deus, hoc voluit fatū, hoc fortuna voluit. Non dicunt, Sana ani-

Luc. 18. *Luc. 7.* *Magdalena audacia bona*

Pedes domini sūt prædicatores.

Esa. 42. *Mat. 10*

Fatum vel astra nobis necessitatē non imponunt.

Luc. 7.

animam meam, quia peccaui tibi. E ista qualium defensio est? non solum doctorum, sed & indoctorum. Sedent, & computant sidera, interualla, cursus, & volubilitates, status, & motus, intendunt, describunt, & docti magni vñt. Totum hoc doctum, & magnũ, defensio peccati est. Dñt. n. Eris adulter, quia sic habes Venerem. Eris homicida, quia sic habes Martem. Mars ergo homicida, non tu, & adultera Venus, non tu. Vide ne pro Venere, & Marte tu dãneris. Deus n. qui damnaturus est, nouit quia tu es, qui dicis. Nõ ego iudici scienti. Porro attendas, si ipse mathematicus vxorem suam paulò petulantius viderit conuersari: aut aliquos alienos improbè attendere, aut fenestrã crebro repetere, nonne arripit verbera, & dat disciplinam in domo sua? Rñdeat illi vxor. Si potes, Venerem cæde. Nonne & ille respondebit, Fatua, aliud est, q̃ competit rectori: aliud est quod profertur emptori? Ergo electi rotunt q̃ sunt? Electi malorum, electi impiorum, cum quibus non est habenda societas.

2470 *Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

Hic Psal. correctorẽ iustum affectat, & postulat. Vbi notandum est, q̃ adulatio graue peccatum idcirco dr, q̃a peccata, quæ corrigere dẽt, nutrit, & fouet. Vñ sicut meritorium est, peccatorẽ corrigere, & ad viã ducere veritatis: sic demeritorium est peccatorib. adulari, vt ostendit Gregor. dicens, Ab innocentia recedit, qui bona de malis æstimat: Salomone attestante, qui ait, Qui iustifi cat impium, & qui condemnat iustum, vterque abominabilis est ante dñm. Sũt namq; nõnulli, qui, dũ malefacta hominum laudib. efferunt, augent, quæ increpare debuerunt. Hinc. n. per prophetã dr, Væ, qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis. Ad hoc quippe puluillus ponitur, vt molliter quiescat. Quisquis ergo malè agẽtibus adulatur, puluillum sub capite, vel cubito iacẽti ponit, vt qui corripi ex culpa debuerat

Greg. 18. mor. c. 13. *Prou. 17* *Adulatio peccatũ auget.* *Ezec. 13*

A in ea fultus laudibus molliter quiescat. Hinc rursum scriptum est, Ipsi ædificabant parietẽ, illi aũt liniabant eum. Parietis quippe noĩe, peccati duritia designatur. Aedificare ergo parietẽ, est contra se quempiam obstacula peccati construere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantib. adulantur: vt, quod illi peruersè agentes ædificant, ipsi adulantes quasi nitidũ reddant. Hoc ergo sciẽs Psal. q̃ adulatio nutriat peccatũ, adulatores fugiens, quærit correctores, d. *Corripiet me iustus*, &c. Correctorẽ postulat iu B stum: qui. s. gratia non odio corrigat, q̃ non confusionẽ peccatoris inquirat. Et hoc est, q̃ ait, *Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me.* Hic notandũ est, q̃ correctio ad hoc q̃ sit debita, vtilis, & fructuosa, multas conditiones dẽt habere, s. quia dẽt esse cum pietate, & misericordia, cum discretione, & sapientia, cũ æquitate, & iustitia, cũ charitate, & amicit a, cum puritate, & sanctimonia, cum stabilitate, & constantia. Vide in dictionario, in litera Corrigere, parte 1. Sequitur, *Oleum autem peccatoris impinguet caput meum.* Vbi nota, q̃ per oleum nitor, C & fama gloriæ intelligitur: sicut ait Gregor. in homilia. Sed istud est duplex, s. oleum iusti, q̃, s. quis intra cõscientiam retinet, & oleum peccatoris, s. falsa laus adulatoris. Et istud oleũ peccatoris fugit Psalm. dicens, *Oleum autem peccatoris*, &c. Vnde hic ait Augustin. Quid est, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*? Hoc est, nõ crescet caput meũ de adulatione falsa. Falsa laus adulatoris, hoc est oleum peccatoris. Propterea & homines, qui falsa laude aliquem irri D serint, hoc de illo dicere solent, Vnxi illi caput. Amate ergo argui à iusto in misericordia. Nolite amare laudari à peccatore eum irrisione. Habetote oleum vobiscum, & non quæratis oleum peccatoris. Et sic secundum prædicta sensus istius versus potest esse talis: Iustus, si viderit me peccantem, non excusabit, sed dolebit, & misericordia motus corripiet me, & increpabit de peccato, conans me ad viam salutis ducere. Peccator autem, idest, adulator, non sic, sed liniendo caput meum suis adulationibus blãdis, &

Correctio multa requirit. *Oleũ duplex, iusti & peccatoris.* *Adulatio dicitur oleum.*

laudibus vanis, excusabit me de peccato, & sic permanere faciet in eo,& augmentare illud. Et iô,ô dñe Deus,nō permittas,ꝙ oleū,i.adulatiô peccatoris impinguet,i.foueat,vel nutriat caput meū .i.diabolū in me,qui est caput oīum iniquorum,nec sic impinguatus, & linitus permaneam in peccato, & augmentem illud. Vel sic sub paucioribus verbis:Scio quidem,dñe, quia hō iustus dolet,corripit peccantē, & increpat misericorditer de peccato. Peccator aūt suis adulationibus quasi quibusdā vnguentis,pinguedine seu fomētis impinguat, & excusat peccatū,& facit delectari, & ꝑmanere in eo.Iô,ô dñe,cum peccauero, da mihi iustum correptorē,& increpatorē, vt non incurrā perniciosum laudatorē,seu adulatorē. Vnde super Psal.19.ait Hieronymus, Ab adulatoribus, non à iustis laudatur peccator: vide vers. 836 & ibi exēplum de seruitore Alexandri. Item vide versic. 1985. Itē vide Augustin. in serm. de decem virginibus: vbi sic dicit, Ite potius ad vendentes, & emite vobis. Non consilium dedisse putandæ sunt, sed crimen earum ex obliquo commemorasse. Vendunt.n.oleum adulatores, qui siue falsa,siue ignota laudando, in errores animas emittūt, & eis gaudia vana tanꝗ fatuis virginibus conciliando, aliqñ de his mercedē,siue ciborum,siue pecuniæ, siue honoris, siue alicuius cōmodi tpalis accipiunt, non intelligentibus quod dictum est,Qui vos felices dñt,in errorē vos emittunt. Melius est autem obiurgari à iusto, ꝗ̄ à peccatore laudari. Emendabit me iustus in misericordia, & increpabit me, *oleum peccatoris non impinguet caput meum*. Itē ergo ad vendentes magis, & emite vobis.i.videamus nunquid vos adiuuabunt qui vobis laudes cōsueuerunt dicere,& vos in errorem inducere, vt non coram Deo, sed ab hominib. gratiam quæreretis. Hæc ille. Vel aliter: per iustum potest intelligi ille idem qui peccator correctus, vt idem homo secundū interiorem hoīem corripiat se ſm carnem. Vnde hic Augustinus:Humilia cor tuum,crucia cor tuum, & tu ipsum corripies in misericordia. Non.n.odisti te,cum sauis in te. Emenda te,& eris in

E parte iustus,quamuis sis adhuc in emendando peccator. Ex qua parte.n.tibi displices,iustus es. Ex qua tibi displicet in te,qđ iustum est,iniustus es. Vis videre quā iustus sis? Hoc in te tibi displicet,ꝙ & Deo, iam cōiunxisti te voluntati Dei, & in teipso non qđ ille fecit, sed quod ille odit,odisti. Ex quo autem lapsus, fecisti, quæ displicent Deo : ex hac parte iniquus es,& peccatores,&c.

Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum: absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum. 2471

F

HIc prædicit Christus persecutionē suorum futuram. Et diuiditur in tres partes, quia primò prædicit suorū futuram persecutionē, secundò pro suis ad Deum facit orationē: ibi, *Custodi me*: tertiò obstinatorum concludit damnationem:ibi, *Cadent*. Prima pars diuiditur in partes tres, quia primò prædicit persecurorum conuersionē,secundò euangelii prædicationē:ibi, *Audient*: tertiò martyrum persecutionē:ibi, *Dissipata*. Quantum ad primum, sciendum, ꝙ multi in

G primitiua ecclesia,qui fidē Christi impugnabant,postea audientes prædicationē Apostolorum,& videntes alta signa miraculorum,quæ faciebant,conuersi sunt ad dñm:etiam magni philosophi,& mūdi sapientes, vt Dionysius Areopagita ad prædicationem Pauli,vt hr̄ Act.7.Et sic fidem,quam prius impugnabant, postea defensauerunt,& in verbis,& orationibus Christi magnam deuotionem habuerunt. Et hoc est,quod dicit Christus, *Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis*

H *eorum*,s.peccatorum.i.oratio mea,& prędicatio mea adhuc placebit eis, vt & deuotē orent dicentes, Dimitte nobis debita nostra, &c. Et sic prædicata fide Christi,sapientes mūdi,& iudices,Christo,& sapientiæ Christi comparati, absorpti fuerunt, idest, nihilum reputati. Sicut lumen candelæ de nocte multum apparet: sed in præsentia luminis solaris, statim absorbetur, & nihil apparet. Et hoc est, quod sequitur. *Absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum*, & est sensus,sapientes, & iudices mundi, iuncti petræ, idest,

Christo comparata sapiētia mundi nihil est.

idest, Christo comparati, qui d?, vel in A præsentia Christi absorpti sunt & nihil reputati. Et istum intellectum hic ponit Aug. *Quomodo adhuc oratio mea in beneplacitis*, &c. Quasi dicat Christus. Modo me peccatores vituperant. In primis n. t̃pibus vndiq; reprehendebãtur Christiani. Adhuc expecta modicum (ait Christus) & oratio mea erit in beneplacitis eorũ, quia veniet tp̃s qñ ad fidem conuersi tũdent pectus suum, qui modo me vituperant, & dicent, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus, &c. Et vide, qđ sequitur, *Absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum*. i. iudices magni, potẽtes, & do B cti iuncti petrę, idest, comparati Christo petræ, absorpti sunt. Accipe iudices eorum, Aristotelem, Platonem, Pythagoram, compara auctoritatem illorum auctoritati euangelistę, compara illos insta cos crucifixo. Dicamus eis, Vos literas vestras scripsistis in cordibus superborum, Christus vero crucem suam fixit in frontibus regum: Christus mortuus est, & resurrexit. Mortui estis & vos, sed volo quærere quomodo resurgatis. Tandiu C enim illi iudices videtur aliquid dicere, donec comparentur petræ. Et si inuẽtus fuerit aliquis eorum hoc dixisse, quod dixit & Christus, gratulamur illi, nõ sequimur illum. Et si dicas, Prior fuit ille quã Christus. O homo, attende Christum, nõ quando ad te venerit, sed quando te fecerit. Videte itaque textum ps. *Adhuc oratio mea in beneplacitis eorum*. Sed forte dices: Erunt multi, qui contradicant. Sed quid nobis absorpti sunt iuxta petram iudices eorũ? quia Christo comparati sapientia eorum stulta facta est. In cuius figura D serpens Moysi dracones magorum deuorauit. Quia sapientia Christi, stultam ostendit sapientiam huius mundi.

Mat. 6.

4472 *Audient verba mea, quoniam potuerunt, sicut crassitudo terræ erupta est super terrã.*

HIc prædicit euangelij prædicationẽ. Vbi aduertẽdum, quòd aliter verba Christi penetrabãt animos auditorum, & aliter verba aliorum philosophorum. Nam Christus docebat sicut potestatem habens, vt habetur Mat. 7. philosophi autẽ nõ. Erat. n. in verbis Christi potestas, quia ipse solus cor audientis potest docere, alii autem philosophi verba ad aures discipulorum mittere possunt, sed corda interius docere non possunt. Et vt ostendit Grego. Vel docebat sicut potestatem habens, quia suæ doctrinæ adiungebat miracula, quæ homines eleuabat ad suũ auditoriũ. Et hoc est, quod hinc ait Christus de gentibus conuertendis dicens, *Audient verba mea*, idest, doctrinam meam percipient. Et causam adiungit, dicens, *Quoniam verba mea potuerunt*, idest, potestatem habebunt, & hoc penetrando corda auditorum, vel poterũt in operatione miraculorum. Quis enim non libenter audiret illum, quem hodie videret solo verbo cæcos illuminãtem, claudos erigẽtem mortuos suscitãtem? & huiusmodi. Vel aliter. Verba Christi potuerunt vltra verba philosophorum, quia verba Christi homines sic fortificant, vt pro ipso mortem non timeant incurrere. Nõ aũt sic verba philosophorum, vel aliarum sectarum. Et hunc intellectũ his ponit Aug. d. *Audient verba mea, quoniam præualuerunt*. Quasi dicat Christus præualuẽrũt verba mea verbis eorum. Dicta sunt ab eis quædam disertè, sed à me vera. *Audiẽt verba mea, quoniam præualuerunt* Vnde pręualuerunt? Quis. n. eorum comprehensus est in sacrificio, cum legibus ista prohiberentur, & non negauit? Quis ipsorum comprehensus est adorare idolũ, & non clamauit, Non feci, & timuit ne conuinceretur? Tales ministros diabolus habebat. Sed vnde præualuerunt verba domini? Ecce, ego mitto vos sicut oues in medio luporum, nolite timere eos, qui corpus occidunt, aĩam aũt non possunt occidere, sed eum timete, qui potest corpus, & aĩam mittere in gehẽnã ignis. Christus, verbis suis dedit timorẽ, subiecit spem, inflãmauit charitatem. Nolite (inquit) timere mortẽ. Mortem timetis? videte quòd ego prior morior. Ne capillus de capite vestro pereat formidatis? Videte q ego prior in carnẽ resurgo. Merito ergo audistis verba eius. Dicebãt, & occidebantur, cadebant, & stabant. Sequitur, *Sicut crassitudo terræ erupta est super terram*. Ex hoc enim vult ostendere quomodo

Verba Christi potestatẽ hãbant.

Gre. 27. mor. cap. 17.

Mat. 10

Erumpere, extra vel ualde rūpere, et ponitur pro extre.

Mors & sanguis martyrū fecundauit ecclesiam.

modo in gentib. conuersis potuerūt verba Christi, & illos ēt contra mortē fortes fecerunt. Ostendit hoc per exemplū. Pinguedo. n. quæ ponitur super terram, erumpitur. & spargitur per terrā, qua terra irrigata, & impinguata, ampliores fructus producit. Sic cōsimiliter factum est in proposito. Sancti n. martyres Christi verbis fortificati mortē pro Christo pertulerunt, sanguis illorum effusus est super terram, terra illorum sanguine irrigata sicut ex pinguedine vberiores fructus protulit, quia vnus occidebatur fidelis, & mille conuertebantur de infidelibus. Et ideo de sanguine sanctorū martyrum dixit, ꝙ est sicut crassitudo terræ, quæ erupta est, & sparsa super terrā. Vnde hic Aug. ait, *Sicut crassitudo terræ*, &c. Cum n. verba Christi prædicarentur à non timentib. nō exilia, non damna, non mortem, nec crucem. Nō. n. mortem solam, sed nec crucē, qua morte nihil videbatur execrabilius. Ipsā dñs suscepit, ne discipuli eius mortem quidem non timerent, sed ne genus mortis horrescerent. Præualuerunt ergō vt mortē non timerent. Sed illæ mortes sanctorū martyrum oīum quid fecerūt? Audi quod sequitur, *Sicut crassitudo terræ dirupta est super terram*. Dispersa, sunt supra terrā corpora martyrū testiū Christi. Occisi sunt martyres, & quasi præualuerunt, qui occiderūt, sed præualuerunt illi persequendo, vt præualerent verba Christi prædicando. Et quid factum est de mortibus sanctorū? *Sicut crassitudo terræ* &c. Nouimus crassitudinē terræ cōtemptibilia quæq; esse. Quæ aūt sunt quasi contemptibilia hoībus, fecundant terrā. Sed illæ oēs mortes factæ sunt crassitudo terræ. Qūo accipit terra quandā pinguedinē de rebus contēptibilibus, sic ex corporib. martyrū, quæ contemptui hic mundus, accepit crassitudinem terra, vt inde seges ecclesiæ veracius pullularet.

2473 *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum, quia ad te domine, domine oculi mei, in te speraui, non auferas animam meam.*

Ossa significant fortes in fide, et martyres.

Hic prædicit suorum fideliū persecutionem. Vbi aduertendum, ꝙ per ossa intelliguntur sancti in fide stabiles, qui

E cæteros sua stabilitate in fide cōfirmāt, vt ondit Greg. dicens, Quid per ossa, nisi fortes quique in sanctæ ecclesiæ corpore designantur? Qui quasi suo robore membra cætera continent, dum mores infirmantium stabilitet portant. Et cap 30. ostendit per ossa fortes ecclesiæ figurati sunt, in quibus corporis illius tota compago solidatur. Et sic per ossa ecclesiæ intellige sanctos Apostolos, cæterosque martyres, & constantes fideles. Per infernū verò intellige profundatos in vitiis, quorum domus in inferno posita est. Et

Greg 20. mor. c. 22

Infernus significat oēs malos.

F sic infernus significat diabolū, & omnes iniquos, vt ostendit Greg. super illo verbo Iob 26. Nudus est infernus corā eo, dicens, Inferni nomine diabolum, oēsq; damnationis eius socios designauit, qa ipse diabolus, & oīa eius vasa corā Deo oibus virtutibus sunt vacua. Quid est ergo Christum in persona fidelium dicere, *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum*, nisi oēs fortes ecclesiæ martyres, & Apostoli pro voluntate diaboli, & suorū malorum hoīum sunt dissipati, scilicet, persecuti, martyrizati, & mortui? Vnde hic

Greg 17. mor. c. 11

G ait Glossa, *Dissipata sunt ossa nostra secus* &c. idest, fortes nostri pro voluntate eorum, qui sunt infernū, idest, profundi in vitiis, dissipati sunt, & martyrizati. Et nota ꝙ non dicit in infernum, sed *secus infernum*. Quia etsi eōi morte, seu forte corporaliter sunt mortui, non tñ descenderunt in infernū vt mali, sed vita æterna datur illis. Dicat ergo Christus voce ecclesiæ, *Dissipata sunt ossa nostra*, idest, occisi sunt martyres. Et sic īpinguata est crassitudine terra. Vides qualem fructum fecit hæc dissipatio corporum fideliū, persecutores fecit fideles, pauperes & abie-

H ctos fecit nobiles, Imperatores piscatoribus subiecit. Vnde hic ait Aug. *Dissipata sunt ossa nostra*. Sic. n. saginata est ecclesiæ terra, fructum produxit vberrimū de stercore crassitudinis. Sic enim de stercore erectus est Petrus, erectus est Paulus, & principes mundi sunt effecti. Qui cū occiderentur, contemnebātur vt stercus super faciem terræ, vt stercus insepulti dimittebantur. Qualiter autem modo sunt exaltati? Vide quod nobilius & præcipuum est in mūdo. s. Imperator, venit Romam.

Romam. Quò festinat? ad templum Imperatoris, an ad memoriam piscatoris? Sed vnde fuit tanta constantia in martyribus? In hoc, quia cordis oculos nō ad mundum, nō ad tpalia, sed solū ad Deū, & æterna erigebant, deficiebāt corpore, in Deum mente erigebantur. Et istam rōnem subdens psal. ait, *Quoniam ad te, domine, domine, oculi mei, in te speraui, non auferas animam meam.* Quasi dicat, Oculi cordis ad te sunt intenti, vt aīa nō perdatur, etsi perditur corpus ad tēpus. Plus figo oculū cordis in promissis tuis, quā in minis eorum. Noui, q pro me passus sis. quid mihi promiseris. Ideo in te speraui, non auferas animam meam, idest non permittas eam auferri, vt ipsorum promissis minis, vel cruciatibus à te separetur. Et attēde, quòd præuidebat ps. q Deus aufert à malis multa, quibus ablatis, aufertur à diabolo ipsorum anima. Et idcirco orat, dicens, *non auferas animā meam*, idest illa, pro quibus ablatis, anima perditur. Aufert Deus à malis Christi amicitiam, angelorum custodiā, charitatis gratiam, intellectus sapientiā, &c.

Aufert Deus à malis multa bona.

2474 *Custodi me, à laqueo, quem statuerūt mihi, & scandalis operantium iniquitatem.*

HIc Christus pro suis, ne in persecutionibus cadant, facit orationem. Vbi sciendum, quòd diabolus dupliciter tētans iustos, ipsos ad peccatum nititur inducere, scilicet quandoque blandis, quandoque asperis, quandoque occultè, & quandoque apertè. Tentatio autem blanda, siue occulta, laqueus dicitur, quem laqueum multipliciter nobis diabolus parat, vt ostendit Gregor dicens, Tribus modis hostis noster insequitur bona nostra, vt hoc quod rectum coram hominibus agitur, in conspectu iudicis vitietur. Aliquando namq; in bono opere intentionem polluit, vt omne, quod in actione sequitur eo purum mūdumque non exeat, quo hoc ab origine perturbat. Aliquando verò intentionem boni operis vitiare non præualet, sed in ipsa actione se quasi in itinere opponit, vt cum proposito mentis quisque securior egreditur, subiuncto latenter vitio, quasi ex insidiis perimatur. Aliquando verò nec intētionem vitiat, nec in itinere supplantat, sed opus bonum in fine actionis illaqueat, & declarat modos istos d. Intentionem quippe in bono opere polluit, quia cum facilia ad decipiēdum corda hominum cospicit, eorū desideriis aurami transitorii fauoris opponit, vt in iis, quæ recta faciunt ad appetendū ima fortitudine intuitionis inclinetur. Vnde rectè sub Iudææ specie de vnaquaq; anima sub laqueo miseræ intentionis capta, per prophetam dr, Facti sunt hostes eius in capite. Ac si apertè diceretur, Cū bonum non bona intentione incipitur, hinc aduersantes spiritus ab exordio prę liantur. Qñ verò intentionē violare non præualet, in via positos laqueos tegit, vt in eo quod bene agitur, cor operantis ad vitium ex latere detineatur, quatenus q inchoans aliter proposuerat, in actione longè aliter, quàm inceperat, percurrat. Sæpe.n dum bono operi laus humana obuiat, mentem operantis immutat, quæ quāuis quæsita non fuerat, oblata delectat. Cuius delectatione dū mens operantis resoluitur ab omni intentionis inti næ vigore dissipatur. Cum autē antiquus hostis nec principium actionis corrupit, nec in actione laqueos posuit, duriores in fine laqueos ondit, quē tanto nequius obsidet, quanto hoc solum sibi remansisse ad deceptionem videt, &c Ex quib. apparet, q occulta diaboli persecutio laqueus dr, de quo ps. 141. In via hac quam ambulabam, absconderunt super bi laqueum mihi. Alia verò est tentatio vel persecutio aperta, sic.n tentauit martyres, & eos persecutus fuit diabolus. Et ista talis persecutio dicitur scandalū. Nā scandalum, vt dicit gl Matt. 18. est dictū, vel factum præbens alicui occasionē ruinæ Et sic illæ apertæ persecutiones, quæ martyribus præbebāt occasionem ruinę per impatientiam scandala dicebātur. Et ab his scādalis suos liberari orat Xps d. *Custodi me à laqueo*, &c. & à scandalis operantium iniquitatem. Non enim orat, ne martyres habeant persecutiones, sed ne persecutiones illis sint in scādalum, idest in ruinam, vel casum. Vnde hic ait Glossa. Per laqueos, & scandala om-

Laqueus dicitur tentatio occulta diaboli

Grego. 1. mor. cap. 38.

Tentat diabolus multipliciter.

Thre. 1.

omnia mundi intelligit mala. Laquei.n. sunt blanditiæ decipere volentium, & carnis desideria. Et si per ista diabolus non proficit, nititur scandalis, quæ per inquietos mouet.

2475 *Cadent in retiaculo eius peccatores, singulariter sum ego, donec transeam.*

HIc ostendit reproborum illaqueationem. Vbi notandum, ꝙ quamuis in vita præsenti oẽs tam prædestinati quã præsciti multoties cadant in laqueum diaboli, aliter tñ, & aliter, quia prædestinati cadunt, & finaliter resurgunt. Prou. 24. Septies in die cadit iustus, & resurgit. Reprobi aũt sic cadunt vt non finaliter resurgant. Vnde de præscitis dñt prædestinati, Psal. 19 Ipsi obligati sunt, & ceciderunt, nos aũt surreximus, & erecti sumus. Cũ igitur vnumquodq; à suo fine denominetur, iõ præsciti propriè cadere in laqueũ dæmonis dñt, non prędestinati. Et hoc est, ꝙ Christus inter prædestinatos, & p̃scitos distinguens, in persona sui corporis dicit, *Cadent in retiaculum eius peccatores*, idest præsciti, *sed singulariter sum ego*. i. omnes, qui sunt de corpore meo, non cadunt, *donec transeam*. i. tẽpore trãsitus ex hoc mũdo. Vel aliter, vt Christus hic loquatur, non pro suis, sed pro se. Solus.n. Christus laqueis diaboli non fuit captus. Oẽs.n. sui ante eius mortem ceciderunt. Cecidit Petrus, quia Christũ negauit, cecidit Ioannes qui Christũ relinquendo, nudus effugit, ceciderunt oẽs Apostoli, quia oẽs, relicto eo, fugerunt. Sic igit̃ oẽs peccatores fuerunt, oẽs ceciderunt, sed quantum hoc durauit? certè vsque ad Christi transitum, & mortem, quia post mortem resuscitatus, misso spiritu sancto, eos in bonũ confirmauit, sic ꝙ amplius cadere non potuerunt. Singulariter ergo Christus fuit sine casu. Hoc ergo notans Christus ait, *Cadent in retiaculum eius peccatores*, s. oẽs Apostoli. Et quãdiu cadent? *Donec transeam*, s. donec transeam ad patrẽ, cadere poterunt, sed non post, quia confirmabuntur. Vnde se dicit, *singulariter sum ego*, qui casum .s. simpliciter ignoro. Et istũ intellectum ponit hic Aug. d. *Cadent in retiaculo eius*

Cadunt præsciti & prędestinati, differenter.

Ceciderunt omnes præter Christum.

E *peccatores*. Quid de discipulis tuis, ô Christe? Certè ceciderunt, qñ oẽs te solum dimiserunt, fugientes tp̃e persecutionis. Ecce illi, qui tibi cohærebant, in tua persecutione, qua inimici te requirebant ad crucifigendũ, in laqueum diaboli ceciderunt. Et vnus ille audax qui tibi promiserat, Quia tecum sum vsq; ad mortem, audiuit quidẽ à medico quid in se ageretur. Aegrotus febricitãs, sanũ se dixerat, sed cordis venam ille tangebat, Ventum est ad probationẽ, ventum est ad accusationẽ, et ipse interrogatus, non ab aliqua F magna potestate, sed ab infimo mancipio, & hæc fęmina, ab ancilla interrogatus succubuit. Hoc enim prędixerat dñs, non præceperat, non coegerat, nondum erat idoneus passioni. Videte ergo quã multi defecerunt, etiam vsq; ad primos hærentes ori eius, & ipsi defecerunt. Sed quare hoc? Quia singulariter sum ego, donec transeam. Hæc vox ex persona capitis est, *singulariter sum ego, donec transeam*. Quid est hoc *donec transeam*, nisi de hoc mundo ad patrem? Tunc.n. cõfirmabo columnas eius. s. ecclesiæ, qñ per meã G resurrectionem didicerint mortem non esse timendam. *Singulariter sum ego, donec transeam*. Cum.n. transiero, multiplicabor, quia multi me imitabunt, multi patientẽ pro noĩe meo Vnus sum, donec trãseã, multi in me vnus erũt, cũ transiero.

PSAL. CXLI.

VOce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum deprecatus sum. 2476

H ISTE Psal. talem habet titulum, *Eruditio Dauid, dũ esset in spelunca, oratio*. Ex isto titulo apparet auctor psal. qui fuit Dauid apparet etiam, quòd ad faciendum istum psalm. ipse fuit eruditus à Deo, & sic dicitur eruditio Dauid, qua scilicet fuit eruditus à Deo, ac etiam istum psalm. conscripsit, vt per ipsum ipse alios erudiret, vt sit sensus, *Eruditio Dauid*, qua alios erudit. Ad videndum autem clarius istius psalm. materiam sciendum

sciendum, quod, vt hr 1. Reg. 21. fugiens Dauid à persecutione Saulis iuit ad terram Philistinorum ad Achis regē Geth. Cū aūt ibi fuisset cognitus, dixerunt serui regis ipsi regi, Iste est Dauid rex terræ, cui canebant per choros dicentes. Percussit Saul mille, & Dauid decē millia. Videns aūt Dauid se cognitū, cogitauit quō ab illis posset euadere. Vnde finxit se fatuū, & immutauit os suum corā rege, & collabebatur inter manus eorum, & impingebat in ostia portæ, defluebāt saliuæ eius in barbam Quod videns rex Geth, reputans eum fatuum, expulit eum de domo sua. Et tunc Dauid regressus est infra regnum Saulis, & fugit in speluncā Odollā. Quod cū audissent fratres eius, & oīs domus patris eius, venerunt ad eū illuc. Et conuenerunt ad eum oēs, qui erant in angustiis constituti, & oppressi ære alieno, & factus est eorū princeps, fueruntq; cum eo quadringenti viri. Et tunc vidēs se liberatum de manibus illorū de Geth, & se factum illius congregationis principē, hūc psal. à Deo eruditus cōposuit, gratias agens Deo de sua liberatione, & de suo principatu. Ex quib. apparet materia ps. Diuiditur ergo ps. iste, secundum literā, in duas partes, quia primò Dauid ostendit sui animi anxietatē, secundò implorat diuinā consolationem, ibi, *Clamaui ad te domine*, &c. dic vt Nic. de Ly. Quātum verò ad sensum propheticum, hic agitur de Christo per Dauid figurato, vt sæpius dictū est superius. Per speluncam aūt, in qua latuit Dauid, intellige carnē, quā Christus induit, vel sepulchrū, vel mūdum. Et sic Dauid in spelunca est Christus cum suis mēbris in sæculo, vel Christus in carne, vel Christus in sepulchro. Est ergo tituli sensus Hic est intellectus Dauid, vel eruditio, quam habuit Christus, dū esset in spelunca, i. in sæculo, vel in carne, vel in sepulchro. Et ista eruditio, vel intellectus est quædā Christi oratio. Intentio psalmi est nos ad orandum monere, & inducere. Quibus visis, accedo ad psal. diuisionem, qui diuiditur in partes duas, quia primò Christi fōrmatur oratio, secundò orationis explicatur intentio, ibi, *Clamaui ad te*. Prima pars diuiditur in duas, quia primò orationis

A ostēditur multiplex conditio, secundo persecutorum ostēditur malignatio, ibi, *In via*: Prima pars diuiditur in tres, secundum quod ostēdit tres conditiones, quas orō dēt hēre, quia, s. primò dēt esse à mundo secreta, secundo dēt esse Deo aperta, ibi, *Effundo*, tertiò dēt esse humilis, & deuota, ibi, *In deficiendo*. Quantum ad primum, sciendum, quod oratio principalius stat in corde quam in ore. Sic. n. docebat Christus, Matth 6. d. Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ tristes, qui stant in angulis plateaū orantes, vt videanī ab hoibus. *Triplex cōditio orationis. De condi tionibus et orationis, vide supra versi. 2466.*

B Tu aūt, cum oraueris, intra in cubiculū tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito, &c Cuius rōnem assignat Chrys. super Matth. dicens, Est aut oratio quasi quoddā spirituale tributum, quod oīa Deo offert de visceribus suis, Quāto ergo gloriosior est, tanto cautius est seruanda, ne pp hoīes facta vilescat. Puto autem, quod non hæc ad locum refert dominus, sed ad propositum orantis. In cōuentu enim fidelium orare, laudabile est, sicut scriptum est, In ecclesijs benedicite domino. Qui ergo sic orat vt ab *Oratio debet esse secreta ab hominibus.*

C hominibus videatur, non Deum aspicit, sed homines. Et ideo quantum ad propositum suum, in synagoga orat. Cuius aūt mens orantis solum aspicit Deum, quamuis in synagoga oret, tā apud se in secreto orare videtur. Hanc ergo orationis conditionem ostendens ps. corde suo non ad homines, sed solum Deum orando aspicit, d. *Voce mea ad dominum clamaui*, &c. Quæ verba hic exponēs Augustin. ait, *Voce mea ad dominum clamaui*. Nonne sufficeret dicere, *Voce ad dominum clamaui?* Fortè non frustra additum est *mea*. Multi enim clamant ad dominum

D non voce sua, sed voce corporis sui. Homo ergo interior, in quo cæpit habitare Christus per fidem, voce sua, non strepitu labiorum, clamat ad dominum. Non enim vbi homo audit, ibi Deus audit. Nisi enim voce corporis clames, te homo non audit Cogitatio autem tua, clamor est ad Deum. Vide istā partē expositam versic. 1258. De clamore orationis, vide versicul. 24. 422. 699. 295 390. 636. 895. 1258 1584. Verum quia non solum oratio clamat ad dūm, sed etiam peccata, ideo

ideo exprimens psalm clamorem suum esse orationis, subdit. *Voce mea dominum deprecatus sum.* Vnde secundum August. quod dixit *clamaui*, exposuit dicens, *Deprecatus sum.* Clamant.n ad dñm, & qui blasphemant. In prima ergo parte clamorem posuit, in secunda parte, clamorem exposuit, quasi ab ipso exigeretur, Quo clamore clamasti ad dñm? Respondet, *Ad dominum deprecatus sum*. Clamor meus, deprecatio mea, non conuicium, non murmur, non blasphemia. Quomodo autem differũt oratio, & deprecatio, vide vers. 62. 185. 430. 647.

2417 *Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio.*

HIc ostenditur, ꝙ orõ dẽt esse aperta, quia totum cor nostrum ante ipsum debemus aperire, & oẽ, qđ in corde nostro est, coram ipso effundere. Quã uis.n. nihil possimus Deo occultare, possumus tñ velle occultare. Vñ hic plus notatur voluntas aperiendi cor nostrum, q̃ voluntatis affectus. Vñ scribitur Psal. 61. Effundite corã illo corda vestra. Sed modum istius effusionis, vide vers. 985. Sic Dauid effudit orõnem suã corã dño, cum esset in illa Saulis persecutione, vt nos sic facere doceret. Vel aliter, effundere corã Deo orationẽ suã nihil aliud est, nisi per orationẽ velle Deo manifestari, non hoĩbus, velle Deo, non mundo placere. Vnde hic ait Aug. *Effundo in conspectu eius orationem meam.* Quid est *in conspectu eius*, nisi vbi videt? Sed vbi Deus non videt, cui oĩa nuda sunt, & aperta? Sed in isto cętu rerũ tpaliũ vidẽt hoĩes, vidẽt & aĩalia, Deus aũt videt, & vbi hõ non videt. Ibi ergo effunde precem tuã, vbi solus Deus videt, qui remunerat. Si ab hoĩbus quæris exaudiri, effunde precem tuam coram hoĩbus, si autem Deus tibi redditurus est, effunde precem tuam coram Deo. Intra ergo cubiculũ tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito. Claude ostium cordis tui, ne tẽtator ingrediatur. Tentator non cessat pulsare vt irrumpat. Si autem clausum inuenerit ostium, trãsit. In potestate nostra est, claudere ostium cordis nostri, nõ parietum. Sed quid est claudere ostium cordis? Hoc ostium duas hẽt valuas, s. cupiditatis, & timoris. Quia aut cupis aliquid terrenũ, & sic diabolo aperis ianuã cupiditatis, aut times aliquid terrenũ, & sic aperis diabolo ianuã timoris. Cupiditatis ergo, & timoris ianuas claude contra diabolũ, & aperi Christo. Istas valuas aperis Christo cupiendo regnum cœlorũ, & timendo ignem gehennarum. Per cupiditatẽ sæculi diabolus intrat, sed ꝑ desiderium æternæ vitæ Chrs intrat. Per timorẽ pęnarum tpalium diabolus intrat, per timorẽ ignis æterni Christus intrat. Ecce, martyres clauserunt cordis ianuã diabolo, sed Christo aperuerũt. Promisit eis multa mundus iste, sed illi irriserunt, & clauserunt valuam cupiditatis contra diabolũ. Minatus est eis mundus iste, ignes, bestias, cruces, non timuerũt, clauserũt timoris valuã contra diabolũ. Sed videamus, si aperuerunt illas Christo. Ait Christus, Qui me confessus fuerit coram hoĩbus, confitebor & ego eum corã patre meo. Amauerunt ergo regnũ æternum, vbi eos confitebitur Christus, d. Venite benedicti patris mei, percipite regnum &c. Confitebitur illos ad dexteram positos. Videamus & si timoris ianuã Christo aperuerunt, q̃ diabolo clauserunt. Vno etenim loco dominus monet hoc, vt sibi aperiatur, & diabolo claudatur. Nolite, inquit, timere eos, q corpus occidunt, animam autẽ nõ possunt occidere. Et statim subiecit, Sed eum timete, qui potestatẽ hẽt animam, & corpus occidere, & in gehennam mittere. Sic ergo cor tuũ claude diabolo, & aperi Christo. Et sic effunde in conspectu eius precem tuam. Intus enim in corde tuo est Christus, ibi habitat, ibi sunt aures eius. Ergo intus apud te ante eum effunde precem tuam. Hic autem potes notare, quomodo aqua multipliciter effundi tur, sic & Christus multipliciter effusus est, vide versic. 304. Item quòd multiplex est effusio, 1185. Sequitur, *Et tribulationem meam ante ipsum pronuncio.* Pronunciat quis tribulationem suam ante dominum, quando in tribulationibus, vel persecutionib. intus in corde Deum orat

Cordis ostium, quomodo aperitur, vel clauditur Christo, vel diabolo.

Mat. 10

Mat. 25

Mat. 10

Christus multipliciter effusus.

orat, vt dictum est. Vel aliter ille pronunciat tribulationem suam ante dñm, qui in tribulatione positus, & patientiam habet, confitetur vires quidem patientiæ non à se habere, sed à Deo, tribulationẽ aũt à se, & suis demeritis. Vnde hic ait Aug. Hoc martyr in tribulatione positus loquit. q. d. Nõ arrogo mihi vires meas, sed Deus est in me, qui operatur ipsam virtutẽ. Et isto modo tribulationem suã ante Deũ pronunciat ps. alibi, d. In tribulatione mea inuocaui dñm, & exaudiuit de templo, &c. Quid est inuocare, nisi intus in corde vocare? vide vers. 206. *Ps. 17.*

2478 *In deficiendo ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas.*

Spiritus significat superbiã. Ostendit hic, ꝙ oratio debet esse humilis, & deuota. Vbi notandum, ꝙ ꝑ spiritum in scriptura significatur superbia. *Matt. 5.* Ad quem intellectum dicebat Christus, Beati pauperes spiritu. i. pauperes superbia. Quod exponens Aug. 1. de ser. domini in monte, dicit, Legimus scriptum de appetitu rerũ temporalium, Omnia vanitas, & præsumptio spiritus. Præsumptio autem spiritus superbiam, audaciã que significat. Vulgo etiam superbi magnum spiritum habere dicuntur. Et rectè, quoniam etiam & spiritus ventus vocatur, quis ergo nesciat superbos inflatos dici, & tanquam vento distentos? *Oratio humilitatem requirit.* Quapp rectè pauperes spiritu, i. humiles intelliguntur. Requirit ergo oratio, vt in orante omnis spiritus superbię deficiat, vt non se suis meritis exaudiri credat, sed solum gratia Dei. Et hoc ostẽdẽs ps. ait, *In deficiendo ex me spiritum meum.* i. qñ oro spũs superbiæ deficit in me, & annullatur. Sic etenim martyres in persecutionibus orando omnem spiritum superbiæ annullabant, omne suum bonũ non sibiipsis, sed Deo attribuentes, scientes, ꝙ ipsi pressi, & ꝑsecuti nõ spiritu suo cultum Dei affirmãtes prædicabant, sed spiritus Dei loquebatur in ipsis. Istum intellectum habet hic Aug. d. In deficiendo ex me spiritum meum, quasi martyr dicat, defecit spiritus meus, vt non mihi superbè arrogarem vires meas, vt sciã, *Mat. 10.* ꝙ Deus in me operatur ipsam virtutẽ.

A Vnde martyres suos monuit Christ', d. Cum aũt tradẽt vos iudicibus, nolite cogitare, qũo aut quid loquamini: non. n. vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Ergo in tribulationibus, & persecutionib. tuis deficiat ĩ te spiritus tuus, vt in te loquatur spiritus Dei. Meritò ergo ipsos pauperes spiritu facere volebat: Beati pauperes spiritu, qm ipsorum est regnũ cœlorum. Beati ergo pauperes spiritu suo, sed diuites spiritu Dei. Omnis enim hõ qui spiritum suũ sequitur, superbus est. *Matt. 5.*

B Subde spiritum tuum, vt capias spiritũ Dei. Nam si ab alto aquæ defluũt in valle cõgregantur. Si in alto steteris, à te defluent aquæ gratiarum, illas perdes. Si in valle humilitatis, in te congregabuntur. Quantam autem oratio humilitatẽ requirat, vide ver. 139. Aliter istum textum deducit Greg. ex eo, quia tribulationes, & mundi aduersa humilitatem nobis inducunt. Vnde cum superius dixisset ps. *Et tribulationem meam ante ipsum pronuncio:* statim subdit, *In deficiẽdo ex me spiritum meum.* Vnde istum textum ad *Aduersa humiliãt*

C istũ sensum induxit Greg. super illo ver. Iob 6. Sagittę dñi in me sunt, quarũ indignatio ebibit spiritum meum. d. Quid. n. spũs hoĩs, nisi spũs elationis? Sagittę autem dñi spũ m hoĩs ebibunt, cum supernæ animaduersionis sententię afflictam mentem ab elatione cõmpescunt Sagittæ dñi spũm hominis ebibunt, quia intẽtum exterioribus intus trahunt. Et potatus namque Dauid spũs fuerat, cum diceba, *In deficiendo ex me spiritum meum, et tu cognouisti semitas meas.* Et rursum, Renuit consolari aĩa mea, m. mor fui Dei, & delectatus sum, & defecit spũs meus. *Greg. 7. mor. c. 2. & 3.* *Psal. 67.*

D Sagittarum ergo domini indignatio spiritum iusti bibunt, quia supernæ sententiæ elatos, quos superbos inueniunt, dũ vulnerant, humiliãt, &c. Sequitur, Et tu cognouisti semitas meas. Hoc ideò dicit, ostendens, quod humilitas maximè hominem Deo facit acceptum. q. d. quia defecit in me spiritus superbiæ. i. tu cognouisti. i. approbasti, semitas meas, id est semitas iustitiæ, & præceptorũ Dei, quas ego obseruo, quas persecutores non vident, de hoc vide versic. 2429.

In

2479 *In uia hac qua ambulabant, absconderunt superbi laqueum mihi.*

HIc oñditur superborũ malignatio. Et diuiditur in tres partes, quia ponitur primò superborum malitia, secũdò superborũ ignorantia, ibi, *Considerabam.* tertiò iustorum perseuerans constãtia, ibi, *Periit fuga.* Quantum ad primũ, sciendum, quod superbus diabolus cum suis mẽbris iusto rectè ambulanti semper insidiatur, & in omni bona actione semp laqueos ponere conatur, sicut multis exẽplis deducit Greg. d. Ecce quidam reb. cõtentus proprijs, vllis mundi huius occupationibus implicari valde formidãs, quietis suæ commoda perdere, & valdè despiciens cum peccatis lucra cumulare, ad hunc hostis callidus veniens, &c. vide vers. 245. Vel aliter, vbi per viam intellige Christum, qui est via, veritas, & vita. In hac via parare diabolus laqueos nititur, dum nos à Christo separare suis deceptionib. conatur. Quos tamen laqueos directè non ponit in via, sed iuxta viam, quamuis in via ponere conatur. Conantur. n. mali laqueum in via ponere, quãdo nobis Christum diffamant. Vñ hic ait Aug. in via hac qua ambulabam, &c. Via hæc, qua gradiebar, Chrs est Abscõderunt ergo in hac via superbi laqueum mihi, infideles, qui in me Xpm persequũtur, quantum in ipsis est, quãtum ad voluntatem eorum in hac via posuerũt laqueum mihi, in hac via voluerũt me capere. Sed in hac via scandalũ ponere nõ possunt, quia ipsi sunt extra viã. Laqueũ autem ponere non possunt, vbi nõ sũt, in via se putat laqueum ponere paganus, qñ mihi dicit, Tu colis Christũ crucifixum, qñ reprehẽdit crucem Christi, quã non intelligit. In Chro se putat ponere, quod iuxta viã ponit. Insultet ille Christo crucifixo, videam ego in frontibus regum crucem Christi, quod irridet ille, ibi salus. Nihil est superbius ęgroto qui irridet medicamẽtum sanũ, si nõ derideret, acciperet ipse medicamentũ, & sanaretur, crux illa signum est humilitatis. Ille autem superbia nimia non cognoscit, vnde sanet tumorẽ animę ipsius.

Laquei hosti paratos diabolus in via virtutum. *Gre. 32. mo. c. 19*

Via est Christus

A Ego autem agnosco, de cruce non erubesco. Vnde non in occulto porto crucem, sed in fronte. Dicã ergo, In hac via, qua ambulabã, absconderunt superbi laqueũ mihi, quãtum in ipsis est, nam iuxta viã posuerunt. Ego autem tutus sum, si de via nõ declinauero, Ignoras, quod in medio laqueorũ gradiaris? nã laquei à dextris, & laquei à sinistris. Laquei à dextris, prosperitas à sinistris, aduersitas sæculi. Laquei à dextris, promissiones, laquei à sinistris, terrores. In medio laqueorũ ingredere, à via noli recedere, vt nec promis-
F sio te capiat, nec terror elidat. De laqueis diaboli, vide vers. 1572.

Laquei parati a dextris, & à sinistris.

Considerabam ad dexteram, & videbam, & non erat, qui cognosceret me. 2480

HIc ostenditur superborum ignorantia, vbi primò sciẽdum, quod in scriptura, dexteræ nomine ipse Dei filius intelligitur, qui est virtus Dei patris. Quem sub nomine dexteræ postulabat Iob sibi porrigi, d. Operi manuum tuarũ porriges dexterã. Quod exponẽs Greg. ait, De-
G xteræ noĩe filius Dei designaẽ, quia oĩa per ipsum facta sunt. Operi igiẽ manuũ suarũ porrexit oĩpotens Deus dexteram suam, quia vt abiectum, atq; in infimis iacẽs, erigeret genus humanũ incarnatũ ad ho. vnigenitum misit, ex cuius nobis incarnatione datum est, vt qui ex voluntate propria in corruptionẽ cecidimus, vocanti nos Deo quandoque ad incorruptionis gloriam rẽdere valeamus. Quid est ergo viro iusto dicere, *Considerabã ad dexteram, & videbam*, nisi Christum contemplabar in oĩbus tribulationibus, & persecutionibus meis? *Et videbam*, s. in ip-
H so exempla patientiæ, quæ mihi patientiã conferebant, qa oĩs pœna nostra, cõsiderata Christi passione dulcescit. Nihil . n. est tam durum, quin æquo aĩo tolleretur, si passio Christi ad memoriã reducatur. Sequiẽ *Et non erat qui cognosceret me.* Iõ enim mali persequebãtur martyres, quia Christũ considerabant, quia Christũ colebant, & confitebantur. Quod ps. nunc exprimens ait, Non erat (. s. inter malos) qui me cognosceret, s. qui me, & opera mea approbare vellet, qui in me

Dextera Dei dicitur Christus. *Iob 14.* *Greg 11. mo. c. 14*

sibi

sibi complaceret. Et quare? quia conside rabam ad dexteram, & videbam. Vel aliter, vt per dexteram intelligantur bona æterna, per sinistram verò bona tpalia, vel laus hoīum transitoria. Considerat ergo ad dexteram, qui ea, quæ agit, vel tolerat, pro gloria æterna facit adipiscēda. Et talis verè videt illuminat⁹ à Deo. Considerat verò ad sinistram, qui seipsum, vel opera sua dirigit ad tpalia bona, vel ad laudem humanam. Dicat ergo quilibet iustus, dicat quilibet martyr, cōsiderabam ad dexteram. s. in meis passionibus, solum ad bona æterna dirigebā oculum cordis. Et ideò videbam, quia sicut peccatum, & affectio tpalium mentem excæcat, sic & affectio æternorum illuminat. Sed dum hęc patienter tolerarem pro gloria æterna, non erat, qui cognosceret me, i. nō erat, qui cognosceret, qua intentione illa patienter tolerarem, s. an pro gloria Dei, an pro gloria mundi. Sicut etiam multi Romani, & infideles, se sponte morti dederunt pro fama nominis sui, & gloria mundi acquirēda. Et iste intellectus satis adiuuatur ex verbis B. Aug. hic d. *Cōsiderabam ad dexterā, & videbam.* In dexteram considerabat, & ideò videbat: nam qui sinistram considerat, excæcatur. Quid est in dextera cōsiderare, nisi illa bona considerare, in quibus erunt illi, quib. dicitur, Venite bndi cti patris mei, &c. Erunt quidam in sinistra, quib. dicitur, ite in ignem ęternum, qui præparatus est, &c. Fremēte ergo toto mundo, & minante in persecutionib. crescentibus vndique insultationib. hominum, atq; terroribus, iustus martyr cōtēnens p̄sentia, respiciebat in futura. Attēdebat ad dexterā, vbi futurus erat, ibi intēdebat, & iō videbat, & iō oīa ferebat. Illi aūt qui p̄sequebantur, non videbant. Ideò cum diceret, *Considerabam ad dexteram, & videbam:* secutus ait, *Et non erat, qui cognosceret me.* Cū. n. toleras oīa, quis nouit quid attendas, vtrum in dexteram oculum dirigas, an in sinistrā? Si enim patiendo laudes hoīum quęris, sinistrā cōsideras: si autem promissa Dei quæris, dexteram consideras. Considerās dexteram, videbis, si sinistram excæcabeAris. Sed cum consideras dexteram, non

Dextera significat æterna bona

Mat. 25

A erit, qui te agnoscat, vel consoletur, nisi dominus. Sic ergo per dexteram Christus hic potest significari, vide ver. 713.

2481 *Perijt fuga à me, & non est qui requirat animam meam.*

Ponitur hic iustorū perseuerans constantia. Vbi sciēdum, ꝙ fuga duplex est: vna corporalis, & ista etiam viris iustis quandoque licita est, quinimò etiā & Christus fugit quandoque persecutores. Sic. n. dicitur Matt. 14. ꝙ statim post B mortē Ioannis Baptistæ Iesus recessit inde, &c. Sic ēt & prælatis qñque fugere licet. Vnde & Apostolis Christus ait, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Pro cuius tñ euidentia sciendum, ꝙ in persecutione, aut singulariter quæritur persona prælati, & tunc si ipso fugiēte per alios tuta possit remanere ecclesia, fugiat securè exēplo Christi, qui à facie Hærodis fugit in Agyptum, & exemplo Pauli, qui à fratrib. ꝑ murū submissus est in sporta, & ēt Xps abscondit se, & exiuit de tēplo, qñ Iudæi C tulerunt lapides, vt iacerēt in eū. Et hęc omnia habentur 7. q. 1. aduersitas. Cum verò non persona prælati, sed totius ecclesiæ, vel fidei salus quæritur, necesse est, vt tunc prælatus in bello se exponat ꝓ muro, & aīam suam pro ouibus suis ponat, vt exemplo suæ passionis accendat, quos diutius doctrinæ sermone confirmare non pōt, vt habetur vbi sup. Sic ergo fuga corporali aliqñ fugere licet. Alia est fuga spūalis, qua quis ꝓ fide ꝑsecutus cōsentit aduersariis, & ista nunquam licet fugere. Item notandū, ꝙ fugam ab aliquo perire est, non fugere, qđ D dupliciter contingit, vel quia circunclusus fugere non potest, vt incarceratus, vel quia fortis aīo fugere non vult, sed viriliter stare, & isto modo à sanctis fuga perit. Vnde hic ait Aug. *Perijt fuga à me.* Ab illo perit fuga, qui nō fugit. Qui aūt non fugit, patitur quicquid pōt pro Christo t. non fugit animo. Nam corpore fugere licet, dicente domino. Si uos ꝑsecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliā. Qui ergo nō fugit aīo, perit ab illo fuga, sed interest, quare non fugiat: an quia

Fuga duplex.

Fugere prælato quo licet.

Mat. 10.

quia conclusus est, an quia fortis est. Et enim à capio perit fuga, & à forti perit fuga, q ergo fuga à nobis timēda est, vt pereat? Dns in euāgelio dicit, Bonus pastor aīam suam ponit pro ouibus suis. Mercenarius autem, qui non est pastor, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, quia non est ei cura de ouibus. Talis fuga ab isto perierat, qui dicebat, Periit fuga à me. Hæc ergo vox & potest esse capitis nostri, f. dñi Iesu Christi, q pro ouibus mortuus est: pōt etiā esse, & membrorum, f. sanctorum martyrum, q etiam pro Christo sunt passi. Sequitur, *Et nō est, qui requirat animam meam.* Nota, q aīa alicuius duobus modis quæritur, f. ad perdendū. Sic. n. dicebat Helias Dño, Relictus sum ego solus, & quærūt animam meam secundo modo quæritur aīa ad imitandum, sic Deum quærimus, qñ eius præcepta, vel exempla imitamur, sic dr ps. 55. Quærite dnm, dū inueniri pōt, &c. Hic aūt psalm cum dicit, *Et non est, qui requirat animam meam*, intelligit secundo modo. f. ad imitandum, & saluandum. Vnde hic ait Aug. *Et non est, qui requirat animam meam.* Duobus modis quæritur aīa hoīs, aut à persecutoribus, aut à dilectorib. De illis ergo ait, qui persequuntur animam eius. *Et non est, qui requirat aīam meam*, vt me imitet.

Ioa. 10.

Anima duob. modis quæritur.

3. Re. 19.

2482 *Clamaui ad te, domine: dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.*

HIc Psalmista suam orationem explicat, ostendendo, quid à Deo quærat orando. Et diuiditur in quatuor partes, secundum quatuor, quę à Deo postulat. primò. n. postulat veram fœlicitatem, secundo suam Deo cōmendat humilitatē: ibi, *Intende:* tertiò in pssuris postulat stabilitatem, ibi, *Libera me:* quartò postulat mundi exire calamitatem, ibi, *Educ.* Quātum ad primum sciēdum, q solus Deus aīam nostrā potest satiare, & quietare, & per consequens ipse solus nos potest beatificare, quia oīa creata sunt bonitatis finitæ, & limitatæ: & sic animam nostram replere non possunt: quæ est infinitæ capacitatis. Vnde Aug. 22. de ciuitate Dei, ait, In illa æterna beatitudine,

Beatitu. de solum in Deo consistit.

E quicquid amabitur aderit, nec desiderabitur quod non aderit. Omne quod ibi erit, bonum erit, & ibi summus Deus sūmū bonū erit, & quod oīum beatissimū est, ita fore sine fine certum erit. Vnde d. ps. Beatus vir, qui impleuit desideriū suum ex ipsis. Iustus igitur suis virtutibus, suis passionibus poterit habere dextram, non sinistram, æterna bona non tpalia, ipsum sperat in præmium, non creaturam aliquam. Vnde & D. d. *Clamaui ad te, domine*, clamore. f. cordis orando, & quid orauerit ondit d. *Dixi, Tu es*

Ps. 126

F *spes mea*, i. obiectum, ad quod spes mea tendit, quod declarat subdēs, *Portio mea in terra viuentium*, q. d. Spes mea te quærit habere portionem suam, co. f. modo, quo te beatis donas in terra viuentium. sic n. & ps. 26. dicit, Credo videre bona dñi in terra viuentium, vide ver. 397. Et latius vide vers. 2230 Vnde hic ait Aug. *Clamaui*, &c. i. qñ tolerabam, qñ tribulabar, tunc tibi dño dixi, *Tu es spes mea*, i. pro te habendo hæc toleto, *Tu es portio mea*, non hic, sed in terra viuētium. Dat nobis Deus præmium in terra viuētiū,

G sed seipsum, non aliud à se. Quid enim se amanti dignè daret, nisi seipsum? Hic notandum, quòd triplex est terra. f. terra viatorum, damnatorum, & beatorū. Terra viatorum dicitur mundus iste viatoribus omnibus tam iustis, quàm malis ad peregrinationē datus. Quam terram qui male inhabitat, damnabitur, q bene, beatificabitur. Prouer. 12. Qui operatur terram suam, satiabitur panibus. Terra damnatorum dicitur infernus, ex eo, quòd est in centro terræ, vt dictum fuit vers 651. Et hæc est illa terra, de qua dicitur Iob 10. Dimitte me, vt plangam

Terra triplex, scilicet uiatorum, damnatorū, & beatorum.

H paululum dolorē meum, antequam vadam ad terram tenebrosam, terram miseriæ, & tenebrarū, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Alia est terra viuentium, f. gloria æterna, quæ terra dicitur propter stabilitatem, de qua Math. 5. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Vbi Augustinus lib. 1 de sermo. domini in monte, Possidebunt terram illam, scilicet de qua ait psal. Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium, significat. n. terra quandā stabili-

bilitatem,& soliditatẽ hæreditatis æternæ,vbi aīa per bonum affectum tanquā in loco suo requiescit, sicut corpus in terra, & inde cibo suo alitur, sicut corpus ex terra,ipsa est requies, & vita sanctorum. De ista ergo terra gloriæ hic d. Ps. *Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium* Vel aliter, ꝑ terrā intellige corpus Christi de terra formatum, de qua terra dr Iob 9. Terra data est in manus impii, qui, s. corpus Christi datum fuit in manus diaboli, vt ipsum posset persequi, affligere,& tradere morti. Vnde prædicta verba exponens Gregor. d. Quid. n. terræ noie, nisi Christi corpus exprimit? Quis appellatione impii, nisi ipse diabolus designatur? Huius impii manus fuerunt iii, qui in redemptoris nostri mortē grassati sunt. Terra ergo data est in manus impii, quia antiquus hostis redemptoris mentē corrumpere per se tentando non valuit, sed eius carnem per suos satellites ad triduū extinxit, &c. Hæc aūt terra, dr terra viuentiū, quia in Christi corpore nostra vita consistit. Est ergo Deus portio nostra in terra viuentiū, quia Deus, quantū ad corpus, nos in corpore Christi beatificat, quia vt aīa in diuinitate Christi, sic & nostrum corpus beatificabitur in corpore Christi: iuxta verbum Christi dicentis, Hæc est vita æterna, vt cognoscāt te, &c. Dicat ergo hō de terra formatus Deo, *Tu es portio mea, in terra viuentium*, i. tu es beatitudo mea in Christo, quia corpus Christi solum bonos & & spiritualiter viuētes accipiet in suam portionem.

Terra uiuentium dicitur Christus

Greg. 9. mo. c. 21.

Ioan. 17

2483 *Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis.*

HIc suā Deo cōmendat humilitatē. Vbi aduertendum, ꝙ humilitas est duplex, s. afflictionis,& virtutis, vide versi. 616. 896. 1233 Et ista duplici humilitate humiliati multū sancti fuerunt interius per virtutē: sed exterius per afflictionē. Et de ista duplici humilitate iste intelligitur textus Quantū ad humilitatē virtutis, quia illa facit orōnem à Deo exaudiri, vt patet versi. 40. 315. 362. 437. 463. Iō vt facilius quilibet martyr & iustus à Deo exaudiaī, dicit, Ego humiliatus sum valde: iō exaudire me debes: iō intēde ad deprecationē meam. De humilitate verò exteriori & afflictionis, valde humiliati fuerunt pro Christo pcenti, afflicti, mēbris truncati, excoriati, crucifixi,& occisi Et de ista humilitate Christi dñt, Pro te, Christe, ego humiliatus sum nimis, i. afflictus, iō & tu intende ad deprecationem meā, qua pro vicissitudine harum passionum non aliqđ terrenum, sed te pro præmio habere postulo, sicut iam dixi. *Tu es spes mea portio mea*, &c. Sic n. dictum fuit Ps. 17. Tu populū humilem saluū facies, & c. vide ver. 229. Aug. aūt istum versum sic exponit, *Intende ad deprecationem*, &c. q. d. martyr quilibet Deo, Humiliatus sum à persecutorib. humiliatus sum in cōfessione, humiliāt se iusti inuisibiliter, humiliāt ab hostibus visibiliter, & conformiter erigunī à Deo inuisibiliter,& visibiliter. Inuisibiliter erecti sunt iā martyres, visibiliter erigentur et, cū corruptibile hoc induerit incorruptionē in resurrectione mortuorum. Et si dicas, Nonne omne, quod est nimis, tenet extremū, & est vitiosū? quomodo ergo iusti humiliati sunt nimis? Ad hoc dicitur, quòd *Nimis* accipiatur dupliciter, vide ver. 1607. 1647.

Humilitas duplex.

Quæstio.

Respon.

Libera me à persequentibus me; quia confortati sunt super me. 2484

HIc iustus in pressuris petit stabilitatem. Vbi sciendū, ꝙ persecutores fideliū in fidelibus duo persequuntur, s. aīam,& corpus, siue alia bona exteriora, vel fidem & vitā. Et vnū istorum persequuntur per se, & principaliter, aliud ꝑ accidēs,& ꝑꝑ aliud, s. fidē principaliter persequuntur, & illā principalius intendunt extinguere. Corpus aūt,& alia bona exteriora non per se, sed ꝑꝑ fidē tollendam, vt. s. persecuti timore perditionis temporalium vel cruciatus corporis præeligant negare fidem. Sic ergo principalis malorū persecutio est contra virtutes & fidem. Et ab ista postulat iustus liberari: ne s. in persecutionib. malorum vincatur, vt voluntati malorum consentiat pro pœnis corporalibus vitandis.

Persecutio duplex, s. corporis, & aīæ.

Ad hoc.n. diabolus per mēbra sua agit persecutionem corporis, vt intus in conscientia fiat cordis ruina. Vnde ad istum sensum hic loquitᷣ Aug. d. *Libera me*, &c. A quibus putas ꝙ oret, vt eruatur? Ab hoibus qui persequebātur? Ita verò ipsi hoīes sunt hostes nostri Habemus alios hostes inuisibiles qui aliter persequunť, hō persequitur vt occidat corpus, persequitur alius, vt illaqueat aīam. Et iō per vasa sua, quia de illo dictū est, Operatur persecutionē corporis, vt intus fiat ruina cordis. Nā, si cadente corpore, stat aīa, intentio diaboli cōminuta est, & nos liberati sumus. Petit ergo non solum ne corpus ruat, sed ne aīa cadat, & sic stabilitatē petit in pressuris, d. *Libera me à persequentibus me*, &c. Sequitur, *Quia confortati sunt super me*. Dupliciter.n. mali contra iustos confortantur, s. primò prosperitate tpali, & malignitate criminali. Primò confortantur prosperitate tpali, qua mali pręaliis subleuantur, & abundant.

Confortantur mali dupliciter.

Iob 21. Et de hac confortatione Iob admiratiuè loquitur, d. Quare impii viuunt, subleuati sunt, confortatiq; diuitiis, semen eorū permanet coram eis, propinquorū, & nepotum in conspectu eorum, domus eorum, &c. Quæ verba ad propositum exponens Greg. d. Nisi.n. impios patientia diuina toleraret, nequaquam diu vitā in peccatis ducerent. Subleuantur namque dñiis, cum potentes esse incipiunt. Confortantur verò, cum diu in hac vita subsistere permittuntur. Quos.n. substantia eleuat in fastu suæ potentiæ, dierū longitudo confortat. Vel certè subleuati & confortati referuntur: quia subleuantur honoribus, confortantur rebus. Sed sunt pleriq;, qui honoribus subleuati & diuitiis confortati, ea quæ in hac vita concupiscunt, accipiunt, successione aūt sobolis priuantur. Istis nimirum ipsa potentia sua pęna est, cū & magnam se habere hęreditatē confidant, & hæredes nō habent, quibus relinquant. Quid itaque prodest si adsint oīa, & desint filii, q̄ successores fiāt? Iō sequitur, Et semen eorū corā eis, &c. vide ibi. Et de ista confortatione potestatis tpalis & diuitiarum q̄ possidēt mali, dr̄ Dan. 11. Confortabitur rex Austri, & dominabiť ditione multa.

Greg 15 mo. c. 18

Dan. 11

E Et isto modo confortati mali iustos persequuntur. Secundò cōfortantur iniquitate criminali. Tunc.n. confortari dr̄ vitia, qn̄ peccatores agendo vitiosè roborantur. Sic.n. Mathathias vidēdo Antiochum contra Dei populū vitiosè agēdo inualescere, dicebat, Nunc confortata est superbia, &c. Et talis confortatio malis est laqueus, ne conuertantur ad pęnitentiā. Hier. 23. Et confortauerunt manus peccatorū, ne conuerterentur a malitia sua Et Ezec. 13. Confortastis manus impii, vt non reuerteretur à via sua mala,

1. Mac. 2.

F & viueret. Isto modo confortata videbatur iniquitas Iudæorum in passione Christi, qū tātum inualuit, vt ipsius peteret vitā. Vnde & Christus dicebat, Cōfortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniustè. Et hæc confortatio maximè nocet, qn̄ fit in prælatis, & principib. cum ipsorum vita speculū sit, & exēplar subditorū. Et hoc satis notatur Hiere. 5. vbi de subditis dr̄, Indurauerunt faciem suam supra petrā, & noluerunt reuerti, & dixi Forsitan pauperes sunt, & stulti. Ibo igitur ad optimates, & loquar eis,

Psal. 68.

Hiere. 5

G ipsi.n. cognouerūt viam dn̄i. Et ecce, magis multiplicatæ sunt præuaricationes eorum, & confortatæ sunt auersiones eorum &c. Et de talibus sic confortatis, q̄ bonos persequuntur, dr̄ Hier. 9. Confortati sunt in terra, quia de malo ad malū egressi sunt, quia scilicet de malo, qd̄ corpori infligunt, ad malum animę procedere nituntur. Et ab istis liberari petit Psal. dicens, *Libera me*, &c.

Educ de custodia animam meam: ad confitendum nomini tuo: me expectant iusti, donec retribuas mihi. 2485

H Hic postulat de calamitate istius mūdi à Deo educi. Vbi nota, quod secundum Aug. alia litera dicit, *Educ de carcere animam meam*, & ad idē redit. Et ideo sciendum, ꝙ triplex est custodia, siue carcer, de quo iusti educi desiderant, scilicet carcer colligationis corporalis, quo carni anima coniungitur. Corpus enim nostrum carcer dicitur, & custodia animæ. Quoniam sicut persona, quantumcunque nobilis, in carcerę reclusa, non

Carcer siue custodia multiplex.

Corpus est carcer animæ.

non sua libertate vtitur, sed lege carceris, & custodiæ; sic & aĩa de se nobilis, & libera coniuncta corpori, non plene sua libertate vtitur, sed ducitur lege carceris, qđ ei in pęnã peccati accidit. Et de isto carcere corporis dr Iob 7. Nunquid mare ego sum, aut cetus, q a circũdedisti me carcere, &c. Vide de isto carcere in litera, Carcere, par. 1. in dictionario. Similiter de secundo carcere, qui est mundus, par. 2. Et de tertio carcere, qui est peccatum, par. 3. Ad propositum ergo sciens ps. q quamdiu sub aliquo carcere istorum manet, Deum facie tenus seculari non pōt, cupit cũ Apostolo dissolui, & esse cum Christo. Et hoc est, quod Deo dicit, *Educ de carcere, vel de custodia animam meã*. Vbi ait Augu. Educ de carcere, &c. Carcer est mundus iste. Hoc ergo orat Ecclesia, vt de carcere huius mũdi educatur, vbi oĩa vanitas, & præsumptio spiritus. Vel carcer est corpus nostrũ. Si n. diceret, Educ de carcere corpus meum, securius acciperemus carcerem mundum. Sed fortasse ꝑ aliqua, quæ nos tenent desideria terrena, contra quæ dimicamus, dicente Apostolo, Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, iõ rectè dicimus, *Educ de carcere animam meam*, i. de hoc mundo, de laboribus, & pressuris huius sæculi, & subdit Aug. Aliqui autem dixerunt carcerem, istum corpus nostrum esse, vt sit sensus, *Educ de carcere animam meam*, i. de corpore, sed iste intellectus vacillat aliquãtulum. Qđ n. magnũ est, *Educ de carcere animã meã*. i. de corpore. Latronũ. n. aĩæ, & sceleratorum nonne exeunt de corpore in peiores pęnas, quàm hic pertulerunt? Quid. n. magnum petitur *Educ de corpore animam meam*, cum sine ferro necesse sit citò exire? Sed fortè hoc iustus dicit, de corpore festinans exire. Quid si sic festinat, non habet charitatem. Audi Apostolum d. Desidero dissolui, & esse cũ Christo. Sed audi quod sequitur. Manere autem in carne necessarium est propter vos. Melius ergo accipitur, *Educ de carcere animam meam*. i. de angustia. Gaudenti n. carcer latus est, tristi autem et pratũ est angustũ, orat ergo se educi ab angustia. Audi angustias Apostoli, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scãdalizatur, & ego non vror? Qui ergo infirmabatur, & vrebatur, nonne in angustiis, & carcere erat? Sed istę pęnæ ex charitate assumptæ coronam parturiũt. Orat ergo de carcere educi, vt perueniat ad coronam. Et hoc est quod subditur, *Vt confiteatur nomini tuo*. Quod de cõfessione non criminis intelligitur, sed de cõfessione laudis, quam maximè beati habent in patria, ps 83. Beati, qui habitãt in domo tua, dñe, in sæcula sæculorum laudabunt te, ibi n nõ erit, quid agere debeamus, nisi amare Deum, videre Deum amatum, & quem amabimus sine fine visum, laudabimus sine fine. Ad quid ergo orat dicens, Educ de carcere, vel de custodia aĩam meam. Hoc ondit d. Vt confiteatur noĩe tuo, vt semꝑ te laudet. Sed quia sancti angeli lætantur nostrã beatitudinem expectant, vt restauretur ipsorum ruina, iõ de ipsis beatis angelis iustis dr. *Me expectant iusti, donec retribuas mihi* i. donec mihi retribuas pro labore coronam, ps. 17. Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, vel hæc omnia possunt exponi de Christo, nota glo. istius versic.

Iob 7. · Rom. 7. · Phil. 1. · 2. Cor. 2. · 2. Co. 11

A · B · C

PSAL. CXLII.

Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam, in veritate tua exaudi me, in tua iustitia. 2486


HVIVS Psalmi titulus est, *Psal Dauid, quando persequebatur eum filius suus*. Hic titulus quoad literã satis patet ex dictis in titulo tertii psalmi, qui factus fuit in eadẽ persecutione. Illa. n. persecutio durauit pluribus diebus. Vnde & Dauid in illa positus plures psal. fecit pro sua libe[ra]tione deuotè Deum orando. Sic & inter alios psalmos hũc fecit, qñ persequebatur eum filius suus Absalon. Diuiditur aũt iste psalmus secundum literã in tres partes, quia primò Dauid ponit suam postulationem, secundò suæ postulatio-

D

nis adducit rõnem, ibi, *Quia persecutus est*, tertiò suæ orationis ponit exauditionem, ibi, *Spiritus tuus bonus*, &c. Procede vt Nic. Quantum verò ad sensum propheticum notandum q̃ iste ps. non agit de historia, quæ ponitur in titulo, s. de persecutione, qua Absalon filius Dauid persecutus est Dauid patrem suum, sed agit de significato illius historiæ, vbi p̃ Dauid Christum intellige, per Absalon aũt ipsum Iudam Nã Absalon interp̃tatur pax patris, & Iudas erat pax Christi. Vnde & Christus eum suum vocauit amicum, d. Amice, ad quid venisti? Vel erat pax Christi ipse Iudas. Apparẽter quidem, sed non verè, vnde & ipsum osculo pacis tradidit. Vel Absalon interpretatur patris amaricatio, sic & Iudas fuit amaricatio Christi, quia ipsum Iudæis ad crucifigendum tradidit, cum tñ esset de numero filiorũ Xp̃i, quia inter duodecim electus. Agit ergo ps iste de persecutione Christi facta à Iuda, significata p̃ persecutionem Dauid factã à filio suo. Vel per Dauid intellige Xp̃m, quantum ad suum corpus, quod est ecclesia, per Iudam verò falsos fratres, vel illicitos motus carnis, & desideria praua, quib. persequuntur membra Xp̃i. Intentionem mouet ad pęnitentiam, & deuotam orationem. Quib. visis, accedo ad ps. diuisionẽ. Diuiditur ergo ps. iste i partes quatuor, quia ps. primò ponit suam orationem, secundò exponit suam tribulationẽ, ibi, *Quia persecutus est*, tertiò exauditionis petit accelerationem, ibi, *Velociter exaudi*, quartò suæ exauditionis oñdit conclusionem, ibi, *Spiritus tuus bonus*. Prima diuiditur in partes duas, quia primò ponit suã orationem, scd'ò orationis explicationẽ, ibi, *Et non intres*. Quantũ ad primũ, sciendũ, q̃ sicut magnus amor multiplicat desiderium diligentis ad dilectũ, multiplicat cogitationes, & suspiria, sic & suo modo tribulationis anxietas in orante multiplicat cogitationes, & suspiria, quæ p̃ diuersa, vel p̃ eadẽ multiplicat verba. Sicut & Christus in passione positus orãs ad patrẽ, eadẽ verba duplicauit, d. Deus, Deus meus respice in me. Et hoc ad maiorem expressionem suæ intentionis, sic & eandem sententiã sub diuersis verbis

Nota.

E ps multiplicat, d. Verba mea aurib. percipe dñe, intellige clamorem meum, intende voci orationis meæ. Et certũ est, q̃ idem est in proposito percipere, intelligere, & intendere. Nec est in talibus locutionibus nugatio: sed eius intentionis maior expressio. Et isto modo verba idẽ significantia multiplicando ps. hic orat, d. *Domine exaudi orationem meam*, idẽ aliis verbis repetit d. *Auribus percipe obsecrationem meam*. Idem tertiò sub aliis verbis repetit, d. *In veritate tua exaudi me*. Idem quartò, d. *In iustitia tua*, supple exaudi me. Anxius. n. & afflictus erat, qui sic

F orando verba multiplicabat. Dicat ergo, *Domine exaudi orationem meam*: verba sũt Christi pro suis membris orãtis. De hoc vide ver. 1703. *Auribus percipe obsecrationẽ meam*. Quid aũt sit aurib. percipere, vide ver. 788. *In veritate tua exaudi me, in tua iustitia*. Vbi notandum, q̃ ille verax dicitur, qui obseruat promissa. Promiserat autem Deus exaudire ad ipsũm deuotè clamantes, d. Qm ad me clamauit, & ego exaudiam eum, cum ipso sum, &c. Dicit ergo, *In veritate tua exaudi me*, i. vt verax videaris, fac quę p̃misisti. *In iustitia tua*. *Psal. 90.*

G Dic notandum, q̃ oĩs nostra iustitia, & virtus, propriè dicitur iustitia Dei, & nõ nostra. Vnde tunc solum rectè oramus, qñ oẽm nostram virtutẽ non nobis, sed Deo attribuimus. Et iõ Xp̃i hõ petit se exaudiri, nõ p̃p̃ iustitiam suam, sed p̃p̃ iustitiã Dei totum attribuẽs Deo, vt sic suis membris daret exẽplum. Vnde hic ait Aug. *Exaudi me in tua iustitia*. Hic cõmẽdatio est gratiæ, vt vnusquisq; nẽm iustitiam suã putet. Hæc. n. iustitia Dei est, quam vt habeas Deus tibi dedit. Nã qui voluerunt de sua iustitia gloriari, *Iustitia oĩs Dei est, nõ nostra.*

H quid de illis d. Apostolus? Testimoniũ (inquit) eis perhibeo, quia zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. De Iudæis loquitur. Quid est, non secundũ scientiam? Quam enim tu commendas vtilem sciẽtiam, nũquid illam quę cum sola fuerit, inflat, quæ nisi comitata fuerit charitate, non ædificat? Non vtiq; ipsam, sed illam scientiam comitem charitatis, magistram humilitatis. Vide si ips. est: zelum Dei, inquit, habẽt, sed non secundum scientiam. Exponit, quam dicit *Rom. 10.* *1. Cor. 8.*

tit scientiam. Ignorantes.n. Dei iustitiā, & suam volentes statuere, iustitię Dei non sunt subiecti. Qui ergo volunt constituere iustitiam suam? Qui quod bene fecerint, sibi imputant, quod male, Deo. Oīno peruersi. Denique recti erunt, cum hoc ipsum conuerterint. Peruersus es tū, qa q̄ malè, Deo: quod bene, tibi. Rectus aūt eris, qn̄ quod malè feceris, tibi, quod bene feceris, Deo. Non.n. ex impio iustè viueres: nisi ab illo iustus factus fuisses, qui iustificat impium. Inquit ergo Psal. *In veritate tua exaudi me, in tua iustitia*, nō in mea. Ad meam cum respicio, nihil aliud meum q̄ peccatū inuenio. Vel aliter, per iustitiam Dei Christum intellige. Vnde Greg. 16. mor. c. 15. exponens illud Iob 23. Aequitatem proponat contra me, sic ait, Quis alius noīe ęquitatis, nisi mediator Dei & hoīum Christus Iesus intelligitur, de quo scriptum est, Qui factus est nobis à Deo sapientia & iustitia? Quæ.s. iustitia, dum in hunc mundum contra vias peccatorum venit, antiquum hostem vicimus, a quo captiui tenebamur. Ipse.n. Christus sicut est lux illuminans nos, nos aūt illuminati, sic & est iustitia iustificans, nos iustificati, vt ostendit Gregor. 18. mor ca 32. vide ibi. Quid est ergo dicere, *In veritate tua exaudi me, in tua iustitia*, nisi in Christo exaudi? quia per Christū oēs nostræ orones exaudiuntur à Deo. Iō ecclesia suas orationes per Christū terminat, d Per dn̄m nostrum Iesum, &c. vide versic. 1439.

Rectus quis dicitur.

Iustitia dicitur Christus

1. Cor. 1

2487 *Et non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.*

Hic suam orationem explicat. Vbi sciendum, q̄ quilibet quantumcunque perfectus sit, iudicium districtum Dei debet ex multis timere, maximè terminum vitæ suæ ignorat qualem habebit. Et ideo misericordiā, non iudicium Dei quærere debet. Et ad istum intellectum induecit istum versum Greg. dicēs, Sicut qui de malis conuertantur ad bonum, vel qui de bonis ad mala redeant, sic etiam nec de re quid tuis meritis agatur intelligis. Et sicut alienū nullatenus comprehendis: ita & tuum terminū praenoscere non vales. Iam.n. quantum ipse profeceris scis. Sed quid adhuc de te in occultis Deus sentiat nescis. Iam tuæ iustitiæ acta consideras: sed & quā districtè apud Deum pensentur, ignoras. Væ ē laudabili vitæ hoīum, si remota pietate iudicetur, quia districtè discussa inde ante oculos districti iudicis, vnde se placere suspicabatur, obruitur. Vnde rectè dn̄o per prophetam dr̄, *Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Vel ideo hoc orat Psal. quia omnis nostra virtus, vel iustitia diuinæ iustitiæ cōparata, sordida, & non pulchra vr̄: sicut lumen candelæ respectu luminis solis, obscuritas esse vr̄. Vnde ad istum intellectum hunc versū induecit Greg. super illo verbo Iob c. 28. Non dabitur aurum obryzū pro ea, dicens, Quid aūt per aurum obryzum, nisi angeli sancti designantur, qui rectè & aurum vocantur, & obryzum aurum, quia fulgent claritate iustitię, obryzum, quia nullum habent cōtagium culpæ. Hoīes verò iusti quandiu in hac corruptibili carne mortaliter viuunt, aurum quidem possunt esse, sed obryzum oīno nō pn̄t, quia corpus, quod corrūpitur, aggrauat aīam, & deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem. Nam quamuis in hac vita ex magna iustitiæ claritate resplendeant, nequaquam tamē puram à peccatorum sordibus habent. Ioanne attestāte, qui ait, Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Vnde & propheta deprecatur, dicens, *Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Sed econtra superbi non formidant cū Deo intrare in iudicium: iustitiam suam diuinæ iustitiæ præponentes, & cum Deo disputantes, atque dicentes, Quare ieiunauimus, & nō aspexisti? humiliauimus animas nostras, & nescisti? Quasi dicat, Fecimus, quod iussisti, quare non reddis, quod promisisti? In iudicium cum Deo intrare non formidant, qui Deo dicunt, Quare via impiorum prosperatur, bonum est oibus, qui inique agunt? &c. Sed quid talibus respondeat Deus, audi

Finē suū ignorat q̄ debet.

Greg. 29 mor. c. 9.

Iustitia nostra respectu diuinę iustitia est immūda

Greg 18 mor. ca. 29.

1. Ioā. 1

Superbi disputare cum Deo volunt.

Iere. 12.

Aug. hic d. Denique talib. superbis loq tur Deus per prophetam, d. Quid vultis in iudicio contendere mecum? omnes dereliquistis me, dicit dominus. Quid vultis m. cum in iudicio contendere, & iustitias uestras commemorare? Cõmemorate iustitias vestras, & ego noui facinora vestra. Quõ approbabo iustitiã, vbi damnabo superbiam? Merito ergo humilis psal. discens a capite, qm̃ mitis est, & humilis corde, *Ne intres*, inquit, *in iudicium cum seruo tuo*, q d nolo tecum habere causam, vt ego proponam meã, vt tu conuincas iniquitatem meam. Timeo ergo, qm̃ scio, ꝙ non iustificabitur in cõspectu tuo omnis viuens. Et aduerte, ꝙ non dicit. Non iustificabitur in cõspectu tuo omnis hõ, sed dicit, *omnis uiuens*, quia etiam angeli non sunt mũdi in comparatione Dei. Vnde Bern. hunc passum exponens, ait, *Non intres in iudicium*, &c. non ait oĩs hõ, sed *omnis uiuens*, ne forte putes, eũ angelicos spiritus excepisse. Viuunt. n. & ipsi, & eo verius, ꝙ propinus assistunt ei, apud quem est fons vitæ. Nihilominus ẽt & iusti viuunt, sed ex Deo, non corã Deo, munere eius, non in eius comparatione. Iustitia eorũ recta est, pura, firma, sublimis: sed adhuc longe inferior, quàm diuina, non enim innata est eis, sed eis collata est a Deo, vt natura ipsa, quantum ex se est, non modo iustitiæ, sed etiã iniustitiæ capax inueniatur. Quanto magis ergo hõ terrenus coram Deo iustificari non poterit? Vnde & Greg. 5. mor. c. 26. super illo verbo Iob 4 Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? dicit, Humana iustitia diuinæ iustitiæ comparata, iniustitia est, qa & lucerna in tenebris fulgere cernitur, sed in solis radio posita, tenebratur. Recta namque credimus, quæ exterius cernimus, sed cum minime interna cognoscamus, qũo iustitiam nostram Deo cõparare valemus? Quisque. n. verius de tenebris iudicat, quanto ei verius claritas lucis constat. Qui. n. lucem videt, scit qd de tenebris æstimet. Nam qui candorẽ lucis ignorat, ẽt obscura pro lucidis approbat. Vnde & Iob 26. dr̃, Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo

Mat. 11.

Angeli coram Deo non iustificantur.

Hõ corã Deo iustificari nõ potest.

E aut apparere mundus natus de muliere, quasi dicat, non. Vide super hoc Greg o. lib. 17. Mor c. 8.

Quia persecutus est inimicus animam meã, humiliauit in terra ui tam meam. 2487

HIc Psalmista exponit suam tribulationem. Et primò exponit suam tribulationem ex toleratione aduersitatũ: secundò ostendit, vnde sumat consolationem ibi, *Memor fui*. Quantum ad primum, sciendum, ꝙ iustus ex duobus hic F tribulatur, s. quoad corpus ex toleratione aduersitatum, secundò quoad mentẽ ex tentatione vitiorum, secũdum ondit ibi, *Collocauit me*. Quantũ ad primũ, sciẽdũ, ꝙ in scriptura humiliari multoties fiat pro affligi, & aduersitatibus concuti, vnde humiliãtur, qui aduersitatibus percutiuntur. Sic. n. dr̃ ps. 44. Humiliasti nos in loco afflictionis, cooperuit nos vmbra mortis, & quia inimicus noster diabolus multas nobis aduersitates immittit, vt nos ad desperationem perducat, ideo necesse est, vt ad Deum recurramus orando. Sic & hic ps. ait, Dñe exau G di orationem meam, &c. Et quare? *Quia persecutus est inimicus animam meam, &c.* Sic. n persecutus est Iob, multas inferendo aduersitates. Sic ꝓsecutus est Ioseph, sic & populum Dei in Aegypto, sic & sanctos martyres, sic & in fine mũdi per Antichristũ persequetur fideles Notandum ergo, ꝙ quandoq; ẽt taliter nos persequitur amicus, quādoq; inimicus, imo qñque Deus ipse. Sed differẽtia est in hoc, quia Deus uel amicus aliquãdo persequendo intẽdit eius vitæ saluationem & emẽdationem, quam persequitur, H diabolus autem vel inimicus ꝓsecutione intendit uitę perditionẽ, vt notat Gregor. super illo verbo Iob cap. 19. Quare persequemini me sicut Deus, d. Persecutor namque bonus Deus est, sicut de semetipso ore prophetico dominus dicit, Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar. Cum verò sanctus quisq; flagellari permittitur, scit, quòd persecutionem contra commissa vitia, ex interna dispensatione patiatur. Crudeles autem persecutorum mentes cum

Iustus ex duob. tribulatur.

Persequitur nos diabolus aduersitatibus.

Persequitur nos Deus & diabol^o. Greg. 14. mo. c. 25.

Ps. 100.

pote-

potestatem fetiendi appetunt contra bonorum vitam, non studio purgationis, sed liuoris facibus accenduntur. Et quidem hoc faciunt, qđ oĩpotens fieri permittit. Sed dum vna causa cũ Deo ẽt per ipsos agitur, non tñ voluntas vna in eadem causa seruatur, quia cum oĩpotens Deus amando purgationem exhibet iniustorum, at inimicus palam sæuiendo malitia exercet. Si ergo eãdẽ persecutionem nobis infert Deus, & inimicus noster diabolus, sed fine diuerso, & in eadem persecutione Deus nobis est amicus, & diabolus inimicus. De quo hic dicit, *Quia persecutus est inimicus animam meam.* Hoc enim dicit & caput nostrum Christus, dũ & membra. Quod hic ostẽdens Aug. ait, *Quia persecutus est,* &c. Persecutus est planè diabolus aĩam Christi persecutus est & Iudas aĩam magistri. Et nunc ad psecutionem corporis Christi idem diabolus manet, Iudas aũt inde secedit. Non tñ deest, de quo dicat & corpus, *Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliauit in terra vitam meam,* i. humiliare voluit. Quid est.n. *humiliauit in terra vitam meam,* nisi incuruauit in terra vitam meam? Quid enim agit nobiscum persecutor diabolus, nisi vt relicta spe cęlesti, terrena sapiamus? Si persecutori cedimus, terrã diligimus. Et ille quidem, quãtum in illo est, hoc agit, & si hoc nobis nõ contingat, ille tñ apertè sęuiendo, vel occultè insidiando conatur deducere in terra vitam nostram.

Persecutus est diabolus Christũ & etiã Iudas.

2488 *Collocauit me in obscuris sicut mortuos saeculi, & anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.*

HIc ostendit suam tribulationem ex tentatione vitiorum. Ad hoc enim diabolus nos persequitur per tribulationes, & aduersa, vt ad peccatum mentem inducat. Et intentionem suam hic notãs Psal. ait, *Collocauit me in obscuris.* Quid enim obscura dicuntur proprius, quàm peccata, quibus totus intellectus obscuratur & efficitur cæcus? Sopho. 3. Ambulabũt vt cæci, quia domino peccauerũt. Dicit ergo, *Collocauit me,* s. diabolus, quãtum in eo fuit, *In obscuris,* idest, in tenebris vitiorum. Et hoc *sicut mortuos saeculi,* idest, sicut cæteros spiritualiter in hoc sæculo mortuos, quos ad desperationem vel ad peccatum inducit. Propter quæ *anxiatus est super me spiritus meus,* scilicet quærens refugium. Et quod inuenit refugium, nisi pœnitentiam, qua carnem domat, & subijcit spiritui? Qđ notans dicit, *Et in me turbatum est cor meum.* Hæc enim conturbatio pnĩę est Deo summũ sacrificium Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus &c. Vel aliter, vt iste versus sit dictus à Christo capite. Vbi primò notandum, quòd sicut aliud est mortuus Dei, aliud mortuus Deo, ita aliud est mortuus sæculi, & aliud mortuus sæculo. Nam mortui Dei sunt illi, qui peccatis moriuntur, propter quod sunt membra Christi, & viuunt in Christo, quib. dicebat Apostolus, Mortui.n. estis, & vita vestra abscõdita est cũ Christo in Deo. Sed mortui Deo sunt, qui cũ Deo non viuunt. Sic mortui sæculo sũt, qui sęculo renunciauerũt, & Deo viuũt. Sed mortui sæculi sunt, quos sæculum in peccatis mortuos tenet, de quibus dicit Christus, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Dicuntur ergo mortui sęculi omnes, qui lege naturali nascuntur originali culpa infecti. Et isti omnes debito naturæ moriuntur, quia propter originale peccatum statutum est omnibus hominibus semel mori. Christus autem, quia non fuit peccato obnoxius, nõ fuit mortuus sæculi, nec debito naturæ mori obligabatur, sed voluntariè pro nobis mortẽ suscepit. Sed in hoc fuit deceptus diabolus, quia credidit Christum esse inter mortuos sęculi. Et ideo ipsum fuit persecutus ad mortem, & post in obscuro sepulchro fuit positus sicut cæteri mortui sæculi. Et hoc totum notãs Christus dicit de inimico diabolo, *Collocauit me in obscuris sicut mortuos saeculi.* Quod hic exponẽs Aug. dicit, Christus enim pro nobis mortuus est, sicut mortuus sęculi. Qui ergo sũt mortui sęculi? & quomodo Christus non erat mortuus sæculi? Mortui sæculi dicuntur mortem ducẽntes ex peccati propagine. Sed Christus venit per virginem assumens carnẽ, non peccatum carnis. Illi autem, scilicet inimici

Obscura dicuntur peccata.

Mortuus saeculi qd est, et qd mortuus saeculo.

Coloss 3.

Matt. 8.

inimici, quem peccatorē putabant Christum, tanq̄ mortuum sæculi deputabāt, sed ille non erat, qui dicit, Venit.n. princeps mundi huius, & in me non habet quicquam, hoc est, nullā culpam in me reperiet, quare mori debeam, sed volūtate morior, vt per mortē innocentis illi liberarētur à morte, qui habebant, vnde morerentur Et sic diabolus deceptus *collocauit me in obscuris*, i. in sepulchro, *tanquam mortuos sæculi*. Sequit, *Et anxiatus est super me spiritus meus*, Alia litera hēt, *Et tædium passus est in me spiritus meus*, q̄ ad idem redit, i. tristitiam passa est anima mea, vt q̄si dixit, Tristis est aīa mea vsque ad mortem. *Et in me turbatum est cor meum. In me*(inquit) non in aliis, q̄a Apostoli, qui mihi inhærebant, turbationem passionis fugientes, me solum reliquerunt Et meipsum, quia mori videbant aliud aliquid putauerunt.

Ioan. 4.

2489 *Memor fui dierum antiquorum: meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabor.*

HIc ostendit vnde sumat suam consolationem & consequenter gratias agit, ibi, *Expandi*. Quantum ad primum, sciendum, q̄ recordatio beneficiorum receptorum consolationem ingerit, & spē ad alia recipiendum. Cum ergo quis memorat, q̄ gratiosè Deus creauit hoīem, qua ipsum dignitate dotauit, non debet desperare post peccatum, sed magis spē veniæ sumere, & ad ipsum benefactorē recursum habere. Et ex hoc consolatur Psal. in suis afflictionibus, dicens, *Memor fui dierum antiquorum*, quibus, s. fecisti cęlum, & terram, quibus creasti hominem ad imaginem, & similitudinem tuam, q̄bus ad te reuertentibus offensas dimisisti, & in istorum recordatione spem sumens de pietate tua, obliuiscor miseriarum mundi Et vide q̄ Psal. tria genera operum Dei meditatur, s. primò opera creationis, dicens, *Memor fui dierum antiquorum*, s. quibus à principio mundum creasti. Secundò opera conseruationis, Quomodo.n. starent creata, nisi Deus illa conseruaret? Et quātum ad hoc d. *Meditatus sum in omnibus operibus tuis*, Et in

E oībus consideraui esse veritatem tuam illorum conseruationem. Tertiò opera recreationis, s. q̄ carnem assumens, & manibus extensis in cruce mundū redemit. Et quantū ad hoc, dicit, *Et in operibus manuum tuarum meditabor*. Vel aliter, iustus considerans vitam Christi, quæ in oībus suis operibus nobis veræ virtutis dedit exēplum, Christo dicit, *Memor fui dierum antiquorum*, s. quibus mundum creasti. Postea vertit se ad incarnationē Christi, d. *Meditabor in omnibus operibus tuis*, &c. De hoc vide versic. 2268. 2269. Vnde pri-

F mum sensum ponit hic Aug. dicens, *Memor fui dierum antiquorum*, &c. Corpus Christi hic loquitur, & vnusquisq; Christi gratia iustificatus inhærens illi in charitate, & humilitate deuotè dicit, *Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis*, hoc scilicet, quòd omnia bona tu fecisti, & quòd nihil constitisset, quod à te constitutū non esset. Creatura tua mihi spectaculū facta est. Quæsiui in operibus artificem, & in omnibus conditis conditorem, vt scilicet ex hoc intelligeret quicquid boni in se es-

G set, ab illo factum esse, ne suam iustitiā cōstituere volens, iustitiæ Dei subiectus non esset. Respice ergo conditorem vitę tuæ, iustitiæ & salutis auctorem. Meditare in facturis manuum eius, quia & iustitia quæ in te est, ad manum eius inuenies pertinere. Noli ergo putare te aliquid operari, nisi inquantum malus es. Auertere ab opere tuo in te, ad opus illius, qui te fecit Vt enim sis, ille operatus est, vt bonus sis, si bonus es, ille operatur. Dicas ergo, Inspexi opera tua, &

H cognoui, quia nihil boni in nobis esse potest, nisi à te fiat, qui nos fecisti.

Bona cūcta sunt à Deo, mala a nobis sunt.

Phil. 2.

Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra sine aqua tibi. 2490

COnsequenter hic ex consideratione operum Dei illuminatus gratias agit. Extensio enim manus significat gratiarum actionem cum petitione. Notandum, quòd homines orando multipliciter manus suas expandunt, scilicet quandoque expandimus manus ad terram, & tunc significamus nos imitari Chri-

Expandi mus manus multipliciter

Christi humilitatem in incarnatione, & passione. Quandoque manus expandimus sursum ad cœlum, & tunc significamus Christi ascensionem, quam imitari debemus operib. nostris, vt tota nostra intẽtio & spes illuc feratur, quò Christus ascendit. Quãque expandimus manus in modum crucis, & tunc significamus nos imitatores Christi passionis, oĩa aduersa patienter tolerãdo. Prædictis ergo modis orando iste manus suas expandit. *Manus opera iusti.* Vnde hic ait Glo. ***Expandi manus meas ad te***, idest, in oratione expãdi manus meas in formam crucis. Vel per manum intel B lige opera, quę iustus ad Deum expãdit, dum illa dirigit in Deum. Sequitur quid sic orando petat, ***Anima mea sicut terra sine aqua tibi***, quasi dicat, Anima mea ex se est sterilis & infructuosa, sicut terra sine aqua. Ideo tibi illam expando, vt ipsam tua gratia perfundas. Vnde hic *Anima sine aqua est, qua caret gratia.* ait Aug. ***Anima mea sicut terra sine aqua tibi***, idest, complue me ad faciendum fructum bonum, Dñs.n. dabit benignitatẽ, & terra nostra dabit fructum suum. ***Anima mea sicut terra sine aqua tibi***, sitire ti- C bi possum, me irrigare nõ possum. Abundat mare, inundat, copiosum est fluctuauit, sed amarum est. Aruit aĩa mea, irriga eam, quia sine te est velut terra sine aqua tibi. Vel per ista verba petit in persona aliorum irrigari doctrina sacrę scri- *Gre. 10. mor. c. 2.* pturæ. Vnde prędicta verba exponit Gregor. & dicit. Verba sanctæ prædicationis sicut pluuiam sustinemus cum vera humilitate, ariditatem nostri cordis agnoscimus, vt potu sanctæ prædicationis irrigemur. Vnde rectè Deo per Psal. dr̃, ***Anima mea sicut terra sine aqua tibi***. His D doctrinæ fluentis propheta infundi nos *Esa. 55.* admonet, dicens, Sitientes venite ad aquas. Qui dum in extrema iam parte sęculi, verba prædicationis accipimus, qua si ad imbrem serotinum cordis nostri os aperimus &c. Notandum ẽt, ꝙ ista pñt esse verba Christi, qui pro nobis manus extẽdit in cruce: Psal. 27. Extollo manus meas ad templũ sanctum tuum. De hoc vide vers. 400. Et nota, ꝙ Christus multa *Expãdit Christus multa p nobis.* expandit pro nobis. Primò expandit rete ad capiendum aduersos, Thren. 1. Expandit rete pedibus meis. Secundò expã

A dit nubem ad protegendum conuersos, Psal. 77. Expandit nubem in protectionem eorum. Tertiò expandit alas ad supportationem infirmorũ, Deut. 32. Expãdit alas suas, & assumpsit eos, &c. Quarto expandit manus ad collationem beneficiorum, & huic expansioni multi sunt ingrati, propter quod conqueritur Esa. 25. d. Expandi manus meas ad populũ incredulum &c.

Velociter exaudi me, domine, defecit spiritus meus. 2491

HIc suę exauditionis postulat accelerationem. Et hoc propter duo, quia dilatio exauditionis est ei dãnosa, secũdò quia acceleratio est ei fructuosa, ibi, ***Auditam fac.*** Circa primum duo facit, quia postulat accelerationem suæ exauditionis. Primò rõne sibi dispositi, secũdò rõne imminentis periculi, ibi, ***Non auertas.*** Quantum ad primum, sciendum ꝙ inter oĩa, quæ disponunt hoĩem, vt à Deo mereatur exaudiri, est humilitas, q̃ oẽm superbiam excludit. De hoc vide ver. 40. 315. 362 437. 463. Volens ergo Psal. oñdere se dispositũ vt meritò exaudiatur, ostendit se humiliatum, dicens, ***Velociter exaudi me, domine, defecit spiritus meus.*** *Spiritus superbiã significat.* Quid. n. per spiritum nisi superbia significat? vide vers. 1478. Quid est ergo dicere. ***Defecit spiritus meus***, nisi Defecit supbia mea, humilis sum effectus? Si ergo defecit spiritus in me, impleat me spiritus tuus. Iam. n. sum pauper spiritu. In quo .n. viuit spiritus suus, ille superbus est, spiritu suo viuit, qui extollit cõtra Deũ. Vnde hic ait Aug. ***Velociter exaudi me, domine, defecit spiritus meus***. Hæc enim est *Matt. 5.* causa, vt citò exaudias, quia pauper spiritu iam factus sum. In quo. n. viuit spiritus eius, ille superbus est, suo spiritu extollitur contra Deum. Vnde scriptũ est, Auferes spiritum eorum, & deficiunt, & *Ps. 103.* in puluerem suum reuertentur, vt. s. iam humiles effecti, seipsos cognoscant, dicẽtes. Memento mei, quia puluis sum. Et *Ps. 10.* tunc securè poterit Deo dicere, ***anima mea sicut terra sine aqua tibi***. Quæ enim terra tam sicca sicut est puluis? Velociter ergo exaudi me, complue me, ne sim puluis,

puluis quem proijcit ventus à facie terræ. Quia ergo defecit spiritus meus, emitte spiritum tuum, & creabuntur & renouabis faciem terræ. Et notandum, quod oratio vt velociter exaudiatur, tres cōditiones debet habere, quia scilicet debet esse fidelis, & non timida, humilis, & nō superba, feruēs, & non tepida, (vide alias conditiones orationis supra versi 2466 2476.) Sine istis.n ad Deum nō ascēdit. Vnde Bern. ait, Timida quidem oratio cęlum non penetrat, quia cōstringit animā timor immoderatus, vt dicatur oratio non solum non ascendere, sed neque procedere possit. Temeraria, & superba oratio non ascendit, quia Deus superbis resistit, nec gratiam meretur, sed pœnam. Tepida aūt oratio in ascensu languescit, & deficit eo quod non habet vigorem. Quæ verò fidelis, humilis & feruens fuerit oratio, cęlum penetrabit. Vnde certū est, quod redire vacua non possit. Sed quia hic Psalmista postulat velociter exaudiri, notandum quod duplex est velocitas scilicet quædam bona, & quædam mala. Velocitas bona est triplex, scilicet velocitas increpandi malitiam, quia morbo medicina velociter adhiberi debet. In cuius figuram angelis, qui doctores significant, dicitur Esa. 18. Ite angeli veloces ad gentem conuulsam & dilaceratā. Secunda est velocitas executionis boni per efficaciam. Quando enim quis potest facere bonum, tardare non debet, quia nescit, quandiu sibi posse durabit. Vnde dicitur Prouerb. 22. Vidisti hominem velocem in operibus suis &c. Et Eccle. 31. In omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret, tibi. Tertia est velocitas audiendi sapiētiam Iacob. 1. Sit omnis homo velox ad audiendum tardus autem ad loquendū, & tardus ad iram. Secundò est velocitas mala. Et hæc est triplex. Prima effrænatè irascendi Eccl. 7. Ne sis velox ad irascendum, ira enim in sinu stulti requiescit. Secunda inordinatè loquendi. Prouerb. 29. Vidisti hominem velocem ad loquēdum, stultitia magis speranda est quàm correctio. Tertia est iniuste nocendi: Psal. 13 Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

Psal. 1.

Oratio vt exaudiatur tres conditiones debet habere.

Velocitas multiplex.

Velocitas mala triplex.

E *Non auertas faciem tuam à me, & similis ero descendentibus in lacum.* 2492

HIc ostendit, quòd accelerationē suæ exauditionis petit rōne periculi imminentis. Vbi notādum quod per lacum significatur peccatorum profunditas, vide ver. 423. Patet ēt ex noīe, & proprietate, quod lacus peccatum significat. Primò ex noīe, nam lacus dictus est receptaculum aquarum, qui aquas recipit, & receptas non emittit. Quod aūt aquarum noīe, nisi pœna, & miseria nostra designatur?
F Psal. 68. Saluum me fac, Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad aīam meam, vide ibi ver. 1089. Peccatum ergo dr̄ lacus, qui ad modum laci continet aquas miseriarum, & pœnarum; quia oīs mundi miseria, & pœna in peccato, & propter peccatum consistit. Significat ēt lacus peccatū noīe proprietatis. Nam vt dicit Magister de proprietatibus rerum lib. 10. in Aethiopia est lacus, de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit. Sic facit & peccatū, qui potantes voluptatem peccati non satiātur, sed magis ad voluntatem incenduntur. Dicitur etiam ibidē, quòd in Achaia
G est quidam lacus, de quo qui biberit, statim moritur. Et talis lacus est peccatū: quia anima, quę peccauerit, statim morietur. Ezech. 18. Est ergo huius versiculi sensus, *Ne auertas faciem tuam à me*, id est, misericordiam tuam, quę per faciem designatur, vide ver. 732. Vel per faciem intellige Christum, vt dictum est versi. 2206. *Ne auertas faciem tuam a me*, quia scilicet si auertas, *similis ero descendentibus in lacum*, id est, sicut & cæteri cadam in peccatum. Vnde hic ait August. *Ne*
H *auertas faciem tuam à me*, quia si auerteris, *similis ero descendentibus in lacum*. Peccator enim, cum venerit in profundum malorum, contemnet Illi descendunt in lacum, qui confessionem perdunt. Lacū appellat scriptura plerunque iniquam profunditatem, ad quam conuenerit peccator, contemnet. Quomodo cōtemnit? Quia iam nullam Dei reputat esse prouidentiam, aut si reputat, se ad eam pertinere non putat. Proponit sibi peccandi licentiam sine spe veniæ, habenis iniquitatis effusis. Nō dicit, reuertar ad dominum,

Lacus significat peccatū.

Contēnit peccator, & quomodo.

minum,& reuertetur ad me. Non audit, Conuertimini ad me,& conuertar ad vos. Peccator ergo veniens in profundũ malorum,cõtemnet. A mortuo.n.tanquã si non sit,perit cõfessio. Vel aliter,ista verba pñt esse Christi hominis dicentis patri, *Ne auertas faciem tuam*,&c. Vbi notãdum,ꝙ per faciẽ Dei, Deus verbum intelligitur,vide ver. 459. Hęc.n.facies vnita erat humanitati Christi,quæ si separata,& auersa fuisset,aĩa illa sicut & cæteræ,peccare potuisset. Ad cuius euidentiam quærunt doctores, si aĩa Christi aliquo modo peccare potuit. Ad qđ rñdet Magist lib. 3. dist. 13. d. ꝙ aĩa Christi verbo manenti vnita,peccare non poterat, sed si vnio illa cessaret,tunc posset peccare,& per consequens in lacum peccati cadere. Et hoc insinuans Christus,hic dicit Deo, *Non auertas faciem tuam a me*. i.ne diuidas verbum tuum ab aĩa mea, quia si verbum à me auerteris, vel separaueris,tunc ero similis descendentibus in lacum,idest aliis hominibus,in lacum peccati cadentibus. Et nota,ꝙ lacus est multiplex. Primò lacus inficiens culpabiliter .s.peccatum,Thren. 4. Lapsa est in peccatum via Secundo est affligens pęnaliter, qui est pœnitentium, de quo Hiere. 37. Ingressus est Hieremias in locum laci, Tertiò est lacus detinẽs temporaliter, s. purgatorium,vel limbus, de quo Zac. 9. Tu autem in sanguine testamẽti tui eduxisti vinctos tuos de lacu,in quo nõ erat aqua. Quartò est lacus concludens æternaliter,scilicet infernus, de quo Esa. 14. Lucifero dr. Detracta est vsque ad inferos superbia, ad infernum detraheris in profundum laci. Qui ideò lacus dr,secũdum Greg.quia quos semel ceperit,semper fluctuãtes,& trepidos tormentis circumfluentibus absorbet. Iste lacus inferni clausos tenet damnatos. Esa. 24. Congregabuntur in congregatione vnius fascis,& in lacum claudent ibi in carcere.

Mala. 3. *Eccl. 17.* *Quæstio. Christus an peccare potuerit.* *Lacus multiplex.* *Grego. 9. mo. c. 45*

2493 *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam,quia in te speraui.*

HIc ostendit quòd acceleratio suæ exauditionis est fructuosa. Nam sua oratione petit Dei misericordiam, quæ nobis est magnæ vtilitatis. Quod patet ex tribus, primò, quia mentem à vitiis purificat, secundò quia mentem in agẽdis illuminat,ibi, *Notam fac*, tertiò, quia mentem a dęmonibus liberat, ibi, *Eripe me*. Quantum ad primum, sciendum, ꝙ in scriptura sicut per noctem obscuram significatur peccatum, sic per diem, cuius prima pars est mane, significatꝰ gratię status. Vnde de nocte peccati dicitur, Rom. 13. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Quia igitur præsens vita sine peccato non ducitur, ideò quamdiu hic viuimus, ambulamus in nocte. Sed decursa nocte vitæ præsentis erimus in claro mane lucentes in gratia absque oĩ peccato Et hoc est, qđ hic postulat psalmista, vt Dei misericordia ipsum ad illud clarum mane perducat, vbi amplius peccare nõ possit, d. *Auditam fac mihi manè*,&c. i. per noctem vitæ præsentis, post peccatorũ tenebras. Mane enim est post finem sæculi,cum clarè videbimus, qđ modò credimus. Vnde hic ait Aug *Auditam fac mihi*,&c. q.d. Ecce,in nocte sum præsentis sęculi, donec nocturna transeat iniquitas,in te speraui,sed cum mane venerit,quod speramus videbimus. Si .n.quod non videmus,speramus, per patientiam expectamus, patientiam quærit nox,sed lætitiam dies donat, vel aliter,vt per mane intelligatur ultimũ iudicium,ꝙ mane dicitur,quia ibi erit manifestatio cordium. Et hoc oñdit Greg. super illo uer. Iob 8. Si mane me quęsieris,non subsistam, d. Mane.n.dicitur illa ultima manifestatio cordium,quę in aduentu iudicis apertis cogitationibus, quasi post noctis tenebras demõstratur de quo nimirum mane per Psal. dicitur, Mane astabo tibi,& uidebo. In illo autẽ mane ultimi iudicii dabitur sentẽtia cõtra malos,quæ ab ira Dei procedet,qui bus uidebitur Deus iratus,& ira audiẽt uocem iræ dicentis, Discedite à me maledicti,&c. Electi aũt audient uocem misericordiæ Dei,d. Venite benedicti patris, &c. Istã ergo uocẽ in illo mane iudicii,q̃ est uox misericordiæ,postulat iste audire,ut sit de illorum numero,quib. dicetꝰ, Venite bñdicti,&c. Et hoc est,qđ oiãs d. *Auditam fac mihi manè*. i. in die iudicii mise-

Mane significat uitã bonam. *Mane significat iudiciũ ultimũ.*

misericordiam tuam, i. vocē misericordię. Quęstio. Vt si dicas, Quid hoc petere oportet, qui sicut tunc & boni audient sniam damnatorum, sic & mali audient vocationem bonorum? Rñdeo. Et si mali illā audiēt, non tñ sibi dictam, sed solum bonis. Et hoc notans dicit, *Auditam fac mihi*, i. vt mihi dicatur, Venite, &c. Vel per mane intellige Christi incarnationem. Et hoc pp multa, quia, sicut tpe incarnationis sicut in mane tpali. Primò fuit mundus illustratus splendore diuinæ sapientię: Esa. 58. Tunc erumpet quasi mane lumē tuum, & sanitas tua citò orietur. Exod. 19. Iam aduenerat vigilia matutina, mane inclaruerat (scilicet diuinæ natiuitatis) & ecce, audiri cœperunt tonitrua, i. comminationes tormentorum, & micare fulgura, i. promissiones præmiorum. Et sic fuit qñ filius Dei fuit natus, & iō claritas Dei in eius natiuitate circunfulsit pastores, Luc. 2. Hanc claritatem affectabat Tobias videre, dicens, Ego beatus ero, si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndum claritatem Hierusalē. Secundò mundus fuit irroratus rore cęlestis gratiæ: Oseæ 6. Misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane vā- siens. Exod 16. Mane quoque cecidit ros per circuitum castrorum. Iste est ros refrigerans aīam contra æstum concupiscentiæ, & fœcundans fructibus meritorum, qui distillans in fornacem ignis ardentis, fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem. Dan. 3. Istum rorem petebat propheta, dicens, Rorate cęli desuper, & nubes pluāt iustum, &c. Tertiò fuit mundus tunc vigoratus vigore diuinę potentiæ: Esai. 33. Dñe, miserere nostri: te enim expectauimus, esto brachiū nostrum in mane, &c. Et Osee 6. In tribulatione sua mane consurgent ad me, & dicent. Venite ad dñm, quia ipse cepit, & saluabit nos, percutiet, & sanabit nos. Isto ergo mane inuenimus dñm. Prou. 8. Qui mane vigilauerit ad me, inueniet me. Sic est sensus istius versiculi: *Auditam fac mihi, manè misericordiam tuam quia in te speraui*, & hoc per Christi incarnationem, ideo dicit *mane*, i. in Christi incarnatione, quæ (vt dictū est) per mane significatur.

Mane significat incarnationem Christi.

Tob. 13.

Esa. 45.

E *Notam fac mihi uiā in qua ambulem, quia ad te leuaui animam meam.* 2494

Hic ostendit, q̄ in agendis, Dei misericordia mentem illuminat. Vbi notandum, q̄ in via, quam sibi petit Psal. notificari, est Christi incarnatio, q̄ via dē, quia per illā ad patriam dirigimur. Vñ Christus rōne diuinitatis dr̄ patria, sed rōne humanitatis, dr̄ via, ipso. d. Ego sum via, veritas, &c. Quod ondit Greg. super illo verbo Iob 28. Deus intelligit viam eius, d. Aliter sapientia Dei habet viam & aliter locum. Viam hēt per hu- F manitatis transitū, locum verò hēt per statum diuinitatis. Inde. n. nō transit vn de coæterna est, sed inde trāsiit, vnde pp nos apparuit tpalis. Sic namq; in euāgelio scriptū est, quia egrediens dñs a Hiericho transibat, duo aūt cæci sedentes iuxta viam, clamauerunt. d. Dñe, miserere nostri fili Dauid. Ad quorum vocem, sicut illic scriptū est, stetit Iesus, & lumen reddidit illis. Quid est aūt transeundo audire, stando aut lumen restituere, nisi q̄ per humanitatem suam nobis misertus est, qui per diuinitatis suæ potentiā G à nobis mētis nostræ tenebras exclusit? Quòd. n. pp nos natus, & passus est, q̄ resurrexit, ascendit in cęlos, transit Iesus, quia nimirum hæc actio tpalis est. Sed stans nos tetigit, & illuminauit, quia nō sicut illa dispensatio verbi tpalis, ita verbi æternitas transit, quæ in se manens, innouat oīa. Stare. n. Dei est, incommutabili cogitatione mutabilia cuncta disponere. Qui ergo voces petentium transiēs audiuit, stans lumen reddidit, quia etsi pp nos temporalia pertulit, inde tamen H nobis lucem tribuit, vnde habere mutabilitatis transitum nescit. Sic ergo per viam intelligitur incarnatio Christi. Et hæc via nobis erat necessaria, quia si volumus ad patriam peruenire, necesse est & cognoscere viā. Pergere. n. nostrum ad patriam est bene operari, quod sine Christo facere non valemus, quia in ipso est oīs viæ nostræ regula. Vñ hic ait Aug. *Notam fac mihi viam*, &c. No sufficit hic sperare, sed necesse est aliquid agere, donec perueniamus ad patriam. Vnde in alio loco dr̄, Deum exquisiui manibus meis

Via est Christus incarnatus.

Ioan. 9.

Greg. 19 mor. c. 3.

Mar. 10

Psal. 76.

meis nocte coram eo. Tanquam.d. In tpe A noctis meę Deũ exquisiui manib. meis. Manibus.n.quærẽdus est in nocte Deus .i.bonis operibus. Sed fortè ne per te ipsum te credas acturum aliquid, vt merearis perduci ad me, dic Deo, *Notam fac mihi viam, in qua ambulē*.i.ipsum Christũ, iõ Deus ipsum dñm tanquã in testa carnis misit. Ambula ergo ad formã serui.i.

Vita Christi sunt virtutes quas ostẽdit. Christi incarnati, vt peruenias ad formã Dei. Vel aliter, vt per viam intelligamus virtutes, quas Christus suis exemplis nobis ostendit, vt ostendit Greg.d. Via incarnatæ sapientiæ est oĩs actio, quã taliter gessit, viæ eius sunt viuẽdi ordines, B

Gre. 25. mor.c.16 quos ad se veniẽtibus præbuit. Tot itaq; ad se venientibus vias præbuit, quot bene viuendi vias monstrauit. Humilitatis eius vias propheta conspexerat, cum suspirans dicebat. In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas. Hinc rursum de vnoquoq; iusto. d. Qui curat, vt

Ps. 118. spirans dicebat. In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas. Hinc rursum de vnoquoq; iusto. d. Qui curat, vt per dominicæ humilitatis exempla gradiatur, à dño gressus hominis dirigenť, & viam eius cupiet nimis. Viæ istæ visione despectę sunt, sed intellectu reuerẽdæ. Aliud quippe est in eis, quod cernič, C & aliud qđ expectatur. Vias ergo dñi intelligere est & humiliter tolerare transitoria, & perseueranter expectare mansura, vt exemplo dñico æterna queraŕ gloria, probis talibus comparata, & nõ qđ hic quis tolerat, sed in id quod expectat intendat, &c. De ista ergo via Christi, dicat Christo quilibet iustus, *Notam fac mihi viam in qua ambulem*, i. doce me exempla tuæ virtutis, quæ valeã imitari. *Quia ad te leuaui animam meam.* q.d. Ad te leuaui aĩam meam, quasi vas ad fontẽ. Imple ergo me, qm̃ ad te leuaui aĩam meã. Qualiter aĩa ad Deum per orationem leuatur, vide versũ. 344. Hic nota, q; multa ad Deum leuare debemus, scilicet aĩam, oculos, manus & faciem, vide vers. 993. D

2495 *Eripe me de inimicis meis, domine: ad te cõfugi, doce me facere voluntatem tuam: quia Deus meus es tu.*

Inimici nostri sũt dæmones. HIc ostẽdit, quòd Dei misericordia mẽtem à dæmonibus liberat. Sunt enim hostes, & inimici nostri duplices.s. visibiles, & inuisibiles, dæmones, & homines. Dæmones nos principalius impugnãt, sed hoĩes mali tanquam dæmonis instrumenta. Et ideo hic inimicos principaliter vocat dæmones, qui nos inuisibiliter ĩpugnant, qui malos vt Iudam sua malitia replẽt. Ab istis inquam per Dei misericordiã postulat liberari, d. *Eripe me de inimicis meis, domine.* Vnde hic ait Aug. *Eripe me de inimicis meis*, &c. Nõ ego hic inimicos hoĩes cogito. Non est enim colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores, &c. Sed cuius mundi? Non cęli, & terræ, sed mundi tenebrarum harũ, idest, iniquorũ, quib. dr̃, Fuistis aliqñ tenebræ, nunc aũt lux in dño. Rectores mundi tenebrarum, idest, rectores iniquorũ. Contra hos habemus luctamen, prælium magnum. Nobis est hostem non videre, & vincere, diabolũ.s. & angelos eius. Rectores non illius mundi, de quo dictũ est, Et mũdus per ipsum factus est, sed illius mundi, de quo dr̃. Et mundus eum non cognouit. Eripe ergo me de inimicis meis. Inimicum dico, nõ Iudam, sed diabolum, qui Iudam impleuit. Illum patior visum, illum expugno non visum. Accepit.n. buccellam Iudas, & intrauit in eũ Sathanas, vt iste Dauid persecutionẽ pateretur à filio suo. Quã multos implet Sathanas, indignè accipientes buccellam ad iudicium suũ. Quicunque.n. manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit. Non malum est, qđ datur, sed bonum malo in iudicium datur. Bene esse non põt, malè accipienti, qđ bonũ est. Vel ista verba possunt esse verba Christi orantis ad patrẽ tpe suæ passionis, vt de manibus Iudæorum eriperetur. De hoc vide tres versus psal. 58. scilicet versũ 938 939. 940. Sequitur, *Ad te confugi.* Peccator enim fugit à Deo, sed pœnitens fugit ad Deum. Fugit peccator à Deo voto, non facto, sed fugit ad Deum pœnitens similiter non facto. Quomodo enim quis facto fugere potest à Deo, vel ad ipsum confugere, qui est vbique? Sed dicitur fugere, qui ab ipso se vellet abscondere, sed ad ipsum cõfugere, qui voluntate seipsum Deo exponit. Dicat ergo, *Ad te confugi*, q.d. Adã fugis

Ephes. 6. *Ephes 5.* *Ioan. 1.* *Ioan. 13.* *1 Co. 11* *Fugere à Deo vel ad Deũ quomodo quis possit.*

fug tà facie dñi,& abscondit se inter ligna paradisi. Sed quo quis à Deo fugere poterit, cum alibi psal. dicat, Quò ibo à spiritu tuo,& quò à facie tua fugiam? si ascendero in cœlū, tu illic es,&c. Fugit ergo voto, nō facto. Et consimiliter nūc.d. *Ad te confugi, doce me facere volūtatem tuā, quia Deus meus es tu.* Quasi dicat secundū August. *Doce me facere voluntatem tuam.* Quia si me non docueris faciam voluntatem meam, non tuam. Doce ergo me facere volūtatē tuam. Non.n. tu es Deus meus,& ego magister meus, sed tu magister meus, tu Deus meus. O confessio plena, *tu es Deus meus.* Quasi dicat, Tu es factor meus, tu es refector meus, tu es totum bonū meū, quia tu es Deus meus, te patrem quæro pp hæreditatem, tu es Deus meus, non solum dator hæreditatis, sed ēt ipsa hæreditas. Dñm te quęro pp redemptionem, tu es Deus meus, Patronum te quæro pp liberationem tu es Deus meus. Postremò à te creatus, à te recreari cupio. Tu es Deus meus, qui me creasti per verbum, qui me recreasti per verbum. Sed creasti per verbum Deū manentem apud te, recreasti per verbū carnem factum pp nos. Consimiliter orat vir iustus Psal.24. Dirige me in veritate tua,& doce me, quia tu es Deus saluator meus. Et nota, ꝙ Deus nos multa docet .s. primò nos docet sapientiam ad cognitionem eligendorum. Sap.8. Sobrietatē, & prudētiam docet & iustitiam & virtutem, quib. nihil vtilius est in vita hominibus. Secundò docet misericordiam ad compassionem proximorū, psal 24. Docebit mites vias suas. Vniversæ autē viæ dñi, misericordia,& veritas. Tertiò docet iustitiā ad emendationē delictorū. Ioan. 14. Paraclitus aūt spūs sanctus, quē mittet př in noīe meo, ille vos docebit oia.

Deus est totum bonum nostrum.

Docet nos Deus multa.

2496 *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: propter nomen tuum, domine viuificabis me in æquitate tua.*

Hic ostendit suæ exauditionis conclusionem. Tria enim postulauerat Ps. .s. vt viam eundi ad patriam doceretur, d. *Notam fac mihi viam,*&c. secundò vt ab inimicis eriperetur, dicens. *Eripe me de inimicis meis, domine*, tertiò vt à Dei misericordia protegetur, dicens, *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam.* Et in istis tribus ostendit se à Deo exauditum. Et secundum hoc tria facit. Primò ostendit per viam rectam se ad patriam deduci, secūdò per Dei gratiam ab inimicis liberari, ibi, *Educes*, tertiò se per Dei misericordiam inimicis perditis protegi, ibi, *Et perdes.* Quantū ad primum, sciendum, ꝙ spiritus dñi est duplex, s. malus, & bonus. Ipse.n. diabolus, qui est spiritus malignus voluntate sua mala, tñ dř spiritus dñi, quia à Deo creatus, inquantū creatura à Deo factus bonus. Vnde de ipso dř 1 Reg.16. ꝙ spiritus dñi malus irruebat in Saul. Ecce.n. ꝙ vnus,& idem spiritus appellatur spiritus dñi, & spiritus malus. Dñi n. est spiritus,& bonus per naturam, sed malus per desiderium volūtatis iniustę. Alius aūt dř spiritus dñi bonus, s. spiritus sanctus, vel sancta inspiratio eius, quæ nos semper ad bonum erudiens inducit, de quo Sap.12. O quam bonus, & suauis est spiritus tuus in nobis domine,&c. Spiritus.n hic bon⁹ nos mirabiliter docens ad patriam ducit, dū sua inspiratione cor nostrum multipliciter tangit, vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 4 Quasi furtiuè suscepit auris mea venas susurrij eius, d. Susurriū quippe occulti verbi, est hæc ipsa aspiratio locutionis internæ. Venæ autem susurrii dicuntur causarum origines, quibus hæc ipsa aspiratio ducitur. Quasi.n. venas susurrii sui spiritus bonus aperit, cū nobis spiritus latenter insinuat, quibus modis ad nostrę mentis intelligentię aurem venit. Aliquando enim nos amore, aliquando terrore compungit, aliquādo præsentia, quàm nulla sint ostēdit,& ad æterna diligenda desiderium erigit, aliquando prius æterna indicat, vt post tēporalia vilescant, aliquando nostra nobis mala aperit,& ad hoc nos vsq; vt alienis ēt malis condoleamus, extendit aliquando aliena mala nostris obtutibus obiicit,& compunctos nos mirabiliter à nostra prauitate corrigit,&c. quia ergo talibus spiritus boni inspirationibus ducimur ad vitam æternam, ideo illum spiritum à malo distinguēs Psal. Deo dicit

Spiritus domini duplex scilicet bonus & malus.

Greg. 5. mor. c.20

Gloria æternanō datur meritis, sed gratia. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Quasi dicat secundum Aug *Spiritus tuus bonus deducet me, &c.* quia spiritus meus malus deduxit me in terrā peruersam. Et quid ego merui? quæ mea opera bona sine tuo adiutorio computantur? vnde impetrarem digniusque essem deduci à spiritu bono in terram rectam? Quæ opera mea vel quæ merita mea? Certè nulla sunt, sed pp nomen tuum viuificabis me. Attendite gratiæ commēdationem, qua gratis salui facti estis, *Ps. 113.* *propter nomen tuum* (inquit) *viuificabis me.* Non nobis, dñe, non nobis, sed nomini tuo da gloriā, quia pp nomen tuum viuificabis me, & hoc *in æquitate tua*, nō in mea iustitia. Non quia ego merui, sed quia tu misereris. Nam si meum ostenderem meritum, nihil abs te mererer nisi supplicium. Et nota, quod triplici vita viuificamur à spiritu Dei bono, scilicet, vita naturæ, vita gratiæ, & vita gloriæ. Hic aūt intelligit de vita gloriæ quæ solum hī in terra recta, scilicet, in terra viuentium, quæ terra recta dr̄, quia nihil ibi curuum vel obliquum esse potest.

2497 *Educes de tribulatione animam meā & in misericordia tua disperdes inimicos meos.*

Ostendit hic, q̄ per misericordiam liberabitur ab inimicis, quia & à tribulatione præsenti liberabitur, & inimi- *Tribulatio hic quare iustis datur.* ci sui dispergētur. Vbi sciendum, q̄ sicut fructus terræ non colligitur, nisi prius semina in terra sparsa mortificentur, sic nec præmiū cœleste possidetur, nisi prius hic per varias tribulationes caro nostra mor- *Greg. 10. mor. cap. 11.* tificata fuerit. Quod deducit Greg. d. Peccatoris lumen in die est, sed obscuritas in vespere, quia in præsenti vita felicitate attollitur, sed aduersitatis tenebris in fine deuoratur. Iusto aūt meridianus fulgor ad vesperum fugit, quanta sibi claritas maneat, cum iam occumbere cœperit, agnoscit. Hinc namq; scriptum est, *Eccles. 1.* Timēti Deū bene erit in extremis. Hinc *Ps. 126.* per psal. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas dñi. Quia in huius adhuc vitæ certamine positus, cum se cōsumptum, utaucrit, vt lucifer oritur, quia foris cadēs, intus renouatur. Et quo

A magis exterius tribulationes tolerat, eo verius virtutū lumine interius coruscat. Et infra ait, Tanto namque spes in Deū solidior surgit, quanto pro illo quisque grauiora pertulerit. Quia nequaquam retributionis gaudiū de æternitate colligitur, qd̄ non hic prius pia tribulatione seminat. Hinc p psaldr̄, Euntes ibant, & *Ps. 125.* flebant mittentes semina sua, venientes aūt venient, cum exultatione portantes manipulos suos. Hinc Paulus discipulos admonet, dicēs. Per multas tribulationes *Act. 14.* oportet nos introire in regnum Dei, &c.

B Ex quibus apparet, quare tribulatio iustis in pñti datur, vt. s. per illa interius purgati, & finaliter ab illa educti, æterno præmio coronentur. Et hoc est, quod hic notatis, psal. ait, *Educes de tribulatione animam meam*, quoniam vt hr̄ psal. 33. Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos dominus. Per tribulationem enim præsentem & venenū *Tribulatio aīam purificat.* peccati expellitur, & malum pœnę in iustis terminatur. Vbi notandum, q̄, vt dicit Albert. 3. meteor. Fulmen animalia venenosa emundat à veneno. Quia suo

C calore extinguit in eis humidum venenosum, & postmodum expirat virtute fulminis, qui etiam venenosus est, & liberatur cadauer ab vtroque veneno. Sic spiritualiter. Nam præsens tribulatio est quasi fulmen quoddam occidens, nos, quo ad mundum, emūdat tamen à veneno peccati, idest, concupiscentia, quæ est quoddam venenum corporis, quia malum est pœnæ. Sed modo prædicto purgat, quia primo humorē venenosum peccati cōsumit, deinde ipsa etiam postmo-

D dum expirat, quia exiguum est, & cū tædio tempus vitæ nostræ. Et per consequens tunc liberemur ab vtroque veneno, sculpæ, & pœnæ. Vnde Ambr. super psalmum primum dicit, Deus per tribulationem ad pœnitentiam cogit, vt per pœnitentiam vratur, & consumatur illud accidens malū impietatis, & pereat, & locus ille animæ, qui erat impietatis, postmodū pateat ad receptionē virtutis, & gratiæ. Et hoc est, quod dñs de iusto tribulationem patiente dicit, Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum (scilicet ab omni malo) & glorificabo eū. Se- *Psal. 90.*

quitur, *Et in misericordia sua disperdet inimicos meos*. Loquitur de inimicis dæmonib. & de ipsorum membris hominibus iniquis. Per hoc vult intelligere, q virtus iustorum per tribulationẽ, & aduersitatem roboratur contra dæmones sicut dicebat Apost. 2. Cor. 12. Cum infirmor, tunc fortior sum, nam virtus in infirmitate perficitur, sed virtus inimicorũ contra iustos debilitatur. Quod notat per hoc, quod dicit, *Et in misericordia tua disperdet inimicos meos*. Quia sicut oĩs virtus vnita fortior est seipsa dispersa, & sic p consequens oĩs virtus dispersa debilior est seipsa vnita. Et sicut tentatio dæmonis, cui nõ resistitur, fortificatur statim, sic & per oppositum tentatio dæmonis, quæ fit per tribulationes, & aduersa, cui per patientiam resistitur, statim debilitatur, vt ostendit Greg. Et nota, q Deus inimicos nostros. s. malos, & peccatores disperdit. Primo diluuio submergẽte. Gen. 6. Repleta est terra iniquitate eorum, & ego disperdam eos cum terra. Secundo exilio expellente, psal. 105. Eleuauit manum suam super eos, vt deiiceret semen eorum in nationibus, & disperderet eos in regionib. Tertiò exterminio destruente Numero. 22. Separamini de medio cõgregationis, vt repentè disperdã eos, &c.

Gre. 21. mor. c. 7. & li. 32. & c. 21.

Disperdit Deus malos multipliciter.

8498 *Et perdes omnes, qui tribulant animã meã: quoniam ego seruus tuus sum.*

Hic ostendit per Dei misericordiã se protegi, inimicis perditis. Vbi notã dũ, q persecutores iustorũ perdit Deus dupliciter, vel ipsos conuertendo, vel ipsos puniẽdo, quia puniti, & damnati amplius contra iustos non possunt, qđ antea potuerunt. Et quia de persecutoribus bonorum aliqui conuertuntur, & sic perduntur, quo ad maliti ã, sicut fuit de Pau. Apost. aliqui vero perdurant in malitia sua, & sic perdũtur æternaliter. Ideo vno modo præcisè non potest intelligi, qđ ait, *Et perdes omnes, qui tribulant animam meam*, quia non oẽs perdũtur primo modo, nec oẽs secundo modo, sed aliqui primo modo, & aliqui secũdo modo. Et de istis duobus modis perditionis loquitur Christus Marci 8. dicens. Qui voluerit

Perditur quis dupliciter.

E animam suam saluam facere, perdet eã. Qui autẽ perdiderit aĩam suam pp me inueniet eã. Ille. n. vult aĩam suã saluã facere. i. vitam suam, qui pro Christo vitã suam non vult exponere, & iste animam suam perdit æternaliter. Ille vero aĩam suam. i. vitam, vult perdere, qui conuersus ad Deum vitam suam paratus est dare pro Christo, & ille aĩam suam saluat. Vnde prædicta verba exponens Chrys. ait, Etenim qui filio suo parcit, perdit eum, qui vero nõ parcit, saluat eum. Sic ergo oportet nos ad mortẽ pro Christo

F semper esse paratos. Non ergo dicatis q aĩam suam saluat, qui crucis pericula fugit, quia æternaliter eam perdit, qui aũt aĩam suam perdit, crucem sumendo pro Christo, ipsam æternaliter saluat. Sicut igitur ad propositum oẽs malos perdit Deus, ipsos conuertendo, vt parati sint pro ipso aĩam suam ponere, seu perdere, sicut fuit de Paulo, vel ęternaliter perdit Dicat ergo, *Perdes omnes, qui tribulant me*. Sequitur, *Quoniam ego seruus tuus sum*. Electus. n. quilibet, seruus Dei dr̃, vide

G ver. 1359. Et est sensus. *Ideo perdes omnes, qui tribulant animam meã*, & merito, *quia seruus tuus ego sum*. q. d. Ad te spectat, seruum tuum defendere. Vel aliter, oĩa ista verba sunt Christi, qui Deo dicit, *Et perdes omnes qui tribulant animam meam*, i. q me, vel meos persequuntur, & rõ, quia si me persequuntur, & te ẽt persequuntur, quia iniuria illata seruo, in dñm eius redundat. Et hanc rõnem assignans Christus, ait, *Quoniam ego seruus tuus sum* Sed nunqđ Christus pprie põt dici seruus? Audi Greg. super illo verbo Iob 1. Nun-

H quid considerasti seruum meum Iob? dicẽtem, Iob quippe interpretatur dolens. Dolens vero per figuram veraciter dicitur Christus, q portare dolores nostros propheta attestante, perhibetur. Qui bene seruus dictus est, quia formam serui suscipere dignatus est, vel dedignatus nõ est, nec maiestati iniuriam intulit, assumpta humanitas carnis. De quo per Apostolum dicitur, quòd cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Et semetipsum exinanisse, est ab inuisibilitatis suæ magni-

Quæstio.

Grego. 2. mor. cap. 22.

Christus dicitur seruus.

Phil. 2.

magnitudine, se visibilem demonstrasse, vt serui forma tegeret maiestatem. Hic est ille seruus, qui Deo dicit, quoniã ego seruus tuus sum, & filius ancillę tuę, s. gloriosæ Virginis, quæ in ipsius conceptione dixit, Ecce ancilla domini, &c.

Ps. 115.

Luc 1.

PSAL. CXLI.

2499 Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium & digitos meos ad bellum.



TITVLVS istius psal. est, Psal. David ad Goliam. Quãtum ad sensum literalem, notandum est, ꝙ, vt dicit Aug. in li. de pugna Dauid, & Goliæ, ꝙ Dauid accepit pugnam cõtra Goliam gigantẽ, non à seipso, sed ex instinctu spiritussãcti, & reuelatione, quia dñs volebat per pugnam, & victoriam ipsius Dauid, ipsos Philistæos debellare, pp qđ ipse Dauid de victoria certificatus à Deo dixit ipsi Goliæ, 1. Reg. 17. Tu venis ad me cũ hasta, gladio, & clypeo, ego aũt venio ad te in noĩe dñi exercituũ Dei Israel, & dabit te Dñs in manu mea, & auferã caput tuum hodie à te, & dabo cadauera castrorum Philistiim volatilib. cęli, & bestiis terræ, vt sciat oĩs terra, quia est dñs Deus Israel. Quæ omnia dixit Dauid de victoria habenda certificatus à Deo. Et secundum ꝙ hic ait Hier. qñ Dauid erat in cãpo contra Goliã pugnaturus, fecit istũ psal. Ex quib. apparet primò, ꝙ iste est primus ps. quẽ fecit. Ante n. non legimus ipsum aliquem psalm. fecisse. Secundò apparet sensus tituli, qui est psalmus Dauid ad Goliam, i. istũ psal. fecit Dauid, qñ accessit ad Goliam pugnaturus cum eo Necnon & apparet materia ps. Et secundũ hoc ps. iste diuiditur in partes duas, quia Dauid primò diuinũ auxilium sibi assistere confitetur, scđò se laudare ex hoc Deum pollicetur. &c. dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum, sciendũ ꝙ ps. iste fundatur in historia belli, quod gessit Dauid contra Goliam, non quidem agens de historia sed de significato historiæ, cuius rei historia hæc est. Nam, vt habetur 1. Reg. 17. Dũ Philistæi dimicarẽt aduersus populum Dei, egressus est de castris Philistinorum quidam gigas noĩe Golias, q improperans populo Israel dicebat, Eligite ex vobis uirum vnum, qui mecum ineat singulare certamẽ, & si vicerit me, erimus vobis serui, si aũt ego vicero eũ, vos seruietis nobis. Quod cum audisset rex Saul, & viri Israel, timuerunt valde. Tunc Dauid pascens gregem patris sui, missus est à patre portare panes, & alia necessaria fratribus suis, qui erant in castris cum Saul in exercitu. Quo cũ venisset Dauid, audiuit Philistæum præfata dicentem, & circunstantibus dixit, quid dabitur viro qui percusserit hunc Philistæum? Et adductus est ad Saulem, dixit que regi, ego seruus tuus pugnabo cõtra Philistęũ hunc. Cui cũ dixisset Saul, Hoc non potes facere, quia tu puer es, ipse autem vir bellator, & fortis, ait Dauid, ego seruus tuus, leonem, & vrsum interfeci, & dñs qui eripuit me de ore Leonis, & vrsi, ipse liberabit me de manu Philistęi huius. Tunc dixit ei Saul, Vade ergo, & dñs sit tecum, & tradidit ei arma sua, vt se illis armaret, quæ quia nimis grauia erãt, deposuit illa Dauid. Et accepit quinque lapides de torrẽte quos posuit in perã pastoralem, & accepit fundam in manu sua, & sic armatus accessit cõtra Philistęum, quẽ cum vidisset Philistęus, cõtempsit eum. Cumque veniret cõtra Dauid, festinans Dauid, misit manum suã in peram, & tulit vnũ lapidem, quẽ funda iecit, & percussit Philistęũ in frõte, qui percussus cecidit, eumqꝫ cecidisset, Dauid currens, stetit super eum, & accipiens gladiũ eius, abscidit caput eius. Et sic Dauid contra Philistæum victor extitit. Iste ergo ps. agit de significato huius historiæ. Vbi sciendum, ꝙ per Dauid totus Chrs intelligitur, s. quoad caput, & corpus. Per Goliã autem diabolus cum suis membris intelligitur. Nam Golias interpretatur transmigrãs, vel robustus eorum, & significat diabolum, qui inter omnes creaturas robustior, & excellentior à Deo fuit creatus, tamen propter suam superbiam transmigrauit de

Dauid bellũ cũ Golia.

cœlo ad infernum. Arma autem Saulis regis, sunt sacramenta, & cerimoniæ legis antiquæ, vt puta, circuncisio, & alia præcepta, & sacrificia legis antiquę, quę grauis ponderis erant, intantum vt diceret Petrus Act. 15. Quid tentatis Deũ imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque patres vestri, neque nos portare potuimus? Venit ergo tempus gratiæ, in quo Christus caput, & corpus contra diabolum volẽs pugnare, ista arma deposuit, quia circuncisionem, & alia sacramenta legis antiquæ terminauit. Tulit autem quinque lapides de torrente, vt cũ illis diabolũ occideret Quid .n. est torrẽs, siue fluuius, nisi mortale seculũ? Labitur .n. & præterfluit, quicquid venit in mundum. Erant igitur in flumine isto, tanquam in populo primo lapides quinque, s. quinq; libri Moysis Hos ergo quinque lapides tulit Xp̃s de flumine, quia illic inutiles erant, quia lex iustificare non poterat. Quid ergo fecit Xp̃s, vt lex ipsa vtilis esset? Accepit gratiam, quia lex sine gratia impleri nõ potest, quia plenitudo legis est charitas, q̃ est ex Spiritu sancto. Hos lapides misit i peram pastoralem, qua lac mungere solebat. Et sic pera pastoralis est pera lactis, quia legi commiscuit gratiam, quia legem, quæ erat rigoris, reduxit ad gratiam oñdẽs, qũo lex sp̃ualiter erat intelligenda. Et sic armatus totus Christus ꝓcessit contra superbum Goliam, s. diabolum. Quem corpore suo percussit in fronte, quia ex eo loco sui corporis diabolus occidit. i. in illis membris, vbi signũ crucis nõ habuit. Quo percusso, accepit gladiũ eius, quo caput illius amputauit, q. qñ magni Xp̃o credunt, quos diabolus in manibus hẽbat, & cũ quib. aliorum aĩas trucidabat, contra eum loquuntur, & prædicant, tunc caput ipsius suo proprio gladio abscindit. Sicut ergo Dauid paruus superbũ Goliã de se p̃sumentẽ superauit, ita Christus diabolũ occidit, i. humilitas superbiam, Deus. n. humilis factus est, vt diaboli superbiam sternat, & vt superbi, qui humiles sanctos dedignantur sequi, hunc saltem velint imitari. De hac igitur victoria agit iste ps. sensu prophetico, & sic est sensus tituli, ps.

E Dauid ad Goliam, i. iste ps. Dauid prophetæ, qui hic loquitur in totius Xp̃i ꝑsona, est ps. habitus ad Goliã. i. cõtra Goliã figuralẽ, quia hic agitur de mystica Dauid i. Xp̃i victoria. Agens Dauid gratias de sua victoria, hic precatur, vt ẽt ille veniat, qui fideles liberet, & diabolũ vincat. Ex quib. satis patere potest, ꝙ iste ps valet illis, qui contra hostes, tam corporales, q̃ sp̃uales hñt pugnare. Intẽtionem mouet ad gratiarum actionem ꝓ victoria, qua Christus in se, & in suis mẽbris diabolum vicit, & superauit. Istis visis, accedo ad ps. diuisionẽ. Qui ps diuiditur in partes duas, quia ps primò ostendit de diabolo Christi victoriam, secundò ex hoc surgit ad gratiarum actionem debitã, ibi, *Deus cãticum*. Prima in duas, quia primò Christi victoriam prophetizando narrat, scd'ò Christi incarnationẽ deprecando postulat, ibi, *Domine, inclina cœlos*. Prima in duas, quia primò oñdit Christi triumphalem victoriã, scd'ò nostrã generalẽ miseriam, ibi, *Domine, quid est homo?* Quantum ad primum, sciẽdũ, ꝙ Christus ad bellum contra diabolũ tripliciter processit armatus, secũdũ

G ꝙ prima pars in tres diuiditur partes, s. primò armis sapiẽtiæ, scd'ò armis misẽricordiæ, ibi, *Misericordia mea*, tertiò armis iustitiæ, ibi, *Protector meus*. Quantũ ad primum sciendũ, ꝙ benedicere Deũ idem est, ꝙ ad eius honorem benefacere, & sic secundum voluntatem eius rectè viuere, vide ver. 378. Dicit ergo, *Benedictus dominus Deus meus*, i. illud eius gratias ago, & sic secundum voluntatẽ eius viuo, vt suam laudem, non meam quæram. Sequitur, *Qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum*. Hic vẽ

H repetitio eiusdem sententiæ ad maiorẽ suæ intentionis expressionem, qm̃ quantum ad præsens spectat, idem sunt digiti quod manus, & idem bellum, qđ prælium. Et sic idem est docere manus ad prẽliũ, & digitos ad bellum. Vnde & Augu st. hic ait, Repetitio eiusdem sentẽtiæ est, quia qđ est manus ad prælium, hoc est digitus ad bellum. Digitis. n operatur manus. Non itaque absurde accipitur digitos pro manibus positos, sed tamen in digitis cognoscimus diuisionem operis,

Bellum cõtra diabolũ manibus, & digitis.

aperis, in manibus aũt, radicẽ vnitatis. Vbi sciendum, ꝙ contra diabolum diuersis bellis præliamur, & in omnibus contra ipsum bellamus & digitis, & manib. vt puta, habemus bellũ aduersus ipsum diabolum, habemus bellum intrinsecũ inter carnem, & spiritum De bello diaboli dicit Apostolus, Est nobis colluctatio aduersus principes, & ptãtes mundi tenebrarũ harũ. Quid.n hic sint tenebrę ostendit Aug dicens, Hæ tenebræ non sunt natura, sed voluntate. Nam aĩa per seipsã nõ lucet, dicente Deo, Qm apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen, non in lumine nostro, sed in lumine tuo. Nam & oculi nostri lumina vocantur, & tñ lux extrinsecus si desit, ẽt sani, & patentes in tenebris remanebũt. Habemus ergo bellum aduersus rectores tenebrarum harum, i. aduersus rectores infidelium, & peccatorum, qui sunt diabolus, & angeli eius. [illegible] pugnamus digitis, & manu. Digiti sunt distincta dona spiritussancti, quibus diabolum superamus Quæ distinguit Apostolus 1. Cor. 12. dicens, Alii per spiritum datur sermo scientiæ, alii sermo sapientiæ, alii fides, alii operatio virtutum, &c. Istis. n. digitis Apostoli pugnauerunt cõtra diabolum, & gentilẽ populum ei subditum ab eius ptate eripuerunt Sed manus horum digitorum est charitatis vnitas. Vnde ibidem subdit Apostolus, Hæc aũt oĩa operatur vnus, atque idem spiritus. Sic ergo docet man⁹ nostras ad prælium, dando charitatis vnitatem. Docet digitos ad bellum, dado virtutum, & donorum diuersitatem Et nota, ꝙ suo exẽplo ad istud bellum exercendum nos docuit Christus. Christus. n. bellando cũ diabolo, assumpsit tria, quæ nos similiter bellando, debemus habere. Habuit enim. Christus audaciam ad aggrediendum, sapientiam ad protegendum, constantiam ad congrediendum. Primò habuit audaciam. Vnde cum non per aduersariũ appellatus esset ad bellum, p̃p nos primus campũ belli intrauit, more audacis principis, qui, cum suos milites videt in campo, se continere non potest Sic enim de audace principe Alexandro legimus, ꝙ cum rogatus fuisset à commilitonibus

Ephes. 9.

Psal. 35.

Bellum Christi contra diabolũ.

A suis, ne bellum intraret, eo quòd debilis videbatur, annuit quidem primò. Illis aũt iam bellantibus, & quasi ab hostib. superatis, solumq; ne fuga cogitãtibus, se rex Alexander amore suorum continere non potuit, & ingressus est bellum, tãtamq; tunc audaciam suis [illegible] contulit, vt hostes, qui primò superabãt, statim bellando superarentur. Sic & pro nobis Christus bellum est ingressus, qñ ductus est in desertum à spiritu, s. suo, vt tẽtaretur à diabolo. Vnde dr̃ Zach. 10. Posuit eũm (scilicet Deus pater) quasi equũ

B gloriæ suæ in bello Equus aũt gloriosus dr̃, qui audaciam habet ad bellũ de quo Iob 38. dr̃, ꝙ odoratur bellum procul. Sic & nos exemplo regis nostri præuenire debemus diabolum ad bellum. Bellamus aũt contra eum per actus virtutum, quibus eum præuenire debemus, vt ieiunare, ẽt non tẽtari vitio gulæ, nos humiliare, ẽt non tentari superbia, & sic de cæteris actibus virtutum Secundò habuit sapientiam ad protegendum. Quam sapienter. n. cum ipso bellauit, semper per sacram scripturam diaboli iacula repellẽ

C do, apparet Matt. 4. In quo nos ẽt docuit in nostris bellis, & tentationibus exẽpla sanctarũ scripturarum meditari, vt puta, si aduersitates incurras, cõsidera patiẽtiã Iob, si carnis lasciuia occurrat, considera castitatem Ioseph, si mundi superbia, cõsidera humilitatẽ Mariæ, & huiusmodi. Per talium. n. exempla, nos contra diabolum docet bellare. Et hoc est, quod præsens dicit textus, *Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, &c.* Vbi nota, ꝙ Dauid realiter bellauit contra Goliam digitis, & manu Di

D gitis bellauit quibus lapis in funda ponitur, & proiicitur: manibus bellauit, quibus gladio. Goliæ eius caput amputauit. Et sic digitis, quibus funda trahitur, bellatur à remotis, sed manibus, quibus gladius educitur, bellatur de propè. Sic & diabolus quandoque nos impugnat digitis, quando, scilicet à remotis sub colore virtutum de vitiis tẽtat. Et tunc oportet etiam nos bellare digitis, i. distinctè considerare astutias eius. Quandoque nos impugnat manu, idest, de propè: quando scilicet apertè de vitiis tentat. Et tũc

Matt. 4.

oportet nos manu bellare, & gladio eius caput abscindere, s. principio tentationis contradicere. Quia tẽtatio cui statim nõ resistitur, fortificatur. Et tunc erimus docti ad bellum. Nam vt dr Prouer. 24 Vir doctus, validus, & robustus, quia cum dispositione initur bellũ. Tertio Christus habuit constantiam, quia fortiter vsque ad finem sustinuit bellum, quia quousq; reliquit eũ diabolus, & ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei, Matt. 4. Quid .n. prodest militi audacter ingredi bellũ, nisi constanter in bello pduret? Ideo de ipso rõne suæ constantiæ dr Eccl. 46. Fortis in bello Iesus Naue, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus aũt in salutem electorum Dei. Nos igiẽ exemplo regis nostri, audaces effecti ad bellum edocti, constantia muniti, secure contra diabolum bellum ingrediamur, securi de victoria Ad qđ nos hortaẽ Petrus Rab. super illo verbo Matth 4. Ductus est Jesus in desertum &c. dicens, Diabolus semper primordia bona pulsat, tẽtat rudimenta virtutum sancta, in ipso suo ortu festinat extinguere, sciens ꝙ ea fundata debellare non possit. Hoc non ignorans Christus, diabolo se patienter indulsit, vt & suo laqueo teneretur & caperetur, vnde capere se putabat. Sic quoque à Christo vict⁹, cederet Christianis, Sic ergo & nos Christi exemplo muniti, bella indicamus peccatis, cõflictus vitiis nunciemus, securi de victoria, qa nec arma cęlestia hostes poterunt superare terreni, nec diuino militi aduersa contraire poterunt mundana, nec in præcinctu fidei constituros pręuenire poterit inimica subreptio. Sic. n. inimicis bellando superatis, cum ps. Deo dicere poterimus, *Psal. 17.* Præcinxisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me subtus me. De bello autem, quod est inter carnem, & spiritum, nihil ad præsens.

2500 *Misericordia mea, & refugium meum susceptor meus, & liberator meus.*

HIc ostendit quòd Deus pugnauit cõtra diabolũ armis misericordię, quia sola misericordia contra diabolum Christus pro nobis bellum assumpsit. Quantum aũt ad sensum literalẽ Dauid, multa Dei beneficia sibi exhibita, hic in paucis verbis ostendit gl. d. Quia prolixũ est multas causas plenè explicare, breuiter hic Dauid singulas singulis verbis tãgit. Misericordia. n. eius fuit, qñ vltimus fratrum in regem fuit inũctus, refugiũ fuit ei, qñ contra Goliam consilium dedit ei, vt funda, & petra deiiceret, eum, cũ quo non poterat armis pugnare, susceptor eius fuit, qñ fecit eum generum regis, liberator eius fuit, qñ ipsum à persecutione regis Saulis liberauit, protector eius fuit, qñ Dauid in spelunca ius in Saulẽ accepit. Vel hic vult ostendere ps. qũo in bello vitiorum nos Deus iuuat, & docet. Primò n nos iuuat, peccata dimittẽdo, quod notat ps. d. *Misericordia mea*, qa sola misericordia, non aliqua nostra iustitia, peccata relaxat. Vnde Gre dicit. Quia ad abolẽdam culpam quali et humanæ actionis virtus infirma est, nisi hãc misericordia parcentis foueat, & non iustitia rectè iudicatis puniat. Ideo rectè per Ps. dr, Melior est mĩa tua sup vitã. Quia quãtumlibet quis videatur innocẽs, apud tñ districtũ iudicem, nostra nos vita non liberat, si ei reatus sui debitum, misericordię benignitas non relaxat. Et hoc notãs ps ait, *Misericordia mea*. Vnde ad videndũ qualiter per misericordiã peccata nobis laxantur, notandũ ꝙ, vt dixit Isidor. 15. Etymol. Apud veteres ante templa fontes erant, in quibus ingressuri templum, ante ingressum lauabantur. Sic & cõformiter Salomon fecit mare æneũ ante ingressum tẽpli, in quo sacerdotes ad ministrandum templum ingressuri lauabantur, vt hr 3. Reg. 7. Et per ista figuratur, ꝙ antequã quis templum cęleste ingrediatur, oportet ipsum in fonte misericordiæ à peccatis lauari. Et ad hoc habemus fontem aptum fluentẽ de latere saluatoris, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine, suo. Apoc. 1. Vñ Greg. exponens illud, qđ scribit Zac. 13. In die illa erit fons patẽs, domui Dauid in ablutionẽ, &c. dicit, Fons, occultus est vnigenitus Dei patris, fons vero patens est idẽ incarnatus vnigenitus, cuius apertus est nobis fons miæ. Redemptor. n. noster, vt nos lauaret a culpa, nobis est factus

Sola misericordia peccata dimittit. Grego. 8. mor. cap. 21. Psal. 62.

Misericordia fons est Christ⁹.

factus fons misericordiæ. In hoc fonte misericordiæ lota fuit Magdalena. In hoc fonte latuit Petrus, q̄d negauerat. In hoc fonte in fine latuit latro mala, q̄ fecerat in vita. Cur igitur pigri sumus? cur torpentes? cur ociosi remanemus, q in hoc misericordiæ fonte tot se iā gratis cognouimus humiliasse? Quærere.n. misericordiæ fontem deberemus, etiā si clausus esset, & occultus, quanto magis, quia patens oībus est factus? Hunc bene quęsierat pro ablutione peccatorum ps. cum dicebat; Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatē meam. Quod consecutus nunc ait, *Misericordia mea*. Seqtur. *Et refugium meum*. Vbi scd'ò nos adiuuat ad mala detestāda, quod per refugium designatur. Vide uers. 438. 439. Sequitur, *Susceptor meus*, Vbi tertiò nos iuuat in carne suscepta, nobis præbendo uirtutum exempla: q d .n. est Deo dicere, Susceptor meus, nisi humanitatem meam assumpsisti, in qua exempla vitæ dedisti? Suscipere.n significat Christi incarnationem, vide versic. 23. 1571. Sequitur *Et liberator meus*. Vbi quarto nos adiuuat, à dæmonibus, & vitiis liberando. Qualiter autem nos Xp̄s liberat, vide vers. 366. 498. r r to.

Psal. 50.

501 *Protector meus, & in ipso speraui, qui subdis populum meum sub me.*

OStendit hic, q Deus pugnat contra diabolum armis iustitiæ. Quantum ad literam, verba sunt Dauid, d. *Protector meus, & in ipso speraui*. Hoc est in omnib. laborib meis, in oīb pręliis meis, in oīb. difficultatibus meis, vt puta, q̄n pugnauit cum leone, & ipsum interfecit, quando pugnauit cum vrso, & ipsum superauit. Quod totū attribuit adiutorio Dei, qui non deserit sperantes in se, psal. Sperate in eo omnis congregatio populi, &c. Quantum aūt ad sensum propheticum, ondit q diabolum superauit per iustitiam. Vbi notandum, q tego, gis, secundum grammaticos habet duo significata. Nam tegere qndoque idem est, q operire, vel occultare quandoque verò idem est quod defendere. Et componitur cum pro, & fit protego, gis, quod est

A valde operire, vel occultare, & valde defendere. In Christo autem erat duplex natura, s. verbi, & humanitatis. Iuxta igitur primum significatum verbum protegebatur, i. velabatur à carne, sicut hamus operitur, & velatur esca. Secundū secūdū significatum caro protegebatur à verbo, i. defendebatur, & ipse hō Xp̄s, ne peccare posset. quod habebat ab vnitate cum verbo. Vide ergo iustitiā Dei ī debellando diabolum, potestatē suæ diuinitatis velauit, & protexit sub humanitate Xp̄i. Vnde diabolus videns huma-

B nitatem Christi, credidit illum aliis fore similem, verbum intus, quod protegebatur, ignorans. Et appetiit humanitatē Christi, Christum ducens ad mortem, sed hamo humanæ naturę velamine ꝓtecto fuit captus, quia manū in innocentē, & contra dominum suum misit, idcò iustè perdidit alios, quos iustè captiuos tenebat. Est ergo sensus vers. iste, vt hō occultans verbum dicat, *Protector meus*, me defendens, ne peccare ualeam, s. ipsum verbū est protector meus. *Et in ipso speraui*. s. quod operiebā. Et quia diabo-

C lus iniustè inuasit quod apparebat exterius, iō iustè amisso dominio mūdi, mihi mundus factus est subditus, s. populus gentilis, qui per fidem se Christo subiecit. Iō d. *Qui subdis populum meum sub me*. Istum modum bellandi Christi cum diabolo, ondit Grego. super illo ver. Iob 40. Quasi hō capiet eum, d. Quis nesciat q in hamo esca ostenditur, aculeus occultatur? Esca.n. prouocat, vt aculeus pūgat. Dn̄s itaq; noster ad humani gn̄is redemptionem veniens, velut quendam de se in necem diaboli hamum fecit. Assumpsit.n. corpus, vt in eo diabolus, qua-

D si escam suam mortem carnis appeteret. Quam mortem dum in illo iniustè appetiit, nos, quo quasi iuste tenebat, amasit. In hamo ergo eius incarnationis captus est, quia dū in illo appetiit escam corporis, transfixus est aculeo diuinitatis. Ibi q ppe ierat humanitas, q̄ ad se deuoratorem duceret, ibi diuinitas, q̄ perforaret. Ibi apta infirmitas, q̄ prouocaret, ibi occulta virtus, q̄ raptoris faucem deuoraret. In hamo ergo captus est diabolus, q a inde interiit, vn̄ deuorauit. Et

Christus iustitia diabolū vicit.

Greg. 33. mo. c. 10. Hamo captus fuit diabolus. Esca sua carnis Christus diabolū cepit.

quidem diabolus filium Dei incarnatũ noncrat, sed redemptionis nostræ ordinem nesciebat. Sciebat.n. ꝙ pro redemptione nostra filius Dei incarnatus fuerat, sed omnino, ꝙ redemptor noster illum moriendo, transfigeret, nesciebat.

8501 *Domine, quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum.*

HIc ostendit ps. nostram generalem miseriã. Et duo de hoĩe oñdit, primo ex dono Dei ostendit quantæ homo sit dignitatis, scdò ex parte sui, quantæ sit vanitatis, ibi, Homo vanitati. Quantum ad primum, notandum, ꝙ quantũ ad sensum literalem, ex illa victoria, quã Dauid habuit contra Goliam, Dauid se vidit magnificatum, intantum, vt supra regem esset honoratus, intantum, vt cũ rex Saul reuerteretur, habita victoria, venerint mulieres obuiam sibi cantantes, atque dicentes, percussit Saul mille, & Dauid decem millia, vt habetur 1 Reg. 18. Hanc itaque exultationem Dauid nõ sibiipsi attribuit, sed Deo, qui sibi ante bellum apparuit, & modum bellandi cõtra Philisthæũ ipsum docuit. Et poc est quod de seipso Deo dicit, *Domine, quid est homo?* q.d quantum ergo hõ sum exaltatus? quia multum. Et vnde hoc? Certè non viribus meis, sed quia tu innotuisti ei, s. me docendo bellare. Et eandem sententiam aliis verbis repetit, d. *Aut filius hominis.* De seipso loquitur, q̃ magnus est effectus. Et hoc totum non à meipso sed à te, quia tu reputas eũ, i. fecisti dono tuo cũ esse tantæ reputationis. Quãtum verò ad sensum propheticum, notandum, ꝙ à noto, as, deriuatur noteo, notes, notui, i. notũ esse, vel fieri notum, vnde notesco inchoatiuum. Et componitur cum in, & dicitur innoteo, tes, vel innotesco, quod est intus notum esse, vel fieri. Et sic Deus innotescit hoĩ, qñ p aliquem suum effectum hoĩ fit notus. Et hoc contingit multipliciter, s. per rerũ creationem. Vnde ad Ro. 11. Inuisibilia Dei à creatura mũdi per ea, q̃ facta sũt, intellecta conspiciuntur. Quandoq; innotescit per rerum insolitam operationem, & sic innotuit Moysi, quãdo vidit, ꝙ rubus ardebat, & non comburebatur. Exo. 3. Quandoq; innotescit per internã inspirationẽ, sicut ps. 84. Audiam quid loquatur in me dñs Deus &c. Ioan. 14. Si quis diligit me, diligeĩ à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Qñq; verò per nostræ humanitatis assumptionem. Vnde Io. 1. Verbum caro factum est, &c & vidimus gloriam eius. Sed in futuro beatis innotescet per facialem visionem, quando videbimus eum facie ad faciem, sicuti est. Ad propositum ergo hic loquitur de innotescere, vel manifestari, quo Deus homini innotuit per assumptam humanitatem. Ex quo homo ad summam dignitatem est eleuatus, & apud Deum summè magnificat⁹. Et hoc est, quod hic ait, ps. *Quid est homo*: i. quantus est hõ, qui magn⁹ effectus? ex hoc, *quia innotuisti ei*, i. te ipsum ei in assumpta humanitate manifestasti. Et eandem sententiã aliis verbis repetit, d. *Aut filius hominis quantus est?* certè valde magnus ex hoc, *quia tu reputas eum.* Alia litera habet, *quia tu æstimas eum*, i. ꝙ hõ est tantus, à te hẽt, quia sic æstimas eum tanti esse valoris, tanti pretii, vt filium tuum pro ipso te dimendo dares. Et ad hunc sensum hic loquitur Augustin. d *Domine, quid est homo*, &c. Hoc eũ, Totum quod est hõ, est, quia innotuisti ei, & reputas, vel æstimas eũ, qa eũ tãti facis. Aestimatio.n est quãti pretii sit quidque. Quanti æstimauit hominem Deus, qui pro eo vnici filii sanguinem dedit? Quid est ergo *filius hominis, quia æstimas eum*? quoniam tanti eum æstimas, pretiosum quendam ipsum esse ostendens. Non enim sic Deus æstimat hominem, quomodo homo æstimat hominem, quando inuenit seruum venalem, carius emit equum, quàm hominem. Ille verò quanti te æstimet, uide, quia filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non, & cum illo omnia nobis donauit? Vel aliter. Vt per hoc psalm. uelit ostendere dignitatem hominis, quam in creatione accepit, & virtutes quib. postmodum illustratur à Deo, secundum quod dicitur Iob cap. 7. Quid est homo, quia magnificas eũ, & apponis erga eum

eũ cor tuũ, visitas eum diluculo? Quod exponens Gregor. satis conformiter ad propositum d. Hominem Deus magnificat, quia largitate rationis ditat, infusione gratiæ visitat. Honore collatæ virtutis exaltat. Cumq; per semetipsum nihil sit, esse tamen eum cognitionis suæ participem, benignitatis munere concedit. Erga eundẽ magnificatũ Deus cor suũ apponit, quia post dona iudicium exercet, merita subtiliter pensat, vitæ pondera vehementer examinat. Et tanto ab eo pœnas districtius exigit, quanto hunc impenso munere largius præuenit. Visitat eum diluculo. Diluculum dicitur, cũ iam nocturna tempora in claritatem lucis mutantur. Nos itaque noctis tenebris premimur, cum perpetratione iniq. tatis obscurantur. Sed nox in lucẽ vertitur, cũ corda nostra iustitiæ fulgor illuminat, q̃ cæcitas culpæ deprimebat, &c. Consimiliter & modo dicit ps. *Domine, quid est homo, quia innotuisti ei?* quia, s. per rationem eum fecisti participem tuę cognitionis, aut supple *quid est filius hominis, quia visitas eum?* quia, s. pulsis culpæ tenebris, lumine tuæ gratiæ perlustras?

Grego 3. mo c. 20.

C Et hoc idem dicebat ps. 8. Quid est hõ, quia memor es eius? aut filius hominis, quia magnificas eum? Notandum moraliter, q hic ps. considerans naturam hominis admiratiuè quærit de ipso d. *Domine, quid est homo?* Cui quæstioni respõdetur multipliciter. Primò, q hõ est fragilis naturę. Gen. 6. Non permanebit spiritus meus in hoĩe, quia caro est, & Iob 14. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, &c. Secundò q hõ est breuis vitæ. Iacob 4. Quid est vita nostra nisi vapor ad modicum comparens, psal. 36. Quemadmodum olera herbarum, citò decident. Tertiò q hõ est putridus in terna corruptione, Iob 25. Hõ putredo, & filius hominis vermis. Quartò q hõ est fœtidus peccati horrore. Io. 11. Iam fœtet quatriduanus in monumento, id est, per omnes quatuor t. pis partes, quibus annus diuiditur. Quintò q hõ est debilis ad resurgendum, ps. 77. Recordatus est, quia caro sum, spiritus vadens, & nõ redeens, s. per se cadens in peccatum, sed per se non valens à peccato surgere. Sextò

Quid est homo respõdetur tripliciter

A q est vanus in operatione, vanior in sermone, vanissimus in cogitatione. ps. 38. Vniuersa vanitas oĩs homo viuens. Septimò q est seruus peccati subiugatione. Hier. 13. Seruietis diis alienis, qui non dabũt vobis requiem. Io. 8. Omnis, qui facit peccatũ, seruus est peccati. [illegible] q̃ oĩa homo brutis animalibus comparatur. ps. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumẽtis insipientibus, & similis factus est illis.

B *Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra prætereunt.* 2508

OStendit hic quantæ vanitatis sit homo ex parte sua. Quantum ad sensũ literalẽ, Dauid cognoscit victoriam de Golia habitam, non habuisse virib. suis, sed Dei virtute, quia se suis virib. nihil posse fatetur, d. *Homo vanitati similis factus est*, &c. de seipso loquens. Quantum verò ad sensum propheticum, ut ps. declaret maiorem misericordiã fuisse Dei, quia innotuit homini per incarnationẽ verbi, ps. ostendit quantæ vanitatis ante erat homo, ne quis de seipso præsumat, sed solum de domini misericordia, quia homo de se vanitati similis factus est, &c. Quid autem sit vanitas, & quòd multipliciter homo dicitur vanitas: unde versicul. 639. Vnde psalm. 38. Verum tamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens. Vel aliter, homo in sua creatione fuit veritati similis, sed peccando factus est similis vanitati. Quod sic hic deducit Augustinus: dicens, *Homo vanitati similis factus est*. Cui vanitati? Temporalibus præterfluentibus. Vanitas enim ista dicitur in comparatione cuiusdam semper manentis, & nũquam deficientis veritatis. Omnia enim ista terrena volatica sunt & transitoria, si comparentur primæ veritati, quæ semper stabilis est. Totum hoc, quod transit, vanitas dicitur. Euanescit enim per tempus, tanquã in auras fumus. Et quid dicã amplius, quàm Iacobus Apostolus dicit? volens homines superbos ad humilitatem redigere, dicens, Vita nostra est vapor ad modicũ comparens. Homo enim peccãdo, vanitati similis factus est.

Homo vanitati similis.

D

Nam

Nã qñ primò conditus est hõ, veritati similis factus est, sed quia peccando digna recepit, vanitatis similis factus est, quia transit, labitur, nõ manet, stabilitate caret, vt vmbra. Propter quod subdit. *Dies eius sicut umbra praetereunt.* Attẽdat hõ sibi in diebus vmbræ suæ, vt faciat aliud dignum desideratæ lucis suę. Et, si in noctis vmbra est, quærat diem. Dies enim huius temporis, huius vanitatis, dies est tribulationis. Siue.n. aliqua molestia pugnamur. Siue prosperitate aliqua mundus arrideat nobis: totum tñ timendum est, totum gemendum est, qa tentatio est vita hominis super terram. Ergo qnamdiu in vmbra es, non in luce, operare manibus tuis, inquire dominum, antequam veniat dies ille, q te lætificet, ne veniat dies, qui te mœstificet. Dies ergo hominis, sicut vmbra p̃tereunt, quia nunquam homo in eodẽ statu permanet, sed semper ut vmbra, quam sol causat, mouetur, & transit, donec ad occasum perueniat. Propter qđ dicitur Iob 14. de homine, quod fugit, velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet. Quod ad propositum declarans Greg. dicit, Cum sol cursum suũ indesinenter peragat, & nunquam se in stabilitate figat, cur cursus vitæ hominis, vmbræ potius, quàm soli comparetur, nisi quia amisso amore conditoris, calorẽ cordis perdidit, & in solo iniquitatis suæ frigore remansit? Quia iuxta veritatis vocem, abundauit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui igitur in amorem Dei calorem cordis non habet, nec tamen vitam quam diligit tenet, sed velut vmbra fugit, & nunquã in eodẽ statu permanet, quia de infantia ad pueritiam, de pueritia ad adolescẽtiam, de adolescentia ad iuuentutem, de iuuentute ad senectutem, de senectute verò transit ad mortem. Et in cursu vitæ præsentis ipsis suis incrementis ad detrimenta impellitur. Et inde semper deficit, vnde se proficere in spatium vitæ credidit. Fixũ etenim statum hic habere non possumus, vbi transituri venimus: quoniam homo vanitati similis factus est, dies eius, sicut vmbra prætereunt.

Iob 7.

Vmbra dicitur uita nostra

Gregor. 11. mor. c.27.

Mat. 13.

E

F

G

H

Domine, inclina cęlos tuos, & descende, tange montes, & fumigabunt. 2503

HIc Ps. cognito, ꝙ per suam incarnationem, qua homini Deus innotuit, sic hominem magnificat, ipsam incarnationem postulat, insimul ostendẽs, quãtæ ipsa incarnatio sit nobis vtilitatis. Vñ hic ostendit, ꝙ ipsa incarnatio Xpi, primò superbos humiliat, secundò peccatores cõturbat, ibi, *Fulgura*: tertiò ꝙ patientes fortificat, ibi, *Emitte*. Quantum ergo ad primũ, quãtũ ad sensũ literalẽ, Dauid videns se in bello contra gigãtẽ positum, diuinum postulat adiutorium, d. *Domine inclina cęlos, & descende.* Nõ quidem petit cęlos inclinari per loci mutationem, sed per pietatis condescensionẽ. Sicut Deo dicimus, inclina aurem tuã, i. per tuam pietatem nos exaudi: *Tange montes, & fumigabunt.* Per montes intelligit ipsum superbum Goliam cum cęteris superbis Philistæis. Et est sensus: *Tange montes*, i. percute istum superbum Goliam, cum aliis Philisthæis, qui post si fumigabunt. i. uirtus eorum ad modũ fumi euanescet. Quantum uerò ad sensum propheticum, sciẽdum, ꝙ Dauid in persona totius militantis ecclesiæ incarnationem Christi postulat, dicens uerbo Dei, *Domine, inclina cœlos, & descende.* Nomine.n. cęlorum sancti angeli intelligũtur, ut ostdit Greg. d. Per cœlos intelligũtur ij, qui in cœlestibus sunt conditi angelici spiritus. Vnde & in oratione dominica dicere uoce ueritatis ĩstruimur, Fiat uolũtas tua sicut in cœlo, & in terra, ut scilicet sicut uoluntas Dei à beatis angelis agitur, ita in nobis etiam ab humana infirmitate seruetur. Isti autẽ cœli per incarnationem Christi fuerũt humiliati, quia ante incarnationem homines angelis erant subiecti: unde & ipsos adorasse leguntur: sed post incarnationem homines angelis pares sunt effecti. Vnde quãdo Ioannes angelum adorare uoluit, angelus prohibuit, dicens, Vide ne feceris: conseruus tuus sum, & fratrum tuorum, &c. Tunc ergo inclinati sunt cęli, i. beati angeli, non quidem in se, sed comparatione, quia homo, qui erat

Cęli dicũtur angeli beati.

Greg. 17. mo c. 15.

Matt. 6.

Apoc. 19

erat inferior, equalis factus est illis. Et hoc est, quod hic dicit, Dñe descende per incarnationem, & sic inclina cœlos, & angelos beatos, vt de superioribus nobis fiant æquales. Et sic hic descendere significat Christi incarnationē. Vnde hic glossa, Hæc iam Psalmista aperit, qđ supra dixit, *innotuisti ei*: quia tūc innotuit Deus homini, qñ incarnatus apparuit, quasi dicat, Talis per se est homo, quia similis vanitati: sed ò tu, dñe, vt reformetur homo inclina cęlos tuos, & descēde ad nos. Inclinati sunt. n. cęli, qñ virtus, & honor supernorum ad hoiem descendit, & forma Dei formā hominis suscepit. Vel aliter, in Christi incarnatione inclinati sūt cœli, qñ filius Dei exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, &c. Vel aliter: per cœlos intellige sanctos Apostolos, & prædicatores, qui tunc inclinari dicuntur, quando scientiam supernorum, quā altè cognouerant, humilibus verbis nobis declarauerunt. Et tūc dominus per fidem descendit ad corda auditorū: Istū intellectum habet hic Aug. dicens, *Domine, inclina cœlos tuos, & descende*. Quid sunt cœli inclinati? Apostoli humiliati. Isti sunt cęli, qui enarrāt gloriam Dei; quorum sonus in oēm terrā exiuit, & in fines orbis terræ verba eorum. Cum ergo isti cęli emitterent voces suas per oēm terrā, & facerent mirabilia, putati sunt descendisse de cęlo ad hoïes. Nam quidam ex gentibus hoc putantes, eis ēt sacrificare voluerunt. Tunc illi videntes sibi deferri indebitum honorē, expauescentes, & detestantes, & eos, qui sic errabant, corrigētes, consciderunt vestimenta sua, & dixerunt. Quid hoc facitis? Et nos hoïes sumus passibiles sicut & vos. Et cœperūt sub iis verbis commendare excellentiam domini nostri Iesu Christi: humiliantes se, commendarēt Deus, quia inclinati erant cœli, vt ascenderet Deus. Vel inclinati sunt prædicatores, non alta, sed humilia prius prædicando, vt paulatim mentes hominum ad cognitionem diuinitatis Christi inducerent. Vnde hunc passum exponens Gregor. ait, Si sancti viri ea nobis prædicare vellent, quæ capiunt, quibus in superna contemplatione inebriātur, & non magis scientiam suam quodam moderamine temperarent, ab hoc angusto intelligentiæ sinu illa superni fontis fluēta quis caperet? Vnde inclinari postulabat Psalmista dicens *Domine inclina cœlos tuos, & descende*. Cū enim inclinantur celi, dominus descendit, quia cum se in prædicatione sua sancti Apostoli & prædicatores contrahunt, diuinitatis notitiam nostris cordibus infundunt. Nequaquam enim ad nos Deus descenderet, si prædicatores eius contēplationis rigore inflexibiles permanerent. Inclinantur ergo cęli, vt descendat dominus, vt scilicet nos in noua fidei luce nascamur. Sequitur, *Tange montes, & fumigabunt*. Hoc est, per verba Christi incarnati, vel suorum prędicatorum, superbi, & elati homines tacti humiliantur. Per montes enim superbi & alti significantur, vide versū 208. Quid autem est fumigare, nisi humiliari? Nam fumus fumigans euanescit, & deficit. Quando enim Deus per verba suorum prædicatorum tangit superbos, ipsi fumum cōtritionis emittunt. Propter quod dicitur Ps. 103. Qui respicit terram, & facit eam tremere, tāngit montes, & fumigant: idest per humiliatem fumum contritionis emittunt, vide ver. 1786.

Phil. 2. — Cœli inclinati dicuntur Apostoli. — Psal. 18. — Act. 4. — Greg. 30. mor. cap. 12. — Fumigare est cōteri et humiliari.

Fulgura coruscationes, & dissipabis eos: emitte sagittas tuas, & conturbabis eos. 2504

Ostendit hic, ꝙ incarnatio Christi peccatores conturbat. Vbi, quantum ad literam, sciendum ꝙ per fulgura coruscantia satis nobis ostenditur virtus diuina, quia fulgur res tamen parua, quod tangit, incendit. Dauid ergo in certamine positus, petit à Deo, ꝙ contra Goliam potestatem suæ virtutis ostendat, & contra cæteros Philisthæos: dicēs, *Fulgura coruscationes*: i dest, nunc ostende tuæ virtutis potestatem: *Emitte sagittas tuas*. Hic per sagittas intelligit lapides fundæ, quæ sicut sagittæ de arcu mittūtur à longè: sic & lapides de funda. Dicit ergo, *Emitte sagittas tuas*: idest, lapides de funda mea emitte in directū contra Goliam. Quos vocat sagittas Dei, quia reuelatione domini illos lapides assumpserat cōtra Goliam pugnaturus. Quos

Quos scilicet lapides si in directum emiseris: conturbabis eos, s. Philisthæos. Quod & sic factum est, quia statim, mortuo Golia, agmina Philisthinorum conturbata sunt, & fugerunt, vt hr 1 Reg. 17. Quantum verò ad sensum propheticum, sciendum quod per fulgura miracula intelliguntur, vt ostendit Greg. dicens, Quid. n. per fulgura, nisi miracula sentire debemus? de quibus per Psalmistam dr, Fulgura multiplicabis, & coturbabis eos. Per ista ergo fulgura, & coruscationes dissipatæ sunt colligationes, & conspirationes gentilium contra Chisti fidem, quia, dum Apostoli Christi fidem prædicarent per orbē, multis coruscādo miraculis, cōspiratio gentium contra fidem Christi dissipata est, & diuisa, quia multi illorum cōspiratione dimisa, ad fidem sunt conuersi. Et hoc est quod ait, *Fulgura coruscationes, & dissipabis eos*. Vnde hoc exponens Augustin. ait, *Fulgura coruscationes*, &c. Quidam conuenientes in vnum, conspirauerunt contra dñm, & aduersus Christum eius, contra quos ait Psalmista, *Fulgura coruscationes tuas, et disperge eos*. Hoc est, crebresce miraculis tuis, & dissipabit conspiratio eorum, quia miraculis territi non audebunt aliquid contra te, & in ipsis miraculis expauescēt, dicētes, Quis est iste, qui tāta potest? Quis iste, qui sic exaltatur? cuius nomen tm valet? Sequitur, *Emitte sagittas tuas, & conturbabis eos*. Quid. n. per sagittas intelligimus, nisi verba Dei, quę cor audientiū transfigunt? vide ver. 2253. Vnde Greg. super illo verbo Iob 41. Non fugabit eum vir sagittarius: ait, Quid. n. sagittas, nisi verba prædicatorum accipimus, quæ cum ex voce bene viuentium diffunduntur, audientium corda transfigunt. Conturbant enim auditores, dū ipsos ad conturbationem, & contritionem peccatorū inducūt. Vnde hic ait Augu. *Emitte sagittas*, &c. id est, emitte præcepta tua. dicta tua feriāt corda eorum. Vulnerentur male sani, vt sanentur bene vulnerati, & dicāt iam in ecclesia, in corpore Christi constituti. Dicat cum ecclesia, Quoniam vulnerata charitate ego sum. Et glossa hic ait, *Emitte sagittas tuas*: id est, verba tua: *& conturbabis eos*, ad pœnitentiam.

Fulgura sunt miracula.
Gre. 27. mor. c. 8.
Sagitta sunt verba Dei.
Gre. 34. mor. c. 5.

A *Emitte manum tuam de alto, & eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum.* 2505

HIc ostendit, quod Christi incarnatio patientes fortificat. Et primò ostendit patientiam iustorum: secundò iniquitatem peruersorum, ibi, *Quorum os*. Quantum ad literam, Dauid in agone certaminis positus, videns fortitudinem gigātis Golię, quod si caderet in pugna, Philisthei erant parati dissipare populum Dei: ne hoc accidat, manū potestatis diuinę pro B suo auxilio implorat dicens, *Emitte manum tuam* (id est potestatē tuam) *de alto*: & eripe me de manu, & ptāte Goliæ. *Et libera me*: s. & populum tuū, *de aquis multis*: i. de manu, & potestate Philisthinorū. Per aquas. n. multas gētium populus intelligitur: cuiusmodi erant Philisthæi: Iuxta illud, quod dr Apoc. 17. Aquæ, quas vidisti, super quas sedet mulier, populi sunt, & gentes. Et hoc idem aliis verbis repetit: dicens, *Et de manu filiorum alienorum*. Erant aūt Philisthæi, filii alieni, quia per culturam idolorum alieni erāt à po C pulo Dei De quibus dr Ps. 53. Qm alieni insurrexerunt aduersum me, &c. Quātum verò ad sensum propheticū, aduertendum quod per manum Dei intelligitur in scriptura filius Dei, quia manu operamur, & oīa per verbum Deus fecit. Vnde Greg. super illo verbo Iob 27. Docebo vos per manum Dei: dicit, Nā sancta ecclesia docens quantum cognoscere expedit, nihil veritatis abscōdit, quia enim manus Dei vocatur filius Dei, omnia quippe per ipsum facta sunt, per manū Dei docere se perhibet eos quos in propria sapientia remanere fatuos videt. Ac D si apertè dicat, Ego ex me aliquid nescio. sed quicquid de veritate sentio, hoc ex cuiusdam veritatis largitate comprehēdo, &c. Quid est ergo Deo dicere, *Emitte manum tuam de alto*: nisi Emitte filium tuum de cœlis ad terram, de sede magnitudinis tuæ ad infirmitatem nostræ carnis? Vnde hic ait glossa, *Emitte manum tuam de alto*: id est Christum de alto, vbi cum patre est, vt induat carnē. Sequitur, *Eripe me, & libera me de aquis multis*. Vbi nota, quod hæc est vox ecclesiæ

Manus Dei est filius Dei.
Gre 18. mor. c. 6.

in

in persecutione positæ infidelium. Nam per aquas persecutio, & aduersitas intelligitur, vide versic. 189. Petit ergo ecclesia, q Christi incarnatio. s. Dei manus emittatur de alto, hoc est, q virtute cœlesti per mundum sic notificetur, quod ecclesia conuersis gentilibus, ab eorum persecutionibus libere tur. Et istum intellectum hic ponit Aug. d Emitte manū tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis, &c. Quid est de aquis multis? hoc est, de populis multis, s. de alienigenis, & infidelibus, siue foris pugnantibus, siue intus insidiantibus. *Erue me*, inquit, *de aquis multis*, in quib. s. me exercebas, ī qui bus me purgare volebas. Vnde quid sint istæ aquæ multæ, declarat cum subdit, *Et de manu filiorum alienorum*. Vel aliter,

Psal.17. per filios alienos intellige Iudæos, à fide Christi alienatos, de quib. dr. Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inueterati sunt, & claudicauerūt à semitis tuis. Quod de Iudæis ibidem exponit glo. vide vers. 246. Quod si sic accipimus, tunc ista sunt verba Christi in passione d. *Emitte manum tuam*, i. potestatem tuam, *et eripe me de aquis*, s. aduersitatis, & passionis, *& de manu filiorum alienorum*, s. Iudæorum. Quod fuit adimpletum per eius resurrectionem.

2506 *Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis.*

Ostendit hic iniquitatem peruersorū. Quantum ad literam, loquitur Dauid de Golia gigāte, qui in persona omnium Philisthinorum iniquè loquebat contra populum Dei. Nam ipse paratus ad singulare certamen aduersus filios Israel clamabat, vt hr 1. Reg. 17. d Eligite ex vobis virum, & descendat ad singulare certamē, & si percusserit me, erimus vobis serui: si autem ego percussero eū, vos seruietis nobis. Et sic iactabat se, d. Ego exprobraui agminibus Israel hodie. De istis ergo Philisthæis, in quorum persona loquebatur Golias, dicit Dauid, *Erue me de manu filiorum alienorum, quorū os locutum est vanitatem*. s. exprobrando populo Dei. *Et dextera eorum dextera iniquitatis*. Per dexteram. n. fortitudo exer-

A citus Philisthinorum intelligitur, quam dicit dexteram iniquitatis, quia ipsi quū uis hērent fortem exercitum, iñ cōtra filios Israel iniustē pugnabant, & agebāt bellum iniustum. Quantū autem ad sensum propheticum, si de populo gentili, à quo in principio persequebatur ecclesia intelligatur, certum est, q contra ecclesiam vanitatem loquebatur, q a præponebatur sanctis fidelibus culturā idolorum, cogentes illos adorare Iouem, adorare venerem, & huiusmodi. Quę omnia verba vana erant, quia super cultu-

B ram idolorum fundabantur, quæ idola vana sunt, & omni stabilitate carent. Et quia tales ad faciendum malum erāt potentes: ideò ait, *Dextera eorum*, id est, potestas, *dextera iniquitatis*. Et de istis dicitur. In quorum manib. iniquitates sūt: dextera eorum repleta est muneribus. *Psal. 25.*
Quod ideò dicit, quia tales iniqui, & potentes, non solum per penas, & tormenta nitebātur sanctos ad idolatriam inducere, sed et blanditiis, multa munera p mittentes De quib. dicit, Dextera eorū repleta est muneribus, quod hic aliis ver

C bis exprimit, d. *Dextera eorum, dextera iniquitatis*. Si autem verba sint Xpi de Iudæis loquentis, tunc etiam clarus est sensus, quia certū est q Iudæi multa vana, & iniqua contra Christum fuerūt locuti: quorum dextera erat dextera iniquitatis. Vbi per dexteram accipe intentionem interiorem, sicut quandoque per sinistram ipsa sensualitas intelligitur, vide versic. 376. Notā q in scriptura dextera multa significat: quandoque humanam bonitatem, quam debemus eligere: *Dextera multa significat.*
Prouer. 4. Vias quæ à dexteris sunt, no

D uit dñs, peruersæ autem sunt, quæ à sinistris sunt. Quandoque ęternam felicitatem, quam debemus desiderare. Sap. 5. Dextera sua reget illos. Marc. vl. Assumptus est in cœlū, & sedet a dexteris Dei. Quandoque carnis propinquitatē, quā debemus amputare. Matth. 5. Si dextera tua scandalizat te, abscinde eam, &c. Quandoque cordis intentionem. Matt. 5. Cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Quandoque mundi prosperitatem, quam debemus contemnere. Prouerbiorum 4.

Non declines ad dexteram, neque ad si- E nistram Declinat ad dexteram, qui prosperis eleuatur: ad sinistram autem, qui aduersis frangitur.

2507 *Deus, canticum nouum cantabo tibi, in psalterio decachordo psallam tibi.*

HIc ex oībus prædictis psa surgit ad gratiarum actionem. Et diuiditur in partes tres, quia primò recognoscit diuinā bonitatem, scd'ò postulat in bono stabilitatē, ibi, *Qui das salutem*: tertiò detestatur vanam malorum prosperitatē: F ibi; *Et erue me*. Quantū ad sensum literę, Dauid præuidens suam victoriam, & de Golia habendam, ipsam Deo attribuit, & pro tanto beneficio gratias se redditurum promittit, d. *Deus, canticum nouum cantabo tibi*, quia pro ista victoria gratias agendo, noua cantica fecit, & quia Dauid psalmos suos canebat, non solū voce humana sed etiam instrumento musico, vt puta cum psalterio, & cithara, iō subdit, *in psalterio decachordo*. i. decē chordarum psallam tibi. Quantum verò ad sensum propheticum, notādum, ꝙ sicut duplex est hō. s. interior, & exterior. s hō nouus, & vetus, sic duplex est canticum gratiæ noui testi, sed canticum vetus est cāticum rigoris legis antiquæ, vide ver. 653. Dicat ergo ecclesia, dicat quilibet fidelis prædicator, *Deus, canticum nouum cantabo tibi*: mysteria nouæ legis ad honorem tuum prædicabo. Sed quia tota lex noua in antiqua figuratur: iō legem antiquam noua non abiicit, sed perficit. Et hoc est, quod de lege antiqua, quę in decem præceptis continetur, subdit, *In psalterio decachordo psallam tibi*, qđ fit, dū ostēditur per legem nouam, antiquam esse impletam. Vnde hic ait Aug. *Canticum nouum*, canticū noui hoīs est canticū nouum, testm̄ nouum est, *Cantabo*, inquit, *tibi canticum nouum*. Sed ne putes gratiā à lege discedere, cum magis per gratiā lex impleatur, iō subdit, *In psalterio decem chordarum psallam tibi*: hoc est in lege decem præceptorum, ibi tibi cantabo canticum nouum, quia plenitudo legis est charitas, qui non habēt charitatem, psalterium portare possūt, psallere nō pñt.

Canticū nouū est lex noua

Psallere n̄ pōt q charitatem non habet.

Quid sit psalterium decem chordarum, vide versic. 8. Quid sit psallere, vide ver. 169. 708. 771. 772. Et nota, ꝙ canticum nouum est canticū regenerationis spūalis, quæ triplici cantico denotatur. Prima est baptismi, quę cantatur cantico Moysi, qui transacto mari rubro, & omnibus submersis Aegyptiis. s. peccatis, per qđ baptismus figuratur, Deo cantauit, dicens, Exo. 15 Cātemus dño gloriosè, &c. Secunda est pęnitentiæ, q̄ cantatur cātico Iudith. s. cātico cōfessionis Nā Iudith interpretatur cōfitens. De qua dr̄ Iudith 16. ꝙ tunc Iudith cantauit canticū hoc dño, d. Cantate dño, &c. Tertia est gloriæ, quæ cantatur cantico Simeonis, qui postquam Iesum in manib. recepit, exclamauit, d. Nunc dimittis, dñe, seruum tuum, &c. Et nota, ꝙ lex noua hēt solum tria cantica. s. quæ quotidie cantantur in ecclesia, s. Canticum gloriosæ Virginis. s. Magnificat, in vesperis. Canticū Simeonis, in cōpletorio, & canticū Zachariæ, i matutinis Et quare hoc? Cōsidera.

Canticū triplex.

Luc. 2.

2508 *Qui das salutem regibus, qui redimisti Dauid seruum tuum, de gladio maligno eripe me.* G

HIc postulat in bono stabilitatē. Pro expositione literali sciendum, quòd quando Dauid pugnauit cum Golia, iā erat per Samuelem inūctus in regem, licet nondum haberet possessionem regni. Saul autē adhuc habebat regni possessionē, licet iā reprobatus esset à Deo. Et in populo Israel duo erant reges, scilicet Dauid, & Saul. Si autem Dauid in certamine cū Golia succubuisset, regnū Israel dissipatū fuisset. Et per cō sequens H victoria Dauid fuit salus regni, & regū, s. Dauid, & Saulis. Cōfidens ergo Dauid de victoria habenda, loquitur Deo de re futura sub verbis temporis præsentis, pp certitudinē reuelationis, d. *Qui das salutem regibus*, s Sauli, & mihi, *Qui redimisti*. i. redimes, & liberabis me Dauid seruū tuum de gladio maligno, i. de gladio Goliæ maligni, te rogo (inquit) sic eripe me, vt mihi reuelasti. Vel aliter p reges in plurali intellige duos reges populi Israel, s. Samuelem, qui regebat in spiri-

1. Re. 16.

spiritualibus, & Saulem, qui regebat in temporalibus. Regentes.n. in spiritualibus & reges vocantur, quia se & alios regere debent, vt dicit Magist. lib. 4. Quantum vero ad sensum propheticum, sciendum, quod per Dauid intelligitur totus Christus, i. tota ecclesia secundum caput, & mẽbra, quam Christus formauit pendens in cruce, quam redemit sãguine suo, vt dr Act. 20. Contra quam à principio sæuiebant reges, & principes mundi: quos tñ Deus per suos prędicatores ad fidem adduxit. Quod futurum præuidens Psal. ait, Tu, dñe, qui iam de facto redemisti Dauid seruum tuum, idest, ecclesiam tibi seruiẽtem, tibi subiectam. Tu et das salutẽ in regibus, idest, dabis: quia quamuis modo impugnent ecclesiã, & persequantur, tu tñ illis dabis salutem per veram pęnitẽtiã. Et hoc rogo dicẽs, *De gladio maligno eripe me.* Quid.n. erat gladius malign⁹, nisi persecutio ecclesię facta per reges, & principes mundi? De quo gladio fuit liberatus Dauid, idest, ecclesia: qñ reges & principes persequẽtes fuerunt facti fideles, & ecclesiæ defensores, vt hodie patet de regibus Romanorum, Frãcorum, Anglorum, &c. Et hunc intellectum ponit Aug d. *Qui das salutem, &c.* Iam fumantibus montibus, s. deficiẽtibus superbis, salus regibus datur ab illo, qui redemit Dauid seruũ suum, s. corpus Christi, corpus ecclesiæ. Sed vnde redemit? Audi qd sequitur, *De gladio maligno eripe me.* Ait *de gladio maligno*: quia alius est gladius benignus, de quo dominus dicit, Non veni pacem mittere in terram, sed gladiũ. *Mat. 10* Separaturus.n. erat fideles ab infidelib⁹, & filios à parentibus, gladio putredinem absciendẽti: membra aũt Christi sananti. Est ergo benignus gladius bis acutus, vtroq; acumine præpotens veteris & noui testa.nenti, narratione preceptorũ & promissione futurorum. Hic est gladius benignus: ille aũt malignus est, quo illi loquuntur vanitatem, de quo alibi dicit, Filii hominum, dentes eorum arma, & sagittæ: lingua eorum gladius acutus. Vel aliter, per gladium malignum tentatio diaboli intelligitur, per quam hoĩes ad mortem vulnerare conatur. Et sic intelligit gladium malignum Gregor. 34. *Gladius multa significat.* mor. cap. 4. multas gladii significationes ostẽdens, vbi dicit, In scriptura sacra aliqñ per gladium sancta prędicatio, aliqñ tribulatio tpalis, aliqñ antiq hostis ira, & tentatio designatur. Gladius.n. prædicatio ponitur, sicut Paulus ait, Et gladiũ spiritus, quod est verbũ Dei. *Ephes. 6.* Gladii aũt noĩe æterna damnatio designatur: sicut de prædicante hæretico scriptum est, Si multiplicati fuerint filii eius in gladio erunt, quia quantalibet hic numerositate germinent, æterna damnatione cõsumuntur. Gladius et tribulatio tpalis accipitur: sicut beatæ Mariæ de secuturis tribulationibus dr, Et tuam ipsius aĩam pertransibit gladius. *Luca 2.* Rursus per gladiũ ira, vel persecutio maligni spiritus accipitur sicut Psal. ait, *Qui liberasti Dauid seruum tuum: de gladio maligno eripe me.* Benignus quippe sanctæ pdicationis est gladius, quo pcutimur, vt à peccato moriamur. Malignus vero est diabolicæ persuasionis gladius, quo male quisq; percutit, vt à vita rectitudinis extinguat, &c. Et hoc idem pro gladio maligno accipit tentationem diabolicam ipse Greg. super illo verbo Iob 21. Ad sepulchra ducetur: dicens, Quia sepulcra mortuos tegunt, qd aliud per sepulcra, q̃ reproborum corpora designantur, in quibus extinctæ à rectitudinis vita animæ velut in sepulcris latent? *Gre. 15. mor. cap. 29.* *Sepulcra sunt corpora malorum.* Iniquus ergo ad sepulcra ducet, quia in prauorum cordibus recipietur. Qm soli eum illi suscipiunt, in quibus mortuæ à Deo animæ reperiuntur. De quo et recte dum eius supplicia describũtur, per prophetam dr, In circuitu eius sepulcra illius interfecti etiã qui ceciderunt gladio. *Eze. 32.* Illi quippe in inferno iuxta ipsum sunt, in quibus ille malignus spiritus mortuus iacet, qui iniquitatis eius gladio ceciderunt percussi. Vnde scriptũ est, *Qui liberasti Dauid seruum tuum: de gladio maligno eripe me.*

Et erue me de manu filiorum alienorũ: quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis. 2509

HIc Psal. detestatur malorum prosperitatem. Et duo facit, quia primo illorum felicitatem esse vanam ostẽ-

dit:

dit: secundò ostendit felicitatē Christianorum esse veram: ibi, *Beatum dixerunt.* Prima pars diuiditur in sex: secundū quod ostendit malus in sex rebus felicitatem suam ponere: quorum quodlibet est vanum Ponunt.n. ipsam primò in peruersis actionibus: secundò in filiis & nepotibus: ibi, *Quorum filij*, tertiò in bonis corporalibus: ibi, *Filiæ eorum.* quartò in fructibus ex terra nascentibus: ibi, *Promptuaria*, quintò in pecudibus, & multis animalibus: ibi, *Oues eorum*, sextò in tpalibus, & diuturnis successibus: ibi, *Non est ruina.* Quantum ad primum sensus litteralis patet ex supradictis: versi. 2506. Est .n. repetitio eiusdem snīæ, vt multoties fit in Psal. Quantū verò ad sensum propheticum: notandū, quod aliqui a Deo sunt

Lætātur malis in vitijs. peruersi, quod se beatos æstimant, cum mala sua desideria adimplere pūt: de quib. dr̄ Prou. 2. Lætantur, cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Quod per-

Greg. 6. mo. c. 11. tractans Greg. super illo verbo Iob 5. Merentes erigit sospitate: ait, Sunt nonnulli, qui iniquitates perpetrant, & gaudere non cessant: de quibus per Salomonem

Prou. 2. Eccl. 8. dr̄, Lętantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Et rursum, Sunt impii, qui ita securi sunt, ac si iustorū facta habeant. Hi nimirum non sospitate eriguntur, sed insania, qui superbiunt, cū affligi debuerant, & inde miseri in exultatione diffluunt, vnde à bonis flentur. Phreneticorū .s. sensibus similes, qui insaniam, quā preualent, virtutem putant, quod ex morbo esse nesciunt hoc, quod amplius sanis pñi, & quasi creuisse se viribus æstimant, dum ad vitæ terminū pet augmenta languoris appropinquant, qui quia sō nis sensum non hūt, flent, & rident. Et tāto se in magna exaltatione dilatant, quāto insensibiles mali qđ patiuntur, ignorāt. Istam talium felicitatem detestatur

Alienā à Deo facitū mul ta pecca ta. Psal. vnde à consortio talium petit liberari: d. *Et erue me de manu filiorum alienorum.* Et quare dicantur filii alieni, ostēdit d. *Quia os eorum locutum est vanitatem, & dextera eorum*, &c. vide versic. 2505.

Greg. 25 mor. c. p. 25. 2506. Et nota quod filios alienos .s. à vera felicitate, faciunt esse diuersa peccatorū ge

Num. 3. nera .s. primò peccatū ambitionis & superbiæ, quæ semper ad alta tēdens à virtute & veritate declinat. Quod ostendit Greg. dicens, Semper aliena est à veritate superbia .s. ab illo, qui dicit, Ego sum via, veritas, & vita, vnde de superbis sic alienatis dr̄, Quisquis alienus accesserit, morietur. Alienus .n. moriturus accedit, qñ superbus ad dignitates se ingerit, nō vocatus. Secundò peccatū obdurationis, & impænitentiæ, &c. Vide in litera alienum, parte tertia, in dictionario meo.

Quorum filij sicut nouella plantationes, in iuuentute sua. 2510

HIc improbat illos, qui ponunt felicitatem suam in successione filiorū, & nepotum Sed quātum ad literam spectat, Dauid ista bona, quę hic ponit .s. multiplicationem filiorum, & ornatum filiarum, &c non vr̄ improbare: sed magis à Deo illa postulare, qđ patet ex trāslatione Hieronymi, q̄ sic dicit, *Vt sint filij nostri quasi plantatio crescentes in adolescētia sua*, .i. vt filii Israel iuuenes multiplicentur, & proficiant in virtute corporis, & mentis. Sed hoc non vr̄ verum: nā oīa bona ista tpalia, quæ hic enumerat Ps. inferius, non affectat: sed magis illa improbat, dicens, *Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt*, &c. Dicendum, quod ista nō refert Dauid ad populum Israel, illa postulans: sed ista refert ad Philisthæos, qui istis bonis abundabāt, vnde se beatos putabant. Vnde de Philisthæis dicit, *Quorū filij sicut nouella*, &c. quia in multiplicatione filiorum abundabāt. Quantū verò ad sensum mysticū: Psal. vult improbare illos, qui in istis felicitatem esse putant. Et primò ponit de multiplicatione filiorum: dicens, *Quorum filij*, &c. Multi .n. totam felicitatē suam ponunt in filiis. Quod patet ex hoc, quia oīa mundi expendunt pro ipsis nutriendis, seipsos laboribus subiiciunt, & incōmodis, quinimò pro ipsis seipsos, & aīam suam venalem faciunt, & nō solum ad tps, sed in perpetuum diabolo tradunt. Sed hæc

Felicitas nō est in filiorum multitudine. est falsa, & vana felicitas, probatur, quia multoties multiplicatio filiorum, augmentatio est infelicitatis. Nonne multoties filii contra parentes insurgūt? Sic

Gen. 9. enim filii duo Noe patrem deriserunt,

Sic

2.Re.15. Sic Absalon filius Dauid patrem persequutus expulit de regno, & ipsius mortem quærebat. Sic & Sennacherib, rex Assyriorũ, à duobus filiis suis fuit interfectus. Quid ad hoc expedit antiqua exempla producere, cũ quotidie in his noua videmus exempla? vnde Matt. 10. dr. Tradet frater fratrem in mortem, & & pater filium, & surgent filii in parentes, & morte afficient eos. Quõo ergo põt esse vera felicitas in filiis, qui patrẽ persequuntur, & extinguunt? iõ dr. A filiis tuis caue, & à domesticis tuis attende. Præterea, si filiis abũdes, & non diuitiis, filiorum amore miser es, si filiis abũdes, & diuitiis, insidiatores illos habes, quia, quanto ditior es, quanto potentior, tanto amplius insidiantur vitæ tuæ, & mortem tuam quærunt.

4.Re.19.

Eccl. 32.

2511 *Filiæ eorum composita, circumornata, ut similitudo templi.*

Hic improbat eos, qui ponunt felicitatem in bonis corporalibus, vt est pulchritudo corporis, vel fortitudo, quãtum ad literam, vt dũt aliqui, petit ut filiæ populi Israel pulchritudine corporali polleant, &c. Sed hoc improbatur, vt de multitudine filiorum dictum est in præcedenti versiculo. Sed hic vult detestari Philisthæos, qui gloriabantur in pulchritudine filiarum suarum, & ornatu, quia in talibus non vera, sed falsa felicitas consistit. Et est sensus, ꝙ filiæ eorum sunt compositæ, i. bene proportionatæ membris corporalibus, & ornatæ ornamentis exterioribus, sicut templa in festiuitatibus ornantur. Sed in hoc vera felicitas non consistit. Probatur, quia bona corporalia sunt principaliter triã, s. robur, sanitas, & pulchritudo Sed ꝙ vera felicitas non consistat in aliquo istorũ patet. Primò qa talia sunt bona corporalia, quia habent esse in corporib. ut in subiecto. Nã sanitas est in humorib. pulchritudo in mẽbris, robur autẽ in ossibus, & neruis. Nã sanitas est debita æquatio humorum, pulchritudo, debita mẽsuratio mẽbrorũ, robur, debita ꝓportio ossiũ, & neruorum. Cum ergo omnia ista sint corporalia, in eis non potest esse

Felicitas non est in bonis corporalibus

A felicitas, quæ consistit in potiori parte hoĩs, vt uult Phil. 10. Eth. Scd'ò in talib. non consistit felicitas, qa talia sunt bona exteriora. Nã hõ, secũdũ philosophũ, est magis intellectus, q̃ sensus, quia magis dr hõ ẜm intellectum, q̃ secũdũ sensum, qa anima plus est de rõne hoĩs, q̃ corpus, quia forma simpliciter magis dicit naturam rei, q̃ materia. Illa igitur sunt maxima bona nostra, quæ se tenẽt ex parte animæ, & non quæ se tenẽt ex parte corporis. Cum igitur felicitas sit summum bonum hominis, in meliorib.

B bonis poni debet. Ergo non in sanitate, pulchritudine, vel fortitudine corporis. Nõ igiẜ quis se credat beatũ, si corporis sui habeat æquatos humores, & sit sanus corpore, vel si habeat cõformia mẽbra, & sit pulcher, vel si habeat debitam proportionem ossium, & neruorum, & sit fortis, sed magis, si habeat æquatas aĩæ potẽtias, vt inferiores potentię subsint rõni, & si sit sanus, & fortis mẽte, & huiusmodi potentias habeat ornatas virtutib. & bonis morib. ut sit pulcher in aĩa, tunc magis secũdũ morales phi-

C losophos, se credat esse beatũ. Et hoc attestaẜ Phil. 2. Pol. d. ꝙ nobis Deus testificatur ꝙ felicitas in bonis exterioribus ponẽda non est, qa ipse Deus nõ est beatus per aliqua bona exteriora, sed ꝑ ea, q̃ sunt in seipso. Cũ igitur aĩa bona assimiletur Deo, non erit beata, nisi ꝑ bona q̃ sunt in seipsa, & nõ per ea, quæ sunt in corpore. Tertiò in talib. bonis nõ consistit vera felicitas, quia sunt valde mutabilia, & non permãsura, qđ patet, Aequatio. n. humorũ cum subsit motui cęlestium corporum, iõ uariatio aeris, mu-

D tatio ciborum, de facili uariationem recipit, sed amissa sanitate, amittitur robur corporis, quia lassantur membra, debilitantur nerui, ꝑ ꝗ quę tollitur ꝓportio illa ossiũ, & neruorũ, in quib. robur corporis consistit. Tollitur ẽt pulchritudo, qa amissa sanitate, mẽbra fiunt macilẽta, nõ remanet in eis color debitus, & sic deficit corporis pulchritudo. Ex ꝓdictis ergo patet, ꝙ falsa, & vana est illorũ opinio, q felicitatẽ ĩ bonis corporis ponũt, sicut illi, de qb' nũc ait ps. *Filiæ eorum composita*, &c. Et hic nota, quòd est

 duplex

duplex ornatus, s. quidam bonus, & qui dam malus. Ornatus bonus est triplex, s. gratiæ quoad conscientiam. Iob 26. Spiritus eius ornauit cœlos. Sapientiæ, quoad eloquentiam. Prouer. 15. Lingua sapientium ornat scientiam. Latriæ, quo ad Dei reuerentiam. 1. Mach. 4. Ornaue runt faciem templi coronis aureis. Et iste ornatus non reprehenditur, sed ma gis suadetur. 1. Tim. 3. Oportet Epm esse ornatum, pudicum, &c. Ornatus autem malus similiter est triplex, s. superfluę la sciuiæ, sicut fuit ornatus Iezabel, quę de pinxit oculos suos, & ornauit caput suũ immoderatè. Auaritiæ. Ezech. 16. Ornata est auro, & argento. Simulatæ apparẽ tiæ. Matth 12. Inuenit eam scopis mun datam, & ornatam &c. Et iste ornatus à ps. hic detestatur, cũ dicitur, *Filiæ eorum circumornatæ, &c.*

Ornatus multiplex

4. Reg. 9.

2512 *Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud.*

HIc improbat eos, qui ponũt felicitatem in terrenis fructib. vt sunt frumentum, vinum, & huiusmodi. Et, vt dictum est, hic nõ postulat ista, sed magis detestatur. Vbi nota, ꝙ promptuarium, arii, dicitur cellarium, quia inde necessaria victui proferuntur. Differt tamẽ prõ ptuarium à cellario, quia prõptuarium est longi tpis, cellarium aũt paucorum dierum. Dñr ergo promptuaria plena, qñ ex magna abundantia frugum terrę, s. frumenti, vini, & huiusmodi, oportet, ꝙ ex vno loco transferantur ad aliud. Eructare. n. est fructũ facere, extra emitte re. Vñ sicut venter cibo plenus eructat, sic & dictum, *Promptuaria ex hoc in illud eructant*, vt puta qñ tantum bladum est ĩ vno promptuario, ꝙ calefit: tũc eructa tur in aliud, vt frigefiat, &c. Illos ergo, q felicitatem in talibus fructib. ponũt, hic detestatur ps. nec mirum. Vbi sciendũ, ꝙ ẽm Philosophum 1. Pol. duo sunt ge nera diuitiarum, quia quædam sunt na turales, quædã artificiales. Naturales di uitiæ sunt illæ, quæ ex rebus naturalib. oriuntur, cuiusmodi sunt, quæ nascũtur ex terra, vt frumentum, vinum, oleum & huiusmodi. Artificiales aũt diuitiæ,

Prõptuarium est cellariũ victus.

Prõptuarium, & cellariũ differunt

E quæ per artem, & industriã hoĩum sunt inuentæ, vt aurũ, argẽtũ, pecunia. Et qa naturales diuitiæ sunt meliores, & potio res, iõ ps. solũ improbat felicitatẽ in il lis consistere, qa si in naturalib. diuitiis non consistit felicitas, multò minus in artificialibus. Quod autem vera, & mora lis felicitas non consistat in diuitiis, nec artificialibus, nec naturalibus, ꝓbatur, & primò de artificialibus. Ad qđ ꝓban dum tangit Philosophus tria, 1. Pol. Pri mò qa ordinantur ad aliud, scđò qa ta lia hñt, ꝙ sint diuitiæ ex ordinatione hoĩum, tertiò, ꝙ ẽm seipsas ĩdigẽtię hu manę non satisfaciunt. Ex primo ꝓbaẽ ꝓpositũ, qa felicitas, cũ sit summũ bonũ hoĩs, ad aliud bonũ non ordinaẽ. Et iõ qa diuitiæ artificiales ad naturales ordi nãtur, rõnẽ felicitatis hẽre non pñt. Ex secundo probatur propositũ, qm̃ vera fe licitas hois est ẽm se, nõ secũdũ ordinatiõnẽ hoĩum. Vnde (vt dr̃ 7. Polit.) trãs mutata dispositione vtentiũ, hmõdi di uitiæ nullã hñt vtilitatẽ. Quòd. n. tot de narii valeant tantum frumẽtũ, hoc est ex ordinatione hoĩum. Ex tertio probaẽ G propositũ, qa talia bona per se non satiant indigentiam nostram. Pôt. n. contingere, vt dr̃ 1 Polit. ꝙ quis diues pecu nia, fame moriatur. Recitat. n. ibi de quo dã, qui vocabatur Mida, ꝙ cum nimis es set auidus auri (vt fabulosè dr̃) impetra uit à Deo, vt, quicquid tãgeret, fieret au rum. Cum ergo tactus reseruaretur in singulis partibus corporis, etiam ore ni hil tangere poterat, quod non conuerte retur in aurũ. Erat. n. sibi magna copia auri, & tñ fame periit, qđ esse nõ posset, si artificiales diuitiæ defectus nostros p se satiare possẽt. Nõ ergo consistit felici H tas in artificialibus diuitiis, sed ꝙ nõ in naturalib. cõditur. Nam cũ felicitas sit bonum optimum in optimo nostro dẽt quæri. Cũ ergo aĩa sit potior corpore, fe licitas nõ est ponẽda in talib. diuitiis na turalib. q̃ sunt bona corporis, sed magis in bonis aĩæ, vt puta in actib. virtutũ. Quid ergo prodest hoĩ, si eius prõptua ria sint plena, & eructãtia, si bonis aĩæ nõ fulciaẽ. Vñ talib. in diuitiis ponẽtib. felicitatẽm, dicitur Esa. 3 Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt.

Felicitas in diuitijs nõ cõsistit

Auarus moritur fame.

Oues

2513 *Oues eorum fœtosa, abundantes in egressibus suis: boues eorum crassa.*

HIc consequenter improbat eos, qui felicitatẽ ponunt in omnibus, & animalibus terræ. In talibus.n. nõ est ponẽda felicitas, quia talia pertinent ad diuitias naturales, in quibus felicitas nõ cõsistit, vt in præcedenti versiculo est ostẽsum. Quantum aũt ad literam notandũ, ꝙ d. *oues eorum fœtosa*, ꝙ fœto, fœtas, idẽ est quod parere, vel generare. Et inde fętosus, osa, sum, dicitur animal multum generans, vel pariẽs. Et sic dicuntur oues fœtosæ, quia multos fœtus pariunt. Itẽ notãdum, ꝙ d *boues eorum crassa*, ꝙ bos, bouis, est cõis generis. Hic ergo ꝑ oues, & boues intelligit oĩa alia aĩalium genera, quæ spectant ad diuitias naturales. Nam vt d. Greg super illo verbo Iob 21. Bos eorum concepit: vulgaris locutionis vsus est, vt bouem masculum, & vaccam fœminam vocent. Sed literaturę locutio bouem communis generis appellat.

Fœtosus quid est.

Bos est cõmunis generis.

Gre. 15. mor. cap. 15.

2514 *Non est ruina maceria, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.*

HIc improbat eos, qui felicitatem ponunt in diuinis successibus, s. in longitudine prosperitatis, quorum bona, s. diu durant, quorum tranquillitas nõ infestatur, quorum filii sunt lõgæui, & huiusmodi, quæ notat per verba dicta. Nã per maceriem intelligit ipsorũ ædificia, quæ diu permanent, d. *Non est ruina maceria*. Per transitum intelligit debilitatẽ loci, vnde captiui põt exire, & fugere, d. *Neque transitus est*. Quasi dicat, Habent ædificia fortia, in quibus transitus non est, seu non patet captiuis. Per clamorẽ aũt intelligit vlulatum, & planctum, vt puta qñ hostes inuadunt ciuitatem. Vnde dicit, *Neque clamor in plateis eorũ*. Quasi dicat, Ita fortes habent ciuitates, ꝙ nõ timẽt incursum hostium, vnde fit eis necesse clamare. Vel per clamorẽ intellige vlulatum super mortuos, dicens ergo, *Neque clamor in plateis eorum*, vult ostẽdere, ꝙ tales cum suis familiis diu viuunt, & sic inter eos, non est luctus mortuorum. Sed neq; in tali duratione prosperitatis

A temporalis est ponenda felicitas nostra, qđ ꝓbatur, quia oĩa ista supradicta possunt cõtingere malis Mali aũt felices esse nõ possunt. Vnde ꝙ in oĩbus ꝑmissis, non consistat felicitas, ostendit Iob, ostẽdens ꝙ malis oĩa prædicta cõtingunt, & tñ subito ad infernũ descendunt d. Quare impii viuunt, subleuati sunt confortatique diuitiis, semen eorum coram eis permanet propinquorũ turba, & nepotum in conspectu eorum, domus eorum securæ sunt, & pacatę, non est virga Dei super illos, bos eorum concepit, & vacca B peperit, egrediuntur quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus? Tenent tympanum, & citharã, gaudent ad sonum organi, ducunt in bonis dies suos. Sed quid sequitur? Et in pũcto ad infernum descendunt. Per ista intelligit oẽm prosperitatẽ, quam mali in præsenti põt hẽre, & tñ non sunt beati, quia in puncto ad infernum descendunt. Qđ deducit Greg. prædicta verba exponẽdo, d Quare impii viuunt? Nisi.n. patientia diuina eos toleraret, nequaquam diu vi- C tam in peccatis ducerent. Subleuantur namq; diuitiis, cum esse peccatores incipiunt, confortantur vero, cum in hac vita diu subsistere permittuntur. Quos n. substantia eleuat, in fastu suæ potentiæ dierum longitudo confortat. Vel certè subleuati, & confortati referuntur, quia subleuantur honoribus, confortantur rebus. Sed sunt plerique, qui honoribus subleuati, & diuitiis cõfortati ea, quæ in hac vita concupiscunt, accipiunt, successione aũt sobolis priuantur. Istis nimirum ipsa potentia sua pęna est, cum & D magnam se hẽre hæreditatẽ considerant, & hæredes nõ habent quibus relinquãt. Quid itaq; prodest, si adsunt oĩa, & desint filii, qui successores fiant? Ideo sequitur, Semẽ eorum coram eis permanet. In augmentum magnę fœlicitatis, cũ magno patrimonio dantur & hęredes. Ac ne qua necessitas tpalis saltem ab oculis subtrahat eos, in quibus animus exultat, de hoc eorum semine dicitur, quòd permanet coram eis. Quid autem si filii dati sunt, sed ipsi sterilitate feriuntur, si in eis, genus extinguitur, sicut parentum sterilitate extingui timebatur? Ideo sequitur.

Prospera mali habent.

Iob 21.

Felicitas non est in bonis temporalib.

Gre. 15. mor. cap. 18.

Diuitiæ sine filijs sunt ad pęnam.

Prosperitas iniquorum.

quitur. Propinquorum turba,& nepotū in conspectu eorum. Ecce adest vita, adsunt honores,& diuitiæ, adsunt filii, adsunt,& nepotes. Quid si qua mentem intestina cogitatio exurat, & securitatis gaudia, domestica rixa transuerberet? Quæ est huius vitæ fœlicitas, si læta nō est? ideo sequitur, Domus eorū securæ sunt,& pacatæ. Non est virga Dei super illos. Securæ,& pacatæ sunt, quia peccātes viuunt, lugenda agunt,& gaudia eos non relinquunt. Virga eos supernę disciplinę nō percutit, & tāto amplius in culpa proficiunt, quanto minus ex culpa feriuntur. Sed quia quæ intus prosperant audiuimus, in agris quoq; quæ prosperitas arrideat, videamus. Vnde sequitur, Bos eorum concepit, & vacca peperit, & nō est priuata fœtu suo. Gregum prima est fęlicitas, si grex sterilitatē nō hns cōcipit, secunda, si conceptus ad partū venit, tertia aūt, si hoc quod partum est, per nutrimentum ad perfectū ducatur. Vt ergo tota fœlicitas simul adesse impiis demonstraretur ex eorum gregibus, B. Iob asserit eorū greges concepisse, peperisse,& fętu proprio nō esse priuatos. Minor aūt est fœlicitas, si, cū greges crescunt, custodes quoq; gregum non proficiunt. Vnde & ad fęcunditatem gregum mox fęcunditas familiæ subrogatur Nā dr, Egrediuntur quasi greges paruuli eorum,& infantes eorū exultāt lusibus, vt sicut maiora ad habendū concessa sunt, ita multi germinent ad custodiendum. Sed quia dixit, Exultant lusibus, ipsum quoq; infantium ludū in domo iniquorum ne vilē valde esse crederemus, subiūgens ait, Tenēt tympanum,& citharam, & gaudent ad sonitum organi, ac si diceret, Cum dñi honoribus,& rebus tumēt, subiecti in ludicris actibus gaudent. Ecce ergo quàm plena est iniquorum prosperitas. Sed audi qđ sequitur. Vnde subdit Grego Sed ò beate vir, quid tam multa nobis de iniquorū voluptatibus narras? Iam diu est, ꝙ in eorum descriptionibus loqueris: post multa breuiter distingue de ipsis qd sentis. Sequitur, Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descendunt. Ecce beate vir, eorum gaudia diu narrabas, quō nūc asse- E ris, ꝙ in puncto ad inferna descendunt? Nisi, ꝙ oīs longitudo temporis vitę pręsentis, pūctus esse cognoscitur, cum fine terminatur? Ecce ergo quàm plenā prosperitatem descripsit malorum. Sed nunquid in ipsa fęlices existunt, qui in puncto ad infernum descendunt? Quicunq; ergo tales prosperitatem tēporalem habentes dicunt esse fęlices, ipsi mentiuntur, quod patet ex fine eorum, quia in puncto ad infernum descendunt. Et hoc est quod Psal. subdit, dicens.

Triplex est ex gregefœlicitate.

F *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt: beatus populus, cuius dominus Deus eius.* 2515

HIc concludit fœlicitatem Christianorum esse veram, quæ consistit non in rebus temporalibus, sed in domino Deo. Quasi velit Psal. dicere, Non arguo prædicta, tanquam sint mala, sed arguo in ipsis fœlicitatem esse ponentes. Nam prædicta habuerunt multi sancti Dei, sed illis vtebantur tendentes ad finem, non in ipsis finem suum ponentes. Illa enim faciunt fœlicitatem sinistræ: sed fœlicitas dexteræ consistit in Deo. G Vnde hic ait August. Interrogo vos fideles, membra Christi habere filios incolumes, filias pulchras, ꝙ ornatas, plena cellaria, abundantiam pecorum, nullam ruinam, non dico parietis, sed neque sepis: nullum tumultum, & clamorem in plateis: sed quietem, pacem, abundantiam, copiam rerum in domibus, in ciuitatibus: nonne est ista fœlicitas, aut eā iusti fugere debent? Nonne erat domus Abrahæ abundans auro, argento, familia, filiis, pecoribus? Nonne Iacob sanctus fugiens à facie Esau in Mesopotamiam, seruiens ditatus regressus est, magna copia pecorum, & filiorum? Quid H ergo dicimus: nonne est ista fœlicitas? Fœlicitas est, sed sinistra, quia temporalis, corporalis, mortalis. Nolo, vt illā fugias: sed ne dexterā putes. Non enim isti ideo maligni, non vani, quia istis abundant: sed quia illud, quod sinistrū esse debuit, in dextro ponebant. Ideo dictum est, Dextera eorum, dextera iniquitatis: ideo os eorum locutum est vanitatem. Quid enim in dextera ponere debuerāt? Quid?

Temporalia & diuitias habere non est malū, sed in illis ponere finem.

August.

Gen. 13.
Gen. 32.

Quid? Deum æternitatem, annos Dei non deficientes. Ibi dextera nostra, ibi esse debet desiderium nostrum. Sinistra vtamur ad tempus, dexteram desideremus in æternum. Etenim diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Non ergo eos arguo, quia filii eorum sicut nouellæ plantationes, non quia filiæ eorũ circumornatæ, vt similitudo templi, neque quia cætera abundantia, & pax æterna aderat eis Sed hoc arguo, quia beatũ dixerunt populum, cui hæc sunt. Sed quid tu, Dauid? tu, corpus Christi, quid dicis? *Beatus populus, cuius dominus Deus ipsius.*

Ps.61.

B

PSAL. CXLIV.

2516 **E***Xaltabo te, Deus meus rex, & benedicã nomini tuo in sæculum, & in sæculum sæculi.*



Vtvs Psalmi titulus est, *Hymnus Dauid.* Vbi notandum, ꝙ hymnus dr̃ laus Dei facta cũ cãtico, vel cũ exultatione. Et ideo, si non sit laus Dei, posito ꝙ fit cũ exultatione, propriè non dr̃ hymnus. Et cõsimiliter si sit laus Dei, & non sit cum cantico, vel cũ exultatione, non dr̃ propriè hymnus Vt puta, si quis laudaret Deũ cum fletu, vt qñ quis in aduersis positus, Deum laudat, sicut fecit Hieremias in Threnis. Ex hoc ergo quod dicit titulus *Hymnus Dauid*, ostenditur, ꝙ Dauid istum psalmum fecit laudando Deum cum lætitia, & exultatione. Materia autẽ huius psalmi est laus diuina, quia agit de oĩbus modis diuinæ laudis. Vbi sciendum ꝙ nouẽ sunt materię laudis diuinę, s. opera, potentia, magnificẽtia, sanctitas, mirabilia, virtus terribilium, magnitudo, memoria, & iustitia. Ex iis. n. quasi ex seminibus oĩs diuina laus trahitur, quemadmodum oĩa argumenta de paucitate locorum trahũtur, vt dicetur inferius. Item notandũ, ꝙ iste psalmus, cum oĩbus sequentibus pertinet ad Dei laudem. Et sunt septẽ, quia sicut sunt septem psalmi pniæ, sic sunt septem psalmi laudis, quibus in die laudãdus est Deus sicut alibi ait, Septies in die laudem dixi tibi. Sicut & septẽ sunt spiritus gratiarum, qui laudes Dei concinunt, sicut dr̃ Apoc. 4. Et hoc in antiquo testamento fuit figuratum, s. Exo. 25 vbi pcepit dñs Moysi, vt in tabernaculo poneret septẽ lucernas perpetuo lumine lucentes. Intentionem mouet ad Dei laudem. Quibus, visis venio ad psal diuisionem, qui diuiditur in duas partes, quia primò Dauid Deum laudat: secundò ad Deum laudandũ alios excitat, ibi, *Generatio*. Prima diuiditur in tres partes, q. Dauid primò diuinæ laudis suum ostendit propositũ: secundò diuinę laudis tps ostendit continuum, ibi, *Per singulos dies*, tertiò diuinæ laudis ostendit excellẽs debitum, ibi, *Magnus dominus*. Quãtum ad primũ, Dauid ostendit suũ propositũ circa laudem Dei, dicens, *Exaltabo te, Deus meus, rex.* Vocat ipsum Deum rõne creationis, vocat ipsum suum, rõne fidei, & singularis deuotionis, vocat ipsum regẽ, rõne generalis oĩum gubernationis. *Et benedicam nomini tuo in sæculum.* Vbi notandum, quod benedictio est nomen cõpositum, qñque. n. componitur ex bono, & do, das, & sic benedictio est boni datio, & benedicere est alteri bonum dare. Et isto modo benedicere solum ad maiores spectat, & sic creatura benedicere Deum non potest, quia nullũ bonũ Deo dare potest. Psal. 15. Dixi, domino, Deus meus es tu, qm̃ bonorum meorum non indiges. Sed Deus isto modo nobis benedixit. Sic. n. loquitur Apostolus ad Heb. 7. dicens, Sine vlla contradictione, quod minus est, à maiore benedicit. Et sic nos Deus multipliciter benedixit, vide vers. 1964. Quandoque verò benedictio componitur ex bene, & dico, dicis. Et sic benedicere idem est quod de aliquo bonum dicere, vel aliquem laudare. Quod cõtingit dupliciter, scilicet voce, sicut Simeõ benedixit Deum, & dixit. Nunc dimittis, &c. Quandoque verò signo, vel opere, etsi non voce. Et sic benedicere idem est, quod obsequi, seruire, obedire. Sic enim sancti angeli benedicunt dominum, dum eius voluntati obediunt, psal. 102. Benedicite dominum, omnes virtutes eius, qui facitis voluntatem eius.

Hymn'.

Laudis diuinæ nouem sunt materię.

Septem laudis Psal. pœnitentiæ Ps. correspondentes.

A B C D

Benedicere est duplex.

Benedictio.

Luc. 2.

Sic ēt oīs creatura Deū benedicit: Dan. 3. Benedicite montes, & colles dño, &c. Isto ergo modo nos benedicimus Deū. Qđ cōtigit multipliciter: vide ver. 502. Isto ergo modo benedictionis ait Psal. *Et benedicam nomini tuo*: & hoc, *in sęculum sęculi*, Quod ideo dicit Psal. non φ se crederet viuere semper, & semper Deū laudare: sed quia præuidit φ iste Ps. ad Dei laudem vsque in finem sæculi esset decātandus. Vel per sæculum sęculi, intellige æternitatem, quæ oē sæculum continet. Et est sensus: Prædicãdo laudabo te hic, & in æternum: quia, qui hic non incipit laudare Deū, in alio sæculo à laude Dei mutus erit. Et istum intellectum hic ponit Aug. d. *Benedicam nomini tuo in sæculū & in sæculum sæculi In sæculum sęculi*, hoc est, in ęternum. Modo. n. incipis laudare: sed in æternum laudaturus es. Qui. n. laudare non vult in transitu huius sęculi, obmutescet, cùm venerit sæculum sæculi. Dicat ergo Psal *Exaltabo te, Deus meus*. Sed quō Deus potest exaltari, cum sit immensus? vide ver. 421. Notandum ēt φ Deus exaltatur à nobis multipliciter Primò per famam: Esa 2. Et exaltabitur dñs solus in die illa, &c. Per intelligētiam: Psalm. 63. Accedet homo ad cor altū, & exaltabitur Deus. Tertiò per manifestam potētiam: Psal. 20. Exaltare dñe, in virtute tua. Vel aliter: ista verba possunt inteligi dicta Christo homini, qui ēt verus Deus erat: *Exaltabo te, Deus meus, rex*. Et tunc nota, φ Christus multipliciter fuit exaltatus Primò per passionem, Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero à terra, oīa traham ad meipsum. Et Ioan. 3. Sicut Moyses exaltauit serpentē in deserto: ita exaltari oportet filium hominis, &c. Secundò per resurrectionem: Philip. 2. Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, φ est super oē nomen, &c. Eccl. 11. Sapientia humiliati exaltabit caput illius. Tertiò per ascēsionem: Psal. 8. Eleuata est magnificentia tua super coelos: & Ps. 20. Exaltare, dñe, in virtute tua. Et alibi, Exaltatus es sup oēs cęlos. Quartò per gentiū conuersionē, Ps. 45. Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. Quintò per vltimi iudicii executionē. Esa. 52. Exaltabit, & eleuabi-

Exaltatur Deus à nobis multipliciter.

Exaltatur Christus multipliciter.

E tur, & sublimis erit valde. Et ps. Exaltare super oēs cęlos, Deus, & super oēm terrā gloria tua. Quibus præmissis, dicit Christo psal *Exaltabo te, Deus meus, rex.*

Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in sęculum, & in sæculum sęculi. 2517

HIc ostendit laudis debitum tēpus continuum. Hoc quantum ad literā. Ideo psal. dicit, quia singulis diebus aliqua certa hora, vel pluribus diuinis F laudibus insistēdum. Nec immeritò: qm sicut non est dies, in qua beneficia Dei nō recipias, sic nulla dies sine Dei laude præterire debet à te, ne inueniaris ingratus Et non solùm per singulos dies benedicebat Dauid dñm: sed omni die pluries. Psal. 118. Septies in die laudem dixi tibi. Et non solum septies, imò cōtinuè diuinis laudib⁹ erat occupatus: psal. 33. Benedicam dñm in oī tpe, semper laus eius in ore meo, vide versi. 502. Vel aliter, vbi sciendū, φ dies p̄sentis vitæ sunt duplices. Quidā sunt lætitiæ, & prosperi G tatis: ps. 117. Hæc dies, q̄ fecit dñs, exultemus, & lætemur in ea. Alii sunt dies pęnitentiæ, vel aduersitatis, 1. Mach. 1. Dies festi conuersi sunt in luctum. Quid est ergo *per singulos dies benedicere dominum*, nisi in tpe aduersitatis, & prosperitatis Deū laudare? Benedixit dñm in die aduersitatis Iob, qñ rebus perditis, orbatus filiis, in carne flagellatus, in vocē laudis prorupit, d. Dñs dedit, &c. sit nomen dñi benedictum. Benedixit dñm in die p̄speritatis Tobias: qui recepto filio suo cum multis diuitiis, & illuminatus per H Angelum, in vocem laudis prorupit, dicens, Benedicite dñm, & coram oībus confitemini illi, quia fecit nobiscum misericordiam suam. Et istum intellectum hic ponit Aug. dicens, *Per singulos dies benedicam tibi*, i. est non transiet dies quo te non benedicam. Nec mirū est, si in læto die tuo benedicis Deū tuū, φ si fortè aliquis illuxerit, dies tristis, sicut est abundantia scandalorū, multiplicatio tētationum, desines tu fortè benedicere creatorem tuum? Si desinis, mentitus es dicendo, *Per singulos dies benedicam tibi*. Si autem

Laudādus est Deus oī tempore, scilicet aduersitatis, & prosperitatis. Iob 1.

Tob. 12.

tem non desinis, & si in die tristi tibi male esse videtur, proculdubio in Deo tuo bene tibi erit. Et quid est tantū bonū, in quo tibi bene possit esse, sicut est Deus tuus? Nam si gaudes de bono, quod tibi accidit per diem, fortasse illud bonū transiet alia die, & dices, Bene mihi fuit, lætam diem duxi, quia fortè lucra venerunt, aut in epulis, uel voluptatib. fuisti, verumtamen de quocunque tali bono gaudeas, tale bonum transitorium est. Si autem gaudes de dño Deo tuo, tāto firmius gaudebis, quanto est ille certior, in quo gaudebis. Si.n gaudes de nummo, times furem, si autem gaudes de Deo? quid times? Deū nemo tibi auferre pōt, si tu eum non dimiseris. Vides ergo qualiter per singulos dies Deum benedicas in ꝓsperis, & in aduersis. O quàm tristis erat dies, qui sancto Iob acciderat, cui subitò subtracta sūt omnia, filii mortui sūt. Vir ille sanctus nō aliud hēbat, vñ gaudebat, f. Deum, vnde in vocem laudis ꝓtinus erupit d. Dñs dedit, &c. sit nomen dñi benedictum. Ergo per singulos dies Iob Deum laudauit, qui etiam in die tā tristi Deum laudauit. Breue mysterium est, vt laudes Deum, non te credas à misericordia eius derelinqui, quia tibi aut blanditur dando, aut corripit exultantē ne pereas, siue ergo in eius bonis, siue in eius flagellis, lauda eum. Laus flagellantis, medicina est verberis.

Gaudiū nostrum de Deo esse debet.

Iob 1.

2518 *Magnus dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est nimis.*

HIc laudis diuinæ ostendit excellēs debitum. Quælibet.n.res est tantæ laudabilitatis, quantæ est bonitatis. Cum igitur Deus sit bonitatis immensæ, sequitur, ꝙ est immensæ laudabilitatis. Et hoc est, quod dicitur Eccl.43. Benedicentes dominum, exaltate illū, quātū potestis, maior est.n.oī laude. Quòd multipliciter autē Christus sit magnus, vide ver.775. Ne autē putes te sufficienter Deum posse laudare, dicit quòd *laudabilis est nimis*, i. vltra uires tuas, *& magnitudinis eius non est finis*, vt.f. sicut magnitudo illius finem non habet, sic nec laudatio tua finem habeat. Vnde hic ait

Laudari dēt Deus sine fine.

A Aug. *Magnus dominus, & laudabilis nimis.* Quantam conceptionem inclusit, d. *Et laudabilis nimis*. Cogita quantum uis. Quō aūt pōt cogitari, qui capi nō pōt? *Laudabilis est valde, & magnitudinis eius nō est finis.* Quod iō dicit, ne īcipias velle laudare, & putes te laudando posse finire, cuius magnitudo finem non potest habere. Noli ergo putare, te sufficienter posse illum laudare, cuius magnitudinis non est finis. Illius magnitudo sine fine est, & tua laudatio sit sine fine. Nā, cum mortuus fueris in hac carne, desinis

B laudare Deum. Et sic dictum est, non mortui laudabunt te dñe, de illis dictum est, à quibus perit confessio. Sed quō laudabimus, quem intellectu capere non possumus? Respiciamus eius opera, & de operibus laudemus operantem, de cōditis conditorem, de creatura creatorē. Et nota, ꝙ Deus multipliciter dicitur magnus potentia. Primò est magnus in potentia omnia superante. Magna potētia Dei solius, & ab humilibus honoratur. Secundò est magnus in sapiētia, omnia gubernante. Omnes homines vidēt

C eum, vnusquisque intuetur eum procul, ecce Deus magnus uincens scientiam nostram. Tertiò est magnus in iustitia, omnia regulante. Magna iudicia tua, domine. Quartò est magnus in misericordia, omnia conseruante. Magna scietia Dei, & propitiatio eius omnibus cōuertentibus ad se. Quæ omnia attendēs psal, ait, *magnus dominus, & laudabilis nimis*, &c.

Ps. 113.

Magnus est Deus multipliciter.

Iob 36.

Sap. 17.

Eccl. 18.

Generatio, & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronunciabunt. 2519

D HIc ad Dei laudem alios excitat. Et tria facit, quia primò excitat patres ueteris testamenti, secundò patres noui, ibi, *Confiteantur*, tertiò omnes in communi, ibi, *Alleluia dominus*. Prima pars diuiditur in partes quinque, secundum quod ex multis Deum laudandum ostendit: primò ex suis operibus, & potentia: secundò ex suis mirabilibus, sanctitate, & magnificentia, ibi, *Magnificentia*, tertiò ex uirtute terribili, & magna dilig̃ētia, ibi, *Et uirtutem*, quartò ex abū-

 dantia

dantia suauitatis, & recta iustitia, ibi, *Memoriā*, quintò ex misericordia, & multa patientia, ibi, *Miserator*. Quantum ad primum, antiquis patribus ostēdit Deū laudandum ex potentia in operationib. suis eis ostensa, d. *Generatio, & generatio laudabit*, i. laudet Nam Hebręi loco verbi optatiui vtuntur futuro indicatiui modi, vt laudabit, i. laudet. Dicit ergo, *Generatio, & generatio*. Vbi sciendum, q̄ in antiquo testamento, ab Abraham vsque ad Xp̄m maximè duæ generationes distinguuntur, quarum prima ab Abraham usq; ad captiuitatem Babylonis: secunda à captiuitate Babylonis vsque ad Christum. Sic enim totam seriē antiquorum patrum per illas duas generationes vt distinguere Euangelista Matthæus in Christi genealogia, dicens, Iosias autem genuit Iechoniam, & fratres eius in transmigratione Babylonis. Et post transmigrationem Babylonis, &c. Dicit ergo, *Generatio, & generatio*, vt ly *generatio* prima referatur ad patres pręcedentes transmigrationem Babylonis, & generatio secunda referatur ad patres sequentes dictam transmigrationem. De ista ergo generatione ait, q̄ *laudabit opera tua*, &c. Vel aliter, dicendū, q̄ duplex est generatio, quæ Deum laudat, s. generatio, qua in præsenti per fidem nascimur filii Dei, & generatio futura, qua p̄ resurrectionem regenerabimur immortales, de qua dr̄ Matth. 19. In regeneratione cum sederit filius hominis, &c. Prima generatio laudat in præsenti, secūda laudat in patria. Et hunc intellectū posuit hic Aug. d. *Generatio, & generatio*, &c. Duas quasdam generationes insinuare voluit ista repetitio. Sumus. n. in hac generatione filii Dei, erimus in alia generatione filii resurrectionis. Appellauit scriptura filios resurrectionis ipsam resurrectionem, quam regenerationem vocauit d. In regeneratione cum sederit filius hominis, &c. Vel aliter, per ista verba d. *Generatio, & generatio*, intelligit omnē generationem præsentem, & futurā, vt sit sensus, *Generatio, & generatio laudabit opera tua*, i. oīs generatio. Ista enim repetitio loquētis animum misit in infinitum cogitantis, q. d. Ista generatio, q̄

Generatio duplex veteris testamēti

Matt. 1.

Generatio duplex filiorum Dei.

E nunc in carne est, transitura hinc, sicut venit, laudat opera Dei, & illa generatio, quæ succedet, laudabit opera dn̄i. Et post illam erit alia, & sic usq; in finē sæculi. Et istas multas generationes significans ait, *Generatio, & generatio*. Sequitur, *Laudabit opera tua*, &c. Cum enim intuemur opera Dei pulchra, & mirabiliter facta, ipsa opera laudamus, nonne cōsequens est, vt in illis laudemus artificē? vt puta, videt homo solem, & cōsiderās qūo totum mūdum illuminat, qūo oritur, & occidit, qūo regulato motu p̄cedit, & laudat solem. Considerat cœlum

F stellis ornatum, sua influentia terrā fructificare faciens. Cōsiderat lunam aquas regentem, & istā laudat. Considerat terram, considerat mare, & ista uidēdo laudat, imò etiam de minoribus uidet rosam, quàm subtiliter factam, & redolentē, & ipsam laudat. Nōne erit ingratus, nisi laudet multo amplius iustorū operum factorem? si utilitas in illis laudatur, quid utilius eo qui fecit oīa? Si in illis uirtus laudatur, quid potentius illo, qui fecit omnia? A quo etiam facta nō

G diminuuntur, sed reguntur, & gubernantur omnia. Non ergo laudantes creaturam obliuiscamur creatorem. Nam laudando ista opera, quid laudas, nisi potētiam Dei, qua ista sunt facta? Sed hic mouet Aug. dubium, quia, si laudas opera Dei, per consequens teipsum laudas, quia, & tu inter opera Dei factus es ab ipso. Cum ergo nulli sit licitum seipsum laudare, cum scribatur, nō te laudet os tuum. Vnde hic dicit, Inter ipsa opera Dei, quæ iusti laudant, & seipsos

H innectunt, quia in operibus Dei & ipsi sunt. Qui. n. fecit omnia, ipse nos fecit inter omnia. Proinde & si laudas opera Dei, & te ipsum laudaturus es, q̄a & tu opus Dei es. Vbi est ergo, quod scriptū est, Non te laudet os tuum? Ecce, inuentum est, & quomodo te laudare possis, & arrogans non sis, Deum in te lauda, non te, non quia tu talis es, sed quia ille te fecit, non quia tu aliquid potes, sed quia ille potest in te, & per te, ac p̄ hoc potentiam Dei, non tuam pronunciabis. Laudate ergo opera domini, non arrogando, sed gratias agendo.

Laudatur Deus in operib. suis.

Pro. 27.

Magni-

2520 *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt.*

OStendit hic Deum laudandum ex sua magnifica sanctitate,& suis mirabilibus, Vbi notandum,ꝙ per magnificentiam gloriæ sanctitatis Dei intelligit magnificam Dei gloriam,& sanctitatem, quam ostendit in datione legis antiquæ,in qua magnificam gloriã suã ostendit, quo in datione legis cęperunt audiri tonitrua,micare fulgura, & nubes densissima operire montem, & dñs ibi apparebat in igne. Qua magnifica gloria filii Israel visa territi, dixerunt Moysi,Loquere tu nobis,& audiemus, non loquatur nobis dñs, ne fortè moriamur. Istam ergo magnificam sanctitatis gloriam sæpius legendo,& recordando antiqui patres Deum laudabant. Quod & nos hodie facimus. Hoc ergo genus laudis notans ps. ait, *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, & mirabilia tua narrabunt*, s. mirabilia iam dicta, q̃ in illa datione legis apparuerunt, vt fulgura,tonitrua,ignis,fumus,&c. Per hoc .n. ostendit, ꝙ laudando creaturam, tu principalius laudas creatorem, quia bonitas creaturæ est bonitas creatoris, sanctitas creaturę,est creatoris sanctitas. Vñ non dicit,loquentur magnificentiã gloriæ,sanctitatis operũ,sed *sanctitatis tuæ*. Nõ dicit,narrabunt mirabilia operum, sed *mirabilia tua*. Sic.n. non descendit à creatore ad creaturam,sed magis ecõtrario à creatura ad creatorem ascendit,vñ primò laudabat opera,nunc autem laudat operantem, quia per opera venit in cognitionem operantis. Et nota,ꝙ Dei magnificentia ex multis nobis redditur laudanda, qñ magnificus est primò in largiẽdo copiosè. Quid.n. hẽt creatura, nisi ex magnificentia creatoris? Soli copiosè donauit lumen, lunæ dñium noctis,& sic de aliis,Hoĩ rationem, & arbitrii libertatem, ut de illo dicatur illud Hester 2. Largitus est munera iuxta magnificentiam regiam. Scd̃ò est magnificus in iubendo imperiosè. Ipse.n. nõ tã quam sub potestate constitutus,sed super omnes imperat, cuius imperio nulli cõtradicere licet. Vnde imperiosè dñs præcepta sua dicebat, Dominum Deũ tuum coles,ego dñs non furaberis, ego dñs,&c. iõ de ipso dr̃ in psalm.28 Vox Domini in uirtute, uox Domini in magnificentia. Tertiò est magnificus in agendo virtuosè. Quid.n. egit,nisi iustum?quid præcipit,nisi uirtuosum? iõ dr̃ Esa.12. Cantate domino,qm̃ magnificè fecit, &c. Quartò est magnificus regnando gloriosè. Ps.8. Eleuata est magnificentia tua super cœlos. Vel hic per magnificentiã intellige Xp̃m,vide vers. 83. Et tunc erit sensus, Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquẽtur,i. Xp̃m (in quo maximè consistit gloria sanctitatis tuæ)loquentur,& prædicabunt. *Et mirabilia tua narrabunt*, s. quæ per ipsũ facta sunt, vt s. quia dæmones pellebat, cæcos illuminabat, infirmos curabat, mortuos suscitabat,&c. Vel magnificentia dicitur Eucharistię sacramentum(vide ver.647.)In quo multa mirabilia cõtinentur.

Magnificẽtia Dei apparet in multis

Et uirtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt. 2521

OStendit hic Deum laudandum ex sua uirtute terribili, & gubernationis diligentia. Vbi aduerte,ꝙ per virtutem terribilium vult intelligere mirabiles malorum punitiones, quas Deus antiquitus fecit, vt puta q̃ terribiliter puniuit Pharaonem,& exercitum eius, quos omnes submersit in mari rubro. Exo.14. Quã terribiliter Chore, Dathã, & Abiron,quos terra absorbuit cũ omnibus suis,& deuorauit ignis. Num.16. Sennacherib cum exercitu suo, qñ vna nocte angelus dñi ex eis interfecit cẽtũ octaginta quinque milia, 4. Reg. 19. Et sic de aliis. Sic ergo laudatur Deus in suis terribilibus iudiciis, qñ virtutẽ suã ostendendo,metuenda,& terribilia exercet iudicia. Et hoc est, quod dicit,quòd sancti patres Deum laudando, virtutem terribilium tuorum dicent, narrabunt, prædicabunt, ut scilicet peccatores timeant te offendere. *Et magnitudinem tuam narrabunt*,quam scilicet ostendisti in illis terribilibus iudiciis. Sic enim ista prædi-

Ps. 75. prædicabat ps.d.Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Certè nullus, vel aliter. Vbi sciendum, ꝙ Deus aliqñ blandiciis, & promissionib. nos exhortatur ad bonū, qñq; verò minis, & terribilibus nos terret, ne declinemus ad malū. Et ista duo hic notans psal. ait, *Et uirtutem terribilium tuorum dicent*, s. quam tu minādo es terribilis, quia ignem æternum minaris reprobis. *Et magnitudinem tuam* (s. misericordię tuę, *narrabunt*, quia inter oēs virtutes Dei ipsa misericordia magna dr, quia miserationes eius super omnia opera eius. Narrabunt ergo magnitudinem tuā, s. tuæ misericordiæ, qua exhortando nos allicis ad bonum. Et istum intellectum hic hēt Aug d. *Et uirtutem terribilium*, vel metuēdorum *tuorum dicent*. Non.n. solum blanditur, sed ēt minatur, qm̄ si non blāditetur, nulla exhortatio, si non minaretur, nulla esset correctio. Dicent ergo laudatores tui uirtutē metuendorum tuorum, & creaturæ puniētis disciplinam dantis. Non.n. prædicabunt bonis regnum ęternum, & malis tacebunt ignem æternum. Laus.n. Dei in via te instruens tibi ostendere debet, & quid diligas, & quid timeas, quid appetas, & quid fugias, quid eligas, & quid reiicias. Tempus nūc est electionis, postea erit acceptionis. Dicant ergo laudatores tui virtutem terribilium, & metuendorum tuorum, dicant & magnitudinem misericordię tuę. Istum textum ad hunc intellectum inducit Greg. super illo verbo Iob 38. Nunquid ingressus es thesauros grandinis aspexisti, d. Scriptum est, In conspectu eius nubes transierunt, grādo, & carbones ignis, prædicatores sancti grando, & carbones ignis uocati sūt, quia & per correctionem, ut grando feriunt, & per flammā charitatis, ut ignis accendunt. Ipsa quoque libera sanctorū prædicatorum increpatio, natura grādinis conuenienter exprimitur, grando.n. percutit, & liquefacta rigat, sancti ēt uiri corda audientium, & terrentes feriūt, & blandientes infundunt. Nam quemadmodum feriant, Psalmista testatur dicens, *Virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt*. Quemadmodum autem blandientes rigant,

Deus terribilis est & misericors.

Deus minatur & exhortatur.

Gre. 26. mo. c. 11.

Grando.

E consequenter adiūxit, d. *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt*. In grandine ergo habentur thesauri, quia plerūque iniquitatis corpore frigidi ad supernam gratiam assumpti in sancta ecclesia iustitię lucere fulgent, & prauitatem aduersariorum ictibus tundunt, quę postea dulcedine rigant. Hic nota, ꝙ Deus terribilis dicitur ꝑꝑ multa, primò, quia est potentia eius inuincibilis, 2. Par. vlt. Dn̄e Deus omnipotens, qui statuisti mare verbo præcepti tui, qui conclusisti abyssum, terribile nomen tuum, qđ omnes pauent, & timent, ps. 46. Dn̄s excelsus, & terribilis, rex magnus super omnem terram. Secundò, quia eius iustitia est inflexibilis. Deut. 10. Deus magnus, & potens, & terribilis qui personas non accipit, nec munera, facit iudicium pupillo, & uiduæ. Tertiò q̄a eius sapiētia est infallibilis, ps. 55 Terribilis in consiliis super filios hoīum. Primū terret potentes, quia non possunt rebellare contra potentiæ Dei altitudinem. Secundū terret diuites, q̄a non pn̄t inclinare iustitiæ Dei rectitudinem. Tertium terret sapientes, quia nō possunt absentare sapientiæ Dei limpitudinem. Meritò igitur, *virtutem terribilium tuorum dicent*.

Terribilis est Deus ꝑꝑ tria.

F

G

Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt, & iustitia tua exultabit. 2512

Ostendit hic Deum laudabilem ex abundantia suauitatis, & recta iustititia, Antiquis enim patribus in deserto peregrinātibus, Deus duo singularia dedit beneficia, quorum vnum fuit suauitatis, & clementiæ, secundū fuit equitatis, & iustitiæ. Beneficiū suauitatis, q̄a māna suauissimum per quadaginta annos eis dedit de cœlo, Exod. 15. Secundum autē ęquitatis, & iustitiæ fuit, quia inimicos eorum debellauit, qui iter eorum ad terram promissionis iniustè conabatur impedire, sicut Amalech. Ex istis ergo duobus beneficiis tenebantur antiqui patres Deum laudare. Vnde quantum ad primum beneficium, quod fuit maximæ suauitatis, dicit, *Memoriā abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt*, idest Memo-

H

Exo. 17.

Memoriā dicti beneficii, quā ex sanctis scripturis retinent, te laudando exterius, prædicabunt suis posteris. Et memores iustitiæ tuæ, qua ipsorum inimicos debellasti, te laudando exultabunt, idest, lętitiam, quam de hoc intus conceperunt, per exteriora signa demōstrabunt, quia exultatio dr, quasi lætitię it. rioris extra saltatio. Vel aliter, per hoc vult ostēdere Psalmista singulare Dei beneficium circa genus humanum, quia cum nos per peccatum obliti essemus Deum, ille tanquam suauissimus pater non est oblitus nos, nos quæsiuit, nos inuenit, nos redemit. Et hanc memoriam abūdantię eius suauitatis demus comedere, intus in corde nostro imprimere, impressamq; alios docendo exterius eructare. Non.n. cibus eructatur, nisi abundāter comedatur. Et hoc est, *Memoriam suauitatis tuæ* primò imprimeut in corde suo, deinde illam aliis *eructabunt*, illam aliis effundēdo. Et hunc intellectum hic habet Aug. dicens, *Memoriam abundantiæ*, &c. O epulæ fœlices, quid manducabunt, qui sic eructabunt? Quid manducabunt? Certè memoriam abundantiæ suauitatis tuæ, quia. s. tu nos non es oblitus, cum nos te obliti fuerimus. Ois.n. caro oblita erat Deum. Ille tñ opera sua nō est oblitus. Hęc memoria eius super nos, q̄ valde dulcis est, manducanda est, & eructanda. Sic manduca, vt eructes, sic accipe, vt des. Manducas, cum discis, eructas, cum doces. Manducas cum audis, eructas cum prædicas. Deniq; Ille auidissimus epulator Ioannes Apostolus, cui non sufficiebat ipsa dñica mensa, nisi discumberet supra pectus domini, & de arcano eius biberet diuina secreta, q̄d eructauit, audi. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. Et vide, q͞p non sufficit Psalmistę dicere, *Memoriam tuā*, nec *memoriam abūdantiæ tuæ*, nec *memoriam suauitatis tuæ*, nisi totum dicat. *Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ*. Etenim quid ꝓdest, si abūdet, & insuaue est? Iā molestū est, si suaue est, sed parū. Qui sunt ergo, qui memoriam abundantię suauitatis tuę eructant? Illi sunt, qui sunt intelligentes in se nihil boni esse, quod à te non sit, nec potuisse conuerti ad te, nisi commouere

Memoria Dei de nobis qui ipsū fueram' obliti.

Manducare est addiscere, eructare est docere.

Ioan. 1.

A tur abs te, nec reduci potuisse in memoriā tui, si tu obliui fecereis illorū. Sequit, *Et iustitia tua exultabunt*. Quia, s. modo prędicto considerantes suauitatem memorię domini erga nos exultāt, non de iustitia sua, sed solū de iustitia Dei. quia nō suis meritis aliquid attribuūt, sed totum iustitię Dei. Vnde hic Aug. ait, *Et iustitia tua exultabunt*, Fratres, si vultis exultare iustitia Dei, bibite primò gratiam Dei, discite gratiam Dei. Nos antè quàm oino essemus, nō eramus, & facti sumus hoies, cū antè nihil essemus. De-

B inde iā ipsi homines ex radice illius peccatoris primi hoīs, & maligni eramus, & filii irę natura sicut & cęteri. Attēdamus ergo gratiam Dei, non solum, qua fecit nos, verumetiam, qua refecit. Cui ergo debemus, quia sumus, illi debemus quia & iustificati sumus. Nemo ergo Deo tribuat, quia est, & sibi tribuat quia iustus est. Melius est.n. quia iustus es, q̄ quia homo es Et sic qđ inferius est, dares Deo, & quod superius est, tibi. Totū ergo illi da, in toto ipsum lauda. Audi

C Apostolum dicentem, Gratia salui facti estis per fidem. Vbi audis gratiū, gratis intellige Si ergo gratia saluus factus es, nihil tu attulisti, nihil tu meruisti. Noli ergo superbiens exultare iustitia tua, quia nulla est, sed iustitia Dei, qua saluus factus es. Et hoc est quod Psal. Deo dicit, *Et iustitia tua exultabunt*.

Ephes. 2.

Ephes. 2.

Miserator, & misericors dominus, patiens, & multum misericors. 2523

D Hic ostēdit Deum laudabilem ex misericordia & multa patiētia. Et duo facit, quia misericordiam patientię Dei primò dicit magnam intensiuè, secundò extensiuè, ibi, *Suauis dominus*. Quantum ad primū, nota q͞p ī hoc differt miserator & misericors, q̄a miserator quis dr̄ quantum ad effect, sed misericors notat affectum Quamuis.n. affectus misericordię non cadat in Deo, tñ miserator, & misericos dr, quia iuxta nostrum modū intelligēdi se habet ad modum miserātis, & misericordis vide ver. 664 Deus enim propter magnam misericordiam multū patiens, quia post peccatum non statim

Miserator et misericors.

aufert

infert pœnam, sed patienter expectat peccatores, et vsq; ad vltimum vitæ, vt conuertantur ad pniam, vide ver 75.1471. Et hanc patientiam ex sua misericordia erga nos considerans Psal. ait. *Miserator, & misericors dominus*, &c. Miserator ergo, & misericors est dñs in iustificatione impiorum, patiens, & longanimis in expectatione malorum, quæ si mēte cogitas, iustitia Dei exultabis, non tua Vnde hic Aug. *Miserator, & misericors dominus*, &c. Atiēde ad teipsum. Quid merebaris, peccator, & contemptor Dei? quid merebaris? vide si occurrit tibi, nisi pœna, nisi supplicium. Vides ergo, quid tibi debebatur, vides & quid tibi dederit, qui gratis dedit. Data est venia peccatori, datus est spiritus iustificationis, data est charitas & dilectio, in qua bona oīa facias. Super hæc dabit tibi, & vitam æternam, & societatem angelorum, totum de misericordia. Ergo merita tua nusquā iactes quia & ipsa merita tua dona illius sunt, *Miserator*, ergo, *& misericors dominus*, qui fecit oīa gratis. Sequitur, *Patiens & multum misericors*. Hoc dicit quasi declarans quō miserator est, & misericors, quia misericors patienter expectādo, sed miserator gratis iustificādo. Vnde hic Aug. *Patiens est, & multum misericors*. Quantos. n. sustinet peccatores misericors, & miserator in iis, quibus veniam dedit, in iis, in quibus adhuc non dedit patiens, & longanimis, non damnans, sed expectans, & ipsa expectatione clamans, Cōuertimini ad me, & conuertar ad vos? Ex sua patientia, inquit, Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Ille quidem patiens est, tu aūt secundum duritiā cordis tui, & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ dñi, qui reddet, vnicuique scdm opera eius. Non. n. modò sic longanimis est in sustinendo, vt nunquā sit iustus in iudicando. Sed distribuit tēpora, vocat te nunc, expectat te nunc, exhortatur, donec facias, & tu tardas. Magna eius misericordia, vnde & vitæ terminū tibi fecit incertum, vt nescias, quando hinc migrabis, & cum quotidie speras, te aliquando cōuertas. Et in hoc magna eius misericordia. Si. n. certum statuisset mortis diem omnibus, faceret abundare

Misericordia Dei quā ta sit.

Mal. 3.

Ezec. 18

Rom. 2.

Mortis diē ignoramus ex misericordia Dei.

E peccata de securitate: Dedit ergo spem veniæ, ne desperando amplius pecces. Et spes, & desperatio timenda est in peccatis. Videte vocem desperantis ad augenda peccata, & videte vocem sperātis ad augenda peccata, & quō vnicuique voci occurrit misericordia, & patiētia Dei. Audi vocem desperātis. Iam (inquit) dānatus sum, quare non faciam quicquid volo? Audi & vocem sperātis. Misericordia Dei magna est, qñ me conuertero, dimittet mihi oīa, quare ergo non facio qcqd volo? desperat ille, vt peccet, sperat

F iste, vt peccet, vtrumque metuendū est, vtrumq; periculosum, vtriq; huic malo, & periculo occurrit misericordia Dei. Quid dicis tu, qui desperando volebas peccare? Iam damnatus sum, quare non facio quicquid volo? Audi scripturam, Nolo mortem peccatoris, sed vt cōuertatur, & viuat. Hac voce Dei reducam in spem, sed timendus est alius laqueus, ne ipsa spe amplius peccet. Quid ergo dicebas tu, qui spe amplius peccas? Qñ me conuertero, oīa mihi dimittet. Audi & tu scripturam, Ne tardes cōuerti ad dñm,

G & ne differas de die in diem, subitò. n. veniet ira illius, & destruet te, Noli ergo dicere, Cras me conuertam, cras placebo Deo, & omnia hesterna, & hodierna mihi dimittētur. Verum quidem dicis, sed cogita, quia Deus conuersioni tuæ diem crastinum promisit, ideo terminum vitę incognitum tibi fecit.

Spes veniæ multis est periculosa.

Desperatio est cauenda in peccatis.

Eze. 18.

Eccl. 5.

Suauis dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius. 2524

H Quia supra dixit, magnam esse misericordiā & patientiam Dei, ne hoc credas solum erga Iudaicum populū esse verum, Psal. hic ostēdit, ꝙ hæc Dei misericordia, & patientia ad oēs se extēdit generaliter, quia *suauis est dominus vniuersis*, scilicet hominibus. Per hoc enim qđ dicit, quòd *suauis est dominus vniuersis*, vult ostendere, quòd non modo nouiter dominus incipit esse hominib. patiēs, & misericors, sed hoc fuit ab antiquo, & hoc habet ex consuetudine. Nam secundum Grammaticos, hic & hęc suauis & hoc suaue dicitur à sueo, sues, & dicuntur

Suauis dicitur quasi assuetus.

tur suauia, quæ sueta, vel consueta sunt, A eo quòd talia suauia solent esse. Sic ergo suauis dñs vniuersis, idest, consueuit dñs vniuersis misericordiam impendere. Vel aliter per ly *vniuersis* intelligit oīa creaturarum genera, quia ēt omnibus creaturis suam gratiam impēdit, vt puta, quia oībus dat generaliter esse, qđ oībus est secundum se desideratissimum. Et vltra hoc aliquibus dat viuere, sicut plantis, & arboribus, & oībus vegetabilibus. Vltra
Quæstio. hoc aliquibus dat sentire, vt aīalibus. Vltra illa aliquibus dat intelligere, vt angelis, & hominibus. Et hoc est, quod ait, B
Misericordia Dei est in damnatis, & quomodo. *Suauis dominus vniuersis*, s. creaturis. Sed qa diffusio diuinæ bonitatis super oēm creaturam modis prædictis non est ex debito, quod Deus suum bonitatē creaturis sic participare teneatur, sed totum facit ex mera sua bonitate, & misericor-
Iac. 2. dia, ideo subdiur. *Et miserationes eius super omnia opera eius*. Si aūt iste textus ad hoīes solum referatur, qui sunt capaces gratiæ, & misericordiæ Dei, propriè loquendo, quomodo erit verum, ꝙ misera-
Respon. tiones Dei super oīa opera eius? cū aliquos damnet æternaliter absque spe alicuius, dicēte Iacobo Apostolo, ꝙ iudiciū C fiet sine misericordia illi, qui non fecerit misericordiam? Ad hoc rńdetur primò, ꝙ etsi damnatis non facit misericordiā, quo ad terminationem pœnæ, facit tñ eis misericordiam, quo ad mitigationē? quia minus puniuntur quam puniri meruerunt, & citra condignum. Vel aliter, misericordia Dei se extendit ad omnia opera eius, quia omnia opera eius sunt valde bona. Peccata aūt non sunt opera Dei, sed opera hoīum. Punit ergo Deus in damnatis opera hominū. Vnde tolle D opera tua, & solum retine opera Dei, & misericordiam Dei in te reperies. Et hāc solutionem hic ponit Aug. d. *Miserationes eius super omnia opera eius*. Quare ergo aliquos dāuat? quare flagellat? An quos damnat, nō sunt opera eius? Et vis nosse,
Matt. 5. quia *super omnia opera eius, miserationes eius* sunt? Inde est illa benignitas, quę solem suum oriri facit super bonos, & ma-
Mala. 3. los. Nonne miserationes eius in omnia opera eius, quia expectat peccatores. d. Cōuertimini ad me, & ego conuertar ad vos? Et cum dicit, Ite in ignem æternū, Matt. 25 quia paratus est diabolo, & angelis eius, hic non est miseratio eius, sed seueritas eius. Miseratio eius reddita est operibus eius, seueritas autem eius non in opera eius, sed in opera tua. Denique si tollas opera tua mala & nō in te remanent nisi opera ei⁹, nō te dimittet miseratio eius. Si aūt tu nō dimittis opera tua, erit seueritas eius in opera tua, nō in opera sua.

Confiteantur tibi, domine, omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi. 2525

HIc consequenter ad Dei laudem excitat patres noui testamenti. Hic. n. de sanctis noui testamenti quatuor prædicit, primò ꝙ ipsi Deum laudabunt: secundò ꝙ ipsi Christū aliis prædicabunt, ibi, *Gloriam regni tui*, tertiò ꝙ ipsi regnū Christi fore æternum demonstrabunt, ibi, *Regnum tuum*, quartò ꝙ ipsum Christum veracē esse affirmabunt, ibi, *Fidelis dominus*. Quantum ad primū sciendū, ꝙ Sāčti propriè dicūtur in nouo testamento. magna differentia est inter sacramenta nouæ legis, & antiquæ, quia sacramenta nouæ legis hoīem sanctificant etiā rōne operis operati, vt patet de baptismo, qa & datus à malo, aīam baptizati sanctificat, quia vitia tollit, & gratiam, ac virtutes infundit, ꝙ nō pōt dici esse hoc rōne operis operantis, cum baptizans dicatur esse in peccato, est ergo hoc rōne operis operati. Sacramenta autē legis antiquę hoc facere nō poterant, vt deducit Mag. Mag. 4. Sen. d. 1. lib. 4. d. 1. Et hinc est, ꝙ hoīes noui testamenti proprius sancti vocantur, qūo sancti Christi, quia sanctificati per sacramēta à Christo instituta. Et iō hic Ps. d. *Et sancti tui benedicant tibi*, loquitur de patrib. noui testamēti. Et sic est sensus. *Confiteantur, tibi, domine, omnia opera tua.* s. cōfessione laudis. *Confiteantur*, i. laudēt. Sed qūo oīa opera Dei confiteri dño, vel ipsum laudare possunt, cum non oīa opera Dei habeant cognitionem, & intellectū sine quibus laus esse non pōt? quia sine intellectu bonū, quod habent, in Deum referre non possunt. Ad hoc dicitur, ꝙ etsi per se Deū propriè laudare non possunt, laudant tñ per homines, & per angelos, qa materiā laudādi Deū illis pręstant,

stant, dum in illis cognoscunt bonitatē Dei illa facientis. Per istum.n.modū dr̃ Dan.3. Benedicite oĩa opera dñi dño, laudate, & superexaltate eum in sæcula. Sed per quandam singularem excellentiam de sanctis noui testamenti dicit, *Et sancti tui benedicant tibi*, i. fideles tui, Christe, tibi sanctificati Vnde istam materiā, qūo scilicet oĩa opera dñi confitentur dño, declarās hic Aug. dicit, *Confiteantur tibi*, &c. Quid est hoc? Nonne terra est opus Dei, ligna, pecora, bestiæ, volatilia, nonne sunt opera eius? Quomodo aūt talia confitebuntur dño, vel Deum laudabunt, quę voce catēt? Nemo hoc sentiat, ꝙ mutus lapis, aut mutum aĩal habeat rõnem intelligendi Deum. Deus ordinauit oĩa, quibusdam dedit sensum & intellectum cum immortalitate, sicut angelis, quibusdā dedit sensum & intellectū cum mortalitate, sicut hominibus, quibusdam dedit sensum corporis, non tñ intellectum, nec immortalitatem, sicut pecudibus, quibusdam veiò nec sensum, nec intellectum, nec immortalitatē, sicut herbis, lignis, & lapidibus, tñ & ipsa in gradu deesse nō possunt. s. laudi diuinę. Et gradibus quibusdam ordinauit Deus creaturam à terra vsq; in cęlum, à visibilibus vsq; ad inuisibilia, à mortalibus vsque ad immortalia. Ista cōmixtio creaturæ, ista ordinatissima pulchritudo ab imis vsque ad summa conscendens, & à summis adima descendens, nusquam disrupta, sed dissimilibus temperata tota laudat Deum. Vox quædam est mutæ terræ, species terræ. Attendis & vides speciem terræ, fęcunditatem eius, vires eius, quomodo concipiat semen, quomodo plerumque afferat, quod non est seminatum. Vides, & consideratione tua tāquam interrogas eam, uam ipsa inquisitio, interrogatio quædam est. Cum aūt inquisieris admirās, & perscrutatus fueris, & ipsius magnam vim, magnam pulchritudinem, præclaramque virtutem inueneris, qm̄ à se habere hanc virtutem non posset, continuò venit tibi in mentem, ꝙ non potuit à se esse, nisi ab illo creatore. Et hoc, quod inuenisti, vox confessionis eius est, vt laudes creatorem. Nonne considerata vniuersa pulchritudine mundi huius, tanquam vna vox, tibi species ipsa respondet, Non ego me feci, sed Deus? Et isto modo oĩa opera domini dño confitentur. Sed sancti alio modo benedicunt, quia ipsi inspicientes creaturam, Deum laudant. Ideo postquam ait, *Confiteantur tibi, domine, omnia opera tua.* statim ex hac subiungit, dicens, *Et sancti tui benedicant tibi.* Et nota, ꝙ sanctus quis multis modis dr̃. Primò sanctus dr̃ spiritus sanctificās, sanctus.n. idem est, quod sine terra, Luc.1. Spiritus sanctus superueniet in te, &c. Secundò sanctus idē est, quod legitimus. 1. Cor.7. Nunc autem & filii vestri sancti sunt. Tertiò sanctus idē est, quod sacramentis initiatus. 1. Pet.2. Vos estis gēs sancta, populus acquisitionis. Quartò sanctus idē est, ꝙ mūdus: Leui.11. Sācti eritis, quia ego sanctus sum. Quintò sanctus idem est, quod castus. 1. Reg.21. Fuerunt vasa puerorum sancta. Sextò sanctus idem est, quod firmus: Leuit.21. Sancti eritis dño. Septimò sanctus idē est, qđ sanguine tinctus, Heb.9. Oĩa penè secundum legem in sanguine mundātur, & ibidem, Cinis vitulæ & sanguis aspersus, inqnatos sanctificat. Octauò sanctus idem est, qđ perfectus: Tim. vlt. Legatur hæc epistola oĩbus sanctis fratribus Nonò sanctus idē est, qđ sancitum, idest, statutum, Leuit.23. Sanctum sanctorū de sacrificiis dñi est iure perpetuo. Decimo sanctus idē est, quod secretum. Ps.88. Semel iuraui in sancto meo, gl.i. in secreto meo. Ex quibus apparet, quā multipliciter potest intelligi, quod hic dicitur, *Et sancti tui benedicant tibi.*

Creaturarum & sanctis. *Creaturarū connexio.* *Laudat Deū omnis creatura. Confitetur domino omnis creatura.* *Sanctus quis dici tur multipliciter.*

Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. 2526

Ostendit hic, quòd sancti noui testamenti Christum aliis prædicabunt, & consequenter finem quare ipsum prædicabunt, ibi, *Vt notam.* Quantum ad primum, sciendum quòd alii prædicatores gloriam Christi, & regnum eius ęternū per mūdum gentibus prędicauerunt per orbem dispersi, sed patres antiqui ipsum annunciauerunt, idest, prophetauerunt, quia à remotis prædixerunt eum esse futurum. Sic enim dicitur Psalm.63. Annuncia-

nunciauerunt opera Dei,& facta eius in tellexerunt,quia Christum annunciabāt futurum,sed sancti Apostoli ipsum prędicabant iam incarnatum,& glorificatūm,iam factum esse ostendeunt *Et potentiam tuam loquentur*, i.per miracula, q̄ facient,humanam virtutem,&naturalem transcendentia, ostendent uirtutē tuæ potentiæ, per quæ doctrina euangelica confirmabatur , sicut dicitur Marc. vl.Illi autem profecti prædicauerūt vbique,dn̄o cooperante,& sermonem cōfirmante sequentibus signis.*Gloriam ergo regni tui dicent*, s.quanta gloria est in regno tuo,vbi mors nulla,molestia nulla, sollicitudo nulla. Vbi quicquid desideratur,habetur,vbi nihil adest, quod nō desideretur.Et nota,ꝙ suo modo non solum Apostoli , & sancti prædicatores , sed & oīs creatura Christi gloriam manifestauit,& dixit.Nam Christi gloriam dixit Deus,angeli,hoīes,& omnis creatura. Primò Christi gloriam dixit Deus & manifestauit,& hoc in Christi transfiguratione, qñ Deus pater de Xp̄o ait, Hic est filius meus dilectus, quem sic à Deo glorificatū tres Apostoli viderunt, scilicet Petrus, Iacobus,& Ioānes. Vnde de ista gloria à patre manifestata,ait Petrus,quòd ipse Christus accepit à Deo patre gloriam,& honorem,voce de cęlo delapsa ad eum huiusce modi à magnifica gloria,Hic est filius meus dilectus,in quo mihi bene complacui,ipsum audite, & hanc vocem nos audiuimus de cœlo allatam, cum essemus cum eo in mōte sancto.Scd̄ò gloriam Christi prædicauerunt angeli,quib.ante Christi incarnationem homines erant subditi. Sed ipsis hoībus Christo incarnato,angeli , vt ministri obsequebātur in personā Christi,Matth.4.Angeli accesserunt,& ministrabāt ei.Vnde &angeli Christo statim nato eius gloriā hoībus prædicauerūt, dicentes.Gloria in excelsis Deo,&c. Tertiò ipsius gloriā prædicauit omnis creatura,cum omnis natura Christò obediēs obsequebatur tanquam proprio creatori,& vero dn̄o,quod nulli alteri creaturę fuit cōcessum. Et hoc est,quod de Christo dicitur,Matt.8. Qualis est hic,q.a uēti,& mare obediunt ei?Et de ista Christi gloria ab omni creatura prædicata , de vers.25.Psal 144. Confiteantur tibi , domine,omnia opera tua.Sequitur,*Gloriam regni tui dicent* ,quia omnis creatura confitetur Christum esse verū Deū. Propter quod dicitur Io.1.Vidimus gloriam eius , non quasi gloriam Moysis , Dauid, Salomonis , vel aliorum hominum, sed quasi gloriam unigeniti à patre,quę oīa notans Chrysost.super Matt. dicit, Omnes creaturæ Christū prædicauerunt gloriosum. Nam cęlum stellam misit ab oriente,magos ducēs ad Xp̄m. Angeli descenderunt,& Christi gloriam pastoribus prædicauerunt. Ioannes Baptista exultans in vtero,pater ipsum attestatus est è celo,paraclerus spiritus super Christum descendit,sed & ipsa rerū natura omni turba clarius clamauit,qm̄ rex cęlorum aduenerat. Etenim dæmones Xp̄i præsentiam fugiebant, infirmitatum species soluebātur,mortuos emittebant sepulchra,& animas,soluta malitia ad verticem virtutis agebat.Quibus consideratis meritò dicitur Esa.6. ꝙ plena erat omnis terra gloria eius.Quid ergo mirum,si Apostoli,& alii primi fundatores ecclesię,ad hoc mysterium singulariter electi,Christi gloriam prædicauerunt. Ps.18.Cęli enarrant gloriam Dei. Et hoc præuidens ps. de Apostolis Xp̄o dicit,*Gloriam regni tui dicent* . Sequitur , *Et potentiam tuam loquentur*.i.manifestabant quanta potentia esset Christi,dum in nomine Christi miracula supra virtutē naturę faciebāt.Vnde hic Aug.ait, *Et potentiam tuam loquentur*,quia ondēt, q̄ potens sit Deus , qui impleuit terram bonis,quàm potens sit Deus , qui dedit proprias vitas animalibus, quàm potēs sit Deus, qui dedit diuersa semina visceribus terræ,vt tantam fructuum varietatem germinarent,tantamque speciem arborum Quàm potens ergo sit Deus,q̄ magnus sit Deus,tu interroga,& creatura tibi respondebit,ꝙ Christus magnus est dominus , & rex magnus sup omnes deos.Circa potentiam Dei potes considerare,quòd Dei potestas primò habet longitudinem durationis,quia existit vltra omnia tēpora,Dan.7.Potestas eius potestas æterna . Secundò habet latitudinem

Marginal notes: A — *Gloriam Christi Deus, & oīs creatura prædicauit.* — B — *2.Pet.1.* — C — *Potētia Dei quāta sit.* — D — *Luc.2.* — *potestatis Dei cōditiones.*

dinē extensionis,eo ꝙ attingit vltra oīa loca. Zac.9. Potestas eius à mari vsq; ad mare,& a flumine vsque ad fines terræ. Tertiò habet celsitudinem suppositionis,eò,ꝙ sibi subiicit oīa entia. Matth. 10. Timete illum,qui potest animam, & corpus perducere in gehennam ignis. Sap.16. Tu es,domine,qui uitæ, & mortis habes potestatem.

527 *Vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloria in magnificentia regni tui.*

Finis prædicationis Apostolorum

Ponit hic finem prædicationis intentum. Finis enim prædicationis Apostolorum erat gentibus manifestare verbum incarnatum,vt,relictis idolis,verā Christi susciperent fidem,& hoc notans Psalmista dicit, ꝙ iō gloriam regni tui dicēt,&c. *vt notam faciant filijs hominum*, i. gentibus,*potentiam tuam*. Quod quidē fecerunt Apostoli per miracula in fide noīs Christi per eos facta. Sic.n. Paulus potentiam Christi notam fecit Dionysio Areopagitæ,in fide nominis Christi cæcum illuminando. Cum.n. Paulus Athenis disputaret cū Dionysio, transiuit cæcus coram eis, Quem videns Diony. dixit Paulo, Si dixeris huic cæco, vt in nomine Christi uideat,& videat,ego credam. Sed ne utaris verbis magicis, ego formā verborum præscribam. Sic.n. dices, In nomine Iesu Christi de virgine nati,crucifixi,& mortui, qui & resurrexit & ascendit in cœlum,vide Cui respōdit Paulus, Ad hoc ut omnis à te tollatur suspicio,volo ut tu ipse eadem uerba credendo proferas Et tunc in eadem forma verborum dixit Dionysius cæco, & statim cæcus fuit illuminatus, & sic manifestata per miraculum Christi potentia Dionysio, ipse fidem Christi suscepit. Iō ergo prædicabant Apostoli,vt Xpi potentiam gentib. manifestarent.

Dionysi⁹ cæco illuminato fidē recepit

Et non solū Christi potentiam,sed etiā gloriā magnificentiæ regni sui. Gloria .n.dr̄ notitia, vel fama cum laudē. In regno autem Christi est clara notitia.& visio diuinitatis, quia uidemus nūc Dm̄ per speculum in ænigmate,tunc autem facie ad faciem. Ibi etiam est iugis,& cō-

E tinua laudatio,quia ps 83. Beati,q habitant in domo tua,domine; in sæcula sæculorū laudabūt te. Et nota,ꝙ Xpi potētia in trib. maximè notificabatur, q.a.f. ipse Xps habebat primò potestatem doctrinalem, Eccl.8. Sermo illius potestate plenus est, Matt 7. Erat docēs,sicut potestatem habens, non sicut Scribæ,& Pharisæi. Secundo habebat potestatem medicinalem,quia verba eius omnis lāguoris erant curatiua, tam spiritualiū morborum,quam corporalium, Matth. 6. Vt sciatis, quia filius hominis habet pote-

Potestas Christi triplex.

F statē dimittendi peccata, tunc dixit &c. Tertiò habebat potestatem insuperabilem in cunctorum dn̄atione, Matt.vlt. Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra. *Et gloriam magnificentia regni sui*. Vt n.hic ait gloss. Sanctis ēt prædicantibus, nota facta est potentia regni Dei,quia uindicabit in malos, & gloria regni,qua coronabit bonos. Notificata est,ne ignorata minus quæreretur. Nota facta est, qn̄ Apostoli uirtutes fecerūt, & per notitiam utriusque quidam timore penę,quidam vero spe gloriæ cōuertebantur. Vel aliter,vt litera Aug. habet,q̄

Nota potentia regni Dei prędicantibus sanctis est.

G sic dicit, *Vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloriam magnitudinis decoris regni tui*, ut, f.considerato decore uniuersi, surgamus altius ad contēplationem amplioris decoris regni Dei,qđ promittitur nobis. Vnde hic Aug ait, Et gloriā magnitudinis decoris regni tui. Sancti tui commendant gloriam magnitudinis decoris regni tui. Sed qualem decorē habet regnum tuum? quia nos non terret, sed habet decorem quo delectemur. Etenim quale est illud decus,quo perfruentur sancti,quib. dicit, venite benedicti,percipite regnum. Vñ

Mat.25

H ibunt?quò ibunt?videre, & considerare potestis decorem regni illius quod vēturum est. Mundum istum attendite,decorem quidem habet. Quē decorem habet terra,mare,aer,cęlum,sydera? Nōne pulchritudo ipsa mundi sic eminet,vt quasi pulchrius nihil possit inueniri? Et hic viuūt in isto decore,ī ista pulchritudine ꝓpè iā ineffabili. Qui?hic tecū uiuunt vermiculi,pulices,mures,& oīa terrę serpētia. Ista tecū uiuūt ī decore isto,

Qualis

Qualis ergo decor est illius regni Christi, vbi tecum non viuunt, nisi angeli beati? Ideo parum fuit, vt diceret gloriam decoris, sed magnitudinis decoris regni tui: commendans regnum, quod nondum vidimus, quod nondum visum credimus, quod æternum desideramus: propter cuius desiderium omnia sustinemus. Vnde & alibi dicitur, Dominus regnauit, decorem indutus est.

2518 *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum, & dominatio tua in omni generatione, & generationem.*

Hic ostendit, quod Apostoli prædicabunt regnum Christi fore æternum. Non enim loquitur de regno præsentis vitæ, sed de regno gloriæ: de quo dixit angelus ad Mariam, Lucæ 1 Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Vnde de ista domo Iacob, & regno Christi loquitur Bernard. super Missus est, Homil 4 dicens, Regnabit in domo Iacob in æternum. Hic non domum Iacob temporalem accipimus, cum sit in illa, quæ æterna est, in æternum regnaturus. Quærenda est ergo domus Iacob, æterna, in qua regnet in æternum: cuius regni non erit finis. An nō domus exasperans est illa domus Iacob, quæ impie abnegauit eum, & insipienter respuit ante faciem Pilati, quando, illo petente, Regem vestrum crucifigam? vno ore respondendo clamauit, Non habemus regem nisi Cæsarem? Require itaque Apostolum, & discerne tibi eum, qui in occulto Iudæus est, ab illo qui in manifesto. Et quæ in spiritu est circumcisio, ab ea, quæ fit in carne: & filios fidei Abrahæ, à filijs carnis. Non enim (inquit Apostolus) omnes qui sunt ex Israel, hi Israelitæ sunt: neque qui semen Abrahæ sunt, hi filij Abrahæ sunt. Similiter ergo neque omnes, qui ex Iacob. Solummodo ergo qui in fide Iacob perfecti inueniendi sunt, reputa in domo Iacob: & illos noueris spiritualem domum Iacob, in qua regnabit dominus Iesus in æternum: & ipsi cum eo regnabunt, & regni eius nō erit finis. O quam gloriosum illud regnum: in quo reges congregati sunt, conuenerunt in vnum ad collaudandum, & glorificandum eum, qui super omnes est Rex Regum, & dominus dominantium: de cuius splendidissima contemplatione fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum, &c. Hanc ergo perpetuitatem regni Christi, quo regnabit in beatis, ponens Psalmista dicit, *Regnum tuum regnum omnium sæculorum* (id est æternum) *& dominatio tua in omni generatione, & generationem* id est, in præsenti generatione præsentis vitæ tu dominaris, & futuræ. Quanta ergo affectione nostrū quilibet desiderare debet esse de regno Christi, quod est regnum omnium sæculorum, ostendit Bernard loquens de se ipso supra Missus, Hom 1.4. dicens, Veniat meæ portionis meminerit Iesus in beneplacito populi sui, cū venerit in regnum suum. O si me in illa die, quando traditurus est regnum Deo, & patri, visitare dignabitur in salutari suo, ad videndum in bonitate electorum suorum, ad lætandum in lætitia gentis suæ: vt à me laudetur cū hæreditate sua. Veni interim, domine Iesu aufer scandala de regno tuo, quod est anima mea, vt regnes tu (qui debes) in ea. Venit enim auaritia, & vendicat in me sibi sedem. Vult mihi dominari superbia. Vult mihi esse rex luxuria. Iactantia dicit Ego regnabo. Ambitio, detractio, inuidia, & iracundia certant in meipso de memetipso: cuius ego potissimum esse videar. Ego autem, quantum valeo, resisto: dominum meum esse Iesum clamo: ipsi me defendo, quia ipsius me iuris agnosco. Ipsum mihi Deum: ipsum mihi regē teneo: & dico Non habeo regem, nisi Iesum; Veni domine, disperge illos in virtute tua, & regnabis in me: quia tu es ipse rex meus & Deus meus. *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum, & dominatio tua in omni generatione, & generationem.* Vnde omnem generationem dicit illā, quæ est post hanc generationem.

2519 *Fidelis dominus in omnibus verbis suis & sanctus in omnibus operibus suis.*

Hic ostendit quomodo Apostoli Christum prædicabunt veracem in promissis. Sciendum quod iste versus non habetur in Hebræo, neque in translatione Hiero. Vnde dicunt quidam, quod iste versus ab aliquo doctore fuit appositus,

Mat. 13.
Regnū Christi spirituale est, nō temporale.
Ioan. 19.
Rom. 2.
Colos. 2.
Rom. 9.
Anima nostra est regnū Christi.

tus, & quòd non est de textu Bibliorum. Augus. tamen istum versum bene ponit in sua translatione. Vtrum autem in hac parte sit magis credendum Augustino q̃ Hieronymo, discernat lector. Est autem huius versus iste sensus, ꝙ Deus in suis promissis fidelis est, & verax: quia quicquid promittit, facit, & obseruat: q a promissa, & verba eius implentur, & non transeunt in vanũ. Sic enim ait Christus, Matt. 5. Amen dico vobis, donec transeat cęlum, & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiãt. Nec mirum: quoniam, vt ait Chrysost. super Matth. Si enim ingenuus homo in vili mendacio inuentus fuerit, erubescit. Et vir sapiens verbum, quod dicit, non relinquit in vacuum. Quomodo verba diuina sine exitu vacua poterunt remanere? Et hoc est, quòd ait, *Fidelis dominus in omnibus verbis suis*. Quòd enim sit fidelis, possumus cognoscere ex eius promissis iam impletis, quòd promissa nondum impleta impleat. Et ideo sicut homo volens tenere promissum, de promissis facit instrumentum; sic & Deus de promissis nobis per eum, chirographum nobis dedit: scilicet sacram scripturam, in qua continentur eius promissa: vt de resurrectione mortuorum, de futuro iudicio, de præmijs bonorum, & de supplicijs damnatorum. Vnde hoc hic deducens August. ait, *Fidelis dominus in omnibus verbis suis*. Quid enim promisit, & non dedit? Quædam enim promisit, quæ etsi nondum dedit, sed dabit, credatur illi ex ijs, quæ dedit. Possumus credere ei tantummodo dicenti. Sed noluit credi sibi solum dicenti: sed, voluit promissiones in scripturis poni: voluit tenere scripturam suam. Quomodo si dicas alicui homini, cui aliquid promittis, Non mihi credis, ecce ego scribo tibi. Etenim quia generatio vadit, & generatio venit: & sic transcurrunt ista secula cedentibus succedentibusque mortalibus, scriptura Dei manere debuit, quam omnes transeuntes legerent. Et quanta sunt, quæ iam reddidit ex isto chirographo? Dubitant homines credere illi de resurrectione mortuorum, & de futuro seculo: quod solum iam restat reddendum. Computãdo quæ iam reddidi, potes credere me redditurũ quod promisi. In ipso chirographo habes promissum vnicũ filium, cui ego non peperci, sed omnibus tradidi illũ, Ibi lege. Promisi pignus spiritussancti me daturum per filium meũ, computa redditum. Promisi sanguinem, & coronas sanctorum martyrum: computa redditum. Admoneat te massa debiti mei: potens sum. Promisi regnum fidem, dicens in chirographo meo, Adorabunt eum oẽs reges terræ: oẽs gentes seruient illi. Et hoc reddidi in effectu. Ante ergo oculos omniũ, ponit solutionem debitorum suorum. Quędam reddidit sub maioribus nostris, quæ nos non videmus: quędam reddidit temporibus nostris, quæ illi non viderunt. Per omnes generationes reddidit, quæ scripta sunt. Et de eo, quod restat, nõ ei crederetur? Nunquid pp pauca residua infidelis erit Deus? Absit. Sed securè credamus, quia *fidelis dominus in omnibus verbis suis*. Sequitur, *Et sanctus in omnibus operibus suis*: hoc est, oĩa eius opera sunt. Nam sanctum dicitur illud, quod ad cultum Dei, & honorem est ordinatum, & deputatum. Sic enim sacerdotes sancti dicuntur: sic & vestes sacerdotales, calices, libri, & templa: omnia talia sancta dicuntur, quia ad honorem Dei deputata & laudem. Cùm autem omnia opera diuina sint ad laudem Dei deputata: Prou. 16. Vniuersa pp semetipsum ordinauit: et quia oĩa opera Dei ipsum laudant, vt ostensum est vers. 25. Et hoc est, ꝙ ait, *Et sanctus in omnibus operibus suis*. Etiam, quia vt habetur 1. Genes. 1. Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona: & per consequens sancta.

Fidelis et verax est Deus

Promissa oia seruat Deus.

Rom. 1.

Actu. 2.

Psal. 71.

Alleuat dominus omnes, qui corruunt, & erigit omnes elisos. 2530

HIc consequenter Psalmista oẽs generaliter ad Dei laudem excitat, & inducit: & hoc ratione beneficiorũ omnibus generaliter exhibitorũ. Et duo facit: quia dicta beneficia reducit ad memoriã: secundò cõclusionem inducit intentam, ibi, *Laudationem domini loquetur*. Quantum ad primum, notandum ꝙ Psalmista excitat nos in multis: primò per peccatum lapsos reparando: secundò omnibus escam præparando, ibi, *Oculi omnium*, tertiò

tertiò omnia disponendo iustè, ibi, *Iustus dominus*, quartò verè deprecantes exaudiendo, ibi, *Prope est*, quintò iustorum vota adimplẽdo, ibi, *Voluntatem*, sextò suos amatores protegendo, ibi *Custodit dominus*. Quantũ ergo ad primũ, oẽs ad laudẽ Dei excitat, ex hoc quia Deus lapsorũ est reparator, d. *Alleuat dominus omnes, qui corruunt*, h. d. de lapsũ in peccatum, quia quantum est ex se, dñs omnes tales semper paratus est recipere ad gratiam, si conuerti voluerint: ipso dicente, Nunquid voluntatis meæ est mors impij, dicit dominus, & non magis vt conuertatur & viuat? Per hoc enim peccantes patienter expectat, & non statim damnat, vt parcat conuersis, vide vers. 25. 147. Alleuat ergo Deus omnes, qui corruunt quantum est ex se. Sed non omnes alleuantur, quia multi obicem opponunt, alleuari nolentes. Sicut sol, quantum est ex se, omnes illuminat: si quis autem studiosè claudat fenestrã, ne radius solis intret, non illuminatur, defectus est suus, nõ solis. Propter quod de talibus ponentibus obicem, dicitur Prou. 1. Extendi manum meam, & non fuit, qui aspiceret. Si ergo Deus, quantum est ex se, omnes per peccatum corruentes alleuat, consequens est etiam, quòd omnes, quantum est ex se, à pœna infernali e jam absoluit, quæ non debetur, nisi in peccato mortali existenti. Corruentes autem in pœnam temporalem, aliquando releuat, quandoque verò non. Releuauit enim Iob de miserijs suis: Dauid à persecutionibus Saulis, & filij sui, populum Israel de captiuitate Babylonica, non tamen hoc facit de omnibus etiam electis, quos multoties in pœnis vitam finire permittit, vt patet de sanctis martyribus. Quod quidem facit, vt alleuet eos melius ipsos transferendo de miseria præsentis vitæ ad sempiternam coronam. Sic ergo alleuat omnes, qui corruunt, scilicet per peccatum mortale, & per consequens à reatu æternæ pœnæ, supple, nisi ponant obicem. Quod alijs verbis repetit, dicens, *Et erigit omnes elisos*. Vel aliter, *alleuat omnes, qui corruunt*, idest, qui cadunt à cogitationibus suis malis, illas deserendo. Vel qui corruunt per humilitatem, vel voluntariam paupertatem, seipsos deponendo. Omnes

Omnes peccatores recipit De⁹.

Ezec 18

A (inquã) tales erigit. & eleuat ad gratiam, & ad gloriam sublcuando. Vnde hic ait August. *Alleuat dominus omnes, qui corruunt*. Vel secundum aliam literam, *Confirmat dominus omnes decidentes*, nõ quidem oẽs decidentes à Deo, sed omnes, qui corruũt, & decidunt à cogitationibus suis. Si habebant malas cogitationes, decidunt ab eis, vel omnes decidentes, qui amittunt, quæ in isto sæculo habent voluntariè, vt qui ex diuitibus fiunt pauperes, ex honoratis abiecti. Impij autem infirmantur in malis, quando mala accidunt illis. Deciderat Iob à gloria pristinæ

B lucis temporalium rerum quibus nitebat ad tempus. Deciderat à gloria domus suæ, sed. bat in stercore vlceribus plenus, sed confirmauit dominus corruentem. Quantum confirmauit vt in ipso graui suo vulnere, quo toto corpore fuerat percussus, respondit ret vxori tentanti, quam solam sibi diabolus reliquerat adiutricem? Loquuta es quasi vna ex insipientibus mulieribus. Si bona suscepimus de manu domini, mala quare non sustineamus? cum ceciderit (inquit Psalmista) iustus, non collidetur, quia dominus sopponit manum suam. Confirmiter erigit omnes elisos, scilicet ad se pertinentes, nam superbis

C Deus resistit. Vel aliter: *Alleuat dominus omnes, qui corruũt*, non quòd omnes alleuet, sed quia quicunque alleuatur, per eum alleuatur. Sicut illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, non quòd omnes per Deum illuminentur, cum multi implicari maneant erroribus, sed quia omnis, qui illuminatur, illuminatur per ipsum. Et nota ꝙ alij sunt corruentes, alij sunt elisi. Nam corruentes sunt, qui cadere incipiunt; puta qui tentationibus, vel aduersis impugnati incipiunt titubare, nondum tamen plenè

D tentationibus consentiunt, vel in aduersis desperant, sed *elisos* dicit illos, qui iam de facto ceciderunt. Et nota, ꝙ dominus electos suos elisos per voluntariam humilitatem, paupertatem, vel pœnitentiam erigit ad gloriam. Quod ostendit Greg. super illo verbo Iob 5. Qui ponit humiles in sublimi, & merentes erigit sospitate, dicens, In sublimi humiles ponuntur, quia ij, qui nunc pro Dei amore despecti sunt, tunc cum Deo iudices venient.

Aduersa iustos confirmant.

Iob 1.

Iob 2.

Ioan. 1.

Humiles exaltantur à Deo.

Greg. 6. mor. c. 8

Erigit domin⁹ humiles

Sed tunc dominus mœrentes erigit sospitate, quia ij, qui in eius desiderijs accensi, prospera mundi fugiunt, aduersa patiuntur, cruciatus persequentium tolerant, seq; ipsos per lamenta castigant: tanto sublimiorē tunc sospitatem suscipiunt, quanto nunc à cunctis mundi gaudijs deuotè moriuntur. Hinc est, quod per Salomonem dicitur, Cor, quod nouit amaritudinem aiæ suæ, in gaudio suo non miscebitur extraneus. Humana etenim mēs amaritudinem animæ suæ scit, cum æternæ patriæ desiderijs accensa peregrinationis suæ pœnam flendo cognoscit. Sed in eius gaudio non miscebitur extraneus: quia qui nunc à mœrore compunctionis extraneus est, tunc particeps ad lætitiam consolationis non est, &c.

Prou. 14

2531 *Oculi omnium in te sperant, domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno.*

HIc ostendit secundum Dei beneficium, qui omnibus escam abundanter praparat. Hoc non potest intelligi de omni creatura, vt al qui dicunt, propter hoc, quod subditur, *Et imples omne animal benedictione.* Sed intelligitur de creatura animata anima sensibili: cuiusmodi est homo, & animal brutum propter hominem factum. Omnia enim talia animalia à Deo sperāt prouisionem victualium, non solum homines, sed etiam bestiæ, & aues. Propter quod dicitur Matth. 6 Considerate volatilia cœli, non serunt, &c. Sequitur, Et pater vester cœlestis pascit illa, quibus escam parat opportuno tempore. Et hoc est, quod subditur, *Et tu das escam illorum in tempore opportuno.* Quod ideo dicit, quia aliqua sunt animalia talis naturæ, quod per magnum spacium temporis stat sine cibo, sed viuunt de cibo prius recepto, vt sunt hirundines, quæ non comedunt in hyeme, sed viuunt de alimento in æstate recepto, vt ponit Alber. 2. de anima, & de multis al js ponit exemplum. Hoc non solum intelligitur de esca corporali, qua corpus viuit, sed multo fortius de spirituali, qua iustorum pascit desideriu. Oculi enim omnium istorum in domino sperant, quando aliquid quod vtile putant, cum spe impetrandi à domino petunt. Sed Deus, qui

E nouit quando quod petunt, est eis vtile, & quando non, quod ipsi postulātes ignorant, dat quod petunt, non semper, sed in tempore opportuno, sicut non exaudiuit Paulum tertiò rogantem vt stimulus carnis auferretur ab eo, quia nouit medicus hoc ei opportunum non esse. Sic enim hoc exponit August. dicens, *Oculi omnium in te sperant* &c. Dominus tāquam medicus reficiens ægrotum, dat quod petit, quando videt opportunum. Itaque ali quando desideratur ab alio, & non dat, nouit enim horam dādi, qui curat. Quod dico, ne quis forte quando non fuerit exauditus, aliquid iniustum petēs à Deo,

Oratio iustorū non semper exauditur.

F tristetur. Nam quando iniustum aliquid petit, in pœnam suam exauditur, sed si aliquis iustum petens, non fuerit exauditus, non propter hoc deficiat animo, expectet tempus opportunum. Quando enim non dat, ideò non dat, ne obsit, quod postulatur. Neque enim aliquid iniuste petebat Apostolus, cum postulabat vt auferretur ab eo stimulus carnis, & tamen non accepit, quia tempus adhuc erat exercendæ infirmitatis. Petijt diabolus tentandum Iob, & accepit. Apostolus rogāt, & non accipit. Est ergo præponendus diabolus Apostolo? Absit. Sed non accepit Apostolus propter perfectionem suam. Accepit diabolus ad damnationem suam. Denique & ipse Iob accepit sanitātem in opportunitate. Dilata est scilicet sanitas, vt probaretur. Discite ergo non murmurare aduersus Deum, quando non exaudimini. Et ponit exemplum de Christo, dicens, Ipse vnicus Dei filius venerat soluere, quod non rapuerat, mortem manibus peccatorum, vt sanguine suo deleret chirographum nostræ mortis. Et orauit, dicens, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Nec hoc accepit.

2. Cor. 11.

Iob. 1.

Christus sæ non exauditus.

Phil. 3.

Mat. 26

H De hoc tamen vide versic. 190. Exaudit Deus tempore opportuno, & quandoque exaudire iustos differt, sed ad ipsorum vtilitatem. Quod ostendit Gregorius dicens. Omnipotens Deus, quid nobis profuturum esse valeat, sciens, quandoque dissimulat exaudire dolentium vocem, vt augeat vtilitatem, vt purgentur vitia per pœnam, & quietis tranquillitas, quæ hic inueniri non potest, aliàs quæratur.

Greg 14 mor. c. 8

Aperis

1832 *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.*

ISte versus eandem sententiam continet cum præcedente. Quia statim dixerat, *et tu das illis escam in tempore opportuno*: hoc idem resumit, dicens, *Aperis tu manum tuam* (scilicet tempore opportuno) *et imples omne animal benedictione.* de hoc vide versic. 1782. vbi dicitur, Aperiente te manum tuam, oĩa implebuntur bonitate. Notandum, quod per istam apertionem manus Dei, significatur Christi incarnatio: qua omne animal benedictione fuit plenum. Quid .n. est manus Dei, nisi vnicum eius verbum, per quod tanquam per manum omnia operatur? Psal. 118. Manus tuæ, domine, fecerunt me. Hæc manus primò videbatur clausa, quã do ante in carnationem à nobis manebat abscondita. Fuit autem aperta, quando ad nos fuit missa: vt qui primò nobis loquebatur in prophetis, nobis ore proprio loqueretur. Et vt ista manus nobis aperiretur, primò aperta fuit terra, vnde oriretur: scilicet, quando virgo Maria dicta terra ratione suæ humilitatis, stabilitatis, & fœcunditatis. est aperta: vt in ipsa verbum carnem induat. De cuius apertione Esaias prædixerat, Rorate cœli de super, & nubes pluant iustum: aperiatur terra, & germinet saluatorem. Vbi apertè incarnationis Christi declaratur mysterium. Tunc enim terra dicitur fuisse aperta, quando in beata virgine per nouum generationis modum ad generandum fuit fœcundata. Antè enim terra nostræ humanitatis, ne sine suscepto semine hominem concipere posset, clausa manebat: sed in beata virgine fuit aperta, quæ non virili semine, sed mystico spiramine Deum genuit, & hominem. Et de hac apertura dicitur Ezechiel 44. Porta hæc clausa erit, & non aperietur: & nemo transibit per eam, nisi solus princeps qui ingreditur per eam. In ista enim apertione benedictæ incarnationis fuit impletum Dauid vaticinium, dicens, Mandauit nubibus desuper, & ianuas cœli aperuit: & pluit illis manna ad manducandum, & panem cœli dedit eis. Quid enim manna significat nisi Christum? vt multipliciter deducit Magister lib. 4. distin. 8. Similiter quid panis cœli aliud ab ipso Christo? ipso multoties dicente, Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Istam apertionem per consensum beatæ virginis ipsum verbum ab ipsa postulabat, ei dicens, Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Ad cuius vocem ipsa surrexit, & angelo annunciante, aperuit, per cõsensum, dicens illud Canticorum 5. Surrexi vt aperirem dilecto meo. Et Esaiæ 45. dicite Christo meo, cuius apprehẽdi dexteram, aperiam ante eum ianuas, & portæ non claudentur. Apprehendit virgo Maria dexteram Christi, quando votum virginitatis emisit. In dextera enim fortitudo consistit. Quid autem fortius, quàm per per virginitatem stimulum subiugare inimici domestici carnis? Aperuit ei portas, quando animum suum aperiendo angelo consensit, dicens, Fiat mihi secũdum verbum tuum. Et portas suæ mentis nunquam clausit: quia nullum obstaculum culpæ opposuit gratiæ Dei. Et ideo statim vt consensit angelo, spiritum sanctum attraxit: quo operante, verbum Dei induit carnem. Ideo ipsa ait, Os meum aperui, & attraxi spiritum: quia mandata tua desiderabam. Per istam ergo apertionem Christus incarnatus multa nobis aperuit, ut nos benedictione repleret. Nam multiplicem reperimus apertionem in Christo. Vide in ipso, primo apertionem oris ad nostram instructionem: Matth 5. Aperiens os suum docebat eos. Quod ideo dicit (vt ait Greg. 4. mora c. 4.) vt ostẽdat, quòd qui dudum ad nos docendum aperuerat ora prophetarũ, nunc os proprium aperiendo, nos docet. Secundò apertionem lateris ad nostram redemptionem: Ioan. 19. Vnus militum lancea latus eius aperuit &c. Vbi Aug. super Ioannem dicit, Vigilanti verbo euangelista vsus est: ut non diceret, latus eius percussit, uel vulnerauit, sed aperuit: ut illic quodam modo uitæ ostium panderetur, unde ecclesiæ sacramenta manarent: sine quibus ad uitam quæ uerè uita est, non intratur. Tertiò apertionem manus ad nostram prouisionem: Psal. 103. Aperiente te manum tuã, oĩa implebuntur bonitate. Manus. n. clausa significat auaritiam: sed aperta q̃ nihil retinet, liberalitatẽ. Vnde Prou. 3 a.

Aperire manum significat Christi incarnationẽ.

Esa. 45.

Aperuit virgo Maria Christo.

Psal. 77

Ioan. 6.

Cãt. 5.

Psal. 118.

Aperuit nobis Christus multa.

Manus suas aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Quod hic confirmans Psalmista dicit, *Aperis tu manum tuã, & imples omne animal benedictione.*

2533 *Iustus dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis.*

OStendit hic tertium beneficium, quod Deus facit omnia, iuste disponẽdo. Iste versus sententialiter idem est cũ alio versiculo superius posito, s. *Fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Ideo exponitur vt illic. Hic tamen ponitur, *Iustus dominus*, & ibi, *Fidelis dominus*. Ponitur ergo hic *iustus dominus*, s̃m glos. vt ipso nomine iustitiam aperiat, vt manifestè hic ostendatur laus esse de iustitia. Vel p hoc vult ostendere quod in omnibus operib. suis iustus est dominus, & qñ flagellat, & qñ medetur, & qñ aduersitatibus pungit, & qñ prosperitatibus mulcet. Vnde hic ait August. *Iustus dominus in omnibus vijs suis*, Et qñ cedit, & quãdo curat iustus est: apud eum iniquitas non est. Denique omnes sancti in tribulationib. cõstituti prius iustitiam eius laudauerunt, & sic beneficia petierunt. Prius dixerunt, Iustum est, quod facis. Sic rogauit Daniel: sic & alij sancti, Iusta sunt iudicia tua: meritò passi sumus. Non dederunt Deo iniustitiam, non iniquitatem: sed laudauerunt primò flagellantem, & sic senserunt miserãtem. Nemo illum putet iniustum quando fortè aliquid mali patitur: sed ipsius iustitiã laudet, & suam iniustitiam accuset, d. *Iustus dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Et nota quod viæ dñi sunt multiplices: in quibus sanctus, & iustus esse comprobatur. Primò viæ dñi sunt exempla virtutũ, quæ nobis Christus ostẽdit, quibus ad ipsum ire possemus: quas tamen multi superbi cognoscere nolunt, credentes per ignorantiam excusari: de quibus dr̃ Iob 34. Et omnes vias eius intelligere noluerunt. Quæ verba exponit Gregorius, dicẽs, Nota, quòd non ait, infirmitate non intelligunt, sed intelligere noluerunt, quia sæpe, quæ facere nolunt etiam scire cõtemnunt. Quia enim scriptum est, Seruus nesciens voluntatẽ dñi sui, & non faciens condigna, pla-

Iustus est dominus in oibus, q̃ facit.

Dan. 3.

Via domini multiplex.

Gregor. 25. mor. cap. 16.

Luc. 12.

E gis vapulabit paucis, & seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens iuxta eam, multis vapulabit plagis. Impunitatem peccandi æstimant remedium nesciendi. Qui nimirum sola superbiæ caligine tenebrescunt; atque ideo non discernunt, quia aliud est nescisse, aliud scire noluisse. Nescire enim ignorantia est, scire autem noluisse, superbia. Et tanto magis excusationem non possunt habere, quia nesciunt, quanto magis eis etiam nolentibus opponitur eis quod cognoscant. Vnde per Salomonem dr̃, Nunquid non sapiẽtia clamitat in plateis, & prudẽtia dat
F vocem suam, in summis, excelsisq; verticibus super viam in medijs semitis stans? Transire fortasse per viam vitæ temporalis poteramus, cum eius ignorantia poteramus. Sed postquã Christus incarnationis suæ mysteria publicè ostendit: postquam humilitatis exẽpla superbientibus præbuit: semetipsum nobis quasi trãseuntibus in medijs semitis fixit, vt videlicet in eam quam quærere nolumus, impingamus, & quã transeuntes videre negligimus, tangamus offendentes. Dicatur ergo, Omnes vias eius intelligere noluerunt. Via quippe est incarnatæ sapientiæ,
G omnis actio quam temporaliter gessit. Viæ eius sunt, viuendi ordines, quos ad se venientibus vias præbuit. Tot itaque ad se venientibus vias præbuit, quot benevivendi exempla monstrauit. Humilitatis eius vias propheta conspexerat, cum diceBat, In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas, &c. Sed nunquid in omnibus istis vijs iustus dr̃ dominus? Certè sic, quia per illas suos fideles iustificat. Propter quod alibi Psalmista dicit, Viam iustificationum tuarum instrue me. De vijs domini vide vers. 230. 247. 354. 395. 1043. 1270. 1884. 2078. 2089. 2109.

Ignorantia qualiter excusat.

Prou. 8.

Ps. 118.

H

Prope est dominus omnibus inuocantibus eum: omnibus inuocantibus eum in veritate. 2534

HIc ostendit beneficium Dei quartum, quòd est in exaudiendo iustè deprecantes. Quia omnes ipsum deuotè orantes, tempore debito exaudit vel ad votum, vel ad vtilitatem. Et eligibilior est exauditio quæ est ad vtilitatem,

quàm illa, quæ est ad votum, quantum Deus altius cognoscit q̃d nobis expediat, q̃ nos ipsi faciamus. Sed quid est Deum prope esse omnibus inuocantibus, cum sit vbique secundum essentiam suam, & sic nō propè aliquem, quia propè locum nō significat esse in loco, sed iuxta locū: sic propè orantem esse, non significat esse in orante, sed iuxta; dn̄s autem est in omnibus.

Prope quomodo De⁹: qui est vbique.

Resp. Ad quod dicendū, quod quamuis Deus per essentiam sit in omni re,; & non prope aliquam rem, tamen per aliquos singulares effectus prope aliquos dicitur esse, & remotus ab alijs. Sicut per effectum salutis est prope iustos, dicens, *Psal. 84* Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius, sed sic à peccatoribus est ualde remotus; Psal. 118. Longè à peccatoribus salus. Vel aliter secundum grammaticos, à propè dicitur propitius. Et est propitius idem quod misericors, mitis, placatus. Vnde hic accipitur propè pro propitio. Et est sensus. *Prope est dominus*, &c. idest, propitius est dominus, &c. quia. s. concedit eis, quod nouit vtile ipsis, sicut medicus propè infirmum dicitur esse, q̃n curam gerit eius salutis. Sed quibus est propè, subditur, *Omnibus inuocantibus eum in veritate.* Sed quid est inuocare in veritate?

Inuocare in veritate quid est.

Inuocat dominum in veritate, qui sua oratione solum Deum quærit habere. Inuocat autem & non in veritate, qui aliud à Deo quærit. Vnde hic ait August. *Prope est dominus*, &c. Et vbi est, quod scriptum est, Inuocabunt me, & non exaudiam eos? *Iohel 2.* Ergo audi quod sequitur, *Omnibus inuocantibus eum in veritate.* Nam multi Deum inuocant, sed non in veritate, qui scilicet aliud ab ipso quærunt. Verbi gratia. Quare amas Deum? Quia dedit mihi sanitatem: vel quia mihi dedit vxorem diuitem: vel quia dedit mihi filios multos & bonos: dedit familiā: dedit omnia bona. Ideo Deum amas: ideo nihil amplius quæris? Esto adhuc esuriens: adhuc pulsa ad ianuam patrisfamilias: habet adhuc quod det. In mendicitate es eum omnibus ijs, quæ accepisti, & quasi iam saturatus non rogas? Ergo si bonus est Deus, quia ista tibi dedit: quanto beatior eris, cum seipsum dederit tibi? Ille ergo qui Deum ipsum à quo accepit illa, de quibus gaudet, præponit his omnibus rebus, quas accepit, ipse inuocat Deum in veritate. Nam vt noueritis, si talibus hominibus proponatur, & dicatur, Quid si ista omnia, de quibus gaudes, vellet tibi auferre Deus? iam non amabitur? Quid dices? Deus, quid tibi ego feci? quare mihi abstulisti, & illi dedisti? iniquis das, & à tuis tollis. Accusas Deū quasi iniustum, & te laudas quasi iustum. Sed vis inuocare Deum in veritate? Conuertere. Accusa te: lauda Deum. Tunc eris rectus cum omnibus bonis, quę facis: tunc Deus tibi placet. In omnibus malis, quæ pateris, Deus non tibi displicet. Hoc est in veritate Deum inuocare. Qui sic inuocat Deum, Deus exaudit illum. *Prope est illi dominus.* Nondum dedit, quod vis: ibi est tamen. Quomodo medicus, si fortè aliquid imponat vel oculo, vel visceribus, quod vrendo sanet: si roget æger, vt tollatur illi, medicus expectat tempus: non facit, quod rogat æger; Non te exaudit ad præsentem voluntatem, exaudiendo ad futuram sanitatem, & hoc vtriq; ad voluntatem. Nam sanus esse vult, qui etiam vri non vult. Qui ergo Deum in veritate vult inuocare, non temporalia, sed ipsum Deū principaliter orando quęrere debet, vt ostendit Gregorius dicens,

Oratione Deū quærere debem⁹ principaliter, nō egaliter. *Greg. 15 mor. ca. 20.*

Cum Deus in oratione non quæritur, citius animus orantis laxatur, quia cum illa quisque postulat, quæ fortasse iuxta occultum Dei iudicium tribuere recusat, ipse quoque Deus venit in fastidium, quia non vult dare, quod amatur. Sed se magis dominus quàm ea, quæ condidit, vult amari, æterna potius quàm terrena postulari. Sicut scriptum est, Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis, Qui enim non ait dabuntur, sed adijcientur: profectò indicat aliud esse quod principaliter datur, & aliud, quod superadditur. Quia enim nobis in intentione æternitatis in vsu suo temporalitas esse debet, & illud datur, & hoc mirum rex abundantia superadditur. Et tamen sæpe homines dum bona temporalia postulant, æterna verò præmia non requirunt: petunt quod additur, & illud non desiderant, nisi adijciatur. Nec lucrum suæ deprecationis esse deputant, si hic sint temporaliter pauperes, & illic beatitudinis diuites in æternum *Matt. 6.*

viuunt:

viuunt: sed solum visibilibus intenti labore postulationis renuũt inuisibilia mercari. Qui si superna quærerẽt, iã cum fructu laborem exciperent. Qui cum mens in precibus ad authoris sui speciem anhelat: diuinis desiderijs inflammata, supernis coniugitur, ab inferioribus superatur: amore feruoris sui se aperit vt capiat, & capiens se inflammat: & superiora amare, iam sursum ire est. Dumq; magno desiderio ad cælestia inhiat, miro modo hoc ipsum quod accipere quærit, degustat. Sic ergo propè est dominus omnibus inuocantibus eum, &c. Sic enim inuocare, modo est tempus. Propter quod dicitur Esa. 55. Quærite dominum, dum inueniri potest, inuocate eum, dum propè est.

535 *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos.*

OStendit hic quintum beneficium, quod facit vota iustorum adimplendo: quia *voluntatem timentium se faciet.* Et nota, ꝙ non dicit facit, sed *faciet*: qui non semper exaudit orationes iustorum, sed tempore opportuno: quia finaliter Deus adimplet volũtatem ipsorum, non quidem semper in præsenti vita, sed saltem in futura, quod notat dicens, *Et saluos faciet eos.* Dicit ergo, *Voluntatem timentium se faciet*, & hoc timore filiali: quia talis timor charitati coniungitur; & per consequens omnis qui sic timet Deũ, voluntatem suam voluntati diuinæ supponit. Ex quo sequitur, quod sicut voluntas Dei semper impletur; sic & voluntas timentium Deum timore filiali: quia vnum tales uolunt cum Deo. Vnde hic August. *Voluntatem timentiũ se faciet*: scilicet si sic times Deum, vt & tu facias uoluntatem eius, & ipse uoluntatem tuã faciet. Sed quomodo faciet uoluntatem eorum, subdit, *Et deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos.* Vides ad hoc exaudire medicum: ad hoc scilicet, ut donet salutem. Notandum, quod quamuis hic loquatur de timore filiali: tamen etiam potest intelligi de timore pœnæ: quæ ille ad uerum Dei timorem inducit: & sine illo multoties cadit iustus à gratia. Dicunt naturales, quod quia aurum

Timor orationẽ facit exaudiri.

Timor pena proficit.

E sub specie propria securè non potest portari de una regione ad aliam: quod debet sub forma pulueris redigi, ut non appareat aurum; & sic securè potest portari, nec tunc latronum periculum timetur. Redigitur autem ad formam pulueris sic, Cum enim aurum in igne liquescit, immiscetur ei cinis, & mouetur cum testula, donec aurum pulverizetur. Aurum autem sic pulverizatum, & sub alia forma reductum, securius portatur de una regione ad aliam, propter timorem latronum. Et huic imaginationi concordat illud quod habetur Hierem. 10. ubi dici-

F tur, Argentum inuolutum de Tharsis affertur, & aurum de Ophir. Sic in proposito, per aurum intellige gratiam, & alias uirtutes, per quas anima ditescit spiritualiter; quæ plusquam aurum, & argentum appreciantur; quin ut dicitur Prouerb. 22. Super argentum, & aurum, gratia bona. Per ignem uerò intellige tentationes diaboli, & alias mundi aduersitates; quibus diabolus animas nostras accendere & inflammare nititur, Psal. 79. Incensa igni, & suffossa ab increpatione vultus tui peribunt. In isto igitur igne aurum incipit liquescere, quando ad consen-

G sum tentationis animus incipit emolliri. Quid ergo tunc faciendum est? Miscendus est auro nostro, & virtutibus nostris cinis incendij ęterni, qui timorem nobis incutiat, aut certè cinis nostrę mortis, de quo Sapien. 2. Extinctus cinis erit corpus nostrum. Cui adhibeatur testa, id est, consideratio nostræ imbecillitatis, & infirmitatis, quæ à nobis omnem securitatem auferat, de qua testa ait Psalmista, Aruit tanquam testa virtus mea. Et tunc aurum animæ nostræ, id est, virtutes, & gratia, sic occultabitur sub specie pulueris; vt securè viam præsentis vitæ absque

H expoliatore transire possimus. Vnde Bernard. ait super Cantic. In veritate didici nullum ita efficax esse remedium ad Dei gratiam promerendam, retinendamque, atque recuperandam, quàm si omni tempore inueniaris coram Deo non alta sapere, sed timere. Ideo dicitur Prouerb. 23. In timore Domini esto tota die. Quamuis ergo iste timor pęnę per se non sufficiat ad hoc, vt à Deo exaudiri mereamur; tamen ratione sui effectus, quia timo-

Aurum significat gratiam.

timorem filialem inducit, proficit multum, & iuuat.

2536 *Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.*

HIc ostendit Deum laudandum ex sexto beneficio, quia suos dilectores protegit. Ad principem enim spectant duo maxime, scilicet præmiare bonos, & malos punire, sed principalior actus est præmiatio bonorum, quia malorum punitio est propter bonos conseruandos, non autem præmiatio bonorum propter malos. Et hinc est, quòd summus iudex in iudicio primò dabit sententiam præmiationis bonorum, dicens, Venite, benedicti patris mei, &c. Consequenter autem dabit sententiam punitionis malorum, dicens, Discedite, &c. Et hoc est, quod clarè hic innuit Psalmista, præmiationem bonorum præmittens punitioni malorum, dicens, *Custodit dominus omnes diligentes se.* Et consequenter addit, *Et omnes peccatores disperdet.* Quid enim proficeret si Christus homines ad suum amorem traheret, si illos attractos non custodiret? Quos ergo suo sanguine acquisiuit, hos per suam gratiam acquisitos custodit. Dicit Philosophus 2. Oeconom. Quòd œconomus (idest, dispensator domus) talis debet esse, ꝙ diuitias acquirere, & multiplicare possit, & acquisitas custodire, quia sine custodia nihil proficit acquisitio. Sic in proposito. Nam œconomus patrisfamilias cœlestis ciuitatis est Christus, Psalm. 104. Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ. Iste nos patri cęlesti acquisiuit cum magnis laboribus, quia sanguine proprio. Act. 20. Attendite uobis, & vniuerso gregi, in quo spiritussanctus posuit vos regere ecclesiam sanctam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Frustra autem hoc fecisset, nisi diligenter custodiret. Et hoc est, quod dicebat patri, Ioan. 17. Quos dedisti mihi, custodiui, & non perijt, &c. Custodit ergo omnes diligentes se, per hoc intelligit omnes prædestinatos, quos solum dilexit ab æterno. De talibus dilectoribus ait Christus, Ioan. 14. Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Quod solum de prędestinatis potest intelligi. Tales custodit, quia nullus illorum finaliter cadit, & per consequens, in vitam æternam custodit illos. Similiter dicit de peccatoribus, scilicet præscitis, & in peccato perseuerantibus. Vnde hic ait August. *Custodit dominus omnes diligentes,* &c. Videtis, quia apud Deum est seueritas, apud quem est suauitas tanta, quia custodit dominus omnes diligentes se, omnes sperantes in se, omnes fideles, omnes timentes se, omnes inuocantes in veritate. *Et omnes peccatores disperdet,* scilicet in peccatis perseuerantes, Deum reprehendere non formidantes, contra Deum quotidie disputantes, veniam peccatorum desperantes, & ex ipsa desperatione veniam tumulantes. Venit tempus, vt separentur isti omnes, & fiant inde duæ partes, vna ad dexteram, & alia ad sinistram, vt accipiant iusti regnum æternum, & omnes peccatores disperdet. Notandum, ꝙ dominus custodit nos dupliciter, scilicet per seipsum, & sic custodit multa personarum genera, de hoc vide versic. 1665. 2034. Item nos custodit per angelos sanctos, quos nobis dedit custodes. De custodia angelorum vide in dictionario meo, litera custodire, parte secunda. Item nos custodit per aduersa, & afflictiones. De hoc vide in litera afflictio, parte quarta primæ partis. Qualiter autem varie disperdit peccatores, vide versi. 2497.

Matt. 25 · Philos. · Custodiri.

2537 *Laudationem domini loquetur os meum & benedicat omnis caro nomini sancto eius, in sæculum, & in sæculum sæculi.*

HIc circa laudem diuinam ponit cōclusionem intentam, scilicet quòd ipse & omnis homo debet laudare Deū. Vnde hic ait glos. Expositis causis diuinę laudis, hic ponitur breuis conclusio, qua concludit omnes homines Deum laudare debere. Vbi aduertendum, ꝙ per hoc quod dicit, *Et benedicat omnis caro,* &c. intelligit omnes homines. Nam per carnem in singulari intelligitur homo, sicut dicitur Genes. 6. Omnis quippe caro corruperat viam suam. Omnis caro, idest homo. Nam caro significat totum hominem, vide versi. 1011. Accipitur tamen

in scri-

Caro significat totū hominē & quandoque partē hominis. in scriptura caro non pro toto homine, sed pro parte materiali hominis. Et sic caro rationi contrariatur. Caro enim primorum parentum corrupta ab integritate, quam in prima creatione acceperat, semper rationi contrariatur & spiritui. Et nisi castigetur & subijciatur, ipsum spiritū sibi subijcit & ducit ad mortem. Quod notabat Apostolus, dicens, Si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.

Caro cōtrariatur rōni & spiritui. *Rom.8.* *Gre.10. mor. ca. 24.* Cuius rationem ostendit Gregorius super illo verbo Iob 11. Super illorum est abominatio animae, dicens spiritus deficit, vbi caro requiescit, vt enim caro mollibus, sic spiritus duris nutritur. Illam blanda refouent, hunc aspera exercent. Illa delectationibus pascitur, hic amaritudinibus vegetatur, & sicut carnem dura sauciant, sic mollia spiritum necant. Sicut illam laboriosa interimunt, ita hunc delectabilia extinguunt. Spes itaque carnalium abominatio animae dicitur, quia inde in perpetuum spiritus interit, vnde ad tempus caro suauiter viuit. Sic ergo caro delicatè nutrita spiritū extinguit. Et ideo *Rom.13.* consulit Apostolus, dicens, Curam carnis ne feceritis in desiderijs. Domanda est ergo caro, vt spiritum sequatur, & ad Dei laudem consurgat. *Benedicere domino est bene viuere.* Nam benedicere domino nihil aliud est quàm bene viuere, & bonis operibus nomen eius honorare, vide vers. 378. Quid est ergo dictum, *Et benedicat omnis caro nomini sācto eius*, nisi optare, vt quilibet homo carnem suam taliter regat, vt spiritui subijciatur, & bonis operibus insistat, quibus Deus laudetur? Sed per quem modum sic caro domabitur vt sequatur spiritum? Notandum

Carnis tres sunt maximè passiones superandae. quòd vt ait Chrys. hom. 18. super Matth. Inter omnes carnis passiones seu delectationes, sunt tres praecipuae, & carni magis intimae & connaturales, scilicet esca, somnus, & amor viri ad mulierem. Et ideo grauius est illas à natura carnis praecidere, quàm caeteras. Et addit Chrysost. Quòd nullius passionis abstinētia sic sanctificat carnem, quomodo abstinentia ab istis, vt sit homo castus, ieiunus, & vigilijs perseuerans, & nullae aliae sic carnem, uel corpus inquinant, sicut istae, vt sit homo fornicarius, aut epulator, aut deditus somno. Haec ille. Ex quibus patet, quòd qui carni suae vult dominari, istas tres passiones maximè praecidere debet. *Philos.* Dicit Philosophus 5. Polit. quòd apud aliquas ciuitates, sicut apud Athenas, fuit consuetudo relegare nimis potentes, ne sibi vsurparent principatum ciuitatis. Sed vt ibi dicit Philosophus, melius fuisset sic ordinasse à principio, quòd non fuissent aliqui ita excedentes in potestate, quam postquam permiserint eos sic potentes fieri, illos sanare posterius. *Frontinus.* Consimile narrat Frontinus lib. 1. de Tarquinio superbo, rege Romanorū, quod cum à filio suo Tarquinio, qui Sabinos deuicerat, misso nuncio ad patrem, peteret quid de Sabinis esset faciendum, ipse non audens secretum suum alicui committere (volebat enim, quod filius suus principes Sabinorum interficeret) nuncium ad se missum duxit in hortum, & dum ambulabat, capita papauerum eminentia baculo percutiebat. Et nuncium sine literis filio remisit. Nuncius verò reuersus nunciauit filio, quid patrem agere vidisset. Ille autem statim intellexit idem de principibus Sabinorum esse faciēdum. Sic in proposito, si in ciuitate animę nostrę sint prędictae passiones nimis potentes, quia liberè permissae sunt vires suas agere, expedit illas expellere, ne totius ciuitatis principatum vsurpent. Melius tamen à principio sic agere, quod non admitterentur, vel vires sumerent. Nam, vt dicit Seneca, epistola 123. Quomodo ad id finiendum satis valeo, ad quod prohibendū parum valui, cum facilius sit excludere, quàm admissa cōprimere? Ideo vt dicit Apostolus, Si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. *Rom.8.*

PSAL. CXLV.

LAuda anima mea, dominum: laudabo dominum in vita mea: psallam Deo meo, quamdiu fuero. 2538



TITVLVS huius psalmi est, Alleluia. Quod idem est quod laudate dominum, de hoc vide versic. 1790. vbi alleluia declaratur. Quantum autem ad materiam huius psal. notandum, quòd tota inten-

intentio Psalmistæ est, homines inducere ad laudem Dei, & vt ipsum laudãdo, non in hominibus spem suam ponant, sed solum in Deo. Nam, vt patet ex decursu veteris testamenti, quandocunque filij Israel habuerunt spem suam in Deum, & non recurrebãt principalius ad auxilium hominum, ipsi omnes inimicos suos superabant, quando autem omisso, vel postposito adiutorio Dei, ipsi ad auxilium hominum vertebantur, statim superabantur, quoniam populus armatus sine Deo, inermis est. Exemplum patet de Sedechia rege Iudæ, qui, omisso Deo, contra regem Babylonis quæsiuit sibi auxilium regis Aegypti. Propter quod & ipse fuit superatus, & priuatus oculis, cum filijs, & matre, & reliquo populo in Babylonem captiuus fuit ductus, vt habetur 4. Regum 25. Ciuitas Hierusalem fuit destructa, & templum funditus euersum. Et hoc est quod Psalmista ait Psal. 117. Bonum est sperare in domino, quàm sperare in principibus. Quis autem fuerit author huius Psalmi, ignoratur. Quibus visis, accedo ad Psalmi diuisionem. Qui diuiditur in partes duas, quia primò laudem diuinam proponit, secundò in Deo habendam esse confidentiam concludit, ibi, *Nolite confidere*. Quantum ad primum, sciendum quòd vera laus proprius consistit in corde quàm in ore, quia aliquem laudare ore, & non corde, adulatorium est, & vitiosum, sicut de talibus conqueritur dominus, dicens, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. Hinc voce veritatis dicitur, Non omnis, qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum cœlorum. Hinc rursum ait, Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Hinc Ioannes ait, Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Hinc psalmista ait, Dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei, vide versic. 1317. Ex quibus omnibus patet, quod vera laus principalius in corde consistit, quàm in ore. Et hoc attendens psalmista ait, *Lauda anima mea dominum*, quasi dicat, Non laudabo solo ore, sed principalius mente. In vita autem præsenti oportet primò laudare Deum, vt perueniatur ad locum laudis æternæ. Et hoc est quod subdit, *Laudabo Deum meũ in vita mea*.

Laus vera principalius est in corde quàm in ore.

Esa. 49.

1. Ioan. 2

A

B

C

D

Consequenter autem in vita futura laudabimus Deum plenè, & perfectè. Et hoc est quod subdit, *Psallam Deo meo quamdiu fuero*. Quia enim in æternum manebit homo post resurrectionem, ideo laudabit in æternum. Sed quærit hic August. Cum dicit psalmista, *Lauda anima mea dominum*, &c. Sed quis hoc dicit, & cui dicit? Si enim ista dicantur esse verba carnis consulentis animæ, & dicentis, *Lauda anima mea dominum*. Et potest ne caro bonum consilium dare animæ? Vnde non videtur hoc verum, cum à meliori, & superiori soleat inferiori dari consilium. Caro autem inferior est, & anima superior. Anima enim licet sit vituperabilis, quia peccatrix, tamen melior dicitur per naturam etiam corpore laudato in suo genere, quia ipsa anima, quæ est spiritualis naturæ, præstat corporeæ, quam mouet, regit, sensificat. Sicut enim aurum vituperatum, & sordidatum præstat plumbo in sua puritate laudato, sic etiã malus homo optimo etiam. Sic semper anima præstantior est carne. Non ergo consilium à carne quamuis domita valde, & pacata datur ipsi animæ, quæ semper infra animam est. Sed purior pars animæ, scilicet, quæ cogitat sapientiam diuinam, illi inhærens, ad illam suspirans, videt quasdam animæ partes, idest, sensualitatem perturbari motibus sæculi, & cupiditate terrenorum ire ad exteriora, à quibus à superioribus, & interioribus reuocatur. Se ergo secundum sensualitatem exhortans anima secundum rationem dicit, *Lauda anima mea dominum*. Quis ergo est, qui dicit, *Lauda anima mea dominum*? Caro non dicit, consilium enim superiori dari non potest. Infœlix est ipsa anima, si à corpore expectat habere consilium. Anima enim regit, caro regitur. Illa imperat, hæc famulatur. Sed hoc anima dicit sensualitati animatæ. Quasi dicat, *Lauda anima mea dominum*. Quid tibi placet in sæculo? Quid est quod vis laudare? quid est quod vis amare? Quocunque corporeis sensibus te conuerteris, occurrit tibi cœlum, occurrit tibi terra, vbique amas, vbique laudas. Quomodo ergo laudandus est, qui fecit ista quæ laudas? Verbi gratia. Quid est melius in terra? dices. Aurum, argentum, animalia, arbores, amœnitates, totam terram,

Quæstio.

Consilium datur à superiori inferiori non econtrario.

Anima semper nobilior & superior est corpore.

Genes.1. ram cogita. Quid melius in cœlo, sole, lu-
na, sideribus? totum cœlum cogita. Omnia sunt bona valde, Vndique pulchritudo, bonitasque operis tibi commendat artificem. Miraris fabricam, ama fabricatorem, laudas fabricam, lauda fabricatorem. Sequitur. *Laudabo dominum in vita mea.* Nonne hic laudamus Deum? Certè sic, sed imperfectè. Ecce homo stat, cantat, laudat Deum. Et sæpe labia mouentur ad cantum, cogitatio autem nescio per quæ desideria volat, sensualitas per diuersas cupiditates, vel curas negociorum hac, atq; illac fluctuat. Quod mens superstans attendens, ad inferiorem portionem animæ conuersa, alloquitur dicens, *Lauda anima mea dominum*, q.d. Quid est, quod de alijs rebus agis? quid est quod te occupat cura rerum terrenarum atque mortalium? Sta mecum, lauda mecum. Sed tibi respondet ipsa anima inferior portio mentis, *Laudabo Deum in vita mea*, quasi dicat, Laudabo quantum possum, licet tenuiter. Quandiu enim sumus in corpore, peregrinamur à domino. Sed perfectè laudabo in vita mea, scilicet in terra viuentium, quia alibi dicitur, Beati, qui habitant in domo tua, domine, in sæcula sæculorũ laudabunt te. Et ibi, *Psallam Deo meo, quandiu fuero.* Sed nunquid hic psallimus Deo? Certè psallimus, sed non *quandiu sumus*, quia multoties dum psallis Deo, cogitas de alio negocio, & sic psallis voce, non psallis mente. Forte psallendo, cupiditate inclinaris ad aliquid. Certè tunc nõ solum non psallis mente, sed offendis creatorem. In vita autem beata, ibi psallemus, quandiu erimus, quia nunquam cogitatio, nunquam voluntas ad aliud inclinabitur, nisi ad Dei laudem. Et hoc est, *Psallam Deo meo, quandiu fuero.*

Laudare Deũ perfectè hîc non possum.

2. Ioan.5 Laudabitur De' perfectè î patria.

1539 *Nolite confidere in principibus, neque in filijs hominum, in quibus non est salus.*

Ostendit hic spem, & fiduciam in solo Deo esse ponendam. Et duo facit, quia primo ostendit confidentiam in hominibus non esse ponendam, secundò ostendit illam in solo Deo habendam, ibi, *Beatus cuius Deus.* Prima diuiditur in duas, quia primo ostendit ex duobus, quod non est confidendum in homini-

Cõfidendum est in Deo, nõ in homine.

E bus: primò quia non habent potestatem saluandi, secundò quia habent necessitatem moriendi, ibi, *Exibit spiritus eius.* Quãtum ad primum, sciendum, quòd duo sunt genera hominum, quia aliqui principantur, & aliqui subijciuntur, & in neutro ponenda est spes. De primis dicit, *Nolite confidere in principibus.* De secundis verò subdit, *Neque in filijs hominum.* Per filios hominum intelligens illos, qui sub potestate alicuius sunt constituti, sicut filius est nomen subiectionis, quia est sub potestate patris. Et quare in illis non sit confidendum; ostendit dicens. *In quibus non*
F *est salus*, quia scilicet seipsos saluare non possunt, quomodo ergo saluabunt te? Et hoc dicit psalmista contra multos, qui plus in hominibus mundi, quàm in Deo confidunt. Vnde hic ait Aug. *Nolite confidere in principibus*, &c. Ne qua infirmitate anima humana, quando fuerit tribulata, hic desperet de Deo, & velit præsumere de homine. Vnde si dicatur homini in afflictione aliqua constituto, Est quidam homo magnus, per quem possis liberari; statim gaudet & erigitur. Si dicatur illi, Liberet te Deus, quasi desperatione frigescit. Promittitur sibi auxilium morta-
G lis hominis, & gaudet. Promittitur sibi auxilium immortalis Dei, & tristis est. Vel taliter cogitantibus. Incipe quærere, & cognoscere eum à quo factus es. Non enim deserit Deus opus suum, si ab opere suo non deseratur. Contra hos ait psal. *Nolite confidere in principibus, neque in filijs hominum*, &c. In vno filio hominis est salus, & in ipso est salus, non quia filius hominis, sed quia filius Dei, non propter id, quod suscepit ex te, sed propter id, quod seruabit in se. Vel aliter, vbi sciendum, quod aliqui confidunt in dæmonibus, qui per incantationes, & sor-
H tilegia salutem quærunt habere. Confidunt in hominibus, qui salutem ab hominibus quærunt. Et hos duos reprehendit psal. Primò reprehendit confidentes in dæmonibus vel sortilegijs, dicens, *Nolite confidere in principibus.* Nonne ipsi dæmones dicuntur principes? immò sic, quia principes tenebrarum. Audi Paulum Apostolum dicentem, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates,

Deus nõ deserit nos nisi deseratur à nobis.

Principes dicũtur dæmones.

Ephe.6.

ftates, rectores tenebrarum harum. Vbi ait gl. Aduersus principes, &c. idest, aduersus dæmones, qui principatur & alijs præsunt. Certum est enim, quia exitia famulis Dei auctore diabolo irrogantur, siue per se, siue per ministros suos. Vnde & diabolum huius mundi principem appellabat Christus, dicens, Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras, &c. De istis ergo principib. ait, *Nolite confidere in principibus*, hoc est, in sortilegijs, quæ arte dæmonum fiunt, vel quibus in adiutorium dæmones inuocantur, quia in illis nō est salus. Quasi dicat, Non possunt saluare seipsos, quomodo saluabunt te? Non possunt iuuare se, quomodo iuuabunt te? De hominib. in quibus non est confidendum, subdit, *Neque in filijs hominum*. Filij hominū uocantur omnes ex mari & fœmina geniti. Et nota, quod confidentia hominum in multis solet poni. Primò est confidentia terrenalis abundantiæ, quæ est auarorum. De qua vide versic. 2055. Secundo est confidentia personalis sanctimoniæ, quę est superborum, vide versic. 2055. Tertiò est confidentia temporalis vanæ gloriæ, & hæc est hypocritarum, vide versic. 2055. Quarto est confidentia mundialis eminentiæ; quæ est tyrannorum, vide versic. 2055. Quinto est confidentia secularis sapientiæ, quæ est reproborum magistrorum, vide versic. 2055. Sexto est confidentia spiritualis innocentiæ, & hæc deuotorum filiorum, vide versic. 133. Et hæc vltima solum bona est, & licita.

Ioan. 12.

Cōfidentia hominis ponitur in multis.

2540 *Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.*

OStendit hic, quod non est confidendum in filijs hominum; quia non sunt stabiles sed habent necessitatem moriendi. Vbi nota, quod per spiritum hominis, anima intelligitur. Vnde quādo Christus in cruce moriens emisit animam dicitur emisisse spiritum. Ioan. 19. Et inclinato capite emisit spiritum. Et vide differentiam inter morte Christi & aliorum. Nam Christus non necessitate, sed voluntate mortuus est. Vnde dicebat, potestatem habeo, ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Et hoc notans Euangelista, ait, Emisit spiritum. Cæteri autem hominum moriuntur necessitate. Vnde non emittunt spiritum, sed spiritus exit ab eis, etiam ipsis inuitis. Et hoc notans psal. ait, *Exibit spiritus eius*, scilicet cuiuslibet hominis. Exit enim spiritus, quando anima separatur à corpore. Sed quid est, quod subdit, *Et reuertetur in terram suam?* Nunquid in separatione animę à corpore, anima in terrā reuertitur, vt conuertatur in terram, cum anima sit simpliciter spiritualis, & immortalis? Respondeo, quod hoc, quod dicitur, *Et reuertetur in terram suam*, non refertur ad animā hoīs, sed ad corpus, vt sit sensus, Cum exit anima à corpore, corpus reuertitur in terram suam, scilicet de qua creatum est, secundum sententiam illam domini dicentis, Donec reuertaris in terrā, de qua sumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Quando autem exit spiritus ab homine, tunc perit cogitatio hominis: quia quæ, dum viueret, cogitabat, vel disponebat facere, adimplere non potest. Sic enim contigit illi diuiti, qui dicebat. Lucæ 12. Anima mea, habes multa bona reposita in annos plurimos, sede, quiesce, comede, &c. quia eadem nocte morte præuento periit cogitatio eius. Ad hunc intellectum exponit hunc uersum August. dicens: *Exibit spiritus eius*, spiritus hominis superbi spiritus hominis potentis, in quo confidebas. Ille enim uiuens minatur, nesciens quandiu viuat. Sed *exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam*. Sed nunquid exibit, quando vult? exibit quando non vult, & exibit quando nescit, & exeunte spiritu, caro reuertetur in terram suam, & in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Quando autem exit spiritus vbi est risus hominis? vbi superbia? vbi iactātia? Ergo, fratres, omnes audiamus, & in qualibet tribulatione, in quolibet desiderio, non confidamus in principibus, neque in filijs hominum, in quibus non est salus. Totum enim hoc mortale, caducum, & transitorium est. Gregor. autem istum passum, *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum*, de malis maxime exponit super illo verbo Iob 11. Et Effugium peribit ab eis, & Oculi impiorum

Spiritus hominis est animus.

Ioan. 10.

Quæstio.

Resp.

Gen. 3.

Cogitationes malorū pereunt.

Greg. 10 mor. ca. 23.

rum sunt intentiones in eis carnalium desideriorū, qui idcirco deficiunt, quia æterna negligunt, & sola semper transitoria prestolantur. Adipisci quippe terrenā gloriam cogitant, multiplicari rebus temporalibus expectāt, ad mortem quotidie currendo festinant; & cum ad superiora per liberum tendunt, sed cogitare mortalia mortaliter nesciunt. Carnis vita per momenta deficit, & tamen carnale desiderium crescit. Res habita instanti fine corrumpitur, & habendi anxietas nō finitur. Sed, cum mors impios subtrahit, eorum profectò desideria, & eorum cogitationes cum vita terminantur, quorum scilicet oculi tunc superna vltione deficiunt, quia suo hic iudicio à terrena delectatione deficere noluerunt. Hos illorū oculos à iucunditate pristina claudi psal. conspexit, cum dicebat, *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum*: quia & æterna mala nunquam cogitata reperiunt, & subito amittunt bona tēporalia, quæ diu tractata tenuerunt. A quibus, & omne effugium petit: quia eorum malitia ab animaduersione districti iudicis, quò se valeat occultare, non inuenit. Nam iniqui nunc, cum tristitia aliqua, vel aduersa patiuntur, effugij latebras inueniunt, quia ad voluptatem protinus desideriorum carnalium recurrunt. Ne enim paupertas ipsos cruciet, diuitijs animam demulcet. Ne despectus proximorum deprimat, sese dignitatibus exaltant. Si fastidio corpus atteritur, antepositis epularum diuersitatibus, nutritur. Tot ergo hic habent effugia, quot sibi præparant delectamenta. Sed quandoque ab eis effugium petit, quia eorum mens in morte, amissis omnibus, se solummodo, & iudicem conspicit, tunc voluptas subtrahitur, sed voluptatis culpa seruatur, & repentè miseri pereundo discunt, quia peritura tenuerunt, qui tamen quousque corporaliter viuunt, nocitura non desinunt. De quibus bene dicitur, *Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum*. Si autem per lyra *principes* in præcedenti versiculo intelliguntur dæmones, tunc iste versus non refertur ad totum præcedentem versum, sed solum ad filios hominum.

Desideria malorum pereunt.

E

Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius: spes eius in domino Deo ipsius, qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt. 2548

HIc ex prædictis ostendit in Deum solū esse confidendum. Et duo facit, quia primò hoc proponit, secundò hoc rationibus deducit, ibi, *Qui custodit veritatem*. Quantum ad primum, sciendum, quod licet alij patriarchę, vt Abraham, Isaac, & cęteri, colerent Deum verum; tamen in scriptura dicitur sępius Deus Iacob, quàm Deus Abraham, vel Isaac, hoc ideo, quia Iacob fuit primus, qui fecit Deo votum de ipsius cultu, quādo ibat Mesopotamiā, dicens, Si Deus fuerit mecum in via, qua ambulo, & custodierit me, &c. erit mihi dominus in Deum, &c. Etiam, quia omnes nati ex Iacob, erant de populo Dei, nō autem omnes nati de Abraham, quia non filij Ismael, nec omnes nati de Isaac, quia non filij Esau. Sed de Iacob solum nati fuerunt duodecim patriarchæ, qui faciebant duodecim tribus populi Dei. Dicit ergo, *Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius*. Et rationem subdit, *Qui fecit cælum & terram*; q. d. In isto est confidendum, quia saluare potest, quia ipse fecit cœlum, & terram, quasi si quis quærat à ps. quid ergo faciendum, si nec in principibus, nec in filijs hominum est sperandum; Respondet ostendens, quid facturus es, dicens, *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius*. Non homo aliquis, non angelus, sed Deus Iacob. Per hoc enim vult ostendere, quòd adiutoriū, quod dat Deus sperantibus in se est, quia facit eos beatos, quod ostendit per hoc nomen Iacob. Iacob namque fuit binominus, quia in principio natus, fuit vocatus Iacob, sed postea quando vidit scalam, quę stans in terra cœlum attingebat, & angelos ascendentes, & descendentes, & dominum innixum scalæ, tunc Deus de Iacob fecit ipsum Israel, quia nomen ei mutauit, dicens, Nequaquam vltra vocaberis Iacob, sed Israel erit nomen tuum. Sic & spiritualiter in se cōfidentes de Iacob facit Israel. Iacob enim interpretatur supplantator. Quis autem propriè supplantator dicitur, nisi qui in præsenti vita pugnando contra mundum

Sepius in scriptura Iacob dicitur colere Deum. Gen. 28

F

G

H

Ex Iacob fit Israel quādo Deus iustos facit beatos.

dum carnem, & diabolum, de ipsis trium phat? ipsos ponit sub planta sui pedis, per quam voluntas designatur? Sic ergo per Iacob intellige quemlibet iustum, hic legitimè certantem. Sed Israel interpretatur videns Deum, in cuius visione beatitudo nostra consistit. Quid est ergo Deum de Iacob facere Israel, nisi virum iustum hic certantem post exitum spiritus facere beatum? Et hoc insinuans ps. d. *Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius.* Et hunc intellectum hic tangit Aug. d. *Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius*, quia & ipsi Iacob sic fuit adiutor, vt de Iacob faceret Israel, magnum adiutorium Israel vidēs Deum. Hic ergo positus, & peregrinus non videns Deum, si habueris adiutorem Deum Iacob ex Iacob faciet te Israel, & eris videns Deum, & periet omnis labor, & omnis gemitus, transient curae mortales, & succedent laudes foelices. Beatus ergo, cuius Deus Iacob adiutor eius. Talis hic existens adhuc, & gemens, beatus est, non re, sed spe, sperans adiutorem Deum, qui ex Iacob faciet eum Israel. Sed, quia dicit, *cuius Deus Iacob*, id est, Deus ipsius Iacob, nunquid propriè Deus dicitur esse alicuius hominis, & non potius, omnis homo est Dei? Nam seruus bene dicitur domini, quia possessus à domino, sed non econtra rio. Sed ipse Deus dicitur noster, & nos sumus Dei, quia & nos possidemus Deū, & possidemur ab illo. Quod hic ostendit August. dicens: In quo est spes alicuius, ille est res ipsius, illius est Deus qui spem habet in Deo. Deus enim possidetur à nobis, quoniā tu es spes mea, portio mea in terra viuentium. Et eris possessus à Deo, & tu Deū possidebis, possessio Dei eris, possessio tua erit Deus. Tu eris possessio Dei, vt colaris ab eo, & ipse erit possessio tua, vt colas eum. Nam & tu colis Deum, & coleris à Deo. Rectè enim dicis, Colo Deum, quomodo aūt color à Deo? Inuenimus apud Apostolum dicentem, Dei enim agricultura estis, Dei ędificatio estis. Et dominus ait, Ego sum vitis, & vos palmites, & pater meus agricola est. Colit ergo te Deus, vt sis fructuosus, colis tu Deum, vt sis fructuosus. Tibi bonum est, quod te colit Deus. Cultor Deus si recedit ab homine, desertus fit homo; cultor homo si recedat à Deo, desertus fit ipse

Quaestio.

Deus possidet nos, & nos Deū.

Colimus Deū & Deus colit nos. 1. Cor. 3. Ioan. 15.

A homo. Nec crescit Deus, accedēte te, nec decrescit, recedente te. Ergo erit ipse possessio nostra, vt nos pascat, & erimus nos possessio eius, vt nos regat. Sequitur: *Qui fecit caelū, & terram*, q. d. Et si sint multi dij gentium, nobis autem vnus solus est Deus, qui fecit coelum, & terram, in quem sperare debemus. In domino Deo suo est spes etiā illius qui colit Saturnum, in domino Deo suo est spes illius, qui colit Martem, qui colit Mercurium, plus addo, qui colit ventrem, de quibus dictum est, Quorum Deus venter est. Qui beatus est talis, quia spes eius est in domino Deo ipsius? nō sed cuius spes est in domino Deo ipsius, *qui fecit caelum, et terram, & omnia quae in eis sunt.* Fratres, magnum Deū habemus, qui fecit coelum, & terram. Benedicamus ergo nomen sanctum eius, quia dignatus est nos facere possessionē suam. Verba sunt Aug. Et nota, quòd spes, & confidentia in Deo habita non deficit, sed spes tēporalium. vide versic. 443. 452.

Phil. 3.

B

Qui custodit veritatem in saeculum, facit iudicium iniuriam patientibus, dat escam esurientibus. 2542

C Ostendit hic rationes quare in Deo est sperandum. Et sumitur prima ratio ab ipsius bonitate, secunda ab ipsius pietate: ibi, *Dominus soluit*; tertia ab ipsius charitate, ibi, *Dominus erigit*; quarta ab ipsius potestate, ibi, *Dominus custodit*; quinta ab ipsius perpetuitate, ibi, *Regnabit dominus.* Et nota, quod quamuis diuidendo sic in quolibet versu assignem vnam solam rationem, psal. tamen insimul plures ponit, quae per expositionem patebunt. Prima ergo ratio sumitur ab ipsius bonitate, quia *custodit veritatē in saeculum*, &c. Notat enim hic psal. Dei veritatem, quae adimplet promissa; quae tamen non ex debito, sed sua bonitate nobis promisit, dicens: *Qui custodit veritatem in saeculum*, quia, scilicet fidelis est in promissis. Vel per veritatem accipe Christum, qui de seipso dicit, Ego sum via, veritas, & vita, quam custodit, quia quod semel verbo assumpsit, nunquam dimisit. Consequenter ipsum laudat à iustitia, quia facit iudicium iniuriam patientibus, i. eos vindicando. Consequenter eum laudat ex bonitate, quia

D

Veritas significat Christum.

quia sua bonitate dat escam esurientibus. In isto.n. versiculo de tribus maximè Deus commendat. Primò de fidelitate, d. *Qui custodit veritatem in seculum*. Secundò de iustitia, & æquitate, d. ꝙ *facit iudicium iniuriam patientibus*. Tertiò de bonitate, dicens, ꝙ *dat escam esurientibus*. Quantum ad fidelitatem, d. ꝙ *custodit veritatem in seculum*, de hoc vide vers. 2529. Quantum ad secundũ, dicit ꝙ *facit iudicium iniuriã patientibus*. Vbi aduertendum, ꝙ iniuria contrariatur iuri. Componitur n. ab in, quod est non, & iure. Vnde iniuria, quasi nõ ius. Aliud est ergo pati aduersa, pati pœnas, vel molestias, & aliud pati iniuriam. Quia non omnis inferens alteri pœnas, vel aduersa, iniustè facit. Vnde iudex puniens reum, non ei facit iniuriam. Sed inferens alicui pœnas sine iure, vel iniustè, talis iniuriam facit, & peccat. Et de omnibus talibus iudicium facit, quia peccata impunita non dimittit. Vnde hic ait August. *Facit iudicium iniuriam patientibus*, idest, punit oẽs iniuriosos. Si ergo Deus fauebit iniuriam patientibus, & puniet iniuriosos, vide ergo de quorum numero esse vis, vtrum velis esse inter eos, qui iniuriam faciunt, an inter eos, qui iniuriam patiuntur? Attende, quia non omnis molestia iniuria est. Quicquid.n. iure pateris, non est iniuria. Latrones multa patiuntur, sed sine iniuria. Scelerati, malefici, effractores, adulteri, corruptores, omnes tales patiuntur multa mala, sed nulla est iniuria. Aliud est enim pati iniuriam, & aliud pati tribulationem, aut pœnam, aut supplicium. Quãdo ergo aliquid pateris, considera vbi sis, quid egeris vide, quare patiaris, vide, & ibi vides quid patiaris. Ius & iniuria, cõtraria sunt. Ius enim est, quod iustum est. Neque.n. omne, quod ius dicitur, ius est. Quod si quis condat ius iniquum, nec ius dicẽdum est, si iniustum est. Illud ergo solum verum ius est, quod etiam iustum est. Vide ergo quando pateris, quare patiaris. Si ius fecisti, & propter hoc pateris, iniuriam pateris. Si iniuriã fecisti, ius pateris. Quod dico, ne quis malè faciens, se extollat, quando patitur aduersa, non se numeret inter eos, qui iniuriam patiuntur. Nec hic finitur sententia, sed subditur, propter iustitiam. Si ergo tu damnes vnũ hominem, cuius causam

Iniuria quid est.

Ius idẽ est quod iustum.

E nescis. Audetet te dicere tenere iustitiam? Aut si pro hac re passus esses, iniuriã nominares? Certè non deberes. De omnibus ergo patientibus iniuriam, facit iudicium, quia mala non dimittit impunita, quia vel tu punis per pœnitentiam, vel ipse punit per supplicium. Quantum ad tertium, Dei bonitatem ostendit, dicens quòd *dat escã esurientibus*. Si de esca corporali intelligatur, dat escam omnibus esurientibus, vide versic. 2532. Oculi omnium in te sperant, domine, & tu das illis escam, &c. Sed hic oritur dubiũ, quomodo Deus *dat escã* omnibus *esurientibus*?

Questio.

F Nam Apostolus dicit 1. Corint. 9. Nunquid cura est Deo de bobus? hic aũt psal. ait, ꝙ dat escam esurientibus. Ad hoc respondet August. in sententia, dicens, quòd nõ solum homines, sed etiam omnia animalia ad curam Dei pertinent, vt pascantur à Deo. Vnde & Christus ait, Respicite volatilia cœli, quia non seminant, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cœlestis pascit illa. Sed non pertinent ad curam Dei, vt à Deo legem accipiant, quam accipit homo. Et si dicat quis, Etiam legem bobus dedit, dicens, Non alligabis os bouis triturantis, dicit

Cura est Deo de bobus, et quomodo.

Matt. 6.

G August. quòd illa lex bobus non fuit data, sed hominibus, etiam ibi boues spirituales volens significare, illos s. qui in ecclesia operantur, quia talibus cibus denegari nõ debet. Si autem de spirituali esca loquamur, cum dicit, *dat escam esurientibus*, sciendum, quòd, sicut est esca spiritualis, sic & esuries spiritualis, quæ est esurire iustitiam, talibus dat escam spiritualem, scil. et iustitiam quam esuriunt. Math. 5. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

August.

H *Dominus soluit compeditos: dominus illuminat cæcos.* 2543

Hic ponit secundam rationem, quæ sumitur à Dei pietate, quia sua pietate soluit compeditos, & cæcos illuminat. Quantum ad literam spectat, dominus soluit compeditos, idest, incarceratos, vel circumquaque reclusos. Nam compeditus erat populus Hebræorum, quando conclusus erat vndique, hinc Aegyptijs vallatus, inde mari conclusus

Exod.

Exod. 14. Et tamen Deus ipsum soluit, quando per mare eis viam fecit. Nonne Dauid compeditus erat, quãdo Saul cum exercitu suo circundedit locum in quo erat Dauid ad modũ coronæ? & tamen miraculosè soluit eum dominus. 1. Reg. 23. Nonne Petrus compeditus erat, in carcerem reclusus, & ligatus catenis ferreis, & à multis custodibus obseruatus? & tamen Deus miraculosè aperuit carcerem, & soluit catenas eius, Act. 12. Similiter & illuminat cœcos. *Tob. 3.* Nonne Tobiam cœcum illuminauit angelico ministerio? Nonne in *Ioan. 9.* nouo testamẽto cœco è natiuitate lumen reddidit? & sic de multis alijs cœcis. Pro quibus omnibus dicit Psal. *Dominus soluit compeditos: dominus illuminat cæcos.* Sed ista magis spiritualiter intelligi debent. Vbi nota, quod corpus nostrũ, quod à principio homini fuit datũ ad decorem, factum mortale, & pœnalitatibus plenum, est factum quasi quidam animæ carcer, & quasi quædam compedes mentis. *Corpus carcer est.* Vnde quandiu manemus in mortali corpore, compediti sumus. Sed tunc Deus soluit compeditos, quando de mortalibus nos facit immortales, quod nullus alius à Deo facere potest. Et istum sensum hic ponit Aug. d. *Dominus soluit compeditos.* Vnde sumus compediti? Corpus nostrum à principio ornamentum nobis fuit, peccauimus, & compedes inde accepimus. Quæ sunt compedes nostræ? mortalitas ipsa. Audi Apostolum Paulum, quia & ipse in hac peregrinatione cõpeditus erat. Quanta peragrauit, compeditus iste? Non illi fuerunt graues compedes, cum ipsis compedibus toto orbe euangelium prædicauit. Spiritus charitatis compedes rapuit, & circuit, quantum potuit. Sed quid ait? *Phil. 1.* Desiderium habeo dissolui, & esse cum Christo, quod est desiderium habens dissolui à compedibus mortalitatis. Sic ergo dominus soluit compeditos, quando ex mortalibus nos facit immortales. Vel aliter. Quid enim sunt compedes mentis, nisi peccata? quia vt dicitur Prou. 5. Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. Sed hos cõpeditos dominus soluit, quia solus animam absoluere potest à peccato, vide ver. 144. Sequitur, *Dominus illuminat cæcos.* Non hoc accipiendum est solum de

A cœcitate corporali, sed multo fortius de spirituali. Vnde translatio Augustini, *Dominus sapientes facit cæcos*, ne scilicet, hoc carnaliter intelligeremus, sicut de cœco nato, à Christo illuminato. Vnde Augustinus, Ne tale aliquid sperares, cùm de spiritualibus loquitur, hic ostendit quandam lucem sapientiæ, qua illuminantur cœci. *August.* Et nota quòd dominus mente cœcos illuminat multipliciter. *Illuminat nos De' multipliciter.* Primò illuminat per experientiam cognitionis, Eccl. 51. In sapientia eius luxit anima mea, & ignorantias meas illuminauit: Quod facit de ignoranter commissis, cautos per B experientiam nos faciendo. Secundò nos illuminat per vnctionẽ dilectionis Eccl. 2. Qui timetis dominum diligite illum, & illuminabuntur corda vestra, quia vt ait Christus, Io. 14 Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Tertiò nos illuminat per collirium tribulationis. Vnde Tob. 11. dicitur quòd oculi Tobiæ cœci vncti felle piscis, illuminati sunt. Hiere. 6. Per omne flagellum erudieris Hierusalem. Quartò nos illuminat per fidem incarnationis. Ioan. 9 Dominus spuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & liniuit C oculos cœci nati, & illuminati sunt. 2. Tim. 1. Gratia manifestata est nunc per illuminationem saluatoris nostri Iesu Christi. Quæ omnia considerans Apostolus, dicit ad Ephes. 5. Surge, qui dormis, surge à mortuis, & illuminabit tibi Christus.

Dominus erigit elisos: dominus diligit iustos. 2544

HIc ponit tertiam rationem, quæ sumitur à Dei charitate, & dilectione. Et hic ostenduntur duo, scilicet Dei potestas, qua erigit elisos, & Dei chari- D tas, qua diligit iustos: Quantum autem ad literam, *Dominus erigit elisos*, idest, incuruos, & claudos. Quàm multos claudicantes erexit? Vnde Ioan. 11 ait; Cœci vident, claudi ambulant. Non solum autem ipse, sed etiam Petrus in nomine ipsius claudum erexit. *Act. 3.* *Dominus diligit iustos*, quinimmò nullus potest esse iustus, nisi prius sit dilectus à Deo. Vnde Io. 14. Si quis diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, &c.

Elisus quis dicitur multipliciter. Spiritualiter elisus dicitur, qui per superbiam cecidit: quos dominus erigit, cùm ipsos ad humilitatem vocat. Sic enim erexit Paulum, quando contra Christum superbientem ipsum ad terram elidendo, humilem fecit. Vel aliter, elisus dicitur, qui sua peccata cognoscens, seipsum per pœnitentiam affligit. Et hos erigit Deus, quando de statu lamentationis, & pœnitentiæ ipsos ad gloriam leuat. Vnde hic ait August. *Dominus erigit elisos:* quare eriguntur? quia humiliati sunt. Cecidit, atque elisus est Adam. Ille cecidit, Christus descendit. Quare descendit, qui non cecidit, nisi vt leuaretur, qui cecidit? Et hoc quo ad cadentes per superbiam: quo verò ad se humiliantes per penitentiam, dicitur Iob 5. Ponit humiles in sublimi; & erigit merentes sospitate. *In eliso Deus erigit multa.* De hoc vide vers. 2530. ibi, Alleuat dominus omnes, qui corruunt, & erigit omnes elisos. Et nota quòd in homine per humilitatem eliso, dominus erigit multa. Primò erigit intellectum ad apertam cognitionem: Esa. 50. Mane erigit mihi aurem. Per aurem accipe intellectum, qui percipit spiritualem sonum: sicut auris corporalem. Secundò erigit affectum ad iucundam consolationem: Iob 5. Merentes erigit sospitate. Tertiò erigit totum subiectum ad præclaram subleuationem, Iob 36. Reges collocat in perpetuum, & illic eriguntur.

2545 *Dominus custodit aduenas: pupillum, & viduam suscipiet: & vias peccatorum disperdet.*

Hic ponitur quarta ratio, quę sumitur ab ipsius Dei potestate. Quanto enim quis debilior est, & magis abiectus, tanto maior potestas requiritur ad ipsum erigendum, & custodiēdum. Quantum autem ad literam, dominus custodit aduenas, idest, extra terram suam existentes. *Gen. 29.* Sic enim custodiuit Iacob, dum peregrinaretur apud Labam. *Dominus custodit pupillum:* idest, infantem matre carentem, *Dominus suscipiet viduam*: scilicet in sua cura. *3. Reg. 17.* Sic enim suscepit quam modico pugillo farinę pauit cū tota domo sua. *Et vias peccatorū disperdet:* idest, processus peccatorū contra bonos ad nihilum re-

E diget. Sicut patet de via in mari Exo. 14. Et sic de multis alijs. Spiritualiter autem dominus custodit aduenas. Aduena enim, secundum grammaticos, dicitur qui aliunde venit, aliunde genitus est. Quid est ergo aduena, nisi ecclesia gentiū, quę aliunde venit, ab alienis à fide genita secundum carnem? Vnde hic ait Aug. Aduena est ecclesia gentium, proselyta est, aduentitia est. Est enim ad patres non de carne eorū nata, sed imitando facta filia. *Aduena dicitur ecclesia.* Et quis ecclesiam ex gētibus collectam custodit, nisi Deus? Qualiter autem dominus custodit ecclesiam, vide versic. 230. Vel aliter, F custodia ecclesię fuit figurata in custodia tabernaculi, dum filij Israel per desertum ambularent. De qua figuraliter habetur Nu. 2. Vbi sententialiter dicitur, quod dominus sic ordinauit custodiā tabernaculi, vt ab oriente starent tres tribus, scilicet Iudas, Isachar, & Zabulon, &c. *Dominus custodit pupillum.* Per pupillum intelligitur quilibet iustus in vita præsenti, quia hic manet sine patre. *Pupillus dicitur quilibet iustus.* Vnde hic ait Aug. Secūdum quendam modum omnes pupilli sumus, absente scilicet patre nostro, non mortuo; Pupillus enim secundum homines, mortuo patre fit. Et, si intelligamus G quòd anima non moritur, viuunt parentes nostri. & magis absentibus patribus, sunt pupilli quot pupilli sunt. Nā si mali fuerint parentes, in penis viuunt, si boni, in requie viuunt. Tamen nos, quandiu sumus in corpore hoc, peregrinationis locū incolimus, absens est à nobis pater noster, qui est in cœlis. *Matt. 6.* Ideo ecclesia dicitur vidua, quasi absente sponso, pupillus est absente patre. Ergo per pupillum, & viduam quid voluit intelligi, fratres destitutos omni opere, omni auxilio destitutam animā in sęculo. Ipsa sibi speret adiutorium Dei. Quicquid hic habueris. Au- H rum habens pręsumpsisti inde, iam non es anima, non es orphanus, non vidua nominaris. Amicum habes, si de illo pręsumis, & dominum dimisisti, non es destitutus? Si autem habes hęc omnia, & non inde pręsumis, & non inde superbis, orphanus Dei es, vidua Dei es, quia Deus suscipit destitutos. Et hoc est, quod ait Psalm. *Dominus custodit aduenas, pupillum, & viduā suscipiet.* Sequitur, *Et vias peccatorum disperdet.* Hoc est quod dixit supe-

superius, Psal. 144. Custodit dominus om- A nes diligentes se, & omnes peccatores disperdet. Et nota quòd via peccatorum est multiplex, scilicet primò via montuosa, quæ est superborum, qui semper incedunt per vias altiores, & montuosas, quod tamen multum est periculosum, & faciliter incidunt in casum, quia quanto status est altior, tanto grauior est casus. Sed est de superbis sicut de lepore, qui melius currit contra montem ascendendo, quàm descendendo. Ita superbi de monte superbiæ cum labore descendunt: sed toto conatu nituntur ascendere. Secunda est via luctuosa, quæ est auarorum, quæ etiam est spinosa, &c. Omnes enim per- B istas vias ambulantes disperdet dominus, qui iustos custodit, Ps. 1. Nouit dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit.

Via peccatorũ multiplex.

2546 *Regnabit dominus in sæcula, Deus tuus Sion, in omni generatione, & generationem.*

Ponit hic quintam rationem, quæ sumitur à perpetuitate ipsius Dei gubernantis. Quasi dicat Psal. Etsi filij hominum ad tempus nos possent adiuuare, non tamen in perpetuum: sed dominus C Iacob in perpetuum potest, quia regnabit dominus in sæcula &c. Et dicitur hic Deus Sion, quia ibi erat templum eius nomini dedicatum, & in illo monte Sion cœnando cum discipulis, confecit Eucharistiæ sacramentum. Et illo monte in signo visibili Apostolis misit spiritum sanctum. *Regnabit* ergo *dominus in sæcula*. sed in quibus regnabit? scilicet in sanctis suis. Vnde hic Aug. *Regnabit dominus in sæcula*. Gaude, quia tibi regnabit. Gaude, quia tu eris regnum eius. Vnde sequitur, *Deus tuus Sion*, idest, regnabit in illis, qui D sunt ciues Sion, non Babyloniæ, idest, non de ciuitate peritura huius sæculi, sed de Sion ad tempus laborante, & peregrinante, in æternum autem regnatura. O Sion, Deus tuus regnabit in æternum. Numquid sine te regnabit Deus tuus? *In generatione, & generationem*, bis dixit *in generatione*, quia non potuit semper, dicere, &c.

PSAL. CXLVI.

Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus: Deo nostro sit iucunda, decoraque laudatio. 2547



NOTANDUM quod inter Ps. præcedentem, & istū apud Hebræos ponitur *alleluia*. Quòd alleluia secundum aliquos est finis Ps. præteriti. Et secundum istos iste Ps. nullum habet titulum. Secundum alios verò illud alleluia est principium istius Ps. & de essentia Ps. Vnde iste Ps. sic incipit, *Alleluia laudate* &c. Et istam opinionē magis videtur sequi Nicol. de Ly. Vnde istum Ps. dicit esse alleluiaticum, quoniā apud Hebræos est consuetudo denominare libros à principijs eorum. Sicut liber Genes. apud Hebræos vocatur Beresit, quod significat in principio, quia sic incipit liber Genes. In principio creauit, &c. Et idē modus obseruatur in alijs quatuor libris Moysis. Dicit ergo quod iste Psal. sic incipit apud Hebræos, *Alleluia, laudate dominum*, &c. Et secundum istam opinionem, etiam Ps. iste nullum habet titulum. Aliorum opinio, quam credo veriorem, est quod alleluiā positum inter istos duos Ps. non est de substantia præcedentis Ps. neq; istius, sed pertinet ad istum Psal. vt titulus istius Psal. Sicut Psalmus præcedens pro titulo habet alleluia, & alij aliqui Psalm. sic & iste. Titulus ergo istius Psal. est alleluia. Quid autem sit alleluia, & quomodo non est nomen simplex, sed compositum, vide in titulo Psal. 104. Quibus visis, venio ad diuisionem Ps. qui diuiditur in partes duas, quia Psal mistā primò homines ad Dei laudes excitat: secundò ad hoc rationes allegat, ibi, *Aedificans Hierusalem*. Quantum ergo ad primum, excitās ad Dei laudem, d. *Laudate dominum, quoniā bonus est psalmus*, idest psalmodia, vel bonum est psallere ad honorem diuini nominis. Psalmodia autem non solum stat in ore, sed principaliter in corde, & in opere. Vnde dr à psalterio, quod pulsatur, non flatu, sed tactu manus. Ideo subditur, *Deo nostro sit iucunda, decoraq; laudatio*. Vnde vide, quod duo hic ponit. Primum quòd psalmodia

debet esse iucunda; quia scilicet ex lætitia cordis,& spirituali exultatione procedere debet. Propter quod dicebat Apostolus 1.Corin. 14. Psallam spiritu, psallam & mente. Secundum est, quod psalmodia debet esse decora, scilicet cum sanctis operibus, sine quibus Deo nemo placere potest: Est ergo decora psalmodia, quando cum ore concordat cor, & manus. Quoniam vt habetur Eccles. 15. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et in figura huius, quando Dauid dæmonem à Saul eijcere volebat psallendo, manu psallebat, vt dicitur 1. Reg. 16. Et ad hoc hic concordat August. dicens, Psalmus quippe est cantus, non quilibet cantus, sed psalterij cantus. Qui ergo psallit, non sola voce psallit: sed assumpto psalterio, accedentibus manibus voci concordat. Vis ergo psallere? Non solum vox tua sonet laudes Dei: sed opera tua concordent cum voce tua. Cum enim voce cantaueris, silebis aliquando. Vita verò nunquam sileas. Negotium agis, & fraudem cogitas: siluisti à laude Dei. Et quod est grauius, non solum à laude siluisti, sed in Dei blasphemiam perrexisti. Sicut enim Deus laudatur de bono opere tuo, sic & blasphematur Deus de malo opere tuo. Itaque ad aurium exhortationem canta voce, corde non sileas: vita ne taceas. Non cogitas in negotio fraudem, psallis Deo, cum manducas, & bibis, psalle, non intermiscendo sonorum suauitates ad aures apertas, sed modestè & temperanter manducando, & bibendo. Quia hoc dicit Apostolus. Siue manducatis, siue bibitis, omnia in laudem Dei facite. Si ergo manducas & bibis ad recreationem corporis, gratias agens Deo, qui tibi cibum, vel potū tribuit, & cibus tuus, & potus tuus laudat Deum. Si verò naturæ modum debitum immoderatione voracitatis excedas, comedendo, vel potando, quātaslibet laudes Dei lingua tua resonet, vita Deum blasphemat. Si ergo laudas, si psallis, non tantum lingua canta, sed assumpto bonorum operum psalterio lauda, *quoniam bonus est psalmus*. Sequitur, *Deo nostro sit iucunda, decoraque laudatio*. Quomodo namque erit iucunda, decoraque laudatio? Certè, si bene viuendo laudatur. Dicit ergo Psal. *Deo*

Psalmodia.

Psalmus vel psallere quid sit.

1.Cor. 10

blasphemat Deum ois male agens.

Laudat Deū solum qui bene facit seu bene viuit.

E *nostro sit iucunda*, &c. Quasi dicat, Qui laudatis Deum, bene viuite. Nam laudatio impiorum Deum offendit, vt hic dicit Aug. quia plus Deus attendit quo laudas, quam quid sones. Nam Dei aures non ad linguam, sed ad cor, non ad verba, sed ad uitam laudatoris patent, quoniam non est speciosa laus in ore peccatoris. Est ergo iucunda decoraque laudatio, quando laudibus oris concordat opera exteriora. Vbi enim dissonantia est, ibi iucunditas vel speciositas esse non potest. Hoc planè fuit figuratum in bello Gedeonis, in quo præcepto Dei solum illi milites F electi fuerunt, qui aquam manibus ad os proijciebant, non autem illi, qui solo ore aquam bibebant, quam non tangebant manibus. Quid enim est aqua, nisi sacra scriptura quæ vndique Deum laudat? Illi ergo hanc aquam solo ore non tangendo manibus bibunt, qui Deum verbis, non operibus laudant. Et consequenter verbis laudes eius resonant, qui cum Ps. dicere possunt, Psallam, & intelligam in via immaculata.

Eccl. 5.

Aqua est scriptura sacra.

Ps. 100.

Aedificans Hierusalem dominus, dispersiones Israelis congregabit. 2548

G

HIc Ps. reddit rationem laudis diuinæ ostendens quare Deus laudari debet a nobis. Ratio autem quam adducit laudis diuinę, fundatur maximè in beneficijs suis ab ipso nobis collatis. Quilibet enim beneficiatus, benefactorem laudare tenetur, vt non sit ingratus. Diuiditur autem hæc pars in duas, secundum quòd duplicia beneficia Dei adducit, scilicet beneficia facta populo Israel in spirituali. Secundò beneficia omnibus data in generali, ibi, *Præcinite*. Quantum ad primum sciendum, quòd beneficium quod H hic singulariter notat factum populo Israel, fuit liberatio populi Dei à captiuitate Babylonica facta per Cyrum regem Persarum. Et circa istud beneficium tria ostendit, scilicet primò Dei potentiam: secundò Dei sapientiam, ibi, *Qui numerat*: tertiò Dei iustitiam, ibi, *Suscipiens*. Circa primum ostendit Dei potentiam in duobus, scilicet primò in templi, & ciuitatis reparatione: secundò in populi de captiuitate liberatione, ibi, *Qui sanat*.

Quan-

Quantum ad primum, sciendum. quod rex Babylonis capta ciuitate Hierusalem, ipsam totaliter destruxit, quoniam (vt habetur 4. Reg. 25) succendit domum domini, scilicet templum & domum eius, omnemque domum Hierusalem combussit igni, & muros Hierusalem in circuitu destruxit. Et sic remansit ciuitas destructa vsque ad liberationem dictæ captiuitatis. Sed quando Cyrus liberauit Iudæos à dicta captiuitate, dedit Nehemiæ prophetæ potestatem reædificandi templum, & ciuitatem: quod & factum fuit per Nehemiam, Zorobabel & Esdram prophetas. Et hoc recolens, & præuidens Psal. dicit, *Aedificans Hierusalem dominus* Aedificauit enim Hierusalem dominus: quia misit in cor Cyri, vt Iudæis daret licentiam reædificandi Hierusalem. Quo facto, dispersiones Israelis congregauit: quia scilicet filios Israel hinc inde dispersos congregauit, & reduxit ad ciuitatem Hierusalem: vt hæc omnia habentur plenius Esdræ 1. Sed per ista historialia Psalmista vult intelligere altiora & spiritualia. Vbi sciendum quòd per Hierusalem ciuitas æternæ gloriæ significatur: vt dicit Apostolus ad Gala. 4. Hæc autem ciuitas construitur ex ciuibus suis, qui sunt duplices: scilicet beati angeli, & omnes homines à Deo æternaliter prædestinati. In illa ergo beati angeli iam habitant, sed prædestinati homines, quamuis ciues electi, & tamen adhuc ab illa peregrinantur, & sunt per mūdum hinc inde dispersi. Istos recolligit Deus vel quando suos electos de gentibus vocat ad fidē, vel quando de hoc sæculo ad patriam trahit. Et hoc est quod notans Psal. dicit, *Aedificans Hierusalem dominus*, &c. Et hæc est intentio hic August. dicentis, Est Hierusalem æterna in cœlis, vbi angeli beati sunt ciues. Quid enim interpretatur Hierusalem? visio pacis. Quid Israel? videns Deum. Omnes ergo ciues illius ciuitatis videndo Deum gaudent in illa magna ciuitate cœlesti. Sed nos ab illa ciuitate peregrinamur, peccato expulsi, ne ibi maneremus, & mortalitate prægrauati, ne illò rediremus. Sed respexit Deus peregrinationem nostram. Et ille, qui ædificat Hierusalem, restituit lapsam partem, dispersiones Israelis colligēs. Quæ-

Hierusalē est gloria æterna.

Angeli sūt ciues cœlestes hic homines peregrinantur.

A fuit Deus non quærentes se: mittens nobis redemptionem. Quoniam secundum quod ait Apostolus, Commendat nobis Deus charitatem suā in nobis, quoniam, cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Misit enim ad captiuitatem nostrā redemptorem filium suum. Porta (inquit) tecum saccum, & ferto ibi preciū captiuorum. Induit enim ille se mortalitate carnis, & ibi erat sanguis, quo fuso redimeremur. Et illo fuso, colligit dispersiones Israelis. Ecce ergo quem laudamus, ecce cui laudem tota vita nostra debemus, quia *ædificans Hierusalem dominus dispersiones Israelis congre-*
B *gabit*. Qualiter autem dispersos cōgregat dominus, & qualiter suos congregat diabolus, est notandum, quòd congregatio est multiplex, vide versic. 1878.

Rom. 5.

Cōgregatio multiplex.

Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. 2549

Hic ostendit Dei potentiam in liberatione captiuorum. Quæ enim maior potentia esse potest, quā animum ad malum dispositum, ad bonum permutare? Quod & fecit dominus, quan-
C do Cyrus rex, qui iniustè Dei populum captiuum tenebat, & per consequens cor de erat mortuus, Deus suscitauit cor eius, vt Dei populum liberaret, vt dicitur 1. Esdræ 1. Suscitauit dominus spiritum regis Persarum, scilicet, ad liberandum populum. Et de hac liberatione ait Psal. *Qui sanat contritos corde*, &c. Dum enim filij Israel essent in Babylone captiui, erant amari corde, & maximè, quia inter idololatras detinebantur, neque cerimonias legis Dei obseruare poterant, sed cor amarum, & contritum eorum sanauit, quando ipsos liberans reduxit ad pro-
D pria. Et hoc est quod ait, *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.* Loquitur ad modum medici, qui mēbra contrita alligat, ut sanet. Vulnus enim diuisionem facit, sed alligatio diuisa constringit. Sic & Deus alligauit cōtritiones filiorum Israel, qn̄ ipsos per regnū Babyloniæ dispersos vniuit, & ad propriam patriam reduxit. Et hoc est quod dr̄ Oseæ 14. Sanabo cōtritiones eorū. Sed per ista Psal. alia spiritualia intelligit. Per hoc.n. vult

Cōtritio. sanat animā.

vult

vult ostendere quomodo Deus cōgregat dispersiones Israel, quia scilicet peccata remittit, sed ad hoc requiritur contritio. Sanat ergo cōtritos, peccata eis remittendo. Et sic eos ad vanitatem ecclesiæ congregando. Sed quia in hac mortali vita non potest homo perfectè sanari, quin tentetur, & à fomite peccati impugnetur, has impugnationes alligat dominus, ne labantur ad mortale peccatū. Cor superbū scindit, & scissum rectificat, & rectum factum alligat, vt sic consolidetur. Sed, perfecta sanitate habita, ligatura tollitur. Sic quando erimus perfectè sanati, sine tentatione, sine peccati fomite, quod erit in patria, tunc tolletur ista ligatura. Sed quæ est ista ligatura? Sunt sacramenta, quæ nos tortuosos rectificant, rectificatos alligant, alligatos confirmant, quæ durabunt vsque ad perfectā sanitatem, idest, quousque erimus in patria. Et tunc tollentur, quia tunc sacramenta cessabūt. Et hanc expositionem ponit August. hic dicens, *Qui sanat contritos corde*, &c. Ecce quomodo colligūtur dispersiones Israel, quia sanat contritos corde. Fiat ergo cor contritum, vt possit sanari. Sacrificium enim est Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum non despicit Deus. Cor cōtritum sanabitur, cor superbum elidetur. Primò igitur cōteratur cor, vt sanetur. Sanat humiles, sanat pœnitentes, sanat seipsos punientes. Tales sanat, sed perfecta ipsorum sanitas stabit, 1. Cor. 15 transacta mortalitate, quando corruptibile hoc induerit incorruptionē, & mortale hoc induerit immortalitatem, quando nihil erit, quod ex carnis labe soliciuetur. Interim autem multæ illicitæ delectationes animum tangunt: quamuis eis non consentiamus, vt membra nostra iustitiæ seruiant, non iniquitati. Tamen delectari talibus, etsi eis non consentiatur, non est perfecta sanitas. Erit ergo perfecta sanitas in patria. Interim autem *alligat dominus cōtritiones eorum*. Nota. Quæ sunt alligamenta contritionum? Sicut enim medici alligant fracturas. Aliquando enim prauè, & distortè, ossa firmata, vt corrigantur, medici frangunt, & faciunt vulnus nouum: quia mala erat sanitas praua. Sic ergo (inquit scriptura) rectæ sunt viæ domini, sed praui cordis in

E illis scandalizātur. Quid est praui cordis? Torti cordis. Tortum cor habens, putat torta esse oīa quæ dicuntur à Deo, putat oīa mala, quæ fecit Deus, & displicent ei iudicia Dei, maximeque illa, in quibus corripitur. Distortum cor, & prauum est, quod non se corrigit ad Deum. Quid ergo ei dicit Deus? Tortus es, ego rectus sum. Iam ergo cor tortum, & durum frangatur, & dirigatur. Tu dirigere cor tuum non potes, tu frange, ille dirigat, tu frange conterendo, confitendo peccata tua, illa puniendo. Quid.n. aliud significat peccatoris tunsio, nisi cordis fractionem? Nunc ergo quid facit medicus? *Alligat contritiones* tuas, vt possis peruenire ad plenissimam sanitatem, donec consolidetur, quod fractum est, quod alligatum est. Quæ sunt illa alligamenta? Temporalia sacramenta, verba diuina, & omnia, quibus habemus spiritualem consolationem, alligamenta sunt cotritionum. Quemadmodum enim medicus perfecta sanitate, alligationem remouet, sic cum ad sanitatem perfectam venerimus, ad societatem angelorum, ista alligamenta tollentur à nobis. Nunquid putatis nos ibi accepturos esse, quod hic accipimus, aut ibi recitandum esse euangelium, vt fides permaneat? Certè non.

Malus credit eos esse malos.

F

Alligamenta q̄ sunt anima.

G

Qui numerat multitudinem stellarum: & omnibus eis nomina vocat. 2550

HIc ostendit Dei sapientiam, & primò hoc facit: secundò ex dictis concludit Dei potentiam, & sapientiam, ibi, *Magnus dominus*. Quantum ad primum sciendum quòd aliqui voluerunt dicere, quòd ista inferiora non reguntur à Deo, sed à fato, & constellationibus, sic quòd cōstellationes cauant omnia, quæ nobis eueniunt, vt quòd iste sublimetur ad regnum, ille autem expellatur de regno. Iste captiuetur, & ille à captiuitate liberetur, hoc accidit, non ex diuina gubernatione, sed dispositione stellarum. Et consequenter, quòd populus fuerit liberatus per Cyrum regem à captiuitate Babylonica, fecit non Deus, sed constellatio, ad hoc regem inducens. Sed hoc esse falsum ostendit psal. ponens, quòd Dei sapientia

H

pientia virtutes stellarum superat, & secundum quod Dei sapientia disponit, sic efficitur. Vnde virtus stellarum sapientiæ diuinæ subijcitur, & non econtrario. Et hoc est quod dicit, quod Deus numerat multitudinem stellarum, & omnibus, &c. Quamuis enim numerus nobis sit incognitus, tamen in se est certus & determinatus, & cognitus à Deo qui fecit illas. Et quod plus est, nō solum stellarum numerum cognoscit, sed & omnes earum virtutes, ex quo omnibus stellis propria nomina dedit. Nomina enim debitè posita rebus, imponuntur à rerum proprietatibus, & virtutibus. Et ideo sicut quælibet stella propriam habet virtutem, licet incognitam nobis, Deo tñ cognitam, sic & proprium nomen habet à Deo impositum sibi. Et ideo de sapientia concludit Psal. & sapientiæ eius non est numerus, quia scilicet infinita cognoscit. Quod ideo dicit, non solum quia omnes stellas cognoscit, imò etiam omnia facta, & fienda. Et quod plus est, omnia possibilia fieri, quæ tamen nunquā fient. Quæ sine dubio infinita sunt, & absque numero. Vnde scientia eius dicitur infinita, & absq; numero, & non solum ratione cognitorum, sed etiam ratione modi cognoscendi, quia claritas eius cognitionis est infinita, excedens omnem nostram cognitionem immensè. Et per hoc vult habere Ps. quòd populus à dicta captiuitate fuit liberatus per scientiam Dei, non virtute stellarum. Sed per ista verba, alia spiritualia Ps. voluit intelligere. Quid enim stellarum nomine, quæ illuminant noctem tenebrosam, nisi electi, & Dei sancti intelliguntur, qui illuminant tenebras vitæ præsentis? vt ostendit Gregor. lib. 1. mor. c. 10. Vide vers. 2388. De istis ergo stellis, scilicet de sanctis à Deo prædestinatis, hic intelligit Ps. Quia ipse cognouit, qui sunt electi pauci inter multos vocatos, quia nomina eorum in libro æternæ vitæ scribit, in quo non scribuntur reprobi, scilicet in libro morientium, de quibus dicitur, Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. Sed iustorum nomina nouit, & in libro vitę scribit quibus Christus dicebat, Luc. 10. Nolite in hoc gaudere, quia spiritus immundi vobis subijciuntur, gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. Vnde

Scientia Dei infinita.

Stellæ dicuntur oēs iusti.

Greg. 1. mor. c. 10

Psal. 68

A Stephanus super illo verbo Exod. 1. Hæc sunt nomina filiorum Israel: dicit, Soli enim boni nomen habent, vnde & ille diues epulo non nominatur, quia ignotus domino erat, pauper autem tāquam Deo familiaris, Lazarus nuncupatur. De malis enim dicitur. Vocauerunt nomina sua in terris suis. Bonis autem, Gaudete, quia nomina vestra sunt scripta in cœlis. Vnde istam expositionem hic innuit Aug. dicens, *Qui numerat multitudinem stellarum*, &c. Quid magnum est Deo numerare multitudinem stellarum, cui omnes capilli omnium hominū numerati sunt?

B Sed hic stellæ dicuntur quædam luminaria in ecclesia, consolantia noctem nostram vitæ præsentis. De quibus dicit Apostolus, In medio nationis prauæ, & peruersæ lucetis quasi luminaria in mundo. Tales numerat dominus in suos, quia nouit dominus, qui sunt eius. Si qui verò talibus, ad vmbram fidei se coniungit, nouit ille, qui numerat, quia supra numerū est. Numerat dominus omnes secum regnaturos, omnes aggregandos corpori vnigeniti sui habet numeratos. Qui autem indignus est, nec numeratur. Multi enim crediderunt, & multi se ad vmbram fidei specie populo Dei applicue-

C runt, qui tamen non sunt electi. De quibus in alio Psal. dicitur, Annūciaui, & locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Sunt ergo infra ecclesiam & supernumerarij quodāmodo, idest, plus quàm in gloria futuri sunt. Deus autem qui numerat, discernit multitudinem stellarum, idest, electorum. Et omnibus eis numeratis nomina vocat, quia nomina eorum scripta sunt in libro vitæ, idest, in Dei prędestinatione, hoc est totum præmium nostrum, hoc est tota beatitudo nostra, vnde gaudere debemus non de alijs rebus,

D non de donis spiritualibus quibusdam, sicut quidam faciunt, quibus malè vtentibus quibusdam donis Dei, dominus dicet in fine, Nō noui vos. Discipulis etiam suis ait, Nolite gaudere quia spiritus vobis subiecti sunt, sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlo. Hoc autem fit per charitatem: sine qua cætera dona spiritussancti quæ habentur ad tempus, perduntur. Vel aliter, *Qui numerat multitudinem stellarum*, idest sanctorum

Nomen conuenit solis bonis.

Matt. 10

2. Pet. 2

Psal. 39.

Luc. 10.

& omnibus eis nomina vocat, idest vnicuique sanctorum proprium donum dat: alios per humilitatem, alios per castitatem, alios per pietatem vocando.

2551 *Magnus dominus noster, & magna virtus eius: & sapientia eius non est numerus.*

Hic ex prædictis concludit immensitatem diuinæ potestatis, & sapientiæ. Ex prædictis enim patet magnitudo potentiæ Dei: quia, vt dictum est, sanat contritos corde, &c. hoc est peccatores contritos iustificat. Quæ autem maior potest esse potentia, quàm de impio facere iustum? Quoniam ait August. super Ioan. Maioris potestatis est iustificare impium, quàm ex nihilo totum mundum creare. Et ideo ex hoc concludit potestatis eius magnitudinem, dicens, *Magnus dominus noster, & magna virtus eius*, postestas consequenter concludit magnitudinem sapientiæ eius. Quoniam dictum est, quòd numerat multitudinem stellarum, &c. quia ab æterno nouit omnes electos, & eis spiritualia imposuit nomina, & hoc non obstante arbitrij nostri libertate. Sed quæ maior sapientiæ claritas potest esse, quàm futurorum contingentium euentum præscire, maximè de his quæ à voluntate dependent? Et ideo ex hoc concludit sapientiæ Dei claritatem, dicens, *Et sapientia eius non est numerus.* Vnde magnitudinem virtutis eius declarans Iob, dicit, Magnus est fortitudine, iudicio, & iustitia. Quod declarans Gregor. ait, Magnus quippe est dominus fortitudine, quia fortem aduersarium superat, & de domo illius vasa contumeliæ auferens, in misericordiæ vasa permutat. Magnus est iudicio, quia etsi electos suos per aduersa deprimit, eos finaliter in gloria æternæ prosperitatis extollit. Magnus est iustitia, quia etsi hic diu tolerat, quandoque tamen sine termino reprobos damnat. Vnde de ipso dicitur Psal. 134. Ego cognoui, quod magnus est Deus noster, præ omnibus dijs. Quod probat, quia omnia, quæcunque voluit, fecit in cœlo, & in terra, &c. vide versic. 2363. & infra De magnitudine verò eius sapientiæ, dicitur Iob 36. Ecce Deus magnus vincés scientiam nostram. Et propter ista dicitur de ipso, Magnus dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis, vide versic. 2528. Alio modo hic Dei magnitudinem deducit August. dicens, *Magnus dominus noster, & magna virtus eius*, &c. quia comprehendi eius magnitudo non potest. Ipse enim, qui numerat stellas, numerari non potest. Nemo enim numerum numerare potest. Si enim omnia, quæ numerantur, numero numerantur, ipsum numerum nullus numerare potest. Ipse est mensura rerum, ipse pondus est rerum, sicut in libro Sapientiæ dicitur, Disposuit Deus omnia in numero, pondere, & mensura, idest in seipso qui est numerus omnia disponens, pondus cuncta formans, mensura ad se trahens vniuersa, quæ omnia à nobis incomprehensibilia sunt. Conticescant ergo humanæ voces, requiescant humanæ cogitationes, ad incomprehensibilia Dei non se extendant, quasi comprehensuri, sed tanquam participaturi.

[Marginalia: Aug. — Iob 37. — Greg. 27 mor. ca. 26. — Psal. 47 — Sap. 11.]

Suscipiens mansuetos dominus: humilians autem peccatores vsque ad terram. 2552

Hic ostendit diuinam iustitiam. Cum enim iustitia sit virtus reddens vnicuiq; secundum opera eius; iustus iudex habet præmiare bonos, & malos deprimere, humiles exaltare, & humiliare superbos. Sic & Deus iudex iustus facit, dicente gloriosa virgine Maria, Luc. 2. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Sic etiam & in proposito, dominus suscepit mansuetos, idest, filios Israel captiuatos in Babylonem suscepit, ipsos liberando, qui in Babylone erant mãsueti & humiles, nõ reddẽtes malũ pro malo; sed patienter captiuitatem tolerantes. Vnde & fit suscipi à Deo per liberationem supplicabat ille populus à Deo, vt opprobria infidelium euaderet, dicens, Suscipe seruum tuum in bonum (scilicet libertatis) vt non calumnientur me superbi. Sed ipsos Babylonios puniuit, & destruxit, quia per regem Persarum, & Medorum Babylonia fuit capta, ipsi interfecti, & Babylonia sic destructa, & ad terrã redacta, quòd inhabitabilis facta fuit hominibus, sed habitatio facta ferarum, sicut Esaias de

[Marginalia: Iustitia. — Ps. 118.]

de Babylone prædixerat: Esa.13.dicens, Non habitabitur vsq; in finem. Sequitur. Et habitabunt ibi bestiæ, & domus eorũ replebuntur draconibus. Hanc ergo Dei iustitiam, & liberationem suorum, & punitionem Babyloniorum præuidens Psalmista, ait, *Suscipiens mansuetos dominus*, scilicet filios Israel liberando, humilians autem peccatores vsque ad terram, scilicet ipsos Babylonios, ista scilicet faciendo ostendit iustitiam suam. Sed per ista ad alia spiritualia nos inducit Psalmista contemplando, quia enim statim Psal. dixit sapientiam Dei incomprehensibilem, quia sapientiæ eius non est numerus: hic vult declarare, qui sunt, qui sapientiam Dei possunt intelligendo participare, & qui non, quia solum humiles, & mansueti, qui si aliqua obscura scripturarum non intelligunt, non scripturam corrigunt, non reprehendunt: sed defectum sibiipsis attribuunt, & pro intelligentia habenda ad aures Dei pulsant. Tales inquam mansuetos ad intelligentiam scripturarum suscipit dominus. Sed immansuetos, & superbos, qui quod non intelligunt, reprehendunt, & corrigere volunt, vt puta dicentes, Non sic debuit propheta dicere, sed sic, & huiusmodi. Tales peccatores deponit ad terram, scilicet solum ad intelligentiam terrenorum eis spiritualia scripturarum non manifestans. Vis ergo intelligere? Esto mansuetus, & eris susceptus, si superbis pro intellectu scripturæ, eris humiliatus. Et hoc est quod ait, *Suscipiens mansuetos dominus, humilians autem peccatores vsque ad terram*. Et hæc est intentio August. hic dicentis, *Suscipiens mansuetos Dominus, humilians*, &c. Verbi gratia. Non intelligis scripturam? honora scripturam & verbum Dei. Noli proteruus esse, accusare aut obscuritatem, aut quasi peruersitatem scripturæ. Peruersum in scriptura nihil est, obscurum autem aliquid est, non vt ibi negetur, sed vt exerceat accepturum. ergo quando obscurum est, medicus hoc facit vt pulses, voluit te exercitari in pulsando. Voluit vt pulsanti aperiret, pulsando exerceberis, exercitatus, latior efficeris, latior factus, capies, quod donatur. Ergo noli indignari, quod clausum est, mitis esto. Noli recalcitrare aduersus obscura, & dicere, Melius diceretur, si sic diceretur. Nõ corrigat æger medicamenta sua. Nouit ea medicus modificare. Ei crede, qui te curat. Audi quid dicat Psalmista, *Suscipiens mansuetos dominus*. Noli ergo resistere aduersus clausa, sed mansuetus esto, vt te suscipiat. Si autem resistis, audi quid sequitur, *Humilians autem peccatores vsque ad terram*. Peccatores hoc loco, immites, & eos, qui mansueti non sunt, intelligimus. Hos humiliat vsque ad terram, quia reprehendunt intelligibilia, ideo terrena sensuri sunt, vt terrena tantum de Deo sapiant, incorporea solum corporaliter cogitãtes. Hoc facit Deus ijs, qui volũt irridere legem, antequam noscant. Et ad istum intellectum loquitur Sapiens, Ecclesi.5.d. Esto mansuetus ad audiendum verbum Dei, vt intelligas.

Humilibus reuellatur scriptura: superbis occultatur.

Scripturæ obscuritas vtilis est.

Matt.7.

Præcinite domino in confessione, psallite Deo nostro in cithara. 2553

Hic inducit ad Dei laudem ex beneficijs collatis generaliter. Et tria facit, quia primò Dei laudem proponit, secundò generalia beneficia inducit, ibi, *Qui operit*: tertiò conditionẽ laudantium ostendit, ibi, *Non in fortitudine*. Primò ergo Dei laudem omnibus proponit, dicẽs, *Præcinite domino nostro in confessione*. Vbi notandum, quòd in antiquo testamento Deus laudatur non solum voce humana, sed instrumentis musicis, sicut etiam hodie laudatur voce humana per cantum, & instrumento musico, ut cum organo, & tubis, quia talia excitant mentem ad Lætitiam, cum qua laudandus est Deus. Et hoc est, quod hic nobis proponit Psal. dicens, *Præcinite domino in confessione*, & hoc quo ad vocem humanã, *Psallite Deo nostro in cithara*, & hoc quo ad musicæ instrumenta. Vbi notandũ, quòd per hęc vult Psal. ostendere, quomodo ad cognitionem arcanorum scripturæ possumus deuenire. Ad hoc enim duo requiruntur, scilicet, mentis humilitas, quod notatur ibi, *Præcinite domino in confessione*, & vitę sanctitas, quod notatur ibi. *Psallite Deo nostro in cithara*. Quantum ad primum, dicit, *Præcinite domino in confessione*: Duplex est enim confessio, scilicet criminis & lau-

Duo necessaria vt arcana scriptura intelligamus.

& laudis. De confessione criminis dicitur Iacobi 5. Confitemini alterutrum peccata vestra, &c. De confessione laudis ait Christus, Matth. 11. Confiteor tibi, domine pater cœli, & terræ, &c. Et hanc duplicem confessionem præmittere debet, qui mysterium scripturarum intelligere curat, vt scilicet primò se humiliando, se accuset, peccata sua confitendo. Et consequenter confessione laudis ipsum Deum laudando, & sacram scripturam, non ipsam increpando. Nec ista sufficiunt nisi sint bona opera, vt scilicet quod de scriptura intelligis, illud opere cõpleas. Per citharam enim significatur asperitas pœnitentiæ, quam debes operari, humanitas Christi, quam debes imitari, crux domini ca, in qua debes immolari, vide vers. 481. Et ad istum intellectum hic loquitur Aug. dicẽs, *Præcinite domino in confessione.* Translatio tamen Aug. habet, *Incipite domino in confessione.* Quasi dicat, Hic incipe, si uis peruenire ad intelligentiam perspicuam veritatis. Incipe in confessione, te prius accusa, te accusato, Deum lauda, Inuoca quem nondum nosti, vt veniat, & sciatur. Post confessionem verò quid sequatur, opera bona. Vnde sequitur, *Psallite Deo nostro in cithara*, quod expositum est in psalterio, scilicet versic 2547. Sic & cithara, non sola voce, sed opere psallite domino in cithara. Hoc est, confitemini, & operamini opera misericordiæ.

Scriptura intellectus requirit humilitatẽ, & bonam operationẽ.

2554 *Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam.*

Hic incipit narrare Dei beneficia generaliter omnibus animantibus exhibita, vt possint viuere: quæ distinguit in tria. Primum, quia terram ad fœcunditatem irrigat. Secundò, quia terram fructibus exornat, ibi, *Qui producit.* Tertiò, quia alimenta omnibus animantibus præparat, ibi, *Qui dat iumentis.* Quantum ad primum, sciendum, quòd terra non fructificaret, nisi aquis esset irrigata. Vt ergo germinare possit, Deus operit cœlum nubibus, quia virtute caloris solis eleuantur nubes ex vaporibus, & fumositate terræ, & ex vaporibus aquæ maris, & intermediant inter nos, & cœlum, & sic operiunt cœlum nobis, scilicet inferioribus, ne oculis nostris pateat, quæ nubes resoluuntur, & aqua, quæ in ipsis continebatur, descendit per pluuiam, & irrigat terram, ne ariditate totaliter dissoluta, sterilis efficiatur. Et hoc est, quod ait Psalm. *Qui operit cœlum nubibus*, quia nubes sunt inter cœlum, & nos. Et per illas nubes, parat terræ pluuiam. Quomodo autem nubes generantur & eleuantur, vide versic. 2365. Per ista autem alia spiritualia vult intelligere. Vbi per cœlum scriptura intelligitur, quia ibi Deus celatus continetur. Sed nubes significant obscuritatem figurarum, quibus cœlum scripturarum nobis occultatur ad tempus. Et hæc obscuritas figurarum nobis est vtilis, quia per illam terra nostra irrigatur ad meritum, dum in scripturis sacris nos exercitamus. Et hanc expositionẽ hic ponit August. dicens, *Qui operit cœlum nubibus*, &c. idest, qui tegit scripturã figuris, & sacramentis, Ecce quis videat cœlum, quod coopertum est nubibus, noli timere, audi quod sequitur, *Et parat terræ pluuiam.* Expauisti, quia non vides cœlum, sed ex hoc complueris, & fructificabis, & cœlum serenum videbis. Operit enim dominus cœlum nubibus, quia, nisi haberemus occasionem obscuritatis scripturæ, gratiam exercitij non haberemus. Ad hoc enim obscura voluit esse dicta prophetarum, vt haberent postea serui Dei, quod interpretando influerent super aures, & corda hominum excipientium de nubibus Dei saginam lætitiæ spiritualis. Vel per cœlum intellige sanctos Apostolos, prædicatores, & quoslibet iustos, vt deducit Grego. 1. moral. & in multis alijs locis. Per nubes autem, quæ cœlum obscurant, intellige ignorãtiam, qua mens iustorum obscuratur ne clarè videre possit diuina, quę fide credit. Et est sensus, quòd *Deus operit cœlum nubibus*, quia corda iustorum fidelium sub quadam obscuritate tenet in præsenti, ne Deum clarè videre possint. Ista nubium obscuritas ex infirmitate nostra procedit. Vnde Greg. lib. 28. moral. cap. 19. dicit, Cor nostrum tumultuosum cogitationibus nube tegitur, quia, ne internam quietem purè conspiciat, inquietudinis suæ confusione obumbratur. Et quasi caligine obuoluitur, quia contemplandis sublimibus, teneris ad hoc sensibus

Cœlum significat scripturam, nubes sunt figura & sacramenta.

Scripturarum obscuritas vtilis est.

Gregor. lib. 1. c. 26. lib. 10. c. 10 lib. 1. c. 17.

Fidei obscuritas vtilis est.

ftus suæ infirmitatis ligatur, &c. Sed hæc obscuritas nobis vtilis est, quia meritum auget, & per consequens præmium, dum credis, quæ non vides. Propter quod dicit, quòd per hanc *Parat terræ pluuiam*, quia pluuiam gratiarum infundit. Per pluuiam enim ipsa gratia intelligitur, vide versic. 1057.

Pluuia gratiā significat.

2555 *Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum.*

OStendit hic, quòd Deus terram fructibus ornat: vbi attende, quòd hic per fœnum, & herbam intelliguntur omnia ex terra nascentia, quia omnia à principio ad modum herbæ se habent. Verum tamē aliqua arescunt citò, vt blada, & ista fœnum vocantur. Alia autem per multa tempora durant, vt arbores, & ista herba dicuntur, Et omnia ista Deus producit irrigando pluuia terram, quæ omnia ad seruitutem homīnū sunt ordinata. Quia etsi aliqua sint apta ad cibum iumentorum, & non hominum, omnia tamē resultant ad seruitutem hominum, quia etiam ipsa iumenta sunt ad seruitutem hominum facta. Sed quid per ista Psal. nos intelligere curat? Notandum ergo, quòd per montes significantur huius mundi homines alti, potentes, ac diuitijs abundantes, qui in rebus terrenis excedunt alios, vt ostendit Greg. dicens, Quid per montes, nisi huius sæculi potentes accipimus, qui pro terrena substantia in altum tument, de quibus montibus ait Psal. Tange montes, & fumigabunt. Per fœnum autem omnia temporalia vel carnalia quę citò arescunt, intelliguntur. Vnde Esa. 40. Omnis caro fœnum. In montibus ergo producitur fœnum, quia potentibus huius mundi temporalia bona dantur. Sed quid nomine herbæ, quæ viriditatem seruat, & humilis in terra manens fructum producit, nisi iustus quilibet accipitur, & quilibet prædicator, teste Gregor. dicente, Herba, nascendo prius à terra producitur, aura, & æstibus tangitur, sole, ac pluuijs nutritur, & tūc demum ad producendum fructum sui seminis aperitur. Bene ergo per herbas quilibet sancti intelliguntur, quia iusti viri prius in opere sanctæ conuersationis oriuntur, atque huius vitæ hyemem

Montes dicūtur mūdi potētes, & diuites.
Gregor. 18. mor. cap. 22.
Ps. 143.

Herba significat iustos.
Greg 8. mor. ca. 34.

A tolerant, eosque grauium persecutionum æstas fatigat. Qui cum recta faciunt, nequaquam hic suæ rectitudinis remunerationem quærunt. Cum à præsentis mundi laboribus, ad æternam patriam venientes, expectata retributione perfruuntur. Ista ergo herba, idest, homines iusti, & sancti prædicatores, ad seruitutem hominum producuntur, quia ad informandum alios suis exemplis, & prædicationibus sunt electi. Herba ergo producitur ad seruitutem hominum, quia spirituales, & iusti alijs debent seruire, prædicando, & spiritualia seminando, sed in montibus producitur fœnū, quia diuites, & alti ad hoc

B recipiunt temporalia, vt illa ministrent iustis, qui eis spiritualia conferunt. Et ad hunc intellectum loquitur Apostolus 1. Cor. 9. dicens, Si nos vobis spiritualia seminamus, non est magnum, si vestra carnalia metamus. Et ad hunc intellectum hunc versum exponit August. dicens: *Qui producit in montibus fœnum*, &c. Montes dicit excelsos sæculi, aliqua magna dignitate præditos. Mons ergo attulit fœnum, quando maiores sua erogant iustis. Zachæus ille maior publicanorum, fœnum attulit, qui dimidium bonorum suorum pauperibus dabat. Hoc enim erat mi-

C rabilius, quòd mons attulit fęnum. Quanto enim elatiores sunt homines, tanto auariores sunt. Et quanto in hoc sæculo maior est quis, tanto plus amat diuitias. Sed talibus loquitur Christus, Ecce mons es, accipe pluuiam, da fœnum, Quid enim daturus es, nisi fœnum? Etenim omnia ista, quæ ecclesiæ ad necessitatem seruientium Deo dantur à diuitibus, quid sunt, nisi fœnum? Carnalia enim sunt & ad tempus apparentia, sed non inde aliquid carnale acquiritur. De rebus vilibus quid emas attende. Apostolus enim ait osten-

D dens fœnum esse illud: Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est, si vestra carnalia metamus? Et audi, quia omnia carnalia, sunt fœnum, Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis vt flos fœni. Hoc ergo magnum est, quòd in montibus fœnum producit. Sed Deo omnia sunt possibilia. Nam nihil sterilius esset durissimis montibus, nisi pluuia sanctæ prædicationis compluerentur. Sed quomodo irrigantur? Audi quod sequitur,

Fœnum significat omnia temporalia.

Prædicatores bonis audiētorū debent sustentari.

1. Cor. 9.
Esa. 40.

quia

quia produxit herbam seruituti hominum, idest, sanctos prędicatores ad seruiendum hominibus. Vnde ipsum Paulum audi di-
1. Cor. 4. centem, Nos autem seruos vestros per
1. Cor. 9. Iesum. Ecce qui dicebat, Si nos vobis spiritualia seminamus, magnũ est, si vestra carnalia metamus? seruum se dicit ipsorum. Ergo producit in montibus fœnum, vt inde pauperes sustententur, & herbam seruituti hominum, vt diuites per sanctos prędicatores informẽtur. Ad hunc etiam
Gregor. intellectum exponit Gregor. hunc ver-
29. mor. sum, dicens, per herbam enim sustenta-
cap. 18. tio prædicantium demonstratur, cum dicitur, *producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum*. In mõtibus quidem fœnum seruituti hominum, & herba producitur, cum sublimes huius sęculi ad fidei cognitionem vocati, sanctis prædicatoribus in huius vitæ itinere transitoria bona largiuntur.

2556 *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.*

Ostendit hic, quòd omnibus animantibus Deus alimenta præstat. Vbi nota, quòd iumenta dicuntur quasi iuuamenta, vt sunt equi, boues, asini, chameli, G huiusmodi, quibus iuuatur homo, vel in vecturis, vel in agriculturis, & huiusmodi. Et hic per iumenta intellige omnes bestias terræ, quæ pascuntur ex ijs, quæ in terra nascuntur. Per pullos autem coruorum intellige omnia genera auium. In
Coruus. scriptura enim coruus est auis magnæ voracitatis, in cuius signum coruus missus à Noe extra arcam, inueniens cadauera, & ibi ratione voracitatis manens, ad arcam amplius redire neglexit. Si igitur pullis coruorum Deus præparat escam, multo fortius alijs auibus. Vel alia ratione hic in spirituali nominantur inter aues pulli H coruorum. Nam vt dicit Magister de proprietatibus rerũ & habet hoc ab Isidoro, Corui pullis editis, prius escas non præbent nec eos cibant, donec in eis pennæ crescant, & per pennarum nigredinem & similitudinem proprij coloris, ipsos suos
Coruus filios agnoscant. Interim autẽ antequam
pascitur pennas nigras habeant, pulli coruorum
rore cœle stant ore aperto, & rore cœli pascuntur.
sti. Et sic singulariter pullis coruorum Deus

E escam ministrat. Qui dicuntur inuocare Deum, non quòd ista inuocatio sit per aliquam recognitionem in pullis coruorum existentem, sed est quidam naturalis appetitus, quælibet enim res naturaliter suum esse conseruare intendit, & sic naturaliter appetit illa, per quæ in esse conseruatur, cuiusmodi est cibus. Quod autẽ per ista Psal. nos velit intelligere, est sciendũ, quòd per iumenta hic intelliguntur iusti homines, & sancti prędicatores, qui dicuntur iumenta, quia suis prædicationibus, & exẽplis alios trahunt ad vitam. Quibus parant escam, quia sicut ipsi alijs seminãt
F spiritualia, sic & ipsi aliorum carnalia metere debent. Per coruos autem intellige nigram gẽtilitatem, & verè nigram, quia colebat idola, & Deũ ignorabat. Sed pulli coruorum sunt filij eorum ad fidem conuersi, quibus Deus parat escam, quia verbo Dei reficit eos. Vnde hic August. ait, *Qui dat iumentis escam ipsorum*. Litera August. habet, *Qui dat pecoribus*, &c. Pecora ista dicit gregem Dei. Non fraudat Deum gregẽ suum esca sua per homines, quorum seruituti herbam facit exoriri. Vnde Apostolus ait, Quis pascit gregem & de lacte gregis non percipit? *Et pullis coruorum inuocantibus eum*. Hoc fortè putabimus, quòd pulli coruorum inuocent dominum, vt det eis escam. Sola enim rationalis anima inuocare Deum potest. Ergo hoc in figura accipe dictum, ne putare cogamini, sicut quidam impij dicũt, reuolui animas humanas ad pecora, ad canes, ad porcos, ad coruos. Anima enim humana facta est ad imaginem Dei. Non autem dabit Deus imaginem suam cani, vel porco. Quid est ergo, *Et pullis coruorum inuocantibus eum?* Qui sunt pulli coruorum? Israelitę se solum iustos dicebant, qui legem acceperãt. Cæteros autem omnium gentium homines peccatores dicebant. Et omnes gentes in peccato, in idololatria, in adoratione lapidũm, atque lignorum erant. Sed nunquid sic remanserunt? Etsi non ipsi corui parentes nostri, tamen pulli coruorũ nos ipsi inuocamus Deum. Ipsi sunt pulli coruorum, quibus dicit Petrus, Quia non corruptibilis auro, & argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis. Proficientes enim pulli coruorum, qui simulacra

Coru' significat gentiles. Pulli coruorũ sũt gentiles conuersi.

1. Cor. 8.

Anima hominis nõ transit ad iumẽta vel aues.

1. Pet. 1.

sacra colere videbantur parentum suorum, conuersi sunt ad dominum. Audis modò pullum corui inuocantem dominum. Ille .n. coruus non inuocat Deum, ego pullus corui inuoco Deum. Aliter
Gregor. autem istum versum deducit Greg. per
30 mor. coruos, & pullos coruorum intelligens
cap. 12. gentilitatem conuersam, quia ipsi corui, idest, gentiles conuersi, etiam satagunt alios ad fidem inducere & nutrire. Vnde ait: Quid enim corui, pullorumque eius nomine, nisi peccatis nigra gentilitas designatur, de qua per prophetam dicitur, *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.* Iumēta quippe escam accipiunt, dum sacræ scripturæ pabulo mentes dudum brutæ satiantur. Pullis verò coruorum, filijs scilicet gentium esca datur, cum eorum desiderium nostra conuersione reficitur. Esca fuit iste coruus, dum ipsum sancta ecclesia quæreret. Sed nunc escam accipit, quia ipse ad conuersionem alios exquirit, cuius videlicet pulli, idest, prædicatores ex eo editi non de se præsumunt, sed in viribus sui redemptoris.

2557 *Non in fortitudine equi voluntatem habebit, neque in tibijs viri beneplacitum erit ei.*

Hic ostendit cōditiones, quas Deum laudantes debent habere. Et primò ostēdit quid in laudantibus non quærit, secundò quid in eis requirit, ibi, *Beneplacitum est domino.* Vbi notādum quòd maximè Deus detestatur, in seipsis, vel in potestate humana confidentes, & non in Deo. Vt puta, aliqui confidunt habere victoriam, & seipsos posse saluare in multitudine equitum, & quadrigarum, alij in multitudine peditum. Et tamen victoria belli non procedit ab istis, sed de cœlo. In istis autem non habet Deum beneplacitum suum. Et hoc notans hic Psalm. dicit, *Non in fortitudine equi voluntatem habebit,* idest, equitum, qui scilicet confidunt in equis. *Neque in tibijs viri beneplacitum erit illi,* idest, in robore peditū suorum confidentibus, quia tales frequenter
Iudic. 7. debellantur à paucis, vt patuit de exercitu Madian, qui à trecentis viris cum Gedeone fuit superatus. De exercitu Holo-
Iudit. 9.

A fernis, qui ab vna muliere fuit extinctus. Et sic de multis alijs. De exercitu Pharaonis, Sennacherib, &c. Quid autem per ista vult intelligere Ps. notandum quòd per equum & eius fortitudinem notantur superbi, & potentes, sed per viri tibias non tantur præsumptuosi, & audaces, in quib. voluntas Dei non consistit. Vnde hic ait Gloss. Ille, qui iumenta pascit, & pullos coruorum, non habet voluntatem, idest, beneplacitum suum in fortitudine equi, vel potentatu, idest, in superbia contumacium. Per equum enim superbia intelligitur, quia de equo altior incedit homo,
B & ceruix eius verè indicat superbiam, rapidus est etiam in cursu. Sequitur, *Nec beneplacitum erit ei in tibijs viri;* idest, in composito habitu præsumptuosi, & audacis. Per virum enim audacem præsumptionem notat. In tibijs notatur incessus incompositus. Non est ergo in tali confidendum, quia ibi non est Dei beneplacitum. Nam vt in alio Psalm. dicitur, Hi in curribus, & in equis, nos autem in nomine domini inuocabimus. Hoc est, Illi in superbia, & honoribus temporalibus, nos autem in nomine domini magnificabimur. Propterea quid illis
C cecidit? Audite quod sequitur, Ipsi obligati sunt, & ceciderunt, nos autem surreximus, & erecti sumus. Notandum autem, quòd equi nomine in scriptura multa significantur, vt deducit Gregorius dicens, In scriptura sacra equi nomine aliquādo lubrica vita prauorum, aliquando dignitas temporalis, aliquando ipsum præsens sæculum, aliquando præparatio rectæ intentionis, aliquando sanctus prædicator exprimitur. Equi enim nomine lubrica vita, prauorum figuratur, sicut scriptum est, Nolite fieri, sicut equus, & mulus, & sicut alibi per pro-
D phetam dicitur, Equi amatores, & emissarij facti sunt: vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Equi nomine aliquando dignitas temporalis accipitur: Salomone attestante, qui ait, Vidi seruos in equis, & principes ambulantes quasi seruos super terram. Omnis quippe qui peccat, seruus est peccati, & serui in equis sunt, dum peccatores præsentis vitæ dignitatibus efferuntur. Principes verò quasi serui ambulant, cum

Equus significat superbiā.

Vir significat audaciam.

Psal. 19

Equus multa significat. Greg. 31 mor. ca. 18.

Psal. 31

Hier. 5.

Eccl. 10.

Psal. 75

cum dignitate virtutum plenos nullus honor erigit, sed summa hic aduersitas velut indignos deorsum premit. Hinc rursum dicitur, Dormitauerunt, qui ascenderunt equos, id est, in morte animæ mentis oculos à veritatis luce clauserunt, qui in præsentis vitæ honore confisi sunt. Equi nomine hoc ipsum præsens sæculum designatur, sicut Iacob voce dicitur, Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordēs vngulas equi, vt cadat assessor eius retro. Quo in testimonio quid equus significet, melius ostendimus, si ea, quæ circunstāt, paulò subtilius exponamus. Nonnulli enim de tribu Dan uenire Antichristum ferunt, pro eo, quod hoc loco, & Dan, & coluber asseritur, & mordens. Vnde non immeritò dum Israeliticus populus terras in partitione susciperet, prius Dan ad ad aquilonem castrametatus est, illum scilicet significans, qui in corde suo dixerat, Sedebo in monte testamenti in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, & similis ero altissimo. De quo per prophetam dicitur, A Dan auditus est fremitus equorum eius. Qui non solum coluber, sed & cerastes vocatur. Cerasta enim Græce cornua dicuntur, serpensque hic cornutus esse perhibetur, per quem dignè aduentus Antichristi asseritur, quia contra fidelium vitam cum morsu pestiferæ prædicationis armatur etiam cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitam angustiorē esse quàm viam? Fit aūt Dan coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudinem eos ambulare prouocat, quibus quasi parcendo blanditur. Sed in via mordet, quia eos, quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit cerastes in semita, quia quos fideles reperit, & sese ad præcepti cœlestis angusta itinera restringentes, non solum nequitia callidæ persuasionis impetit, sed etiam terrore potestatis premit, & in persecutionis algore post beneficia fictæ dilectionis exercet cornua potestatis. Quo in loco equus hunc mundum insinuat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, cerastes iste equi vngulas mordere perhibetur. Vngulas quippe equi mordere est, extrema sæculi feriendo contingere, vt cadat assessor equi retro. Assessor equi est, quisquis extollitur in dignitatibus mundi. Qui retro cadere dicitur, & non in faciem, sicut Paulus cecidisse memoratur. In facie enim cadere est, vnumquemque in hac vita culpas suas agnoscere, easq; pœnitendo deflere. Retrò verò equo cadere videtur, ex hac vita repentè decidere, & ad quę supplicia ducatur ignorare. Quia Iudęa erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristum expectat. Bene Iacob eodē loco repentè in eodem electorum uoce conuersus est, d. Salutare tuum expectabo, domine. i. non sicut infideles Antichristum, sed eum qui in redemptionem nostram venturus est, verum credo fideliter Christum. Equi nomine etiam præparatio rectæ intentionis accipitur, sicut scriptum est, Equus paratus est in diem belli, sed dominus salutem tribuit, quia cōtra tentationē quidem se animus præparat, sed si non adiuuetur à domino, salubriter non decertat. Equi nomine sanctus quisque prædicator accipitur prophete attestāte, qui ait, Misisti in mare equos tuos turbantes aquas multas. Quietæ quippe aquæ iacuerunt, quia humanæ mentes diu vitiorum suorum torpedine sopitę sunt. Sed equis Dei mare turbatum est, missis sanctis prædicatoribus omne cor, quod pestifera securitate torpuit, impulsu salutiferi timoris expauit, &c. Ex quibus oībus patet, ꝙ equus in scriptura qnq; accipitur pro ipso mundo, ac ēt pro altis, & superbis in dignitatibus mundi constitutis. Et sic accipitur hic cū d. *Non in fortitudine equi volūtatem habebit*, &c.

Gen. 49

Antichristus ex tribu Dā orietur.

Hier. 8.

Equus significat mūdum.

E

F

Gen. 49

Prou. 21

G

Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius. 1538

H Ostendit hic quid dominus exigit in laudatoribus suis, quia scilicet in eis exigit humilitatem qua timeant Deū, & spem qua non in seipsis confidant, sed solum in domino. In talibus enim beneplacitum suum habet. Et hoc est quod ait, *Beneplacitum est dominus super timentes eum*, &c. Talium enim laus acceptatur à Deo, talibus frequenter datur victoria, licet pauci sint & inermes. Et de hoc multa exempla habentur in scriptura, vt

ea, vt in libris Hester, Iudith, Regum, Iudicum, & Machabæorum. Et est sensus, *Beneplacitum est domino super timentes eū*, & c. Quasi dicat, In superbis & in compositis exterius sibi non placet, sed super timentes eum, & in eis qui sperant, &c. Et vide, quòd timori spem cōiunxit, quia non valet timor sine spe veniæ. Iudas .n. pœnitens timuit, sed non sperauit misericordia, ideoque desperando cucurrit ad laqueum, & se suspendit. Qui ergo timet Deum, speret, & ab ipso ad ipsum fugiat, ab irato ad placatum. Placabis autē eum, si speres in misericordia eius, atque de cætero ita peccare caueas vt de præteritis deprecens vt tibi dimittantur. Aduertendum autem qualiter Deum debes timere. Aliter enim timetur latro, vel hostis potens, aliter Deus est timendus. Nam timetur hostis, sicut contra illum ab alio auxilium petas. Sed non sic timetur Deus, sed vt in ipsum speres, & ab ipso auxilium petas seu quæras, quia timor eius verus spem includit in eum. Vnde hic

Timor domini spem includit. ait August. *Beneplacitum est domino super timentes eum*. Sed nunquid sic timetur Deus, quomodo & latro timetur? Nam & latro timetur, & bestia timetur, & homo iniustus, & potens multum timetur, *Beneplacitum est domino super timentes eum*. Sed quomodo timentes eum? qui & sperāt in misericordia ipsius. Ecce timuit dñm Iudas traditor Christi, sed non sperauit in misericordia ipsius. Postea .n. pœnituit eum, q tradiderat dominū Iesum

Matt.27 Christū, & ait, Peccaui, quia tradidi sanguinem iustum. Bene quidem timuisti, sed si sperares in misericordia eius, quem timuisti. Ille desperando abijt, & laqueo se suspendit. Ergo sic time Deum, vt speres in misericordia eius. Si times latronem, ab alio speras auxilium, non ab illo quem times. Si sic times, poscis auxilium ab eo, quem non times, aduersum eum quem times. Si sic times Deum, & ideo times Deum quia peccator es, accepturus es auxilium aduersus Deum, quò iturus es? quid facturus? Vis ab illo fugere? ad ipsum fuge. Vis fugere ab irato? fuge ad placatum. Placabis eum, si speres in misericordia ipsius, atque ita de cætero peccare caueas, vt de præteritis deprecens, vt tibi dimittātur. Quid autem sit beneplacitum Dei, vide vers. 13. Notandum, q multa sunt Deo beneplacita, & inter cætera beneplacita Deo, sunt stabilis credulitas, humilis timiditas, gracilis benignitas, præceptorum operatio, deuotorum habitatio, filiorum deprecatio. *Beneplacita sūt Deo multa.* Primò beneplacita est Deo stabilis credulitas, qua fides tenetur euangelica, patet, quoniam fides est fundamentū per quod Deo placere possumus, & quo remoto, sibi placere non valemus, ad Hebr. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Et ideo in credulitate fidei beneplacitum est illi. Propter quod dicitur, Beneplacitum est illi fides, & mansuetudo. Et subditur, Non sis incredulus timori domini, & ne accesseris ad illum duplici corde. Duplici enim corde in fide ille accedit, qui operibus fidei contradicit. Et talis fides non est beneplacita domino, quia mortua, sed fides viua, quæ omnium virtutum est fundamentum & primogenita, teste Greg. de Incircuncisorum cordibus, &c. *Eccle.1.* *Gregor. 2. mora. c.33.*

PSAL. CXLVII.

Lauda Hierusalem, dominum: lauda Deum tuum, Sion. 1559



TITVLVS istius Psalmi est, *Alleluia Aggei, & Zachariæ.* Vbi sciendum, quòd isti duo prophetæ, s. Aggeus, & Zacharias, fuerūt cum alijs de populo Dei in captiuitatē Babylonicam ducti, factam per regem Babylonis, de qua habetur 4. Reg. 25. Qui in dicta captiuitate existentes spiritu prophetico inspirati, præuiderunt liberationē dictæ captiuitatis futurā post septuaginta annos, & reædificationē ciuitatis Hierusalem & templi futuram, factā scilicet per Nehemiam. Et sic istam liberationem & ciuitatis reædificationem ac templi futuram prædixerunt. Per hoc intelligentes liberationem nostram à captiuitate diaboli fiendam per Christum, & spiritualem restaurationē cœlestis Hierusalem, quam prædixerunt sub figurā illius Hierusalem terrenæ, quæ scilicet spiritualis liberatio erat facienda post septuaginta annos, idest post decursum totius

tius temporis vitæ præsentis: Nam per se ptem figuratur totum tempus vitæ præsentis, quod septem dierum numero vertitur seu voluitur, ducto per decem, quod illi solum verè liberi erunt, qui tempus vitæ præsentis in obseruatione decem mandatorum exponunt. Et de hoc Psalm. hic laudat dominum, quod illi prophetæ sub figura prædixerunt. Vnde in prologo istius Psal. ait August. Aggei, & Zachariæ Psal. iste dicitur, Aggeus enim, & Zacharias prophetę fuerunt. Erant autē prophetæ isti in captiuitate Hierusalem, illius scilicet Hierusalem, quæ in terris portauit vmbram cœlestis Hierusalem. Cum ergo essent in Babylonia tempore illius captiuitatis, prophetauerūt reparationem Hierusalem, prophetauerunt ciuitatem nouam Hierusalem faciendam ex reparatione veteris, liberato populo à captiuitate. Agnoscimus enim illam captiuitatem significare nostrā peregrinationem. In hoc.n. mundo, in his tribulationib. seculi, quodammodo in captiuitate positi gemimus. Sed erigimur, dum nobis prænunciatur ciuitas nostra Hierusalem noua futura Reparata est.n. terrena Hierusalem post septuaginta annos captiuitatis, septenario illo numero, omnem volubilitatem tēporis præsentis designat. Post septuaginta ergo annos prophetauit Hieremias reparari Hierusalem, quod factum est, vt & ibi significaretur imago futurorum. Significatum est.n. nobis post oēm volubilitatem præsentis temporis, quæ septenario numero voluitur, futuram illam ciuitatem nostram nobis restituendam, in qua tempus non voluitur, sed in vna die æternitatis perdurat. Ex quibus apparet sensus tituli, qui talis est, *Alleluia*, idest, laus Dei, laus dico, *Aggei, & Zachariæ*, idest, de reparatione cœlestis Hierusalem, quam illi prædixerunt, & postea dominum laudauerunt. Intentionem monet ad amorem futuræ Hierusalem, quam commendat multipliciter, vt illius accensi amore, Deum laudemus. Agit ergo Psal. iste de reparatione terrestris Hierusalem, per illam nobis significans reparationem cœlestis. Quibus visis, venio ad diuisionem Psalmi, qui diuiditur in duas partes, quia primò fideles ad laudem Dei excitatur, secundò ad hoc

Septem figura sunt presentis vita.

1. *Esd.* 5

Hier. 25

E rationes multę assignantur, ibi, *Quoniam confortauit.* Circa primum sciendu, quòd ecclesia in scriptura, quandoque vocatur Hierusalem, quandoque vocatur Sion. Vocatur.n. Hierusalem, Psal. 121. Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas, quia sicut ciuitas materialis lapidibus insensibilibus ædificatur, sic ecclesia militans etiam lapidibus viuis. Apoc. 21. Ostendit mihi ciuitatem Hierusalem sanctam descendētem de celo; scilicet, ædificatam à Christo lapidibus viuis, adinuicem glutinoq; charitatis copulatur. Vocatur & Sion, eo quòd in monte Sion fuit templū domini, in quo

F Christus multoties prædicando fundauit ecclesiam. Et quia in monte Sion spiritus sanctus fuit fidelib. visibiliter missus, per quē ecclesia per Christum fundata, in charitatē fuit solidata. Sic ergo ecclesia quandoque dicitur Hierusalem, quandoque Sion. Vnde Apostolus ad Hebr. 12. ait fidelibus; Accessistis ad montem Sion, & Hierusalem, &c. Ecclesiam ergo, idest, fideles, Psal. inuitans ad laudem domini, dicit, *Lauda, Hierusalem, dominum, &c.* Per hoc ergo Psalm. attendens quanta bonā sint in cœlesti Hierusalem, illius beatos conciues, scilicet angelos, & bea-

G tos homines, ad laudem Dei inuitat, dicens, *Lauda Hierusalem, &c.* Et nota, φ aliter Deum laudat ecclesia militans, & aliter triumphās. Nam ecclesia militans laudat operibus misericordiæ insistendo, Psal. 146. Laudate dominum; quoniam bonus est Psal. per quem bona operatio intelligitur. Vnde hic ait Augustinus, *Lauda, Hierusalem, dominum.* In illis operibus misericordiæ exercere adhuc oportet. Considera vtique societatem tuam. Vide vtrum aliquis esuriat, cui porrigas panem, vide si quis sitiat, cui des calicem aquæ, vide vtrū aliquis modò apud

H te peregrinus sit, quem hospitio recipias vide vtrum aliquis sit æger, quem visites vide vtrum aliquis litiget, quem concordes, vide vtrum aliquis moriatur, quem sepelias. In cœlesti autem Hierusalem laudatur Deus, non his operibus, sed solum fruitione, & lætitia. Vnde ait Augustinus in huius Psal. præfatione. Si illam vitam beatam cogitaueris, & illius vitæ negocium, non fluctuabis. Negocium enim illius plenū solius dulcedinis, nulla inter-

Ecclesia dicitur Hierusalem et Sion. Ephe. 2.

Laudat Deū aliter ecclesia militans, aliter triūphans.

sit interpellatum molestia, nulla fatigatione sauciatum, nulla nube perturbatum, negocium nostrum, quod ibi erit, laudare Deum, amare, laudare, in amore amare, in laude laudare. Beati, qui habitant in domo tua, domine: in sæcula sæculorum laudabunt te. Quare? nisi quia in sæcula sæculorum amabunt te? quare? nisi quia in sæcula sæculorum videbunt te?

Psal. 83

2560 *Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te.*

HIc assignat rationes laudis diuinæ, quæ sumuntur ratione beneficiorum Dei. Et illa sunt duplicia, scilicet beneficia legis nouæ, & antiquæ. Et secundum hoc diuiditur in duas partes, quia primò assignat beneficia legis nouæ, secundò legis antiquæ, ibi, *Qui annunciat*. Prima in duas, quia primo ponit legis nouæ beneficium. Secūdò declarat quoddam dubium dictum, ibi, *Qui dat niuem*. Quantum ad primum, sciendum quòd in lege noua maximè triplex est beneficium, s. iustificationis, ut baptismus, refectionis, vt eucharistiæ, & eruditionis, vt prædicatio verbi diuini. Et secundum ista tria prima pars diuiditur in tres, quia primo agit de beneficio iustificationis, secūdò de beneficio recreationis, ibi, *Qui posuit*; tertio de beneficio eruditionis, ibi, *Qui emittit*. Quantum ad primum, sciendum, quòd sicut porta domus dr̄ apertura, per quam domus intratur, sic & spiritualiter porta ecclesiæ militantis dicitur illud, per ꝙ quis de ecclesia militante df. Et isto modo portæ ecclesiæ dicuntur sacramenta, per quæ quis, qui non est de ecclesia, ecclesiam intrat, sicut est baptismus, qui est omnium sacramentorum ianua, siue porta. Seræ autem harum portarum dicuntur virtutes sacramentorum, vt puta fides, & charitas, quæ in sacramento baptismi infunditur. Quæ ideo dicuntur confirmari, quia Dei ordinatione sic firmatum, & stabilitum est, quòd sacramenta legis nouæ, operentur virtutes etiam ratione operis operati, quod non faciebant sacramenta antiquæ legis. Ratione ergo huius beneficij nos ad laudem Dei prouocat psalm. dicens: *Lauda Hierusalem dominum* Et ratio est, *Quoniam confortauit seras portarum tuarum*, idest, virtutes sacramentorum, per quæ scilicet sacramenta infundit virtutes gratuitas, quæ nos Deo gratos faciunt. Et hoc est quod ait, *Benedixit filijs tuis in te*, scilicet benedictione gratiæ. Quid est enim Deū nobis benedicere, nisi gratiam suam nobis dare? Vel hoc intelligitur de cœlesti Hierusalem. Vbi notandum, quod terrestris Hierusalem portæ dicuntur apertæ, quia quisquis ecclesiam potest intrare, & cum intrauerit, potest exire. Cœlestis etiam Hierusalem portæ ideo apertæ dicuntur vsque ad diem iudicij, quia electi quotidie illuc intrant, sed post vltimum iudicium ibi erunt portæ clausæ, quia sicut nullus inde exire poterit, sic nec amplius intrare. Et hoc est quod Matth. 25. dicitur de virginibus prudentibus. Et quæ paratæ erant, intrauerunt cum sponso ad nuptias, & clausa est ianua. Ibi ergo erit secura laudatio, quia clausa erit ianua, quia nihil ibi erit vnde doleat, nemo intrabit quem timeat. Et istum intellectum habet hic August. dicens, *Quoniam confortauit seras portarum tuarum*. Laudamus modo, sed laudamus inter scandala. Modo enim apertæ sunt portæ, multi intrant, multi exeunt. Quare? quia nondum est beatitudo hic perfecta. Tunc autem non timebis aliquid tale futurum. Lauda ergo Hierusalem dominum, quoniam confortauit seras portarum tuarum, vt nemo exeat, nemo amplius intret, nec hoc timeas cum intraueris, tantummodo esto in numero virginum, quæ portant oleum secum. paucorum est virginitas in carne, omniū debet esse in corde, virginitas carnis corpus intactum, uirginitas cordis, fides incorrupta. Virgo dicitur tota ecclesia. Quinq; virgines prudentes omnes animas intraturas regnum Dei significant, quinque fatuæ, omnes perituras. Moraliter autem notandum, quod ciuitas cœlestis Hierusalem, quæ in quadro posita dicitur propter stabilitatem, duodecim portas habere dicitur, scilicet tres ab oriente, tres ab occidente, tres ab aquilone, & tres à meridie, per quas quis ingredi potest. Sed post iudicium oēs istę erunt clausæ, & firmatę, vt per illas nullus amplius possit intrare.

Triplex beneficium in lege noua.

Porta ecclesiæ sunt sacramēta

Mat. 25

Oo Qui

2561 *Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.*

HIc agit de beneficio recreationis, quod est sacramentum Eucharistię. Vbi notandum, quod Christus statim natus pacem attulit mundo. Vnde & angeli statim laudantes Deum, pacem mundo datam annunciauerunt, dicentes, Gloria in altissimis Deo,& in terra pax hoībus &c. Hanc etiam pacem moriens cōfirmauit dicens Apostolis,Pacē meā do vobis &c. non quō mundus &c. Quæ autem sit pax mundi, vide ver. 1186. Quæ aūt pax Christi,vide vers. 551. Et iste talis, s. Christus, adipe frumenti satiat nos, quia in figura panis frumenti corpus suum nobis tradit, in quo plena satietas continetur, & refectio spiritualis. Vnde de isto adipe frumenti dicitur, Cibauit eos ex adipe frumenti,&c. vide ver. 1405. Per hunc ps. vult ostendere pacem,& saturitatem, q̄ habent beati in cęlesti Hierusalem, ianuis clausis in fruitione diuinitatis,& verbi incarnati. Ibi.n. intus est vera pax, extra aūt,est solum gehenna. In pace illa est plena satietas,& nulla indigentia, ibi saturatur intellectus speculatione, ibi saturatur volūtas fruitione, ibi saturatur corpus in verbi incarnati cōtemplatione. Et hoc est quod ait, *Et adipe frumenti satiat te*, i. pane cęlesti, qui de cœlo descendit. Quo in hoc mundo licet cibemur,non tñ saturamur, quia carne opertus sola fide cognoscitur, tunc aūt videbimus eū sicuti est. De cœlesti ergo Hierusalem dicat,*Qui posuit fines tuos pacem*. Ibi enim pax erit perfecta, q̄ hic haberi non pōt. Vnde hic Augu. *Qui posuit fines tuos pacem*. Qualis .n. pax in nobis est? Nam caro concupiscit aduersus spiritū,& spiritus aduersus carnē. Quō ergo esset plena pax? qn̄ corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatē. Tunc plena erit pax, tunc firma pax,nihil litigabit aduersus animam in hoīe, non ipsa aduersum se ex quadā parte saucia. Non carnis fragilitas, non indigentia corporis, non fames,non sitis,non frigus,non æstus,non lassitudo corporis, non vlla inopia, non prouocatio rixæ. Hæc oīa litigant aduersum nos, sed ibi oīa ista cessant, quia ibi nostra saturatur anima. Vnde sequitur,

Luc. 2. *Ioan. 14* *Psal. 80* *Pax vera hic non habetur, sed in gloria.* *Gal. 5.* *1. Cor. 15.*

E *Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te*,ibi. n. transit fames & sitis iustitiæ, succedit saturitas. Quid ibi erit adeps frumenti,nisi panis ille,qui ad nos de cęlo descēdit? in patria ipsa quō saturabit,qui in peregrinatione sic pauit? Aliter istum textum de saturitate vitæ per sumptionem sacramenti eucharistiæ exponit Hugo de sancto Victore, d. *Et adipe frumenti satiat te*. Filij Hierusalem paleas non manducant,quæ sunt pabula iumentorum,sed frumēti adipe saturantur. Omnes enim, qui internam dulcedinē gustare cœperint, quicquid extrinsecus transitoriē delectat, despiciunt, & ad illum cibum,quo mens illuminatur ad cognitionem, reficitur ad decorem, tota auiditate F festinant. Et attende, quod isto adipe frumenti diuersi diuersimode cupiūt saturari,alij persequendo, alij deuotē desiderando, vt ostendit Greg. 22.lib.mor c.11.super illo verbo Iob 31. Si non dixerunt viri tabernaculi mei, Quis det nobis de carnibus eius vt saturemur?dicens, Viri quippe tabernaculi eius de carnibus eius saturari cupierunt, vel Iudæi videlicet persequentes,vel gentiles credentes. Quia & illi molliti sunt corpus illius quasi consumendo G extinguere, & isti esurientem mentem suam desiderant per quotidianum immolationis sacrificium, de eius carnibus satiare. Si autem hoc referatur ad cęlestem Hierusalem, tūc satiat suos Deus ex adipe frumenti,quia æterna satietas omni est pinguedine plena, de qua Iob 36. Requies autem mensæ tuæ, erit plena pinguedine. Quod exponens Greg. ait, Requies mensæ est refectio satietatis internæ. Quæ pinguedine plena dicitur, quia in æternæ voluptatis delectatione præparatas huius mensæ epulas esuriebat propheta cum diceret, Satiabor, dum manifestabitur gloria tua. Huius mensæ pocu- H la sitiebat, dicens, Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei &c.

Saturari carnibus Christi aliqui cupiunt dupliciter. *Satietas gloriæ qualis est.* *Gregor. 26. mor. cap. 31.* *Psal. 16.* *Psal. 41.*

Qui emittit eloquium suum terræ: velociter currit sermo eius. 2562

HIc consequenter agit de beneficio eruditionis, scilicet prædicationis verbi Dei. Christus enim non solum ore proprio

proprio prædicauit euangelium regni, sed etiam per totum orbem misit Apostolos ad illud prædicandum, eis præcipiens, Euntes in mundum vniuersum prędicate euangelium omni creaturæ &c. Et vide magnum mirabile, quod duodecim Apostoli per mundum dispersi, in paruo tempore totum orbem euangelio Christi repleuerunt, quia in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Et hoc præuidens psal. hic ait, *Qui emittit eloquium suum terræ*, idest, qui emittit Apostolos ad prædicandum eloquium suum terræ, idest euangelium, quod dicitur eloquium Christi, quia Christus illud ore proprio prædicauit. Et quia in paruo tempore per totum orbem illud prædicauerunt, ideo d. *Velociter currit sermo eius*, idest, Apostoli prædicantes, sermone eius, velociter totum mundum discurrerunt. Vel aliter. Per eloquium Dei, intellige Dei filium, Dei verbum, quia sicut eloquium dicendo formatur, sic & Deus pater verbum suum dicendo generat æternaliter. Istud eloquium pater misit terræ, quando filium suum per incarnationem ad nos, qui terra sumus misit. Quomodo enim aliter nos saturaret adipe frumenti, nisi eloquium suum, idest filium suum ad nos per carnis assumptionem misisset? *Emittit* ergo *eloquium suum terræ*, idest, verbum assumpta carne misit terræ, vt in terra cognosceatur. Aliter enim non leuaremur ad adipem frumenti satiantem, nisi mitteret verbum terræ, quia terra grauamur, & impedimur ad reditum. Vel secundum aliam literam, quam sequitur Aug. quæ dicit, *Ad velocitatem currit sermo eius*. Per quod voluit intelligere, quod nihil est velocius Dei verbo, quia velocitate nihil velocius esse potest. Vnde hic Aug. *Qui emittit eloquium suum terræ*, & venit ad terras verbũ eius. Et quomodo? *ad velocitatem currit sermo eius*. Non dixit, Velox est verbum eius, sed *Currit ad velocitatem*, non potuit melius, & expressius dicei. Calidus calore feruescit, frigidus frigore frigescit, velox velocitate fit velox. Quid enim calidius ipso calore, quo quicquid calescit, fit calidum? Quid frigidius ipso frigore, quo quicquid frigescit, fit frigidum? Quid ergo velocius ipsa velocitate, qua velox fit, quicquid velociter currit? Possunt dici multa velocia, & alia magis, & alia minus. Et tanto quisque velox est, quanto est particeps velocitatis. Et illa res minus est velox, quæ minus particeps est velocitatis. Ipsa ergo velocitate nihil velocius. Verbum ergo Dei, quod currit vsque ad velocitatem, omni alia re velocius est. Velocius est equo, auibus, ventis, angelis. Nunquid aliquid horum quantum ipsa velocitas? Verbum autem Dei vsque ad velocitatem currit. Sicut ergo si de aliqua re diceretur, Calet vsque in calorem, ideit, adeo calet, vt ipse calor possit dici. Sic de verbo Dei dicitur, *currit vsque ad velocitatem*, idest adeo vt sit ipsa velocitas. Quod tamen per aliquam similitudinem dicitur. Quod enim velox est sicut equus, sicut ventus, sicut angelus, alicubi est, non vbique. Velocitas autem ipsa vbique est, nusquam arctatur, quæ non modo est in equis, vel ventis, sed in alijs infinitis, & in eisdem temporum punctis vbiq; terrarum diffunditur. Hoc autem pertinet ad verbum Dei, scilicet non esse in parte, sed vbique est per seipsum. Hæc est sapientia Dei, quæ attingit à fine vsque ad finem fortiter, non tamen motu locali, sed immobilitate. Tanquam si moles aliqua saxea impleat aliquem locum, dicitur quod attingit à fine eiusdem loci vsque ad finem, cum tamen alterum non deserat alterum occupando. Non ergo habet motum illud verbum, sapientia illa solida est, & vbique. Sed & si de sapientiæ spiritu dicitur in libro Sapientiæ, quòd est acutus, mobilis, certus, incoinquinatus. Sed hoc facit ipsa velocitas, quòd sapientia dicitur mobilis, non quòd hoc deserat vt illud tangat, sed quia vbique semper sit, nusquam inclusa teneatur. Sed cogitare ista non possumus, pigri sumus, pigri autem, quia frigidi. Sed recurramus ad Dei verbum, quod feruens est, vt calefacti ab eo, simus agiliores. Velocitas enim feruens est, & omnia feruentia velociora, & omnia frigida sunt tardiora. Nos tardi, ergo frigidi. Illa autem sapientia currit vsque ad velocitatem, ergo feruentissima est, vt non sit qui se abscondat à calore eius.

Marc. vlt. | *Psal. 18.* | *Eloquiũ Dei est filius Dei.* | *Velocitate nihil uelocius, caliditate nihil calidius, frigore nihil frigidius.* | *Formæ abstractæ verè sunt vbique.* | *Sap. 8.* | *Sap. 7.* | *Psal. 18.*

2563 *Qui dat niuem sicut lanam: nebulam sicut cinerem spargit.*

Hic declarat quoddam dictum, quod videtur dubiū, scilicet de veloci prędicatione euangelij, quam velocitate declarat per quosdā effectus valde veloces. Primus effectus est temporalitatis. Secundus est frigiditatis, ibi, *Mittit crystallum.* Tertius est caliditatis, ibi, *Emittet verbū.* Primus ergo effectus velox est temporalitatis, quia scilicet temporibus debitis subitò niuem emittit & nebulam. Vbi notādum, quod nix lanę comparatur, & propter albedinē & propter molliciem, quia mollis est ad tractandum. Qualiter autem niues generantur, est sciēdum, quòd, cum sol radijs suis calefacit inferiora elementa, eleuat ex his vapores, in quibus est vis caloris. Qui calor etiam secum duxit multum de substantia aeris cum eleuaretur. Qui vapores postea eleuati superius ad locum frigidum, inspissantur in nubem, & tunc frigiditas loci incipit agere in frigidum. Et tunc aut frigus illud excellit, & expellit calidum per cōuersionem nubis in aquam. Si autem frigus non est ita excellens, quod cōuertat nubem in aquam, tunc paulatim condensat illos vapores, & quando frigus est potens, illos indurat & cōgelat in pruina. Si autem non sic frigus potest congelare, quia non potest totum calorem de nube expellere, tunc ille calor non est tantus, quòd cōgelationem ex toto vaporis possit impedire, remittit tamē effectum frigoris, qui est congelare, & indurare. Ideo illi vapores ex toto nō congelati in niuem mollem conuertuntur. Et hinc est, quod nix descendit mollis, & tractabilis manibus, & cōpressibilis, & propter frigiditatē qua inspissatur, albi coloris. Alij tamen dicunt quod nix sic generatur, quòd quando nubes resoluuntur, illa aqua pluuiæ antequam descendat ad terram, sic inspissatur per frigiditatē aeris, & conuertitur in niuem. Et hoc satis velociter fit. Quid autem per hoc *Qui dat niuem sicut lanam*, psalmista velit intelligere? Notandum quòd in niue duo sunt, scilicet frigiditas, & albedo. Per frigiditatem intellige statū peccantium, quo charitas frigescit & expellitur. Per albedinē verò qua puritas significatur, intellige

Nix quomodo generatur.

Nix frigida & alba significat peccatores & iustos.

E sanctos, quos ab æterno prædestinauit Deus, vt essent sancti, & immaculati. Dat ergo Deus niuem frigidā, sed albam, quia in illa massa peccatorū sunt aliqui, quos Deus prædestinauit sanctos futuros, & ideo dat niuem sicut lanam, quia ex illis prædestinatis sicus ex lana intendit Christus facere sibi vestem. Et istam expositionem ponit hic Aug. d. *Qui dat niuem*, &c. Sicut enim accidit nubibus, quia sursum gelant, & in ima decidit nix congelata, sic refrigescēte charitate, decidit humana natura interius, & pigro corpore innoluta, vt nix facta est. Sed in hac niue sūt pręF destinati, quia dat ille niuem sicut lanam. Quid est sicut lanam? idest de oiue quam dedit, i. de istis pigris, & spiritu frigidis aliquos prædestinauit, de quibus facturus est aliquid, lana. n. materia vestis est, & de istis adhuc spiritu frigidis, qui tamē prędestinati sunt, fit tunica Christi sine macula, & ruga. Vnde meritò vestis Christi in monte refulsit, sicut nix quia de hac niue fit vestis Christi. Et est sensus: *Qui dat niuem sicut lanam*, idest qui dat cōgelatos, sicut lanā, quæ est materia vestis, idest de congelatis, & frigidis, quos prędestinauit, facit vestē Christi, sine macula, & ruga. G Sequitur, *Nebulam sicut cinerem spargit.* Vbi notandum, q; per nebulā peccati obscuritas designatur, vt ostendit Greg. Nebulę. n. dicūtur illi vapores, qui à vallibus eleuati in nubes conuertuntur. Vnde proprie nubes sunt cęli, sed nebulę, terrę. Per cinerem verò significatur pœnitentia, vt ostendit idem Gregor. Cum ergo Deus de niuibus frigidis suos prædestinatos vocat, vt iustificet, tunc nebulam sicut cinerē spargit, quia obscuritatē peccati per pęnitentiā soluit. Et hoc hic notat Gl. d. *Nebulam sicut cinerē spargit.* Prędestinati. n. qui adhuc in niuib. sunt, vocandi sunt ad H pęnitentiam. Et dum vocat pęnitētes, tūc nebulam sicut cinerē spargit. Cinis. n. ad humilitatē, & pęnitentiā pertinet, nebula verò caliginē peccati, & ignorantiā notat. Et dum vocatur quis ad intelligendū Deū, & incipit velle capere veritatē, & nō sufficit quia patitur caliginē, adhuc est illi nebula. Sed, si non potest penetrare veritatis arcanū, peniteat eum peccatorū suorum, quibus in hanc difficultatem venit, & ita nebulam spargit Deus vt cine-

Mat. 24

Mat. 17.

Nebulæ significat peccatū, cinis significat pœnitē.

Gregor. 30. mor. cap. 1.

Gregor. 13. mor. cap. 10.

cinerem, idest, tollit per humilitatem pœnitentiæ (quæ per cinerem significatur) nebulam, obscuritatem peccatorum. Est ergo sensus, *Nebulam sicut cinerem spargit*. Hic enim *sicut*, idem est quod per. Nota quòd cinis significat asperitatem pœnitentiæ, vide versic. 1712. Item significat humilitatem patientiæ, & mortalitatem nostræ miseriæ, vide in dictionario, litera cinis, parte secunda, & tertia.

Cinis significat humilitatē & miseriā.

2564 *Mittit crystallum suam sicut buccellas: ante faciem frigoris eius quis sustinebit?*

SEcundò hoc idem ostendit ratione effectus frigiditatis. Vbi sciēdum, quòd crystallus est glacies sic indurata in locis frigidis, quod maximè contingit in parte aquilonari. Valde enim mirabile videtur, quod materia tam mollis, & fluida, sicut est aqua, per frigiditatem sic induretur, & congeletur, vt in paruo tempore crystallus efficiatur. Quid ergo mirum, si velociter currit sermo eius? Et etiam in multo minori tempore aquam in crystallum posse congelare, si frigus suum Deus vellet magis intendere, quia quanto frigus est maius, aqua velocius congelatur. Et hoc est, quod subdit, *Ante faciem frigoris eius quis sustinebit?* Quasi dicat, Nullus homo sustinere posset, si frigus vellet intendere, vt posset. Et per hoc vult inducere, quòd sermo Dei potest in vno tempore per totum orbem currere. Quid autem per hoc vult intelligere? Vbi sciendum quòd per crystallum, quæ non facile soluitur, intelligit induratos in peccato & obstinatos, qui sine magna difficultate ad bonum induci non possunt. Talis crystallus fuit Saulus, qui in obstinato corde Christum persequebatur. Et tamen aliquando tales sic obstinatos soluit, & ad fidem adducit, & facit eos bucellas panis, quia per ipsos reficit alios verbo Dei. Sicut fuit de Paulo, qui primò erat crystallus per duriciam & obstinationem, ad modum crystalli erat lucidus per doctrinam, quia instructus in lege, & tamen ipsum conuertit, & ipsum vt bucellam panis mitit per mundum: vt scilicet per prædicationem fidei, quam prius impugnabat, alios pane verbi Dei pasceret & nutriret. Vnde litera August. habet *Mittit crystallum suam, sicut frusta panis*. Et istā intentionem habet hic August. dicens, *Mittit crystallum suam*, &c. Quid sibi vult crystallus, nisi duros, & obstinatos significare? Fuerunt enim multi ita duri, & obstinati vt non iam niui, sed crystallo comparandi, & ipsi etiam prędestinati sunt, & vocati. Et quidam eorum ita vt pascerent alios, & essent vtiles alijs. Et quid opus vt numeremus multos qui duri, & pertinaces contra veritatem fuerunt, qui modò prædicant veritatem, & facti sunt frusta panis? Ipse enim Christus ait, Ego sum panis viuus, totū corpus Christi est vnus panis, ergo & membra corporis Christi frusta sunt panis. De quibusdam autem duris facit membra sua, & vtilia ad alios pascendos. Ex quibus vnum per multos notissimum illum Paulum intueamur, ipso proposito ad exemplum alij similes intelligantur, vt explicetur sensus iste. Ecce, crystallus erat Paulus durus, & obstinatus contradicens veritati, clamans aduersus euangelium tanquam durus aduersus solem. Iste durus fuit crescens in lege eruditus ad pedes Gamelielis doctoris, & tamen non audiebat Moysen, & prophetas Christum prædicantes, magna duricia. Certe gentes non audierant prophetas, non audierant Moysen, frigidi erant, sed crystallus non erant. Quia ergo Paulus crystallus erat nitidus videbatur, & candidus, sed durus, & nimium gelidus. Quomodo candidus, & nitidus? Hebreus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus. Sed audi duriciam crystalli, secundum æmulationem persequens ecclesiam. Inter lapidatores sancti Stephani hic erat durus, & fortè cæteris durior, omnium enim lapidantium vestimenta seruabat, vt omnium manibus lapidaret. Sequitur, *Ante faciem frigoris eius quis sustinebit?* Sed cum hic frigus significet peccatum, quo modo dicitur Dei? Ad hoc respondet August. dicens, Quomodo Dei dicitur frigus? Ecce, deserit Deus peccatorem, non vocat, non aperit sensum, non infundit gratiam. Soluatur homo à glacie stultitiæ, si potest, non potest. Nisi ergo Deus soluat, quis sustinebit? Et hoc est quod ait Apostolus, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuātem me in lege peccati.

Chrystallus est aqua congelata.

Crystallus significat obstinatos, quos tamē Deus cōuertit in bucellas.

Crystallus fuit Saul⁹ obstinat⁹.

Phil. 3.

Act. 9.

Rom. 7.

2563 *Qui dat niuem sicut lanam: nebulam sicut cinerem spargit.*

HIc declarat quoddam dictum, quod videtur dubiũ, scilicet de veloci prędicatione euangelij, quam velocitate declarat per quosdã effectus valde veloces. Primus effectus est temporalitatis. Secundus est frigiditatis, ibi, *Mittit crystallum*. Tertius est caliditatis, ibi, *Emittet verbũ*. Primus ergo effectus velox est temporalitatis, quia scilicet temporibus debitis subitò niuem emittit & nebulam. Vbi notãdum, quod nix lanę comparatur, & propter albedinẽ & propter molliciem, quia mollis est ad tractandum. Qualiter autem niues generantur, est sciẽdum, quòd, cum sol radijs suis calefacit inferiora elementa, eleuat ex his vapores, in quibus est vis caloris. Qui calot etiam secum duxit multum de substantia aeris cum eleuaretur. Qui vapores postea eleuati superius ad locum frigidum, inspissantur in nubem, & tunc frigiditas loci incipit agere in frigidum. Et tunc aut frigus illud excellit, & expellit calidum per cõuersionem nubis in aquam. Si autem frigus non est ita excellens, quod cõuertat nubem in aquam, tunc paulatim condensat illos vapores, & quando frigus est potens, illos indurat & cõgelat in pruina. Si autem non sic frigus potest congelare, quia non potest totum calorem de nube expellere, tunc ille calor non est tantus, quòd cõgelationem ex toto vaporis possit impedire, remittit tamẽ effectũm frigoris, qui est congelare, & indurare. Ideo illi vapores ex toto nõ congelati in niuem mollem conuertuntur. Et hinc est, quod nix descendit mollis, & tractabilis manibus, & cõpressibilis, & propter frigiditatẽ qua inspissatur, albi coloris. Alij tamen dicunt, quod nix sic generatur, quòd quando nubes resoluuntur, illa aqua pluuiæ antequam descendat ad terram, sic inspissatur per frigiditatẽ aeris, & conuertitur in niuem. Et hoc satis velociter fit. Quid autem per hoc *Qui dat niuem sicut lanam*, psalmista velit intelligere? Notandum quòd in niue duo sunt, scilicet frigiditas, & albedo. Per frigiditatem intellige statũ peccantium, quo charitas frigescit & expellitur. Per albedinẽ verò qua puritas significatur, intellige sanctos, quos ab æterno prædestinauit Deus, vt essent sancti, & immaculati. Dat ergo Deus niuem frigidã, sed albam, quia in illa massa peccatorũ sunt aliqui, quos Deus prædestinauit sanctos futuros, & ideo dat niuem sicut lanam, quia ex illis prædestinatis sicut ex lana intendit Christus facere sibi vestem. Et istam expositionem ponit hic Aug. d. *Qui dat niuem*, &c. Sicut enim accidit nubibus, quia sursum gelant, & in ima decidit nix congelata, sic refrigescẽte charitate, decidit humana natura interius, & pigro corpore inuoluta, vt nix facta est. Sed in hac niue sũt prędestinati, quia dat ille niuem sicut lanam. Quid est sicut lanam? idest de niue quam dedit, i. de istis pigris, & spiritu frigidis aliquos prædestinauit, de quibus facturus est aliquid, lana. n. materia vestis est, & de istis adhuc spiritu frigidis, qui tamẽ prędestinati sunt, fit tunica Christi sine macula, & ruga. Vnde meritò vestis Christi in monte refulsit, sicut nix quia de hac niue fit vestis Christi. Et est sensus: *Qui dat niuem sicut lanam*, idest qui dat cõgelatos, sicut lanã, quæ est materia vestis, idest de congelatis, & frigidis, quos prędestinauit, facit vestẽ Christi, sine macula, & ruga. Sequitur, *Nebulam sicut cinerem spargit*. Vbi notandum, quod per nebulã peccati obscuritas designatur, vt ostendit Greg. Nebulę. n. dicũtur illi vapores, qui à vallibus eleuati in nubes conuertuntur. Vnde proprie nubes sunt cęli, sed nebulę, terrę. Per cinerem verò significatur pœnitentia, vt ostendit idem Gregor. Cum ergo Deus de niuibus frigidis suos prædestinatos vocat, vt iustificet, tunc nebulam sicut cinerẽ spargit, quia obscuritatẽ peccati per pęnitentiã soluit. Et hoc hic notat Gl. d. *Nebulam sicut cinerẽ spargit*. Prędestinati. n. qui adhuc in niuib. sunt, vocandi sunt ad pęnitentiam. Et dum vocat pęnitẽtes, tũc nebulam sicut cinerẽ spargit. Cinis. n. ad humilitatẽ, & pęnitentiã pertinet, nebula verò caliginẽ peccati, & ignorantiã notat. Et dum vocatur quis ad intelligendũ Deũ, & incipit velle capere veritatẽ, & nõ sufficit, quia patitur caliginẽ, adhuc est illi nebula. Sed, si non potest penetrare veritatis arcanũ, pœniteat eum peccatorũ suorum, quibus in hanc difficultatem videndi venit, & ita nebulam spargit Deus vt cine-

Nix quomodo generatur.

Nix frigida & alba significat peccatores & iustos.

Mat. 24.

Mat. 17.

Nebula significat peccatũ, cinis signif. pœnitẽtiã.

Gregor. 30. mor. cap. 1.

Gregor. 13. mor. cap. 10.

cinerem, idest, tollit per humilitatem pœnitentiæ (quæ per cinerem significatur) nebulam, obscuritatem peccatorum. Est ergo sensus, *Nebulam sicut cinerem spargit*. Hic enim *sicut*, idem est quod per.

Cinis significat humilitatē & miseriā. Nota quòd cinis significat asperitatem pœnitentiæ, vide versic. 1712. Item significat humilitatem patientiæ, & mortalitatem nostræ miseriæ, vide in dictionatio, litera cinis, parte secunda, & tertia.

2564 *Mittit crystallum suam sicut buccellas: ante faciem frigoris eius quis sustinebit?*

Secundò hoc idem ostendit ratione effectus frigiditatis. Vbi sciẽdum, quòd crystallus est glacies sic indurata in locis frigidis, quod maximè contingit in parte aquilonari. Valde enim mirabile videtur, quod materia tam mollis, & fluida, sicut est aqua, per frigiditatem sic induretur, & congeletur, vt in paruo tempore crystallus efficiatur. Quid ergo mirum, si velociter currit sermo eius? Et etiam in multo minori tempore aquam in crystallum posse congelare, si frigus suum Deus vellet magis intendere, quia quanto frigus est maius, aqua velocius congelatur. Et hoc est, quod subdit, *Ante faciem frigoris eius quis sustinebit?* Quasi dicat, Nullus homo sustinere posset, si frigus vellet intendere, vt posset. Et per hoc vult inducere, quòd sermo Dei potest in vno tempore per totum orbem currere. Quid autem per hoc vult intelligere? Vbi sciendum quòd per crystallum, quæ non facile soluitur, intelligit induratos in peccato & obstinatos, qui sine magna difficultate ad bonum induci non possunt. Talis crystallus fuit Saulus, qui in obstinato corde Christum persequebatur. Et tamen aliquando tales sic obstinatos soluit, & ad fidem adducit, & facit eos bucellas panis, quia per ipsos reficit alios verbo Dei. Sicut fuit de Paulo, qui primò erat crystallus per duriciam & obstinationem, ad modum crystalli erat lucidus per doctrinam, quia instructus in lege, & tamen ipsum conuertit, & ipsum vt bucellam panis misit per mundum: vt scilicet per prædicationem fidei, quam prius impugnabat, alios pane verbi Dei pasceret & nutriret. Vnde litera August. habet *Mittit crystal-*

Chrystallus est aqua congelata.

Crystallus significat obstinatos, quos tamē Deus cõuertit in bucellas.

Crystallus fuit Saul⁹ obstinat⁹.

A *lum suam, sicut frusta panis*. Et istã intentionem habet hic August. dicens, *Mittit crystallum suam*, &c. Quid sibi vult crystallus, nisi duros, & obstinatos significare? Fuerunt enim multi ita duri, & obstinati vt non iam niui, sed crystallo comparandi, & ipsi etiam prędestinati sunt, & vocati. Et quidam eorum ita vt pascerent alios, & essent vtiles aliis. Et quid opus vt numeremus multos qui duri, & pertinaces contra veritatem fuerunt, qui modò prædicant veritatem, & facti sunt frusta panis? Ipse enim Christus ait, Ego sum panis vi[u]us, totũ corpus Christi est vnus

B panis, ergo & membra corporis Christi frusta sunt panis. De quibusdam autem duris facit membra sua, & vtilia ad alios pascendos. Ex quibus vnum per multos notissimum illum Paulum intueamur, ipso proposito ad exemplum alii similes intelligantur, vt explicetur sensus iste. Ecce, crystallus erat Paulus durus, & obstinatus contradicens veritati, clamans aduersus euangelium tanquam durus aduersus solem. Iste durus fuit crescens in lege eruditus ad pedes Gamelielis doctoris, & tamen non audiebat Moysen, & prophetas Christum prædicantes, ma- *Phil. 3.*

C gna duricia. Certe gentes non audierant prophetas, non audierant Moysen, frigidi erant, sed crystallus non erant. Quia ergo Paulus crystallus erat nitidus videbatur, & candidus, sed durus, & nimium gelidus. Quomodo candidus, & nitidus? Hebręus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus. Sed audi duriciam crystalli, secundum æmulationem persequens ecclesiam. Inter lapidatores sancti Stephani hic erat durus, & fortè cæteris durior, omnium enim lapidantium vestimenta seruabat, vt omnium manibus lapidaret, Sequitur, *Ante faciem frigoris eius quis sustinebit?* *Act. 9.*

D Sed cum hic frigus significet peccatum, quo modo dicitur Dei? Ad hoc respondet August dicens, Quomodo Dei dicitur frigus? Ecce, deserit Deus peccatorem, non vocat, non aperit sensum, non infundit gratiam. Soluatur homo à glacie stultitiæ, si potest, non potest. Nisi ergo Deus soluat, quis sustinebit? Et hoc est quod ait Apostolus, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuãtem me in lege pecca- *Rom. 7.*

ti, & mortis. Quis me liberabit de corpore mortis huius? Ac si diceret, Frigesco, miser sum, nullus me soluit ab huius frigoris miseria, nisi gratia Dei per Iesum Christum.

2565 *Emittet verbum suum, & liquefaciet ea: flabit spiritus eius, & fluent aquæ.*

HIc hoc ostendit per effectum caliditatis. Sicut.n. (vt dictum est) aqua frigore subito congelatur, ita Deus quando mittit verbum suum, idest, effectũ caloris, qui verbum dicitur, quia omnia per verbum facta sunt, subito cõgelata liquescunt, vt experientia docet. Si ergo in corporalibus, quę sunt tardiora spiritualibus, ista sic velociter fiunt, quid mirum, si verbum, & eloquiũ eius, quod est spirituale, velociter discurrit per mundum? Sed quid per hoc spiritualiter intelligit? Tria enim posuit superius congelata, scilicet niuem, nebulam, & crystallum, sed vnum durius alio. Sic & inter peccatores est differẽtia. Licet enim omnes sint frigidi, tamẽ non omnes æqualiter. Faciliter nebula dissoluitur, adueniente sole, sed difficilius nix, difficillimè autem crystallus. Sic & peccatores indurati, & obstinati per crystallum significati, difficillimè resoluuntur à frigiditate peccati. Sed tamen quando Deus emittit ad eos verbũ suum, vocãs eos per internam inspirationẽ, subito liquescunt, & peccati duriciam, ac frigiditatem dimittunt, vt patuit in Paulo tunc ad malum indurato, qui statim ad verbum domini dicentis sibi, Saule, Saule, quid me persequeris, statim liquefactus à duritia suæ obstinationis, humiliter respondit, dicẽs, Domine, quid me vis facere? Et non solum in se fuit liquefactus, sed alijs fluenta doctrinæ infudit copiosè. Et hoc est, quod ait, *Emittet verbum suum*, &c. Et hæc est hic intentio Aug.d. *Emittet verbum suũ*, &c. Non ergo desperet nix, non desperet nebula, non desperet crystallus, quoniam de niue tanquam de lana conficitur tunica Christi. Nebula illa in pęnitentia salutem inuenit, crystallus autem dissoluitur per verbum Dei, quia emittet verbum suum, scilicet in carnẽ, & liquefaciet ea. Verbo enim domini veniente, nec frigus nec obscuritas desperare potest, sa-

Verbum Dei duriciã peccati liquefacit.

Act. 9.

E lubriter enim liquefiunt, & flucta spiritualis beneficij profundunt alijs. Vide crystallum durum, illum, scilicet Paulũ post cedẽ, & lapidationẽ Stephani frigore induratum contra Christum, qui petijt literas à principibus sacerdotum, vt vndique cedat Christianos. Durus fuit iste, & gelidus. Sed quantumcumque esset durus, & gelidus, ille, qui emittit verbum suum, & liquefacit ea, clamauit de cœlo feruidus, d. Saule, Saule, quid me persequeris? Vna illa voce, tanta duritia illa crystalli resoluta est. Emittet ergo verbum suum, & liquefaciet ea. Non ergo desperandum est
F de crystallo, quanto minus de niue, & nebula. Clamat ergo Deus ad gentes, Solui crystallum, venite niues, emittet verbum suum, & liquefaciet ea. Sequitur, *Flabit spiritus eius, & fluent aquæ*. Ecce flante spiritu gratiæ, crystallus in aquas resoluitur. Saulus prius durus, modo resolutus in aquam, gentes uocat ad fontem. Et nota, quòd d cit, *Flabit spiritus eius et fluent aquæ*, quia ad præsentiam spiritussancti multiplex aqua fluit in nobis, scilicet aqua sanctarum scripturarum, quæ ignorantes instruit, aqua sacrarum lachrymarum, quæ pœnitentes abluit, aqua diuina-
G rum gratiarum, quæ nos promerentes efficit. Et de qualibet istarum vide diffusè, litera aqua, parte prima, secunda & tertia.

Act. 9.

De nullo est desperandum.

Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias, & indicia sua Israel. 2566

HIc ad laudem Dei adducit beneficia legis antiquæ. Et duo facit, quia primò ostendit beneficia facta Iudæis, secundo ex hoc ipsos Deo magis obligatos ostendit, ibi, *Non fecit taliter*. Quantum ad primum sciendum, quod ipsi Iacob patriarchæ fuit reuelatũ à Deo, quod Dei
H verbum assumeret humanitatẽ nostram, & quòd de semine suo, s. de descẽdentibus ab ipso per Iudam, & etiam quo tempore Christus erat incarnãdus, vnde cum ipse morti appropinquaret, & filijs sigillatim benediceret, quando venit ad Iudam, de quo Christus erat oriundus, omnia prædicta sibi fuisse reuelata ostendit, d. Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de fœmore eius, donec veniat, qui mittendus est &c. Et istud fuit magnum beneficium,

cium, vnde ille populus præ cæteris laudare Deum tenebatur, etiam quia illi populo cõtter fiebant reuelationes à Deo, etiã quia illi populo singulariter lex Dei fuit data. Et ideo per hæc omnia illos inducens ad laudẽ Dei, hic ostendit psal. dicens, *Qui annunciat verbum suum Iacob*, idest, ipsi Iacob reuelauit verbum suũ ex ipso incarnandum. *Et iudicia sua Israel*, per iudicia intellige legem à Deo datam, quæ iudicia per populum fienda continebat. Et istam rationem assignat Apostolus ad Rom. 3. Quid ergo amplius Iudęo? multum quidem per omnem modum. Per ista autem vult psal. ostendere, quòd quando Deus liquefacit per verbũ suum induratos peccatores, ipsos ad pœnitentiam, & fidem conuertendo, ipsos instruit de credendis per fidem, & consequenter ipsos aduersitatibus multis subijcit. Fideles .n. conuersi per Iacob & Israel significantur, quia tales supplantant vitia, & Deum per fidem speculantur. Et hoc notat d. *Qui annunciat verbum suum Iacob*, quod facit, quando conuersis per fidem reuelat credenda, sicut fecit Apostolo Paulo in triduo suæ excęcationis, quando vsq; ad tertium cęlum fuit raptus &c. Similiter talibus annunciat iustitias, & iudicia sua, scilicet iudicia, quibus ipsos multa pati oportet. Sic enim de Paulo conuerso dixit Ananiæ, Ego enim ostendam illi, quanta oportet eum pro nomine meo pati. Sic ergo annunciat verbum suum Iacob per fidem dans verbi cognitionem. Annunciat iustitias suas, ostendens, ꝙ quicquid patimur ante conuersionem, iustè patimur propter elationem in Deum. *Annunciat iudicia sua*, ostendens, ꝙ illa, quæ patimur post conuersionem, ex occultis Dei iudicijs procedunt. Et hunc intellectum habet August. hic dicens, *Qui annunciat* &c. Quas iustitias? quæ iudicia? Quia quicquid humanum genus perpessum est ante, cum esset nix, nebula, & crystallus, perpessum est merito superbię, & elationis contra dominum. Iudicia autem sua manifestat Iacob, & Israel, quia & iusti, qui hic sunt, labores, & aduersa patiuntur iusto iudicio Dei. Quia ille solus potest dicere, Sine causa hic passus sum, qui solus potest dicere, quæ non rapui, exoluebam, qui solus dicere potuit, Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Cęteri omnes patiuntur merito suo iudicia Dei. Et qui patiuntur pro iustitia, non sibi arrogent, ꝙ innocenter patiuntur. Audi Apostolum dicentem, Tempus est (inquit) vt incipiat iudicium à domo Dei. Exhortans martyres suos: vt minas frementis sæculi patientissimè tolerent, ait, Tempus est inchoationis iudicij à domo Dei. Si autem inchoatio à nobis, quis finis eorum, qui non credunt euangelio Dei? Si iustus vix saluabitur, peccator, & impius vbi parebunt? Hæc ergo est iustitia Dei, & iudicium, quia iusti, & iniusti patiuntur pro merito suo. Iustitia ergo Dei patens est, cum mali patiuntur, sed occulta sunt iudicia, cum boni flagellantur, vt Iob. Hæc autem iudicia non manifestat malis, sed Israel, i. bonis, & fidelibus, s. hinc vnusquisque consideret, quæ peccantib. postmodum supplicia maneant, si etiam iustos tam varia flagella hic castigant. Hinc Petrus ait, Tempus est, vt iudicium incipiat à domo Dei. Et, si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Hinc Paulus cum multa de Thessal. laudé dixisset, protinus adiunxit, Ita & nos ipsi in vobis gloriemur in ecclesijs Dei pro patiẽtia vestra, & fide in omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus, quas sustinetis in exemplum iusti iudicij Dei. Ac si iustus diceret, Dum tot toleratis, qui tam iusta agitis, quid aliud quàm iusti iudicij Dei alijs datis exempla? Quia ex nostra pœna colligendum est quomodo feriat, quibus irascitur, si sic nos affligi patitur, in quibus lætatur. Aut quomodo illos percussurus est, quibus iustũ iudicium exhibet, si etiam nos sic cruciat quos piè redarguens fouet, verba sunt Greg. 5. moral. cap. 8.

Rom. 3. — Fideles conuersi Iacob, & Israel significãtur. — Acto. 9. — Oẽs pœnas quas patimur iustè patimur. — Psal. 68. — Ioan. 14. — 1. Pet. 4. — Pœnę in florib. ostendũt quales erunt pœnæ malorum. — 1. Pet. 4. — 2. Thess. 1 — Greg. 5. mor. c. 8.

Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis. 2167

HIc ex prædictis beneficijs concludit ad laudem Dei Iudæos magis esse obligatos. Si enim secundum Gregorium cum augentur dona, rationes crescunt donorum, & tanto humilior quisque debet esse, quanto se obligatiorem conspicit in reddenda ratione; igitur, cum Iudæi am-

pliora beneficia receperint alijs gentibus à Deo, quia eis annunciauit verbũ suum, & ad ipsos misit, eis dedit legem, & prophetas, ac præcepta, quibus iustitiam, & iudicia sua eis manifestauit, quæ alijs nationibus non fecit, consequens est vt ipsi Deo plus sint obligati, & ad Dei laudes ampliores. Quod hic concludens psal. ait, *Non fecit taliter omni nationi*, &c. Vnde hic ait glos. *Non fecit taliter omni nationi*. Ad literam per Iacob, & Israel, Iudæos accipit, quibus per seipsum Christus verbum annunciauit, iudicia sua manifestauit, quod alijs nationibus non fecit, quibus per seipsum non prædicauit. Vnde & dicebat, Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Iudæis etiam Apostolos principaliter prædicatores ordinauit, sed quando è Iudæis fuerunt expulsi, ad gentes se conuerterunt. Ista verba etiam hodie de Christianis maximè dici possunt, quòd *non fecit taliter omni nationi*, & *iudicia sua* &c. O quanta gratia tibi est facta, vt intra Christianos te Deus faceret nasci, & nutriri, vbi fidem Christi recipis, voluntatem Dei audis, quę præmia bonis dantur, & quę supplicia malis, intelligis, salubria peccatorum remedia percipis, & contra futura, sacramenta quibus fortificaris, assumis. Ista enim non habet hodie alia natio à Christiana religione. Cogita, si Deus te nasci inter Sarracenos, & nutriri fecisset, quam fidem teneres? quid coleret? quid sperates, nisi quod illi faciunt? Ex hoc ergo lauda dominum, gratias age, quia *non fecit taliter omni nationi*. Iudicia sua nobis Deus manifestat, dum per sacram scripturam nobis suam voluntatem ostendit. Vnde ad ipsam semper intendere debes vt Dei voluntatem perficias, vt ostendit Gregorius dicens, Sicut bene obsequentes famuli dominorũ suorum vultibus semper intenti sunt, vt ea, quæ præceperint, confestim audiant & implere contendant, sic iustorum mentes per intentionem suam omnipotenti domino semper assistunt, atque in scriptura eius quasi os eius intuentur, vt quia per eam Deus loquitur omne, quod vult, tanto à voluntate eius non discrepent, quanto voluntatem illius in eius eloquio agnoscunt.

Christiani prę alijs Deo obligantur.

PSAL. CXLVIII.

Laudate dominum de cælis: laudate eum in excelsis. 2568



PSALMVS iste talem habet titulũ, *Alleluia Aggei & Zachariæ*. Hic titulus formaliter ponitur in præcedenti Psalmo. Et exponitur vt ibi. Et eadẽ videtur esse materia psalmi istius, & illius. Nam vt hic ait gl. Aggeus, & Zacharia, qui in Babylonica captiuitate prædixerunt liberationem terrestris Hierusalem, intellexerunt separationem cęlestis, quam sub illa materiali intellexerunt, & pro ea dominum specialiter laudauerunt, vt & nos exemplo eorũ quasi contempta huius nostræ peregrinationis Babylonia, securi hic præmeditemur laudem, quam in cœlesti Hierusalem soluemus in æternum. Vnde hic propheta per paucorum cõmemorationem, vniuersam creaturam hortatur laudare Deum. Omnia. n. laudant Deum vel in seipsis, vel in alijs. Sunt. n. quædam quæ habent spiritum laudandi Deum & laudant in illo affectu quo illis placet Deus. Quædam verò non habent intellectum, sed quia bona sunt in ordine suo, & ad pulchritudinem vniuersitatis referuntur, per se quidem nõ laudant, sed ab ipsis per attendentes ea laudatur Deus. Et ita illæ creaturæ quodammodo Deum laudant, quia de illis laus Dei nascitur in nobis. Ad quam nos hic monet psalm ista pro liberatione spirituali, quam prædicti prophetæ in mysterio futuram significauerunt. Ideoque titulus continet nomina eorum. Præponitur ergo in titulo *Alleluia*, quod idem est quod Laudate Deum. Hoc ideo præmittitur, secundum quod hic August. ait, quia tota occupatio præsentis vitæ in laudem Dei debet exponi, quia tota vita futura laus Dei erit. Et nemo potest idoneus fieri laudis vitæ futuræ, qui non se modò ad illam exercuerit. Sed aduerte, quòd ibi solum laudabimus, hic autem laudamus, & oramus. Oratio in gemitu, laus in lætitia. Promissum enim est nobis aliquid, quod nondum habemus. Et quia verax est, qui promisit, gaudemus, quia tamẽ nondum habe-

Laudat Deũ omnis creatura.

Alleluia, id est laudate Deum.

habemus, orando gemimus. Nunc ergo fratres, hortatur vos laudare Deũ, dicens, *Alleluia*, id est, Laudate Deum totis vobis: id est, vt non solum lingua & vox vestra laudet Deum: sed & scientia, vita vestra, facta vestra. Tunc enim desinis laudare Deum, qñ à iustitia & ab illo, quod illi placet declinas. Nam, si à vita bona nusquam declines, & si lingua taceat, vita clamat &c. Ex prædictis ergo apparet sensus tituli, *Alleluia Aggei, & Zacharia:* id est, hic est laus Dei, Aggei, & Zachariæ, id est, pro futura liberatione, pro qua prædicti prophetæ laudauerunt Deum. Tota autẽ intentio Psalmistę est nos inducere ad laudem Dei. Quibus visis, venio ad diuisionem Psalmi. Diuiditur Psalmus iste in duas partes: quia ad laudem Dei inuitãtur primò creaturæ superiores: secundò creaturæ inferiores: ibi, *Laudate dominum de terra.* Prima in duas: quia primò ponitur dicta laudis inuitatio: secundò eiusdem laudationis ratio: ibi, *Quia ipse dixit* Prima in duas: quia primò ponitur ad laudem Dei inuitatio: secundò inuitatorum nominatio: ibi, *Laudate eum omnes angeli eius.* Quantum ad primum, notandum, quòd creatura est in multiplici differentia. Quædam habet spiritum rationalem, & intellectiuum, vt angeli & homines. Quædam habet spiritum, & vitam, sed non rationalem, vt pecora. Quædam habet vitam, sed non sensitiuam, vt arbores. Quædam nullam in se habet vitam, vt lapides. Et omnis ista creaturarum differentia suo modo laudat dominum de cœlis, id est, qui residet in cœlis: quia ibi se beatis claré ostendit. Quæ omnia hic deducit Aug. dicens, Hortatur Psalmista creaturam laudare dominum, quasi inueniret tacentes laudes Dei in cęlis, & in terris. Nunquam cœlestia laudes sui conditoris tacuerunt: nunquam terrestria Deũ laudare cessauerunt. Sed attende, quòd quædam sunt, quæ habent spiritum laudandi Deum in eo affectu quo eis placet Deus. Nemo enim laudat, nisi quod ei placet. Sic ergo laudant Deum omnia, quæ in cœlis sunt, quæ habent spiritum vitæ, & intellectum purum ad eum contemplandum & diligendum, vt angeli. Laudant in terra per intellectum cognoscendi creatorem, & creaturam homines.

Laudat Deũ qui bene viuit.

Creaturarum multiplex differẽtia.

A Sed pecora huius mũdi intellectum non habent: habent tamen vitam qua cibum appetunt, vtilia sumunt noxia fugiunt: habent & sensus corporalia discernendi visum ad colores, auditum ad voces, olfactum ad odores, gustum ad sapores. Arbores autem nec ipsam vitam habent, & tamen omnia laudãt Deum, quia in istis videmus, & consideramus creatorem qui illa fecit, & sic de illis in nobis nascitur laus Dei. Et cùm ipsorum consideratione laudatur Deus omnia laudant Deum. Si ergo suo modo omnia laudant Deum, ad quid iste ad lãudem Deo omnia excitat,

B quasi Deum non laudent? Et respondet ꝙ ista imitatio non est præcipientis, sed congratulantis. Qũo si venias ad homines bonum aliquod operantes cum gaudio, & placet tibi quod faciunt, illis dicis, Facite, agite, non vt tunc incipiant facere, quando dicis, sed quia placet tibi, quod facientes inueneris. Ideo adiungis gratulationem & exhortationem tuam. Dicendo enim Facite, & exhortando facientes, voto quasi facis cum illis. Sic ergo gratulando ait Psalmista, *Laudate dominum de cælis.* Et potest esse duplex sensus. Primus, vt ly *de cęlis & in excelsis* referantur

C ad dominum. Et tunc est sensus, vt omnes creaturas inuitet ad laudem Dei, dicens, Laudate dominum qui habitat in cœlis & in excelsis. Vel possunt referri ad laudatores. Et tunc est sensus. Vos angeli, & creaturæ cœlestes, quæ estis de cœli habitatoribus, & statis in excelsis, laudate Deum. Et istum sensum credo magis secundum intentionem, propter illa, quæ sequuntur statim, vbi de creaturis cœlestibus prosequuntur. Vel aliter, vt ly *de cælis & in excelsis in* significet materiam laudis diuinæ. Per cœlum enim significantur Apostoli, vide versic. 815. Et sic est

D sensus, *Laudate dominum de cęlis:* id est de Apostolis, quos misit per orbem vocare gẽtes ad fidem, qui etiam excelsi dicuntur vitæ sanctitate, & contemplatione.

Laudate eum, omnes angeli eius, laudate eum, omnes virtutes eius. 2569

Tria in cęlis cõsideranda.

Ponitur hic inuitatorum discreta nominatio. Vbi notandam, quod in cœlis tria considerantur, scilicet natura,

ra, & substantiâ ipsorum cœlorum: secundò ornamenta ipsorum: tertiò habitatores Cœlorum. Et secundum hoc præsens pars diuiditur in tres, qui ad laudem Dei primò inuitat habitatores cœlorũ: secundò ornamenta cœlorũ, ibi, *Laudate eum sol*; tertiò naturam & substantiam cœlorum, ibi, *Laudate eum cæli cælorum.* Primo ergo inuitat habitatores celorum, s. angelicos spiritus. Vbi notandum ꝙ nomine angelorum aliquando intelligitur solum vnus ordo, qui s. est secundus ordo vltimæ hierarchiæ. Quoniam secundũ Greg. in hom. de angelis, angelorũ vocabulum est nomen officij, non naturæ. Nam sancti illi cœlestis patriæ spiritus semper quidem spiritus sunt, sed semper angeli vocari non possunt. Quia tunc solùm sunt angeli, cùm per eos aliqua nunciantur. Græca enim lingua, angeli, nuncij: archangeli verò, summi nuncij vocantur. Sic ergo angeli sunt vnus ordo distinctus ab alijs angelorum agminibus. Quandoq; verò angelus est nomen commune ad omnes spiritus cęlestes, qui omnes dicuntur angeli, sed minus propriè. Et isto modo etiam Lucifer, qui fuit supremus spiritus creatus, etiam angelus vocatur, Iob cap. 4 Et in angelis suis reperit prauitatem. Et sic accipiuntur hic angeli pro omnibus spiritibus cœlestibus. Verũ, quia inter angelos est vnus ordo, qui nobis multam materiam ministrat laudis diuinæ, qui dicitur virtutes, quia per angelos illius ordinis fiunt virtutes mirabiles, & effectus in admirationem diuinæ potestatis nos inducentes, & per consequens ad Dei laudem. Ideo illum ordinem specialiter nominat, d. *Laudate eum omnes angeli eius*, scilicet generaliter, sed magis specialiter ratione prædicta, *Laudate eum omnes virtutes eius*. Sic enim dixit Ps. 102. 103. Benedicite domino omnes angeli eius. Et statim post subdit in speciali de ordine virtutum, dicens, Benedicite domino omnes virtutes eius. Vel aliter, vt hic ait gl. Virtutes quandoq; est generale nomen omnium cœlestium spirituum, quandoq; verò pro vno ordine accipitur, qui dum mittuntur, angeli nominantur. Officium autem illius ordinis, qui virtutes dicitur, vt ait Greg. in hom de angelis, est hoc. Quoniam virtutes vocantur

Angelus quandoque est nomẽ vnius ordinis, quãdoq; cõmune.

E illi angelici spiritus, per quos signa & mirabilia frequenter fiunt. Et officium istius ordinis est facere miracula, & virtutem faciendi hominibus præstare, vt scilicet reducti ad primum statum, in quo scilicet Deus fecit hominem ad imaginem & similitudinem suam, per huiusmodi miracula demonstrentur. De ista materia angelorum, & virtutum quomodo laudant dominum, vide vers. 1751. 1752. Item nota, quòd angeli laudant dominum, sed homines iubilant, vt ostendit Greg. super illo verbo Iob 38. Cum me laudarent astra matutina, & iubilarent filij Dei, dicens, Quia enim in tempore prima condita natura rationabilium spirituum creditur, non immeritò matutina astra angeli vocantur. Quod si sic est dum terra esset inuisibilis, & incomposita, dum tenebræ essent super faciem abyssi, venturum diem sequentis sæculi per lucem sapientiæ existendo præuenerunt. Nec negligenter audiendum est, quod addit simul, quia matutina astra etiam cum vespertinis redemptoris potentiam laudant, dũ electi angeli etiã cum redemptis in mundi fine hominibus largitatem gratiæ supernæ glorificant. Ipsi quippe vt nos ad laudem conditoris accenderent, orta per carnem luce redemptionis nostræ, voces suæ exultationis accõmodant. Simul laudant, quia dum nos conspiciunt recipi, hostium gaudent numerum impleri. Qui & fortasse ideo & matutina astra vocantur, quia sæpe ad extrahendos homines missi sunt. Et, dum venturum mane nunciant, ab humanis cordibus præsentis vitæ tenebras fugant. Sed ecce, angeli diuinam potentiam laudant, quia ipsa eos tantæ claritatis visio delectat. Nos autem, qui redimimur, sed tamen corruptione adhuc grauamur, donum, quod percipimus, qua virtute laudamus? Quomodo valebit lingua dicere, ꝙ non sufficit mens sentire? Vnde sequitur, Et iubilarent omnes filij Dei. Iubilatio quippe dicitur, cum cordis lætitia oris efficacia non expletur, sed quibusdam modis gaudium prodit, quod ipse, qui gaudet, nec tegere præualet nec exprimere. Laudãt vtiq; qui iã tantæ claritatis latitudinem in sublimibus vident. Iubilant verò homines, qui adhuc in inferioribus oris sui angustias sustinent &c.

Laudãt Angeli Deũ, sed homines iubilãt. Gre. 28. mor. c. 14

F

G

H

Iubilatio quid sit.

Lan-

Laudate eum, sol, & luna: laudate eum, omnes stellæ, & lumen. A

Hic inuitat ad laudem Dei ornamenta cœlorum. Et vide modum procedendi congruum. Quoniam incepit inuitare inuisibilia, scilicet angelos, postea descendit ad visibilia. Visibilia est enim sol, luna, stellæ &c. Sed quomodo sol, qui intellectum non habet, laudat Deum, iam dictum est versic. 2568. Opus enim artificem laudat, si est pulchrum, & ordinatum: ipsum vituperat, si est deforme, & inordinatum. Respice ergo solem, quam pulchrum corpus, quàm luminosum, totum orbem illuminās: qui præter Deum tale opus facere potest? Si ergo opera laudant, iuxta illud Prou. vlt. Laudent eam in portis opera eius: quomodo sol non laudat dominum? quomodo non luna? quomodo non stellę? Præterea, cōsidera, quantam obedientiam sol suo factori exhibet, ordinem sibi à Deo datum indefessè seruans, Ecclesi. 1. Oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur. Sic ad præceptum Dei firmus, & immobilis sistit: sicut Iosue 10. Cùm dimicaret Iosuè cōtra quinq; reges, & illos fugientes persequeretur, & vt eos plenè capere posset antequam sol occumberet: præcepit soli, & lunæ, ne mouerentur, dicens alta voce coram omnibus, Sol contra Gabaon ne mouearis & luna, contra vallem Haylon. Stetitque sol, & luna, donec vlcisceretur se de inimicis suis: & non festinauit occumbere spacio vnius diei. Non fuit ante neq; post tam longa dies, obediente domino voci Iosue. Et quid miraris, si sol laudans Deum, iustus stetit, & non festinauit occumbere? Nam & quod plus est, ad præceptum Esaiæ retroecessit per decem gradus: vt habetur 4. Regum 20. Qd maius est, vt laudaret Christum, ostendēs ipsum verum Deum, in Christi passione per totum orbem per tres horas obscuratus est: Matt. 27. Et vt ostenderet Christi resurrectionem, in die resurrectionis per tres horas antè surrexit vt restitueret tempori tres horas lucis, quas in passione Christi abstulerat: vt dictum est superius, versi. 2438. Meritò ergo ista cœlestia corpora Deum laudare dicuntur. Vel aliter: vt per solem, & stellas, similiter & per lunā intelligamus sanctos doctores, & prędicatores, qui Deū laudant, dum prædicationibus eius diuinitatis potentiam ostendunt, & sanctis operationibus obsequuntur. Quod ostendit Greg. dicens, In sacro eloquio solis nomine prædicatorū claritas designatur. Sicut per Ioānem dicitur, Factus est sol sicut saccus cilicinus. In extremo quippe tpe sol sicut saccus cilicinus ostenditur: quia fulgēs vita prædicātium, ante reproborum oculos aspera & despecta monstratur. Qui stellarum quoque claritate figurantur: quia dum recta peccatoribus prædicant, tenebras nostræ noctis illustrant, vnde & subtractis prædicationibus, per prophetam dicitur, Prohibitæ sunt stillæ pluuiarum. Quia verò per diem sol fulget, stellæ verò obscuritatem noctis irradiant. Et plerumque in sacro eloquio diei appellatione æterna patria, noctis autem nomine præsens vita figuratur. Et prædicatores sancti vt sol oculis nostris sunt, cùm contemplationem nobis veræ lucis aperiunt. Et velut stellæ in tenebris lucent, cùm per actiuam vitam profutura nostris necessitatibus terrena disponunt. Quasi in die vt sol coruscant: cum ad contemplandam æternæ lucis patriam mentis nostræ aciem subleuant. Et quasi stellæ in nocte resplendent: quia & cum terrena agunt, offensurum iamiamque nostri operis pedem, exemplo suæ rectitudinis dirigunt &c. Vel aliter: per solem intellige Christum: per lunam, ecclesiam: & per stellas, omnes iustos. Et istis omnibus Deus laudatur. Vnde Greg. dicit, quid per lunam, nisi cuncta simul ecclesia: quid per stellas nisi singulorum bene viuentium animę designantur, qui intra prauorum hominum conuersatiōnes eminēt, quasi in tenebris noctis luceant? Vnde per Paulum discipulis dicitur, Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo. Quia. n. appellatione lunæ sancta ecclesia exprimitur, propheta testatur, dicens, Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo. Eleuato etenim sole, in ordine suo luna statuitur, quia ascendente ad cælum domino, sancta ecclesia protinus in prædicationis authoritate roboratur. Et quia stellarum nomine electi signantur, rursum Paulus insinuat, dicens, Stella enim differt à stella in claritate &c. Sol ergo, luna,

[Left margin: *Sol, luna et stellæ laudant Deum.* — *Sol, & stella significāt*]

[Right margin: *doctores & prædicatores.* — *Greg. 9. mor. c. 3* — *Apoc. 8.* — B — *Hier. 3.* — *Dies. Nox.* — C — *Greg. 7. mor. c. 8* — D — *Philip. 2* — *Abacuc. 3.*]

na, & stellę, & lumē Deum laudant: quia per Christum, per ecclesiam, per iustos omnes Deus magnificatur: quibus bene ait Psalmista, *Laudate eum sol, & luna: laudate eum omnes stellæ, & lumen.* Per lumen accipe oīa lumen habentia, quæ dinumerari non possunt. Vel per stellas accipe exempla iustorum, quibus ad laudem Dei alij inflāmantur: vide ver. 2388.

2571 *Laudate eum, cæli cælorum: & aqua quæ super cęlos sunt, laudent nomen domini.*

HIc inuitātur ipsi cœli. Et nota, quod dicit cœlos in plurali, quia sunt plures cœli, vide versic. 1066. Cœli enim laudant Deum, dum cogitas eorum pulchritudinem, ipsorum motū regulatum, ipsorum tenuitatem quomodo firma consistit: quòd antiquitate non veterascunt, quòd operatione non lassantur, quòd ipsorum influentia terra germinat, aquæ regulantur, aer transmutatur: & huiusmodi. Sed hoc est declarandum: scilicet quō aquæ quæ naturaliter sunt graues, & fluxibiles sint supra cœlos: quoniam vt habetur Genes. 1. dicit quoque Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum: diuisitque aquas, quæ erant sub firmamento ab ijs quæ erant supra firmamentum. Sciendum est igitur, quòd inter cęlos est vnum cęlum, quod immediatè est supra cœlum firmamenti, in quo fixæ sunt stellæ: quod dicitur cœlum aqueum, siue crystallinum. Nā secundum sanctorum expositiones, aquæ quædam supra firmamentum sunt collocatæ: quæ ita sunt subtiliatæ, & leuigatæ, quod in naturam subtilem, & cœlestem sunt conuersæ: vnde & ibidem perseuerant fixæ. Secundum enim Bedam aquæ illæ cœlestes non vaporali tenuitate, sed glaciali soliditate more crystalli firmi, & perspicui super firmamentum sunt suspensæ, & super propriam stabilitatem fundatæ: ita quòd nec sursum nec deorsum se habeant mouere. Vnde in ipsius firmamenti substantiam non agunt, nec ab ipsius motu patiuntur: sed ibi ab artifice omnium Deo sunt collocatæ: vt earum frigiditate naturali feruor generatus ex

Aqua quō sunt supra cęlum.

Cœlum aqueum quid sit: & quare sit sic dictum.

E motu firmamenti temperetur: quod est tam grande corpus, quòd non solùm totam terram circuitu, sed etiam totā sphęram aquæ, aeris, & ignis: & tam velociter mouetur, quòd omni die dictas sphæras perfectè peragrat. Ne ergo ex tanto calore quanto ex motu firmamenti inferiora dissoluantur, factum est à Deo cœlum aqueum, siue crystallinum: quod sua frigiditate illum calorem temperat. Et in huius rei signum est, quòd stella illa, quę Saturnus dicitur, quæ cæteris planetis est altior, & cęlo aqueo vicinior, ex circuitione cęli cæteris planetis deberet esse feruentior, quia velocius currit, & mouetur, cùm maiorem circulum omni die faciat cæteris, nisi illis aquis superioribus feruor eius temperaretur, & ipsarū aquarum frigiditas naturalis stellæ illi calescenti admisceretur. De isto ergo cœlo aqueo, vel crystallino dicit, *Et aqua quæ super cęlos sunt laudent nomen domini.* Vel aliter: cœlum cœlorum dicitur cœlum supremum, quod est supra empyreum: quod vocatur cœlum sanctæ Trinitatis: quod dicitur cęlum cęlorum, quia omnes alios cœlos circundat. Vel aliter, ista mysticè sunt intelligenda. Vnde sciendum, quòd G cœlum multa significat, quæ Deum laudant. Significat enim quandoque gloriosam virginem Mariam: vide versic. 1722. Quandoq; significat Dei cognitionem: vide versic. 1927. Quandoque significat animas sanctas & iustas: vide versic. 2025. Quandoque significat doctrinam euāgelicam. Quandoque significat ipsos Apostolos: vide versic. 1998 Quandoque verò significat naturam angelicam: vide ver. 1998. Et certum est, quòd in omnibus istis Deus laudatur. Similiter & aqua plura significat, quibus Deus laudatur, de quibus vide in litera, Aqua, per totum.

Cœlum multa significat.

Aqua multa significat.

H *Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt,* 2572

HIc ostendit rationem quare omnia prædicta ad laudem Dei inuitat. Et duplicem assignat rationem: quarum vna est ex beneficio creatoris: secunda ex beneficio æternæ conseruationis: ibi, *Statuit ea.* Quantum ad primum, sciendum, quod error fuit antiquorum philosopho-

sophorum, dicentium mundũ fuisse æternaliter. Et sic quòd semper fuit cœlum, semper motus cæli,& per consequẽs, semper motores cælorum, qui sunt intelligentiæ cælis appropriatæ. Sic quòd ista vt puta cæli,& corpora cælestia,& intelligentiæ separatæ, non habent Deum pro causa efficiente,quia facta non sunt, sed solum pro causa finali, quia ad ipsum tanquam ad finem omnia naturaliter tendunt. Sed hunc errorem excludit Psal.ostendens q̃ omnia illa sunt à Deo sicut ab efficiente, & producente. Et quia duplex est modus diuinæ productionis, quia quædam simpliciter producit ex nihilo, & illorum est creator,sic enim produxit angelos. Quędam verò producit ex præiacente materia,& sic ex materia primò informi creata, postea res produxit in propria forma dando eis formam & speciem, sic enim produxit cœlum crystallinum ex aquis præexistentibus. Respectu illorum, quæ produxit ex nihilo,dicitur creator,respectu verò illorum,quæ produxit ex præiacente materia vocatur factor, vt deducit Mag. lib. 2. d. 1. Ideo ista duo genera productionum esse à Deo, qui omnia, quæ non sunt Deus,temporaliter produxit aliquo illorum modorum,ostendit Psalmista h c dicens, Ideo omnia prędicta Deum laudare debent, *quia ipse dixit, & facta sunt*, quoad illa quæ sunt producta ex pręiacente materia, *Ipse mandauit, & creata sunt*, quo ad illa,quæ ex nihilo simpliciter sunt producta. Primum modum productionis communicat Deus creaturæ, sed non secundum. Et hoc est, quod ait Magister lib. 2. dist. 1. d. In principio creauit Deus cœlum, & terram. His etenim verbis Moyses spiritu Dei afflatus, mundum à Deo factum refert, elidens errorem quorundam,plura fuisse principia sine principio opinantium. Plato namque tria principia existimauit,scilicet Deum, exemplar,& materiam, & ipsa creata sine principio, & Deum quasi artificem,non creatorem. Creare enim propriè est, de nihilo aliquid facere. Facere verò, non modò de nihilo aliquid operari, sed & de materia. Vnde & homo, vel angelus dicitur aliqua facere, sed non creare, vocaturq; factor, vel artifex, sed non creator. Hoc enim nomen soli Deo propriè conuenit, qui & de nihilo quædam, & de aliquo facit quædam. Ipse est ergo creator, & opifex, & factor, sed creatoris nomen sibi propriè retinuit. Et hoc apertè hic ostendit Psal.dicens, *Quia ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt.* His etenim verbis significat Dei uerbũ, quia dicendo producit verbum, & verbo producit cætera oĩa. Vnde dicitur Ioan. 1. Omnia per ipsum (scilicet verbum) facta sunt,& sine ipso factum est nihil. Ipse ergo dixit, idest verbum genuit, & per ipsum omnia facta sunt. Hoc ergo dicit contra illos, qui dicunt mundum Deo esse coæternum. Hæc ergo est ratio,quare omnia prædicta Deum laudare debent, quia ab ipso gratis sunt producta. Et hoc tangit hic Aug.dicens, *Quia ipse dixit, & facta sunt*,&c. Non mirum,si opera laudãt operatorem,non mirum,si facta laudant factorem, non mirum, si creata laudant creatorem. Hic enim & Christus nominatus est,& quasi non audiuimus nomen ipsius. Quid est Christus? Certè verbum, quod erat in principio apud Deum per quem omnia facta sunt,& sine ipso factũ est nihil. Omnia ergo per verbum facta sunt,quod ostendit Psal.d. *Ipse dixit,& facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt.* Nemo dicit, nemo mandat, nisi verbum.

Facit Deus q̃dã,creat De⁹ quędam.

Facere quid est, & quid creare.

Ioan. 5.

Verbum facit omnia.

Ioan. 1.

A B C D

Statuit ea in æternum,& in sæculum sæculi, præceptum posuit, & non præteribit.

POnit hic secundam rationem, quæ sumitur ex beneficio æternæ conseruationis. Quamuis enim omnia alia à Deo habuerint principium sui esse, quia ab eo creata, vel facta, multa tamen fine carent,& in æternum durabunt, quod à seipsis non habent, sed à Dei voluntate, illa conseruante, vt ostendit Gregorius dicens, Omnia, quæ facta, vel creata sunt, principaliter non sunt,quia in semetipsis minimè subsistunt. Et nisi gubernantis manu teneantur, esse nequaquam possunt. Cuncta namque in illo subsistunt à quo creata sunt. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt, eorumque essentia ad nihilum tenderet, nisi ea auctor omnium manu regiminis teneret. Omnia itaque quæ creata sunt, per se nec subsistere præualent,nec moueri. Sed intantum

Conseruantur oia in esse à Deo

Greg. 16 mor. c. 12.

tantum subsistunt, in quantum vt esse debeant acceperunt; intantum mouentur, inquantum occulto instinctu disponuntur, &c. Quibusdam ergo dat Deus temporale, aliquibus autem esse sempiternū. Corporibus autem cęlestibus dedit esse sempiternum, quia illa sunt incorruptibilia. Vnde quòd perpetuò maneant, non à se, sed à præcepto creatoris habent. Et hoc est ꝙ ait, *Statuit ea in æternum*, &c. id est, ordinauit illa mansura in ęternum. *Et præceptum posuit, vt ipsum semper laudarent, quod præceptum non præteribit*, quia .s. semper laudant Deum, & semper laudabunt. Sed ad quid ista dicit Psalmista, nisi vt mentes nostras erigat ad sanctorum angelorum societatem, & ad habitationem cęlorū affectandam; vbi nulla occupatio, nisi Deum laudare, Deum videre, & amare? Vnde hic Aug. *Statuit ea in æternum*, &c. Omnia cęlestia, omnia superiora, virtutes omnes, atque angeli ciuitatem quandam supernam, & beatam faciunt: Vnde quia peregrinamur adhuc; miseri sumus; & quia ibi redituri, in spe beati sumus; quæ ciuitas in æternum est mansura; quoniam statuit ea in æternum & in sæculum sæculi; præceptum posuit, & non præteribit. Sed quale præceptum putatis habere cęlestia, & sāctos angelos, nisi vt laudent Deum? Beati quorum est hoc negocium laudare Deum. Non arāt, non seminant, non metūnt, non coquūt. Hæc enim sunt opera necessitatis; ibi autem nulla necessitas. Non furantur, non adulterantur. Hæc enim sunt opera iniquitatis; ibi nulla iniquitas. Non frangūt panem esurienti; non vestiunt nudum; non sepeliunt mortuum. Opera sunt ista misericordiæ. Ibi autem nulla miseria, in qua fiat misericordia; beati enim sunt, Erimus, & nos sic. Et quid sumus nisi mortales, abiecti, terra, cinis? Sed quid promisit, omnipotens est. Aut verò pro minimo habet Deus hominem; propter quem mori voluit vnicum filium suum? Attendamus ergo ad dilectionem Dei, & promissionem, pro qua complenda tales arras accepimus, tenemus mortem Christi, tenemus sanguinem Christi. Venit enim Christus suscipere mortem nostram, & promittere nobis vitam suam. O homo mortalis; quid tibi promisit Deus? quia

Laudare Deū est totū officium beatorū.

Mat. 25

Vitę ęternæ spes est habēda.

E victurus es in ęternum? Nō credis? crede, quia plus est ꝙ iam fecit, quàm ꝙ promisit. Quid enim fecit? Mortuus est pro te, vt viuas cum illo, viuas cū angelis, viuas cum virtutibus, viuas in cęlestibus, & hoc in æternum, quia statuit in æternum &c. præceptum posuit & non præteribit, quia ꝙ promisit, quod disposuit adimplebit.

Laudate, dominum, de terra dracones, & omnes abyssi. 2573

CONsequenter hic ad laudem Dei inuitat inferiora. Et primò inuitantur
F creaturę irrationales, secundò creaturę rationales, ibi, *Reges terræ*. Prima in duas, quia primò omnia elementa inuitantur, secundò ad elementa terræ magis declarandum reuertitur, ibi, *Montes & omnes colles*. Prima in duas, quia primò tangit duo elementa inferiora, secundò alia duo superiora, ibi, *Ignis*. Primò ergo inuitat elementum terrę, & aquę ad Dei laudem, & primò terrę, dicens, *Laudate dominum de terra*, idest oīa, quæ sunt de terra, vel quæ in terra oriuntur, laudate dn̄m de terra dracones. Et aliqui dicunt dracones pertinere ad elementum aquæ, aliqui ad ele-
G mentum terræ. Nam quidā dicunt, ꝙ draco est serpens magnus, qui cum elephante pręliatur, & ipsum superat. Et sic draco habitat in terra, & ad terrā pertinet. Alij autem dicunt quod hic draco est quidam piscis magnus, qui alio nomine cete dr̄. Vnde quod nos habemus Gen. 1. Creauit Deus cete grandia, in Hebræo habetur, Creauit Deus dracones magnos. Si ergo hic draco sit animal terrenum, tunc punctus istus versus est post dracones, vt sit sensus, *Laudate dominum dracones de terra*. Si autem sit piscis marinus, tunc punctus est ante dracones, quia dracones spe-
H ctant ad elementum aquę, de quo subditur, *Et omnes abyssi*: vt sit sensus, *Laudate dominum de terra*: quo ad elemētū terrę, & consequēter, *dracones, & omnes abyssi*, quo ad elementū aquę. Et quia cōiter iste versus habet punctum ante ly *dracones*: ideo melius est vt ly *draco* hic sit piscis, siue cete. Abyssi aūt dicuntur hic loca profunda maris Oceani, vbi habitant cete grandia, quæ hic dicuntur dracones. August. autem hic accipit draconem pro serpente;

Draco quid sit.

pente:qui,s.est maioris staturę quàm aliquod animal, quod versetur in terra. Similiter per abyssum intelligit non solū profunditatem aquarum, sed et omnia, quæ pertinēt ad istū aerem caliginosum. Vnde ait, *Laudate dominū de terra*, modò audi terrestria, *Dracones, & omnes abyssi.* Abyssi sunt profunditates aquarū, & maria omnia, & nubilosus aer iste ad abyssum pertinet, vbi nubes, venti tēpestates, pluuia, tonitrua, grandines, nix, & quicquid vult Deus super terrā fieri de isto humido, & caliginoso aere, totum hoc terræ nomine appellauit, quia omnia ista fiunt pp terram. Aliquando.n. sunt homines in cacuminibus mōtium, & nubes sub se vident, & fiunt plerūque pluuiæ. Dracones autē circa aquam versantur, de speluneis prodeunt, feruntur in aere, concitatur pp eos aer. Magna.n. animalia sunt dracones: maiora non sunt super terram. Ab istis ergo incipit in terris, d. *Laudate dominū de terra, dracones, & omnes abyssi.* Sed quō ista laudant Deum? Nos.n. considerantes dracones, & abyssos, attendimus ipsorum artificē, & miramur dracones, & abyssos, d. Magnus est Deus, qui hæc fecit. Tunc dracones, & abyssi laudant Deū, vocibus nostris. Mysticè autē per dracones intellige superbos, vt ostendit Greg. dicens, Quid draconū nomine nisi malitiosorum hominū vita signatur? de quibus per prophetam dicitur, Traxerunt ventum quasi dracones. Peruersi.n. ventum quasi dracones trahunt, cū malitiosa superbia inflantur. Dracones ergo tunc laudant, quando peruersi conuertūtur, & efficiuntur iusti: sicut fecit olim elatus, & inflatus Saulus. Per abyssum autē intellige occulta Dei iudicia, de quibus Psal 35. Iudicia Dei abyssus multa. Quæ Deum laudant, cum homines in admirationem diuinæ sapientiæ extollunt, vt puta quando latro in fine pœnitet, & Apostolos præcedit ad regnum, quando Apostolus Iudas in fine desperat, & intrat æternum supplicium.

Abyssus quid sit.

Draco significat sugbos. Greg 20 mora. c. 29.

2574 *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius.*

HIc agit de duobus elementis superioribus, s. igne, & aere. Hic.n. antè subintelligitur, *Laudate Deum ignis*, &c.

A Ignis est.n. elementū superius, quo sphæra aeris circundatur. Et consequenter, descendit ad elementum aeris, dicens, *Grando, nix, glacies, spiritus procellarum*, idest, venti qui in aere generantur, quibus procellæ, & tempestates in mari generantur. Omnia.n. ista laudant Deū, quia faciunt, quod Deus iubet illa facere. Vnde si ista aliquibus stultis casu videantur agitari, non tamē recedunt à præcepto creatoris. Et hoc est quod dicit, *Quæ faciūt verbum eius*. Ignis.n. laudat Deum, si consideres eius naturam. Nam est capacitatis infinitæ, & nunquam dicit, Sufficit, combustibili apposito, non saturatur, sed ampliora

B combustibilia desiderat. Ignis liquida, & fluida consolidat, dura emollit, metalla purgat, & meliora reddit, quædam in meliorem formam commutat, vt cineres in vitrum, & lapides in metallum, & multa alia mirabilia facit, quæ considerando ad laudē sui creatoris inducimur. De his autem, quæ generantur in aere, d. *Grando, nix, spiritus procellarum.* Ista.n. Deum laudant, si consideres eorum naturā, quomodo nutu Dei, grando frigiditate induratur, nix frigiditate non induratur, sed mollis descendit, quō venti generan-

C tur, quæ tamē omnia fiunt iuxta Dei dispositionem, & ordinationem. Ideo ait, *Quæ faciunt verbum eius.* Sed multis videtur, quòd ista ordinatione Dei non disponantur, quia eis videtur non bene disposita, vt puta dicunt, Si Deus plueret, nunquid plueret in mare? qualis esset Dei prouidentia? Terra sitit, & mare compluitur. Si Deus fulmina emitteret, quę prouidentia, quia aliquando percutiunt montem, & non percutiunt latronem? Ad similia stulti cogitant, arguentes quòd ista non fiunt prouidentia Dei. Sed attende, quòd ignis, grando, nix, glacies, & spiritus pro-

D cellarū, omnia faciunt verbum eius, quia non mouentur, nisi nutu, & præcepto diuino. Si autem quæras, quare sic facit, dico, quia vult. Si autem quæras, quare sic vult, fatuè quæris, quia Dei voluntas causam non habet, & ideo quare sic vult causa assignari non potest. Sed firmiter credendum, quòd quia summè bonus, summè iustus. quòd etiam omnia bene, & iustè vult, & disponit. Et, si non intelligis, quomodo in istis bene velit, roga, vt intelligas.

Gubernat Deus omnia etiam inferiora.

telligas. Si enim cæcus non videt solem, non quid sol est increpandus? Vel mysticè, ignis, id est igne auaritiæ accensi, grando, duri, & obstinati, nix, glacies, &c. id est, mali, & frigidi, faciunt verbum eius, quia aliquando ex talibus sibi facit electos, vide vers. 2563. 2564. Et sic habet Deus thesauros grandinis & niuis, vide Greg. lib. 29. mor.

Gre. 29. mor. c. 10 & 11. et 12.

2572 *Montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri.*

HIc reuertitur ad tractandum de elemento terræ. Aliqua enim pertinēt ad terrā intrinsecè, sicut illa, quæ sunt ipsa terra, & illa, quæ adhærent terræ. Aliqua verò extrinsecè pertinent ad terram, sicut illa quæ mouētur in terra. Et primò agit de primis, secundò de secundis, ibi, *Bestiæ*. Quātum ad primum, inuitat montes, & colles. Montes enim dicuntur maiores altitudines terræ, sed colles sunt minores. Montes enim, & colles laudant Deum, quia si considerentur, ad laudem conditoris nos inducēt, aliqui enim montes sunt ita alti, quòd ibi non ascendunt peregrinæ aeris impressiones, ibi non est pluuia, non nubes, non venti, & habent aerem tantæ subtilitatis, quòd ibi homo non potest respirare, sed in illis ascendentes philosophi causa philosophandi, secum portant aquam & spongiam, vt spongijs in aquā missis, & ori applicatis attrahant aerem grossiorem ad refrigerium pectoris, vt ibi aliquantulū respirare possint. Et talis est mons Olympus in Macedonia, qui est tantæ altitudinis, vt in eius cacumine nec ventus sentiatur, nec nubes ibidem ascendant, quia excedit istum aerem humidum in quo aues cœli volitant. Ad quæ probandum ibi ascendentes aliquas literas in puluere scribebant, vel figuras faciebant, quas alio anno integras inueniebant. Quod fieri non posset, si locus ille ventis, vel pluuijs impeteretur. Tales ergo montes nonne laudant Deum, si consideres, quod terra, quę est corpus graue, in altum tantum eleuetur vt omnes impressiones aeris transcendat? Sequitur, *Et omnes colles*. Hoc ad idē tendit. Nā colles sunt montes, nō tamen tantum excelsi. Mysticè autem per montes, & colles significantur alti, & superbi, qui tamen quandoq; à Deo tacti conuertuntur, & Deum laudant, sicut dicitur in alio Psalmo, Tange montes, & fumigabunt, vide vers. 2503. Sequitur, *Ligna fructifera, & omnes cedri*. Verè enim ista laudant Deum, si diligenter considerentur. Nam vt ait Gregorius, Quis enim ab vno grano seminis surgere crederet immēsam arborem, nisi certum hoc per experimentum teneret? In tanta namque vnius grani paruitate, vbi penè nullam vides similitudinem, ibi latet ligni duricia, & ligni tenerior vel durior medulla, asperitas corticis, viriditas radicis, sapor fructuum, suauitas odorum, diuersitas colorum, mollicies foliorum. Et tamē quia hæc per experimentum nouimus ex vno grano seminis prodire, hæc omnia non dubitamus. Quid ergo mirum si ligna fructifera laudant dominum? Sequitur, *Et omnes cedri*. In cedris etiam apparet mirabile, vt paruus ramusculus cedri producat multas cedros maximæ quantitatis, tantique ponderis, vt si vnus solùm illorum præcisus fuerit ab arbore, & filo appensus fuerit, statim propter magnum pondus frangatur ramus, qui non præcisus leuiter quam plures sustinet. Hęc. n. mirabilia in istis rebus experimentaliter visa, nos ad considerationem artificis erigunt, & laudem. Vel mysticè per arbores fructuosas intellige bonos, qui bonis fructibus operum, & laudib. Dei semper se occupant. Et p cedros altas, intellige bonos prælatos, vide in litera Cedrus, par. 5.

Montes alti qui dā sunt.

Nota de tanta altitudinē quorundam montiū, quod ibi non sunt vēti, nō nubes, non pluuia.

Semen paruum magnā arborem generat. Greg. 6. mor. c. 6

Bestiæ, & vniuersa pecora, serpentes, & volucres pennatæ. 2573

HIc agit de ijs, quæ mouentur in terra. Quæ omnia in quatuor genera diuidit, dicens, *Bestiæ* & hoc quantum ad animalia siluestria. Nam bestiæ dicuntur quasi vastiæ. *Pecora*, quantum ad animalia domestica, & vtilia. *Serpentes*, quantum ad animalia repentia, quę pedibus carent, sed corpore reptant super terram. *Et volucres pennatæ*, quantum ad animalia volatilia, quæ etiam de terra pascuntur. In quolibet enim genere istorum reperies mirabilia, ex quibus conditoris laus educitur. Considera non solùm aīalia magni corporis, vt dracones, elephantes,

Aranea et pulex Deum.

Laudat, & omnia animalia. tes, qui castra, & tot armatos homines portant: leones, qui solo rugitu cæteras bestias terrent: in quibus mirabilis artifex cognoscitur Deus. Sed quod plus est admiratione dignum, cõsidera araneam, cum qua industria subtilissima fila de se producit: cũ quanto subtili artificio subtilissimam telam facit, & fila tam tenuissima non frangit, quod nullus hominum facere posset. Quis hoc araneam docuit facere, nisi Deus, qui ei dedit naturam? Considera pulicem, tam paruum animal. Quis non miretur, si attendat quàm ordinate disposita sunt pulicis membra, vel culicis, vt habeant ordinem suum? habẽt vitam suam, habent motum suum. Vnam bestiolam breuem, & minutissimam considera quam volueris, si consideres ordinem membrorum ipsius, & animationem vitæ, qua mouetur, fugit mortem, amat vitã? appetit voluptates, fugit molestias. Quis dedit aculeũ pulici, quo sanguinem sugat, quatenus fistula est, qua sorbet? Quis disposuit ista, nisi cõditor omnium Deus? Expauescis considerando, quid in consideratione magnorũ facturi sumus, nisi in omnibus laudare artificem, laudare cõditorem? Et hoc est quod ait *Bestiæ, & vniuersa pecora, serpentes, & volucres pennatæ*, supple laudate dominum, quia omnia ista nobis materiam laudis diuinæ conferunt.

2577 *Reges terræ, & omnes populi: principes, & omnes iudices terræ.*

COnsequẽter hic descẽdit ad inuitandũ rationales creaturas ad Dei laudem. Et primò homines ad Dei laudẽ inuitat, secundò huius inuitationis rationẽ assignat, ibi, *Iuuenes*. Quantũ ad primũ, inuitat primò maiores, & prælatos, dicens, *Reges terræ* supple laudate eum. Per reges terræ intelligit omnes, qui alios habẽt regere, & alijs præesse. Et isti maximè laudare Deum bonis operibus debent, quia ipsorum vita exemplum est subditorum. Vnde si bene agunt, subditi in ipsis bene agunt, & si malè, & subditi malè. Et hinc est, quòd peccata regum, & prælatorum, cæteris paribus grauiora sunt peccatis subditorum. Nota ergo, ꝙ omnes prælati reges dicuntur, vide vers. 1063. Item ꝙ quilibet iustus dicitur rex, vers. 998. Consequenter inuitat subditos, dicens, *Et omnes populi.* Quid aũt propriè sit populus, vide vers. 816. Et nota ꝙ populus multiplex laudat Deum. Vnde dicitur Psal. 116. Laudate dominũ omnes gentes, laudate eum omnes populi, vide vers. 2046. Et quia maius est periculum in prælatis, & rectoribus, quando Deum non laudant suis operibus bonis, vt dictum est, ideo ipsos iterum inuitat, vt eis laudem Dei magis imprimat, dicens, *Principes & omnes iudices terræ:* supple, laudate Deum.

Iuuenes, & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen domini: quia exaltatum est nomen eius solius. 2578

HIc rationem assignat diuinæ laudis, scilicet in fine versiculi, dicens, *quia exaltatum est*, &c. Primò tamen præmittit generalem omnium inuitationẽ, dicens, *Iuuenes, & virgines*. Et assignat duplicẽ rationẽ laudis diuinę, prima est Dei nominis exaltatio, secũda est verbi incarnatio, ibi, *Hymnus omnibus*. Quantum ergo ad primũ, primo præmittit generalem omnium inuitationẽ, dicens, *Iuuenes, & virgines*, supple laudẽt Deum. Hic loquitur de iuuenibus, & virginib. pro ætate, & corporis integritate, similiter & de seniorib⁹. Vel accipit iuuenes pro illis, qui sunt fortes, ac stabiles in fide, modo quo de iuuenibus loquitur Ioãnes Apostolus, dicens, Scribo vobis iuuenes, quia fortes estis, & verbũ Dei manet in vobis, & vicistis malignum. Virgines aũt accipit pro integritate nõ carnis, sed mentis, sicut loquitur Apl̃us dicens de ecclesia, Despondi. n. vos vni viro, virginẽ castã exhibere Christo. Et tñ certum est, ꝙ non omnes de ecclesia sunt carne virgines, sed mente, vt Petrus, qui vxorẽ habuit, & filios. Senes autem accipit, non solũ ætate, sed omni prudentia, & maturitate, ad modum loquẽdi scripturæ, dicentis, Senectus enim venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata, sed ætas senectutis, vita immaculata. Vel aliter, hic Psal. prævidit illud mirabile spectaculum pro confessione, & laude Dei factũ, quando, illa venerabilis mater antiqua cũ septẽ suis filijs iuuenibus se spontè tradidit morti, de

Iuuenes significant fortes in fide.
1. Ioan. 2.
Virgines sunt integri mẽte, licet non corpore.
2. Cor. 11.
Senes sunt maturi.
Sap. 4.

de quo seriosè dr 2. Machab. 7. vide ibi historiam multum deuotā, & notabilem. Consequenter allegat causam dictæ laudis diuinæ, quæ est Dei exaltatio, dicens, *Quia exaltatū est nomen eius solius*. Deus .n. solus ab omnibus gentibus est exaltatus, non quidem in se, sed in cordibus nostris, sicut dicimus Deum magnificari, qn magnificatur in nobis. Vnde Psal. 45. Vacate, & videte, qm ego sum Deus: exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. Vel hic loquitur de verbo incarnato: cuius nomen super oē nomen fuit exaltatum ratione humilitatis, vt dr ad Phil. 2. propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super oē nomen, &c. Si autem quæras quomodo solus Deus sit exaltatus: respondet Psalmista, quia omnis creatura in cœlo, & in terra Deum laudat, & confitetur: vt patet ex prædictis. Et hoc est, qd subditur.

Exaltatus dicitur Deus.

2579 *Confessio eius super cælum & terram: & exaltauit cornu populi sui.*

HOc est dictu, Cōfessio laudis ipsius fit ab omni creatura, quę habitat in cœlo & in terra, quia omnis creatura tam cœlestis quàm terrestris, vel per se laudat dominum, vt puta creatura rationalis, vel per alios, quia si est creatura irrationalis vel insensibilis, dat creaturis rationabilibus materiam laudandi Deum, vt patet ex predictis. Sic enim istum passum exponit August. dicens, *Confessio eius*, &c. hoc ideo, quia omnia Deum confitentur, omnia Deum clamant, omnium pulchritudo quodammodo eorum vox est confitentiū Deum, Clamat cœlū Deo dicens, Tu me fecisti: non ego me feci. Clamat terra, Tu me cōdidisti, non ego. Sed quomodo clamant ista? quomodo cōsiderantur, & hoc inuenitur. Ex tua consideratione clamant, ex voce tua clamant. Vnde confessio eius in cœlo & terra. Attende cœlum: pulchrū est. Attende terram: pulchra est. Vtrunque simul valde pulchrum est. Ipse ista fecit, ipse regit: ipsius nutu gubernātur. Ergo omnia ista laudant illum, siue in situ, siue in motu: siue de terra deorsum, siue in cęlo sursum: siue in vetustate, siue in renouatione. Cum vides hæc & gaudes, & attolleris in artificem, & inuisibilia eius per ea, quę sunt facta contueris: tunc confessio eius est super cęlum, & terram: id est, cōfiteris ei de rebus cęlestibus, & de rebus terrenis. Et ideo, quia ipse fecit oīa, & melius illo nō est aliquid: ideo quicquid tibi in his placet, minus est q̄ ipse. Non ergo ita tibi placeat, quod fecit, vt recedas ab eo, qui fecit. Sed si amas, qđ ipse fecit, multo magis ama eum qui hoc fecit. Si pulchra sunt, quæ fecit, quanto pulchrior est, qui fecit? Sequitur, *Et exaltauit cornu populi sui*. Hic. n. incipit secunda ratio laudis diuinæ, q̄ diuidendo sic assignabo in versu sequenti. Hic. n. notatur Christi incarnatio: pro qua oīs creatura Deum laudare tenetur, & maximè homo: quia per hanc natura humana est suprà modū exaltata. Et propter hoc Christus dicitur cornu, & in antiquo testamento & in nouo. Vnde Zacharias habita reuelatione de Christi incarnatione propinqua: dixit de Christo, Et erexit nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui; Lucæ 2. Similiter & in antiquo testamento Anna mater Samuel prophetauit de hoc dicens, Dabit imperium regi suo, & sublimauit cornu Christi sui. Fuit et ista incarnatio cęlestibus, scilicet, angelis, valde iocunda. Vnde lætanter cantauerunt, dicentes, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax, &c. Vel aliter, vt per cornu intelligatur multitudo electorum, qui exaltantur à Christo, non quidem in pręsenti, sed in futuro, quia præsens tempus non multum discernit bonos à malis, sed bene futurū. Quòd cornu significet iustos, vide ver. 1993. Et hunc sensum hic notat Aug. dicēs, *Et exaltauit cornu populi sui*. Hoc ostendit in futuro, quando venerit ipse dominus. Tunc enim erit æstas nostra. Modò enim fructus per hybernum in radice non apparet. Attenditis enim quasi aridas arbores per hyemē, Qui non nouit videre, aridam in hyeme putat vitem, & illa quæ verè aruit, & illa quæ viuit in radice, similes sunt ambæ per hyemem. Illa tamen viuit, & ista mortua est. Sed illius vita & istius mors in abscondito est. Aestas procedit vita illius clarificatur, mors illius manifestatur, procedit honor foliorum, fœcūditas fructuum, vestitur vitis in facie ex eo quod habet in radice. Ergo & modò, fratres, & nos simi-

Confitentur & laudant Deum ōis creatura.

Rom. 1.

Cornu dicitur Christ° incarnatus.

1. Reg. 2.

Luca 2.

Cornu significat iustos, q in futuro exaltabuntur.

les

les sumus alijs hominibus. Quo enim na scuntur, manducant, bibunt, & vestiũtur, transigunt vitam istam, sic & sancti. Aliquando ipsa res decipit homines, & dicũt, Ecce quia cepi talle esse Christianus, nunquid non ei dolet caput, aut quia Christianus est, quid habet plus me? O uitis arida, attendis iuxta te vitem nudam in hyberno? Sed veniet dominus honor noster, qui latebat in radice, & tunc exaltabit cornu populi sui, scilicet post captiuitatem, in qua mortaliter viuimus. Et ideo ait Apostolus, Nolite ante tempus iudicare, donec veniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & tunc laus erit vnicuique à Deo. Sed dicis mihi, Vbi est radix mea? vbi fructus meus? Si credis, ibi vbi sit radix tua. Ibi est enim ubi est fides tua, vbi spes, vbi charitas tua. Ait enim Apostolus mortui enim estis, quia quasi per hyemem mortui apparebant. Audi quia viuunt. Et vita vestra (inquit) cum Christo abscondita est. Ecce vbi habes radicem. Quando ergo ornaberis? quando fœcundaberis fructu? Audi & sequentia. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & nos apparebitis cũ ipso in gloria. Et tunc exaltabit cornu populi sui.

1. Cor. 4

Col. 3.

8380 *Hymnus omnibus sanctis eius, filijs Israel, populo appropinquanti sibi.*

HIc ponitur lætitia de Christi incarnatione, & natiuitate, quæ fuit non solum angelis, sed etiam hominibus, & maxime populo Iudæorum debuit esse. Hoc ergo notans dicit, *Hymnus omnibus*, &c. Hymnus enim significat Dei laudem cum cantico & exultatione. Ista autem laus fuit angelis sanctis, quod notat d. *Hymnus omnibus sanctis eius.* Vbi nota, quod nomine sanctorum absolutè, quandoq; in scriptura ipsi beati angeli intelliguntur. Sic enim quãdo dominus descendit in monte Sinai ad dandã legem, multitudo magna angelorum cum ipso descendit, qui absolute sanctorum nomine appellantur. Vnde dicitur Deut. 33. Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis, & cum eo sanctorum milia, scilicet angelorum, & in dextera eius ignea lex. Notans ergo per sanctos, ipsos angelos dicit, *Hymnus omnibus sanctis eius.* Et

A quia Christi aduentus non solum angelis debuit esse iocundus, sed etiam ipsis hominibus, & maxime ipsis Iudæis, qui præ alijs sibi appropinquabant, quia de ipsis secundum carnem natus est. Ideo subdit, *Filij Israel populo appropinquanti sibi*, supple etiam est hymnus. Appropinquabat .n. sibi populus Israel, & maxime Iudæorũ, quia gloriosa virgo Maria, de quã nostram humanitatem assumpsit, fuit de tribu Iuda. Quid autem propriè sit hymnus, hic ostendit Aug. dicens, Hymnus est cantus cum laude Dei. Si laudas Deũ, & non cantas, non dicis hymnum si cantas, & non laudas, non dicis hymnum. Si laudas aliquid, quod non pertinet ad laudem Dei, etiam si cantando laudas, non dicis hymnum. Hymnus ergo tria continet, s. cãtum, & laudem Dei. Sic ergo laus Dei cum cantico hymnus dicitur. Item notandum, quod aliter per sanctos, & filios Israel intelligit omnes iustos, qui modo in hac valle lacrymarum hymnum Deo dicunt, sed in futuro hymnum æternum à Deo sunt accepturi. Vnde hic ait Aug. *Hymnum omnibus sanctis eius*, hoc est, dicant electi Dei hymnum Deo, quia hoc est quod accepturi sunt in fine hymnum sempiternum. Et hoc est, quod alibi dicit ps. Sacrificium laudis honorificabit me, & ibi est via qua ostendam salutare Dei. Et beati, qui habitant in domo tua, dñe, in sæcula sæculorum laudabũt te. Sed qui sunt sancti eius, nisi filij Israel? non quidẽ filij Israel ſm carnem, sed secundum fidem. Vnde hic Aug. Nemo dicat, Non sum filius Israel. Ne putetis Iudæos filios Israel esse, & non nos. Sed audeo dicere, quod illi non sunt, & nos sumus. Et audite quare. Quia maior est natus secundum spiritum, quàm secundum carnem. Vnde enim Israel? quia Isaac ex Abraham, Israel ex Isaac. Quomodo autem placuit Deo Abraham? Certè quia credidit Abraham Deo, et reputatũ est illi ad iustitiam. Quisquis imitatus fuerit Abraham, filius est Abrahæ. Quisquis denegauerit à fide Abrahæ, perdidit progeniem Abrahæ. Iudæi degenerauerunt, progeniem perdiderunt, imitati sumus nos, inuenimus nos. Audi, quia perdiderunt. Illis enim dicentibus Christo. Filij Abrahæ sumus, illis ait dominus, Si filij Abrahæ essetis,

Hymnus quid sit.

B

C

Psal. 49

Psal. 83

Filij Israel sũt oẽs fideles.

Fideles sunt filij Abrahæ non Iudæi.

D

Gen. 15.

Gal. 3.

Ioan. 8.

opera Abrahæ fecissetis. Si ergo perdiderunt ꝙ filij sunt Abrahæ, inuenimus nos vt filij simus Abrahę, quia credendo ꝙ illi non credendo amiserunt, inuenimus. Nam semen Abrahę Christus, in Christo nos sumus, et ex Israel populus, de quo populo Maria de qua Maria Christus, in quo Christo nos, ergo & nos filij Israel. Vnde qui sint filij Israel, ostendit ps. d *Filij Israel populo appropinquanti sibi.* Qui appropinquāt Deo, illi sunt filij Israel. Iusti aūt solum corde appropinquāt Deo, licet mali quoque verbis, sed corde sunt longè, dicente propheta, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorū longè est à me.

Esa.29.
Mat.15

PSAL. CXLIX.

2581 *Cantate domino canticum nouum, laus eius in ecclesia sanctorum.*



Salmvs iste talem habet titulū, *Alleluia*. Et est Alleluia idē quòd Laudate Deū, vide in titulo Psal. 104. Ex quo patet, ꝙ iste psalmus est quædam specialis laudatio Dei pro aliquo singulari eius beneficio. Sed ꝙ sit illud, diuersitas est opinionum. Dicunt Hebræi, ꝙ est iste ps. quędam laus diuina pro victoria quàm sibi expectant futuram in aduētu Messiæ quem expectant futurum. Quia, vt dicūt carnaliter scripturas intelligētes, Messias cum venerit, subijciet populo Iudæorum omnes reges, & omnes mundi nationes. Sic enim carnaliter intelligunt de Christo dictum illud Ezech. 37. Erit rex vnus omnibus imperans. Et ad hoc videtur satis concordare litera huius psalmi, dicens, *Ad faciendam vindictam in nationibus, &c. ad alligandos reges eorum.* &c. Sed nobis, fidelibus patet, quòd ista expositio est erronea, quia iam venit messias, nec populo Iudæorum carnaliter regna mundi subiecit, sed magis econtra propter incredulitatem illorum ipsi Iudæi alijs vsque hodie manent subiecti. Aliter ergo dicendum est, scilicet, quod iste psal. est quædam specialis laus Dei pro victoria quam fideles habituri sunt in secundo Christi aduentu ad iudicium. Quia tunc

E omnes tyranni, & Christi, ac mēbrorum eius persecutores, qui Christi membra laniauerunt in terris, Christo aperte subijcientur, & ab ipso damnati detrudentur in infernum. Sancti aūt, & Christi membra cum Christo regnabunt in æternum. Et hoc psalmista præuidens in spiritu, de tanta victoria præuisa laudans Deum, fecit istum psalmum. Quis autem fuerit iste psalmista, ignoratur, secundum opinionem communem Hieronymi. Quod dico, quia secundum opinionem August. Dauid fecit omnes psalmos, secutus sum autem hucusque opinionem Hieron. Intentio enim mouet laudare Deum pro beneficio gloriæ futuræ. Quibus visis, accedo ad diuisionem psalmi, qui diuiditur in duas partes, quia primo omnes electi ad laudem Dei inuitantur, secūdò ad hoc rationes assignantur, ibi. *Quia beneplacitum.* prima pars diuiditur in tres, quia primò omnes electi ad laudem Dei inuitantur, secundò obiectum laudis specialiter explicatur, ibi, *Lætetur Israel*; tertiò modus laudis demonstratur, ibi, *Laudent nomen eius.* Quantum ergo ad primum, omnes electos generaliter ad Dei laudem prouocat dicens, *Cantate domino canticum nouum*, Quid aūt sit cantate dño, vide versic. 1145. 1146. 1244. Quid aūt sit canticum nouum, vide vers. 1645. Cantat ergo canticum nouum, qui renouatus in Christo, Christum laudat, qui sua laude quærit æterna, quæ non veterascunt, non temporalia, quæ quotidie senescunt, & antiquantur. Quod hic ostendit August. d. *Cantate domino canticum nouum.* Vetus homo, vetus cant cum nouus homo, nouum canticum. In veteri testamento, promissiones sunt temporales, & terrenę. Quisquis terrenā diligit, vetus canticum cantat. Qui ergo vult cantare canticum nouum, diligat æterna, quæ semper fuerunt & semper sunt noua. Nunquid vita æterna modo nata est? vita æterna est ipse Christus, & secundum deitatem non modo natus est, quia in principio erat verbū, & verbū erat apud Deū, & Deus erat verbum, omnia per ipsum facta sunt. Si ergo per Christum omnia facta sunt, quid est ipse, nisi æternus? Sed nos delapsi in peccatū peruenimus ad vetustatē. Inueterauit homo per peccatū, sed innouatus

F

G

Canticū nouū qd est.

H

Pax & cōcordia facit cā ticū nouum. tuatur per gratiam. Omnes ergo, qui innouantur in Christo, vt ad vitā æternam incipiant pertinere, cāticum nouum cantent. Et hoc canticum pacis est, charitatis est. Propter quod alibi dr̄, Cantate dn̄o canticum nouum: cātate domino omnis terra. Ex quo intelligitur, ꝙ qui cum omni terra non cantat, canticum vetus cantat. Cum omnis terra cantat, qui cum omnibus pacē mentis habent. Qui cum oī terra non cantat, dicit quid vult linguis: sonet alleluia, dicat tota die, Auris mea non inclinatur ad vocem cantantis, sed quæro mores operantis. Interrogo te, Quid cantas? Dicis alleluia. Quid est alleluia? Di- B
Discordia blasphemat Deum. cis, laudate dominum. Veni simul, laudemus dn̄m. Si tu laudas Deū & ego laudo Deū, quare in discordia sumus? Charitas laudat Deū, discordia blasphemat Deum. Et hoc est, quod subd tur, *Laus eius in ecclesia sanctorum.* Quid est.n. ecclesia sanctorum, nisi vnitas fidelium? Quid sit ecclesia, & quid synagoga, vide ver. 1406.

2582 *Lætetur Israel in eo, qui fecit eum: & filia Sion exultent in rege suo.*

Hic ostēdit specialiter quid sit nostræ laudis obiectum debitum: quia, s. solus Deus, solus Christus, quia & Christus est Deus. Vbi nota, quod Israel vel C
Israel et Iudæus propriè est quilibet fidelis. filij Israel dicuntur propriè nō Iudæi, sed fideles qui fidem Israel imitantur, vt dictum est versi. 2580. Quis aūt fecit Israel? quis fecit fideles, nisi Christus in quo fidē accepimus? Et sic est sensus: *Lætetur Israel in eo, qui fecit eum*, i. quilibet fidelis lætetur in Christo qui fecit eum. Ipse etiā est qui fecit omnem creaturā, quia oīa per ipsum facta sunt. Quòd.n. quilibet fidelis propriè dicatur Israel, imò & Iudæus, au-
Rom. 2. di Apost. dicentem, Non.n. qui in manifesto Iudæus, nec quæ in manifesto in carne est circuncisio: sed qui in abscōdito Iudęus est, & circūcisio cordis spiritu, non litera. Et hoc idē alijs verbis repetit, d. *Et filia Sion exultēt in rege suo.* Quę. n. hic dicūtur filiæ Sion, nisi oēs personæ fideles? nam Sion significat ecclesiam, vide vers. 101. 1138. 1316. 1351. Filij aūt ecclesiæ dicuntur fideles. Quis aūt est rex fidelium nisi Christus, qui in iudicio veniet in regali maiestate? Vnde & in iudicio rex dicitur, Matt. 25. Tūc dicet rex ijs, qui à dextris eius erūt, Venite bened. &c. Quid est ergo, *filiæ Sion exultent in rege suo*, nisi filij ecclesiæ exultent in Christo iudice futuro? Vnde hic ait August. *Lætetur Israel.* Quod dixit, *in eo qui fecit eum*, hoc est idem, qd̄ *in rege suo*. Filius Dei fecit nos: *Christus est rex & sacerdos.* factus est inter nos. Et rex noster regit nos: quia creator noster fecit nos Christus, & verus rex, & verus sacerdos. Rex pugnauit pro nobis: sacerdos obtulit se pro nobis. Pugnauit pro nobis vt rex, qn̄ crucifixus est. & de cruce sua, in qua erat fixus, diabolū occidit: sacerdos aūt, quia seipsum pro nobis obtulit Deo patri. Vn- B de de Christo rege dr̄, Ps. 23. Quis est iste rex gloriæ dn̄s fortis, & potens: dn̄s potens in prælio, dn̄s virtutum: ipse est rex gloriæ. Vnde ꝙ Christus rex noster dicatur, vide vers. 13. 379. 735. 744. 767. 341. Item ꝙ oīs nostra lætitia in Christo debeat esse, vide vers. 155. 1666. Item nota ꝙ lætitia differt ab exultatione, quia lætitia stat in mente: sed exultatio per actus exteriores ostenditur, vide vers. 93. 443. Item quid sit exultatio in Deo, vide vers. 480. 531. Ex quibus oībus patet, qualiter lætari, & exultare debemus in Christo. C

Laudent nomen eius in choro: in tympano, & psalterio psallant ei. 2583

Hic ostenditur modus laudis diuinæ. Cōditiones ergo laudis diuinę sunt, primò ꝙ laudetur in choro, id est, in vnitate, & cōcordia. Nam chorus, s̄m Grammaticos, est multitudo in sacris simul collecta, & dr̄ à concordia, & vnitate. Et sic *Chorus significat concordiam cantantium.* Deum laudare in choro, est ipsum in charitate, & cōcordia simul laudare. Et quantum ad hoc, dicit hic Aug. *Laudent nomen eius in choro.* Chorus est consensio cātantium. Si in choro cantamus, concorditer D cantemus. In choro cantantium quisquis voce discrepauerit, offendit auditum, & perturbat chorum. Si vox inconuenienter cantantis disturbat auditū cantātium, quomodo non disturbat dissensus hæreticorum, dissensus discordantium animorum? Aut quomodo conturbat consensum chorus Christi? Totus namque mundus est chorus Christi, & ab oriente in occidentem consonat. Audi Psal. dicentem,

 A solis

Ps. 118. A solis ortu vsque ad occasum, laudabile nomen dñi. Laudent ergo nomen eius in choro, hoc est in concordia charitatis & fidei. Sequitur *in tympano et psalterio psal lant ei.* Per ista enim instra Deus laudabatur antiquitus, sicut et hodie in festis cum voce humana ecclesia vtitur organo vel tubis, non quod Deus delectetur in illo sono, sed vt tibi ostendatur modus, quo Deum laudare debes, vt puta, per tympanum, quod fit de pelle mortui animalis, & extensa, & per psalterium, quod fit de chordis neruiceis desiccatis, significatur, quod laudans Deum, debet carnem suam mortificare. Et sicut illa instra pulsantur cũ manibus, sic & laudans Deum voci mores suos, & opera debet concordare, vt non solum Deum laudet voce, sed etiam manibus, & operibus, vt sit sensus totius versiculi, *Laudent nomen eius in choro*, i. in concordia morum, *& in tympano*, i. in mortificatione carnis, *& psalterio*, idest in spirituali operatione, *psallant ei.* Et ad hunc intellectũ loquitur hic Aug. d. *Laudent nomen eius in choro, in tympano*, &c. Quare assumit tympanum, & Psalterium? vt non sola vox laudet, sed etiam opera. Qñ enim assumitur tympanum, & psalterium, manus concinnunt voci. Sic & tu si quando cantas alleluia, porrigas & panem esurienti, vestias nudum, suscipias peregrinum; tunc non sola vox sonat, sed & manus consonat, quia verbis facta concordant. Et ipsum mysterium tympani, & psalterij non est tacendum. In tympano corium extenditur, in psalterio chordæ extenduntur, in vtroq; caro crucifigitur. Quàm bene psallebat in tympano & psalterio, qui dicebat, Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Ipsum psalterium, & tympanum te vult tollere, qui amat canticum nouum, qui tibi dicit, Qui vult meus esse discipulus, abneget semetipsum, & tollat crucẽ suã, & sequatur me, non dimittat psalterium suum, non dimittat tympanum suum. Extendatur in ligno, & exsiccetur à concupiscentia carnis. Nerui quanto plus fuerint extenti, tanto acutius sonant. Pellis quanto plus fuerit desiccata, tãto acutius sonat. De tympano quod pœnitentiã significat, vide vers. 1074. Quid aũt sit psallere vel Psalmus, vide vers. 389. 708. 771. 772.

Tympanum, & psalterium significãt carnis mortificationem.

Mat. 25

Gal. 6.

Mat. 16

E *Quia beneplacitum est domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem.*

Hic consequenter adducit rationes laudis diuinæ, quæ in hoc fundatur, quod Christus in vltimo iudicio adueniens, bonos præmiabitur, deprimendo malos. Vnde boni expectantes suorum operum præmiationem in vltimo iudicio faciendam, hilarescunt, tamen scientes voluntatis vertibilitatem, aliqualiter timent. Et hoc ostendit Gregor. d. Omnis, qui bene viuit, audiens, quod per extremum iudicium iusti ad regnum vocentur, hilarescit. Sed quia quædam mala

F adhuc ex reliquo considerat, hoc ipsum iudicium de quo exultare inchoat, appropinquare formidat. Vitam quippe suã bonis, malisq; permixtam conspicit, & cogitationes suas aliquo modo spe, & timore cõfundit. Nam cum audit quæ sint regni gaudia, mox mentem lætitia subleuat, & rursum cum respicit, quæ sint gehennæ tormenta, mox mentem formido perturbat, &c. Ex quibus apparet, quod licet ad iudicium futurũ Christus malis valde terribilis erit, bonis tamen valde erit dulcis & suauis, quos vocabit ad regnum.

G Vnde & eorum prẽmia hic ostendit ps. & malorum supplicia. Et primo ponit primum, scdò ẽm, ibi, *Ad faciendam.* Quantum ad primum, ostendit tria præmia, vel tres conditiones prẽmij beatorũ, primò quod iusti à Deo exaltabuntur, scdò à Deo beatificabũtur, ibi, *Exultabunt*; tertiò iudices Christo associabuntur, ibi, *Exultationes Dei.* Quantũ ergo ad primum, ipsi à Christo exultabũtur, quia beneplacitũ Christi erit in eis, vt s. eos diligat, & ipsis vniatur, & ipsi Deo. Et hoc notat, d. *Quia beneplacitum est domino in populo suo*, &c. Licet enim omnes tam boni quàm mali sint ge-

H neraliter populus, tamen iusti specialiter dicuntur populus Dei, quia illos singulariter custodit & regit. Nam ad verum regimen requiritur voluntas vtriusq;, scilicet, regentis & recti, vt dicit Phil. 5. Pol. vide vers. 735. Iusti autem gaudent à Deo regi, sed non reprobi. Ideò iusti propriè Dei populum faciunt, de quibus dicit, *Beneplacitum est domino in populo suo.* In quib. sit beneplacitum domini, vide vers. 2558. Quæ omnia erunt in beatis: ergo.

Iusti gaudent de vltimo iudicio.

Greg. 32 mor. ca. 18.

Boni dicũtur populus Dei, non mali.

Et

Et quòd beneplacitum suum sit in iustis, ostendit per effectum, dicens, *Exaltabit mansuetos in salutem.* Et dicitur hic mansueti illi maximè, qui patienter sustinent persecutiones amore Dei: qui quanto hic deprimuntur, tanto amplius ibi exaltabũtur. Vel aliter, secundũ translationem August. hic dicitur, *Quoniam benefacit dominus in populo suo.* Quod declarat Aug. dicens: Quid enim tam magnum beneficium quàm mori pro impijs? quàm sanguine iusto delere chirographum peccatoris? Quid tam magnum beneficiũ, quàm impijs dicere, Nõ spectat ad me, quod fuistis: estote quod non fuistis? Benefacit ergo dominus populo suo dimittẽdo peccata, promittendo vitam æternam. Benefacit, auersum conuertere, repugnantem adiuuare, vincentẽ coronare. Vnde sequitur, *Et exaltauit mansuetos in salutem.* Trãslatio Hieronymi habet, *Et exultauit.* Et translatio Aug. habet, *Et exaltauit.* Quod ad idẽ redit, quia qui exaltantur à Deo, meritò exultant. Dicit ergo, *Et exaltabit mansuetos.* Exaltãtur.n. superbi, sed non in salutẽ. Mansueti exaltantur in salutẽ: superbi in mortẽ. Superbi enim seipsos exaltãt, & dominus humiliat eos: mansueti aũt seipsos humiliant, & dominus illos exaltat. Quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.

Beneficiũ passionis Christi.

Exaltãtur aliter superbi, & aliter mansueti.

2585 *Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.*

HIc ostendit, quòd in iudicio iusti à Deo beatificabũtur. Tunc enim animæ iustorum, scilicet post iudiciũ perfectè erunt beatę. Quamuis enim etiam ante iudicium animę sanctorum clarè Deum videant, & diligant perfectè: nondum tñ ad plenum sunt beatę, propter desideriũ naturale quod habent resumendi corpora, quod ante iudicium non complebitur, sed facto iudicio & corporibus resumptis, tũc perfectè erunt beatæ & quietatę. Et hoc est, quod ait, *Exultabunt sancti in gloria*: quia tunc duplicem stolam habebunt, scilicet animæ, & corporis. Vnde *lætabuntur in cubilibus suis*, idest in corporib. suis: quia animæ habitant in corporibus, tanquam in cubilibus, vel in habitaculis suis. Et nota differentiam inter exultationem bonorum, & malorũ: primò quia iusti exultant in operibus bonis, quia exultabunt sancti in gloria. Nam, vt hic ait gl. Gloria est bonorum actuum frequens laudatio, de qua iusti lætabuntur. Sed econtra, mali exultant in operibus malis. Prou. 2. Lætantur, cũ malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Boni exultant in gutture, idest in ore, in verbis bonis, cum laudant Deum: sed mali, cum Deum blasphemãt. Ps. 51 Quid gloriaris in malitia? &c. Iusti exultãt in cubilibus suis, idest in corde, de conscientia bona, mali aũt de iniquitate conscientiæ. Esa. 56. Ecce gaudium, & lætitia, occidere vitulos, iugulare arietes. Iusti aũt dicũt illud 2. Cor. 1. Gloria nostra hęc est, testimoniũ conscientiæ nostræ. Istum autem passum sic exponit Aug. quia iusti exultãt nõ in fama aliorũ, & clamoribus quibus laudãtur, sed in bonitate conscientiæ, d. *Exultabũt sancti*, &c. Nemo est qui non amet gloriam. Sed quędam est gloria stultorũ, s. popularis aura, quę dicitur sic, quia habet illecebrã deceptionis, vt ad laudem suam quisq; ab hominibus velit laudari & prædicari. Et propter istã gloriã res suas perdere vult, donando histrionibus, venatoribus, & cæteris similibus. Effundunt isti vires suas: non tantum patrimonij, sed etiam animi. Isti fastidiunt pauperem, quia nõ clamat populus, si pauper accipiat. Illi ergo vbi eis non clamatur, nolunt erogare. Insana est gloria ista: reprehenditur à Christo, vt talibus dicat, A vobis non tantũ accepi, quantũ acceperũt histriones, & illis de meo dedistis. Ego autẽ nudus erã, & nõ vestistis me. Quod. n. vni ex minimis meis nõ fecistis, nec mihi fecistis. Tales ergo qũo excutiũt arcas, vt vestes histrionibus tribuãt, sic excutiunt conscientiam, vt nihil ibi habeãt preciosum. Sancti autẽ non sic, sed exultabunt in gloria, lætabuntur in cubilibus suis: non in nubis, non in foris, non in aliorũ verbis, sed in cubilibus suis, i. in cordibus suis, dicentes cum Apostolo, Gloria nostra hęc est, testimonium conscientiæ nostræ. Est ergo quidã modus gloriandi in conscientia: vt scias si habueris fidem tuã esse syncerã, spem tuam esse certam, charitatem tuam esse sine simulatione. Vel aliter, vbi nota, quòd multiplex est cubile, in quo iusti lætantur, scilicet, cubile veritatis ma-

Beatitudo sanctorũ perfecta erit post iudiciũ.

Exultant & lætãtur in diuersis boni et mali.

Gloria malorũ est i laudibus hominum. Histrionib. dare non licet.

Mat. 25.

Gloria bonorũ stat in conscientia.

2. Cor. 1.

Cubile multiplex, in quo sancti lætãtur.

gisterialis, cubile asperitatis salutaris, cubile orationis virtualis, & cubile præmiationis æternalis. Et in istis cubilibus sancti lætantur.

2586 *Exultationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum.*

Sācti iudicabūt malos.

HIc ostēdit, quòd sancti iudices Christo associabuntur. Suis enim electis ait Christus Matth. 19. Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, iudicantes, &c. Ad iudices autē spectat in manibus portare gladium, vt malos possint punire. In cuius figurā Salomon volens iudicium inter duas meretrices facere, dixit, Afferte mihi gladium. Sic ergo volens Psal. ostendere sanctos cū Christo futuros iudices, d. *Exultationes Dei*, &c. Exultatio Dei tunc dicitur sententia data pro bonis, in quibus exultat se colligere quos sua morte redemit. Exultationes ergo Dei in gutture sanctorum, quia hanc sententiā bonorum sancti laudabunt: hac sancti exultabūt. Sed quo ad sentētiā malorū, d. *Et gladij ancipites*, & c. idest, ex vtraque parte acuti, quia sancti ex vtraq; parte sentētiabunt malos, s. pronunciādo animas ipsorū, & corpora ad æternum supplicium. Dicit ergo, *Exultationes Dei in gutture eorum*, quia vox laudis & exultationis primò formatur in gutture. *Et gladij ancipites*, &c. s. ad damnandum malos in anima & corpore. Vel aliter, vt totū referatur ad statum vitæ præsentis iustorum. Iusti enim omne bonum quod habēt vel faciunt, non sibi, sed Deo attribuūt. & inde nō seipsos, sed Deū laudant. Et hoc est exultationes Dei habere in gutture. Gladiū bis acutum, idest verbum Dei in manibus tenent, quia sacram scripturā operibus seruant. Et istum modum ponit hic Aug. d. *Exultationes Dei in gutture eorū*, idest sic lętabūtur sancti in cubilibus suis, vt non sibi tribuant quòd boni sunt, sed illū laudent à quo acceperunt quod sunt, à quo vocantur, vt perueniant ad id quod nondū sunt. Sequitur, *Et gladij ancipites*, ait Aug. Gladij ancipites sunt spathæ bis acutæ. Magnum habet hoc genus ferramenti mysteriū. Sermo enim Dei gladius est bis acutus. Vnde bis acutus? quia dicit de temporalibus, dicit & de æternis.

3. Reg. 3.

Iusti bona sua tribuūt Deo.

Gladius bis acutus dicitur scriptura sacra.

E In vtroq; probat quod d. Etenim illū quem ferit, separat à mundo. Hic est gladius, de quo dominus d. Non veni pacem mittere in terrā, sed gladiū. Attende quō isto gladio venit separare. Separat. n. sanctos ab impijs. Separat à te, quod te impedit, vt puta, filius vult seruire Deo, pater non vult, venit gladius sermonis Dei, & diuidit filiū à patre. Filia vult, mater non vult, gladio verbi Dei diuiduntur abinuicē. Venit gladius bis acutus, offert promissionē vitæ præsentis, & futurę: temporalium consolationē, & spiritualium perfruitionem. Quicquid tēporaliter nobis promittitur, F ad vnā partem gladij pertinet, quicquid sempiternum, ad alteram partem. Hic gladius duo testamenta continet, antiquum scilicet, & nouum. Vetus testamentum terrena promittebat: nouum, promittit æterna. In manibus ergo, non in linguis, gladij bis acuti tenentur, idest in operibus, quia sermo Dei imperat esse faciendum.

Mat. 10.

Pater filium à Dei seruitio impedire nō potest.

Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. 2587

COnsequenter hic ostendit supplicia malorū. Et diuiditur in duas partes, G quia primò ponitur malorū condemnatio: secundò condemnationis comprobatio, ibi *Vt faciant*. Prima in duas, quia primò ponitur condemnatio populorum, & subditorum: secundò regum, & prælatorum, ibi, *Ad alligandos*. Quantum ad primum, sciendū, quòd in iudicio tam Iudæi quā gentiles, qui ad Christum nō fuerint conuersi, condemnabuntur. Et hoc ministerio angelorū, ac sanctorū hominū cū Christo iudicantium. Vnde h. e notās hoc Psal. per nationes intelligit gentiles, sed per populos accipit Iudæos, dicens quod sancti, qui iudicabunt cū Christo adhuc erūt H iudices, vt s. faciant vindictam in nationibus, &c. Et hoc est quod dicitur Sap. 3. Fulgebunt iusti, & iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, quia, s. iudicabunt gentiles, & Iudæos subijcient in interitū. Per hoc enim notatur magna constantia sanctorum, & potentia in extremo iudicio contra malos, qui iniustè oppresserunt eos in hoc mūdo, vt dicitur Sap. 5. Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt, &c.

Sācti iudicabūt malos.

Ex

Ex hoc enim, ꝙ malos iudicabunt, augmētabitur eorum gaudium, quia per hoc videbunt pęnas, quas Dei gratia euaserunt. Qm̄ vt dicitur Ps. 57. Lætabitur iustus cum viderit vindictam, &c. Vel hoc potest referri ad beatos angelos, qui erūt executores diuini iudicij, separando malos à bonis, & mittendo eos cum dæmonibus in caminum ignis ardentis inferni; Qm̄ vt dicitur Matth. 13. exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. Sed hic oritur dubium, nunquid sanctis est licitū de malis vindictam facere, aut petere. Di cit. n. Chrys. super Matth. Discamus nos exemplo Christi, nostras iniurias magna nimiter sufferre, & non vindictam quærere, ipse ait dn̄s, Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus. Ad oppositum videtur, quia vt dr̄ Apoc. 6. Animæ sanctorum clamant ad Deum d. Vindica sanguinem nostrum, &c. Et hic dr̄, quòd sancti sunt ordinati ad faciendam vindictam in nationibus. &c. R̄ndeo, vbi notandum, ꝙ vindicatio fit per aliquod pœnale inflictū illi de quo fit. Est ergo in vindicatione considerandus principaliter vindicātis animus. Si enim eius intentio fertur principaliter super malum eius, de quo vindicatur, & ibi quiescit, tunc vindicta est omnino illicita, quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, ꝙ charitati repugnat, quia omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si intendat malum illius, qui sibi iniustè intulit malum. Sicut non excusatur aliquis, per hoc quòd odit odientem se. Non enim debet homo in aliū peccare, propter hoc quòd alius in ipsum prius peccauit. Hoc enim est vinci à malo; vt probat Apostolus, d. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Si autem intentio vindicātis feratur principaliter ad bonum aliquod, ad quod peruenitur per pęnam alteri inflictam, puta, ad emendationem peccantis, vel ad cohibitionem eius, & quietem aliorum, vel ad exemplum aliorum, vt à malo retrahantur, vel ad aliorum vtilitatem debitā, sic vindicari licet. Sic enim iudex ciuitatis licitè vindictam facit de latrone, ipsum occidendo, quia ad vtilitatem reipublicæ cedit, dum modò ad hoc eius feratur intentio. Sic ergo in proposito, licitum est sanctis isto modo vindictam quærere de peccatoribus, ac facere, & ipsos finaliter damnare. Quia si hoc non pertinet ad vtilitatem vindicatorum, spectat tn̄ ad vtilitatē sanctorū, quia per hoc clarius cognoscūt mala, quæ Dei gratia euaserūt. Et per ista patet quid dicendum. Vel aliter, intelligitur iste textus de vindicta spirituali, quam sancti faciunt in vita ista, peccatores occidendo gladio verbi Dei. i. ipsos à peccatis ad verum Deū, & spiritualem vitā conuertendo. Et sic hunc versum intelligit Aug. d. *Ad faciendam vindictam*, &c. Attendite, fratres, prælia gloriosa. Videte si non est facta vindicta in gentibus, & quotidie fit. Bellant sancti, & educunt gladiū verbi diuini, fiunt strages, fiūt occisiones, fiunt separationes. Occiduntur. n. pagani, cū Christiani fiunt Quæro paganū, & nō inuenio, quia iam Christianus est. Ergo mortuus est paganus. Nā si non occiduntur, vnde dictum est Petro, Macta & manduca? Vnde ipse Saulus occisus est persecutor, & Paulus erectus est prædicator. Quæro Saulum persecutorem, & non inuenio, quia occisus est à gladio bis acuto verbi Dei. Sed quia in se occisus est, ideo viuificatus est in Christo. Ideo ipse confidens, d. Viuo autem iam non ego, viuit autem in me Christus. Vnde & ipse viuificatus accepit gladium verbi Dei in manibus ad faciendam vindictam in nationibus. Et, ne putares in hoc prælio ferro percuti homines, sanguinem fundi, vulnera in carne fieri, sequitur & exponit hoc d. *Increpationes in populis*, quia gladio verbi Dei peccatores increpabant. Procedat ergo ex vobis gladius verbi Dei, nolite cessare, increpando peccatores. Dominus est enim qui mortificat, & viuificat, &c.

[Margin: Quæstio. — Vindicta an sit licita. — Rom. 12. — Vindicta fit de peccatorib. quādo verbe Dei conuertuntur. — Act. 10. — Act. 9. — Gal. 2.]

Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. 2588

Ostenditur hic punitio regum, & prælatorum, quia non solum sancti in die iudicij facient vindictam de popularibus, sed etiam & multo fortius de magnis, & nobilibus. Per compedes enim & manicas ferreas, quibus ligantur pedes, ne possit ligatus fugere, ligantur manus, ne ipsas ad libitum possit ducere, significatur, quòd sententia damnatorum post iudi-

[Margin: Obstinatio damnatorū.]

iudicium erit irreuocabilis. Quia ipsorũ voluntas quæ per pedes significatur, erit ligata, ne conuerti possit ad bonum; quia in malo erit obstinata. Ipsorum ẽt opera, quæ per manus significantur, erunt ligata; quia omnia ad malum terminata, sicut & eorum voluntas, ex qua vt à radice procedunt. Vel aliter; vbi sciendum quòd præcepta diuina dicuntur quędam vincula spiritualia, quibus anima ligatur ne vagabunde feratur ad illicita. Et ad ista vincula præceptorum Dei, quę in scriptura cõtinentur, nos inducit Sapiens, dicẽs, Iniice pedẽ tuum in cõpedes illius, & intorques illius collum tuum; subiice humerũ tuũ, & porta illam, & ne acedieris in vinculis eius. Sancti aut Apostoli, & alij prædicatores istis compedibus educendo gladiũ verbi Dei alligauerunt reges, & nobiles mundi. Nonne hodie istis compedibus alligatos videtis reges, & principes mundi? Imperator his compedibus est alligatus; reges Francorũ, Angliæ, &c. Et per quos isti sunt alligati? Certè per piscatores educentes gladium bis acutum verbi diuini. Nã Deus elegit infirma mundi, vt ligaret fortia; ignobiles, & pauperes, vt per illos reges mundi compediraret. Et isto modo hunc passum exponens Aug. dicens, *Ad alligãdos*, &c. Nouimus reges factos Christianos: nouimus nobiles gentium factos Christianos. Qũo ergo ligatos cõpedib., & vinculis ferreis intelligimus? Infirma .n. mundi elegit Deus, vt cõfunderet fortia, & stulta, vt confunderet sapientes. Venit.n. Christus prodesse omnibus. Sed elegit prodesse Imperatori de piscatore, non piscatori de Imperatore. Et elegit qui nullius momenti erant in mundo; ipsos impleuit spiritusancto, & dedit in manibus eorum gladios ancipites. Prædicari cœpit Euangelium, & ire per totum orbẽ terrarum; fremuit mundus; erexit se leo aduersus agnum, sed fortior leone inuentus est agnus. Leo victus est sæuiẽdo, agnus vicit patiendo. Conuersa sunt corda hominum ad timorem Christi. Cœperunt reges, cœperunt nobiles miraculis commoueri, videre per vnum nomen concuti totum genus humanum. Et quid fecerũt? Multi elegerunt ignobilitatem, dimittẽtes domos suas, substantias suas distribuẽtes pauperibus. Multi ex nobilib. fecerunt hoc Cesfauerunt isti esse nobiles, elegerũt paupertatẽ in sęculo, sed nobilitatem in Christo. Multi tenent istã nobilitatem. Tenent & reges, & potestates, & sic sunt Christiani. Ipsi sunt tanq̃ in compedibus, & tãquam in vinculis ferreis, ne progrederentur ad illicita, compedes acceperunt, cõpedes sapientiæ, cõpedes verbi Dei. Sed quare ista dicuntur vincula ferrea, & non aurea? Ferrea sunt, quamdiu timent, ament, & aurea erunt. Nisi.n. timore homo incipiat Deũ colere, non perueniet ad amorem, qm̃ initium sapientiæ timor dñi. Vis videre reges, & nobiles vinculatos, seu vinculis alligatos? Rex quidam est & nobilis, offendit eum vxor sua, vel fortè ipse cõcupiscit aliam pulchriorem, aut alterã ditiorem. Audit ab eo qui in manibus verbum Dei tenet, Non licet tibi dimittere vxorẽ. Audit hoc, & non facit. Pedes leues iam pro grediebantur ad lapsum, ad dimittendam vxorẽ, sed cõpedibus tenentur, habet vincula ferrea, quia timet Deum. Quod plus est, dicat quis, Volo continere, nolo iam vxorẽ, non põt. Quia si tu vis, & illa non velit, nunquid propter continentiam tuã debet illa fieri fornicaria? Audi quia vinculis ferreis alligatus es vxori; ne quæsieris solutionẽ. Nemo soluit has compedes. Quod Deus coniunxit, homo nõ separet.

Præcepta Dei vincula sunt.

Eccl. 6.

Reges mũdi et principes per piscatores sũt capti.

Nota de ptãte Apostolorũ et miraculo conuertẽds mundũ.

Mat. 24.

Agnus vicit leonem.

Eccl. 6.

Cõpedes sunt verba Dei.

Mat. 5.

1. Cor. 7.

Mat. 19

Vt faciant in eis iudicium conscriptum: gloria hæc est omnibus sanctis eius. 2589

POnitur hic sententię contra malos data approbatio. Vnde notandũ quod damnatorum condemnatio ab æterno in diuina mente conscripta fuit, sicut & bonorum præmiatio. Quod autem ab æterno est, est à Deo stabilitum, & ordinatum, à Deo est approbatum. Et isto modo sententia per sanctos Christo in iudicio assessores, contra malos danda, vocatur iudicium conscriptum in mente diuina æternaliter stabilitum. Sed quia pœna damnatorum cedit ad gloriam beatorum, vt ostensum est, vers. 937. Ideo subditur, gloria hęc est omnibus sanctis eius. Quasi dicat, Hæc condemnatio malorum cedit ad gloriam omnium sanctorum. Vel potest hoc referri ad sententiam dandam pro electis, quando ipsis dicetur, Venite benedicti, &c. Quia sicut sententia contra

Iudiciũ conscriptum quid est.

contra damnatos ad omnes malos pertinet, sic sententia pro bonis, ad gloriã spectat omnium sanctorum. Et hoc est, *Gloria hæc est*, idest, hæc sententia bonorum est gloria omnib. sanctis eius. Vel aliter, iudicium, quod modò faciunt prædicatores verbi diuini, faciendo vindictam in nationibus, &c. aligando reges in compedibus, &c. non est iudicium nouiter inuentum, sed antiquitus per prophetas prædictum & conscriptum ab eis. Et hoc est ꝙ hic dicit August. Hoc iudicium, quod sancti faciunt in omnes gentes, ideo conscriptum dicitur, quia ista antea conscripta sunt, & modò complentur. Aliquando. n. legabantur, & non fiebant, modò autem complentur, & fiunt. Vnde sequitur, *Gloria hæc est omnibus sanctis eius*. Quia hæc per totum mũdum agunt sancti, per vniuersas gentes hoc agunt, peccatores conuertendo ad Deum, & sic glorificantur, & sic gloriam merentur æternam. Vel sic, *Gloria hæc est omnibus sanctis eius*, idest, ne putes hanc ptãtem iudicandi malos solis Apostolis esse concessam, imò etiam omnibus perfectis. Vnde Gl. Hæc, idest, potestas iudicij est omnib. sanctis eius, i. oĩbus perfectis, ꝗ pro Christo reliquerũt
Matt.19 oĩa terrena, d. Christo illis, Vos, qui reliquistis oĩa, & secuti ẽstis me, sedebitis, &c.

PSALM. CL.

2390 *Laudate dominum in sanctis eius: laudate eum in firmamẽto virtutis eius.*



Istius psalmi titulus est, *Alleluia*. Ex quo apparet, quòd iste psalmus est quædam inuitatio ad laudem Dei. Nam Alleluia idem est, quod laudate Deum, vide in titulo Psalmi 104. Maximè autem hic inuitamur ad laudem Dei pro gloria, quam sanctis tribuit in patria, quia, scilicet sanctos congregauit, & deposita fragilitate corporis, suæ imagini restituit, & iam conformes suæ gloriæ in beatitudine collocauit. Hic ergo agitur de laude Dei in sanctis eius, qui iam glorificati Deum laudant sine fine, quia vt d. Psal 83. Beati, qui habitant in domo tua

A domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Vel aliter, magis ad literam. Laus Dei in isto psalmo refertur ad laudem veteris testamenti, in quo Deus diuersimodè laudabatur. Et secundum iste Psalm. iste diuiditur in tres partes, quia primò ponitur locus in quo Deus est laudandus, secũdò status quo est laudãdus, ibi, *Laudate eum in virtutibus*; tertiò modus quo est laudandus, ibi, *Laudate eum in sono tubæ*. Quantum ad primum sciẽdum ꝙ duplex est locus, in quo laudandus est Deus, s. in isto mundo, & in cœlo. In mundo autem locus diuinæ laudis maximè erat tẽplum

B ædificatum per Salomonem, quod habebat duas partes, s. anteriorem, quæ vocabatur sancta, quam intrabant omni die sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes. Alia verò erat pars interior, quæ dicebatur sancta sanctorum, in qua erat arca testamenti, & altare propitiationis aureum. Est istam partem intrabant summi sacerdotes solum semel in anno, vt ostendit Apostolus ad Hebr. 9. Laudate dominum in istis locis sanctis. Psal. inuitat veteres, d. *Laudate dominum in sanctis eius*, s. in istis locis. Secundus locus diuinę laudis est cœlum, sicut dictum fuit Psal.

C 148. Laudate dñm de cœlis, laudate eum in excelsis. Et istum secundũ locum tangit propheta, dicens, *Laudate eum in firmamento virtutis eius*. Hic enim firmamentum non dicitur illud cœlum, quod est in medio aquarum, diuidens aquas ab aquis, in quo fixæ sunt stellæ, de quo dicitur Genes. 1. Fecit Deus firmamentum, diuisitq; aquas, quæ erant sub firmamento ab his quæ erant supra firmamentum. Et fecit Deus luminaria magna, & stellas, & posuit eas in firmamento cœli. Sed hic vocatur firmamentum cœlum empyteum, eo quòd est immobile & firmum,

Firmamẽtum cœli duplex.

D & sic magis aptum diuinæ contemplationi & eius laudi, in quo locantur beati Deum clarè videntes. Sic Psal. postquam hominibus hic existentibus dixit, *Laudate dominum in sanctis eius*, statim se conuertit ad beatos, d. *Laudate eum in firmamento virtutis eius*, idest, vos sancti, qui estis quietati in firmamento (quod est cœlũ empyteum) ibi laudate Deum. Vel aliter totus iste Psal. agit de laude Dei, qua laudatur in gloria. Vbi sciendum, quod modus

modus ostenditur ab Apost. dicēte, Quos pdestinauit, illos & vocauit, quos vocauit & illos iustificauit, quos autē iustificauit, illos & glorificauit. Prædestinatio autem nostra non in nobis facta est, sed in occulto in præsentia Dei. Tria verò reliqua in nobis sunt, s. vocatio, & glorificatio. Vocamur ergo prædicatione pœnitentiæ. Sic

Psal. 25 enim cœpit dominus prædicare, Agite pœnitentiam. Iustificamur in vocatione misericordiæ, & timore iudicij. Hinc est, quod dicitur, Deus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me. Vocati renunciamus diabolo per pœnitentiam, ne sub iugo eius remaneamus. Iustificati saluamur per pœnitentiam, ne iudicium

Rom. 8. timeamus. Glorificati transimus in vitam æternam. Pœnitentia cruciat, iustitia tranquillat, vita æterna glorificat. Hinc est, quod primus Psalmorum quinquagenarius in pœnitentiā terminatur, secundus in misericordiam, tertius in gloriam. Nam pœnitentiæ vox est, Miserere mei, Deus, secundū magnam misericordiam tuam, &c. Hæc offert Deo sacrificiū spiritum contribulatum, cor contritū, & humiliatum, quod Deus non spernit. Iustitiæ Christi vox est in electis suis, Misericordiam, & iudicium cantabo tibi dñe, psallam, & intelligam, &c. Per misericordiā quippe adiuuamur ad faciendū iustitiam, vt securi ad iudiciū veniamus, vbi disperduntur de ciuitate Dei omnes, qui operantur iniquitatem. Aeternæ vitæ vox est iste psal. dicēs, Laudate Deum ex ijs, quæ concedit sanctis suis, vt transacta mortalitate vitæ præsentis, in cœlis cum Christo æternaliter regnent, vbi casum non timent, virtute illius confirmati. Et hoc est, *Laudate eum in firmamento virtutis eius.* Optimè enim dicitur, *in firmamēto virtutis eius.* Firmamentū est. n. virtutis, quia iam nō morientur, & mors illis vltra non dominabitur.

Psalterium dividitur per tres quinquagenas, et quomodo. *Psal. 50.* *Ps. 100.*

2591 *Laudate eum in virtutibus eius: laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.*

HIc ostenditur status, quo Deus est laudandus, quia scilicet status Dei virtutis simpliciter est infinitæ. Quamuis enim in Deo sit vnica sola virtus, quia virtus Dei est essentia Dei, illa tamen virtus vnica licet sit vnica, est tamen infinita, sicut & eius essentia. In effectib. tamen multiplex dicit, sicut multiplex effectus eius apparet, producit. n. multos effectus, & tamen non tot producit, quin semper plures producere possit. Et hoc est, quod dicit, *Laudate eum in virtutibus eius*, quibus. s. omnia creata producit, *Laudate eum secundum multitudinē magnitudinis eius*; quia, scilicet, licet virtus Dei sit magna producendo omnia, quæ producuntur, tamen adhuc plura potest producere quàm producat. Et ideo multiplex dicitur magnitudo virtutis eius. Per hoc vult dicere, quòd Dei virtus tāta est, ac multiplex, quòd eam nullus pleuè laudare sufficit. Et hoc est, quod dicitur Eccl. 43. Benedicentes dominum, laudate eum, quantum potestis, maior est enim omni laude. Vel aliter, alia litera secundum translationem August. habet, *Laudate eum in virtutibus eius, laudate eum in potentatibus eius.* Vbi Aug. Quid est autem potentatus Dei quàm regnare in æternum, sub pedibus positis omnibus inimicis? Ipsi etiam, qui regnāt in æternum sunt multitudo magnitudinis eius. Laudate ergo eum, non modò quia magnus est, sed etiam quia magnos fecit eos tam multos, hoc est milia milium. Et si dicas, Quomodo potest Deus laudari à nobis secundum multitudinem magnitudinis eius, cum magnitudinis eius non sit finis? Ad hoc respondet Gl dicens, Hoc specialiter sanctis dicitur, qui sine fine laudant Deum. Et cum non sit finis magnitudinis eius secundum eam laudatur Deus, cum sine fine laudatur. Vel aliter: Laudant sancti Deum secundum multitudinem magnitudinis eius, quando videntes Deum, laudes Dei explere se non posse fatentur. Quod deducit Greg. d. In patria enim sanctorū animæ à corporibus exutæ, & post corporibus restitutæ, quasi astra in abditis collocantur. Ibi per diem quasi in meridiano tempore ardentius solis ignis accenditur, quia conditoris claritas mortalitatis nostræ iam pressa caligine, manifestius videtur, & velut sphæræ radius ad superiora spacia altiora se eleuat, quia dum de semetipsa nos veritas subtilius illustrat, ibi lumen intimę contemplationis, sine internę vitę cernitur vmbra mutabilitatis. Ibi calor summi luminis sine vlla

Virtus Dei in se vna in effectibus dicitur multiplex. *Quæstio.* *Greg. 9. mor. c. 4*

ulla obscuritate corporis, ibi inuisibiles angelorum chori, quasi astra in absconditis emicant, quæ eo ab hominibus nunc videri nequeunt, quo flamma veri luminis altius perfunduntur. Valde namque mirabile est, quòd missis Apostolis, dominus, temperatis persecutionum tumoribus, maris fluctus gradiens repressit. Quod roboratis contra aduersa martyribus, quòd repletis in tranquillitate doctoribus, ecclesiam construxit. Sed post hæc valde admirabile est, quòd sinum nobis cœlestis patriæ præparauit. Pulchrum est enim omne hoc, quod quasi in cœli facie de diuina dispositione videt, sed longè pulchrius est illud, ad quod diuina dispositione inuisibiliter peruenitur. Vnde bene sponsus in sponsæ suæ laudibus, d. Quam pulchra es amica mea, quàm pulchra es, oculi tui columbarum absque eo quòd intrinsecus latet. Pulchram narrat, & pulchram replicat, quia alia est pulchritudo morum, in qua nunc cernitur, & alia pulchritudo præmiorum, in qua tunc per conditoris sui speciē sublevatur. Huius vocantur membra omnes electi, quia ad cuncta simpliciter incedunt, eius oculi columbarū vocantur, q̄a magna luce irradiāt, quia & signorum miraculis coruscant. Sed quātum est omne, hoc miraculū, quòd nūc videri potest, illud de internis miraculum est mirabilius, q̄ videri nunc nō potest. Idcirco illic aptè subditur, absq; eo q̄ intrinsecus latet. Et subdit ad propositū, Diuinæ ergo magnitudinis facta tunc verius explicamus, cum hæc nos verè explere nō posse cognoscimus. Tunc facundius loquūtur, cum ab his obstupescendo reticemus. Ad narrādum quippe opera Dei defectū habet intellectus noster, quam sufficienter exerceat linguā suā, vt quæ cōprehendere idoneè nō præualet, hæc idoneè mutus laudet. Vnde bene per Ps. d. *Laudate eū in virtutibus eius laudate eū secundū multitudinē magnitudinis eius*. Laudat, q. se succūbere eius laudis expletione cōsiderat, &c.

Cant. 4.

Laudatur Deus magis admirādo & tacendo, quā loquēdo.

1592 *Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio, & cithara.*

POnitur hic modus, quo laudandus est Deus. Et ostēdit Psal. quòd tribus modis laudandus est. Est enim laudandus primò sono tubæ, vt præliator fortissimus, secundò in choro, vt mediator pacificus, ibi, *Laudate eum in tympano*, tertiò in cymbalis, vt quietator omnis spiritus, ibi, *Laudate eum in cymbalis*. Quantum ad primum, sciendum, q̄d sonus tubæ est sonus maximè præliantibus aptus. Quod ostendens Petrus Rauen. super illo verbo ps. 40. Beatus, qui intelligit super egenum, &c. d. Tuba magistra bellorum suis dat vires, hostibus dat pauorem. Qui sine tuba dimicat, miles non est, fertur furore, non prælio, virtutem non agit, sed pericula perire quærit, non vincere, &c. Si ergo tuba est magistra, & signum bellorum, quid est aliquem laudare in sono tubæ, nisi ipsum laudare vt triumphatorem in bellis? hoc est ergo laudare eum in sono tubæ, i. laudare Deum, quia pro nobis bellando destruxit eum qui habebat mortis imperium. Quid autem sit laudare in psalterio, vide vers. 2547. Quid autem sit laudare in cithara, vide vers. 481. Vel aliter, per sonū tubæ intellige iudiciū extremū, in quo Christus vt verus oīum rex oībus demonstrabitur tam bonis quā malis. Dicitur n. iudiciū vox tubę, quia voce tubæ ad iudiciū omnes congregabuntur. Qm̄, vt dicit Apostolus, Qm̄ ipse dominus in iussu & in voce archāgeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, &c. Vbi notandum, q̄ ideo Christus ad iudiciū in voce tubę venire dicitur, non q̄ ibi sit tuba corporalis, sed ideo, quia pergens cum sono tubæ, non occultè, sed manifestè pergit. Sic & Christus quamuis primò venerit occultè vt iudicaretur, finaliter tamē manifestè veniet ad iudicandum. Propter q̄ dicitur Psalm. 49. Deus noster manifestè veniet, & non silebit. Vel descendet in voce tubæ, quia ad iudicium quasi ad bellum veniet. Tuba enim in bellis sonat. Veniet aūt tūc Christus ad bellum, quia tunc inimicos debellabit, veniet ēt in voce tubæ, quia tuba sonat in festiuitatibus, & Christus tunc amicos ad festiuitatem æternę gloriæ inuitabit. Veniet ergo ad iudicium in voce tubę, quia malos dānabit, & suos coronabit. Si ergo per vocē tubæ vltimū iudicium designatur, quid est dictū *Laudate eū in sono tubæ*, nisi, Laudate eū de vltimo iudicio, in quo vt verus rex malis, & hostibus deuictis, suos coronabit.

Tuba magistra bellorum.

1. Thess. 4.

Tuba significat prædicationem. bit. Vel aliter: per sonum tubę intellige sonum prædicationis, per quem fideles ad bellum contra diabolum excitantur, vt ostendit Stephanus super illo verbo Nume. 10. Fac tibi duas tubas, &c. dicens, In tuba tria sunt attendenda, quæ prædicationi conueniunt, scilicet compositio, sonus, & terror. Compositio, quia tuba in parte anteriori, quæ ori applicatur, angusta est, in parte verò finali, amplior est. Hoc significat, quòd prædicator debet sibi assumere arctiora præcepta, & alijs imponere latiora, vt semper plus faciat, quã alijs faciendum imponat, vt dicere possit, Manus meæ distillauerunt myrrham. Manus enim myrrham distillant, cũ prędicatores exemplo sui ad carnis macerationem subditos inuitant. Et nota, quòd dicit, Distillauerunt myrrham: quia tanta mortificatio carnis in prædicatore debet esse, vt magnum sit subditis, si vel stillam modicam possint imitari. Sonus est in tuba. Vnde clama, quasi tuba exalta vocem tuam. Qui sonus terret, quia prædicatio terrorem audientibus incutere debet. Et nota, quòd duo sunt genera tubarum, scilicet, tubæ ductiles, & corneæ. Tubæ ductiles, martyres significãt, qui passionum tunsionibus facti sunt speciosi. Tubæ verò corneæ virgines significant: naturam carnis vt cornu superantes. Bene autem tubæ istæ ductiles sunt, quo ad illos, qui tribulati sub malleo proficiunt, & laudes resonant. Argenteæ verò, quo ad illos, qui in carne, non secundum carnem ambulant, & duæ propter charitatis concordiam. Si ergo sonus tubæ significat prædicationem, quid est dictũ, *Laudate eum in sono tubæ*: nisi, Laudate eum in prædicatione? & meritò: quia prædicationis sono totum orbem conuertit.

2593 *Laudate eum in tympano, & choro: laudate eum in chordis, & organo.*

Hic ostendit, quod Deus debet laudari in choro, vt mediator pacificus. Quid autem sit chorus, & quòd significet concordiam, vide ver. 2583. Quid est ergo Deum laudare in choro, nisi ei gratias agere, quòd Christus vt verus mediator nos Deo pacificauit? Vnde hic August. ait, Chorus laudat Deum, quando laudat eum pacata societas. Per tympanum autem intelliguntur bona temporalia. Et sic ipsum laudat in tympano, qui temporalia bona indigentibus amore Dei distribuit, vide ver. 2392. Vel per tympanum intellige statum immortalitatis post resurrectionem. Quoniam, vt ait Aug. In tympano laudat Deum, cum in carne mutata nulla est terrenæ corruptionis infirmitas. De corio quippe fit tympanũ siccato, atque firmato. Sequitur, *Laudate eum in chordis & organo.* Chordas, vt ait Glos. hic ponit pro omni instrumento musico, quod chordarum tunsione sonat. Organum verò generale nomẽ est omnium vasorum musicorum. Vel aliter: organum quandoq; accipitur singulariter pro quodam instrumento musico, quod multas habet fistulas sibi adinuicem ordinatas, flatu follium sonans. Et quid significat nisi ecclesiam, quæ multas habet personas diuersis gradibus virtutum sibi inuicem ordinatas, quæ follibus inflatæ sonum emittunt? Quid enim per folles, qui ventum vel spiritum immittunt in fistulas, nisi sacramenta ecclesiæ quibus gratia infunditur in ecclesiæ membris, accipimus? Et aduerte, quòd in organo fistula quanto paruior est, tanto acutiorem sonum reddit. Quia quolibet ecclesiæ membrum quanto paruius, & humilius est, tanto acutiorem sonum in Dei aures immittit. Quid est ergo laudare Deum in organo, nisi Deum laudare per diuersos ecclesiæ gradus? vt puta, alium modum laudis habere debet prælatus, alium subditus, alium clericus, alium sæcularis, alium coniugatus, alium castus. Et sic de singulis.

Chorus significat concordiã. *Tympanũ qd significat.* *Organũ est nomẽ generale omniũ vasorũ musicorum.* *Organũ significat ecclesiam.*

Laudate eum in cymbalis bene sonantibus: laudate eum in cymbalis iubilationis: omnis spiritus laudet dominum. 2594

Ostendit hic Deum laudandum in cymbalis vt quietatorem omnium. Ideo hic concluditur, *Omnis spiritus laudet dominum.* Dicat ergo, *Laudate eum in cymbalis bene sonantibus.* Vbi aduertendũ, quòd cymbala sunt ex permixtis metallis, paruissimæ bullæ, quæ adinuicem se percutiunt, & acutum sonum reddunt, & melodiam faciunt. Et per ista significantur

cantur labia nostra, quæ cordi concinna, A in laudibus Dei bene sonant. Et qd Psal. intelligeret non de cymbalis inanimatis, sed rationabilibus, subdit, ***Laudate eum in cymbalis iubilationis***, idest, in labijs iubilum intus conceptum extra monstrantibus. Vel aliter, secūdum August. Cymbala inuicem se tangunt, vt sonent. Ideò à quibusdā labijs nostris comparata sunt. Sed melius puto in cymbalis quodammodo laudare Deum, dum quisque laudatur à proximo, nō à seipso, & inuicem se honorantes, dāt laudem Deo. Ne quis autem intelligat cymbala, quæ sine anima sonant: ideo puto additum, ***in cymbalis iubilationis***. Iubilatio namque est ineffabilis laus, quæ non nisi ab anima proficiscitur. Quid autem sit iubilatio, vide ver. 766. Item notandum, vt hic dicit August. quòd, secūdum musicos, tria sunt genera sonorum, scilicet voce, flatu, pulsu. Voce, vt est per fauces, & arterias sine organo alio cantantis hominis: flatu, sicut per tibiam, fistulam, vel huiusmodi: pulsu, sicut per citharam. Nullum itaque genus hic prętermissum est. Nam vox est in choro, flatus in tuba, pulsus in citharis, & cymbalis. Quibus significantur tria, scilicet, mens, spiritus, & corpus: C sed per similitudines, non per proprietates. Sequitur, ***Omnis spiritus laudet dominum***. Vbi nota, quòd duplex est spiritus, scilicet angelicus, & humanus, qui omnes præ alijs rebus ad Dei laudem inuitantur.

Et in isto modico verbo totū Psalmum istum concludit, vt hic ostendit Augu dicens. Quòd in principio Psal. proposuit Psal. dicens, ***Laudate dominum in sanctis eius***: quibus hoc dixit, nisi ipsis sanctis? & in quibus Deum laudare debent, nisi in seipsis? q. d. Psal. Vos estis sancti eius, vos virtutis eius estis, sed quam fecit in vobis: vos multitudo magnitudinis eius, quam fecit & ostendit in vobis. Vos estis tuba, Psalterium & cithara: vos tympanum, chorus, chordæ, organum, & cymbala iubilationis benesonantia, quia consonantia, vos estis hæc omnia. Nihil hic B vile, nihil hic transitorium. Et quia sapere secundum carnem mors est, ideo, ***omnis spiritus laudet dominum***.

¶ CONSISTIT autem liber iste in centum quinquaginta Psal. qui numerus celeberrimis adnotatur mysterijs. Constat n. ex octogenario, & septuagenario, qui idem significat quod octonarius & septenarius. Et idem mysteriū est in simplicibus, & in cōpositis. Quia sicut quindenarius ex quindecim cōsurgit vnitatibus, sic centū quinquaginta ex quindecim denarijs. Octonarius aūt octauā significat resurrectionis, quia cū sint sex ætates viuentiū, & septima morientiū: octaua erit resurgentium. Septenarius verò, tēpus significat huius vitæ, quæ septem dierū agitur reuolutione. Docet nos ergo liber iste in huius vitæ septenario sic operari, vt in octaua resurrectionis glorificemur.

Tertij & Vltimi Tomi Finis.



ADDITIONES NOVITER DESVMPTAE ex Commentarijs manuſcriptis.

R. P. MICHAELIS DE AYGVANIS BONON. Ordinis Carmelitarum, Sacræ Theologiæ Magiſtri, & Doctoris Pariſienſis.

Ad Tomum Tertium.

V.1971 Pſ. 109. *Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum : ex vtero ante Luciferum genui te.*



Principiũ quadruplex. Oraliter eſt notãdum, quòd multiplex principium reperitur. Eſt.n. Principium efficiens. Principium deficiens. Principiũ inficiẽs. Principium reficiens. Primo eſt principiũ efficiens, quod ſcilicet eſt ipſa creatrix eſſentia, ſcilicet ipſe Deus, à quo, tanquam à fontali principio, omnia ſunt producta, qui de ſeipſo ait. Ego ſũ alpha, & omega, principium & finis. *Apo. 22.* Dicitur.n. Deus alpha, quæ eſt prima littera Græcorum. & principium, qa ab ipſo omnis creatura procedit, dicitur & omega, quę eſt vltima littera Grecorũ, quia in ipſum omnis creatura, maxime rationalis de iure tendit, & terminatur. Vnde quãdo Iudęi interrogabant Verbum incarnatum, dicentes. Tu quis es? *Ioan. 8.* Reſpondit eis Ieſus. Ego principium, qui & loquor vobis, quaſi diceret. Ego, qui loquor vobis, ſum principium effectiuũ omnium. Et de iſto principio po-

A teſt intelligi quod ſcribitur. In principio creauit Deus cœlum & terram: per cœlum intellige ſpiritualem creaturã, per terram verò corporalem, quia tam ſpiritualis, quàm corporalis natura a Deo principio eſt producta. *Gen. 1.* Dicit enim Ariſtoteles in libro de ſecretis ſecretorum, quòd quãdo Deus altiſſimus creauit hominem fecit ipſum nobiliſſimum omnium animalium, ei pręcipit, & prohibuit, eum punit, & remunerat, & cõ-

B ſtituit corpus eius velut ciuitatem quãdam, & eius intellectum Regem in ipſa, & collocauit eum in nobiliori loco ipſius hominis, & ſuperiori, qui eſt caput: quoniam caput, quod eſt principiũ totius corporis, & principale membrum ſignificat ipſum Deum, vel Dei filium, de quo dicitur. Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, qui eſt principium, vt ſit ipſe in omnibus primatum tenens. *Col. 1.* In ipſo ergo capite ponitur intellectus tanquã

C Rex, quia, qui in iſto capite, & principio, ſcilicet Deo, ponit intellectum ſuũ, & ſpem, ab ipſo principio regitur, & cuſtoditur. Vnde iſtud principium eſt illi paradiſus voluptatis, in quo velut in principio totus homo interior dẽt poni, de quo dicitur. Plantauerat autem Dominus Deus paradiſum voluptatis à *Gen. 2.*

 princi-

principio, in quo posuit hominē, quem formauerat. Istud est ergo principiū oīs creaturæ effectiuū de quo dr. Quòd ipse est principiū creaturæ Dei. Secundo est principiū deficiens, s. luciferi malitia, qa non solū ipse fuit primus, q peccando defecit à iustitia, sed ēt fuit principiū deficere faciēs genus humanū, de quo dr. Principiū peccati est filia Syon, qa inuenta sunt in te scelera Israel. Lucifer namq; principiū dr, quia primus, & præcipuus fuit inter oēs creaturas à Deo cond tus. Ipse est principiū viarū Dei. Qui & principium peccati dr, quia ab ipso omne peccatū sumpsit exordiū. Inuidia Diaboli, mors introiuit in oībē terrarum. In tm̄ q scelera Israel.i. ipsius primi Angeli, qui Deū primo videbat, in anima humana sunt inuenta, quia ipse fuit principiū humanā naturam inducens ad peccandum. Et de isto principio conqueritur Dominus figuraliter dicens. Ruben tu primogenitus meus, tu fortitudo mea, tu principium doloris mei, tu prior in donis, maior in imperio non crescas, quia ascendisti cubile patris tui. Hic Ruben primogenitus inter filios Iacob, prior in donis, & maior imperio significat Luciferū, primum .s. Angelum, quia, vt ait Greg. Cū cuncta creans ageret Deus, hunc primum condidit, quem reliquis Angelis eminentiorem fecit. Iste ergo fuit principium doloris, scilicet peccati, quia omnis dolor, & miseria ex peccato processit, vt ait Magister lib.2. distin.4. Ideo de tali principio dicitur non crescas, scilicet ascendendo ad gloriam, quia sicut ipse peccauit sine alio principio inducente ad peccatum, ita redemptionis H principio carere debuit, nec per se ipsum potuit resurgere, vt ait Magister libr.2. distinct.1. & causa subditur, quia ascēdisti cubile patris tui, quando scilicet appetijt æqualitatem Dei, dicens. Ascendam super altitudinem nubium, & similis ero Altissimo: ut de isto principio defectiuo dicatur illud quòd principium regni eius fuit Babilon, scilicet Diabolus, quia Babilon confusio interpretatur. Tertio est principium inficiēs, scilicet bellatrix concupiscē.tia, dum.n.

Apoc. 3. *Mich. 1.* *Lucifer quō dicatur principiū peccati.* *Iob.40.* *Sap.1.* *Gen. 49.* *Greg.32 mor.* *Isa.14.* *Gen. 10.*

E natura humana Diabolo suadēte peccauit, per peccatū in ipsa remansit quædā sequela peccati, quæ fomes, siue cōcupiscentia carnis dr, quæ est quoddā intrinsecū principiū hominē ipsum ad peccatū inclinans, & inficiens. Et illud, tale principium est duplex, secundū q duplex est cōcupiscentia, s. delectationis carnis, & rerū tēporaliū. Quā concupiscentiā quidā ponunt in principio, temporalia spiritui præponentes. In cuius figurā dr quòd Iacob vtrāque ancillam, & filios ea s posuit in principio. Vtrāq; F quē.n. ancillā, & filios in principio ponit qui carnis delectationē, & amorem tēporaliū rerum Deo præponit, nō cogitans illud Prou. hæreditas, ad quā festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit. Istud principium concupiscentiæ continuum bellum agit contra spiritum, & omnes virtutes suo veneno conat inficere. Dicit Isidorus q inter oīa venena venenum Salamādræ est maxime infectiuū, cætera.n. venena singulos feriunt, hoc aūt plurimos pariter interimit, nam si arbori irrepserit, om- G nia poma inficit veneno, si in puteū cadat, vis veneni potantes inficit, & interficit. Huiusmodi Salamandra, q viuit in igne, Diabolū significat, qui in igne æternosine termino viuit, huius veneni vis tā grandis existit, q non solum primos parentes infecit, immo, & oēs ex eis genitos per concupiscentiam malam inuadit, quæ quasi omnium malorū est principium: de qua dicitur. Vnusquisq; tentatur à cōcupiscentia sua, vt meriro cōgamur dicere illud. Facti sumus sic à principio, idest à concupiscentia. Quarto est principium reficiens, scilicet renouatrix gratia, pro quo scilicet habendo requiritur in peccatore aliqua dispositio, quā docet Hierem. Cōsurge lauda in nocte in principio vigiliarum effunde sicut aquam cor tuum in conspectu Domini. In amaritudine enim cordis, & in effusione lachrymarum per cōpunctionem concipitur istud principiū & proficiendo vsque in finem continue roboratur: ideo dicitur quòd melior est finis quam principium. In cuius figurā dicitur q. benedixit Deus nouissimis

Concupiscentia principiū hominē ad peccatū inclinans. *Gen. 33.* *Prou. 20* *Isid 7. Ethic.* *Venenū Salamādræ peius cæter.* *Iac.1.* *Isa.63.* *Thren.2.*

Iob

Iob magis, quā in principio: quia. s. principiū fuit amaritudinis, & tribulationis sed finis retributionis æternæ gloriæ.

V. 1972

Ps. 109. *Iurauit Dominus, & non pænitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.*

NOtandum quod cum Christus sacerdos ęternus sit uerus Angelus Malach. 2. ideo quilibet sacerdos, q Christi sacerdotium vult imitari angelicas conditiones debet habere. quæ sunt xi. quę his uersibus continentur.

xi. angelica conditiones quas debent habere sacerdotes ut Christū imitentur.

B *Pascit, hortatur, ducit, vehit, excitat, arcet. Adiuuat & gaudet, punit, laudat sine sumptu.* Prima conditio Angeli secundum istos versus est pascere, cuius exemplum habetur 3. Reg. 19. vbi Angelus Domini Heliç dormienti detulit panem & uinū, quem cum excitasset dixit ei comede. & bibe. grandis enim tibi restat uia. Sic & conformiter sacerdotum proprium officium est pascere populum uerbo, & exéplo, & temporali subsidio, quando possunt, vnde signanter Petro bis dictum est

3. Re. 19

pasce agnos meos, & semel tantum pasce oues meas: ad innuendum doctrinam C debitam senibus, & iuuenibus. Senibus enim sufficere debet simplex admonitio, iuuenibus uero cum uerbis uerbera expediunt nam ubi iuuenes bis reficiuntur in die, senes vna refectione sunt contenti. Secunda conditio Angeli sacerdoti cōueniens est hortari, cuius exemplum habetur, ubi Angelus Domini apparuit Ioseph dicens surge, & accipe puerum & fuge &c. Ita moraliter & sacerdotes debét

Matt. 2.

consilium dare ut fideles fugiant & Herodis. i. Diaboli tentamenta. Tertia cōditio est ducere, idest per bonam, & honestam D famam, & cōuersationem, exemplum in Angelo Raphael. **Ego** inquit Angelus ducam eum, & **reducam** ad te. Sicut. n. victoria exercitus est gloria Ducis, ita sanctitas populi sacerdotibus attribuitur,

Tob. 5.

Ambro. vnde de sacerdotibus dicit Ambros. Bene agente populo vnusquisque pro merito suo honoratur, sacerdos enim pro bonis

Chryso. in Matt. omnium habebit aureolam, sed pro bonis proprijs coronam. Vnde & Chrysostomus super Matth. dicit Sacerdos in po

A pulo est sicut radix in arbore, unde si videris arborem cum fructibus suis marcescere, vel non fructificare intelligis, quod vitium est in radice, sic si populus indisciplinatus fuerit, intellige quod sacerdotium eius non est sanum. Secūdum enim Plinium Salamandra est quędam serpēs breuis, & modicus sed uirtute & merito magnus, nam si radicem arboris attigerit totum fructum, & folia arboris intoxicat. Sic & Diabolus, qui ut Salamādra viuit in igne, ecclesię radices, idest sacerdotes, sic intoxicat, quod omnes rami Ecclesię ab eis ueneno peccati inficiuntur, ad Ro. 11. Si radix sancta & rami sancti & econtrario. Et ideo dicit Isidorus, qđ sacerdotes populorū iniquitate damnātur, si ignorantes non erudiant, aut peccantes non arceant, dicente Domino per prophetam. Fili hominis speculatorem dedi te domui Israel, sequitur, sanguinē eorum de manu tua requiram. Quarta conditio est vehere, idest trāsportare, deferunt enim sancti Angeli animas bonorum in cęlum. Factum est, vt moreretur, Lazarus, & portaretur ab Angelis in cœlum, &c. Sic & sacerdotes angelici p sancta desideria pęnitentes, qui sunt mortui peccato, sed viui Deo trāsferunt ad cęlestia. Peccatis mortui iustitię uiuamus, Quinta conditio est excitare. Vnde Angelus Dn̄i excitauit Petrum &c Petrus dormiens est peccator cęcus peccati consuetudine, iste iacet inter duos milites, & custodes ante ostium custodiunt carcerem, & est vinctus catenis duabus. Duos milites sunt mors, & Dęmon mors insidiatur corpori, & Diabolus animę, Duę catenę sunt amor delectationis, & pudor confessionis, duo custodes, ne homo per ostiū cōfessionis exeat, de peccato, sunt cōfidētia venię, & uitę prolixę. Huic astare debet Angelus Domini, i. Sacerdos, & excitando corrigere, increpare, & **non** palpare. Sexta conditio est arcere. s. **Demonis** potestatē, sicut Angelus Raphael dęmonem, qui suffocauerat viros Sarrę. Sic sacerdos **debet** arcere oēs malas impositiones dęmonū per adiurationes sacras, ne sanctis uiris noceant. Septima conditio est adiuuare, unde in actis Apostolorum legitur, qđ paulo post uisionem ap-

Sacerdos in populo sicut radix in arbore. — Ro. 11. — *Isido. de summo bono.* — Ezec. 3. — Luc. 16. — 1. Pet. 2. — Act. 12. — Tob. 6. — Act. 1

Qq 2 paruit

modus ostenditur ab Apost. dicēte, Quos pdestinauit, illos & vocauit, quos vocauit & illos iustificauit. quos autē iustificauit, illos & glorificauit. Prædestinatio autem nostra non in nobis facta est, sed in occul to in præsentia Dei. Tria verò reliqua in nobis sunt, s. vocatio, & glorificatio. Vocamur ergo prædicatione pœnitentiæ. Sic enim cœpit dominus prædicare, Agite pœ nitentiam. Iustificamur in vocatione misericordiæ, & timore iudicij. Hinc est, qꝫ dicitur, Deus in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me. Vocati renunciamus diabolo per pœnitentiam, ne sub iugo eius remaneamus. Iustificati saluamur per pœnitentiam, ne iudicium timeamus. Glorificati transimus in vitam æternam. Pœnitentia cruciat, iustitia tranquillat, vita æterna glorificat. Hinc est, qꝫ primus Psalmorum quinquagenarius in pœnitentiā terminatur, secundus in mi sericordiam, tertius in gloriam. Nam pœnitentiæ vox est, Miserere mei, Deus, secundū magnam misericordiam tuam, &c. Hæc offert Deo sacrificiū spiritum contribulatum, cor contritū, & humiliatum, qđ Deus non spernit. Iustitiæ Christi vox est in electis suis, Misericordiam, & iudicium cantabo tibi dñe, psallam, & intelligam, &c. Per misericordiā quippe adiuuamur ad faciendū iustitiam, vt securi ad iudiciū veniamus, vbi disperduntur de ciuitate Dei omnes, qui operantur iniquitatem. Aeternæ vitæ vox est iste psal. dicēs, Laudate Deum ex ijs, quæ concedit sanctis suis, vt transacta mortalitate vitæ præ sentis, in cœlis cum Christo æternaliter regnent, vbi casum non timent, virtute illius confirmati. Et hoc est, *Laudate eum in firmamento virtutis eius.* Optime enim dicitur, *in firmamēto virtutis eius.* Firmamentū est. n. virtutis, quia iam nō morientur, & mors illis vltra non dominabitur.

Psal. 25 — *Rom. 8.* — *Psalterium diuiditur per tres quinquagenas, et quomodo.* — *Psal. 50.* — *Ps. 100.*

2591 *Laudate eum in virtutibus eius: laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.*

Hic ostenditur status, quo Deus est laudandus, quia scilicet status Dei virtutis simpliciter est infinitæ. Quamuis enim in Deo sit vnica sola virtus, quia virtus Dei est essentia Dei, illa tamen virtus vnica licet sit vnica, est tamen infinita, sicut & eius essentia. In effectib. tamen multiplex dicit, sicut multiplex effectus eius apparet, produeit. n. multos eff. ctus, & tamen non tot produeit, qn semper plures producere possit. Et hoc est, quòd dicit, *Laudate eum in virtutibus eius*, quibus. s. omnia creata producit, *Laudate eū secundum multitudinē magnitudinis eius*; quia, scilicet, licet virtus Dei sit magna producendo omnia, quæ producuntur, tamen adhuc plura potest producere quàm producat. Et ideo multiplex dicitur magnitudo virtutis eius. Per hoc vult dicere, quòd Dei virtus tāta est, ac multiplex, quòd eam nullus plenè laudare sufficit. Et hoc est, quod dicitur Eccl. 43. Benedicentes dominum, laudate eum, quantum potestis, maior est enim omni laude. Vel aliter, alia litera secundum translationem August. habet, *Laudate eum in virtutibus eius, laudate eum in potentatibus eius.* Vbi Aug. Quid est autem potentatus Dei q̄ regnare in æternum, sub pedibus positis omnibus inimicis? Ipsi etiam, qui regnāt in æternum sunt multitudo magnitudinis eius. Laudate ergo eum, non modò quia magnus est, sed etiam quia magnos fecit eos tam multos, hoc est milia miliuni. Et si dicas, Quomodo potest Deus laudari à nobis ſm multitudinem magnitudinis eius, cum magnitudinis eius non sit finis? Ad hoc respondet Gl dicens, Hoc specialiter sanctis dicitur, qui sine fine laudant Deum. Et cum non sit finis magnitudinis eius secundum eam laudatur Deus, cum sine fine laudatur. Vel aliter: Laudant sancti Deum ſm multitudinem magnitudinis eius, quando videntes Deum, laudes Dei explere se non posse fatentur. Quod deducit Greg. d. In patria enim sanctorū animæ à corporibus exutæ, & post corporibus restitutæ, quasi astra in abditis collocantur. Ibi per diem quasi in meridiano tempore ardentius solis ignis accenditur, quia conditoris claritas mortalitatis nostræ iam pressa caligine, manifestius videtur, & velut sphæræ radius ad superiora spacia altiora se eleuat, quia dum de semetipsa nos veritas subtilius illustrat, ibi lumen intimę contemplationis, sine internę vitę cernitur vmbra mutabilitatis. Ibi calor summi luminis sine

Virtus Dei in se vna in effectibus dicitur multiplex. — *Quæstio.* — *Greg. 9. mor. c. 4*

vlla

vlla obscuritate corporis, ibi inuisibiles angelorum chori quasi astra in abscondi tis emicant, quæ eo ab hominibus nunc videri nequeunt, quo flamma veri luminis altius perfunduntur. Valde namque mirabile est, quòd missis Apostolis, dominus, temperatis persecutionum tumoribus, maris fluctus gradiens repressit. Quod roborat is contra aduersa martyribus, quòd repletis in tranquillitate doctoribus, ecclesiam construxit. Sed post hæc valde admirabile est, quòd sinum nobis cœlestis patriæ præparauit. Pulchrum est enim omne hoc, quod quasi in cœli facie de diuina dispositione videt, sed longè pulchrius est illud, ad quod diuina dispositione inuisibiliter peruenitur. Vnde bene sponsus in sponsæ suæ laudibus, d. Quam pulchra es amica mea, quàm pulchra es, oculi tui columbarum absque eo quòd intrinsecus latet. Pulchram narrat, & pulchram replicat, quia alia est pulchritudo morum, in qua nunc cernitur, & alia pulchritudo præmiorum, in qua tunc per conditoris sui speciē subleuatur. Huius vocantur membra omnes electi, quia ad cuncta, simpliciter incedunt, eius oculi columbarū vocantur, q̄a magna luce irradiāt, quia & signorum miraculis coruscant. Sed quātum est omne hoc miraculū, quòd nūc videri potest, illud de intertus miraculum est mirabilius, q̄ videri nunc nō potest. Idcirco illic aptè subditur, absq; eo q̄ intrinsecus latet. Et subdit ad propositū, Diuinæ ergo magnitudinis facta tunc verius explicamus, cum hæc nos verè explere nō posse cognoscimus. Tunc facundius loquimur, cum ab his obstupescendo reticemus. Ad narrādum quippe opera Dei defectū habet intellectus noster, quam sufficienter exerceat linguā suā, vt quæ cōprehendere idoneè nō præualet, hæc idoneè mutus laudet. Vnde bene per Ps. d. *Laudate eū in virtutibus eius laudate eū secundū multitudinē magnitudinis eius*. Laudat, q̄ se succūbere eius laudis expletione cōsiderat, &c.

Cant. 4.

Laudatur Deus magis admirādo & tacendo, q̄ loquēdo.

2592 *Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio, & cithara.*

Ponitur hic modus, quo laudandus est Deus. Et ostēdit Psal, quòd tribus modis laudandus est. Est enim laudandus primò sono tubæ, vt præliator fortissimus, secundò in choro, vt mediator pacificus, ibi, *Laudate eum in tympano*, tertiò in cymbalis, vt quietator omnis spiritus, ibi, *Laudate eum in cymbalis*. Quantum ad primum, sciendum, q̄d sonus tubæ est sonus maximè præliantibus aptus. Quod ostendens Petrus Rauen. super illo verbo ps. 40. Beatus, qui intelligit super egenum, &c. d. Tuba magistra bellorum suis dat vires, hostibus dat pauorem. Qui sine tuba dimicat, miles non est, fertur furore, non prælio, virtutem non agit, sed pericula, perire quærit, non vincere, &c. Si ergo tuba est magistra, & signum bellorum, quid est aliquem laudare in sono tubæ, nisi ipsum laudare vt triumphatorem in bellis? hoc est ergo laudare eum in sono tubæ, i. laudare Deum, quia pro nobis bellando destruxit eum qui habebat mortis imperium. Quid autem sit laudare in psalterio, vide vers. 2547. Quid autem sit laudare in cithara, vide vers. 481. Vel aliter, per sonū tubæ intellige iudiciū extremū, in quo Christus vt verus oīum rex oībus demonstrabitur tam bonis quā malis. Dicitur n. iudiciū vox tubæ, quia voce tubæ ad iudiciū omnes congregabuntur. Qm̄, vt dicit Apostolus, Qm̄ ipse dominus in iussu & in voce archāgeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, &c. Vbi notandum, q̄ ideo Christus ad iudiciū in voce tubæ venire dicitur, non q̄ ibi sit tuba corporalis, sed ideo, quia pergens cum sono tubæ, non occultè, sed manifestè pergit. Sic & Christus quamuis primò venerit occultè vt iudicaretur, finaliter tamē manifestè veniet ad iudicandum. Propter q̄ dicitur Psalm. 49. Deus noster manifestè veniet, & non silebit. Vel descendet in voce tubæ, quia ad iudicium quasi ad bellum veniet. Tuba enim in bellis sonat. Veniet aūt tūc Christus ad bellum, quia tunc inimicos debellabit, veniet ēt in voce tubæ, quia tuba sonat in festiuitatibus, & Christus tunc amicos ad festiuitatem æternæ gloriæ inuitabit. Veniet ergo ad iudicium in voce tubæ, quia malos dānabit, & suos coronabit. Si ergo per vocē tubæ vltimū iudicium designatur, quid est dictū *Laudate eū in sono tubæ*, nisi, Laudate eū de vltimo iudicio, in quo vt verus rex malis, & hostibus deuictis, suos coronabit.

Tuba magistra bellorum.

1. Thess. 4.

Tuba significat prædicationem.

bit. Vel aliter: per sonum tubæ intellige sonum prædicationis, per quem fideles ad bellum contra diabolum excitantur, vt ostendit Stephanus super illo verbo Nume. 10. Fac tibi duas tubas, &c. dicens, In tuba tria sunt attendenda, quæ prædicationi conueniunt, scilicet compositio, sonus, & terror. Compositio, quia tuba in parte anteriori, quæ ori applicatur, angusta est, in parte verò finali, amplior est. Hoc significat, quòd prædicator debet sibi assumere arctiora præcepta, & alijs imponere latiora, vt semper plus faciat, quã alijs faciendum imponat, vt dicere possit, Manus meæ distillauerunt myrrham. Manus enim myrrham distillant, cũ prædicatores exemplo sui ad carnis macerationem subditos inuitant. Et nota, quòd dicit, Distillauerunt myrrham: quia tanta mortificatio carnis in prædicatore debet esse, vt magnum sit subditis, si vel stillam modicam possint imitari. Sonus est in tuba. Vnde clama, quasi tuba exalta vocem tuam. Qui sonus terret, quia prædicatio terrorem audientibus incutere debet. Et nota, quòd duo sunt genera tubarum, scilicet, tubæ ductiles, & corneæ. Tubæ ductiles, martyres significãt, qui passionum tunsionibus facti sunt speciosi. Tubæ verò corneæ virgines significant: naturam carnis vt cornu superantes. Bene autem tubæ istæ ductiles sunt, quo ad illos, qui tribulati sub malleo proficiunt, & laudes resonant. Argenteæ verò, quo ad illos, qui in carne, non secundum carnem ambulant, & duæ propter charitatis concordiam. Si ergo sonus tubæ significat prædicationem, quid est dictũ, *Laudate eum in sono tubæ*: nisi, Laudate eum in prædicatione? & meritò: quia prædicationis sono totum orbem conuertit.

2593 *Laudate eum in tympano, & choro: laudate eum in chordis, & organo.*

Hic ostendit, quod Deus debet laudari in choro, vt mediator pacificus. Quid autem sit chorus, & quòd significet concordiam, vide ver. 2583. Quid est ergo Deum laudare in choro, nisi ei gratias agere, quòd Christus vt verus mediator nos Deo pacificauit? Vnde hic August. ait, Chorus laudat Deum, quando laudat eum pacata societas. Per tympanum autem intelliguntur bona temporalia. Et sic ipsum laudat in tympano, qui temporalia bona indigentibus amore Dei distribuit, vide ver. 1392. Vel per tympanum intellige statum immortalitatis post resurrectionem. Quoniam, vt ait Aug. In tympano laudat Deum, cum in carne mutata nulla est terrenæ corruptionis infirmitas. De corio quippe fit tympanũ siccato, atque firmato. Sequitur, *Laudate eum in chordis & organo.* Chordas, vt ait Glos. hic ponit pro omni instrumento musico, quod chordarum tunsione sonat. Organum verò generale nomẽ est omnium vasorum musicorum. Vel aliter: organum quandoq; accipitur singulariter pro quodam instrumento musico, quod multas habet fistulas sibi adinuicem ordinatas, flatu follium sonans. Et quid significat nisi ecclesiam, quæ multas habet personas diuersis gradibus virtutum sibi inuicem ordinatas, quæ follibus inflatæ sonum emittunt? Quid enim per folles, qui ventum vel spiritum immittunt in fistulas, nisi sacramenta ecclesiæ quibus gratia infunditur in ecclesiæ membris, accipimus? Et aduerte, quòd in organo fistula quanto paruior est, tanto acutiorem sonum reddit. Quia quolibet ecclesiæ membrum quanto paruius, & humilius est, tanto acutiorem sonum in Dei aures immittit. Quid est ergo laudare Deum in organo, nisi Deum laudare per diuersos ecclesiæ gradus? vt puta, alium modum laudis habere debet prælatus, alium subditus, alium clericus, alium sæcularis, alium coniugatus, alium castus. Et sic de singulis.

Chorus significat concordiã.

Tympanũ qd significat.

Organũ est nomẽ generale omnium vasorũ musicorum.

Organũ significat ecclesiam.

Laudate eum in cymbalis bene sonantibus: laudate eum in cymbalis iubilationis: omnis spiritus laudet dominum. 2594

Ostendit hic Deum laudandum in cymbalis vt quietatorem omnium. Ideo hic concluditur, *Omnis spiritus laudet dominum.* Dicat ergo, *Laudate eum in cymbalis bene sonantibus.* Vbi aduertendũ, quòd cymbala sunt ex permixtis metallis, paruissimæ bullæ, quæ adinuicem se percutiunt, & acutum sonum reddunt, & melodiam faciunt. Et per ista significantur

cantur labia nostra. quæ cordi concinna, in laudibus Dei bene sonant. Et qd Psal. intelligeret non de cymbalis inanimatis, sed rationabilibus, subdit, *Laudate eum in cymbalis iubilationis*, idest, in labijs iubilum intus conceptum extra monstrantibus. Vel aliter, secūdum August. Cymbala inuicem se tangunt, vt sonent. Ideò à quibusdā labijs nostris comparata sunt. Sed melius puto in cymbalis quodammodo laudare Deum, dum quisque laudatur à proximo. nō à seipso, & inuicem se honorantes, dāt laudem Deo. Ne quis autem intelligat cymbala, quæ sine anima sonant: ideo puto additum, *in cymbalis iubilationis*. Iubilatio namque est ineffabilis laus, quæ non nisi ab anima proficiscitur. Quid autem sit iubilatio, vide ver. 766. Item notandum, vt hic dicit Augusf. quòd, secūdum musicos, tria sunt genera sonorum, scilicet voce, flatu, pulsu. Voce, vt est per fauces, & arterias sine organo alio cantantis hominis: flatu, sicut per tibiam, fistulam, vel huiusmodi: pulsu, sicut per citharam. Nullum itaque genus hic prętermissum est. Nam vox est in choro, flatus in tuba, pulsus in citharis, & cymbalis. Quibus significantur tria, scilicet, mens, spiritus, & corpus: sed per similitudines, non per proprietates. Sequitur, *Omnis spiritus laudet dominum*. Vbi nota, quòd duplex est spiritus, scilicet angelicus, & humanus, qui omnes præ alijs rebus ad Dei laudem inuitantur.

A Et in isto modico verbo totū Psalmum istum concludit, vt hic ostendit Augu dicens. Quòd in principio Psal. proposuit Psal. dicens, *Laudate dominum in sanctis eius*: quibus hoc dixit, nisi ipsis sanctis? & in quibus Deum laudare debent, nisi in seipsis? q. d. Psal. Vos estis sancti eius, vos virtutis eius estis, sed quam fecit in vobis: vos multitudo magnitudinis eius, quam fecit & ostendit in vobis. Vos estis tuba, Psalterium & cithara: vos tympanum, chorus, chordæ, organum, & cymbala iubilationis benesonantia, quia con sonantia, vos estis hæc omnia. Nihil hic

B vile, nihil hic transitorium. Et quia sapere secundum carnem mors est, ideo, *omnis spiritus laudet dominum*.

¶ CONSISTIT autem liber iste in centum quinquaginta Psal. qui numerus celeberrimis adnotatur mysterijs. Constat n. ex octogenario, & septuagenario, qui idem significat quod octonarius & septenarius. Et idem mysteriū est in simplicibus, & in cōpositis. Quia sicut quindenarius ex quindecim cōsurgit vnitatibus, sic centū quinquaginta ex quindecim denarijs. Octonarius aūt octauā significat resurrectionis, quia cū sint sex ætates viuentiū, & septima morientiū: octaua erit re-

C surgentium. Septenarius verò, tēpus significat huius vitæ, quæ septem dierū agitur reuolutione. Docet nos ergo liber iste in huius vitæ septenario sic operari, vt in octaua resurrectionis glorificemur.

Tertij & Vltimi Tomi Finis.



ADDITIONES NOVITER DESVMPTAE ex Commentarijs manuſcriptis.

R. P. MICHAELIS DE AYGVANIS BONON. Ordinis Carmelitarum, Sacræ Theologiæ Magiſtri, & Doctoris Pariſienſis.

Ad Tomum Tertium.

V.1971 Pſ. 109. *Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum: ex vtero ante Luciferum genui te.*



Oraliter eſt notã dum, quòd multiplex principium reperitur. Eſt.n. Principium efficiens. Principium deficiens. Principiũ inficiẽs. Principium reficiens. Primo eſt principiũ efficiens, quod ſcilicet eſt ipſa creatrix eſſentia, ſcilicet ipſe Deus, à quo, tanquam à fontali principio, omnia ſunt producta, qui de ſeipſo ait. Ego ſũ alpha, & omega, principium & finis. Dicitur.n. Deus alpha, quæ eſt prima littera Græcorum. & principium, q a ab ipſo omnis creatura procedit, dicitur & omega, quę eſt vltima littera Gręcorũ, quia in ipſum omnis creatura, maxime rationalis de iure tendit, & terminatur. Vnde quãdo Iudęi interrogabant Verbum incarnatum, dicentes. Tu quis es? Reſpondit eis Ieſus. Ego principium, qui & loquor vobis, quaſi diceret. Ego, qui loquor vobis, ſum principium efficiẽs omnium. Et de iſto principio po- A teſt intelligi quod ſcribitur. In principio creauit Deus cœlum & terram: per cœlum intellige ſpiritualem creaturã, per terram verò corporalem, quia tam ſpiritualis, quàm corporalis natura a Deo principio eſt producta. Dicit enim Ariſtoteles in libro de ſecretis ſecretorum, quòd quãdo Deus altiſſimus creauit hominem fecit ipſum nobiliſſimum omnium animalium, ei pręcipit, & prohibuit, eum punit, & remunerat, & cõ- B ſtituit corpus eius velut ciuitatem quãdam, & eius intellectum Regem in ipſa, & collocauit eum in nobiliori loco ipſius hominis, & ſuperiori, qui eſt caput: quoniam caput, quod eſt principiũ totius corporis, & principale membrum ſignificat ipſum Deum, vel Dei filium, de quo dicitur. Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, qui eſt principium, vt ſit ipſe in omnibus primatum tenens. In ipſo ergo capite ponitur intellectus tanquã C Rex, quia, qui in iſto capite, & principio, ſcilicet Deo, ponit intellectum ſuũ, & ſpem, ab ipſo principio regitur, & cuſtoditur. Vnde iſtud principium eſt illi paradiſus voluptatis, in quo velut in principio totus homo interior dẽt poni, de quo dicitur. Plantauerat autem Dominus Deus paradiſum voluptatis à

Marginalia: *Principiũ quadruplex.* — *Apo. 22.* — *Ioan. 8.* — *Gen. 1.* — *Col 1.* — *Gen. 2.*

princi-

principio, in quo posuit hominē, quem formauerat. Istud est ergo principiū oīs creaturæ effectiuū de quo dr. Quòd ipse est principiū creaturæ Dei. Secundo est principiū deficiens, s. luciferi malitia, qa non solū ipse fuit primus, q peccando defecit à iustitia, sed ēt fuit principiū deficere faciēs genus humanū, de quo dr. Principiū peccati est filia Syon, qa inuenta sunt in te scelera Israel. Lucifer namq; principiū dr, quia primus, & præcipuus fuit inter oēs creaturas à Deo cond tus. Ipse est principiū viaū Dei. Qui & principium peccati dr, quia ab ipso omne peccatū sumpsit exordiū. Inuidia Diaboli, mors introiuit in o: bē terrarum. In tm̄ φ scelera Israel. i. ipsius primi Angeli, qui Deū pmo videbat, in anima humana sunt inuenta, quia ipse fuit principiū humanā naturam inducens ad peccandum. Et de isto principio conqueritur Dominus figuraliter dicens. Ruben tu primogenitus meus, tu fortitudo mea, tu principium doloris mei, tu prior in donis, maior in imperio non crescas, quia ascendisti cubile patris tui. Hic Ruben primogenitus inter filios Iacob, prior in donis, & maior imperio significat Luciferū, primum. s. Angelum, quia, vt ait Greg. Cū cuncta creans ageret Deus, hunc primum condidit, quem reliquis Angelis eminentiorem fecit. Iste ergo fuit principium doloris, scilicet peccati, quia omnis dolor, & miseria ex peccato processit, vt ait Magister lib. 2. dist. 4. Ideo de tali principio dicitur non crescas, scilicet ascendendo ad gloriam, quia sicut ipse peccauit sine alio principio inducente ad peccatum, ita redemptionis principio carere debuit, nec per se ipsum potuit resurgere, vt ait Magister libr. 2. dist. 1. & causa subditur, quia ascēdisti cubile patris tui, quando scilicet appetije æqualitatem Dei, dicens. Ascendam super altitudinem nubium, & similis ero Altissimo: ut de isto principio defectiuo dicatur illud quòd principium regni eius fuit Babilon, scilicet Diabolus, quia Babilon confusio interpretatur. Tertio est principium inficiēs, scilicet bellatrix concupiscētia, dum. n. natura humana Diabolo suadēte peccauit, per peccatū in ipsa remansit quędā sequela peccati, quæ fomes, siue cōcupiscentia carnis dr, quæ est quoddā intrinsecū principiū hominē ipsum ad peccatū inclinans, & inficiens. Et istud tale principium est duplex, secundū φ duplex est cōcupiscentia, s. delectationis carnis, & rerū tēporaliū. Quā concupiscentiā quidā ponunt in principio, temporalia spiritui præponentes. In cuius figurā dr quòd Iacob vtràque ancillam, & filios eaū posuit in principio. Vtràquē. n. ancillā, & filios in principio ponit qui carnis delectationē, & amorem tēporaliū rerum Deo præponit, nō cogitans illud Prou. hæreditas, ad quā festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit. Istud principium concupiscentiæ continuum bellum agit contra spiritum, & omnes virtutes suo veneno conat inficere. Dicit Isidorus φ inter oīa venena venenum Salamādræ est maxime infectiuū, cætera. n. venena singulos feriunt, hoc aūt plurimos pariter interimit, uam si arbori irrepserit, omnia poma inficit veneno, si in puteū cadat, vis veneni potantes inficit, & interficit. Huiusmodi Salamandra, q̄ viuit in igne, Diabolū significat, qui in igne ęterno sine termino viuit, huius veneni vis tā grandis existit, φ non solum primos parentes infecit, immo, & oēs ex eis genitos per concupiscentiam malam inuadit, quæ quasi omnium malorū est principium: de qua dicitur. Vnusquisq; tentatur à cōcupiscentia sua, vt merito coḡamur dicere illud. Facti sumus sic à principio, i. dest à concupiscentia. Quarto est principium reficiens, scilicet renouatrix gratia, pro quo scilicet habendo requiritur in peccatore aliqua dispositio, quā docet Hierem. Cōsurge lauda in nocte in principio vigiliarum effunde sicut aquam cor tuum in conspectu Domini. In amaritudine enim cordis, & in effusione lachrymarum per cōpunctionem concipitur istud principiū & proficiendo vsque in finem continue roboratur: ideo dicitur quòd melior est finis quam principium. In cuius figurā dicitur φ. benedixit Deus nouissimis Iob

Apoc. 3. Mich. 1. Lucifer quō dicatur principiū peccati. Iob. 40. Sap. 2. Gen. 49. Greg. 32 mor. Isa. 14. Gen. 10. Concupiscentia principiū hominē ad peccatū inclinans. Gen. 33. Prou. 20 Isid. 7. Ethic. Venenū Salamādra peius cæter. Iac. 1. Isa. 63. Thren. 2.

Iob magis, quã in principio: quia. s. principiũ fuit amaritudinis, & tribulationis sed finis retributionis æternæ gloriæ.

V. 1972

Pſ. 109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.*

NOrandum quod cum Chriſtus ſacerdos ęternus ſit uerus Angelus Malach. 2. ideo quilibet ſacerdos, q Chriſti ſacerdotium vult imitari angelicas conditiones debet habere. quæ ſunt xi. quę his uerſibus continentur.

xi. angelica conditiones quæ debent habere ſacerdotes ut Chriſtũ imitentur.

Paſcit, hortatur, ducit, vehit, excitat, arcet. Adiuuat & gaudet, punit, laudat ſine ſumptu. Prima conditio Angeli ſecundum iſtos verſus eſt paſcere, cuius exemplum habetur 3. Reg. 19. vbi Angelus Domini Helię dormienti detulit panem & uinũ, quem cum excitaſſet dixit ei comede. & bibe. grandis enim tibi reſtat uia. Sic & conſonimiter ſacerdotum proprium officium eſt paſcere populum uerbo, & exẽplo, & temporali ſubſidio, quando poſſunt, vnde ſignanter Petro bis dictum eſt paſce agnos meos, & ſemel tantum paſce oues meas: ad innuendum doctrinam debitam ſenibus, & iuuenibus. Senibus enim ſufficere debet ſimplex admonitio, iuuenibus uero cum uerbis uerbera expediunt nam ubi iuuenes bis reficiuntur in die, ſenes vna refectione ſunt contenti. Secunda conditio Angeli ſacerdori cõueniens eſt hortari, cuius exemplum habetur, ubi Angelus Domini apparuit Ioſeph dicens ſurge, & accipe puerum & fuge &c. Ita moraliter & ſacerdotes debẽt conſilium dare ut fideles fugiant & Herodis. i. Diaboli tentamenta. Tertia cõditio eſt ducere, ideſt per bonam, & honeſtam famam, & cõuerſationem, exemplum in Angelo Raphael. Ego inquit Angelus ducam eum, & reducam ad te. Sicut. n. victoria exercitus eſt gloria Ducis, ita ſanctitas populi ſacerdotibus attribuitur, vnde de ſacerdotibus dicit Ambroſ. Bene agente populo vnuſquiſque pro merito ſuo honoratur, ſacerdos enim pro bonis omnium habebit aureolam, ſed pro bonis proprijs coronam. Vnde & Chryſoſtomus ſuper Matth. dicit Sacerdos iu po

3. Re. 19 *Matt. 2.* *Tob. 5.* *Ambro.* *Chryſo. in Matt.*

A pulo eſt ſicut radix in arbore, unde ſi videris arborem cum fructibus ſuis marceſcere, vel non fructificare intelligis, quod vitium eſt in radice, ſic ſi populus indiſciplinatus fuerit, intellige quod ſacerdotium eius non eſt ſanum. Secũdum enim Plinium Salamandra eſt quidam ſerpẽs breuis, & modicus ſed uirtute & merito magnus, nam ſi radicem arboris attigerit totum fructum, ac folia arboris intoxicat. Sic & Diabolus, qui ut Salamãdra viuit in igne, eccleſię radices, ideſt ſacerdotes, ſic intoxicat, quod omnes rami Eccleſię ab eis ueneno peccati inficiuntur,

Sacerdos in populo ſicut radix in arbore.

B ad Ro. 11. Si radix ſancta & rami ſancti & econtrario. Et ideo dicit Iſidorus, qđ ſacerdotes populorũ iniquitate damnãtur, ſi ignorantes non erudiant, aut peccantes non arceant, dicente Domino per prophetam. Fili hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, ſequitur, ſanguinẽ eorum de manu tua requiram. Quarta conditio eſt vehere, ideſt trãſportare, deferunt enim ſancti Angeli animas bonorum in cęlum. Factum eſt, vt moreretur, Lazarus, & portaretur ab Angelis in cœlum, &c. Sic & ſacerdotes angelici p ſancta deſideria pęnitentes, qui ſunt mortui

Ro. 11. *Iſido. de ſummo bono.* *Ezec. 3.* *Luc. 16.*

C peccaro, ſed viui Deo trãſferunt ad cęleſtia. Peccatis mortui iuſtitię uiuamus, Quinta conditio eſt excitare. Vnde Angelus Dñi excitauit Petrum &c Petrus dormiens eſt peccator cęcus peccati conſuetudine, iſte iacet inter duos milites, & cuſtodes ante oſtium cuſtodiunt carcerem, & eſt vinctus catenis duabus. Duos milites ſunt mors, & Dęmon mors inſidiatur corpori, & Diabolus animę, Duę catenę ſunt amor delectationis, & pudor confeſſionis, duo cuſtodes, ne homo per oſtiũ

1. Pet. 2. *Act. 12.*

D cõfeſſionis exeat, de peccato, ſunt cõfidẽtia venię, & uitę prolixę. Huic aſtare debet Angelus Domini, i. Sacerdos, & excitando corrigere, increpare, & non palpare. Sexta conditio eſt arcere. ſ. Dęmonis poteſtatẽ, ſicut Angelus Raphael dęmonem, qui ſuffocauerat viros Sarrę. Sic ſacerdos debet arcere oẽs malas impoſitiones dęmonũ per adiurationes ſacras, ne ſanctis uiris noceant. Septima conditio eſt adiuuare, unde in actis Apoſtolorum legitur, qđ paulo poſt uiſionem ap

Tob. 6. *Act. 1*

paruit Angelus in specie viri Macedonis transiens Macedoniam, dicens, adiuua nos: qui Angelus dicitur præpositus fuisse Macedonibus, & corā populo supplicauit salutem, sic & sacerdos pro salute populi orare tenetur, octaua conditio est gaudere, scilicet de penitētibus, Gaudium est Angelis Dei &c. Sic Sacerdotes de pænitentia peccatorum debent gau-
Luc. 15. dere. Noua cōditio est punire. Venit Angelus Domini & percussit castra Assyriorum &c. Sic & sacerdotes debent punire
3. Reg. 24. excommunicando rebelles. Decima conditio est laudare. Isa. de Angelis dicitur, cū clamant alter ad alterum dicentes sā
Isa. 6. ctus, sanctus, sanctus, &c. & hoc sacerdotibus cōuenit. Esdr. 3 dr̄, q̄ steterunt sacerdotes in ordine suo, vt laudarēt Deum. Vndecima est esse sine sumptu, sicut patet in Angelo Iob 5. q magnæ fuit vtilitatis & parui sumptus: Similiter & sacerdos relicta cupiditate temporalium habēs alimenta, & q̄bus tegat debet cōtentari, ne simoniç vitio videatur maculari.

Ps. 109. 1973 *Dominus a dextris tuis, confregit in die iræ sua Reges.*

CHrysostomus super Matthæum ponens differentiam inter confractionem, & contritionem sic ait. Aliud est cōfringi, & aliud cōminui, siue cōteri, de eo n. q̄ cōfringitur aliq̄d remanet, q̄ autem cōminuitur, quasi in puluerē redigitur. Quod autē cadit ad lapidē nō frangitur, sed m̄ q̄ lapidis est uirtus, sed in quātum fortiter cadit, aut pp pondus suum, aut propter altitudinem casus sic & Christianus, peccans, nō tantum perit, quantum potest perdere Christus uerus lapis, sed quantum ipse perdit seipsum per opera sua, aut propter magnitudinem peccati, aut propter altitudinem dignitatis, infideles autem tantum pereunt, quantum potest eos perdere Christus. Item idem Chrysostom. in homil. ait. Qui peccator est & tamen in illum credit, cadit quidē super lapidem Christum, & confringitur sed omnino non conteretur; reseruatur. n per patientiam Dei ad salutem, super quem uero iste lapis Christus ceciderit, hoc est, cui lapis iste iratus fuerit, & qui Christum penitus negauerit, sic conterit eum, ut ne testa quidem remaneat, in qua hauriatur aquæ pusillum.

Peccator fidelis cōfringitur super lapidem infidelis cōteritur a lapide.

Chryso. in hom.

Confessio & magnificentia opus eius, & iustitia eius manet in sæculum sæculi. *Psal. 110 1978*

NOtandum, quod in scriptura multiplex reperitur medium, in quo cōsistit iustitia, scilicet, Medium puritatis, & innocentiæ. Medium æquitatis, & continentiæ. Medium mititatis & patientiæ. Medium dignitatis, & præsidentiæ. Medium potestatis, & excellentiæ. Et hæc omnia media competunt iustitiæ. Primo ergo est medium puritatis, &c. de quo dicitur in psalm. perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meç. Item ibidem. Non habitabit in medio domus meæ, q facit superbiam &c. Istud medium puritatis tenet iustitia, quæ aliquo uitio uiolari non potest, & in huius signū pingitur ad modū virginis pulcherrimæ, quia iustitia nec prece corrūpitur nec precio, nec amore, nec odio: Quoniam, vt ait Seneca lib. 2. de prouidētia, Iustitia nihil iniustum pati potest, quia non conueniunt contrarias, & hoc est, q̄ de iustitia dicitur in Prouerb. Quod iustitia custodit innocētis uiā, unde nulla alia uirtus inter uitia magis libera manet, quam iustitia, quæ ab aliquo inquinari non potest, ad quod facit, quod dicit Ambr. in Examer. q̄ cum aliis uirtutibus aliqua manent uitia, sed cum iustitia nullum, ubi sic dicit. Vbi prudentia, ibi multoties malitia, ubi fortitudo, ibi iracundia, ubi temperantia, ibi impatiētia plerūque, aut alia uitia, ubi aūt iustitia, ibi est concordia uirtutum ceterarū non enim per se pars est iustitia, sed qua si omniū uirtutum est mater. Et hoc est, quod dr̄ in canone, q̄ iustitia cum scelerato homine consortium habere nō potest. Extr. de verb. signific. si forus. Et ideo, quia aliquo vitio iustitia corrumpi non potest, ipsa manet in sæculum sęculi Iustitia perpetua est, & immortalis. Secundum est medium veritatis & sapientiæ, de quo in Prouer. auris quæ audit ī medio sapientum commorabitur: hoc autē medium competit iustitię, quę sine prudentia

Multiplex medium, in quo cōsistit iustitia.

Ps. 100.

Senec. de prouidentia.

Prouerb. 13. Nulla uirtus magis libera mare a vitijs quam iustitia.

Amb. in Exam.

Sap. 2.

Prou. 5

dentia non poteſt fieri, vt dr̃ 5. Eth. & in huius ſignum pingebatur hñs oculos lumine claros, quia prudentia in claritate oculorũ figuratur, quá q̃s dẽt hĕre exercendo iuſtitiam, quia, ut ait ſaluator, lucerna corporis tui eſt oculus tuus. Et hic eſt, ꝙ Alexander q̃renti a Diogene quid deberet facere, ut ſubditos bene regeret, rñdit, terge oculos tuos, quod verbum ille non bene intelligens, a quodam alio petiit quid hoc dictum eſſet, qui rñdit, ꝙ oculi Principis ſunt eius conſiliarij q̃ ſi prudentia terſi, & puri ſunt, tõſiliũm Regis erit iuſtum, & iuſtitia regnabit, ꝙ ſi non, iuſtitia in Rege non poterit eſſe. Et ad huius confirmationẽ dicit Philoſ. ꝙ melius eſt iudicare cum pluribus oculis. i. conſiliarijs, q̃ cum paucis. Ad denotandum ergo, ꝙ iuſtitia requirit prudentiam, ideo pingebatur hñs oculos claros. Et hoc eſt illud lumen iuſtitiæ, ꝙ malis non lucet. Iuſtitiæ lumen non illuxit nobis: Vnde hoc lumen iuſtitiæ põt dici illud medium in quo Ioannes vidit in medio. 7. candelabrorũ ſimilem filio hoĩs, & oculi eius vt flamma ignis. Tertiũ eſt medium æquitatis &c. de quo Proph. Dominus iuſtus in medio tui non faciet iniquitatem. Iſtud medium recte competit iuſtitiæ, quę extrema abhorrens æqualitatem ſemper intendit, vnde & ęquitas dr̃, quaſi æqualitas, & in ſignum huius fingebatur habens aſpectum non nimis humilem, nec atrocem, quia. ſ. non dẽt eſſe nimis humilis per remiſſionem, nec nimis atrox per crudelitatem, unde ꝙ iuſtitia æquitatis medium inter aſperitatẽ, & remiſſionẽ tenere debeat, oſtendit Sene. li. 4. de virtutibus circa finem d. iuſtitiæ regula tenenda eſt, ut reuerentia diſciplinę eius neq; nimia negligentiæ cõitate deſpecta vileſcat, neq; ſeuerior atrocitate durata gratiam humanæ amabilitatis amittat. Et ideo iuſtitia in medio iſtorum exiſtens, licet in nullo ipſorum debet eſſe, illa tamen ambo dẽt participare, unde ait Chryſoſt. ſuper Matt. ꝙ iuſtitia ſine mĩa, non eſt iuſtitia, ſed crudelitas, & miſericordia ſine iuſtitia, non eſt miſericordia, ſed fatuitas, & Euſtracius ſuper 5. Eth. d. Philoſophi dixerunt iuſtitiam ſtateram in manu teneri æqua lãce, propter ꝙ dr̃ in Exo. ſtatera iuſta ſit, & ęqua ſint pondera. Quartum eſt mediũ tranquillitatis conſciæ, de quo ſupr. pſ. Vota mea reddam dño &c. in atrijs domus dñi in medio tui Hieruſalem. Hieruſalẽ. n. q̃ viſio pacis interpretatur ſignificat tranquillitatem, & pacem conſcientiæ. Hoc medium iuſtitiæ competit, quæ uinculo indiſſolubili cũ pace ligatur. Iuſtitia & pax oſculatę ſunt, & in ſignũ huius pingebatur ſedens in cathedra, actus. n ſedendi tranquillitatem ſignificat. Iuſtitia ſedebit, & erit opus iuſtitiæ pax, & cultu iuſtitiæ ſilentiũ, & ſedebit in pulchritudine pacis &c. Quintũ eſt mediũ dignitatis &c. Rex Iſrael Dñs in medio, hoc aũt recte cõuenit iuſtitiæ, quę hominibus dignitates & ſtatus tribuit, unde in Prou. dicitur. Iuſtitia eleuat gentem ſuam & in ſignum ꝙ ipſa dignitatẽ ſuam & in ſignũ quod ipſa dignitates tribuit pingebatur coronata, & merito quia ipſa eſt Regina omnium uirtutum, ideo omnis virtus 5. Eth. vnde Prouerb. dr̃ ꝙ iuſtitia firmabitur thronus Regis, & vere iuſtitia tenet coronam, quia hæc ſola diuidit inter Tyrannos, & Reges, vt deducit Auguſtin. d. Remota iuſtitia, quid ſunt regna niſi magna latrocinia? &c. Vnde Apoſtolus: repoſita eſt mihi corona iuſtitię. Sextũ eſt medium rectitudinis & eminentiæ. Aedificauit turrim in medio eius. Turris. n. quæ directe in altum aſcendit rectitudinem ſignificat, hoc directe competit iuſtitię, quæ ſua rectitudine obliqua habet rectificare, q a quilibet iuſtitiã habẽs rectũ iudicat iuxta illud pſalm. Iuſtus es Dñe, & rectũ iudiciũ tuũ. Et in ſignũ huius pingebatꝰ cũ ſceptro in manibus, ſceptrũ. n. rectũ eſt, ſignificãs, ꝙ iuſtitia obliqua rectificat tribuens unicuique, quod ſuũ eſt, dicẽte philoſopho, ꝙ iuſtitia eſt virtus, per quam ſingula habẽt, quæ ſua ſunt & ideo dicitur in pſal. Si vere vtiq; iuſtitiam loquimini recte iudicate, &c.

Paratum cor eius ſperare in Domino, confirmatum eſt cor eius, non commouebitur donec deſpiciat inimicos ſuos. V. 1992 Pſ. 111.

NOtandum eſt autem, ad videndum qualiter beati non commouebuntur, ꝙ multiplex eſt commotio, vt diſtinctum

[Left margin notes: Luc. 11. — Ariſt. 2. politic. — Rex melius iudicat cum plurib. quã cũ paucioribus conſiliarijs. — Sap. 5. — Apoc. 1. — Sopho. 1. — Senec. 4. de virt. — Chryſo. in Mat. — Iuſtitia ſine miſericordia]

[Right margin notes: crudelitas eſt, miſericordia ſine iuſtitia fatuitas. — Exo. 19. — Pſ. 115. — Pſal. 84. — Iſa 32. — Soph. 3. — Pro. 13. — Iuſtitia Regina omnium virtutũ. — Prou. 16 — Augu. 4. de Ciui. Dei c. 4. — 2. Tim. 4. Iſa. 5. — Pſ. 118. — Pſal. 57]

ctum fuit psal. 16. & de tribus ipsius primis mēbris actum est, nūc ergo breuiter de reliquis dicam. Vt. n. ibi dictum est, quarta est cōmotio cōturbationis pueriorum, leuiter. n. maligni contra bonos commouētur quod maxime fit malignis linguis intercedentibus. Susurro & bilinguis maledictus, multos enim turbauit pacem habētes, lingua tertia multos cōmouit: sic enim boni hodie facti sunt in commotionem reprobis, vnde Christo dicunt illud psal. Posuisti nos in similitudinem gentibus commotionem capitis in populis: Sumus enim in commotionem capitis maxime infidelibus, unde ibidem ait gloss. posuisti nos in similitudinem gentibus, idest in similitudinem maledictionis, ut de nobis formam maledictionis super alios sumant, dicentes, sic pereas, vt Laurentius, & huiusmodi posuisti nos commotionē capitis ī populis. i. ad insultandū nobis, vt Christo insultauerūt ī passione mouētes capita sua, & si cōtingat ex tali commotione insultationis quādoque, illum cui insultatur, cōmoueri, vel turbari, tunc alij amplius insultant, vnde in psal. Et dum cōmouētur pedes mei super me magna locuti sunt. Sed Beati ab ista cōmotione sunt liberi d. Deo illud ps. Posuit aīam meā ad vitā, & nō dedit in cōmotionem pedes meos. Quinta est commotio eruditionis subditorum, & de ista dictum fuit psal. 97. ibi. commoueatur a facie eius uniuersa terra. Sexta est commotio admirationis deuotorum, & de ista etiam ibi dictum fuit.

Eccl. 28.

Psal. 37

Ps. 65.

V. 1999
Ps. 112. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo, & in terra.*

Deus multipliciter altus

Deus multipliciter dicitur altus scilicet. Cognitione. Prælatione. Miseratione. Habitatione. Operatione. Expectatione. Primo est altus cognitione quia eius cognitio, omnem creatam cognitionem trāscēdit, & superat. Quod ostendit Apostolus dicēs. O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam incōprehensibilia sunt iudicia eius, &c. Quod exponens Aymo ibidem ait. O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, quia scilicet

Rom. 11

E omnia nouit, quantumcunque profunda, sapientiæ inquit, quę est de rebus spiritualibus, & scientiæ, quæ est de rebus mundanis omnium enim diuinarum humanarumque rerum altitudo, & profundum est apud Deum, qui sicut solus super omnia est, altus, sic omnia intuetur, ad cuius notitiam omnis spiritus noster retunditur, propter quod & subdit, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, quasi diceret, sicut altitudo sapientiæ, & scientiæ eius nobis est incomprehensibilis, sic & eius iudicia, unde & altitudinem sapientię eius, & iudiciorū humiliter debemus credere, nō temere velle perscrutari

F pp quod dicitur altiora te ne quæsieris & fortiora te ne perscrutatus fueris, sed quæ præcepit Deus, illa cogita. Secundo est altus prælatione, qa oīa sibi sunt subiecta, vt ipse nullius egeat adiutorio, nec alius ei nocere possit: vnde cuilibet homini de ipso dicitur. Suspice cęlū & cōtemplare ęthera, quod altiora te sint, si peccaueris quid nocebis ei, si iuste egeris q d donabis ei certe nihil. Quod exponens Greg. dicit, in ipsis. n. rebus creatis corporeisq; cognoscimus, quantū a creatoris nostri altitudine distamus, quia per omne quod cernimus, esse humiles admonemur, ut quasi quædam sit lectio mētis nostræ species considerare creaturę. Dicat ergo suspice cælum, & cōtemplare ętheram, quod altiora te sint, quasi diceret, ex ipsis creaturis, quas altiores te esse corporaliter consideras, potes intelligere, quātum ab altitudine diuinę potētię disiūgeris, atque ex hac tua consideratione collige quia nec Deū bene viuendo adiuues, nec rursum malis actionibus graues, &c. Sic. n. ex altitudine creaturarum argumentauit Psalmista, quod in prelatione nullus similis sit Deo, potentiam tuam, & iustitiam tuam vsque in altissima, quę fecisti magnalia Deus quis similis tibi, &c. Tertio est altus miseratione cuius miseratio est super omnia opera eius, quod enim super aliquod est, altius illo cognoscitur esse, vnde Psalm. miserationes eius super omnia opera eius, & de ista altitudine dicitur in Psal. Secundū altitudinē cœli ad terram corroborauit misericordiam suam super timentes se, ubi glossa. Corrobo-

Eccle. 3.

G

Iob 35.
Greg. 26
mor. 7.

Psal. 70

H

Ps. 143.

Ps. 107.

roborauit Deus misericordiã suã super timentes se? sed quõ? Respondet. Secundũ altitudinem cęli ad terrã, quasi dicerer, si cęlũ põt discedere à protectione terræ, & Deus poterit nõ protegere timentes se Attende aptã cõparationem, fm altitudinẽ inquit celi à terra, cœlũ .n. vndiq; circa terrã est, inde ẽt lux pec cantib. peruenit ad oculos, inde aer, inde spiritus, inde pluuia ad terram, inde fructus, sine cœlo deficit terra: sic & alta Dei protectio manet sup timẽtes eũ. Ista est altitudo misericordię Dei, per quã nobis filiũ de cœlo misit. Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quib. visitauit nos oriens ex alto: in altis. n. Deus pmanens, terrenis tñ est præsens. Quarto est altus habitatione, quia, f. & p̃ gloriam se ostendit in cœlo, & hic habitat in montib. per virtutẽ à terrenis eleuatus, vnde & illos, quos altus inhabitat sanctificat psal 45. Sanctificauit taberna culũ suũ Altissimus: & de hac altitudine hic dr̃. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, &c.* Quinto est altus operatione Si. n. operationem eiũs miraris, f. qũo mare subito in altis se eleuat, & statim deponitur, alta operatio Dei videbitur tibi, mirabiles elationes maris, sed mirabilis in altis Dominus, propter quod & sibi dicitur in eodem psalm. Tu solus altissimus super omnem terrã, hoc enim elegit dicere, quò magis nostrã premat superbia, desinit enim terra superbire, i. homo, cui dictũ est, terra es, & in terram ibis, cum cogitat Deum altissimum super omnem terram, idest, cũ scit nullum contra ipsum valere. Quia, s. omnis terra. i. homo, in manu eius consistit, quantumcunque sit altus. In manu eius sunt oẽs fines terræ & altitudines montium ipsius sunt. Sexto est altus expectatione. Etenim si peccatores finaliter punit, alta tamen patientia ipsos expectat, ps. 91. Intereant in sæculum sæculi: tu autem altissimus in æternum Dñe: quasi diceret secũdũ glossam, modo peccatores florẽt, & prosperantur, sed o tu Dñe altissimus es in æternũ, qui eos expectas de super æternitate tua, quãdo transeat tempus impiorum, & veniat tẽpus iustorũ, quia. n. æternus est Deus, ideo alte, & longaniminiter sustinet mala, & videt q d illis seruet. Altitudo tñ eius patiẽtiæ nõ debet nos facere securos, qa & si pęnas differt, tñ finaliter peccata nõ dimittit impunita, propter quod dicitur. Non dixeris peccaui, & quid mihi accidit triste? altissimus enim est patiens redditor &c.

Luc. 1. *Psal. 45* *Psal. 92.* *Psal. 95.* *Psal. 91.* *Eccles. 5*

A B C D

V.2009 Ps. 113.

Qui cõuertit petram in stagna aquarum: & rupem in fontes aquarum.

Quia allata huius versiculi expositio supponit aquam significare gratiam Dei, ideo ad hoc declarandũ, quòd per aquam congruè gratia Dei significatur in scriptura, vnde & Christus ait Samaritanæ, Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternũ, & Io. 7. in nouissimo magno festiuitatis die. Si quis sitit veniat ad me, & bibat: notandum quòd non immerito diuina gratia aqua nominatur, quia ad modũ aquæ naturalis, gratia spiritualiter facit: nam vt docet experientia aqua Terram facit fructificare. Fessos habet recreare. Sordes habet expiare. Bonos habet dilatare. Duros habet irrigare. Visum habet illustrare. Quæ omnia spiritualiter facit Dei Gratia. Primo ergo aqua terram facit fructificare, terra. n. est elementum infimus, & irrigatione aquarum fructum sursum emittit, sic & Dei gratia terram mentis nostræ irrigat, vt fructum meritorum producat. Vniuersa Deus aquis irrigat, quod ad propositum exponit Greg. dicens. Omnipotens Deus terræ pluuiam tribuit, cum arentia corda supernæ prædicationis gratia infundit, & aquis irrigat vniuersa, quia sterilitatem nostræ mentis repletione gratiæ, ad fructificationem reformat, sicut per semetipsum veritas dicit. Qui biberit ex aqua, quã ego dabo ei, non sitiet in æternum: vniuersitatis autem nomine homo significatur, quia in ipso natura, & species, & magna cõmunio vniuersitatis ostenditur. Omne namque, quod est, aut est, & non viuit: aut est, & viuit, sed nequaquam sentit: aut est, viuit, & sentit, sed non intelligit, nec discernit: aut est, viuit, sentit, & intelligit, sunt namque lapides, nec tamen

Ioan. 4. *Ioan. 7.* *Gratia cõparatur aquæ.* *Effectus aquæ ex positi de gratia.* *Iob. 5.* *Greg. 6. moral. 8* *Ioan. 4.* *Homo di citur om nis crea tura, q a cum om nibus.*

men viuunt: sunt arbusta, viuunt quidē, sed non sentiunt: sunt & bruta animalia, viuunt quidē & sentiunt, sed non intelligunt: sunt & angeli, viuunt quidē sētiūt, sed intelligūt: hō itaq; qui hēt cōmune esse cum lapidib. viuere cū arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cū Angelis, rectè vniuersitatis nomine exprimitur, in quo iuxta aliquid ipsa vniuersitas tenet vn̄ & discipulis veritas di-

Mar. 16. cit, euntes in vniuersū mundū prædicate euāgeliū omni creaturæ. Omnē creaturā hominē solū voluit intelligi, cui cōmune aliqd cū oibus creauit. Vniuersa ergo Deus aquis irrigat, qa Spiritussācti gratia, cū sibi diuites subijcit, pauperes non repellit, cū fortes humiliat, venire ad se debiles non recusat, cū ignobiles colligit, simulque nobiles cōprehendit, eum sapientes suscipit, imperitorum stultitiam nō cōtemnit. Vniuersa ergo Deus aqs irrigat, qa gratia Spiritussancti ex omni genere hominū ad suam cognitionem vocat, alius nāque elatione erigitur, alius pondere timoris inclinat, alius libidine æstuat, alius auaritia anhelat, alius remissione se deijcit, alius ira feruescit, sed per docti ina sferi eloquij, dū superbo humilitas tribuitur, timido confidentia præbet, luxuriosus castitatis studio ab immunditia tergit, auarus per continētiā ab ambitionis suæ æstu temperatur, remissus celi rectitudine erigitur, iracundus a præcipitationis suæ excitatione refrenat, tunc vniuersa Deus aquis irrigat: quia vi sui sermonis & gratiæ, in singulis illud iuxta diuersitatē morū format, per qđ virtutis sibi necessariū gramē ferat. Et sic quilibet iustus potest dici illud lignum plantatum iuxta aquas de quo

Vniuersa Deus aquis dicitur irrigare quia gratia Spiritus sancti ex omni genere hominū ad suam cognitionē, vocat, & per scripturas.

Psal. 1. dicitur. Beneđictus vir qui confidit in

Hier. 17 Domino, & erit quasi lignum, quod trāsplantatur super aquas, quod ad humorem suum mittit radices, & folium eius erit viride & non desinet facere fructū. Secundo aqua gratiæ fessos habet recreare, & satiare sitibundos, propterea dicitur in psalm. Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima

Psal. 4. mea, &c. Sic enim gratia mentes lassas, & fluidas recreat, dum illas per virtu-

B tē in bono cōfirmat iuxta illud ps. vox Dn̄i super aquas multas, vox Dn̄i in virtute, & hoc satis patet in figura Ezechię li ostēsa, qn̄ fuit per aquā varie ductus, primo vsque ad talos, secundo vsque ad genua, tertio vsq; ad renes &c. Quod ad propositū exponēs Gualpidus ait. Ecce ait Ezechiel aquæ egrediebant à latere dextro templi, quid.n. per aquā hic intelligit, nisi gratię diuinæ dulcedo? Quę à latere dextero emittitur, qa ad filios dexteræ deriuatur: quæ vsque ad talos aliqn̄ peruenit, dū nos Spiritussanctus

F instruit, ut gressus rectos faciamus pedibus nostris: procedit hæc aqua gratiæ vsq; ad genua, cum ad tolerantiā tribulationis, & viriliter standū pro iustitia, debilia genua fortificando confirmat: pertingit vsq; ad renes, dū carnalis fomitē voluptatis, vel ex magna iā parte relegat, vel et prorsus extinguit: Nimirū ista gratia aquæ vnicuique crescit, secundū qp in ea spiritus voluerit, q illā emittit. Prima huius aquæ emissio est per fidē sacramentorū, secunda per obseruantiā mandatorum, tertia p tole

G rantiā tormentorū, quarta per mortificationē carnaliū voluptatū. Quia enim mortua est sine operibus fides, tunc primū prima eius mensura cōpletur, cum ad talos aqua peruenit: & qa sine virtute patientiæ infirma est oīs operatio nostra, vnde & qui genuflexit, vt aquā hauriret sub Gedeone, ad numerum trecentorum, & sacramentum thau non peruenit: ideo tunc plenū erit, & solidum opus nostrum, cum ad genua aqua gratię peruenerit. Quia vero, ut perficiatur in nobis, & circa voluptatum illece

H bras, eadem est nobis exercenda fortitudo, necesse est, ut ad renes nostros hæc gratiæ perueniat aqua: postremo quia super effluentem mensuram lętitiæ spiritualis sola obtinet mortificatio perfecta voluptatis carnalis: post quartum tandem millenarium in immentū aqua cōsurgit. In quibus etiā quatuor millenarijs virtutū totidem species intelligere licet, primus ad prudentiā fidei, secundus ad iustitiam actionis, tertius ad magnanimitatis cōstantiā, quartus ad temperantiam partium castitatis.

Psal. 28

Visio Ezechiel: de aqua q ascēdebat vsque ad talos, genua, & renes, exponitur de gratia Dei.

tis. Et quia solus est Deus, qui in istis omnibus singulorũ nouit vires, & omniũ mensuras comprahendit: Ideo rectè de eo Propheta ait, mensus est mille cubitos, & perduxit me per aquam vsq; ad talos. Iterum mensus, & perduxit me per aquam vsq; ad genua. Rursus mẽsus est mille, & perduxit me per aquã vsque ad renes. Iterũ mẽsus est alios mille, & torrentẽ non potui pertransire, quia inundauerũt aquæ torrentis, nimirũ ipse torrens inundantis gloriæ voluptatis, hęc ille. Ex quibus apparet propositũ, s. ꝙ aqua gratię lessos recreat, & debiles fortificat. Vñ dicit scriptura in similitudinẽ lapidis indurantur aquæ, quia, s. stabiles faciunt nos, & solidos. Tertio aqua gratiæ sordes habet expiare, qđ figuraliter ostenditur vbi dr̃. Si continuerit aquas oĩa siccabuntur, si emiserit eas subuertent terrã, intellige peccatores, qui emissione aquæ gratiæ subuertuntur, q a de peccatoribus efficiuntur iusti, qđ. n. subuertitur, qđ prius habebat superius consequenter habet inferius, & è conuerso. Ideo cũ terrenus, & peccator in se inferius habeat aĩam, & corpus superius, quia corpus præponit aĩæ, cum ꝑ aquã gratię subuertitur, anima, quæ prius peccatis obligata erat inferius, à peccatis purgata efficiť superius, & hæc satis innuit Greg. in expositione dictorũ verborum dicens. Si continuerit aquas, &c. Quid. n. terra nisi peccator accipitur? Cui per sententiã dictũ est, terra es, & in terram ibis, manet nãque terra immobilis, cum præceptis diuinis peccator obedire contemnit, cum ceruicẽ superbiæ erigit, atq; à veritatis lumine oculos mẽtis claudit. Sed quia scriptum est, pedes eius steterunt, & mota est terra, quia cũ veritas in corde figitur, mentis immobilitas agitatur. Si Spiritussancti gratia superno munere infundiť, statim terra subuertitur, q a peccatricis mẽtis duritia ab immutabilitatis suæ obstinatione ꝑmutatur, ut tantũ postmodũ se præceptis Dei flendo subijciat, quantũ superbiendo prius contra Deũ ceruicẽ cordis erigebat. Vidẽs nãq; ꝙ terra cordis nr̃i, aqua diuini muneris infusa, postea libẽter iniurias tolerat, quæ prius crudeli-

Ezec. 47. *Iob 38.* *Iob 12.* *Aqua gratia peccatores subuertit.* *Greg. 11. mor. c. 5.*

A ter irrogabat: post etiã sua tribuit, quæ prius aliena rapiebat, post carnẽ abstinẽdo cruciat, quę prius satietate carnis ꝑ mortifera turpitudinis oblectamẽta defluebat, post et persecutores diligit, quę prius diligere et se amantes nolebat. Cũ ergo mens humana aqua gratiæ infusa contra hoc ꝙ consueuerat agere cœperit, terra subuersa est, q a & deorsum missa est, q̃ prius eminebat, & sursum leuata est facies, quæ prius in profundũ premebatur. Ex quibus apparet, ꝙ infusione aquæ gratię delentur vitiorũ vestigia, quæ prius in mẽte, & opere erant. Vnde
B aqua gratię sic perfuso dicit psal. Semitę tuæ in aquis multis, ideo uestigia tua nõ cognoscẽtur. Quarto aqua gratiæ bonos hẽt dilatare, aqua. n. semper dilatatur, nisi ponatur obstaculum, & ad humiliores partes declinat, sic & aqua gratię ꝑ charitatẽ dilatatur ad omnes, & in se mãnet vnita, qđ satis figurať vbi in Genes. dr̃. Congregẽtur aquę oẽs, quę sub cęlo sũt in locum vnũ. Quod ad propositũ exponit Vgo de Sancto Victore dicens, hoc
C mire uidetur, ꝙ aquę omnes, quę sub cœlo sunt, in unũ locũ congregentur, & illę aquę, quę supra cœlos sunt nõ congregentur, sed relinquantur diffusę, atq; expansę. Quid putas hoc sibi uelle? Nisi ꝙ charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritũsanctũ, quid est. n. & istę sunt aquę cęlestes, quia adhuc ait Apostolus. Excellentiorẽ viam vobis demonstro, si linguis hominũ loquar, & Angelorũ &c. Iam uidemus, quare istę aquę non debuerunt colligi, quoniã aqua charitatis amplianda est semper, & quanto
D latius panditur, tanto celsius sublimatur, aquę autẽ, quę sub cœlo sunt, cõgregandę sunt, quoniam affectus animę inferior nisi certa lege constrigatur, non põt apparere arida, nulla gramina producere potest, sicut Apostolus ait. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo &c. Vnde de dilatatione aquę spiritualis dr̃ in Genesi. Multiplicatę sunt aquę, & eleuauerunt arcam in sublime, idest animam. Quinto aqua gratię duros, & obstinatos mollificat, imo multotiens quos magis obstinatos reperit humiliores reddit. Quod satis figuraliter oste-

Psal. 76. *Gen. 1.* *Cur imperauerit Deus aquas, quæ sub cœlo erant congregari in unũ & non sic quæ sup cœlos.* *1. Cor. 13* *1. Cor. 9.* *Gen. 7.*

ostenditur Iob 37. vbi dr flante Deo cō E
crescit gelu, & rursum latissime fundun
tur aquę. quod ad propositum exponit
Greg. 27 mor. 21. Greg. d. Quia quo fideliū cordibus Spiritus sanctus aspirauit, quo maiora virtutū miracula contulit, eo infidelium mētibus grauioris inuidiæ torpor excruciat, atque inde cōtra Deum plebs infidelis obdurauit, unde humilis populus ante actum duritię, qua se obstruxerat, emolliuit. Deo. n. flante in gelu versi fuerāt qui visis miraculis inuidentes dice-
Ioan. 12. bāt. Ecce mūdus totus post eū uadit, cō cernebāt signa, videbāt miracula, totūque iā mundū sequuturū fidei prædicamenta præuidebant, & tū quo Spiritus sanctus mundū repleuerat, eo illorū mētes arctius inuidiæ malitia ligabat. Aqua ergo in gelu uersa fuerat, dum eunte post eū mundo. Iudæa inuida pigra remanebat. Sed quia supernæ potestati suppetit ēt tātæ crudelitatis soluere duritiam, atque ad amādum se corda fidelium liquare, post hoc gelu bene mox subditur. Et rursum latissime fundūtur aquę, post gelu quippe Dominus latissimas aquas fudit, quia postquā Iudæorū vsque ad mortē mentem pertulit, eorū corda protinus ab infidelitatis duritia amoris sui inspiratione liquefecit. Vnde bene p quendā sapientē dicit. Sicut glacies in fereno sic resoluent peccata tua. Aquę de gelu currūt, qa plerumque ex duris psecutoribus magni prædicatores fiūt, sic. n. ait ps. emittit verbū suū, & liquefaciet ea, flabit spiritus eius
Psal. 147 & fluēt aquæ. Sexto aqua gratiæ visum habet illustrare, qa sicut aqua materialis corporis oculos clarificat sic & aqua gratię oculos cordis. Huius figura habet H in cæco nato, qui pcepto Christi abijt
Ioan. 9. ad aquas Siloe, & lauit oculos & vidit.

Sed nos, qui uiuimus benedicimus Domino ex hoc nunc, & vsque in sæculum sæculi.

Versic. 1028. psal. 131 DE uita gloriæ ait hic psal. in persona beatorum. *Nos, qui uiuimus, benedicimus Domino*, hæc. n. uita cū magno desiderio est expectanda exemplo Tobiæ dicentis, filii sanctorū sumus, & vitam illam expectamus, quam Deus daturus est iis, qui fidem suā nunquā mutant
Tob. 2. ab eo. Hæc autē vita beata in tribus maxime consistit, s. in clara diuinitatis visione, in cara charitatis unione, & in firma bonitatis tentione. Primum patet ex Ioanne. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te solum uerum Deū, & quē misisti Iesum Christū sicut enim oculus intellectus nude Deū uidebit, dicente Apostolo uidemus nunc p speculum in ęnigmate, tunc autem facie ad faciē, sic oculus corporis, qui spiritum uidere non potest quietabitur in clara uisione, humanitatis Christi uerbo unitæ hypostatice. Et ideo notanter dixit Christus, hæc est uita æterna, ut cognoscāt te solum uerum Deum, & hoc quo ad animam, & quem misisti Iesum Christum, & hoc quo ad corpus. Secundum patet. Cum. n. nihil aliquid fortius vniat ad inuicē quam faciat amor, dicente Vgone de Sācto Victore, φ amor trāsformat amantem in amatū, ibi autē erit perfectus amor, quia secundum Aug. pręceptum, quo iubemur Deum ex toto corde diligere, & proximum sicut nos ipsos G quamuis in uita ista ex toto impleri non possit, propter rebellionem carnis ad spiritum, tamen in patria perfectissime implebitur, quia ibi perficietur charitas, & sic ibi erit pfectę charitatis unio. Et hinc est, φ ista uita beata dilectione acquiritur, unde unus accedens ad Iesum ait illi. Magister bone, quid faciam, ut habeā vitā æternā? ait illi Iesus, diliges &c. Tertium patet, quia illa beata uita sine securitate esse non potest, quia nisi beatus esset certus de æternitate suæ beatitudinis, merito semper casum ab illa timeret, talis autem timor esset pœna, nulla autem pœna in beatis cadere potest, propter quod ait Augu. quod certitudo æternitatis uitæ beatæ est maxima pars beatitudinis, erit ergo ibi certa sęcuritas, quia filius Dei, qui mentiri non potest, nobis promisit, quod ibi æternaliter in ipso etiam patre manebimus. Et uos in filio, & patre manebitis, & hæc est repromissio, quam pollicitus est nobis, uitam ęternam.

Vita beatam in trib. maxime cō sistere. Ioan. 17. 1. Cor. 13 F
Aug. lib. de pfect. Iustit.
Mat. 19
Aug. 22. de ciuit. Dei.
Ioan. 2.

Quo-

Versic. 2047. Psal. 116 *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in aeternum.*

Multiplex confirmatio qua De' diuersos confirmat. Sciendum, quod multiplex est confirmatio, s. confirmatio pastoralis eminentiæ, salutaris pœnitētię, baptismalis innocentiæ, spūalis sanctimonię, propheticalis eloquentiæ, supernaturalis iracūdię, quarū primæ quinq; sup bonos confirmātur, sed vltima super reprobos. Primo ergo est confirmatio pastoralis eminentiæ, ad pastoré. n. spectat confirmare subditos, quia pastori imputatur casus gregis. Et hinc est, quod prelato ecclesiæ sardis dr̄ in Apoc. *Apoc. 3.* Esto vigilans, & confirma cætera, q̄ moritura erant, s. nisi vigilaueris. Et q̄tum ad hoc notandum, quod ad Prælatū spectat in multis confirmare subditos non solū doctrina, sed fortius exēplis, & operibus, quia illos dēt confirmare ad veritatis sapientiam, ad firmitatis perseuerantiam, ad sanctitatis innocentiam, ad credulitatis cōplacentiam. *Prælati in quib. tenētur cōfirmare subditos.* Primum patet. In cuius figurā dictū est Petro totius Ecclesiæ Prælato. *Luc. 22.* Tu aliqn̄ conuersus cōfirma fratres tuos, sic & Apost. d. desidero videre vos, *Rom. 1.* vt aliquid vobis gratię spiritualis impartiar ad confirmandū vos. Secundum patet, ne. s. subditi a bono proposito vacillent tentationibus, vel deficiant, exemplo Iob, de quo dr̄. Docuisti plurimos, & manus lassas roborasti, & vacillantes confirmauerunt sermones tui. *Iob 4.* Quod exponens Greg. d. *Greg. 5. mor. ca. 10.* Pensemus cuius celsitudinis vir iste fuerit, qui indoctos docens, lassos roborans, vacillantesq; cōfirmans, inter curas domus, inter multiplicium rerum custodiā, inter aspectus pignorum, inter studia tot laborum erudiendis se cęteris impendit, & illa quidē occupatus exercuit, sed tn̄ liber magisterio doctrinę militauit, tpalia regendo disposuit, æterna prędicando nunciauit, vitę rectitudinem, & agendo videntib. ondit, & vt eos confirmaret, loquendo cunctis audientibus ingessit. Et ideo d. Apostol. Tito Episcopo, *Tit. 3.* Volo te confirmare alios, s. doctrina, & exemplis. Tertium patet, cum Prelatus sit veluti signum ad sagittam, ad quod omnes subditi aspiciūt, aliorum debet esse exemplum, vt suis virtutibus in virtute cæteros confirmet, vt de quolibet Prelato dicatur illud Isa. *Isai. 9.* Super solium Dauid sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio, & iustitia, & ideo ait Aposto. Exhortetur corda vestra, & confirmet in omni opere & sermone bono. Quartum patet, vbi in actis dr̄. *1. Thes. 2.* Paul. & Barnabas circuibant, confirmantes animas discipulorum, vt permanerēt in fide. *Act. 14.* Secundo principaliter est confirmatio salutaris pœnitentiæ, exempla. n. pœnitentium, & consequentium veniam alios confirmant ad pœnitentiam, & ad istum sensum ait dn̄s Petro, Et tu aliqn̄ conuersus confirma fratres tuos. Quod exponens Beda ait. Ait dominus Petro *Luc. 22.* confirma fratres, quasi diceret, sicut ego tuam fidem, ne deficeret, orando protexi, ita & tu infirmiores fratres, ne de venia desperent, ex tua pœnitentia confirmare memento, & de ista confirmatione d. Eccl. *Eccl. 17.* Pœnitentibus dedit Deus viā iustitiæ, s. exemplis aliorum, & confirmauit deficientes sustinere, s. priorum exēplis, in cuius figuram dicitur in ps. *psal. 88.* Tu confirmasti in virtute tua mare, quid. n. mare, nisi amaros pœnitentes significat? Tertio principaliter est confirmatio baptismalis innocentiæ, qua. s. gratia in baptismo collata confirmatur, & roboratur, s. per sacramentum confirmationis, & istā confirmationem figuraliter postulabat psal. *Psal. 50.* Cor mundum crea in me Deus, sed & spiritu principali confirma me. Cor. n. mundum causatur in baptismo, sed spū principali confirmatur, quando per sacramētum confirmationis roboratur. Vbi aduertendum, quod in prædictis verbis psalm. describit tres personas Trinitatis sub triplici nomine spiritus, quia spūs est Deus. *Io. 4.* ponit. n. spiritum rectum, d. cor mūdum crea in me Deus, & spiritum rectū &c. & per istum spiritum intelligit filium Dei, *Mysterium Trinitatis ostēditur in psal. 50.* consequenter ponit Spiritumsanctum, d. Spiritumsanctum tuum ne auferas a me, per quem intelligit tertiam personā in diuinis, quæ est Spiritussanctus, consequēter ponit spiritum principalem, d. spiritu principali confirma me, per quē intelligit primam personā in diuinis, s. Patrem. De ista ergo confirmatione. s. sacramento d. Apostol. Abundare faciat charitatem *1. Thes. 3.*

ritatem uestram, ad confirmanda corda
psal.87. uestra,& psal.Confirma hoc Deus,quod
operatus es ĩ nobis,f.in baptismo. Quar
to principaliter est confirmatio spiritua
lis sanctimoniç,quãuis.n.in baptismo & pœnitentia infundãtur habitus uirtutũ,
isti tamen habitus postea per exercitiũ,
& actuũ uirtuosorum multiplicationem
roborantur,& confirmantur,& ad istum
intellectũ dicitur in psal. Confirmat aũt
psal.36. iustos Deus.Vbi notandum,qđ Deus per
multa in nobis sanctitatem cõfirmat, de
quibus dictũ fuit psal.67. Et ista talis uir
tutum confirmatio fit per brachium Dei
psal.88. quod est Christus.Manus enim mea auxi
liabitur ei,& brachium meum confirma
bit eum,& alibi.Me autem propter inno
centiã assumpsisti,& cõfirmasti me in con
psal.40. spectu tuo in æternum. Quinto princi-
paliter est confirmatio prophetalis elo
quẽtiæ,quia scilicet,quod prophetç prç
dixerunt,Deus adimplendo in eis uerita
Mar.ul. tem,confirmat,vel quia eorum uerba mi
raculis confirmat Deus,ut in Marco. Illi
aũt profecti prædicauerunt ubique dño
cooperante,& sermonem confirmãte se-
quentibus signis.Quod dicit quia sermo
per opera confirmatur.Inter cætera autẽ
per Prophetas promissa, hoc fuit, quod
uerbum Dei ex Iudæis assumeret carnẽ,
& hoc opere fuit confirmatum, quando
verbum caro factum habitauit in nobis,
Rom.15 vnde ait per Apost.Dico Iesum ministrũ
fuisse circuncisionis propter ueritatem
Dei, ad confirmandas promissiones pa-
trum,& sic nobis confirmata est Dei mi-
sericordia quia misterium incarnationis
Christi promissum,opere est adimpletũ.
Et ad istum intellectum nunc ait psalm.
Quoniam confirmata est super nos miseri- H
cordia eius, quia Christum, quem Deus
misericorditer promisit, ueraciter dedit
propter quod. *Veritas Domini manet in*
æternum. Sexto autem principaliter est,
confirmatio super naturalis iracundiæ,
sicut enim beati confirmati sunt in glo-
ria,sic & damnati confirmati in miseria,
de quibus dicitur in Apocal. capit.deci-
moquinto, quod in illis confirmata est
ira Dei.

B *Dicat nũc Israel,quoniam bonus, quoniam*
in sæculum misericordia eius. V. 2409
psal.117

NOtandum quod quãuis solus Deus
sit essentialiter bonus, iusti tamen
homines,nõ per se, sed ꝑ participationẽ
diuinæ bonitatis,boni dicuntur,& mul-
tipliciter. Quia quis dicitur bonus,rõne
puritatis & munditiæ,ratione ueritatis,
& scientiæ,ratione honestatis,& decẽtiç,
ratione pietatis,& clemẽtiæ,ratione fide
litatis,& credentiæ, ratione humanita- *Bonus qs*
tis,& patientiæ.Primum patet,quoniam *dicitur*
F sicut malitia reddit hominem malum sic *uirtute*
& puritas bonum,vnde de Tobia,& eius *multipl.*
genere dicitur quod ipse,& omnis gene-
ratio eius in uita bona, & in sancta con-
uersatione permãsit,ita ut accepti essent
tam Deo, quam habitantibus in terra.Et *Tob.14.*
ista bonitas an sit in homine perfecta,uel
simulata,laude exhibita probatur, ut o-
stendit Greg.Cum humana lingua de bo *Greg.22*
no laudamur,occulta pulsatione requiri *mor.8.*
mũr,quid de nobis ipsis sentiamur,sup-
ba mens,etiã cum de se falsa bona dicun
tur,exultat,quia nõ apud Deum, quali- *Laus ex-*
G ter viuat,sed apud homines,qualiter ni- *hibita*
notescat,excogitat,iudicium enim de se *ꝓbat an*
omipotentis Dei despiciens, & solum ho *quis sit*
minum quærens,inter auditas laudes ex *uere bo-*
tollitur,& quæ solum hoc quæ fierat, de *nus uel*
prauio operis delectat.At cõtra bonorũ *ficte.*
cor,bona quæ de se audit,aut minime re
cognoscit,& quia falsa dicuntur metuit,
an certe & si illa adesse ueraciter scit, eo
ipso formidat,ne ab æterna Dei retribu
tione sint perdita, quo hæc considerat
hominibus diuulgata, pauetque uehe-
menter:ne spes futuri muneris in merce
dẽ permutetur,transitorii fauoris. Qua
ex re agitur,ut bonorum animus magno
laudum suarum igne crucietur, & sub-
dit.Nam qualis sit unusquisque,scilicet
an bonus,uel malus, in eo,quod lauda- *Ibid.c.9*
tur,ostenditur.Vnde de quolibet uiri pu
ritate bono dicitur Act.11. Quod erat *Act.11.*
vir bonus plenus Spiritusancto. Secun-
dum patet, quoniam sicut uera sapien-
tia inter maxima bona computatur, ut
habetur Sapien.7.Sic ex consequenti bo
nitate sapientiæ quis merito dicitur bo-
nus. Vnde de Doctoribus ait Apostolus
Petrus,

1.Pet 4. Petrus. Sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei: sequitur, si quis loquitur quasi sermone Dei, & sũmo Doctori

Ps.118. Christo ratione sapiẽtiæ dicitur. Bonus es tu, & in bonitate tua doce me. Et hinc est, quod si vera sapientia cupimus informari, bonorũ vitã, quasi in libro sapientiæ

Gre.24. mor.c.5. legendo, considerare debemus, vt ostẽdit Greg. dicens. Qui enim plenissime vult intelligere qualis est, debet conspicere eos, qualis non est, vt ex bonorum hominum forma metiatur, quanto ipso deserto bono deformis est. Ex bonis quippe, quibus plenissime bona adsunt, perpendit recte, quæ bona sibi minus sunt, atque illorum pulchritudine conspicit fœditatem suam, lucem namque conspicere debet, qui vult de tenebris iudicare, peccator namque incognita vita bonorum se metipsum nullatenus peccatorem comprehendit. Bonorum ergo debemus uitã conspicere, vt subtiliter deprehendamus nostram, bonorum enim, species, quasi

Vita bonorũ est viua lectio. quædam forma imitanda nobis proponitur. Viua.n. lectio est vita bonorũ. Quid enim põt bonus diuina sapientia doctus nisi bona proferre? vnde in Luc. Bonus

Luc.6. homo de bono thesauro profert bonũ. Tertium patet, quoniam si prouidere debemus bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus, consequens est vt bonus vir etiam bonitate vitæ exterioris bonos debeat apparere, vt suæ bonitatis alios relinquat hæredes, vt dicitur in

Pro.13. Prouer. Bonus relinquet hæredes filios, & nepotes, latens enim virtus posteris non relinquit exemplum. Ideo bonis di-

Matt.5. cit Saluator. Sic luceat lux vestra, vt videant opera uestra bona, quasi dicat secundum Hilarium, Illuminate docentes ut non tantum vestra audiant verba, sed vt & opera uideãt bona, per illos enim, qui bona faciũt & docent magnificatur Deus, quoniã disciplina Domini ex moribus familiæ demonstratur, unde dicit

1.Th.5. Eccl.11. Apostolus. Quod bonum est tenere, ab omni specie mala abstinete vos, & Ecclesiasticus. Curam habe de bono nomine. Quartum patet, quoniam si bonũ sui ipsius est, communicatiuum, secũdm Dionysium, sequitur, quod pietas, quę in communicatione sui ipsius, & suorum consistit,

A reddit hominem bonum, ratione cuius virtutis Christus se bonũ dicit. Ego sum Io.10.
pastor bonus, & rationem adiungit, dicens, bonus pastor animam suã dat pro ouibus suis Et ideo, vt bonitatis eius formam imitemur, necesse est primum bona nostra exteriora clementer indigẽtibus impendere, demum si necesse fuerit pro ipsis & mortem subire, vt deducit Greg. in homilia. Et taliter boni sunt recti corde, de quibus dicit psalm. Benefac Domine bonis, & rectis corde Quintum patet Ps.124.
quoniam fidelitas hominem Deo, & ho-

B minibus gratum reddit, & bonum: vnde seruo fideli dicitur. Euge serue bone, & Mat.25
fidelis. Sextum patet, quoniam sicut sine timore Domini nullus potest iustificari, nec dici bonus, sic nec sine humilitate, quæ diuinum includit timorem. Bonum mihi Domine, quoniam humiliasti me &c. Ex quibus omnibus potest concludi, Psa.118.
quod Deus est summe bonus, quia omnes dictæ virtutes, quæ hominem reddunt bonum, essentialiter sunt in Deo, vel Deus sunt. Ideo. *Dicat nunc Israel quoniam bonus &c.*

C *Dicat nunc domus Aaron, quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.* V 2050 Ps.117.

VT Clerici, & Prælati subditis misericordiam Dei ostendãt, quatuor cõditiones debẽt habere, q. s. debẽt esse luminosi p rectã informationẽ, operosi p sanctã occupationem, gratiosi p piam conuersationem, animosi per iustã cor-

D rectionem. Propter primum dicitur illis Diligite lumen sapientiæ, qui præestis Sap.6.
populis: hi enim sunt stellæ, de quibus dicitur. Posuit stellas in firmamento cæ- Gen.1.
li, ut lucerent super terram, ac præessent diei, ac nocti, idest clericis, atque laicis. Greg.22
Vnde Greg. ait. Cum is, qui subest, seruit mo.c.22
ad obsequiũ, restat procul dubio, vt is, qui præest, seruiat ad verbum &c. Sed timendum est, quod de illis posit dici illud Ioelis. Sol & Luna obtenebrata sunt & stellę retraxerũt lumen suum. Sol, & Luna sunt Ioel 2.
maiores Prælati, sed stellæ minores. Secundo debent esse operosi, s. prædicando, sacramenta administrando, debiles visitando, & recreãdo &c. vnde Aposto- Rom.12.

lus. Qui præest in sollicitudine &c. Tertio dẽnt esse gratiosi: vñ Aug. in regula, *Aug. in regula.* cõsolet pusillanimes, suscipiat ĩfirmos, patiens sit ad oẽs. Ideo. n. Christus nõ cõstituit Ioannẽ Principẽ Ecclesię, sed Petrũ, vt q magis infirmus fuerat, & peccator cõpassione motus, viscera cõpassionis extenderet magis: iõ dr̃, ꝙ Heleazar præerat oĩbus, q̃ habebat Abrahã. *Gen. 24* Heleazar. n. interpretatur Dei mei sanctificatio, & significat Prælatũ, per cuius diligentiã sanctificari dẽnt subditi. Vnde & Bernardus ait, sup Cãt. Discite, ò Prælati, patres esse subditorum, nõ Dominos &c. *Bernardus super Cant.* Quarto dẽnt esse animosi. Præsit piscib. maris & volatilib. cęli. *Gen. 1.* Pisces maris sunt rebelles, & otiosi, volatilia cęli sũt ambitiosi, bestiæ terræ sunt auari, & pecuniosi, reptilia sũt lubrici, & libidinosi, quos oẽs Prelatus dẽt corrigere, & ad regularẽ ducere viã: vñ d. Apostolus. Argue, obsecra, increpa. *2. Tim. 4.* Sed in hoc Prælati aliqui videntur similes miluis, qui non antiquas gallinas, sed solum pullos paruos inuadunt: similes etiam magistro Leonum, qui non leonem, sed catulum verberat: sic aliqui moderni Prælati non diuites, non nobiles, & potentes, sed solum pauperes, & impotentes inuadunt, & paruos. Et nota, ꝙ sicut Aaron, i. bonus Prælatus habet prædictas quatuor conditiones, sic etiam malus Prælatus per oppositum est tenebrosus per ignorantiã, ociosus per ignauiam, seditiosus per discordiam, ambitiosus per superbiam. *Cõditiones mali Prælati.* De tribus primis d. Bernardus ad Eugenium. *Bernar. de Cõsid. ad Aug.* Audi, inquit, Canticum meum minus suaue, sed salutare, monstruosa est res gradus summus, & aius infimus, sedes prima, & vita vltima, lingua magniloqua, & manus ociosa, sermo multus, & fructus nullus, vultus grauis, & actus leuis, caput canũ, & cor vacuũ, facies rugosa, & lingua brigosa, ingẽs auctoritas & magna ĩstabilitas. Tales nõ sunt imitãdi verbo, q̃a male docent, nec facto, quia male viuunt.

Bonum est confidere in Domino: quàm confidere in homine. V. 1055 Ps. 117.

Multa sunt, in quibus cõfidunt homines, & decepti reperiuntur, si

E non in Deo principalius cõfidant: nam cõfidunt hoĩes in multis, s. in terrenorũ abundantia, vt auari: in personali sãctimonia, vt superbi, in exteriori apparẽtia, vt Hypochritæ, in mundiali eminẽtia, vt Dñi, in sæculari sapiẽtia, vt docti res: in spirituali innocentia, vt deuoti. Prima est confidentia terrenalis abundantiæ tẽpore necessitatis maioris, de quib. dr̃ à Propheta. *Bar. 3.* Vbi sũt Principes, q dominant super bestias, q̃ sunt in terra, q argentũ thesaurizant, & aurum in quo confidunt hoies, & nõ est finis pos- F sessionis eorũ, & tñ exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, &c. Vñ talium confidentia, q̃ sit vana ostendit Gregorius super illo verbo Iob. *Greg. 22 mor. c. 2. Iob. 31.* Si putaui aurũ fiduciã meam, d. Sanctus vir nec aurũ robur, nec fiduciã credidit, q a spem suã in solius gratia cõditoris figẽs, nec de quãtitate auri, nec de specie peccauit. De creatore quippe desperasse fuerat, spẽ in creatura posuisse. *Quòd nõ debet hõ cõfidere in rebus temporalibus.* In reb. aũt dubijs spẽ suã posuerat diues ille, q dicebat anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce co- G mede, bibe, epulare. sed hũc superna vox increpat dicens, stulte hac nocte animã tuã rapiẽt à te, q̃ aũt parasti cuius erũt? *Luc. 12.* Eadem enim nocte sublatus est q in rerum abundantia multa tempora sibi erat præstolatus, vt. s. cui in longum subsidia colligenda prospiceret, ne quẽ ĩ diem, vel vnum minimè videret: quia enim in aquis difluentibus fundamentum ponere est, in rebus labentibus confidentiam spei velle solidare; stante enim in perpetuum Deo, trãseunt omnia: quid ergo, nisi à stante fugere est, trãseuntibus re- H bus inhærere? Qui namque vnquam decurrentium fluminum tumidis verticibus raptus, manere ipsi fixus potuit, deorsum vnde defluente? Quisquis ergo defluere deuitat, necesse est, vt quod defluit fugiat, ne per hoc, quod amat, in hoc cogatur peruenire, quod viuat. Qui enim rebus labentibus inhæret, illo videlicet trahitur, quod tenet: prius itaq; curandum est, ne quisquam temporalia diligat, ac deinde ne in eisdẽ temporalibus, quæ non ad delectationem sibi, sed ad vsum retinet, confidentiam ponat:

quoniam

quoniā cōiunctus decurrentib. mox statum suū animus perdit, nā præsentis vitæ fluctib. trahit, qui eleuatur. Et valde demens est, qui in vnda voluit, & plātas figere conat. Sed & sunt plerique, q & si in reb. transitorijs nequaquā fiduciam ponunt, cū tn̄ sibi ad vsus necessarios abunde adsunt, mente tacita lærant. Qua in re dubiū non est, quia tunc quisque minus dolet, ꝙ desint æterna, quanto magis gaudet, ꝙ adsint tēporalia: & quanto minus dolet, ꝙ desunt tēporalia, interius expectat, vt adsint æterna. Hæc Gregor. Et ideo dr̄: qui confidit in diuitijs corruet, talis. n. confidentia æternam vitā excludit, dicente Christo. Filij, quā difficile est confidentes in pecunijs in regnū Dei introire, vn̄ talē confidentiā sequitur cōfusio. Quid gloriaris in vallibus, defluxit vallis tua, quæ confitebas in thesauris tuis &c. per vallē. n. intellige terrenorū abundantiam iuxta illud. Valles abundabunt frumento. Secundo confidunt aliqui in personali sanctimonia. Quidā. n. aliqua sua bona opera cō siderantes, & nulla aliorū bona, aliorum aūt mala, & non sua volentes attendere, in seipsis superbe confidentes cęteros despiciunt. De quorum numero fuerat ille Pharisæus. qui stās apud se hæc orabat. Gratias tibi ago Domine, quia non sum sicut cęteri hominū, &c. Ille enim in se ipso de sua sanctitate confidit, qui bona, quæ facit, non Deo, sed sibi attribuit: Quod maximæ superbiæ est signū. Vn̄ Theophilactus super Luc. d. Quia. n. superbia, plusquā aliæ passiones vexat hominum mentes, ideo e[illegible] de hac nos Dominus admonet. Est autem superbia Dei contemptus. Quoties enim animus non Deo, sed sibi ascribit bona, quæ facit, quid est aliud quàm Dei negatio? Causa ergo confidentium in se ipsis, non autem totum attribuentium Deo, sed ob hoc etiam cæteros contemnentium, parabolam proponit; Ostendens, ꝙ iustitia hominum, quamuis approximet Deo, si tamen assumat superbiam, ad infimum deserit hominem. Et hoc est, quod dicitur in Ecclesi. Destructi sunt confidentes suæ virtuti. Ideo. n. hic confidentes suæ virtuti destructi dicūtur, q͂a tales deserit Dn̄s. Nullus ergo, quantūcunque iustus, de sua iustitia confidere dēt, sed semper timens de ea-sū dēt esse suspectus. Vnde cuilibet in se ipso de sua iustitia confidenti dr̄. Obtriuit Dn̄s confidentiam tuā, & nihil habebit prosperum, &, Qui confidit in corde suo, stultus est. Tertia est confidētia exterioris apparentiæ, s. hypocritarū, qui solū de exteriori apparentia curantes, de interiori nō curāt. Tales idolū videntur colere, qm̄ idolū exteriorē animatæ rei formā prætendit, cuius veritate interius caret, sic faciunt oēs hypocritæ. Iō de talib. dr̄ in psal. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & oēs, qui confidunt in eis. Vn̄ quantū tales idolo sint similes, ostendit Greg. super illud Iob. Tela aranearum fiducia eius d. Bene hypocritarum confidentia aranearum telis similis dicitur, q͂a omne, quod ad obtinendum gloriam exsudant, vētus vitæ mortalis dissipat. Nam quoniam bona ęterna non quęrunt, bona temporalia cum tempore amittunt. Pensandum quoque est, ꝙ fila araneæ per ordinem dicunt, q͂a sua hypocrysęs, quasi sub distinctione, disponunt &c. Verè enim confidentia hypocritarum similis dicit telæ araneæ, quæ cum magno ordine, &, vt ita dicam, distinctione texitur, sed a subito flatu dissipatur: vnde cuilibet tali dicitur. Hæc est ciuitas gloriosa habitans in confidēria Sequit, quomodo facta est in desertum cubile bestiæ? Quarta est confidentia mundialis eminēriæ, s. illorum, qui confidunt in temporali potentia, vel aliorum amicitiæ, vel in robore proprio, de quib. dicitur, Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarū suarum gloriantur. Sed quàm vana sit ista cōfidentia, multa naturæ ostēdunt exēpla. Nonne multoties, quod fortius est à debiliori superatur? Nonne petrā fortissimam aqua suis guttis excauat? Nōne ferrum sua rubigine consumitur? Cetus piscis magnus à cocodrilo paruo sæpe occidit, elephas ab vnicornio in pectore sæpe perforatur. Nonne gigas ille fortissimus Golias à puero Dauid superatus fuit, & capite truncatus? Samson ille fortissimus ab vna muliercula captus

Marginalia: *Prou. 11.* *Mar. 10.* *Hier. 49.* *Psal. 64.* *Luc. 17.* *Teophil. in Luc.* *Eccl. 16.* — *Quòd nemo debet confidere in sua iustitia.* *Hier. 2.* *Prou. 8.* *Ps. 113.* *Greg. 8. mor. 29.* *Cōfidentia hypocritarū similis telæ araneæ.* *Sopho. 2.* *Psal. 48.* *Confidētia in potētia mū di, vel in propria virtute, est vana.*

Hier. 17 prius fuit,& ligatus? Ideo dr maledictus hō,cui confidit in hoīe, & ponit carnē brachiū suū. Et consimiliter de confidētib. in potentia mundi: nam Cæsar potentissimus Imperator orbis, stilis ferreis fuit occisus. Nero Imperator fuste se ipsum perforauit. Ille inuictissimus Alexander, nōne amicorū veneno fuit occisus? Quàm vanū est ergo confidere in potentia mundi, vel proprio robore.
Ps. 144. Iō psal. Nolite confidere in Principibus in filijs hominū, in quib. non est salus. Quinta est cōfidentia sæcularis sapientiæ. Quāti sunt hodie.q in astutia verbo rū, & stilo sapientiæ sæcularis cōfidunt cæteros posse suppeditare,& ad suū libitum ducere mundum, cum tamen tales interius vera scientia vacui cæci sint, & duces cæcorum; vnde cuilibet talium
Rom. 2. dicit Apostolus. Confidis te ipsum ducem esse cæterorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorē insipientiū, lumen infantium. Qui ergo alios doces, te ipsum non doces? &c. Non enim in ista sęculari sapientia est confidendum, quia non solum in se confidentibus, est causa mortis temporalis,sed etiam ęternæ. Quid profuit Catoni sapiētia sua, in qua plurimū confidebat, vt per eā potestati Cæsaris inuidens se occiderit propria manu? Quid Senecæ, qui propter ipsā coactus fuit sibi eligere mortem? Quid Achitophel,qui propter eā semel deceptus, se ipsum laqueo suspendit? Et
Prou.12 ideo dr, Qui confidit in cogitationibus suis impie agit. Sexta est cōfidentia spiritualis innocentiæ,& de ista dictum est psal.24. Istis omnibus ergo consideratis ait psal. *Bonum est confidere in Domino, quàm confidere in homine* Et est Spiritus sanctus. *Bonum est confidere in Domino*, quia in se confidentes adiuuat,& protegit. *Quàm in homine*, qui nec se ipsū sine Domino, nec alios potest adiuuare.

Cōfidentia in sapientia sæculari vanna.

V.2317 *De quo non implebit manum suam qui metet, & sinū suū qui manipulos colliget.*
Ps.128.

Notandum, quia dicit. *Qui manipulos colliget*, quòd triplex maxime est colligere, quo messores Angeli sinum suum implent colligendo, scilicet colligere credulitatis euangelicæ, humilita-

E tis,& reuerentiæ, pietatis, & clementię. Primum est colligere credulitatis euangelicæ, quæ quidem studendo, audiendo, & orando colligitur. Ista collectio nobis figuratur in collectione mannæ. Ego pluam vobis panem de cœlo: egrediatē populus, & colligat, quæ sufficiūt. Exod.16.
Quid.n. per istū panē cęlestem, nisi verbū Dei intelligimus, quod mētē reficit sicut panis materialis corpus? Vn dicebat Christus. Nō in solo pane viuit hō, sed in omni verbo &c. Hunc panem colligamus per deuotionem & fidem, sic Matt. 4.
F tn,q in die sexta duplicem mensurā habeamus, ad denotandum,q verbi diuini intelligentia colligit maior in processu temporis, quā in principio. Quod notat Origenes prædicta verba exponendo dicens, tempore, quo primo illuminamur, & ad fidei accedimur lucem, verbi diuini intelligentiā colligere nō possumus plene: quia perfectæ doctrinæ nondū facti sumus capaces. Sed postlonga exercitia, post profectum plurimum, cum proximi sumus ad finem perfectionis: tunc capaces effecti manna diuini verbi pos-
G sumus plenius colligere, quod prout vult vnusquisque reddit sapores in ore, per quod fiet tibi secundum fidem tuā. Et tu ergo si verbum Dei, quod in Ecclesia prædicatur tota fide, & deuotione colligas, fiet tibi, quodcunque desideras. Si tribularis consolatur te, dicens. Cor contritum,& humiliatum Deus nō spernit. Si lætaris prosperis futura tibi gaudia accumulat dicens, lætamini in Domino, & exultate iusti. Si iracundus es, dicit tibi. Desine ab ira, & derelinq; furorem. Si in doloribus sis, sanat te di-
H cens, Dominus sanat omnes languores tuos. Si paupertate consumeris, consolando te dicit. Dominus eleuat a terra inopem, & de stercore erigit pauperē. Si tamen illud infideliter colligit, nec illud comedit, sed abscondit, vermes ex eo ebulliunt: nec turberis, si ad hoc deducitur verbum infideliter collectum, vt vermis fieri putetur, ipse.n. ait. Ego sum vermis,& non homo. Sicut.n. ipse est, qui fit alijs in ruinam, alijs in resurrectionem, iuxta varios ipsum colligentium modos: ita ipse est, qui ut manna fidelibus

Orige.in Matth.
Psal.50.
Psal.31.
Psal.36.
Ps. 102.
Ps. 112.
Sacra scriptura, & verbi Dei multiplex vtilitas.
Psal. 21.

fidelibus dulcedo mellis, infidelibus autem efficitur vermis. Ipse est enim sermo Dei, qui iniquorũ mẽtes arguit, & correctionũ speculis conscientias cribrat. Ipse est, qui ignis efficitur eius, quibus aperit scripturas, qui dicunt: nonne cor nostrũ ardẽs erat in nobis &c. Aliis autem ignis est, qui cremat spinas de terra, comburẽs mala, i. malas cogitationes in corde consumit. Hic est peccatoribus uermis arguens, qui nunquã moritur, & ignis qui non extinguitur, iustis autem ipsum fideliter colligẽtibus dulcis permanet, & suauis, dicente psal. Gustate, & uidete, quoniam suauis est Dominus. Hęc ille. Istius panis collectio non attenditur penes mẽsuram, sed penes deuotionem, propter quod de ipso dicitur. Filii Israel collegerunt manna, alii plus, alii minus, nec tamen qui plus collegerat habuit amplius. Quod ideo dicit, quia in collectione verbi Domini, non qui plura audit, sed qui deuotior, ille magis saturatur. Cuius figuram ostendit Ruth, quę non plena manu spicas colligebat sed illas mendicãdo quæ messorum manus euadebãt, unde dicebat. Vadam in agro, & colligã spicas, q̃ merentiũ manus euadunt, &c. Vbi per agrum scripturam sacram intellige, p spicas autem, quæ metentiũ effugiunt manus, sententias sanctorum Patrum accipe. Vnde Greg. ait. Non mireris per spicas patrum significari sentẽtias, quia dũ sæpe per figurata eloquia proferũtur, ab eis tegumen litterę, quasi ab eis aristarũ paleam subtrahimus, ut medulla spiritus reficiatur. Sic ergo spicas colligere, est sententias patrum non superficialiter, sed diligenter inuestigare, & ab aristis locutionis uelatæ dedudare. Secunda est collectio humilitatis &c. colligere. n. est sparsa per loca diuersa in unũ cõgregare. Supbia spargit in pluribus cogitationibus mentem, sed humilitas colligit ad unũ primũ oĩa referendo. Istam humilitatis collectionem notabat Saluator, dicens. Colligite quæ superauerũt fragmenta, ne pereant, per hoc ad humilitatis opera illos inducens. Vnde Chrisost. in expositione dictorum uerborum quærit. Quare non turbis, vt colligerẽt fragmenta pręcepit Iesus, sed suis discipulis? Et respondet dicens. Discipulis præcepit colligere fragmenta, quoniam hos maxime ad humilitatem erudire uolebat, qui orbis terrarum debebãt esse magistri. Huius collectionis humilitatis figura habetur in lib. Reg. ubi illa mulier Sareptana dixit ad Heliam. Colligo duo ligna, ut ingrediar, & faciam illud mihi & filio meo, vt comedamus & moriamur. Vbi attende multa, quæ nos ad collectionẽ humilitatis inducunt ibi. n. ponitur. Crucis meditatio. Colligo duo ligna, mentis habitatiõ, ibi, ut ingrediar. Grata communicatio, ibi. Vt faciam mihi, & filio meo, mortis cogitatio, ut comedamus & moriamur. Primũ patet, quia considerata crucis humilitate, in qua Christus usque ad mortem se pro nobis humiliauit, cor humanum præcipuum humilitatis colligit exemplum. Vnde glossa ad Phili. ait, Ecce colligimus ĩ cruce humilitatis exẽplum, & superbię medicamentum. Quid ergo intumescis ô homo? ô pellis morticina quid tẽderis? quid inflaris? Princeps tuus Chistus in cruce humilis est factus & tu superbis? Caput humile & mẽbrum elatum res est monstruosa. Et ista crucis meditatio notatur, cum dicitur Colligo duo ligna. Quid enim expressius p duo ligna significatur, quã crux Dñi, quæ ex duobus lignis cõposita fuit, quorum vnum erectũ, & aliud trãsuersum erat, Et sic duo ligna colligere est crucem Domini per humilitatem in suo ponere corde ex quo sanctorum exẽplo ad Dei accendimur amorẽ, vnde Hierem. Filii colligunt ligna, & patres succedunt ignem. Secundum patet. Quando. n. homo seipsum infra seipsum colligit, seipsum considerans, statim ducitur ad humilitatem, propter quod dicitur. Humiliatio mea in medio tui, & hoc in. dicta auctoritate notatur, cum dicitur, vt ingrediar. Ingreditur enim qui affectiones suas in corde suo colligit, & non per exteriora mente vagatur, vnde in Genes. Collegit pedes suos super lectum, per pedes, enim affectiones, sed per lectum mentem, in qua quiescere debemus intellige. Tertium patet, quoniam quanto quis alteri per amorem se communicat, tanto amplius erga illum colligit humilitatẽ.

Sic

Marginal notes: Luc. 24. — Psal. 33. — Exo. 16. — Ruth. 2. — Greg. 16 mor. 20. — Io. 6. — 3. Re. 17 — Ad humilitatẽ quæ nos præcipue inducãt. — Glo. ad Phil. 2. — Hier. 7. — Mich. 6 — Gen. 49. — Section letters: A, B, C, D.

Sic enim uidemus, quòd pater, quia filio suo communicat amorem, ideo ut ipsum inducat ad bonum se humiliat illi. Et hoc notatur, cum dicitur. Vt faciā illud mihi, & filio meo: qui enim se alteri per amorem non communicat, omnes disper-
Luc. 11. git virtutes, dicente Christo. Qui nō colligit mecū dispergit. Quartum patet, docet enim experientia, ꝙ pauo, quando ex pulchritudine pennarum suarum gloriatur, ꝙ si ad pedes suos aspiciat, statim humiliatur, caudā deponit, & pennas extētas colligit in vnum: per pedes enim, qui sunt vltima pars corporis, accipe finem vitæ, s. mortem, cuius consideratio omnē gloriam vanam excludens ad humilitatē inducit, & hoc notatur, cum dicitur, & moriamur, idest, vt nos morituros consideremus: & de ista collectione dicitur. Iam enim colligam te ad patres tuos.
2. Para. 34 Tertia principalis collectio est pietatis, &c. Sic enim dicimus, nos pietate pauperes, & peregrinos colligere, quando eis impendimus misericordiam. Sic & Christus, per opera misericordię se collectum in iudicio, dicet. Hospes eram, & collegistis me. Et nota, ꝙ colligere tantum est intrinsecum operibus misericordię, ꝙ cōpetit tā facienti, quā recipienti. De facientibus. n. dictum est. Hospes eram, & collegistis me: de recipientibus verò dicitur.
Coll. signant pietatē, et hospitalitatē fecisse.
Mat. 26
Ps. 102. Dante te illis colligent, &c. Qui ergo per misericordiam alios colligunt, & ipsi per gratiam, & gloriam colliguntur à Deo,
Isa. 57. & separantur à malis. Viri misericordiæ colliguntur, & nō est qui intelligat, à facie. n. malitiæ collectus est iustus. Ad propositum ergo clarum est, ꝙ nullo prædictorum modorū Angeli colligent in iudicio malos, ideo de ipsis dicitur. *De quo non implebit manum suam, qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget.*

Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui.

V. 1413. Ps. 136. ADhæsio mala, qua Diabolo adhæremus multiplex est, scilicet carnalitatis, & luxuriæ, qua in malis violatur castitas, cupiditatis, & auaritiæ, qua in duris exulatur pietas: præsumptionis ac superbiæ, qua in altis ignoratur humi- litas. Primum patet, vt luxuriosus amore polluto adhæret mulieribus. Sic. n. Sichē filius Hemor adhæsit Dinæ filiæ Iacob. Locutus est Hemor ad Iacob & ad filios suos dicens, Sichem filii mei anima adhęsit Dinæ filiæ vestræ. Et istam adhæsionē uitare nos docet Apostolus, dicens. Nescitis, quod corpora uestra membra sunt *Gen. 34*
Christi, tollens ergo membrum Christi *1. Co. 6.*
faciam membrū meretricis, absit. An nescitis, quod qui adhæret meretrici, unū corpus efficitur cum ea. Si ergo talis adhæsio luxuriæ est detestabilis, quāto magis in clericis, & sacerdotibus. Vnde Petrus Damianus exponēs dicta uerba Apostoli, dicit, ait Apostolus, qui adhæret meretrici unum corpus efficitur cum ea. Cur ergo o tu sacerdos, qui sacrum dare, i. sacrificium Deo debes offerre, te ipsum primum maligno spiritui nō vereris victimam immolare. Fornicans enim, a membris Christi abscideris, & corpus efficeris meretricis, Apostolo attestante qui ait. Qui adhæret meretrici &c. Quid tibi cum corpore Christi, qui per illecebrosam carnis luxuriam membrū factus es Antichristi. Quæ enim societas lucis ad tenebras. Si ergo Saluator noster tantopere dilexit floridi pudoris integritatem, ut non modo de virgine nasceretur sed etiam a nutritio virgine tractaretur & hoc cum adhuc vagiret in cunis, a quibus nūc obsecro vult tractari corpus suū cum iam immēsus regnat in cælis. Si mūdis attingi uoluit manibus in præsepio positus, quantam nunc corpori suo vult adesse munditiam, iam in paternę maiestatis gloria sublimatus. Hæc adhæsio nō libertatem præstat, sed mentem Diabolo subiicit. In cuius figuram de filio prodigo, qui substantiam suam dispofuit cum meretricibus dicitur, quod cępit egere, & adhæsit vni ciuium regionis illius, qui misit illum in uillam, ut pasceret porcos, *Luc. 15.*
quia talis Diabolo subiugatur. Secundum patet, omne enim graue faciliter graui adhærer, vnde quia terra est grauis, & aurum graue, ideo ipsum aurū faciliter terræ adhæret. Et consimiliter cor auarum, quia terrenis est plenum, graue est, & faciliter adhęret terrenis. Quod deplorans psal. ait. Adhæsit pauimento *Ps. 118.*
anima

Petrus Damianus sup. 1. ad Corint. Luxuria in Sacerdotib. est detestabilis.

Nolent hæc verba lubrici sacerdote.

anima mea, viuifica me secundum verbum tuum. Quid enim per pauimentũ, quod pedibus calcatur, & subijcitur, nisi ipsa terrena significantur? Tunc ergo quis adhæret pauimento, quãdo terrenam substantiam non sibi subijciẽs, ipsi seipsum per amorem coniungit, & illi si subijcit. Et sic cum terrena substãtia sit grauis, sibi adhærẽtem interficit.
2.Reis 18. In cuius figuram de Absalone dicitur, ꝙ caput Absalon adhæsit quercui, & illo suspenso mulus transiuit. Absalon.n. quod interpretatur, patris nostri amaricatio, significat auarũ qui terrena Deo præponit, & sic despiciens patrem suũ Deum, quantum est ex se amaricat illũ. Mulus autem est ipsa caro nostra, quæ de se cęca est. Super istũ mulũ sedet auarus, quia auari præ cæteris carnem domãt, & subijciũt, quinimò nec carnis necessaria audent ministrare: vnde Eccles.
Eccl. 2. Est aliud malum, quod uidi sub sole, & quidem frequẽs apud homines. Vir cui dedit Deus diuitias, nec tribuit ei potestatem, ut comedat ex eis. Quercus autem arbor ramosa, & fructum porcorũ producens, est ipsa auaritia, ex qua mul-
A ti rami peccatorum procedunt, fructũ porcorum facit, quia homines, vt porcos cæteris abominabiles reddit. Sedet ergo super mulum Absalon, dum auarus suæ carni dominatur, sed huius caput adhæret quercui, quia caput suæ mentis auaritiæ conglutinatur. Et sic quercui suspẽsus, in anima similiter moritur & corde. Tertium patet: res enim grauis si collocari debeat in alto, ibi per se stare non potest, nisi alteri rei adhæreat, superbia autem, quæ grauis est, & tendit ad ima, vt in alto stare possit, aliis
B adhæret, & cum aliis vnitatem fabricat, ne stans in alto cadat, vnde de adhæsione superborum, dicitur, vna alteri adhæret, & tenentes se nequaquam separabuntur, quia semper magis vniti, minus corripi possunt, vt deducit Gregor. De ista ergo adhærentia superborum squamis piscium figurata, dicitur Ezechiel. Vniuersi pisces tui squamis tuis adhærebunt. Quod ideo dicit, quia omnes superbi, vt fortiores existant squamis adhærent Diaboli. Vnde in persona omnium peccatorum nunc ait psal. *Adhæreat lingua mea faucibus meis.*
Iob. 41. Gre. 33. mor. 28. Ezec. 29

Additionum Tertij Tomi Finis.

TABVLA VERSICVLORVM OMNIVM IN TOTO PSALTERIO

contentorum iuxta Alphabeti ordinem.

Prior numerus pagellam, secundus Tomus notat.

benedi-

domi-

et

et

Exaltabo

firma-

lætem-

misit

non

pro-

veniant

ut

Finis Tabulæ versiculorum.

PRIN-

PRINCIPALIVM SENTENTIARVM QVAE IN COMMENTARIIS continentur Annotatio Alphabetica.

NVMERVS AVTEM VERSICVLOS REFERT quibus Commentaria subiunguntur.

A



actiua

aduer-

amicus

anima-

aperire

atrium

Cadere,

C

christi

christi

christus

Chussi

cœlum

compa-

com-

corpus

dauid

dierum

dissipare

E

eccle-

exal-

extasis

Ficus

grana

He-

inter-

iudas

iustos

L

lætitia

laus

man-

mira-

mors

N

Vide

occul-

operari

P

peccata

peccata

pœ-

peccata

puni-

re-

S

salvat

secu-

sol

Vi-

tur-

vide-

uox

Z

FINIS.

INDEX ANNOTATIONVM SENTENTIARVM, quæ in Additionibus continentur.

Conti

homo

Iudicis Actionum Finis.



1-6-2.



